BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
38 I
13
VII G 80 f 2a
710
H
Digitized by Google

Franciscus a Messana.
Vide:

Panarellus Franciscus

F. FRANCISCI A MESSANA HIERONYMIANI, APVD D. BARTHOLOMÆVM REGIVM PROPE LVPIANAM DOCTORIS THEOlogi, Prioris Dominæ Noſtræ Remedij de Barrameda ciuitatis San Lucar nuncupatæ,

Lectura in Zachariam, cum Paraphraſi in omnes duodecim Prophetas, quos minores nuncupant:

Cum Indicibus Rerum & Euangeliorum:

Catholico Regi vndequaque Catholico Philippo ſecundo dicata.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ANTVERPIAE,

Ex Officina Typographica Martini Nutij, ad inſigne duarum Ciconiarum. M.D.XCVII.

Cum Gratia & Priuilegio.

8. 38. I. 13

SVMMA PRIVILEGII CATHOLICI Regis Philippi.

NEmo imprimat aut vendat hoc Opus in regnis & dominijs Domini Regis noſtri abſque Authoris facultate, ſub pœna amiſsionis librorum, & inſtrumentorum, & mille & quadringentorum ſeptuaginta realium pro vice qualibet. Datum Madriti, ad decennium, 27. Ianuarij, 1594.

PHILIPPO SECVNDO REGI CATHOLICO, VNDEquaque Catholico, Operis nuncupatio.

TOT ac tantis totius Reipublicæ Religioniſque Chriſtianæ cauſis vnicum à Deo Aſylum in tanta temporum iniuria conceſſum atque implicitum vix neceſſarijs verbis mihi licet implicare. Vigeſimus iam quartus effluit annus, ex quo Doctor Theologus è Meſſana lætiſſimus ad tuam iunior me tutelam contuli. Interea fratres mei Ioannes Dominicus & Andreas Panarelli Pontificij Cæſareiq; Iuris Doctores Maieſtati tuę fideliſſimè ſeruientes diem vltimum clauſerunt. Ioannes quidem Dominicus Locum-tenentis Protonotarij Siciliæ Regni officio fungens, extra patriam domumque ſuam vix quadragenarius ceſſit è vita. Andreas verò ſecundò Meſſanæ Iudicem agens, annumque trigeſimum ſextum, prę ſeruiendi tanto Regi ardore, vniuerſæ carnis viam ingreſſus eſt. Reliquum modò eſt, vt & ego à quarto ætatis anno ſtudiorum labore confectus, quadrageſimumque tertium vitæ iam peruolās, pari ratione Maieſtatis tuæ obſequijs diu noctuque intentus in Domino obdormiam. Qui igitur Difficilium Hieronymi Opus noſtrum pro tanti Doctoris honore ac patrocinio placido vultu admittere dignatus es, nunc pro Domini gloria Lecturam noſtram in Zachariam, Paraphraſimque in cęteros vndecim Prophetas, benigna manu

Regiaq́ue ſerenitate ſuſcipere, minimè graueris. Triplici namque titulo tibi debitus eſt labor iſte: primùm, quia meus eſt: deinde, quia ſicuti per Zachariam Dominus Ieruſalem ac Templum priſtinæ reſtituit dignitati, ita per te Catholicam Romanamq́ue fidem antiquæ Sanctorum Patrum Conciliorumq́ue reddit integritati: tandem, quia in Regia tua Diui Bartholomæi apud Lupianam editus eſt fœtus iſte. Vale. Kalendis Maij, in feſto Sanctorum Philippi & Iacobi, anno à Virginis partu milleſimo, quingenteſimo, nonageſimo tertio.

Frater Franciſcus à Meſſana.

HE viſto por commiſſion de los Señores del Conſejo el libro del P. Fray Franciſco de Meſſana titulado, Lectura ſobre Zacharias, y Paraphraſes de los Prophetas menores: y no he hallado en el coſa contra nueſtra ſancta fee Catholica, ni contra buenas coſtũbres, antes me parece prouechoſo para los que quiſieren entender ſanamente à los dichos Prophetas, y ſacar dellos doctrina para predicar. En fee de lo qual lo firme de mi nõbre. En Madrid, à diez y ocho dias del mes de Septembre, 1593.

El Doctor Terrones.

CENSVRA

Perquam docti, iuſti, ac religioſi Patris ac Fratris Alfonſi Peñas Ruuias, Prioris Victoriæ Salmanticæ, ac Generalis Viſitatoris Ordinis in Caſtellæ Regnis meritiſſimi.

LEcturam in Zachariam Prophetam, cum Paraphraſi in cęteros vndecim Prophetas, quos minores nuncupãt, præclari Doctoris Theologi Grçcè & Hebraicè eruditi, Fratris Frãciſci à Meſſana, Ordinis Patris noſtri S. Hieronymi, ego Frater Alfonſus Peñas Ruuias, Prior monaſterij S. Mariæ Victoriæ prædicti Ordinis & Salmanticenſis cœnobij, pręcipiente Patre noſtro Fratre Garſia S. Mariæ, Generali Ordinis S. Patris noſtri & Doctoris Eccleſiæ S. Hieronymi totam per Hiſpaniam diſperſi, legi: quæ prçlo cudẽda ad communẽ vtilitatem fideliũ decerno, ob egregiam doctrinã, & variã Doctoris lectionẽ, ac perſpicuam textus expoſitionem, nec non ad morum inſtructionem non contemnẽda notabilia ſuper bonã Zachariæ partem. Salmanticæ, Kalendis Maij, 1593.

Frater Alfonſus
Peñas Ruuias.

Id ipſum atteſtor ac confirmo. Datum Antuerpiæ, 9. Kalendas Martij, 1597.

Silueſter Pardo, S. Theologiæ Licentiatus, Cathedralis Eccleſiæ Antuerp. Canonicus, Librorumq; Cenſor.

DECRETVM

RELIGIONE, DOCTRINA, NOBILITATE, iuſtitiaq́; clariſſimi Hieronymiani Ordinis Generalis, Fratris Garſiæ de Sancta Maria.

LEctura in Zachariam Prophetam, cum Paraphraſi in eundem cæteroſque Vates, Fratris noſtri Franciſci à Meſſana, Doctoris Theologi, apud D. Bartholomæum Regium prope Lupianam habita, in Chriſtianæ Reipublicę bonum imprimatur. Datum in eodẽ cœnobio, pridie nonas Maij, anno Domini 1593.

Frater Garſias de S. Maria,
Prior Generalis.

De mandato Patris noſtri Generalis,

Frater Ferdinandus de Eſtremera,
à ſecretis.

INDEX AVTHORVM D

ABben Eſdra
Abdias.
Adamus.
Adrianus.
Aeſchylus.
Albertus M.
Alexander M.
Aloyſius Lippomanus.
Alphonſus Toſtatus, Abulenſis.
Alphonſus Zamora.
Ambroſius.
Andreas à Vega.
Antoninus.
Antonius Honcala.
Antonius Sabellicus.
Anſelmus.
Arauſicanum Concilium.
Archytas.
Ariſtophanes.
Ariſtoteles.
Ariſtoxenes.
Athanaſius.
Auerroës.
Auguſtinus.
Baſilius.
BartholomæusTorres.
Beda.
Benedictus Arias Mõtanus.
Bernardus.
Biblia Complutenſ.
Biblia Regia.
Biblia Plantini.
Boëtius.
Caietanus.
Cæſarius Arelatenſ.
Cato.
Chæremon.
Chilo.
Chaldaica Paraphraſis
Cicero.
Claudianus.
Claudius Guilliardus.
Clemens Alexandrin.
Cornelius Ianſenius.
Critias.
Cyrillus Alexandrin.
Diogenes.
Diogenes Laërtius.
Democritus.
Dionyſius.
Dionyſius Carthuſianus.
Diphilus.
Dugo Philonius.
Egeſippus.
Empedocles.
Epicharmus.
Euripides.
Euſebius.
Euſtratius.
Euthymius.
Franciſcus Titelmannus.
Genebraldus.
Gloſſa Ordinaria.
Interlinearis.
Hebræa.
Gregorius.
Gregorius Nyſſenus.
Guterius Trejo.
Haymo.
Hector Pintus.
Henricus Glareanus.
Herodotus.
Heſiodus.
Hieronymus.
Hieronymus de Guadal.
Hierocles.
Hilarion.
Hilarius.
Hippocrates.
Hiſtoria Scholaſtica.
Homerus.
Hugo Cardinalis.
Hugo de S. Victore.
Iacobus de Valentia.
Iacobus de Voragine.
Iamblicus.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Benedictus, ſeu Gagnæus.
Chryſoſtomus.
Climacus.
Driedo.
Duns Scotus.
Eckius.
Ferus.
Ludouicus Viues.
Maior.
Stobæus.
Zonaras.
Iohannan.
Ioma.
Ionathan Chaldęus.
Ioſephus.
Iſaach Hiſpanus.
Iſidorus.
Iſocrates.
Irenæus.
Iuda Naa.

Iulius

Iulius Africanus.
Iuſtinus.
Iuſtus.
Lactantius.
Leo
Marcus Varro.
Marſilius Ficinus.
Martinus Martinez.
Macharius.
Matthias Bredembachius.
Menander.
Mercurius.
Melchior Canus.
Metaſthenes.
Michael Palacius.
Moſes Hadarſan.
Moyſes Aegyptius.
Muſonius.
Nicephorus.
Nicolaus de Lyra.
Origenes.
Orpheus.
Ouidius.
Pagninus.
Paſchaſius.
Paulus Burgenſis.
Paulus Palacius.
Pauſanias
Pempelus.
Petrus Lōbardus, Magiſter.
Petrus Sotus.
Philippus de Bergamo.
Philo.
Phocylides.
Pius Quintus.
Plato.
Plinius.
Plotinus.
Plutarchus.
Primaſius.
Rabanus.
Raphael Volaterranus
Raymundus.
Regiſtrum Chronicorum Mundi.
Remigius.
Richard' de S. Victore
Rodolphus Baynus.
Rupertus.
R. Salomon.
Salomon Iarc..
Scholaſtica Hiſtoria.
Secūdus Philoſophus.
Seuerus.
Septuaginta Interpretes.
Solon.
Sophocles.
Supplementum Chronicorum.
Symmachus.
Theodoretus.
Theodotio.
Theognides.
Theophylactus.
Thomas Angelicus Doctor.
Thomas Caietanus.
Thomas à Villanoua.
Thucydides.
Titus Liuius.
Trejo.
Tridentinum Concilium.
Trogus.
Valerius Maximus.
Varro.
Vatablus.
Vincentius in Spec.
Virgilius.
Xenophon.
Zeuxis.

INDEX

INDEX SELECTARVM RERVM.

ADamas. numero 103
Addo fuit Propheta. 7
Prophetauit contra Altare. 8
Amicitia malorum noxia. 25
Amor Dei erga ſuos immenſus. 23
Anáthema. 130
Angeli ſunt fabri. 78
Cum Angelo verſare. 67
Angelorum cuſtodia communis omnibus eſt. 78
Angelus orat, vt ores. 71
Anima non eſt ante corpus. 120
Animæ difficilior reædificatio promittitur. 22
Animæ paſſiones quatuor. 80
Antichriſtus. 119
Apoſtoli eliguntur. 68
Prædicant. 69.70.110
Fructificant. 70.110
Feruor eorum. 111
Sunt viri portenti. 90
Sunt in ſignum viæ propter patientiam. 111
Sunt exactores. 113
Attende & proſpice tentationes. 79
Attentio & humilitas erga diuina. 79
Auditoribus nos accommodemus. 23
Baptiſmus. 124
Chorus & Miſſa. 111
Chriſtiani populi exordium. 127
Chriſti fides omnibus neceſſaria. 134
Paſſio deploranda quotannis. 123
Ingreſſus in die palmarū in Ieruſalem. 108.109
Deſcenſus in limbum. 109
Nota ad eum cognoſcendum. 108
Humilitas, & ratio. 108
Paſſio. 90
Mors, deſcenſus ad inferos, reditus ad ſepulchrum, & reſurrectio 88.108
Incarnatio. 90
Chriſtum ob naſciturū ex eo, ſeruatur Iſrael. 63
Præſentem ſemper habent ac redolēt electi. 69
Chriſtus Deus & homo oſtenditur. 62. 82.85.88.97.129.131.
Vir. 65. 82. Fabri filius. 79
Equitat in omnibus Sanctis. 66
Curat inter myrteta. 65.68
Eligit Apoſtolos, & mittit prædicatores. 68
Ædificat Eccleſiam. 81 82
In medio. 84.86
Adoratur ab hominibus & ab Angelis & Sanctis. 88.131
Adoratur in Altaris Sacramento. 84.86.89
Ieiunas reficit turbas. 106
Iudicaturus cum Sanctis adueniet. 86
Tentatur in deſerto. 87
Iecur eſt Eccleſiæ. 84
Sacerdos magnus. 87
Turris. 87
Viator & comprehenſor. 88
Lapis. 90
Plenus Spiritu ſancto. 90
In triduo mortis non fuit homo. 19
Clamare, & clamor. 42
Cogitatio mala cauenda. 49
Conuerſio mala & bona. 51
Cōuerſionē Deus exigit per flagella. 55
Conuertimini ad me, & conuertar ad vos 29

vos. 29.30.31.32.43.44.46.47.48
Conuerti ſemper poſſumus, dum viui-mus. 33
Conuerti debes ex præcepto in morte. 34
In magna neceſſitate publica. 35
Ab occaſionibus. 48
Totus, etiam de circunſtantijs. 36. 37. 38. 39
Cornu pro regno ponitur. 78
Cornua quatuor, ſunt quatuor Monarchiæ. 79
Cornua quatuor tentantium dæmonũ. 79
Corona poſt laborem. 100
Corporis glorificati quatuor dotes. 88
Cruci affixo Domino inſidiatur Satã. 87
Crucifixi imago ſit ob oculos. 123
Crux eſt perpendiculum, quo reædificatur Eccleſia. 77
Arcus prælij contra poteſtates aëreas. 113
Cultus Dei ac iuſtitia, fructus paſsionis. 125
Cuſtodia Chriſti in Altari. 89
Dæmonũ tentantiũ quatuor cornua. 79
Damnandorum pœnæ. 131
Darius quis fuerit. 2. 3. 4. 5
Denarius numerus ſignificat omnes fideles. 106
Dei nomen vnum, & multiplex. 130
Cultus ex paſſione Chriſti. 125
Prouidentia mira pro ſuis. 78
Amor immenſus erga ſuos. 73
Iuſtitia. 56
Minæ ſub cõditione ſunt accipiẽdæ. 55
Veritas omnino eſt immobilis. 54
Præmia ſunt maxima. 39
Auxilium eſt neceſſarium etiam pro vſu gratiæ. 39
Voluntas omnis fiet. 21
Deo ſit clarior, qui mundo ſit obſcurior. 58. Nenias Iudæi aſcribunt. 95
Deum præſentem inſpice. 39
Fugere non poſſumus. 21
Deus ſuos honorat. 16
Iratus quomodo dicatur. 21. 23
Varijs nominibus appellatur. 21. 44
Quid eſt. 21
Homini loquitur humano more. 23
Iuſtificationis eſt princeps cauſa. 29. 32.
Præmonet, ne puniat. 46
Punit, vt conuertamur. 55
Punit inuitus. 55
Diſcordia. 14
Diſciplinæ magnitudo, zeli ſequitur magnitudinem. 74
Domus Dei. 81
Salus eſt omnium. 115
Eam non ædificanti, penuria; ædificãti, merces eſt. 105
Dotes quatuor corporis in gloria. 88
Eccleſia eſt arx. 113
Regnum cælorum. 130
Catholica, Apoſtolica, Sancta, & Vna. 86
Eccleſiæ ædificatio. 81. 82. 84. 106. 107. 113.
Eccleſiæ bona ſpiritualia & temporalia promittuntur. 77
Editio vulgata Hieronymi tenenda. 127
Electi Chriſtum electorem ſemper habent præſentem, ac redolent. 69
Eraſmus Cenſor intruſus & inanis. 36
Euangelia quatuor 96
Euangelium dicitur onus. 107
Fulgur miraculis coruſcans. 110
Euangelij vbique prædicatio. 120
Promulgatio, & obligatio. 107. 133
Euangelio promulgato, legalia ſeruare, mortiferum eſt, ſecundùm Hieronymum & Auguſtinum. 133
Euangeliſtæ ſunt quatuor fabri. 79

Euchariſtia adoratur. 84
In cuſtodia. 89
Eſt bonum & pulchrũ Dei, ad martyriũ & prædicationẽ roborãs. 111
Fides eius. 134
Familiaritas Dei, feruorem; hominum verò, contemptum parit: & quare. 97
Fata ineuitabilia nulla. 112
Feſta. 106.132
Feruor promouet, remouet tepor. 12
Feſtum eſt temporis felicitas & plenitudo. 11
Fides Chriſti omnibus neceſſaria. 134
Gentium vocationis ſine legalium obſeruantia ſecretum. 67.82.84.108
Conuocatio. 106
Fides. 107
Obedientia. 108
Gratia quantum ſit bonum. 43.44
Non datur ſecundũ merita præcedentia. 29
Præueniens eſt neceſſaria peccatori, vt conuertatur. 29
Sufficiens ad conuertendum omnibus offertur. 29
Fides in adultis eſt neceſſaria diſpoſitio ad gratiam iuſtificantem. 29
Hæretici reſipiſcant. 123.132
Hebræa nomina non declinantur per caſus. 1
Homo quid ſit. 18.84
Interior ſeu nouus, exterior ſeu vetus. 19
Omnis homo mendax. 54
Humilitas & attentio ad diuina. 79
J, ſignificatio. 106
Jdolatria delenda, fructus eſt paſſionis Chriſti. 125
Ieiunij alæ duæ, oratio & eleemoſyna. 102
Ieiuniũ hypocritarũ reijcitur. 101.102.
Quatuor temporum, & Quadrageſimæ. 106
Ieſu nomen prophetatur. 87
Imago Crucifixi ob oculos. 123
Impœnitẽtia malorũ omniũ mater. 103
Incarnatio dicitur portentum. 90
Inferni pœna. 131
Ingenium ad ſupernaturalia deficit. 83
Jnquiſitorum iudicium. 125
Intellectus eleuante indiget fide. 83
Iota ſignificat numerum denarium. 106
Ira domina ſit ratio. 24
Iratus quomodo dicatur Dominus. 21
Non tamen ira magna. 22
Iratus eſt Dominus iracundia. 22
Iſrael pro nationibus cunctis ponitur. 107
Judæorum captiuitas. 118.128
Errores quatuor. 103
Næniæ de Deo. 95
Iudæi reſipiſcant. 51.118
Ad Eccleſiam confugiant. toto capite 2
Judicij dies. 90.129
Iumenta. 84
Iuſtitia cultus, paſſionis Chriſti fructus. 125
Juſtificatio quantum ſit opus. 43
Princeps eius cauſa Deus eſt. 29
Jn iuſtificatione triplicia ſunt Dei opera. 32
Juſto ſemper eſt militandum. 37
Juſtus nec crudelis ſit, nec remiſſus. 25
Lapis fundæ. 111
Laureandi iuramentum. 32
Legalia ſeruare, mortiferum eſt, Euangelio promulgato, ſecundùm Hieronymum & Auguſtinum. 133
Libertas arbitrij ad iuſtificationẽ adulti exigitur. 32

Lucrũ reddit hominẽ indefeſſum. 100
Lucrum ceſſans ob verbum ocioſum iudicatur. 134
Mala patris expiet filius bonus, ne ipſe luat. 27
Domeſtica ſunt magis curanda. 26.28.
Mali ſeipſos perdunt. 21
Martyres. 66.96.98.111
Merendi tempus in morte & in iudicio expirat. 134
Minæ Dei ſub conditione intelliguntur. 55
Miracula. 90.105.110
Miſſa & Chorus. 111
Miſericordiæ opera in iudicio mercedẽ conſequentur. 134
Monarchiæ quatuor. 78.96
Mons Domini. 104
Mortis ſuorum meditatio eſt vtiliſſima. 52.53
Mortuorum parentum cura. 52
Mundo obſcurior, fit cœlo clarior. 58
Myrtus eſt medicinalis. 65
Myſtia. 93.94.95
Nomen Dei vnum, & multiplex. 130
Nomina Dei duodecim, id eſt, epitheta. 21.44
Noſce teipſum, Socrates exponit. 18
Occaſiones peccati vitandæ. 48
Oculos leuare oportet ad diuina, & ad tentationes. 79
Oculus Chriſti Dei & hominis, & prouidentia. 107
Onus ineuitabilis eſt ſententia. 107
Opera miſericordiæ in iudicio triumphum habebunt. 134
Oratio Iacob Patriarchæ. 113
Orationi electorum paret natura. 112
Orationi ſeruit caſtitas. 123
Parabolarum vſus ob quid ſit. 21
Parathonius. 113
Paſſio Chriſti deploranda quotannis. 122.123.126
Triplex fructus. 124.125
Paſſiones ſeu perturbationes animi quatuor. 80
Patrum virtutes honorent filij. 20.41
Vitia ne ſequantur, ne luant pœnas. 40.41
Doctrinã bonã patrum ſuſcipiãt. 41
Defunctorum curam gerant. 52
Patientiæ bonum. 127
Paulus Chriſti equus albus. 66
Pax quæ, & quomodo ſit procuranda. 25.106
Pax Chriſti. 109
Peccator ſine præuenienti gratia cõuerti nequit. 29
Etiã de circunſtantijs dolere debet. 36
Peccatores te rogamus, audi nos. 47
Peccatoribus omnibus ſufficientẽ Deus offert gratiam. 29
Peccata Deum cogunt, vt puniat. 56
Peccati occaſio vitanda. 48
Peccatum eſt nihil. 13.73
Vndenario exponitur, & virga corrigitur. 59
Peregrinationes. 106
Pœna corrigat minis incorrectum. 28
Pœnas minatur Deus ſub conditione. 55
Pœnæ damnandorum. 131
Pœnis conuerſionem Deus exigit. 56
Pœnitentes ſunt equi nigri. 96.97
Pœnitentia eſt propria Euangelio. 97
Pœnitentiæ vis. 33.35 98
Proprium datur præceptum. 34
Obligat in morte, & tempore magnæ neceſſitatis publicæ. 35
Pœnitentiæ modus. 36.98
Fructus. 35.38.98.104
Prædicantium feruor. 111

Præ-

Prædicationis officiũ quomodo exercendum. 23.42
Non aſſumat, niſi miſſus. 68.110
Prædicatio vt fulgur. 110
vbique. 120
Prædeſtinationis cauſa Dei volũtas. 55
Præmia Dei ſunt maxima. 39
Præmium laborantem reddit indefeſſum. 100
Profitens religionem, exuitur, & induitur. 19
Prouidentia Dei pro ſuis mira. 78
Chriſti Dei & hominis erga omnes homines. 107
Pſeudopropheta. 51
Punit Deus inuitus. 55
Quadrageſima, & Quatuor temporum ieiunium. 106
Quies exterior mentẽ maximè iuuat. 64
Regna quatuor, per quatuor cornua intellecta. 78
Reprobationis punientis cauſa, iuxta multos, eſt peccatum. 55
Sabaoth. 31
Sancti ſunt equi Chriſti. 66
Pupilla ſunt Dei. 85
Sanctior magis timeat, & cautus incedat. 13
Sanctorum oratio. 112
Sanctos Deus honorat. 16.85
Vexans ſibi nocet. 85
Sapientes ſæculi. 107
Schiſma & diſcordia. 14.107
Scriptura ſacra eſt difficilis ſex rationibus. 23.65
Vis. 45
Sepulchris tuorũ meditatione includere. 52
Spes actu, vel virtute, neceſſaria eſt ad iuſtificationem. 31
Spiritus ſanctus in turbine venit in Diſcipulos. 110
Superliminare crapulæ dictus eſt. 120
Templa colenda. 76
Templi ruina, eſt cæterorum omnium caſus. 115
Templum ædificatum eſt quadraginta & ſex annis. 45
Templum non ædificanti, penuria; ædificanti verò, merces eſt. 105
Tempus ſine ſollemnitate, malum eſt. 11.
Plenum, & vacuum. 11
Proſperum vocant ſuũ homines, Chriſtus aduerſum. 15
Tentationes attentè præuide. 79
Tepiditas feſta deſtruit, malumq; peſſimum eſt. 12
Thalmud Hieroſolymitanum & Babylonicum. 93.95
Timor eſt diſpoſitio ad iuſtificationem. 30
Traditio communis plurimum valet. 8
Tribulationem ſequitur conſolatio diuina. 1
Trinitas ſanctiſsima. 87
Tyri euerſio per Alexandrum, & conuerſio per euangelizantes. 107
Vana gloria. 79.80
Verbi Dei dulcedo. 61
Efficacia. 17.115
Verbum Domini, & viſio, meliora promittunt. 1
Verbum ocioſum, quid ſit. 23
Iudicabitur ob lucrum ceſſans. 134
Veritas creaturæ in quo ſita. 111
Veritas Dei omnino immobilis. 54
Diligenda. 106
Vigiliæ Feſtorum. 106
Virtutes quatuor Cardinales. 80
Viſitare. 112
Vita pij hominis eſt militia cõtinua. 37

Vita æterna ſit in proſpectu ſemper. 53.

Vndenarius numerus peccatum ſignificat. 59

Vocatio diuina. 29

Vocationis Gentium arcanum. 67. 68. 106.

Vota. 106

Vulgata editio Hieronymi tenenda. 127

Zacharias poſt Aggæum iuniorem ponitur. 1. 81

Quis fuerit. 6

Zelo creſcente, creſcit & diſciplina. 74

Zelus. 72. 104

INDEX EVANGELII,

cui potiſsimùm Propheta deſeruit, in euangelizantium gratiam.

MATTHAEVS.

1. F*ilij David, filij Abraham.* numero 1. & 10.

Salomon autẽ genuit Roboã. 27

Ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis. 67

Vocabis nomen eius Ieſum. 87

2. *In diebus Herodis Regis.* 15. 108

Ecce Magi. 82

Turbatus eſt, & omnis Hieroſolyma. 19. 93

Cõgregãs, &c. ſciſcitabatur ab eis. 101

Iratus eſt, & mittens occidit. 24

3. *Pœnitentiam agite: appropinquabit.* 34. 36. 85. 96. 97.

Facite fructum dignum pœnitẽtiæ. 97

Venit in Iordanem. 81. 109

4. *Tunc ductus eſt.* 13. 19. 37. 87

Dic, vt lapides iſti panes fiant. 79

Scriptum eſt. 45

In omni verbo. 17

Hæc omnia tibi dabo. 80

Vade Satana. 87

Et acceſſerunt Angeli, & miniſtrabant ei. 65

Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum. 34. 36. 85. 97. 103. 109

Venite poſt me. 66

Et circuibat Ieſus totam Galilæã. 70

5. *Beati mundo corde: quoniam ipſi.* 65. 132

Sal terræ. Lux mundi. 70. 85

Non veni ſoluere, ſed adimplere. 99

Iota vnum, aut vnus apex, &c. fiãt. 51. 54

Qui fecerit, & docuerit. 22. 45

Omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio. 24. 48

Dimitte ei & pallium. 48

Non iurare omnino. 48

Vt ſitis filij Patris veſtri: qui ſolem ſuum, &c. 41. 44

Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt. 20. 39. 41

6. *Attendite, ne iuſtitiam veſtram faciatis corã hominibus, vt videamini ab eis.* 79. 101

Tu

Tu autem cùm oraueris, intra, &c. 58
Pater noſter, qui es in cælis. 20.42.58
Cùm ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ. 52.101.102
Non poteſtis duobus Dominis ſeruire. 38
Quærite primùm regnum Dei, & hæc omnia, &c. 77
7. Nolite dare ſanctum canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos. 65
Lata porta & ſpacioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem. 66 105
Non poteſt arbor bona malos fructus facere. 69
Omnis ergo, qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti. 43
8. Multi autem venient ab Oriente & Occidente. 105
9. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. 31
Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris? 49
Vidit hominem ſedentem. 19.69
Surgens ſequutus eſt eum. 34
Et circuibat Ieſus omnes ciuitates & caſtella. 70
10. Dignus eſt enim operarius cibo ſuo. 102.
Cùm autẽ vos perſequentur in ciuitate iſta, fugite in aliam. 98
Non veni pacem mittere, ſed gladium. 17.25.110
Veni enim ſeparare hominẽ aduerſus patrem ſuum. 26.41.125
Qui amat patrẽ aut matrẽ pluſquam me, non eſt me dignus. 41.125
Et qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus. 113
11. A diebus Ioãnis regnum cælorum vim patitur. 12.97
Confiteor tibi, Pater. 17.108
Nec Patrem quis nouit, niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. 38
Venite ad me omnes, qui laboratis. 32
Tollite iugum meum. 14
Et humilis corde. 42
Onus meum leue. 107
12. Reddent rationem de omni verbo otioſo in die iudicij. 23.134
Volumus à te ſignum videre. 45
Viri Niniuitæ, &c. 34.46.55
Et ornatam. Et fiunt nouiſſima peiora prioribus. 48
13. Homini negotiatori. 134
Vobis datum eſt noſſe myſteria. 23
Loquor in parabolis. 28
Tres ſeminis amiſſæ partes. 50
Mittet Filius hominis Angelos ſuos. 85
Fabri filius. 80
14. Ieiunas reficit turbas. 106
Quarta autem vigilia. 37
15. Honora patrem. 20
Munus quodcunque eſt ex me, tibi proderit. 94
Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? 23
De corde enim exeunt cogitationes malæ. 49
Non ſum miſſus niſi ad oues, &c. 85. 117.
16. Venit Ieſus in partes Cæſareæ Philippi. 48
Tu es Petrus, &c. aduerſus eam. 81. 82.84.90.99.113.120.121
Tollat crucem ſuam, & ſequatur me. 66.113
Quid prodeſt homini, &c. animæ vero ſuæ. 19.56.110
17. Veſtimenta autem eius facta ſunt alba. 56
Chriſtus in medio Moyſis & Heliæ glo-

glorioſus apparet. 96
Hic eſt Filius meus dilectus. 130
18. *Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli.* 24.126
Et ſi oculus tuus ſcandalizat te. 48
Angeli eorum ſemper vident faciem Patris. 67
Lucratus eris fratrem tuum. 24.28
Iratus Dominus. 21
19. *Qui dimiſſam duxerit, mœchatur* 58.
Non omnes capiunt verbum iſtud. 56
Serua mandata. 34
Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti. 70
Sedebitis iudicantes. 129
Duodecim tribus Iſrael. 107.120
20. *Simile eſt regnum cælorum homini patri-familias.* 21
Qui exijt primo mane. 29
Erunt nouiſſimi primi. 108
Quid hic ſtatis tota die ocioſi? 11.12
Cùm ſerò factum eſſet. 129
Ecce aſcendimus Ieroſolymam. 66
Poteſtis bibere calicem, quem ego. 100. 111
21. *Super aſinam & pullum.* 62.108. 115
Domus mea domus orationis eſt. 76. 112.117
Ficus. 115
Parabola vineæ. 93.116
Et omnia quæcũque petieritis in oratione credentes accipietis. 112
At illi cogitabant intra ſe: Si dixerimus. 49
Meretrices & publicani præcedẽt 69
Nunquã legiſtis in Scripturis, Lapidem, &c. 69.90.92.113.120
A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris. 105
22. *Fecit nuptias filio ſuo.* 74
Ite ergo ad exitus viarum. 48
Ego ſum Deus Abraham. 18
23. *Super cathedram Moyſi, &c.* 41
Patrem nolite vocare vobis ſuper terram. 41
Væ vobis, qui intus repleti eſtis rapina & immunditia. 93
Væ vobis, duces cæci, qui dicitis, Qui iurauerit. 94
Et vos implete menſuram patrum veſtrorum, &c. 40.95
Serpentes, genimina viperarum. 65
Ecce ego mitto ad vos Prophetas. 44
Ex illis occidetis & crucifigetis. 127
Zachariæ filij Barachiæ. 6
Quemadmodum gallina congregat. 106
24. *Tunc tradent vos in tribulationem, &c. & eritis odio omnibus gẽtibus propter nomen meum.* 120
Inuicem tradent, & odio habebunt inuicem. 123
Et prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerſo orbe, in teſtimoniũ omnibus gentibus. 120
Cùm ergo videritis abominationem deſolationis 34
Ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. 119. *Pſeudopropheta.* 51
Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & paret vſque ad Occidentem: ita erit & aduentus Filij hominis. 129
Statim autem poſt tribulationem dierum illorum ſol obſc. 129
Et tunc parebit ſignum Filij hominis in cælo. 77.129.134
Sed propter electos breuiabuntur. 71
Et mittet Angelos ſuos cum tuba. 130
Et congregabunt electos eius à quatuor

tuor ventis. 85
Cælum & terra tranſibunt. 43
De die autem illa nemo ſcit. 129
Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens 23
Et quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas. 129
25. Tunc ſimile erit regnum cælorum. 21.
Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. 129
Nouiſſimè verò veniunt, &c. Neſcio vos. 34
Tradidit illis bona ſua. 131.131
Separabit eos ab inuicem. 92
Tunc dicet Rex his qui à dextris eius erunt. 74.130
Venite benedicti. 14
Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare. 134
26. Tempus meum propè eſt. 15
Qui pro multis effundetur. 96
Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte. 126
Scriptum eſt enim: Percutiam paſtorem. 126
Etiam ſi oportuerit me mori tecum, non te negabo. 98
Verè & tu ex illis es. 98
27. Tunc impletum eſt, quod dictum eſt per Hieremiam. 119
Et acceperunt triginta argenteos, &c. 117.
Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. 117.123
Deſcendat, & credimus ei. 87
Venerunt in ſanctam ciuitatem. 88. 100.
Et erit nouiſſimus error peior priore. 95.
28. Data eſt mihi omnis poteſtas. 85. 88. 109.
Euntes ergo docete omnes gentes 67. 68.70.85.107.110.
Omnes gentes. 34. 84. 120
In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. 22
Et ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi. 65.81

MARCVS.

1. Cuius nō ſum dignus procumbens ſoluere corrigiā calceamentorum eius. 58
2. Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? 31
Quid iſta cogitatis in cordibus veſtris. 49.
3. Simonem Chananæum 72
Qui blaſphemauerit in Spiritū ſanctum. 34
4. Ventus & mare obediunt ei. 50
5. Puellam ſuſcitat. 34
6. Mors Ioannis Baptiſtæ. 10
Ieiunas reficit turbas. 106
8. Quid enim proderit homini, ſi lucretur mundum totum, & detrimentum animæ ſuæ faciat. 19
9. Adiuua incredulitatem meam. 47
Et ſi ſcādalizauerit te manus tua. 48
Omnis enim igne ſalietur. 107
10. Apud homines impoſſibile eſt, ſed nō apud Deum: omnia enim poſſibilia ſunt apud Deum. 105
11. Domus mea domus orationis vocabitur. 76. 112
13. Cùm videritis abominationem deſolationis. 34. 119
Sed propter electos, quos elegit, breuiauit dies. 71
14. Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues. 126

16. *Recumbentibus vndecim.* 59
Exprobrauit. 106
Euntes in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ. 17.34.66.67.84.85.110.120
Sedet à dextris Dei. 99.129
Illi autem profecti, prædicauerunt vbique, Domino cooperante, & ſermonem confirmante, ſequentibus ſignis. 110

LVCAS.

1. *Vocabis nomen eius Ieſum.* 87.
Regnabit, &c. 85
Non erit impoſsibile apud Deũ omne verbum. 105
Impletum eſt tempus. 11.13
Et exaltauit cornu ſalutis nobis. 78
Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos. 112
Oriens. 99
2. *Exijt edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur.* 85
Paſtores erant. 82
Et facta eſt multitudo. 88
Et in terra pax. 25.58.60.109
Vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. 49
Et Ieſus proficiebat ſapientia. 88
3. *Anno quintodecimo imperij, &c.* 57.79.
Tetrarcha. 78
Factum eſt verbum Domini ſuper Ioannem. 17.19.50.61
Vox clamantis. 42
Omnis mons & collis humiliabitur. 130.
Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. 38
Cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamentorum eius. 58
Nathan, Dauid, & Semei. 123
Generationes ſeptuaginta-ſeptem ponuntur. 59
4. Vt Matthæi quarto habes.
5. *Domine, in verbo tuo laxabo rete.* 84.115
Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? 31
Quid cogitatis mala in cordibus veſtris? 49
Matthæi conuerſio. 69
Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. 38
6. *Ipſe verò ſciebat cogitationes eorũ.* 49
Erat pernoctans: & cùm dies factus eſſet, elegit duodecim. 37.64.68.100.
Quos & Apoſtolos nominauit. 113
Stetit. 62
Qui venerant, vt audirent eum. 17.50.61.
Et omnis turba quærebat eum tãgere. 106.
Væ vobis diuitibus. 72
Væ vobis, qui ſaturati eſtis: quia eſurietis. 61
7. *Suſcitatur filius viduæ.* 34
In ciuitate peccatrix. 73
Hic ſi eſſet Propheta, ſciret. 73
Vides hanc mulierem? Intraui in domum tuam, &c. 69.90
8. *Et hæc dicens, clamabat.* 42
Qui habet aures audiendi, audiat. 50
Cæteris in parabolis. 21
Semen eſt verbum Dei. 17.50.61
Vt audientes non intelligãt. 23.50
Tres ſeminis amiſſæ partes. 50
Quis me tetigit? 42
9. *Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuam.* 58.

Quid

Quid enim prodeſt homini, ſi lucretur vniuerſum mundũ, ſe autẽ ipſum perdat, & detrimentum ſui faciat? 19.56
Intrauit autem cogitatio in eos. 49
10. Miſit illos binos. 14
Ite: ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos. 111
Primùm dicite, Pax huic domui. 70
Edentes & bibentes quæ apud illos ſunt. Dignus eſt enim operarius mercede ſua. 102
Reuerſi ſunt autem ſeptuaginta-duo cum gaudio, dicentes: Domine, etiam dæmonia, &c. 62
Infundens oleum & vinum. 104
Martha, Martha, ſolicita es, &c. 64
11. Vos, cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filijs veſtris. 41
Ipſe autem vt vidit cogitationes eorum. 49
Cùm fortis armatus. 37
Fortior illo. 44
Et ornatam. 48
Tunc vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus. 74
Et fiunt nouiſſima hominis illius peiora. 48
Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio, &c. 34.
Vide ergo, ne lumen, quod in te eſt, tenebræ ſint. 64
12. Nolite timere puſillus grex. 126
Et ſi venerit in ſecũda vigilia. 37
Ignem veni mittere in terrã: & quid volo, niſi vt accendatur? 84.103.107.122.127.
13. Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus peccatores fuerint? &c. omnes ſimiliter peribitis. 34
Ite, & dicite vulpi illi. 65
14. Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur. 79.
Tunc iratus pater-familias. 21
Si quis venit ad me, & nõ odit patrem ſuum. 26.41.125
Et qui non baiulat crucem ſuam, & venit poſt me. 66.110 113
Qui non renunciat omnibus quæ poſſidet, nõ poteſt meus eſſe diſcipulus. 58
15. Quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. 73
Gaudium erit in cælo. 98
Peregre profectus eſt. 14 21
Surgam, & ibo ad patrem meum. 31 38.103.
Cùm autem adhuc longè eſſet, vidit illum pater, & accurrens cecidit ſuper collum eius, &c. 35.100
16. Homo quidam epulabatur, & ſepultus eſt in inferno. 19
Fili, recordare, quia recepiſti, &c. 28.74.
Si Moyſen & Prophetas non audiũt. 45.
17. Vnus aſſumetur, & alter relinquetur. 123
18. Verũtamen Filius hominis veniens, putas inueniet fidem in terra? 129
Vnus Phariſæus. 12
Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur. 79
Stans autem Ieſus 62
19. Zachæi conuerſio. 69
Omnes murmurabant, dicentes, quòd ad hominem peccatorem diuertiſſet. 73
Venit enim Filius hominis quærere, & ſaluum facere, quod perierat. 66
Dedit eis decem mnas, &c. 131.134
Pullo inſidet. 62.115

Si hi tacuerint, lapides clamabunt. 111.
Videns ciuitatẽ, fleuit ſuper illã. 112
Quia ſi cognouiſſes, & tu. 108.117.118.
Et quidẽ in hac die tua. 57 108.112
Et circundabunt te, &c. 78
Eo quòd non cognoueris tempus viſitationis tuæ. 112
Domus mea domus orationis eſt. 76 112.
21 *Templi deſtructio.* 34.93.106.115. & ſequent.
Dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere. 121
Trademini autem à parentibus. 120
Erunt ſigna in ſole. 46
Areſcentibus hominibus præ timore. 129.
Tunc videbunt Filium hominis 130
His autem fieri incipientibus, reſpicite, & leuate capita veſtra. 37.78.90.129.
Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt. 51.54
Qui pro multis effundetur. 96
22. *Domine, tecum paratus ſum & in carcerem & in mortem ire.* 98
Hæc eſt hora veſtra. 15.117
23. *Quid enim mali fecit iſte?* 126
Latronem vnum conuertit, & recipit. 33
Hodie mecum eris in paradiſo. 69
Pater, in manus tuas. 126
24 *Ibat cum illis.* 14
Quæ? 122
Et cogitationes aſcendunt in corda veſtra? 49
Prædicari in omnes gentes. 84 85
Quouſque induamini virtute ex alto. 17

IOANNES.

1. *IN principio erat* 126
Et ſine ipſo factum eſt nihil. 13
Et ſui eum non receperunt. 117.126
Illuminat omnem hominem. 107
Et Verbum caro factum eſt. 62.66
Et habitauit in nobis. 104
Et vidimus gloriam eius, gloriã quaſi Vnigeniti. 123
Plenum gratiæ. 92
Tu quis es? &c. 13
Ego vox clamantis. 42
Medius autem veſtrûm ſtetit, quem vos neſcitis: cuius non ſum dignus vt ſoluam corrigiam eius calceamenti. 58.62
Trans Iordanem. 81
Et manentem in eo. 75
Nathanael. 17
2. *Et cùm feciſſet quaſi flagellum.* 26 117.
Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis. 76
Soluite Templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. 75
Quadraginta & ſex annis ædificatũ eſt Templum hoc 4.5
3. *Niſi quis renatus fuerit.* 34
Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo. 107
Nemo aſcendit in cælum, niſi, &c. 58
Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem. 12.113.122.123.
Sic enim Deus dilexit mundum, vt, &c. 38.72 85
Venit Ieſus cum diſcipulis ſuis, & baptizabat. 89
4. *Plures diſcipulos facit, & baptizat.* 89
Dediſſet tibi aquam viuam. 81.130

Salua

Salus ex Iudæis eſt. 21 86

Spiritus eſt Deus, & in ſpiritu oportet adorare. 42

Leuate capita veſtra, & videte regiones. 79.81

5. *Neque enim Pater iudicat quemquam, ſed omne.* 88

Vos autem voluiſtis ad horam exultare in luce eius. 108

Scrutamini ſcripturas. 45

Illa ſunt, quæ teſtimonium perhibẽt de me. 65

Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me: ſi alius venerit in nomine ſuo, illum recipietis. 57. 119.

6. *Reficit ieiunam turbam.* 106

Fugit in montem. 99

Niſi manducaueritis carnem. 34

Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo. 29. 32.

7. *Tempus meum nondum aduenit.* 15

Clamabat: Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. 42

Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. 130

8. *Ego ſum lux mundi.* 90.107

Veritas liberabit vos. 106

Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. 20 40

Vos ex patre diabolo eſtis. 20.40

Si veritatem dico, quare vos nõ creditis mihi? 54

Propterea vos non auditis, quia ex Deo nõ eſtis. 50. *Et Prophetæ mortui ſunt.* 51.52

Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit. 53

Exultauit vt videret: vidit, & gauiſus eſt. 53.112

9. *Quis peccauit, vt cæcus naſceretur.* 20.27.

Lutum fecit, & liniuit oculos meos. 19

Nos ſcimus, quia peccatores Deus non audit. 47

10. *Quia ſciunt vocem eius.* 66

Ego ſum oſtium. 45.120

Et ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. 120.131

Fur non venit, niſi vt furetur, & mactet. 74

Ego ſum paſtor bonus. Bonus paſtor animam ſuam dat. 112.117. 119.126.

Cognoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ. 85

Et fiet vnum ouile. 85

Poteſtatẽ habeo ponendi eam: & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. 66

Et hyems erat. 12

11. *Manſit in eodem loco duobus diebus: non adit illico vt vocatus eſt, ſed cùm quatriduanus fœtet, ob gloriam Dei, & ſeruorum Dei.* 16

Qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, viuet. 43

Vbi poſuiſtis eum? Venit ad monumentum, & ſtatim prodijt. 34.52. 53.

Vt filios Dei congregaret in vnum. 85.

Cogitauerunt vt interficerent Ieſum. 49.112.

12. *Cogitauerunt vt & Lazarum interficerent.* 49

Ingreditur Ieruſalem, pullo inſidẽs. vide Matthæi viceſimo primo.

Gentiles Philippum rogant, &c. 113

Niſi granum frumenti cadens. 111

Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. 56.114
Qui odit animam ſuam in hoc mundo, &c. 53.110
Princeps mundi huius. 70.87.113. 125.
13. Venit hora eius. 15
Cùm iam miſiſſet in cor, vt traderet. 49.
Iudam nititur conuertere. 33.44
Erat autem nox. 64
In hoc cognoſcent, &c. ſi dilectionem habueritis. 120
Animam meam pro te ponam. 98
14. Manſiones multa. 69
Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet. 43
Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. 25.60.69
Sed vt cognoſcat mundus, quia diligo Patrem: & ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic facio: ſurgite, eamus hinc. 89.116
15. Ego ſum vitis. 90
Sicut palmes non poteſt ferre fructum. 14
Quia ſine me nihil poteſtis facere. 13.
Si præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea. 43
Maiorem hac dilectionem nemo habet. 96.109.130
Vos autem dixi amicos. 117.127
Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. 32.37.68.69
16. Ecce venit hora, & iam venit, vt diſpergamini in propria, & me ſolum relinquatis. 126
17. Clarifica me tu Pater. 85
Pater ſancte, ſerua eos. 81
Nemo ex eis periit, niſi filius perditionis. 70
Vt ſint vnum. 69
18. Sinite hos abire. & ſanauit auriculam tactu ſuo. 12.126
Calicem, quem dedit mihi Pater, non bibam illum? 126
Nunc autem regnum meum non eſt hinc. 99
Vt teſtimonium perhibeam veritati. 106.
19. Non habemus Regẽ, niſi Cæſarem. 94.116
Rex Iudæorum. 108
Exiuit ſanguis. 109
Videbunt in quem transfixerunt. 122
20. Vidit duos Angelos, vnum ad caput, &c. 88
Et fores eſſent clauſæ propter metum. 17.126
Pax vobis. 25.58.60.69
Thomas vnus ex duodecim non erat cum eis. 59
Oſtendit eis manus & latus. 126
Tunc inſufflauit in diſcipulos ſuos, dicens: Accipite Spiritũ ſanctum. Quorum remiſeritis, &c. 34.89. 114.
Stetit in medio. 84
Infer digitum tuum, & noli eſſe incredulus. 126
Dominus meus, & Deus meus. 127
21. Piſcium captura. 115
Petre, diligis me plus his? Paſce. 89.
Cùm eſſes iunior. 98

FINIS.

LECTORI SALVTEM.

NE in immẽſum, & vſque ad nauſeã, vt aiunt, propter prolixitatẽ, vnius Prophetæ minoris opus creſceret, quod in ipſius Lectura congeſſi, nequaquã iuxta primi capitis progreſſum in reliquis augerere placuit. Quinimo poſt Lecturam, nonnullam temporis nactus opportunitatem, potiùs eam in tuam gratiam Difficilibus Hieronymi enodandis, Miſſæ myſterijs iuxta nouum celebrandi Ritum explicandis, breuíque Directorio Animæ Chriſtianæ, Eccleſiaſticæ, ac Religioſæ, componendo, ac Paraphraſi cæterorum vndecim Vatum conſtruẽdæ, impendere volui: qua me à moroſitate omnibus iam & omnium moleſtiſsima compurgarem. Hanc igitur tibi exhibeo, loco moralium amplificationum Zachariæ, quas conſultò prætermiſi, earum annotatione contentus: ad quas amplificandas præſtò ſum, ſi id tibi in votis fore perſpexero. Cæterùm literæ ſenſum continuo, æquali, ac placido vndique fluentem filo, Paraphraſim Paraphraſi, ac Commentarium Commentario conferens, leuiſsimo negotio depreh endes. Nec grauiſsimos Textuum anfractus ac labyrinthos facillimè te euaſiſſe pœnitebit. Potuiſſem morum inſtitutiones per totum Zachariæ Textum diſtribuere, nec in-ſimul eas tibi congeſtas porrigere: at Lecturæ munus efflagitat, ex eodem literæ contextu Auditoribus ad quàm plures ſenſus (quos vulgò Conceptus aiunt) eruendos viam initio aperire, móxque cætera ipſorũ ingenij felicitati concredere. Hoc igitur multo maiori emolumento fruere, Lector amice, nec patienter noſtra hac perluſtrare graueris. Vale, méque tuis apud Altiſsimum meritis adiuua.

QVid, quòd vicem meam non eſt qui doleat? Hæreditario quæ mihi iure peropulenta debetur hæreditas, Patris, inquã, Hieronymi, ſacrarũ explanatio ſcripturarum, à nonnullis inuaditur, ab alijs deuaſtatur, à quibuſdam verò partim diripitur, partim conculcatur: vix tamen vnus aut alter eſt, qui huiuſmodi graſſatoribus diẽ audeat indicere. Adeóne totos abſorptos habet fratres meos maiores natu, ac meritis, prædulcis contemplatio? Faxit Deus optimus Maximus. En, ob oculos noſtros opes noſtras alieni deuorant, quas diuinâ prouidẽtiâ in exponendis ſacris ſcripturis Doctor Maximus inſtitutus Pater Hieronymus nobis primùm, mox toti congregauit Eccleſiæ. An ergo mihi, quamuis fratrũ minimo, litem hanc mouere liceat, ad præſcriptionis ſaltem interrumpendum tempus, aliorum eſto iudicium.

Obſcuriſsimus itaque, iuxta Patris Hieronymi ſententiam in Prologo, liber Zachariæ Prophetæ, & inter duodecim lõgiſſimus, hoc tempore ita diſſerendus eſt, vt priùs literam explicemus: quod quàm difficile ſit, ex Origenis, Hippolyti, ac Didymi Commentarijs luce meridiana clariùs elucet: poſtea pro inſtituendis moribus, eruendis ſenſibus, qua Dominus dexteritate nos donare dignabitur, operam dare, pro communi, præſertim mei ſimilium, vtilitate, minimè grauemur. Succinctis Laconibus Paraphraſim, temperatis Rhodienſibus explanationem, prolixis verò Aſiaticis omnia committimus.

REVERENDI PA-TRIS F. FRANCISCI A MESSANA HIERONYMIANI COMMENTARIA in Zachariam.

CAPVT PRIMVM.

In [a] menſe octauo, in anno ſecundo Darij Regis, [b] factum eſt verbum Domini ad [c] Zachariam filium Barachiæ, *filij Addo Prophetam, [d] dicens. *Numero 1.* **filium.*

Paraphraſis.

MENSE octauo anni ſecundi Regis Perſarum Darij locutus eſt Dominus menti Zachariæ Prophetæ, filij Barachiæ, de ſemine Addo, dicens.

[a] *In menſe octauo.* Cùm non parum ad rem faciat temporum obſeruatio; Zacharias ſtatim in fronte præmittit, ſe prophetiæ huius afflatum Spiritu menſe octauo anni ſecundi imperij Darij Regis Perſarum (hoc eſt ex *Patrum conſenſu) menſe Nouembri, qui octauus eſt à Martio. Martius autem communiter initium eſt menſium apud Hebræos nec incipit vt apud nos, ſed à prima die Lunæ: atque hinc Nouember apud Hebræos octauus eſt à Martio. Hinc ordinis ratio patet, cur Zacharias ſit Aggæo poſterior, licet *contemporanei fuerint: quia nempe iuxta hæc eorum ſcripta, quæ habemus, duobus menſibus in prophetando præceſſit Aggæus; ſic enim orditur Aggæus: In anno ſecundo Darij Regis, in menſe ſexto, in die vna (prima ſcilicet, aut quauis) menſis, factum eſt verbum Domini in manu Aggæi Prophetæ. Igitur Aggæus ſexto, Zacharias octauo eiuſdem ſecundi anni Darij Regis menſe oracula reddere leguntur. Vide numero octogeſimo primo. **Hier. Remig. gloſ. Vatab. Exodi 12. A. Zacharias poſt Aggæũ. *1. Eſd. 5. Agg. 1. A. 1.*

[b] *Factum eſt verbum Domini.* Optimè ſequitur ad tempus captiuitatis & anguſtiæ ſub Rege Perſarum, verbum Domini, id eſt, diuina con- *Tribulatione ſequitur diuina cõſolatio.*

na conſolatio. Vbicunque enim (vt Pater Hieronymus annotat in Hieremiæ caput viceſimum tertium) proſpera Dominus pollicetur, ſiue poſt comminationem meliora promittit; ibi viſio dicitur, vel certè verbum Domini. Conſulat, cui placuerit, ſuper hoc textu, Factum eſt verbum Domini, eruditiſsimum fratrem noſtrum Hieronymum Guadalupenſem in principio Hoſeæ: non enim animi mei eſt, in ijs, quæ à neotericis perpulchre ſunt tractata, moram protrahere.

Hieron. Hierem. 23. Iſaiæ 13. Verbum Domini & viſio meliora promittunt. F. Hier. Guadalup. Hoſeæ 1. Matt. 1.

c *Ad Zachariam filium Barachiæ, filij Addo Prophetam.* Duplex huius litteræ ſenſus eſſe poteſt, quemadmodum & illius loci apud Matthæum, Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham. Prior intellectus eſt, vt vtrobique filium legamus, iuxta Patris Hieronymi tranſlationem, & tunc ſenſus eſt: Dominus inſpirauit Zachariæ, qui fuit filius Barachiæ & Addo: ſicut & in Matthæo Ieſus Chriſtus communiter & veriùs exponitur, filius Dauidis & Abrahæ. Alter autem ſenſus eſt: Allocutus eſt Dominus Zachariam filium Barachiæ, qui Barachias fuit filius Addo: ſicut & in Matthæo, Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, qui Dauid fuit filius & de ſtirpe Abraham. Eſt enim conſuetudo Scripturarum, dictionem, filij, ad immediatè præcedētem referre: atque ita inuenies Sophoniæ primo capite, & Baruch item primo, ſtatim in exordio, & apertiſſimè Iudith octauo. Hunc quidem facit ſenſum, quæ in corpore Textus habetur editio dicens, filij Addo: Huius variæ lectionis ratio eſt: quia ſermo Hebraicus præter communem vſum Latinorum & Græcorum non variat caſus nominum per terminationes: quandoquidem omne nomen Hebræum eſt indeclinabile per omnes caſus, excepta differentia numeri ſingularis & pluralis. Atque ita hoc loco dictio prorſus eadem, ſine diſtinguentibus caſus articulis, vtrobique ponitur, videlicet, Ben; quam per regulam conſtructionis & in accuſandi & in gignendi caſu iuxta prædictum duplicem ſenſum vertere poteris.

Soph. 1. Bar. 1. Iudit. 8.

Alphon. Zamor. inſtitut. Hebraic. lib. 2. c. 4. Nomina Heb. nō declinantur per caſ.

d *Dicens.* Pagninus traducit, dicendo. Factum eſt itaque verbum dicendo: quod eſt, Intellectus diuinus illuſtrauit Zachariæ mentē. Dicere namq; proprius actus eſt ipſius intellectus, quo verba facit. Intellectus igitur Domini intellectui Zachariæ ſeſe immiſit. Aut

Pagnin.

dicens.

dicens, ſiue, vt Hebraicè eſt, ad dicendum, id eſt, ad populo proponendum.

Quis fuerit hic Darius.

Circa hanc litteram tria ſeſe nobis offerunt diſcutienda; quæ Pater Hieronymus explicat, & in quæſtionem vocantur: Quis nempe ſit hic Darius: Quis hic Zacharias Barachiæ filius: Quis denique fuerit Addo. Circa primam difficultatem, quis ſcilicet hic Darius fuerit, triplex hactenus occurrit opinio: prima eſt Rabbi *1. opinio* Salomonis, quam probabiliorem exiſtimat Lyra in principio Eſ- *Rab. Sal.* ther: Quòd iſte Darius fuerit filius Aſſueri & Eſther Reginæ, & ideo *& Lyr.* matris intuitu ſe Iudæis propicium exhibuerit. Hæc quidem opi- *Confut.* nio perquam dubia mihi, Ioanni autem Driedoni, viro diligentiſ- *Ioannes* ſimo, ac literis ornatiſſimo, falſa videtur: putat enim hiſtoriã Eſther *Dried.* accidiſſe ſub magno Artaxerxe, Aſſuero, Dario, Mnemone; & Eſther poſteriorem Iudith ſeptuaginta quatuor annos & vltra. Lege ipſum de Catalogo ſacræ ſcripturæ libro primo, tertij capitis parte ſecunda.

Ratio verò dubitationis noſtræ ea eſt: Quia ſi iſte Darius Eſther filius extitit, & ob matris memoriam Templum ac Ieruſalem inſtaurari conſenſit: quomodo regnans Eſther, ac principans Mar- *Eſth. 10.* dochæus, ſuæ gentis vterque amantiſsimus ad mortem, ac multo *A.* magis diuini cultus amplificandi deſiderantiſſimus, Templum ac vrbem non ædificari ſua ætate paſſus eſt? Fateor, non video. Pro ipſis Cyri decretum vrgebat: Aſſueri fauor indies creſcebat: Iu- *Eſth. 2.* dæis autem noua lux oriri viſa eſt, gaudium, honor, & tripudium: *16.* apud omnes populos, vrbes, atque prouincias, quocunque regis præcepta veniebant, mira exultatio, epulæ, atque conuiuia, & feſtus dies: in tantum, vt plures alterius gentis & ſectæ eorum religioni & cæremonijs iungerentur. Grandis enim cunctos Iudaici nominis terror inuaſerat. Eſther Reginæ poſt hæc Aſſuerus ait: *Eſth 9.* Quid vltià poſtulas, & quid vis, vt fieri iubeam? Tantáne ſanctam *12.* Eſther ob præſentem diuinorum beneficiorum multitudinem ſimul & amplitudinem occupauit obliuio ipſius largientis Dei, vt de Templi reparatione proſequenda coram Rege ne hiſceret quidem? Tantáne piæ menti ingratitudo?

3. Secunda igitur opinio tradit, hunc Darium fuiſſe Darium Lon-
2. opinio. gimanum. Hanc docent Metaſthenes, & Philo in ſuis Chronographijs, & ex neotericis Cornelius Ianſenius, vir de ſcripturis bene meritus, ſuæ Concordiæ capite decimo nono, ac doctiſſimus Paulus de Palacio hîc, & Driedo loco iam dicto, in hæc verba; fideliter referam: Magis recipiendus videtur Philo diſertiſſimus, qui in libro ſuæ Chronographiæ ſuper rationibus temporum Regum Perſarum Metaſthenem Perſam de illis publica fide & authoritate ſcribentem ſecutus eſt: qui & ſuper rationibus temporum Pontificum, Ducum, & Regum Hebræorum, ſeſe, ſicut ſeptuaginta Seniores in ſcriptis reliquerant, teſtatur ſcribere. Is autem & Ioachim filium Ioſue Sacerdotis magni geſta Iudith ſcripſiſſe, & anniuerſariam liberationis memoriam quotannis agendam inſtituiſſe tradit, ſub Rege Priſco Artaxerxe Aſuero, qui à Septuaginta Nabuchodonoſor appellatur, qui & regni ſui anno decimo tertio audiens Holofernem principem militiæ ſuæ à Iudæis occiſum, publico edicto vetuit Templum erigi: cui ſucceſſit filius eius, nomine Darius Longimanus, ſub cuius regni anno primo relaxatum eſt patris edictum, & regnauit annos triginta ſeptem: cui ſucceſſit Darius Nothus regnans annos decem & nouem: huic ſucceſſit magnus Artaxerxes Aſſuerus Darius Mnemon, ſub quo hiſtoria Eſther completur. Hæc ille.

Confutatio. *Iudith 16.* Verùm multa mihi ſuſpectam hanc opinionem reddunt, & inter alia, quoniam Iudith vltimo legitur: In omni autem ſpatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Iſraël, & poſt mortem eius annis multis. Et paulò ſuperiùs: Manſit autem in domo viri ſui annos centum quinque. Quænam maior turbatio ſeruis Dei Altiſſimi,
1. Eſd. 4. quàm de Templo non reædificando edictum? Nónne grandis turbatio, accuſari habitatores Iudæ & Ieruſalem, eò quòd ædificarent Templum? Quin in accuſationibus ipſis ne verbum quidem de Holofernis cæde. Quòd ſi ais, poſtea contigiſſe: Iudith, cùm centum & quinque in domo viri ſui manſerit annos, profectò, iuxta huiuſcemodi opinionis chronographiam, vſque ad huius Darij tempora peruenit: vniuerſumque tempus hoc an ſine perturba-
1. Eſd. 4. tionibus Iudæi tranſegerint, audi Eſdram: Factum eſt igitur, vt po-

pulus

pulus terræ impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos in ædifi-
cando. Conduxerunt autem aduerſus eos conſiliatores, vt deſtrue-
rent conſilium eorum omnibus diebus Cyri Regis Perſarum, (ad-
uerte) & vſque ad regnum Darij Regis Perſarum. Et in calce capi-
tis ſubditur: Tunc intermiſſum eſt opus domus Domini in Ieru-
ſalem, & non fiebat vſque ad annum ſecundum regni Darij Re-
gis Perſarum. Et ſtatim incipit caput Eſdræ quintum: Prophetaue- *1.Eſd.5.*
runt autem Aggæus Propheta, & Zacharias filius Addo, prophe-
tantes ad Iudæos qui erant in Iudæa & Ieruſalem, in nomine Dei
Iſraël. Tunc ſurrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Ioſue filius
Ioſedec: & cœperunt ædificare templum Dei in Ieruſalem, & cum
eis Prophetę Dei, adiuuantes eos. Lege totum caput: ex quo rur-
ſus ad rem noſtram ſit argumentum ordine ſecundum:

Si anno primo Darij Lōgimani relaxatum eſt edictum de inter- *2.ratio.*
mittenda Templi fabrica: quomodo anno ſecundo eiuſdem Regis
hoc ignorant Iudęi? Quin & Aggæus & Zacharias cùm à perturba-
toribus ſciſcitarentur, Quis dedit vobis conſilium, vt domum
hanc ædificaretis, & muros eius inſtauraretis? nil tale exhibent. Pla-
cuitque vt res ad Darium referretur, & tunc ſatisfacerent aduerſus
accuſationem illam. Quid? Ipſúmne Darium latebat, quod iam-
iam ab eo effluxererat decretum? Lege caput ſextum, in quo iuſſit *1.Eſd.6.*
Darius inquiri decretum ea de re: inuentumque eſt id quod anno
primo Cyri Regis promulgatum fuerat, illudque ſtudioſè impleri
voluit. Profectò accuſationi ſatisfacientes Iudæi, ſtatim eiuſdem
Regis Darij relaxationem obtuliſſent; ipſumque Darij ſtatutum
priùs Bibliothecas ſeriò reuoluentibus occurriſſet, quàm quod an-
tiquitus à Cyro ſancitum in Ecbatanis repertum eſt. Primæ qui-
dem rationis ſolutionē cuperem à peregregio Genebraldo, vbi in
ſua Chronologia docet, eundem Nabuchodonoſorem, cuius dux
Holofernes obtruncatus fuerat anno tertio decimo, mox anno
decimo nono imperij ſui Ieruſalem ſubiugaſſe. Rationis verò ſe-
cundæ veritatis aſſeclę nonnullas congruentias pro ſolutione po-
terunt aſſignare. 4.

Tertia igitur non leuis quidem ratio ſit: Quadraginta & ſex annis *3 ratio.*
ædificatum eſt templum hoc; Ioannis ſecundo, vbi de hac reædifi- *Ioan.2.*

1.Eſd.6. catione agi liquet: fiat modò ſupputatio. Cœpit anno primo Cyri Regis, qui ex communi omnium placito regnauit annos triginta. Eſto, non Cambyſes filius, vt omnis habet hiſtoria, ſed Priſcus Artaxerxes immediatè Cyro ſucceſſerit: huius anno tertio decimo inhibetur fabrica, prout hæc profitetur opinio: iam ergo numeramus quadraginta & tres annos: quibus additis ſex Darij, fiunt *1.Eſd.6.* quadraginta nouem. Dicitur enim in Eſdra: Compleuerunt domum Dei iſtam vſque ad diem tertium menſis (duodecimi nuncupati) Adar: qui eſt annus ſextus regni Darij Regis. Nec ſtatim Priſcus Artaxerxes anno tertio decimo imperij ſui vltimum diem clauſit: quin, vt Genebraldus aſſeuerat, decimo nono anno Ieruſalem euertit: nec eum Cyri, aut Cambyſæ, imò Xerxis filium eſſe con- *Plut. de viris ill.* ſtat. Teſtis eſt in vita Artaxerxis in hæc verba Plutarchus: Artaxerxes ille primus Xerxe patre natus ex Perſarum Regibus, tum facilitate humanitateque tum maximè animi magnitudine præſtitit: & Longimanus, quòd dexteram manum ſiniſtra longiorem haberet, cognominatus eſt. Atque adeò inter Artaxerxem ipſum ac Cyrum plures interceſſere Perſarum Reges: quoniam Cyrus fuit primus Perſarum Rex: & hic Artaxerxes primus Xerxe patre natus ex Perſarum Regibus dicitur, quaſi plures eum Perſiæ Reges præceſſerint: atque adeò ſi Darius Longimanus huic Artaxerxi Lōgimano ſucceſſit, multò plures quàm quadraginta ſex anni in Templi reædificatione ſunt conſumpti. Rei veritas eſt, vt ex Trogo egregiè colligit ſolertiſſim⁹ Raphael Volaterranus Geographiæ libro duodecimo, in principio, vbi de Perſia ſcribit: Perſarum regnum poſt Aſſyrios & Medos Cyrus primus omnium excitauit. Cambyſes Cyri filius deinde regnauit: tum Magi: poſt Magos Darius Hyſtaſpis filius: poſt quem Xerxes Darij filius regni hæres (vt apud Trogum libro vndecimo eſt videre) maximus omniū Regum Perſarum fuit: qui cùm regnaſſet annis octo, hæredem reliquit Artaxerxem: qui (vt authores ſunt Trogus libro ſexto, & Herodotus octauo) regnauit annis quadraginta & vno: ſub hoc geſta, quæ de Eſther & Mardochæo conſcribuntur, vt teſtatur Nicephorus Græcus author. Darius cognomento Nothus patri Artaxerxi ſucceſſit: Dario Artaxerxes Mnemo cognominatus. Eſto tamen, ſucceſſerit Artaxerxi

Priſco

Priſco Xerxis filio Darius Longimanus (vt fautores huius ſecundæ opinionis autumant) cùm Artaxerxes quadraginta & vno regnarit annis, & Xerxes octo, & Cyrus triginta, & templum reædificatum perfectumque fuerit ſexto Darij anno; octogeſimo quinto & vltra, non autem quadrageſimo ſexto conſtructum eſſe Templum, perſpicuum ſit, atque notiſſimum. Non me latet, Origenem de prima templi ſtructura Iudæorum dictum apud Ioannem interpretari, tempus à cæmentariorum apparatu ſub Dauide cōputando. Communis tamen expoſitio eſt (vt habent Caietanus, Trejo, Dionyſius Carthuſienſis, Arboreus, & alij ibidem) de hac reædificatione ſub Eſdra, ad quam Zacharias ſuos eſt adhortatus. Quodque iſte ſit neceſſarius ac genuinus illius literæ ſenſus, patet: quia Iudæi ad oculum Domino Templum hoc obijciunt manufactum, Salomonis verò funditus fuerat euerſum. Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc. Inchoatum à Zorobabele à primo Cyri anno vſque ad ſextum annum Darij filij Hydaſpis ædificatum eſt: ita vt fluxerint anni quadraginta ſex, ſeu circiter, ſi computantibus Hebræis creditur. Tertia ergo, & vera, quin & communis ſententia eſt, Darium hunc Hydaſpis fuiſſe filium. Hanc Pater Hieronymus hoc loco amplectitur: propter cuius confirmationem, aliena confutauimus: & ſequitur eam hîc Remigius. vide quamplures in illa verba: Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc. Quod ſic deducitur ex Chronologia Henrici Glareani apud Titum Liuium. Ex Euſebio Cyrus, Hebræorum captiuitate laxata, quinquaginta ferme hominum millia regredi fecit anno primo ſui regni in Iudæam, qui, conſtructo altari, templi fundamenta iecerunt. Sed cùm à vicinis Gentibus fabricatio impediretur, imperfectum opus vſque ad Darium permanſit, ſolo altari conſiſtente. Cyrus autem regnauit annis triginta: Cambyſes ſecundus Perſarum Rex annis octo: tertiò apud Perſas regnarunt per ſeptem menſes duo fratres Magi. Herodotus quidem ad impletionem octaui anni Cambyſæ, ait, hos ſeptem fuiſſe menſes. Ioſephus autem antiquitatum libro vndecimo, tertio capite, Magos per integrum annum regnum occupaſſe teſtatur. Darius tum regno potitus eſt, Hydaſpis filius, cuius anno ſexto abſolutum eſt templum

Anni xlj. viij. xxx. vj

Orig.

Caiet. Ioan. 2.

3. opinio vera.

Cic. in part. orator.

Ioan. 2.

plum, incipiente quadrageſimo ſextò anno. Nonnihil enim temporis effluxit à Magorum cæde ad Darij electionem; de qua, huic

Ioſeph. lib. 11. Antiq. c. 3. & 4. c. 4.

aſtipulans ſententiæ, ſic Ioſephus eloquitur: Sublatis deinde Magis, qui poſt eius (Cambyſæ nempe) obitum regnum per integrum annum occupauerant, ſeptem illæ Perſarum familiæ Hydaſpis filium Darium communibus ſuffragijs Regem declarauerunt. Is adhuc priuatus vouerat Deo, ſi regnum adipiſceretur, denuo condere Ieroſolyma, & ibi Dei templũ inſtaurare, ac deinde ſacra vaſa olim per Nabuchodonoſorem inde ſublata, & Babylonem perlata, reſtituere. Darium hunc quidem Hydaſpis filium appellant, vt Pauſanias Laconica libro tertio, & alij. Conſentiunt huic Perſarum Regum catalogo Antonius Sabellicus Enneadis ſecundæ libro ſeptimo, Ioannes Zonaras Byzantius Annalium tomo primo, & plures, cum Iuſtino libro primo, prope finem. Concludamus itaque cum Patre Hieronymo, Zachariam ſub Dario Hydaſpis, ſeu Hyſtaſpis, filio præſentem edidiſſe prophetiam.

Quis fuerit hic Zacharias Barachiæ filius.

6. *Opinio Vatab.*

SEcunda difficultas eſt, quiſnam ſit hic Zacharias Barachiæ filius. Ratio dubitationis eſt Vatablus, qui hoc loco ait: Aggæus vrget templum ædificari, Zacharias verò vrbem. Hic eſt Zacharias,

Mat. 23.

qui cæſus fuit inter templum & altare, Matthæi viceſimo tertio. Atque ita diſſentit à Patre Hieronymo, apud eundem Matthæi locum non contemnendis de cauſis aſtruente, non fuiſſe hunc Zachariam, quem Iudæis occiſum inter templum ſeu ædem, & holocauſtorũ altare, Seruator noſter obijcit, ſed alium Zachariam Iojadæ filium, prout apertè in Nazaræorum Euangelio exprimitur; qui Iojadas, ſiue appellatiuè, ſiue tanquam binomius, Barachias in codice noſtro ſcribitur. Vatablus nec rationibus ſe Diui Patris opponit, nec aliquas pro ſe adducit: quòd ſi ſola vult authoritate pugnare, adducam primùm ſanctiſſimum Patrem. Vtri credẽdum, Doctori maximo (quem orando, ac Deo gratias agendo, ſic nuncupat omnis Eccleſia, fundamentum & columna veritatis) in exponendis ſacris Scripturis Hieronymo, an Vatablo, cuius multa reſarciuntur ſcholia? Quin ſemel hanc à Patre Hieronymo exploſam Vatabli opinionem, nemo, quem viderim, vno excepto Vatablo,

cum

cum quodam ex neotericis,eam auſus eſt excipere. Vidi autem doctiſſimum Cornelium Ianſenium ſuæ Concordiæ capite octogeſimo quarto,Caietanum,Palatium,Matthiam Bredenbachium, Albertum Magnum, Dionyſium Carthuſienſem,Ioannē Arboreum, Cardinalem Hugonem, Titelmannum,Anſelmum, Ioannem Benedictum, ſeu Gagnæum, & Sanctum Thomam, qui omnes,Matthæi viceſimo tertio, vno ore non poſſe intelligi textum illum Matthæi de hoc noſtro Zacharia Propheta conſentiunt: idemque fuſiſſimè probat (vt ſolet) indefeſſus in ſcribendo Abulenſis, quæſtione ducenteſima quinquageſima quinta in Matthæum, tomo ſexto.Idem aſſerit Haymo in homilia in feſto ſancti Stephani: Trejo libro nono in Euangelia, capite decimo, & egregius Ioannes Eckius homilia prima de ſancto Stephanō,ſentētiam Hieronymianam amplectitur,Zachariam illum Matthæi Iojadæ fuiſſe filium,& addit, Et in hoc vt plurimum ſancti Patres conquieſcunt. Vt plurimum, verò adjecit: quia alia opinio,quæ Zachariam patrem Ioannis Baptiſtæ occiſum illum enarrat, è Græcis non contemnendos videtur ſortita fautores: qui tamen,ſi rectè expendantur, referendo, non autem quid certi ſtatuendo, procedunt. Ioannes item Ludouicus Viues decimo octauo de ciuitate Dei, cap. triceſimo quinto, ſic ſcribit: Iam illud ne admonendum quidem eſt, non hunc eſſe Zachariam illum Iojadæ filium, quem occidit Ioas Rex Iuda ſecundi Paralipomenôn viceſimo quarto, cuius meminit Chriſtus Dominus Matthæi viceſimo tertio,dicens illum occiſum inter templum & altare. Conſentit Michael Palatius in illud Eſaiæ octauo, *Palat.* Et adhibui mihi teſtes fideles Vriam Sacerdotem & Zachariam filium Barachiæ: qui Zacharias nec noſter eſt vates, nec ille Iojadæ *Iſaia 8. d.2.* filius, ſed alius contemporaneus Iſaiæ, ac teſtis ipſius: quod argumento eſſe poteſt Barachiam appellatiuum eſſe nomen, idem ſignificans, quod benedictus Domini. Pagninus etiam Matthæi viceſimo tertio in margine locum ſecundi Paralipomenôn capite viceſimo quarto ſuffecit, vbi de Zacharia Iojadis filio pertractatur. En igitur qui & quot pro Patre Hieronymo contra Vatablum dimicant. Eaque, præter adductas ab alijs cauſas, fidem facit, quòd Zacharias hic noſter non fuerit interfectus, quoniam populo grata

B proſpe-

proſperaque nunciauit, ad optatamque Templi ac Ieroſolymæ in-
1. Eſd. 5. ſtaurationem adiutor extitit, vt primo Eſdræ quinto legere eſt, & hîc Vatablus annotat. Hoc autem, ni fallor, dictum illud Patris *Ratio Hieronymi apud Matth. explicatur hîc.* Hieronymi, Cùm vix tunc ruinæ templi fuerint, per Liptote plus ſignificare volens, quàm expreſſerit, intendit, ac ſi diceret: Adeò funditus erat dirutum Templum Zachariæ temporibus, vt ne ruinæ quidem apparerent: nam, iuxta Glareani Chronologiam, Cyri anno ſeptimo vaticinabatur iam Zacharias, de quo in hiſtoria libri Danielis capite decimo ſeptimo ſic Scholaſtica hiſtoria refert: Zacharias natus in Chaldæa iam prophetabat. Hic benedixit Salathiel in filio, vocans eum Zorobabel, quod interpretatur magiſter Babylonis: quaſi dicat, Hic erit magiſter captiuitatis Babylonicæ. Ad huius Prophetæ exhortationem primi ſurrexerunt viri Iuda, vt aſcenderent in Ieruſalem, poſtea verò viri Benjamin, & Leuitæ. Igitur Cyri tempore regreſſi ſunt ſub Zorobabel Duce, & Ieſu magno Sacerdote, adhortantibus eos Zacharia Propheta, & Aggæo iuuene, ſed nondum Propheta. Bene meritus ergo fuit de Iudæis Zacharias, qui eos vaticinio ſuo ad redeundum è captiuitate, & ad perficiendum exoptatiſſimum Templi opus, ipſos, ob circumſtantium tumultus in fabricatores, animo iam deſtitutos impulit & adiuuit: nec probabile eſt, nuper captiuum, totque malis correptú ac correctum populum, qui Eſdræ increpanti ſic acquieſcebat, Templum, cuius vix ruinas viderat, Zachariæ tandem ope reparatum, eiuſdem Prophetæ cæde fœdaſſe. Quòd autem hæc fuerit celeberrimi Doctoris mens, vel illud indicat, quòd ipſe ingenuè fatetur in his commentarijs, Zachariam Prophetam hunc erecto iam templo ſuper-
Ezec. 4. ſtitem fuiſſe: imò Ezechielis quarto, ibi, Et tu dormies ſuper latus tuum ſiniſtrum, ait: In ſecundo Darij Regis Perſarum anno templum extructum eſt à Zorobabel filio Salathiel, & Ieſu filio Ioſedech, prophetantibus Aggæo & Zacharia. Et Danielis nono, in primis verbis idipſum ediſſerit. In anno (inquit) primo Darij &c. Hic eſt Darius, qui cum Cyro Chaldæos Babyloniosque ſuperauit: ne putemus illum Darium, cuius ſecundo anno templum ædificatum eſt, quod Porphyrius ſuſpicatur. En quàm perſpicuè Pater Hieronymus erectum agnoſcit Templum, adhuc in hominibus

hoc

hæc agente Zacharia: idem docet epiſtola 129. ad Dardanum de terra repromiſſionis, tomo tertio. Sententiam verò hanc Hieronymianā, maximè cum tēporibus eius vix ruinę Templi fuerint, tanti fecit Eccleſia, vt inter Matutina repoſuerit officia. In Regiſtro Chronicarū mundi, folio ſexageſimo quinto, ſic de hac re legitur:

Zacharias & Aggæus anno ſecundo Darij increpauerunt populum, propter negligentiam eorum ad ædificandum domum Domini, & ſollicitabant Zorobabel, vt loqueretur ſuper hoc Regi: & annuit Rex: & accenſum eſt cor populi, vt ædificarent Templū. Tandem poſt multa bona opera cōpleto Templo, & ipſe obijt, & iuxta Aggæum Prophetam ſepultus fuit. Concludamus itaque, Zachariã hoc inter Prophetas minores vndecimo bene Iudæos vſos fuiſſe, nec eum enecaſſe. Sat fuerint illi captiuitatis anguſtiæ: propter quas eum cæteroſque ſolatur Dominus: ſiquidem Factum eſt verbum Domini ad Zachariam filium Barachiæ, filij Addo.

Quis fuerit Addo, & an Propheta fuerit.

Tertio tandem loco, pro huius litteræ dilucidatione, Patriſque Hieronymi dictorum aſſertione, Quis fuerit hic Addo, reſtat 7.
inquirere. Cum Lyra hic nobis eſt diſceptatio, & cum Ioanne Ludouico Viues decimo octauo de ciuitate Dei, capite triceſimo quinto, & cum Abulenſi ſecundo Paralipomenôn capite nono, quæſtione viceſima quarta: quod enim Pater Hieronymus pro cōperto certoque docet, infringere & in quæſtionē deducere conantur.

Quæritur, inquit Pater Hieronymus, quare dicatur filius Addo. Nec ambigitur iuxta Paralipomenôn librum, quin ipſe ſit Addo, qui miſſus eſt ad Hieroboam filium Nabath, ſub quo altare diruptum eſt, & manus eius aruit, rurſumq́; ad preces illius reſtituta eſt.

Solutio P. Hieronymi.

2. Paral. 9. G. & 12. D. 3. Regum 13. A.

Equidem ſi terga vertere vellem, non eſſet adeò à veritate diſſonum, Patrem Hieronymum ſi affirmarem indubiam referre, quæ ſuo circumferebatur æuo, ſententiam, nihil autem ex ſuo marte ſtatuere: ait enim, Non ambigitur, hac, ſcilicet, ætate: non inquit, Non ambigo. Verùm oculatiùs re inſpecta, firmiùs laſſum bouem his pedem figere video, ſanctique Patris dicta de falſitate minimè conuinci reperio.

Duo igitur ſunt Hieronymiana de hoc Addo aſſerta: alterum,

quòd Propheta fuerit; alterum verò, quòd ille fuerit, qui à Domino contra Hieroboam deſtinatus legitur.

In priori aſſertione, hunc nempe Addo prophetiæ ſpiritu floruiſſe, conſentit Lyra; & non ſolùm hoc de Addo, verùm etiam de Barachia conſtat ex illa ſcripturam intelligendi regula ab Hebræis tradita, quam hoc loco ſequitur Lyra, & Gloſa ordinaria, & Pater Hieronymus in Iſaiæ ac Sophoniæ principio. Tradunt, inquit Pater Hieronymus, Hebræi, cuiuſcumque Prophetæ pater, aut auus, ſeu atauus ponatur in titulo, ipſos quoque Prophetas fuiſſe. Vnde & Amos vnus ex duodecim Prophetis, qui dixerat; Non ſum Propheta, nec filius Prophetæ, ſed paſtor caprarum vellicans ſycomoros; patris nomen in titulo non habet. Ex hac regula, Chuſi patrem, Godoliam auum, Amariam proauum, & Ezechiam atauum Sophoniæ, Prophetas extitiſſe pronunciat, & Amos etiam Iſaiæ patrem. Nec de hoc Amos doctiſſimus * Auguſtinus, tãquam ex propria ſententia loquens, contrarium ſenſit, vt probè ipſius celeberrimi Doctoris enarrandi modum animaduertenti patet: referendo enim, non ſtatuendo, quia de hac re, quid certi eſſe putaret, exponere, ad eum locum parum, aut potiùs nihil, faciebat, ait: Amos quoque in diebus Oziæ Regis prophetaſſe ſe ſcribit: nec non Iſaias filius Amos, ſiue ſupradicti Prophetæ, ſiue, quod magis perhibetur, alterius, qui non Propheta, eodem nomine vocabatur. Hæc acutiſſimus Doctor. Poſſes adhuc dicere. Amos Iſaiæ patrem, non Prophetam appellari: quia iuxta communem loquendi phraſim, etiam in ſcripturis ſanctis contentam, tunc res eſſe dicuntur, aut fieri, cùm innoteſcunt: ſicut Dominus ad Abraham, Nunc cognoui quòd timeas Deum: id eſt, nunc innotuit quòd Deum reuerearis. Huius autem Amos patris Iſaiæ nullibi in ſacris literis tanquam aliquod edentis vaticinium mentio fit, nec ipſius habentur ſcripta. Ex hac igitur ratione non videtur eſſe Propheta, quia non innotuit, quemadmodum filius eius Iſaias, cæterique maiores aut minores Prophetæ, aut quorum monumenta ſeruantur, aut citantur. Hìc igitur duplex ſeſe mihi offert Auguſtinum Hieronymo Patri concordandi modus: nec propterea non habendas gratias eſſe cēſeo viro egregio * Michaeli Palatio, dum Auguſtinũ Hieronymo conciliare

Regula. *Amos 7.* *Soph. 1.* *Iſaia 1.* *Amos pater Iſaiæ num Propheta fuerit* ** 18. de ciuitat. c. 27. circa princip.* *Gen. 22.* ** Mich. de Palat. Iſa. 1. in prologo 1. circa princip.*

conciliare nititur: in quo nos docet Sanctorum ſcriptis reuerentiam, non fatuum os, adhibendã. Sic eruditiſſimus ille vir relatam regulam expromere nititur. Maiores cuiuſlibet Prophetæ, id eſt, patres, auos, abauos ex dogmate Hebraico Vates appellandos eſſe, non quòd maiores Prophetarum lumine prophetico illuxerunt; ſed quia ſobolem propheticam nacti ſunt, & à ſobole nomen ſibi propheticum maiores vſurpabant. Hæc ille: quæ quàm vera, & modo referendi Hebræorum canonem, quo vtuntur Pater Hieronymus, Gloſa, & Lyra, conſona ſint, aliorum eſto iudicium. Conſtat itaque primùm, hunc ſcilicet Addo prophetiæ dono potitum.

8. *Addo prophetauit contra altare.*

Circa alterum, quòd videlicet hic Addo fuerit ille, qui contra altare vaticinatus legitur, maius nobis faceſſunt negotium Abulenſis, Lyra, & Viues: putat Abulenſis hoc non eſſe verum, imò ipſius falſitatem ratione ex ſcriptura deſumpta conuinci. Priùs igitur noſtra confirmemus, mox aliena confutemus. Primo itaque loco hunc Addo fuiſſe illum, qui Hieroboam ſuper altare ſtantem aggreſſus fuerit, conſtat ex ratione Patris Hieronymi, quæ ex communi omnium conſenſu & traditione ducitur, cùm ait: Nec ambigitur, quin ipſe ſit Addo, qui miſſus eſt ad Hieroboam. Quæ quidem ratio in huiuſcemodi altercationibus quantum roboris habeat, Auguſtinum lege, inter alia dicentem: Platonis, Ariſtotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque huiuſmodi authorum libros, vnde nouerunt homines quòd ipſorum ſint, niſi eâdem temporum ſibimet ſuccedentium conteſtatione continua? Deinde ingenuè fatentur, qui alterius factionis ſunt, ex tribus Prophetis, quos tempore Hieroboam in Iuda prophetaſſe legimus, Semeiam, Addo, & Ahiam, nec Semeiam, nec Ahiam adijſſe ſacrificantẽ Hieroboam. Ex ſcriptura igitur, aut quis adierit, non habemus, aut hic fuit Addo. Ampliùs Addo fuiſſe teſtatur Ioſephus: qui ex more propria Hebræorum nomina in Latinam redigens formam, raró ea in ſuis literis Hebraicis recenſet; quare pro Addo Iadam ſcribit; ſicut pro Abigail Abigea, & pro Berzellei (de quo 2. Regum 17. & 19.) Berzelbeum, 7. Antiquitatum. Sed quid immoror? Clarus eſt ſcripturæ locus à Patre Hieronymo citatus, ſecũdo Paralipomenôn, capite nono, in fine. Textus habet: Reliqua autem opera Salomonis

Traditio cõmunis plurimũ valet.

Auguſt. l. 6. cõtra Fauſtum Manich. lib. 33. c. 6.

Abul.

8. Antiquit.

2. Paral. c. 9. G.

priorum & nouiſſimorum ſcripta ſunt in verbis Nathan Prophetæ, & in libris Ahiæ Silonitis, in viſione quoque Addo videntis contra Hieroboam filium Nabath. Miror hîc eximium Abulēſem, qui potiùs vult dicendum, Ahiam vidiſſe contra Hieroboam. Vbi ſumus in claris, nempe cum ſcriptura ſimul recolit Ahiam & Addo, & non Ahiam, ſed Addo, contra Hieroboam videntem appellat: quid obſtrepere oportet? Vidit ergo Ahias regnaturum Hieroboam, eique præſenti decem pallij ſui ſciſſuras obtulit, proſperaq́; pollicitus eſt, ſi Deo, ſicut Dauid Rex, obtemperaſſet: vidit & indicauit abſenti ruinam propter inobedientiam. Ipſe tamen Abulenſis ex ſcripturæ teſtimonijs victus fatetur, non fuiſſe hunc Ahiā, qui Hieroboam ſuper altare ſtantem fuerit aggreſſus. Nec Semeias fuit, qui bona pro Hieroboam nunciauit. Cùm igitur ex ſacris pateat literis, Addo contra Hieroboam viſionem habuiſſe, nec alium (excepto Ahiæ oraculo) contra facta Hieroboam Domini ſermonem legamus, niſi contra altare: aut propter hoc nobiſcum fateatur Abulēſis Addo videntē dici contra Hieroboam; (quia ſat contrà fuit, dum Rex opera ab eo diu præexcogitata pro ſua vnà cum imperio aſſeruanda vita, quibus deſtructis, & vitam & ſceptrum pariter ſe amiſſurum æſtimabat, ſignis adeò perſpicuis comminuenda percipit; extentamq́ue manum cum illuſoribus, ſpectāte regno, aridam repentè factam ad ſe reuocare minimè valet) aut alterum aſſignet locum, in quo quis, præter Ahiam, contra Hieroboam vaticinia protulerit, quæ ipſi Addo aſcribere poſſimus. Quòd ſi non haberi affirmet: mirum profectò id non apparere contra adeò deteſtabilem Regem, in cuius ſceleris deteſtationem quicquid facit, vt deteſtentur alij, ſcriptura commemorat, ita vt in tota ea vix vlli frequentiùs impiorum ſua inuri videatur impietas, quàm Hieroboæ, quòd peccare fecit Iſrael. Mirum que vn tal ſan benito à Domino per Addo nefario Hieroboæ iniectum è ſancto ſcripturarum ſacello euanuerit. Ego ipſum cum Patre Hieronymo aſſeuero integrū reperiri tertio Regū 13. capite. Vnde & diuinitus factū reor, vt cùm Addo contra idolorū altare fuerit animosè vaticinatus, de ipſius ſtirpe ſelegerit Dominus Zachariā noſtrū, ad Tēplū vrbemque ſua erigenda fortiter prophetiæ ſpiritu deſides commonētem.

3. Reg. 11. F. — 3. Reg. 14. B. — 3. Reg. 13. — 3. Reg. 12. — 3. Reg. 12. — Oſ. 7. — Nota.

Reli-

Reliquum modò eſt, vt in oppoſitum quæ facere videntur *Abulenſ.*
rationes diluantur. Abulenſis Achilles ex ſacra ſcriptura eſt: *Achilles*
quia ille, qui contra altare prophetauit, fuit in principio primi
anni regni Hieroboam, & eodem ſui vaticinij die à leone in via *3. Regum*
peremptus eſt. At verò Addo Propheta vixiſſe oſtenditur anno *13.*
viceſimo regni Hieroboam: quia Hieroboam & Roboam ſimul
regni gubernacula ſuſcepere; Roboam autem decem & ſeptem
annis regnauit, cuius omnia opera diligenter literis mandauit *2. Paral.*
Addo. Roboæ ſucceſſit Abias filius eius, qui tribus annis regio *12. c. 13.*
diademate fulſit. & ipſius etiam geſta ſolertiſſimè Addo Propheta *15.*
narrauit. Iam igitur anno viceſimo regni Hieroboæ in humanis *2 Paral. 13. A. 2.*
agebat Addo. At ille, qui contra altare locutus eſt, in initio anni *3 Regum*
primi Hieroboæ interijt. Nam cùm diuiſum eſſet, ait Abulenſis, *13. A. 2.*
regnum Iſrael in duas partes, & factus eſſet Hieroboam Rex ſuper *2. Paral.*
decem tribus; eſſetque conſuetudo & lex apud Iſraelitas, quòd ter *13. D. 22*
in anno venirent in Sanctuarium. Erat autem Sanctuarium in Ie- *Exod. 34*
ruſalem, quæ erat de regno Roboam filij Salomonis. Putauit ergo
Hieroboam, quòd ſi permitteret populum regni ſui aſcendere in
Ieruſalem ter in anno, Roboam, in cuius terra tunc manerent, al-
liceret eos, vt redirent ad ipſum, ita vt ipſe eſſet Rex ſuper totum
Iſrael, ſicut fuerat Salomon pater ſuus, & Dauid auus ſuus; & ſic
periret ipſe. Ideo excogitauit facere duos vitulos aureos, quorum
vnum poſuit in Dan, & alterum in Bethel: & quòd illuc conueniret
populus ad ſolennitatem, & non aſcenderent in Ieruſalem. Hucuſ-
que vera dicit Abulenſis, quia ex ſacra Scriptura loquitur: ſubiun- *3. Reg.*
git ex ſuo marte: Et ſic factum eſt hoc primo anno regni Hiero- *12.*
boam, antequam veniret aliquod de illis tribus feſtis, in quibus Iſ-
raelitæ tenebantur aſcendere in Sanctuarium, vt nunquam aſcen-
derent illuc. Nam ſi prima vice aſcenderent, tunc timeret Hiero-
boam, quòd conuerteret Roboam ad ſe Iſraelitas. Et tamen die
prima, qua altaria facta dedicata ſunt, venit ille Propheta Domini
ad Hieroboam, & ipſa die morſuus eſt. Hactenus ille.

Multa ex his probatione egent: primum, quòd in prima dedica- 9.
tione altaris, & non in alia ſolennitate potiùs, bellorum ceſſante *Confut.*
tumultu, factum illud Prophetæ obuenerit: deinde, quòd primo
anno

anno regni Hieroboæ id acciderit: tertiò, quòd antequam tempus acceſſiſſet vel vnius celebrandi feſti è tribus in anno, id contigerit. Et vt ab hoc tertio incipiamus:

Quæ ab inuicem maximè diſtant feſta, ſunt, Tabernaculorum menſe Septembri, & Agni menſe Martio: à morte itaque Salomonis vſque ad proximius feſtum ſemeſtre tempus, idque hyemale, interfuerit: eſto. Intra ſex huiuſcemodi menſium curriculum vſque ad primam vicem Hieroſolymis, à Salomonis morte, ſolennia celebrandi, quomodo hæc omnia fieri potuerunt, quæ recenſentur ſecundo Paralipomenôn, capitibus decimo & vndecimo, & tertio Regum, capite duodecimo? auditur mors Salomonis in Aegypto: reuertitur ea audita Hieroboam de Aegypto: conueniunt ad Roboam decem tribus: deficiunt ab eo: Aduram tribus præfectum à Roboa Rege miſſum, vtique ante electionem Hieroboæ, lapidibus obruunt: fugit Roboam in Ieruſalem: audiunt decem tribus Hieroboæ reditum: vocant: fit cœtus: in Regem conſtituitur: Roboam de Sichem Ieruſalem veniens, militarem habet populi delectum: congregat in rebelles vniuerſam domum Iudæ, & tribum Benjamin, centum octoginta millia electorum virorum & bellatorum: mouent caſtra: iam-iam commiſſuri monentur à Semeia Propheta, Domini nutu regnum eſſe diuiſum: hinc, pro ea ſcilicet vice, bello abſtinent: ad propria remeãt. Attende. Aedificauit autem Hieroboam Sichem in monte Ephraim, & habitauit ibi: & egreſſus inde, ædificauit Phanuel. Poſtea ſequitur: Dixitque Hieroboam in corde ſuo, Nunc reuertetur regnum ad domum Dauid: & idcirco idola conſtituit. Non igitur adeò ſtatim, vt depingit Abulenſis, erexit altaria Hieroboam; qui priùs ad arma, mox ad Sichem & Phanuel conſtruendum, ita vt colonus eſſet in Sichem, ſe conuertit; poſtea de Dan & Bethel excogitauit. Nec adeò ſollicitus eſſe debuit Hieroboam, vel de aſcenſu in Ieruſalem, vel de ſuorum defectione. Quî enim apparere auderent coram in eos armato Roboa, cuius paulo antè Aduram turpiter occiderant, Regemque ipſum, à quo defecerant, turpiùs fugere compulerant, tantoque applauſu vnanimique conſenſu ſibi Hieroboam Salomonis ſeruum in Regem delegerant? Nonne potiùs per aliquot annos, duos vel tres, donec

paulatim

paulatim refrigeſcente diuini cultus ardore idola inueheret, ſicque omnem deficiendi à ſe Iſrael timorem depelleret, vel ſaltem fictè ſe Dei patrum Iſrael obſeruantiſſimum Hieroboa oſtenderet; gratumque Deo animum præſeferret, quòd in Regem eum extuliſſet, & Ahiæ Silonitæ hac de re oracula, & diuina per eum promiſſa ſibi facta renunciaret, antequam in Aegyptum, vt concitatam propterea Salomonis iram in eum declinaret, ſeſe conferret, ac tandem verbum hoc Dei nutu factum eſſe ex reditu Roboæ Iudæ ac Benjamin in ſua, poſitis armis, quibus iam-iam conflicturi erant, propter Semeiæ vatis ex Dei voce ſermonem comprobaret, quare bono animo ac firmo ſui eſſe deberent? Quàm hæc rationi ac ſcripturæ ſint conſona, vel hinc eſt videre. Hieroboam excogitato conſilio fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Iſraelitis nempe: Nolite vltrà adſcendere in Ieruſalem. Quando vltrà? Lege caput vndecimum ſecundi Paralipomenôn, audi: Sed & de cunctis tribubus Iſrael, quicumque dederant cor ſuum vt quærerent Dominum Deum Iſrael, venerunt in Ieruſalem, ad immolandum victimas ſuas coram Domino Deo patrum ſuorum: (perpende) & roborauerunt regnum Iuda, & confirmauerunt Roboam filium Salomonis per tres annos: ambulauerunt enim in vijs Dauid & Salomonis annis tantùm tribus. En vnde metus anſa, peſſimique conſilij excogitandi occaſio ipſi Hieroboæ. En tempus, vltra quod Ieruſalem aſcendere prohibet, & idola erigit. Horum omnium veritatem per tertiam ferè ſeptimi capitis partem ab initio, Patre Hieronymo alijſque ad literam interpretantibus, profitetur Oſeas. Iam igitur Abulenſis Achilles ictus pede ruit: à calce ſiquidem ipſius ratio labefactari ex ſcriptura incipit.

3 Regum 12.F.28. *2. Paral. 11.C.16.* *Oſeæ 7.*

At dices: Saltem non poteris inficias ire, quin ante annum viceſimum regni Hieroboæ acciderit illud Prophetæ factum contra altare. Imò manibus ac pedibus id nego, cùm pro me militet Pater Hieronymus, & adductæ rationes. Potiùs ergo dicendum eſt, pro concordia ſecundi Paralipomenôn capite nono, & tertij Regum capite decimo tertio, cæterorumque Textuum in ratione Abulenſis expreſſorum: Quòd cùm Hieroboam regnarit viginti & duobus annis, & Addo ad viceſimum imperij annum

3. Regum 14.E.20.

perueniſſe conſtet, comminatio illa contra altare (non ſtatim puniente Domino impiorum flagitia) euênit à viceſimo vſque ad viceſimum ſecundum annum: ita vt vel ſic admonitum, nihilo tamen meliorem factum Hieroboam lethalis ſententia non multò
3. Regum 14. G. 30. pòſt concluſerit. Antea enim fuit bellum inter Roboam & Hieroboam cunctis diebus, omni tempore vitæ eius: & pariter fuit prælium inter Abiam & Hieroboam: & ita pro ſe Hieroboam experiebatur Iſraelitarum animos, vtpote conſtanter contra Roboam & Abiam decertantes: magiſque Deum extimeſcebat, memor verbi Domini ad eum, per Ahiam ſceptra pollicentis, ne tot prælijs à regno exturbaretur: bellicisque rebus potiùs toto pectore incumbebat, quàm vt ipſemet idolis thura daret, tempus ipſi ſuppeteret; quin deuotior diuinitus promiſſa ex eodem Iſraelis Deo humiliùs
2. Paral. 14. A. 2. obſecraret. At verò in diebus Aſa, qui poſt Abiam regnauit, quieuit terra annis decem. Tunc ergo noua inuſitataque adinueniente otio, pacificeque rerum Dominus Hieroboam, cùm priùs idola erexiſſet, ceſſante bello, quo de ſuorum erga ſe fide periculum faciebat, excogitauit ſacerdotio fungi, & ſic animos experiri, quòd ipſimet ſollennia celebranti læti aſſiſterent: ipſeque lætitia vana
Hoſeæ 7. perfuſus extendit manum ſuam cum illuſoribus, illamque indixit celebritatem, in qua Rex ipſe ſtans ſuper altare thura iacere præſumpſit. Tunc itaque Dominus, qui eò vſque diues in miſericordia continuerat iram ſuam, Addo Prophetam ad increpandum miſit.

10. Nec obſtat, poſt recitatam mortem Addo, eiuſdem repetita memoria: cùm per anticipationem, propter occaſionem erecti priùs altaris, cuius inciderat mentio, nec ampliùs ibi habenda erat, miraculum ipſum contra altare editum præponatur: ſicut & Baptiſtæ
Mar. 6. cædes in Euangelio non ex rei geſtæ ordine, ſed ex opportunitate rei, cuius incidit memoria, declaratur. Profectò ipſemet Abulenſis non habet alium meliorem euadendi à noſtra ratione modum: cùm capite duodecimo priùs ædificaſſe Hieroboam Sichem & Phanuel, quàm altaria & idola, referatur. Quin etiam capite quarto decimo prius de Hieroboæ morte ex occaſione vaticinij Ahiæ contra eum, poſtea de Roboa, qui prior obierat, habetur ſermo. Ampliùs,

ſecundo

ſecundò Paralipomenôn, capite vndecimo, refertur, Sacerdotes & Leuitas de vniuerſo Iſraël migraſſe ad Iudam & Ieruſalem; eò quòd abieciſſet eos Hieroboam, (nota) & poſteri eius, ne ſacerdotio Domini fungerentur. Poſteri, vtique per anticipationem, abieciſſe leguntur. Ecce igitur quàm frequens eſt anticipandi tropus in iiſdem ſcripturæ locis tertij Regum, & ſecundi Paralipomenôn, ex quibus deductum eſt Abulenſis argumentum. Quibus omnibus hoc pacto expoſitis, ſcripturæ ac Patris Hieronymi dictorum veritas elucet. *2. Paral. 11. C. 14.*

Quæ ni ita forent, leui negotio Abulenſi ſatisfacere potuiſſemus, aſſerentes, Addo illum, qui Abiæ ac Roboæ contexit hiſtoriam, alium Prophetam fuiſſe nominis eiuſdem cum Addo noſtro, qui de Salomone ſcripſit: & die, qua contra Hieroboam edidit oracula, diem clauſit. Cùm enim ex Abulenſis placito magis prophetarit Ahias aduerſus Hieroboam, quàm noſter Addo, & vtriuſque ſimul habeatur mentio ſecundo Paralipomenôn, capite nono: cur potiùs Spiritus ſanctus, qui ne apicem quidem fruſtra in ſua patitur ſcriptura, hoc epitheto videntis contra Hieroboam Addo inſigniuit præ Ahia? Hæc forſitan cauſa, vt hac ratione diſcerneretur hic Addo Propheta ab alio, de quo poſtea ſacræ literæ verba faciunt. Quid? Reſpondenti non licebit facere ſatis eo modo, quo, cui probandi contra vn[illegible] Ieronymo incumbit onus, probaſſe ſibi videtur? Audite Lyram: *2. Par. 9.*

Dicunt autem hìc aliqui, quòd iſte Addo fuit ille Propheta, qui miſſus fuit ad Hieroboam tertio Regum tertiodecimo: & ſecũdum hoc non fuit auus Zachariæ, ſed magis remotus: quia inter illum & Zachariam fluxit valde longum tempus. Dicitur tamen filius eius, quia fuit de genere ipſius: ſicut Chriſtus in Euangelio dicitur filius Dauid, quia de eius genere deſcendit ſecundùm carnem. Hactenus concinnè ſonat Lyra; proſequitur: Sed hoc dictum de ſcriptura non habet authoritatem: quia tertio Regum tertiodecimo non exprimitur, quòd ille fuerit vocatus Addo, nec ſecundo Paralipomenôn duodecimo, niſi coniecturaliter, ſed non certitudinaliter. Remittimus Lyram præter hæc loca ad ſecundi Paralipomenôn caput nonũ, vt iam citauimus: quod & Pater Hieronymus indicat, inquiens, *Lyra.*

Iuxta Paralipomenôn librum. Addit Lyra, & eſt ſolutio noſtra poſterior ad Abulenſem, quæ valet reſpõdenti potiùs, quàm arguenti: Et dato quòd ſic exprimeretur, adhuc non valeret: quia plures Prophetæ nominati ſunt eodem nomine, ſicut Zacharias filius Iojadæ, & Zacharias filius Barachiæ: & ſic iſte Addo videtur eſſe alius ab illo, etiam ſi vocatus fuerit Addo. Non enim conſuetum eſt, quòd Prophetæ ſic genealogizentur, videlicet per patrem, & per alium ſic remotum à patre, intermedijs omiſſis. Hæc ille: cuius vltima ratio, quæ petitionem principij tollere videtur, quantam

Matt.1. vim habeat, dilucidum eſt ex Matthæi primo capite, vbi Chriſtus ſtatim in fronte Dauidis & Abrahę filius aſſeritur, en à Dauide ad Abrahamum quot includuntur. Ratione tamen id factum eſt: ſic etiam hîc: quoniam iuxta Hebræorum canonem, maiores Prophetæ alicuius, qui in prophetiæ exordio notantur, (conſentiente hoc loco Lyra) Prophetæ extiterunt: & Zacharias tantùm Prophetas è ſtirpe ſua Barachiam patrem agnouit, & ſuæ proſapiæ antiquiſſimum caput Addo: idcirco cæteros ſubticuit, & horum ſolùm meminit. Nec fuerat Addo omittendus, cùm eius inculcata memoria ad preſens Zachariæ faciat negotium, ac ſi diceret: Mementote, qui deſpondetis animum, nec curatis de vrbe Temploque conſtruendis, me de prole ſatum illius celeberrimi vatis Addo, cuius contra idolorum altare, quod deſtruendum funditus eſſet, ne verbum quidem cecidit in terram, quin rei euentu comprobatum fuerit: adhibete itaque mihi fidem, vos ad Templi vrbiſque Domini ædificia ex Domini voce conuocanti. Nónne potiùs Barachias,

1.Eſd.5. quàm Addo, fuerat omittendus? En primo Eſdræ quinto habetur:

v.1. Prophetauerũt autem Aggæus Propheta, & Zacharias filius Addo.

2. Eſdræ Tanta eſt Addo nominis celebritas, vt familia ipſa, cuius Sacerdos

12.v. & Princeps in diebus Ioacim Zacharia legitur, ab Addo Adaia ſit dicta: hunc verò Sacerdotem Zachariam in hoc titulo prætermitti, ſignum eſt, eum non fuiſſe Prophetam; veramque eſſe, quam retulimus Hebræorum regulam, in vaticinij fronte recenſitos patres prophetiæ ſpiritu illuſtratos fuiſſe.

Dionyſ. Dionyſius Carthuſienſis, vir literis & religione conſpicuus, ſoluens Lyræ rationem, ait: Verbis Hieronymi apparentiam facit, quòd

quòd in aliorum titulis Prophetarum, dum proximi progenitores narrantur, pater dicitur filius aui, & auus proaui; itaque in eodem caſu ſcribuntur: ſicut in principio Sophoniæ Prophetæ, quo legitur: Verbum quod factum eſt ad Sophoniam filium Chuſi, filij Godoliæ, filij Amariæ, filij Ezechiæ. Sed in titulo Zachariæ ita non agitur: quoniam Barachias, qui ſcribitur pater Zachariæ, non dicitur filius Addo, ſed dicitur: Factum eſt verbum Domini ad Zachariam filium Barachiæ, filium Addo. Sicque veriſimiliter dici poteſt, quòd ob commendationem ſanctitatis & gratiæ ſuæ præfatus Addo pater huius Zachariæ vocetur, cæteris intermedijs, qui gratiam prophetalem ſortiti non ſunt, non expreſſis. De his ſatis: nunc ad morales conceptus gradum faciamus. *Soph.1.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Vitæ Moralis Inſtitutio prima.

11 IN *menſe octauo.* En quid nobis primùm ob oculos ponitur ad deſignanda Hebrææ gentis infortunia, Menſis octauus, qui Nouember eſt, in quo (vt Pater annotat Hieronymus, ex triceſimo quarto capite libri Exodi illud comprobans) non eſt vlla ex lege ſollennitas. Illud itaque luctus argumentum, his verbis, In menſe octauo, Zacharias inuoluit: quòd hoſtes facti ſunt iam illius voti compotes, quòd dixerunt in corde ſuo cognatio eorum ſimul, Quieſcere faciamus omnes dies feſtos Dei à terra: iam ad infortunatiſſimum tempus hoc deuentum eſt in menſe octauo, in quo nulla indicitur à lege celebritas. Hieroboam autem etiam in hoc impius ac exlex, ſub commodioris temporis ad celebrandum prætextu, frugibus iam collectis, conſtituit diem ſollennem in menſe octauo, quintadecima die menſis, in ſimilitudinem ſollennitatis quę celebrabatur in Iuda: in menſe videlicet ſeptimo, vt ibi docet optimè Dominus Caietanus.

P. Hier. Exod.34 Tempus ſine ſollẽnitate; malũ eſt. Pſ.73. 3.Regum 12.& 32. Caietan.

*Nullum ſanè tempus eo eſt infelicius, quod ſeipſum deſtruere, ſuoque fine fruſtrari, hoc eſt, cæleſti diuinoque cultu vacuum eſſe, conſtat.

†Quid enim eſt tempus ijs, qui naturæ ſecreta ſcrutantur, niſi menſura motus? Cuiúſnam motus? elementi? Nequaquàm. Cuius ergo? Cęli. Hoc igitur eſt, eſſe tempori, cæleſtes metiri motus.

**Sẽtẽtia. †Ratio. 4. Phyſic. t.101.& 119. Plato & Ariſtot. vt docet Coment. 1. Cæli, c. 103.*

Menſium quoque ratio eſt huiuſmodi menſuræ partes eſſe: hinc,
Cicero. vt author eſt Cicero libro ſecundo de natura Deorum, quia menſa
ſpacia conficiunt, menſes nominantur: quemque menſuret, cæli
ceſſante motu, pariter & tempus ipſum eſſe deſinet. Quòd ſi in hominis corde, quod continuo agitur motu, nil niſi terreſtre, nil niſi
vanum, nil niſi immane horrendumque in circuitu ambulat: quid
hîc tempus? Eſtne cæli menſura motus? imò nihili: atque adeò
Simile. ipſum futile ac nihil euadit. Ac ſi quis vlna ventum menſurare
contendat, nullam profectò illa vlnæ menſura ſubſtantiam conſequetur, ſed in ventum abibit. Hinc quamuis diu hanc carpere videantur auram viri ſanguinum & doloſi, certa eos manet ſenten-
Pſal. 54. D. tia, quòd non dimidiabunt dies ſuos: ſuos vtique, non quos falſò
ſe habere putant, ſed quos ad diuina dimetienda opera Deus illis
Eccli. 36. benignè fuerat elargitus. Audi precantem Eccleſiaſticum: Feſtina
tempus. Ac ſi diceret: Feſtinanter, ô bone Deus, à malis & ab Antichriſto temporis vlnam repete; cùm nil habeant cæleſte, quod metiri queant: nec fas eſt talem à te creatam temporis vlnam fruſtra à
quopiam detineri: arripe eam manibus tuis, & iuſtitias dijudica: ſi-
Pſ. 77. cut & ab illis abſtuliſti, de quibus memoriæ proditum eſt: Et defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum feſtinatione.
Apocal. 10. Angelus, quem vidi, ait Ioannes, ſtantem ſupra mare & ſupra terram, leuauit manum ſuam ad cælum, & iurauit per viuentem in
ſæcula ſæculorum, qui creauit cælum, & ea quæ in illo ſunt; & terram, & ea quæ in ea ſunt; & mare, & ea quæ in eo ſunt; quia tempus
ampliùs non erit. Nunquid diſperiet omnino tempus? imò poſt
tubiciniũ hoc ſeptimi Angeli in eo libro magnus deſcribitur temporis decurſus vſque ad mundi finem: quomodo igitur non ampliùs futurum minatur tempus? Attentiùs hæc aliquantò mente
penſita: & quonam pacto, vt tempus habere dicamur, aſcenſiones
in corde noſtro Angelus ſub hac effigie diſponat, aduertes. Siniſtrũ
in terra pedem, in mari, quod terrâ eminentius eſt, dextrum, manum verò in cælo, cuius motionis menſura tempus eſt, os autem in
Deo, per quem iurat, habet. Quare Angelus ac ſtudioſus quiuis
cunctos in cælum greſſus operaque in Deum dirigit, atque ita tempus poſſidere dicitur. Qui vero hanc viuendi normam minimè ob-

ſeruat,

ſeruat, cum Arianis (contra quos ad literam ibi agitur) comminantem perhorreſcat Angelum, quia ei tempus ampliùs non erit. Nullam ſiquidem in ſeipſo cælicam experietur actionem, quam tempus in eo metiri poſſit: quapropter longè fiet ab illo tempus. Hinc illud: Ne impiè agas multum: & noli eſſe ſtultus, ne moriaris in tempore non tuo: quia quamuis multum ſuperuixeris, non dimidiabis dies tuos. Tempus enim cum vita perdere vulgò etiam dicitur, qui inutilibus intendit, ac circa inania verſatur. Hinc acer illa in tempus per deſidiam conterentes Domini obiurgatio: Quid hic ſtatis tota die ocioſi? Commenſuratur Deus menſuræ ſuæ, hoc eſt, æternitati, & Angelus æuo: cur igitur, mortales, cùm veſtra vlna ne minimùm quidem ſtans temporis habeat, vos ſtatis? & ſtatis tota die? Nónne contra naturam id eſt, ſtare nempe diem? Vos ſtatis, dies peruolat: non vtique veſtra dies hæc: non dimidiatis dies veſtros: commenſurate vos cæli motui cæleſtibus aſpirantes, veſtraque dies, veſtrumque tempus, ſollennitatumque veſtrarum menſis elucebit, diurnarumque conſolationum influxus accedet. Hinc qui aſſiduos emittit in cælum è corde affectus, breui licet conſumptus ſit, is certè ſui menſis ſollennia celebrauit, ac procul dubio expleuit tempora multa; quamplures aureas argenteaſque telas expandit, ac plena dimenſus eſt vlna. Hoc inſinuant illi ſcripturarum loci: Dies pleni inuenientur in eis: Eliſabeth impletum eſt tempus. Hæc ipſa temporis plenitudo, hæc ipſa cordis affectionum in Deum menſura, eſt ſumma tēporis felicitas, ac maxima ſollennitas: hic temporis eſt finis, hic ſcopus, hæc natura, cæleſtes menſurare motus: hoc tolle, temporis ſubſtantiam deſtrues, ipſumque tempus omnino perdes: in delicijs viuens ſine motore primo, quaſi ſponſo orbata mens, vidua eſt, & emortua. O me miſerum! Sed & ego habui menſes vacuos, & noctes laborioſas enumeraui mihi. Hoc eſt primum Hebræorum calamitatis, quàm maxima fuerit, argumentum, menſis octauus, id eſt, ſine feſto tempus: ex eo enim, quòd quæ diximus temporis ſollennia contempſit Hebræus, captiuitatis tempus Deus vltor induxit. Abſtulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei: (conclamantis Ieruſalem vox iſta eſt) vocauit aduerſum me tempus, vt contereret electos meos. Quare hic

Eccle. 7. C. 18.

Mat. 20.

Luc. 1.

Iob 7: 3.

Thren. 1. 15.

re hic planctus in ſancta ciuitate? in populo Dei? Audi quam rationem primo loco Hieremias, ad peculiaria lamenti capita deſcendens, aſſignet: Viæ Sion lugent, eò quòd non ſint qui veniant ad ſollennitatem. Menſis ergo octauus, ex eo quòd nulla in ipſo eſt ſollennitas, triſtiſſimi luctus ac vlulatus eſt tempus. Quòd ſi cauſam tanti mali, cur obliuioni ſit demandata feſtiuitas, vt deteſtemini, agnoſcere concupiſcitis, attendite.

Thren. 1.4.

Secunda Inſtitutio.

12. IN menſe octauo, in menſe Nouembri, in principio frigoris, cùm nondum plenè dominatur. Hanc etiam temporis circumſtantiam datâ operâ deſcribit Euangeliſta dicens: Et hyems erat. Sicuti feruor Dei feſta promouet, ita remouet tepor. Nam duæ ſunt iuſtitiæ partes, Declina à malo, & fac bonum: nec altera ſine altera ſufficit: qui verò altera tantùm eſt contentus, difficiliùs corrigitur, quàm omnino malus. Hic enim peſſimus, proclamante per concionatoris os Altiſſimo, faciliùs malorum barathrum, in quod miſerè prolapſus eſt, agnoſcit: nec quicquam in ſe aduertit, vnde in eo perſeuerare audeat. Propterea decretum eſſe cenſeo: Sin autem effloruerit diſcurrens lepra in cute, & operuerit omnem carnem à capite vſque ad pedes, quicquid ſub aſpectum oculorum cadit, conſiderabit eum Sacerdos, & teneri lepra mundiſſima iudicabit: eò quòd omnis in candorem verſa ſit, & idcirco homo mundus erit. En immunditiæ damnat eum, qui aliqua fuerit corporis parte lepra infectus: ille verò, qui ſe totum lepra percuſſum intuetur, ac oculatim cernit, mundus non quidem eſſe, at futurus certè perhibetur. Mirum ſanè. Hac etiam de cauſa potiùs frigidum, quàm tepidum, Laodiceæ præpoſitum Dominus exoptat: Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus: vtinam frigidus eſſes aut calidus: ſed quia tepidus es, nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo. Quia dicis, quòd diues ſum, & locupletatus, & nullius egeo: & neſcis quia tu es miſer, & miſerabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum (nota) ignitum, probatum, vt locuples fias; & veſtimentis albis induaris, vt non appareat confuſio nuditatis tuæ; & collyrio inunge oculos tuos, vt videas.

Feruor promouet feſta, tepor remouet. *Ioan. 10.* *D. Sententia.* *Ratio.* *Pſal. 35.* *E.* *Leuit. 13. 12.* *Apoc. 3. 15.*

videas. Ego quos amo, arguo & caſtigo. Aemulare ergo, & pœnitentiam age. Ex his elicitur, per tepidum non intelligi hoc loco eum, qui vel perparum charitatis habeat, cùm ad pœnitentiam vocetur; & qui manet in charitate, in Deo maneat, & diuinæ conſors factus ſit naturæ, atque adeò diues, & albis ſit veſtibus ornatus, nec de ſeipſo præſumat, quemadmodum iſte, qui ex aliquorum exercitio bonorum operum in præſumptionis & tepiditatis inciderat ruinam, & ad Nouembrem, qui frigoris eſt initium, cum intumeſcente illo Phariſæo deſcenderat. In hos inuehitur Helias: *Luc. 18.*
Quouſque claudicatis in duas partes? ſi Dominus eſt Deus, ſequimini eum; ſi autem Baal, ſequimini illum. hoc eſt, ei ſeruite, ac dies *4. Regum 18. D.*
agite feſtos. Nunquid in vnum cum Dagon vertabitur arca Domini? Quæ ſocietas lucis ad tenebras? An ſine ratione factum putatis, *1. Regum 5. A.*
vt euerſores Angeli Sodomam veſpere dicantur ingreſſi? Animaduertite, quæſo, ad quid ſe veniſſe moneant: Vt perdamus illos. Veſpere ad deuaſtandum intrant: tunc enim puniendi erant, cùm Dominum offendere cœperunt: horâ, qua tepor incipit, vltoris deſcribitur aduentus. In qua hora comederis, morieris: mortiſque, malorumque omnium fontē è tepore profluxiſſe Dominus deſignãs, quaſi tepiditatis vindex accedit deambulans ad auram poſt meridiem. Eundem quoque teporem Dauidicæ ruinæ, totque ex ea procellarum fuiſſe cauſam, diuina inſinuant eloquia.[a] Bellantibus alijs, tempore quo ſolent Reges ad bella procedere, accidit, vt ſurgeret Dauid de ſtratu ſuo (attende) poſt meridiem, & deambularet in ſolario domus regiæ: (Quid tum?) viditque mulierem: ſicque lapſus eſt.[b] Factaque ſunt ea, quæ erant ſerotina, Laban. Nouembri taque, veſpere, ac ſerò quæ fiunt, tepida ſunt, ac Dæmonis, de quo legitur.[c] Aſcendam ſuper altitudinem nubium, ponam ſedem meam ad Aquilonem, & ero ſimilis Altiſſimo.[d] Aquilo ventus frigidus: cumque Diabolus ab eo, quod ſemel imbiberit, auerti aut flecti nequeat, ſuum ſemper in Aquilone ſolium locare adeò contendit, vt ipſemet Aquilonis nomine dicatur. Sub hoc ſanè titulo in Canticis Canticorũ[e] à ſponſo excluditur: Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meũ, & fluant aromata illius. Surge Aquilo, id eſt, recede Diabole. Veni Auſter, veniat Spiritus ſanctus, qui

2. Cor. 6. C. *Gen. 19. 1.* *Gen. 3.* *a 2. Regũ 11. 2.* *b Gen. 30. G.* *c Iſai. 14.* *d Haymõ lib. 2. in Apocalyp circa princip.* *e Cant. 4. 16.* *Vide Greg. 8. Mor. c. 8. & homil. in Ezech.*

D ſuo

ſuo aduentu calefaciat & illuminet corda hominum, vt patiant opera virtutum. Væ ijs, qui inuadenti frigori ſuccumbunt: initium Satanicæ tyrannidis ſuper ſe inducunt. Væ væ ijs, qui Nouembri dant victas manus. Nihil feſtum iucundúmue in ipſorum animis erit inuenire: omnia triſtia, omnia dura. Quænam tot malorum origo, quæ ſub Moſe paſſus eſt in deſerto Dei populus? Nónne tepor? Audiamus: Et tædere cœpit populũ itineris ac laboris. Ex hoc tepore quid ſequatur, attende: Locutuſq; ie contra Dominum & Moyſen, ait: Cur eduxiſti nos de Aegypto? vt moreremur in ſolitudine? Deeſt panis, non ſunt aquæ: anima noſtra iam (ex torpore ſcilicet) nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo. Quamobrem miſit Dominus in populum ignitos ſerpentes. Cur ſerpentes? Vt humi licet ſerperẽt animis deiecti Hebræi ſerpentibus aſſimilari cõtenderent, qui per acuta & anguſtiora petrarum foramina coanguſtantes ſeſe tranſeunt, vt veterem exuant, nouamque induant veſtem, ac pro capitis incolumitate ſeruanda totum periculis corpus obijciunt. At cur ignitos? Quia contraria contrarijs curantur: en ignitis immiſſis ſerpentibus, incipit frigus ac tepor abſcedere: ſequitur enim: Ad quorum plagas & mortes plurimorum, venerunt ad Moyſen, (ad caput redeunt) atque dixerunt, Peccauimus. His Moſes feruentiſſimum in crucis ligno pendentem Chriſtum, ſub ænei ſerpentis typo, aſpiciendum proponit: quem intuentes, omnem deponunt tepiditatis & ignauiæ morbum: curantur: ad cruces, longiq́ue itineris tolerandos anfractus, difficultateſq́ue ſuperandas, excitantur. Non ab re erit [a]Heſiodum in medium proferre dicentem: Prauitatem quidem ſimul totam licet eligere facilè: plana enim ad hanc ducit via, cùm valde propè habitet. Virtuti verò ſudorem præpoſuerunt Dij immortales: longum enim & arduum iter ad eam. Quòd cùm aſperum primùm ſit, amœnum poſtea fit, cùm ad vltimum quis peruenerit. [b]Epicharmus etiam his id ipſum docet: Laboribus omnia nobis Dij vendunt. [c]Critias item: Neceſſum eſt vt laborent, qui volunt feliciter agere. Huius rationem reddere poſſumus ex [d] Sophocle in Iphigenia: Nihil boni parit ocium inane: Deus enim ociantibus haud aſſiſtit. Num te latet, romphæam ante paradiſum, vim pati regnum cælorum, denotare? En hi Hebræi tot ſunt calamitatibus

Num. 21. B. 4. *Ioan. 3.* *a Heſiod. vide Ioã. Stob. de virtute ſer. 1.* *b Epich.* *c Ser. 29. Critias.* *d 30. Sophocl.* *Mat. 20.* *Vide D. Thõ. ad Heb. 4. lect. 4.* *Gen 3. D.* *Matth. 11. B.*

mitatibus

mitatibus expoſiti propter animi torporem atque deſidiam: iure-que Zacharias octauum menſem ſtatim noſtris obtutibus offert; in quo frigus inchoare, ac ferè cuncta deſiccari cognoſcimus: vt in hac temporum imagine, veluti in ſpeculo, torpentis animæ ſimulachrum inſpicere ac deplorare poſſimus.

Inſtitutio tertia.

TErtiò, quàm dira fuerit hæc captiuitas populi Dei, Zacharias miro modo ſubindicat, dum Nouembrem non proprio nomine Marcheſuam, ſeu Bul, ſed menſis octaui circumſcriptione notat. Cùm enim [a] menſis Solis ac Lunæ communis ſit circulus, octauus tamen abortus eſt hominibus, mortemque partui vt plurimum affert. [b] Siquidem naturaliter ex maiori caloris & humiditatis abundantia ſeptimo menſe, ex minori in lucem editur fœtus menſe nono, octauo autem ſæpius ex accidenti contra naturam. Aſtronomi ægrotare in octauo menſe natum crediderunt: quod vt vanū Commentator explodit; cùm ipſa ægritudo non ſit quid naturale, quod accidat cuilibet nato. 13.

a. 4. de generat. animal. t. t. 10. b. 4. de generat. animal. c. 4. & ibi Commēt.

Maximè igitur octauo menſe cauendum eſt, cùm adeò periculoſus ſit. Nónne magis eſt dolendum, poſt tot ærumnas, cùm partus inſtaret tempus, abortum feciſſe moriturum, quàm ſi id multò antea contigiſſet? Tumultuantis pelagi vndas, longoſque maris anfractus, procelloſamque nimborum rabiem vincens mercator, ſi dum lætus vela legit, vt tandem diues optata fruatur patria, cuncta mergantur, nónne acerbiùs dolet? Ita ſanè. Celeberrimus ille toto orbe Dei populus Hebræorū tot patrum victorijs ac meritis auctus per temporum incremēta, quaſi octauum adeptus menſem, iam vt abortiuum quod proijcitur de vulua matris ſuæ, ad captiuitatem Babylonicā, ad mortem, ad calamitateſque dānatur. Princeps prouinciarūm facta eſt ſub tributo. Idque (quod potiſſimùm deplorādum eſt) propter neſcio quod accidens, imò omni accidente vilius, ob peccatū: quod de ſui natura eſt illud nihil, quod ſine ipſo Dei Verbo, per quod facta ſunt omnia, factum eſt, quodque nos ſoli facere poſſumus: id enim re vera deficere, non efficere, nuncupabis: atqui Deus efficiens, non deficiens, eſt cauſa. Quis itaque ſibi non eò

Sanctior magis ſit cautus. Sententia. Ratio. Simile. Numer. 12. 12. Thr. 1. Peccatū eſt nihil. Ioan. 1. & 15.

amplius à peccato caueat, quò plura, quæ amittat, habet? En grandæua proles effecta, octauoque donata menſe, nulla gaudet ſecuritate, imò varijs eſt obiecta periculis. Partum draco expectat, vt deuoret: calcaneo inſidias parare non ceſſat: quò in dies in te virtutum ſtemmata fulgere agnoſcit, eò magis feruet ad bellum, inſtatque vt vel tædio ſaltem vincat, & ad oculorum ictum, quo aduertens peccato conſentias, clariſſimo potiatur triumpho. Audito cæleſtium armorum ſtrepitu in Chriſto circa Iordanis fluenta, quodque à Spiritu ſancto como de padrino ductus eſſet in deſertum, ipſemet ſuperbiſſimus tenebrarum princeps ementito habitu in arenam deſcēdere minimè recuſat, quin potiùs ad ſingulare certamen aſpirat, ac geſtit, quamplura ſibi ex hac victoria pollicitus. Non ſecus ac Apollonius, & Rex Aſiæ Seleucus, Templi ærarium Ieroſolymis innumeris plenum eſſe pecunijs audientes, contra Oniam, ſanctamque ciuitatem, magis exardeſcunt. Nec ſecus ac Rex Antiochus, qui perambulabat ſuperiores regiones, (& ille circuit quærens quem deuoret:) & audiuit eſſe ciuitatem Elymaidem in Perſide nobiliſſimam, & copioſam in argento, (doctrinæ) & auro, (charitatis) Templumque in ea locuples valde: (meritis ac bonis actibus) & illic velamina aurea, (ſecretæ correctionis) & loricæ, (virtutum) & ſcuta, (fidei ac verbi Dei, nec non Sacramentorum) quæ reliquit Alexander Philippi, Rex Macedo, qui regnauit primus in Græcia: (æterni Patris Filius, Rex Regum, & Dominus dominantium, qui primus eccleſiam Gentium ſuo addidit imperio) Et venit, & quærebat (per occultas inſidias) capere ciuitatem, & deprædari eam: & non potuit. Bone Deus, quàm magna cum triſtitia & fugit inde, & abijt, & reuerſus eſt in Babyloniam! (tartaream) quoniam innotuit ſermo ijs, qui erant in ciuitate, & inſurrexerunt in prælium. En hæc ipſa Iudæorum captiuitas ſub Nabuchodonoſore Babylonis Rege cœpit: quoniam quaſi menſe octauo vterum geſtantem Ieruſalem acceperat à legatis, qui Ezechiam ſalutatum adierant. Non fuit enim quod non monſtraſſet eis Ezechias in domo ſua, & in omni poteſtate ſua: quapropter his Ezechiam eſt aggreſſus Iſaias: Audi ſermonem Domini. Ecce dies venient, & auferentur omnia quæ ſunt in domo tua, & quæ condiderunt

Apoc. 12. A. *Gen. 3.* *Matt. 4.* *2. Mac. 3.* *1 Mac. 6. A.* *Apoc. 19.* *4. Regum 20, C. D.*

runt patres tui vſque in diem hanc, in Babylonem: non remanebit quicquam, ait Dominus. Sed & de filijs tuis, qui egredientur ex te, quos generabis, tollentur, & erunt eunuchi in palatio Regis Babylonis. O infelicem ſobolem, octauo reuera menſe ſatam! Quemadmodum igitur, auditā theſaurorum copia, magis ad prædam Babylonicus incenditur animus: ita profectò, quò maiores in te virtutum opes ſenſerint inferorum duces, magis excitantur; ne impleto partus tempore in nouē Angelorū inexpugnabiles exercitus menſe nono edaris. Quò propiùs ad hunc exoptatiſſimum acceſſeris partum, nonumque menſem; eò cautiùs dies noctesque armatus incede: ne tibi contingat, quod Holoferni accidit; qui quò plura fuerat armis conſequutus, eò ampliora caput eius ob truncanti trophæa reliquit. Per dies triginta vix collecta ſunt ſpolia Aſſyriorum à populo Iſrael. Et paulò ſuperiùs legitur: Reliqui autem, qui erant in Bethulia, ingreſſi ſunt caſtra Aſſyriorum, & prædam, quam fugientes Aſſyrij reliquerant, abſtulerunt, & onuſtati ſunt valde: ita vt à minimo vſque ad maximum omnes diuites fierent de prædationibus eorum. Quid, amabo, contulit Holoferni, tot vitæ ſubijſſe diſcrimina? quid tot reportaſſe victorias? quid? Ecce caput Holofernis Principis Aſſyriorum muliebri manu peremptum. Caue, caue, ne ſic tibi Dæmon ſuorum vltor illudat. Quò abundantiorem rerum copiam ſecum Benadab Syriæ Rex ad Samariam obſidione cingendam affert, eò gratiora ad obſeſſorum leuandam famem gratis fugiens alimenta miniſtrat. Quò igitur opulentiori cæleſtiūm donorum ſupellectili tuam grauidam agnoueris eſſe mentem, eò vigilantiùs in acie perſiſte; ne truculentam inſidiantium hoſtium rabiem, famemque, gratis terga vertens videaris explere, cunctaque bona, quæ toto vitæ curriculo fueras tanto ſudore lucratus, ad temporis momentum inglorius amittere. Quò periculoſiorem partui octauum fore menſem audis, teque ad eum per meritorum acceſſiones perueniſſe credideris, eò ſollicitiorem te oportet vitam ducere, ne aborſum facias mortalem; cum electoque Abrahami genere, populo, inquam, Hebræo, in menſe octauo ſub Dario, alienoque Rege, captiuus & infelix, pauper & nudus quamplurima ferre cogaris incommoda. Non à tua excidat

Iudith 15. D. *Iudith 15. B.* *Iudith 13.* *4. Reg. 6. E. 7. D.*

P.Hier. in vitis Patrum. memoria, quod in Patrum vitis Pater habet Hieronymus. Dæmonem, qui quadrageſimo tandem obſidionis anno, libidinis acto ariete Monachum expugnauerat, vt fortem ampliſſima referentem ſpolia à tenebrarum principe habitum, principiſque corona donatum. Recolas etiam illum, qui cacodæmoni ſe in lucis Angelum transfiguranti, monentique vt ſe in puteum præcipitem daret, vt exactæ iam tandem tot annis pœnitentiæ præmijs à Domino potiretur, fidem præſtitit, ac præcipitauit, & aborſum miſerè paſſus eſt, octauo vtique menſe. Hinc pro ſingulari erga Ioannem Dei munere Euangeliſta recenſet illum nono menſe natum: Eliſabeth impletum eſt tempus pariendi, & peperit filium. Sane tanquam futuræ naſcentis perfectionis præſagium quoddam id refert. Quamuis enim ferè commune ſit nono menſe naſci, valde tamen (proh dolor) paucorum eſt in regeneratione octauo mẽſe non aborſum facere: ſoliuſque Ioannis, oblata ei Meſſiæ fœcunditate à primoribus, tantoque applauſu & impulſu, tot tantorumque meritorum fœtu intumeſcentem vterum geſtare illæſum. Quare optimo iure Natalis eius præ cæteris (à Chriſto & Virgine) feſtus agitur dies. Prægnantem itaque animam cæleſti virtutum ſemine cautiùs obſerua menſe octauo, ne ſub hoſte tartareo, ſicut Dei populus ſub Dario, miſerè patiatur aborſum.

Luc. 1.

Ioan. 1.

Inſtitutio quarta.

14. Diſcordia. IN *anno ſecundo*. Quartò non minùs hanc captiuitatem grauat, numero binario inter captiuos ipſos deſignata diſcordia. Cùm

1.Eſd.1. enim Cyrus anno primo regni ſui eos libertate donaſſet, quamplures agrorum amore capti, quos Babylonij colebant, ad Templum Vrbemque conſtruenda cum Zorobabele aſcendere neglexerunt:

1.Eſd 8. alij tandem non poſt paucos annos cum Eſdra ſunt reuerſi. Quòd ſi in tanto bono, libertatis ſcilicet, ac reparationis Templi, tam volenti animo, fauente Cyro, non conſentiunt captiui: quæ ac quàm varia inter eos diffidia pullulaſſe credendum eſt? At ſi ſola diſcordia felicitatem omnem infelicitate permutat, vitamque mor-

Oſee 10. 4. te, iuxta illud, Diuiſum eſt cor eorum, nunc (nunc, ait) interibunt: quas non congeret afflictis moleſtias? Amicitia componi, lite va-

ſtari

ſtari vnumquemque noſtrûm, Siculus noſter habet Empedocles. In *Emped.*
Geneſi (Pater ait Hieronymus Aggæi primo capite, hæc ipſa verba, *P. Hier.*
In ſecundo anno, diſcutiēs) cùm in primo die dictū ſit, & in tertio, & *Aggæi 1.*
in quarto, & in quinto, & in ſextō, poſt conſummationē operū ſin- *Gen. 1.*
gulorū; Et vidit Deus quia bonū eſt: in ſecundo, iuxta Hebraicum, & Aquilam, & Symmachum, & Theodotionem, non habetur. Neque enim poterat ſecundus dies, qui numerum facit qui ab vnione diuidit, quod bonus eſſet, Dei ſententia comprobari. Quid eſt vulnus? quid morbus? quid mors ipſa? certè vnionis abruptio. Quid vita beata, niſi maxima mentis cum Deo vnio? Quid potiſſimùm inferus, niſi à Deo ſeiungi? Da apud Tartarum Deo vnitam animam, & ego beatam prædicabo: da apud Empyreum à Deo ſeparatam, & ego eam ſupernaturali beatitudine priuatam profitebor.
Audi felicium ſententiam: Venite. ad vnionem perficiendam *Matth.*
cum Deo, quam in terris degentes inchoauerant amando, inuitans *25.*
beat. Sed & audi infelicium ſententiam: Ite, diſcedite à me. qui diuiſionem viuentes adamaſtis, peccatorumque parietem inter vos & me obieciſtis, abite, in æternum à me diuiſi recedite. Nec vlla maior eſt hac pœna, quæ damni dicitur, quæ omnis boni bono, ſummoque bono, ſine fine priuat. Hanc vna parit diuiſio: hanc ſola ſeruat diuiſio. Propterea nos admonet Dominus, ne ab ipſo ſe-
paremur. Sicut palmes non poteſt à ſe ferre fructum, niſi manſerit *Ioan. 15.*
in vite; ita & vos, niſi in me manſeritis. Vnum de duobus (inquit
Auguſtinus) palmiti congruit, aut vitis, aut ignis: ſi in vite non eſt, *D. Aug.*
atque adeò à vite diuiditur, in igne eſt. Hinc ſuam dilectionis le- *Mat. 11.*
gem vniens iugum Seruator appellat. Quemadmodum Salomon *3. Reg. 3.*
falſam illius viui infantis, de cuius matre erat altercatio inter duas *27.*
illas mulieres, genitricem agnouit, ex eo quòd diuidi puerum minimè recuſabat: ita falſos Dei famulos, atque ore tenus Altiſſimi ſeruos fore Chriſtus profitetur eos, qui diuiſioni conſentiunt. Quódnam facinus adeò manifeſtè ſe deteſtari, atque ſchiſmata, proteſta-
tur Dominus in deſerto, dum impios Core, Dathan, & Abiron, *Nū. 16.*
compliceſque, cum omnibus quæ ad eos ſpectant, mirantibus vni-
uerſis, dehiſcens terra deglutit? dum viuos infernus abſorbet? *2. Regum*
Quid Abſalonem in tot mala coniecit? En diuiditur etiam loco à *15. 18.*
patre,

patre, in Ebron deſcendit, factus vt mulus, cui non eſt intellectus, Iſraelem à Dauide ſeiũgere nititur, aggreditur, mulo inſidens à mu-
Luc. 15. lo diuiditur, in quercu ſuſpenditur, occiditur. Quid prodigum illum in tantam impulit egeſtatem? nónne diuiſio? nónne à paterna domo abſceſſiſſe? En & tu in anno ſecundo inueniris cum Dei populo, hoc eſt, à proximo & à Deo ſeiunctus: ideoque tot calamitatibus opprimeris: reuertere, ac Templum ſanctum cordis tui altareque Domino id per Prophetas prædi..toreſque in hoc ipſo diuiſionis anno ſecundo monenti reædificare ſatage. Incipe ab hoc anno ſecundo, ab hac diuiſione, vt à termino à quo ædificium tuum,
3. Reg 6. ſicut & Salomon, qui menſe Zio, ipſe eſt menſis ſecundus, ædificare cœpit domum Domino: & quò magis in altum cõſurget fabrica, maiorem cum Deo conſequêris vnionem, ac perinde gloriam.
Luc. 10. Sed fortè dices: Cur ergo binos ad prædicandum ſuos deſtinat Dominus? Breuibus ſatisfaciam: quia ſeipſum illis tertium adiungit. Miſit enim eos ante faciem ſuam in omnem ciuitatem & locum quò erat ipſe venturus: atque adeò cum illis pergebat, ſicut & cum
Luc. 24. euntibus Emmaus: imò ibat cũ diſcipulis, & præibat eos digno excepturus hoſpitio, cuius ianuæ hanc ſuperpoſuit hederam; Pax huic domui: vnionis vtrique inſignia ſuos iuſſit inquirere. Et ſi ibi fuerit filius pacis; ſi ibi ego adero: requieſcet ſuper illum, ſeu mecum, pax veſtra: ſin autem, ad vos reuertetur, vt vobiſcum incedens vos binos ego tertius vniam, atque ſudoribus veſtris leuamen afferam.

Inſtitutio quinta.

15. DArij. Quintò, præter ea, quæ ſcribit Pater Hieronymus in Aggæum in primis verbis, apparet mihi calamitatis huius populi grauitas ex hoc, quòd menſes annoſque ſuos ſub alienigena Dario computat. Profectò, quaſi grande collaturus beneficium, ex gene-
Oſe. 2. C. re ſuo populo ſuo Reges pollicetur Omnipotens: Et dabo vinitores eius ex eodem loco. Hac de re conſule fratrem noſtrum Guadalu-
Sententia. penſem ibidem: aliò enim noſtra tendit oratio. Populus Dei menſes annoſque Dario, & dies Herodi Regi, audet inſcribere; loquũtur
Matt. 2. enim Zacharias hîc, & Matthæus ſecundo capite, prout conſuetudinis eſt ſcripturarum, iuxta vulgarem dicendi modum. Quænam

hæc

hæc dementia? Nũm Darius menſes & annos, Herodes verò dies condidit? Nõnne Dominus fecit hæc omnia? Solem & Lunam in tempora? Non id aduertit præ inſania populus: vt tempore, tanquam menſura eorum quæ in eo Creatori ſuo perſoluere debet, vtatur. Quot etiam huiuſmodi ſunt farinæ vſque in hodiernum diem, qui quod faſtu, delicijs, ſomnoque tranſigunt, ſuum eſſe tempus, aſſeuerare non verentur! Ecce tempus tuum, tempus amantium. Septuaginta vertunt: Ecce tempus tuum, tempus diuertentium: hoc eſt, ab itinere declinantium. Cùm enim nubiles ſunt puellæ, tunc ſolent ab innocentiæ tramite declinare, & ad nuptias ſeu amatorias leuitates aſpirare. Hanc ergo nubilem ætatem, ex eo quòd tempus amorum eſt, (vt Vatablus habet) tempus ſuum vocat adoleſcens Ieruſalem, vt eo loco Dominus ei improperat. Attentiùs aliquantò ſcripturæ phraſim meditare Eſther ſecundo, & videbis, quomodo iuxta hunc reprobum loquendi morem tempus ad Aſſueri thalamum intrandi, pro ijs, quæ expleuerant omnia quæ ad cultum muliebrem pertinebãt, quæque ſe deliciosè ornauerant, ipſarummet puellarum tempus ſcriptura denominet. Cùm autem (inquit) veniſſet tempus ſingularum per ordinem puellarum, vt intrarent ad Regẽ. Audi modo, quònam pacto idipſum de Eſther caſta inferiùs eadem ſcriptura pronunciet: Euoluto autem tempore per ordinem, inſtabat dies, quo Eſther filia Abihail, fratris Mardochæi, deberet intrare ad Regem: quæ non quæſiuit muliebrem cultum. Vides puellarum vocari tempus, non autem Eſther diem? O deplorandum ſtultorum ingenium! Proſperitatis tempus, ſuum appellant tempus, & pari ratione Regum: quia Regibus, dum imperant, tempus arridere putant. Vtrumque ſanè fatuum: cùm tantum curæ ſecum afferat Regnum; proſperitatemque breuem, quam Deus exhibet, tãquam præludio quodam ad æternam inuitans, ſibi ipſi aſcribant, in eaque ſiſtant, illiuſque tempus, ſuum temere nuncupare præſumant. Fatentes miſeri temporis ſui compendium Sapientię ſecundo aiunt: Vmbræ tranſitus eſt tempus noſtrum. O verè fatuos! Nec tamen ad æterna conſcendunt, non reſipiſcunt, imò vt phrenetici inferunt: Venite ergo, & fruamur bonis quę ſunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Vino pretioſo

Tempus proſpero aſcribit mundus, Chriſtus aduerſo.

Ezech. 16. A.

Eſther 2. B. C.

Sap. 2. A.

& vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos roſis, antequam marceſcant: nullum pratum ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra. En quod, quantum, ac quale tempus hi profectò inſani ſuum dicere audent: cùm, quæ falli nequit, Dei Sapiētia paſſionis & aduerſitatis ſuum in hoc ſæculo tempus nominet; Tēpus meum propè eſt: de quo priùs dixerat, Tempus meum nondum aduênit; tempus autem veſtrum (inſaniētium inquam) ſemper eſt paratum. Ioannes quoque Crucem horam Christi, & Christus eum capientium horam eſſe protulit. Per Hieremiam quoque Dominus Gentium Principes, quorum ſtudium omne eſt ſeipſos paſcere) ſub paſtorum nomine ad lamentum excitat, inquiens: Vlulate, paſtores, & clamate; & aſpergite vos cinere, optimates gregis: (qui ſcilicet pinguiores eſtis) quia completi ſunt dies veſtri, (quos, nempe proſpere agentes, veſtros, Regumque veſtrorum, nominare minimè dubitaſtis) vt interficiamini: & diſſipationes veſtræ, & cadetis quaſi vaſa pretioſa. Annos itaque ac menſes Hebræi Dario ſacrant, Regi alienigenæ, tanquam cui ſecunda faueat fortuna, ipſis autem aduerſentur omnia: ita vt ne Reges quidem ſuæ gentis habeant, quibus (vt olim) Dei vice, temporum ſpacia dicare valeant. Nec ad libertatem aſpirare poſſunt, ita proſperante tyranno, vt meritò appareat, ſuos eſſe dicendos & menſes & annos. Hoc etiam conqueritur Hieremias: Dedit me Dominus in manum, de qua non potero ſurgere. Quòd ſi præſens ſtatus ſemper ſubditis eſt moleſtus, authore Thucydide: quantò magis Regiæ opulentiſſimæque Ieroſolymæ, ſub tam dira ſeruitute, libertate prorſus deſperata, captiuitatis hæc conditio erit intolerabilis, quæ etiam menſes & annos ſub præpotenti Dario tyranno enumerat? Maximè huic obſeruationi fauet ſeptuaginta Interpretum trāſlatio in hunc modum; In octauo menſe anni ſecundi ſub Dario: ſubiectionem enim ipſam ſub oculos ponit. Non ſecus & ipſe peccator, vbi per primum in lethale crimen aſſenſum Tartareæ captiuitati nomina dedit, ſibique omnia propterea bona ſunt proſcripta; vniuerſum temporis curriculum ſub Stygio tyranno infelix dinumerat: ita vt ſuis fretus viribus nullo modo ſe ab eo valeat extricare. Quid ergo? deſperandum? abſit. cauendus eſt caſus: confe-

Matth. 26. B. *Ioan. 7. A.* *Ioan. 13.* *Luc. 22. F. 53.* *Hier. 25. G.* *Thr. 1. E.* *Lib. 1. in concione Athen. Refert Stob. ſer. 43.* *70. Interp.*

ſtimque

ſimque à lapſu ad Sanctorum aliquem in Domini ſpe confugiendum eſt. Nam

Inſtitutio ſexta.

F*Actum eſt verbum Domini.* Mira ſanè Dei clementia, quæ ſuper occaſum aſcendit, rebuſque iam-iam penitus deſperandis adeſt. Quamuis ob multa, ſanè iam conſumpta, omnique humana pereũte ſpe, ſuppetias ferre decernat Omnipotens, non in poſtremis habenda eſt illa ratio, qua moram facere dicitur, vt[a] mirabilis in Sanctis ſuis appareat, ſicque ſuorum merita declaret, alioſque ad ſui amorem & obſequium feſtinare quodam modo compellat: dum tanto Dei ſeruos à Deo & hominibus honore affici abſque vlla tergiuerſatione deprehendunt. Vndique mari ac hoſtibus interceptos contemplare Hebræos: & liberatoris Moſis à Domino ſanctitatem virtutemque cunctis imitandam exponi minimè dubitabis. Intuere vrbem ſanctam cum Rege ſuo Ezechia crudeliſſimè à Sennacheribo iam-iam ferro flammiſque abſumendam, & in nocte illa percutientem Angelum Domini in Aſſyriorum caſtris centum octoginta quinque millia: ſcieſque quanti faciat Deus etiam diu dormientem ſeruulum Dauidem. Præmiſerat enim Dominus: Protegamque vrbem hanc, & ſaluabo eam, propter me, & propter Dauid ſeruum meum. Conuertere ad Samariam, & in quantam deuenerit penuriam attende. Tam diu obſeſſa eſt, donec venundaretur caput aſini octoginta argenteis, & quarta pars cabi ſtercoris columbarum quinque argenteis, coctoſque filios matres deuorarent. Quid tum conſilij? ſicariam Rex nefarius mittit, vt præcidatur Eliſeo caput: en Regis amentiam: Deus ſuo adeſt Eliſeo, per quem protinus rerum omnium copiam ſpondet. Factumque eſt ſecundùm ſermonem viri Dei, quem dixerat Regi, quando ait: Duo modij hordei ſtatère vno erunt, & modius ſimilæ ſtatère vno, hoc eodem tempore cras in porta Samariæ. In quáſnam anguſtias redigi Bethuliam paſſus eſt Dominus? Ozias Holoferni ad internecionem vſque tradẽdam deficientem ſiti ciuitatem populo promiſerat, niſi intra quinque dies miſericordiam à Domino fuiſſent conſecuti. Et factum eſt in quarto die Holofernes fecit cœnam

[Margin: 16. — *Pſ. 67. A* — *Deus ſuos honorat.* — *Exod. 12. E. 34.* — *Exod 16. B. 4.* — *a Pſ. 67. G.* — *Exod. 14.* — *4 Regũ 19. G.* — *4. Regum 6. F.* — *4. Regum 7. D.* — *Iudith 7. D.* — *Iudith 12. C.*]

ſeruis ſuis. En quartus etiam tranſactus eſt dies, quintus inſtat, nec venturam ſperant Iudith, necdum tamen diluceſcebat, cùm dixit liberatrix Iudith à longè murorum cuſtodibus: Aperite portas, quas vtique hoc ipſo die hoſti pandere ſtatueratis; quoniam nobiſcum eſt Deus, qui fecit virtutem in Iſrael. Et Iudith magna facta eſt in Bethulia, & præclarior erat vniuerſæ terræ Iſrael. Non te prætereat Eſther Regina, quæ eò diſcriminis ſuorum vitam adductam vidit, vt cum propriæ vitæ grauiſſimo periculo ad Aſſuerum inuocata contra legem, ſeſe morti exponens, acceſſerit, deſperatumq; ac populum à cæde ſeruarit. Verùm ſi tanta perquam ingratos homines ad oculum neceſſitas minimè compreſſiſſet, quónam pacto Dei Sanctos, quos gratis moleſtijs ac iniurijs adhuc petere non erubeſcunt, ſuſpicerent, eorumque patrocinium, etiam poſt mortem, implorarent? Quomodo quanti ſint apud Deum reputarent, ipſiſque aſſimilari ſtuderent? En tot inter Hebrææ gentis captiuitatis procellas, cùm ſeipſos, Templum, ac ciuitatem, omniaque à Deo tradita obliuioni iudicant, in tenebriſque agere, nouum eis elucet à Domino ſydus Vatis noſtri: ſiquidem factum eſt conſolationis verbum ad Zachariam; ac eò maior apparet inuicta Zachariæ virtus. Sciendumque eſt interim (ait Pater Hieronymus in prologo in Aggæum) iuxta literam, magni ſpiritus & Aggæum fuiſſe, & Zachariam, Prophetas, vt aduerſus Artaxerxis Regis edictum, & Samaritanos, genteſque cunctas per circuitum, ædificationem Templi impedientes, iuberent Templum extrui. Vndénam, ſciſcitaberis, tantum Zachariæ fortitudinis acceſſit? Audi, obſecro.

Iudith 13. *Iudith 16. D.* *Eſther 4. D. 5. A.* *P. Hier. in prolog. in Agg.*

Inſtitutio ſeptima.

17\. *Sententia. Verbi Dei efficacia.* *Cant. 4. B.*

F*Actum eſt verbum Domini ad Zachariam* Exquiſitiſſima ſanè arma bellica contra Tartareas humanaſque copias à verbo Domini, tanquam ab armorum domo ſeu turri, petenda ſunt. Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. In collo eſt guttur, quod vocali verbo deſeruit: quod vocale verbum eatenus verbum eſt, (ſi naturaliter loqui velimus) quatenus capitis, hoc eſt, mentis, explicat verbum. Hoc enim mentis verbum, eſt efficiens

cauſa

cauſa vocalis verbi, & finis eius: finis quidem, quia verbum vocale ad hoc à nobis exprimitur, vt interius verbum manifeſtetur: efficiens autem, quia verbū prolatum exteriùs, cùm ſit ſignificatiuum ad placitum, eius principium eſt voluntas, ſicut & cæterorum artificiatorum: & ideo ſicut aliorum artificiatorum præexiſtit in mente artificis imago quædam exterioris artificij; ita in mente proferentis verbum exterius, præexiſtit quoddam exemplar exterioris verbi: huius verò exemplaris efficiens eſt eadem mens. Collum itaque Eccleſiæ, nempe verbum, ex eo quod capitis, id eſt, Domini, ad ſe factum expromit verbum, Dauidicæ turris Sionis inexpugnabili comparatur ædificio. Et perbellè quidem potiùs turris dicitur Dauidis, hoc eſt, manufortis & belligeri, quàm Salomonis pacifici: quia fortitudine opus eſt in bello, Salomonis autē turris ſuum habet vſum in pace. Hinc Iuſtus ait: Poteſt turris ſcriptura canonica veteris & noui teſtamenti conuenienter intelligi, quæ per Spiritum ſanctum velut turris excelſa conſtructa eſt. Mille pendent clypei ex ea. Hic numerus per plenitudinem vniuerſitatis accipitur, ſicut in Pſalmo, Verbi quod mandauit in mille generationes, tanquam diceret, in omnes generationes. Itaque in hac ſancta ſcriptura omnis armatura fortium reperitur, ex qua vel contra Diabolum, vel contra miniſtros eius, fortiter repugnatur. Nam & ipſe Dominus, cùm in deſerto à diabolo tentaretur, ex hac turri arma produxit, cùm eum prolatis ex ſacra ſcriptura teſtimonijs vſquequaque deuicit. Hactenus ille. Hanc ſui verbi efficaciam Iobo Dominus patefacit, illum interrogans: Aut alligabis eum ancillis tuis? Dic, Iob, poteriſne Leuiathan illum Stygium, quem Diabolum inuictum aiunt, alligare, & hoc per ancillas tuas, ſicut ego ipſum in vincula conijciam? Mirum ſanè: per mulieres ancillaſque Dæmon contra vniuerſum hominum genus, Regeſque fortiſſimos, victor euaſit; & per ancillas eum Dominus in captiuitatem ſe redacturum pollicetur. In ſeruis (inquit Gregorius) & ſi deſpecta eſt conditio, virilitas viget: in ancillis autem cum conditione pariter ſexus iacet. Bene ergo Dominus Leuiathan iſtum non ſeruis, ſed ancillis ſuis ligare ſe aſſerit: quia ad noſtram redemptionem veniens, & ſuos contra mundi ſuperbiam prædicatores mittens, relictis ſapientibus inſipientes,

S. Thom. de verit. q. 4. art. 1. corp.

Iuſtus in Cantic. Cant.

Pſ. 104. A. 8.

Matt. 4.

Iob 40. D. 21.

Matt. 11.

Gregor. 33. Mor. c. 21.

ſipientes, relictis fortibus debiles, relictis diuitibus pauperes elegit. Ancillis ergo ſuis Leuiathan huius fortitudinem Dominus ligauit.
Prou. 9. Sapientia enim ædificauit ſibi domum militantis Eccleſiæ, excidit columnas ſeptem, immolauit victimas, miſcuit vinum, propoſuit menſam, miſit ancillas ſuas, (ecce) vt vocarent (facto ſcilicet ad eas verbo Domini interiùs) ad arcem & turrim Dauid, & ad mœnia ci-
Ioan. 1. uitatis. In Euangelio Nathanaelem laudat Dominus, nec tamen in ſorte prædicantium numerat: quia ad prædicandum eum tales venire debuerant, qui de laude propria nihil habebant; vt tantò ſolidiùs veritatis ac verè diuini verbi eſſe cognoſceretur quod agerēt, quantò & apertè cerneretur, quia ad hoc agēdum per ſe idonei non
Luc. 24. fuiſſent. Vos autē ſedete in ciuitate, quoadusque induamini virtute
G. 49. ex alto: qua quidem virtute per igneas linguas in die ſancto Pentecoſtes armati inferorum terrarumq; e tyrannos Apoſtoli, qui
Ioan. 20. priùs præ metu foribus clauſis verſabantur ſecum, & vt ancillæ timidæ, ac nullius roboris aut meriti ex ſe fuerant, intrepidè accincti Dei verbo aggrediuntur, euertunt. Quid mirum? inermes antea ma-
Pſal. 44. nus conſerebant: mox gladio ſuper fœmur potentiſſimi ſunt effecti. Quid mirum? Spiritale bellum, ſicut & nos deſides, ſine Spiri-
Epheſ. 6. tus lorica gerebant: poſtea verò aſſumpto Spiritus gladio, quod eſt verbum Dei, quaſcunque triariorum acies in ſuam ditionem redigebant. Quid mirum? Tanta eſt diuini verbi, quod in Apoſtolos Prophetaſque factum legimus, energia, vt eam ſicciſſima perſenſe-
Ezech. rint oſſa. Vide Ezechielem: Oſſa arida, audite verbum Domini. Et
37. A. 4. ecce commotio, & acceſſerunt oſſa ad oſſa, vnumquodque ad iun-
& 7. cturam ſuam. Nónne vehementer ſiccum os Pharaonem apud Aegyptum Ioſepho in carcerem detruſo rectè nuncupaueris? Quis
Pſ. 104. adeò pectus illud oſſeum emolliuit? An non Domini verbū, quod
B. 17. Pharao in integerrimo ſuſpicatus eſt adoleſcēte? Audi Pſalmiſtam:
Gen. 37. In ſeruum venundatus eſt Ioſeph: humiliauerunt in compedibus
G. 36. pedes eius, ferrum pertranſijt animam eius. Quouſque? Donec ve-
Gen. 39. niret verbum eius. Vnde ei verbum? Eloquium Domini inflam-
D. 20. mauit eum. hoc eſt, factum eſt intrinſecus ad eum verbum Domi-
Gen. 41. ni. Quid tum? Miſit Rex, & ſoluit eum; Princeps populorum, &
B. 14 E. 40. dimiſit eum: conſtituit eum dominum domus ſuæ, & principem

omnis poſſeſſionis ſuæ. Vt erudiret Principes eius, ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret. Quibúſnam telis deditos terræ homines cæleſtium oblitos, impioſque in Deum, idolatriæ cultores ſe expugnaturum minatur Altiſſimus? Nónne verbo? Attende Iſaiæ 11. Percutiet terrã virga (& iuxta ſeptuaginta, verbo) oris *Iſa. 11.* ſui: & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. *A.* Conſidera (inquit doctiſſimus frater noſter Hector Pintus ibidem) periphraſim *Hector* verbi Dei, ſpiritus labiorum ſuorum dicitur. *Pint.* Verbum Dei eſt validus ille & acutus gladius, quo ſuperbi Goliath caput amputatur, *1. Regum* hoc eſt, quo diabolus vincitur, quo impietas interficitur, & pecca- *17.* tor ad Chriſtum conuertitur. Diuo Petro, vt eſt apud Lucam in *Act. 10.* Actis Apoſtolorũ, oſtenſum fuit vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initijs ſubnixum, de cælo in terram deſcendens, in quo erant omnia quadrupedia & ſerpentia terræ, & volatilia cæli, & facta eſt vox ad eum: Surge Petre, occíde, & manduca. Quid per hanc ſerpentium & animalium varietatem, niſi hominum diuerſitas, ſignificatur? In vno enim linteo, in vna Eccleſia, quatuor initijs, hoc eſt, quatuor Euangelijs ſubnixa, nobiles & obſcuri, diuites & pauperes cõtinentur. Dixit igitur Dominus Petro; Occíde, & manduca: hoc eſt, interfice eorum peccata, aufer eorum ſanguinem, vt iam deſinant eſſe impij, eoſque manduca, hoc eſt, tibi iunge, eos tibi incorporando. Vbínam gladius ad occidendum, Petre? Vox ipſa: verbum ipſum ad me factum. Poſuit os meum quaſi gladium *Iſa. 49.* acutum. *A. 2.* experimento comprobarunt Ananias & Saphira. *Act. 5.* Hinc in Euangelio Dominus ait: Nolite arbitrari, quia pacem (carnis) ve- *Mat. 10.* nerim mittere in terram: non veni pacem mittere, ſed gladium *D. 34.* Spiritus. Miſit autem, vbi præcepit dicens: Euntes in mundum vni- *Mar. 16.* uerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ. *C. 15.* Non alio ſuos armauit gladio, quo certò Monarchiam adipiſci valerent. Vt igitur vis tanti gladij, nempe Domini verbi, in typo & præſagio quodã in patribus præmonſtraretur, fidentiuſque Apoſtoli fideleſque omnes illo ſeſe accingerent, in arenamque deſcenderent; rebus iam deſperatis de Ieroſolymæ ac templi reſtauratione, contradicentibus Artaxerxe Rege, cunctiſque per circuitum nationibus, en vnus tot inter exanimos Zacharias luceſcit armatus, facto ad eũ Domini

verbo,

verbo, animoque iam deſtitutos erigit, ad immenſumq́ue Templi ac vrbis opus inflammat. Nos verò ignaui in tanto bellorum ſtrepitu, vnicum Spiritus gladiũ Dei verbum minimè curamus. Quódnam excuſationis genus coram Confeſſario, ne dicam coram ipſomet ſummo omnium Principe ac Iudice Chriſto, iuſtè obtendere poterimus? Attendamus quod Pariſienſe Concilium ex Origene docet. Origenes quoque homilia de Rebecca, Vereor, inquit, ne ſitis matri veſtræ Eccleſiæ adhuc in triſtitia & gemitu, cùm non conuenitis ad audiendum Dei verbum, & vix feſtis diebus ad Eccleſiam proceditis, & hoc non tam deſiderio verbi, quàm ſtudio ſollennitatis, & publicæ quodam modo remiſſionis obtentu. Quid igitur ego faciam, cui diſpenſatio verbi credita eſt? Vbi vel quando veſtrum tempus inueniam? Plurimum ex hoc, imò penè totum, mundanis occupationibus teritis: in foro aliud, aliud in negotiatione conſumitis: alius litibus vacat: & ad audiendum Dei verbum nemo, aut pauci admodum vacant. Sed quid vos de occupationibus culpo? quid de abſentibus conqueror? Præſentes etiam in Eccleſia poſiti, non eſtis intenti, ſed communes & ex vſu fabulas teritis, & verbo Dei vel lectionibus diuinis terga conuertitis. Vereor, ne & vobis dicatur à Domino, Conuerterunt ad me dorſa, & non facies ſuas. Hæc ibi. Diſcamus amabo cum Zacharia excipere Domini verbum mente ac ſpiritu, toti ac integri. Siquidem Factum eſt verbum Domini

Coc Pariſ. lib 2. c. 1 1 ſ. 3. Conc. Origen. hom. de Rebecca.

Hier. 18. Vide S. Bern. ſer. 85. in Cant. per totum.

Inſtitutio octaua.

.18. AD *Zachariam:* id eſt, ad cor & ſpiritum Zachariæ, ſeu ad totum Zachariam, non ad aures tantùm ſenſileſque animæ vires Zachariæ. Pro hac duplici Textus explanatione præmittendum eſt, duas eſſe celebriores de hominis natura & quidditate ſententias; quòd ſcilicet homo ſit anima vtens corpore; aut veriùs, quòd homo ſit compoſitum ex anima & corpore, non quidem tanquam quoddam totum, quod ſit aliud omnino & diuerſum ab anima & corpore, ita vt hoc totum nec anima ſit, nec corpus ſit, nec ſimul anima & corpus, vt nonnullis placuit, qui non totum iſta eſſe, ſed ex iſtis eſſe dicunt, & hoc totum, hominem eſſe putant, & ipſum homi-

Quid ſit homo. Error quorũdã.

hominem, qui hoc totum eſt, rationalem eſſe rationalitate, quæ in ipſo toto eſt diuerſa à ratione, ſiue à rationalitate partis, id eſt, animæ, ſicut ipſum totum diuerſum eſt à parte; & tandem aiunt, omnia, quæ in toto ſunt, diuerſa eſſe omnino ab his, quæ in partibus conſtant, ſicut ipſum totum à partibus diuerſum eſt.

Hi multipliciter, inquit doctiſſimus Hugo de S. Victore, acutiſſimè ipſos improbans, (conſule eum tomo tertio de Sacramentis, libro ſecundo, parte prima, capite vndecimo, circa medium, prolixum enim eſt) deliraſſe inueniuntur, ſolis verbis adhærētes. Quis enim citra errorem cum his aſſeuerare audeat, hominem ſtatim à morte, ante corporis in iudicio reſumptionem, pro meritis nec pœnas luere, nec præmia conſequi? Deciperis ergo, Paule, dum diſſolui cupis, ex reſolutione corporis ac animæ cum Chriſto te futurum exiſtimans. Quid cupis? Mori, & cum Chriſto eſſe? Imò mori, & nihil eſſe. Hoc illi dicunt, quia nihil eris poſt mortem. Tu enim, ſecundùm eos, es totum, quod nec anima tua, nec corpus tuum eſt, ſed tertium quoddam diſtinctum, quòd morte corrumpente nihil euadis. *Hugo reycit.* *Phil. 1.*

Eſt igitur Platonis ſententia (vt narrat Gregorius Nyſſenus in libro de Anima, capite decimo, à medio: & videre eſt apud eundem Platonem, præſertim in Alcibiade primo, vel de Natura hominis, libro ſiue dialogo quinto, prope finem, vnde quæ grata, moribuſq; vtilia cenſeo, ſubijciam) Hominem animam eſſe corpore vtentem imperando. Vtens enim, & quod vtitur, ſemper aliud eſſe videtur: ſicut cerdo & citharœdus aliud quiddam ſunt, quàm inſtrumenta, & oculi, & manus, quibus vtuntur. Toto autem corpore vtitur homo. Homo ergo à ſuo corpore aliud eſt. Quin etiam (Socrates adiungit) neminem hoc aliter æſtimaturum puto, quin ex tribus vnum aliquid homo ſit, aut animam videlicet, aut corpus, aut totum ipſum ex vtriſque compoſitum. Veruntamen id quod imperat corpori, hominem eſſe, confeſſi ſumus. Num ſibi ipſi corpus imperat? Nullo modo. Subijci enim illud diximus. At vtrūque ſimul (corpus nempe & anima) forſitan corpori dominatur, atque id homo eſt. Imò minimè omnium: nam altero illorum non dominante, nulla coniectura eſt, vt ſimul vtrumque dominetur. *Sententia Platon.*

tur. Cùm verò nec corpus, nec ſimul vtrumque ſit homo, reſtat, vt arbitror, aut nihil omnino hominem eſſe, aut, ſi quid eſt, nihil aliud quàm animam eſſe. Nónne ſic putandum eſt, me ſcilicet ac te conſpirare inuicem anima ad animam ſermone vtentes? Hoc itaque erat, quod paulo antè dicebamus, quod Socrates cum Alcibiade diſputat, oratione vtens, non ad perſonam tuam, vt apparet, ſed ad Alcibiadem verba dirigens, hoc autem anima eſt. Animam igitur noſſe iubet, qui præcipit, Noſce teipſum. Quicumque igitur corpus cognoſcit, ſua quidem, non ſeipſum, nouit: nec ſeipſum curat, qui animam non curat, ſed aut corpus, aut pecunias, aut alia: nec alium amat, qui illius animum non amat. Hinc labiles amicitiæ, quia non veræ. Hæc aliaque optima Socrates deducit ex eo, quòd homo anima ſit.

Noſce teipſum.

Hanc quidem aſſertionem docet Plotinus Enneadis ſextæ libro ſeptimo, capite quarto; & deinceps; & Marſilius Ficinus in eoſdem Plotinum & Platonem, qui in argumento Alcibiadis primi in principio, hanc colligit hominis definitionem: Homo eſt anima rationalis, mentis particeps, corpore vtens. Et in argumento in Lyſidem libro duodecimo ait: Neceſſe eſt, eos, qui amici futuri ſunt, pulchros eſſe. Pulchros, inquam, quorum animi pulchri: homo enim animus eſt, corpus hominis inſtrumentum: & quiſquis pulchrum amat corpus, non hominem, ſed ea quæ ſunt hominis, amat. Et in commentario in Conuiuium, vel de Amore, libro viceſimo quinto, oratione quarta; capite tertio, id probat inductiuè, ac infert: Omnia igitur, quæcumque homo facere dicitur, animus ipſe facit, corpus patitur: quapropter homo ſolus eſt animus, corpus autem hominis opus & inſtrumentum. Ex his perſpicuum eſſe poteſt, cùm homines Ariſtophanes nominauit, more Platonico animas noſtras ſignificaſſe. Caput autem illud quartum Plotini ſic ſummatim colligit Ficinus: Vnaquæque res, hoc ipſum quod eſt, intrinſecus à forma ſpeciali naturaliter habet. Qui igitur hominem definit, id quod eſt ex anima corporeque coniunctum, nondum rationem formalem aſſignat, qua homo hoc ipſum, quod eſt, exiſtit. Hugo [a] vbi ſuprà ſubſcribere videtur. Tu Chriſtianus (ait) neſcis quod [b] ethnicus ille teſtatus eſt. Mens (inquit) cuiuſque is eſt quiſque.

Plotin. Marſil. Ficin.

a Hug. de S. Vict. b Ariſt. 9. Eth c. 4. ant. med. & c. 8. à med. & 10. Eth. c 7. in fine.

que. Ergo ethnicus ille te Chriſtiano religioſior fuit, qui veritatem cõfeſſus fuit, quam tu negas. Ergo (inquis) homo eſt anima? Quid ni? Producis authores ethnicos, vt probes quòd omnis homo eſt corpus: & ethnicis authoritatibus credere non vis, quòd omnis homo eſt anima: fortaſſis, quia magis placet tibi hoc eſſe hominem, corpus ſcilicet, quàm illud, id eſt, animam: quia hoc tibi magis placet, quàm illud. Vide eum, ſi vis. Quibuſdã etiam viſum eſt, Commentatorem, ex eo quòd docuit materiam non eſſe partem quidditatis, hanc amplexari ſententiam: quam & ſacra eloquia non adeò abhorrere primo apparet aſpectu, dum hominem pro anima, & è conuerſo animam pro homine aſſumunt. Hinc Eccleſiaſtes: Quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuæ, & circuibunt in platea plangentes. Quem locum his Dominus Caietanus ibidem enarrat: Iuxta Hebræum habetur, Quia ambulans homo ad domum mundi ſui. Defectus iſti ideo comitantur ſenectutem, quia ſenectus ipſa eſt ambulatio hominis ad domum mundi ſui, tanquam mundus iſte non ſit ſuus. Et verè non ſuus eſt, vt tam parua mora hominis in hoc mundo teſtatur. Mundus autem animarum ſeparatarum eſt mundus hominis, pro quãto ibi in æternum habitat; & homo quilibet ſecundùm animam pergit ad domum meritorum ſuorum in mundo illo. Et circuibunt in platea plangentes, eunte homine per mortem in alterum mundum, celebrantur exequiæ cum luctu in platea ciuitatis vel agri iuxta morem patriæ. Hactenus ille. Et Salomon: Neque enim eſt homo qui non peccet. Non eſt enim homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Quid per hominem Sapiens intelligat, per Prophetam Dei docet Sapientia, cùm ait: Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Idem igitur eſt, hominem peccare, quod & animam peccare: homo itaque idem eſt ac anima, & anima idem quod homo. Dixit Rex Sodomorum ad Abram: Da mihi animas, hoc eſt, homines. Lege caput quadrageſimum ſextum Geneſeos, & ſepties animam pro homine poſitam inuenies: quia & communis id habet vſus apud plures nationes: non enim temere omnes dicere auſim, cùm me lateant. Hiſpanè dicitur, En tal lugar ſe hallaran tantas animas: Italicè, In tal luoco ſi trouaranno tante anime. Hinc fit, vt anima pro ſemetipſo, & è contrà,

Commẽt. D. Thó. 1. p. q. 75. a. 4. & 7. Met. Caietan. Eccl. 12. B. 5. Caiet. 2. Paral. 6. G. 36. 3 Reg. 8. E 46. Ezech. 18. D. 20. Gen. 14. D. 21. Gen. 46.

Pſ. 104. trã, in ſcriptura legatur. Pſalmo 104. Vt erudiret principes eius ſi-
Deu.21. cut ſemetipſum. & illud: Dimittes eam liberam. Hebræi habent:
Dimittes eam animæ ſuæ, id eſt, ſibi ipſi, vt ſit in ſua libera poteſta-
Hier.51. te. Iurauit Dominus exercituum per animam ſuam; hoc eſt, per ſe-
metipſum, iuxta Hebræorum expoſitionem: & eodem pacto Amos
Amos 6. ſexto: Iurauit Dominus Deus in anima ſua. Denique in Litanijs
ſanctas inuocando animas, in hunc modum orare conſueuimus:
Sancte Petre, S. Paule, S. Bartholomæe, S. Pater Hieronyme,
S. Laurenti, S. Agatha, omnes Sancti & Sanctæ Dei, intercedite pro
Mat.22. nobis. Tandem pro coronide Dominus ipſe apud Matthæum re-
ſurrectionem ex eo loco probat, Ego ſum Deus Abraham, Deus
Iſaac, Deus Iacob: quia non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium.
conſtat autem, quando hæc verba dicebantur, Abraham, Iſaac, &
Iacob non vixiſſe corpore, ſed ſolùm anima: Abraham itaque vi-
uens, eſt anima.

19. Vt igitur ſecundùm hanc opinionem receptui canamus: Si ho-
mo eſt anima, Zacharias eſt anima, & fieri verbum Domini ad Za-
chariam, idem erit, ac Spiritum diuinum ſpiritum Zachariæ alloqui.
Agnoſcat ex his homo, quidnam ſit, quoniam anima eſt, quoniam
ſpiritus eſt: & cùm ſingula propriam ſtudeant ſeruare naturam, ipſe
ſolus contra omnem naturam, ſuam adeò nobilem deuaſtare non
Mat.16. præſumat. Quid enim prodeſt homini, ſi vniuerſum mundum lu-
D. Mar. 8. D. cretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? Quid? Ipſemet vni-
Luc. 9. D. uerſus mundus pro Deo pugnabit contra adeò inſenſatum homi-
nem, qui cùm tanti foret, vt tantum valuerit aſſequi lucrum, con-
tra vniuerſi naturam, ſuam neglexit, imò perdidit naturam: homo
namque anima eſt imperans corpori, eoque induta, vt hæc tenet
opinio.

Varro. 19. de ciu. Dei c. 3. Alia verò ſententia, eaque tenenda, eſt Varronis, vt apud Au-
guſtinum eſt videre, qui hominem nec animam ſolam, nec ſolum
corpus, ſed animã ſimul & corpus eſſe arbitratur: ſicut duos equos
Simile. iunctos bigas vocamus, quorum ſiue dexter, ſiue ſiniſter, pars eſt
bigarum, vnum verò eorum, quoquo modo ſe habeat ad alterum,
1. Ratio. bigas non dicimus, ſed ambos ſimul. Nam ad naturam ſpeciei per-
tinet id, quod ſignificat definitio. Definitio autem in rebus natu-
ralibus

ralibus non ſignificat formam tantùm, ſed formam & materiam.
Vnde ſicut de ratione huius hominis eſt, quòd ſit ex hac anima & *Simile.*
ex his carnibus & his oſſibus; ita de ratione hominis eſt, quòd ſit ex
anima & carnibus & oſſibus. Oportet enim de ſubſtantia ſpeciei
eſſe, quicquid eſt communiter de ſubſtantia omnium indiuiduo-
rum ſub ſpecie contentorum. Quin etiam illud eſt vnaquæque res, *2. Ratio.*
quod operatur operationes illius rei: quare illud eſt homo, quod
operatur operationes hominis: ſentire autem quædam eſt hominis
operatio, quãuis non propria, non eſt autem operatio animæ tan-
tùm, vt Plato credidit; & improbat veritatis Doctor ſanctus Tho- *1.p.q.75.*
mas. Meritò itaque omnes moderni ᵃAriſtotelem ſequuntur, qui *a.3. c. &*
poſuit animam vniri corpori, ſicut formam materiæ: vnde anima *vide a.4.*
eſt pars humanæ naturę, & non natura quædam per ſe completa; *o.2. cõtra*
nec perſona, quia ratio partis eſſentiæ opponitur rationi perſonę: & *Gentes, c.*
quamuis anima ſeparata non ſit pars actu, habet tamen naturam, vt *70.*
pars ſit. Hinc etiam clarè deducitur, ᵇChriſtum in triduo mortis ve- *a 2. de an.*
rè hominem non fuiſſe; quia verè fuit mortuus, ſeiunctaque ani- *c.2.*
ma à corpore: homo autem, vt homo ſit, animam debet humanam *3. Sent.*
habere vnitam corpori; ſic namque homo eſt ens per ſe, & in gene- *d.5.4.3.*
re ſubſtantiæ locatur. Et quidem in hunc ſenſum è ſacris literis *a.2.c.*
cùm paſſim occurrant loca, non oportet nos immorari. ᶜVidit ho- *b Chriſt⁹*
minem ſedentem in telonio: ſicuti videri eſt animi, ita ſedere eſt *in triduo*
corporis. ᵈHomo quidam induebatur purpura, & epulabatur, mor- *non fuit*
tuus eſt, & ſepultus in inferno: indui & epulari ad corpus atti- *homo.*
net; ſepeliri autem tunc temporis in inferno, ad animam. Deni- *3. p. q.*
que Eliphaz ad Iob ait: ᵉNunquid homo Dei comparatione iuſtifi- *50. a.4. o.*
cabitur, aut factore ſuo purior erit vir? Ecce, qui ſeruiunt ei, non *D. po. q.*
ſunt ſtabiles, & in Angelis ſuis reperit prauitatem. Quantò magis *5. a.10. c.*
ij, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamen- *c Mat. 9.*
tum, conſumentur velut à tinea! Diuus Thomas ibi, Quantò ma- *A.9.*
gis ij, qui habitant domos luteas: Corpus enim humanum lutum *d Luc. 16*
dicitur, quòd ex terra & aqua grauioribus elementis abundantiùs *e Iob 4.*
conſtat: quod eius motus declarat. (Memento illius, Lutum fecit; *Lect. 3.*
& liniuit oculos meos: hoc eſt, Verbum verè caro ſeu homo factũ.) *Ioan 9.*
Vnde Geneſis primo dicitur, quòd formauit Deus hominem de li- *Gen. 2.*

mo terræ. Hoc ergo luteum corpus domus animæ dicitur: quia anima humana, quantum ad aliquod, eſt in corpore, ſicut homo in domo, vel ſicut nauta in naui, inquantum ſcilicet eſt motor corporis. Fuerunt autem aliqui, qui propter hoc dixerunt, quòd anima non vnitur corpori, niſi accidentaliter, ſicut homo veſtimento aut nauta naui: ſed vt hanc opinionem excluderet, ſubdit, Qui terrenum habent fundamentum. Per hoc datur intelligi, quod anima humana vnitur corpori etiam vt forma materiæ. Dicitur enim materia fundamentum formæ, eò quòd eſt prima pars in generatione, ſicut fundamentum in conſtitutione domus. Vtitur autem tali modo loquendi, vt id, quod eſt animæ, attribuat homini, quia anima eſt principalior pars hominis. Vnumquodque autem conſueuit appellari id, quod eſt in eo principalius. Sicut autem (in-
9. Eth. c. 8. à med. vide ibi omnino Euſtrat. 10. Eth. c. 7. in fine: ibi Commẽt. quit Philoſophus) & ciuitas eſſe maximè id videtur, quod in ipſa præſtantiſſimum eſt, & omnis alia congregatio, ita & homo: & ſui amator igitur eſt, qui id amat, id eſt, præſtantiſſimam ſui partem, eique in omnibus obtemperat, intellectui videlicet, ſiquidem maximè id homo eſt; vt ſeipſum Philoſophus poſtea clariùs explicat, vbi Commentator ait: Exiſtentia cuiuſcunque hominis, inquantum homo, eſt per hanc ſubſtantiam, quæ nominatur intellectus; cùm ſit honoratius & melius, quod eſt in eo: & vita proportionata huic, eſt vita proportionata homini: & inconueniens eſt, vt non aliquis vitam ſui ipſius, imò eligat vitam alterius. Euſtratius item
Euſtrat. 9. Ethic. c. 8. inter alia optimè dicta ſubiungit, Mens Socratis aut Platonis, Socrates ipſe aut Plato propriè eſt; cæterorumque hominum ſimili modo: egiſſeque hominem aliquid, dicimus, & ſponte egiſſe, cùm ex ratione egit. Nam ſi non ex ratione actum quippiam ſit, id non hominem egiſſe, aut non ſponte, dicimus, ſed aut iram vel cupiditatem id feciſſe, aut ab ira quempiam vel cupiditate impulſum perpe-
Matt. 2. traſſe. Quemadmodum igitur omnis cum Herode turbata legitur ciuitas, dum cum tyranno optimates concitantur: ita pro nobiliori hominis parte, mente ſcilicet, homo per Antonomaſiam in ſacro
** 14. de ciu. c. 4. circa fin.* ponitur eloquio, & anima pro homine Synecdochicôs, id eſt, à parte totum, vt docet *Auguſtinus. Verùm quia iuxta Diphili ſenten-
Diphil. tiam iucundiùs viues, ſi noueris quid homo ſit; non grauabor ad-

huc

huc de hac re verba facere. Diuina itaque ſcripta duplicem agnoſcunt hominem, exteriorem nempe ſeu veterem, & interiorem ſeu nouum: corpus cum ſenſu externum, mentem autem internum dicunt. De exteriori loquitur Dominus inquiens: [a]Nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt quæ parent. Et de vtroque Paulus: [b]Is qui foris eſt noſter homo corrumpitur: tamen is, qui intus eſt, renouatur de die in diem: non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna ſunt. [c]Deponite igitur vos ſecundùm priſtinam conuerſationem veterem hominem, qui corrumpitur ſecundùm deſideria erroris: renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Quibus etiam verbis in profeſſione Religioſorum Prælatus vtitur exuens, & tunc benedictis veſtibus profitentes induens, ac ſi diceret: [d]Nunc autem deponite & vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blaſphemiam, turpem ſermonem de ore veſtro. Nolite mentiri inuicem: expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem, ſecundùm imaginem eius qui creauit illum. [e]Condelector enim legi Dei ſecundùm interiorem hominem. [f]Det vobis Dominus ſecundùm diuitias gloriæ ſuæ virtute corroborari per Spiritũ eius in interiori homine: [g] & vt ſit qui abſconditus eſt cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu Dei locuples.

Homo interior ſeu nou[us], & exterior ſeu vetus. *D.Thõ. Rom. 7. Lect. 4.* *a 1. Regũ 16. B.* *b 2. Cor. 4 D 16. 18* *c Eph. 4. D. 22.* *Profeſſus exuitur & induitur.* *d Col 3. B. 8. 9. 10* *e Rom. 7. C. 22.* *f Eph. 3. C. 16.* *g 1. Petr. 3. A. 4.*

Perpulchre quidem Pater Hieronymus ad amicum ægrotum, de viro perfecto, in principio, vtrumque hominem externum internumque in hæc verba deſcribit: Aliud genus culpæ aduertam. Corpuſculum curaui, cùm anima langueret: exteriorem hominem foui, cùm interior ægrotaret: humanis ſubueni, cùm diuina laborarent, vitio publicæ conſuetudinis inclinatus, quo omnes ſumus in minimis cauti, & in maximis negligentes. Hocque ideo fit, quia vbi vera vita ſit, ignoramus. Fallit nos videlicet Sol iſte, decipit dies iſta, tractus nos iſte circumuenit, mundus inducit, dum & Sole amplius eſſe nil putamus, & lucem arbitramur eſſe, quam oculis videmus; & hominem iudicamus eſſe, quem cernimus; & mũdum credimus

P. Hier. t. 4. pag. 54.

facere

facere cum vita, ignorantes vbi ſit homo, & quid ſit homo, & quæ eius hominis vita ſit: quod ſi intelligeremus, non aliud generari aliud viueremus. Ita vitæ origine deſerta, viuendi quoque perdidimus rationem. Ac primùm vbi homo ſit iſte, de quo loquimur, audiamus. Quoniam diſputationem quandam nobis ipſa diuiſio generauit, quam intra hoc corpus, quod Dei artificis manu limo terræ formatum eſt, velut quodam vaſculo intellige contineri, di-
2.Cor.4. cente Apoſtolo, Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus: qui vbique per hoc corpus infuſus, vitalem ſenſum, qui ſibi non deficit, cum carne mutuatus eſt. Regit ipſe, non regitur; & habet potiùs, quàm habetur: vt vitam non accipiat, ſed miniſtret. Nam cùm terrenam iſtam pigramque materiam in vſum miniſterij ſumptam ſpiritus liquidus animaret, fit dominus corporis, non homo ſub corpore. Denique hoc quod dixi vaſculum ipſo viuit præſente, & ipſo moritur abeunte. Hic ergo viſibilis & caducus illius interioris vel habitatio, vel miniſter, vel vagina eſt: ipſe verò, qui verè eſt homo, quoniam ſic ſecundus factæ diuiſionis eſt locus, vt ipſe inuiſibilis, ita omnia eius inuiſibilia ſint, neceſſe eſt. Non ad illum, ſi ægrotat, valet manus peruenire medicorum, non herbarum ſuccis, ſi deficit, reparatur. Nihil ad eum corporeum intrare poteſt: ſubſtantiæ tantùm ſuæ illi ſimilitudo deſcendit, (aduerte) verbo cura-
Apoc.3. tur, obedientia conualeſcit. Denique cùm ſibi in Eccleſia Laodicenſi & beatus, & diues, & bene oculatus, & bene veſtitus ſecundùm exteriorem hominem videretur, increpatur à Domino, diciturque illi: Neſcis quia tu es miſer, & miſerabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Qui vtique, vt dixi, nec ſine veſte, nec ſine oculis, nec ſine diuitijs habebatur. Sed ille inuiſibilis Deus noſter illum inuiſibilem hominem in paupertate, in cæcitate, in nuditate eſſe cernebat: cui etiam ſuadere dignatur, vt ab ipſo aurum mercetur ignitum; & veſtem albam, qua glorioſiſſimè veſtiatur; & collyrium, quo recipiat viſum. Habet ergo & ſuos oculos præter iſtos carnales, quos poteſt vel amittere, vel curare: & eſt iuxta ſe nudus, adeò vt egeat veſtimento: ſed miro modo ad mendicum, vt ipſe ait Dominus, loquitur, & iubet illum à ſe diuitias comparare. Quibus mercibus, ſi & nudus & pauper eſt, vel illam veſtem nobiliſſimam, vel illud aurum

purgatum

purgatum iam igne mercabitur? Vnde commercij talis poterit eſſe impenſa? Videlicet ſi aut exterioris hominis emolumenta tranſfoneat, aut ipſis, quibus ipſe diues forinſecus videbatur, non vtendo diteſcat; oculoſque corporis, quibus mundialium rapiebatur ardore, deſpectu corruptæ vniuerſitatis obcæcet. Ita ille inuiſibilis homo, qui verè, vt diximus, homo eſt, & in contemptu huius exterioris attollitur, & nuditate veſtitur, & cæcitate illuminatur. Sic Iacob Ephraim & Manaſſe, nepotum ſuorum, non ſolùm loca, verùm etiam merita, in corporea cęcitate cernebat. Nam cùm illum Ioſeph filius ſuus, qui ſupradictos paruulos offerebat, nec ante pedes ſuos cernere iudicaret, ſenſit in parentis reſponſione illum etiam, quæ eſſent futura, proſpicere. Sed vt ille (nota) interior homo exteriorem iſtum facit ſua vita viuentem, & de fonte naturæ ſuæ animat irrigando: ſic rurſum exterior per corruptelam mortiferæ materiei ſuæ illum, ſi cupiditatibus illicitis alligarit, occîdit. Et cùm alter naturę videatur alterius, tranſit in victoris vnuſquiſque ſubſtātiam, vt aut carnalem quoque ſpiritalis ſpiritalē ſuis virtutibus præſtet, aut carnalem animam caro victrix eius efficiat. Denique cùm Dominus diluuio delere humanum genus cogitaret iratus, Non permanebit, inquit, ſpiritus meus in hominibus, quoniam caro ſunt. Et quia vtique omnes carne veſtimur, & ſine dubio in carne non ſumus, qui non ſecundùm carnem ambulamus; hinc etiam gignitur, vt non ſemper homo iſto appellationis nomine cēſeatur. Nam pro virtutibus ſuis, aut vitijs, & formas ſumit, & nomina. Denique ait Propheta: Nolite fieri ſicut equus & mulus, &c. Ex his igitur infertur, priorem Platonis ſententiam de vero & interiori homine habere locum, ſeu pro eo quod forma eſt hominis: cui fauet locus iſte, Factum eſt verbum Domini ad Zachariam: & ille apud Lucam, Factum eſt verbum Domini ſuper Ioannem: nam verbum hoc cum ſine voce fuerit, ſpiritus diuini ad ſpiritum Prophetæ ac Ioannis alloquio factum eſſe conſtat; atque ita Zacharias interior homo, ſeu mens Zachariæ, dicitur. Et hic eſt planus huius literæ ſenſus, etiam iuxta poſteriorem ſententiam: ita vt cùm Zacharias compoſitum dicat ex corpore & anima, pro potiſſima parte, anima ſcilicet, accipiatur. Vbi docemur verba abſolutè prolata in meliorem

Gen. 48. *Gen. 6.* *Pſal. 31.* *Luc. 3.* *A. 2.*

Matt.4. partem interpretari: ſicut ibi, Ductus eſt Ieſus à Spiritu, hoc eſt, ſancto. Aut ex ijs, quæ ex Patre Hieronymo conſultò retulimus, hîc Zacharias pro toto aſſumitur homine, dum pro interiori ponitur. In Zacharia ſiquidem, tot animi virtutibus prædito, interior homo ſeu ſpiritalis triumphum de exteriori homine ſeu corporeo geſſit; atque adeò exteriorem in ſui ſubſtantiam interior tranſtulit victor, ſpiritalemque eum, qui carnalis fuerat, effecit: atque ideo ſpiritus Zachariæ Domini verbo reficitur, & contra tot aduerſa ex obedientia conualeſcit; nobiſque in exemplũ proponitur, vt idem factitare geſtiamus, & à Zacharia, qui totus ſpiritus hinc eſſe colligitur, minimè degeneremus: ſicut nec ipſe à Barachia & Addo patribus ſuis degener extitiſſe conuincitur ex eo, quòd hoc procemium Zachariã Barachiæ & Addo filium eſſe perhibet, adiungens:

Inſtitutio nona.

20. F*ilium Barachiæ, filij Addo.* Pater eius Barachias ita vixit, & Addo progenitoris Prophetæ veſtigia ſecutus eſt, vt & ipſe Barachias Propheta fuerit: atque filius eius Zacharias ita fuit patris ſancta documenta ſectatus, vt eodem prophetiæ ſpiritu floruerit. Hinc diſcant Principum ſtudioſorumque filij, à proauorum heroicis ſanctiſque geſtis non diſcedere, aut degenerare, quin potiùs ea pro viribus ob oculos in dies poſita imitari, ac magis illuſtrare. Quemadmodum enim corporis animique forma, habitu, geſtu, conſilijs, actionibus, prognati maiores ſuos referunt: eodem modo probabile eſt in ipſo ſemine Principum delineari quandam habilitatem dignam Principe. Salomon vbi ad timorem Domini primò eſt filium adhortatus, adiecit: Audi, fili mi, diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ: vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Ac ſi diceret: Sequere ſancta parentum exempla & inſtituta, vt gratiæ ac gloriæ ſummis opibus augearis. Sic & ipſe auctus eſt Salomon tẽpore, quo in hunc modum de eo ſcriptura teſtatur: Dilexit autem Salomon Dominum. Vndénam id probas? Attende: Ambulans in præceptis Dauid patris ſui. Quid tum? Accipe Dominum, quid erecto templo, ſecundò apparens Salomoni loquatur: Tu quoque ſi ambulaueris coram me. Quónam pacto, Domine

Patrum virtutes illuſtrent filij. Sentẽtia. Simile. Phil. de Legat. ad Caium. Prou. 1. A. 3. Regum 3. A. 3. 3. Regum 9. A. 4.

Domine mi? Sicut ambulauit Dauid pater tuus, in ſimplicitate cordis, & æquitate; & feceris omnia quæ præcepi tibi, & legitima mea & iudicia mea ſeruaueris: ponam thronum regni tui ſuper Iſrael in ſempiternum, ſicut locutus ſum Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur vir de genere tuo de ſolio Iſrael: hoc eſt, omnium duodecim tribuum. Hoc titulo in ſacris literis celebrantur optimi quique Reges, quòd in vijs Dauidis progenitoris ambularint, qui propterea & à Deo ſunt benignè tractati. E contrà verò deficiens Salomon à patris veſtigijs promeruit, vt Iſrael, hoc eſt, decem tribus à ſolio ſuo, ſub Roboam filio ſuo, ad Hieroboam ſeruum ſuum omnino deficerent. Cæterique Reges ex eo tanquam nefarij exprobrantur, quòd à vijs Dauid abſceſſerint: quare & ipſos quamplurimis à Deo calamitatibus confectos paſſim offendes. Nadab etiam & Abiu, Aaronis filij dum ex calefactione vini, quod patrem feciſſe non viderant, alienum ignem, non ab altari holocauſti, vbi erat ignis datus à Deo, acceptum, offerre præſumunt, egreſſo igne à Domino deuorantur, & coram Domino moriuntur. At verò Phinees, Aaronis eiuſdem nepos, imitatus aui deſiderium in ira Domini ſedanda, ſummè apud omnes commendatur, vbi ducem Zambri cum Cozbi filia Sur Principis nobiliſſimi Madianitarum pugione confodit. Dixitque Dominus ad Moyſen: Phinees, filius Eleazari filij Aaron ſacerdotis, auertit iram meam à filijs Iſrael: quia zelo meo commotus eſt contra eos, vt non ipſe delerem filios Iſrael in zelo meo. Idcirco loquere ad eum: Ecce, do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipſi, quàm ſemini eius (intellige, quod imitatione zeli Domini à Phinee deciſum eſſe conſtabit) pactũ ſacerdotij ſempiternum: quia zelatus eſt pro Deo ſuo, & expiauit ſcelus filiorum Iſrael. Magnanimus ille Mathathias de Phinees genere ſe comprobat, prius facto inſiliens & trucidans quendam Iudæum ſuper aram in ciuitate Modin idolis coram immolantem: ſed & virum quem Rex Antiochus miſerat, qui cogebat immolare, occidit in ipſo tempore, & aram deſtruxit, & zelatus eſt legem, ſicut fecit Phinees: quem poſtea, morti appropinquãs, filijs ſuis inter alios è maioribus illuſtres, his verbis ob oculos ponit: Nunc ergo, ô filij, æmulatores eſtote legis, & date animas veſtras pro teſtamento patrum veſtrorum, &

2. Reg. 7. B. 12. C. 16. — *3. Regum 11. F. & c. 12.* — *3. Regum 15.* — *Leu. 10. A. 1. R. Simeõ.* — *Nũ. 25.* — *1. Mac. 2. C.*

memẽtote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus ſuis: & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. Phinees pater noſter, zelando zelum Dei, accepit teſtamentum ſacerdotij æterni. Audierunt Machabæi, patrumque inſignia facta ſunt ſectati, & *1. Reg. 9.* nunquam à Dei hominúmve memoria decident. Verùm Ioel & Abia Iſraeli à Samuele patre iudices conſtituti, cum magna nominis infamia, ne regnent, à populo proijciuntur. Congregati enim vniuerſi maiores natu Iſrael, venerunt ad Samuelem in Ramatha, dixeruntque ei: Ecce tu ſenuiſti, & filij tui non ambulant in vijs tuis: conſtitue nobis Regem, vt iudicet nos. At è conuerſo, quis non primo arbitretur aſpectu, perperam Naboth, virum priuatum, *3. Regum 21. A.* cum potentiſſimo Rege ſuo Achab ſe habuiſſe? En, Rex ipſe Naboth alloquitur dicens: Da mihi vineam, quam fateor tuam: non vt dem alteri, aut diſſipem, aut in ſtabulum aut id generis conuertam; quin potiùs vt faciam mihi hortum olerum, per quem frequentiùs incedens, tui lætus ſæpius recorder, ad rependendam cum multo fœnore vicem: nec id ægre feras, quòd à te efflagitem, & non ab alio, quia ipſa vicina eſt, & prope domum meam: nec credas te propterea vel minimum quadrantem amiſſurum; licet enim dono à te acciperem, multò maiora tibi propterea deberem, ac conferre poſſem: attamen dabo tibi pro ea, ſi ipſa te rei vendendæ ſpecies allicit, vineam meliorem, aut, ſi commodius tibi putas, argenti pretium, quantum digna eſt. Quid ad hæc Naboth, pro quo Deus ipſe vltor exiſtit? Propitius ſit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi. En quid Naboth obtendit, non vineam, ſed hæreditatem patrum, quam etiam cum graui Regis offenſa, Reginæque ſtomacho, vitæque diſpendio, ſeruandam non ambigit. Quantò magis de veris animi bonis hæreditario quodam iure à patribus ad filios tranſmiſſis hoc ipſum faciendum Naboth exiſtimaſſe cenſendum eſt! Et quidem [a] Iſocratem ſic apud Demonicum orantem vidi, (ni antiqua me fallat memoria, cùm pluſquam viginti interfluxerint anni, ex quo legi) Prepi gar tus pedas os tis vſias, vtos che tis patrichis philias clironomin. Decet enim filios ſicut ſubſtantiæ, ita & paternæ amicitiæ hæredes eſſe. Quin etiam (ait [b] Hierocles) propemodum actiones noſtræ omnes parentum videri

a Iſoc. ad Demon. in princ. *Mat. 15. Honora patrem.* *b Hieroc. lib. quomodo erga parẽt. agendum ſit.*

deri

deri poſſunt, vt qui nos etiam hæc agentes produxerint. Quemadmodum enim Phidiæ aut aliorum artificum opera, ſi & ipſa rurſus alia quæpiam facerent, ea quoque non dubitaremus opera nominare artificum: eodem modo actiones etiam noſtræ parētum noſtrorum opera eſſe dicentur, per quos & nos nati ſumus. Et inferiùs: Sed quoniam inter omnia hactenus enumerata præſtantiſſimum eſt Parentis nomen, cuius gratia ipſos appellamus Deos, adijciemus quod ad hanc ſententiam ſequitur: nempe filios exiſtimare debere, ſe in domo patria, veluti fano quodam, æditu os & ſacerdotes ab ipſa natura creatos & conſecratos eſſe, vt parentum cultui operam darent. Menandro item authore, Parentes magnum ſunt numen prudentibus: & lex iubet, Parentibus honores æquales diuinis præſtari. Euripides etiam profitetur: Quiſquis in vita ſua parentes colit, hic & viuus & defunctus Dijs charus eſt. Quis, obſecro, impenſiùs patribus honorem defert, quàm qui patrum virtute fulgentes lampades ſua ætate incuriaque extingui non modò non patitur, verùm etiam clariùs latiuſque lumen effundi ſuorum bonorum operum oleo facit iniecto? Sic enim à mortuis ad hanc auram reuocat patrem, dum glorioſiùs in filio viuere conſpicitur. Perſarum Rex (teſte Platone) adeò excellit, vt nemo ſuſpicetur Regem ex alio, quàm ex ipſo, genitum eſſe: quāobrem Regis vxor non ab alio, quàm metu, cuſtoditur; quòd ſcilicet in prole pater ipſe relucere debeat. Hoc ſanè argumento nobis Seruator noſter perſuadere nititur, diligendos inimicos, benefaciendum ijs qui oderunt nos, & orandum pro perſequentibus & calumniantibus nos. Vt ſitis (inquit) filij patris veſtri, vt appareat nempe in animis veſtris, ſicut in filijs, Deus Pater veſter, qui in cælis eſt, qui Solē ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Et tandem totam noſtram vitam ad inſtar diuinæ componendam concludit: Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt. Non enim degeneres filios ſecum regnare patitur æternus ille Pater: qui cùm cerni nequeat, & ideo in cœlis & abſconditis verſari dicatur, in vobis tanquam in ſpeculo & in imagine cōſpici perfectus exoptat: non ſecus ac pater in optimo agnoſcitur filio; ác ſpiritus propheticus in Barachia deprehenditur (qui

Simile.

Menād.

Euripid. in Heraclide.

In Alcibiade 1. lib. 5.

Matt. 5. 6.

nos aliàs latebat) ex filij ſui Zachariæ ſpiritu; dum Zacharias initio ſui vaticinij ſe Barachiæ & Addonis filium confitetur. Vtinam, vtinam in nobis, tanquam in filijs, ſanctiſſimi Hieronymi, quem patrem appellare non veremur, virtutum omnium, ſacrarumque literarũ ſplendor effulgeat, & in ſæcula perſeueret! Vtinam in omnibus, qui orare præſumunt, Pater noſter, qui es in cælis, cælici Patris emicet lumen! Heu, maximeq; dolendum! Quid ſi cum Iudæis Abrahamum nos patrem habere iactantes, ex Veritatis ore audire cogemur, Vos ex patre Diabolo eſtis? Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. Sic itaque ſi Dei, ſi Benedicti, ſi Baſilij, ſi Dominici, ſi vtriuſuis Franciſci filij eſtis, eorum operibus inſiſtite. Ecce enim (docente Chryſoſtomo) regula eſt humanæ naturæ, vt omnis homo naſcatur duos oculos habens, & quinque digitos, aliquando tamen, vt manifeſtentur opera Dei, naſcitur homo aut ſex digitos habens, aut oculos omnino non habens, ſicut in Euangelio ſcriptũ eſt: ſic & homo extra regulam naturæ raro procedit, vt diſſimilis naſcatur filius parentibus ſuis. Quemadmodum igitur pictores cùm imaginem ex imagine pingunt, exemplar identidem reſpectantes, lineamenta eius transferre conantur magno ſtudio ad ſuum opificium: ita qui ſeſe meditatur omnibus numeris virtutis abſolutum reddere, veluti ſimulachra quædam ſpirantia & actuoſa, ſanctorum Patrum vitas reſpicere oportet, præſertimque domeſticorum, quæ tanquam præſentia magis mouent, probaque opera illorum ſua imitando facere. Ita profectò Zacharias boni filij munia exoluit, in patris Barachiæ mores oculos conuertens, ſuique maioris Addonis: ſilentioque inuoluuntur alij intermedij, quia hanc viuendi normam minimè ſeruarunt, vt progenitoris Addonis virtutum ſtemmata ſectarentur, atque adeò prophetico paternoque donarentur ſpiritu, qui Zachariam noſtrum luculentiùs, quàm patres, afflauit: quare nos attentiùs quid ad eum, ſiue per eum, ad populum Spiritus dicat, aduertere decet: audiamus.

Matt. 6. Ioan. 8. Chryſoſ. hom. 45. in Matt. Ioã. 9. A. Simile. Baſilius Epiſt. 1.

TEX-

TEXTVS.

[a]Iratus eſt [b]Dominus [c]ſuper patres veſtros [d]iracundia.

Paraphraſis.

IPſimet patres veſtri, me duris verbis eos deterrente ne id facerent, in vltricis iuſtitiæ barathrum ſeſe præcipites dederunt. 21. *Mali ſe ipſos perdunt.*

Quemadmodum pater, qui exigentibus filij ſui vnici demeritis eum flagello petierat, domoque expulerat, filium in priſtinam cupiens gratiam reuocare, communem deligit amicum, eumque docet quàm meritò filius ſit eiectus, vt ipſe filium in culpæ agnitionem perducat, atque adeò citius ad correctionem amicitiamque paternam exoptandam excitet; ſeque pater, quo filio parcat, beneficiaque conferre adijciat, exorari deſiderat, vt eò magis poſtea filius aſſeruandæ parentis beneuolentiæ ſtudeat, & exorantibus ſe exorabilem exhibet: ita profectò Deus toto hoc capite, ac ferè libro, captiuitatis Babylonicæ ſupplicio mulctatum populum è Templo vrbeque patria eiectum ob tot patrata ſcelera, iam tãdem in antiquam volens admittere charitatem, ſibi ac populo gratum Zachariam vocat, eumque admonet, non Deum, ſed ipſum potiùs populum, malorum ſuorum authorem eſſe; & vt domeſtico, patrum ſcilicet, periculo edoctus non excludendus ad miſericordiarum Dominum pœnitens redeat: & ad preces pro populo fundendas Angelum Deus prouocat, oſtenſa ex Iudæis ſalute ventura cum cæterarum gentium quiete per Chriſtum & Apoſtolos. Annuit votis: zelatum ſe declarat in corrigẽdo Ieruſalem & Sion præ amoris magnitudine: exardeſcit contra aduerſarios: reuelatque fabros vrbem Templumque ſtudioſè conſtructuros, contrariarum gentium cornua roburque omne contrerentes. *Simile.* *Ioan.4.*

[a] Ait ergo Dominus: Attende, ô Zacharia, patrum ac maiorum ſtudia, quàm execranda fuerint: ſi enim ego iraſci potuiſſem, non modò iratus, verùm iracundia iratus fuiſſem: atque ita promeritas dum pœnas dederunt in meæ iuſtitiæ loco, me quaſi iracundia iratum aduerſus eos ſenſere, cùm ipſi ſponte ſua ſeipſos iuſtitiæ meæ laqueis, me prorſus immoto, præfocare maluerint, quàm meis pa-

rere

rère monitis: qui cùm ſim Dominus, quæ mea ſunt, indeſeſſo quodam proſequor amore.

Deus quomodo iratus dicatur.

ᵃ*Iratus eſt Dominus.* Cùm Deus omnem, eamque infinitam, in ſe claudat perfectionum multitudinem, vnus & ſimpliciſsimus exiſtens, ita vt ipſe ſit ſumma vnitas & perfectio; ad manifeſtandam aliquo modo maieſtatis ſuæ opulentiam, hanc admirandam mundi machinam ſola voluntate ſua longe mirabilior ipſe condidit. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus: impium quoque ad diem malum. Quem locum Pater Hieronymus ibi, à quo de verbo ad verbum ibidem venerabilis Beda, ſic dilucidat: Nulla fuit Domino cauſa creaturam viſibilem vel inuiſibilem faciendi, niſi voluntas ſua: vt ſuam videlicet bonitatem rationabili creaturæ, quam perpetuò beatam faceret, oſtenderet: eum quoque, qui bonum conditionis propria ſpõte deſeruit, id eſt, Diabolum cum ſuis ſequacibus iuſta ſeueritate damnauit. Sola igitur voluntate cuncta creauit omnipotens: quia amor eſt volũtatis actus; &, authore magno Dionyſio, Diuinus amor non reliquit eum ſine germine eſſe. Amans igitur produxit omnia, nihil deteſtans, aut iratus. Cumque immutabilis omnino ſit, nulli vnquam iraſci voluit, aut potuit. Diligis enim omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti: nec enim odiens aliquid conſtituiſti, aut feciſti. Quomodo autem poſſet aliquid permanere, niſi tu voluiſſes? aut, quod à te vocatum non eſſet, conſeruaretur? Diligit ergo Deus omnia quæ ſunt, quatenus ſunt, atque adeò ſuam participant bonitatem: ſic enim aliquo pacto Deo aſſimilantur, Deumque vt veſtigia vel imago referunt, & amorem, non iram aut odium, promerentur. Natura quippe ſecundùm ſe conſiderata, pura eſt, atque amabilis: qua de cauſa frequenter in Prophetis tota gens, etiam iniqua, filiæ ac virginis nomine donatur: ſicut ibi, Deſcende, ſede in puluere, virgo filia Babylon: ad inſinuandum, hominum naturam in ſeipſa, virginis inſtar, puram eſſe, & ad inſtar filiæ amabilem fore. Hinc ibi Pater Hieronymus ait: Virgo autem appellatur & filia, quia omnes homines creatura Dei ſumus: nec eſt Babylonis, iuxta hæreticos, natura damnabilis. Nihil itaque eorum, quæ fecit, Deus odio habet, quoad id, quod à Deo natura eſt conſequuta: verùm quo ad id, quod ipſa

Prou. 16. A. *P. Hier. & Beda.* *Dionyſ.* *Sap. 11. D. 25.* *Iſaiæ 47. A. 1.* *P. Hier.*

Ipſa ex propria voluntate parit, ira ac odio digna eſſe poteſt, non
quidem in ſua met natura, ſed collatione ad culpam; iuxta illud:
Odio ſunt Deo impius, & (pro, id eſt) impietas eius. & in Pſalmo: *Sap. 14.*
Odiſti omnes qui operantur iniquitatem: qua ſcilicet iniquitatem *A.*
operantur. Vnde illud Auguſtini: Duo ſunt homo & peccator: *Pſal. 5.*
Deus primum fecit, tu verò ſecundum: tolle quod tu feciſti, & Deus *Aug. in*
ſaluabit quod ipſe fecit. Amat enim Deus cuncta quæ ſunt natu- *Sentent.*
rali amore, quamuis ſolos electos prædeſtinationis amore proſe-
quatur, prout ibi, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui; & in chari- *Mal. 1.*
tate exiſtentibus præſentis iuſtitiæ dilectionem impartiatur. Vo-
luntate igitur omnia Deus effecit: amans enim vniuerſa creauit:
nec ira, quæ internam denotet animi perturbationem, quicquam
inſequi poteſt. Voluntate item cuncta Deus propter ſemetipſum *Boet. 3.*
produxit: obiectum ſiquidem diuinæ voluntatis eſt Bonum, quod *de conſol.*
ipſe eſt; &, Platone etiam authore, mundum creauit Altiſſimus, *proſ. 12.*
quia optimus. Nam, magno tradente Dionyſio, hæc eſt natura Bo- *In Timæo.*
ni, ſeipſum diffundere. Quapropter ſui copiam facturus Omnipo- *Dionyſ.*
tens, quia optimus, cùm ne totus quidem mundus, tantum abeſt, vt
vna, vel duæ, aut quouis numero creaturæ, omnem illam perfectio-
num immenſitatem in ſeipſo recipere, cognoſcendamque rationa-
bili creaturæ proferre poſſet; oportuit ſimpliciſſimam illam ſum-
mamque perfectionem creatarum rerum multitudine proponi: vt
dum hæc res hac ratione, illa verò alia, aliaque alia, & innumeræ
innumeris admirādiſque modis vnum illud ſummumque Bonum
noſtris obtutibus offerunt, eò magis in admirationem rapiamur, &
in timorem & honorem illius accendamur. Hinc Philoſophus qui *Phil de*
dam, quid ſit Deus, hac deſcriptione tradit: Iuppiter eſt, quodcun- *Deo de-*
que vides, Iouis omnia plena. Quod & toties parabolis vtens è va- *ſcriptio.* *Ad quid*
rio rerum genere petitis nos Seruator ipſe inſtruere intendit, ab his *parabolæ*
ſcilicet ad Deum nos deducere, ac in omnibus Deum relucentem *in Euan.*
oſtendere. Sancti etiam Patres duos agnorunt libros, quibus ma-
gnopere vacandum eſſe ſanxerunt, Scripturæ nempe, ac Creaturæ:
nam vterque totus Deum loquitur, totus Deum repræſentat. Ex
his Heremitarum Pater Antonius ſe peritum euaſiſſe teſtatus eſt.
Et Paulus inquit: Inuiſibilia Dei à creatione mundi per ea quæ facta *Rom. 1.*

ſunt intellectu conſpiciuntur. Sic enim habet altera lectio. Sunt igitur inter creaturas diuerſa loca & tempora, hæc Dei miſericordiæ, illa iuſtitiæ repræſentandæ, à creationis exordio conſtituta. Ad miſericordiæ locum meritorum ſemita, ad iuſtitiæ verò barathrum demeritorum via perducit. Ab hac vt viatores Deus abſterreat, iuſtitiæ abyſſum, iram & iracundiam, furorem & indignationem
Rom. 1. ſuam, vindictam & vltionem nuncupat. Reuelatur enim ira Dei de cælo (non ſuper homines, ait Paulus, ſed) ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum eorum, qui veritatem in iniuſtitia
Theod. detinent. Vbi Theodoretus: Iram autem Dei ſupplicium appellat, non quòd Deus vlla animi perturbatione concitatus puniat, ſed vt
P. Hier. eos, qui contradicunt, ipſo nomine terreat. Et Pater Hieronymus hîc: Ira Domini non perturbationem eius ſignificat, qui non iraſ-
Nũ. 16. citur; ſed eorum merita atque peccata, in quos Dei ira deſæuit. Sub-
Remig. ſcribit in hæc verba Remigius: Quòd Dominus iratus dicitur, non eſt putãdum quòd in eo vlla mentis perturbatio cadat; ſed per hoc innuitur, eos dignos eſſe ira atque vindicta, quibus hoc dicitur. Ipſi ergo viatores ſponte ſua pergunt vel ad amœnum miſericordiæ campum à Deo illecti cum turbis curatis, refectis, & edoctis; vel ad
a Luc. 16. iuſtitiæ foueam cum [a]diuite illo, ac [b]filio prodigo, ac cum [c]villæ &
b Luc. 15. boum emptore, Deo reluctante, in quem (vt Dionyſius Carthu-
c Luc. 14. ſienſis habet) nec mutatio, nec perturbatio, nec paſſio cadit, ſeſe
Dionyſ. præcipitant. Propter quod Deus iraſci non dicitur ſecundum paſ-
Carth. ſionis affectum, ſed operis parilitatem, iuſtitiæque rigorem, prout
Hier. 7. in Hieremia ait: Nunquid me ad iracundiam prouocant? dicit Dominus: nónne ſemetipſos in confuſione vultus ſui? Ac ſi diceret: Ipſi per viam prauorum operum incedentes, ad locum vltricis iuſtitiæ meæ properant, velint, nolint: cùm ab ampliſſimo ſinu
Simile. meo, ſicut nec piſces ab aqua, elabi nequeant, licet hinc inde diſ-
Quid currant; cùm ego ſim cuius centrum eſt vbique, circumferentia
Deus, ex nuſquam, immota ſemper omnis voluntas mea fiet. Ipſi vero in-
quodam ſanientes in ſeipſos prouocant iram, theſaurizantes ſibi iram in die
Philoſ. Rom. 2. iræ, benignitate mea abutentes, in confuſione vultus ſui. Qualis enim quiſque eſt, talis offertur Deo, & à Deo tanquam à vero ſpeculo ſine macula refertur: & qualem ſe Deo quiſque oſtendit, talem

lem ſibi Deum agnoſcit, humilis humilem, ſanctus ſanctum, iratus iratum. In hunc ſenſum Diuus Athanaſius, fidei Pater, & Theodoretus Dauidis illud ad Dominum, Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruertêris, interpretantur: Sanctis bona & ſancta, peruerſis peruerſa facie conſpiceris. Præmiſerat enim Propheta: Retribuet mihi Dominus ſecundùm iuſtitiam meam, & ſecundùm puritatem manuum mearum in conſpectu oculorum eius, ſcilicet, Domini, ad quem per Apoſtrophen conuertitur dicens: Cum ſancto ſanctus eris. Hinc fit, vt tot nominibus dicatur Deus, Agnus, Leo, &c. prout quiſque nempe coram diuino illo ac indiuiſibili apparet ſpeculo, ſic ſeipſum ac ſpeculum ſibi repræſentat. Quoniam igitur horum Hebræorum gens ſemper criſpata fronte coram Deo interminandam præ ſe tulit iram, vt ei Dominus obiecit; Ergo ſaltem amodo voca me, Pater meus, dux virginitatis meæ tu es: nunquid iraſcêris in perpetuum, aut perſeuerabis in finem? iratum contra ſe Dominum vidiſſe, hoc loco perhibetur. Sine vlla itaque Dei mutatione, in rebus ipſis tanta verſatur mutatio. Non ſecus ac ſtabilis firmaque columna modò mihi dextera, modò ſiniſtra dicitur, ex loci permutatione, quam ego facio, non illa: Deus mihi ſtudioſo in miſericordiæ loco conſtituto, dexter ac miſericors; mihi autem malo in vltricis iuſtitiæ ſolium incidenti, ſiniſter, iratus, & vltor nominatur: verùm ipſe immotus perſeuerat omnino. Atque hoc pacto fiet omnis Domini voluntas: quia, quocunque ſe vertant homines, perficiunt Domini voluntatem pro ſtudiorum, temporum, ac locorum varietate fixam. Si locum adinuenire poſſent homines, aut effingere, qui Deum lateret, ibi Dei voluntatem fortè non adimplere quirent. At, Quò ibo à ſpiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Si aſcendero in cælum, tu illic es; tanquam in miſericordiæ loco plurima conferens dona: ſi deſcendero in infernum, ades, quaſi in iuſtitiæ loco noxios puniēs: ſi ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris; etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Quia tenebræ non obſcurabũtur à te: imò coram te & nox ſicut dies illuminabitur. Id etiam Plutarchus aggnouit. Tyrannum, ait ille, mutato ſolo licet effugere; qui Deum timet, non eſt quò fugiat; quandoquidem nuſquam

Diuus Athan. & Theodoret.
Pſal. 17.
Deus varijs dicitur nominibus.
Hier. 3. A. 5.
Simile.
Omnis Dei voluntas fiet.
Pſ. 136.
Deum fugere non eſt.
Plutar. in Mor.

Ion. 1. non eſt Deus. Fruſtra Ionas eum fugere nititur, quem non eſt fugere; ſed tãtùm ad meliora tutioraque ipſius loca confugere. Quid eſt igitur hoc, quod Dominus Zachariam docet, huiuſmodi loquutionis internæ tropo, Iratus eſt Dominus ſuper patres veſtros iracundia? Nec Deus iraſcitur, nec vllum in eo commotio, nedum iracundia, locum habet. Huiuſmodi etiam verba potiùs filiorum ſtomachum prouocare videntur, quàm linire. Exponit ergo Deus Prophetæ ſuo, vt faciliùs ad reconciliationem cum Deo filios perducere queat; patres illorum ſuis manibus gutturi ſuo diuinæ iuſtitiæ laqueum admouiſſe, ac propria culpa in tot mala incidiſſe, & à miſericordiæ amœniſſimo campo ſe contuliſſe ad iuſtitiæ barathrum, quod vt auerterent, præmonuit, ac propterea verbis terrorem incutientibus, ſuam iuſtitiam, iracundiam, & ſe, iuſtitiam adminiſtrantem, iratum vocari ſuſtinuit: quin & proprium, ineffabi-
b. le, tremendumque nomen Domini, quod hoc loco ſcribitur, obiecit: Quid vltrà, ô filij, ne obſtinatos patres tot inueniſſent mala, Dominus faceret? Profectò vos ipſos, ſi vel tantillum ſapitis, non alia reſponſa daturos cenſco, niſi vos idem agitet furor, quàm, Abeant, imputentque ſibi; nos verò Domino cum gratiarum actione ſeruire feſtinemus, vt ad miſericordiæ campum conuolantes, de manu Domini affluenter innumera dona percipere poſſimus. Hoc ſanè vobis ſupereſt conſilij, cunctiſque peccantibus. Quoniam in demeritorum via deambulantem, quod eſt, in eo loco verſari, vbi vltrix Dei iuſtitia fulget, ibique proſpera, cæleſtiaque beneficia, quæ in horto, vbi miſericordia reſplendet, largiſſimè conferuntur, ſperare, non ſpes, ſed præſumptio eſt, temeritas eſt, audacia eſt, dementia eſt. Inſtabilémne vultis Deum in ijs quæ ſemel ordinatiſſimè diſpoſuit, vos verò ſtabiles in ijs quæ peſſimè cogitaſtis? Vos potiùs mutate locum, à iuſtitiæ ad miſericordiæ ſedem properate, ſicque miſerationes, hoc eſt, miſericordiæ effectus conſequemini, & à iuſtitiæ flagellis abſcedetis. At ſi cum ſeruo illo nequam, miſericordiæ locum, quem pro veſtra cauſa ſemel adijſtis, cum proximo veſtro tractaturi deſeratis, & ad iuſtitiæ thronum tranſmigretis: ibi
Mat. 18. vos exactiſſimè redarguet eadem iuſtitia. Id enim eſt, Iratus Domi-
D. nus ſerui illius, tradidit eum tortoribus. Audite itaque, filij, & caucte,

uete, ne vobis quid tale contingat, quale & hîc apud Zachariam legitis.

[d]*Iratus eſt Dominus ſuper* (ſeu *contra* iuxta Pagninum) *patres veſtros iracundia.* Septuaginta legunt, Ira magna. Pater Hieronymus hoc loco ait: Iratus eſt ergo Dominus ſuper patres eorum, qui nunc corripiuntur; non iuxta ſeptuaginta Interpretes ira magna, ſed ira, ſimpliciter. Si enim ira magna eſſet iratus, nunquam per Danielem & Ezechielem captiuos ad pœnitentiã prouocaſſet. Vatablus, propria fultus authoritate, ſubaudiendam in Textu affirmat dictionem illam, magna. Verùm cùm Patris Hieronymi dictorum veritatem propugnare, ſit communem Eccleſiæ cauſam agere, Deique beneficia ſuſpicere, qui etiam verberibus Patrem adegit Hieronymum, vt ſcripturarum explanandæ nobis ſinceritati totus inſudaret; ac ne cuiquam deinceps in earum verſione pateret hæſitandi locus, tanta illum, cum pari eruditione, ſanctitatis gloria illuſtrauit: ad piorum ſolatium parumper inſiſtam, vt contra ſanctiſſimum Eccleſiæ Doctorem non ad amuſſim intellectum oblatrantibus, quiuis Catholicus, hunc ſubindicans locum, dicere queat: Crimine ab vno diſce omnes.. 22. *An ſit intelligẽdũm Ira magna. Septuag. P.Hier. Vatabl.*

Aſſerimus itaque, non eſſe apponendam particulam illam, magna, tanquam ex Textu, contra Septuaginta; nec tanquam ex gloſſa, contra Vatablũ. Ignoſcite (quæſo) mihi hunc duriorem loquendi modum, nec contra excellentiſſimos viros, ſed contra aſſerta minùs vera pro veritate cum Patre Hieronymo dilucidanda pertractantem filium, fratres, attendite. Si enim ea ratione Philoſophum in Ethicis contra Platonem magiſtrum de Idæa Boni verba facturum, ſeipſum priùs excuſaſſe tradunt, quod nec in Phyſicis nec in Metaphyſicis vnquam curauit, quia mores in Ethicis erat docturus; quare prius in opere ac ſermone ſuo modeſtiam gratitudinemque præ ſe ferre debuit; quapropter & iura ſeruauit de non indicenda patri die, niſi præmiſſo veniæ actu (ſic Iuriſtæ loquuntur:) quanto magis diuinam hanc cæleſtium virtutum diſciplinam in hac ſacrarum literarum religioſiſſima grauiſſimaque Academia legens ac diſputans, priùs facto manſuetudinem, mox ſermone patefacere cogitur! Huic dicitur: Qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur *Solutio. 1.Eth. Matt. 5.*

tur in regno cælorum. Vt igitur, vnde diſceſſit, redeat oratio; & literę & ſenſui repugnat illa dictio, magna. Iratus eſt enim Dominus patribus illis ira, non tamen magna. In Hebræo idiomate tantùm habetur, Iratus eſt ira; vt teſtis ſum oculatus ex Complutenſi Bibliorum trilingui caſtigatiſſima impreſſione: & Vatablus ipſe, ac Pagninus, ex hoc Textu in ſuis verſionibus expungunt: infrà verò in hoc eodẽ primo capite, vbi dicitur in noſtra & Septuaginta verſione, Et ira magna ego iraſcor ſuper gentes, ibi in Hebræo additur, magna, & ſic ab omnibus legitur. In hoc ergo primo loco non eſt ex Textu, imò eſt contra Textus intelligentiam: nam inferiùs Dominus declarat ſeipſum ira quidem magna percitum contra gentes opulentas: Quia (inquit) ego iratus ſum parum, ipſæ verò adiuuerunt in malum. Vbi Septuaginta legunt: Pro eo quòd ego quidem iratus ſum modicum, ipſi verò ſuperpoſiti ſunt in mala. En quàm dilucidè iratum ſe Dominus aſſeuerat parum, ac modicum. Et

Hier.7. D.20. apud Hieremiam, hanc ipſam iram, hoc eſt, Domini vindictã, contra hos patres his explicat Dominus: Ecce furor meus & indignatio mea conflatur ſuper locum iſtum, ſuper viros, & ſuper iumenta, & ſuper lignum regionis, & ſuper fruges terræ, & ſuccendetur, & non extinguetur. Vbi Septuaginta pro, conflatur, habent, funditur, ſeu ſtillat. Et alibi captiuos iam in terra Aegypti per Hieremiam

Hier.44. B. hiſce alloquitur: Et conflata eſt (Septuaginta, ſtillauit) indignatio mea & furor meus, & ſuccenſa eſt in ciuitatibus Iuda, & in plateis Ieruſalem: & verſæ ſunt in ſolitudinem & vaſtitatem ſecundùm diem hanc. Quonam ergo pacto, ſi quaſi ſtilla fuit hæc ira Domini, authoribus Septuaginta apud Hieremiam, hîc ſecundùm eoſdem &

P.Hier. Hier.7. Vatablum magna extitit? Optimè annotauit Pater Hieronymus in priori Hieremiæ ſententia dicens: Pulchreque non ait, Effuſus eſt furor meus ſuper locum iſtum; ſed, ſtillauit: vt moderatam pœnam ſignificet. Si autem in ſtilla furoris tanta duritia eſt; quid fiet, ſi omnis imber fuerit effuſus? Iratus eſt ergo Dominus contra patres ira ſimpliciter, non autem magna: communiter enim fertur, plures emicuiſſe Prophetas in ea calamitate, quàm in Salomonis proſperitate. Quînam igitur iratus eſt Dominus ira magna contra eos, quos ſic inuiſere dignatus eſt? Ad quos, vt corrigerentur, ſe toties

per

per Prophetas hoc etiam loco inclamaſſe, en & conuerſos eſſe, teſtatur? Ante captiuitatem aſſiduè monuit, in captiuitate non deſeruit, imò conuertit, vt hîc habes, & poſt captiuitatem filijs per Zachariam quamplura promittit; & vt ad ſuos prædulces conuertantur amplexus, zelo magno zelatus inuitat.

Quid ſignificat dictio, Iracūdia.

Ad quid ergo apponitur dictio illa, *Iracundia*, ſi ſolùm abſolutè iratum ſe Dominus profitetur? Iratus eſt, ait, iracundia: ſuperfluitne vox illa, Iracundia? At quemadmodum in naturalibus Deus & natura nihil agunt fruſtra: ita ne iota quidem ab eodem authore naturæ ſine ratione in ſuis literis deprehendi firmiſſimè putandum eſt. Genuinus igitur huius loci ſenſus eſt: Non tantùm iratus fuiſſe cenſendus eſt Dominus arcum iuſtitiæ ſuæ tendens, & minitans iuſtitiæ ſuæ ineuitabilem vindictam contra patres, ſolis minis & arcus oſtentatione contentus; verùm etiam, Iratus eſt iracundia, hoc eſt, reuera, ſagitta ex arcu emiſſa, ſumptaque pœna. Hoc ſanè pacto interpretatur diuinum illud Eccleſiæ lumen Ambroſius Textum Pauli: Ijs autem qui ſunt ex contentione, & qui non acquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio: vbi ſcribit in hunc modum: Ira eſt, non ei qui iudicat, ſed illi qui iudicatur, dum fit reus. Iraſci enim dicitur Deus, vt vindicaturus credatur: nam Dei natura ab his paſſionibus immunis eſt. Et vt non ſolum iraſci, (aduerte) ſed & vindicare credatur, adiecit, & indignatio. Indignatio eſt, quam addendo ſuper iram, iniuriam ſuam Deum vindicaturum ſignificat. Præterea, phraſis eſt Hebræa, geminato vocabulo rei certitudinem indicare: ſicuti Adamo dictum eſt: In quacunque hora comederis, morte morieris; quod & Bethſabeę paruulo ex adulterio nato fuit indictum. Iratus eſt itaque Dominus ſuper aut contra patres iſtos iracundia; quia reipſa puniuit eos, captiuitatique addixit. In hunc modum Spiritus ſanctus in Dauide ſeipſum præexplicaſſe videtur: Et iratus eſt furore Dominus in populum ſuum: & abominatus eſt hæreditatem ſuam. Subditur explanatio illius quod dixerat, Dominum iratum furore, vt hîc iracundia: Et tradidit eos in manus Gentium: & dominati ſunt eorum, qui oderunt eos. Et tribulauerunt eos inimici eorum: & humiliati ſunt ſub manibus eorum. Verùm quia iratus eſt Dominus furore, non

D. Ambroſ. ad Rom. 2. tomo 5.

Gen. 2. C. 2. Regum 12.

Pſ. 105.

re, non tamen magno, adiecit: Sæpe liberauit eos. Ipſi autem exacerbauerunt eum in conſilio ſuo, & humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis. Et vidit cùm tribularentur, & audiuit orationem eorum. Et memor fuit teſtamenti ſui, & pœnituit eum ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ. Et dedit eos in miſericordias in conſpectu omnium qui ceperant eos. Non vtique iracundia huiuſcemodi magna eſt, ſed qualis hoc loco habetur.

[c]*Super patres veſtros iratus eſt Dominus iracundia.* Quemadmodum patribus his captiuis ſupplicio affectis iratus hîc dicitur Dominus iracundia: ita, imo multò magis, nobis ob oculos ponit, iratum fuiſſe Dominum contra patres noſtros ob inobedientiæ crimen, è tot donis & innocentiæ & originalis iuſtitię ſtatu miſerrimè exturbatos, atque in tot miſeriarum genera, adeoq́ in duram ſub tenebrarum Principe tyrannidem proiectos: vt eò vigilantiùs vitam noſtram inſtituere, iramq́ue Domini, vnà cum illa deteſtanda patrum

Ruper. nota, quæ nobis inuſta eſt, delere curemus. Hinc Rupertus: Quonam ſuper patres, & quali fuerat iratus iracundia? Nimis anguſtam facimus nobis ſanctã ſcripturam, ſi nullam intelligimus aliam iracundiam, quàm captiuitatem vnius generationis, quæ ſuo tempore ducta eſt in illam Babyloniam, quandam mundi huius particulam, nulloſq́ue patres alios, niſi Iudæos, qui in Babylone defuncti ſunt, patres Iudæorum qui inde reuerſi ſunt. Sed profectò non valde magna erat iracundia, pertranſiſſe de gente in gentem, & de regno ad populum alterum. Non, inquam, valde magna illi, qui maiorem conſiderat, cuius iſta, quædam ſimilitudo, tenuiſque fuit vmbra, per quam, velut imaginem, puerilis hominum ſenſus magnam iracundiam, veramq́ue captiuitatem, in quam decidit per Adam, & de qua liberatus eſt per Chriſtum, paulatim introductus agnoſcat. Igitur, Iratus eſt, inquit, Dominus ſuper patres veſtros iracundia; ſubaudiatur, quam iracundiam portaſtis & vos: ſicut & alius

Thrẽ 5. Propheta confitens loquitur: Patres noſtri peccauerũt, & non ſunt; nos autem iniquitatem eorum portauimus. Non poteſt illa iracundia ſedari, non poteſt ille paries inimicitiarum ſolui, niſi per fi-

Ioh. 3. dem Ieſu Chriſti, niſi ſignari properetis in nomine Patris, & Filii, &

Mat. 28. Spiritus ſancti. Dices ergo, inquit, ad eos: Hæc dicit Dominus exer-

citutum

citnum Pater, ait Dominus exercituum Filius, dicit Dominus exercituum Spiritus ſanctus: Conuertimini ad me, & conuertar ad vos: id eſt, Credite in me, &, iracundia remota, in reconciliationem ſuſcipiam vos. Hæc Rupertus. Conſultò, breuitatis cauſa, Origenicæ labis incōmoda hoc loco ſilentio inuoluamus, & ad morum compoſitionem gradum faciamus.

Vitæ Moralis Inſtitutio prima.

I*Ratus eſt*. Quamuis ipſe literæ ſenſus ad morum pertineat honeſtatem, non erit ab re, nonnulla etiam & hîc pro componenda mortalium vita annotare. Primùm itaque operæ precium eſt animaduertere, Deum illum, non modò hominū lingua, verumetiam Angelorum mentibus ineffabilem, quónam pacto vſque adeò pro humani generis ſalute ſeſe demittat, vt & loquelam & ipſos hominum mores non abhorreat. En, ſe iuſtum, vocat iratum. Quapropter mortalibus ipſis, vt innata mortalium lingua Deum adire poſſint, viam aperit, quin & calcaria addit. Quare inclytus Rex & Propheta his Deum orando aggreditur: Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Vbi os aureum: Quando furorem & iram audiueris, nihil humanum ſuſpiceris. Sunt enim verba, quibus ſe accommodat, & ad captum noſtrum demittit. Deus enim ab his omnibus liber eſt: ita autem loquitur, vt in craſſiorum cadat intelligentiam. *Nam nos quoque, quando loquimur cum Barbaris, illorum lingua vtimur: & ſi cum puero loquimur, vnà cum eo balbutimus; & vt millies docti ſimus, ad humilitatem illius nos demittimus. Et quid mirum, ſi hoc in verbis facimus, quando etiam in rebus id fit à nobis? vt qui & manus mordeamus, & iram ſimulemus, vt infantem corrigamus. Ita etiam Deus volens reprehendere, talibus verbis vſus eſt. Non enim pro ſua dignitate loqui ſtuduit, ſed pro auditorum vtilitate. Tu autem quomodo velles ipſum differere cum Iudęis, cùm neque iraſcatur, nec odio habeat malos? Odium enim eſt animi perturbatio. Nec humana reſpicit, videre enim ex corpore ſumptum eſt; neque audit, nam hoc quoque eſt ex carne. Sed ſi ei attributæ non eſſent, quæ ſunt hominibus propriæ, affectiones, ex hoc malum aliud dogma inductum eſſet,

23. *Deus homini humano more loquitur.*

Pſal. 6. A. 1.

Chryſ. t. 1. Pariſiis anno 1556. nam in aliquot aliis impreſſionibus nō inueni.

**Simile.*

nempe, non regi omnia à Dei prouidentia: & dum talia audire de Deo recuſarent, multi ex iјs, qui tunc erant, omnino Deum eſſe, ignoraſſent; eo autem ignorato, omnia periјſſent. Illo autem humanarum, inquam, affectionum Deo attributarum dogmate introducto, eius celeriter fieri poterat correctio. Cui enim perſuaſum eſt, Deum eſſe; etſi non habeat eam, quam par eſt, de Deo ſententiam, ſed quid de eo craſſius ſuſpicetur; tempore quidem certè ei perſuadebitur nihil tale in Deum cadere. Qui autem habet perſuaſum, eius nullam eſſe prouidentiam, nec vllam eorum, quæ ſunt, curam gerere, imò ne eſſe quidem, quid eum iuuerit, ſi tractetur de Dei impatibilitate? Illa ipſa de cauſa, cùm priùs cum illis diſſeruiſſet, poſtquam eis perſuaſit, vt eum eſſe opinarentur, paulatim eos rurſus expurgat, ad hoc dogma euehens, de eo loquens ſublimiùs, & eum eſſe ab affectione remotum orationе pertractans. Dicit e-
Iſaiæ 40. nim: Non eſuriet, neque laborabit. Et qui eum iraſci dixerat, idem
Hier. 7. rurſus, oſtendens Deum eſſe impatibilem, ſubiungit: Nunquid me ad iram prouocant, non autem ſeipſos? Et qui dixerat eum eſſe in
Hoſ. 11. Templo, rurſus dicit: Non eſt homo in te ſanctus, & non ingrediar
Iuxta in ciuitatem: hoc eſt, loco non contineor. Quòd ſi non omnibus
ſeptuag. conceditur, at prudentiori quidem reliquit cogitandum, quòd qui
Interp. à tyrannicis liber eſt affectionibus, & ſine quibus non licet viuere,
Pſal. ab alijs multò magis liber eſt. Dicit itaque: Num eris, vt homines, dormiens? & vbique tractat ac loquitur de impatibilitate. Quare hîc quoque, quando furorem aut excandeſcentiam audieris, ne pu-
Cōparat. tes eſſe affectionem. Si enim homines, qui ſapientiæ ſtudium me-
à ſapien- ditantur, quoad eius fieri poteſt, ab ira alieni permanent: multò
tibus. magis illa ſubſtantia, quæ eſt ab interitu & corruptione libera, &
Simile. quæ nec dici, nec comprehendi poteſt. Non vides, quòd etiam me-
Chirur- dici dum ſecant, vel vrunt, non ira adducti id faciunt; ſed vt, quod
gici. malè, affectum eſt, corrigant, ſcopum ſibi proponentes, non iraſcentes ægrotis, ſed eorum miſerentes, & à morbis liberantes. Quando ergo dicit, Ne in furore tuo arguas me: hoc dicit, Ne pœnas ſu-
Accōmo- mas de meis peccatis, nec mea delicta perſequaris. Hæc Chryſo-
dem' nos ſtomus.
auditorib. Ex quibus apertiſſimè nobis docendi, & ad populum pro roſtris

orandi,

orandi ac colloquendi modus oſtenditur: vt non pro noſtra, ſi quę eſt, authoritate, ſed pro audientium vtilitatę ac captu verba facere curemus. Huc tendit illud Rhetorum præceptum, ne peregrino peroбſcuroque vocabulo vtatur Orator: ne, dum illius inquirendo ſignificatui operam nauat auditor, à dicente animum remittere cogatur: quare ſi quid id generis in medium producendum eſt, ſimul & explicandum eſt. Huc ſpectat & illud ſacri Concilij Tridentini decretū: Diebus ſaltem Dominicis, & feſtis ſolennibus, plebes ſibi commiſſas pro ſua & earum capacitate paſcant ſalutaribus verbis, docendo quæ ſcire omnibus neceſſarium eſt ad ſalutem, annunciandoque eis cum breuitate & facilitate ſermonis vitia quæ eos declinare, & virtutes quas ſectari oporteat, vt pœnam æternam euadere, & cæleſtem gloriam conſequi valeant. Huc attinet & illud: Parabis & acetabula ac phialas, thuribula ac cyathos, in quibus offerenda ſunt libamina, ex auro puriſſimo. Quem locum ſic interpretatur venerabilis Beda: Varia vaſa, quæ ad offerenda ſunt libamina facta, variæ ſunt diſtinctiones eloquij diuini, pro diſpari capacitate audientium. Non enim vna eademque omnibus poteſt conuenire doctrina. Aliter namque ſapientes, aliter inſipientes; aliter diuites, aliter pauperes; aliter ſani, aliter infirmi; aliter ſenes, aliter iuuenes; aliter viri, aliter fœminæ; aliter cælibes, aliter coniugati; aliter prælati, aliter ſubditi docendi ſunt. Quæ tamen vaſa omnia ad menſam tabernaculi, omnia ad offerēda libamina pertinent: quia quæcunque prudens doctor diuerſa pro diuerſitate audientium loquitur, vniuerſa in regula ſacræ ſcripturæ reperiuntur. Atque ad offerenda Domino vota bonorum operum, corda excitant auditorum. Quæ videlicet opportuna diuerſitas ſanctæ prædicationis, ipſius Domini ore deſignabatur, cùm diceret: Quis putas eſt fidelis diſpenſator & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, vt det illis in tempore tritici menſuram? Menſuram quippe tritici conſeruis dat in tempore fidelis diſpenſator & prudens, quando diſcretus verbi miniſter non ſolùm tempus opportunum in dicendo obſeruat, verumetiam qualitatem ſenſumque auditorum diligenter exquirit, & iuxta diſtantiam huius, modum ſui ſermonis temperat. Interlinearis: Quid autem per acetabula,

Rhetorũ præceptũ.

Seſſ. 5. c. 2. de reformat.

Fig. Exod. 25. C. 29.

Beda.

Mat. 24. D.

Interlin.

niſi mordax, & quæ vitia corrodat; & quid per thuribula, niſi dulcis & ſuauis, & quæ ad orandum excitet audientem, prædicatio exprimitur? Certè Zachariæ noſtri talis eſt adhortatio, dum ſtatim iratum oſtendit Dominum, ſimul & placabilem conuerſis enunciat. Gregorius item: Quid verò per phialas & cyathos, niſi menſura prædicationis accipitur, vt ſingulis ſcilicet iuxta capacitatem ingenij conferatur? Debet enim, ſubtiliter qui docet, proſpicere, ne plus ſtudeat, quàm ab auditore capitur, prædicare. Debet enim infirmitati audientium ſeſe contrahere, ne dum paruis ſublimia, & ideo non profutura, loquitur, ſe magis curet oſtendere, quàm auditoribus prodeſſe. Iubente autem Domino, non ſolùm phialæ ad menſam tabernaculi, ſed etiam cyathi præparantur. In phialis larga prædicatio, in cyathis minima & tenuis ſignificatur. In menſa ergo Domini phialæ & cyathi, quia in doctoribus ſacri eloquij non ſolùm exhibenda ſunt magna & arcana, quæ delectent; ſed etiam parua & ſubtilia, quæ quaſi per guſtum notitiam præſtent. Alius enim doctrina veritatis plenus auditores inebriat, & quaſi phialam porrigit. Alius explere, quod ſentit, non valet; ſed etiam, quia vtcumque denunciat, per cyathum guſtum præbet. Qui ergo per doctrinam ſapientiæ miniſtrare phialas non poſſunt, quantum pro diuina largitate ſufficiunt, propinent proximis cyathos verbi. Hactenus ſanctiſſimus Gregorius. Verùm illud à nobis prætereundum non eſt, quod ad rem noſtram potiſſimùm pertinere cenſeo, vaſa nempe illa ex auro puriſſimo præparanda. Manifeſtum enim eſt, charitatem deſignari per aurum; quod & purum, & purius, & puriſſimùm cum ſit, gradus, qui ſunt in charitate, præ ſe fert; quòd ſit charitas charitate maior: vt qui aliorum ſaluti operam dare per verbi miniſterium delegerint, phialæ ſint, aut cyathi, non modò ex auro puro, ex charitate, ſcilicet, qua proprijs ſeruandis animis indulgeant, verùm ex auro puriſſimo conſtent, ex charitate videlicet perfectiori, qua proximorum mala quaſi ſua defleant, & bona promoueāt. Ita vt quemadmodum *Paulus ſupra multos coætaneos ſuos in Iudaiſmo proficiens, abundantiùs æmulator exiſtens paternarum traditionum, ignorans in incredulitate ſua, cupiebat pro fratribus ſuis Iudæis anathema eſſe à Chriſto, cuius & propterea nomen

Gregor. hom. 6. in Euāg.

** Gal. 1. C. 1. Tim. 1. C. Rom. 9. A. Sic Anſel. & Caiet. ibi. Act. 9. B.*

men expugnare nitebatur. Ita, quin & multò ſeruentiùs, vtputa ex auro puriſſimo, ex charitate perfectiſſima, diuini verbi præcones nullum non moueant lapidem pro eruendis è faucibus Orci animabus Chriſti ſanguine redemptis. Quòd ſi hac charitate ducti cum proximis colloquia miſcent, profectò in audientium ora ac animos ſeſe inſinuare, quin & tranſmutare, magnopere ſtudebunt, ita vt omnibus omnia fiant, vt omnes lucrifaciant. Ea namque, authore Dionyſio, vis eſt amoris, vt in rem amatam ipſum transformet amantem. Sic ille, cuius pectori continua inſidebat ſolicitudo Eccleſiarum, exclamabat: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror? Quaſi paruulis lac dedi vobis, non eſcam. Sapientibus & inſipientibus debitor ſum. Quid enim eſt, Vbi non eſt auditus, non effundas ſermonem: niſi ſermonem ita temperandum eſſe, vt cupidè queat ab aſtātibus percipi? Aliter, eſt tempus terere, ac verba perdere, quin & diſtricto Iudicis examini tanquam de verbis otioſè dictis ſeſe exponere damnandum. Siquidem verba quæ vel Deo laudem, aut proximo vtilia, aut ſibi opportuna minimè conferunt, rectè otioſa dixeris. Quæ igitur eloquutio ad auditorum ſpectat emolumentum, ſi eloquentis culpâ ſuo fruſtratur fine, inanis ac futilis, vana & damnabilis apparebit.

1. Cor. 9. C. · *Dionyſ.* · *2. Cor. 11. G.* · *1. Cor. 3. A.* · *Ro. 1. B.* · *Eccli. 32. A.* · *Mat. 12. C.* · *Quæ ſint verba otioſa.*

*Nec propterea ſemper humi ſerpere debet oratio: imò & ſublimem aliquando eſſe oportet, cùm præſertim ab ignoto concionatore primùm captanda eſt populi attentio, quæ ex ſua eruditione pendet. Sæpe ipſe mundi Seruator ita loquutus videtur, vt audientes non intellexerint. Et chariſſimus frater noſter Paulus (inquit Petrus) nonnulla habet in ſuis epiſtolis intellectu difficilia. Et omnis ferè prophetia, præſertimque obſcuriſſimi Zachariç noſtri, difficultatem continet maximam: ita vt acutiſſimus Auguſtinus, qui ſuo fretus ingenio liberalibus ſeſe imbuit diſciplinis, Iſaiam, propter obſcuritatem, in commodius tempus diſtulerit. Non enim hoc fruſtra contigit, cùm neotericorum elidatur error hæreticorum, paſſim eloquia ſacra, tanquam nullo egeant expoſitore, inuulgantium, ac mulieres cum cerdonibus theologizare, ex eo quòd vernaculo ſermone Biblia perlegant, aſſerentium. Cùm etiam quanta ſit habenda reuerentia Chriſti Vicario in ſcripturarum exantlādis obſcurita-

** Alta loqui licet.* · *Chriſtus Luc. 8.* · *B. Paul. 2. Pet. 3. D.* · *Proph. Zachar.* · *Auguſt.* · *Scriptura eſt difficilis ob plures cauſas.* · *1 Ratiō cōtra hæreticos.* · *2 Ratio.*

ſcuritatibus, quantaque ad id vrgeat neceſſitas vnius ſummi Iudicis,
3. Ratio. ne in contrarias ſectas ouile Domini diſſcindatur, elucet. Cùm pau-
Mat.15. B. latim audientium eleuentur animi. Adhuc & vos ſine intellectu
eſtis? Cùm & auditorum corda ad difficilium meditationem, & ad
4. Ratio. humilitatem, bonorumque conſortium, pro ijs addiſcendis & in-
5. Ratio. dagandis, aduocentur. Quin & inaudita, vt Rhetores tradunt, at-
6. Ratio. tentioni captandæ inſeruiunt: ac Dei amicos pateſaciunt, vt puta,
Mat.13. B. quibus datum ſit noſſe myſterium regni, cæteris autem in para-
bolis.

Mar.14. B. [a]Cùm igitur tam varios coram ſe conuiuio excipere debeat Do-
Luc.8.B. mini præco, nunc phiala, nunc cyatho de Domini menſa pro con-
a Nota prædicator. uiuantium captu ac commodo propinet. [b]Ipſique conuiuæ ſibi ſa-
tis fuiſſe factum exiſtiment, ſi eorum ſingulis vnum aut alterum
poculum gratum porrectum eſſe viderint: cùm enim tanta ſtoma-
b Nota auditor. chi diuerſitate laborent, quî fieri poteſt, vt intra horam vnus ſer-
Simile. mo ſingulos repleat? Quin nec in corporis conuiuio quæcunque
apponuntur, quilibet omnia obligurit: quod vni arridet, alter reijcit:
vnuſquiſque tamen propter obſoniorum multitudinem reficitur,
& inuitanti gratias habet. Verùm quemadmodum vniuerſa, quæ
inferuntur, comeſtibilia ſunt, & vtilia: ſic intelligibilia ſint, quæ-
cunque dicuntur, & profutura. En Deus, vt eum intelligamus, no-
biſque bona largientem ſentiamus, vſque adeò ſeſe demittit, vt ho-
Sap.12. minum more loqui minimè dedignetur, dum ſeipſum proponit
D.Thõ. iratum, qui cum tranquillitate iudicat. Sed quid ad oſtendendum
in Pſal. Deum iratum dici, quia ad modum irati ſe habet non in ſe, ſed
17. Quoniam iratus eſt eis. quantum ad effectum, aliunde petendis argumentis immoror? Ip-
ſum met literæ Textum inſpiciamus. Quid ille?

Inſtitutio ſecunda.

24. *Iræ ſit domina ratio.* I*Ratus eſt Dominus.* Quid hoc eſt? quid? Ira iratus eſt, vt iræ aut
cuiuſuis alterius affectus dominus eſſe minimè deſierit. Iratus
eſt Dominus, non ſeruus effectus iræ, ſed dominans iræ. Iratus eſt
Dominus, ab iræ paſſione, tanquam omnium Dominus, omnino
immotus. Quo in loco manifeſtiſſimè nobis, quatenus iraſci li-
ceat, innoteſcit: quatenus ſcilicet ſuo dominij iure ratio potiatur,
& ab

& ab ira in tyrannicam ſeruitutē nequaquam redigatur. In ſapientem ne vllam quidem cadere perturbationem, Stoici, quibus & hac in re conſentit Cicero, mordicus tenent. Verùm noſtræ imbecillitati naturæ hoc ſacra permittunt eloquia citra lethalis aut alterius criminis notam, vt qui præuideri non potuerunt, ſi inſurgant appetitus ſenſitiui motus, quamprimum deprehenduntur, à ratione comprimantur. Iraſcimini, ait Pſaltes, & nolite peccare: quod exponens mellifluus Ambroſius inquit: Conceſſit quod naturæ eſt, negauit quod culpæ eſt. Neque enim fieri poteſt, vt facilis ad iracundiam non iraſcatur, ſed vt ratione ſe temperet, indignationem cohibeat, à puniendo ſe reuocet. Id ſanè Propheta reipſa comprobauit, cùm armatam dexteram in indignatione, & bellatores aduerſus Nabal ad vltionem paratos, Abigail deprecatione, reduxit. Ioram quoque Rex Iſrael ſubita correptus ira, virum præmiſit, qui caput Eliſeo amputaret: ſed ecce ſonitus, præ celeritate, pedum Domini eius poſt eum, vt execrandam reuocet ſententiam. Non ſic impius Herodes, qui iratus eſt valde, & mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem Iudæ, & in omnibus finibus eius. Et alibi idem Ambroſius: Moralis magiſter (id eſt, Dauid) qui naturalem affectum inflectendum magis ratione doctrinæ, quàm extirpandum nouerat, moralia docet. hoc eſt: Si iraſcimini, nolite peccare, ſed vincite ratione iracundiam. Vel certè ſic: Si iraſcimini, vobis iraſcimini, quia commoti eſtis: & non peccabitis. Qui enim ſibi iraſcitur, quia citò commotus eſt, deſinit iraſci alteri. Qui autem vult iram ſuam iuſtam probare, plus inflammatur, & citò in culpam cadit. Melior eſt autem, ſecundùm Salomonem, qui iracundiam continet, quàm qui vrbem capit: quia ira etiam fortes decipit. Cauere igitur debemus, ne in perturbationes priùs incidamus, quàm animos noſtros ratio componat. Exanimat enim mentem plerumque aut ira, aut dolor, aut formido mortis, & improuiſo percellit ictu. Ideo præuenire pulchrum eſt cogitatione, quæ voluendo mentem exerceat, ne repentinis excitetur commotionibus, ſed iugo quodam rationis & habenis conſtricta miteſcat. Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris: quia curatio faciet ceſſare peccata maxima. Si præuenerit (vt explanare

Cicer. lib. 5. Tuſc. quaeſt.
Pſal. 4.
Ambr. 4. de Iacob & vita beata, c. 1. circa princip.
1. Regum 25. G.
4. Reg. 6. G. 32.
Mat. 2. C.
Tomo 1. off. lib. 1. c. 21.
2.
3.
Prou. 16.
Eccle. 10. A. 4.

nare videtur idem Ambroſius) & præoccupauerit mentem tuam iracundia, & aſcenderit in te, ne relinquas locum tuum. Locus tuus patientia eſt, locus tuus ſapientia eſt, locus tuus ratio eſt, locus tuus ſedatio indignationis eſt. Non conſideres quid ab alijs in te referatur: locum tuum ſerua, ſimplicitatem & puritatem tui pectoris cu-
Mat.18 ſtodi, tanquam vnus de paruulis effectus. Noli reſpondere irato ad
Prou.26. iracundiam eius, ſiue imprudenti ad imprudentiã eius. Citò culpa
Æ. culpam excutit. Si lapides teras, nonne ignis erũpit? Et Pater Hiero-
Simile. *P.Hier.* nymus in illud Ioelis, Expergiſcimini ebrij, & flete, dicit: Eſt ira, quę
Ioel.1. iuſtitiam Dei non operatur, & furori proxima, mentis ſuæ impo-
tom.5. tem facit: in tantum vt labia tremant, dentes concrepent, vultus
Archy- pallore mutetur. Recteque illud laudatur Archytæ Tarentini, qui
tas. cùm villico ſuo eſſet iratus, Iam te, inquit, occiderem, niſi iratus eſſem. Et ad Demetriadem: Quid iracundo furor ſuus confert, quem ſæuiſſimis exagitatum ſtimulis conſcientiæ, ita ab omni conſilio ac
Phocyli- mẽte deturbat, vt, dum iraſcitur, inſanire credatur. Hinc Phocylides:
des.

Θυμὸς ὑπεκχόμενος μανίην ὀλόφρονα τεύχει.

Ira animum ſubiens inſaniam pernicioſam gignit.

Chilo Propterea primo loco dicebat Chilo, referente Diogene Laer-
apud tio de vita & moribus Philoſophorum: Iræ dominare. Et Menan-
Laert. *Menād.* der aiebat: Homo exiſtens, diſce iræ imperare. Lædit virum animus in iram cadens. Viues vitam optimam, ſi iræ imperaueris. Et
Claud. Claudianus Theodoſio: Si duceris ira, Seruitij patiere iugum, tole-
Lactan. rabis iniquas Interitus leges. Et Lactantius libro octauo de ira Dei: Deus itaque, qui iraſcitur, non in totum prohibet iram: quia is affectus neceſſariò datus eſt. Cùm igitur ratio viam facit, & domina-
Gregor. tur, ira culpanda non eſt. Illa (Gregorio authore) præpoſitorum ſo-
Maurit. licitudo vtilis eſt, illa eſt cautela laudabilis, in qua totum ratio agit,
Imperat. & furor ſibi nihil vendicat. Reſtringenda ſub ratione poteſtas eſt:
xj.q.iij. nec quid agendum, priuſquam concitata ad tranquillitatem mens
Illa præ- *poſitorũ.* redeat: nam commotionis tempore iuſtum putat omne quod fecerit. Hinc ille, facetè quidem, ſed meritò, ab irati Regis appellaſſe
Simile. dicitur ſententia ad eundem ſanè Regem, tanquam ſemetipſo ſu-
Plutar. periorem futurum, cùm ab ira quieuerit. Vt itaque nautæ præſen-
in Mor. tientes tempeſtatem, anchoris firmant naues: ita priuſquam ingruat

tempeſtas

tempeſtas iracundiæ, ratione firmandus eſt animus, & in diuerſum
nitendum. Siquidem vt fumus mordicans oculos non videre per-
mittit, quæ pedibus adiacent: ſic iracundia oboriens rationem ob-
fuſcat; & quod bonum habitura mens fuerat à ratione, eo non ſinit
ipſam iracundia ſine labore potiri ac moleſtia. Nec mirum: nam
quemadmodum ciuitates dominatum paucorũ & tyrãnidem feren- *Ariſt.*
tes, ſeruiunt oppreſſo moleſtoq; imperio; contrà verò, quæ legibus *Philo lib.*
parent, degunt liberæ: ſic homines, qui in iræ poteſtatem deueniũt, *quòd om-*
omnes ſeruitutem grauiſſimam ſeruiunt; & liberi è diuerſo ſunt, qui *nis pro-*
ſub legibus & ratione recta viuunt. Hinc verè Magnus Baſilius: Ira *bus ſit li-*
quando oportet, & vt oportet, ex ratione diſpenſata, fortitudinem, *ber.* *Baſil.*
patientiamque, ac conſtantiam parit: præter verò rectam rationem *ſerm. de*
tractata, furor & inſania efficitur. Idcirco nos Pſalmus admonet: *ira.*
Iraſcimini, & nolite peccare. Ipſe namque Dominus in Euange- *Pſal. 4.*
lio illum, qui temere fratri iratus fuerit, reum iudicij facit: illum *Mat. 5.*
verò, qui tanquam pharmaco ad ea, quæ oportet, ira vtitur, minimè
condemnat. Dicitur namque, Ponam inimicitias inter te & ſerpen- *Gen. 3.*
tem. Et rurſus: Hoſtes ſitis Madianitis: Hoſtes vos ſentiant Madia- *Num.*
nitæ, & percutite eos. Docentis verba ſunt, vt ira veluti armis vta- *25. D. 17*
mur. Ideo Moyſes omnium hominũ manſuetiſſimus, vituli *ido- *Exod. 32.*
latriam damnans, Leuitarum manus in cædem fratrum armauit. **Noui-*
Vnuſquiſque (inquit) veſtrûm gladium ad latus teneat, & tranſite *mꝰ cõpoſi-*
à porta in portam, & flectite per circuitum caſtrorum, & ſuum *tionẽ, &*
quiſque fratrem interimat, & quilibet proximum ſuum. Et paulò *euphoniã*
pòſt ait Moyſes: Veſtras hodie manus Deo conſecraſtis, quilibet in *cum an-*
filio ſuo, & fratre ſuo, vt detur vobis benedictio. Quid Phinees iu- *tiquis*
ſtum reddidit? nónne iuſta contra fornicantes ira; qui alioquin *ſeruamꝰ.*
mitis ac manſuetus exiſtens, poſtquam ſtuprum Zambri & ſcorti *Nũ 25.*
Madianitis palàm in populo vidit, adeoque impudenter admiſſum,
vt nec tam turpe ſpectaculum occultari vellent, minimè tam indi-
gnum facinus paſſus, ira, vt oportebat, vſus, protinus vtrumque tru-
cidauit? Samuel autem Agag Regem Amalech à Saule cõtra man- *1. Regum*
datum Domini ſeruatum, nónne iuſtâ irâ in medium trahens oc- *15. G.*
cîdit? Sic itaque fit ira ſæpenumero bonarum actionum miniſtra. *3 Regum*
Helias verò zelotes quinquaginta ſupra quadringentos turpitudinis *18. G. 40.*

K ſacerdotes,

ſacerdotes, & quadringentos viros ſacrorum nemorum, comedentes de menſa Iezabel, iuſta ſapientique indignatione, in totius Iſraelis vtilitatem, vt morte mulctarentur, effecit. Hoc eſt ſanè iraſci vt dominum, cùm ira dominantem ac ducem ſubſequitur rationem. Tu autem fratri tuo ſine cauſa iraſceris. Quomodo enim non ſine cauſa? cùm ſit alius, qui inſtigat, Dæmon; & alius, qui inſtigatur, homo; cui tu maledicis, ſimile quoddam canibus admittens, qui ſaxa mordere ſolent, quando iactantes attingere non valent. Inſtigatus enim, ac incitatus, miſericordia profectò dignus eſt: qui verò incitat, odio maximo eſt inſectandus. In hunc igitur iram transfer, hominum interfectorem, mendacij patrem, peccati miniſtrum: fratrem verò in te peccantem miſerabere. Nam ſi in peccato vſque in extremum durabit, cum ipſo Dæmone æterno tradetur igni. Iraſcere ergo vt dominus, non vt ſeruus iræ tuæ: ſic enim audis, iratum Deum, Dominum ſe potiùs dixiſſe, quàm ex innumeris alio quouis nomine nuncupaſſe.

Simile. *Mat. 18.*

Inſtitutio tertia.

25\. IRatus eſt Dominus, inquit. vbi nec illud prætereundum eſt, pro iuſto iratum poni: vt comminantem iuſtitiam ſicut à crudelitate, ita & à remiſſione, tanquam virtutem ab vtroque vitioſo extremo ad medium tendere debere, ſciamus. Crudelis non priùs correctionem minis intentat, quia pœnarum inflictione gaudet: remiſſus nec minitans, nec puniens, iuſtitiæ indulget. Vtrumque deteſtatur hîc Dominus: dum ſe iuſtum minis agentem, pro mortalium ad iuſtitiam reditu, iratum vocat; & rebellibus ſupplicia inferentem, iracundia iratum nominat. Ne ergo iuſtitiæ cuſtos ſit immanis, priùs verbo quaſi iratus animaduertat, tum contra proteruos flagella admoueat. Quoniam ſumus inuicem membra, Paulus ſcribit, iraſcimini, & nolite peccare. Vbi Ambroſius: Quoniam iraſci quis, non poteſt prohiberi; quippe cùm ira motus ſit naturalis conceptus ex cauſis, qui ſolet ad profectum pertinere delinquentis; idcirco iraſcendum dicit: ſed commonet, ne per iram peccetur. Solemus enim modum egredi, dum iraſcimur; & inuenimur ipſi peccare, qui peccantes arguimus, dum plus iraſcimur, & ampliùs onera-

Iuſtus nec ſit crudelis, nec remiſſus. *Eph. 4. ibi Ambroſ. t. 4.*

ramus peccantem, quàm meretur. Hoc ergo docet, vt ipſa ira cum moderatione ſit, neque nimium quis iuſtum ſe præbeat delinquenti: quia ſolent quidam ſic peccare, vt tantis plagis affici videantur, quantas non poſſunt ferre; & qui poterat fortè corrigi, tollitur de vita, non ſine peccato iraſcentis. Hinc eſt, vnde Salomon, Noli, inquit, iuſtus eſſe multum, quia eſt, qui perit in ſuo iuſto. Sed imitatores Dei eſſe debemus, qui temperatam habet iuſtitiam. Cùm enim iuſtum eſſet plecti iniquos, patientia ſua ſuffert eos, vt aliqui ex eis corrigantur. Nos ipſos ſuos ſeruos peccantes patitur, nec citò aliquem percutit. Et idem Ambroſius adhuc in hunc modum declarat hoc ipſum, Iraſcimini, & nolite peccare, hoc eſt, Iraſcimini, vbi culpa eſt, cui iraſci debeatis: non poteſt enim fieri, vt non rerum indignitate moueamur: alioquin non virtus, ſed lenitudo ſeu lentitudo & remiſſio iudicatur. Iraſcimini ergo ita, vt à culpa abſtineatis. Philoſophorum item Princeps ait: Iraſci in quibus non oportet, inſipientis eſt; & non iraſci in quibus oportet, inſipientis etiam eſt. Gregorius quoque inquit: Si is, qui corrigere nititur, ira ſuperatur; opprimit, antequam corrigat. Nam dum pluſquam debet, accenditur, ſub iuſtæ vltionis obtentu ad immanitatem crudelitatis effrænatur. Sic ergo vir iuſtus iratus ſit, vt dominus iræ ſit: ita dominus ſit iræ, vt, quando opus eſt, iratus appareat. Idem Gregorius in Paſtorali: Admonendi ſunt pacati, ne, dum nimis humanam pacem deſiderant, prauos hominum mores nequaquam redarguant; & conſentiendo peruerſis, ab authoris ſui ſe pace diſiungant. ne, dum humana foris iurgia metuūt, interni fœderis diſciſſione feriantur. Quid eſt enim pax tranſitoria, niſi quoddam veſtigium pacis æternæ? Vnde & per ſemetipſam veritas loquens, cùm ad venturam ex præſenti pace diſcipulos prouocaret, ait: Pacem relinquo vobis, terrenam ſcilicet, velut vmbram; pacem meam do vobis ſupernam. Quid ergo eſſe dementius poteſt, quàm veſtigia impreſſa in puluere diligere, ſed ipſum, à quo impreſſa ſunt, non amare? Hinc Dauid, dum totum ſe ad fœdera pacis internæ conſtringeret, teſtatur, quòd cum malis concordiam non teneret, dicens: Nónne qui oderant te, Domine, oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? Perfecto odio oderam illos: inimici facti ſunt mihi. Inimicos etenim Dei perfe-

Eccle. 7. *Tom. 1. lib. 1. off. c. 21.* *Pſal. 4.* *4. Eth.* *26. Moralium.* *3. Paral. c. 23.* *Pax quæ & quomodo ſit procuranda.* *Ioan. 14.* *Pſ. 138.*

cto odio odiſſe, eſt & quod facti ſunt, diligere; & quod faciunt, increpare; mores prauorum premere, & vita prodeſſe. Penſandum ergo eſt, quando ab increpatione quieſcitur, quanta culpa, ſi pax cum peſſimis tenetur: ſi Propheta tantus hoc velut in hoſtiam Deo obtulit, quòd contra ſe pro Domino prauorum inimicitias excita-
Exod.32. uit. Hinc eſt, quòd tribus Leui, aſſumptis gladijs per caſtrorũ media tranſiens, quia feriendis noluit peccatoribus parcere, Deo ma-
Numer. 21.A.2. nus dicta eſt conſecraſſe. Hinc Iſrael, qui priùs fuerat victus, voto ſe Domino obligans, ait: Si tradideris populum iſtum in manu mea, delebo vrbes eius. Exaudiuitque Dominus preces Iſrael, & tradidit Chananæum: quem ille interfecit, ſubuerſis vrbibus eius: & vocauit nomen loci illius Horma, id eſt, anáthema. Vouens ergo vl-
Nũ.25. tionem, exauditus eſt. Hinc Phinees peccantium ciuium gratiam ſpernens, coëuntes cum Madianitis percuſſit, & iram Domini ira-
Exod.32. tus placauit. Hinc mitiſſimus Moſes inquit: Si quis eſt Domini,
Hugo de S.Vict. iungatur mihi: id eſt, vt exponit Hugo de ſancto Victore; Si quis habet zelum Dei, accipiat mecum vindictam de populo peccante.
Mat.10. Hinc per ſemetipſam Veritas dicit: Quid putatis? quia pacem veni
Amicitia malorum noxia. mittere in terram? Non vtique, ſed gladium. Malorum namque cùm incautè amicitijs iungimur, culpis ligamur. Vnde Ioſaphath,
2. Paral. 19. qui tot de anteacta vita præconijs attollitur, de Achab Regis amicitijs penè periturus increpatur; cui à Domino per Prophetam dicitur: Impio præbes auxilium, & ijs, qui oderunt Dominum, amicitia iungeris: & idcirco iram quidem Domini merebaris; ſed bona opera inuenta ſunt in te, eò quòd abſtuleris lucos de terra Iuda. Ab illo enim, qui ſummè rectus eſt, eo ipſo iam diſcrepat, quo peruerſorum amicitijs vita noſtra concordat. Hinc etiam dicitur iratus Dominus: qua de cauſa monendi ſunt pacati, ne, ſi ad increpationis verba proſiliant, temporalem pacem ſibi perturbari formidēt. Rurſumque admonendi ſunt, vt eandem pacem dilectione integra in-
**1.Regũ 13.C.* trinſecus teneāt, quam per inuectionem vocis ſibi extrinſecus turbant. Vtrumque hîc habes, dum iratum, quia ad corrigendum mi-
1.Regum 15.E.11. natur, Dominum tamen audis, quia ſuorum interno quodam fer-
1.Regum 16.A.1. tur amore. Vtrumque in*Samuele fas eſt inſpicere, qui & Saul acriter corripit, & regno exturbatum à Deo indicat, & inceſſanter pro eo lu-

eo luget. Vtrumque videre eſt in Helia, cui Achab: Num inueniſti me inimicum tibi? hoc eſt: Num talem me erga te expertus es, quòd inimicari deberes? Qui dixit: Inueni: eò quòd venundatus ſis, vt faceres malum in conſpectu Domini. Ac ſi diceret: Quia inimicus es Dei, cuius ego ſum ſeruus, & gratiam & inimicitiam tuam, ô Rex, nihili facio, imò redarguo, & interitum denuncio. Verùm poſtea Domino dicenti ſe Regi placatum, non ſe opponit contra Achab, ſicut Ionas contra Niniuen. Vtrumque prouidè ſe Dauid ſeruaſſe perhibet, cùm dicit: Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus: cùm loquebar illis, impugnabant me gratis. Ecce loquens impugnabatur, ſed tamen impugnatus erat pacificus: quia nec inſanientes ceſſabat reprehendere, nec reprehenſos negligebat amare. Hinc etiam Paulus ait: Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. Hortaturus enim diſcipulos, vt pacem cum omnibus haberent, præmiſit, dicens, Si fieri poteſt: atq; ſubiunxit, Quod ex vobis eſt. Difficile quippe erat, vt, ſi malè acta corriperent, habere pacem cum omnibus poſſent. Sed cùm temporalis pax in prauorum cordibus ex noſtra increpatione confunditur, inuiolata, neceſſe eſt, vt in noſtro corde ſeruetur. Rectè itaque ait, Quod ex vobis eſt. ac ſi nimirum dicat: Quia pax ex duarum partium conſenſu ſubſiſtit, ſi ab eis, qui corripiuntur, expellitur, integra tamen in veſtra, qui corripitis, mente teneatur. Vnde rurſum idem diſcipulos admonet dicens: Si quis non obedit verbo noſtro, per epiſtolam hunc notate, & non commiſceamini cum illo, vt confundatur. Atque illico ſubiunxit: Et nolite vt inimicum exiſtimare illum, ſed corripite vt fratrem. Ac ſi diceret: Pacem cum eo exteriorem ſoluite, ſed interiorem circa illum medullitus cuſtodite: vt peccantis mentem ſic veſtra diſcordia feriat, quatenus pax à cordibus veſtris nec abnegata diſcedat. Si igitur Deus iraſcitur, ſed tranquillè & amans opera manuum ſuarum vt Dominus; vos cum eo iraſcimini vt filij contra patres veſtros, eorum piacula, (quibus Dominus laceſſitus, iratus hoc loco dicitur) cum naturæ tamen dilectione, pro viribus expiantes. Accingite vos operi, cùm veſtris intonet auribus:

3. Regum 21. E. *Ionas.* *Pſ. 119.* *Rom. 12. D.* *2. Theſſal. 3.*

Inſtitutio quarta.

26. *Mala domeſtica ſunt curanda magis.* *Virg. 2. Æneid.*

SVper patres veſtros iratus eſt Dominus. Quantò enim magis domeſticum inſtat ac vrget malum, ac magis intrinſecus eſt hoſtis, tanto diligentior adhibenda eſt cura. Si cæterorum, multò magis proprijs, ac per ordinem coniunctarum neceſſitudine perſonarum extirpandis inſudandum eſt flagitijs. Nam tua res agitur, paries cùm proximus ardet. Et, Iam proximus ardet Vcalegon. Non aliena, ſed familiaris fœditas proſapiam deturpat illuſtrem. Quamobrem primò ne turpitudo aliqua ſubrepat, deinde vt funditus ex hominum cadat memoria, nouorum eam gloria facinorum replendo, quantocyus enitendum eſt. Perpendere quidem hoc licet egregiè in Saule, cùm nondum à Dei gratia exciderat. Peccat populus comedens cum ſanguine; peccat & Ionathas ipſa die guſtans in ſummitate virgæ paululum mellis: populus quidem contra Domini, Ionàthas verò contra Saulis Regis patris ſui vocem; populus ſciens Domini legem, ignorans Ionathas patris edictum. Vter tibi grauiùs deliquiſſe videtur? Saul ſola populi correctione placatur populo, quem priùs arguit inquiens, Prævaricati eſtis: & ne in poſterum talia committat, prouidet: Voluite ad me iam nunc ſaxum grande, & occidite ſuper iſtud, & veſcimini, & non peccabitis Domino, comedentes cum ſanguine. Nec his contentus, ædificauit tunc primùm altare Domino, vt pro peccato populi interueniret, vt docet interlinearis. Attendamus iam ad filium primogenitum, qui ipſomet die cum Domino ſalutem magnam & victoriam fecit in Iſrael: ob quam laſſus, virgæ extremum intinxerat in melle pertrànſiens. Quod profers iudicium, Saul? Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris, Ionatha: hoc eſt, certiſſimè, abſque retractatione vlla. Quid ais, Saul? Audi populum: Ergóne Ionathas morietur? hoc nefas eſt. Viuit Dominus ſi ceciderit capillus de capite eius in terram: quia cum Deo operatus eſt hodie. Liberauit ergo populus Ionathan, vt non moreretur. Quid tum faceret Saul? Nónne cum filij vita triumphans de hoſtibus, lætior eſſet effectus, & in aduerſarios fortior ipſa nocte irrueret, vt iam optauerat? Attende: Receſſitque Saul, nec perſecutus eſt Philiſthiim: porro Philiſthiim abierunt in loca ſua. Quid? de exterarum barbararumque gentium commiſ-

1. Regum 14.

Gloſ. interlin.

commiſſis vltor exiſtam, cùm in filio meo malum ſit inuentum, idque maneat impunitum? Quò mihi charior filius, quàm populus, eò magis quæ in ipſo apparet macula, me dilacerat, & ne in meam progeniem iram Dei hominumque contemptum inuehar, perhórreſco. At ſi fortè putas immanius Ionathæ crimen, quia Domino iraſcente patefactum eſt, ideoque pœna crudeliori à patre damnatum; omnino deciperis: nam ſi idem quod in Ionatha patuit delictum, in populo Saul reperiſſet, multò mitiùs expiaſſet. Non me, ſed ipſum accipe orantem: Domine Deus Iſrael, da iudicium; quid eſt, quòd non reſponderis ſeruo tuo hodie? Si in me, aut in Ionatha filio meo, hęc iniquitas eſt, da oſtẽnſionem; vt ſcilicet pœnas luamus: aut ſi hæc eſt iniquitas in populo tuo; da ſanctitatem: hoc eſt, propitius eſto. Nónne vides in ſeipſo & in filio Saulem magis deteſtantem vitium, quàm in quouis alio? Vindictam, dicit Dominus, de cunctis abominationibus à ſanctuario meo incipite. Nec vnquam Dominum in carne flagellum feciſſe contra quempiam, niſi contra negotia tractantes in domo ſua, inuenies, quam & oculi ſui radio, & doctrinæ & miraculorum amplitudine decorauit: vt exornandæ domui ſeu familiæ tuæ virtutibus, & à quibuſuis maculis tergendæ, omne ſtudium à te primùm conferendum eſſe intelligas. Hoc idem Leuitas docuit Moſes, ordinem huiuſcemodi in vindicanda pro Domino idolatria, præſcribens: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Occidat vnuſquiſque fratrem, & amicum, & proximum ſuum. Ac ſi diceret: Si inaurata ſimul videritis labia fratris, & amici, & proximi ex aurei puluere vituli, fratris primò, poſtmodum amici, tandem proximi malum euertite. Nam, referente Ruperto, aiunt quidam, quòd aureum vitulum in puluerem redactum Moſes in potu Iſraelitis in indicium dederit; & hoc facto, qui authores fuerunt ſceleris, aureis prominẽtibus labijs publicati vel deprehenſi, non indiſcretè cæſi, ſed cum iudicio fuerint puniti. Et Seruator noſter de ſeipſo teſtatur: Veni ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam: & inimici hominis, domeſtici eius. Quapropter, Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem & animam ſuam, non poteſt meus

Ezech. 9. C. 6. *Ioan. 2. C.* *Exod. 32. F. 27.* *Rupert.* *Mat. 10. D. 35.* *Luc. 14. D. 26.*

meus eſſe diſcipulus. Quod eſt: Si quis non iraſcetur, amore meo, contra ſuorum impietates, eaſque abominatus extinguere ſategerit; ad meam pertinere diſciplinam minimè poterit. Cur potiùs vis tuos, Domine mi, generis ſui malitiam odio perſequi? An non ex lege tua, in quocunque inueniatur, omnis eſt prauitas profliganda? Vtique. Verùm quaſi virus intus latens, truncum ac radicem inficiens, per arboris ramos coniunctiores citiùs diffunditur: ſic quod in patribus ſæuit peccati venenum, faciliùs, quaſi innatum, deſtruit prolem, maiorique vi ad huius expurgationem eſt opus. Ad abolendam igitur infamiam ex parētum ſceleribus ortam, coram Deo, & Angelis, & hominibus, inſignioribus heroum geſtis ſobolem abundare oportet, ac quaſi iratam contra maiorum improbitatem, totis viribus armatam incedere.

Simile.

Inſtitutio quinta.

27 *Filius expiet patris mala.*

IRatus eſt enim Dominus ſuper patres veſtros. Quòd ſi vos ſecum eadem ratione iratos virtutibus accingi ad patrum perdendam improbitatem, quæ Dominum ad iram concitauit, aſpexerit, nequaquam cum patribus pœnas dabitis: quin & vos ampliſſimis fauoribus proſequetur. Quòd ſi vos ignaui ac deſides fueritis, magis fortè vobis formidandum erit, quàm patribus, ne ſupplicio afficiamini. Nam deteriùs aliquando in hoc ſæculo accidit nepoti, cuius pater eſt malus, bonus autem auus; quàm ipſimet patri delinquenti. Sicut enim auita merita patrem protegunt; ita patris demerita torpentem filium damnant. Hinc Cyrillus Alexandrinus in illud Ioannis, Quis peccauit, hic, aut parentes eius, vt cæcus naſceretur, ſcribit hoc pacto: De parentibus, an ob eorum peccatum filius oculis ſit orbatus, non vſque adeò dilucidum eſſe potuit: quandoquidem ob iniquitates parentum, nonnunquam filij temporariam & in hac vita ſubeunt pœnam. Enimuero Dominus in monte Sina ſermones legis explanans, ad populum Iſrael, Ego ſum, inquit, Dominus Deus tuus fortis, zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem. Dereliquerat Salomon Dominum, adorans idôla mulierum alienigenarum, quarum ardentiſſimo tenebatur amore: ob quod à Roboam filio eius ablatæ ſunt

Cyr. t. 1. lib. 6. in Ioan. c. 13. Ioan. 9. A. Exod. 26. 3. Re. 11. B. 11. Matt. 1.

ſunt decem tribus Iſrael, & datæ Hieroboam filio Nabath; dicente Domino: Quia non cuſtodiſti pactum meum, & præcepta mea, quæ mandaui tibi, diſrumpens ſcindam regnum tuum, & dabo illud ſeruo tuo: verumtamen in diebus tuis non faciam, propter Dauid patrem tuum: de manu filij tui ſcindam illud. Offenderat etiam Achab grauiter oculos Domini, quòd interfecto crudeliter innocente Naboth, vineam eius poſſedit: at quia ſe conuertit ad pœnitentiam, ieiunioque ac cilicio ſe afflixit, ad Heliam factus eſt ſermo Domini: Quia Achab humiliatus eſt mei cauſa, non inducã malum in diebus eius, ſed in diebus filij ſui inferam malum domui eius. Demum irriſerat Cham Noë patrem ſuum: tulit autem maledictionem patri debitam Chanaan filius Cham, cui dictum eſt: Maledictus Chanaan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis. Aeternam verò pœnam & ignem infernum non patiuntur vnquam filij pro crimine ſuorum parentum; quemadmodum per Ezechielẽ dictum eſt: Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij; ſed vnuſquiſque in peccato ſuo morietur. Eò igitur cautior eſſe filius debet in ira Dei ſedanda contra patrem, cum Domino pariter excandeſcens contra paternam impietatem, quò magis ignorat, an ſit ei Dominus non iniuria tormenta inflicturus pro patre, quem filius praue ac proſpere vidit agentem. Nam non ſolùm minas contra proteruos quaſi iratus Dominus aſſumit, verùm etiam pœnas, quaſi iracundia iratus adiungit. Lento etenim gradu (authore Maximo Valerio) ad vindictam ſui diuina procedit ira: tarditatemque, ſupplicij grauitate compenſat. Quod & hîc animaduertere, non erit difficile: cùm tam diram Iudæi captiuitatem, ſicuti vidimus in præcedentis Textus morali diſcuſſione, ſuſtinuerint, vt meritò dicatur:

3. Regum 21. G. 29.

4. Regum 9. F. 26. Ioram.

Gen. 9. D. 25.

Ezec. 18. D. 20.

Lib. 1. titulo de neglecta religione.

28.

Inſtitutio ſexta.

Minis incorrectum corrigat pœna.

IRacundia iratus eſt Dominus ſuper patres veſtros. Vbi illud etiam docemur, quando non ſat eſt pro correctione ac animi valetudine tuenda, minarum appoſuiſſe medicamentum; pœnam, veluti chirurgicum incidens ferrum, adhibendam eſſe. Oportebat, vt annotat Macharius, primùm victimam à ſacerdote mactari & mori,

Mach. hom. 1.

 deinde

deinde diuiſam ſale conſpergi, tandem igni ſuperponi. Niſi enim primùm ſacerdos ouem mactaſſet & occidiſſet, non ſaliebatur, neque Deo veniebat in odorem ſuauitatis. Sic etiam proteruam animam noſtram, vt redeat ad Chriſtum verum Pontificem, mactari conuenit, & affectui mori, & anteactæ vitæ improbæ, hoc eſt, peccato: ab eaque vel per cruciatuum vim nequitiam affectionum tanquam vitam egredi oportet. Sicut enim corpus mortuum eſt, cùm exierit anima, nec vltrà viuit ea vita, qua viuebat, non audit, neque ambulat: ſic vbi Chriſtus cæleſtis Pontifex per gratiam virtutis ſuæ ac flagella mactauerit & occiderit mundo vitam noſtram, extincta eſt quoad improbam vitam, qua viuebat, nec ampliùs audit, aut loquitur, neque conuerſatur in tenebris peccati; propterea quòd nequitia affectionum, quæ erat tanquam anima eius, per pœnam & gratiam deceſſit. Quemadmodum igitur Moſes, quia ex priori ictu non effluxerant aquæ, addidit & ſecundò ſilicem virga percutere; & egreſſæ ſunt aquæ largiſſimæ, ita vt populus biberet, & iumenta: ita profectò vbi lapideum nocentis cor ſemel verbis terrorem incutientibus quaſi ab irato prodeuntibus, in incaſſum ferieris, ne manum amoueas: iterum quaſi iam iracundia iratus, flagello petere ne graueris. Hic namque corrigentis eſt ſcopus, fratrem ſuum lucrari: hoc ſolus, hoc cum teſtibus, hoc cum Eccleſia, id eſt, cum ſuperioribus, contendit. Vnicuique enim mandauit Deus de proximo ſuo: & quidem ordinatè mandauit, vt maximè quiſque domeſticorum curam gerat: ordinauit enim Dominus in anima iuſti charitatem. Quid ſi conniueat, aut diſſimulet ſuorum flagitia, ne pœnas luant? Quid? & ſibi & reis multò peiora, etiam dum hac fruuntur aura, tormenta conquirunt. En Dauidem, quem ſibi valde contriſtatum, at ne iratum quidem inceſtuoſo prædilectoque filio Amoni primogenito legimus, quot ac quanta ſequuta ſunt infortunia! Solus Amon inter conuiuia interficitur: Rex verò ſibi perſuadet, omnes ſimul extinctos filios: & tandem luget Amonem ſæuiter enecatum: profugo priuatur Abſalone: qui demum ab eo reuocatus, & à Dei gratia vt fratricida excluſus, tot ac tanta in patrem molitur: donec ſuſpenſus amariſſimè à Dauide ploretur. Nónne ſi Dauid inceſtus vltionem præoccupaſſet, vterque filius multò iucundiùs

Simile. *Num. 20.B.11.* *Mat. 18.* *Eccli. 17. B.* *1. Tim. 5. A. 8.* *Cant. 2. A.* *2. Regum 13.* *2. Regũ 14.* *2. Regũ 15. & 18.*

iucundiùs cum patre ſuperſtes fuiſſet? Sed en alium iratum quidem ſuis Heli, vtpote verbo acriter obiurgantem filios, in quos non audientes vocem patris non quaſi iracundia iratus animaduertit. Quid tum? Immortali cum eorum omnium infamia Deus adfuit vindex. Fugit Iſrael coram Philiſthijm: & ruina magna facta eſt in populo: inſuper & duo filij Heli mortui ſunt, Ophni & Phinees: & Arca Dei capta eſt. Cumque nuncius Arcam Dei nominaſſet, cecidit Heli de ſella retrorſum iuxta oſtium, & fractis ceruicibus mortuus eſt: propter quæ nurus, irruentibus in eam doloribus ſubitis, incuruauit ſe, & peperit. Nónne longè mitiùs actum fuiſſet cum omni domo Heli, ſi ipſemet Heli, qui quadraginta annis iudicarat Iſrael, iracundia iratus in filios, quaſi è Domini manibus, ex Arca virgam præripuiſſet? Hinc arbitror Heli potiùs expiraſſe, audita Domini Arcæ amiſſione, quàm filiorum: quia confeſtim memor effectus eſt virgæ, quæ in Arca ſeruabatur, cui parcens, odio ſuos habuiſſe filios ex tetra eorum cæde comprobabatur: & de æterna eorum ſalute, ſicut Dauid pro Abſalone, multò magis angebatur. Vnde nonnulli (ſcribit Ambroſius) Philoſophi diſputauerunt, obeſſe improbis ab ſolutionem, prodeſſe mortem: quòd in illa ſit incentiuum delinquendi, in morte autem finis. Hoc ſumptum eſſe de noſtris, cui dubium, cùm in [a] Prouerbijs Salomonis ſit: Qui parcit virgæ, odit filium ſuum; caſtigat autem Dominus, quem diligit. Et infrà: [b] Flagellum equo, & ſtimulus aſino imperat; virga autem nationi imprudenti. Pœna enim corrigit & emendat errantem. Si talis eſt, qui emendari non queat, aufertur è medio, ne grauiora cōmittat: mortuus enim iam neſcit errare. Ideoque & Eccleſiaſtes ait: Et laudaui ego mortuos magis, quàm viuentes: & optimum iudicaui ſupra hos eum, qui nondum natus eſt, qui non vidit hoc opus mali. Mortuus præfertur viuenti, quia peccare deſiuit: mortuo præfertur qui natus non eſt, quia peccare neſciuit.

1. Regum 2. E. 23. *1. Regum 14. C. 17.* *Serm. 18 in Pſal. 118. in princip.* *Plato de virtute.* *a Prou. 13.* *b Prou. 26.* *Eccle. 4.*

Nunc dicamus etiam de ijs, qui pœnas ſoluerunt ſcelerum ſuorum. Nónne iſti tulerunt culpæ precium, & iam non integra his pœna debetur? Clamat per Eſaiam Dominus: Conſolamini populum meum, quia recepit de manu Domini duplicia peccata ſua. Cōſolatio igitur prima ordine eſt, quoniam non obliuiſcitur Deus *Iſai. 40.*

facere miſericordiam, neque in æternum proijcit, quos putauerit coërcendos: ſecunda, quòd decurſis ſupplicijs, quæ propter peccata noſtra tolerauimus, ad veniam pertinemus. Diſcite vnde Plato hęc ſumpſerit. Eruditionis gratia in Aegyptum profectus, vt Moyſi geſta, legis oracula, & Prophetarum dicta cognoſceret, audiuit conſolationem populi, qui ſupra peccati modum videbatur eſſe punitus: & hunc locum quadam adopertum dote verborum in dialogum tranſtulit, quem ſcripſit de virtute. Quem locum tamen Dominus in Euangelio pleniùs comprehendit, & apertiùs declarauit, dicens per Abrahæ perſonam ad illum diuitem ſæculi huius: Fili, recordare, quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala; nunc autem hic conſolationem habet, tu verò cruciaris: & in his omnibus inter vos & nos chaos magnũ firmatũ eſt, vt ij, qui volunt hinc tranſire ad vos, non poſſint, neq; inde huc tranſmeare. Hæc ex Ambroſio. Vbi annotandum videtur, quòd fratrum exoptat Epulo ac curat emendationem, non ex charitate, quam nec ſecum habet, ſed ex acerbiori pœnarum formidato cumulo, pereuntibus cum cofratribus, quorum malè acta, dum viueret, potiùs auxit, quàm corrigere ſtuduit. Ideo arbitror (vt diſertiſſimus habet Philo) eos, qui non omnino ſunt inexpiabiles, optare puniri potiùs, quàm dimitti. Nam hęc dimiſſio facilè ſubuerteret eos, ceu malè ſaburratas naues, carentes gubernatoris prouidentia, animaduerſio verò ad correctionem profuerit. Aut non ſunt potiores, qui ſub pædagogis educantur, quàm qui peccantes à nullis cohibentur caſtigatoribus? non meliores itidem, qui ſub magiſtris diſcunt artes, quàm qui, quoties aberrant, obiurgantur à nemine? Ergo quicunque peccatorum ſumus nobis conſcij, precemur Deum, vt puniat nos potiùs, quod eſt, vt iracundia iraſcatur ſuper nos, quàm incaſtigatos prætereat. Peccatum namque, vt docet os aureum, ſanies eſt: pœna ferrum eſt medicinale. Sicut igitur ſaniem habens, etſi non ſecatur, malè habet; & cùm non ſecatur, tunc eſt in maioribus malis: ita peccans etiam ſi non puniatur, eſt omnium miſerrimus; & tunc maximè miſer, cùm non punitur, & graue nihil patitur. Et ſicut ſplene & intercute laborantes cùm larga fruuntur menſa, & frigida potione, & delicatis, ferculis & ſaporibus, tunc præcipuè omnium ſunt miſerrimi,

Luc. 16. F. 25.

Philo in lib. quòd deterius potiori inſidietur.

Similia.

Chryſ. hom. 6. ad pop. Antioch.

ſerrimi, delicijs morbum augentes; ſi verò fame & ſiti ſecundùm medicorum leges cruciantur, aliquam ſpem ſalutis habent: ſic in iniquitate viuentes, ſi puniantur, bonam ſpem habent; ſi verò cum iniquitate delicijs fruantur, & hydrope laborantibus ſunt deteriores.

Nec ſat eſt verbo & verbere vti, quod ſignificat iracundia iratum eſſe, in ſuorum facinora; ſed Domini iracundiam ſeu pœnam opus eſt exequi: ita vt quem Domini voluntas indignationi præſcribit modum, vel latum vnguem minimè prætermittas. Iraſcitur quidem iracundia manſuetiſſimus Moſes contra murmurantem populum aquæ penuria laborantem, ſed excedit: quod illud oſtendit factum, quòd Dominus quaſi ſolùm iratus populo, ipſum corrigi voluerit monitione tantùm, Moſi præcipiens, vt, audientibus vniuerſis, coram virga ſilicem affaretur: Moſes verò non ſolo contentus alloquio, geminam adiecit virgæ percuſſionem: quaſi iracundia iratus iniuſſus verbere non abſtinuit. Dixitq; Dominus ad Moyſen & Aaron: Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filijs Iſrael, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis. Tantúmne piaculum virgâ Dei amiciſſimum, id Deum velle, vt rurſus acceperat, putantem, ſilicem bis percuſſiſſe? Certè ſi literam ſpectes, ridiculum fortè cuiquam videri poterit: ſi myſterium intuearis, rem Deo valde dignam deprehendes. Alloquio priùs ac monitu, non percutiente virga, eſt à cunctis Dei ſanctificatio exigenda. Quò enim ſuauiùs fit, eò amantiùs, ac firmiùs, & glorioſiùs efficitur. Accipe nunc alterum iratum quidem iracundia, verùm à Dei præfixa menſura deficientem. Sauli præcipitur, ad internecionem vſque vniuerſa in Amalech demoliri: aggreditur id Saul: parcit optimis quibuſque armentis, ſub oblationis Domino faciundæ prætextu: contendit ſe impleſſe Domini verbum. Quid tum? Abiecit eum Dominus, ne eſſet Rex. Neceſſarium igitur eſt, cùm audis iracundia iratum Dominum contra patres tuos; quia minacibus verbis, & ſupplicijs adhibitis, de illorum delictis pœnas exegit; vt gratias habens eâdem & ipſe iracundia, nec excedens, nec deficiens, iraſcaris, ad omnem culpæ maculam abolendam, à temetipſo primùm, mox à genere tuo, ac patribus, & cognatione ac familia-

Nū. 20.

1. Regum 15.

ritate coniunctis, iuxta dilectionis ordinẽ: vt hilares ad Dominum cuncti conuertantur, cùm ab eo per Prophetam conuocentur; ait enim:

TEXTVS.

29. [a]Et dices [b]ad [c]eos: [d]Hæc dicit [e]Dominus [f]exercituum. *a [g]Conuertimini ad me, [h]ait Dominus exercituum; & [i]conuertar ad vos, dicit [k]Dominus exercituum.

Paraphraſis.

CVius rei ſignum erit, ô Zacharia, quia te pacis legatum ad ipſos proteruorum patrum filios deſtinare non vereor: quibus ex nomine meo, qui cùm cogere poſſim, quia ſum omnipotens, & exercituum Dominus, ſuauiter tamen omnia diſpono, dices, vt vocanti mihi ſponte ſua minimè obſiſtant, quin potiùs facultate liberi arbitrij vtantur ad redeundum ad me: qui etiam eos ad id per te moueo ac excito: & experientur me ſibi conuerſum, atque propitium, atque placatum, voluntatem timentium me facientem.

a 1. fidei dogma: Sine gratia præueniente peccator conuerti non poteſt.

b 2. Deus ſufficientem omnibus peccatoribus offert gratiam.

*Quamplurima ex hoc Textu clariſſimo fidei dogmata elucent: ex quibus vnum eſt: [a]Sine præueniente Dei gratia peccatores conuerti non valere. Propterea enim hos è Babylonia reuerſos excitare ac vocare præuenit Dominus, etiam Prophetæ miniſterio reditum monens.

c 3. Fides eſt diſpoſitio præuia ad iuſtitiã.

[b]Secundum eſt: Neminem lapſum excuſari poſſe, quòd non reſurgat, quia ſine Dei gratia reſurgere nequit: Deus enim ſufficientem vnicuique varijs modis offert gratiam; quemadmodum & his Iſraelitis per Prophetam.

d Andr. à Vega.

[c]Tertium eſt: Fidem, qua credenda proponuntur, non poſtremo loco habendam inter adultorum diſpoſitiones iuſtificantem gratiam præcedentes: cùm eam primùm ab his peccatoribus expoſtulet Altiſſimus, vt ſibi ſcilicet per Zachariam proponenti fidem adhibeant. De his omnibus optimè [d]Andreas à Vega de iuſtificatione, libro ſexto.

b *4. Gratia non datur ſecundùm merita præcedentia.*

*Quartum eſt: Nequaquam Dei gratiam ſecundùm præcedentia merita

merita hominibus diſtribui; vt perperam ex hac litera Pelagius intulit: contra quem Diuus Auguſtinus legendus eſt libro de gratia & libero arbitrio ad Valentinum, capite quinto. Colligunt ergo ſic Pelagiani: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: vt ſecundùm meritum conuerſionis noſtræ ad Deum, detur gratia eius, in qua ad nos & ipſe conuertitur. Nec attendunt, qui hóc ſentiunt, quia niſi etiam donum Dei eſſet ipſa ad Deum noſtra conuerſio, non præueniret gratia ſua per Prophetam ſuum hos Hebræos malè de ſe meritos: quia auerſi: quare & demeritis onuſti: & non modò ipſi, verùm & patres eorum: contra quos ideo iratus iracundia præmittitur eſſe Dominus, & modò eorum filij aſſeruntur auerſi à Deo: vt agnoſcamus vocantis Dei gratiam adeſſe, vbi nulla ſuppetunt merita, nec patrum, nec filiorum; imò vbi & ſobolis & parentum vigent demerita: ſicut & in [a] Pauli conuerſione luce meridiana clarius eſt videre; redditum eſt enim ei bonum pro malo. Veriſſimum itaque eſt illud Seruatoris noſtri: [b] Quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo. Nam & venire ad Chriſtum, quid aliud eſt, niſi ad eum credendo conuerti?

Aug. l.7. de gratia & libero arb. ad Valent. cap.5.

a Act.9. 2.Cor.6. 2.Tim.1. Tit.3.

b Ioan.6. G.65.

[c] Quintum eſt: Solùm Deum eſſe principem cauſam effectricem ac finalem vltimam iuſtificationis noſtræ: eiuſque præuias diſpoſitiones magis aſcribendas eſſe diuinæ gratiæ, quàm nobis. Hæc ſubindicat illud ineffabile nomen tetragrammaton hîc ter appoſitum. Præmittitur itaque Dominus exercituum; vt ad amicitiã ſuam conuertamur & præparemur, inuitans. Hinc Auguſtinus: In omni opere ſancto prior eſt voluntas Deí, poſterior liberi arbitrij. id eſt, operatur Deus, cooperatur homo. Et [d] Chryſoſtomus: Deus ſemper in beneficijs priores partes ſibi vendicat. Gregorius [e] item: Si ſuperna gratia nocẽtem non præuenit, nunquam profectò inueniet, quem remuneret, innocentem. Superna ergo pietas (ſubdit) priùs agit in nobis aliquid ſine nobis, vt ſubſequente quoque noſtro libero arbitrio, bonum, quod iam appetimus, agat nobiſcum. Quæ omnia hîc patent: præmonet per Vatem liberum arbitrium, vt conſentiat conuerſioni, quam ipſe conuerſus ſimul & principaliùs efficiat. Ex Paulo verò Gregorius idem deducit his verbis: Quia diuina nos bonitas, vt innocentes faciat, præuenit, Paulus ait: Gratia autem Dei

c5. Deus eſt princeps cauſa iuſtificationis.

Act.20. Exijt primo mane.

Scholaſt. 2.diſtin. 27. cum Magiſt. c.4.

Aug.3. Hypog.

d Chryſ. hom.3.in Ioan.

e Greg. libro 16. Moral. c.11.

ſum

ſum id quod ſum. Et quia eandem gratiam noſtrum liberum arbitrium ſequitur, adiungit: Et gratia eius in me vacua non fuit, ſed abundantiùs illis omnibus laboraui. Et mox: Mundicia itaque manuum ſuarum innocens ſaluatur, quia hîc præuenitur dono, vt innocens fiat; cùm ad iudicium ducitur, ex merito remuneratur. Atque etiam his ſubſcribit Iſidorus: A Deo, inquit, nobis omnia bona gratia præueniente donantur. Hoc ipſa naturalis ratio perſuadet. Nam quando ad aliquem effectum concurrunt cauſa vniuerſalis & particularis, prius & potius eſt ille effectus à cauſa vniuerſali, quàm à particulari. Plus enim influit, ex libro de cauſis, in effectum cauſa prima, quàm cauſa ſecunda. Prima ſiquidem cauſa ad agendum mouet particularē; & efficit ſuo influxu & applicatione, vt illa operetur: non habet autem vim hanc particularis cauſa in vniuerſalem. Et hac ratione, ex omnium Philoſophorum placito, in operibus, quæ Deus nobiſcum efficit ſuo generali concurſu, priorem ac potiorem partem ſibi ipſe vendicat: quapropter idem eſt multò magis aſſerendum in operibus, quæ ſuo ſpeciali ac ſingulari concurſu producit; cùm hæc propria Dei opera dicantur. In diſpoſitionibus adhuc ad iuſtificationem primum ac principem locum tenet diuina vocatio: hęc autem, vel ſolùm eſt à Deo, qui ſtat ad oſtium conſcientiarum noſtrarum, & pulſat, vt ei aperiamus: ſtare namque ad oſtium, & pulſare, etiam nil cogitantibus, imò etiam inuitis ijs, qui intus inueniuntur, ab eo fieri poteſt, qui foris eſt. Vel certè multo priùs ac principaliùs vocatio à Deo eſt, quàm à nobis. Quòd igitur hos de captiuitate reductos vocet Dominus, teſtatur & exterius per Zachariam hîc facta vocatio: cui meritò propter hæc exordij vice præmittitur, Et dices; tanquam teſtis præuiæ diuinæ vocationis. Hæc dicit Dominus exercituum; interiùs exteriuſque vos ad priſtinam ſuam gratiam præparat & inuitat. Deus enim (vt quartus habet canon Arauſicani Concilij) vt à peccato purgemur, voluntatem noſtram non expectat: quia, vt iuſtificemur, ipſe nos præuenit, vt velimus, & aſſentiamus, & cooperemur vocationi ſuæ, vt iuſtificātem gratiam adipiſci valeamus.

Iſid. de ſummo bono lib. 2. cap. 5. *Ratio naturalis.* *Lib. de cauſ.* *Vocatio diuina.* *Apoc. 3.* *Can. 4. Concilij Arauſic.* *30. e.* *6. Timor diſpoſ. eſt ad iuſtif.*

*Sextum eſt: Timorem non infimam ſortitum fore ſedem inter præuias iuſtificantis gratiæ diſpoſitiones. Dum enim Deus toties ſe Domini

Domini titulo prænotat, timorem incutere velle dignoſcitur. Quòd autem ita ſit, audiamus Richardum de ſancto Victore in prologo Cantici Canticorum Gregorio ibidem concinentem: Et notandum, quòd aliquando Dominus in ſacra ſcriptura ſe Dominum vocat, aliquando Patrem, aliquando Sponſum. Quando enim vult timeri, Dominum ſe nominat; quando vult honorari, Patrem; quando vult amari, ſponſum. Ipſe enim per Prophetam dicit: Si Dominus ego ſum, vbi eſt timor meus? Si Pater ego ſum, vbi eſt honor meus? Et rurſum dicit, Deſponſaui te mihi in iuſtitia & fide: vel certè, Recordatus ſum diei deſponſationis tuæ in deſerto. Sed quia priùs timeri vult, vt honoretur; & priùs honorari, vt ad eum perueniatur: & Dominum ſe, propter timorem, nominat; & Patrem, propter honorem; & Sponſum, propter amorem. Per timorem venitur ad honorem, per honorem verò eius peruenitur ad amorem. Quanto enim dignius honor, quàm timor; tanto plus gaudet Deus, Pater, quàm Dominus, dici: & quãto charius eſt amor, quàm honor; tanto plus gaudet Deus Sponſus dici, quàm Pater. Et paulò pòſt: Cùm ſe Dominum nominat, indicat, quòd creati ſumus; cùm ſe Patrem vocat, indicat, quòd adoptati; cùm ſe Sponſum nominat, indicat, quod coniuncti ſumus. Plus eſt autem coniunctos eſſe Deo, quàm creatos & adoptatos. Hæc ibi. Deus ergo vt maiorem ſui timorem nominis in auerſorum cordibus excitaret, ſe Dominum, & illo terribili tremendoque nomine tetragrammaton, & adhuc virtutum ſeu exercituum, ſeu omnipotentem intonat. Quis enim non toto contremiſcat pectore, inimicum ſe agnoſcens exercituum Domino: de cuius exercitibus vel vnus, nec ille de primoribus, centum octoginta quinque hoſtium millia ſub intempeſtæ noctis ſilentio confecit? Quis non perhorreſcat incidere in manus Dei viuentis ac videntis, exercituum Domini, cuius vel ante militem optimi quique Prophetarum, vt Ezechiel & Daniel, & vterque Tobias ſenior ac iunior, Ioſue quoque, quin & ipſe Ioannes, quem diligebat Ieſus, intrepidi, hoc eſt, immoti, ſtare nequiuerunt? *A timore ergo ſpiritum ſalutis concipiamus, & ad eum inquirendum feſtinemus, de quo ſpem concipere poſſimus, quòd vulneribus noſtris inextricabilibus mederi valeat.

Rich. de S. Vict. & D. Greg. in prolog. Cantic. *Malac. 1. B.* *Hoſee 2. D.* *4. Regum 19. G. 35.* *Rom. 8.* *Ezech.* *Daniel.* *Tobias.* *Ioſue.* *Apoc.* **Iſa. 26. C.*

31. Septimum eſt: Timorem, ne in deſperationem animum dedu-
E. car, temperandum eſſe ſpe ac fiducia: quæ neceſſaria quoque eſt ad
7. Spes nouam cum Deo ineundam amicitiam per iuſtitiam, quæ in animi
actu vel affectibus æqualitatem faciat, & integram reſtituat ſanitatem. Ne-
virtute ceſſariam dico ſpem, actu, vel virtute: in moralibus enim quod fre-
neceſſa- quenter accidit, ſemper eſſe, ac neceſſarium affirmari conſueuit.
ria eſt ad Hinc & Eccleſiaſticus timorem cum ſpe connectit, inquiens: Me-
iuſtificat. tuentes Dominum, ſuſtinete miſericordiam eius; & ne deflectatis
Eccli. 2. ab illo, ne cadatis. Qui timetis Dominum, credite illi, & non eua-
B. cuabitur merces veſtra. Qui timetis Dominum, ſperate in illum, &
in oblectationem veniet vobis miſericordia. Et Pſalmiſta: Ecce ocu-
Pſal. 5. li Domini ſuper metuentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſeri-
D. cordia eius. Quemadmodum igitur timor deprimit, demittit, hu-
Compa- milem reddit, deijcit ac proſternit, ac cauſa eſt triſtitiæ: ita ſpei ala-
ratio. critas deiecta mortalium corda in altum ſubuehit, roborat, confor-
Rom. 13. tat, & exhilarat. Spe, ait Paulus, gaudentes. Et iterum: Quæ verè
C. vidua eſt, & deſolata, ſperet in Deum. Hanc ſpem atque confiden-
1. Tim. tiam Seruator noſter exigit, antequam cuipiam ſuorum criminum
5. A. remiſſionem faciat. Confide fili, inquit Paralytico; & cùm ad ea
Mat. 9. verba erectum iam animum ſpe agnoſceret, illico ſubiungit: Re-
A. mittuntur tibi peccata tua. Hinc Paulus: Spe ſalui facti ſumus. Id &
Rom. 8. Spiritus ſanctus per os Dauidis olim fuerat pollicitus: Quoniam in
E. me ſperauit, liberabo eum. Sic Abdemelech ob fiduciam in Deum
Pſal. 90. liberatur à captiuitate, cui Hieremias: Hæc dicit Dominus exerci-
Hier. 39. tuum Deus Iſrael. Ecce ego inducam ſermones meos ſuper ciuita-
D. tem hanc in malum, & non in bonum: & erunt in conſpectu tuo
in die illa. Et liberabo te in die illa, dicit Dominus, & non tradêris
in manus virorum, quos tu formidas, ſed eruens liberabo te: & gla-
dio non cades, ſed erit tibi anima tua in ſalutem, quia in me habui-
ſti fiduciam, ait Dominus. Ter ſe Dominum vocat, & ſemel, exerci-
Luc. 15. tuum, addit, vt Abdemelech magis confideret. Filium etiam prodi-
**Amb.* gum ſpes ad pœnitentiam induxit. Plena ſunt ſanè ſpei verba illa,
lib. 1. de quibus ſeſe ad pœnitendum accendit: Quanti mercenarij in domo
pœniten. patris mei abundāt panibus: ego autem (qui filius) hîc fame pereo.
ca. 1. Surgam, & ibo ad patrem meum, &c. Nemo enim, ait *Ambro-
ſius,

ſius, poteſt bene agere pœnitentiam, niſi qui ſperauerit indulgentiam. Et Chryſoſtomus: Neceſſarium eſt, vt præcedat vitam noſtram ſpes in Chriſtum, quæ poſtea paſcenda eſt bonis operibus. Et Bernardus: *Sola nimirũ ſpes apud te miſerationis locum obtinet: neque oleum miſericordiæ niſi in vaſe fiduciç ponis. Et infrà: Dicat quiſque in pauore ſuo, Vadam ad portas inferi: vt iam non niſi in ſola Dei miſericordia reſpiremus. Hac vera hominis fiducia à ſe deficientis, & innitentis Domino ſuo. Hæc, inquam, vera fiducia, cui miſericordia non denegatur: Propheta atteſtante, Quoniã beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius. Hactenus ille Sanctus. Lumen etiam naturale ſpei neceſſitatem nobis oſtendit. Qui enim arant, Paulo teſte, & qui triturant, in ſpe hoc faciunt fructus percipiendi: nec quiſquam tot ſubiret labores, niſi ea præmij ſpe allectus; quodque id fructus, quod exoptat, aſſequi valeat, fiduciam priùs animo concipiat. Quoniam licet ſpes & fiducia ſæpe inter ſe confundantur, & vna pro altera ponatur, non nihil tamen diſcriminis habent. Spes, vt optimi tradunt, eſt deſiderium boni, quod credimus nos aſſequuturos. Fiducia ſpem conſequitur, & vicinior eſt conſecutioni boni ſperati: atque, vt egregiè [a]ſanctus Thomas edocet, motus quidam eſt appetitus conſequens ex perſuaſione de illo aſſequendo. Vnde & [b]Paulus domos nos eſſe Chriſti affirmat, ſi fiduciam & gloriam ſpei vſque ad finem firmam retineamus. Et omnibus iuſtis proponitùr: [c]Cùm te conſumptum putaueris, orieris vt lucifer, & habebis fiduciam propoſita tibi ſpe. Scriptum eſt namque de Domino: [d]Cùm iratus fueris, miſericordiæ recordaberis: vt & hoc loco videre eſt, vbi ſe iratum iracundia aſſeuerans, ad timorem tamen vocat, ineffabile Domini nomen intimans; & ad ſpem, Sabaoth, hoc eſt, exercituum Dominum, ſeu omnipotentem enuncians; & ad fiduciam, ipſe læſus ad pacem & conuerſionem prior inuitans. Quis enim ſperet ab eo ſe curatum iri, quem cenſet curare minimè poſſe? Aut quis ſe integram ab eo ſanitatem nacturum eſſe confidat, qui de medicamentis ne cogitare quidem velit? Vtrumque igitur remouet impedimẽtum Dominus, dum & ſe poſſe ac velle ſalutem conferre profitetur. Quis authoritate propria ac innata poteſt peccata dimittere,

Chryſoſ. hom. de fide & lege & Spir. S.
**Bernar. ſerm. 3. de Annunciat.*
Pſ. 146.
1. Cor. 9. B.
Scotus 3. a Sẽ. diſt. 26. Caiet. 2. 2. q. 18. a. 1.
a S. Thõ. 1. 2. q. 40. a. 2 ad 2.
b Heb. 3. B.
c Iob 11. D.
d Abac. 3. A.
Simile.

Mar. 2. A. nisi ſolus Deus, horum, ad quos hîc ſermo, dixerunt poſteri. Spem igitur concipite, quòd à cordibus veſtris, ô Iſraelitæ, per Zachariam hoc loco ait Deus, depellere poſſim quaſcunque animi ægritudines, hoc eſt, vitia quæuis; quia qui loquor, ſum Dominus Sabaoth, cui cuncta ſubduntur. Dictionem hanc, Sabaoth, vt hîc Pater Hieronymus ediſſerit, interdum Septuaginta, Omnipotentem, interdum, Virtutum, tranſtulerũt. Qui plura deſiderat de hac Hebræa voce, conſulat pereruditum Doctorem Honcala opuſculo vndecimo, tractatu decimo, folio 106. nos fortè inferiùs ex Patre Hieronymo latiùs nonnulla tredemus. In hoc itaque textu Septuaginta prima vice, Omnipotentẽ, ſecunda & tertia, Virtutum, legunt, hoc pacto: Hæc dicit Dominus omnipotens: Conuertimini ad me, dicit Dominus virtutum; & conuertar ad vos, dicit Dominus virtutum. Cur primùm omnipotentem traduxerunt, niſi vt oſtenderent à quo ſolo, vtpote omnipotente, peccatorum medela ſperanda foret? Id etiam, quamuis vbique Dominum legas exercituum, leui negotio deprehendes, ſi modò Hieronymiana ex oculis tuis non receſſerit eruditio. Notandum, inquit, quòd in pauculis verſiculis, breuibuſque ſentẽtijs, ſemper in Aggæo & Zacharia addatur; Dicit Dominus exercituum: vt ſciant, Dominum eſſe, qui præcipit aduerſus Regis imperium, & hoſtes circumfrementes; & hac ad ædificationem Templi fiducia concitentur. Hæc ille. De hoc Regis edicto Ioſephus vndecimo Antiquitatũ, tertio capite, & primo Eſdræ quarto, & Dionyſius Carthuſienſis hîc. Cambyſes namque Cyri filius, Artaxerxes aliàs nuncupatus, ne Ieruſalem cum Templo reædificaretur, Samaritarum primoribus inſtantibus, edixit. Quemadmodum igitur ad ſenſibilem illius Templi fabricam deſperatos iam animos ob tot aduerſantia ſpe erigit, quia Dominus eſt exercituum, qui eos ad illam diu exoptatam ſtructuram aduocat: ita ad ſpiritalem animæ Templi reparationem collapſas hominum mentes, ob tot vitiorum flammas, deprauatoſque iam habitus, Tartarorumque tumultus, ipſemet Deus ad optimam excitat ſpem, dum, qua fungitur poteſtate, præmonſtrat, ſeipſum exercituum Dominum dicens: quaſi cui, cùm voluerit, ſubſit & poſſe. Atque adeò vt ſpes iſta fiduciam pariat in auerſorum pectoribus, ſe omnipotentem

Marginal notes: *Mar. 2. A.* / *Luc. 5. E.* / *Sabaoth.* / *P. Hier.* / *Septuag.* / *Anton. Honc.* / *Textus iuxta Septuag.* / *P. Hier.* / *Ioſephus 11. Ant. cap. 3.* / *1. Eſd. 4.* / *Dionyſ. Carthuſ.* / *Typus.*

tem virtutum ac exercituum Dominum, ipſis ad ferendam opem
paratiſſimum præmittit, ad conuerſionem accerſiens. Hinc Pater *P. Hier.*
Hieronymus in illud Pſalmi octogeſimi noni, Et dixiſti, Conuer- *in Pſal.*
timini filij hominum, ait: O Domine, vt hoc audeamus petere,& *89.*
dicamus, Ne auertas hominem in humilitatem; tu nobis dediſti fi-
duciam, dicens: Reuertimini ad me filij reuertentes, & ego ſanabo
contritiones veſtras. Has contritiones à diffidentia proceſſiſſe,in
Babylone captiui iam confitentur Baruch primo: Peccauimus ante *Bar. 1 C.*
Dominum Deum noſtrum, & non credidimus diffidentes in eum.
Idem ergo eſt dixiſſe Deum, Hæc dicit Dominus exercituum, Con-
uertimini; ac ſi dixiſſet: Eia, qui propter maleactæ vitæ exceſſus
animi deliquium patimini, properate; ſiquidem poſſum, & volo
vobis eſſe auxilio. Si poſſum, in me ſperate; ſi volo, confidite: ne
veſtrâ, ſicut hactenus, culpâ tantum pereat bonum, admonentem
veſtro iam tandem libero ſequamini arbitrio: Conuertimini ad me.

Octauum eſt: Libertatis noſtræ nos hîc certiores fieri, eamque 32.
neceſſariò concurrere debere, vt iuſtificante iuſtitia potiamur. Hoc 5.
& præcedentia fidei dogmata cum cæteris, quæ ex hac litera erue- 8. *Arbi-*
mus, docet ſacroſanctum Cõcilium œcumenicum & generale nu- *trij liber-*
perrimè Tridenti legitimè habitum, ſeſſione ſexta, decreto de iu- *tas ad iu-*
ſtificatione: cuius Concilij ac decreti quanta ſit vis, ex laureando- *ſtif. exi-*
rum profeſſione fidei ac iuramento iuxta formam Bullæ Pij Quinti *gitur.*
ſub datum Romæ apud ſanctum Petrum anno Incarnationis Do- *Concil. Trid.*
minicæ M.D.LXIIII. Idibus Nouẽbris,Pontificatus ſui anno quin- *Bulla*
to, conſtare poteſt: cùm laureandus in hæc verba petatur expreſſè *Pij V.*
profiteri: Omnia & ſingula, quæ de peccato originali & de iuſtifi- *Laureã-*
catione in ſacroſancta Tridẽtina Synodo definita & declarata fue- *dorum*
runt, amplector, & recipio. Quam quidem iuramenti ac profeſſio- *ſancta*
nis formam & ſeruari in hunc vſque diem in Hiſpaniæ integerrimis *profeſſio.*
Academijs vidi, & in Italiæ gymnaſijs ego ipſe ſum profeſſus Piſis
Doctoratus in ſacra Theologia laurea donatus vndecimo Septem-
bris, M.D.LXIX. & in ipſiſmet honoris literis iuramenti ac profeſ-
ſionis & Bullæ huiuſmodi de verbo ad verbũ inſerta eſt deſcriptio.
Attentiſſimè igitur accipienda eſt illius ſeſſionis ſextæ deciſio: cu-
ius caput quintum in mediũ proferamus. Declarat præterea, ipſius

Concil. Trident. ſeſſ.6.c. 5. de iuſtificat. iuſtificationis exordium in adultis à Dei per Chriſtum Ieſum præueniente gratia ſumendum eſſe, hoc eſt, ab eius vocatione, qua nullis eorum exiſtentibus meritis vocantur, vt qui per peccata à Deo auerſi erant, per eius excitantem atque adiuuantem gratiam ad conuertendum ſe ad ſuam ipſorum iuſtificationem eidem gratiæ liberè aſſentiendo, & cooperando, diſponantur, ita vt tangente Deo cor hominis per Spiritus ſancti illuminationem, neq; homo ipſe nihil omnino agat, inſpirationem illam recipiens, quippe qui illam & abijcere poteſt, neque tamen ſine gratia Dei mouere ſe ad iuſtitiam coram illo libera ſua voluntate poſſit. Vnde in ſacris literis cùm dicitur, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos; *Zach. 1.* libertatis noſtræ àdmonemur. Cùm reſpondemus, Conuerte nos, *Thren. vltimo.* Domine, ad te, & conuertemur; Dei nos gratia præueniri confitemur. *Rom. 10.* Et Canon quartus ſic habet: Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum nihil cooperari aſſentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam iuſtificationis gratiam ſe diſponat ac præparet, neque poſſe diſſentire ſi velit, ſed velut inanime quoddam nihil omnino agere, mereque paſſiuè ſe habere; aut (ex canone ſeptimo) quanto vehementiùs quis nititur ſe diſponere ad gratiam, tanto eum grauiùs peccare; anáthema ſit. Hæc ibi per Patres Spiritus ſanctus.

Triplicia Dei opera in iuſtificat. hominis. Vt ergo genuinus huius loci, ac quamplurium aliorum hac de re perdifficilium habeatur ſenſus, aduertendum eſt, Triplicia eſſe Dei opera, quæ ad noſtram conueniunt iuſtificationem, magnumque inter ea diſcrimen eſſe.

1. Claſſis. Primæ claſſis ea ſunt opera, quæ præcedunt etiam tempore noſtram iuſtificationem: & huiuſcemodi ſic Deo ſunt propria, vt nullam in eis partem noſtra obtineat libertas, neque ſcilicet conſenſum, neque cooperationem: ſicuti ſunt, prædeſtinatio, ſeu electio, vocatio, pulſare ad oſtium, & aliquando admonitio, & inſpiratio. *Ioan. 15.* Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. *Rom. 9.* Non eſt volentis, neque currentis, ſed Dei miſerentis. *Eph. 2.* Gratia ſaluati eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt. *Hoſ. 13.* Perditio tua, Iſrael, ex te: tantùm in me auxilium tuum.

2. Claſſis. Secundæ autem Claſſis opera ſunt ſupernaturalium productiones

nes qualitatum, gratiæ nempe, ac virtutum, quibus noſtra perficitur iuſtificatio, & formaliter (vt aiunt) iuſtificamur. Et quia ad tam præcellentes producendas qualitates noſtra nequit natura pertingere, habet ſe homo reſpectu earũ paſſiuè, ſicut aër in ordine ad lumen, cùm à ſole illuſtratur. Gratiam & Gloriam dabit Dominus. *Pſal. 83.* Quid habes, quod non accepiſti? Gratia Dei ſum id quod ſum. Non *1. Cor. 4.* ſumus ſufficiẽtes cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis; ſed ſuffi- *2. Cor. 3.* cientia noſtra ex Deo eſt. Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui *Ioan. 6.* miſit me, traxerit eum. Vobis donatũ eſt pro Chriſto non ſolùm *Phil. 1.* vt in eum credatis, ſed etiã vt pro illo patiamini. Deus eſt, qui ope- *Phil. 2.* ratur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate. Qui cœpit in *Phil. 1.* vobis opus bonum, perficiet. Gentibus pœnitentiam dedit Deus *Act. 11.* ad vitam. Timorem meũm dabo in cor eorum. Et auferam cor la- *Ezech.* pideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum. Gratias agen- *36.* tes Deo & Patri, qui dignos nos fecit in partem ſortis Sanctorum. *Col. 1.* Et quaſi ſolus Deus ſit cauſa conuerſionis noſtræ, Dauid orat: Cor mundum crea in me, Deus; & ſpiritum rectum innoua in viſceribus *Pſ. 50.* meis. Et ſtatim: Domine, labia mea aperies; & os meum annunciabit laudem tuam. Et ſexcenta alia huiuſmodi paſſim in ſcriptura ſacra deprehendes.

3. Claſſis opera. Tertiæ tamen Claſſis opera quædam ſunt intermedia, inter opera videlicet quibus incipitur, & opera quibus perficitur iuſtificatio noſtra: quæ nempe Deus in nobis non exercet, niſi nos aſſenſum præbeamus. Huius farinæ ſunt, fides, ſpes, dilectio, pœnitentia; & vnico verbo, omnia opera concurrentia ad noſtram iuſtificationem, quæ liberum cordis noſtri affectum deſignant. Et hæc ſola ſunt, ad quæ nos dicimus cooperationem noſtram requiſitam: quia videmus, ſcripturam hæc à nobis efflagitare; cùm neque primæ, neque ſecundæ claſſis opera à nobis immediatè exigat; & cùm alia operationes Dei dumtaxat ſignificent, hæc ex vi ſuæ ſignificationis opera noſtra deſignant. Quamquam autem iuſtificatio noſtra per infuſa dona & virtutes à Deo ſolo fit, & ſolius Dei munera ſunt gratia & virtutes infuſæ: non eſt tamen aſſerẽdum, iuſtificationem noſtram à Deo fieri, nobis neque conſentientibus, neque cooperantibus. Deus enim hæc munera non elargitur, niſi ope ſua diſpo-

ſitis, & vocationi ſuæ ſanctæ libenter obtemperantibus. Et hac in re decipiuntur & offendunt nonnulli: qui cùm videant nos merè paſſiuè nos habere in ordine ad gratiam & virtutes, quibus iuſtificamur; inde conſequens eſſe putant, vt iuſtificari aſſeramur ſine aſſenſu & cooperatione noſtra: neque attendunt fieri poſſe, quemadmodum & reuera contingit, vt nihil quidem operemur ad productionem gratiæ, liberè tamen conſentiamus illius receptioni, & illis cooperemur actibus, qui præuij ſunt illius infuſioni ac receptioni.

Simile. An non liberè moneta vtimur, quam non cudimus; & fructibus à Deo procreatis? Et in naturalibus, nunquid Sol & homo nil agũt in hominis productione, quia ſolus Deus animam creat, ſimul & infundit? Nec etiam ex alijs teſtimonijs citatis, quibus ſolus Deus perhibetur author iuſtificationis noſtræ, rectè inferes, nos nihil in iuſtificatione noſtra operis efficere. Hoc enim perinde eſſet, ac ſi quis vellet omnium ſecundarum cauſarum efficaciam è medio tollere, quoniam quæcumque in mundo fiunt, Deo ſcriptura attribuit.

Gen. 7. Quod quidem diligenter ſcriptura euertit, cùm in Geneſi aſſerit, quædam à creaturis producta, quæ ibidem & à Deo facta aſſeuerat. Et ne in tantum quis errorem incideret, ipſa eadem ſcriptura, quæ Deo ſoli quibuſdam in locis noſtram conuerſionem imputat, in alijs etiam nobis, veluti in hoc, quem præ manibus habemus, aſcribit.

Pſal. 79. Clamamus: Deus virtutum, conuerte nos. Et ipſe clamat è contrà:

Zach. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Precatur Dauid:

Pſal. 50. Domine, labia mea aperies. Et in alio Pſalmo Dei nomine dicit:

Pſal. 80. Aperi os tuum, & ego implebo illud. Poſtulat ſponſa à Deo in

Cant. 1. Canticis: Trahe me poſt te. At ipſe viciſſim, vt ad eum venia-

Mat. 11. mus, in Euangelio nos admonet, inquiens: Venite ad me omnes

2. Paral. 15. qui laboratis, &c. Vnde, Dominus vobiſcum, cùm vos eſtis cum eo: &, Si quæſieritis eum, inuenietis; ſi autem dereliqueritis eum,

1. Paral. 28. derelinquet vos. Et Dauid ad filium: Et tu Salomon, fili mi, cognoſce Deum, & ſerui ei in corde perfecto, & anima volente: quia omnia corda ſcrutatur Dominus, & omnem cogitationẽ mentium nouit: ſi quæſieris eum, inuenietur tibi; & ſi dimiſeris eum, repellet te in perpetuum. Sicut igitur ex his, quibus noſtri liberi arbitrij concurſus expetitur, perperam excludebãt *Pelagiani diuinæ

**Error Pelagianorum.*

gratiæ

gratiæ neceſſitatem: ita & Lutherani non rectè explodunt efficientiam noſtram ex illis, quibus Deus ſolus noſtrorũ bonorum operum author inducitur. Quoniam igitur Deus in iuſtificatione noſtra ſolus incipit, primo loco in textu habetur: Hæc dicit Dominus exercituum. progreditur autem noſtro expectato conſenſu, ſecũdò adiungitur: Cõuertimini ad me, ait Dominus exercituum. & quandoquidem ſolus eam perficit, iuſtificantem gratiam infundendo, amicabilemque faciem, ſicut Dauid[a] Abſaloni, oſtendendo, ſubditur tandem: Et conuertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Cùm itaque in initio ac fine ſolus Dominus exercitũ, propterea hîc toties inculcatus, in noſtra verſetur iuſtificatione, nunquam tamen homo ſine illo: meritò illi tantùm, non autem homini ſolùm, iuſtificatio in ſacro eloquio dicari conſueuit. Verùm Pater Andreas Vega ex[b] Auguſtino dedicationis huius cauſam aſſignat: eò quòd ſolus Deus prętẹr legem communem quempiam iuſtificare poteſt; non autem homo ſine Dei gratia iuſtitiam hanc vllo pacto conſequi valet. Nec tamen ideo peccatoris perditio Deo poterit imputari: clamat enim Deus (ait[c] Chryſoſtomus hunc dilucidans locum) nolens aliquem perire: Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Patet miſericordia mea, ſi mutentur opera veſtra: non deerit indulgentia mea, ſi corrigantur facta veſtra. Hoc tamen ſcitote de Deo clementiſſimo, quia[d] non vult mortem morientis, tantùm vt conuertatur, & viuat. Hæc Chryſoſtomus.

[e] Nonum ergo eſt fidei dogma: Peccatori quamuis enormi, dum hac fruitur aura, reparationis aditum nequaquam vnquam intercludi. Quos enim Deus ad ſe reuocare nititur hac dicendi phraſi, Conuertimini, niſi fœdiſſimos quoſque, qui non in conſpectu Dei, ſed fugientes ac terga vertentes Altiſſimo peccauerunt? Ita ſanè. Verùm quid interſit inter peccantes coram Deo, aut diſcedentes à Deo, attende[f] Origeni in eum Exodi locum: Et venit Aaron, & omnes presbyteri de Iſrael, manducare panem cum ſocero Moyſi in conſpectu Dei. Non omnes panem manducant in conſpectu Dei, ſed qui presbyteri ſunt, qui ſeniores, qui perfecti ſunt, & meriti probari, ipſi manducant panem in conſpectu Dei, qui obſeruant illud, quod Apoſtolus dicit: Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud quid

N facitis,

Error Luth.
Nota Textus expoſitionem.
a 2. Reg. 14. C.
b *Aug. in Enchir. c. 32. & q. 2. lib. 1. ad Simplic.*
c *Chryſ. t. 1. hom. in illud Pſ. 84. Non in æternũ iraſcaris nobis.*
d *Ezech. 18. A. 33.*
e *Dum viuimus, ſemper conuerti poſſumus. Ioan. 13. Iudam nititur conuertere. Luc. 23. latronẽ cõuertit.*
f *Orig. hõ. 11. in Exodi 17.*
1. Cor. 10

facitis, omnia ad gloriam Dei facite. Omnia igitur quæ faciunt Sancti, in conſpectu Dei faciunt: (adde, ideo Zachariam quaſi Deum ob oculos habentem,& eius amore correptum,toties ipſius, tanquam dilectiſſimi, in vaticinio ſuo nomen recolere; & eundem Zachariam alioſque Sanctos ſæpe tacito Dei nomine, ipſius myſteria expromere, vt quaſi qui præſens ſit dicenti, & auditoribus, ſi animaduertere velint, de quo fiat ſermo, non ſit obſcurum) peccator autem à conſpectu Dei fugit. Deniq; ſcriptum eſt, quia Adam, poſtquam peccauit, fugit à conſpectu Dei, & interrogatus reſpondit: Audiui vocem tuam, & abſcondi me, quia eram nudus. Sed & Cain, poſtquam pro parricidio condemnatus à Deo eſt, Exijt, inquit, à facie Dei, & habitauit in terra Naim. Exit ergo à facie Dei, qui indignus eſt conſpectu Dei. Sancti autem mãducant & bibunt in conſpectu Dei, & omnia, quæ agunt, in conſpectu eius agunt. Ego ampliùs adhuc locum præſentem diſcutiens, video, quia qui pleniorem ſcientiam Dei accipiunt, & planiùs diuinis imbuti ſunt diſciplinis, iſti etiam ſi malum faciunt, coram Deo faciunt, & in conſpectu eius faciunt; ſicut ille, qui dixit: Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci. Quid ergo plus habet, qui malum coram Deo facit? Illud profectò, quòd continuò pœnitet, & dicit, Peccaui. Qui autem diſcedit à conſpectu Dei, neſcit conuerti, & peccatum pœnitendo purgare. Hoc ergo intereſt, malum coram Deo facere, & à Dei conſpectu diſceſſiſſe peccãtem. Hæc Origenes. Cùm ergo tranſfugas & auerſos hîc Dominus (vt dictio, Conuertimini, ſubindicat) ad pœnitentiam vocet, hoc eſt, ſuæ ſalutis immemores, ac conuerſionis oblitos, & præ prauitate ignaros: apertiſſimũ eſt, nulli, quantumuis ſceleſto ac facinoroſo, antequam ſupremum diem claudat, conuerti volenti, diuinæ miſericordiæ ianuam denegari. Vnde his ipſis de Babylonis captiuitate reuerſis lugentibus quòd contra legem cum alienigenis coniugia inierint; Eſdras veniam impetraturus obſecrat: Memento verbi, quod mandaſti Moyſi ſeruo tuo, dicens: Cùm tranſgreſſi fueritis, ego diſperdam vos in populos; & ſi reuertamini ad me, & cuſtodiatis præcepta mea, & faciatis ea, etiam ſi abducti fueritis ad extrema cęli, inde congregabo vos, & reducam in locum, quem elegi, vt habitaret nomen meum ibi. Et confirmauit

Gen. 3. *Gen. 4.* *Pſal. 50.* *2. Regum 12. de quo lege Ambroſ. 2. de pœnit. c. 9. & Baſil. hom. 57.* *2. Eſd. 1. Deu. 30. & 4.*

uit Dominus hanc promiſſionem Moyſi factam, cùm dixit ad Salomonem: Exaudiui orationem tuam,& deprecationem tuã,quam deprecatus es coram me. Inter alia enim orauerat Salomon in dedicatione Templi, vt ſuorum peccaminum populus remiſſionem acciperet, quoties conuerteretur,& pœnitentiam agens,in eo Templo veniam exoraret. Atque ſemper his promiſſis ſtetit Omnipotens: nos verò fœdifragi in miſericordiarum Deum,ac Dominum totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra, culpam retorquere non veremur. Et dixit Sion: Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus eſt mei. Sed audi Dominum per Prophetam immediatè reſpondentem: Nunquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? Et ſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui. Ecce in manibus meis deſcripſi te. Et iam Agnus ille occiſus ab origine mundi, in ſeipſo deſcripſit nos, corde ac manibus ſuis papyri loco, ſanguine ſuo atramenti vice,lancea & clauis pro calamo vtens.Quis audiuit vnquam talia? Aut quî cordis manuumque huiuſcemodi ſcripturæ author, quod ſcriptum eſt, obliuioni tradere poterit? Derelinquat ergo impius in Deum, quicumque ſit ille, viam ſuam, & vir iniquus, proximo iura violans, cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dominum, & miſerebitur eius; & ad Deum noſtrum, quoniam multus eſt ad ignoſcendum. En quàm multus: confeſtim, quaſi ardentiſſimè id anhelans, ait: Conuertimini, & ego conuertar; nulla mora, vobis adero propitius. Quis, niſi planè deſipiat, deſperet? Quis, niſi excors, animum deſpondeat? Quis,niſi demens, vlli vnquam in hac vita lapſo, ſi ad Deum conuertatur, veniam in dubium reuocet? Sed & illud perſpicuum eſt, quod per Hieremiam Deus Hieroſolymæ, atque adeò cuicumque animæ peccatrici, quæ nonnunquam ipſi Domino per diligentem fidem deſponſata eſt, inquit: Vulgo dicitur: ſi dimiſerit vir vxorem ſuam, & recedens ab eo duxerit virum alterum, nunquid reuertetur ad eum vltrà? Nunquid (in ordine ad priorem virum) non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus. Et paulo pòſt: Conuertimini ad me, filij reuertentes; quia ego vir veſter, & aſſumam vos. Et protinus: Con-

3. Reg. 9. A. 3. — *3. Reg. 8.* — *2. Cor. 1. A.* — *Iſa. 49. D. 14.* — *Apoc. 13. B.* — *Iſa. 55.* — *Hier. 3.*

uertimini, filij reuertentes, & ſanabo auerſiones veſtras. Perpulchre quidem Gregorius immenſam hanc Dei patientiam ac longanimitatem in hæc verba deducit: Ecce paradigma turpis mulieris dedit; oſtendit, quòd poſt turpitudinem recipi non poſſit. Sed hoc ipſum paradigma, quod protulit, per miſericordiam vincit: cùm dicit, fornicantem mulierem recipi nequaquam poſſe; & tamen ipſe fornicantem animam, vt recipiat, expectat. Penſate, fratres, pondus tantæ pietatis. Dicit, quòd fieri non poteſt; & demonſtrat, quia hoc ipſe facere etiam contra morem poteſt. Ecce vocat; & quos inquinatos denunciat, hos etiam amplecti quærit, à quibus deſertum eſſe ſe queritur, &c. quæ, ſi placet, videre poteris. Per eundem adhuc Prophetam ingenuè fatetur Dominus, ſe nunquam adeò iraſci contra gentem aliquam, quin pœnitentiâ placari valeat. Repentè, inquit, loquar aduerſus gentem, & aduerſus regnum, vt eradicem, & deſtruam, & diſperdam illud: ſi pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod loquutus ſum aduerſus illam; agam & ipſe pœnitentiam à malo, quod cogitaui vt facerem ei. Hinc illud Ambroſij: Tanta eſt pœnitentiæ medicina, vt mutare videatur Deus ſuam ſententiam: quod in Niniuitarum ſubuerſione per Ionam, & in Ezechiæ per [a] Iſaiam prædicta morte, non tamen effecta, manifeſtiſſimè apparet. Intelligendum tamen eſt dictum hoc Hieremiæ, & Ambroſij, atque Zachariæ hîc, Conuertimini, & conuertar, abſque vlla Dei mutatione, ſed ſolùm ex parte creaturæ immutatione facta, iuxta ea quæ [b] ſuperiùs annotauimus. Concinit etiam frequenter Ezechiel Dei nomine, ſicut hîc Zacharias: Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, quæ operatus eſt, (ecce quid ſit Conuerti) & cuſtodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, (vltionis ſcilicet, per dolorem de præteritis) & iuſtitiam, (ſatisfaciendo) vita viuet, (hoc eſt, certiſſimè viuet, Hebraiſmus enim eſt) & non morietur. Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, non recordabor. Et meritò; quia ſi noſmetipſos dijudicaremus, non vtique iudicaremur à Domino; qui non punit bis in idipſum. Quin & ſe paratiſſimum ad ſuppetias ferendas, & in poteſtate peccatoris ideo ſemper ſitam eſſe conuerſionem patefaciens, addit: Nunquid voluntatis meæ eſt mors impij? dicit Dominus Deus (ſuorum vtique

Greg. homil. 33. in Euang. circa fine.

Pœnitentiæ vis.
Hier. 18.

Amb. 2. de pœnit. c. 6.
Iona 3.
Mat. 12. 41. Luc. 11. 32.
a *Iſa. 38.*
b *Ibi: Iratus. a.*
Ezech. 18. E. 21.

1. Cor. 11. G.
Nahum.

que amator operum) & non vt conuertatur à vijs ſuis, & viuat? Conuertimini,& agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris; & non erit vobis in ruinam iniquitas. Proijcite à vobis omnes iniquitates veſtras, in quibus præuaricati eſtis, & facite vobis cor nouum, & ſpiritum nouum. Et quare moriemini, domus Iſrael? Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus;reuertimini,& viuite.Hæc eadem poſtea in hæc ſacramēti verba confirmat: [a]Viuo ego, vitæ author, mortis euerſor, dicit Dominus Deus: nolo mortem impij, ſed vt conuertatur impius à via ſua, & viuat. Et illico ſubiungit, vt hîc: Conuertimini à vijs veſtris peſſimis,& quare moriemini domus Iſrael? Ecce neminem Deus excludit. [b]Altiſſimus odio habet peccatores,& miſertus eſt pœnitentibus. Et rurſus: Pœnitentibus dedit viam iuſtitiæ. Indiſtinctè igitur quoſcunque reos non modò inuitando, verùm etiam præcipiendo, ad ſe vt conuertantur, Dominus impellit. Legite capitulũ, His qui;quod eſt Leonis, xxvj. quæſt.vj.

a Ezech. 33. C. 11.
b Eccli. 12. A. & 17. C.
c 34.
10. Dogma. Pœnitētia præceptũ datur propriũ.

[c]Decimò: hinc communis illa omnium antiquorũ Patrum elucet aſſertio, peculiare de pœnitentia præceptum eſſe: cùm per Zachariam auerſis conuerſionem Dominus exercituum, toties Domini,hoc eſt, iubentis nomine inculcato, præcipiat. Quòd autem non vt conſulens, ſed vt imperans loquatur Dominus, attendite. Non minor eſt, qua aſtringitur ad dicendum Zacharias, obligatio, quàm eorum, ad quos mittitur ad obaudiendum. Hac ratione conſtat, omni creaturæ præceptum eſſe prædicationi obſequi: quoniam qui Apoſtolis [d]prædicandi legē impoſuit,ita vt [e]Paulus intelligeret ſe damnatum iri, ſi id negligeret; Vę mihi,ſi non prædicauero, neceſſitas enim mihi eſt; ſimul ac ſemel non modò corporis, ſed & cordis auditum ab eis,ad quos ſuos prędicatores deſtinaret,exegit.* Zacharias verò ſub lethalis criminis pœna dicere tenetur, vt conuertantur hi, qui de Babylone redierant: nam & ad hos mittitur, ſicut alij Prophetæ ad horum maiores à Domino ſunt directi; vt hîc habes: Ne ſitis ſicut patres veſtri, ad quos clamabant Prophetæ priores, dicentes: Hæc dicit Dominus exercituum: Conuertimini de vijs veſtris malis, & de cogitationibus veſtris peſſimis. Ex his Prophetis non in poſtremis habēdus eſt Ezechiel,cuius ſollicitudinem

d Matt. 28. Mar. 16.
e 1. Cor. 9. C.
** Omnium ſiquidem connexorũ idem eſt iudicium. 1. quæſt. 3. Si quis obiecerit. Audire autem & audiri coniugata ſunt; ſicut & dicere, & audiri. Argumentum eſt Ioannis Maioris in 4. diſt. 17. q. 7. concluſ. 2. in fine: licet alio tendat ibi.*

nem in ad Conuerſionem vocando, iam-iam retulimus. Nec mirum, ſic enim Dominus affatus eſt eum: Audiens ex ore meo ſermonem, annunciabis eis ex me. Si me dicente ad impium, Impie, morte morieris, non fueris locutus, vt ſe cuſtodiat impius à via ſua; ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annunciante te ad impium, vt à vijs ſuis conuertatur, non fuerit conuerſus à via ſua; ipſe in iniquitate ſua morietur, porrò tu animam tuam liberaſti. Quis ergo non videt Ezechielem grauiter offenſurum, & væ ei, ſi tacuerit hæc de Conuerſione; ac ſimiliter caſurum Zachariam, pari ratione ab exercituum Domino deſtinatum? Peccaret igitur Zacharias non dicendo id, quod non efficiendo ij, quibus fit ſermo, minimè peccarent, niſi præceptam fateamur & his ipſis Conuerſionem. Vbi enim peccatum eſt mortiferum, ibi præceptum, quod violetur, inuenire oportet, in hunc modum Auguſtino potiùs id generis peccatum definiente, vt anno ſuperiori, cùm vobis primam ſecundæ interpretaremur, audiſtis; quòd ſit dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Et Paulus: Peccatum non cognoui, niſi per legem. Quòd etiam præcepta ſit hîc Conuerſio, vel hinc clariùs haberi poteſt, quia ſub eadem pœna indicitur, ſub qua patribus iſtorum prænunciata fuerat: idcirco enim eis proponitur priorum interitus & incommoda: Patres veſtri vbi ſunt? & ne ſint obſtinati, ſicut patres eorum, monentur: ne, ſi pares fuerint in culpa, eandem quoque mulctam ſubire cogantur. At ſi ex omnium placito pœnæ mortis, ſiue temporariæ, ſiue æternæ, appoſitio, imò & grauis tormenti, apertiſſimum eſt ſignum in ſacris literis diuini præcepti; ſicut & excommunicationis adiectio in iure Canonico Pontificis indicat præceptum, & capitalis pœna præceptum arguit Principis in iure ciuili: cuinam erit ambiguum, hoc loco præcipi Conuerſionem, cùm Dominus captiuitatem ac cædes, quas patres fuerant experti, comminetur? Et per alium Prophetam clariùs id Spiritus ſanctus oſtendit: Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum vibrabit. hoc eſt, vt habes in Patre Hieronymo, Niſi egeritis pœnitentiam, Dominus vos gladio ſuo percutiet. Qui quidem ſcripturæ locus omnino perſimilis eſt illis: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt

Ezech. 33. B. 7. 8. 9. idem c. 3. D. 17. & ibi Greg. hom. 11.

Auguſt. definitio peccati.

Rom. 7. B. 7.

Pſal. 7. P. Hier.

Ioan. 3.

teſt introire in regnum Dei. Et: Niſi manducaueritis carnem Filij *Ioan.6.*
hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Ex quibus non modò neceſſitas, verùm etiam peculiare præceptum Baptiſmi & Euchariſtiæ communiter à Catholicis ſubinfertur; ac pari ratione ipſius Conuerſionis ſit inferenda. Et ſicuti ex illo, Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta ſunt; *Ioan.20.* auricularis Confeſſionis præceptum haberi docuit ac docet Eccleſia, veritatis columna: ita ex hoc, Conuertimini, & conuertar, quod idem eſt cum illo, Conuertimini ad me, *Iſa.45.* & ſalui eritis, dicit Dominus; in præcepto Conuerſionem ac Pœni- *D.*
tentiam eſſe cõſtat. Conuerſio enim medium eſt ad ſalutem peccatori omnino neceſſarium: quare & à lege, ſufficiẽtiſſimè neceſſaria præcipiente, omittenda non erat, quin ſub præcepto reponeretur. Sat enim eſt cuicunque ad vitæ ingreſſum illud, Serua mãdata. Hoc *Mat.19.* arguẽdi modo *Angelicus Doctor pręceptum eſſe de Fide ac de Ba- *2.2.q. 3. artic. 2. & 3. queſt.68. art.1.* ptiſmate colligit. Abſurdum enim eſt, rem aliquam neceſſariam eſſe aſſerere pro Reipublicæ gubernatione, de ea tamen non eſſe præceptum. Videmus etiam in nobis, offenſorem offenſo ex iuſtitia & ex præcepto ſatisfactionem debere: quam verò peccator Deo facere queat, non habet, niſi pœnitentiam; quam ab eo enixiſſimè per Prophetas expoſtulat. Ipſamet docet natura, de offenſa dolendum, ſicut & Deum diligendum, ex illis ſuis principijs, bonum proſequendum, malum deteſtandum: modus tamen dolendi, & diligendi ſuper omnia, & propter Deum ſummè dilectum pœnitendi, habetur ex reuelatione ac ſuperno lumine. In huius rei ſymbo- *Figura.* lum præcepit Dominus filijs Iſrael, quibus omnia in figura con- *Exod. 12. D. 28.* tingebant, in Aegypto Paſcha celebrare, cùm iam iam eos eſſet educturus. Quid eſt Paſcha ſeu Phaſe in Aegypto? nónne tranſitus è vitijs ad pœnitentiam? è pectoris anguſtia, peccatorumque tribulatione, conuerſio ad Agnum occiſum ab origine mundi? Ita ſanè. Quamobrẽ & comedendus eſt Agnus cum lactucis agreſtibus, præ cordis amaritudine ob malorum memoriam: & vterque poſtis, intellectus & affectus, Agni ſanguine intingẽdus eſt, ne ad percutiẽdũ percuſſori pateat oſtium. In Aegypto itaque, quod eſt, in peccati ſtatu, peccati ſtatus dimittendus eſt. Atque hoc ſub præcepto cadere

nulli

contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundùm autem duritiam tuam, & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei. Theſaurizas, inquit; nam reuera ad-inſtar theſaurizantium ſuas culpas & pœnas in dies augent, qui in eorum impœnitentia perſeuerant. Hinc Gregorius: Quia homo deſerere malum non vult, vt viuat; auget, vnde moriatur.* Hęc dicit Dominus: Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam eum: eò quòd triturauerint in plauſtris ferreis Galaad. Hoc iuxta hiſtoriam (inquit ibidem Pater Hieronymus) hunc ſenſum habere poteſt. Si ſemel Azahel Rex Syriæ, cuius loco ponitur Damaſcus illius metropolis, meũ eſſet populum perſecutus, aut ſecundò, darem veniam: nunc verò cùm tertiò & quartò crudelis extiterit, ita vt captiuam multitudinem plauſtris ferreis tereret, nónne debeo eum plagis corripere? nónne clementiæ meæ vultum auerſare ab eo? Iuxta Tropologiam verò hoc poſſumus dicere, cui & Gloſſa cõſentit. Primum peccatum eſt, cogitaſſe quæ mala ſunt; ſecundum, cogitationibus acquieuiſſe peruerſis; tertium, quod mẽte decreueris, opere compleſſe; quartum, poſt peccatum non agere pœnitentiam, & in ſuo ſibi complacere delicto. Qui in tribus (addit Gloſſa ordinaria) prioribus peccat, ſi pœnitet, conuertit eum Deus ad vultum clementię ſuæ: ſi verò non pœnitet, auertitur ab eo vultus clemẽtię. Et amabiliſſimus Dionyſius articulo ſecundo in eundem modum interpretatur, adiungens: Super tribus autem ſceleribus Deus frequenter conuertit, ſed impœnitentem æternaliter damnat. Vnde & Christus non legitur quartum mortuum ſuſcitaſſe, quia per corporalem ſuſcitationem ſpiritalis figurabatur. Illud etiam Danielis, Et erit in Templo abominatio deſolationis;* Vatablus transfert, Eritque vaſtator ſuper abominationum ala: quod ita dilucidat; Propterque alam abominationum deſtruetur, hoc eſt, propter Iudæorum magnas abominationes, quas erant admiſſuri, crucifigendo Christũ. Alam (perpende) ſiue extenſionem abominationum vocat longam ſeriem abominationum, ſiue multiplices abominationes. Væ igitur per pœnitentiam alam hanc minimè amputanti. Hinc idem Seruator contra hoc Conuerſionis, ſeu Cõtritionis, ſeu Pœnitentię

Gregor. hom. 11. in Ezec.
**Amos 1. A.*
P. Hier.
Gloſ.
Dionyſ. Carth.
Ioan. 11. Luc. 7. Mar. 5.
Dan. 9. 27. Mat. 24. 15.
**Vatab.*
Marci 13. 14. Luc. 21. 20.

cata noſtra defleamus: & eas cum magno æſtu deſiderij petimus, quas acceptas modò pro nihilo habemus. Hęc Gregorius appoſitiſſimo ſane declarat exemplo: videat, cui placuerit. Interea recolat, obſecro, vnuſquiſque noſtrûm, an eò diſcriminis ſua vnquam vita peruenerit, aut peruenire potuiſſe non ambigat, & quod ſupereſt tempus, pœnitentiæ impendat: ſeipſum quaſi iam mortuum, Dei tamen ſingulari beneficio, intolerabilis Purgatorij loco, has ſuperas auras arbitratus incolentem. Non tardes, ait Sapiens, conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem: ſubitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ diſperdet te. Quid? num de aſinis & bobus cura, id eſt, cor vrens, eſt Deo? Præceptum tamen Domini eſt: Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum. Si videris aſinum odientis te iacêre ſub onere, non pertranſibis, ſed ſubleuabis cum eo. Quanto igitur magis non pertrāſire Dominum ſinere debemus, qui ſolus nobis auxilio eſſe poteſt, ſed cum eo ſubleuare tenemur noſmetipſos ſub peccatorum pondere miſeras animas agentes! En ille præſtò eſt, En ille vrget nos: Conuertimini, & conuertar, ait: & auxiliandi quod dederat præceptum adimplet, & nobis multo magis in cauſa noſtra præcipit adimplere. Nos verò (authore [a]Chryſoſtomo) ſi corporis morbū patiamur, omnia facimus & tractamus, vt à moleſtia liberemur: anima verò noſtra malè habente, tardamus & differimus, propterea nec à vitijs liberamur. [b]Tu hominem quidem exacerbās, & amicos & vicinos & ianitores rogas, & pecunias impendis, & multos abſumis dies accedens & ſupplicans; & ſiue ſemel ſiue millies te repulerit iratus, non recedis, ſed magis contendens, maiorem affers ſupplicationem: Deo autem omnium exacerbato, oſcitamus, & à vocante recedimus, & delicijs & ebrietati vacamus, & omnia pro conſuetudine facimus, & eum quando propitium facere poterimus? Nam peccantes non dolere, magis eum irritari facit, & iraſci, quàm peccare. Hinc [c]illud, Longè à peccatoribus ſalus: non quia peccarunt, humanum enim eſt; ſed cur? Quia iuſtificationes tuas non exquiſierunt. perſeuerare namque diabolicum eſt. Propter hoc potiſſimùm iracundia iratus eſt Dominus contra horum patres Iſraelitarum, quos per Hieremiam ad ſe reuocare in hæc verba curauit: Et dices ad eos: Hæc di-

Eccli. 5. B. 8.
Exod. 23. A. 4. Deu. 22. A. 1.
a *Chryſ. hom. 46. ad pop. Antioch.*
Comparatio 1.
b *Copa-ratio 2.*
c *Pſal. 118. In hunc ſenſum citat Auguſtinum Thomas à Villanoua, Sermone Domin. in Quadrag. vbi de Contrit. agit.*
Hier. 8. B.

cit Dominus: Nunquid qui cadit, non reſurget? & qui auerſus eſt, non reuertetur? Quare ergo auerſus eſt populus iſte in Ieruſalem auerſione contentioſa? Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerti. Attendi, & auſcultaui: nemo, quod bonum eſt, loquitur: nullus eſt qui agat pœnitentiam ſuper peccato ſuo, dicens, Quid feci? Omnes conuerſi ſunt ad curſum ſuum, quaſi equus impetu vadens ad prælium. Miluus in cęlo cognouit tempus ſuum, turtur & hirundo & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui: populus autem meus non cognouit iudicium Domini. Quomodo dicitis, Sapientes nos ſumus, & lex Domini nobiſcum eſt? Quinimo confuſione non ſunt confuſi, & erubeſcere neſcierunt: idcirco cadent inter corruentes, in tempore viſitationis ſuæ corruent, dicit Dominus. Præfixum itaque à iudicio Domini Conuerſioni tempus quia non ſunt amplexati, tot ſunt hi malis oppreſſi. Vrbs in deuaſtationem, & Templum in euerſionem, ſunt tradita. Quidnam tot calamitatibus remedium afferre poterit? Cui comparabo te, vel cui aſſimilabo te, filia Ieruſalem? cui exæquabo te, & conſolabor te, virgo filia Sion? magna eſt enim velut mare contritio, id eſt, vaſtitas tua: quis medebitur tui? Quis? En, hæc dicit Dominus exercituum: Conuertimini ad me, ait Dominus exercituum; & conuertar ad vos, dicit Dominus exercituum. En, in veſtra ſitum eſt iam optione, & vos, & vrbem, & Templum inſtaurare: dummodo ruinarum cauſas è medio libentiſſime tollere, atque vt vnicos & infenſiſſimos hoſtes perſequi velitis. Vnius inobedientia præcepti huius, Conuertimini ad me, tãtam peperit ſtragem, dicit Dominus: eiuſdem obedientia mãdati in integrum cuncta reſtituet. Conuertimini ad me: & ego totius fons conſolationis conuertar ad vos.

Thre 2. D. 13.

35. *11. Pœnitentiæ præceptũ obligat tempore magnæ neceſſitatis publicæ.*

Vndecimò liquet ex huius loci genuina interpretatione, quam nos aſſignaſſe iam credimus, hos, quibus propheticus hîc ſermo inſonuit, etiam citra mortis articulum, huius teneri obligatione præcepti, ad tot ſcilicet euitanda flagella, quibus patres eorum, ex eiuſdem violatione mandati, fuerant obnoxij; & ad tot reſarcienda incommoda; & ne cum Deo agere videantur ampliùs contentione contentioſa. Cùm priùs Deus diues in miſericordia, interiùs inſpirando, huius adimpletionem præcepti exegerit, & nunc per Prophetam

phetam exteriùs expoſtulet. Vnde Pagninus vertit hoc pacto: Et dic ad eos: Sic dixit Dominus exercituum: Conuertimini ad me, dixit Dominus exercituum; & conuertar ad vos, dixit Dominus exercituum. Vbi vides Zachariam à Domino deſtinari vt teſtem, ac eorum repetitorem, quæ dixerat Deus, hoc eſt, horum mentibus iam infuderat, nempe, vt conuerterentur. Omnes autem obligationes (vt etiam iura tradant) in quibus certa non præfigitur dies, confeſtim ſunt exoluendæ, creditore videlicet repetente. Quoties itaque conſtat, quemadmodum his, Deum peculiarem pœnitentiæ actum exquirere; tunc temporis ex vi præcepti obligatio oritur, ac nouo irretitur crimine tranſgreſſor. Præſumitur tamen, vt etiam [a]lege ſancitum eſt, de conſenſu creditorum ad modicum tempus teneri, qui ſtatim debere dicitur:, vt non teneatur ad ſoluendum cum ſacculo paratus occurrere. Hinc apparet, optimè ab [b]Adriano conceſſum, & à [c]Petro Soto non inficias iri, hominem ex huius vi præcepti, quod ante legem, & in lege, & poſt legem, ſuam ſemper ſortitum eſt energiam, obligari ad ſtatim conteri, (ſic enim ille loquitur) ratione magnæ neceſſitatis populi, cui ſine orationis ſeruore occurri nequit: & extra gratiæ ſtatum orari non poteſt, vt dignum ſit audiri. [d]Quemadmodum neceſſitas fratris effectum affert obligationis dandi eleemoſynam. Quando igitur Deus inſtat graui aliquo flagello, puta fame, peſte, aut bello, quia ſæpe iſta ob peccata contingunt, tempus exoluendi de Conuerſione præceptum adueniſſe graues viri exiſtimant, tenerique tunc homines conteri, atque conuerti: præſertim ſi populorum ſint capita; vel ſuo crimine tantum Reſpublica detrimenti capiat. Contemplare Dauidem, quomodo quamprimum, ob imminentem regno Domini vindictam, Conuerſionis obſequitur legi. [e]Percuſſit autem cor Dauid eum (id eſt, conſcientia reprehendit eum) poſtquam numeratus eſt populus: & dixit Dauid ad Dominum, (ecce iam conuerſum) Peccaui valde in hoc facto: ſed precor, Domine, vt transferas iniquitatem ſerui tui, quia ſtultè egi nimis. Et immiſſa propterea peſtilentia, dixit Dauid ad Dominum, cùm vidiſſet Angelum cædentem populum: Ego ſum qui peccaui, & ego iniquè egi: iſti, qui oues ſunt, quid fecerunt? Vertatur obſecro manus tua contra me, & contra domum patris mei.

Trāſlat. Pagn.

ff. de re iud. & in l. cū qui. § quotiēs. ff. de verbor. oblig.

a *l. quod dicimus. ff. de ſolution.*

b *Adrianus in 4. de confeſſione quæſt. 3. concluſione 1.*

c *Petrus Soto de Inſtitut. Sacerd. lect. 13. de Iuſtificatione.*

d *Simile.*

e *2. Reg. 24. B.*

Mirum profectò, quantum apud Altiſſimum de Conuerſione præceptum valeat exolutum. Ipſa die ædificauit ibidem Dauid altare Domino, & obtulit holocauſta & pacifica: & propitiatus eſt Dominus terræ, & cohibita eſt plaga ab Iſrael. Et de bello quidem, animaduerte Iudith factum: en quid Achior Ammonitarum Princeps Holoferni conſulit: Nuper Hebræi reuerſi ad Dominũ Deum ſuum ex diſperſione, qua diſperſi fuerant, adunati ſunt, & aſcenderunt montana hæc omnia, & iterum poſſident Ieruſalem, vbi ſunt ſancta ſanctorum. Nunc ergo, mi Domine, perquire, ſi eſt aliqua iniquitas eorum in conſpectu Dei eorum, & aſcendamus ad illos, quoniam tradens tradet illos Deus eorum tibi, & ſubiugati erunt ſub iugo potentię tuę: ſi verò non eſt offenſio populi huius coram Deo ſuo, non poterimus reſiſtere illis, quoniam Deus eorum defendet illos, & erimus in opprobrium vniuerſæ terræ. Verùm cùm adhuc perſtreperet belli rumor, Domino gratiſſimum Conuerſionis adimplentes mandatum, ac in eo perſeuerantes, toto terrarum orbe celeberrimam à Deo per manum fœminæ retulere victoriam. Quid interimendos Iſraeſitas vno die, hoc eſt, tertiodecimo menſis duodecimi, qui vocatur Adar, aduerſariorum ſuorum, verſa vice, ipſomet die, interemptores ſumma cum gloria conſtituit? nónne hoc de Conuerſione imperium factitaſſe? Quandónam Dominus tantam obſeſſæ vrbis Samariæ penuriam tanta permutauit abundantia? nónne, cùm audito perhorrendo ex filij carnibus à matribus facto conuiuio, Ioram Rex Iſrael ſcidit veſtimenta ſua, & tranſibat per murum, viditque omnis populus cilicium, quo veſtitus erat ad carnem intrinſecus? Quid hoc eſt? Nónne cùm exoluti de Conuerſione præcepti manifeſtiſſimum enituit argumentum? Et quamuis nimio perculſus dolore, propter nefandum, de quo vt Iudex interpellabatur, ſpectaculum, pręmiſerit, vt Eliſeo caput amputaretur; quia efficaces ad Deum pro tanta calamitate preces, vt ſibi videbatur, non effundebat: conuerſione ſtatim etiam ſcelus hoc expiauit: Ecce enim ſonitus pedum domini eius poſt eum eſt: vt celerrimum intelligas Regis aduentum ad reuocandum de cærde mandatum, ita vt ſimul mortem illaturus nuncius apparuerit, & Ioram appulerit: qui conuerſus ac reſipiſcens ait: Ecce tantum malum à Domino eſt:

Iudith 5. D.

Iudith 4. & 6. 13. 14. & 15.

Eſther 3. D. 9. A.

4. Regum 6. F. G. & cap. 7.

eſt: quid amplius expectabo à Domino? Iam ſuprema ſum pœna affectus, quam Moſes in obſidione comminatus eſt de propriorum comeſtione filiorum. Quid expectabis, ô Rex, à Domino, cui teipſum obtuliſti conuerſum? in cuius & omnium oculis ſole ſplendidius effulſit cilicium?Quid? Accipe: Hæc dicit Dominus: In tempore hoc cras modius ſimilæ vno ſtatêre erit, & duo modij hordei ſtatêre vno in porta Samariæ. Sicque effectum eſt, fugatis à Domino aduerſariorum exercitibus, ac præ timore alimenta vniuerſa relinquentibus. Bone Deus, quanti facis huius præcepti tui de Conuerſione obſeruantiam! Nihil eſt mali, quod ipſa reſarcire non poſſit. Nullum eſt in vita hac tēpus, in quo non impetret. Vlulate (præ doloris acerbitate) paſtores, & clamate, (vt Conuerſionis iuſſa capeſſant) & aſpergite vos cinere (in Conuerſionis ſignum) optimates gregis, (qui maiores eſtis in populo) quia completi ſunt dies veſtri, (Interlinearis, peccatis completis) vt interficiamini. Quid in incaſſum niteris, Propheta? Nunquid homo eſt Deus, vt pœnitudine flectatur? Num immobilis iuſtitiæ ferreæque virgæ ſuæ iura violare poterit? ſi completi ſunt dies, ſi ad ſummum deuenere iniquitates, quid conſilij ſupereſſe quiuerit? Hîc ſumma eſt ſita rerum, Conuertimini: Ne vel vnum hoc in tanta cæterorum deſtructione præceptum prætereatis: ſolum enim ab internecione liberat, quocunque die: quin & ſui ipſius præteritum iam in neceſſitate contemptum purgat ac luſtrat. Tanto illius amore tenetur Omnipotens, vt nullo vel temporis momento non accurrens excipiat obſeruantem, & ſupra collum eius procumbat, & oſculetur, & primam charitatis ſtolam, cum calceamentorum ſpe, ac anuli fide, ſine mora proferri, ſaginatumque vitulum in conuiuia lautè imperet apparari. Ideo nullum non mouet ex ſe lapidem, terret, allicit, iubet, admonet. Vnum vel hoc mihi ſeruate præceptum, Conuertimini ad me. Factum eſt verbum Domini ad Hieremiam in diebus Ioſiæ filij Amon Regis Iuda, in tertiodecimo anno regni eius. Et factum eſt in diebus Ioakim filij Ioſiæ Regis Iuda, vſque ad tranſmigrationem (Septuaginta vertunt, vſque ad captiuitatem) Ieruſalem in menſe quinto. Quid mihi hæc adeò accurata hiſtoriæ temporum deſcriptio? Attendamus Origeni in Gloſſa ordinaria: Cōdemnauerat enim Deus Ieruſalem

Deu.28. *4.Regum 7.A.* *Hier.25. G.34.* *Gloſ. interlin.* *Pœnitentiæ vis.* *Luc.15.* *Hier.1.A.* *Origen.*

propter

propter peccata ſua: & hæc erat extrema ſententia ſua, vt captiuitati relinquerentur. Sed cùm hominum amator ſit Deus, nec quēquam velit perire; antequam depopulationis tempus inſtaret, miſit & hunc Prophetam, qui inuitaret ad pœnitentiā. Miſit eundem etiam ſub ſecundo Rege poſt primum. Miſit quoque ſub tertio. Iam captiuitas imminebat, & adhuc ad ſalutem hortabatur Deus, tribuens & ante vnum diem locum pœnitentiæ. Vnde ſcriptum eſt, vſque ad captiuitatem Ieruſalem, & vſque ad quintum menſem, prophetaſſe Hieremiam. Iam hoſtium vincula ſtrinxerant manus, & nihilominus hæc dicebat Deus: Ecce captiui facti eſtis: agite, licet ſerò, pœnitentiam. Rogate me, & ego parcam vobis: poſſum eruere de captiuitate, qui tradidi. Quemadmodum igitur hi patres, ad quos Hieremias ob tot irruentia damna, ſub impietatis maximè à Deo deteſtabilis pœna, tunc temporis Conuerſionis legi colla ſubdere debebant: pari profectò ratione, tot vndique inſurgentibus periculis, tenentur obaudire Domino per Zachariam loquenti vt cōuertantur, & filij. Quis tantum Domini deſiderium, adeò feruens, adeò perſeuerans in Conuerſione repetenda, citra lethalis ingratitudinis notam, inane, volenti animo, reddi poſſe, crediderit vnquam?

12. Peccator etiā de circūſtantijs dolere debet.

a Aug. tom. 4. de vera & fal. pœn. c. 17. Ezech. 33.

b c. 14.

Contra Cēſuras Eraſmi.

36. Duodecimo declarat Deus per Zachariam hîc, in quónam Conuerſionis, quam efflagitat, ſubſtantia conſiſtat: nempe in eo, vt peccator totum ſe Deo ſacrificet; & non ſolùm de crimine, verum etiam de illius circumſtantijs ſeipſum dolore afficiat. Hoc ſiquidem intereſt inter Verti & Conuerti, vt author eſt [a] Auguſtinus in hæc verba, Quacunque hora peccator ingemuerit, & conuerſus fuerit, vita viuet: Dixit, Conuerſum, non tantùm verſum, vita viuere. Verſum quidem puto, qui dolet de crimine; Conuerſum, qui dolet de omni eius quam expoſuimus varietate, circumſtantiarum ſcilicet, de quibus [b] priùs egerat. Vertitur à peccato, qui iam vult dimittere peccatum: Conuertitur, qui iam totus & omnino vertitur, qui iam non tantùm pœnas timet, ſed ad bonum Domini contendere feſtinat. Quoniam ex abundantia cordis os loquitur; & cor impij quaſi mare feruens: quò iam omnia Sanctorum Patrum, vt Hieronymi & Auguſtini, ſcripta fluctuent, quidam, neſcio qua factus authoritate Cenſor, efficere conatur. Quaſi & in equeſtri oratione, vt

in Eclo-

i.. Eclogis, Georgicis, & Aeneade, ac Epigrammatibus apud Virgilium, & in Epiſtolis, Elegijs, ac Metamorphoſi apud Ouidium; & in pedeſtri item ſermone, vt in familiaribus & ad Atticum epiſtolis, & de Officijs ac Tuſculanis, ac Rhetoricis & Orationibus apud Tullium ſemper idem habeatur ſtylus: vbi phraſis à phraſi quodammodo diſſentit, aut ex inconſultis peritioribus non nihil repugnantiæ in dictis primo prodit aſpectu, ſtatim in foribus eſt Cenſura, qua puelluli omnia facillimo negotio tutari poſſent, tractatum illum non eſſe authoris illius; cùm tamen in oppoſitum abſque vlla controuerſia ſemper fuerit hominum memoria. Quòd ſtyli diuerſitas non comprobet authorem eſſe diuerſum, hoc de ſeipſo teſtantem lege Patrem Hieronymũ in prooemio in Matthæum prope finem, tomo nono; & in epiſtola ad Ruffinum de iudicio Salomonis, in fine, tomo tertio. Hæc dixerim, quia & hoc de vera & falſa pœnitentia opus celebre contra hæreticos eadem cenſura prænotatur, quòd Auguſtini non ſit. Et tamen (addit) totus ferè hic liber tranſſcriptus eſt in decreta & ſententias: vt hinc liqueat, quanto plus fuerit in colligendo ſtudij, quàm iudicij: Quis hanc hominis impudentiam ęquo ferre queat animo? Vtramque Theologorum ac Canoniſtarum ſcholam damnat. Conſulant ſui ſimiles eximium Epiſcopum Canarienſem Torres in exactiſſimo ſuo volumine de Trinitate, quid de huiuſmodi blaterone ſentiat, & mihi ex Domini zelo cum ſtomacho loquenti non imputent: quam enim tenere cœpi modeſtiã, proſequar. Ad rem igitur.[a] Si reuerteris ad me, Iſrael, ait Dominus, ad me conuertere. Porrò, inquit [b] Pater Hieronymus ibi, iuxta Hebraicum hic ſenſus eſt: Si reuerteris ad me, Iſrael, & ſemel ſalutem deſiderans, peccaſſe te dicis, & vocem Domini Dei tui non audiſſe; plenè conuertere; & crede, quem negaſti: & tunc erit plena conuerſio. Si abſtuleris offendicula tua à facie mea, non commoueberis. Cæterùm, ait [c] os aureum, quotidie ſe accuſare, & non corrigere, Deum tentare eſt. Meliùs ergo eligo, vt priùs ſit correctio, & poſtea accuſatio; quàm præcedat accuſatio, & non ſubſequatur correctio. Quid ergo ſcriptum eſt, [d] Ne repetas ſermonem in oratione? Magna vis, magna obſcuritas. Quid eſt, quod dixit, Ne repetas ſermonem in oratione? quis enim non repetat? An fortè illud in-

P. Hier.

Barthol. Torres de Trin. queſt. 27. artic. 1. diſput. 1. parte 2.

a *Hier. 4. A. 1.*
b *P. Hier.*
c *Chryſ. hom. in illud Pſal. 84. Non in æternum iraſc.*
d *Eccli 7. B.*

telligendũ eſt de eo, quod dicis Deo, Peccaui? Non repetas factum, quia cùm repetis, id eſt, ad peccatum redieris, orationem repetis. Ergo eligendum eſt à ſapientibus peccatum agnoſcere, & dolere ſemper præterita vetuſta, malè commiſſa, malè cogitata, peſſimè delectata: inordinatè dicta debent quotidie in mente manere, & ſemper homo debet iſta dolere; vt cùm venerint nouæ ſuggeſtiones, ibi repellatur inimicus, dicens: Adhuc doleo peccatum vetuſtum, quomodo admitto peccatum nouum? Quînam ſe minimè corrigentem, conuerſum dices? Quid eſt enim Conuertere? Ex aliquo alicubi ducere, ex peccato ad iuſtitiam, ex falſitate ad veritatem, ex miſeria ad miſericordiam, ex opere carnali ad ſpiritalem intellectum. Sic conuertit Deus ad ſe animas. Animam meam conuertit. Hinc illud Ambroſij: Qui agit pœnitentiam, non ſolùm diluere lacrymis debet peccatum ſuum, ſed etiam emendatioribus factis operire & tegere delicta ſuperiora, vt non ei imputetur peccatum. Hoc ſanè expoſtulat hîc Dominus, Conuertimini ad me, vt toti deinceps viam mandatorum eius per bonorum operum greſſus percurrant; ac quò magis ad Deum accedunt, eò ampliùs ex deteſtatione à peccati præcipitio recedant. Lauamini, mundi eſtote. Verba hæc venerabilis Beda pertractans ait: Quid prodeſt ſpinis purgare agrum tuum, ſi non etiam aratro ſcindes eum, & ſeres in eo ſemen, vnde gaudeas in futuro? ita & qui deſerit peccata, & ea non plangit pœnitendo, nec bonum poſtea facere conſueſcit, nunquid fructuoſum eſt peccata deſerere, & bona non facere? Conuertimini ad me: totos iam vos obſequio meo dicate, tyrannico peccati dominio prorſus terga vertentes. An neſcitis, quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum, ſerui eſtis eius, cui obediſtis, ſiue peccati ad mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiam? Gratias autem Deo, quòd fuiſtis (id eſt, cum veſtra culpa fuiſſetis) ſerui peccati, obediſtis autem (ex Dei dono) ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi eſtis. Liberati autem à peccato, ſerui facti eſtis iuſtitiæ. Humanum dico, propter infirmitatem carnis veſtræ: ſicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immũditię, & iniquitati ad iniquitatem; ita nũc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Cùm enim ſerui eſſetis peccati, liberi fuiſtis iuſtitiæ. Quem ergo fructum

Chryſ. in Pſal. 22. & 116.

Ambroſ.

Iſaiæ 1.
Beda ibi.
Simile.

Rom. 6. C.

fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Nunc verò liberati à peccato, ſerui autem facti Deo, habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, finem verò vitam æternam. Stipendia enim peccati Mors, Gratia autem Dei vita æterna. Hanc quia fortiter agentibus militibus ſuis impartitur Deus, ſeipſum exercituum Dominum appellat; ac ſi diceret:

Conuertimini ad me exercituum Dominum: vt ſicut hactenus h.
in aduerſariorum meorum campo dimicaſtis, ſub meo deinceps vexillo virtutum arma ſumentes, debellandis eò acriùs inſtetis hoſtibus, quò meliùs eorum inſidias ac crudelitatem lamentando experti, ad mea tandē ſigna ac ſtipendia conuolaſtis. Hoc eſt, μετανοῆτε,
Pœnitentiam agite. *Matt.3.*

Tertiodecimò hinc patet, Militiam eſſe vitam hominis ſuper *37.*
terram, vt ſi quidem in militari arte ita profecerit homo, vt cæleſti- *Iob 7.*
bus inferri copijs ab exercituum Domino dignus habeatur, æternæ *13. Mi-*
ſit vitæ potiturus triumpho. Ad ſe itaque conuerſos, non deſides, *litãdum*
ſed ſtrenuos vult fieri milites, qui hunc è tot titulis ad ſe tranſeunti- *eſt ſemper*
bus offert, exercituum Dominum. Hinc Salomon, dum fortes ſpiri- *iuſto.*
talis pugnæ deſcriberet bellatores, ait: Omnes tenentes gladios, & *Cant.4.*
ad bella doctiſſimi. *Quoniam omnis, qui vult piè viuere, perſecu- *Greg.19.*
tionem patitur, & ab hoſtibus vt transfuga duriùs impugnatur; *Moral.*
agens iter vitæ huius conuerſus ad Dominum, ſemper debet eſſe ar- *cap.28.*
matus, & ſtare ſemper in caſtris. Ideo & de populo Dei refertur: Pro- **2.Tim.*
fecta (inquit) omnis ſynagoga filiorum Iſrael de deſerto Sin, ſe- *3.C.*
cundùm caſtra ſua, per verbum Domini, ſeu iuxta ſermonem Do- *Exod.17.*
mini, caſtramerati ſunt in Raphidim, vbi non erat aqua ad biben- *A.1.*
dum populo: qui adducitur à Moſe ad petram, quæ percuſſà emittit *Origen.*
aquarum fluenta. Venit autem Amalech, & pugnabat contra filios *hom. 11.*
Iſrael in Raphidim. Dixitque Moyſes ad Ioſue: Elige viros, & egreſ- *in Exod.*
ſus pugna contra Amalech. Et Moyſes eleuauit manus, ita vt non laſſarentur vſque ad ſolis occaſum. Fugauitque Ioſue Amalech & populum eius in ore gladij. Dixitque Dominus ad Moyſen: Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade in auribus Ioſue: delebo enim memoriam Amalech ſub cęlo. Aedificauitque Moyſes altare, & vocauit nomen eius, Dominus exultatio, ſeu, exaltatio, mea, dicens:

cens : Quia manus ſolius,ſeu ſolij, Domini, & bellum Domini erit contra Amalech à generatione in generationem. Quòd ſi immortalis eſt Domino pugna cõtra Amalech,contra ſcilicet vitium omne, quòd animam ſibi adeò charam percutere aggreditur, habendus vtique inceſſanter eſt à Domino militum delectus. Atque hoc eſt, quod Zacharia præconem agente proclamat exercituum Dominus: Cõuertimini ad me, ait Dominus exercituum, & aſſumite gladium ſpiritus,& ad intrepidè confligendum virtutem,quę vobis ego con-
Epheſ.6. uerſus Omnipotens libenter offero; atque ita vrbem ac Templum,
2.Cor.6. quod eſtis vos, inſtaurare non timebitis. Hinc in acie excubias ob-
D. ſeruantium more, tempus omne vitæ noctis vigilias nuncupat Al-
Luc.12. tiſſimus. Et ſi venerit in ſecunda vigilia, & ſi in tertia vigilia vene-
E. rit,& ita inuenerit, milites nempe ſuos vigiles, & accinctos ad prælium,beati ſunt ſerui illi. Nec vllum eſt treughæ ſpátium,donec qui nunc ad militarem acceríit peritiam Dominus Sabaoth ſummam ſuos adeptos in campo gloriam viderit,ac eidem acceptam dignè referre poſſe cum Angelicis virtutibus agnouerit in cœlis, vbi ſemper
Iſa.6. exclamant : Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth.
Apoc.4. Quarta autem vigilia noctis venit ad eos,ambulans ſupra mare. Vbi
Mat.14. Pater Hieronymus: Stationes & vigiliæ militares in terna horarum
P. Hier. ſpatia diuiduntur. Quando ergo dicit,in quarta vigilia noctis veniſſe ad eos Dominum,oſtendit tota nocte periclitatos, & in extremo noctis,atque in conſummatione mundi,eis auxilium præbiturum. Iuxta ergo quatuor vigilias,cùm ſit vna Synagoga Domini, in quatuor caſtra diuiditur. Quatuor namque caſtra deſcribuntur circa ta-
Num.2. bernaculum Domini poſita, ſicut refertur in Numeris. Et tu ergo,
Origenes ait Origenes,ſi ſemper vigiles,& ſemper armatus ſis,& ſcias te in ca-
hom. 11. ſtris Domini militare, obſerua illud mandatum, illam ſcilicet vigi-
in Exod. liarum legem,quia nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſęcula-
2.Cor.2. ribus,vt ei placeat, cui ſe probauit. Quia ſi ita milites,vt à rebus ſæ-
A. cularibus liber ſis, & in caſtris Domini agas ſemper excubias, & de te dicetur, quia per verbum Domini exeas de deſerto Sin, & venias in Raphidim. Sin enim,tentatio interpretatur; Raphidim verò, ſanitas iudicij. Qui bene exijt & conuerſus eſt de tentatione, & quem tentatio probabilē reddit, quòd non fictè ad Domini exercituum

copias

copias migret, iſte venit ad ſanitatē iudicij. In die enim iudicij ſanus erit, caputque proſper leuabit & attollet, & ſanitas cum eo erit, qui in tentatione nō fuerit vulneratus. Sicut & in Apocalypſi ſcriptum eſt: Qui autem vicerit, dabo ei de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei. Verùm non ſunt aquæ deliciarum in Raphidim: perturbāt enim voluptates integritatem iudicij: quæ quidem exteriorum appetibilium penuria nequempiam ab exercitu retardet Altiſſimi, pariter ducuntur ad petram, quæ Chriſtus eſt, percuſſo latere abundantiſſimè aqua & ſanguine ſcaturiens, vbi longè deſiderabilioribus animum oblectantibus aquis adaquantur. Si enim, vt doctiſſimus Hector noſter ait, Chriſtus *ieiunauit, orauit, ſi iniurias pertulit, quare voluptatibus ducemur, & labores repudiabimus? Properat quidam Rex ad prælium vndique armatus, ducens exercitum militum omnibus armis indutorum, erigitur ſignum militare, expanduntur vexilla & regia ſtemmata. Sed ſi videres eſſe in exercitu homines aliquos dearmatos, illecebris delinitos, qui leuia ſcuta induerent, pro galeis pileos bombycinos, & pro gladiis flabella portarent, eos inſanos cenſeres, monereſque ne coram Rege ita apparerent. Eodem modo cùm Chriſtus laboribus & doloribus ſe induerit, ſignum Crucis erigat, procedantque armati Apoſtoli & Martyres, quare nos, relictis armis, delicias amplectemur? Mutemus veſtimenta, & armis pœnitentiæ muniamur. Non enim qui homicida fuit ab initio, ſanguinem lambens noſtrum præ ſiti, Amalechitarum infernorum princeps in Raphidim ac iudicij ſanitate, iuxta Originis interpretationem, nos vel ad horam conſiſtere pati poteſt. Vbi primùm inuentus ſecundùm cor Domini vir ac dux ab exercitu diuellitur, cùm ſolerent Reges in animabus ſuis regnantes ad bella procedere, non recedere, iuuaditur, deuaſtatur, interimitur. Antequam tamen manducaret panem de cœlo, & biberet aquam de petra, non refertur populus pugnaſſe, ſed dicitur ad eum: Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Eſt ergo tempus, quando Dominus pugnat pro nobis, nec permittit nos tentari ſupra id quod poſſumus, nec impares viribus ſinit ad fortis venire congreſſum. Denique & Iob omne illud tētationis ſuæ famoſiſſimum certamen iam perfectus impleuit. Et tu ergo cùm cœperis manducare manna,

Luc. 21. *Apoc. 2. B.* *Simile Hectoris Pinti Ezec. 4e.* ** Mat. 4.* *2. Regum 11.* *Exodi 14. D.* *Luc. 11.* *Iob.*

panem cæleſtem verbi Dei, ad militiam vt conuertaris, prouocantis,& bibere aquam de petra,gratiam deguſtando, cumque ad interiora doctrinæ ſpiritalis acceſſeris, ſperato pugnam, & præpara te ad bellum: ſcito te ab exercituum Domino in militum ſuorum noctu diuque decertantium numero aſcitum: vſque ad ſolis occaſum, vitęque terminum,cõſere manus, ad Dei gloriam omnia referre ſpo-

2.Regnm 12.F. lia ſtudens. Sicut Ioab, cùm iam-iam hoſtilis eſſet vrbs regia Rabbath capiẽda, Regem acciuit Dauidem,vt Dauidis nomine victoria cenſeretur. En Moyſes vocauit Ieſum ſeu Ioſue, & dixit: Elige tibi ipſi viros,& egreſſus pugna contra Amalech. Moyſes vocat Ieſum,

Luc.6. lex vocat Chriſtum,vt eligat ſibi ipſi viros potentes de populo.Non poterat Moyſes eligere; ſed Ieſus ſolus eſt,qui poſſit potentes viros

Ioan.15. B. eligere,qui dixit:Non vos me elegiſtis,ſed ego vos elegi. Ipſe enim eſt electorum dux:ipſe potentium princeps: ipſe,qui confligit cum

Luc.11. Amalech. Ipſe eſt enim, qui intrat in domum fortis, & alligat fortem, & vaſa eius diripit. Ipſi ergo vocanti, Conuertimini ad me,& ſeligenti,& vires & arma ſubminiſtrãti,exercituum Domino, æter-

Rupertus ni Patris Filio,quem Zacharias hîc ſecundo loco intelligit,vt & Rupertus annotat, referenda ſunt, quæ ex hoſte trophæa reportas. Ac tanto magis expugnandis aduerſariorum arcibus inſudare debes, quãto turpiori proditionum, ac ruinarum, acceptarumque cladum infamia apud exercituum Dominum, ipſiuſque exercitus, laboras. Memor igitur eſto, te ſub exercituum Domino in campo verſari, qui diligentibus præmia, & negligentibus ſupplicia, viuis mortuiſque inferre poteſt. Expugnanda eſt Aegyptus, veteranos ac bellicoſos oportet in arenam milites deſcendere ſub exercituum Domino.

Exodi 18.A. Ideo ad Iethro ſocerum ſuum,vxorem ac liberos, quos ſecum prius tulerat, in Aegyptum ſe conferens ab exercituum Domino miſſus

Exod. 4. E. Moſes remittit, vbi eos teneriores eſſe ad tot futura certamina conſpicit. Non enim poteſt deſcendere in Aegyptum, niſi qui fuerit

1.Cor.9. D. athleta probabilis,& talis,qualem dicit Apoſtolus:Quia omnis,qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet: & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant,nos autem incorruptam. Ego igitur ſic curro,non quaſi in incertum: ſic pugno,non quaſi aërem verberans. Moyſes ergo,quia magnus erat & potens athleta,deſcendit in

Aegyptum,

Aegyptum, deſcendit ad agones & exercitia virtutum. Sed & Abra- *Gen. 12.*
ham deſcendit in Aegyptum: quia erat & ipſe magnus & potens *10.*
athleta Nam de Iacob quid dicam, qui ipſo nomine athleta eſt: Lu-
ctator enim & ſupplantator interpretatur. Et ideo cùm deſcendiſſet *Gen. 46.*
in ſeptuaginta quinque animabus in Aegyptum Iacob, factus eſt
ſicut ſtellæ cæli in multitudinem. Sed non omnes qui deſcendunt
in Aegyptum, ita pugnant, & ita expediunt agones, vt in multitudi-
nem fiant, & vt ſtellæ cæli multiplicentur. Alijs in contrarium cedit
deſcendiſſe in Aegyptum. Scio ego Hieroboam fugientem à Salo- *3. Regum*
mone deſcendiſſe in Aegyptum, in auxiliarem potiùs, quàm in ad- *11. G.*
uerſarium; & idcirco non ſolùm non creuiſſe in multitudinem, ſed
& ſcidiſſe & corrupiſſe populum Dei. Quia deſcendens in Aegy- *3. Regum*
ptum, accepit à Suſachim vxorem Thecimene, vxoris eius ſororem. *12.*
Agnoſce igitur, qui hac exercituum Domini intonante buccina,
Cõuertimini ad me, in ſuorum militum albo referri ſtudes, deſcen-
dendum tibi fore in Aegyptum vt hoſtem, ad fortiter eam debel-
landam & expugnandam; non vt colonum, ad eam propugnãdam:
tuiſque vitijs primùm extirpandis inſudandum, mox virtutum
arcibus extruendis; ſi peroptato tandem ab exercituum Domino
triumpho donari velis.

Quòd autem Filius in ſacris literis Dominus Sabaoth appelle-
tur, luculentiſſimè probat inclytus Pater Hieronymus ad Dama- *P. Hier.*
ſum, & in Eſaiam: nunc, ne prolixiores ſimus in hac particula, ad re-
liqua pergamus.

Et conuertar ad vos: efficiar vobis propitius, & à vindicta abſti- i
nebo. Vnde legitur: Tantùm in me vertit & conuertit manum 38.
ſuam. Quem locum ſic Pater Hieronymus enarrat: Hoc enim ſen- *Pœniten-*
tit, iuſti Iudicis ſententia decernente, ſibi iuxta merita ſua euenire, *tia fru-*
quod ſe recolit proprijs actionibus promereri. Illud tamen conſide- *ctus.*
randum eſt, quod dicit: Tantùm in me vertit & conuertit manum *Thre. 3.*
ſuam. Conuertere enim ſæpe in ſcripturis ponitur pro placare; vt eſt *A.*
illud: Conuertere, Domine, aliquantulum; & deprecabilis eſto ſu- *P. Hier.*
per ſeruos tuos. Vertit enim Dominus manum ſuam, quando iuſtè *Pſal. 89.*
in reos debitam vltionem immittit: & conuertit manum ſuam, *C.*
quando miſericorditer à vindicta ſententiam ſuſpẽdit. Scriptum eſt
enim

1.Regum 2.B. enim de illo: Dominus mortificat, & viuificat; humiliat, & ſub-
Deut 32. F. leuat. Et in Deuteronomio dicit: Ego occîdam, & ego viuere
faciam.

i. Et conuertar ad vos; vberiora gratiæ meæ vobis munera largiens,
Iob 17. A. ponam vos iuxta me: vt licet cuiuſuis manus pugnet cōtra vos, ver-
ſa facie fortiſſimè reſiſtatis, ſcientes, quia ſi Deus pro vobis, quis
Iudic 20. contra vos præualere poterit? Totum me ad vniuſcuiuſque veſtrum
Rom. 8. F. patrociniū ita verſum quiſque ſentiet, quaſi ſolus ipſe ſit mihi cor-
di. Simpliciſſimus ego ſum; quocunque me verto, integer adſum:
Eccli. 2. propterea & veſtrûm ſingulos conuerti, hoc eſt, integros mecum
C. eſſe præcipio. Væ duplici corde, & ingredienti terram duabus vijs.
Mat. 6. Non poteſtis duobus Dominis ſeruire; qua ratione duo ſunt, &
C. Albertus Magnus ibi. non vnum.

*Profectò ita ſe geſſit Dominus cum his Iſraelitis, quemadmo-
**Figura.* dum Dauid cum Abſalone: quem ab exilio reuocauit, verùm bien-
3. Regum 14. nio, qui diuiſionis eſt numerus, faciem ſuam illi denegauit; poſtea
verò oſculatus eſt Rex Abſalonem. Similiter exercituum Dominus
è Babylonis captiuitate populum ſuum reduxit, ſed adhuc moleſtijs
à Samaritis vſque ad Templi ac vrbis fabricæ intermiſſionem affli-
gi permittens, vultum ſuum eis propitium nondum vidēdum con-
ceſſiſſe videtur: quod præ omnibus fuerat curandum, eiuſdem Ab-
ſalonis exemplo, qui Ioab, vt ad ſe veniret, bis obſecrans, vt eum pro
ſe ad interpellandum Regem deſtinaret, nec tamen accedētem, agri
parte ipſius Ioab flammis per ſeruos ſuos abſumpta, ad ſe venire
compellens, hac legatione tranſmittit ad patrem: *Quare veni de
Geſſur? melius mihi erat ibi eſſe: obſecro ergo, vt videā faciem Re-
gis: quòd ſi memor eſt iniquitatis meæ, interficiat me.* Expiauerat
3. Regum 13. G. autem impietatem ſuam tribus annis in Geſſur commoratus: vt in-
telligas tribus pœnitentiæ partibus abſolutis, tibi quidem cor Regis
3. Regum 14. A. verſum à Ioab & confeſſario dignoſci, non tamen adhuc conuer-
Luc. 3. B. ſum, donec vberiores ac dignos reddas pœnitentiæ fructus, ac bono-
rum operum exercitijs augearis. Attamen hi captiuitatis filij in eo
quod ſummum eſt bonorum, in perquirenda videlicet Domini fa-
cie, oſcitāt; ſicut & nos: excitat eos Dominus per Prophetam; ſuam-
Eſth. 15. que faciem amœniſſimam & gratiarum plenam pollicetur, hac in-
muros

mirũ lege, vt & ipſi amodo faciem ſuam vero amatori exercituum Domino minimè abſcondant: quin ad eum quamprimum conuertantur: Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Quis non videt, vel volens cæcus, quàm verè de Domino protulerit os aureum: Nihil eſt quod illum ita exhilaret, atque conuerſio noſtra, & à peccato ad virtutem regreſſus? Vis ergo, peccator, triſtem tot tuis obſcœnitatibus Dei faciem exhilarare? Conuertere. Vis tibi conuerſam hilarem ac iucundam reddere? Conuertere. Accipe, accipe eundem Chryſoſtomum: Talis erat filius ille, qui ſua omnia bona obligurierat, ad ſummam nequitiam perductus, quouis nugante aut ægrotante deteriùs habens, qui tamen, vt voluit, nouus ſtatim factus eſt totus, ab ipſa ſolùm animi animaduerſione ac mutatione. Poſteaquam enim dixit, Reuertar ad patrem meum: verbum hoc illi bona omnia attulit; ſeu potiùs, non verbum ſimpliciter, ſed opus verbo additum. Vbi primùm enim dixit, Reuertar; reuerſus quidem eſt, & totum illud iter rediens confecit. Sic & ipſi nos faciamus: hoſpitam modò & alienam terram deſeramus: hoc enim ipſum eſt peccatum, procul nos à domo paterna abducens. Illud ergo relinquamus, quo mox domum paternam reuertamur. Eſt enim pater propenſo erga nos affectu, qui ſi nos de ſententia priore deductos eſſe ſenſerit, nihilo certè minoris, ſed & pluris æſtimabit, quàm qui perpetua vita integri inculpatique vixere. Nam & illum, cuius paulo antè meminimus, tum pater pluris fecit: recuperato enim, quem amiſerat, filio, magis gauiſus eſt. Et quo, inquies, reuertar modo? Rem tantùm aggreditor, & totum compleueris. Siſtito, ac peccare deſinito, vlteriùs non progreſſus: ac tibi iam in manu res tota aderit. Nam quemadmodum vſu venire videmus in ijs, qui morbo laborãt, vt cùm morbus non ingraueſcit, tunc ſanitatis initium fiat: ſic & in ipſa vitioſitate vlteriùs ne proceſſeris, & tibi malitia finem habuerit. Qui ſi id duos dies feceris, tertio faciliùs abſtinueris: ac ſi poſt dies tres decem addideris, fiet, vt viginti deinceps addas, ac deinceps centum, tum autem vitam totam. Quantò enim magis progreſſus fueris, eò magis facilem viam offendes: ad poſtremum, in ipſo conſtitutus faſtigio, bonorum multorum fructum ſimul decerpes. Quando & tum, cùm prodigus ille reuertitur, & citharæ, & chori, & liberalitates, & publici

Chryſ. hom. 25. in Gen.

Chryſ. hom. 10. ad Rom.

Luc. 15. D.

Simile.

publici conuentus extitere. Ac qui pro perdita impenſa, pro tam longa peregrinatione, à filio pœnas repoſcere debebat, vſque adeò nihil horum fecit, vt & illum, tanquam vita proba, tanquam fama eſſet incolumi, conſpexerit, ac ne verbo quidem quicquam illi exprobrauerit, atque adeò ne leuiter quidem res illi præteritas in memoriam redigere ſuſtinuerit; ſed & illum complexus, atque exoſculatus, vitulum ſacrificauerit, ſtolam induerit, multo ornatu compoſuerit. Sat ſit ex Chryſoſtomo, in cuius vernantem ſemper incidens campum, vix me extricare valeo, tanta dulcedine rerum allectus. En quàm abunde ex his explicatur, quantum emolumenti afferat hæc Domini promiſsio, qua ſeipſum ſibi obſtringit, Et cõuertar ad vos: facienti quod in ſe eſt, adero, in eiuſque auxilium me totum læta fronte conuerſum præſentiet: ita vt & ad eum meus ille ſermo coronans cum exercitibus meis ſeſe extendat: Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes. exiliet enim ex hominibus, qui me ſibi conuerſum ſemper aſpexerit, & feretur in cælum: ſicut & horum mei Iſraelitarum reliquijs ſum per Michæam præfatus: Ponam auerſionem eorum, ſicut oues in tribulatione, quaſi gregem in medio cubilis eorum: exilient ex hominibus. Nunc interim, quia verſi ſunt à me, ponam in tribulatione, & coanguſtabo: vt quem per beneficia non ſenſerunt, intelligant per ſupplicia. Sed poſtquam tribulati fuerint, & anguſtiæ tempus expleuerint, ponentur in requie, hoc eſt, in cubili ſuo. Et tunc de hominibus commigrabunt, & tranſcendent humanæ conditionis ſtatum, & implebunt quod ſequitur: Exilient ex hominibus. Non ſolùm autem illi exilient, & abibunt, ſed omnes, ad quos fit ſermo meus, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos; qui humana vitia relinquentes, conuerſationem diuinitatis imitantur, & audiunt, Et conuertar ad vos, iuſtificantis gratię meæ vobis dona infundam, ac diuinæ meæ naturæ conſortes efficiam. Non eſt iam quid homo excuſationis obtendat. Deus deſpicitur, & expectat: contemni ſe videt, & reuocat: iniuriam de contemptu ſuo ſuſcipit, & tamen quandoque reuertentibus etiam præmia promittit: en quanta: Et conuertar ad vos. Quid maius? Totum ſe pollicetur, ac vertit. Sic enim Deus dilexit mũdum, vt Filium ſuum vnigenitum daret. Ad Immundum, vtpote auerſum, factum iam ex Dei charitate

Pſal. 81. B. — *Mich. 2. iuxta lxx. T. Hier.* — *Gregor. hom. 13. in Euãg.* — *Ioan. 3.*

charitate Mundum, vtpote conuerſum, Deus conuertitur, hoc eſt, illi faciem ſuam oſtendit, dum ei Verbum ſuum dono dat ad ipſius Mundi libitum. Sicut enim per faciem agnoſcitur homo, ita Deus per Verbum ſuũ intelligitur, ipſomet atteſtante: [a]Nec Patrem quis nouit, niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Et quidem ille manifeſtare Patris nomen omnibus exoptat. [b]Non enim venit vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam, id eſt, ad mutuam conuerſionem, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos; & amantiſſimos oculos meos ſuper vos ſtatuam. Quid facimus? quid immoramur? Deum immortalem, quænam hæc amentia? Nihil magis è noſtra excidiſſe memoria apparet, quàm hæc tam immenſa Dei promiſſa, Et cõuertar ad vos. Si mortalis nos princeps aut Rex inuitaret, ac in ſuam, ſiriendam tandem, permoleſtamque gratiam arceſſeret, quàm prompti, quàm læti, quàm celeres accurreremus! Et vtinam propriæ ac aliorum ſalutis immemores, præ ſollicitudine aſſeruandæ hominum beneuolentiæ, minimè redderemur! Me miſerum! quàm verſa rationalium vice viuimus! Viuimus? an deficimus? Quàm paucos erit hac tẽpeſtate Hieremias deprehendere! Omnes optimates Regis Babylonis ei bona cupiunt, cupit ac præcipit ipſe Rex victor ac præpotens Nabuchodonoſor: militiæ princeps ac triumphans Nabuzardan his ad ſe illum nititur allicere: Dominus Deus tuus locutus eſt malum hoc ſuper locum iſtum, & adduxit: (non ego, qui, vt miniſter, adſum) & fecit Dominus ſicut locutus eſt: quia peccaſtis Domino, & non audiſtis vocem eius: & factus eſt vobis ſermo hic (ne me barbarum putes, nequaquam iſta penetrantem.) Nunc ergo (cùm tempore vindictæ, non vltorem, ſed & defenſorem ac liberatorem me tibi aſſiſtere videas) ecce ſolui te hodie de catenis, quæ ſunt in manibus tuis: (vt & ipſis eas Intuearis oculis, & acquieſcas votis meis tanto lubentiùs, quanto etiam gratioſiùs, nulla vi aut coactione, id à te impetrare feſtino) ſi placet tibi, vt venias mecum in Babylonẽ, veni: (& augebo munera, & conuertar ad te) & ponam oculos meos ſuper te. Quódnam miſerabile aut ingratiſſimum pectus tot bona, tot promiſſa non expugnarent, aut emollirent? Verùm nihil horum poteſt Propheticum cor vel tantillum loco dimouere. Potiùs ſibi cum reſidua ac deploranda plebe (ſicut & quondam Moſes cum captiuo

Simile, ex Greg. in Ezech.
[a] *Matth. 11.*
[b] *Luc. 5. F.*
Compar.
Hier. 39. C.
Hier. 40. A.

Exodi populo in Aegypto ærumnas, cõtempto Pharaonis palatio) threnos
Heb. ac pœnitentiæ lamenta deligit, vt tandem orans, Conuerte nos, Do-
Thre. 5. mine, ad te, & conuertemur; hanc, quam poſtulat, ſuis impetret ex-
D. citantem gratiam, qua nunc eos Dominus donans prior inuitat,
Cõuertimini ad me: ac demum, quod omnibus ipſe præferebat Hie-
remias, placatam per iuſtitiæ porrectricem gratiam ſuę gẽti Domini
faciem redderet: quæ gratioſiſſimè hîc etiam offertur, Et conuertar
ad vos: ita vt veriùs, quàm Ioab Dauidi, Hieremias Deo dicere value-
3. Regum rit: Hodie intellexit ſeruus tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis,
14. E. Domine mi Rex: feciſti enim ſermonem, (de Abſalone reuocando)
Domine mi Rex, ſerui tui. Mauult Hieremias Domini ſuper euerſũ
iam populum oculos reducere, quàm Regis Babylonis oculos &
Principum eius ſuper ſe vndique deſolatum inducere. Præeligit
hanc Domini vocem, Conuertar ad vos, illi, Conuertar ad te, ipſius
Nabuzardan: vt euidentiſſimè ſciamus quanti ſit facienda hęc Do-
mini promiſſio, Et conuertar ad vos: quámque anteponenda ſit cu-
iuſuis mortalium Magnatum amicitiæ. Et quidem non immeritò,
cùm hæc ſit cæleſtium agminum vera beatitudo, hac Domini polli-
citatione frui, Et conuertar ad vos; nec quiſquã beatis iungendus ſit
exercitibus, qui priùs in via non hanc ſumma animi alacritate ſer-
uarit ac votis omnibus exceperit vocem, Et conuertar ad vos. Quæ-
nam enim ſine hac voce ad gloriã poſſunt eſſe merita vel Angelis,
Pſal. 5. vel hominibus? Hæc vox eſt, vt ſcutum bonæ voluntatis ſuæ, quo
ſuos coronat Dominus Sabaoth, eorumque faucibus prædulcem
inſtillat hymnum: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sa-
baoth. Vnde meritò ſubditur & tertiò:

k. Dicit Dominus Sabaoth, quod eſt, Omnipotens, ſeu Virtutum,
39. vel Exercituum: vt eius, quæ ſola poteſt alios beare, Trinitatis vox
Dei præ- iſta eſſe intelligatur, ac præmiorum magnitudo neminem lateat. Si
mia ſunt enim Alexander obolum petenti vrbem contulit, ac vrbem ſibi ni-
maxima. mium eſſe dicenti reſpondit, Alexandro parum eſſe, quod dederit;
Alex. ſe docens iuxta maieſtatis ſuæ celſitudinem beneficia elargiri debe-
Mag. re: quid ab exercituum Domino? quid à ſummo bono? quid à
vero Deo, perſonarum ſola diſtinctione trino, diuinæ ſimplicitate
2. Tim. 2. naturæ vno, qui ſeipſum negare non poteſt, fortiter ac perſeueran-
ter

ter bella ſuperantes milites ſui certò ſibi ſpondere poterunt? Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ ſub hoc chirographo, Et conuertar ad vos, diligentibus ſe præparauit Dominus Sabaoth: vt apprimè tantum illum deceat hæc vox, Et conuertar ad vos: non autem ait, Conuertemur, vt ſubſtantiæ denotet vnitatem.

Multò igitur cautiùs ad Dominum conuerſum incedere oportet: cùm ex hac lege, Et conuertar ad vos, firmaſſe ſuper eum oculos ſuos exercituum Dominum conſtet in [a] via hac, qua graditur; ac ſibi etiam à Domino dictum eſſe pateat, [b] Ambula coram me, & eſto perfectus, [c] ſicut cœleſtis tuus ille Pater, à cuius ſimilitudine & aſpectu ne vel ad punctum oculos deflectas: certiſſimè enim corrues. Hoc ſanè docet hîc Zacharias, ſe toties ad exercituum Dominum mentis affectuſque oculos erectos habere indicans: vt in boni operis exordio ad exercituum Dominum attendas, & in progreſſu ac fine ſimiliter. [d] Dixitq; Dominus ad Moyſem & Aaron: Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filijs Iſrael, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis. Quódnam hoc in Moſe & Aarone flagitium? aut quando tam præclaros ſanctitate viros de Deo diffidentia inuaſit? En pro ſedanda populorum ſiti corruunt proni in terram: ita clamant ad Dominum, vt nouum ab eo miraculum doceantur educẽdarum è ſilice aquarum. En quàm ſtudioſum eſt miraculi principium. Vide progreſſum. Nulla mora: tollit virgam: congregat populum coram petra, veluti Dominus præceperat. Quidnam hîc vitij eſt? Sed & ipſe miraculi euentus, quàm omni caruerit macula factum hoc, explicare videtur. Vbinam diffidentiæ immanis culpa, quam Dominus agnoſcit? aut cur permiſit? Animaduerte opus exequendi modum à Deo iniunctum: Loquimini ad petram, coram eis; & illa dabit (vtique ſponte ſua, nullo verbere icta) aquas: & ita deprehendes, nequaquam fuiſſe obſeruatum; cùm ex eo tantò maior apparere debuiſſet multitudinis in Domini promiſſa proteruia, ad ſolam Domini vocem ipſamet petra confeſtim aquarum copiam emittente. At Moſes, conſentiente Aarone, virgæ ictum addidit ſemel, & ob hanc culpam non protinus eruperunt aquæ; verùm ob Domini gloriam, cùm iterum per-

Deum inſpice præſentem.
[a] *Pſal. 31.*
[b] *Gen. 17.*
[c] *Mat. 5. 48.*
Auxiliũ Dei neceſſarium eſt pro vſu gratiæ.
[d] *Num. 20. B.*

cuſſiſſet & petram virga, & contritione cor, effluxerunt aquæ largiſ-
Caiet. ibi. ſimæ. Et iſte fiduciæ defectus, inquit Dominus Caietanus, euenit eis,quia quoad hanc fiduciam derelicti ſunt à Deo ſibi ipſis: hoc eſt, Deus non præſtitit eis efficax ſuum auxiliũ,ad hunc fiduciæ actum habendum. Et hinc,prudens lector,cõſidera,quàm verum ſit,quòd non ſufficimus etiam habentes gratiam Dei ad vtendum gratia habitante in mentibus noſtris, abſque aſſiſtente Dei gratuito auxilio. Ecce Moſes tam ſanctus, tam aſſiduus diuinis colloquiis, in vna actione relictus ſibi ipſi defecit. Hæc ille.

Ne differas conuerti. Verùm ne tãta prolixitate moroſiores ſimus, ſat ſint morum inſtituta,quæ in huius,quæ ex ſe moralis eſt,expoſitione literæ tetigimus: & licet conſultò quàm plura omittamus, aut ſeruemus, illud tamen te nunquam prætereat: quoniam tuo nomine, pro te, vbi
Pſal. 6. ſupremum clauſeris diem, proponetur Altiſſimo; Conuertere, Domine, & eripe animam meam: quoniam non eſt in morte, qui memor ſit tui. Nunc ergo tu, memor eſto exercituum Domini tibi hoc ipſum modò proponentis, vt ad eum conuertaris. Conuertimini ad me,ait Dominus exercituum, nullius ope indigens, volens tamen ob bonitatem ſuam hanc ſuæ iuſtitiæ anſam præbere, vt æterna tibi tandem præmia conferantur: hoc ſcilicet iure, vt libenter audiens in vita Dominum exercituum, cuius militiæ in Baptiſmo,& Confirmatione, priuatim & publicè nomina dediſti, & ad eum conuerſus, audiaris ab eo tanquam Duce tuo in morte, conuerſumque tibi feliciſſimus agnoſcas. Audiens ergo, audiêris; non audiens autem,non audiêris. Hoc ius, hæc lex. Ignorans ignorabitur. Propterea

TEXTVS.

40. [a]Ne [b]ſitis [c]ſicut patres veſtri, ad quos [d]clamabant [e]Prophetæ priores, dicentes: [f]Hæc dicit Dominus exercituum: [g]Conuertimini de [h]vijs veſtris malis, & [i]cogita-
Prou. 1. tionibus veſtris peſſimis. [k]Et non audierunt, neque attenderunt ad me, dicit Dominus.

Paraphra-

Paraphraſis.

HOc verò præſentaneum illis erit ſignum, quòd ego in te loquar, quia priorum vatum oraculis, quæ experientia comprobarunt, tua conſonant vaticinia. Ne ergo & ipſi in pectoris duritie velint patribus ſubſcribere; ad quos tanquam ſurdaſtros, ac graui ſomno correptos, ego ipſe clamaui in Iſaia, Oſee, Ioël, Amos, & Hieremia, vt vias malas deſererent, & cogitationes peſſimas derelinquerent, quibus & opere & mente peccabant, nihilominus tamen mihi cordis aurem præbere noluerunt. Cur ergo clamabam, niſi vt à præcipitio liberaſſem?

Quoniam obiectũ præſens plus mouet, & ampliùs domeſtica in proſpectu habentur, charorumq; tormẽta magis excruciant, cautioreſque facere debent filios parentum ſupplicia. Quamobrem Cambyſes ſecundus Perſarum Rex malè iudicanti detractam pellem iudiciariæ ſellæ apponi præcepit, iudicantiſque filium iudicem in ea ſubſtituit. Dominus, vt ad ſe conuertantur hi de captiuitate reuerſi, hac eis ratione perſuadere nititur, quia malè ceſſit ipſorum patribus, obſtinato fuiſſe animo, vt norunt: ſimul atque ſeipſum Dominus ab ea purgat nota, quòd propter parentum commiſſa filios plecteret. Eam enim punit ſobolem, quæ maiorum deteſtanda ſectatur exempla. Ne ergo, ait, ſitis, ſicut patres veſtri, rebelles ac duri: ſi & in pœna non vultis eſſe pares. Ecce in veſtra ſitum eſt voluntate: licet malos ſitis progenitores ſortiti, ſuper quos iracundia iratus ſum, propter eorum proteruiam: quas dederunt & illi pœnas, ne vobis reddam, efficite. Quod quidem erit, ſi à patrum veſtigijs vos ipſos auertere, & ad mea conuertere nolueritis. Clariùs oſtendit hunc ſenſum tranſlatio Septuaginta, quæ habet: Et nolite fieri ſicut patres veſtri. Filij namq; (vt author eſt *Doctor Angelicus) in peccatis parentum nutriti, proniores ſunt ad peccandum, tum propter conſuetudinem, tum etiam propter exemplum patrum, quaſi authoritatem ſequentes. Sunt etiam maiori pœna digni, ſi pœnas patrum videntes, correcti non ſunt. Quare minatus eſt Omnipotẽs in hæc verba: Ego ſum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, viſitans iniquitates patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum,

a. Patrum mala eui-tent filij, ne grauius puniantur. Valer. in 6. Supplem. Chron. libro 5. fol. 100.

Trãſlat. Septuag.

** 1. 2. q. 87. a. 8. o.*

Exod. 20. A.

rum, qui oderunt me. Cuius cōminationis maternū ac propriū ſenſum difficilium enodatrix Chaldaica hoc pacto dilucidat: Viſitans peccata patrū ſuper filios tranſgreſſores in tertiā & in quartā generationē his, qui oderunt me, quando filij ſequuntur peccata patrum. Hac illa. Atque ita videmus Adamum cum tota poſteritate damnatum, quoniam interpretatiuè id Adami genus voluiſſe conſtat, quod ſuum caput appetijſſe non latet. Idem ſupplicium in Cain prole, quæ diluuio interijt, & in Saulis, & in Hieroboæ, aliorumque progenie extincta facillimū erit inſpicere. Hunc amplexati ſunt tanquam genuinum illius literæ ſenſum grauiſſimi Eccleſiæ Patres, Auguſtinus contra Adimantum capite ſeptimo, & de quæſtionibus noui & veteris Teſtamenti capite quartodecimo; Gregorius quintodecimo Moralium, capite viceſimo ſecundo; Theodoretus, Seuerus, Rabanus, Rupertus, & alij. At nunc audiamus Patrē Hieronymum in orationem Hieremiæ: [a] Patres noſtri peccauerunt, & non ſunt; & nos iniquitates eorum portauimus. [b] Ideo iniquitates eorum portauerunt, quia imitatores eorum in nequitia extiterunt: iuxta illud, quod ſcriptum eſt: [c] Patres noſtri comederūt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerūt. Quod idem Pater ſic in [d] Ezechiele dilucidat: Scriptum eſt in Prouerbijs: [e] Sicut vua acerba dentibus noxia eſt, & fumus oculis; ſic iniquitas ijs, qui vtuntur ea. Ex quo perſpicuum eſt, non aliorum dolere dentes & obſtupeſcere, ſed eorum, qui vuam acerbam comederint. Eſt autem loci iſtius hic ſenſus: Quomodo ſi quis velit dicere, Patres vuam acerbam comederunt, & dentes filiorum obſtupuerunt, ridiculum eſt, & nullam habens conſequentiam: ſic iniquum eſt atque peruerſum, peccare patres, & filios nepoteſque cruciari. Et in Exodo: [f] Ego ſum, ait, Dominus Deus tuus æmulator, qui reddo peccata patrum ſuper filios vſque in tertiam & quartam generationem his, qui oderunt me; & faciam miſericordiam in millia his, qui diligūt me, & cuſtodiūt præcepta mea. Nec contrarius eſt iſte locus illi teſtimonio Ezechielis. [g] Filius autem non portabit iniquitatem patris, nec pater iniquitatem filij: quia mox ſequitur, Iuſtitia iuſti erit ſuper eum. Et os aureum: [h] Ergo ne in æternum iraſcaris nobis: non tantùm nobis, ſed & poſteris noſtris, à generatione in generationem. Quia ſcriptum eſt: [i] Rependam peccata patrum in filios

Chaldaic. paraph. *Auguſt.* *Gregor.* *Theod.* *Seuerus,* *Rabanus,* *Rupert.* [a] *Thrē. 5.* [b] *P. Hier.* [c] *Hier. 31. D.* [d] *Ezech. 18. A.* [e] *Prou. 10. D.* [f] *Exodi 20. A.* [g] *Ezech. 18. C.* [h] *Chryſ. tomo 1. in illud Pſal. 84. Non in æternum iraſcaris.* [i] *Exòdi 20. A.*

filios in ſecundam & tertiam generationem in ijs, qui non cognoüerunt me. Gratias tibi, Deus, quia addidiſti, in ijs qui te non cognouerunt. Cæterùm ſi taceres, omnes condemnares. Demonſtraſti ergò, quia ſi pater fuerit contemptor tuus, & filius talis fuerit, æquè tibi non obediens, & nepos ſecutus fuerit vias aui & patris ſui; pronepos ſi ita attenderit, quod anterior generatio eius; quia ergo non te cognouerunt, rependes eis in ſecundam, tertiam, & quartam progeniem. Nam quid dixit Propheta alio loco: Quid eſt, quòd inter vos vertitis parabolam iſtam dicentes: Patres comederũt mala acida, & dentes filiorum obſtupeſcunt? Vlteriùs non erit hoc. Nónne anima patris & filij mea eſt? Nec pater pro filio, nec filius pro patre: vnuſquiſque pro facinore ſuo iudicabitur, pro peccato ſuo punietur, pro malis ſuis in pœnam æternam mittetur. Non ergo dicat, quia poſt pœnam accipiet qualemcumque indulgentiam in æternum. Anima ergo quæ peccat, morietur. Pōdus peccatorũ m' ſuorum vnuſquiſque in ſe portat, pro ſuo peccato iudicabitur. Nam ſi ſit bonæ vitæ pater, & filius malæ, non liberat pater filium: æquè ſi ſit filius ſanctus, & pater iniquus, nō liberat filius patrem. Quamobrem quod poſtea Moſes Domino replicauit obſecrans: Qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem: cum ea, quam ipſemet Dominus Moyſem inſtruxerat, intelligendum eſt limitatione, iis, inquam poſteris, qui oderũt Dominum. Atque ita Chaldaica transfert: Viſitans peccata patrum in filios, & in filios filiorum ſceleratorum, in generationem tertiam, & in generationem quartam. Vbi vides dictionem illam, ſceleratorum, optimè totam hanc clauſulam, iis, qui oderunt me, repetere. Id in Leuitico Deus clariùs expreſſit: Quòd ſi & de iis aliqui remanſerint, tabeſcent in iniquitatibus ſuis in terra inimicorum ſuorum, & propter peccata patrum ſuorum, & ſua, (ecce) affligētur: donec confiteantur iniquitates ſuas, & malorum ſuorum recordentur, quibus præuaricati ſunt in me, & ambulauerunt ex aduerſo mihi. Ambulabo igitur & ego contra eos, & inducam illos in terram hoſtilem, donec erubeſcat incircunciſa mens eorum: tunc orabunt pro impietatibus ſuis, vtique filij. Vt quia (tradente * Auguſtino) impietatem parentum ſecuti, mala, quæ obliteranda erant, exemplauerint,

Exodi 34. A.

Paraph. Chald.

Leu. 26. F. 39.

** Aug. de q. vet. & noui Teſtament. c. 14.*

R accer-

Matth. 23.D. acerbiùs puniantur. Vnde Dominus Iudæis comminaturus vrbis excidium, Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt à ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguinem Zachariæ, &c. quem occidiſtis; præmiſit expreſſiùs, Et vos implete menſuram patrum veſtrorum, quæ vna eademque fuit eorum bonos perſequentium: vt eos dixerit patres, quos ſibi imitatione delegerint; ſicut & apud *Ioan. 8.* Ioannem eiſdem inquit: Vos ex patre diabolo eſtis. Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. Atque hoc idem ab his Iſraelitis efflagitat hîc Dominus: Ne procacium & incircunciſo corde patrum veſtrorum, inſpirationibus meis ac monitis obſiſtentium, ſectemini aut ſectari velitis procaciam. His enim ego, qui ſe peſſimos imitatione morum patres habere profitentur, filiis rependo in tertiam & quartam generationem; & facio miſericordiam in millia his, qui diligunt me, & cuſtodiũt præcepta mea: hi namque, à quibuſcunque ſint geniti, me patrem, virtutum bonorumque omnium veriſſimum exemplar agnoſcunt, & ſuis conãtur vitæ ſanctimonia præcordiis immittere. Ipſa hæc Noë vir ſanctus ex Domini ſeruauit inſtinctu, Sem & Iapheth cum longinqua eorum poſteritate bona, *Gen. 9. vide ibi Lyram.* Cham verò ac Chanaan mala imprecatus. Chanaan ſiquidem aui turpitudinem patri aperuit, prauoſque patris mores eò vſque cum ſuis eſt ſequutus, quouſque Dei iuſſu deletus, eiuſque terra tradita fuit Iſraeli.

b. 41. *Patrum doctrinã bonam ſuſcipiãt filij:* Ne ſitis ergo ſicut patres veſtri: audite tamen, quæ vobis bona prædicarunt. Sic enim ſcriptum eſt: [a] Audi, fili mi, diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ. Vbi non contemnendus Rodolphus Baynus: [b] Vt filij patres libenter auſcultent, & correctionem ſiue admonitionem libenter admittant, æquum eſt. Primò, quòd liberos ſuos monendo & inſtituendo, ſuo fungantur munere. Deinde, quòd nemo eos maiori proſequatur amore, quàm parentes. Porrò cum ſint maiores natu, nobis ſcire plura illos veriſimile eſt. Ideo dicit Salomon: Fili mi, quiſquis es, audi patris tui diſciplinam. Obſeruant Hebræi, non dixiſſe Salomonem, Sequere veſtigia patris, (quod eſt hîc, eſſe ſicut patrem) ſed, Audi diſciplinam: ſolent enim patres *Luc. 11.* etiam mali rectè filios admonere, iuxta illud Euangelij: Vos, cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filijs veſtris; quanto magis Pater veſter cæleſtis!

[a] Prou. 1. *[b] Rodolphus Baynus.*

cæleſtis! Hactenus ille. Vnde & Paulus: Patres quidem carnis noſtræ *Heb.12.*
eruditores habuimus, & reuerebamur eos. Num multò magis obtem- 11
perabimus Patri Spirituum, & viuemus? Vbi Theodoretus: Qui à pa- *Theod.*
tribus corporalibus diſciplinā ſuſcipimus, ſpiritalis patris diſciplinā
non amplectimur? Deinde docet etiam differentiā diſciplinæ: Et illi
quidē in tempore paucorū dierum ſecūdùm voluntatē ſuam erudie-
bant nos; hic autē ad id quod vtile eſt, in recipiēdo ſanctificationem
eius. Et in illis quidē dixit, prout eis videbatur; neq; enim docēt om-
nes id quod eſt vtile: in Deo autem fructum oſtendit diſciplinæ; vult
enim nos ſanctos efficere, & eſſe ſuæ ſanctitatis participes: atque ita
vult nos eſſe ſicuti ipſe eſt; non tamē ſicut maiores noſtri, deprauatis
moribus. Ne ſitis, inquit, ſicut patres veſtri: ne eorum opera corrupta
ſectemini. Non tamē prohibeo, Ne audiatis patres veſtros, vbi pro-
ficua vos ſermone ſaltem & oratione docuerint: nam ſuper cathe- *Mat.23.*
dram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi: quæcunque dixerint vobis,
ſeruate & facite; ſecūdùm autem opera eorum nolite facere. Hono-
rem & obedientiam deferte cathedræ ac Moſis doctrinæ. Verum
enim, à quocumque dicatur, à Deo eſt. Nec vos damnabit, quòd alij
fecerunt, malum, ſed quod vos ipſi opere patraſtis. Audite itaque
cunctos recta monētes cum gratiarum actione, ac multò magis pa-
tres: quòd ſi praua ſint patrum opera, ne ſitis in operatione ſicut
patres veſtri, in cordis duritie præſertim.

c.

Ne ſitis ergo ſicut patres veſtri, ſed [a] ſicut Pater veſter. [b] Quemad- *Honorādi ſunt parētes.*
modum enim diligens pictor pulchriora vndique ſibi conquirit
exempla, quæ imitetur; ſicut ſolennis ille [c] Zeuxis quinque ſibi de- *[a] Mat.5.*
legit formoſiores in Sicilia puellas, vt Agrigentinis ſpecioſiſſimam *[b] Simile.*
depingeret Iunonis imaginem: ſic quilibet in ſuo intellectu, qui *Lege*
(teſte [d] Ariſtotele) in ſui exordio eſt tanquā tabula raſa, in qua nihil *Climac.*
eſt depictum, formoſiſſimarum delineamenta rerum debet effin- *de diſcr.*
gere. Huc tendit illud Patris Hieronymi: [e] Vt ab alio diſcas humili- *grad.26.*
tatem, ab alio patientiam; hic te ſilentium, ille doceat manſuetudi- *[c] Zeuxis.*
nem. Et quidem primi qui filijs occurrunt colorum venditores, *[d] 3.de an.*
ipſi ſunt parentes. Hinc illud [f] Theognidis: Nihil inter homines pa- *[e] Tom.4. ad Ruſt.*
tre & matre præſtantius habetur illis, ô Cyrne, qui ſanctam curant *[f] Theog.*
Iuſtitiam. Nam (authore Menandro) Parentes magnum ſunt nu- *Menan.*

men prudentibus. Et, Lex iubet, parentibus honores æquales diui-
Hierocl. nis præſtare. Quòd, vt docet Hierocles in ſuo libro quomodo erga parentes agendum ſit, parentes Deorum nobis imagines ſint, & per Iouem Dij lares, ſeu domeſtici beneficiorum authores, cognati, creditores, domini & amici conſtantiſſimi. Sed quoniam inter omnia hactenus enumerata præſtantiſſimum eſt parentis nomen, cuius gratia ipſos appellamus Deos, adijciemus quod ad hanc ſententiam ſequitur: nempe filios exiſtimare debere ſe in domo patria veluti fano quodam æditiuos & ſacerdotes ab ipſa natura creatos & conſecratos eſſe, vt parentum cultui operam darent. Quin etiam propemodum actiones noſtræ omnes illorum videri poſſunt, vt qui nos etiam hæc agentes produxerint. Ciuitas quoque, vt Xeno-
Xenoph. de fac. & dic. Socr. lib. 2. phon ait, ſi quis parentes non obſeruet, hunc in iudicium compellit ac reprobat, magiſtratibuſque omnibus indignum exiſtimat, tanquã ab illo non poſſint neque ſacrificia piè ſacrificari, nec aliud quicquam bene aut iuſtè agi. Nec ſolùm hoc, ſed etiam ſi quis parentum defunctorum ſepulchra non ornet, hoc etiam Ciuitas inueſtigat in electionibus magiſtratuum. Parentes enim negligere, (vt
Pempel. Pempelus Pythagoricus in libro de parentibus habet; eſt autem
Plato. paraphraſis verborum Platonis libro vndecimo de legibus) neque dæmon, neque hominum quiſquam, qui vel mediocriter ſapiat, vnquam cuiquam conſuluerit. Quapropter exiſtimandum eſt, nullum apud Deos magis honorandum ſimulachrum habere nos poſſe, quàm Patres & auos ſenio confectos, matreſque ſimiliter. Omnis igitur, qui ſapit, illos colat & veneretur; & timeat parẽtum preces & execrationes, multas illarum ſæpe euentu comprobatas ſciens. Cùm autem hæc ita naturâ conſtituta ſint, quiſquis mente profana & ſurdus ad hos ſermones fuerit, illum prudentes omnes Dijs ho-
Orph. minibuſque inimicum iudicabunt. Hinc Orpheus inquit: Iuppiter inſpicit illos, qui colunt iura parentum, & qui negligunt præ animi impudentia: ac illis quidem benignus & mitis bona largitur, his verò infenſus indignatur per furias: ſunt enim vehementes in terra
Plato 11. de Legib. parentum furiæ. Et diuinus Plato, Parentes, ait, negligere, nec Deus nec homo mentis compos alicui vnquam conſulet. Sed quod de cultu Deorum ignorare non oportet, id rectè dictum ad honorandos

dos parentes proœmium erit. Leges de Dijs antiquæ apud omnes dupliciter poſitæ ſunt. Nempe alios Deorum cernentes, eos ipſos, quos cernimus, colimus; alios verò non videmus quidem, ſed eorum imagines fabricamus, eaſque, licet inanimes, dum honoramus, Deos ipſos viuentes exiſtimamus ob id nobis maximè beneuolos ac propitios fore. Cuius ergo pater, aut mater, vel hórum parentes ſenio confecti, quaſi theſaurus quidam domi exiſtunt, is putet nunquam aliud ſibi tale ſimulachrum magiſque efficax domui ſuæ affuturum, ſi rectè, vt decet, ab eo colitur. Quales igitur imagines parentes filijs eſſe vult Deus, quos ſignato ſuper Philoſophos vultus ſui lumine, naturali, inquam, ſic ſe filijs in ornatiſſima quædam vitæ exemplaria prouidiſſe teſtatur! Quænam eſſe oportet hæc patrum exempla, quæ ipſorum liberis tanquam viua & apparentia, familiaria, optimaque ſimulachra Deus ipſe tanto ſtudio poſteris perſuadere nititur! Quantus è contrà dolor Deum premeret, ſi in eum vlla poſſet cadere perturbatio, hæc ipſa prototypa obſcura, fœda, ac vndique conſpurcata conſpicere! Audi quid in Dauide tactus dolore cordis intrinſecus conqueratur: Et non diſperdiderunt Gentes, quas dixit Dominus illis, vt eas exterminarent, ne idolatrarum ſpectra ſectarentur. Et commixti ſunt inter Gentes, per cohabitationem & mutua connubia, & didicerunt in depingendo opera & figmenta eorum: & aboleta Dei veri imagine, ſeruierunt, non per transſennam thura dederunt, ſculptilibus eorum, idolatrarum. Et factum eſt illis in ſcandalum, quo Deum offenderunt, potiſſimùm propter talia portentorum ſimulachra à patribus filijs obiecta. Sequitur enim: Et immolauerunt iuxta Gentium ritum filios ſuos & filias ſuas dæmonijs, & idolis in dæmonum honorem dedicatis: vt huiuſmodi ſimilitudinum ſophiſticos liberi colores ſibi mox compararent. Et effuderunt contra naturæ legem ſanguinē innocentem, ſanguinem, inquam, filiorum ſuorum, & filiarum ſuarum, quas in dæmonum gratiam ſacrificauerunt & immolauerunt ſculptilibus Chanaan, per ignem paruulos trahendo. Et infecta atque polluta eſt terra in ſanguinibus & parricidijs filiorum, & contaminata eſt in operibus eorum, & fornicati ſunt idolis ſeruiendo in adinuentionibus & adulterinis ſuis ſuperſtitionibus. Et pro-

Væ malis parentib.

Pſ. 105.

pter hæc iratus eſt & exarſit furore graui Dominus Deus in populum ſuum Iſrael: & abominatus eſt deteſtando hæreditatem ſuam. (Hoc eſt, quod ſuperiùs in Zacharia dixerat Dominus: Iratus eſt Dominus iracundia ſuper patres veſtros.) Et tradidit eos impios in manus & poteſtatem gentium, & illi dominati ſunt eorum, multis calamitatibus affligentes, qui etiam oderunt eos. Et tribulauerunt eos grauiter inimici eorum: & humiliati ſunt atque viles effecti ſub manibus & poteſtate eorum. Iam in hos maiores Dominus fecerat

Exodi 21. decretum: Quòd ſi bos cornupeta fuerit ab heri & nudiuſtertius, & conteſtati ſunt dominum eius, nec recluſerit eum, occideritque virum aut mulierem, & bos lapidibus obruetur, & dominum illius

Aloyſius Lipom. occident. Vbi vir eruditus Aloyſius Lipomanus: Memorabilis lex: è qua diſcendum eſt, quòd Deus imputet peccata filiorum parentibus, & ſubditorum magiſtratibus, ſi negligentia & ceſſatione paren-

1. Reg. 4. tum ac magiſtratuum ceſſatum fuerit. Exempla habes in Heli, qui leniùs filios corrigens, cum eis miſerè obijt: item in Achab, cui Rex

3. Regum 20. A. Syriæ Benadad hæc dicit: Argentum tuum, & aurum tuum, meum eſt; & vxores tuæ, & filij tui optimi, mei ſunt. Reſponditque Rex Iſrael: Iuxta verbum tuum, domine mi Rex, tuus ſum ego, & omnia mea. Iam contra huius farinæ patres ipſiſmet feſis immaniorem

Leuit. 20. ſententiam protulerat Altiſſimus: Quicumque dederit de ſemine ſuo idolo Moloch, ille morte morietur: populus lapidabit eum, & ego ponam faciem meam contra illum, ſuccidamque illum de medio populi mei. Quid eſt Moloch, niſi Princeps ſeu Conſiliarius eius? erat autem Ammonitarum idolum. Quicunque igitur patrum ſibi Principem aut Conſiliarium Ammonitarum idolum, huius mundi Principem, conſtituiſſe non contentus, ei de poſteritate ſua quid offerre fuerit auſus, vt & illius colat effigiem, quam in patre principantem viderit, hunc ego patrem capitis damno, vtque lapidibus obruatur, qui ſaxeum adeò pectus habuit, vt me commonefacientem, vt ad imaginem, quam ego ipſe in eo depinxi, ſe conuerteret, tuendam, poſteriſque ſuis præfigendam, nequaquam attenderit. Quòd ſi huiuſcemodi patres è medio tolli iubeo, poſteros à tanto illis debito cultu abſoluo: atque præſentaneum auertere cupiens malum, hoſce maiores nactis primùm præcipio, ne deturpa-

a patrum exempla ſectentur. Ne ſitis ſicut patres veſtri. Fœdantes illi, quam in eis animam creando, imaginē ac ſimilitudinem meam erexi, vt ad eam, quos procreaſſent liberos, inſtituerent, à parentum honore ceciderunt: & ideo non ſunt audiendi in vlla imaginis meæ litura aut turpitudine. Sicut traditis iam, quæ ad me ſpectant, præceptis, alia traditurus à parentum honore ſum exorſus, quia in proximo, qui veri ſunt patres, principem ſibi vendicant locum: ita nunc ad me priùs accitis Iſraelitis præcipuum apertiſſimè malum expando, ac primo loco præcipio, ne patrum ſequantur malitiam. Ne ſitis ſicut patres veſtri. O miſeros patres tanta ſibi aliàs debita veneratione priuatos! De huiuſcemodi patribus Leui benedicens quando iam-iam viam vniuerſæ carnis ingreſſurus erat Moſes, ait: Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ, Neſcio vos; & fratribus ſuis, Ignoro illos; & neſcierunt filios ſuos; hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt, iudicia tua ô Iacob, quæ Deus iudicauit in te, & legem tuam ô Iſrael. Quia lex diuina idolatras iubebat interfici: atque ita Leuitæ Moſis iuſſa capeſſentes conſecrarunt manus ſuas Domino, occidentes vnuſquiſque, propter vituli adorationem, fratrem, & amicum, & proximum ſuum. Similiter Dominus in Euangelio nos docuit: Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem ſuam, & vxorem, & filios, & fratres, & agros, adhuc autem & animam, quæ vnicuique eſt omnium (me dumtaxat excepto) coniunctiſſima, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Veni enim ſeparare filium aduerſus patrem. Quem locum os aureum hoc pacto enucleat: Non dixit Dominus, Veni ſeparare filium à patre, ſed aduerſus patrem: quia non corporalem ſeparationem iubet, ſed ſpiritualem. Qui enim corporaliter ſeparatur, à patre ſeparatur, non contra patrem: qui autem ſpiritualiter ſeparatur, corpore quidem cum patre eſt, fide autem aduerſus patrem. Nam qui longè eſt à patre, non poteſt ſtare contra patrem: qui autem ante patrem eſt, ille poteſt eſſe contra patrem, reſpondendo, blandiendo, diſputando. Non enim credibile eſt, vt corporaliter iubeat relinquere patrem, qui dixit: *Honora patrem tuum, & matrem tuam. Et ideo non dixit: Qui diligit patrem, non eſt me dignus; ſed ait: Qui diligit patrem aut matrem plus quàm me, non eſt me dignus. Sicut

Simile. *Deu. 33. B.* *Exodi 32. F.* *Luc. 14.* *Matth. 10. D.* *Chryſ. hom. 26.* *Exodi 20. B.* *Matth. 10. D.*

Sicut enim poſt Deum diligere parentes, pietas eſt; ſic pluſquam Deum diligere, impietas eſt. Quia pater non eſt animæ, ſed carnis; ſolus autem Deus omnium animarum pater eſt. Reddite ergo vnicuique quod ſuũ eſt: carnalibus patribus præbete carnis obſequium, ſpiritualibus autem patribus animæ ſanctitatem. Et verè nihil eſt quod ampliùs diligere debemus, quàm Deum: amici enim recedunt, parentes deficiunt, ſolus autem Chriſtus non recedit aliquando, nec deficit, donec voluerimus & nos eſſe cum ipſo. Cùm de hoc mundo exierimus, vnaquæque anima ad locum ſuum recedit: & nemo recordatur ampliùs carnalem affectum, cùm de carne receſſerit; non pater filium, non filius patrem. Omne enim quod de terra ſuſcepimus, in terra dimittetur, & neminem nobiſcum habebimus, niſi opera noſtra, ſi bona ſunt, ad gloriam; ſi mala ſunt, ad pœnam.

Ne ſitis ergo ſicut patres veſtri, obſtinati in Deum. Ne patribus in hoc morem gerendum putetis. Solum pietatis genus eſt in hac re, eſſe crudelem; vt Pater Hieronymus Heliodoro ſcribit. Muſonius quoque, cuius fortè alibi prolixam referemus ſententiam, inter alia cuidam adoleſcenti philoſophandi cupido, quem pater prohibebat, hæc adiunxit: Quocirca ne time, adoleſcens, ne patri fias immoriger, ſi vel indecorum quid, præcipiente ipſo, non facias; vel prohibente honeſta, facere pergas. Nam pater in iſtorum neutro prætextus peccandi tibi eſſe debet. Si rectè philoſopharis, ſic tecum cogita: Pater tuus philoſophia tibi interdicit; at Iuppiter communis hominum Deûmq; pater iubet, ac hortatur. Præceptum enim & lex eius iubet hominem iuſtum eſſe, probum, beneficum, temperantem, magnanimum, dolores ac voluptates ſuperare, ab omni inuidia, fraude, inſidijſq; purum eſſe: in ſumma, bonum eſſe hominem diuina lex præcipit. Bonum autem & Philoſophum eſſe, non differunt. Ergo cùm patri obediendo hominem ſecuturus ſis, philoſophando autem Iouem; ſine dubio philoſophandum tibi potiùs eſt, quàm non. Adde tu: Deus enim verior pater eſt. Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit, & fecit, & creauit te? Nullam itaque filij iuſtam poſſunt prauitati ſuæ excuſationem obtendere ex proauorum perditis exemplaribus, cùm, ne ad ipſa mentis oculos leuent, ſint ſtatim ac toties moniti, ac vt primum illud prototypum, Sancti eſtote, quia ego Deus veſter

P. Hier. ad Heliodor.

Muſonius.

Deu. 32.

ſter ſanctus ſum, &, Eſtote perfecti, ſicut Pater veſter cœleſtis perfectus eſt; intueantur ad ipſum conuerſi, & illo ad ipſos conuerſo, in vaticinij fronte ſint vocati. Philoſophi ſæculi, vt tradit Pater Hieronymus de viuendi forma ad Ruſticum Monachum, ſolent amorem veterem amore nouo, quaſi clauum clauo, expellere. Quod & Aſſuero Regi ſeptem Principes fecere Perſarum: vt Vaſthi Reginæ deſiderium, aliarum puellarum amore compeſcerent. Illi vitium vitio, peccatumq́; peccato medicantur: nos amore virtutum, Et conuertar ad vos, ſpondente Domino, vitia ſuperamus eodem hortante, Ne ſitis ſicut patres veſtri: Eſtote ſicut Pater veſter: Vnus enim eſt Pater veſter, qui eſt in cœlis. Patrem nolite vocare vobis imitatione ſuper terram: quia omnis homo mendax. Amore ergo nouo veri Patris, ne ſitis ſicut patres veſtri: excutite à vobis veterem illum amorem deturpatarum imaginum patrum veſtrorum.

Matt. 5. 48. *P. Hier. t. 1. ad Ruſtic.* *Eſther.* *Matth. 23. A.* *Pſ. 115.*

Ad quos clamabant Prophetæ priores. Quibus ex intimis animi viſceribus, grandia verbis & factis aſſiduè, dilucidè, & apertè ſuperiores Prophetæ prædicabant. Hæc enim omnia includit illa dictio clamabant. Quoniam ſicut (authore Gregorio) frigeſcente charitate cor à bonis ſilet, ita clamorem emittit, cùm charitas feruet. Niſi de corde deſiderantis magnus ad aures miſericordis Dei clamor procederet, nequaquam Moyſi diceretur: *Quid clamas ad me? Clamor aliquando in bona, aliquando in mala ſignificatione accipitur. Clamat enim iuſtus, cùm operatur iuſtitiam ex deſiderio: clamat & impius, cùm peccatum adiungit peccato. Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum aſcendit ad me. Vnde quidam nos admonet dicēs: Auferatur clamor de medio veſtrûm. Et veluti clauum clauo, peccatorum hunc clamorem ſuo indefeſſo clamore Prophetæ priores obtundere nitebantur. Nam hîc etiam clamare pro irremiſſa operatione accipitur: ſicut & ibi, Domine, exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat, hoc eſt; irremiſſa operatio, exponente Gregorio. Nyſſenus item Gregorius ait: Quando Moyſes circa caſtra moratur, diuinitus ſibi dictum affirmat, Quid tu ad me clamas? Quamobrem monet, vt ego arbitror, ſonoram eſſe illam vocem, & vſque ad diuinas aures magnitudine ſua peruenire, quæ non contentione clamoris, ſed puritate cordis ſua meditatione concipitur.

d. 42. *Clamor.* *Greg. in Pſ. pœnit. Pſ. Dñe, ne in fur. & Pſal. Dñe, exaudi.* *Exodi 14.* *Gregor. Nyſſen.*

Greg. 1. Reg. 7. Quemadmodum ergo de orantis clamore ait Gregorius, Quid eſt clamor orantis, niſi in ſupplicatione petentis magna virtus deſiderij? ita ſanè de prædicantium Prophetarum clamore nobis philoſophandum eſt, Quid eſt prædicantis clamor, niſi in prędicatione prędicantis magna virtus deſiderij? Quid eſt Vatis clamor, niſi in vaticinio vaticinantis magna virtus deſiderij? Deſiderij nempe conuerſionis eorum, quibus oracula reddunt? Conuertimini. Felices hi Prophetæ ac prædicatores, quos in prophetando ac concionando clamaſſe, Dominus ipſe ſe audiſſe teſtatur, ſicut & Moyſem in orando. *Rupert. Exodi 14.* Hoc ſanè magnæ gratiæ, hoc dignæ & gratioſæ acceptionis eſt, dixiſſe Dominum in tam execrando patrum tempore, ſe tales inueniſſe Vates, qui clamauerint, quorum clamor ad populum in ipſius diuinas aures introierit in cælis: cui & nunc fidē facit, ſicut & Moyſis clamori, Quid clamas ad me? Quid enim? nónne & Iſraelitæ clamabant? *Exodi 14.* nónne & paulò antè dictum eſt, quia leuantes oculos ſuos filij Iſrael viderunt Aegyptios poſt ſe, & timuerunt valde, clamaueruntque ad Dominum? Clamabant planè & iſti, grandemque turbam faciebāt vocibus cōfuſis. Sed quid ſequitur? Forſitan, inquiunt, non erant ſepulchra in Aegypto, ideo tuliſtis nos, vt moreremur in ſolitudine? Ergo clamabant quidem, ſed non clamabant dignè, vt meritò eorum clamori Deus teſtimonium redderet dicens. Quid clamatis ad me? Clamabant etenim ſine fide, qui clamor vanus & indignus creditur Dei auribus. At verò Moyſes quid clamauit? Nolite, inquit, timere, ſtate, & videte magnalia Dei: Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Hoc voce corporis ad populum, hoc grandi vociferatione fidei inſonuit in auribus Domini. Rectè igitur ſolum hunc audiuit illa columna nubis, illa columna ignis. Sic nimirum eadem columna, iam verè columna nubis, id eſt, idem Deus iam indutus nube carnis, dum cum turbis ambularet, & à turbis comprimeretur, ſubitò inclamauit: *Luc. 8. F.* Quis eſt, qui me tetigit? Mirantibus omnibus ac dicentibus; Turbæ te comprimunt & affligūt, & tu dicis, Quis me tetigit? ille in ſententia perſiſtens ait, Tetigit me aliquis. Ita ſanè Moyſes, quia filiis Iſrael ſine fide clamantibus, ſolus cum fide locutus eſt, ſolus audiri magno clamore potuit, quēadmodum illic mulier, quia turbis Dominum irreuerenter comprimentibus,

tibus, ipſa cum fide reuerentiſſima fimbriam veſtimenti eius tetigit, ſola ſentiri meruit. Sic etiam hoc loco, tot ſeſe ex aduerſo opponẽtibus pſeudoprophetis, Hieremię, ac aliis veris Prophetis, horum ſe tantùm clamorem ad patres audiſſe teſtatur: horum affert in medium Conuerſionis patrum intenſiſſima vota, eos clamaſſe affirmans. Siquidem (vt deuotiſſimus habet Bernardus) in Dei auribus *Bernar. ſerm.16. in Pſal. Qui habitat.* deſiderium vehemens, clamor magnus; è regione autem remiſſa intentio, vox ſubmiſſa. Quando illa penetrabit nubes? quando audietur in cælis? Nempe vt clamandum ſibi nouerit homo, inter primordia ſuæ orationis, ipſum quem oraturus eſt Patrem in cœlis eſſe protinus admonetur: *Matt.6.* quòd videlicet impetu quodam ſpiritus illuc ſibi iaculandam eſſe meminerit orationem. Spiritus eſt Deus: & *Ioan.4.* in ſpiritu clamet, neceſſe eſt, quiſquis clamorem ſuum ad Deum deſiderat peruenire. Sicut enim non faciem hominis reſpicit, tãquam homo, ſed magis intuetur cor: ſic ad cordis potiùs vocem, quàm corporis, aures eius, cui meritò dicitur, Deus cordis mei. Hinc Ambroſius: *Amb. in Pſ.118.* Non audit Deus, niſi quod ſuis dignum ducit eſſe beneficiis, ſed audit piam vocem plenam deuotionis & gratię. Hinc Pater Hieronymus inquit: *P.Hier. Pſal.5.* Clamãtes in cordibus noſtris Abba Pater. Vtique *Gal.4.* qui clamat, non in corde clamat, ſed in lingua clamat. Et quomodo dicit Apoſtolus, Clamantes in cordibus noſtris? Quando igitur gemitus noſter & conſcientia deprecatur, iſtum clamorem intelligit Deus. Vnde dicit & Hieremias: Non ſileat pupilla oculi mei. Vide- *Thre.2.* te quid dicat, Non taceat pupilla oculi mei: & aliquando pupilla oculi clamat ad Deum. Vtique ſi clamat, lingua clamat, non pupilla oculi. Sed quomodo clamamus in cordibus noſtris, quando cum lacrymis non ceſſamus (ſicut de ſeipſo idem Paulus affirmat) die ac nocte viam ſalutis monere vnumquemque: ſic quando lacrymas ad Deum fundimus, eo tempore pupilla oculi noſtri clamat ad Dominum. *[a] Ioan.1.* Huiuſcemodi eſt clamor, qui tantum pro ſe meretur habere *Luc.3.* teſtem, nempe Deum: qui & ſuos Prophetas clamare iuſſit: & [a] præ- *Iſa.40.* curſori clamoroſæ vocis nomẽ indidit: & ipſemet factus homo [b] ſæ- *[b] Ioan.7. Luc.8.* pe in templo clamaſſe legitur, alioquin modeſtiſſimus, & [c] humilis *[c] Matt. 11.* corde, [d] cuius vox non erat in plateis audienda. Et nunc in ſuorum Prophetarum tutelam, & grauiorem obſtinatorum patrum culpam: *[d] Iſa.42.*

 quòd

quòd rebus, ſignis, voce, ac animo bene prophetandi munus fuerint exequuti, aſſeuerat, eorumque peritiam aſtruit, dum eos clamaſſe perhibet. Nam, vt Pater Hieronymus docet, notandum quia clamor in ſcripturis non magnæ vocis emiſſio, ſed ſcientiæ intelligatur & dogmatum magnitudo. Ideo Sapientia (vt ediſſerit Ambroſius) cum altiſſima prædicatione conuocat ad craterē dicens; *Relinquite inſipientiam, & quærite ſapientiam. Magnæ ſublimitatis, magnæ vocis hæc prædicatio eſt, quæ ſtultis ſapientiam pollicetur. Et Ieſus Dominus clamabat: Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Et voce verè magna clamabat, qui vocabat homines ad regnum cælorum, ad illum venerabilem potum, quo vitæ æternæ fluctus infunditur. Hos itaque priores Prophetas apud omnes Dominus à myſteriorum, quæ prodiderunt, excellentia commendat, dum eos clamaſſe fidem facit. Et reuera ſi vel eius negotij, quod hoc loco refertur, celſitudinem attentiùs inſpicere voluerimus, facilè cognoſcemus, hos Vates nō ſolùm voce clamaſſe ac corde, verùm etiam toto corde. Sicut enim corporaliter (vt idem inquit Ambroſius) tunc bene clamatur, cùm toto ore clamatur; ita ſpiritaliter toto eſt clamandum ore ac corde, ſi volumus magna deferre. En quàm inexplicabilia, quamque opportuna, quamque neceſſaria hi Prophetæ deferunt. Conuertimini. Attendite.

P. Hier. ad Gal. 4. *Amb. in Pſ. 118.* **Prou. 9.* *Ioan. 7.* *Simile Ambroſ.*

43. Conuertimini. Quid hoc eſt? Manhu? Quid? Vno me expediam verbo. E Diabolis in Deos transferimini. Quid mirabilius dici potuit? Conuertimini. Vos ipſos iam Deos conſtituite: Dæmones eſſe deſinite: contra Principatus ac Poteſtates tenebrarum harum arma ſumite: contra potentiſſimos omnium in terra potentium animoſiſſimè aciem inſtruite: contra verſatiſſimos in campo tyrannos, quos hactenus vt dominos peccando adoraſtis, inſurgite. Magnus ſanè clamor iſte buccinæ ad tantum bellum conuocantis. Magni ſanè animi præco, qui talia inclamare præſumat. Tanta pace, ſua fruitur tyrannide tenebricoſi huius mundi Princeps: & in eum eo audiente ad arma & defectionem conclamare audet. Conuertimini, terga iam tandem diro vertite tyranno. Vtique niſi à Domino id eſſet, nemo tam formidoloſum bellum indicere, imò ne cogitare quidem, tantum abeſt vt & inclamare poſſet. Atque ideo huic præmittitur

Mirabilis vox & clamor hic: Conuertimini.

mittitur clamori: Hæc dicit Dominus exercituum. Talis ac tantus eſt hic clamor, vt apertè fateatur Omnipotens, ad maiora, quàm ſolus ipſe prodiderit, opera excitare. Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet. Quem locum Eccleſiæ lumen Auguſtinus explanans, vbi priùs de ſolis Apoſtolis explicuit, quòd per vmbram curauerint, quodque fructuoſiùs prædicauerint, eodem tamen præſtante Domino, qui ſuos ſeruos & hoc voluit honore decorare, ſubiecit: Verùm hoc adhuc mouet, quòd hæc maiora per Apoſtolos fecit, non autem ipſos tantùm ſignificans ait, Opera, quæ ego facio, & vos facietis, & maiora horum facietis: ſed omnes ad ſuam familiam pertinentes intelligi volens, Qui credit in me, inquit, opera, quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet. Si ergo qui credit, faciet; non credit vtique, qui non faciet: ſicuti eſt, Qui diligit me, mandata mea cuſtodit: vnde profectò qui non cuſtodit, non diligit. Item alio loco, Qui audit, inquit, verba mea hæc, & facit ea, ſimilabo eum viro prudenti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram. Qui ergo non eſt ſimilis huic viro prudenti, procul-dubio aut verba hæc audit, & non facit, aut omnino nec audit. Qui credit, inquit, in me, licet moriatur, viuet. Qui ergo non viuet, non vtique credit. Tale etiam hoc eſt, Qui credit in me, faciet: non vtique credit, qui non faciet. Quid eſt hoc, fratres? Nunquid inter credentes in Chriſtum non eſt computandus, qui non fecerit opera maiora quàm Chriſtus? Durum eſt: abſurdum eſt: ferri non poteſt: non toleratur, niſi intelligatur. Apoſtolum igitur audiamus. Credenti, inquit, in eum, qui iuſtificat impium, deputatur fides eius ad iuſtitiam. In hoc opere facimus opera Chriſti: quia & ipſum credere in Chriſto, opus eſt Chriſti: hoc operatur in nobis, non vtique ſine nobis. Audi ergo iam, & intellige: Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipſe faciet: priùs ego facio, deinde & ipſe faciet: quia facio, vt faciat. Quæ opera, niſi vt ex impio iuſtus fiat? Et maiora horum faciet. Quorum, obſecro? Nunquidnam omnium operum Chriſti maiora facit, qui cum timore & tremore ſuam ipſius ſalutem operatur? Quod vtique in illo, ſed non ſine illo, Chriſtus operatur. Prorſus maius hoc eſſe dixerim, quàm eſt cælum & terra, & quæcunque cernuntur in cælo & in terra. Et cælum nim & terra tranſibunt; prædeſtinatorum autem, id eſt, eorum,

Ioan. 14. *Aug. t. 9. tract. 72. in Ioan.* *Iuſtific. quantum ſit opus.* *Ioan. 14.* *Matt. 7.* *Ioan. 11.* *Rom. 4.* *Mat. 24.*

rum, quos præſcit, ſalus & iuſtificatio permanebit. In illis tantùm opera Dei, in his autem etiam eſt imago Dei. Sed & in cælis Sedes, Dominationes, Principatus, Poteſtates, Archangeli, Angeli, opera ſunt Chriſti. Nunquid etiam his operibus maiora facit, qui operante in ſe Chriſto cooperatur ſalutem æternā ac iuſtificationem ſuam? Non hîc audeo præcipitare ſententiam: intelligat qui poteſt, iudicet qui poteſt, vtrùm maius ſit iuſtos creare, quàm impios iuſtificare. Certè enim ſi æqualis eſt vtrumque potentiæ, hoc maioris eſt

1.Tim.3 miſericordiæ: hoc eſt enim magnum pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit Angelis, prædicatum eſt in gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum

S.Thom. 1.2.q. 113. a. 9. 0. eſt in gloria. Hactenus Auguſtinus: quem explicat Doctor Angelicus prima ſecundæ, vbi Dominus Caietanus ait: Tene ante oculos tuos ſemper, die noctuque, quòd bonum gratiæ vnius eſt melius,

Caiet. ib. quàm bonum naturæ totius vniuerſi: vt cōtinuè videas damnatio-

Gratia quantum ſit bonū. nem imminentem non exiſtimanti tantum bonum oblatum. En hoc Deus offert per Prophetas priores patribus, & per Zachariam filiis: Conuertimini. Nónne meritiſſimè tam ineffabilium rerum legati clamaſſe dicuntur? Si propter hanc quam patimur lethargicam in nos non cognoſcendo ægritudinem, prædicaturus Eſaias, nos carnem ac fenum eſſe inane ac momentaneum, clamare afferi-

Iſa.40. B. tur: (Vox dicentis, Clama. Et dixi, Quid clamabo? Omnis caro fenum, & omnis gloria eius quaſi flos agri.) quanto magis ad Conuerſionem, ad Dei amicitiam, filiationem, iuſtitiam, ac gratiam vocantes clamaſſe dicendi ſunt! Imbecillitatis propriæ notitia vnum eſt ex calcaribus, quod Eſaias nobis addere voluit, vt ad Conuerſionem accurreremus. Et tamen ad id clamat Eſaias: & nō potiùs clamabunt, qui ad curſum & brauium, ad pugnam & triumphum excitant?

e. 44. Prophetæ priores. Imò tanta eſt rei maieſtas, vt non cuiuis eius

Matth. 23. Ecce ego mitto ad vos Prophet. præconium fuerit demandatum, ſed Propheris ſupra homines eleuatis, Spiritu illos ſancto afflante, quia ad hoc clamandum dirigebantur, vt diuino flamini peccatores ad diuinæ conſortium naturæ erigere volenti homines acquieſcerent; nec tantum boni ſe aſſequi poſſe diffiderent, cùm ad id prophetico repletos numine legatos cernerent,

nerent, quos pridie ſui ſimiles nouerant. Helias homo erat ſimilis nobis paſſibilis, ait Iacobus. Sic nimirum & hi Dei præcones iam Prophetæ effecti reos ſuomet firmarent exemplo, quòd tantum gratiæ culmen Dei nomine oblatum ſperare deberent. Vtque magis rei gratitas innoteſceret, ipſique mortales ſollicitiùs intenderent, non vno atque altero Vate, ſed pluribus vſus eſt Dominus. Hæc miſericordiarum patris, ac Dei totius conſolationis conditio, quamplurimis modis cum peccatore contendere, vt ſibi omnia ſecum bona afferenti non ampliùs abnuat, ſed lætus occurrat, & aſſentiens excipiat. Si enim ſapientia vincit malitiam, conſequens eſt, vt & ſapientia malitiæ principem ſuperet: & quidem huic multæ nocendi artes, mille arietes, quibus impetit conſtantis animi parietem, vt vel tædio ſaltem belli tanta varietate armorum exturbet, quæcunque ſtudioſi oculis offeruntur, in eius ruinam vertere ſuis nititur machinis. Multo igitur magis ille ſapientię fons & origo, & hoc, & illo, & alio atque alio Propheta, ac ſuę militiæ tribuno, imò & rebus omnibus (cùm diligentibus Deum omnia cooperentur in bonum) ſuos, imò omnes, ad virtutis arcem reducere conatur, ac ſua quedammodo poteſtate donat. Feci ego, inquit, cælum & terram: ecce vnum Prophetam ex prioribus enarrantem gloriam meam. Eadem conditionis facultate te dono, vt terram facias cælum: potes enim. Feci ego corpus pulchrum: ecce alium Prophetam ex prioribus. Do tibi præſtantioris officium: fac tu animam pulchram. Dixi ego, produxi herbam feni, & omne fructiferum lignum: ecce aliud priorum Prophetarum oraculum. Dic tu quoque, Producat hęc terra fructum ſuum, & proderit quodcumque operari volueris. Facio æſtatem & nebulam, firmo tonitruum, & creo ſpiritum; finxi draconem, & illudo ei, diabolo ſcilicet: ecce & hoc priorum eſt Prophetarum vaticinium. Neque tibi hanc inuidi poteſtatem: illude illi tu quoque, ſi vis: potes enim eum vt paſſerculum capere. Oriri facio ſolem ſuper bonos & malos: en alium ex alto priorum Prophetarum. Imitare illum tu, bonaque tua bonis & malis communica. Accendi in cælo luminaria: & ipſa clamant ad te prophetando. Accende & tu clariora: nam & hoc potes. His, qui in errore ſunt, lucem veritatis accende. Multis ſanè modis, pluribus Prophetis, egit Deus cum his Iſraelitis, vt diuinæ tandem

Iac. 5. D

Rom. 8.

Chryſ. hom. 15. ad Tim.

Pſal. 18.

Matt. 5.

Dei duodecim nomina. dem voluntati obtemperarent. Hinc Moyſes duodecim nominibus
Omnipotentem nuncupauit, quibus duodecim Dei proprietates,
iuxta Hebræos, explicantur: quæ quaſi totidem Prophetæ, omnem
Exodi 34. Dei voluntatem, circa hominum ſalutem, patefaciunt. Dominator, Domine, Deus, Miſericors, & Clemens, Patiens, & Multæ miſerationis, ac Verax: Qui cuſtodis miſericordiam in millia: Qui aufers iniquitatem & ſcelera atque peccata: Nullúſque apud te per ſe innocens eſt: Qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in tertiam & quartã progeniem. Prima itaque & ſecunda proprietas Dei eſt, Dominator, Domine, ſuprema videlicet illa Maieſtas eius, quæ bis repetitur, ad eius innuendam ſempiternitatem: & ita in his Prophetis pręmittitur, Hęc dicit Dominus. Tertia, Deus, & eſt El, id eſt,
Luc. 11. fortior. fortis, conterens aduerſarias poteſtates; & ideo hîc dicitur, Dominus Exercituum ſeu Virtutum. Quarta, Miſericors, præſeruans ſcilicet à lapſu. Quinta, Clemens, erigens peccatorem. Sexta, Longanimis, ſiue Patiens, non illico condemnans impium. Septima, Multæ miſerationis, ſiue Abundans pietate ſuper iuſtum & impium. Octaua, Verax, ſeu, Multæ veritatis, implens promiſſa. Nona, Cuſtodiens miſericordiã in millia, Liberalis & munificus benefactor. Decima, Auferens iniquitatem, ſcelera, atque peccata, Benignus in condonandis delictis. Vndecima, Nullúſque apud te per ſe innocens eſt, Suprema puritas & innocentia; vel, Parcens volentibus conuerti, non parcens nolentibus. Duodecima, Reddens vel Viſitans iniquitatem patrum filiis, & cętera, Iuſtiſſimè puniens in peccatis perſeuerantes.
Ioan. 13. Iudam variè nititur cõuertere. En quot agit modis omnipotens ac patiens redditor Altiſſimus, vt reum ad ſe pertrahat, ſicut hîc multis prioribus, hoc eſt, pręcedentibus Prophetis eſt vſus, Iſraelitas ad ſalutem per pœnitentiæ lamenta reuocans.

§. 45. Scriptura vis. Nec etiam qui pro eorum incolumitate nullum non mouit lapidem, in ſignorum aſſignatione his de more petentibus defuit Hebræis; ad oſtendendum, quòd ipſe Dominus in Zacharia loquatur. Quinam enim non accepto à Deo ſigno Zacharias, proteruorum filios ſignis illico exigendis aſſuetos aggredi non pertimeſceret?
1. Cor. 1. Quoniam, inquit Paulus, & Iudæi ſigna petunt. Nec mirum, cùm &
Gen. 17. ſenſibile fœderis ſignum inter eos & Deum in præputij carne cir-

circumferant. Vix audet Moſes, mittente Deo, ad afflictum capti- *Exod. 4.*
uumque libertate donandum populum accedere, ſignorum etiam *A.*
multitudine ac magnitudine vallatus: & præſumet Zacharias con-
tra Regis decretum, vicinorumque fortium vota, exanimos ad tan-
tum operis erigere, nullo ſibi dato ſigno? Locutuſque eſt Aaron *Exod. 4.*
omnia verba, quæ dixerat Dominus ad Moyſem. Nec ſatis hoc, ſe- *C.*
quitur: Et fecit ſigna coram populo, & credidit populus. Zacharias
verò loquitur, quæ ad eum dixit Dominus, vt populo proponeret,
abſque ſigno: nulla igitur populo culpa, ſi minimè credant, & in
Dei obſequium non ſe conuertant. En Ioſue poſt tot bellicos labo- *Ioſ. 24.*
res pro ea gente ſuſceptos, eam Dei ſeruituti mancipare deſiderans,
portenta priùs in Aegypto, ac in deſerto à Domino præmonſtrata
in memoriam reuocat: nec ſolo hoc verbo, Conuertimini de viis
veſtris malis, id ſperat efficere. Reſponditque populus, & ait: Abſit à
nobis, vt relinquamus Dominum, & ſeruiamus Dijs alienis. Domi-
nus Deus noſter ipſe eduxit nos & patres noſtros de terra Aegypti,
& de domo ſeruitutis: fecitque, videntibus nobis, ſigna ingentia.
Potiùs itaque ſine ſigno Zacharias obſtinato generi conuerſionem
diſſuadebit, quàm ſuadebit. Quin & ipſi erit in culpam fruſtra cla-
maſſe, non populo. Nónne populi notat conſuetudinem in ſignis
exquirendis ex patrum obſeruatione laudatam? Nónne Gedeon
contra Madian pro liberando populo deſtinatus à Domino, Si in- *Iudic. 6.*
ueni, inquit, gratiam coram te, da mihi ſignum, quòd tu ſis, qui lo- *C.*
queris ad me? At Zacharias con las manos en el ſeno, ſola hac voce,
Hæc dicit Dominus exercituum, toties inculcata, non alio accepto
ſigno, ad comprobandum quòd tu ſis; hoc eſt, quòd reuera Domi-
nus exercituum ſit eum affatus, tam inſperatum Templi opus, &
difficiliorem induratorum pectorum reparationem non inficere
potiùs, quàm efficere, cōfidit? Profectò in multo minoris momenti
rebus Prophetæ ſigna tradiderūt. Samuel Sauli, Et hoc tibi ſignum, *1. Regum*
ait, quia vnxit te Deus in Principem. Iſaias item ſeruandæ vrbis ab *10. A.*
exercitu Sennacheribi Regis Aſſyriorum, inquit, Tibi autem, Eze- *4. Regum*
chia, hoc erit ſignum. Et rurſum poſtea dixerat Ezechias ad Iſaiam: *19. F.*
Quod erit ſignū, quia Dominus me ſanabit, & quia aſcenſurus ſum *4. Regum*
die tertia Templum Domini? Cui ait Iſaias: Hoc erit ſignum à Do- *20. B.*

mino, quòd facturus ſit Dominus ſermonem, quem locutus eſt.
Iſa.7.B. Imò & ipſe Dominus impio Achaz imperauit, vt ſibi peteret ſignū à Domino Deo ſuo. Hinc ad ſatietatem vſque iam ſignis reuincta progenies viperarum, adhuc inuerecunda, quaſi nondum ſufficiens Chriſtus edidiſſet Maieſtatis ſuæ declarandæ portentum, ipſi obiicit
Mat.12. Seruatori, Volumus à te ſignum videre. Nec tamē ei ſignum eſt denegatum, ſed dilatum, donec ipſemet Dominus Ionæ obumbrata ſacramenta mortem patiens, & ab inferis reſurgens, reuelaret. Verùm Zacharias quódnam paratus eſt ſignum exhibere? Imò imprudentiæ videtur arguendus, ſi periculo exponat Dei verbum, dum culpa ſua ſufficienter illud duro populo perſuadere nequit. Atque eò grauius hoc in eo delictum, quò populi duritiem ſibi perſpectam habet, (cùm aduerſus eam ſuum exordiatur oraculum) & gentis morem, oſtendi ſibi ſigna poſtulantis, non ignorat: & de illius eſt genere Addo, quem agnouit contra Ieroboam & altare idolorum
3.Regum 13.A. prophetantem quamprimum ſigna protuliſſe. Hoc erit ſignum, quod locutus eſt Dominus: Ecce altare ſcindetur, & effundetur cinis, qui in eo eſt. At Zacharias nihil horum. Imprudénsne? Abſit: in Dominum hæc vergeret iniuria. Seruum enim ad tam graue negotium non ſatis inſtructum deſtinaret. Imò verò & præmuniuit eum Deus contra populi proteruiam: & ipſe Zacharias ſe de Addo ſemine natum comprobans, antequam efflagitaretur, ſignum omnium maximum ad diuinorum fidem oraculorum aſtruendam protulit
Ioā.5.F. in medium, Vatum ſcilicet priorum vaticinia. Ac ſi diceret: Scrutamini ſcripturas ſuperiorum Prophetarū: quoniam illę hæc eadem patribus veſtris Dei vice aſſeuerant: Conuertimini de viis veſtris malis, & de cogitationibus veſtris peſſimis. Atque cùm nullum ſit præſtantius ſignum ad detegendam doctrinæ veritatem, quàm eam expreſſam in ſacris literis contineri, meumque oraculum in prioribus Prophetis agnoſcatis, priorumque Prophetarum vaticinium rei probarit euentus, vt lugentes, ex eo quòd ei minimè paruerint, patres veſtri maximis calamitatibus afflicti clara ſunt voce teſtati: nil vobis dubij relinquitur, quin in me vobis ipſa hæc exercituum Dominus ediſſerat. Seruator etiam noſter poſt tot miracula præ inuidia duriores effectos improbos huius ſobolis poſteros ad ipſa pa-

trum ſcripta tranſmiſit, tanquam maius illis Ioanne teſtimonium reddentia. Scrutamini ſcripturas: quia vos putatis in ipſis vitam ęternam habere; & illæ ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me. Nolite putare, quia ego accuſaturus ſum vos apud Patrem: eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo vos ſperatis. Si enim crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi: de me enim ille ſcripſit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis? Ecce cùm tot tãtaque ſigna Dominus faceret, quæ nemo alius fecit, quanti faciat vnius Moſis de ſeipſo aſſertum. Pręcluſam fidei viam aſſerit, ſi Moyſis literis non credant. Eodem ſanè pacto Zacharias priores Prophetas in medium adducit. Si illis, quaſi diceret, iam creditis, & patres veſtri tot mala experti, tandem pœnitentia ducti crediderunt: procul dubio & mihi credere debetis eadem vobis annuncianti. Huius loci quanta ſit authoritas, Abraham docet, vbi ait: Si Moyſen & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent. Petrus etiam ſubſcribit, inquiens: En habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui bene facitis attendentes quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies eluceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris: hoc primùm intelligentes, quòd omnis prophetia propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Conferte, ait Zacharias, mea dicta priorum dictis Prophetarum, & agnoſcetis de doctrina mea, an ex Deo ſit. Scripturarum enim ſacrarum author, non homo eſt, ſed Deus. Dominus narrabit in ſcripturis populorum, & Principum horum, qui fuerunt in ea. Dominus itaque loci huius dignitatẽ tuetur, tuetur & Principes. [a]Turris quippe Dauid eſt, & mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Sicuti [b]ergo de turri iacula contra omnes hoſtes iactantur: ſic de propheticis libris cõtra omnia vitiorum genera, ſalutaria virtutum pœnarumque proponuntur exempla. Hinc [c]Iuſtus in Cantica Canticorum ait: Poteſt Turris ſcriptura canonica veteris & noui Teſtamenti conuenienter intelligi, quæ per Spiritum ſanctum, velut turris excelſa, conſtructa eſt. Mille pendent clypei ex ea. Hic numerus per plenitudinem vniuerſitatis accipitur, ſicut in Pſalmo, Verbi, quod mandauit in mille generationes; tãquam diceret, in omnes generationes. Itaque

Ioã. 5. G. *Deu. 18. C.* *Luc. 16. G. 31.* *2. Pet. 1. D.* *Pſal. 86.* *Melch. Can. 2. de locis. Theol. cap. 1.* *a Cant. 4.* *b Simile.* *c Iuſtus in Cant.* *Pſal. 104.*

in hac ſancta ſcriptura omnis armatura fortium reperitur: ex qua vel contra diabolum, vel contra miniſtros eius, fortiter repugnatur. Nam

Matt. 4. & ipſe Dominus, cùm in deſerto à diabolo tentaretur, ex hac turri arma produxit: cùm eum prolatis ex ſacra ſcriptura teſtimoniis vſquequaque deuicit. Et Gregorius, Arcus, inquit, eſt ſcriptura: ad corda hominum, ſicut ferientes ſagittæ, ſic terrentes ſententiæ veniunt. Hunc arcum Deus tetendit: quia peccatoribus per ſcripturam ſacram minas exhibuit. Per lignum arcus, ait ibidem Haymo, vetus Teſtamētum accipitur, quia ſicut lignum per ſe erat inutile & inflexibile: per chordam nouum Teſtamētum, quo vetus intenditur, & ad vtilitatem intellectus reducitur. Proſequitur Gregorius: In quo, arcu ſcilicet, vaſa mortis præparat; quia ſecundùm eloquij ſui ſententiam, eos, qui nunc corrigi negligunt, reprobos dānat. In quo etiam ſagittas ſuas ardentibus effecit: quia in eos, quos per terrorem corrigit, accenſas verborum ſententias emittit. De hoc prædicatorum arcu, quo noſter Zacharias incedit armatus, per Iſaiam dicitur: Cum ſagittis & arcu ingrediuntur illuc. Quia nimirum ſancti Apoſtoli & Prophetæ ad feriendam Gentilis ac Iudaicæ vitæ duritiem cum diſtrictis verborum ſpiculis venerunt. Et de ſeipſo ait Iob: Dicebam, gloria mea ſemper innouabitur, & arcus meus in manu mea inſtaurabitur. Arcus in manu, eſt ſcriptura ſacra in operatione. In manu etenim arcum tenet, qui diuina eloquia, quæ intellectu cognoſcit, operatione perficit. Inſtauratur ergo arcus in manu, dum quicquid in ſacro eloquio ſtudendo cognoſcitur, viuendo completur. Ad hoc ſuos prouocat Zacharias, eodem ipſe præmunitus, arcum oſtentat ſuperiorum vatum, ac, tanquam bonus paſtor, per oſtium ſe ingredi præmonſtrat, dum in valuis priorum Prophetarum ſe conſiſtere oſtendit, vt eos ad Dominum valeat pertrahere. Hinc, exponente Chryſoſtomo, Seruator noſter meritò oſtium ſcripturas appellat, dum ait: Amen, amen dico vobis, qui non ingreditur per oſtium in ouile ouium, ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt, & latro: quoniam nos ad Deum ducunt, & eius nobis cognitionem aperiunt. Ipſæ oues faciunt, ipſæ cuſtodiunt: neque lupos irrumpere permittūt. Tanquam enim oſtium firmiſſimum hæreticos arcent, & in tuto conſtituunt: neque nos, modò velimus, aberrare vnquam ſinent. Et niſi hoc oſtium

Greg. 19. Moral. cap. 28. Simile. Pſal. 7. Haymo. Gregor. Iſa. 7. D. Iob 29. Mat. 5. Qui fecerit & docuerit. Chryſ. hom. 58. in Ioan. cap. 10.

oſtium infringamus, nunquam nos inimici noſtri poterunt expugnare:per hoc oſtium & paſtores & alij omnes ingredimur,in ouile autem, hoc eſt,ad oues, & earum curam. Qui enim ſacra non vtitur ſcriptura, ſed aſcendit aliunde, id eſt, non conceſſa via, is fur eſt. Ecce cum Patre conuenientiam;cùm ſcripturas in medium proferat. Hactenus ille.Quis non videat verè oſtium ad bene beateque viuendum ſolam eſſe Scripturam?Quis non Dei opus illam eſſe, vel cæcus agnoſcat? Hæc dicit Dominus exercituum. Vnde probas? Priores Prophetæ clamabant.Quid tum?Opus Dei.Quînam?Tantam concordiam in futuris contingentibus certò pronunciandis,quis non videat à ſuperiori intellectu diuino, ab eodemque aûthore emanaſſe? Priores Prophetas,locis ſeiunctos, veluti Hieremiã & Ezechielem, neutrum alterius admonitum oracula, quis ſæpe eadem vaticinari, niſi Deus, effecit? Tot ſcripta, tot locis, totque temporibus, à varijs ſcriptoribus de reconditiſſimis ac contingentibus rebus ad ſupernaturalem beatitudinem ducentibus edita,ſine vlla vnquam diſſenſione aut falſitate, an non dictante Domino exercituum conſcripta fuiſſe, perſpicuum euadit? Quòd ſi ad hæreticos aut Philoſophos te conferas, de ipſis optimè dictum animaduertes: Quot capita, tot ſententiæ. Audiamus Auguſtinum:Vbi (in Philoſophorum ſcilicet monumentis) etſi aliqua vera dicebantur, eadem licentia dicebantur & falſa prorſus,vt non fruſtra talis ciuitas myſticum vocabulum Babylonis acceperit. Babylon quippe interpretatur confuſio. Nec intereſt (diaboli Regis eſt) quàm contrariis inter ſe rixentur erroribus,quos merito multæ variaque impietatis pariter poſſidet. At vero gẽs illa,ille populus, illa ciuitas, illa Reſpublica,illi Iſraelitæ,quibus credita ſunt eloquia Dei, nullo modo pſeudoprophetas cum veris Prophetis pari licentia confuderunt,ſed concordes inter ſe, atque in nullo diſſentiẽtes, ſacrarum literarum veraces ab eis agnoſcebantur & tenebantur authores. Ipſi eis erant Philoſophi, hoc eſt, amatores ſapientiæ, ipſi ſapientes, ipſi Theologi,ipſi Prophetæ, ipſi doctores probitatis atque pietatis. Quicumque ſecundùm illos ſapuit & vixit, non ſecundùm hominem, ſed ſecundùm Deum, qui per eos locutus eſt,ſapuit & vixit. Ibi ſi prohibitum eſt ſacrilegium; Deus prohibuit.Si dictum eſt,Honora patrem tuum,& matrẽ tuam;

Scotus quaeſt. 2. Prol. 1. Sent.

Lib. 18. de ciuit. cap. 41.

Deus iuſſit. Si dictum eſt, Non mœchaberis, Non homicidium facies, Non furaberis,& cætera huiuſmodi: non hæc ora humana, ſed oracula diuina fuderunt. Quicquid Philoſophi quidam inter falſa, quæ opinati ſunt, verum videre potuerunt, & laborioſis diſputationibus perſuadere moliti ſunt, quòd mundum iſtum fecerit Deus, eumque ipſe prouidentiſſimus adminiſtraret; de honeſtate virtutum; de amore patriæ; de fide amicitiæ; de bonis operibus, atque omnibus ad mores probos pertinentibus rebus; quamuis neſcientes ad quem finem, & quónam modo eſſent iſta omnia referenda: propheticis, hoc eſt, diuinis vocibus, quamuis per homines, in illa ciuitate populo commendata ſunt; non argumentationum concertationibus inculcata: vt non hominis ingenium, ſed Dei eloquium contemnere formidaret, qui illa cognoſceret. Hæc Auguſtinus. Ex quibus clarè infertur, huius Zachariæ ſigni ex priorum Prophetarum authoritate quanta ſit vis & energia: cur etiam abſolutè abſque probatione vlla, quaſi in ipſo liminis ingreſſu appareat, Hæc dicit Dominus: ne, qui audit, hominis ingenium potiùs, quàm Deum, audire ſibi perſuadeat. Simul etiam nobis aditum reſerat, ad diſcernenda quæcumque dicta, facta, ſeu cogitata, qualia ſint, ſumpto videlicet ſacrarum literarum æquilibrio, vt conſona bene, diſſona malè habere, certò ſciamus. Nullus itaque dubitationi locus, quin in Prophetis Deus ipſe loquatur: arrectiſſimis igitur auribus attendite.

[a] g. 46. Deus, ut puniat, præmonet.

[b] Orig. in Gloſſa Hier. 1. in princ.

[c] Luc. 21. Erunt ſigna. Mat. 12. Ion. 3. B. Trāſlat. eſt 70. de qua fuſè Aug. C. n. 18.

[a] Conuertimini. O immenſam Dei clementiam! En, aduerſarios, vt reſipiſcant, priùs admonet, vt flagello abſtineat. [b] Deus, inquit Origenes, ad benefaciēdum promptus eſt, ad puniendum diſſimulator. Cùm enim poſſit reos ſine [c] conteſtatione venturi iudicij punire; nuſquam hoc facit: ſed etiam ſi condemnauerit, prædicit, vt liberentur per pœnitentiam, qui damnati fuerant per delictum. Niniuitæ condemnati erant peccatores à Deo. Adhuc enim tres dies, & Niniue erat ſubuertenda. Noluit enim Deus cum ſilentio punire damnatos, ſed dans eis locum pœnitentiæ, miſit Hebræum Prophetam, qui diceret: Adhuc tres dies, & Niniue ſubuertetur: ne perirent ſcilicet, quia condemnati erant, ſed agentes pœnitentiam, impetrarent miſericordiam. Sodomitæ quoque & Gomorrhæi diuino

no iam erant exitio deſtinati, ſicut ſermo Dei ad Abraham oſtendit: tamen quod ſuum erat, fecerunt Angeli, volentes eos ſeruare: qui ſe indignos ſalute iudicauerunt; & dicentes ad Loth, Eſtne aliquis hîc tibi gener,aut filij, aut filiæ? &c. neque ignorabât, non eſſe eos ſecuturos Loth, ſed oſtenderunt ſuam pariter, & eius, qui eos miſerat, benignitatem & amorem. Simile quiddam in Hieremia inuenimus. Notandum eſt enim tempus prophetiæ eius, quando prophetare cœperit, vel finierit: multo enim tempore, & vſque ad vltimum diem ante ruinam; vt ſi pœnitentiam vel ſerò Ieruſalem egiſſet, Deus promiſſa exolueret: Et ego pœnitentiam agam de omnibus malis, quæ locutus ſum eis facere. Dixitque Dominus: Non permanebit Spiritus meus in homine in æternũ, quia caro eſt. Nec tamen illico offenſus aquas diluuij immittit, ſed longanimis addit: Eruntque dies illius centum viginti annorum. En quantum temporis ad pœnitentiam humanum genus expectare ſe prædicat: & tanti operis, quale erat Arca, oſtenſione, venturæ vltioni apud omnes Arcam fabricari videntes, ac cauſam interrogantes, fidem facit. Semper enim, inquit os aureum, mos ſuus eſt, quoniam noſtræ ſalutis curam agit, prædicere, quas pœnas ſit illaturus, ob hanc tantùm cauſam, ne inferat: quas ſi inferre vellet, neutiquam diceret: ſed ſtudioſè prædicit, vt cùm nos didicerimus, & timore emendatiores facti, conuertamus ipſius indignationem, & ſententias irritas faciamus. Animaduerte igitur, quomodo iſtorum valetudinem induſtria quadam curare nititur. Nam priùs tantum temporis ad pœnitentiam dedit: dein vbi vidit eos, quaſi inſenſati eſſent, ita ſe gerere, nihilque proficere temporis longitudine, ſed incrudeſcere vlcera, propterea ſuccidit tempus per viginti annos, ne maiori ſcilicet pœnæ ſe obnoxios facerent. Nam ſicut eis, qui admonitionibus ſuis promptè parent, ob bonitatem ſibi peculiarem, ſententias ſuas reuocat, & conuerſis appropriat, ab imminentibus pœnis eos liberans: ita quoque cùm promittit vel bonis aliqua ſe præbiturum, vel pœnitentiæ tempus, videt autem fieri indignos, etiam tunc quoque ſuas promiſſiones reſcindit. Qui in centum annis cõuerti noluerint, quid ampliùs proficerent ex annis viginti, quàm quòd plura adijcerent peccata? Et vide miſericordiam Domini, quomodo, quaſi bonus aliquis medicus, varijs

Gen. 19. C.
Hier. 1.
Hier. 18. B.
Gen. 6. A.
Chryſ. hom. 25. in Gen.
Compar.
Simile.

nijs vijs morbum eorum curare tentat. Nam quoniam incurabilia eorum erant vulnera, tam prolixum eis tempus præſcripſit: denique
Gen.7. cùm in foribus ipſis (vt dicitur) eſſet diluuium, iterum prænunciat ante ſeptem dies. Et fidenter dixerim, excellentiam miſericordiæ Domini noſtri ſciens, ſi vel in ſeptem diebus iuſtam pœnitentiam agere voluiſſent, effugiſſent vtique diluuij periculum. Hæc Chryſoſtomus. Ego autem fidentiùs dixerim, etiam ſi vero dolore cordis pœnituiſſent vel in ipſo articulo diei ſeptimi, quo ingreſſus eſt Arcam Noë cum ſuis, benignè recipiendos fuiſſe. Propterea enim & illum articulum expectatum à Domino, memoriæ proditum eſſe reor. Hanc etiam Dei benignitatem erga peccatores imitantur & ipſius ſerui, ſcienteſque rem gratam ſe ab eo exorare, pro peccatoribus, vt conuertantur,
Pſal.82. cum fiducia interpellant: Deus meus, pone illos vt rotam. Videte, ait
T.Hier. Pater Hieronymus, clementiam Prophetæ: non precatur contra eos, ſed pro eis. Videte quid dicat: Deus meus, qui Deus es omnium, meus propriè Deus: Deus meus, pone illos vt rotam. Qui quaſi fundamentum habent in malitia, non habeant fundamentum, ſed vacillent, & non ſtent in malitia. Sicut ſtipulam ante faciem venti, ſicut ignis, qui comburit ſyluam. Sicut ſtipulam, non ſicut frumentum, ſed ſtipulam, quod dicit, hoc eſt: Si quis eſt in eis ſtipula & palea, pereat. Sicut ignis, qui comburit ſyluã. Non dixit, arbores frugiferas, ſed ſyluam, quæ non habet fruges. Si quis ergo ſtipula eſt, & non habet frumentum; ſi quis ſylua eſt, & non habet fruges; hic pereat. Sicut flamma cõburens montes. Superbia in eis pereat. Ita perſequêris illos in tempeſtate tua, & in ira tua. Quid? occîdes eos? Non, ſed, turbabis eos; vt ſaluentur. Imple facies eorum ignominia; vt confundantur. Quare hoc? Vt quærant nomen tuum, Domine. Videtis ergo, quia non contra eos, ſed pro ſalute ipſorum deprecatur. Denique & in ſequentibus videte quid dicat: Erubeſcant & conturbentur in ſæculum ſæculi, & confundantur, & pereant. Pereant ſecundùm hoc quòd mali ſunt; & ſaluetur quod bonum eſt. Hoc cum Deo agit pro peccatoribus, quod & Deus per Prophetas, ne pœnas infligat, ab eiſdem peccatoribus contendit. Conuertimini. Deus loquitur.

47. Conuertimini. Quid hoc eſt? Nónne ipſum nos ſupplices oramus:

mus: Conuerte nos Deus ſalutaris noſter, & auerte iram tuam à nobis? & iterum: Deus, tu conuerſus, ſeu conuertens, viuificabis nos? Nil mirum. Vt Deus enim adiuuet incredulitatē, hoc eſt, deſidiam noſtram confidentiùs excitet, obſecramus. Et optimè Deo dicimus, Conuerte nos, Domine, ad te, & conuertemur: & è contrà nobis clamat Dominus, Conuertimini. Non ſecus ac ſi mouēdum eſſet pondus centum librarum à duobus, quorum alter non niſi nonaginta quinque libras à terra leuare ſtatuit, licet plura poſſet; alter verò quinque tantùm valet: & in huius gratiam mouendum eſt pondus. Vt huiuſmodi quidem pondus moueatur, neceſſariò vterque ſimul concurrere debet; ac congruè alter alteri diceret, Moue, & mouebimus. Ita profectò cùm legem ſanciuerit Deus, ſine noſtri concurſu arbitrij nos ad iuſtitiam ſe minimè moturum; licet perparum ſit quod nos poſſumus, illud à nobis Deus exigit hac voce, Conuertimini; & nos ex aduerſo ab illo poſtulamus dicentes, Conuerte: & ita ſimul agentes conuertemur. Ita ſe ſimul aduocant, ſponſa quidem, Veniat dilectus meus in hortum ſuum, vt comedat fructum pomorum ſuorum: & ſtatim è contrà ſponſus, Veni in hortum meum, ſoror mea ſponſa. Ait ergo Dominus exercituum: *Pſal. 84. Marc. 9. D. Simile. Cant. 5. A.*

Conuertimini: en opem meam ad vos exonerandos, & ab onere tanto ſubleuandos, profero ac polliceor: ne veſtrâ deſidiâ ampliùs ſub adeò duro pondere (quod vbi ſpirituum cœleſtium potentiſſimo Lucifero ſeſe impoſuit, Satanam, id eſt, Aduerſarium omni & Summo bono effecit, ac grauitate nimia quaſi fulgur è cœlo cadere compulit) infeliciſſimam agatis animam. En me ſemper & vbique liberari volentibus vobis promptiſſimum. His ſanè mihi videtur ſancta Mater Eccleſia Dei promiſſis inniti, dum obſecrat, inquiens: Peccatores te rogamus, audi nos. Quid enim iuris eſt peccatoribus, vt à Domino audiantur? Imò quid Deo ſtomachum mouet, niſi proditionis hic titulus, Peccatores? Tolle peccatores, & mors, & miſeria omnis, quin & infernus ipſe ſublatus erit. Nos ſcimus (aiunt illi diuinæ legis profeſſores, quorum ſententiam, qui cæcus fuerat natus, cum lumine pariter recepit, ac profeſſus eſt, obſtupentibus Scribis ac Phariſæis, qui Chriſto inuidebānt) quia peccatores Deus non audit. Quid nos? Quia peccatores, vt audiamur, Deo ſupplicamus? Quid ni? *Eccleſiæ oratio: Peccatores te rogamus, audi nos. Ioan. 9.*

ni? Qui enim fidelis eſt Deus ac verax, diues in miſericordia, ſemper ſuis ſtat promiſſis: releuandis autem peccatoribus, qui id appeterent, ſe paratiſſimum ſemper fore promiſit hac lege, Conuertimini.

i. 48. *Peccati occaſio vitanda.* **Simile.* Côuertimini. Vnde? De vijs veſtris. Quibus? Malis. *Quẽadmodum natura ab imperfecto ad perfectum in ſuis operibus gradum facit, & à facilioribus ad difficiliora progreſſum: ita ſanè Author naturæ nobiſcum noſtram operatur iuſtitiam. Quod magis in noſtra ſitum eſt arbitrij facultate, occaſiones ſcilicet vitiorum exteriores declinare, mox interiores, prius à nobis expoſtulat: dum vt iam tandem à viis malis, quæ noſtræ ſunt, & à cogitationibus peſſimis, quæ ideo & noſtræ ſunt, & opera manuum noſtrarum, côuertamur efflagitat. Ipſe quoque ſubuertendis criminum fomentis operam nauat.

Oſeæ 6. Septuag. Pro eo quod legimus, Propter hoc dolaui in Prophetis, & occidi eos in verbis oris mei; & iudicia tua quaſi lux egredientur: Septuaginta tranſtulerunt, Propterea ſuccidi Prophetas veſtros, occidi eos in verbo oris mei: ipſos pſeudoprophetas occiſos à Domino intelligentes,

P. Hier. ait Pater Hieronymus: vt qui cauſa erroris fuerant, proſpera promittentes, interfecti verterentur in occaſionem ſalutis. Et eſt ſenſus: Ne diceretis, Prophetis credidimus; etiam ipſos interfeci: vt omnis vobis

3. Regum 18. G. peccandi tolleretur occaſio. Legimus in Regum volumine quadringẽtos quinquaginta Prophetas Baalim interfectos ſub Helia; & aliam

4. Regum 10. C. innumerabilem multitudinem ſub Iehu, qui ſubuertit domum

Exod. 15. Achab. Ne ipſa ſibi immolare, quæ tanquam Deos Aegyptij colebant, Aegyptiorum metu veriti fuiſſent, trium dierum itinere in ſecretiora deſerti ſuos Iſraelitas accerſit. Ne, ſicut Salomoni, alienigenarum connubia peccandi anſam præberent, ea vetuit: imò & Gentium commercia; quare prorſus iuſſit aboleri à conſpectu eorum: &

Exod. 10. vt cunctos greges ex Aegypto exeuntes ſecum ducerent; quamuis hoc diabolicus Pharao ſaltem impedire fuerit enixus: ne vel alicuius derelicti memoria pro Aegypto ſuſpirandi eſſet occaſio. Sicut ea-

Act. 2. dem ratione caligas, quæ ne vel duos valerent obolos, vt præcingeret ſe Petrus, nec in carcere obliuiſceretur, Angelus admonuit. Ser-

Mat. 16. uator etiam noſter ſublimem illã veramque diuinitatis ſuæ confeſſionem exacturus, exploſis aliorum ſententiis, ſuos diſcipulos in partes Cæſareç Philippi adduxit; ne, ſi coram inuidẽtibus ac obſtrepentibus

tibus

tibus Scribis & Phariſæis illam proponeret ſuis quæſtionem, vlla metus occaſio ſubrepere potuiſſet, in tanta detegenda veritate, Chriſti æmulis vel ad audiendum grauiſſima. Vndénam conuiuas ad nuptias militantis Eccleſiæ, ſponſæ ſuæ, acciri iuſſit? Ite ergo ad exitus viarum. Exire volentes de peccatorum periculis inuitat, & cum Dauide orantes: Viam iniquitatis amoue à me. Non ait, iniquitatem, ſed viam, anſam iniquitatis longè fac à me: & cum Domino laborans, quod fuerat precatus, obtinens, inquit: Odiui omnem viam iniquitatis. Hinc præcepit Dominus, omnes amputare neceſſitudines, quæ animæ noſtræ offendiculum giguere poſſent, ſub pedis, oculi, ac manus ſcandalizantis vocabulo; & pallium etiam dimittere. Optimè Paulus id eſt exequutus: [a] Omnia mihi licent, ſed ego ſub nullius redigar poteſtate. Eſca vētri, & venter eſcis. Vbi [b] Pater Hieronymus ſic dilucidat: Licet nobis manducare & bibere; ſed ſi nimium ventri ſubditi fuerimus, ipſum licitum trahit nos ad illicita; hoc eſt, ad fornicationem. Ita & de omnibus intelligendum, quæ cùm peccatum non ſint, occaſiones tamen poſſunt capere delictorum. Paulus item Romanis aſſerti ſui rationem aſſignat, inquiens: Conſepulti enim ſumus cum illo (nempe Chriſto) per baptiſmum in mortem: vt quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriam Patris; ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Quem etiam locum ibi Pater Hieronymus ad rem noſtram enarrat hoc pacto: Oſtendit nos propterea ita baptizari, vt per myſterium conſepeliamur Chriſto, criminibus morientes, & renunciantes priſtinæ vitæ: vt quomodo Pater glorificatur in Filij reſurrectione; ita & per noſtræ conuerſationis nouitatem ab omnibus honoretur; vt ne ſigna quidem veteris hominis agnoſcantur in nobis. Et inferiùs: Liberati autem à peccato, ſerui facti eſtis iuſtitiæ, in doctrina & exemplo Chriſti: qui non ſolùm peccata, ſed etiam occaſiones auferre docuit delictorũ, addamus nos. Ideo enim omnino ne iraſcamur, aut iuremus, edixit. Nam qui amat periculum, peribit in illo; & propterea prouidus Pater irreritę priſtina conuerſatione menti minatur: Sepiam viam tuam ſpinis. Vnde namque lætari putat, diſponente Deo, variis moleſtiæ aculeis, tanquam acutis ſpinarum cruciatibus, plectitur. Optimè quidem occaſionum peccandi viæ, potiùs ſpinarum opponit ſepem, quàm murum, aut

Mat. 22. A.
Pſalmo 118. D.
Mat. 18. A.
Marc. 9. G.
Matt. 5. F.
[a] 1. Cor. 6.
[b] P. Hier.
Rom. 6. A.
P. Hier.
Mat. 5.
Hoſ. 2. B.

Simile. quiduis aliud: quoniam ſicuti nulla proderunt medicorum aut pharmacopolarum medicamēta contra ſpinæ aciem digito immiſſam, niſi educatur;ita niſi criminis occaſio, quæ vrget, ac præſentanea eſt,emittatur, ſalus animæ adeſſe non poterit. Et quia hoc magnopere curandum eſt, & ad id potentiores ſumus adiuuante Deo; ſe quidem Dominus auxilio paratum oſtendens per ſuos clamat Prophetas: Conuertimini de viis veſtris malis, quaſcumque peccaminum anſas priùs auertite: ne, vt primùm vos ſurrexiſſe à criminum ebrietate credideritis, vos ruere permittat exercituum Dominus,veſtra laceſſitus ignauia, in re tanti momenti. Sic enim de illo

Pſal.72. legimus; Deiecisti eos, cùm alleuarentur: quia eò intrinſecus cor-
Mor.17. cap.4. ruunt,quò malè extrinſecus ſurgunt. Et ratio à Iob traditur.* Oculi
**Iob 24.* enim eius (videlicet iniqui) ſunt in viis illius, id eſt,propriis,non in
Pſal. 118. viis Domini, de quibus regius Pſaltes; In mandatis tuis exercebor, & conſiderabo vias tuas: occaſiones quas mihi demonſtras tāquam vias currendi faciliùs ad te. Sequitur in Iob: Eleuati ſunt ad modicum,& non ſubſiſtent. Vt ergo ſubſiſtant perſeueranter, oculi eleuandi & auertendi ſunt à propriis viis & occaſionibus relabendi firmiter ac ſtudioſè. Satis id perſuaſum habere vel ipſa debuerat natura intimè vobis inſerto illo ſuo principio, bonum proſequendum, malum verò ſugiendum; vt vias veſtras malas, malorumque ruinas parientes, omnino deſeratis. Conuertimini ergo de viis veſtris malis. Quid enim Deo, cuius iuſtitiæ vel pro vnius lethalis criminis offenſa,toto temporis,non dicam veſtræ, ſed totius mundi vitæ curriculo,ad vnguem ſatisfacere ex vobis ipſis nequàquam poteſtis,licet inauditis vos exagitetis tormentis; pro tanta vitiorum farragine,prima fronte offeretis? Iam-iam caſum alium minantem animum? Egregiam verò laudem,& ſpolia ampla refertis.Potiùs vos deridentes,quàm arridentes Dei monitis, aſſeram. Conuertimini ergo animoſè ac viriliter de viis veſtris malis; conſtanter, quæ vos in mala priora ducūt,abiicite. Huic totis viribus omnem operam nauate:ne

Mat.12. reuertendi cupidiſſimus immundus ſpiritus inueniat domum ve-
Luc.11. ſtram adhuc ornamentis ſuis, occaſionum coloribus depictam: ne & quam ſignificaſtis fugā luere cogamini multo acerbiùs, iuxta Saluatoris aſſertum: Et erūt nouiſſima hominis illius peiora prioribus.

Con-

Conuertimini à vijs veſtris malis: nec ſat hoc, Et à cogitationi- i.
bus veſtris peſſimis. [a]Redite præuaricatores ad cor: vnde totius pen- 49.
det ſalus: illius integritati quàm diligentiſſimè omnem operam & *Cogitatio*
omne ſtudium conſecrate. [b]Vt primùm enim prauæ cogitationis *mala ca-*
virus ipſum infecerit, actum eſt de vita; immortalem animam mor- *uenda.*
ti addixit immortali. Et vt docet [c]Climacus, ſicut nubes Solem abſ- [a]*Iſa. 46.*
condit; ita cogitationes malæ obtenebrant & perimunt mentem. *C.*
Hoc deplorat regius Pſaltes: [d]Circundederunt me dolores mortis, & [b]*Simile.*
pericula inferni inuenerunt me. Quem locum in hunc modum Pa- [c]*Climac.*
ter Hieronymus explanat: [e]Videntur mihi dolores mortis, cogita- *de diſcre-*
tiones eſſe fœdæ: pericula inferni, opera mala ſunt. O nos infelices, *tion. gra-*
& miſeros, & lugendos! quia ſemper nos peccatum quærit. Si autem *du 26.*
ſemper nos quærunt peccata, nos feſtinemus, vt non nos inueniāt. [d]*Pſ. 114.*
In matutino (ait idem Propheta) interficiebam omnes peccatores [e]*P. Hier.*
terræ. Vbi Pater Hieronymus: Bene dixit peccatores terræ; peccato- *Pſ. 100.*
res enim terreni ſunt. Hoc vult dicere, quòd immiſſiones diaboli, *P. Hier.*
quas mihi ſuggerebat, eijciebam de corde meo, & non ſuſcipiebam.
Cogitationibus enim malis eiectis, dæmones occiduntur. Quis, cùm
adeò facilè id poſſit, non inhonoratus ac infamis æſtimabitur, ſi
hos truculentiſſimos hoſtes vel ad punctum patiatur viuere? In ma-
tutino interfice; ne illuceſcant. En quantus enecantem manet ho-
nos. Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram. Paruuli *Pſ. 136.*
dicuntur cogitationes. Ille laudatur, ille prædicatur beatus, qui, vt *P. Hier.*
cœperit cogitare ſordida, ſtatim interficit cogitatus, & allidit ad pe- *ad Euſto-*
tram: petra autem Chriſtus eſt. Hinc Pater Hieronymus ad Deme- *chium de*
triadem de virginitate ſeruāda, [f]Si ſpiritus, inquit, poteſtatem haben- *cuſt. virg.*
tis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris. Quia curatio quieſ- *& ad De-*
cere facit peccata maxima. Quaſi in procinctu & in acie ſtamus ſem- *metr. de*
per ad pugnam. Vult nos loco mouere hoſtis, & de gradu decedere: *virg. ſer-*
ſed ſolidanda veſtigia ſunt, & dicendum: [g]Statuit ſupra petram pedes *uanda.*
meos. Si in cogitationes tuas coluber aſcenderit, omni cuſtodia ſer- [f]*Eccle.*
ua cor tuum; & cum Dauid canito, [h]Ab occultis meis munda me, *10. A.*
Domine, & ab alienis parce ſeruo tuo: & ad peccatum maximum, [g]*Pſ. 39.*
quod opere perpetratur, nequaquam peruenies, ſed incentiua vitio- *A.* [h]*Pſ. 18.*
rum ſtatim in mente iugulabis, & paruulos Babylonis allides ad pe- *Pſ. 136.*

tram; in qua ſerpentis veſtigia non reperiuntur: cauteque Domino
Pſal. 18. promittes: Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, &
Exod. 20. emundabor à delicto maximo. Hoc eſt, quod alibi ſcriptura teſtatur:
A. Peccata patrũ, hoc eſt, cogitatuũ, reddã in filios, in tertiã & quartam
generationẽ: vt cogitationes noſtras, mentiſque decretũ, non ſtatim
puniat, ſed reddat in poſteris, id eſt, in malis operibus, & in delictorũ
Amos. 1. perſeuerantia. Quoniam per Amos loquitur: Super tribus & quatuor
& 2. impietatibus illius & illius ciuitatis, nónne auerſabor eam? Con-
uertimini ergo à cogitationibus veſtris peſſimis, quæ omnem pro-
Iſa. 14. creant vitiorum ſobolem. De radice enim colubri egredietur regu-
P. Hier. lus, & ſemen eius abſorbens volucrem. Abiecto iugo Dei, & contrita
Domini diſciplina, primùm in cogitationibus noſtris ſemen colubri
radicatur: ſecundò, de ſemine peſſimo naſcitur regulus, qui rex ſer-
pentium eſt, & afflatu ſuo atque conſpectu homines occidere dici-
Pſal. 13. tur: ſiue genimina aſpidũ, de quibus in Pſalmo dicitur, Venenũ aſpi-
B. 139. A dum ſub labijs eorum: quæ peccata ſunt varia, & de cogitationum
Rom. 3. peſſimo theſauro in mala opera prorũpunt: cumque regnauerint in
C. hominibus alienigenis, qui à Deo alieni ſunt; ſtatim egrediũtur ſerpẽ-
tes pennati; vt non ſufficiat eis cogitaſſe & feciſſe quę mala ſunt, niſi
patrocinium quoque malorũ operum quæſierint, & diuerſas finxe-
rint hæreſes. Conuertimini ergo de cogitationibus veſtris peſſimis,
Ezec. 43. eaſque primùm expiate. Septẽ diebus facies hircũ pro peccato quo-
tidie: & vitulum de armento, & arietem de pecoribus, immaculatos
P. Hier. offerent. Expiato altari, ſeptẽ diebus offertur hircus, ſiue hædus, pro
peccato quotidie, & vitulus de armẽto, & aries de pecoribus imma-
culatus. In hirco autẽ, & vitulo, & ariete, tria generalia delicta mon-
ſtrantur, quibus omne mortalium ſubiacet genus. Aut enim cogita-
tionibus, aut ſermone, aut opere peccamus. Cogitatio refertur ad
arietem, quæ prima eſt omniũ peccatorũ, & ex qua alia duo peccata
naſcuntur; hędus autem, ſiue hircus, ad eloquium, ſiue ſermonẽ, qui
ſemper de excelſioribus diſputat. Opera verò propriè vitulo depu-
tantur: quoniã vomeri, & labori, & terrenis operibus mãcipatus eſt.
Hęc igitur immaculata per ſeptẽ dies veri ſabbati atque perfecti Deo
offerre debemus, & expiare altare, vt oratio noſtra munda perue-
niat ad Deum; qui ideo per ſuos clamat Prophetas: Cõuertimini de
cogi-

cogitationibus veſtris peſſimis, quæ omnem turpitudinis pariunt proſapiam, omnemque boni operis fructum deſiccant: atque cùm à corde pandatur omne malum, dum valuas prauę cogitationi aperit, de corde enim exeunt cogitationes malæ, (en priùs, tamquã cæterorum fontes, locantur) homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ, in ſolius hominis voluntate cor poſuit Deus; ita vt licet dæmon cogitationum malarum adiutor & incenſor eſſe poſſit, author tamen eſſe non poſſit.*Inimici mei animam meam circumdederunt. Animam dixit, non corpus: quia diabolus in anima intrinſecus neſcit quid cogitet homo, niſi per exteriores motus intelligat: & in quo vnumquemque delectari videt, diuerſas ſuggeſtiones infert. Quin & idem piiſſimus Parens peculiariter cordium tutelã à prauis cogitatibus cuſtodibus Angelis demandauit, inquiens: Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliũtur vineas. Secundùm dramatis ordinem mutata eſt perſona: non enim iam ad ſponſam, ſed ad ſodales loquitur ſponſus; & ipſis dicit, vt capiant vulpes paruulas, quæ inſidiantur vineis, vbi primum germen oſtenderint, nec ſinunt eas peruenire ad florem. Capi ergo eas præcepit, ſaluti & vtilitati conſulens vinearum. Sed hæc, vt cœpimus, ſpiritali expoſitione diſcutienda ſunt. Et puto, quòd ſi de anima hæc, quæ ſe verbo Dei coniungit, aduertas, vulpes contrariæ poteſtates & nequitiæ dæmonum intelligi debeant, per cogitationes prauas, & intelligentiam peruerſam, exterminantes in anima virtutum florem, & fructum fidei perimentes. Prouiſio igitur verbi Dei, qui eſt Dominus virtutum, mãdat Angelis ſuis, quí ad miniſterium miſſi ſunt, propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis, vt capiant ex vnaquaque anima huiuſmodi cogitationes à dęmonibus immiſſas, vt abiectis eis poſſint florem virtutis afferre. Capiunt autem cogitationes malas in eo, cùm ſuggerunt menti non eſſe eas à Deo, ſed eſſe à maligno ſpiritu; & dant animæ diſcretionem ſpirituum, vt intelligat, quæ ſit cogitatio ſecundùm Deum, & quę ſit ex diabolo. Vt autem ſcias eſſe cogitationes, quas immittit diabolus in cor hominum, (intellige ſuggerendo in circuitu: Immittet enim Angelus Domini in circuitu, non intra animam) vide in Euangelio quod ſcriptum eſt: Cùm autem immiſiſſet, inquit, diabolus in cor Iudæ Iſcariotis, vt tradereret

*Mat. 15. Mat. 9. A. 21. C. Marc. 2. B. Ioan. 11. G. 12. B. 13. A. *Iſ. 16. Cant. 2. Origen. hom. 4. Heb. 1. Pſal. 33. B. Ioan. 13.*

plo. Deſcenderuntque volucres ſuper cadauera, quæ Dei iuſſu in *Gen.15.* fœderis ſignum offerebat: & abigebat eas Abram. Quídnam ſunt hæ volucres? Nónne dæmones, & importunæ cogitationes? Ita interlinearis affirmat. *Interlin.* Conuertimini ergo à cogitationibus veſtrīs peſſimis; abigite eas à veſtri cordis altari: ne veſtra bonorum operum ſacrificia Deus auerſetur. Si aliquis in veſtimētis veſtris phlegmata vel *Simile.* ſputa proijciat, ita nobis horrorem faciunt, vt nec oculis aſpicere, *Cæſarius* nec ſummis ſaltem digitis velimus attingere. Et ſi nobis ſputa, quæ *Arelat.* ſine peccato proijciuntur, horrorem faciunt in veſtibus noſtris; *hom. 3. de* putatis cogitationes fœdæ, quas excreās diabolus ingerit, qualem hor- *fugiendis* rorem faciunt Deo in animabus noſtris? Et ſputa vel phlegmata ſic *cogitatio-* perhorreſcimus, quæ vtique inuiti excipimus: quanto magis cogita- *nibus tur-* tiones ſordidas, quas cum noſtra voluntate in corde noſtro moras *pibus.* habere permittimus, opus eſt, vt cum Dei adiutorio celeriùs reſpuamus! Sed en Deus clamat: Conuertimini à cogitationibus veſtris peſſimis. Si in templo Dei de lignis & lapidibus quiſquam porcos *Simile.* vel canes introducat, aut lutum mittat, aut ſtercora ſpargat; ita offenditur animus noſter, vt illum, per quem negligentia ipſa facta eſt, flagellare velimus. Et cùm hæc ita ſint; quid de nobis cogitamus, ſi in animabus noſtris, vbi ſunt templa Dei viuentia, multò peiores, quàm ſunt ſtercora, malignas cogitationes ſuſcipientes, Deo, qui in nobis inhabitare dignatur, iniurias irrogemus? En laceſſitus clamat: Conuertimini de cogitationibus veſtris peſſimis. Nunquid eſt vllus homo, qui ſuper ſeceſſum vel cloacam vermibus *Simile.* plenam velit diutius ſtare, & eorum putredinem ventilare? Corpora nunc fœtorem cloacæ non ſuſtinent, & corda contagioſos amplexantur cogitatus? Attendite vtra pars poſſit exhalare maiorem *Comparatio.* putorem. Si bene & iuſtè iudicatis, incomparabiliter grauiorem putorem reddunt inhoneſtæ cogitationes, qui ad cælum vſque pertingit, quàm cloacæ. Quomodo ergo in loco fœtoribus pleno diu ſtare non vultis corpora veſtra, ſic turpes ac ſordidas cogitationes ne ad momentū quidem moras habere permittatis in animabus vel in ſenſibus veſtris. Quamprimū conuertimini à cogitationibus veſtris malis: quia ſi aliquis carbonē viuum, quamuis grandem, apprehen- *Simile.* dat in manu ſua, & ſtatim proijciat, nec combuſturam habere po-

eſt.) Comedent igitur fructus viæ ſuæ, ſuiſq; con ſilijs ſaturabuntur. (quia ſua) Auerſio paruulorum (ſenſu) interficiet eos, & proſperitas ſtultorum (quam putant beatitudinem) perdet illos. Qui autem me audierit, abſq; terrore requieſcet, & abundantia perfruetur, (nunc bonorum operum, nunc gaudiorum in præmio, vbi nihil aduerſi) timore malorum (qui corpus occidunt) ſublato. Quínam lethargicus præcordia agitat morbus? Tot bona eum qui audit, tot verò è contrà manent tormenta eum qui non auſcultat Dominum: & tamen non audierunt, neque attenderunt ad me, dicit Dominus. Vos non audiſtis me, vt prædicaretis libertatem (à ſeruitute) vnuſquiſq; fratri ſuo, & vnuſquiſq; amico ſuo: ecce, ego prędico libertatem, ait Dominus, ad gladium, ad peſtem, & ad famem; & dabo vos in commotionem cunctis regnis terrę. Nunquid non recipietis diſciplinam, vt obediatis verbis meis? dicit Dominus. Præualuerunt ſermones Ionadab filij Rechab, quos præcepit filijs ſuis, vt non biberent vinum: & non biberunt vſque ad diem hanc, quia obedierunt præcepto patris ſui. Ego autem locutus ſum ad vos, de manè conſurgens, & loquens, & non obediſtis mihi: miſique ad vos omnes ſeruos meos Prophetas, conſurgens diluculo, mittenſque, & dicens: Conuertimini vnuſquiſque à via ſua peſſima, & bona facite ſtudia veſtra, & nolite ſequi Deos alienos, neq; colatis eos; & habitabitis in terra, quam dedi vobis, & patribus veſtris: & non inclinaſtis aurem veſtram, neque audiſtis me. Firmauerunt igitur filij Ionadab filij Rechab præceptum patris ſui, quod præceperat eis: populus autem iſte non obediuit mihi. Idcirco hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael: Ecce ego adducam ſuper Iudam & ſuper omnes habitatores Ieruſalem vniuerſam afflictionem, quam locutus ſum aduerſum illos: eò quòd locutus ſum ad illos, & non audierunt; vocaui illos, & non reſponderunt mihi. Numerabo vos in gladio, & omnes in cæde corruetis: pro eo quòd vocaui, & non reſpondiſtis mihi; locutus ſum, & non audiſtis; & faciebatis malum in oculis meis; & quæ nolui, elegiſtis. Propter hoc, hæc dicit Dominus Deus: Ecce, ſerui mei comedent, & vos eſurietis: ecce, ſerui mei bibent, & vos ſitietis: ecce, ſerui mei lætabuntur, & vos confundemini: ecce, ſerui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ con-

Hier. 34. D.

Hier. 35 C.

Hier. 18. B. & 26. B.

Iſa 65. B. & 66. B.

tritione ſpiritus vlulabitis. Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit. Ac ſi apertè nos deterreat, dicens: Vita quidem pueri in longum trahitur, vt à factis puerilibus corrigatur; ſed ſi à peccati perpetratione nec tẽporis longinquitate compeſcitur, hæc ipſa vitæ longinquitas, quã per miſericordiã accepit, ei ad cumulum maledictionis accreſcit. Vnde neceſſe eſt, vt cùm nos diutius expectari conſpicimus, ipſa prærogatæ pietatis tempora quaſi dãnationis argumẽta timeamus: ne ex clemẽtia iudicis creſcat ſuppliciũ peccatoris; & vnde quiſq; eripi à morte poterat, inde grauiùs ad mortẽ tendat. Dedit ei Deus locũ pœnitẽtiæ, & ille abutitur eo in ſuperbia. Hinc *Pſalmiſta ait: Deus iudex iuſtus, fortis, & lõganimis. Dicturus quippe longanimẽ, præmiſit iuſtum: vt quem vides peccata delinquentiũ diu patienter ferre, ſcias hunc etiã quandoq; diſtrictè iudicare. Hinc per quendam ſapientẽ dicitur: Altiſſimus enim eſt patiens redditor. Patiẽs enim redditor dicitur, quia peccata hominum & patitur, & reddit. Nam quos diu vt conuertantur tolerat, non conuerſos duriùs damnat. Et quidẽ meritiſſimè, cùm etiam vitæ expertia Dei verbo pareant. Fili hominis, pone faciem tuam ad montes Iſrael, & prophetabis ad eos, & dices: Mõtes Iſrael, audite verbũ Domini Dei: Hæc dicit Dominus Deus mõtibus & collibus, rupibus & vallibus. Vbi Pater Hieronymus: Montes Iſrael, qui ſimulachris dæmonũ fuerant occupati, non auribus, ſed imperio ac potentia conditoris, ſuum audiunt & intelligunt creatorem. Quo modo Mare vidit, & fugit; Iordanis conuerſus eſt retrorſum. Non vtique carnis oculis, quibus carebat. Et ad mare dicitur, Tace, obmuteſce. Et vẽtorum flatibus imperatur: iubeturq; vermi, qui Ionæ percuſſit vmbraculum. Et de eadem terra ſcriptum eſt: Qui reſpicit terram, & facit eam tremere. Ad quos Propheta loquitur, indicans idola deſtruenda, & aras, vniuerſasq; cerimonias, quibus priùs idolis ſeruierant, conterendas. Et tamen homines tot muneribus ditati, vt que præcipitij in paradiſi commutent iter admoniti, non audierũt, neque attenderunt ad me, dicit Dominus. Quænam eos manet damnatio? En de quatuor animalibus eſt memorię proditum: Cùm fieret vox ſupra firmamẽtum, quod erat ſuper caput eorũ, ſtabant, & ſubmittebant alas ſuas. Gregorius: Quid enim per volatum animalium, niſi Euãgeliſtarum atq; Docto-

Marginalia: Greg. 17. Mor. c. 3 — Iob 24. — Greg. homil. 13. in Euãg. — *Pſal. 7. — Eccli. 5. — Ezech. 6. A. — Luce 6. Vt audirent eum. — P. Hier. — Pſ. 113. A. — Mar. 4. D. — Iona 4. C. — Pſ. 103. D. — Ezech. 1. — Mor. 35. c. 2.

Doctorum ſublimitas deſignatur? Vel quid ſunt alæ animalium, niſi ſanctorum contemplationes, eos ad cæleſtia ſubleuantes? Sed cùm fit vox ſupra firmamētum, quod ſuper caput eorum eſt, ſtantes ſubmittunt alas ſuas: quia cùm internam vocem ſupernæ ſapientiæ audiunt, quaſi volatus ſui alas deponunt; quia videlicet ipſam veritatis altitudinem minùs ſe contemplari poſſe cognoſcunt, illiq; voci grato animo ſeſe totos intentos offerunt. Ad vocem ergo deſuper venientem alas deponere eſt, cognita ſuperna potentia, virtutes proprias humiliare, & conſideratione creatoris nil de ſe aliud, quàm abiecta, ſentire. Sancti itaque viri, dum diuinitatis arcana audiūt, quantò magis contemplando proficiunt, tantò ampliùs deſpiciēdo quod ſunt, aut nihil, aut propè nihil, ſe eſſe cognoſcunt; atque ita prorſus diuinæ voci attendunt. Quòd ſi amici, qui peccatorum vinculis non ſunt irretiti, ad Domini vocem adeò ſe demittunt; quanto magis æternis iam flammis addicti, tot conſcientiæ obſcœnitatibus abiecti, vel ſanguinem fundentes, omni ſtudio à Domino vel voculam contendere debent, qua miſericordiam ſe conſequuturos non omnino deſperent? Sed en iterum atque iterum, per hunc & per plures Prophetarum, iterum atque iterum, ad faſtidium vſque, ad priſtinam gratiam amiciſſimè inimicos exercituum Dominus aduocat. Et non audierunt, neque attenderunt ad me, dicit Dominus. Quónam animi affectu, quibus lacrymarum fontibus, quibus pectoris anguſtijs, quibus & carnis afflictionibus, hæc tanta fratrum, hominum inquam, audienda eſt perditio? Hac de cauſa ſicut oues in inferno poſiti ſunt. Tres ſeminis amiſſæ partes. [a]Hodie ſi vocem eius audieritis. ad quem diem nos trāſmittit? Quoniam (inquit [b]Apoſtolus) ſupereſt quoſdam intrare in illam requiem, & hi, quibus prioribus annunciatum eſt, non introierunt propter incredulitatem; iterum terminat diem quendā in Dauid, dicendo poſt tantū tēporis: Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Nam ſi Ieſus eis requiem præſtitiſſet, nunquam de alia loqueretur poſthac die. Et reuera hodie, hoc tempore ſalutis gratiæ, quod mundo illuxit, à Chriſti paſſione & reſurrectione, dicitur non ſolis Iudæis: Ne ſitis ſicut patres veſtri, ad quos clamabāt Prophetę priores, & non audierunt, neque attenderūt: Ne obduretis corda veſtra, ſicut patres veſtri, qui

Pſal. 48. *Mat. 13.* *Luc. 8.* [a]*Pſ. 94.* [b]*Heb. 4.* *Rupert.*

qui me tentauerunt;& in deſerto proſtrati ſunt,nec in illam requiem introierunt: ſed & nobis cunctis hominibus, quacunque ſimus ex gente vel natione,dicitur: Ne ſitis ſicut patres veſtri Adam & Eua; qui in illam requiem, id eſt,paradiſum introierant, & eadem requie ſeſe indignos fecerunt, quapropter infertur:

TEXTVS.

51. [a]Patres veſtri vbi ſunt, & Prophetæ? [b]Nunquid in ſempiternum viuent? [c]Veruntamen verba mea, & [d]legitima mea,quę mandaui ſeruis meis Prophetis,nunquid non comprehenderunt patres veſtros? [e]Et conuerſi ſunt, & dixerunt: [f]Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis: [g]ſecundùm vias noſtras, & ſecundùm adinuentiones noſtras, fecit nobis.

Paraphraſis.

VEruntamen & his qui conuerti noluerunt, & his qui falſis pollicitationibus deceperunt, morte ſubtractis; verba, quæ per Prophetas meos locutus ſum,permanent in æternum:quę comprehenderunt patres veſtros, & oſtenderunt vera eſſe quæ dixi. Et patres veſtri, rerum euentu vaticinia mea vera in ſe comprobantes, pœnitentes dixerunt: Secundùm opera noſtra & peccata noſtra reddidit nobis Deus;& iuſtè acciderunt, quæ patimur.

a. Duplex eſt huius literæ diſtinctio, atque adeò diuerſus eſt ſenſus. Prior diſtinctio eſt: Patres veſtri vbi ſunt? vt hîc terminetur prior ſententia & interrogatio; quaſi diceret, mortui ſunt: & deinde quaſi tacitæ reſpondens obiectioni, quia etiam boni Prophetæ interierũt, ſicut & patres eorũ,adiungit, Et Prophetæ nunquid in ſempiternum viuent? ac ſi diceret: Mortales ac morituri profectò erant etiam Prophetæ; verùm verborum meorũ, quæ in eorum ore poſui, veritatem nónne viderunt & confeſſi ſunt ipſimet patres veſtri?& ita ſuſpicere cœperunt illos Prophetas meos, & eos anima viuere, certiores facti ſunt, licet corpore mortali ceſſerint è vita. Hunc ſequitur ſenſum

Rabb

Rabbi Salomon: ſimiliter diſtinguunt Biblia Plantini, & Vatabli, qui ait: Probos & electos Prophetas intelligit: & bonos & malos mori oſtẽdit, verbum autem Dei permanere in æternum. Hoc etiam pacto legit Pagninus; exponit tamen in hunc modum: Et Prophetę nunquid in ſempiternum viuent? id eſt, ſempérne oportebit vobis adeſſe Prophetas, vt reducamini? Huic expoſitioni fauere videtur tranſlatio eorum quæ ſequuntur in Septuaginta; habent enim: Veruntamen ſermones meos & legitima mea ſuſcipite, quæ ego præcipio in ſpiritu meo ſeruis meis Prophetis, qui comprehenderunt patres veſtros: & reſponderunt atque dixerũt: Sicut præparatus eſt Dominus omnipotens, vt faceret nobis ſecundùm vias noſtras, & ſecundùm adinuentiones noſtras, ſic fecit nobis. Pagninus tamen vertit, prout in Textu poſuimus, tantùm pro legitima, ſtatuta; & pro, adinuentiones noſtras, opera noſtra, legit. *Rab. Sal.* *Vatabl.* *Pagnin.* *Septuag.*

Altera literæ diſtinctio eſt, vt in textu deſcripſimus: eamque ſequuntur lxx. & Pater Hieronymus, Rupertus, Dionyſius Carthuſianus, Lyra, Gloſſa ordinaria & interlinearis, Hugo Cardinalis, & paſſim antiquiora ſacrorum Bibliorum volumina, & Complutenſia. Senſus ergo eſt iuxta enumeratos Patres, ac ſi dicat: Saltem vexatio nunc intellectum det auditui; & facie veſtra ignominia impleta, conuertimini, & quærite nomen meum: quoniam cùm in pace habitaretis, Prophetis, quos mittebam, credere noluiſtis, potiùs veſtris attendẽtes pſeudoprophetis. Vbi nunc illi patres veſtri & Prophetę ſunt? Quaſi dicat, in vanitatibus ſuis defecerunt, & de hac temporali, breui, ac labili vita ad æternam damnationem perducti ſunt. Illos namque Prophetas mendaces inſultabunda requirit veritas; de qualibus Hieremias, Nolite, inquit, audire verba Prophetarum dicentium vobis, Non ſeruietis Regi Babylonis, quia mẽdacium ipſi loquũtur vobis: quia non miſi eos, (ait Dominus) & ipſi prophetant in nomine meo mendaciter. Nunquid, ait, eiuſmodi Prophetę veſtri in ſempiternum viuent? Imò illi citius mortui ſunt. Exempli gratia, vt ille Ananias, qui contra Hieremiam, imò contra Dominum, falſò prophetauerat. Non miſit te Dominus, (ait Hieremias) & tu confidere feciſti populum iſtum in mendacio. Idcirco hoc anno morieris, dicit Dominus, aduerſus enim Dominum locutus es. Et mortuus eſt in anno illo, *Iſa. 28.* *Pſal. 82.* *Pſeudopropheta* *Mat. 24.* *Hier. 27.* *Hier. 28.*

menſe

menſe ſeptimo. Nunquid ergo in ſempiternum viuēt? Nequaquam. Sed verba mea, & legitima mea, id eſt, promiſſa, & comminationes, iuxta Vatablum, quæ mandaui ſeruis meis Prophetis, illa viuunt, & illa patres veſtros comprehenderunt. Videtur ergo mihi præoccupare Dominus hos procaces procacium filios, ne auderent in ipſum Deum culpam aliquam retorquere, excuſationis cauſam vel hanc obtendentes; quia cùm priores Prophetæ vrbis excidium minarētur, plures incolumitatem ac pacem prophetabant; atque adeò vtri credendum factioni non apparebat, nec Deus indicauerat. Propterea Dominus præoccupans inſultat, fallacium Prophetarum mortem in medium proferens, quia fuit ſenſibile ſignum diuinitus datum ad hanc dirimendam litem: vt veros à falſis Prophetis ſciuiſſent diſcernere, & Ieremiæ viuenti, non autē Ananiæ defuncto, & ſequacibus, fidem adhibuiſſent; cùm adhuc res integra foret. Fauet huic ſenſui, nam hîc malè conuerſi patres in Domini cogitatum potiùs, quàm in ſua ſcelera, ſuas retulêre calamitates. Hieremias quoque, quàm graue fuerit horum Prophetarum piaculum, lamentans oſtendit, inquiens: *Thre. 4.* Nō crediderūt Reges terræ, & vniuerſi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hoſtis & inimicus per portas Hieruſalem. Propter peccata Prophetarum eius, & iniquitates Sacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius ſanguinem iuſtorum: *4. Regū 24.* præſertim ſub Manaſſe, incenderunt eam. Captiuæ etiam vrbi obijcit idem Hieremias eorundem impietatem: *Thren. 2. E.* Prophetæ tui viderunt tibi falſa & ſtulta: nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitētiam prouocarent. Viderunt autem tibi aſſumptiones falſas, & eiectiones. Et priùs, cùm iam Chaldæorum exercitus, audito Pharaonis exercitus aduentu de Aegypto, ab obſeſſa Ieruſalem abſceſſiſſet, dixit idem Hieremias Regi Sedeciæ: *Hier. 37. D.* Vbi ſunt Prophetæ veſtri, qui prophetabant vobis, & dicebāt: Non veniet Rex Babylonis ſuper vos, & ſuper terram hanc? Alij enim Dei iudicio, vt Ananias, interierant; alij præ confuſione apparere non audebant. Atque de his modò ait Dominus: Patres veſtri vbi ſunt? & Prophetæ? vtique veſtri: nam ad horum diſtinctionem in hac eadem periodo, ſtylo mutato, de bonis agens Prophetis, ſtatim addit, ſeruis meis, Quę mādaui, dicens, ſeruis meis Prophetis: qui licet ipſi dormierint, (quemadmodū * ſtatutum eſt hominibus ** Heb. 9. G.*

ſemel

ſemel mori) viuent tamen in ſempiternum. At patres veſtri & Prophetæ veſtri vbi ſunt? Nunquid in ſempiternum viuent? Súntne in ſinu Abrahæ, transferendi poſtmodum in cælum, vt ſempiterna vita fruantur? Hic videtur verus ac clarus intellectus literæ: Vbi ſunt patres & Prophetæ veſtri? Serui enim mei Prophetæ ſi inſtetis vbi ſunt, ſaltem certò erunt in cælo, quorum & exitus acta probat: verùm patres & Prophetæ veſtri erunt in æterna vita? Sed & nónne in hac etiam mortali vita ſunt puniti, iuxta ſtatuta & decreta mea, per ſeruos meos Prophetas promulgata? Conuertimini itaque vos, & acquieſcite meis monitis, ne in hac & in æterna vita ſupplicia cum patribus & Prophetis veſtris, eorum ſectantes veſtigia, ſubire cogamini. Hic enim eſt huius loci ſcopus & intentio. Hinc habes, ſcripturam modum etiam vulgarem in dicendo non execrari, dum Prophetas vocat, quos ſic vulgus appellat.

Et conuerſi ſunt. Non bona conuerſio, nec ſuauis videtur dictio, (ait Rupertus) imò murmuroſa diuinæ ſeueritatis reprehenſio, in eo quod dicunt: Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis, ita fecit. Et magis accedit huic interpretationi Ruperti editio Septuaginta: Sicut præparatus eſt Dominus omnipotens vt faceret nobis, ſic fecit nobis. amplius enim quid explicat, præparatum dicere Dominum, quàm cogitaſſe de criminum vltione. Quanto meliùs atque ſuauiùs Daniel & ſocij eius: Domine Deus magne & terribilis, peccauimus, iniquè fecimus, omnia quæ induxiſti ſuper nos, & vniuerſa quæ feciſti nobis, vero iudicio feciſti: tibi iuſtitia, nobis autem confuſio faciei, & cætera his ſimilia. Recta cōuerſio, & amabilis dictio talium, vbi ſemetipſos ſic accuſant, vt iuſtificent Deum. Non ita patres veſtri, (inquit) ſed conuerſi ſunt, & dixerunt: Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis, ſecundùm vias noſtras, & communia peccata, & ſecundùm adinuentiones noſtras, & enormia inſolitaque crimina ab humana malitia adinuēta, fecit nobis. Quoniam vindemiauit me, vt loquutus eſt Dominus in die furoris ſui. Ita dicendo ſemetipſos non iuſtificant, quia non poſſunt; iuſtitiam autem Dei non prædicant, quia nolunt. Videas vſque hodie Iudęos, nimirum patrum eiuſmodi, patrum malorum filios peſſimos, ita permanere peruerſos, vt ſi quæras, cur captiui ſint, nihil aliud dicant,

Conuerſio mala & bona. *Rupert.* *Septuag.* *Dan. 9.* *Dan. 3.* *Lyra.* *Thre. 1.* *D.* *Iudæi reſipiſcunt.*

cant, niſi iſtud: Sicut cogitauit Dominus, ſicut placuit Domino, ſecundùm vias noſtras fecit nobis: & nunquam cauſam confiteri vel noſſe velint, propter quam Dominus ita cogitauerit, vel cogitare & facere debuerit. Dicunt quidem, Secundùm vias noſtras fecit nobis: ſed dicere nolunt, quænam illæ viæ fuerint. Perſeuerat nihilominus ſermo diuinus, ſermo propheticus, Ne ſitis, inquiens, ſicut patres veſtri: & illi factis reclamant, Imò erimus ſicut patres noſtri: vnde fit vt inexcuſabiles ſint. Imò ſi adinuentiones ſuas fateri vel-
Sap. 2. D lent, qui modo ſunt Iudæi, niſi illam agnoſcāt cædis Domini: Morte turpiſſima condemnemus eum, erit enim ei reſpectus ex ſermonibus illius. Si enim eſt verus filius Dei, ſuſcipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum. Hæc cogitauerunt, & errauerunt: excæcauit enim illos malitia eorum. non tam diutinā ac perpetuam ſine Rege, ſine Propheta, ac ſine Templo captiuitatem merentur; cùm ab idolorum cultu, poſt Domini cædem, abſtinuiſſe videantur. At cùm adhuc maiores eorum tantam colerent impietatem, nunquam adeò graui prolixoque exterminio ſunt plexi.

Plures enarrant illud, Et conuerſi ſunt, & dixerunt, & reliqua, de aliquibus, qui in ipſa captiuitate Babylonica per flagella edocti, & per rei euentum conuicti, conuerſi ſunt, vel ad Deum, vel ad ſeip-
Act. 12. ſos, (inquit Vatablus) vt illud in Actis: Petrus autem ad ſe conuerſus
Dan. 9. dixit: Nunc ſcio verè, &c. Vnde Danielis nono, Vigilauit Dominus
C. ſuper malitia; & Threnorum ſecundo, Fecit Dominus quæ cogi-
Thre. 2. F. tauit; compleuit ſermonem ſuum, quem præceperat à diebus anti-
Leu. 26. quis. à tempore ſcilicet Moſis, quamplura contra peccantes, & non
C. reſipiſcentes, maledicta imprecatus. Atque ita totum pro parte po-
Deu. 28. nitur: Conuerſi ſunt patres, quia nonnulli ad bonam frugem per-
B. uenerunt: quare nec eos Dominus ſine Prophetarum ſolatio in ſeruitute deſeruit. Ita legitur, Idipſum autem & latrones improperabant: cùm alter potiùs improperantem increpaſſet. Et vſitatus eſt loquendi modus, vt cùm vel vnus ex aliquo genere quid faciat, toti aſcribatur generi indefinitè. Monachi hoc faciunt; cùm vel vnus fe-
**Dan. 9.* cerit: Magnates illud faciunt: Latrones improperāt: Patres ſunt con-
& Da- uerſi, & dixerunt. & ita bonam & laudabilem conuerſionem hanc ſi
nielis 3. intelligamus, non omnia conuerſorum dicta, quæ apud *Danielem

fuſiùs

fuſiùs eſt legere, hîc recenſentur; ſed quę fidem aſtruant, agnouiſſe patres veritatem in ſanctorum Prophetarum oraculis; adimpletaſque comminationes, eò quòd non pœnituerint: ita vt filiorum carnes præ fame ac rerum omnium penuria manducarent; quemadmodum Moſes inter alia legis transgreſſoribus, eò quòd non audirent vocem Domini, fuerat comminatus. Id eueniſſe deplorans fidem facit Hieremias: Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, ſapphiro pulchriores. Denigrata eſt ſuper carbones facies eorum, & non ſunt cogniti in plateis: adhæſit cutis eorum oſſibus; aruit, & facta eſt quaſi lignum. Meliùs fuit occiſis gladio, quàm interfectis fame: quoniam iſti extabuerunt conſumpti à ſterilitate terræ. Manus mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos: facti ſunt cibus earum in contritione filiæ populi mei. Aiunt ergo: Dominus exercituum fecit nobis ſecundùm vias noſtras, & ſecundùm adinuentiones noſtras; ſicut cogitauit facere nobis. Ne minimum quidem iota præteriuit à lege.

Deu. 28. F. 55. 57.
Thre. 4. A. 7.
Mat. 5.

Vitæ Moralis inſtitutio prima.

52. **P***Atres veſtri vbi ſunt, & Prophetæ?* Loca perquirere iubet, in quibus patrum & Prophetarum corpora iacent. Vbi enim eum locum dicat, non niſi ea quæ quantitatem habent, molemque corpoream, deſcribit. Recolite ergo & inuiſite loca corporum patrum & Prophetarum veſtrorum; quàm diuerſa, quàm exigua, quàm ignota, quàm fœtida: & deſinite tantum veſtris indulgere corporibus, ac pœnitētiæ diſciplinam arripite; vt ſic cineribus ipſis glorioſam Empyrei ſedem in reſurrectione ſperare poſſitis. Quàm vtile, quàm neceſſarium dotis corde conſilium, vt parentum eorumq; tumulis includantur meditatione, quos ſummo coluerunt honore. Si ibi ſeſe incluſerint, Deus cum Lazaro viuos educet. Deus ipſe ad priſtinam gratiæ vitam tumulos, hoc eſt, tumulata cum mortuorum oſſibus corda, aperiens reuocabit: ſicut patrium ſolum in ſepulchro, captiuitatis ſcilicet, conſtitutis ſpopondit. Hæc dicit Dominus Deus: Ecce, ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris, populus meus; & inducam vos in terram Iſrael. Et ſcietis, quia ego Dominus,

Sepulchris ſuorum meditatione includi, eſt perutile.
Ioan. 11.
Figura. Ezec. 37. D. 12.

minus,cùm aperuero ſepulchra veſtra,& eduxero vos de tumulis veſtris,popule meus, & dedero ſpiritum meum in vobis, & vixeritis; & requieſcere vos faciam ſuper humum veſtrã. Et ſcietis, quia ego Dominus locutus ſum,& feci, ait Dominus Deus. Sicuti ergo libertatem & patriam pollicetur in tumulis exiſtentibus; ita ſpiritum gratiæ,veramq; à vitijs libertatem, patriamq; cæleſtem,ac requiem à tot animi perturbationibus promittit ijs, qui ſe mente ſepelierint: quia his,qui priùs erant indomiti, ſepulturę aſſidua contemplatio humilitatis ac veritatis fræna inijciet. Patres veſtri vbi ſunt, & Prophetæ? Tumulate vos cum eis, non menſam opiparam, ſed conſperſum cinere pauimentum attendite,& non alta falſaque ſapietis. Quinimo
Dan.14. D. veritatem agnoſcere incipietis,& veritas liberabit vos. Statimq; cùm aperuiſſet oſtium, intuitus Rex menſam, exclamauit voce magna: Magnus es, Bel, & non eſt apud te dolus quiſquam. Et riſit Daniel: & tenuit Regem,ne ingrederetur intrò,& dixit: Ecce pauimentum, animaduerte cuius veſtigia ſint hæc in cinere impreſſa. Vbi ſunt patres veſtri,& Prophetæ?Vbínam oculi?vbi aures? vbi lingua? vbi venter?vbi cor?vbi ſecretiora mẽbra? quæ narium hæc fouea? vbi caro? vbi ſanguis? vbi arteriæ? vbi rutilans cutis? vbi omnis corporis pulchritudo?vbi palatiorum apparatus?vbi inſatiabilis opum affluentia? vbi ſæculi pompa?vbi vanus honorum applauſus? Hæccine omnia hic male olens informiſq; cinis,qui pugilli ambitu contineri valeat?
Eccli.38. E.16. Fili,in mortuum produc lacrymas, & quaſi dira paſſus incipe plorare;& ſecundùm iudicium contege corpus illius, id eſt, ſepeli; & iam ſepulti,non deſpicias ſepulturam illius: quinimo frequentiſſimè viſita greſſu,ac imo pectore conde. Ibi enim te quamplurima docet: ibi te ab omni fallacia expurgat: ibi te alloquitur, imò fœtore clamat:Quod es,fui;quod ſum,eris. Conuertere ad Dominum. An non
2.Reg.3. E.31. legiſti: Dixit autem Dauid ad Ioab,(qui occiderat Abner) & ad omnem populum qui erat cum eo: Scindite veſtimenta veſtra, & accingimini ſaccis,& plangite ante exequias Abner. Porrò Rex Dauid ſequebatur feretrum. Cumque ſepeliſſent Abner in Hebron,leuauit Rex Dauid vocem ſuam,& fleuit ſuper tumulum Abner, fleuit autẽ & omnis populus.Quid inde?Iurauit Dauid dicẽs:Hæc faciat mihi Deus,& hæc addat, ſi ante occaſum ſolis guſtauero panem, vel aliud quicquam.

quicquam. Sequutus feretrum, ieiunat. *Plorat & Chriſtus interrogans, Vbi poſuiſtis eum? Quia ſi reuera vbi iaceant patres & optimates noſtri inſpexerimus, quamuis obſtinato ſimus animo, emolliemur, ac multò magis impietatẽ duritiemq; noſtram deplorabimus, ad ieiunia & pœnitentiæ lamenta conuerſi, memores illius: Luctus mortui ſeptem dies, fatui autem, & impij, omnes dies vitę illius. Hac ratione factum reor, quod [a] Xenophon his verbis teſtatur: Si quis parentum defunctorum ſepulchra non ornet, hoc etiam ciuitas inueſtigat in electionibus magiſtratuum. Dum enim ornant tumulum, ſeipſos ac rempublicam regendi ex tumulo hauriunt documenta: ſine quibus & ſibi ipſis & reipublicæ tanquam prorſus inutiles habentur. Hinc etiam illud Ariſtoxeni Pythagorici: [b] Mortuis verò parentibus monumenta decentiſſima, quę temperatiſſimè ſtructa neque conſuetam magnitudinem oportet excedere, neque minora illis facere, quę maiores genitoribus ſuis ſtruebant. (hoc ſignificauit Eccleſiaſticus ſuperiùs ijs verbis: [c] Secundùm iudicium contege corpus illius.) Annuas quoque curas defunctorum, quę ornamentum (vtiq; animæ affectibus) afferunt, inſtaurare decet: (nec ſufficit hoc, ſed) & noua quotidie repetita memoria ſemper parentes ſummopere honorare, impendio moderatè pro fortuna vtentes. Si hæc ſeruabimus, vitamq; ſemper ita agemus ſinguli, digna à Dijs cæteriſque natura noſtra ſuperioribus omnibus præmia reportabimus, plurimum bona cum ſpe viuentes. Quoties igitur vel leuis inſurgit paſſio, à nobis ſciſcitemur, Patres veſtri vbi ſunt, & Prophetæ? iraſcuntúrne? inuident? execrantur? abhorrent? Nónne nunc vellent ſe viciſſe, nullo autem pacto ſuccubuiſſe tentationi? Patres veſtri vbi ſunt, & Prophetæ? Neſcit homo finem ſuum; ſed ſicut piſces capiuntur hamo, & aues laqueo comprehenduntur, ſic capiuntur homines tempore malo. Patres veſtri vbi ſunt, & Prophetæ, qui vobis blandiebantur? Ipſi enim diligenter ſcitis, quia dies Domini, ſicut fur in nocte, ita veniet: cùm enim dixerint, Pax & Securitas; tunc repentinus eis ſuperueniet interitus, ſicut dolor in vtero habenti, id eſt, parturienti; & non effugient. Et hîc & in æternum pœnas luent. Sequitur enim:

Matt. 6. Cùm ieiunatis: in cinere.
** Ioã. 11.*
Eccli. 22. B. 13.
Mortuorum cura parentũ.
[a] Xenop. lib. 2. de factis & dict. Socratis.
[b] Ex Ariſtoxenis Pythagorici ſententiæ; lib. 4.
[c] Eccli. 38. B. 16.
Eccle. 9.
1. Theſ. 5. A. 2.

Inſtitutio ſecunda.

b. 53. NVnquid in ſempiternum viuent? En quid amiſerint & quid inuenerint patrum & Prophetarum veſtrorum animę obſtinatę,
Vita ſempiterna ſit ſemper ob oculos. attentiſſimè inſpicite; vt cum timore ac tremore veſtræ ſaluti inſudetis. Nunquid in ſempiternum viuent? Num ſempiterna, ob quam ſunt conditi, fruentur vita? Nónne morte potiùs æterna interibunt? En quantum breui labore conſequi bonum neglexerunt, in ſempiternũ viuere: quo omnino priuatos, neceſſariò in ſempiternũ mori
Ioan. 12. ſubſequitur. Quid non pro hac vita facerent? cur ergo adeò deſides pro illa vera ac ſempiterna? Et quidem vitam illam eſſe veram, aiebat
Hilarion. Hilarion, quæ vitæ huius emeretur incõmodo. Quid enim dignum
D. Hier. ad Demetriad. de virginit. c. 2. vel facere vel pati poſſumus in breui hoc tempore vitæ noſtræ, cùm id immortalitate ſit compenſandum? Propter quod * Apoſtolus ait: Id enim quod in præſenti ſæculo eſt momentaneum ac leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pon-
** 2. Cor. 4. D.* dus operatur in nobis. Reſpuantur honores, deſpiciantur diuitię, ipſa quoque vita noſtra martyrij amore contemnatur. Et hæc omnia, etiam ſi pro æternitatis præmio non darentur, eſſent tamen quandoque peritura. Amittunt etiam hoc illi, qui ſemper cupiunt poſſidere. Patres veſtri vbi ſunt, & Prophetæ? Nunquid in ſempiternum viuent? Quàm multos memoria noſtra retinet in maximis honoribus ac diuitijs conſtitutos, repentè de ſummo illo potentiæ faſtigio concidiſſe; & eos, qui tumore elati, aliud quiddam quàm homines, vt hi Prophetas eſſe ſe putabant, exitu tandem ſuo, vt Ananias ille, docuiſſe nos quid fuerint! Quid enim in hoc mundo ſtabile? quid verò firmum eſt? Quid porrò non breue & incertum, & caſui non ſeruiẽs? Quale iſtud bonum eſt, quod ſemper timeas amittere? quod vel auferendũ à te metuas, vel à te relinquendũ ſcias? Nam & ſi nullo eripiatur caſu, vel morte certè perdendum eſt. Patres veſtri vbi ſunt, & Prophetæ? Et ſi vita noſtra tendatur per mille annos, & ad extremum illum totius diem ætatis quotidiana deliciarum voluptate veniamus: quale hoc, quęſo, diu eſt, quod fine deletur? Nũquid in ſempiternum viuent? Aut quis illius voluptatis fructus eſt, qui ſtatim vt ceſſauerit, videbitur tibi non fuiſſe? Patres veſtri vbi ſunt, & Prophetæ? Age iam tranſactum vitæ tuæ tempus animo reuolue. Nónne videbitur

debitur tibi vmbra quædam fuiſſe quod tranſijt, &, adinſtar ſomnij tenuis, incertum eſſe omne quod videtur? Hoc idem & decrepitus ſenex ſentire poteſt, cui conuenit dicere cum Propheta: Dies mei ſicut vmbra declinauerunt, & ego ſicut fœnum arui. Patres veſtri vbi ſunt, & Prophetæ? Nunquid in ſempiternum viuent? Quòd ſi hæc etiam hîc poſſumus dicere, vbi quamuis breuis, tamen quia præſens eſt vita iſta, magni penditur: quid in futuro dicturi ſumus, vbi maioris æternitatis ſcientia, nunquid in ſempiternum viuent, tranſactum omne pro nihilo eſt. Debemus igitur & nos animo præmeditari quod aliquando futuri ſumus, & quod, velimus, nolimus, abeſſe longiùs non poteſt. Nam ſi nongētos vitæ excederemus annos, vt ante diluuium viuebat humanum genus, & Mathuſalem nobis tempora donarentur, tamen nihil eſſet præterita longitudo, quæ eſſe deſijſſet. Etenim inter eum qui decem vixit annos, & eum qui mille, poſtquam idem vitæ finis aduenerit, & irrecuſabilis mortis neceſſitas, tranſactum omne tantundem eſt; niſi quòd ſenex magis onuſtus peccatorum faſce proficiſcitur. Agite iam, Patres veſtri vbi ſunt, & Prophetæ? Si medium ſapit naturam extremorum, & primum quidem tempus vitæ veſtræ in tumulis vteri matrum veſtrarum egiſtis, & poſtremum in ſepulchris veſtris peracturi eſtis: quod intermedium eſt tempus, in monumentis patrum, & eorum qui tanquam Prophetæ floruerunt, reliquum eſt, vt tranſigere debeatis. Ab vteris ergo matrum ad patrum ſepulturas mentem conuertite. Nónne omnes (ait quidam) in vtero materno tanquam vermes in fœtida cloaca concipimur, & ad partus vſque tempora captiui latemus in tenebris? Nónne omnes ex eodem vtero tāquam à ſepulchro quodam proijcimur in mundum; vt haud ineptè hominem ſepultum priuſquam natum dicas? Nónne omnes vitā auſpicamur à fletu, certo miſeriæ futuræ omine? Huic Deus ſempiternā opponit vitā, Nunquid in ſempiternū viuent? Quia oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcunt. Quare pictor eruditus, cupiens elegantiùs apparere colorem aliquem, illi contrarium adiungit. Similiter hoc loco Deus includi nos priùs vult cogitatione in locis, vbi ſunt patres & Prophetæ noſtri; mox vt æternum illud viuere contemplemur. Hæc nos diligēter nobiſcum reuoluentes, & breuitatem vitæ huius æternitatis contemplatione deſpicientes,

Pſ. 101.

Ad Heliodorum epitaph. Nepotiani.

Hugo Philonis de ſciētia bene moriendi.

Simile.

tes, ipſum quoque contemptum mundi maiori animi virtute contemnamus; & ad illum tantum diem totos nos paremus, in quo
Pſ. 103. mundi gloria finienda eſt. Nũquid in ſempiternum viuent? Sol cog-
P. Hier. ibi. nouit occaſum ſuum. Si ſol occidit, nos putamus noſmetipſos ſempiternos eſſe? In hoc autem mirãdum eſt, quomodo tantum lumen, & tanta claritas, quæ operit vniuerſum mundum lumine ſuo, in momento occidit. Oremus autem vt non nobis occidat Sol iuſtitię,
Ioan. 8. ſed cum Abrahamo diem eius videamus, & gaudeamus: tantique voti compotes erimus, illud arripientes, quod Saluator edixit: Amen, amen dico vobis, ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum.

Inſtitutio tertia.

c. 54. V*Eruntamen verba mea, & legitima mea, quæ mandaui ſeruis meis Prophetis, nunquid non comprehenderunt patres veſtros?*
Dei veritas immobilis. Omnia profectò acciderunt patribus veſtris, quæ per ſeruos meos Prophetas ſum prælocutus. Vt enim vel ſolo naturæ lumine dona-
Serm. 11. ti fatẽtur, Verbum meum non reuocari neque fallere poteſt; neque
Homer. Iliados primo. ſuum effectum non adipiſci, quodcunque nutu capitis confirmauero: quanto magis, ſi per plures teſtes ſeruos meos Prophetas mandauero! Quod quidem quàm rationi conſonum ſit, his Tatium fi-
Ex Mercurij ſcriptis ad Tatium. lium Mercurius admonet: Siquidem inter homines quidem tres extant cauſæ, propter quas pollicita violant, & mentiuntur. Aut enim ſtatim à principio quiſpiam aliquid per fraudẽ dicit; aut eius, quod dixit, poſtea ipſum pœnitet; aut ad perficiendum inualidus eſt factus. Ex his primum prauæ voluntatis eſt, alterum imbecilli iudicij, tertium infirmæ facultatis. Hæc omnia Deus declinat, bonitatis ſtudio fraudem, conſtantia reuocationem eius, cuius ipſum pœnitere poſſet, poſtremò agendi efficacia finis impedimentum. Cæ-
Magi. terùm Magi maximum Deorum, quem Oromagden ipſi vocant, corpore quidem aſſerunt eſſe Luci ſimilem, anima verò Veritati.
Iamblic. Hinc Iamblicus: Veritas quidem, vt Græcum eius etymon indicat, ἀλήθεια, circa Deos, & incorruptam Deorum actionem, verſatur:
Plato. iſta verò, quæ ſequitur opiniones, idolopœia, vt inquit Plato, hoc eſt, imaginaria quædam perſuaſio, circa res prophanas & obſcuras oberrat.

rat. Et illa quidem formis intelligibilibus, diuinis, & reuera entibus perficitur: hæc verò ad informe, non ens, & aliàs aliter ſe habens reſpicit, ac hallucinatur circa ipſa. Item illa idipſum quod eſt contemplatur: hæc verò, qualis vulgo hominum videtur, talem ſubit apparentiam. Ideo illa menti conuerſatur, & quod intellectus in nobis eſt particeps, auget: hæc verò ſua opinione ſtultitiam venatur, ſicut in pſeudoprophetis eſt videre, & fallit. Nam, vt Chæremon ait, Bonos falſa dicere non conuenit. Et propterea Deus hos ſeruos ſuos nominat, vt bonitati eorum teſtimonium reddat; & Prophetas nuncupat, vt ad ſuam indeficientem authoritatem, cùm ipſe ſit ipſa veritas prima, per eos ſtatuta & indicta reuocet; imò ſua fuiſſe verba & decreta, ſuaque iuſſa, pronunciat, eaque opere comprobata. Quid mirum? Cælum & terra tranſibunt, ab hac communi alterationis lationiſque viciſſitudine; verba autem mea non tranſibunt: in æternum integra & intacta perſeuerant. Vel concidat ergo omne cælum, omniſque natura; diuina tamen veritas conſiſtat, eſt neceſſe. Eſt (inquit Paulus) Deus verax, omnis autem homo mendax. Vbi Paulus non ſignificat, omnes quidem homines mentiri; ſed eo eſſe ingenio, vt mentiri poſſint. De natura quippe agit, non de more. An verò (Mercurium Tatius interrogat) ne homo quidem verus eſt, ô Pater? Quatenus quidem homò, non verus eſt, fili. Verum enim eſt, quod ex ſe ſolo eſſentiam ſuam habet, & per ſe manet quale eſt. At homo ex multis conſtat, & non manet in ſe, ſed ex ætate in ætatem, ex vna forma in alteram vertitur atque mutatur, adhuc in corpore degens. Hinc multi liberos ſuos poſt breue temporis interuallum non agnouerunt, itemque liberi parentes. Quod igitur ita mutatur, vt non cognoſcatur ampliùs, potéſtne verum eſſe? aut, an contrà potiùs mendacium eſt, dum in varijs propter mutationes phantaſijs verſatur? Quin tu verum eſſe cogita id quod ſolum æternum eſt. Homo autem non ſemper eſt, quare ne verus quidem eſt, ſed imaginatio potiùs, quæ mendacium ſummum eſt. Sic igitur dicitur natura Deus eſſe verax, ſicut omnis homo mendax; natura, non more. Nam & reperire liceat viros aliquando, qui vel rationem rectam pro duce habentes, vel Euangelij gratia legeque adiuti ac moniti, à mendacio abhorreant, veritatemque diligunt & exquirunt.

Chæremon. *Luc. 21.* *Rom. 3.* *Ex Mercurij ſcriptis ad Tatium.* *Prior expoſitio, Omnis homo mendax,*

Poſterior expoſitio, Omnis homo mendax. Verùm quia ea eſt humanitatis imbecillitas, vt & quam tenet veritatem, deſtituere poſſit interdum; ideo in ſacris literis aſſeritur, Omnis autem homo mendax. Ex quo intelligitur, in eo ſenſu Deum affirmari veracem, quòd cum natura diuina pugnet mendacium. Vnde *2.Tim.2* ſi non credimus, ille fidelis permanet: negare ſeipſum non poteſt. *Nũ.23.* Non eſt Deus quaſi homo, vt mentiatur. Nam quæ eſt contrarietas mali & boni, eadem eſt veri ac falſi. Primæ autem bonitati repugnat malum facere; quare nec prima veritas falſum dicere poterit. Hinc *Pſ.144.* enim illa ſunt: Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus *Deu.32.* in omnibus operibus ſuis. Et: Fidelis Deus, & abſque vlla iniquitate. Tam alienus eſt itaque Deus à falſitate, quàm ab iniquitate: & ſicut nec per ſe nec per alium iniquitatem facere, ita nec quempiam vllo *1.Ioan.2 D.21.* modo fallere poteſt. Quoniam omne mendacium ex veritate non eſt. Vtrumque enim, & malum facere, & falſum dicere, naturæ ſtabi- *Nũ. 23.* li ac immobili repugnat omnino. Hinc cùm ſcriptura dixiſſet, Non eſt Deus vt homo, vt mentiatur: e veſtigio ſubdidit, Nec vt filius hominis, vt mutetur. Nec ambigitur Angeli miniſterio promiſſionem *Heb.6. C.17.* Abrahæ factam: de ea verò Paulus inquit; Abundantiùs volens Deus oſtendere pollicitationis hæredibus immobilitatem conſilij ſui, interpoſuit iuſiurandum: vt per duas res immobiles, quibus impoſſibile eſt mentiri Deum, fortiſſimum ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam. Non eſſet autem tuta & firma, ſi per quempiam Deus nos decipere poſſet, vel abſoluta, quam dicunt, poteſtate. Quónam enim pacto non ſuſpecta mihi fierent diuina eloquia, ſi vel hac abſoluta potentia mentiri Deus valeret, cùm an ea Deus abutatur, & tunc mentiatur, cùm vt ei credam præcipit, ignorem? Nihil igitur certi, quod hac ſuſpicione infici nequiret, habere- *Demet.* mus, ſacra omnia fluctuarent. Sciſcitatus Demetrius quid mali mẽtientes ſequeretur, ait: Quòd ne vera quidem dicentibus deinceps fides adhibeatur. Procul ergo ſit ab omnium mente tale quid de Deo *Can. 6. 3. Exod. 3. P. en la margen.* per ſeruos ſuos Prophetas loquente ſuſpicari. Veruntamen verba mea, & legitima mea, quæ mandaui ſeruis meis Prophetis, nunquid non comprehenderũt patres veſtros? Nónne dictorum meorum, ait Dominus, veritatem ſuæ experti patres veſtri? Iſtæc inuentum in

ore meo mendacium? Falſúmne quid in Prophetis meis deprehenderun:? Hinc Patris Verbum, Veritas ipſa inquit: Si veritatem dico, *Ioan.8.*
quare vos non creditis mihi?

Inſtitutio quarta.

ET *legitima mea*, inquit, hoc eſt, in lege promulgata: quare com- d.
prehenderunt patres iſtos, quia legem tranſgreſſi ſunt: nec ſi le- 55.
gem ſeruaſſent, eos tot mala inueniſſent. Nec propterea falſitatis vel *Dei mi-*
ſuſpectæ redargui poſſent diuina ſcripta, imò tantò veriora appare- *næ ſub*
rent. Quando enim ſacra eloquia minis agunt, conditionem hanc, *cõditione*
ſtantibus rebus vt nunc, ſubintelligunt: quòd ſi res mutentur, im- *ſunt ac-*
mota Dei ſententia perſeuerat; nec in quos ſupplicia inferat, vt priùs, *cipienda.*
inuenit. Hac de cauſa Ionas Niniue ſubuerſionem denunciare nole- *Mat.12.*
bat, quòd diuinam miſericordiam pœnitentibus Niniuitis flecten- *Ion.1.*
dam eſſe cenſebat. Huius quidem rei inſigne legitur exemplum in
Geneſi, vbi Abimelech Regem corripiens, his aggreditur Dominus: *Gen.20.*
En morieris propter mulierem, quam tuliſti. Poſtquam autem ille
excuſauit ſe, audiuit Dominum ſibi reſponſa dantem: Nunc redde
viro ſuo vxorem, & orabit pro te, & viues: ſi autem nolueris reddere,
ſcito, quòd morte morieris, hoc eſt, procul dubio morieris. Vides vt
primo edicto vehementiùs illius animum impellat, quo ſatisfactioni
reddat intẽtum; ſecundo autem voluntatem ſuam liquidò explicet,
qua pœnam denunciando, nihil aliud ſignificat, quàm eos ſe mone-
re, quibus vult parcere: niſi quòd ſyllabatim non exprimit, quod ta-
men intelligere promptum eſt. Atque ita Iſaias miſſus à Domino, *Iſa.38.*
Ezechiæ ait, Cras morieris, & nõ viues. Ille ad delictorum parietem,
Dei miſericordiam ſibi obſtruentem, oculos, quaſi validiſſimas ma-
chinas, conuertit, & inundantium lacrymarũ impetu ſubuertit: ſicq;
illi non mors, ſed miſericordia illuxit, ac vita. Hinc legitur: Locutus *4.Regum*
eſt Dominus ad Dauid, & Salomonem filium eius: In Templo hoc, *21.B.7.*
& in Ieruſalem, quam elegi de cunctis tribubus Iſrael, ponam nomẽ *2.Reg.7.*
meum in ſempiternum. Et vltrà non faciam commoueri pedem Iſ- *B.10.*
rael (aduerte) de terra, quam dedi patribus eorum: ſi tamen cuſtodie- *3.Reg.8.*
rint opere omnia quæ præcepi eis, & vniuerſam legem, quam man- *B.16.*
dauit eis ſeruus meus Moyſes. Illi verò non audierunt, ſed ſeducti *3.Reg.9.*
A.3.

ſunt à Manaſſe. Et apertiſſimè ac multoties apud Leuiticum leges ſta-
Leu. 26. B. 14. tuens, conditionem repetit, ſub qua mala imprecatur: Quòd ſi non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea, ſi ſpreueritis leges meas, & iudicia mea contempſeritis, vt non faciatis ea, quæ à me conſtituta ſunt, & ad irritum perducatis pactum meum; ego quoque hæc faciam vobis: Viſitabo vos velociter in egeſtate, & cætera. Sin autem nec ſic obedieritis mihi, addam correptiones veſtras ſeptuplum propter peccata veſtra, & conteram ſuperbiam duritiæ veſtræ. Sin autem nec per hæc audieritis me, ſed ambulaueritis contra me; & ego incedam aduerſus vos in furore contrario, & corripiam vos ſeptem plagis propter peccata veſtra, ita vt comedatis carnes filiorum veſtrorum, & filiarum veſtrarum, & reliqua. Quoties itaque Domini flagellum imminet, ea eſt certa declinandi via, ſi à vitiorum perhorrido ad virtutum peramœnum campum migrauerimus. Hoc vnicum deſperatis iam rebus ſupereſſe refugium, & hi ſenſere Patres, ac eorum poſteris nobiſq; indicarunt. Quapropter in exemplum filijs hoc loco proponuntur.

c. *Pœnis conuerſionē exigit Deus.* *Et conuerſi ſunt, & dixerunt.* Hic ſcopus, hic finis ſummæ illius bonitatis, cum contra peccata deſæuit: vt ſcilicet ab eis homines deterreat, & conuertantur. Poſt multa inflicta tormenta, inductamque captiuitatem, ſubdit Dominus: Ipſi verò rogabunt pro peccatis ſuis;
Leu. 26. G. 43. eò quòd abiecerint iudicia mea, & leges meas deſpexerint. Sicut & hîc geſtum eſſe commemorat. Hinc factum puto, vt iam in próuerbium abierit illud, quod dici ſolet, cùm aliqua irruit calamitas: En hora buena vengais, ſi venis ſola. Propter hominum ſiquidem imprudentiam pariter & inſolentiam, nec ſolo ſe eleuatæ virgæ contra ſeipſos aſpectu corrigentium, imò nec primo aut altero accepto verbere, ca-
Simile. lamitas calamitatē ſequitur; ſicut ictus ictum in equitis virga, cuius ſi ſola oſtentatione conſentiret ac parêret equus, vt & ſuo & equi labori eques parceret, minimè feriret, ac ſine cauſa percuteret. Sunt autem nonnulli adeò amentes, vt pro mentis recuperanda ſanitate nullum detur medicamentum, niſi quod in Iſaia Dominus apponit:
Iſa. 28. E. 18. Flagellum inundans cùm tranſierit, eritis ei in conculcationē: quandocunque pertranſierit, tollet vos: quoniam mane dilúculo pertranſibit in die & in nocte, & tantummodo ſola vexatio intellectum da-
bit

bit auditui. Vbi Pater Hieronymus: Et flagellum ſiue tempeſtas, de quo dixeratis, Flagellum inundans cùm tranſierit, non veniet ſuper nos; veniet, & eritis ei in conculcationem: hoc eſt, omnia tormenta patiemini; quæ vos putabatis deſperationis animo nequaquam eſſe paſſuros. Semper enim irruet vobis: & tam in proſperis quàm in aduerſis iram Domini ſentietis: & mors vos ſæua populabitur. Quid dicam de pœnis? Pœnarum ſola formido, & tormẽtorum metus, vos corriget ad ſalutem, & mala veſtra intelligere faciet. Cumque vexati fueritis, tunc ſcietis Prophetas meos vera dixiſſe. Quodque ſequitur, Coanguſtatum eſt enim ſtratum, ita vt alter decidat; & pallium breue vtrumque operire nõ poteſt; illum habet ſenſum, quem in Apoſtolo legimus: Non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum. Non poteſtis menſæ Domini eſſe participes, & menſæ idolorum. Et alibi: Quæ participatio iuſtitiæ cum iniquitate? Quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ conuentio Chriſti ad Belial? Quę pars fideli cum infideli? Qui conſenſus templo Dei cum idolis? Loquitur autem ſub metaphora mariti pudiciſſimi, qui adulteræ dicit vxori: Vnus lectulus me & adulterum tecum capere nõ poteſt; & pallium breue maritum & mœchum cooperire non præualet. O igitur Hieruſalem, (ad quam & in Ezechiel ſub perſona vxoris loquitur fornicantis, & quam in* Oſeę principio ſcortum vocat, & adulteram) ſi vis meis complexibus copulari, abijce idola: ſi ſeruieris idolis, me habere non poteris: ac propterea varijs modis, ac tandem per verbera, te ad me conuerti ac redire concupiſco. Aut ergo beneficijs allecta reuertere, aut aliorum edocta malis reuertere, aut virgam eleuantis ictum præueniens reuertere, aut tandem vno atque altero ſeu pluribus ictibus caſtigata reuertere Sunamitis: quæ (vt ait Interlinearis) cauſa diſſonæ religionis diu captiua tenebaris. Vox eſt Eccleſiæ Synagogam ad Chriſtum conuerti adhortantis. Vt intueamur, inquit, te. Vt ſpeciem tuæ caſtitatis cognoſcamus: & copulante ad inuicem nos Chriſti amore, vnam domum fidei ambæ in ipſo angulari lapide cõſtruamus. Dic ergo, deuotiùs conuerſa quàm maiores tui, cum illis:

P. Hier. | *1. Cor. 10. E.* | *2. Cor. 6. C.* | *Ezech. 16. & 23.* | **Oſea 3.* | *Cant. 6. D.* | *Gloſ. interlin.* | *Gloſ. ordinaria.*

Inſtitutio quinta.

f. *Deus punit inuitus.* [a] *Hier. 29.C.11* [b] *Iſa 28. C.21.* [c] *Boëth.* *Iſa. 1.*

D*Ominus exercituum fecit nobis ſecundùm vias noſtras, & ſecundùm adinuentiones noſtras; ſicut cogitauit facere nobis.* Cùm enim de Domino ſcriptum ſit,[a] Ego cogito cogitationes pacis,& non afflictionis;non niſi malorum impietatibus laceſſitus, ad puniẽdum accedit. Quãobrem punire, [b]opus alienum & peregrinum à Domino dicitur; cùm non ei ſit innatum, ſed ab extrinſeco emanatum: ita vt noſtro intelligendi modo, qui ipſamet eſt [c]Beatitudo ſemper immota ſtabiliſq; manens, dans cuncta moueri, inuitus ac dolens vindictam aduerſus delinquentes exerceat. Heu: en quid ille præmittit, cui proprium eſt miſereri;cùm miſeri mortales tunc maximè iucundentur, cùm de aduerſarijs vltionem ſumunt. Heu: Dominus conqueritur, non ſuæ iuſtitiæ præcluſum aditum; qua de cauſa & toties ſontes præmonuerat. Heu,inquit,vindicabor de inimicis meis.Hinc fit,vt cùm apud omnes pro comperto habeatur,prædeſtinationis ex parte noſtra non eſſe cauſam,quia diuinæ bonitatis ac clementię voluntatiſq; tantùm eſt opus; reprobationem tamen, quæ ad vindicantem attinet iuſtitiam, peccatorum demerita producere,viſum ſit quamplurimis. Non itaque abſolutè ſicut cogitauit Dominus fecit, ſed quodammodo coactus ab eorum ſceleribus, vt iuſtitiæ tandem ſatisfaceret: quapropter & hi non ſimpliciter aiunt, Sicut cogitauit Dominus exercituum facere, fecit nobis; quod eſſet vltionum Domino mala omnia aſcribere; ſed addunt, Secundùm vias noſtras, & ſecundùm adinuentiones noſtras, & fœdiſſima inauditaque noſtra crimina:ita vt Deo iuſtitiam, iuxta opera ſua vnicuique reddentem, ſibi verò culpam omnem ac malitiam tot mala merentẽ,attribuant.

Prædeſtinationis cauſa, Dei volũtas: reprobationis punitiis, peccata.

2. Paral. 25.

En authore Deo Amaſias Rex Iuda de Idumæis triumphat: verùm impius & ingratus Deos filiorum Seir, quos inter ſpolia detulerat, ſtatuit in Deos ſibi,& adorat eos,& illis adolet incenſum: nec tamen Deus,vel ſic irritatus,impietatem cogitat vlciſci; præmittit Prophetam,qui Regem corripiat: Cur adoraſti Deos, qui non liberauerunt populum ſuum de manu tua? Non acquieſcit Rex, imò reſpondet Prophetæ: Num cõſiliarius Regis es?quieſce,ne interficiam te. Nunc tandem cogitat Dominus iuſtitiæ ſuæ habenas laxare. Diſcedenſque Propheta,Scio,inquit,quòd cogitauerit Deus occidere te,quia feciſti

hoc

hoc malum,& inſuper non acquieuiſti conſilio meo. Fugit itaque Amaſias in Lachis, ibiq; interficitur. Sic etiam Hebræa natio, tot Dei beneficijs aucta, tot ſcelera committit: nec tamẽ ea vindicat exercituum Dominus, priuſquam per Vates pacem ac bona offerat. Hieremiæ,vt deſcendat in domum figuli,Deus imperat. Inde ſumpta ſimilitudine, quæ ex rebus viſis firmiùs audientium mentibus infigeretur;quòd facilè figulus diſſipatum vas, quod faciebat manibus ſuis,conuerſus fecit illud vas alterum, ſicut placuerat in oculis eius vt faceret. Iubet,vt viro Iuda & habitatoribus Hieruſalẽ huiuſmodi edat oracula: Hæc dicit Dominus: Ecce ego fingo contra vos malum,& cogito contra vos cogitationem. Quis ergo, Domine,cogitatum tuum euadere poterit? Audi. Reuertatur vnuſquiſque à via ſua mala; & dirigite vias veſtras, & ſtudia veſtra. Conuersine ſunt? Vide quid ſequatur. Qui dixerunt: Deſperauimus: poſt cogitationes enim noſtras ibimus, & vnuſquiſq; prauitatem cordis ſui faciemus. Et dixerunt: Venite, & cogitemus contra Hieremiam cogitationes. Quis audiuit talia horribilia,quæ fecit nimis virgo Iſrael? Quia oblitus eſt mei populus meus, fruſtra libantes & impingẽtes in vijs ſuis, in ſemitis ſæculi,vt ambularent per eas in itinere nõ trito,(hoc vocãt hîc adinuẽtiones) vt fieret terra eorum in deſolationẽ, & in ſibilum ſempiternũ. Quis ergo non videt,ex ſe Dominũ non cogitare mala hominibus inferre, quin potiùs ad id ab hominibus quodammodo compelli? Derelinquat igitur impius viã ſuam,& vir iniquus cogitationes ſuas,& reuertatur ad Dominũ,& miſerebitur eius;& ad Deum noſtrum, quoniam multus eſt ad ignoſcendum. Non enim cogitationes meæ, cogitationes veſtræ; neque viæ veſtræ, viæ meæ; dicit Dominus. Quia ſicut exaltãtur cæli à terra, ſic exaltatæ ſunt viæ meæ à vijs veſtris,& cogitationes meæ à cogitationibus veſtris. Fraudulẽti ſiquidem viri vaſa, hoc eſt,inſtrumenta,peſſima ſunt: ipſe enim cogitationes concinnauit ad perdendos mites in ſermone mendacij, cùm loqueretur pauper iudicium. Princeps verò ea quæ digna ſunt Principe cogitabit. Cùm ergo Principum omnium verus Princeps exercituum Dominus ſit ipſamet bonitas ſumma; non niſi de ſui natura, cui nequaquam vel minimam poteſt vim facere, bona omnibus, ſemper, ac vbique valebit excogitare. Hæc enim tanto ſunt digna

Hier.18. *Iſa.55. B.7.* *Iſa.32. B.7.*

digna Principe. Occidere, moleſtijſque aliquem afficere, vel latro
Deu.32. F. quiuerit, de Domino autem ſolùm legimus: Ego occidam, & occidendo viuere faciam: ſicut & in his Iſraelitis eſt videre, qui tot infortunijs occiſi, conuerſi dixerunt: Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis, ſecundùm vias noſtras, & adinuentiones noſtras, fecit nobis: cùm nos optimis cogitationibus ſuis de nobis, maximè immeritos & indignos peſſimis cogitationibus noſtris reddiderimus. Alteri autem, ait Solon, opera ſua bene inſtituēti, Deus in omnibus largitur ſucceſſum bonum, & liberationem ab imperitia.
Serm. 9. Solon.

Inſtitutio ſexta.

§. 56. *Iuſtitia Dei.* SEcundùm vias noſtras, & ſecundùm adinuentiones noſtras, fecit nobis. Quoniam de Domino ſcriptum eſt; ᵃIuſtus Dominus, & iuſtitiam dilexit: quam ſi vel latum vnguem violare poſſet, Deus minimè foret. Deus namque ſicut eſt ſuamet ipſaque ſapientia, ſuamet ipſaque bonitas, ſuamet ipſaque miſericordia: ita ſanè eſt ſuimet ipſaque iuſtitia; abſque vlla propter hæc quæ plura enumerauimus attributa, in diuina ſimpliciſſimaq́ue natura diuerſitate. Non itaque vel ad punctum non iuſtus Deus eſſe poterit. Quapropter humano generi clementiæ ſuæ beneficia collaturus, omnes iuſtitiæ fluctus ſuper fideiuſſorem induxit Filium: qui propterea his Deum precatur: Feci iudicium & iuſtitiam: ne tradas me calumniantibus me. Iudicium, hoc eſt, ſententiam iuſtitiæ tuæ contra Adami ſobolem, ego in memetipſo perſolui, peccati chirographum ſanguine meo delens: & feci iuſtitiam illuceſcere hominibus. ne ergo eos qui meum myſticè corpus efficiunt; quare dixerim, me; tradi permittas calumniantibus me in eis. Deinceps enim in hominum genus, imò in me, dæmoniorum delatio, non accuſatio eſt, ſed calumnia, coram iuſtitia tua. Iudicaſti, Domine, cauſam animæ meæ, redemptor vitæ meæ. Vbi Pater Hieronymus: Iudicauit ergo Dominus cauſam animæ Chriſti, quando innocentis mortem peruenire fecit ad ſalutem generis humani. Nemo itaque de miſericordia Dei adeò ſibi blandiatur, vt Dei iuſtitiam non æquè reuereatur, & ob oculos habeat: ne duriſſimis plagis expergeſieri nos oporteat, vt illam cum his Hebræis intuentes fateamur: Secundùm vias noſtras, & ſecundùm adinuentio-

ᵃ Pſ. 10. B. 7. Ioan. 12. Pſ. 118. Thre. 3. P. Hier.

inuentiones noſtras fecit nobis. Sicut & per Ezechielem præmiſerat: *Ezech. 18.*
Vnumquemque iuxta vias ſuas iudicabo, domus Iſraël, ait Dominus Deus. Vbi Pater Hieronymus: Siue de Gentium multitudine, ſiue de Iſraël populo ſint, qui iudicantur; non eſt perſonarum acceptio apud Deum: ſed vnuſquiſque ſua coronabitur fide, & impietate atque infidelitate damnabitur. *P.Hier.* Id etiam Daniel præuiderat. Aſpiciebam, inquit, donec throni poſiti ſunt: & antiquus dierum ſedit. Veſtimentum eius candidum quaſi nix, & capilli capitis eius quaſi lana munda. Thronus eius flammæ ignis, rotæ eius ignis accenſus: fluuius igneus rapiduſque egrediebatur à facie eius. *Dan.7.* Quem locum in hunc modum Pater Hieronymus elucidat: Sedens & vetuſtus dierum dicitur Deus, vt æterni Iudicis habitus demonſtretur. *P.Hier.* Veſtimentum eius quaſi nix candidum, & capilli capitis eius quaſi lana mundæ. Et Saluator transformatus in monte, & gloriam diuinæ maieſtatis aſſumens, in candidis videtur veſtibus. *Mat.17. A.* Quodque capilli eius lanæ mundiſſimæ comparantur, purum oſtenditur ſincerumque iudicium, & nullam perſonam in iudicando recipiens. Senex quoque deſcribitur, vt maturitas comprobetur ſententiæ. Vnde hîc pręexcogitata dicitur; Sicut cogitauit, fecit. Thronus eius flammæ ignis: vt peccatores tormentorum magnitudinem pertimeſcant, & iuſti ſaluentur; ſic tamen, quaſi per ignem. Rotæ eius ignis accenſus, ſiue currus eius. Et in Ezechiele quadrigæ ſedens inducitur Deus, & omnia Dei flammea ſunt: *Ezech. 1. A.* de quo & alibi dicitur, Deus ignis conſumens eſt: vt lignum, fœnum, ſtipulam arſura in die iudicij nouerimus; vtique ſecundùm vniuſcuiuſque vias. *Deu.4. D.* Et in Pſalmis legimus: Ignis ante eum præcedet, & inflammabit in circuitu omnes inimicos eius. *Pſal.96. A.* Fluuius igneus rapiduſque egrediebatur à facie eius: vt peccatores traheret in gehennam; ſecundùm impœnitentium ſcilicet adinuentiones, cauſa priùs optimè cognita. Legimus enim: Qui priùs reſpondet, quàm audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & confuſione dignum. *Prou.18.* Pater Hieronymus ibi: Qui iudicare proximorum facta, priuſquam plenè cauſam vtriuſque partis cognoſcat, inordinatè feſtinat, ſe confuſione dignum demonſtrat. *P.Hier.* Dominus itaque exercituum ſecundùm vias noſtras, & ſecundùm adinuentiones noſtras, præmeditato ac per plures Prophetas cum reis ipſis habito collo-

quio, poſt longum temporis in cogitatu conſilioque decurſum, abſque vlla in eo animi perturbatione, reddidit nobis. Nam vt author

Simile. eſt Philo: Quemadmodum iudex nec vincere vult quemquam, nec
Philo lib. 1. de leg. alleg. habere aduerſarium; ſed lata ſententia, pondus addit parti iuſtiori: ad eundem modum iuſtitia quoque, cùm nemini aduerſetur, cuique rei, quod ſuum eſt, tribuit. Nec niſi pœnitentiæ ſemita iuſtitiam Dei præoccupare tranſgreſſoribus licet. Socrates tamen apud Xeno-
Lib. 4 de dict. & fac. Socr. phontem ait: Suppliciis afficiuntur qui à Diis impoſitas leges tranſgrediuntur, quæ quidem nullo modo eſt homini poſſibile effugere: veluti qui ab hominibus poſitas quidem tranſgredientes, tum quòd lateant, pœnam effugiunt, tum quòd vi ſuperent. Nec latere ſanè eſt Deum, nec effugere. Sedechias quidem Rex fugiens captus eſt, vrbſque incendio conflagrauit vnà cum Templo, propter vtique adinuenta Iudæorum; ſicut & cogitauerat & prædixerat Do-
Deu. 28. C. 20. minus: per Moyſen quidem: Mittet Dominus ſuper te famem & eſuriem, & increpationem in omnia opera tua, quæ tu facies: donec conterat te, & perdat velociter de ſub cælo, propter adinuentiones tuas peſſimas, in quibus reliquiſti me. Atque ita factum legimus:
Iudic. 2. C. 14. Iratuſque Dominus contra Iſrael, tradidit eos in manus diripientium; qui ceperunt eos, & vendiderunt hoſtibus, qui habitabant per gyrum: nec potuerunt reſiſtere aduerſariis ſuis, ſed quocunque pergere voluiſſent, manus Domini ſuper eos erat, ſicut locutus eſt, & iurauit eis; & vehementer afflicti ſunt. Quoniam non dimiſerunt adinuentiones ſuas, & viam duriſſimam, per quam ambulare conſue-
Iſa. 3. B. 8. uerant. Ruit Hieruſalem, & Iudas concidit: quia lingua eorum & adinuentiones eorum contra Dominum, vt prouocarent oculos
Mich. 3. B. 4. maieſtatis eius. Agnitio vultus eorum reſpondit eis. Tunc clamabunt ad Dominum, & non exaudiet eos: & abſcondet faciem ſuam ab eis in tempore illo, ſicut nequiter egerunt in adinuentionibus
Hier. 17. B. 9. ſuis. Non effugere profectò eſt Deum, nec latere. Prauum eſt cor hominis, & inſcrutabile: quis cognoſcet illud? Ego Dominus ſcrutans cor, & probans renes: qui do vnicuique iuxta viam ſuam, & iuxta
Iob 20. C. 18. fructum adinuentionum ſuarum. Id & Sophar Naamathites confitetur, de impio addens: Luet quæ fecit omnia, nec tamen conſumetur.
P. Hier. Vbi Pater Hieronymus: Illud eſt, quia gehenna, quædam perpetua

tua incorruptio, & æterna perſeuerantia tormẽtorum eſt. Iuxta multitudinem adinuentionum ſuarum, ſic & ſuſtinebit. Iuxta illud, quod Propheta dicit ad Deum: Quoniam tu reddes vnicuique ſecundùm opera ſua. Diuus Gregorius ibidem: Dicat ergo, Luet quæ fecit omnia, nec tamen conſumetur: quia cruciatur, & non extinguitur; moritur, & viuit; deficit, & ſubſiſtit; finitur ſemper, & ſine fine eſt. Hæc ſolo auditu valde ſunt terribilia, quanto magis paſſione! Sed quia multitudo iniquitatis eius exigit, vt carere ſuppliciis nunquam poſſit, aptè ſubiungitur: Iuxta multitudinem adinuentionum ſuarum, ſic & ſuſtinebit. Qui enim multa inuenit ad culpam, nouis inuentionibus cruciatur in pœna. Nam quod hîc ſuſpicari non potuit, hoc illic vltioni traditus ſentit. Sicut enim exercitati in bonis operibus electi nonnunquam plus ſtudent agere, quàm eis dignatus eſt Dominus iubere; carnis enim virginitas nequaquam iuſſa eſt, ſed tantummodo laudata; (nam ſi illa iuberetur, nimirum coniugium iam culpa crederetur) & tamen multi virtute virginitatis pollent, vt videlicet plus impendant obſequio, quàm acceperunt præcepto: ſic plerumque peruerſi quique in prauis actibus exercentur; vt plus inueniant in peruerſa operatione quod faciant, quàm ex vſu reproborum iniquitatis accipere exempla potuerunt. Vnde & amplioris retributionis tormento feriuntur: quia & ipſi ex ſemetipſis ampliùs actiones prauas, de quibus feriri debeant, inuenerunt. Bene itaque dicitur: Iuxta multitudinem adinuentionum ſuarum, ſic & ſuſtinebit. Non enim inueniret iniquitatem nouam, niſi & quæreret; & non quæreret, niſi ex ſtudio perpetrare feſtinaret. Penſatur ergo in tormento eius, nimietas malæ cogitationis: (cui opponitur hîc cogitatus Domini exercituum in nouis pœnis adinueniẽdis) vt & dolorem recipiat ſceleris author dignæ retributionis. Et quamuis damnatorum omnium ſit dolor infinitus, (duratione intellige) grauiora tamen tormenta recipiunt, qui multa in iniquitatibus ex ſuis quęque deſideriis inuenerunt. E contrà verò ſerui Dei, qui & ipſi in bonis exercendis nouos meriti amplificandi modos adinuenere, nouis augentur præmiis, ac noua in malorum adinuentores contra ſe poteſtate donantur. Vnde & in Pſalmo habetur de Moſe, Aaron, & Samuele: Cuſtodiebant teſtimonia eius, & præceptum quod dedit illis.

Pſal. 61.
Greg. 15. Moral. cap. 9.
Compar. à contrario.
Mat. 19.
Cap. 10.
Pſal. 98.

P.Hier. Pater Hieronymus: Nihil de his ad irritum deduxerunt. Domine Deus noſter,tu exaudiebas eos: Deus,tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens in omnes adinuentiones eorum. Omnia enim, quæ agere ſtuduerunt, ad perfectum deduxerunt: quia placita erant tibi. Quamobrem in fortitudine Angelus Dei famulis contra Babylonem loquitur exclamans: Quoniam peruenerunt peccata eius vſque ad cælum:id eſt,exponente ibidem Richardo, vſque ad contemptum Dei per impœnitentiam. Et recordatus eſt Deus iniquitatum eius. Vbi ait Ambroſius: [a] Iniquitates Babylonis omnipotẽs Deus ſemper intuetur:ſed cùm vindictam non exerit, videtur non videre quod videt. Reddite illi,ſicut & ipſa reddidit vobis. [b] Id eſt: Sicut vindictā meam exercuit in vobis,qui purgabamini ad ſalutem;ita vos iniuriā meam vindicate in illa ad damnationem. Et duplicate duplicia ſecundùm opera eius. Vt quæ dupliciter intus & foris, vel ſe vel alios corrumpendo,non timuit peccare,duplicem pœnam veſtro iudicio cogatur ſuſtinere. In poculo,quo miſcuit,miſcete illi duplū. Id eſt: Quæ vobis temporale intulit tormentum,vobis iudicantibus ſuſtineat æternum. Quantum glorificauit ſe,& in deliciis fuit; id eſt, in ſuperbiam erexit,& in omnibus vitiis ſe implicauit; tanta & ampliora tormenta excipiet:tantum date illi tormentum in corpore, & luctum in mente. Et quòd vniuerſas vltiones iſtas euadere penitus non poterit, declaratur,cùm ſubditur: Quia fortis eſt Deus,qui iudicabit illam. Fortis,id eſt,nullis precibus flexibilis in die vltionis. Vnde Salomon ait: Zelus & furor viri,id eſt,Chriſti,non parcet in die vindictæ, nec acquieſcet cuiuſquam precibus, nec recipiet pro redemptione dona plurima.ne mūdi quidem totius lucrum. Fortis ergo eſt, quia nemo ei vel tantillum valebit obſiſtere. Nec itaque latendo (cùm cor intueatur Iudex,ac omnia loca ſint ei manifeſtiſſima) nec vi ſuperando, illius eſt declinare ſupplicia; quin ſicut cogitauit facere nobis, ſecundùm vias noſtras, & ſecundùm adinuentiones noſtras, faciat nobis. Propterea & Dominus exercituum hîc appellatur; vt cùm etiam tartareorum, non modò cæleſtium terreſtriumque agminum Dominum audimus,memores illius; Si celauerint ſe ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo ſerpenti, & mordebit eos; omnem latendi reſiſtendique occaſionem atque imaginationem excluſam eſſe

Apoc.18. B.5. Richar. de Sãcto Vict.lib. 6.cap.1. in Apoc. parte 2. [a] Ambr. ibid. [b] Richar. — Ambr. — Richar. — Prou.6. D.34. — Mat.16. Luc.19. — Amos 9.

eſſe agnoſcentes, vices ſeu manus conuerſi permutemus, viaſque noſtras dirigamus, & nouis ſanctarum exercitiis virtutum adinueniendis inſudemus, vt iam non pauore conſternati, ſed magna iucunditate perfuſi, & in morte & in ſupremo diſtrictoque omnium examine dicere poſſimus: Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis, ſecundùm vias noſtras, & ſecundùm adinuentiones noſtras, fecit nobis.

TEXTVS.

n [a] die viceſima & quarta [b] vndecimi menſis Sabath: in 57.
[c] anno ſecundo Darij, [d] factum eſt verbum Domini ad
Zachariam filium Barachiæ, *filium Addo Prophetam, *Filij.
dicens.

PARAPHRASIS.

Sequitur ſecunda viſio Zachariæ Prophetæ, filij Barachiæ de ſemine ddo, facta tertio menſe poſt præcedentem, hoc eſt, viceſima quarta die enſis vndecimi, qui dicitur Sebath, & Ianuarij ac Februarij noſtri rtem includit; in ſecundo anno Regis Darij.

COMMENTARIA.

) Peræprecium eſt inquirere primùm (ſicut *os aureum habet in verba Iſaiæ, Factum eſt anno, quo mortuus eſt Ozias Rex, vidi ominum) quánam gratia Propheta nobis tempus deſignarit. Neq; m hoc fortuitò temeré ve facit. Nam Prophetarum ora, Dei ſunt Tale verò os nihil dixerit obiter & extra rem. Ne igitur nos obi- & aliud agentes, audiamus. Quantus autẽ ſit fructus, ſi cognoſ- ur; rurſum quantum damnum, ſi ignoretur, aperiendum eſt. Ac nùm quidem id à rebus temporarijs demonſtrabo. Teſtamenta ilæque de nuptijs, de debitis, deque reliquis contractibus, niſi in atiſpicio conſulum ſeu Domini annos habeant præſcriptos, nul- ex ſeſe vim habẽt. Hoc eſt enim, quod illis robur addit; hoc eſt, d controuerſias dirimit; hoc, quod à lite liberat; hoc, quod ex nicis facit amicos. Proinde qui talia deſcribunt, non aliter quàm

a. Temporis circũſtantia.
**Chryſ. homil. 2. in verba Iſaiæ. 1.*
Simile.
Simile.

lucerna in candelabro poni ſolet, ſic in frontiſpicio literarum addũt conſulum nomina, vt omnibus, quæ ſubijciuntur, præluceant. Quæ ſi ſuſtuleris, lumẽ ſuſtuleris, omniaque tenebris multaque turbatione compleueris. Propterea omne dati acceptique negotium, ſiue cum amicis, ſiue cũ inimicis, ſiue cũ famulis, ſiue cum procuratoribus & œconomis agatur, hac eget cautione, & vbique menſes, annos, ac dies ſubſcribimus. Quòd ſi tantum valet ea res in negotijs temporalibus, in ſpiritualibus multo ampliùs profuerit. Siquidem hoc declarat prophetias eſſe prophetias. Neque enim aliud quicquam eſt prophetia, quàm rerum futurarum enarratio. Prætereo nunc, quæ optimè Gregorium tradentem noui homilia prima in Ezechielem, de varijs temporum differentijs in prophetia repertis. Verum enim eſt, quod nunc cum Chryſoſtomo profitemur in hoc ſenſu, Prophetam, vt & ipſum etymon docet, temporis futuri conditionem neceſſariò includere: licet de præteritis eſſe poſſit, ſicuti & Moſes in Geneſi, vbi ſimul & quamplura præuidit futura myſteria. Chryſoſtomum verò Gregorio conſentire, hoc eſt, in eodem ſenſu verſari, (prior ſiquidem fuit tempore) manifeſtiſſimè patet legenti eundem Chryſoſtomum ſuper Pſalmum quadrageſimum tertium, dicentem: Deus, auribus noſtris audiuimus, patres noſtri annunciauerunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorum. Hunc Pſalmum dicit quidem Propheta, dicit autem non ex perſona propria, ſed ex perſona Machabæorum, narrans & prædicens, quę futura erant illo tempore. Tales enim ſunt Prophetæ: omnia tempora percurrunt, præſentia, pręterita, futura. Ad rem igitur noſtram, qui neſcit tempora eorum quæ dicta ſunt, quæue euenerunt, quî poterit homini contentioſo demonſtrare prophetiæ certitudinem? Hinc nobis & aduerſus Gentes certamina, contentioneſque, cùm noſtra demonſtramus antiquiora, quàm quæ apud illos habentur: hinc nobis aduerſus Iudęos infelices multis opus eſt demonſtrationibus ad euincendam veritatem. Aduerſus Iudæos, inquam, infelices ac miſeros, qui ob temporum ignorantiam in grauiſſimum errorem prolapſi ſunt. Nam ſi audiſſent Patriarcham dicentem, Non deficiet Princeps ex Iuda, neque Dux de fœmoribus eius, donec venerit qui mittendus eſt; ſique obſeruaſſent exacta diligentia aduentus dominici

Gregor. hom. 1. in Ezech.

Chryſ. in Pſal. 43.

Geneſis 49. B.

Luc. 3.

Luc. 19.

nici

ici tempora, non incidiſſent in Antichriſtum à Chriſto dilapſi. Quemadmodum & ipſe Chriſtus eis prædixit: Ego veni in nomine Patris mei, & non recepiſtis me: ſi venerit alius in nomine ſuo, illum recipietis. Vidiſti quantus error inciderit ex inſcitia temporum: antam igitur vtilitatem ne negligas. Quemadmodum in agris termini columnæque non ſinunt arua confundi: ſic tempora non ſinunt confundi res geſtas, ſed dum dirimunt alias ab alijs, & in ordinem congruentem digerunt, multa nos liberant turbatione. Meritò igitur Zacharias noſter ad amuſſim & diem, & partem diei, ſcilicet noctem, & menſem, & annum, quibus ei contigit prima & nunc ſecunda viſio, deſcribit, inquiens: In die viceſima & quarta: qua lunæ plendor vix vllus apparet, maximaque obſcuritas noctem efficit triſiorem, vt hîc docet Pater Hieronymus, à quo accepit Remigius. *Ioan. 5. G.* *Simile.* *P. Hier. Remig.*

Vndecimi menſis Sabath. Quidam cum Patre Hieronymo Februarium, quidam cum Vatablo Ianuarium eſſe dicunt: & omnes vera loquuntur; quia, vt Pagninus annotauit, eſt Ianuarij noſtri & Februarij pars. Nam vt habet hîc, & Geneſis ſeptimo, & Exodi duodecimo Lyra: Iudæi faciunt menſes per lunationes: & ideo in tertio anno menſis duodecimus, qui dicitur Adar, duplicatur. Martius enim ſecundùm curſum feſtorum eſt primus apud Hebræos. Primus enim menſis ſecundùm ordinem feſtorum ſemper incipit apud Hebræos prima lunatione, quæ eſt propinquior æquinoctio vernali, ſiue ſit ante, ſiue poſt, ſiue in ipſo æquinoctio. Quod quidem æquinoctium modò eſt duodecima die Martij. Hæc Lyra. *b.* *Rupertus* *P. Hier.* *Vatabl.* *Pagnin.* *Lyra.*

Sabath, vel potiùs Sebath. Iſta menſium nomina, ait Vatablus, videntur eſſe potiùs Chaldæa, quàm Hebræa: nam inueniuntur tantùm apud eos, qui fuerunt in captiuitate Babylonica. Interpretatur autem Sebath (inquit Remigius cum patre Hieronymo) virga, pro- pter ſterilitatem & rigorem hyemalis temporis: & auſteritatem & correptionem ſonat, iuxta illud Apoſtoli, Quid vultis? in virga veniam ad vos? & Pſalmiſtæ dicentis, Virga tua, & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt. *Vatab.* *Remig. cum P. Hier.* *2. Cor. 4. D.* *Pſal. 22. B.*

In anno ſecundo Darij. Pater Hieronymus: Secundum numerum ad immundum, & ad coniunctionem carnis & rerum ſæculi ac materiæ pertinentem, ſæpe docuimus. Vnde congruè, quia adhuc in capti- *c.* *P. Hier.*

captiuitate erant, & maiore ſui parte in Medis, atque Chaldæis, & Aſſyriis exulabant, in ſecundo anno, & vndecimi menſis grauiſſimo frigore, & in viceſima quarta die menſis eiuſdem, iam luna deficiente, & tenebrarum horrore creſcente,

d. *Factum eſt verbum Domini ad Zachariam*, vt ſuprà luculenter enarrauimus: oportet enim calamum temperare, ne in immenſum creſcat opus.

Prophetam. Ad Addo potiùs, quàm ad Zachariam, referendum eſſe hoc loco, & ſententiæ Hebrææ & linguæ ratio docet: ita vt hic Addo ſit Propheta nuncupatus.

Dion. Carth. *Dicens*, id eſt, vt egregius Dionyſius enarrat, ad loquendum inducens ac inſtruens Zachariam: qui ex verbo Dei in anima ſua Angelica reuelatione formato, motus eſt ad dicendum quæ ſubſequuntur.

Vitæ Moralis inſtitutio prima.

a. 58. IN *die viceſima & quarta*, lunæ vtique, (cùm per lunationes, vti diximus, ab Hebræis menſes computentur) fit viſio prophetica.

Sententia: Obſcurior mundo, fit clarior cælo. Cùm enim homines magis deliteſcunt, diuinis rebus inſpiciendis redduntur aptiores. *Non ſecus ac luna, quæ quò magis ſe à noſtris ſubtrahit obtutibus, obſcuriorque fit pars eius inferior, qua nos reſpicit; eò lucidior eſt à ſuperiori parte, qua verſus cælum vergit: & è contrario, quò clarior nobis apparet, eò ſuperis tenebroſior exiſtit.

**Simile.* Ita profectò qui terris illuſtres ac clari, quaſi luna quintadecima die, videri appetunt, Deo diuiniſque contemplationibus ſe obſcuriſſimos ignotoſque conſtituunt. Ac ſicut vndique tota ſimul luna illuminari nequit à radiis ſolaribus; ita homo ſimul in terreſtribus ac cæleſtibus bene animo verſari, ſimul ſuo Deique ſpiritu fulgere non

Simile. poteſt: quemadmodum nec altero ſuorum oculorum cælum, altero autem ſimul terram valet intueri, ſed vtroque aut ſupera aut infima

Luc. 14. G. reſpiciet. Niſi quis renunciauerit omnibus quæ poſſidet, ita vt affectu huic mũdo óccidat, ſicut luna viceſima quarta; non poteſt meus eſſe diſcipulus; non poteſt mei ſpiritus fulgore lucere coram Deo, ac

Luc 9 C. cæli ciuibus; ait Seruator. Quinimo qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam; óccidat & obſcurus fiat ſæculo; & ſequatur me: vt tanquam luna viceſima quarta, qua cælum reſpicit, oriatur, & eniteat. Hoc eſt, non inferiori vtatur mentis portione,

qua

qua humanis, ſed ſuperiori, qua diuinis contemplandis conſulendiſque rationibus intendit; vt iuxta eas omnem vitæ rationem componat, virtutumque radios à terris abſcondens, emittat in cælum. Iam quia ad viceſimam quartam Lunæ diem ſe perueniſſe regius Vates arbitratus eſt, fidenter obſecrat: Velociter exaudi me, Domine. *Pſ. 142.*
Quónam titulo tantum audes, Propheta? Defecit ſpiritus meus: quare optimè ſequitur, vt iam fiat in me Spiritus tuus: vt mihimetipſi tenebroſus, tibi ſim perlucidus. Gregorius. Addit etiam cauſam, *Greg. ibi.*
quare exaudiri debeat, quaſi inſtantem iam mundi ſpiritum ſæculo fulgentem non habeat; qui ſpem ſuam in Deo ponit omnino. Dicendo enim, Defecit ſpiritus meus, pauperem & obſcurum ſpiritu ſuo ſe eſſe teſtatur: & de ſeipſo non præſumere, nec ſibi fulgere, ſed ſacrificium Deo ſpiritum contribulatum offerre. Agnoſcit hoc etiam ſe ex gratia Dei habere, quòd humiliatus & in tenebris eſt, confidens ſe eius lumine perfundendum, & erigendum, cuius gratia ſe ſentit obſcurum & eliſum. Hinc namque Propheta Dominum exorans, ait: Auferes ſpiritum eorum, & deficient in terræ irradiatione: & in *Pſ. 103.*
puluerem ſuum reuertentur; tenebroſum meditatione. Iam, Emitte Spiritum tuum, illuſtrantem corda, cælum verſus, & creabūtur. Non enim receptaculum Spiritus Dei quiſquam efficitur, niſi ſpiritu ſuo primitus euacuetur. Nam nec requieſcit Spiritus Dei, niſi ſuper hu- *Iſaie 66.*
milem & quietum, & trementem ſermones Dei. Denique qui tre- *&c.*
muit, deficit. Hinc Propheta ait: Defecit in ſalutari tuo anima mea. *Pſ. 118.*
Niſi enim quis à ſemetipſo deficiat, ad eum, qui ſupra ipſum eſt, non appropinquat. Deficiat ergo luna à terris, & vicinior erit ſoli, magiſque ab ea parte, quæ agitur verſus cælum, reſplendebit. Hinc de Regina Saba ſcriptum eſt, quòd audita ſapientia Salomonis, & viſis *3. Regum*
miniſtris domus eius, non habebat vltrà ſpiritum: quia electorum *10.*
Eccleſia de Gentibus congregata, cognita Chriſti gratiæ lumine, & Euangelicæ doctrinæ inuentis magiſtris, abiecto ſuperbiæ ſpiritu, omnique terrenæ lucis ac elationis faſtu depoſito, didicit de ſeipſa diffidere, & in Regis ſui claritate ac miſericordia magna ſperare. Peruenit ergo & ipſa ad viceſimam quartam lunæ diem: ſicut enim tūc luna valde nobis decreuiſſe videtur, cæleſtibus autem creuiſſe; ita à mundi gloria, ſuóque ſpiritu decreſcens, in cæli gloria, Deiq; Spiritu

 indies

Matt. 6. indies creſcit. Hinc orantium illud eſt exordium: Pater noſter, qui es in cælis. à cælando dictis. Ipſe qui cuncta ſuo replet numine, cui dici-
Iſaia 45. tur, Verè tu es Deus abſconditus & inuiſibilis, in abſconditis & in in-
Pſal. 2. uiſis habitat. Qui habitat in cælis, irridebit eos: excelſus & ſublimis,
Iſa. 57. habitator æternitatis, & ſanctum nomen eius, in excelſo & in ſancto habitans, & cum contrito & humili ſpiritu, vt viuificet ſpiritum hu-
P. Hier. milium, & viuificet cor contritorum. Vbi Pater Hieronymus: Chriſtus enim non in his habitat, qui terreni ſunt, (quaſi luna duodecima, quæ terreſtria illuminat) ſed in his, qui ſupercæleſtes, qui enarrant gloriam Domini; (quaſi luna viceſima quarta) de quibus dici-
Pſal. 19. tur: Exaudiat eum de cælo ſancto ſuo. & iterum: Cælum cæli Do-
B. mino. In quem ſenſum & Moſes famulus Dei pari voce conſentit.
Pſ. 113. Ecce Domini Dei tui cælum, & cælum cæli. Quod vtique non more
D. Iudaico debemus accipere, vt Deus vllo claudatur loco, & in cælo tantùm habitet, qui vbique diffuſus eſt, & à quo omnia continentur: ſed excelſa, & cælos, ſanctos meritò intelligamus, atque virtutes. Iſte eſt enim, qui habitat in cælo, verus iuſtitiæ ſol, quem luna, Ec-
Ioan. 3. cleſia nempe, ſequi debet, de quo in Euangelio ſcriptum eſt: Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, Filius hominis, qui eſt in cælo. Iſte requieſcit in ſanctis, & habitat in humilibus, & in his, qui contriti ſunt ſpiritu, quique in mundo nominis ſplendorem ha-
Matt. 6. bere deſpiciunt, quique illud obſeruant: Tu autem cùm oraueris,
A. intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, (ne lumen tuum ad externa diffundatur) ora Patrem tuum in abſcõdito: & Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi. Abſconditus enim mortalibus, ſicuti luna viceſima quarta, in immortalibus refulges. Hinc Deus tot gratiæ ſuæ fulgoribus deſerta loca in ſacris illuſtraſſe paſſim legitur. Quandónam primùm, & vbi, & quomodo Moſi apparere dignatus
Exod. 3. eſt ſol ille increatus? Attende. Cumque minaſſet gregem ad interiora deſerti, (Septuaginta, In deſertum, dixerũt: Chaldaica, Et minauit oues ad locum optimi paſtus in deſerto) venit ad montem Dei Horeb: apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi. Quid hoc eſt, niſi luna viceſima quarta, obtenebrato deſertoque ſæculo, diuino fulgere lumine? Vocatur à Deo de medio ardentis abſque corruptione rubi; Moyſes, Moyſes; & ad maius excitatur lumen. Qui

reſpondit, Adſum. Verùm quia aderat quaſi luna viceſima quarta, non quaſi luna viceſima nona, vt plenior fieret à ſuperiori parte, & obſcurior ab inferiori; Ne appropies, inquit, huc. ſolue calceamētum de pedibus tuis: quia volo vt prorſus deinceps non ſis iuris tui, ſed ipſi cedens, te totum vocationi meæ reſignes: ſolue ergo calceamentum iuxta patriæ conſuetudinem, & da mihi, in euidens ceſſionis indicium. Hic autem erat mos antiquitus in Iſrael inter propinquos, ſi quando alter alteri ſuo iuri cedebat; vt eſſet firma conceſſio, ſoluebat homo calceamentum ſuum, & dabat proximo ſuo: hoc erat teſtimonium ceſſionis in Iſrael. Quamobrem in Deuteronomio lex eadem promulgatur, diciturque vt relicta fratris ad fratrem eam nolentem in vxorem accedat coram ſenioribus, & tollat calceamētum de pede eius. Quare planiſsimus literæ ſenſus illius præcurſoris oraculi æmulantibus Iudæorum primoribus redditi, Cuius ego non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamenti, eſt: Vos ad Synagogam, vero ſuo ſponſo copulari perperam reluctantem, mihi in vxorem aſſignandam, ius propinqui mei Ieſu, nempe ius Chriſti ſeu Meſſiæ, ac deſponſationis cum Synagoga offertis: ego non ſum tanti, vt tale ius à Chriſto mihi cedi poſtulem. Ille, qui medius veſtrûm ſtetit, ille eſt Chriſtus, ille eſt ſponſus: ille nondum exlegi ac impiæ Synagogæ repudij libellū, quem nec approbat, exhibuit. Luna itaque viceſima quarta in interiora deſerti pergite cum Moſe, qui ſæculi fauores ac pompas recuſat, qui fulgidus honoribus hominibus conuerſari dedignatur, & in ſolitudinem ſe recipit, vt emicet in cælo, vbi ſibi ſol verus illabitur, qui huiuſmodi planetas ſuos abſcondit in abſcondito faciei & ſecretæ notitiæ ſuæ, iubetque vt ad lunam viceſimam nonam perueniat, vt totus iam diuino cedens lumini, in cęlo eniteat; ſuoque iuri prorſus abrenuncians, obſcurus ſit penitus terram verſus; atque adeo iure cum Zacharia conſolatoriam viſionem ſperare queat in die viceſima & quarta.

Ruth 4. B.7. *Deu.25. B.9.* *Luc. 3. D.* *Ioā.1.D.* *Marc.1. A.* *Mat 19. Heb.*

b. 59.

Inſtitutio ſecunda.

VNdecimi menſis Sabath. Poſt virgæ ſcilicet animaduerſionem in peccatum. Cùm enim primùm hos erecta per Zachariam iuſtitiæ virga ad conuerſionem induxiſſet; nunc tribus mēſibus, quaſi tribus myſticè pœnitentiæ partibus, abſolutis, ad proſperitatem con-

Vndenarij, hoc eſt peccati, virga & correctio.

conſolationemque abſconditos à terræ vanitatibus, & in cæleſtibus reconditos, propter peccati virgam correctionemque, per eundem Zachariam euocat. Sebath namque virgam, auſteritatẽ,& correctionem ſonat,vt hîc docet Pater Hieronymus; vndecimus verò numerus peccatum deſignat Auguſtino,qui ſic habet: Sed quoquo modo ſe habeat ſiue per primogenitos ſiue per Reges ex Cain generationum ordo decurrens, illud mihi nullo pacto prætereundum ſilentio videtur, quòd cùm Lamech ſeptimus ab Adàm fuiſſet inuentus, tot eius annumerati ſunt filij, donec vndenarius numerus impleretur,quo ſignificatur peccatum. Adduntur enim tres filij,& vna filia. Vxores autem aliud poſſunt ſignificare, non hoc, quod nunc commendandum videtur. Nunc enim de generationibus loquimur, illæ verò vnde ſint genitæ, tacitum eſt. Quoniam ergo lex denario numero prædicatur;vnde eſt memorabilis ille decalogus: profectò numerus vndenarius, quoniam tranſgreditur denarium, tranſgreſſionem legis,ac per hoc peccatum,ſignificat. Hinc eſt,quòd in tabernaculo teſtimonij,quod erat in itinere populi Dei, velut templum deambulatorium,vndecim vela cilicina fieri præcepta ſunt. In cilicio quippe recordatio eſt peccatorum, propter hœdos ad ſiniſtram futuros: quia confitentes in cilicio proſternimur, tanquam dicentes, quod in Pſalmo ſcriptum eſt: Peccatum meum ante me eſt ſemper. Atque ita vndecimum menſem potiùs Chaldæo idiomate, quàm Hebræo,enunciat;vt ſciamus, cautiùs in poſterum viuendum, cùm ſemper ob oculos dira verſetur peccati captiuitas. Progenies ergo ex Adam per Cain ſceleratum vndenario numero finitur, quo peccatum ſignificatur: & ipſe numerus à fœmina clauditur, à quo ſexu initium factum eſt peccati, per quod omnes morimur. Quid igitur mirum, ſi recumbentibus vndecim apparuit Ieſus, & exprobrauit incredulitatem illorum, & duritiam cordis, quia his, qui viderant eum reſurrexiſſe, non crediderant? Nimirum, vndecim vocantur. Cùm autẽ gratioſus in die reſurrectionis apparet,& inſufflans ſuum dat Spiritum, adhuc abſente Thoma, duodecim nuncupantur: ait enim Ioannes; Thomas autem vnus ex duodecim, non erat cum eis. Vndenarius itaque numerus Sebath, hoc eſt, virgæ, ac correctioni, cùm peccatum denotet, aſcribitur. Hinc Dominus peccata omnia vnde-

D. Hier. *Aug. t. 5. lib. 15. de ciu. Dei cap. 20.* *Exod. 26. B. 7.* *Exod. 36. B. 14.* *Pſal. 50.* *Mar. 16. C.* *Ioan. 20. F. 24.*

vndenario numero ſepties repetito concluſit, vbi Petro dixit: [a]Non *Lege*
dico tibi ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. Vt etiam in Baptiſmo *Aug. de*
vniuerſa expiari commiſſa ex Chriſti meritis agnoſceremus, [b]bapti- *verbis*
zati Domini proſapia per ſeptuaginta ſeptem generationes vſque ad *Domini*
Adam peccati authorem protenditur. Lex ergo denarius, peccatum *ſerm. 15.*
vndenarius, cuius menſi nomen inditur Sebath, virgæ, auſteritatis, & *tom. 10.*
correctionis, vt priùs peccatum ſpõte luamus, in tenebris pœniten- *[a] Mat.*
tiæ, quaſi luna viceſima quarta, commorantes, Deumque obnixè *18. C. 22.*
rogantes, quàm & hîc & in æternum lucere cogamur. Ad id nos exci- *[b] Luc. 3.*
tat Dei clementia, quæ præſtò eſſe oſtẽditur, vt eo die ac menſe cor- *E. 23.*
rectioni ſtudentibus fauſta ac ſecunda promittat. Quod etiam Me- *Serm. 7.*
nander aſſequutus videtur; ait enim: Cùm quid ſanctum agis, bo- *Menan.*
nam ſpem tibi propone, certus, quòd conatum iuſtum etiam Deus
adiuuat. Aeſchylus quoque, Solet, inquit, laborantem Deus pariter *Ser. 29.*
adiuuare. Adeſt igitur Deus die viceſima quarta vndecimi menſis *Æſchy-*
Sabath. *lus.*

Inſtitutio tertia.

IN *anno ſecundo Darij.* Cùm iam ſecundus annus ferè effluxit, ac c.
caput omnis peccati amputari, diuiſio inquam, vniuerſique ho- 60.
neſti fons ſcaturire, vnio ſcilicet, apparet: tantùm anno ſecundo *Pax per-*
menſis, & quatuor vel quinque ſuperſunt dies. Iam refracta eſt per *fecta in*
pœnitentiæ virgam, mundique fugam, diſcordia: omnis enim fun- *hac vita nequit*
ditus euelli, dum in mortali degimus corpore, nequaquam valet. *haberi in*
Deus ſiquidem fecit hominem rectum, ſupremam illius partem, *ſeipſo.*
nempe rationem, ſibi vniens, inferiores vires, totumque corpus, ac
cuncta quæ cernuntur, rationis nutu ſine mora, ſine vlla diſſenſione
gubernari mandans. Hæc vnio, hîc concentus, hæc hominis cũ Deo,
ac rerum cum homine harmonia. Vt primùm diſſonantiam binario
ac diuiſione rationis à Deo deficiens perpetrauit homo; ita ſunt vni-
uerſa diſſipata, vt omnimoda illa vnio ac conſonantia ante ſupremi
iudicij diem de lege reparari nequeat. Intus pugnæ, foris timores.
Sicuti ergo corporis membrum à proprio ſitu diuulſum, dolorem *Simile.*
efficit, nec vnquam vera quies, donec ſuo reponatur loco; tum ve-
rò minus excruciat, cùm eò magis accedit: pari ratione mens homi-

 nis,

nis, quouſque ſub Deo ſibi aſſignata prorſus potiatur ſede, angitur, & rebellis Deo, rebellionem patitur omnium: quò verò magis illi appropinquabit ſitui, minorem experietur ſui ſenſus ac creaturarum defectionem: Integrum tamen, ſicut in principio donata fuerat, dominium pro hac conſequi vita minimè poteſt. Si enim id poſſet, vtique & à morte corpus vindicare poſſet, & à fame ac ſiti, omnique frigoris ac caloris cæterorumque interna externaque moleſtia: ſicut & tunc ſolo liberare valebat imperio. Sed en qui magis reſtituendo ſe priſtinæ illi vnitati operam dedit Paulus, ipſemet fatetur, ſe non prorſus annum ſecundum Darij, hoc eſt, prædictam rationis à Deo, cunctorumque à ratione diuiſionem pertranſiſſe: imò quaſi in viceſima & quartá die vndecimi menſis huius anni ſecundi conſtitutus exclamat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? (Præmiſerat autem:) Scimus enim quòd lex ſpiritualis eſt: (Dei dictata Spiritu, quæ ſpiritalis ſunt hominis, præſcribit) ego autem carnalis ſum, (ſecundùm naturam, quam traxi ex Adam, procliuis ſum ad concupiſcendum ea, quæ carnis ſunt) venundatus ſub peccato (id eſt, precio malæ voluptatis ac libertatis Adæ, ſubiectus ſum peccato, hoc eſt, concupiſcentiæ, ac fomiti: qui, velim, nolim, ebullire in me facit motus impuros, ſiue vitioſos. hoc enim peccatum appellat, vnde oriuntur omnia peccata.) Quod enim operor, non intelligo: eſſe autem me carnalem, ſiue venditum ſub peccato, hinc conſtat, quòd operor quædam, quæ non intelligo, id eſt, quæ non approbo, non accepto, ignoro, quibus non conſentio.) Non enim quod volo bonum, hoc ago; (volo non concupiſcere, nec concupiſcẽtiæ motus ſentire, verum interim id opere non præſto) ſed quod odi malum, (videlicet concupiſcere) illud facio. Si autem quod (vti ſpiritalis) nolo, illud (vti carnalis) facio; conſentio legi, (quæ habet, Non concupiſces) quoniam bona eſt. Nunc autem (iuſtificatus, & ſpiritalis) iam non ego operor illud, (concupiſcere, quòd mente nolo) ſed quod (tanquam in proprio domicilio) habitat in me (ſic vt euelli non poſſit in totum) peccatum (id eſt, fomes operatur illud concupiſcere.) Scio enim (aſſidua experiẽtia eruditus) quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, (in meipſo nempe, qua ſum carnalis, id eſt, ab Adam propagatus) bonum (ſenſus enim & cogi-

Petrus Lombar. & Adamus ibi. & Aug. cõtra Pelagianos ad Bonifacium.

*Rom. 7. C. *Ambroſ. ibi.*

Gen. 1.

cogitatio humani cordis ad malum prona ſunt.) Nam velle (bonum, puta non concupiſcere) adiacet (ab extrinſeco, id eſt, à Dei gratia) mihi (vti ſpiritali:) perficere autem bonum (penitus, videlicet non concupiſcere) non inuenio (in me tanquam ex me, propter peccati raptum, & celerem, qua me inuadit, arreptionem: perficere, inquam, non facere, quia non nihil facio; rebello enim concupiſcentiæ, & non conſentio.) Non enim quod volo bonũ, (omnimodè non concupiſcere) hoc facio; ſed quod (vti ſpiritalis) nolo malum, hoc ago (concupiſco.) Si autem quod nolo, illud facio; iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. (Iterum adeò neceſſariam profiteor veritatem.) Inuenio igitur legem (Non cōcupiſces, *cōnſentientem ac fauentem) volenti mihi facere bonum: (non tamen facienti) quoniam mihi malum adiacet (à primæua protoparentis infectione ineſt mihi vitium concupiſcentiæ. Siue) Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum (impoſitam, vt tãquam frænum ſit mihi ſpiritali) quoniam mihi malum adiacet, (ad innatum mihi carnali fomitem coërcendum.) Condelector enim legi Dei (Moſi traditæ) ſecundùm interiorē hominem: (id eſt, ſecundùm mentem per Chriſti gratiam ſanati reſtitutam) video autem aliam legem (quæ quaſi lex cogit, ac ſibi obediri pręcipit) in membris meis (in omnibus ſcilicet viribus meis, quæ ſunt ab Adam infectę) *repugnãtem legi mentis meę, (& inuitantem me ad ea, quæ contraria ſunt legi, menti meæ per ſpiritum impreſſæ) & captiuantem (id eſt, captiuare me conantem) in lege peccati, (ad conſentiendum mente, implendumq́ue opere peccatum. Vel) captiuantem me in lege peccati, (hoc eſt, ſub lege ipſa, ex carne, non ex mente) quæ eſt in membris meis. Infelix ego homo, quis me (ſpiritalem) liberabit de corpore mortis huius, (& diuiſionis? vel, de hoc corpore mortis, peccandi affectibus obnoxio?) Quis me liberabit de corpore mortis huius? (id eſt, de corpore iſto ſecundùm quod mortale eſt? Non enim ſic liberabitur, vt hoc corpus non habeat: habebit enim hoc corpus, ſed non iam mortis huius. Ipſum erit, & non ipſum erit. Ipſum erit, quia ipſa creatio erit; non ipſum erit, quia mortale non erit. Liberabitur autem tunc, cùm mortale hoc induerit immortalitatem: vbi nulla concupiſcentia (in ſanctis) remanebit. Sed à quo liberabitur? (id eſt, per quem?) Gratia

Claud. Guil. ibi.

**Chryſ.*

**S. Thomas ibi.*

Caiet. ibi. Petrus Lombardus ibi ex Aug.

Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. (Sicut enim per vnum hominem mors fuit, ita & per vnum hominem erit reſurrectio mortuorum. Sed modò interim quid erit? Pugna, lucta; vnde ſubdit:) Igitur ego ipſe mente (ſec undùm interiorem hominem) ſeruio legi Dei; carne autem (ſec undùm vires animæ inferiores) legi peccati. Quaſi dicat: Mente condelector legi, & carne captiuus ducor. Igitur ego ipſe, id eſt, vnus & idem prorſus mente & carne ſeruio: ſed mente ſeruio legi Dei, non contendendo peccato; carne autem ſeruio legi peccati, concupiſcendo. Ergo ego ipſe ſeruio in carne; ego ipſe ſeruio in mente. Semper itaque pugna eſt in corpore mortis huius: quia ipſa concupiſcētia,cum qua nati ſumus, finiri non poteſt, quamdiu viuimus; quotidie minui poteſt, finiri non poteſt. Felix ergo, qui aſſumpta correctionis virga huius diſſidij tantum ſedauit, quantum huius biennij ipſum deſignantis elapſum eſt in die viceſima & quarta vndecimi menſis Sebath, in anno ſecundo: parum enim deficit,vt totam hanc litem diuiſionemq́ue te terminam abſoluat, & ad ſummam, quæ in vita hac haberi poteſt, deueniat vnionem cum Deo: quare meritò cum Zacharia diuinis illuſtrabitur oraculis. Proponitur enim immundus hic diuiſionis numerus binarius expiandus & abolendus, ſicut & fomes, de quo hæc docet Auguſtinus: Ad hoc lex dixit homini, Non concupiſces; vt in eo præcepto ſciret, & quò debeat in hac mortalitate proficiendo conari, & quò poſſit in illa immortalitate peruenire. Niſi enim quandoque perficiendum eſſet, nunquam iubēdum eſſet. Adiuuat autem profectum verbum Domini; quapropter concinnè ſubditur:

Adamus ibi.

Aug. de verbis Apoc.

De nupt. & concu- piſc. ad Val. lib. 1. c. 29.

d.

61.

Inſtitutio quarta.

Verbi Dei dulcedo.

Luc 6. & 8. T 3.

a Apoc. 10. C. 8. Ezech. 3. A. 1.

FACTVM eſt verbum Domini. Quod tanquam lucerna pedibus, & lumen ſemitis, cuncta illuſtrans, hominem ad magis ac magis ſpiritum cum Deo copulandum, appetitumq́ue fomitis extinguendum, prouocat.[a] Et audiui (inquit Ioannes) vocem de cælo iterum loquentem mecum, & dicentem: Vade, & accipe librum apertum de manu Angeli ſtātis ſuper mare, & ſuper terram. Et abij ad Angelum, dicens ei, vt daret mihi librum. Et dixit mihi: Accipe librum, & deuora illum: & faciet amaricare ventrem tuum, ſed in ore tuo erit dulce,

dulce,tanquam mel. Et accepi librum de manu Angeli,& deuoraui illum: & erat in ore meo tanquam mel dulce; & cùm deuoraſſem eum,amaricatus eſt venter meus. Per os, in quo ſapores diſcernuntur,ſpiritum poſſumus intelligere; per ventrem autẽ, in quo omnes corporis ſpurcitiæ commorantur, fomitem, cupiditatum omnium ſentinam. Et quia,vt ex Paulo dicebamus,lex, hoc eſt, verbum Dei, fauet ſpiritui,ipſumque accendit,& conſolando,ac oblectatione attrahendo, cæleſtiaque expandendo præmia; repugnat autem ac deterret pœnarum oſtẽſione concupiſcentiam,coërcetque fomitem. Liber diuinæ legis, verbumque Dei,in ore dulce, tanquam mel, in ventre verò amarum ,quaſi fel,percipitur. Non nimis ab hac expoſitione recedit Ambroſius. Sicut etiam os ſuperius eſt ventre;ita verbũ Dei in ore, hoc eſt, in ſuperiori hominis parte, rationali ſcilicet, quaſi mel eſt dulce: in ventre autem, in portione videlicet inferiori, nempe ſenſitiua,maſticatũ, fel ſapit. Hoc ſanè adumbrauit Samſon, de emortui fomitis leonis fortiſſimi ore, non de ventre, mel ſugens. Hoc expertus eſt Ezechiel. Et comedi illud, (hoc eſt, volumen, ait) & factum eſt in ore meo quaſi mel dulce. Hinc ſpiritales viri maximè verbo Dei oblectantur, & ore & opere ſemper illud verſare deſiderant. Hoc in eis ſponſus extollit: Fauus diſtillans labia tua,ſponſa: mel & lac ſub lingua tua: & odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris. In fauo mel latet,& cera videtur. Mel itaque in cera,eſt ſpiritualis intelligentia in litera: diſtillat autem, quia variis ſenſibus exponitur. Fauus diſtillans ſunt labia deuotæ animæ: quia ſpiritualis dulcedinis liquore fluunt, & aliis ad ædificationem hunc fundunt. Hunc fauum congerit anima de diuerſis ſcripturæ floribus: hos perquirit,his inſidet, de his ſuauitatem ſpiritualis dulcedinis extrahit & elicit. Scientiam inflantem ſegregat,& contemnit:ædificationem potiùs perquirit: ſuaueolentes ſententias, non pompoſam eloquentiam, eligit:Sanctorum quoque exempla & dicta ſpiritualia inueſtigat, & mente perluſtrat: qui vtique flores erant,& ſicut palma florebant. Horum ſicut ſancta erat vita, ita dulcia & ſuauia erant quæ proferebant,vel docebant. Ad huiuſmodi flores peruolat, ab his ſpirituale mel colligit:ſed præcipuè de flore illo ſingulari, flore campi, non horti,extra quem non eſt florere,ſed areſcere. Huius odor floris

Ambroſ. ibi. *Indic.14. B.* *Ezech.3. A.3.* *Cant.4. C.11.* *Greg ibi.* *D.Thomas ibi.* *Richard. de ſancto Vict.ibi, cap.28.*

eſt ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus: de cuius plenitudi-
ne odoriferus ac mellifluus hic flos erumpit. Factum eſt verbum
Greg. ibi. Domini ad Zachariam. Cui meritò dicimus: Mel & lac ſub lingua
tua. Nimirum falſi Prophetæ ac prædicatores mel in lingua portant,
quod ſub lingua non habent: quia cæleſtia gaudia aliquando prædi-
cant tanquam vera ſint, cùm ipſi terreſtria bona totis deſideriis
appetant. Sancta verò mens mel in lingua prætendit: quia ſapientiæ
dulcedinem loquendo oſtendit, quam veraciter prædicans, audiētes
tanquam mellis dulcedine reficit. Lac gerit: quia congruenti doctri-
na paruulos quoſque in Eccleſia nutrit. Sub lingua autē hæc omnia
ſibi ipſi reſeruat: quia internam dulcedinem aſſiduè ſecum portat.
Dum enim terrena abiicit, dum vitiorum ac fomitis amaritudinem
reſpuit, in interioribus ſenſibus ſapientiæ dulcedine ſe paſcit: qua ro-
bur colligit, vt ad æterna gradiens, in labore viæ laſſeſcere non poſ-
ſit. Cui bene dicitur: Et odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thu-
ris. En quid ſequatur ex melle verbi Dei ſub lingua. Vetus homo
corrumpitur cum actibus ſuis: ſanctorum operum veſtimentis præ-
cedentium malorum turpitudo operitur, ne videatur. Huiuſmodi
veſtimentorum fragrantia concupiſcentiæ graueolentia non ſenti-
Apoc. 16 tur. Beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua, ne nudus ambu-
Richar. let, & videatur turpitudo eius. Comparatur verò hic odor ſuauitati
thuris, hoc eſt, orationis: quia ſic bonum odorem de ſe mittit bona
Greg. operatio, ſicut deuota oratio. Sancta itaque anima in hoc mundo,
quanta poteſt, bona opera operatur; & bene operans, de ſiderio & in-
tentione ſancta, ad æterna ſe extendit: nihilque boni agit, niſi ea in-
tentione, vt ad cæleſtia, quæ diligit, quandoque peruenire poſſit: at-
que ex hac intentione in omnibus operibus ſuis orat: vt ſpiritalis
enim, charitatis igne ſua ſuccendit opera, & quaſi thus fumigans ad
aſtra tranſmittit. Senſerat ille diuini verbi ſaporem, à quo ſapientia,
quaſi ſapida ſcientia, nominata eſt, qui potiùs ſentiri quàm explica-
Pſ. 118. ri poſſe demonſtrat admirans: Quàm dulcia faucibus meis eloquia
tua! ſuper mel ori meo. Verùm quia, vt aſſerebat Paulus, ſpiritali
Prou. 27. repugnat carnalis anima, de ea dicitur: Anima ſaturata (ſuis concu-
A. piſcentiis) calcabit fauum (verbi Domini:) & anima (ſpiritalis) eſu-
P. Hier. riens (illud) etiam amarum pro dulci ſumet. Vbi Pater Hieronymus:
Anima

Anima diuitum, qui habent conſolationem ſuam, & quibus dicitur à Domino, Vę vobis, qui ſaturati eſtis, quia eſurietis; ſpernit auditam cæleſtis regni dulcedinem. Anima autem eorum, qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, etiam aduerſa ſæculi pro Domino, imò etiam ipſam mortem, perpeti dulce habet: ſciens ſe per poculum amaritudinis ad gaudia perpetuæ ſalutis eſſe venturam. Ne intenderis ergo fallaciæ mulieris, (carnis ſcilicet & concupiſcentiæ.) Fauus enim diſtillans labia meretricis: vt ſua delectatione falſa à vera Dei verbi iucunditate reuocet. Rectè ſapientia huius mundi, atque concupiſcentia eius (mundi ſcilicet) fallax mulier dicitur: quæ per nitorem gloriæ temporalis, & peccati dulcedinem, animas reproborum dum demulcet, à Deo meretricari facit, & de vana ſpe præſentis ſæculi deceptos fallit. Nunc ergo, fili mi, audi me, & ne recedas à verbis oris mei: quin auidè attende. Quemadmodum enim appetētia cibi, corporis bonam valetudinem declarat; ſic & ſermones appetere ſpirituales, animæ ſanitatem arguit. Si ergo, ô homo, æger es, audi verbum Domini, & curaberis: ſi ſanus es, audi verbum Domini, & delectaberis: ſi oblectaris, proficies ſpiritu: ſi proficis, carnis deſideria non perficies, quin de fomite triumphabis. Quare & hoc verbo, quod modò factum eſt à Domino, vnicus deſignatur Princeps ac Dux Chriſtus, qui perfectam de indomito carnis equo victoriā ſibi ac ſuis obtinebit. Tempus ergo eſt, vt attētiſſimi Spiritui ſancto interpretationis vela pandamus.

Luc. 6. D. *Prou. 5. A.* *P. Hier.* *Simile.* *Chryſ. homil. 2. de verb. Iſaiæ t. 1.*

TEXTVS.

[a]Vidi [b]per noctem, & ecce vir aſcendens ſuper equum rufum, & ipſe ſtabat inter myrteta, quæ erant in profundo: & poſt eum equi rufi, varij, & albi. 62.

PARAPHRASIS.

Vidi in ſpiritu, tempore nocturno, virum equitantem in equo rubeo: ſtabat autem ille vir in valle myrto conſita; & poſt virum ſtabāt equites ordinatim diſpoſiti in equis rufis, maculatis, & albis.

TEXTVS.

Et dixi: Quid ſunt iſti, Domine mi? Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me: Ego oſtendam tibi, quid ſint hæc. Et reſpondit vir, qui ſtabat inter myrteta, & dixit: Iſti ſunt, quos miſit Dominus, vt perambulent terram. Et reſpōderunt Angelo Domini, qui ſtabat inter myrteta, & dixerunt: Perambulauimus terram, & ecce omnis terra habitatur, & quieſcit.

PARAPHRASIS.

Et interrogaui Angelum, qui ta ia mihi reuelabat, quidnam hæc portenderent: qui promiſit ſe mihi oſtenſurum, impetrauitq́; à viro, qui erat in loco myrti, vt ille mihi vberiùs ſatisfaceret: dixitq́; vir: Iſti ſunt tabelliones & curſores miſsi à Domino ad percurrendam terram. Et conuerſus ad illos, inquiſiuit ab eis rerum ſtatum: qui reſponderunt ei: Perfuncti ſumus munere noſtro: & ecce iam incolæ vniuerſæ terræ degunt in ſumma tranquillitate ac pace.

TEXTVS.

Et reſpondit Angelus Domini, & dixit: Domine exercituum, vſquequo tu non miſereberis Hieruſalem, & vrbium Iuda, quibus iratus es? iſte iam ſeptuageſimus annus eſt. Et reſpondit Dominus Angelo, qui loquebatur in me, verba bona, verba conſolatoria. Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me.

PARAPHRASIS.

Hac rerum imagine veluti in ſpeculo propoſita, permotus Angelus meus, orauit dicens: Omnipotens Domine virtutum, quouſque tu non induce miſerationes tuas ſuper Hieruſalem, & vrbes Iudæ, quibus iratus es iam ſeptuaginta annos? ſuper quos induxiſti maledictionem, & afflixiſti: is iam eſt annus ſeptuageſimus, quo redeunte, proſpera es pollicitus: iam præterijt. Et reſpondit Dominus ſe exaudiſſe orationem Angeli, quem miſit ad me, vt hæc optima verba poneret in corde meo.

COMMENTARIA.

PRæmiſit per anticipationem, Factum eſt verbum Domini dicẽs. a.
Nam antequam quid dixerit, ei ꝰ ſubtexet: priùs rei geſtę ordinem narrat; tum gratioſa Domini dicta ſubiiciet: Zelatus ſum Ieruſalem. Sic & Lucas in Actibus Apoſtolorum, cùm præmiſiſſet, Stans Petrus in *Ruper.* medio fratrum, dixit; breuiorem licet, quàm hic, digreſſionem fecit, *Act. 1.* ſubiungens: Erat autem turba hominum ſimul fere centum viginti. Hæc iuxta Rupertum. Fortè ſubtiliùs dici poteſt, Vidi, optimè ſequi poſt, Verbum Domini dicens. videmus enim animo: verbum autem hoc Domini dicendo prolatum, animi ac mentis eſt verbum, vt annotauimus in huius capitis initio. In verbo itaque Dei, tãquam in ſpeculo, Angelus à Deo miſſus, ad ea Zachariæ menti imprimenda, profundiſſima hæc vidit myſteria. Nec enim Angeli per congenitas ſibi rerum ab exordio naturæ ſpecies tantùm hæc agnoſcerent. Quare meritò per

Noctem hæc viſio facta deſcribitur: hoc eſt, nocte illa viceſimæ b.
quartæ diei, non in ſomnis, ſed in vigilia. Hebraicè namque legitur, Vidi noctem, cum articulo demonſtrandi Ha. Tanta enim eius eſt profunditas, vt ad eam penetrandam & homines & Angeli propriis freti viribus quaſi in nocte cæcutiant. Atque ipſemet Angelus in Zacharia loquens apertiſſimè id oſtendit, dum ſolutionem precatur & expectat ab ipſo, qui vir apparere dignatur, non ſine maxima omnium admiratione, quã denotat illa particula, Ecce, vir aſcendens ſuper carnis equum; iuxta illud, Equi eorum caro; rufum, vel rubeum, ſanguine ſuo purpuratum; qui habitu inuentus eſt vt homo: & ipſe ſtabat inter verborum foliis ac operum fructu odoriferas myrtos Scripturarum, quæ erant in profundo ſpiritalis ſenſus: vel ſtabat inter myrtos Sanctorum, qui erant in profundo laci, hoc eſt, in limbo: & poſt eum iam ſtantem & erectum mundoque parentem ſtabant recti ac celeres ſuæ vitæ ac doctrinæ præcones ac curſores, quaſi equi rufi Apoſtoli ac Martyres, & quaſi equi varij cõfeſſores, ac quaſi equi albi virgines. Innumerus ſanè electorum equitatus, qui ad prædicandum ab eo fuerat deſtinatus; ac reuerſus, adeò profeciſſe retulit, vt omnis penè excluſa fuerit idolatria, & omnes tribus & linguæ ſubveræ fidei vexillo vnanimes conquieſcant.

Quorum omnium repręſentatione, Angelus in Zacharia loquēs, quaſi admonitus, vt exaudiendus obſecraret pro locis in quibus & è quibus ţot bona expectabantur, orauit, vt reſtaurarentur; quò citiùs immenſa hæc beneficia mundo illuceſcerent: ac exauditus felicia reſponſa Zachariæ reuelat.

Hunc à Spiritu ſancto intentum eſſe literæ ſenſum ſub hoc duriuſculo cortice, multa me ſuſpicari cogunt. Mutatur enim nomen viri in Angelum Domini,& in Dominū exercituum: dicitur etiam aſcendiſſe ſuper equum rufum: & Angelus Zachariæ, quam promiſerat ænigmatis ſolutionem, ab illo viro, tanquam ſapientiore ac digniore, non autem vt ab arrogante accipit: cui ſi addas tempus noctis,& admirantis dictionem, ecce, procul dubio reconditiſſima grandiaque myſteria declarari intelliges.

Ioan. 1. *Chriſtus Deus & homo reuelatur.* *Thre. 3.* Oſtenditur itaque incarnatio Verbi Dei, ita vt vna exiſtens perſona Verbi, in duabus diſtinctis ſubſiſtat naturis, diuina & humana; ſitque idem verus Deus, ac verus homo. Quòd ſit homo, tripliciter explicat: primùm, dicens, Ecce vir. Quid manifeſtius? hic eſt qui apud Hieremiam conqueritur: Ego vir (effectus) videns paupertatē meam. Deinde, cùm ait: Aſcendens ſuper equum rufum. Porrigamus aures *Tom. 3. in frag. de fide Reſurrectionis.* magno Ambroſio: inquit ſanctiſſimus Eccleſiæ Pater: [a] Fratruelis meus candidus, & rubicundus. Rubicundus ergo ex incarnatione, candidus autem ex diuinitate. Quod ita eſſe comprobat beatus Ioannes Apoſtolus, cùm dicit, [b] quia equus, ſuper quē ſedebat Dominus, rubeus erat: corpus ſcilicet ſanctum, quod ex ſancta virgine aſſumpſit, cui in cælos aſcendenti dicitur: [c] Quis eſt iſte, qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra? Et: Quare rubrum eſt veſtimentum tuum, & indumenta tua ſicut calcantium in torculari? Et eſt ſenſus: Quis eſt iſte, qui aſcendit è terra, cuius veſtimenta ſunt ſanguine reſperſa? Illud autem quod in Zacharia Propheta dicitur, quia ſequebantur eum equi variorum colorum; id eſt, qui vel in martyrio rubri, vel ſturnini in volatu, vel varij in virtutibus, vel candidi in virginitate monſtrantur. Quod autem equus iſte rufus, albus denuo à ſancto Ioanne deſcribitur, diuinitatis immortalitas, & incorruptio eius, oſtenditur. Et ideo omnes, qui eum ſequuntur, candidis non ſolùm vtuntur veſtibus, ſed etiam equis ſedentibus, incorruptis videlicet

[a] Cant. 5. *[b] Apoc. 6.* *[c] Iſa. 63.*

licet immortalibuſque corporibus. Et ideo hunc omnes ſancti, ipſo iuuante, imitantur: quia veſtimenta ſua non coinquinant, ac virgines, gratia ipſius donante, permanent, & ideo in albis veſtibus (vt dictum eſt) erunt, ſequentes agnum, quocũque ierit. Hactenus Ambroſius. Ex quo fit perſpicuum, aſcenſum hunc ſuper equum rufum, carnis aſſumptionem ac paſſionem notare.

Quòd etiam tertiò Angelus Domini appellatur, vbi in textu habetur, Et reſponderunt Angelo Domini, qui ſtabat inter myrtera; vnitam Verbo deſignat humanitatem, ſi totius vitæ ſpeculo Gregorio fides eſt adhibenda: ſcribit ipſe, quæ ſubiicimus: Nonnunquam verò humanis cordibus etiam per Angelos Deus, ſecreta eorum præſentia, virtutem ſuæ aſpirationis infundit. Vnde & Zacharias ait: Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me. Dum ad ſe quidem, ſed in ſe tamen loqui Angelum dicit, liquidò oſtendit, quòd is, qui ad ſe verba faceret, per corpoream ſpeciem extrà non eſſet. Vnde & paulò pòſt ſubditur: Et ecce Angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur. Sæpe enim non exteriùs apparent, ſed, ſicut ſunt Angelici Spiritus, voluntatem Dei Prophetarum ſenſibus innoteſcunt, atque eos ita ad ſublimia ſubleuant; quæque in rebus futura ſunt, in cauſis originalibus præſentia demonſtrant. Humanum namque cor, ipſo carnis corruptibilis pondere grauatum, hanc ipſam corpulentiam ſuam quaſi obicem ſuſtinens, interna non penetrat, & graue exteriùs iacet: quia leuantem manum interiùs non habet. Vnde fit, ſicut dictum eſt, vt Prophetarum ſenſibus ipſa vt eſt ſubtilitas Angelicæ virtutis appareat, eorumque mens quo ſubtili ſpiritu tangitur, leuetur; & non iam pigra torpenſque in imis iaceat, ſed repleta intimis afflatibus, ad ſuperna conſcendat; atque inde quaſi de quodam rerum vertice, quæ infra ſe ventura ſunt, videat. Sed ne quis in prædictis Zachariæ verbis Angeli deſignatum nomine vel Patrem, vel Filium, vel Spiritum ſanctum putet: ſi textum ſcripturæ ſacræ conſiderat, quod ſentit, velociter emendat, quæ nunquam Patrem, nunquam Spiritum ſanctum, & non niſi per incarnationis ſuæ prædicationem Filium Angelum vocat. Vnde & in eiuſdem Zachariç verbis apertè oſtenditur, quòd in illo verè Angelus, id eſt, creatura, loqueretur. Hæc Gregorius: ex quibus dilucidus fit Textus noſter, in quo

Mor. 28. cap. 6.

Zach. 2.

toties additur, Qui loquebatur in me, vt diſtinguatur Angelus reuelans Zachariæ ab Angelo Domini, qui priùs dictus fuerat vir, qui ſtabat inter myrteta; qui vtique Filius eſt Patris: atque adeò cùm Angelus nominetur, ſecundùm iam relatam Gregorij ſententiam vt homo prædicatur. Deum eſſe hunc virum, ſeu Angelum Domini, pariter hæc litera docet, dum Angelus reuelans, ad eum orationem porrigere, ac miſericordiam, quæ Deo eſt propria, ab illo petere ac conſequi perhibetur: quin etiam dum illum ſua ira, tot ante ſæcula, mala illa pœnæ intuliſſe confitetur: ex quo luce meridiana clariùs emicat, virum illum fuiſſe antequam Virgo mater oriretur. Confirmat hoc ipſum illa nomenclatura, Domine exercituum, ſoli Deo competens; quæ in aliis quoque locis Filio aſcribitur. Conſule hac de re Patrem Hieronymum in ea verba Iſaiæ, Niſi Dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen: interea cum Damaſo eum audiamus. Quòd autem Sabaoth & Saluator noſter eſſe dicatur, accipe exemplum in viceſimo tertio Pſalmo. Virtutes, quæ Domino miniſtrabant, ad cæleſtes alias fortitudines proclamabant, vt pandant Domino viam reuertenti: Tollite portas, Principes, veſtras, (ſiue, vt Aquila interpretatur, Attollite portæ capita veſtra) & introibit Rex gloriæ. Rurſum illæ, quem indutum carne conſpiciunt, nouo myſterio ſtupefactæ interrogant: Quis eſt iſte Rex gloriæ? Accipiuntque reſponſum: Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriæ. quod in Hebræo ſcribitur, Dominus Sabaoth. Mirantur itaque, & meritò, quòd Dominus Sabaoth in forma Dei poſitus, formam ſerui acceperit, & humiliauerit ſe vſque ad mortem, mortem autem crucis: & nequaquam, vt priùs, cęleſtia tantùm, ſed & terrena eum agnoſcant. Plena eſt, inquit, terra gloria tua.

P. Hier. Iſaiæ 1. In epiſtola ad Damaſ. de Seraph. Pſal. 23.

Illa ſimul particula, Stabat, docet virum hunc, Deum eſſe: Deo namque tantummodo conuenit, iuxta illud Boethij, Stabiliſque manens das cũcta moueri: cętera omnia permutationibus ſubdũtur, cùm mãm aut potentiam in ſua conſtitutione agnoſcant. Solus Deus, quippe qui actus ſit puriſſimus, ſtare omnino, dici poteſt. Atque hic vir miracula editurus, quà Deus, ſtabat, vt ſuam diuinitatem, qua illa portenta faceret, indicaret. De eo legitur, quòd in via, quaſi equum rufum iam-iam aſcenſurus paſſionis, (Ecce aſcęndimus, ait Hiero-

Boeth.

Luc. 18.

Hieroſolymam) cæcum illuminaturus, ſtans iuſſit illum venire ad *Luc. 6.*
ſe: atque ita illi viſum ſtando reſtituit. Sic curaturus ſtetit in loco
campeſtri. Et Baptiſta inquit: Medius autem veſtrûm ſtetit, quem *Ioan. 1.*
vos neſcitis. Deum vobis denuncio in medio veſtrûm, quem igno-
ratis eſſe Deum, hominem ſolùm putantes: atque illius voluntatem
ac iugum vos detrectare poſſe creditis. Deus eſt, ſtat, immobilis eſt
in decretis ſuis. Quid, obſecro, equitat? vt ſtet? Imò peragraturus eſt
terram in equis Apoſtolicis: ideo equum aſcẽdit. Cur ergo aut quo-
modo ſemper ſtare deſcribitur? Quis non videat, perambulare ter-
ram, vt virum equitantem; ſtare verò, vt Deum, inter myrteta, quà
Deus eſt, propriè ſuos beantem electos? Aſcendit itaque equum,
quia quod non erat, aſſumpſit: ſtat autem, quia quod erat, nunquam
dimiſit. Cur enim, qui vt iumentum factus, obedientia erga Patrem, *Mat. 21.*
mitis & humilis corde, aſello inſidens Ieruſalem intrauit, nunc po- *Luc. 19.*
tiùs equum aſcendiſſe viſus eſt; niſi quia *exultauit vt gigas, ad cur- *Ioan. 12.*
rendam viam? Currit ergo, & ſtat? & ſtans inter myrteta currit? Quid **Pſ. 18.*
hoc? Si ſtat, quomodo currit? Si currit, quomodo ſtat? Non melio-
rem inuenio ad literam ſolutionem. Aſcendit equum, vt currat, vt
homo: ſtat autem, vt Deus. Hæc igitur expreſſè virum hunc Deum
ſimul eſſe teſtantur. Quòd autem tacente Angelo Prophetam in-
ſtruxerit, futuraque oſtenderit; quòd in mundum vniuerſum prædi-
catores miſerit, & vſque ad vitæ diſpendium, ſanguiniſque effuſio-
nem, omniumque virtutum ac virginitatis toto vitę curriculo ſerua-
tum ſplendorem, ſuæ vitæ ac doctrinæ, nec non gratiæ præſidio,
ignauos ac rudes ita ſtabilierit, vt mundi chaos ab idolatria purga-
rint, totque miraculis veri Dei fidem cultumque inuexerint; ſupra
hominem, diuinum quid in hoc viro proclamant. Imò reditus ipſe
prædicantium, vbique quaſi velociſſimorum equorum diſcurren-
tium, ad eum; Deum eſſe virum illum, omnino enunciat. Ad ſe
namque reditum hunc pertinere, vbi Iob inſtruxit, Deus indicauit: *Iob 38.*
Nunquid mittes fulgura, & ibunt; & reuertentia dicent tibi, adſu- *D.*
mus? Subaudis, vt mihi. Gregorius: Fulgura quippe ex nubibus ex- *Mor. 30.*
eunt, cùm mira opera ex ſanctis prædicatoribus oſtenduntur. Qui, vt *Cap. 3.*
ſæpe diximus, idcirco nubes vocari ſolent, quia & coruſcant miracu-
lis, & verbis profluunt. Vadunt enim fulgura, cùm prædicatores mi- *Cap. 4.*

raculis coruſcant,& ſuperna reuerentia auditorum corda transfigũt. Reuertentia verò dicunt, adſumus; cùm non ſibi, ſed Dei viribus tribuunt, quicquid ſe fortiter egiſſe agnoſcunt. Quid eſt enim, Deo dicere, adſumus? Quoddã namque in hoc verbo declaratur obſequiũ. Atque ita hoc loco peragrata terra reſpondent Angelo Domini, qui ſtabat inter myrteta, ipſius ope magnum in orbe fructum ex prædicatione factum referẽtes: ſicut & ſeptuaginta duo diſcipuli in Euangelio feciſſe leguntur, cùm ab eodem viro ad prædicandum miſſi,

Luc. 10. C. 17. maxima iucunditate perfuſi, ad eum rediere, dicẽtes: Domine, etiam dæmonia ſubiiciuntur nobis in nomine tuo. Cui non adeò diſſimile eſt hoc: Perambulauimus terram; & ecce omnis terra habitatur, & quieſcit ab eiectorum dæmonũ cultu. Oſtẽditur igitur eadem perſona Deus homo futura, & illius paſſio, fructuſque, tum circa Sanctos paſſionem præcedentes, qui in limbi profundo ipſum morabantur; tum circa ſequentes in orbe terrarum electos, Apoſtolorum, quorum hîc agnomen exponitur, quos miſit Dominus, vt perambulent terram, prædicationis buccina conuocandos: vti enim ſolent & curſores tuba ſeu cornu. Ecce ergo quot quantaque hac viſione mõſtrantur: incarnatio, paſſio, deſcenſus ad inferos, reſurrectio, Apoſtolorum ad prædicandum vbique miſſio, vnius Eccleſiæ erectio, ac triumphus; & in reditu, eorundem prædicantium cæleſtis gloria, vbi cum Deo familiariter colloquuntur.

63. *Ob Chriſtum ſaluatur populus Hebræ. Chryſ. hom. 12. in Ioan. [a] Exodi 32. [b] Amb. 2. Off. c. 7. Pſ. 105.*

Quis itaque tot bona videns, à precibus abſtinere potuiſſet, ne pro Hieruſalem, ac Sion, Deum ibi ac inde tot tantaque facturum, obnixè ac confidẽter obſecraret? [a] Moyſes, cùm à Iudæorum ingratitudine liberari poſſet, & alterius gentis potiorem longeque maiorem accipere principatum, cùm ſanctus & Dei ſeruus eſſet intimus, ne audire quidem id ſuſtinuit, ſed potiùs vnà cum iis, qui ſibi ſemel crediti erant, perire, quàm ſine illis ſaluus eſſe, & ad maiorem dignitatem aſſumi, prætulit. Quantas à populo illatas abſorbebat contumelias! [b] Et cùm Dominus in inſolentes vindicare vellet, ſe tamen pro populo offerebat frequenter, vt indignationi diuinæ plebem ſubduceret. Cur iſta? Cur in confractione ac contritione maxima cordis electus Dei Moſes ſtare audet, & ex aduerſo ſeſe opponenti Domino reſiſtere? Adeóne mentis inops, vt minitantem Dominum, Dimitte me,

me,vt iraſcatur furor meus,intrepidus detinere præſumat? Mira Dei clemētia(inquit eruditus Pater Ioannes Ferus)in ipſa ira* miſericordiæ recordatur,dum ſubindicat ſe poſſe teneri: imò hoc verbo, Moſi orandi dat occaſionem:quis enim non oraret,cùm audit Deum poſſe teneri? Hanc autem clementiam Deus populo illi oſtendit, propter Chriſtum ab ipſis oriundum. Hoc Moſes intellexit: hæc tantæ ſeruandi ab internecione populi curæ ratio; hic amor, hic zelus. Si ergo propter venturum ex ea gente Chriſtum,in tanto rerum diſcrimine, Moſes ex ipſa repulſa ſeſe ad orandum ſenſit inuitatum; Angelum hunc eodem Chriſti natali, totque magnalibus placidè à Deo reſeratis,nónne adhortatum,imò ad interpellandum quodammodo coactum dixerim? Siſte gradum,quæſo, Rex inclyte Ezechia: non tuam decet regiam celſitudinem adeò animum deſpondere, vt fletu magno fleuiſſe dicaris ob imminentis mortis horrorem. Quin & tua oratio ſecū pugnare videtur: Obſecro, Domine,ais; memento, quæſo,quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quòd bonum in oculis tuis fecerim. Quid ergo? Dei ſeruus, & mortem times? adde, reuera, ne inſtans à Sennacheribo vrbis excidium videre compellaris,gratis ac gratiosè tibi mortem fore optandam.Quid lacrymaris, Rex magnanime? quid ad parietem? ad nos potiùs hilarem conuerte faciem. Satisfaciat nobis pro eo Pater ille Hieronymus. Fleuit autem (inquit) fletu magno propter promiſſionem Domini ad Dauid,quam videbat in ſua morte perituram: eo enim tempore Ezechias filios non habebat. Auguſtinus item lacrymaſſe ait Ezechiam, non quòd de ſuo, vtpote perfectus, merito in conſpectu conditoris ſui incertus fuit, ſed quia in Chriſti venturi generationem ſui generis proſapiam in throno Dauid lucernam non reliquit. Et infrà:Tantū quoque temporis,id eſt,quindecim annos,eius vitæ Dominus addidit,quantum ſat eſſet, vt filius procrearetur, & adoleſceret, vt regnum defuncti patris valeret gubernare. Addamus nos: Hinc factum eſſe, vt ſignum ſanitatis in eo,quod ipſi maximè eſſet cordi, acciperet, demōſtrata ſibi diuini Verbi incarnatione,in ſolis regreſſu per decem lineas in horologio Achaz. Quòd ſi tanti fecit Ezechias venturi Chriſti beneficium, vt cum eiulatu magno coram Domino precaretur: quid Angelum, & hoc ipſum, &

Ioan. Ferus ibi. — ** Abac. 3.* — *Iſaiæ 38.* — *P. Hier. ibi.* — *Aug. de mirabil. ſacræ ſcripturæ libro 2. cap. 28.*

tot alia bona in Dei verbo videntem,facere decet? Vtique vt ingenti animi conſtantia,prægrandique fiducia, Dominum, quaſi expoſtulaturus, aggredi non ambigat.

Domine exercituum,vſquequo tu. Secunda in Trinitate perſona,te compello, per quem tot adimplenda myſteria Hieroſolymis, & in vrbibus Iudæ,in teipſo intueor: vſquequo non reſtitues ſancta illa loca? iſténe eſt ſeptuageſimus annus, in quo proſperitatem ſpopondiſti? imò iam centeſimus ſeptimus aut centeſimus decimus annus agitur.Hunc opinantur ſenſum,qui interrogationis notam eò vſque protendunt. Cui quidem expoſitioni ſcrupulus obiici videtur, quia Deus non ſeruatæ fidei apparet argui. Poſſet etiam ibidem interrogatione poſita ſic explicari: Iſte iam Septuageſimus annus eſt? Iſtúdne tempus tot calamitatibus obnubilum, eſt illud promiſſum ſerenitatis anni ſeptuageſimi? Ex eo enim quòd Iudæi ſeipſos indignos Dei fauore atque adeò rebus ſecundis reddiderunt, amore agrorum, & vinearum, ac rerum,quas in Babylonia poſſidebant; nec Dei beneficium in Cyri de libertate edicto, & in Zachariæ noſtri adhortatione, vt in patriam redirent, ſuſpicere, quin omnibus neglectis plures in captiuitatis loco perſiſtere maluerunt; non tantam in anno ſeptuageſimo experti ſunt felicitatem: quia illam propter ipſorum duritiem ac ingratitudinem experimento comprobare noluerunt. Deus tamen,vt ſtaret promiſſis,Cyri edicto cœpit optabilia quæque indicere,ſicuti vrbis ac templi fabricam; quæ quidem nunc Dominus vt perficiat, conuerſionem efflagitat à poſteris, in patrumque obſtinationem moram omnem reiicit ac culpam. Angelus ergo filiis pœnitētibus modò exorat ſeptuageſimi anni iucunditatem; ac ſi diceret: Illam quidem ingrati patres,ob eorum impietatem,nō iuxta cor tuum ſuſcepere, perfice in filiis meliùs diſpoſitis, poſtquam eos in prima Prophetæ legatione ad pœnitentiam excitaſti.Iſte quoque intellectus eſſe poteſt, quamuis ſine interrogantis ſigno legatur: Iſte iam ſeptuageſimus annus eſt,ac ſi diceret: Iſte eſt annus quo meliùs affecti ſunt Iudæi,poſtquam per hunc Zachariam ad conuerſionem eos vocaſti, vt quæ rebelles ſecunda promiſſa tua non receperunt anno ſeptuageſimo captiuitatis,modò accipiant, ità vt illum celebrent nūc,& fulgeat in eis annus ille fauſtus ſeptuageſimus.Iuxta ſcripturæ

morem,

morem, quæ tunc aliquid eſſe pronunciat, quando apparet, & apertè innoteſcit: ſicut ibi, Cerno, quòd populus iſte duræ ceruicis ſit: quia tunc ex vituli adoratione clariſſimè conſtare cœpit, non quòd ipſe Deus non multò priùs gentis proteruiam perſpectam diuq; exploratam haberet. Vel fortè ſenſus eſt: Iſte iam ſeptuageſimus annus eſt, à Templi deſolatione, & poſtrema populi euerſione, ſi ab hac captiuitatis relaxandæ ſeptuaginta annos ſupputandos decreuiſti. Fauet huic enarrandi modo ſententia Patris Hieronymi in illud Ezechielis, Et tu dormies ſuper latus tuum ſiniſtrū; vbi habet: Regnauit Sedechias annis vndecim, ſub quo capta vrbs, Templumq; deſtructum eſt. Cuius ſolitudo vſque ad ſecundum Darij annum, permanſit annis ſeptuaginta. Triceſimo autem deſolationis Templi anno Cyrus regnauit in Perſis. Atque ita plurimi reuera viderāt Templum Salomonis, antequam funditus eſſet euerſum, qui nouæ erectioni adfuerunt, ac memores gloriæ prioris Templi, quàm magnificè fuerat erectum, ac fauſtè dedicatum, voce magna fleuerunt. Clemens item, qui fuit magiſter in Alexādria, cui Origenes ſucceſſit, in primo Stromatum, id eſt, inſtructionum, inquit: Et perſeuerauit captiuitas annis ſeptuaginta vſque ad ſecundum annum Darij filij Hyſtaſpis. Atque ita Euſebius in ſuis Chronicis diſtinguere videtur, dicēs: Secundùm nonnulles vſque ad annum viceſimum Cyri colligitur omne tempus captiuitatis anni ſeptuaginta à tertio anno Ioachim filij Ioſiæ. Porrò ſecundùm alios ab anno tredecimo Ioſiæ vſque ad primum annum Cyri colliguntur anni captiuitatis ſeptuaginta; deſolationis verò Tēpli ſub Dario Rege complētur anni ſeptuaginta. Hinc de illa prima loquēs captiuitate aſſerit [a]Pater Hieronymus, primū annum Cyri fuiſſe ſeptimū ſeptimæ decadis. [b]Ioſephus quoque inquit: Primo anno imperij Cyri ſeptuageſimus concurrebat. hoc eſt, iuxta [c]hiſtoriam Scholaſticam, imminebat. Hoc pacto intelligenda ſunt loca hæc, Hieremiæ viceſimo quinto, & viceſimo nono, & ſecundi Paralipomenôn triceſimo ſexto, & Danielis nono: vbi ad tollendam nominis Darij æquiuocationem, ne putemus hunc, cuius ſecundo anno Templum eſt ædificatum, additur, illum fuiſſe de ſemine Medorum, qui cum Cyro Chaldæos Babyloniosq́ue ſuperauit; vt ibi annotat Pater Hieronymus. Ait ergo Daniel: *In anno primo Darij

Exod. 32. B. 9. — *P. Hier. in Ezech. 4.* — *1. Eſd. 3. D. 12.* — *Clem. in 1. Strom.* — *Euſeb.* — [a]*P. Hier.* [b]*Ioſeph.* [c]*In hiſt. lib. Dan. cap. 18.* — *Hier. 25. C. & 29. C.* — *2. Paral. 36. D.* — *Dan. 9. A. 1.* — **Dan. 9. A. 1.*

filij Aſſueri de ſemine Medorum, qui imperauit ſuper regnū Chaldæorum, anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus eſt ſermo Domini ad Hieremiam Prophetam, vt complerentur deſolationis Hieruſalem ſeptuaginta anni: & poſui faciem meam ad Dominum Deum meum rogare & deprecari. Sicut & hic ſuper eadem cauſa orat Zachariæ Angelus, obiiciens completum eſſe annum ſeptuageſimum, non quidem primæ, ſed vltimæ deſolationis: quæ antonomaſticè intelligitur ſub Sedechia, quia fuit acerbiſſima, quā in Threnis lamentatur Hieremias: in qua Templum eſt adeò dirutum, vt vix ruinæ illius apparuerint. Vel fortè ſenſus eſt: Iſte iam ſeptuageſimus annus eſt, ſi imperes ſupputationem fieri à quintæ ætatis exordio: vndecumque igitur enumerationem faciendam velis, iſte iam citra omnem euadendi locum ſeptuageſimus annus eſt. Inchoauerat enim ſecundùm Hebræos ætas quinta triceſimo anno ante Cyri monarchiam: à Cyri autem anno primo ad Darium Hyſtaſpis filium, ſuperiùs annos ferè quadraginta interfluxiſſe vidimus. Cùm itaque iſte ſecundus ſit annus Darij, abſque vlla tergiuerſatione iſte iam eſt ſeptuageſimus annus: quare Dominus tot Angeli rationibus, vtque incarnationem cæteraque dona mundo acceleret, ſuauibus, conſolatoriis, optatiſque verbis applaudit: quæ eiuſdem Angeli miniſterio Zachariæ penetralibus infundit: verba ſcilicet bona de futurorum promiſſione, verba

Interlin. conſolatoria de præſentium neceſſitate; vt Interlinearis enarrat. Verba bona de bonorum promiſſione, verba conſolatoria de malorum

Hugo. euaſione; ſicut Hugo Cardinalis explanat.

2.

Vitæ Moralis Inſtitutio prima.

64. *Quies exterior mentem maximè iuuat.* *Luc. 6. *Ratio.*

VIdi per noctem. Quietis ac ſilentij tempore fit diuinorum reſeratio myſteriorum, ac cæleſtis roris, hoc eſt, Dei gratiæ vberior infuſio. Quod & Seruator noſter ſuo nos voluit exemplo docere, *in oratione Dei, quod eſt, magna, ſeu Deo gratiori ex ipſius etiam pacatiſſimi temporis conditione, pernoctans. Vidi per noctem. Vtique grandis & acuta viſio mentis in tenebris. Si enim qui altero orbatur oculo, intenſiùs, quaſi virtute magis in eo vnita, reliquo intuetur; vtroque corporis obtenebrato, clariùs mentis oculi videre poterunt.

Quod

Quod enim corporeis ſubtrahitur oculis lumen, interni ſuſcipiunt atque lucrãtur. Hac ſanè ratione ſemetipſum exoculauit ille Democritus. Et Seruator aduertit: Vide, ne lumen, corporeum ſcilicet, quod in te eſt, tenebræ ſint, ſpiritalibus nempe luminaribus. Sicut enim exterior cum interiori homine certat; ita & vtriuſque factionis milites, quaſi domus Dauid cum domo Hieroboam, continuis agitantur congreſſibus. Mentis oculi, vt ſummam ſimpliciſſimamque vnitatem illam, quæ Deus eſt, attingere quoquo modo valeant, vnire aciem, ac radios intenſiſſimè congregare debent. Nónne id in Abrahæ ſacrificio perpendiſti? Fruſtráne factum putas, vt vaccam triennem, & capram primam, & arietem annorum trium diuiſerit per medium, & vtraſque partes cõtra ſe altrinſecus poſuerit, verùm aues turturem & columbam non diuiſerit? Accipe Lyram: Per animalia deſignatur vita actiua, quæ diuidit hominem circa multa, ſecundùm illud Lucæ decimo: Martha, Martha, ſollicita es & turbaris erga plurima. Per aues verò, propter volatum, deſignatur vita contemplatiua, quæ vnit hominẽ ad Deum. Ideo ſubditur ibidem: Porrò vnum eſt neceſſarium. Maria optimam partem, &c. Et Iſidorus ibi in Gloſſa: Per turturem ſolitarios intelligit. Vnitas igitur & integras, non diſſectas, oportet eſſe aues: hoc eſt, mentis oculos non vagos, ſed ſimul totos neceſſe eſt conuertere ad Deum, vt diuina potiantur viſione. At verò lux hæc externa contrarios parit effectus; diuidit enim ac diſgregat: ſicut albedo ipſa demonſtrat; quæ quoniã lucis huius eſt particeps, viſus eſſe diſgregatiua dicitur. Illa etiam, quod intendimus, experiẽtia comprobat: quia meridie ſtellas ab obſcuro profundoque puteo videre licet, ipſis adhuc carnis oculis in ea obſcuritate, quaſi in nocte, conſtitutis. Qua etiam de cauſa dictum puto, virum hunc, nempe Deum hominem, apparere ſtantem inter myrteta, quæ erant in profundo; quaſi exiſtentibus in putei fundo, hoc eſt, humilitatis extrinſecus lucere fugientis, tanquam ſydus effulgeat. Nocte pariter Abrahamo dilecti filij pręcipitur holocauſtũ; in huius viri ſuper equum rufum aſcendentis figuram: quem etiam per noctem videt hîc Propheta aſcendere, & Ioannes aſcendiſſe commemorat, vbi Iudæ à cœna egreſſum narrans, inquit: Erat autem nox. Igitur Abraham de nocte conſurgens, ait ſcriptura. Vbi Lyra: Hîc oſten-

Democr.
Luc. 11. C.
3. Reg.
Gen. 15. C.
Lyra ibi.
Luc. 10. G.
Iſidor.
Gloſſ.
Gen. 22. A.
Ioan. 13.
Lyra.

oſtenditur obedientia ſerui, ſcilicet Abrahæ; quia præceptum ſibi factum fuit de nocte: tunc enim communiùs & conuenientiùs fiunt reuelationes diuinæ, ſedatis exterioribus motibus. Ex hoc ipſo enim,

D. Tho. diſp. 7. 12. de Propheтia, a. 9. ad 4. iuxta Doctorem Angelicum, potentiæ animæ mutuò ſe in ſuis operationibus impediunt, quòd in vna eſſentia animæ ſunt fundatæ. Vnde quantò aliquæ vires animæ ſunt ſibi magis propinquæ, tantò magis natæ ſunt ſe impedire, ſi ad diuerſa ferantur. Quare vagantes oculi corporis, mentis oculos faciliùs diſtrahent. Ad diuina itaque arcana percipienda frænandi ſunt ac perſtringendi carnis oculi ac ſenſus, quaſi in nocte;

Nũ. 12. ſecundùm illud: Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, per ſomnium aut in viſione loquar ad eum. Anima

Iſaiæ 26 mea (Iſaias inquit) deſiderauit te in nocte. Spõſa quoque: Ego dor-

Cant. 5. mio, & cor meum vigilat. Ac ſi diceret, interprete Gregorio: Dum

Mor. 23. cap. 21. exteriores ſenſus ab huius vitæ ſollicitudinibus ſopio, vacante mente viuaciùs interna cognoſco. Foris dormio, ſed intus cor vigilat: quia dum exteriora quaſi non ſentio, interiora ſolerter apprehendo.

Mor. 23. c. 20. Neque enim perfectè homo ſufficit ad vtraque, diuiſus: ſed dũm ſic interiùs erudiri appetit, vt tamen exteriùs implicetur; vnde exteriùs

Exodi 3. oculos aperit, inde interiùs obcæcatur. Moyſes admixtus Aegyptiis, quaſi in die vigilabat: & idcirco vocem Domini ac viſionem in Aegypto poſitus non recipiebat. Sed extincto Aegyptio, poſtquam in deſertum fugit, illic dum quadraginta annis degit, quaſi ab inquietis terrenorum deſideriorum tumultibus in nocte obdormiuit: atque idcirco diuinam vocem ac viſionem percipere meruit. Quia per ſupernam gratiam quantò magis ab appetendis exterioribus torpuit,

Exod 19. tantò veriùs ad cognoſcenda interiora vigilauit. Rurſus Iſraelitici populi turbis prælatus, vt legis præcepta percipiat, in montem & caliginem ducitur, quaſi per noctem viſurus: dum vt interna penetret, ab externis tumultibus occultatur. Vnde & ſancti viri, qui exterioribus miniſteriis deſeruire officij neceſſitate coguntur, ſtudiosè ſemper ad cordis ſecreta refugiunt, ibique cogitationis intimæ cacumen aſcendunt, & legem quaſi in monte percipiunt: dum poſtpoſitis tumultibus actionum temporalium, in contemplationis ſuæ vertice ſupernæ voluntatis ſententiam perſcrutantur. Hinc eſt quòd idem Moyſes crebrò de rebus dubiis ad tabernaculũ redit, ibique ſecretò

Domi-

Dominum conſulit,& quid certius decernat,agnoſcit. Relictis quippe turbis ad tabernaculum redire, eſt,poſtpoſitis exteriorum tumultibus,ſecretum mentis intrare. Ibi enim Dominus cōſulitur,& quod foris agendum eſt publicè, intus, quaſi in viſione per noctem,ſilenter auditur. Hoc quotidie boni rectores faciunt, cùm ſe res dubias diſcernere non poſſe cognoſcunt: ad ſecretum mētis velut ad quoddam tabernaculum reuertuntur;diuinaque lege perſpecta, quaſi coram poſita arca Dominum conſulunt: & quod priùs intus tacentes audiunt, hoc foris poſtmodum agentes innoteſcunt. Vt enim exterioribus officiis inoffensè deſeruiant, ad ſecreta cordis recurrere inceſſabiliter curant: & ſic vocem Dei quaſi per ſomnium audiunt, dum in meditatione mentis à carnalibus motibus abſtrahuntur: & tanquam in nocte priùs quieſcentes, de nocte ſurgunt, & neceſſaria ſubminiſtrant; iuxta illud: Et de nocte ſurrexit, deditque prædam *Prou. 31.* domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis. Præſens enim Eccleſia, vt ibi docet Pater Hieronymus, quaſi nocte quieſcit, cùm aliqui fidelium *P. Hier.* eius, intermiſſa ad tempus ſollicitudine externa, ſibimet vacare, ſeque ipſos ſpiritaliter incipiunt curare: vel lectionibus videlicet ſacris, vel orationibus ac lacrymis ſeſe, vel aliis huiuſmodi ſtudiis, ſecretiùs exercendo. Surgit autē de nocte, cùm in eiſdem ſuis fidelibus ad agendam etiam proximorum curam ſe ſollicitè accingit. Datque prædam domeſticis ſuis,cùm eos,quos ab antiquo hoſte docendo eripere potuit, ſocietati illorum, qui in fide præceſſere, conciliat. Dat & ancillis cibaria, cùm humiles quoſque, & debito timore ſua iuſſa ſeruantes, ne pio labore laſſeſcant, ſupernæ mercedis commemoratione reficit. Videt ergo per noctem in ſumma mentis tranquillitate conſtitutus Zacharias, quod poſtea, de hac quietis quaſi nocte ſurgens,clamans præ myſteriorum fauſtique nuntij magnitudine populis refundit.

Inſtitutio ſecunda.

ET *ecce vir aſcendens ſuper equū rufum.* Decentiſſimè ſub admirationis nota, Ecce,oſtēditur iſte vir:hic enim eſt ille vir perfect⁹,de 65. *Chriſtus vir.* quo Paulus: Et ipſe dedit quoſdā quidē Apoſtolos,quoſdā verò Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem paſtores & doctores, ad *Epheſ. 4. B. 11.*

conſummationem ſanctorum in opus miniſterij in ædificationem
corporis Christi: (hæc miniſtrorum diuerſitas in equorum varietate
ſignatur) donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis
Filij Dei, (quod ſignificat illud, Et ecce omnis terra habitatur & qui-
eſcit) in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti.
Qui nempe tam perfectæ fuit ætatis, vt dignatus ſit apparere vir aſ-
cendẽs ſuper equum rufum. Qui indomitum noſtræ carnis equum
ita fræno paternæ voluntatis, ac calcaribus patientiæ ac diſciplinæ
omnino ſanguine operuit, vt priſtino loco & dignitati ſub rationis
auriga, imò glorioſiùs, reſtitnerit. Vt vltrà, cùm corpus ſcilicet reſu-
memus, non ſimus paruuli fluctuantes. Apparet vir, vt viros nos ef-
Iſaiæ 50. ficiat, dum viriliter carnis equum domare nos inſtruit. Quia veni,
A. inquit, & non erat vir. vbi Pater Hieronymus: Vt autem ſciatis non
P. Hier. à me repudiatam matrem veſtram, ſed voluntate propria receſſiſſe,
poſt multa beneficia humanum corpus aſſumpſi: & nequaquam
per Prophetas, ſed præſens loquutus ſum. Veni, & non erat vir, ſiue
homo. Omnes enim viri & hominis imaginem relinquentes, be-
ſtiarum & ſerpentium ſumpſere imagines. Vnde & ad Herodem
Luc. 13. propter malitiam dicitur: Ite, & dicite vulpi huic: & ad Phariſæos,
G. [a]Genimina viperarum: & ad libidinoſos, [b]Equi inſaniẽtes in fœmi-
a Matth. nas facti ſunt: & de voluptuoſis, [c]Nolite mittere margaritas veſtras
23. D. ante porcos: & impudentibus, [d]Neque ſanctum detis canibus: & in
b Hier. 5. C. commuui de omnibus, [e]Viſio quadrupedum, quæ erant in deſerto.
c Mat. 7. Venit itaque Dominus, & non inuenit hominem. [f]Homo enim
A. cùm in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſi-
d Ibidem. pientibus, & ſimilis factus eſt eis. Vocaui, inquit, eos, quaſi rationale
e Iſa. 30. animal, & dixi: [g]Inclinate aurem veſtram in verba oris mei. Et non
B. f Pſ. 48. erat qui audiret. De [h]Diogene Philoſopho memoriæ proditum eſt,
D. cum aperta die mediam circuiſſe plateam Athenis accenſa lucerna;
g Pſ. 77. & interrogatum quid quæreret, reſpondiſſe, Hominem. Quos enim
A. ibi frequentiſſimos aſpiciebat, non eſſe homines autumabat. Ecce, ô
h Diogen. Diogenes, vir, quem inſcius, vel ratione ductus naturali, ſuſpicaba-
ris. Quanta ſit huius vnici viri virtus, audiant omnes. Ecce vir aſcen-
Iob 39. B. dens ſuper equum rufum. Diuus Gregorius exponẽs illud Iob, De-
Gregor. ridet equum & aſcenſorem, Equus, inquit, eſt vnicuique ſanctę ani-

mæ corpus ſuum, quod videlicet nouit & ab illicitis continentiæ frǫno reſtringere,& rurſum charitatis impulſu in exercitatione boni operis relaxare. Equitis ergo nomine anima ſancti viri exprimitur, quæ iumentum corporis bene ſubditum regit. Vnde & Ioãnes Apoſtolus in Apocalypſi Dominum contemplatus ait: Et exercitus,qui ſunt in cælo, ſequebantur eam in equis albis. Multitudinem quippe ſanctorum,quę in hoc martyrij bello ſudauerat,rectè exercitum vocat. Qui idcirco in equis albis ſedere referuntur, quia nimirum eorum corpora & luce iuſtitiæ,& caſtimoniæ candore,claruerunt. Ecce igitur vir ſingulariter aſcendens ſuper corporis equum rubeum,ſuomet cruore purpuratum. Quod nemo alius efficere vnquam potis fuit,effecit. Mortale hoc immortalitati, & corruptibile incorruptioni reſtituit: quare meritò viri ſibi nomen aſciuit. Siquidem authore Gregorio in illud Iob, [a]Accinge ſicut vir lũbos tuos,ſcripturã ſacra vocare viros conſueuit, qui nimirum vias Domini fortibus & non diſſolutis greſſibus ſequũtur. Vnde per Pſalmiſtam dicitur:[b] Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum. Vnde Paulus ait: [c]Remiſſas manus, & genua diſſoluta erigite. Vnde & Sapientia in Prouerbiis dicit:[d]O viri,ad vos clamito. Ac ſi apertè diceret: Ego non fœminis, ſed viris loquor; quia ij,qui fluxa mente ſunt, mea verba percipere nequaquam poſſunt. Hæc autem Sapientia, Deus,ſcilicet antequàm manifeſtè vir cerneretur,[e]quaſi de nocte & per ſomnium in viſione nocturna,quando ſopor irruit ſuper homines,aperit aures virorum: quos nempe viros reddere ſtatuit,in quorum albo Zacharias ſe relatum profitetur,inquiens: Vidi per noctem, & ecce vir aſcendens ſuper equum rufum.

Apoc.19. D.

Greg.28. Moral. cap.7.

[a] Iob 38. A.

[b] Pſ. 26. D.

[c] Heb.12. D.

[d] Prou.8. A.

[e] Iob 33.

Et ipſe ſtabat inter myrteta, quæ erant in profundo. Myrtus, ait Rupertus hìc, temperatiuæ naturæ eſt: & hanc arborem medicorum libri aptam aſſerunt curandis infirmitatibus, & maximè mulierum neceſſitatibus plurimis. Intemperantes itaque nos & effœminatos iam eſu illius vetiti pomi curaturus hic vir, vt virili & antiquæ dignitati reſtituat,meritò inter myrteta conſpicitur. Quid ergo (proſequitur Rupertus) ſignificant myrteta, niſi ſanctas & verè ſalubres Legis & Prophetarum atque Pſalmorum ſcripturas? Et iſte vir, de quo loquimur,nónne iam tunc ſtabat inter huiuſmodi myrteta? Etenim,

Myrtus eſt medicinalis. Ruper.

Ioan. 5. Scrutamini, inquit, ſcripturas: & illæ ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me. Planè ab omnibus ſanctis ſcripturis teſtimonium habere, hoc eſt, inter myrteta ſtare. Et myrteta, inquit, erant in profundo.

Scripturarum profunditas. Nam reuera ſanctarum ſcripturarum magnum eſt profundum. Vnde Pſalmus, *Abyſſus, inquit, abyſſum inuocat: id eſt, vnius ſcripturę profunditatem vt penetrare valeas, alterius ſcripturæ admota profunditas plurimum iuuat. Illic ſtabat vir, & illic poteſt inueniri, atque inde cognoſci, ſi quæritur; non autem inuenitur ab eo, qui quærere non vult: veluti ſtans aliquis inter myrteta, nec ita in propatulo eſt, vt citò videatur à negligenter prætereuntibus; nec ita latet, vt non poſſit inueniri à diligenter quærentibus. Ex quo Moſes, in typum eius, agnum in Aegypto immolauit, & poſtes domorum eius ſanguine ſignauit, imò & ex quo Pater Abraham vnigenitū filium Iſaac ſacrificaturus ſuper aram impoſuit, & ex eo ac deinceps rufus cœpit videri equus, ſuper quem vir iſte aſcendit. Etenim quocunque te verteris inter myrteta huiuſmodi, ingerit ſe oculis tuis ſacramentum paſſionis huius viri, præfiguratū tam factis quàm dictis Patriarcharum & Prophetarū myſticis. Cæterùm, ait Pater Hieronymus, Eccleſiarum magiſtri, noctem, in qua cernitur viſio, obſcuritatem myſticæ viſionis intelligunt. Poſuit enim Deus tenebras latibulum ſuum. Vir autem, qui aſcendebat ſuper equum rufum, Dominus atque Saluator eſt, qui diſpenſationem carnis noſtræ aſſumēs, audit in Eſaia: Quare rubra ſunt veſtimenta tua? Hic, qui nunc captiuo populo rufus oſtenditur, in Apocalypſi Ioannis in candidis veſtibus, & in candido equo ſedere deſcribitur. Myrteta autem, quæ erant in profundo, inter quæ ſtare deſcribitur, Angelicas intelligunt poteſtates, quæ ei etiam in carne poſito miniſtrarunt: & Apoſtolos atque Apoſtolicos viros ſentire poſſumus, qui totum orbem rufi, & varij, & albi peragraſſe memorātur; quorum alij martyrio coronati ſunt, & appellantur rufi; alij operibus & doctrina, & varietate ſignorum, varij nuncupantur; alij virginitatis integrorumque dogmatum, & puri cordis, quod cernit Deum, præmia ſuſceperunt. Vnde ſequitur:

**Pſ. 41.* *Exod. 12.* *Gen. 22.* *P. Hier.* *Pſal. 17. B.* *Iſa. 63. A.* *Apoc. 3. & 6. A.* *Matt. 4.* *Matt. 5.*

Inſti-

Inſtitutio quarta. 66.

E*T poſt eum equi rufi, varij, & albi.* Rupertus: Poſt eum, inquam, non ante eum: nam ipſe eſt ante omnes, & [a]primogenitus in multis fratribus, & omnes Sancti fratres eius, equi vtique Domini, alij martyrio rufi, alij candore virginitatis albi, alij diuerſorum chariſmatum donatione varij, ſequũtur eum, ſicut ſuprà ex [b]Apocalypſi dictum eſt: Et exercitus, qui ſunt in cælo, ſequebantur eum. Omnes equi huiuſmodi ſeſſorem vnum habent Deum, & idcirco concordem faciũt exercitum. Et [c]Pater Hieronymus exponens illud Abacuc, [d]Viam feciſti in mari equis tuis in luto aquarum multarum, hoc pacto ſcribit: Pro quo Septuaginta habent; Et ſuperduxiſti in mari equos tuos, conturbãtes aquas multas. Superinducit Deus, egregius eques, & auriga præcipuus, equos ſuos, Angelos videlicet, ſublimeſque Virtutes ſuper mare huius ſæculi, vt turbent aquas multas, dæmonia, & contrarias poteſtates. Quod ſi voluerimus de aduentu Chriſti interpretari, iuxta illud, quod in Apocalypſi ſcribitur, quòd Sermo Dei ſedeat in equo albo, & omnis exercitus in equis albis ſequatur eum; videbimus quomodo Chriſtus aſcenderit in Apoſtolis ſuis, dicens eis, Ecce, ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſæculi: &, Euntes ite, baptizate omnes gentes, & reliqua: & poſtea conſcenderit in vno equo albo, quem alium non puto eſſe, niſi Apoſtolum Paulum, ſuper quem equitans omnem orbem circumierit. Aſcendit autem Sermo Dei in equis ſuis, vt turbarentur aquæ multæ, hoc eſt, vel populi multi, qui antè in mari erant, & à dracone tenebantur obnoxij; (Lata enim & ſpacioſa via eſt, quæ ducit ad mortem) & turbarentur, primùm errorem priſtinum deſerentes, deinde conturbati venientem equitem ſuſciperent: vel certè, de quibus ſuprà diximus, dæmonũ cateruæ nequaquam ita dominarentur in mari, ſed turbatæ cederent, & equitis prælianitis vulnera formidarent. Equitatui meo, hic eques ait, in curribus Pharaonis aſſimilaui te, amica mea. id eſt, Dum malè operando adhuc eſſes in curribus Pharaonis, ego equitatui meo aſſimilaui te, attendens quòd te prædeſtinauerim, & equis meis te comparauerim. D. Thomas ibi ex Gregorio: Omnes enim qui luxuriæ, qui ſuperbiæ, qui auaritiæ, qui inuidiæ, qui fallaciæ deſeruiunt, adhuc quaſi equi

Chriſtus equitat in omnibus Sanctis.
Ruper.
[a] *Rom. 8. F.*
[b] *Apoc. 19. B.*
[c] *P. Hier.*
[d] *Abac 3. C.*
Apoc. 19. B.
Mat. 28.
Mar. 16.
Paulus Chriſti equus albus.
Mat. 7. B.
Cant. 1.
D. Tho. ibi ex Gregor.

quidam ſub curru Pharaonis ſunt, id eſt, ſub regimine diaboli: omnis verò qui in humilitate, in caſtitate, in doctrina, in charitate feruet, iam equus effectus eſt creatoris noſtri, iam in curru Dei poſitus eſt, iam ſeſſorem Deum habet. Vnde cuidam dicitur, cui iam Dominus præſidebat: Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare. ac ſi
Act. 9.
diceret: Meus equus es, iam contra me calces iactare non potes, iam tibi ego præſideo. Et Origenes homilia ſecunda in Cantica, citans illud Abacuc, *Qui aſcendes equos tuos, & equitatus tuus ſalus, ſeu, & quadrigæ tuæ ſaluatio; ait: Sunt equi Domini, quibus aſcendit, & equitatus eius, illæ animæ, quæ frænum diſciplinæ eius accipiunt, & iugum portant ſuauitatis eius, & quæ Spiritu Dei aguntur, & in hoc eſt eis ſalus. In Reuelatione Ioānis legimus, quòd apparuit ei equus, & ſedens ſuper eum quidam fidelis & verus, & cum iuſtitia iudicans, cuius nomen eſt Verbum Dei. Ait ergo: Et vidi cælum apertum, & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur fidelis & verus, & cum iuſtitia iudicans, & pugnans, & oculi eius ſicut flamma ignis, & ſuper caput eius diademata multa, habentia nomē ſcriptum, quod nemo nouit, niſi ipſe; & adopertus erat veſtimento ſanguine conſperſo, & vocabatur nomen eius Verbum Dei. Et exercitus eius erat in cælo, & ſequebantur eum in equis albis, induti byſſino albo puro. Sed opus eſt gratia Dei, quæ horum nobis aperiat intellectum, quo poſſimus aduertere quid illæ indicent viſiones, quis ſit equus albus, & quis ſit qui ſedet ſuper eum, cuius nomen eſt Verbum Dei.

Origenes homil. 2. in Cant. **Abac. 3.B.* *Rom. 8. C.* *Apoc. 19. D.*

Et fortè quidem dicet aliquis, album eſſe equum, corpus quod aſſumpſit Dominus, & quo ille, qui in principio erat apud Deum, Deus Verbum, vel veſtitus vel vectus eſt. Alius autem animam dicet, quam aſſumpſit primogenitus omnis creaturæ, & de qua dicebat: Poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. Alius verò vtrumque ſimul, corpus atque animam, quaſi vbi peccatum non fuerit, equum dici album putabit. Alius adhuc quarto loco Eccleſiam dicet, quæ & corpus eius nominatur, album videri equum, quaſi non habētem maculam aut rugam, quam ſibi ipſe ſanctificauit lauacro aquæ. Secundùm hæc autem ſingula, etiam illa accipiet, quę ſequuntur, militiam cæli, & exercitum Verbi Dei, & quomodo ſinguli quique eorum, ſequentes Verbum Dei,

Ioan. 1. A. *Col. 1. B.* *Ioan. 10. E.* *Ephes. 1. D.* *Ephes. 5. E.*

equis albis ſedeant, & byſſinis albis induantur, & mundis. Huic ergo equo albo, quo ipſe vehitur, qui Verbum Dei appellatur, vel huic equitatui cæleſti, qui eum ſequitur in albis nihilominus equis, comparat & ſimilem facit Chriſtus Eccleſiam ſuam curribus Pharaonis. *Cant. 1. C.* Vel ita poſſumus accipere, vt quantum hic Domini equitatus equitatum & currus Pharaonis euincit & præcellit, tantum tu, quæ pulchra es in mulieribus, præcellis & euincis omnes reliquas animas, quæ adhuc iugum Pharaonis portant, & ſeſſores eius patiuntur. Vel certè quòd equitatus hic meus, qui lauacro aquæ mundatus, purus & candidus factus eſt, & Verbum Dei meruit habere ſeſſorem, ex curribus aſſumptus eſt Pharaonis. Inde enim omnes veniunt credentes, quia Chriſtus venit in hunc mundũ peccatores ſaluos facere. *1. Tim. 1. C.* Hoc ergo modo poteſt explanari verſiculi huius ſenſus: Aequitatui meo, qui fuit antè *in curribus Pharaonis, & nunc ſequitur me in *Luc. 19. B. 10.* equis albis purificatus in lauacro aquæ, ſimilem te arbitror, proxima **Cant. 1. C.* mea. Beatę ergo ſunt illæ animæ, quæ dorſum ſuum curuauerunt, vt ſuſcipiant ſeſſorem Verbum Dei ſuper ſe, & fræna eius patiuntur, vt, quocumque ipſe voluerit, flectat eas, & agat habenis præceptorum ſuorum, quia iam non propria voluntate incedunt, ſed ad omnia ducuntur & reducũtur voluntate ſeſſoris: quemadmodum in his equis rufis, varijs, & albis patet, quos Zacharias videt ſtare poſt Deum hominem, à quo mittuntur, & redeunt ad eiuſdem Viri ſeſſoris arbitrium: quos nempe & ipſe vocauit poſt ſua veſtigia; Venite poſt me. *Matt. 4.* Qui ſequitur me, tollat crucem ſuam, hoc eſt, fiat equus rufus; & *Mat. 16. D. 24.* me ſentiat equitem, hoc eſt, & ſequatur me. Hos ſanè Apoſtolicos equos domabat, ſuum aſcenſum ſuper equum rufum paſſionis præ- *Luc. 14. E. 27.* monſtrans, & præcedens, cum eis Hieroſolymam crucifigendus aſcendẽs. *Mat. 20.* Verùm Propheta tantorum profunditatem ſecretorum admiratus, inquirit ab Angelo, qui ſibi ea monſtrabat:

Quid ſunt iſti, Domine mi? De viro aſcendente ſuper equum rufum non interrogat, vt ex reſponſione liquet, de equis tantùm agente. Intellexerat enim Propheta Chriſtum ſibi oſtendi: celerrimi tamen equi poſt Chriſtum, quid ſibi velint, ſciſcitatur. Ex quo Mon- *Error Mõtani.* tani eiuſque claſſis conuincitur error, Prophetas quaſi arreptitios loqui affirmantium, non intelligentes quæ proferant, aut videant.

Ecce

Ecce intellectum eorum,quæ vidit,Zacharias efflagitat. Et in Danie-
Dan.10. le habetur: Intelligẽtia opus eſt in prophetia. Qua de re ſic expoſitio-
Haymo nem ſuã in Iſaiã orditur Haymo: Viſio Iſaiæ,id eſt,intellectus. Vnde
Iſaia 1. ſolemus interrogare aliquem, vtrùm videat hoc vel illud, id eſt, in-
telligat. Non enim Prophetæ ſancti in extaſi ſunt locuti, vt neſcirent
quid loquerentur;& cùm alios erudirent, ipſi ignorarent quid dice-
Exodi. rent. Nam cùm de Moyſe ſcriptum ſit,quòd eruditus omni ſapientia
Aegyptiorum,loquebatur ad Dominum, & Dominus reſpondebat
Ezech. ei; & cùm de Daniele ad Principem Tyri dictum ſit: Nunquid ſa-
28. pientior es Daniele? & cùm Dauid glorians in Pſalmo dicat, Incer-
Pſal. 50. ta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi: quomodo ſancti Pro-
phetæ inſtar brutorũ animaliũ,quid dicerẽt,ignorabant? Enarratio-
nem certè viſionis Zacharias expoſtulat,idque magna veneratione,
inquiens,Domine mi,ad Angelum; nos inſtruens,& Angelos valde
reuereri,& ad eos pro dubiorum ſolutione accedere,tanquam ad in-
ternos rerum magiſtros, atque ſatisfacere, aut ſatisfactionem nobis
impetrare,ac deferre,præ nimia, qua erga nos charitate afficiuntur,
paratiſſimos. Quid? ſi improbi, neſcio familiari quo malo ſpiritu
abuſi,tot ac tanta cognoſcunt; ſi ſanctum dignè conſulant Ange-
lum viri ſtudioſi,num patientur repulſam? An non legiſti, Sapientia
vincit malitiam? Si ergo malus ad malum accitus accurrit ſpiritus,
quid bonus ad bonum vocatus efficiet? Quid, cùm ne ad punctum
Pſal. 90. quidem ab illius diſcrepes voluntate, qui Angelis ſuis mandauit de
te,vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis? Ecce, hoc loco nulla mo-
ra eſt.

Inſtitutio quinta

67. *Cum* E*T dixit ad me Angelus,qui loquebatur in me*. Angeli, Auguſtinus
Angelo ait,quis explicet, cum qualibus corporibus apparuerint homini-
verſare. bus;vt non ſolùm cernerentur, verùm etiam tangerentur; & rurſus
Aug.t.3. non ſolida corpulentia, ſed ſpiritali potentia,quaſdam viſiones non
Enchir. oculis corporeis, ſed ſpiritalibus, vel mentibus ingerant, vel dicant
cap.59. aliquid, non ad aurem forinſecus,ſed intus in animo hominis, etiam
ibidem ipſi conſtituti: ſicut ſcriptum eſt in Prophetarum libro,
Zach.1. Et dixit mihi Angelus, qui loquebatur in me: non enim ait, qui
loque-

loquebatur ad me, ſed, in me. Vel appareant & in ſomnis,& colloquantur more ſomniorum. Habemus quippe in Euangelio: Ecce Angelus Domini apparuit illi in ſomnis, dicens. His enim modis velut indicant ſe Angeli contrectabilia corpora non habere. Ex his & noſtri textus habetur elucidatio, & Angelorum erga nos ſtudium, vt in nobis eſſe, ac loqui nobiſcum, nequaquam recuſent. Quid ergo amens ego recuſo? Angelicam loquelam? Quænam ſuauior? quæ vtilior? quæ honeſtior? Heu, Angeli colloquio non oblectaris? Horas, dies, ac noctes in næniis ac diabolicis confabulationibus inſomnis ac ſine moleſtia teris; Angelum verò ne memoria quidem tenes, vt aliquid temporis cum eo lucreris; imò tuis fœdis ſermocinationibus explodis. Agnoſce ruinam tuam, ac ſollicitè Angeli tui perquire vocem: arripe diſciplinam: Angelicos imbue mores, vt in Angelicis poſtea choris pſallere poſſis. Non niſi enim quos eruditiſſimos in hac vita quaſi in ſchola reddiderint, ita vt in ſummi Regis palatio inoffenſè valeant inſeruire, in vitæ exitu in ſuam ſanctam ſocietatem admittent. Angelicis itaque loquelis, viuendique rationibus, attentiſſimè attendas oportet; ſicut hîc te ſuo Zacharias prouocat exemplo. Quemadmodum enim Nabuchodonoſor Rex ait Aſphenez præpoſito eunuchorum,vt introduceret de filiis Iſrael, & de ſemine regio, & tyrannorum pueros, in quibus nulla eſſet macula,decoros forma,& eruditos omni ſapientia,cautos ſcientia, & doctos diſciplina,& qui poſſent ſtare in palatio Regis, vt doceret eos literas & linguam Chaldæorum; vt eruditi tribus annis poſtea ſtarent in conſpectu Regis: ita, imò multò magis, Deus non niſi Angelos vitæ puritate ac moribus ſedibus donabit, quibus ob vnicam maculam eos,qui natura erant Angeli, priuauit. Vtque ſeruiendi formam in ſuo palatio ſeruandam prædiſceres, Angelum tibi præpoſuit magiſtrũ. Inſta,nec vlla prętereat dies,in qua ab eo tibi lectiones non expoſtules; potens eſt enim: & indies diſcute quantum profeceris. Dormitas? Quid? num exiſtimas ex eorum numero Angelum eſſe,qui quò faciliùs maria & montes pollicentur, eò citiùs ſe pollicitos fuiſſe minimè recordantur? Vndénam hanc hominum infamem ſanè conditionem in Angelo ſuſpicari potes? Num quia promittit Angelus:

Matt. 1.

Dan. 1. A. 3.

Ego oſtendam tibi quid ſint hæc. Et reſpondit vir, qui ſtabat inter myrteta; ita vt vir promiſſa exoluerit, & non qui promiſerat Angelus? An exhorres Angeli commerciũ, quia fortè tibi perſuades eum de illorum eſſe ſchola, qui temere, quæ non ſunt ſoluendo, ſpondent? Maxima profectò Zachariæ ſpopondit hic Angelus, atque proprijs viribus altiora. Num potiùs hominum tibi arridet conſortium, quia dignius, cùm vir Angelum præoccupaſſe in reſpondendo appareat? An propterea virum hunc præſumptionis & audaciæ iudicabis? An vtrumque, & Angelum adeò leuiter tam ſublimia ſe oſtenſurum pollicentem, & virum adeò citò profundiſſima ſecreta profundentem, imprudentiæ argues? Imò tantò magis, ſi vel tantillum ſaperes, qui hæc animo verſas, & ab Angelo, & à viro, te allici intelligeres, vt omni ſpreto colloquio, ne punctum quidem ab eis
Simile. niſi maxima cum triſtitia diuelli queas. Quis enim non ſe putet feliciſſimum, ſi adeò potentium familiaritate donetur, qua ipſe protinus in tantam ſe amicitiam aſſumptum comprobet, vt in abditiſſima eorum ſecreta magno cum fœnore ſe cernat admiſſum? Deum immortalem, quis oſtentationes, quis hominum proſopopœias, quis exaggerationes valeat referre, antequam quicquam vel nullius momenti ſpondeant? Quid ſi alterius potentioris ope ad id ſit opus? aut omnino recuſat, nequaquam id in ſua ſitum facultate aſſeuerãs: Aut obmurmurans, & tanquam vim paſſus, ſegniter ſuam vix voculam interponit. Nec mirum: ſiquidem cùm ſit vanitas vanitatum quicquid attingit hominum fauor, verborum fuco, ne flocci pendatur, diuendi oportet. Contrà verò ſua ſe produnt præſtantia iſthæc Dei magnalia: quorum excellentiam manifeſtat Angelus, eorum explicationem pollicitus, hunc tamen enodandi honorem viro, qui ſtabat inter myrteta, deferendum indicans, à quo & ipſe expectat, obſe-
1. p. q. 57. a. 5. c. crat, & gratus excipit. In Angelis enim duplex eſt cognitio: altera naturalis, ſecundùm quam cognoſcunt res tum per eſſentiam ſuam, tum etiã per ſpecies innatas; & hac cognitione myſteria gratiæ cognoſcere non poſſunt. Hæc enim myſteria ex pura Dei voluntate pendent. Si enim vnus Angelus non poteſt cognoſcere cogitationes alterius ex voluntate eius dependẽtes, multò minùs poteſt cognoſcere ea, quę ex ſola Dei voluntate pendent. Et ſic argumẽtatur Apoſtolus

ſtolus primæ ad Corinthios ſecundo: Quæ ſunt hominis, nemo nouit, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt: ita & quæ ſunt Dei, nemo nouit, niſi Spiritus Dei. Eſt autem & altera Angelorum cognitio, quæ eos beatos facit, qua vident Verbum, & conſequẽter res in Verbo. Et hac quidem viſione cognoſcunt myſteria gratiæ, non quidem omnia, nec æqualiter omnes, ſed ſecundùm quod Deus voluerit eis reuelare; ſecundùm illud Apoſtoli primæ ad Corinthios ſecundo: Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum ſuum. Ita tamen quòd ſuperiores Angeli perſpicaciùs diuinam ſapientiam contemplantes, plura myſteria & altiora in ipſa Dei viſione cognoſcunt, quæ inferioribus manifeſtant, eos illuminando: & horum etiam myſteriorum quædam à principio ſuæ creationis cognouerunt, quædam verò poſtmodum, ſecundùm quòd eorum officiis congruit, edocentur. Huiuſmodi eſt per Apoſtolorum quaſi currentium celerrimorum equorum prædicationem, Gentium toto terrarum orbe diffuſarum ad habitationem & quietem, vt ſint vnius moris in Eccleſiæ domo, conuocatio. In hunc ſenſum [a] Theophylactus adducit [b] Gregorium Nyſſenũ, elucidans hoc pacto illud Pauli: [c] Vt innoteſcat nũc Principibus & Poteſtatibus in cæleſtibus, per Eccleſiã, multiformis ſapientia Dei. Neque ſuperiores (inquit) Poteſtates & Principatus myſterij huius, quod Gentibus eſt reuelatum, vllam habent cognitionem. Enimuero Angelis & Archangelis illud & ſolis conſtabat, quòd Iſrael eſſet pars Domini populus eius, & allaturus eſſet Dominus populo ſuo ſalutem, & eundem à prauis facinoribus exempturus. Quòd autem Gentiles tantum eſſent honoris conſecuturi, latebat vtique tam ſuperiores quàm inferiores illas Poteſtates. Per Eccleſiam verò, hoc eſt, ab eis, quæ nobis (qui Eccleſiam ipſam præferimus) obuenerũt. Nam collata in nos beneficia Poteſtates & Principatus diuinæ ſapientiæ mouerunt, vt intelligerent, quàm ſit de Eccleſia bene meritus Deus. Quapropter inquit Paulus: Secundùm reuelationem notum mihi factum eſt ſacramentum, quod aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominum, ſicuti nunc reuelatum eſt ſanctis Apoſtolis eius & Prophetis in ſpiritu; Gentes eſſe cohæredes & concorporales & comparticipes promiſſionis eius in Chriſto Ieſu per Euangelium, cuius factus ſum miniſter ſecundùm donum

1. Cor. 2. — *1. Cor. 2.* — *Arcanũ vocationis Gentium ſine legalium obſeruãtia.* — [a] *Theophil.* [b] *Gregor. Nyſſen.* [c] *Eph. 3.* — *Epheſ. 3. A. 3.*

gratiæ Dei, quæ data eſt mihi ſecundùm operationem virtutis eius. Mihi omnium Sanctorum minimo data eſt gratia hæc, in Gentibus euangelizare inueſtigabiles diuitias Chriſti, & illuminare omnes, quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſæculis in Deo, qui
*nunc omnia creauit; vt innoteſcat *† Principibus & Poteſtatibus in
†Principatibus. cæleſtibus, per Eccleſiam, multiformis ſapientia Dei, ſecundùm præfinitionem ſæculorum, quam fecit in Chriſto Ieſu Domino noſtro: in quo habemus fiduciam & acceſſum in confidentia per
F. Guter. Trejo. Iſaias. fidem eius. Vbi vir apprimè doctus Trejo ait: Licet multi ex Prophetis multa dixerint de vocatione Gētium; non tamen ita manifeſtè, ſicut nunc reipſa declaratum eſt. Vide Eſaiam cap. 52. 54. 55. 60. 61. 62. 65. 43. & 35. cuius initium eſt, Lætabitur deſerta & inuia, &c. Quamuis enim admitterentur ad Legem Gentiles, iubebantur tamen priùs circuncidi. Et Prophetæ ſciebant Gentes participes futuras doni Dei: ſed hoc eos latebat, quia ſine circunciſione & ſabbathis & neomeniis participes futuri eſſent benedictionum Abrahæ
Ambr. ſemini promiſſarum. Nam & Petrus Apoſtolorum vertex viſione cæleſti tertiò docendus fuit, Gentes comparticipes fore promiſſio-
Chryſ. Mat. 19. num cæleſtium. Et tamen faciliùs cameli, id eſt, Gentes, intrauerunt per foramen acus, id eſt, ad cænam agni; quàm diuites, id eſt, Iudæi. Nam ſi Gentes à Deorum vanorū cultu irrationabili cum tanta difficultate auelluntur: quantò magis Iudæi difficiliùs diuelluntur à rationabilibus Dei culturis! Sed apud Deum omnia ſunt poſſibilia.
D. Anſel. ad Epheſ. 3. Et diuus Anſelmus inquit: Sacramenti, dico, abſconditi in Deo: quia ita manebat in Deo, vt non extra Deum procederet, ſed in ſecreto eius conſilio lateret. Habet enim Deus in ſeipſo abſconditas quorundam factorum cauſas, quas rebus conditis non inſeruit, eaſque implet non in illo opere prouidentiæ, quo naturas ſubſtituit, vt ſint; ſed in illo, quo illas adminiſtrat vt voluerit, quas, vt voluit, condidit: ibi eſt gratia, per quam ſalui fiunt peccatores. Sic & hoc myſterium noſtræ ſaluationis, quo Gentes æquarentur Iudæis in ſanctitate & gloria, vt omnino aliud futurum non eſſet, abſconditum erat in Deo, qui creauit omnia, quia ſolus ipſe creator nouerat, quid de ſuis creaturis facturus eſſet. Data eſt mihi gratia euangelizandi, vt effectum habeat in Eccleſia prædicatio mea, & per Eccleſiam, id eſt, per

ea,

ea,quæ fiunt in multiplicibus Eccleſiæ membris, & ordinibus, vel operibus;vt innoteſcat,id eſt, interiùs & ſubtiliùs & magis noteſcat, principibus & poteſtatibus, id eſt, prioribus & potentioribus Angelorum ordinibus,qui ſunt in cæleſtibus, ſapientia Dei multiformis, quantum ad varia & multa opera,quæ facit in Eccleſia,non in quantum eſt in Deo ſimplex & inuariabilis. In hoc enim eam ab initio cognouerunt,qui ei ab initio aſtiterunt. In ſe enim non multiplex, ſed ſimplex eſt iſta ſapientia:ſed propter multiplicia opera ſua, quæ ſapienter diſponit,dicitur multiformis,quia multas operum formas aptat. Et ſecundùm hoc in cognitione huius ſapientiæ etiam Angelici ſpiritus per Eccleſiam profecerunt: quia dum ea Chriſtus vel per ſe vel per Apoſtolos inſtrueret, plurima ſecreta didicerunt Angeli, quæ ignorabant. Magna eſt igitur diſpenſatio Sacramenti, vbi didicerunt vel diſcunt etiam virtutes Angelicæ: & magna fides eſt attribuenda verbis illius,qui tantum Sacramentum diſpenſat. Hæc Anſelmus. Hæc ſunt,quæ ſubobſcuriùs aliquantò prædocet Angelus,ſe nempe à Deo deſtinatum,vt Zachariæ oſtendat quæ ſint hæc, vtpote viro Dei amico, animique grati, quare & bene merito: atque ita Zachariam inſtruit, à quo ſit petenda omnimoda tantorum declaratio ſecretorum,& quomodo,habēdo ſcilicet fiduciam & acceſſum in confidentia per fidem huius viri ſtantis inter myrteta, hoc eſt, Chriſti,ad quem confidenter Angelus Zachariam deducit,oſtenſurus quæ promiſerat,tanquam in ſpeculo,in Dei Verbo: ſimul ac rerum magnitudinem,& viri excellentiam patefacit, dum ſeipſum altioris ordinis & ex aſſiſtentibus eſſe declarat,cùm quę in ſimplici illa Sapientia videt, indubiè ſe demonſtraturum ſpondeat, veruntamen ſacramentum hoc vocatarum Gentium, quod Paulus in Deo, qui creauit omnia,fatetur abſconditum,dilucidè à viro illo referandum monet:vt apertè prodat virum hunc Deum eſſe, qui creauit omnia, & cognoſcat quę ſunt Spiritus Dei;qui & hominum & Angelorum pariter ſit caput; atque adeò ipſo reſpondente pro Angelo, Angelus multò præſtātiùs promiſſis ſtetiſſe dicatur. Nihil igitur eſt,quod te ab Angelica familiaritate remorari queat, niſi tua imprudentia, ne impudentiam, aut veriùs amentiam,dixerim. Nónne potentior eſt Angelus tuus quocūque orbis Monarcha? Ecce de cacodæmone

Iob 41. D.24. quoque ſcriptum eſt: Non eſt ſuper terram poteſtas, quæ cõpare-tur ei. Nónne bonitate præſtantior eſt Angelus tuus cunctis filiis hominum? Ecce nunquam peccauit, ante Deum fulget: de hominibus verò legis; *Iob 15. B. 16.* Quantò magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit quaſi aquam iniquitatem? Nónne verax ſemper apparuit Angelus? At *Pſ. 115. A. 1.* Omnis homo mendax. Nónne tardus homo, & dictò citiùs optata perſoluit Angelus? En vix medium internoſcis tempus inter Angelum pollicentem, ac ſatisfacientem votum: vt optimè hîc in-*Mat. 18.* tueri poſſis illius aſſerti veritatem: Dico enim vobis, quia Angeli eorum ſemper vident faciem Patris, qui in cælis eſt. Atque ita illius redolet myrtum amoris ſuaueolentia conflagrantem, hilarem datorem diligentem, dùm tanto mentis affectu ſpondet, Ego oſtendam tibi; cùm Deus in ſeruis ſuis potiùs animi promptitudinem in opere bono, quàm ipſum bonum opus attendat ac ponderet. Eſto itaque *Mat. 28. Marc. 16.* tanti ſacramenti vocatarum Gentium particeps effectus, non auditor obliuioſus, ſed memor Zachariæ ac Angeli; potiſſimùmque viri inter myrteta ſtantis admiratus odorem, illi deinceps & olfactum cum ſponſa accommoda, & obſecra: Trahe me poſt te; in odorem vnguentorum tuorum curremus: & cordis aures porrige, & cum Angelo tuo in dubiis ac negotiis tuis illum adi, cum fiducia decan-*Pſal. 84.* tâs, Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: & ille tibi aderit, quemadmodum Zachariæ ac Angelo ſatisfaciens reſpondit, & dixit:

Inſtitutio ſexta.

68. *Chriſtus eligit & mittit prædicatores.* ISti ſunt, quos miſit Dominus, vt perambulent terram. Quia viſio in nocte ac obſcuritate apparuit, in ſignum, quòd hoc myſterium Apoſtolorum *in oratione pernoctans Chriſtus erat incepturus; in-**Luc. 6. B. 12.* quiſiuit Zacharias illius claritatē, Quid ſunt iſti? & Angelus cognitione matutina id agnoſcit in Chriſto. Atque ita Chriſtus, cùm dies factus eſſet, arcanum hoc, quod erat ſecretiſſimū, in ſeipſo, quà Dominus ac Deus eſt, reſerauit: quia vocauit ad ſe diſcipulos ſuos, & elegit duodecim ex ipſis, quos & Apoſtolos nominauit, hoc eſt, Miſſos, quos miſit Dominus, vt perambulent terram. In cuius rei typum, Chriſtus quaſi eques deſcendit cum illis quaſi in equis; &

ſtetit

ſtetit in loco campeſtri, quaſi inter myrtetа, quæ erant in profundo, medicamentis morbiſque curandis accommoda. Hebraicè quoque Stetit, de præterito, inter myrteta, legitur. Solum namque apud Hebræos inuenitur præteritum perfectum: quod tamen, iuxta rei exigentiam, explicari poteſt per imperfectum, ſeu perfectum, ſeu plusquam perfectum in lingua Latina. Et turba diſcipulorum eius, quaſi equorum variorum, & multitudo copioſa plebis ab omni Iudæa & Ieruſalem, & Maritima, & Tyri, & Sidonis, qui venerant, vt audirent eum, & ſanarentur à languoribus ſuis. Ac ſi diceret: Et ibi Chriſtum equitátem in Apoſtolis excepit Iudæa, ac Gentilitas: quia miſit eos Dominus, vt perambulent terram, ad omnem ſcilicet nationem. Septuaginta pro, myrteta, vertunt, qui ſtabat inter montes. Et certè vir iſte Ieſus exijt in montem electurus Apoſtolos. Miſit, inquit; vt moris eſt Prophetarũ, qui ad detegendã eorum, quæ dicũtur, certitudinem, tanquam præterita iam, quæ multò pòſt futura ſunt, recenſent. [a]Cælum enim & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt; hic ipſe vir aſſeuerat: vt procul dubio ventura intelligamus, quæcumque reuelare dignatus eſt. [b]Miſit, inquit; vt nemo ſibi hunc prædicandi aſſumat honorem, niſi qui vocatur à Deo facta iam die, vt luce clara, diuino ſe ad id muneris acciri Spiritu, dum & Dei tantùm gloriam, & animarum ſalutem feruidè ſentit inquirere, manifeſtè diſcernat: ita vt non modò quæ ſua ſunt, iam non quærat, verùm etiam & ſeipſum abnegarit, aſcendens rufum crucis equum in carne ſua: ita vt, ſicuti [c]Moſes, ius ſuum in Deum trãsferat; & cum [d]Saulo, Domine, quid me vis facere, proclamet; ac, [e]Cõtinuò non acquieui carni & ſanguini. [f]Viuo enim ego, iam non ego, viuit autem in me Chriſtus. Nam tantum prædicationis opus, toto obſtrepente mundo, in mortibus frequenter conſtitutis eius præconibus, præualere, ſolius Dei negotium eſſe clariſſimè conuincit. [g]Quomodo verò (inquit Paulus) prædicabunt, niſi mittantur?

Mart. Martinez lib. 5. Hypotyp. c. 3.

Verſio Septuag.

Iſa. 5. & P. Hier. ad Eph. 2. Ambr. de fide ad Gratianũ c. 7. & 1. Cor. 5. & Theoph.

[a]Luc. 21.

[b]Prædicationẽ non niſi miſſus aſſumat.

[c]Exod. 3. vide ſuprà, In die 24.

[d]Act. 9.

[e]Gal. 1.

[f]Gal. 2.

[g]Rom. 10

Quamobrem vir iſte, qui Chriſtus eſt, cùm Deum ſe fore hoc loco patefecerit, ac hominem; hunc Apoſtolorum delectum ſibi tanquam Deo aſcribit, cùm de ſeipſo, vt Deo, dicit, Quos miſit Dominus: & eodem pacto ſe, vt Deum, ipſorum equitem futurum ſpopondit, vbi ait: Et ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad

C. 15. Mat. 28.

ad conſummationem ſæculi: cùm præmiſiſſet, Euntes ergo docete
Rupert. omnes gentes. Vnde Rupertus ait: Qui loquebatur in Propheta, ſolummodo Angelus eſt; qui autem ſtabat inter myrteta vir, ſiue Angelus, ipſe eſt Dominus exercituum. Sed dicet aliquis: Si vir ille, Angelus ille, qui ſtabat inter myrteta, (vt iam dictum eſt) Dominus ipſe exercituum eſt; quomodo dicit, vel dicere cõuenit illi, Iſti ſunt, quos miſit Dominus? Hoc profectò ſuperfluè quæritur, cùm Domini vel Dei non vna tantùm perſona ſit, & vna de duabus, & alia de
Iſa. 48. alia loquatur: vt illic, Et nunc Dominus miſit me, & Spiritus eius. Et
Hier. 20. alibi, Dominus mecum eſt tanquã bellator fortis. Niſi eſſet Propheta is, cui ſic reſponſum eſt, non eſſet reſponſio ſiue demonſtratio ſufficiens, Iſti ſunt, quos miſit Dominus, vt perambularent terram. Sed quia Propheta erat, iamque ſpiritualem habebat intelligentiam, intelligere potuit; vnde & vltrà non quæſiuit: & ſapere nos ad ſobrietatem docuit, ac captiuare intellectum in obſequium fidei; quia plurima ſupra ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Quin ſcrutator maieſtatis opprimetur à gloria. Cum gratiarum itaque actione circumuelatum diuinæ ſapientiæ radium his rerum integumentis ſuſcipiamus intenti, & ab ipſo omnis noſtra oratio & operatio incipiat, & per eum cœpta finiatur: quemadmodum in his Apoſtolis à Domino miſſio & ad Dominum reuerſio deſcribitur.

69. *Inſtitutio ſeptima.*

Chriſtum electorem preſentẽ habent ac redolent electi. ET *reſponderunt Angelo Domini, qui ſtabat inter myrteta,* hoc eſt, in medio eorum; quem ſemper ob oculos habebant, & in ſecreto cordis ſcriniolo gerentes colebant, eò quòd verbo ſuo ipſos ex nullius momenti arboribus in odoriferam tranſtulerit myrtum; iuxta ea, quæ in Iſaia prædixerat: Pro ſaliunca aſcendet abies, & pro vrtica
Iſa. 55. creſcet myrtus; & erit Dominus nominatus in ſignum æternum,
D. 13. P. Hier. quod non auferetur. Vbi Pater Hieronymus: Dicendum eſt, quòd
**Mat. 9.* mala vertantur in bona, & pro vitiis naſcantur virtutes; id eſt, pro
9. Luc. 5. iniquitate, iuſtitia; pro temeritate, fortitudo; pro luxuria, temperan-
27. & 19. tia; pro ſtultitia, prudentia. Demus exempla maiorum. * Matthæus,
6. & Zachæus, & Publicani ſaliunculæ erant, & ſoßi, & ſtirpes inutiles,
&

& κονίζα amari ſaporis, & odoris teterrimi, dicentes: Computruerunt *Pſal.37.*
& corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientiæ meæ. Iſti in Apo- *B.*
ſtolos repentè mutati, facti ſunt cypariſſus, & abies, & myrtus odoris
optimi, & in varia opera neceſſarij. Paulus quoque perſecutor Eccle- *Act.9.*
ſiæ, quando audiebat à Domino, Saule, Saule, quid me perſequeris? *A.*
durum tibi eſt contra ſtimulum calcitrare; vrtica erat, habens perſe-
cutionis aculeos. Quando autē in toto orbe Euangeliū prędicauit, &
dicere poterat, Chriſti bonus odor ſumus; rectè cypariſſus vocatur, *2.Cor.2.*
& myrtus. [a]Meretrices & Publicani præueniunt Phariſæos in regno *D.*
Dei: [b]& Latro de cruce tranſit in paradiſum. Ergo illud, quod in [a]*Matth.*
Euangelio dicitur; [c]Non poteſt arbor bona facere fructus malos; ne- *21.C.*
quaquam refertur ad naturæ proprietatem, vt hæretici volunt, ſed ad [b]*Luc.23.*
mentis arbitrium. Denique infertur: Aut facite arborem bonam, & *F.*
fructus eius bonos. Ex quo perſpicuum eſt, vnumquemque propria [c]*Mat.7.*
voluntate facere animæ ſuæ bonam vel malam arborem: cuius fru- *C.*
ctus varij ſunt, ſicut in colorum differentiis apparentium equorum
patet. En tres colorum ſpecies notantur in equis, & ter inter myrteta
vir ſtare dicitur: vt in nomine Ieſu omne genu flectendum intelli-
gamus, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum; omniumque beato-
rum, qui tribus continentur hierarchiis, eum caput & ducem ſcia-
mus; atque ſiue in cælis, ſiue in terris, ſiue in inferioribus terræ par-
tibus, in patrum ſcilicet limbo, ſtet, ſemper eum inter myrteta bene
olentia ſtare noſcamus: vt meritò de ipſo ſponſa enunciauerit: Dile- *Cant 6.*
ctus meus deſcendit in hortum ſuum, ad areolam aromatum, vt paſ- *A.1.*
catur in hortis, & lilia colligat. Ego dilecto meo, & dilectus meus
mihi, qui paſcitur inter lilia. Vbi Ambroſius: Diuerſatur ergo Chri- *Ambroſ.*
ſtus in hortis, in illis mētibus, quæ ſunt virtutum ornamento excul- *Cant.6.*
tæ: paſcitur inter lilia, apud eos, qui boni odoris fragrantiam de ſe
exhalant: qualis erat ille, qui dicebat: Ecce odor filij mei ſicut odor *Gen. 27.*
agri pleni, cui benedixit Dominus. & Apoſtolus: Chriſti bonus odor
ſumus in omni loco. Paſcunt ergo animæ Chriſtum, quæ ſunt can-
didæ caſtitatis nitore, odoriferæ odore virtutū. Ipſe quoque Domi-
nus promittit in Gentilitatis deſerto fragrantem vtilemque arbo-
rum ſeriem plantare, atque inter eas myrtum, in Iſaia dicens: Dabo *Iſa.41.*
in ſolitudinem cedrum, & ſpinam, & myrtum, & lignum oliuæ: *D.19.*

ponam in deſerto abietem, vlmum, & buxum ſimul. Vt videant, & ſciant, & recogitent, & intelligant pariter, quia manus Domini fecit
P. Hier. hoc, & ſanctus Iſrael creauit illud. Vbi Pater Hieronymus: Quæ varietates arborum diuerſitatem ſignificant gratiæ ſpiritualis. Et quia omnibus natura earum nota eſt, de Setta tantùm Hebraico diſſeramus, quam Spinam Theodotio tranſtulit. Eſt autem genus arboris naſcentis in eremo, ſpinæ albæ habens ſimilitudinem: vnde omnia
Exod. 37. A. ligna arcæ, & tabernaculi facta ſunt inſtrumenta, quæ appellantur Sethim: quod lignum imputribile & læuiſſimum, omnium lignorum tam in fortitudine, quàm in nitore, ſoliditatem ſuperat, & pulchritudinem. Cedrus autem & cypariſſus & myrtus, odoris optimi ſunt, & imputribiles. Vlmus quoque & populus, ſiue buxus, vel maritandis viribus iunguntur, vel ad diuerſa opera aptiſſimæ ſunt. Sub-
Cyrill. in Iſaiam. ſcribit ibidem Cyrillus Alexandrinus in hęc verba: Hęc verò omnia, ligna ſunt bene odorata, & quæ nō putreſcunt. Adeſt & ſanctis quoque ſua fragrantia, ſcilicet intelligibiliter, ex pura conuerſatione, & non admittunt corruptionem, quatenus ſoluti non ſunt in huius mundi cupiditates: ſtant etiam firmi, radicante quaſi Deo, & admi-
Pſal. 36. niculis ſuſtentāte. Confirmat enim iuſtos Dominus, ſicuti ſcriptum eſt. Atque ita hoc loco ſtans apparet inter myrteta: vt verè de eo
Cant. 5. protulerit ſponſa ad ſodales: Genæ illius ſicut areolæ aromatum
Iacob. de Val. in Cant. conſitæ à pigmentariis. Quem locum licet Iacobus de Valentia de ipſomet Chriſto ſic interpretetur; Genæ eius ſunt odoriferæ ſicut areolæ aromatum, conſitæ à pigmentariis & aromatariis, quia vita & conuerſatio honeſta fuit omnibus exemplaris, & odorifera: Gregorius tamen ibidem explicat de corpore Chriſti myſtico, quoad eos qui in equis rufis poſt eum hîc ſtetiſſe traduntur, id eſt, quoad
Greg. in Cant. Martyres, dicens: Quæ genæ bene ſicut areolæ aromatum eſſe dicuntur: quia dum in conſtantia fidei, martyrio electi exercentur, per cultum virtutum, ſanctæ opinionis fama, quaſi odore aromatum di-
Iudith 10. A. 3. latantur. Et quidem pulcherrima Iudith vnxit ſe myrto optimo, ſciens gratum myrti odorem Deo, ſicuti nardi: quare ſacræ literæ ſubdunt, Cui etiam Dominus cōtulit ſplendorem: quoniam omnis iſta compoſitio non ex libidine, ſed ex virtute pendebat; & ideo Dominus hanc in illa pulchritudinem ampliauit, vt incomparabili de-

core omnium oculis appareret. Conſtituit ſe ſancta Iudith ex equorum numero inter myrteta ſtantium, ſeipſam optimo myrto perungens virtutum, & equitem ſuſcepit omnipotentem, tantumque facinus patrauit, inſperatoque potita eſt triumpho. Non adfuit ſanè Deus puellis, quæ, vt intrarent ad Regem Aſſuerum, ex vanitate ſex menſibus vnctæ ſunt oleo myrtino, & aliis ſex quibuſdam pigmentis & aromatibus vſæ. Non enim inter quæuis myrteta ſtare perhibetur immotus, licet equo inſidens vir iſte Deus, ſed inter myrteta quæ erant in profundo: quæ ſcilicet humilem calidamque ſimul cum odore myrti naturam ſapiunt. Quo quidem ſtatu adeò oblectatur, vt ter referatur ſtare inter myrteta hæc humilitatem redolentia. Quamobrem Eſdras poſtea vniuerſæ Eccleſiæ, quæ de captiuitate redierat, Tabernaculorum ſollenne feſtum iuxta legis à Domino præſcriptum indicens, ait: Egredimini in montem, & afferte frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, (hoc eſt, cedri) frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemoroſi, ramis videlicet copioſi, ac foliis; vt fiant tabernacula, ſicut ſcriptum eſt. Vbi Interlinearis, De his omnibus tabernacula facimus, cùm bonis delectati operibus, totum animum à mundanis illecebris abſtrahimus. At qui ſibi blandientes nõ ex charitatis calore myrtinum virtutum extrinſecus odorem ſpirare cernuntur, non è myrti frondibus tabernaculum ſibi humile conficiunt, nec ſtant poſt virum iſtum inter myrteta, quæ erant in profundo; quin potiùs habitant inter myrteta, quæ ſunt in propriæ montibus excellentiæ: non ſecus ac illi, qui humilitatis quidem profundum in ſeipſis à veritate compulſi agnoſcunt, non tamen ex humilitatis feruore ac charitate aliis patere cupiunt. Qua de re omnino conſule deuotum Bernardum perpulchre illud enarrantem: Cùm eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum. Quæ enim docet de nardo, myrto ſunt admodum conſentanea, & huic loco vicina; quæ quidem retuliſſemus, ac facilè è re noſtra, niſi prolixitas nos deterruiſſet. Ne ergo mireris vngentis Magdalenæ cauſam, ſemper virum hunc inter myrteta ſtare aſſuetum, ſuſcepiſſe tutandam. Licet autem breuitati ſtudere cupiamus, non tamen ille diſſimulandus eſt ſcrupulus: cur potiùs inter myrteta vir equitans appareat, quàm inter alia, ex quibus tabernaculum etiam

Eſth.2. C.12.

2.Eſd.8. D.15.

Interlin.

D. Bern. ſerm. 42. in Cant 1.

Luc.7.

cōpingitur, & quàm inter ea, quæ excelſiora arborum genera in Iſaia nominauit; cùm præſertim ſodales inſtruens, qualis ſit forma dilecti
Cant.5. ſponſa teſtetur: Species eius vt libani, electus vt cedri. Libanus
Greg. ibi. quippe, Gregorio teſte, mons eſt, in quo ſublimes valde & odoriferæ arbores habentur: cedrus autem excelſa eſt valde arbor, & odora, & imputribilis. Et quidem ex ipſomet Gregorio ſatisfacere poſſumus; ibidem enim ſubiicit: Chriſtus autem excelſior cedris exiſtit; quia, quamuis homo ſit, tamen Deus eſſe non deſiſtit. De quo per
Iſa.52. Eſaiam dicitur: Et ſublimis erit valde. Odorus etiam ſuper omnes
Cant.2. eſt Chriſtus; quia ipſe de ſeipſo ait: Ego flos campi, & lilium conual-
Matt.4. lium. His adde Seruatoris aſſertum: Vbi fuerit corpus, illic congre-
Chryſ. gabuntur & aquilæ. Ac ſi diceret: Sicuti vultures & aquilæ etiam trans maria dicuntur ſentire cadauera, & ad eſcam auidè congregari: pari, imò maiori ratione, vbi erit corpus meum omni odorum fragrantia fragrantius, vos electi olfacietis, & cupidiſſimi in aëra volabitis in aduentu meo; & mecum eritis, quaſi membra cum capite:
1.Theſ- odore pantheræ lōgè ſuauiori rapiemini in aëra. Quapropter & per
ſal. 2. ſponſam ei dicitur: Curremus in odorem vnguentorum tuorum.
Cant.1. Igitur Gregorius per arbores excelſas declarat in Chriſto diuinitatem indicari. Quare cùm hîc equum rufum, qui humanitas eſt ſanguine ſuo rubens, aſcendat; meritò inter humilia myrteta potiùs apparere deſcribitur. Exinaniuit enim ſemetipſum, cùm in forma Dei
Phil. 2. eſſet, vt Paulus docet, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Quid ni ſtet inter myrteta medicinalia, qui medicari volens tot Hebrææ gentis ac totius humani generis calamitatibus apparet? Quid ni ſtet inter myrteta,
Pſ.117. lapis angularis, pax noſtra, faciens vtraque vnum, merito paſſionis
Eph.2. ſuæ, per mundum Apoſtolicos agitans equos. Moralis Gloſſa verbo,
Gloſſa 2.Eſd.8. Et frondes myrti, apud Eſdram, inquit: Et frondes myrti habentis virtutem conſolidandi, propter quod deſignat patientiam in aduer-
Cato. ſis. Cato, referente Plinio, tria genera myrti prodidit, candidam, ni-
Plin. lib. 15.c.29. gram, coniugalem, fortaſſis à coniugiis ex illo Cluacinæ genere. Fuit enim myrtus, vbi nunc Roma eſt, iam tum cùm conderetur. Quippe ita traditur: Myrtea verbena (i. ſacra) Romanos, Sabinoſque, cùm propter raptas virgines dimicare voluiſſent, depoſitis armis pacifica-

tos

tos in eo loco, qui nunc ſigna Veneris Cluacinę habet. Cluere enim antiqui pugnare dicebant. Et in ea quoque arbore ſuffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam cōiunctioni & huic arbori præeſt Venus. Solus autem Chriſtus, qui & Romam ſuæ ſedem eſſe Monarchiæ voluit, carnem, vt dicebamus, cum ratione, ac rationem cum Deo, in integrum conſolidare potuit: qui & binos, vt eſſent in vnum, Gregorio teſte, ad prædicandum diſcipulos deſtinauit. Solus ipſe Iudæam cum Gentilitate in vna Eccleſia Catholica coniugare potuit. Vnde Paulus: * Nunc autē in Chriſto Ieſu vos, qui aliquādo eratis longè, facti eſtis propè in ſanguine Chriſti. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens inimicitias in carne ſua; legem mandatorum decretis euacuans, vt duos condat in ſemetipſo in vnum nouum hominem, (ô admirandam conſolidātis huius myrti virtutem!) faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno corpore, Deo per crucem, (aſcenſum nempe equi ruſi) interficiens inimicitias in ſemetipſo; tanquam myrtinum vnguentum optimum, ad ſe attrahens vulnerum putredinem, quam teſta verus Iob radat; membraque extrema coniungens. Et veniēs, in his vtique equis Apoſtolicis, euangelizauit pacem vobis, qui longè fuiſtis, & pacem iis qui propè: quoniam per ipſum, tanquam equitē, habemus acceſſum ambo in vno Spiritu ad Patrem. Ergo iam, in Eccleſia militante vos Gētiles, non eſtis hoſpites & aduenæ; ſed eſtis ciues Sanctorum, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentū Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Ieſu Chriſto. Cùm itaque Deus videatur vt medicus conſolidaturus confracta, diuiſaque & diſiuncta compacturus in vnum, quam vnitatem adeò in ſuprema illa cœna commendauit, & inculcauit, & à Patre pro ſuis exorauit: conſolidante vtique myrto potiùs, quàm aliis arboribus, circumdatus apparere debuit.

*Luc. 10. Gregor. hom. 17. in Euāg. *Eph. 2. C. 13. Mat. 21. Factū eſt in caput anguli. Iob 2. Ioan. 17.*

Cuius quidem rei non in poſtremis ea eſt habenda ratio, quòd myrtum prælegerit, vtpote quæ ex ſua incarnatione, paſſione, deſcenſu ad inferos, poſt reſurrectionem Apoſtolorum in orbe prædicatione, ipſorumque ad ipſum in morte reditu, vitiorumque extirpatione, coronam electis confectam præ ſe ferat. Quod & conuenientiſſimè præcedenti connectitur viſioni, qua Dominus ad con-

uerſionem pœnitentiamq́ue per Prophetam populum conuocauit: nunc contritis ac verè conuerſis regnum cælorum appropinquare demonſtrans, inter myrteta conſpicitur: & qui ter ſe Dominum exercituum inculcauerat, ad ſuam excitans militiam, ter inter myrteta ſtare dignoſcitur, coronam victoribus oſtendens. Quoniam, authore Plinio, myrtus bellicis quoque ſe rebus inſeruit, triumphanſq́ue de Sabinis Poſthumius Tubertus in conſulatu (qui primus omnium ouans ingreſſus Vrbem eſt) myrto Veneris victricis coronatus inceſſit, optabilemq́ue arborem etiam hoſtibus fecit; quoniam rem leuiter ſine cruore geſſerat. Hæc poſtea ouantium fuit corona, excepto M. Craſſo, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus inceſſit. Maſſurius auctor eſt, curru quoque triumphantes myrtea corona vſos. L. Piſo tradit, Papyrium Maſonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corſis, myrto coronatum ludos Circenſes ſpectare ſolitum. Auus maternus Africani ſequentis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis vtebatur, laurea, & myrtea, qui & hoc vouerat. Cùm itaque Rex ſit in accubitu ſuo, in ſinu Patris, nardus humilitatis noſtræ, amoris calore ſuccenſa, ſpiret odorem, qui ad eum vſque perueniat; nec ceſſet, quoadusque ille occurrat ſtans inter myrteta; quod Ioannes explicuit, dicens, In capite eius diademata multa: iuxta ſcilicet manſionum multitudinem. Coronandi igitur hilares dixerunt:

Matt. 4. Luc. 10. B. 9. Plin. lib. 15. c. 29. Apoc. 19. B. 12. Ioan. 14.

70.

Apoſtoli vbique prædicāt, & idolatriam euertunt.

Inſtitutio octaua.

P*Erambulauimus terram*; vtq́ue omnem intelligas, addunt, *Et ecce omnis terra habitatur, & quieſcit.* Prædicauimus in orbe terrarum: cui dæmonum ceſſit infeſtatio. Quàm apprimè inter myrteta hi equi, & non equites poſt Chriſtum, qui & pedes circuibat totam Galilæam, & omnes ciuitates & caſtella, ſpectentur, audi [a] Plinium: Virgæ quoque myrti geſtatæ manu viatori proſunt in longo itinere pediti. [b] Euntes ibant, quia grandis eis reſtabat via, & flebant hominum interitum, mittentes ſemina ſua myrteis coronis accommoda: quas attendentes, vniuerſam terram percurrebant. [c] Bonum (inquit ille pedes, equus tamen velociſſimus, Paulus) certamen certaui, curſum cōſummaui, fidem ſeruaui. In reliquo, repoſita eſt mihi corona iuſtitię,

Matt. 4. D. 23. Matt. 9. D. 35. [a] Plin. l. 15. c. 29. [b] Pſ. 125. [c] 2. Tim. B. 7.

iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iuſtus Iudex: non ſolùm autem mihi, ſed & ijs, qui diligunt aduentum eius. id eſt: Coronandi ſunt mecum myrto, quotquot equos ſe Domino aſcenſori exhibent. Qui enim aliquando equites eſſe cupiunt, reuera minimè affirmare poſſunt: Ecce nos reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te. hoc namque ſolis congruit equis, oneri equitantis Domini ſeipſos totos ſubdentes, vel temporalium aut propriarum voluptatum ſarcinis ne punctum quidem occupatis, vt omnem poſſint percurrere mundi regionem, ac iucundi equiti reſpondere: Perambulauimus terram, & ecce omnis terra habitatur & quieſcit ſub vnius Dei vexillo: quid ergo erit nobis? num tecum myrtea donabimur corona? Fecimus quod iuſſiſti, quod facere debuimus: damnationis enim æternæ væ mihi eſt, ſi non euangelizauero. Perambulauimus terram; & ecce omnis terra habitatur, & quieſcit; excluſo iā tyranno, qui ſeſe iactabat inquiens: Circuiui terram; & nullo mihi ex aduerſo reſiſtente, vt Princeps huius mundi facilè perambulaui eam: quam quia ſuo ſubiugarat imperio, totam nos percurrere debellando oportuit. Et ita reuera factum eſt: quaſi enim ſagittæ à potētiſſima Dei manu emiſſæ, Apoſtoli totam terram peragrarunt. Pater Hieronymus enarrans illud in Iſaia huius viri inter myrteta ſtantis aſſertum, Et poſuit me ſicut ſagittam electam, in pharetra ſua abſcondit me; ſcribit in hunc modum: Quando dicit, ſagittam electam; oſtendit habere Deum ſagittas plurimas, ſed non electas: quæ ſagittæ Prophetæ ſunt, & Apoſtoli; qui in toto orbe diſcurrunt: de quibus & in alio loco canitur: Sagittæ tuæ acutæ potentiſſimæ; populi ſub te cadent. & iterum: Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus deſolatorijs. Chriſtus autem de multis ſagittis, & filijs plurimis, vna ſagitta electa, & Filius vnigenitus eſt: quam in pharetra ſua abſcondit, id eſt, in humano corpore; vt habitaret in eo plenitudo diuinitatis corporaliter. Capite quoque triceſimo quarto in calce inquit: Quodque (ab eo ſcilicet loco, Illuc congregati ſunt milui, vſque in finem capitis) Septuaginta tranſtulerunt, Ibi obuiauerunt ſibi cerui, & viderunt facies ſuas; numero tranſierunt: vnus ex ipſis non perijt, (ſic etiam Baſilius legit contra Eunomium libro quinto, capite contra eos qui dicunt, ſæpe ſcriptum eſſe de Patre & Filio, & de Spiritu ſancto tantùm in

Mat. 19 D.27. *1. Cor. 9. C.16.* *Iob 1. B.7.* *Ioan. 12.* *P. Hier. Iſa. 49. A.* *Pſal. 44. B.* *Pſ. 119. B.* *Idem P. Hier. in Iſa. 34.* *Baſilius contra Eunom. libro 5.*

ſacro

Athan. ſacro baptiſmate eſſe ſcriptum. Athanaſius tamen de fide Trinitatis & vnitatis libro vno, ſine negatione legit, Vnus ex ipſis perijt. nempe Iudas, iuxta illud Seruatoris: Nemo ex eis perijt, niſi filius perditionis. Et vulgata editio habet: Et legite vnum ex eis. Mathiam ſcilicet) nec quæſiuit alterum. Dominus enim præcepit eis, & Spiritus eius congregauit eos: & ipſe dedit eis ſortes, & manus illius diuidet eis: vt paſcantur in ſempiternum, & poſſideant in generatione generationum, & requieſcant in ea: Sic allegoricè interpretabimur, vt doceamus ceruos, id eſt, Apoſtolos, & ſanctos quoſque Doctores, (de quibus ſcriptum eſt: Sicut deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Et alibi: Vox Domini perficientis ceruos. Et rurſum: Ceruus amicitiæ & pullus gratiarum tuarum loquantur tibi. Et in Iob: Cuſtodiſti autem menſes ceruorum, & partus eorum emittes. Et in Cantico canticorum dicitur: Similis eſt fratruelis meus capreæ, vel hinnulo ceruorum, ſuper montes aromatum) obuiaſſe ſibi in Hieruſalem, & mutuos vidiſſe conſpectus; & tranſiſſe, ac reliquiſſe eam; & ad diuerſas prouincias perrexiſſe: quia Dominus mandauerit eis; Ite, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti; & Spiritus illius congregauerit eos, dederitque eis ſortes atque diuiſerit, vt alius ad Indos, alius ad Hiſpanias, alius ad Illyricum, alius ad Græciam pergeret, & vnuſquiſque in Euangelij ſui atque doctrinæ prouincia requieſceret. Suffragatur & Cyrillus ibidem: Mandatũ ſiquidem illud,[a] Et eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vſque ad vltimum terrę, perfecerunt. Paulus:[b] Sed dico, Nunquid non audierunt? Et quidem [c]in omnẽ terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorum. Conſule [d]Patrem Hieronymum optimè in hunc ſenſum interpretantem hunc Iſaiæ locum: [e]Et erit in die illa: adiiciet Dominus ſecundò manum ſuam, ad poſſidendum reſiduum populi ſui, quod derelinquetur ab Aſſyriis, & ab Aegypto, & à Phetros, & ab Aethiopia, & ab Elam, & à Sennaar, & ab Hemath, & ab inſulis maris. Et leuabit ſignum in nationes, & congregabit profugos Iſrael, & diſperſos Iuda colliget à quatuor plagis terræ: & auferetur zelus Ephraim, & hoſtes Iuda peribunt. Ephraim non æmulabitur Iudam, & Iudas non pugnabit contra Ephraim. Et volabunt in humero

Ioan. 17. *Pſal. 41. A.* *Ibi 28. B.* *Iob 39. A.* *Cant. 2. B.* *Mat. 28. D.* *Cyrill. in Iſaiam.* [a]*Act. 1. B. 8.* [b]*Rom. 10 C. 18.* [c]*Pſ. 18. A. 5.* [d]*P. Hier.* [e]*Iſa. 11.*

humero Philiſthiim per mare, (Septuaginta: Volabunt in nauibus alienigenarum) ſimul prædabuntur filios Orientis: & Idumæa & Moab præceptum manus eorum, & filij Ammon obedientes erunt. Et deſolabit Dominus linguam maris Aegypti, & leuabit manum ſuam ſuper flumen in fortitudine ſpiritus ſui: & percutiet eum in riuis ſeptem, ita vt tranſeāt per eum calceati. Et erit via reſiduo populo meo, qui relinquetur ab Aſſyriis, ſicut fuit Iſrael in die qua aſcendit de terra Aegypti. Qui locus diffuſiùs edocet, quod Apoſtoli hîc ſe peregiſſe reſpondent: Perambulauimus terram, & ecce omnis terra habitatur & quieſcit: vt ſit diſtributio accommoda pro generibus ſingulorum, quorum plura Iſaias enumerat; non autem pro ſingulis generum, vt paſſim in Apocalypſi eſt legere. Tradunt enim Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, quòd Apoſtoli in toto orbe diſperſi Euangeliū prædicarint. Atque ita noſtra tempeſtate quædam Chriſtianæ Religionis inſignia reperta fuiſſe in Eoa India percepimus. [a]Abdias quoque Babyloniæ Epiſcopus, Apoſtolorum diſcipulus, de hiſtoria certaminis Apoſtolici, ab eo Hebraice conſcripta, & à [b]Iulio Africano (cuius interpretis [c]Pater Hieronymus meminit) Latinitate donata, libro nono in principio ſcribit: Negotiator apprehēſum ſanctū Thomam deduxit ad nauem ſuam. Et aſcendentes, menſe tertio in Indiam citeriorem euecti ſunt: obſtupuitque negotiator cauſam velocitatis, eò quòd iter illud, quod aliàs trium annorum ſpacio vix expediebatur, nunc in tribus menſibus eſſet impletum. Quòd ſi memoria recolas quæ Aſtrologi, quæque Ariſtoteles, & quæ ipſa veritas habet de terræ quantitate, ac de zonis habitabilibus, certiſſimè agnoſces, nulla terrarum ſpacia triēnali nauigatione fuiſſe inacceſſa, potuiſſe. Hinc clamabant Seraphim: [d]Plena eſt omnis terra gloria eius. Quod ſic Damaſo [e]Pater Hieronymus explanat: Hoc adhuc à Seraphim dicitur de aduentu Domini Saluatoris, quomodo in omnem terram prædicatio illius porrigatur, & Apoſtolorum ſonus mundi limites penetret. Vnde ſponſa: [f]Crura illius colūnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas. Per crura enim (ait [g]Gregorius) Apoſtolos intelligimus, per quos vniuerſum mundum circuiuit, & fidem eis prædicantibus populis audientibus ſparſit. Sed crura columnæ marmoreæ eſſe perhibentur: quia Eccleſiam inflexibiliter ſuſtinent, dum

[a] Abdias libro 9.
[b] Iulius Afric.
[c] P. Hier. Epiſt. ad Magnū Orat. t. 2. 108. K. vide Niceph. l. 5. cap. 21.
[d] Iſaia 6. A. 4.
[e] P. Hier. ad Damaſ t. 4. Vide Abul p. prolog. in Matt. q. 4. & in ſuo prol. quæſt. 20.
[f] Cant. 5.
[g] Gregor.

contra omnes aduerſarios eorum prædicationibus & exemplis roboratur. Ideo dicunt, habitatur, & quieſcit. Super baſes autem aureas columnæ fundatę ſunt: quia à Prophetarum dictis, vt fortes perſiſterent, fidem integram acceperunt. Vnde ipſe Primas Apoſtolo-
2. Pet. 1. rum ait: Habemus firmiorem propheticum ſermonem: cui bene facitis attendentes tanquam lucernæ ardenti in caliginoſo loco. Ideo enim aureæ dicuntur, quia luce ſapientiæ reſplendeſcere ſciuntur. Hæc itaque viſio Zachariæ, baſis eſt aurea, ſuper quam fundati ſunt Apoſtoli, & tanquam firmiſſimæ columnæ erecti; cùm multò priùs vaticinata vidiſſent, quæ per eos tanquam velociſſimos equos diuinus eques erat effecturus in orbe terrarum. Et omnis terra, huiuſcemodi baſibus aureis & marmoreis columnis quaſi pulcherrimis capitibus inſidens, ecce habitatur ab Angelis ſanctis, & ab Apoſtolis & Prophetis incolitur, & in altiſſimo, qui eſt vera quies, ſum-
Iſaiæ 48. & 57. ma fruitur quiete, idolorum faſcinationibus liberata. Non enim eſt pax impiis, hoc eſt, in Deum ſceleſtis: quia cor impij, quaſi mare feruens, ſicut & malus, qui poſſidet, ſpiritus æſtuat. Ille autem felix, ille pacatus, cuius terram ſe perambulaſſe, hoc eſt, ſine offenſione per-
Matt. 5. curriſſe, ij, qui ſal terræ ac lux mundi appellati ſunt Apoſtoli, eamque omnem à ratione ſanctiſque monitis inhabitari, ac ſub Apoſtolica Deique diſciplina quieſcere, gaudētes, Domino exercituum, qui inter myrteta coronaturus legitimè certantes expectat, referre poſſunt. Hic finis, hic ſcopus, hoc deſiderium omniſque labor Apoſtolicus à nobis expoſtulat: noſtram in pace habitationem, noſtrum
Luc. 10. idque ſummum bonum, noſtram tandem quietem. Primùm dicite, Pax huic domui. Nos verò miſeri perambulanti Satanæ, qui nobis omnia mala molitur, intellectus ac voluntatis valuas accurrentes pandimus: antequam cornu tentationis inſonuerit, equum illi noſtrum paratum exhibemus. Dei autem curſoribus Apoſtolis nec procul prædicationis tuba perſtrepentibus, nec tot coràm allicientibus beneficiis, nec tot eorum pro nobis incommodis mouemur, aut à mortis ſomno excitari volumus. Et equitem Deum effrænes, & oblatam ſub eo quietem indomiti reſpuimus. Quid ergo de nobis ſperandum? quid? A deuio in deuium, à præcipitio in præcipitium, à triſtitia in triſtitiam, à calamitate in calamitatem, ac denique à barathro

thro in æternũ illud incidere barathrũ. Quò enim Stygius ille colonus, & vnde, niſi ex his ad hęc nouit ducere ſuos? Sicut è contrà cęleſtis incola cæleſtia feliciaque ſuis imprecatur, quemadmodum & hîc facilè diſcere poteris: attende quid ſequatur.

Inſtitutio nona.

ET reſpondit Angelus Domini, & dixit: Domine exercituum, vſquequo tu non miſereberis Hieruſalem, & vrbium Iuda, quibus iratus es? abbreuientur [a]hebdomadæ annorum ſolarium in annos lunares: abbreuiētur [b]dies propter electos, quos in teipſo nobis reuelas, & ad preces fundendas me inter myrteta conſtitutus excitas. Dictio profectò illa, reſpōdit, Dominum præloquutum ad Angelum demonſtrat. Gregorius: [c]Nam quia ſpiritali naturæ ex corporea appoſitione nihil obſtat, loquitur Deus ad Angelos ſanctos, eo ipſo, quo eorum cordibus occulta ſua inuiſibilia oſtendit, vt quicquid agere debeant, in ipſa contemplatione veritatis legant, vt velut quædam præcepta vocis ſint ipſa gaudia contemplationis. Quaſi enim audientibus dicitur, quod videntibus inſpiratur. Dicere ergo Dei eſt, in ſeipſo eis hoc, quod rectè agatur, oſtendere, & per vim internæ viſionis, eorum mentibus exhibenda iudicia occultis motibus inſpirare. Aliter loquuntur Angeli ad Deum, ſicut & per Ioannis Apocalypſim dicunt: Dignus eſt agnus, qui occiſus eſt, accipere virtutem, & diuinitatem, & ſapientiam. Vox namque Angelorum eſt in laude conditoris ipſa admiratio intimæ contemplationis. Virtutis diuinæ miracula obſtupuiſſe, dixiſſe eſt: quia excitatus cum reuerentia motus cordis, magnus eſt ad aures incircumſcripti ſpiritus clamor vocis. Quæ vox ſe quaſi per diſtincta verba explicat, dum ſeſe per innumeros modos admirationis format. Deus ergo Angelis loquitur, cùm eis voluntas eius intima videnda manifeſtatur; ſicut in hac viſione factum eſt. Angeli autem loquuntur Domino, cùm per hoc, quod ſuper ſemetipſos reſpiciunt, in motum admirationis ſurgunt; quemadmodum hic Angelus reſpondet, ac ſi dicat: Tot immenſa ſtupendaque miracula in terris operaturum te nobis indicas, Domine militiarum; & loca ſancta pateris adhuc deſolata? Iam ſeptuageſimus annus eſt. Licet non plures interfluxiſſent anni, admiratione ſanè

71. Angelus orat, vt ores.

a Dan. 9.
b Matth. 24. B. 22. Mar. 13. C. 20.
c Mor. 2. cap. 5.
Apoc. 5.

dignum eſt, ſeptuaginta annos te potuiſſe irato ac ſeuero vultu contra adeò chara loca perſiſtere. Gratias tibi ago, quia inter myrteta iam tandem cõſpiceris, orationi te facturum locum indicans. Quòd
Plin. lib. 23. c. 9. autem ita ſit, myrti natura docet: ſiquidem, teſte Plinio, faſtidium abigit. Deus ergo ex Adami commiſſo totam quodammodo faſtidit illius poſteritatem, & ex horum Iſraelitarum ac ſuorum maiorum vitiis faſtidio quodã quaſi affectus, in eos animaduertit, & vſque ad nauſeam illius populi coram Domino ſacrificia deuenere. Solus huius viri ſuper crucis equum aſcenſus & ab Iſraelitico & ab humano genere faſtidium omne è medio tollere potuit: ita vt propriiſſimè
Pſal. 39. inter myrteta appareat. Ille Dei tædium abſtulit, dicens: Holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti, præ faſtidio: tunc quaſi myrtus dixi, ecce venio, ecce equum rufum aſcendo: quia nauſeans expro-
Pſal. 49. braſti, Nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hir-
C. 13. corum potabo? & efflagitaſti, à me ſoluendum, Immola Deo ſacrifi-
Pſ. 115. cium laudis, & redde altiſſimo vota tua. Vota mea Domino reddam
18. in conſpectu omnis populi eius: propterea congrega eos de nationibus: in atriis domus Domini; quare illam inſtaura: in medio tui Hieruſalem; quapropter ipſam reædifica. Et vt myrtus ſuauitatis odorem exhalans in crucis textu poſitus à te omnem auferam nauſeam; & ab omnibus hominibus, ita vt hilares in poſterum maieſtati tuæ certatim obtemperare feſtinent, & in eis gratioſiſſima myrteta naſcantur.

Dic, obſecro, quicunque ſis: nónne tua cauſa in crucem equumque rufum actus vir, qui Deus eſt, ſtans inter myrteta, omnem à te in ſtudioſis actionibus torporem tanquam myrtus exulare compellit?
Exod. 17. C. Nónne illud fuit Aaronis & Hur & Moſis ingenium, ne manus & oratio ac opera Moſis laſſeſcerent præ grauedine, partaque victoria contra Amalech in ruinam cederet Iſraelis? Quídnam illis conſilij?
Interlin. audi. Sumentes igitur lapidem, (Interlinearis, Chriſtum,) poſuerunt ſubter eum, in quo ſedit ac requieuit Moſes. Si Chriſtum tanquam fundamentum profundumque myrtetum ieceris in anima tua, illique inſederit, meditatione aſſidua omni faſtidio purgandam ne du-
Pſal. 44. bites. Virga tua, quaſi myrti, & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt:
Gen. 32. adeò vt in baculo meo tranſierim Iordanem: qui tenellus me domi

con-

continebam. En Chriſtus pro te, Angelus quoque pro te in oratione pernoctat: quæ tibi ſolatia reportant in Zacharia lætus ac gratus attende; ac pro te, ac pro aliis, orationibus intende. *Luc. 6.*

TEXTVS.

Clama, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: Zelatus ſum Hieruſalem & Sion zelo magno. Et ira magna ego iraſcor ſuper gentes opulentas: quia ego iratus ſum parum, ipſæ verò adiuuerunt in malum. 72.

PARAPHRASIS.

Dic publicè: Sic ait Dominus exercituum: Ingens eſt amor meus erga Hieruſalem vrbem, & Sionem Templi locum; ita vt zelo, non odio, caſtigauerim. Magnaq́. ſumenda eſt vltio de gentibus, quæ proſperantur, & vt pædagogi ſuperimpoſitæ ſunt: quia pluſquam volueram, depreſſerunt.

COMMENTARIA.

EXauditæ orationis fructum Zachariæ Angelus denuncians, imperat, vt aperta præconiſq́ue voce alijs prædicet. *Clama.* Chaldæus *paraphraſtes, Vaticinare. *Hæc dicit Dominus ſabaoth*, qui nec falli, nec fallere poteſt, omnipotens militiarum Dominus, & exercituum. Id enim iuxta Septuaginta & Theodotionem eſt ſabaoth; non autem nomen proprium cuiuſdam tertij Dei, cuius Prophetæ ſint Helias, Ioel, & Zacharias, vt portentoſa loquentes Gnoſtici confingunt: &, ne immoremur, lege (ſi placet) de his Diuum Irenæum aduerſus hæreſes Valentini & ſimilium libro primo, capite triceſimo quarto. *Vide ſuprà:* Ad quos clamabant Prophetæ priores. *D. Iren. l. 1. c. 34.*

Zelatus ſum. Ex vehemēti amore corripui moderatè Hieruſalem: vt ad verum ſolumq́ue meum amorem illam tanquam ſponſus errantem ſponſam reduxiſſem. Optimè præmiſſa viſione aduentus Domini, cæterorumq́ue myſteriorum, quæ declarauimus, ſtatim ſuum magnum zelum præcipit Deus inclamare Vatem: vt & tanta erga nos Dei beneficia credamus, illius conſiderantes ſingulariſſimā in hominū genus, peccatricemq́ue Ieruſalem, charitatem, & ea non

Ioan.3. meritis vllis creaturæ,ſed diuino zelo aſcribamus. Sic enim Deus di-
Iſaia 9. lexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret. Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis: & factus eſt principatus ſuper humerum eius, & vocabitur nomen eius, Admirabilis, Conſiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri ſæculi, Princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium: & pacis non erit finis, ſuper ſolium Dauid &
Mich. Palat. ſuper regnum eius ſedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio & iuſtitia amodo & vſque in ſempiternum. Vndénam hæc?
[b]*P.Hier. Nabū 1.* Zelus Domini exercituum faciet hoc. Conſule [a]Michaelem Palatiū,
Zelus. qui eruditè ſcribit in hunc locum de zelo: nos interea [b]Patri Hiero-
[c]*1. Cor. 12.D.* nymo aures porrigamus. Quòd autem zelus in bonam partem accipiatur, & Paulus Apoſtolus oſtendit dicens: [c]Zelamini chariſmata
[d]*2.Cor. 11. A.* maiora. Et in alio loco: [d]Zelor enim vos Dei zelo. Et ipſe Dominus
[e]*Pſ.68.B* in Pſalmo: [e]Zelus domus tuæ comedit me. Et Helias, [f]Zelans, inquit,
[f]*3.Regū 19.B.* zelatus ſum Domino omnipotēti Deo Iſrael. Phinees [g]quoque zelum, & [h]Mathathiæ legimus: & [i]Simonē Zelotem Apoſtolum Ieſu
[g]*Numer. 25.C.* Chriſti, quem Marcus [k]Euangeliſta Simonem Chananæum vocat. Zelatur autem Dominus in ſalutem eorum, quos zelatur: vt quos
[h]*1.Mac. 2.C.* non potuit eius ſeruare clementia, ſeruet æmulatio. [l]Vlciſcens Do-
[i]*Act.1.B* minus, & habēs furorem. quod hîc inquit: Iratus ſum parum. Quia
[k]*Mar.3. C.* diligit [m]Dominus quem corripit; & caſtigat omnem filium, quem recipit: ideo iraſcitur, vt, quod aduerſarium & inimicum ſibi eſt, tol-
[l]*Nahum 1.A.* lat ex hoſtibus; & contrarijs cogitationibus fractis, ſermonibuſque ſublatis, in antiquum redeant ſtatum. Atquē ita caſtigatis iam Iſrae-
[m]*Prou.3. B.* litis amoris ſigna demōſtrat: priſtinum denuncians vrbis ac Templi
[n]*Pagn.* ſtatum, ſeque de hoſtium feritate vlturum.

[o]*Septua.* *Et ira magna ego iraſcor ſuper gentes opulentas.* [n]Pagninus vertit,
[p]*Vatab.* contra gentes quietas; & interpretatur, ſecurè ſedentes, id eſt, Perſas,
[q]*P.Hier.* in quos incipit iratus Deus Angelos mittere, vt in Daniele diximus.
Ezech.5. Tertia tui pars. Septuaginta, [o]cōtra gētes, quæ ſuperimpoſitæ ſunt. Vatablus, [p]Rurſus vehementer iratus ſum gentibus opulentis & ſecuris. Et in idem
P.Hier. recidunt. Quomodo, inquit [q]Pater Hieronymus, ſentiendus ſit fu-
Hier.7. ror, & indignatio, & zelus Dei, ſæpe expoſuimus: quòd humanis
Ideo hæc dicit D. Deus loquatur affectibus: non quò ipſe iraſcatur, ſed quò nos per pœnas atque cruciatus Deum ſentiamus iratum; quod, quantum

eſt

eſt in nobis, peccando facere conamur. Miſit in eos iram indignationis ſuæ, inquit regius Pſaltes. Vtique ſi intrinſecus Deo inhæreret ira, non potuiſſet ad externa mitti. Vt extrinſecam ergo iram & famulam iuſtitiæ ſuæ mittere dicitur. Iam de hac re ſuperiùs verba fecimus, ibi: Iratus eſt Dominus iracundia. *Pſal. 77. E.*

Verùm ſecum pugnare videtur hic Textus: quomodo enim ſtare poteſt ira Dei, eaque magna, cōtra gentes, cum opulentia, cum quiete, cum ſecuritate, ac ſuperimpoſitione, hoc eſt, dominatu ipſarum, & hoc in eos, in quos parum iratus aſſeritur Dominus? Quánam ratione cum magna ira conuenit imperare, cum modica verò tyrannidem pati? Imò præclariſſimè vniuerſa hæc ſibi conſtant. Cui enim propter vitia atque peccata & refrigeſcentem quotidie charitatem iraſcens Dominus, tradit eum perſecutionibus, vt quaſi in conflatorio mundum aurum appareat, & argentum, maximum elargitur beneficium, ac perparum indignatus agnoſcitur; quippe qui vt filium à pædagogo voluerit emendari. Hinc legimus: Obſecro autem eos, qui hunc librum lecturi ſunt, ne abhorreſcant propter aduerſos caſus, ſed reputent ea, quæ acciderunt, non ad interitum, ſed ad correctionem eſſe generis noſtri. Etenim multo tempore non ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltiones adhibere; magni beneficij eſt indicium. Non enim ſicut in aliis nationibus Dominus patienter expectat, vt eas, cùm iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat; ita & in nobis ſtatuit, vt peccatis noſtris in finem deuolutis, ita demum in nos vindicet. Propter quod nunquam quidem à nobis miſericordiam ſuam amouet; corripiens verò in aduerſis populum ſuum, non derelinquit. Reuertar, ait, in miſericordiis. Iratus eſt itaque modicum in eos, quos zelando corrigit: magna verò accenſus eſt ira Deus in eos, quos peccantes in opulentia, in quiete, in ſecuritate, ac in dominio proſperiſque agere permittit, dum peccatorum plenitudinem non impedit accelerari: nec æternas minuit pœnas, aliquas hîc ſumendo: nec tormentis eos exercet, vt aſſueti minùs poſtea ſentiant ſupplicia: nec bonum aliquod in hac fragili breuique vita inſolutum eis relinquit, quod in immortali vita diuinam contra ipſos vindictam vel tantillum lenire queat. Væ vobis diuitibus, quia habetis cōſolationem veſtram. Væ vobis, qui ſaturati *2 Mach. 6. C. 12.* *Luc. 6. D. 24.*

eſtis

eſtis,quia eſurietis. Væ vobis,qui ridetis nunc,quia lugebitis & flebitis. Ve cùm benedixerint vobis omnes homines. Ira magna ego iraſcor contra gentes opulentas. Vlciſcens Dominus in hoſtes ſuos, & iraſcens ipſe inimicis ſuis. Dominus patiens, & magnus fortitudine, & mundans non faciet innocentem. Et eſt ſenſus: Diu quidem ſceleris Aſſyriorum patiens fuit,& magnanimitatis ſuæ fortitudine iniquitates eorum ſuſtinuit, prouocans eos ad pœnitentiam: ſed quia, contempta bonitate Dei, ſecundùm cor impœnitens theſaurizauerunt ſibi iram in die iræ, & quietè ac ſecurè ſibi viſi ſunt viuere; quia cùm venerint in profundum malorum, contemnunt, & gloriantur in delictis ſuis; qui antè patiens fuit,nequaquam eos tanquam mundos & innocentes inultos abire patietur. Quænam fuerit Aſſyriorum immanitas,ſicut hîc contra Perſas innuit Dominus.

Nahum 1. A. *P. Hier.* *Rom. 2. A.* *Prou. 18. A. 3.*

Quia ego iratus ſum parum, correctionem, non deſtructionem, quærens: ipſæ verò gentes adiuuerunt in malum,hoc eſt,malè ac iniquè,quod iuſtum erat, exequutæ ſunt. Ita docet in Iſaia,dicens: Væ Aſſur, virga furoris mei & baculus ipſe eſt,in manu eorum indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum,& contra populum furoris mei mandabo illi,vt auferat ſpolia, & diripiat prædam,& ponat illum in conculcationem quaſi lutum platearum. Ipſe autem non ſic arbitrabitur, & cor eius non ita exiſtimabit; ſed ad conterendum erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum. Dicet enim: Nunquid non Principes mei ſimul Reges ſunt? Et erit: cùm impleuerit Dominus cuncta opera ſua in mõte Sion, & in Hieruſalem,viſitabo ſuper fructum magnifici cordis Regis Aſſur, & ſuper gloriam altitudinis oculorum eius. Dixit enim: In fortitudine manus meæ feci. Ecce virgam & baculum vocat Aſſur Dominus: quia vbi iuſtitiæ ſuæ ſatisfecerit, eo tanquam inſtrumento vſus in filios, ipſum, quaſi lignum,in ignem mittet, vt ardeat. Idem etiam contra Chaldæos & Babylonem , prout hoc loco, fuſiùs in eodem Iſaia comminatus eſt Dominus: Deſcende,ſede in puluere,virgo filia Babylon,ſede in terra: non eſt ſolium filiæ Chaldæorum, quia vltrà non vocaberis mollis & tenera. Tolle molam, & mole farinam; denuda turpitudinem tuam,diſcooperi humerum,reuela crura, tranſi flumina. Reuelabitur ignominia tua, & videbitur opprobriũ tuum:

Iſaia 10. A. 5. *Iſaia 47. A. 1.*

vltionem

vltionem capiam, & non reſiſtet mihi homo. Redemptor noſter Dominus exercituum nomen illius, ſanctus Iſrael. Sede tacens, & intra in tenebras, filia Chaldæorum: quia non vocaberis vltrà domina regnorum. Iratus ſum ſuper populum meum, cōtaminaui hæreditatem meam, & dedi eos in manu tua: non poſuiſti eis miſericordias, ſuper ſenem aggrauaſti iugum tuum valde. Et dixiſti: In ſempiternum ero domina. Non poſuiſti hæc ſuper cor tuum, neque recordata es nouiſſimi tui. Et nunc audi hæc delicata, & habitans confidenter, quæ dicis in corde tuo: Ego ſum, & non eſt præter me ampliùs: non ſedebo vidua, & ignorabo ſterilitatem. Venient tibi duo hæc ſubitò in die vna, ſterilitas & viduitas: & reliqua. Vbi vides iuxta omnes tranſlationes illius dictionis, *opulentas*, in Iſaia nominari molles & teneras, & dominas, & delicatas, & habitātes confidenter, quietè, ac ſecurè, fœcundaſq́;, gentes hás: & quia crudeliter populum Dei vexauerunt, ſuprà quàm Deus ex ordine ſuæ iuſtitiæ miſericordiæ admixtæ iniunxerat, grauiſſimum ipſis indicit excidiū. Quoniam vt inimici ſe habuerunt: Deus autem iam conuerſis effectus amicus Iſraelitis, Iſraelitarum amicorum amicus, & inimicorum inimicus, iuxta fœdus quod pepigerat, eſt declaratus. Viciſſitudines itaque rerum iuſtitiæ miniſtri recogitent, pioque animo, quæ iuſta ſunt, exequantur: Deum ſemper ob oculos habētes nunquam ſine miſericordia iuſtum imperantem, ipſius finem in puniendo pro viribus attingere ſtudeant; cum dilectione hominum, & odio vitiorum, vt in Regula Pater habet Auguſtinus.

Vitæ Moralis Inſtitutio prima. 73.

CLama. Hinc, quàm ſit immenſus Dei amor erga ſuos, licet eos vt iratus flagello petat, elucet. Quid enim [a]peccatrice anima deterius? quid contemptibilius? Num nihil ipſum? Quin ipſo nihil tantò eſt inferior, quantò ancilla domino, imò Deo ſuo: quare, quantumcumque ſeſe poſtea ſubmittat, reuera humilis eſſe nequit; cùm viliorem de ſe æſtimationem concipere non valeat. Ecce ſibi vltimum finem Deumque conſtituit peccatum, quod [b]nihil eſſe adhuc ipſa Philoſophia demonſtrat. Inquirit illa: [c]Qui verò eſt, inquit, omnipotens, nihil eſt quod ille non poſſit? Reſpondet Boetius: Nihil,

Amoris Dei immenſitas erga ſuos.

[a] Luc. 7.

[b] Peccatū eſt nihil.

[c] 3. de cōſol. Phil. proſ. 12.

Nihil, inquam. Philoſophia: Nunquid igitur Deus facere malum poteſt? Boetius: Minimè, inquam. Philoſophia, Malũ igitur, inquit, nihil eſt: cùm id facere ille non poſſit, qui nihil non poteſt. Quæ
Prou. 14. A. 9. cùm ita ſint, Stultus tamen illudit peccatum, (Interlinearis, per riſum operatur ſcelus) & inter iuſtos morabitur gratia: quia non lu-
Interlin. dunt in peccato. Quid ergo Deus, exercituum Dominus, omnipotens (vt dicta ratione fortè hac etiam vice Septuaginta vertunt) omni abiectione abiectiorem ſtultamque peccatricem Hieruſalem tanto licet amore proſequi velit, non id abſcondi potiùs exoptat? quid clamare præcipit? Apud nos, qui zelo vilioris agitur perſonæ, ſuum pro re tam miſera zelum à quopiam alio intelligi, non modò in hominum ora deduci, dedecus exiſtimat, ſecretiſſimumque deſiderat: bone Deus, quódnam hoc præconium? Hæc dicit Dominus exercituum: Zelatus ſum Hieruſalem & Sion zelo magno? Nónne infame? nónne tanto numini indecorum? En, gloriam tuam alteri das; & alteri, quæ facta eſt in ſibilum, & in deriſum, & in opprobrium, & in parabolam omni tranſeunti per viam. Clama, inquis? Nónne prægrande beneficium erit vrbi peccatrici, ſi vel minimum gratiæ tuæ ſignum illi occultè obtendas? Putáſne tanto fauore peccatricem tibi ciuitatem magis deuinciendam? Quin ipſamet tibi opprobrio
Luc. 15. A. vertet. Hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Quid ergo clamare iubes? Hic ſi eſſet Propheta, ſciret vtique quæ & qualis eſt mu-
Luc. 7. F. 39. lier, quæ tangit eum; quia peccatrix eſt. Ecce ſcandalizandi ſunt potiùs hoc tui magni zeli præconio, quàm ad verum amorem pertra-
Luc. 19. A. 7. hendi. Et cùm viderent omnes, murmurabant, dicentes, quòd ad hominem peccatorem diuertiſſet, hoc eſt, ad Zachæum. Quid clamare iubes? te magno teneri miſerabilium Hieruſalem & Sionis amore? Non ſic, non ſic mortales: in felicitate conſtitutos ſe amare clamitant, deiectos verò ne agnoſcere quidem. Quandoquidem tanta eſt Dei ſapientia, vt vincat malitiam; tanta eſt Dei omnipotentia, vt peccata remittat; tanta eſt Dei miſericordia, vt vbi abundauit delictum, ſuperabundet & gratia; tanta eſt Dei bonitas, vt pœnitentem diuinæ faciat naturæ conſortem; tanta eſt denique Dei maieſtas, vt vas contumeliæ, ac confractum, reddat in integrum vas gloriæ; ac magis ininueſtigabiles diuitias ſuas in iuſtificatione, quàm in creatione,

tione, aut glorificatione, declaret, iuxta ea quæ ſuperiùs ex Auguſtino deduximus: meritiſſimè clamandum, publiceque prædicandum præcipit, hoc prænotato titulo: *Hæc dicit Dominus Sabaoth: Zelatus ſum Hieruſalem & Sion zelo magno.* Ibi enim ad meam oſtendendam celſitudinem, & in illius ornatum, immenſos theſauros meos exerui; cui dixi: Et expandi amictum meum ſuper te, & operui ignominiam tuam. Et iuraui tibi, & ingreſſus ſum pactum tecum, ait Dominus Deus; & facta es mihi: & laui te aqua, & emũdaui ſanguinem tuum ex te: & vnxi te oleo. Et veſtiui te diſcoloribus, & calceaui te hyacintho: & cinxi te byſſo, & indui te ſubtilibus. Et ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum. Et dedi inaurem ſuper os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. Et ornata es auro & argento, & veſtita es byſſo, & polymito, & multis coloribus. Similam & mel & oleum comediſti: & decora facta es vehementer nimis, & profeciſti in regnum. Et egreſſum eſt nomen tuum in gẽtes, propter ſpeciem tuam: quia perfecta eras in decore meo, quem poſueram ſuper te, dicit Dominus Deus. Nũc autem etiam plura conferre ſum paratus. Clama igitur, ô Zacharia, vt omne regnum meum, vt omnis creatura mea, quæ facta eſt in muſcipulam pedibus inſipientium, Ieruſalem & Sionem mox ſuſpiciat, & tanquam meam ſponſam veneretur, meoque zelo erga eam magno deferat: nam tandem, vt ex præmiſſa viſione claruit, meipſum illius votis dicabo. Quis mihi det, te fratrem meum ſugentem vbera matris meæ, vt inueniam te ſolum foris, & deoſculer, & iam me nemo deſpiciat? Vatablus, propter te. Similiter Hieremias inquit: Et factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Vade, & clama in auribus Ieruſalem, dicens: Hæc dicit Dominus: Recordatus ſum tui, miſerans adoleſcentiam tuam, & charitatem deſponſationis tuæ, quando ſecuta es me in deſerto, in terra quę non ſeminatur. Et in charitate perpetua dilexi te: ideo attraxi te miſerans. Rurſumque ædificabo te, & ædificaberis, virgo Iſrael: adhuc ornaberis tympanis tuis, & egredieris in choro ludentium. Siquidem

Ezec. 16. B. 8.

Cant. 8. A. 1.

Vatabl.

Hier. 2. A. 1.

Inſtitutio ſecunda.

74\. *Iuxta zeli magnitud. creſcit diſciplin.* **Ezec.5.* *P.Hier.* *Ezec.16. C.* *Exodi 20.* *Orig.homil.8.in Exod.*

Z*Elatus ſum Hieruſalē & Sion zelo magno*. Iuxta magnitudinem zeli & amoris maior effecta eſt diſciplina. *Lege totum caput quintum Ezechielis, vbi prope finem concludit: Et ſcient, quia ego Dominus loquutus ſum in zelo meo, cùm impleuero indignationem meam in eis. Vbi Pater Hieronymus: Zelus autem ſub Metaphora viri & vxoris accipiendus: qui quamdiu vxorem diligit, zelotypus eſt; ſi neglexerit, dicit illud, quod in conſequentibus dicturi ſumus: Zelus meus recedet à te, & vltrà non iraſcar tibi. Amans itaque zelatus eſt Hieruſalem; ſicuti prædixerat: Ego ſum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, viſitans iniquitates patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me; & faciens miſericordiam in millia his, qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea. Vbi Origenes, ſecundùm aliam literam legens; Ego enim ſum Dominus Deus tuus, Deus zelās; ait: Vide benignitatem Dei, quomodo vt nos doceat, & perfectos faciat, ipſe fragilitatem humanorum non recuſat affectuum. Quis enim audiens Deum zelantem, non continuò miretur, & humanæ fragilitatis vitium putet? Sed omnia propter nos agit & patitur Deus; & vt poſſimus edoceri, notis & vſitatis affectibus nobis loquitur. Videamus ergo, quid eſt hoc, quod dicit, quia Deus zelans ego ſum. Sed vt contemplari faciliùs poſſint diuina, de humanis ſecundùm ea, quæ ſuperiùs diſſeruimus, doceamur exemplis. Omnis mulier aut ſub viro eſt, & ſubiecta legibus viri; aut meretrix eſt, & vtitur libertate peccādi. Qui ergo ingreditur ad meretricem, ſcit ſe ad eam ingreſſum eſſe mulierem, quæ proſtituta eſt, & cunctis volentibus patet: & ideo indignari non poteſt, ſi cum ea etiam alios videat amatores. Qui verò legitimo vtitur matrimonio, non patitur in vxore poteſtatem peccandi, ſed accenditur zelo ad caſtitatem matrimonij conſeruandam, quò poſſit ex ea fieri legitimus pater. Hoc ergo exemplo intelligamus omnem animam aut proſtitutam eſſe dæmonibus, & habere plurimos amatores, ita vt intret ad eam modò quidem ſpiritus fornicationis; illo diſcedente, intret ſpiritus auaritiæ; poſt hunc veniat ſuperbię ſpiritus, inde iræ, inde inuidiæ, pòſt etiam vanæ gloriæ, aliique cum eis plurimi ſpiritus immūdi. Iſti autem omnes ita cum infideli anima meretricantur,

tricantur, vt alter alteri non ínuideat, nec zelotypia moueãtur adinuicem. Et quid dico quòd alter alterũ non excludat? imò & inuitãt ſeinuicẽ, & ſponte ſe conuocãt: ſicut paulò antè iam diximus, quod in Euãgelio ſcriptũ eſt de illo ſpiritu, qui exijt ab homine, & regreſ- *Luc. 11.*
ſus adduxit ſecũ ſeptẽ alios nequiores ſe ſpiritus, vt in vna anima ſimul habitarent. Sic ergo nullam zelotypiam amatorum ſuorum patitur anima, quæ dæmonibus proſtituta eſt. Si verò legitimo coniuncta ſit viro, illi viro, cuius matrimonio Paulus animas coniungit & ſociat; ſicut & ipſe dicit, Statui enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto; & de quo in Euangelijs ſcriptum eſt, Quia *Mat. 22. A.*
Rex quidam fecit nuptias filio ſuo: In huius ergo viri nuptias cùm ſe anima dederit, & legitimo eum ſortita fuerit matrimonio, etiam ſi fuit aliquando peccatrix, etiam ſi meretricata eſt, tamen, ſi ſe huic viro tradidit, vltrà eam peccare non patitur. Non poteſt ferre, vt rurſum anima, quæ ſe ſortita eſt virum, alludat cum adulteris: quia excitatur ſuper eam zelus eius viri, & defendit coniugij caſtitatem. Et ideo zelans dicitur Dominus, quia animam ſibi mancipatam non patitur dæmonibus admiſceri. Alioquin ſi eam viderit temerantem iura coniugij, & occaſionem quærere ad peccandum, tunc (vt ſcriptum eſt) dat ei libellum repudij, & dimittit eam, dicens: Vbi eſt libellus repudij matris veſtræ, quo dimiſi eam? Quibus etiam addit, & dicit: Ecce, peccatis veſtris venundati eſtis, & propter iniquitates veſtras dimiſi matrem veſtram. Hæc qui loquitur, zelans eſt, & zelo commotus hæc dicit. Poſt agnitionem enim ſui, poſt illuminationem verbi diuini, poſt gratiam baptiſmi, poſt confeſſionem fidei, & tot tantiſque Sacramẽtis matrimonium confirmatum, non vult nos vltrà peccare, non patitur animam, cuius ipſe vel ſponſus vel vir appellatur, cum dæmonibus ludere, ſcortari cum immundis ſpiritibus, cum vitijs & immunditijs volutari. Quod & ſi fortè aliqualiter eueniat infeliciter, ſaltem vt conuertatur, & redeat, & pœniteat, miſeratus expectat. Nouum enim hoc bonitatis eius eſt genus, vt etiam poſt adulterium, reuertentem tamen ex toto corde pœnitentem ſuſcipiat animam; ſicut & ipſe per Prophetam dicit: Nunquid mulier, ſi exierit à viro, & dormierit cum alio viro, reuertetur ad virum ſuum? Nónne contaminatione contaminabitur? Tu autem fornicata es

cum amatoribus multis, & reuertebaris ad me. Item alibi dicit: Et poſteaquā fornicata es in omnibus his, dixi, reuertere ad me: & nec ſic reuerſa es, dicit Dominus. Hic ergo Deus zelans ſi requirit & deſiderat animam tuam adhærere ſibi, ſi te ſeruat à peccato, ſi corripit, ſi caſtigat, ſi indignatur, ſi iraſcitur, & velut zelotypia quadam erga te vtitur, ſpem tibi eſſe ſalutis agnoſce. Si verò caſtigatus non reſipiſcis, correctus non emendaris, verberatus contemnis, ſcito, quòd ſi eò vſque peccando profeceris, diſcedet à te zelus eius, & dicetur tibi illud, quod per Ezechielem Prophetam ad Hieruſalem dicitur: Propterea diſcedet zelus meus à te, & non iraſcar vltrà ſuper te. Vide miſericordiam & pietatem boni Dei: quando vult miſereri, indignari ſe dicit, & iraſci; ſicut per Hieremiam dicit: Dolore & flagello caſtigaberis Hieruſalem, vti ne abſcedat anima mea abs te. Hæc ſi intelligis, miſerantis Dei vox eſt, vbi iraſcitur & zelatur, vbi adhibet dolores & verbera. Flagellat enim omnem filium, quem recipit. Vis autem audire indignantis Dei terribilem vocem? Audi quod dicit per Prophetam. Cùm enumeraſſet multa nefanda, quæ commiſerat populus, addit etiam hæc: Et propter hoc (inquit) non viſitabo ſuper filias veſtras, cùm fornicantur; neque ſuper nurus veſtras, cùm mœchantur. Hoc eſt terribile, hoc extremum, cùm iam non corripimur pro peccatis, cùm iam non corrigimur delinquentes. Tunc enim, cùm exceſſerimus peccandi modum, Deus zelans auertit à nobis zelum ſuum, ſicut & à diabolo: qui peccandi iam modum exceſſit, ſicut Propheta dicit, quemadmodum veſtimentum in ſanguine concretum non erit mundum, ita & ipſe non erit mundus in hoc ſæculo. Quia ergo miſericors eſt, & omnes homines vult ſaluos fieri, propterea dicit: Viſitabo in virga ferrea facinora eorum, & in flagellis peccata eorum. Miſericordiam autem meam non auferam ab eis. Viſitat ergo Dominus animas, & requirit, quas diabolus iſte peſſimus genuerit pater; & dicit ad vnamquamque earum. Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. Viſitat ergo te poſt peccatum, & commonet te, & in flagello & virga te viſitat pro peccatis, quæ tibi pater diabolus ſuggeſſit, vt reddat tibi illud in ſinum, id eſt, dum in corpore degis. Et ſic cōpletur, Reddit peccata patrū in ſinus filiorum

Pſal. 44.

in

in tertiã & quartã progeniẽ. Deus enim zelans eſt;& animã quã ſibi deſpondit in fide, non vult illam permanere in cõtaminatione peccati,ſed vult eam citò purgari,vult eam velociter abiicere omnes immunditias ſuas; ſi cui fortè ſubreptũ ſit. Si verò permanet in peccatis, & dicit, Non audiemus vocẽ Domini,ſed faciẽtes faciemus volũtates nostras, & incendemus ignem Reginæ cæli, hoc eſt, ſacrificabimus Lunæ, (ſicut exprobratur per Prophetam) tunc ſeruantur etiam ipſi ad illam Sapientiæ ſententiam, quæ dicit: Quoniam quidem vocabam, & non audiebatis, ſed irridebatis ſermones meos: itaque & ego veſtræ perditioni ſuperridebo. Vel illam, quæ poſita eſt illis in Euangelio, dicente Domino: Diſcedite à me in ignem æternum, quem præparauit Deus diabolo, & angelis eius. Ego opto, vt, dum in hoc ſæculo ſum, viſitet Dominus peccata mea, & hîc mihi reſtituat, vt ibi dicat etiam de me Abraham, ſicut dixit de paupere Lazaro ad diuitem : Memento, fili, quòd recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala: nunc autem hic requieſcit, tu verò cruciaris. Propterea ergo cùm corripimur, cùm caſtigamur à Domino, eſſe non debemus ingrati: ſed intelligamus propterea nos in præſenti ſæculo corripi, vt in futuro requiem conſequamur. Sicut & Apoſtolus dicit: Cùm autem caſtigamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Propterea denique & beatus Iob libenter ſuſcipiebat cuncta ſupplicia, & dicebat: Quia ſi bona accepimus de manu Domini, nónne & mala tolerabimus? Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum. Ex zelo amantis Dei parum irati, correctionem animique ornatum intendentis, quaſi mallei polientis egregium lapidem ictus, in Regio palatio inſignem locum occupaturum Iob flagella perpendebat. Zelare namque Dei apud Pagninum dicitur, cùm creaturam ſuam, quam non vult perire, ſæpe caſtigat, corripit, atque flagellat, & flagellando adducit ad ſe. Zelotypus eſt Ieſus, (Euſtochio Pater Hieronymus de cuſtodia virginitatis ait) non vult ab aliis videri faciem tuam. Et, ne longiùs vagemur, attende quid ſubiungat Dominus exercituum.

Hier.44. *Prou. 1.* *Mat 25.* *Luc.16.* *1.Cor.11.* *Iob 1.* *Simile.* *Pagn. Iſagog. cap.53.* *D. Hier. ad Euſtochium, t. 1. de cuſtod. virginit.*

Et ira magna ego iraſcor, ad condẽnationem ſcilicet, *contra gentes opulentas & quietas*, quas nempe tanquam dæmonibus proſtitutas

tutas non zelor, nec ſcalpere volo, cùm ad Templi mei fabricam non pertineant, ſicut Iſrael,quem dolaui in Prophetis,parum vtiq; iratus; quia eum, vt exornarem, meaque gloria dignum redderem, ſculpſi: verùm gentes, quarum miniſterio ad expoliendum quaſi
Ioan.10. lapicidis ſum vſus, potiùs perdere volebant, & mactare, ac dęmonum aris ſuperimponere. Ne autem miſericordiam meam diſpergerem ab Iſraele, viſitaui in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorū. Et ecce me itineri accinctum, equum iam aſcendētem vidiſti, equitatu multo comitatum, vt reuertar ad Ieruſalem
Iſaie 3. in miſericordijs: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem. Ne ergo improperent opulentæ gentes, quia non eſt ſalus
4.Reg.6. ipſi in Deo eius: ecce aperui oculos tuos, ſicut olim pueri Eliſei, & vidiſti, & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum. Ruſum equum aſcendo.

TEXTVS.

75. Propterea hæc dicit Dominus: Reuertar ad Ieruſalem in miſericordiis: domus mea ædificabitur in ea, ait Dominus exercituum; & perpendiculum extendetur ſuper Ieruſalem.

PARAPHRASIS.

Idcirco hæc dicit Dominus: Reuertar non in vnico, ſed in multis miſericordiæ meæ effectibus ad Ieruſalem: & Templi ſtructura perficietur in ea, ſub Zorobabele, & Ieſu filio Ioſedecus; & cæmentariorum regula extendetur ſuper ædificium parietum Ieruſalem, nobilique opere Ieruſalem ædificabitur.

TEXTVS.

Adhuc clama, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc affluent ciuitates meæ bonis: & conſolabitur adhuc Dominus Sion, & eliget adhuc Ieruſalem.

PARA-

PARAPHRASIS.

Adhuc vltrà clama, & vaticinare dicendo: Sic dicit, ſeu dixit, Dominus exercituum: Adhuc vrbes, quas ex ſingulari quo eas proſequor amore meas dico, non poterunt capere præ multitudine ac copia ſuos ciues & bona; imò ſeſe diffundent præ felicitate ac bonitate; ſub Zorobabele, Nehemia, Iudith, & Machabæis. Et præſentibus bonis præteritam miſeriam Sionis conſolabitur Deus; & eliget Ieruſalem, vt inhabitet in ea.

COMMENTARIA.

PRopterea. Pater Hieronymus: Quia zelatus ſum Ieruſalem & Sion zelo magno, quas aduerſarij, pluſquam volueram, depreſſerunt; idcirco hæc dicit Dominus. Vatablus: Quia ſcilicet Iſrael fuit punitus ſecũdùm ordinem iuſtitiæ meæ, idcirco ſic dicit Dominus: Conuerſus ſum, ſeu, Conuertar, ad Ieruſalem in intimis viſceribus; Hebraicè, cum miſerationibus: id eſt, agam cum Ieroſolymitanis clementer & miſericorditer. Septuaginta: Conuertar ad Ieruſalem in miſericordia. Pagninus: Sic dixit Dominus: Reuerſus ſum ad Ieruſalem in miſericordiis. Vbi apparet, quàm citò ac promptè promiſſa Deus exoluat; & affluentiùs, quàm fuerat pollicitus. Iuſſerat enim, Conuertimini ad me; ſpondens, Et ego conuertar ad vos: ecce iam ſe conuerſum, ſeu reuerſum, prædicari mandat: non ſolùm autem conuerſum, verùm in miſericordiis multis; hoc eſt, variis miſericordiæ effectibus, &, iuxta Hebrææ vocis energiam, in viſceribus miſericordiæ, qualia ſunt matris erga liberos, præſertim in peccatorum condonatione. Et in Hebræa, Chaldæa, & Arabica lingua immenſitas & magnitudo diuinæ miſericordiæ plurali numero indicatur. Plures igitur enumerantur huius miſericordiæ effectus, ſicuti ſunt, Templi concluſio fabricæ, vrbis eximia inſtauratio, ciuitatum affluentia, ſua conſolatio, diuina electio, & aduerſariorum repreſſio: vt eò auidiùs cum Deo negotiari homines deſiderent; fallaciaque, aut ſaltem ancipitia mortalium commercia veris & indubiis permutare feſtinent. Quid felicius, quàm cum Domino, & exercituum Domino, verſari? Hæc ſumma felicitas: ideo toties Propheta dulciſſimum nomen repetit edens & eſuriens; quia, præ conuerſationis dulcedine, Qui edunt me, adhuc eſurient.

Et domus mea ædificabitur in ea, ait Dominus exercituum. Et, le-
T. Hier. gũt Septuaginta, & Pater Hieronymus, qui in Ezechielem ita ſcribit:
Ezec. 35. Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens. Si ſemper in Prophetis eſ-
A. 1. ſet ſermo Dei, & iuge in pectore eorũ haberet hoſpitium; nunquam tam crebrò Ezechiel poneret, Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens. Sed quia ob humanam fragilitatem, & vitæ huius neceſſitates,
Joã. 1. C. interdum recedebat ab eis; propterea Ioannes Baptiſta loquitur: Qui miſit me baptizare, ipſe dixit mihi; Super quem videris Spiritum ſanctum in ſpecie columbæ deſcendentem, & manentem in eo, ipſe eſt. Nũquam enim proprium eſſet in Chriſto, quod additur, Et manentem in eo, niſi ab aliis nonnunquam recederet. Alioquin & ad Moy-
Numer. ſen loquitur Deus, Auferam de ſpiritu, qui eſt in te: quem vtique
11. D. non haberet, niſi à Domino deſcendiſſet. Ob hanc igitur cauſam & noſter Zacharias toties Dei nomen inculcare præcipitur: vt à Dei ſpiritu immenſa hæc beneficia prædici nemo ambigat.

Rupert. *Adhuc clama.* Rupertus: Non, inquit, hoc tantùm clames, quòd domus mea ædificabitur, & perpendiculum ſuper Ieruſalem extendetur: ſed ſicut interpellatus eſt ipſe Dominus à me dicente, Domine exercituum, vſquequo tu non miſereberis Ieruſalem, & vrbium Iuda, quibus priùs iratus es? ita reſponſum accipe meum & de Ieruſalem, & de cæteris vrbibus Iuda: quia adhuc, inquit, affluent ciuitates meæ, (Pater Hieronymus) quas nunc cernis à Babylonio igne vaſtatas, bonis; ſubauditur, temporalibus: & propterea conſolatione ſempiterna conſolabitur Dominus adhuc Sion, & electione perfecta eliget adhuc Ieruſalem: ita videlicet, vt ſicut apud alium Prophe-
Iſaiæ 1. tam dicit, Vocetur ciuitas iuſti, mater ciuitatum, vrbs fidelis; & fiat,
& 3. quod apud eundem locutus eſt, dicens, Quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem. Nec mirum ab hac temporaria bo-
Vatabl. norum & incolarum, iuxta Vatablum, redundantia Prophetam nouo clamore attolli ad illam tempore gratiæ ſuperabundantiam, cùm hic ſaltus frequentiſſimus ſit in Prophetis.

76. *Vitæ Moralis Inſtitutio prima.*

Templa colenda. DOmus mea. Hinc vides, quanta ſit Templo adhibenda reuerentia: cùm ipſum Domum ſuam nominare minimè vereatur exerci-

exercituum Dominus;tantamque præ ſe ferat curam de illius abſol-
uenda fabrica, quam ante ducentos & decem annos per Iſaiam Cyro *Iſaiæ 45.*
Perſarum Regi,ſe demandaturum,prædixerat. Locutuſque eſt Do- *Exod.30.*
minus ad Moyſen,dicens: Facies & labium æneum cum baſi ſua ad *B.17.*
lauandum; & miſſa aqua lauabunt in ea Aaron & filij eius manus
ſuas, ac pedes, quando ingreſſuri ſunt tabernaculum teſtimonij, &
quando acceſſuri ſunt ad altare, vt offerant in eo thymiama Domi-
no: ne fortè moriantur. En quanta puritate Domus Dei adeunda
eſt. Laueruntque Moyſes, & Aaron, ac filij eius, manus ſuas, & pedes, *Exod.40.*
cùm ingrederentur tectum fœderis, & accederent ad altare: ſicut *D.31.*
præceperat Dominus Moyſi. Quòd ſi fortis viri eſt pro patria mor-
tem oppetere, multo magis erit & pro Templo vitam mille pericu-
lis exponere, expoſitáque finire. Hoc ipſemet exercituum fortium-
que militum Iudex æquiſſimus in præſenti loco clamandum præci-
pit. Priùs enim Templi, mox vrbis inſtaurationem faciendam do-
cet. Niſi enim Dominus è Templo, tanquam ex inexpugnabili ar- *Pſ. 126.*
ce, cuſtodierit ciuitatem; fruſtra vigilat qui cuſtodit eam. Lege contra
Nicanorem Dei iudicium in manu Iudæ. Erat enim pro vxoribus & *2. Mac.*
filiis, itemque pro fratribus & cognatis minor ſollicitudo; maximus *15.D.18*
verò & primus pro ſanctitate timor erat Templi. Quare diuinitus
obtenta victoria, linguam blaſphemam impij Nicanoris præciſam
iuſſit Iudas particulatim auibus dari; manum autem demẽtis, quam
nefarius extenderat cõtra Domum ſanctam omnipotẽtis Dei, con-
tra Templum ſuſpẽdi. Primùm quoque à captiuitate reuerſi erigen- *1.Eſd.3.*
do Templo, quàm reparandæ vrbi, operam dederunt. Salomon item
maiori diligentia ac feruore Domum Dei, quàm ſuam, conſtruen-
dam curauit; ſeptem enim annis Templum, tredecim verò ſuum ab- *3. Reg.6.*
ſoluit palatium: citius etiam Domum Domini, quàm ſuam, cœpit *& 7.*
erigere; magnamque inſtituit in dedicatione ſollennitatẽ, Dominuſ- *3.Reg.8.*
que ſigno viſibili Templi ſanctificator affulſit. Profligato etiam cæ- *& 9.*
ſoque Lyſiæ exercitu, antequam ſuorum vllam Iudas & fratres eius *1. Mac.*
mentionem facerent, dixerunt: Ecce contriti ſunt inimici noſtri: *4.D.36.*
aſcendamus nunc mundare ſancta, & renouare. Et videntes altare
prophanatum, portaſque exuſtas, & in atriis virgulta nata ſicut in
ſaltu, vel in montibus, ſciderunt veſtimẽta ſua, & planxerunt plãctu

magno, & impoſuerunt cinerem ſuper caput ſuum, & ceciderunt in faciem ſuper terram, & exclamauerunt tubis ſignorum, & clamauerunt in cælum. Nec vnquam Seruator noſter adeò ſeuerè ſe geſſiſſe legitur, quàm cùm facto ex funiculis flagello è Templo vendentes & ementes eiecit, & nummulariorum effudit æs, mēſaſque ſubuertit, Scriptū eſt, inquiēs, cunctis gentibus, Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Hieremiæ rurſum ait: *Tu ergo noli orare pro populo hoc, & ne aſſumas pro eis laudem & orationem: quia non exaudiam in tempore clamoris eorum ad me, in tempore afflictionis eorum. Cur ita, miſericordiarum Domine? Audi. Quid eſt, quòd dilectus meus in domo mea fecit ſcelera multa? Nunquid carnes ſanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus gloriata es? Quod ſic explicat ibi Pater Hieronymus: Dilectum & amantiſſimum vocat populum Iuda; qui in Templo eius poſuit & veneratus eſt idola: & in eo ſe putat iram Dei placare, ſi multas hoſtias immolet: & gloriatur in ſacrificiorum multitudine, quæ malitias peccatorum auferre non poſſunt. Ecce igitur zelatus Dominus Hieruſalem zelo magno, peculiarem ac potiſſimam tanti zeli cauſam tradens, ſubiunxit & Sion, locum ſcilicet Templi: quod priùs perficiendum modò promittit, Domus ſuæ nomine illud exornans, & propter Domum ſuam opere magnifico ciuitatis mœnia reparanda pollicetur. Propheta item hoc ipſum præſagiens cecinit Hieruſalem alloquutus: Propter Domum Domini Dei noſtri, quæſiui bona tibi. Quòd ſi Templi illius, quod noſtri vmbra ac figura extitit, tāta Deo, ac Regibus, & Principibus, Ducibus, ac hominibus cura fuit: quid de vero Templo dicendum, vbi Deus ipſe corporaliter inhabitat, illis Sacramenti velaminibus, ne noſtri obtenebrentur oculi tanta claritate, inuolutus? Magis id animo diutius verſandum, quàm calamo digerendum. Soluite, inquit, Templum hoc manu factum, & ego tribus diebus excitabo illud. Atque hoc iam à mortuis excitatum in gloria triumphans corporis ſui Templum in Templo nobis colendū præſtitit: vt optimo iure pſallamus, Non eſt alia natio tam grandis, quæ habeat Deos ſuos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt nobis. Ipſi gloria in ſæcula: qui illud adhuc Eccleſiæ ſuæ ſpondet:

Joan. 2. Mat. 21. B. Marci 13. C. Luc. 19. G. *Hier. 11. C. 14. P. Hier. ibi. Pſ. 121. Ioā. 2. D.

Inſtitutio ſecunda. 77.

ET *perpendiculum extendetur ſuper Hieruſalem.* Dominus, ait *Difficilior*
Pater [a] Hieronymus, pacem & miſericordiā repromittens, rur- *lior ani-*
ſum eam ædificaturum eſſe ſe dicit; [b] & perpendiculum, ſiue funicu- *ma reæ-*
lum, ſecundùm mēſuras & ordines ſingulorum in ea eſſe tendēdum. *dificatio*
Qua de re latiùs Deo duce infrà dicemus: nunc ad literam non con- *promitti-*
temnendum ſanè beneficium his verbis conferendum notatur ijs, *tur.* [a] *P. Hier.*
qui, [c] dum ædificarēt, altera manu arma tenere cogebātur, in aduer- [b] *Iſa. 54.*
ſantes: quorum nonnulli dixerunt, [d] Quæ eſt hæc res, quam facitis? [c] *2. Eſdr.*
Nunquid contra Regem vos rebellatis? Et reddidi eis ſermonem *4. D. 18.*
(ait Nehemias) dixique ad eos: Deus cæli ipſe nos iuuat, & nos ſerui [d] *2. Eſd.*
eius ſumus: ſurgamus, & ædificemus: vobis autem non eſt pax & iu- *2. D. 19.*
ſtitia & memoria in Hieruſalem. Factum eſt autem cùm audiſſet Sa- *2. Eſd. 4.*
naballat, quòd ædificaremus murum, iratus eſt valde, & mo- *A. 1.*
tus nimis ſubſannauit Iudæos, & dixit coram fratribus ſuis, & fre-
quentia Samaritanorum: Quid Iudæi faciunt imbecilles? Num
dimittent eos gentes? Num ſacrificabunt & complebunt in vna die?
Nunquid ædificare poterunt lapides de aceruis pulueris, qui combu-
ſti ſunt? Sed & Tobias Ammanites proximus eius ait: Aedificent: ſi
aſcenderit vulpes, tranſiliet murum eorum lapideum. Et dixit Ne-
hemias: Audi Deus noſter, quia facti ſumus deſpectui: conuerte
opprobrium ſuper caput eorum, & da eos in deſpectionem in terra
captiuitatis. Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum co-
ram facie tua non deleatur. Quid tam nefandum ſcelus? Quia irriſe-
runt ædificantes. Itaque ædificauimus murum: & reliqua. vide to-
tum caput; & deprehendes, licet maximis cum ſudoribus, honorifi-
centiſſimè magnificum opus abſolui, ac, iuxta Domini verbum, li-
neam, ſeu funiculum, aut regulam cæmentariorū extendi. Ac quan-
tum huic ædificationi in Eccleſia & mente tua ordinatè ac laborio-
ſè inſiſtere totus debeas, facillimè intelliges. Beda ibi in Gloſſa opti- *Beda.*
mè aduertit hoc pacto: Huius Tobiæ perſona & verba hæreticis
conueniunt. Perſona quidem, quia patriarcha eius Ammon de in- *Gen. 19.*
ceſtu, ebrietate, nocte & ſpelunca natus eſt: & hæreticorum origo *G.*
& voluptate carnali & immūditia de tenebris errorum vel ſcelerum,
de priuatis conciliabulis, & non de publico Eccleſiæ ſymbolo genita

 eſt.

eſt. Quòd verò idem Tobias, id eſt, bonus Domini, non merito & veritate, ſed elatione ſuperbiæ, murum dicit à vulpe tranſiliendum:
Cāt.2.A vulpes hæretici vocantur, ſecundùm illud: Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas. Quod eſt, deprehendere & in lucem proferre putridas & doloſas hæreticorum verſutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrūpere nituntur. Oratio autē ad Deum, eſt vnicum Eccleſiæ refugium, & induſtria doctorum, qui die noctuque in lege eius meditantes, ſcripturarum perpendiculo, quod infrà Zacharias in vnius viri manu vidit, ne pro libito cuiuis illo vti liceat, ſed ad vnius ſummi artificis normam, ne ſint in vobis ſchiſmata, corda fidelium contra inſidias diaboli, & militum eius, prædicando, conſolando, & exhortando dirigant, atque corroborent; nimiamque terram exportandam doceant, vt fixa fundamenta non ſuper arenam, ſed ſuper petram locentur. Priùs enim de corde noſtro egerenda eſt humus terrenarum concupiſcētiarum: deinde firmus & inexpugnabilis operum murus ſuper fundamentum fidei conſtruendus. Nam qui ſuper humum & rudera infirmarum cogitationum ædificium ſanctæ actionis erigit, fallitur; & pro domo, vel ciuitate, procella tentationis ingruente, ruinam ædificaſſe probatur. Et quidem in ædificio ſpiritali manet hoſtis indefeſſus cum ſatellitibus ſuis, ſpiritibus ſcilicet immundis, & hominibus malignis, qui opera virtutum & fidei, nobis incautis, impedire & expugnare contendunt, & mentem fidelium mucrone prauæ ſuggeſtionis interficere. Sed contra hæc nobis perpendiculum & armatura Dei ſumenda ſunt, vt poſſimus
Eph.6.C. reſiſtere & ſubſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare. Et per ordinem in agmine diſtributi fidelium, alij bonis operibus intus ornantes Eccleſiam ædificant; alij armis ſacræ lectionis muniti, contra impugnantes & hæreticos vigilant: hi religioſa deuotione proximos in fidei veritate confortant; illi aduerſus diaboli vel vitiorum tela neceſſarium certamen exercent, & ab ouili Dominico inſidiantes lupos paſtorali ſollicitudine arcent. Nec ſolùm media pars iuuenum faciebat opus, & pars media parata erat ad bellum; ſed & ijdem iuuenes, qui faciebant opus, gladio erant accincti. Tanta enim verſutia hoſtis antiqui, tantus eſt furor malitiæ eius contra Eccleſiam, vt non ſolùm prædicatores veritatis, ſed & ipſe

ipſe populus Dei ſemper debeat cōtrà vigilare, & quaſi in acie ſtare. Aedificantes enim gladio accinguntur renes, cùm ij, qui præſunt, bonis operibus inſiſtere, vel ſibi commiſſos curant perpendiculo, id eſt, regulari ratione, diſponere. Hoc enim eſt viuos lapides in ædificio ſanctæ ciuitatis competenter locare, qui fluxa luxuriæ in ſe acumine verbi Dei ſatagunt reſtringere, ne vltrà, quàm deceat parietis ornatum, proſiliant. Nec prætereundum eſt, quòd cùm Dauid vel Salomon eandem ciuitatem ædificarent; nihil de armatis ſtructoribus (quibus ſe ducem Deus offert, vt exercituum Dominus fabricam Templi ac vrbis indicens) vel aduerſarijs impugnantibus dicitur; ſed deſtructa propter peccata, maiori labore & induſtria reficitur. Similis autem eſt ædificatio ſpiritalis, quæ in animarum ſalute geritur: vt in baptiſmo renati per fidem & cōfeſſionem ſanctæ Trinitatis, ſine labore per gratiam Dei ciuitas & domus eius efficiamur: & ſi pòſt, diabolo ſuadente vel ſeducente, ad peccata relabimur, & virtutū mœnia hoſtis victor igne vitiorum deijcit; neceſſe eſt grauiori ſtudio afflictionis, vigiliarū, & arctioris vitæ bonorū operum ædificia reparare. Nā expertis vitiorū illecebris difficiliùs cauemus, quàm incognitis: minoriſque laboris eſt incognitam cauere carnis voluptatem, quàm cognitam reiicere. Nota quantum ſtudium in operando habuerint, qui etiam nocte in labore perſtiterunt: ſicut Paulus, qui nocte & die operabatur manibus ſuis, ne quem credentium victum quærendo fatigaret. Cùm itaque multò difficilior ſit euerſi Templi combuſtæque ciuitatis erectio, quàm prima vtriuſque fundatio: iure Dominus equum ruſum aſcendens in miſericordijs ſe reuerti perhibet, vt denuo ædificet: ſuo enim ſanguine, ſuoque ſingulari agone, dedicatio eſt celebranda. Cùm verò in Angelis & in protoparente prima Eccleſiæ fundamenta iecit, in miſericordia, in gratia ſcilicet, in equo albo, in pace, ſine duello, ſine ſudore conſtituit: nunc autem etiam Crucis perpendiculo adhibito cum chorda & plumbo ſcripturæ fabricat. Eſt enim perpendiculum, vt hîc teſtatur Lyra, inſtrumentum ligneum, in cuius medio pendet chorda habēs plumbum in extremitate ſua, quo perpendit an directè murus ædificetur. Et quidē tunc quādo lapidum facienda erit diſcretio, in ſupremo examine, apparebit ſignum Filij hominis, quod, authore Chryſoſto-

2. Theſ. 3. — *Lyra.* — *Mat. 24.* — *Chryſ.*

Crux eſt perpēdiculum. ſoſtomo, Crux eſt Saluatoris, quæ Sole ipſo ſplendidior erit: & vt perpendiculum extendetur ſuper Hieruſalem, id eſt, ſuper vniuſcuiuſque animam; vt an cæleſtis Hieruſalem fabricæ ſit conſentanea, perſpicuum fiat. Quoniam autem ſcripturæ perpendiculum Crucis ligno compoſitum ſupra quamplurimos erat diuinitatis vi & energia in terris extendendum, Prophetæ præcipitur:

Adhuc clama, quia toto terrarum ambitu ſonus iſte audiendus eſt, *dicens: Hæc dicit Dominus exercituum:* cuius virtute à quatuor ventis, & ab omnibus mundi plagis congregandi ſunt confitentes nomen eius. *Adhuc affluent ciuitates meæ bonis:* de quibus ſcriptū eſt: Credo videre bona Domini in terra viuentium: Et videas bona Hieruſalem. *Et conſolabitur adhuc Dominus*, qui eſt vnica, vera, omniſque conſolatio, *Sionem*, contemplantem ſcilicet Eccleſiam; *& eliget adhuc Hieruſalem*, vt ibi abundantiam ſuauitatis eructet, miracula faciens, Apoſtolos eligens, ſanctumque Spiritum emittens. Quin & diuitiis terreſtribuſque bonis Eccleſias ſuas ditabit. [a]Si volueritis, & audieritis me, quæ bona ſunt terræ comedetis. Et illud: Fidēs eris in Domino, & eleuabit te ſuper bona terrę. Sicut olim, [b]Dedit illis regiones Gentiū, & labores populorum poſſederunt; vt cuſtodiant iuſtificationes eius, & legem eius requirant: Eodem pacto ſponſæ ſuæ, quam[c]ſibi deſpōſauit in fide, [d]Murenulas, inquit, aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Vbi Iacobus de Valentia: [e]Nota quòd diuitiæ & reditus Eccleſiæ, licet ſint bona temporalia, tamen ſunt annexa bonis ſpiritualibus. Et ideo per murenulas aureas intelligit bona Eccleſiæ merè ſpiritualia, ſicut ſunt gratiæ Sacramētorum & donorum: ſed per vermiculata ſiue per puncta argentea intelligit bona temporalia annexa ſpiritualibus, quibus ditata fuit Eccleſia per Principes mundi. Et ſic ſponſus promittit Eccleſiæ ſponſæ ſuæ murenulas aureas, vermiculatas argento; id eſt, bona ſpiritualia, annexa bonis temporalibus. Primùm igitur quærite regnum Dei, & hæc omnia adiicientur vobis. Ita vt verè dicere poſſitis: Nihil habentes, & omnia poſſidentes, multoſque locupletantes.

Pſal. 26. D. *Pſ. 127. A.* *Eccleſia bona ſpiritualia & temporalia promittuntur.* [a]*Iſaiæ 1.* [b]*Pſ. 104.* [c]*Oſeæ 2.* [d]*Cant. 1.* [e]*Iacob. de Val.* *Matt. 6.*

TEX.

TEXTVS.

Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce quatuor cornua. Et dixi ad Angelum, qui loquebatur in me: Quid ſunt hæc? Et dixit ad me: Hæc ſunt cornua, quæ *ventilauerunt Iudam, & Iſrael, & Ieruſalem. 78.

*Septuaginta, diſperſerunt.

PARAPHRASIS.

Suſtuli autem oculos meos, & admirans vidi in ſpiritu quatuor cornua: & inquiſiui ab Angelo reuelante, quid ſignificarent. Et ille reſpondit, cornua eſſe regna & imperia, quæ afflixerunt Iudæos, more boum, qui irati huc atque illuc obuia quæque diſpergunt.

TEXTVS.

Et oſtendit mihi Dominus quatuor fabros. Et dixi: Quid iſti veniunt facere? Qui ait, dicens: Hæc ſunt cornua, quæ ventilauerunt Iudam per ſingulos viros, & nemo eorum leuauit caput ſuum: & venerunt iſti deterrere ea, vt deiiciãt cornua Gentium, quæ leuauerunt cornu ſuper terram Iuda, vt diſpergerent eam.

Boni in iudicio leuant & exhilarant caput. Luc. cap. 21.

PARAPHRASIS.

Oſtendit autem mihi, ac me videre fecit Dominus, quatuor artifices ſeu fabros lignarios: & interrogaui, ad quid faciendum pergerent. Reſponditque Angelus, qui in perſona Dei loquebatur ad me: Iſta, quæ vidiſti iam, ſunt cornua & regna, quæ diſperſerunt viros Iudæ per ſingulos, ita vt nullus virorum Iudæ caput ſuum attollere ſit auſus: veneruntque iſti artifices ad ea deterrenda, id eſt, ad deiicienda imperia Gentium, quæ ſumpſerunt arma, & ſucceſsiuè potentiam ſuam exaltarunt ſuper regionem Iudæ, ita vt ciues & incolas Iudæ tranſmigrare coëgerint.

COMMENTARIA.

Circa poſteriorem huius viſionis partem, quæ eſt ſecunda, & ipſa etiam bipartita eſt; reuelantur enim Prophetę quatuor cornua,

& deinde quatuor fabri. Vnanimis eſt in hoc cōſenſus Patrum cum Patre Hieronymo, ad literam Zachariæ demonſtrari, regna, quæ Iudæos vexarunt, aut vexatura erant, ab Angelis eſſe comprimenda. Ita Remigius, Rupertus, Lyra, Dionyſius, Hugo, Pagninus, Vatablus: nec vlli dubiū, cùm id expreſſiſſimè in textu declaret Angelus. *Cornu pro regno.* Cornu ſiquidem non tam regnum, quàm regni potentiam, & ad impugnandum propugnandumque poteſtatem ſignificat: vt ibi; *Hier. 47.* Abſciſſum eſt cornu Moab, & brachium eius contritum eſt, ait Dominus. Et olim nonnullæ Græcorum Regum Romanorumque Imperatorum numiſmatum coronæ cornibus rectis non ineptè *Rab. Sal.* muniebantur. Tantùm in his eſt aliqua diſſenſio, quòd Rabbi Salomon per quatuor cornua intelligit aduerſarios Iudæorum iuxta quatuor mundi ventos ſeu plagas: quia per varias nationes circa Iudæam commorantes, vt ex quarto Regum & ſecundo Paralipomenôn eſt coniicere, Iudæi & ab Oriente, & ab Occidente, & à Meridie, & ab Aquilone multa ſunt mala perpeſſi. Cæteri, quos viderim, *Quatuor monarchiæ.* quatuor imperia per quatuor cornua explicant; Pagninus, Aſſyrios, Chaldæos, Medos, & Perſas. In eo quòd Medos & Perſas pro duabus monarchiis Pagninus enumerat, videtur contra Danielem tendere: *Pagnin. Dan. 5. 6.* qui ſic interpretatur Phares, diuiſum eſt regnum tuum, quod eſt monarchia Chaldæorum, & datum eſt Medis & Perſis. Simul itaque Medi & Perſæ leuauerunt cornu, atque non niſi pro vnico cēſentur imperio. Succeſſiuè ſiquidem ſe mutuò excludendo, hæc cornua Gentium leuauerunt cornu ſuper Iudam; vt concors eſt cum Patre Hieronymo, quos viderim, Patrum aſſertio. Præterea, duobus tantùm annis Darius Medus regnauit, capta Babylone, ſtatimque *Vatab.* Cyrus ad Perſas imperium trāſtulit. Lege Vatablum Danielis nono *Dan. 9.* hebdomadas ſupputantem. Quódnam ergo ſoli Medi biennio cornu contra Iudam leuaſſe potuerunt? Quin vnicum imperium hoc *Dan. 2.* ſtatuæ pectus argenteum cum duobus brachiis denotat. Dionyſius *Dionyſ.* verò inquit: Prædicta autem regna intelliguntur Chaldæi & Perſæ, quātum ad Reges Perſarum aduerſantes Iudæis; Græci quoque, præſertim tempore Antiochi, & Romani. Veruntamen cùm tempore Romanorum poſt Chriſti paſſionem fuerint Iudæi finaliter à Deo relicti, nec populus eius propter Chriſti occiſionē & abnegationē, nec

nec regnum Romanorum deſtructum fuerit, eò quòd Iudæos vaſtauit: arbitror loco Romanorum Aſſyrios, vel alios quoſdam, aptiùs poſſe intelligi. Aſſyriorum enim & Chaldæorum regnum ante prophetiam iſtam defecit; poſtea quoque regnum Perſarum, atque Grçcorum: ſed regnum Romanorum non eſt propter Iudæorum vaſtitatem deiectum, imò in Chriſto feliciter exaltatum. Vel ſi deiectum dicatur, quoniam Chriſto ſubiectum; hæc eſt bona deiectio, nec pro peccato inflicta. Poſtremò, per quatuor cornua memorata intelligi poſſunt perſecutores populi Iſrael, qui eum à quatuor partibus mũdi inuaſerunt. Hæc Dionyſius: qui fortè, vbi non erat timor, trepidaſſe videtur. Nónne diſperſa eſt Iudæa in*tetrarchias diuiſa ſub Romanis? Nónne à Cn Pompeio quàm plura perpeſſa eſt mala Hieruſalem, ita vt Romanorum equos in Templũ, quaſi in ſtabulum, viderit ingreſſos? Quod quantam præ ſe ferat calamitatem, Threnos legenti facillimè patebit, cùm humanum, Gẽtium tamen, Propheta deploret ingreſſum. Reliqui Patres Patri Hieronymo concinunt, hoc pacto in præſenti loco ſcribẽti: Quatuor cornua, quæ ventilauerunt & diſperſerunt Iudam, & Iſrael, & Ieruſalem, quatuor gentes eſſe, Babylonios, Medos atque Perſas, & Macedonas, ac Romanos, & nunc Dominus à Propheta interrogatus exponit, & Daniel pleniſſimè replicat; qui in viſione imaginis, quæ habebat aureum caput, & pectus argenteum, & ſubumbilicum æneum, & crura ac pedes ferreos & fictiles, has quatuor gentes interpretatus eſt. Et rurſum in alia viſione quatuor beſtias, leænam, & vrſum, & pardum, & aliam horribilem beſtiam, cuius nomen non poſuit, eaſdem gentes ſub alia figura monſtrauit. Medos autem & Perſas vnum regnum eſſe poſt victoriam Cyri, non ambigit, qui & ſæculares & ſacras literas legit. Et rectiſſimè pro regnis cornua poſuit; hanc habente ſcriptura ſancta conſuetudinem, vt regnum ſemper interpretetur in cornibus: vt eſt illud; [a] Et exaltauit cornu Chriſti ſui. & in alio loco; [b] Et exaltauit cornu ſalutis nobis, in domo Dauid pueri ſui. Et decẽ cornua in vltimo regnatura, idem [c] Daniel Propheta teſtatur. Eo ergo tempore, quo hæc viſio cernebatur, iam Babyloniorum regnum prætererat; inſtabat Perſarum atque Medorum; futurum erat Græcorum atque Macedonum; & Romanorum. Quæ Babylonij, quæ

Leo Papa Serm. 1. in Natiuit. Apoſt. Petri & Pauli.

** Luc. 3.*

Thren.

P. Hier.

Dan. 2. E.

Dan. 7.

Regnum per cornu explicatur.

[a] Pſ. 148 B.

[b] Luc. 1. G

[c] Dan. 7. B.

Medi atque Perſæ, quæ Græci, id eſt, Macedones, fecerint Iudæ, Iſrael, & Hieruſalem, vir eruditus agnoſcit: maximè ſub Antiocho cognomento Epiphane, ſub quo Machabęorum hiſtoria texitur. Poſt aduentum quoque Domini Saluatoris, quando circumdata eſt Hieruſalem, quæ ſuſtinuerint Iſraelitæ, & Euangelium antè denunciat, & Ioſephus hiſtoriæ Iudaicæ ſcriptor vernaculus pleniſſimè edocet. Iſta cornua ventilauerunt & diſperſerunt Iudam per ſingulos propemodum viros: vt nemo eorum graui malorum pondere depreſſius leuaret caput.

Luc. 19. G. Ioſeph.

Angeli fabri.

Quatuor quoque fabros, ſiue artifices, quos Græci τέκτονας vocant, non ipſe Propheta conſpicit; ſed ei Dominus oſtendit, & exponit, qui ſint fabri & artifices, quos nos Angelos intelligimus, obedientes Dominicæ poteſtati: vt, quod Gentes deſtruxerant, iſti ædificent.

Hoc autē, pro quo nos ex Hebræo interpretati ſumus, *Venerunt iſti deterrere ea*, regna videlicet; Septuaginta interpretati ſunt, *Venerunt iſti exacuere ea in manibus ſuis.* Exacuere autem pro deterrere accipiendum eſt. Vel certè *deterrere*, vt omnia ſub Chriſti iugo colla ſubmittant; & non, vt quidam interpretatus eſt, cùm exacuata fuerint, peiora fiant. Si enim ad hoc veniant Angeli, vt malos peiores faciant, non fabri appellandi ſunt, id eſt,[a] deſtructores malorum, & ædificatores bonorum; ſed & ipſi pro malis & deſtructoribus accipiendi.

[a] Hinc Interlin. verbo fabros.

[b] Dan. 10

Etiam de malo Angelo videtur exponere P. Hier. ibi: Greg. tamen 17. Mor. c. 7. ante medium de bono. Vide D. Thom. 1. p. q. 113. a. 8. c.

Et hoc notandum, quòd iſta quatuor cornua Gentium, vnum contra populum Dei cornu eleuauerint: non enim regnauerunt pariter, & ſimul oppreſſerunt Iſrael, ſed ſibi inuicem ſucceſſerunt; Babylonijs Medi & Perſæ; Perſarum regno regnum Macedonū; regno Macedonum imperium Romanorum. Hæc ſequentes hiſtoriæ ordinem diximus. Rupertus tamen ita ſcribit in hunc locum: Quínam ſunt vel fuerunt quatuor iſti fabri? Nimirum non abſurdè intelligitur, quòd fuerint Principes, id eſt, Angeli illi, qui ſingulis præerant regnis, ſicut apud[b] Danielem declaratur his verbis: Ego (inquit Angelus) veni propter ſermones tuos. Princeps autem regni Perſarum reſtitit mihi viginti & vno diebus. Et infrà, Nunquid, ait, ſcis quare venerim ad te? Et nunc reuertar, vt prælier aduerſus Principem Perſarum.

ſarum. Cùm enim egrederer, apparuit Princeps Græcorum veniens. Sicut Principem Perſarum, & Principem legimus Græcorum; ita Principem quemlibet Babyloniorum, & Principem aliquem fuiſſe non dubitamus Romanorum, ſcilicet Angelos, qui ſingulis regnis præfuerunt, malos vtique Angelos, malos Principes. Maligni, in quo mundus poſitus erat, ſicut manifeſtè teſtantur acta principatus eorum, acta crudelia, geſta ſanguinea, quorum narrationibus horriſonis libri tam ſæculares quàm diuini pleni ſunt. Vnus Dei populus bonum Angelum, bonum habebat Principem, ſcilicet Michaelem; vt ibidem Angelus, qui Danieli loquebatur, Veruntamen, inquit, annunciabo tibi, quod expreſſum eſt in ſcriptura veritatis; & nemo eſt adiutor meus in omnibus his, niſi Michael Princeps veſter.

Primus iſtorum, quos Prophetæ Dominus oſtendit, primus fabrorum eiuſmodi, ſcilicet Angelus qui præerat Babylonijs, detriuit cornua Gentium, quæ ventilauerunt Iudam, & Iſrael, & Hieruſalem, in eo videlicet, quòd permittente vel diſponente iuſto iudice Deo, caput regni Aſſyriorum Niniuen ſubuerterunt, multaſque gentes per circuitum, non valente aliquo reſiſtere Principi Babyloniorum. Non quidem ille, neque alij fabri, id eſt, Principes mali, quorum ſecundus Princeps Perſarum Babylonici regni cornu contriuit, tertius Princeps regni Græcorum, qui Perſas cornu ſuo mutilauit, quartus Princeps Romanorum, qui cornu Græcorum citiſſimè confregit; non, inquam, iſti propterea ſic & ſic egerunt; nõ propterea irati ſunt, quia regna illa populum Dei vexauerunt: ſed cùm ſemper auidi ſint ſanguinis humani; & videre hominum cædes, eorum luxuria ſit; permiſſo Dei libenter vſi ſunt: quod videlicet permiſſum cùm ſit iuſtum & bonum, ipſi ſemper illo iniuſtè & malè vtuntur; ſicut è contrà Deus malis eorum ſemper bene vtitur. Vnde notandum quòd cùm dixiſſet Propheta, *Quid iſti fabri veniũt facere*; repetiuit Angelus, quod iam dixerat, *Hæc ſunt cornua, quæ ventilauerunt Iudam*; & adiecit quod non dixerat, *Per ſingulos viros, & nemo eorum leuauit caput ſuum*; & tunc demum de fabris ait, *Et venerunt iſti deterrere ea, vt deiiciant cornua Gentium, quæ leuauerunt cornu ſuper terram Iuda, vt diſperderent eam.* & eſt ſenſus: *Cornua quæ ventilauerunt*

uerunt Iudam, id eſt, Reges, vel regna, quæ captiuauerũt vel obtriuerunt Iudæam, ſingula ſuis temporibus nimis grandia, nimiſque fortia fuerunt: ita vt dum ventilarent Iudam per ſingulos viros, nemo eorum leuaret, aut leuare deberet, caput ſuum; verùm dum alterum contra alterum conſurgit, & alteram fortitudinem quaſi manu fabrili & ferreo malleo contundit, atque confringit, ſiue deterit, datur inde occaſio leuandi caput ſuum, & reſiſtendi iam detritis cornibus Gentium. Verbi gratia, cornu magnum de quatuor cornibus vnum fuit regnum Græcorum, ſed diuiſum eſt contra ſemetipſum, quia de regno vno regna quatuor facta ſunt, quando Alexandro mortuo obtinuerunt pueri eius regnum, vnuſquiſque in loco ſuo. Attende nunc. Si regnum illud integrum permanſiſſet, & vnum, nunquid contra illud Iudas Machabæus leuaſſet caput ſuum? Equidem potuiſſet hoc fieri per Dei auxiliũ, ſed placuit Deo tali ordine fieri hoc ipſum; ſcilicet, vt regnum diuiſum infirmius exiſteret, & præterea faber ille magnus, Romani imperij principatus, eidem ſuperueniret, ſuoque illud malleo tunderet, ac dettereret. Recenſitæ hiſtoriæ hoc teſtantur, quòd Epiphanes ille Antiochus, contra quem rectè ac iuſtè caput ſuum leuauit Iudas Machabæus, iamdudum creſcentis & inualeſcentis eiuſdem Romani imperij viribus terebatur, & legati Romanorum iuſſu Iſrael Aegypto, inquam regno ſuo, voluerat adiungere, vnde fuerat inhoneſtè reuerſus. Laudabilis [a] in iſtis quoque prouidentia Dei: quia ſicut quando primùm Iſrael ex Aegypto aſcendit, rubrũ mare, vt tranſiret, diuiſit illi in diuiſiones; ita ex tunc regna Gẽtium, quorũ in medio peregrinatur omnis qui ad Deum tendit verus Iſrael, contra ſemetipſa diuiſit, ita vt illorum diſſenſio ſanctis & electis occaſio ſalutis exiſteret. Hactenus Rupertus. [b] Duo mihi magnam pariunt difficultatem in hac Ruperti doctrina: alterum eſt illud, Vnus Dei populus bonum Angelum, bonum habebat Principẽ. Ex quo & ſequentibus inſinuare videtur, ceteras gentes non habuiſſe fabros & Principes Angelos bonos. [c] At ſicut præſciti, & infideles, & etiam Antichriſtus, licet [d] aduentus eius futurus ſit ſecundùm operationem Satanæ, non priuantur auxilio interiori naturalis rationis; ita etiam non priuantur exteriori auxilio toti naturæ humanæ diuinitus conceſſo, ſcilicet cuſtodia Angelorum, per

Margin notes:

1. Mac. 1.

Vide Ioſephum Antiq. l. 12. c. 6.

[a] Dei mira prouidentia.

[b] Diſcutitur Ruperti doctrina.

[c] Angelorũ cuſtodia communis.

D. Thõ. 1. p. q. 113. a. 4. ad 3.

[d] 2. Theſ. 2.

per quam etſi non iuuentur quantum ad hoc, quòd vitam æternam bonis operibus mereantur, iuuantur tamen quantum ad hoc, quòd ab aliquibus malis retrahũtur, quibus & ſibi ipſis & aliis nocere poſſunt. Nam & ipſi dæmones arcentur per bonos Angelos, ne noceãt quantum volunt: & ſimiliter Antichriſtus non tantum nocebit, quantum vellet. Quòd verò (Magnus ait Baſilius, & ponitur ſtatim poſt octauam Synodum generalem, tomo quarto Cõciliorum, quia & eadem doctrina refertur inter acta eiuſdem Synodi, ſeſſione viceſima, longè poſt medium) ſunt quidam Angeli vniuerſarum gentium præpoſiti, Moſes nos per Canticum docuit: [a]Quando diuidebat Altiſſimus gentes, quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum iuxta numerum Angelorum ſuorum. Ad idem & eodem pacto citat eundẽ locum [b]Pater Hieronymus in Danielem, & illud [c]Pauli adducit: Sapientiã loquimur inter perfectos, quam nullus Principum ſæculi huius cognouit: ſi enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Et Baſilius præmiſerat: Angeli omnes, vt appellationis vnius, ſic eiuſdem etiam ſunt naturæ inter ſe: attamen alij ipſorum gentibus prępoſiti ſunt, alij verò fidelium ſingulos conſequuntur: quantò autem gens vni viro præponendá eſt, tantò maiorem neceſſe eſt Angeli, qui gentis principatum habeat, eſſe dignitatem dignitate eorum, quibus ſingulorum tutela commiſſa eſt. Quemadmodum igitur vnicuique hominum, etiam infidelium, & Antichriſto, Angelus ſuus eſt deputatus, bonus inquam; ita procul dubio & omnibus regnis. Quamobrem hoc Ruperti aſſertum, ob tanti viri promeritam lauream, fateor me reuera non intelligere. Memini quidem me in eo legiſſe aliquam opinionem, vt de corporeitate Angelorum, de qua, cùm ſua ętate deciſa non eſſet, opinari licuit. Alterum in dictis Ruperti, quod huic priori conſequens apparet, &, vt à Patre Hieronymo reiectum, pariter reiicio, eſt, fabros iſtos, fuiſſe malos Principes, malos Angelos, eorundem cornuum, id eſt, regnorum præſides, iniuſtè quod iuſtũ eſt exequentes. In ſuo ſiquidem robore Hieronymiana ratio adeò perſeuerat, éx eo quòd fabri ſunt nominati, id eſt, deſtructores malorum, & ædificatores bonorum; vt hæc expoſitio interlinearis gloſſa ſit effecta. Quamuis autem Dei populus Michaelem, & bonum habuerit Principem;

Magnus Baſil. cōtra Eunomiũ de Spirit. S. l.3. circa princip.

Vide t.4. Conc. poſt 8. Synod. general. & in eadem Synodo ſeſſ. 20. longè poſt medium.

[a] Deut. 32.B.

[b] P. Hier. t.5. Dan. 10.

[c] 1. Cor. 2.B.

cipem;

cipem; non propterea in populo Dei acta crudelia, geſta ſanguinea, quorum narrationibus horriſonis libri tam ſæculares quàm diuini pleni ſunt, defuerunt. Imò à ſolo Manaſſe vſque ad os Hieruſalem Sanctorum ſanguine legitur repleta. Vt intelligas ſicut hominum cuilibet, ad exercitium, malum quoque Angelum deſignari, eodem pacto & cuiuis genti aut populo prauum Principem Angelum eadem ratione præfigi. Quantam igitur energiam Ruperti habeat perſuaſio, aliorum eſto iudicium.

Lege Ioſeph. & libros Reg. & Paralip.

Vitæ Moralis Inſtitutio prima.

79. *Humilitas & attentio ad diuina.*

Et leuaui oculos meos. Dum inſtrueretur, quidnam eſſet prædicaturus, demiſſos vtique oculos habuiſſe Prophetam ex hoc conſtat, quòd eos iam ſe leuaſſe teſtatur. Hinc nos admonet, quanta ſint humilitate & attentione diuina myſteria excipienda. Licet enim nocturnum viſionis huius tempus oculos vagari minùs aut minimè permitteret, eos tamen Propheta diligentiùs obſeruans recluſit inclinans. Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria; & qui inclinauerit oculos, ipſe ſaluabitur; ait Eliphas Themanites. Vbi cæleſtis Gregorius: Quæ nimirum ſententia à veritatis ore non diſcrepat dicentis: Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur; & qui ſe humiliat, exaltabitur. Vnde & per Salomonem dicitur: Antequam conteratur, exaltatur cor hominis; & antequam glorietur, humiliatur. Rectè autem dicitur, Qui inclinauerit oculos ſuos, ipſe ſaluabitur: quia, quantum per membrorum miniſterium deprehendi poteſt, prima ſuperbiæ oſtenſio eſſe in oculis ſolet. Hinc enim ſcriptum eſt: Et oculos ſuperborum humiliabis. Hinc de ipſo ſuperbientium capite dicitur: Omne ſublime videt. Hinc de illa, quæ ei per infidelitatem adhæſit, ſcriptum eſt: Generatio, cuius excelſi ſunt oculi, & palpebræ eius in altum ſurrectæ. Oculos ergo inclinare, eſt, nullum reſpiciendo deſpicere, ſed ſe minorem atque imparem cunctis, quos aſpicit, æſtimare. Quantò igitur potiùs coram exercituum Domino, & in conſpectu reuelantis Angeli, Zacharias, & noſtrûm quilibet, in pſallendo humiliter attenteque, quamuis nocte, oculos inclinare debet! Saluabitur itaque, qui oculos inclinat: quia qui falſum ſuperbię verticem deſerit, veritatis altitudinem aſcendit; ſicut hîc noſter Zacharias. Cur enim

Iob 22. D.29. Mor.16. c.11. Luc. 14. Prou.18. Pſal.17. Iob 41. Prou.30.

enim oculos inclinaret, niſi vt humilitatẽ ſuo nos doceret exemplo? Ecce præmiſit, Vidi per noctem: ita vt nocturni tenebroſique temporis conditio imperturbatum cor ab oculorum externa procacitate monſtraret.

At quid modò oculos leuaſſe ſcribitur? Vtique vt cæleſtibus intentum myſteriis Prophetã ſuos inclinaſſe oculos intelligamus, ex eo quòd ad abſtruſa reconditaque Dei Sacramenta nunc eos attollere ac videre perhibetur. Multi ſiquidem cum illis Suſannæ ſenibus euerterunt ſenſum ſuum, & declinauerunt oculos ſuos: ad quid? Vt non viderent cælum, neque meminiſſent iudiciorum iuſtorum. Vbi Pater Hieronymus: Oculi eorum inclinati ſunt, vt cæleſtia non viderent, nec recordarentur iudiciorum iuſtorum, ſiue Dei, ſiue honeſtatis, ſiue naturæ, quæ omnibus ad bonum inſita eſt. Hoc eſt autem cæcitatis ſupplicium, quod Moſes in impios & mandata Dei nõ ſeruantes fulminat: Percutiet te Dominus amentia, & cæcitate ac furore mentis, vt palpes in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris, & nõ dirigas vias tuas. Iuſtus verò ac ſanctus Zacharias per noctem, oculiſque demiſſis, eiſque ſubleuatis, ſecretiſſima vidiſſe narratur. Id ſanè obumbratum in nona Aegyptiorum plaga legimus. Et factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Aegypti: tribus diebus nemo vidit fratrem ſuum, nec mouit ſe de loco in quo erat. Vbicunque autem habitabant filij Iſrael, lux erat. Vnde inferiùs habetur: Dominus autem præcedebat eos ad oſtendendam viam per diem in columna nubis, & per noctẽ in columna ignis. In igne (vt Gregorius enucleat) terror eſt, in nube autem viſionis lene blandimentum. Dies verò vita iuſti, & nox accipitur vita peccatoris. Vnde & conuerſis peccatoribus Paulus dicit: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. In die ergo per nubem columna monſtrata eſt, & in nocte per ignem: quia omnipotens Deus & blandus iuſtis, & terribilis apparebit iniuſtis. Iſtos in iudicio veniens per lenitatis manſuetudinem mulcet, illos verò per iuſtitiæ diſtrictionem terret. Mali igitur oculos declinant, vt terreſtria, quibus toti ſunt intenti, conſiderent, & cæleſte lumen, quo dies eſt, non vident, quare tenebras palpant, immoti, ac ſemper in nocte verſantur. Boni è cõuerſo humilitate, tantis ſe abditiſſimis Dei conſiliis indignos cenſentes, oculos

Dan. 13. *P. Hier.* *Deu. 28.* *Exod. 10.* *Exod. 13.* *Greg. homil. 21. in Euang.* *Epheſ. 5.*

inclinant, & cæli ſemper lumine perfuſi, etiam in tenebris quaſi in die ambulant, Deumque quaſi nubem leniſſimè obumbrantem ad ea penetranda myſteria vident; vt de ſeipſo Zacharias hoc loco deſcribit, inquiens:

Inſtitutio ſecunda.

ET leuaui oculos meos, & vidi: & ecce quatuor cornua. Quid eſt enim (ait [a] Ambroſius) leuare oculos, niſi interius lumen aperire? Eodem pacto de ſeipſo Daniel [b] fatetur: Et leuaui oculos meos, & vidi. Vbi Pater Hieronymus: Eleuatione opus eſt oculorum, vt viſionem myſticam cernere valeamus. Et Danielis octauo in eadem verba ſic ait: Quamuis in ſomnis videantur, quæ videntur in vmbra videlicet & imagine; tamen ne ipſa quidem videre poſſumus ſine oculis eleuatis. Et inpræſentiarum inquit: Quòd autem oculos Propheta leuaſſe ſe dicit, illi ſpiritualiter ſenſui coaptandum eſt: [c] Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Et: [d] Leuate oculos veſtros, & videte regiones; quoniã iam albæ ſunt ad metendum. Et quod in [e] Eſaia legimus: Dixit Sanctus: Leuate oculos veſtros, & videte, quis oſtendit hæc omnia? Eleuatione ergo oculorum opus eſt, & intelligentia ſpirituali: [f] vt videamus contrarias fortitudines, quæ contra nos eleuauerunt cornu ſuum. Et de quibus Apoſtolus loquitur: [g] Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinem, ſed aduerſum [h] Principatus, aduerſum Poteſtates, aduerſum mundi huius Rectores tenebrarum iſtarum, aduerſum Spiritualia nequitiæ in cæleſtibus. Hos quatuor aduerſarios, qui contra ſanctos ſemper dimicabant, Chriſtus oppreſſit aduenieus. Et de his Pſalmiſta congeminat: [i] Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. [k] Vbi Bernardus, Conſideremus, inquit, diligentiùs, fratres, ne fortè prima illa tentatio, quæ corporalis neceſſitatis occaſione animum turbat, aſpidi debeat comparari. Hoc enim animal quodammodo violentum morſu nocet; obturat aurem, ne audiat vocem incantantis. Quid verò agere nititur in hac parte tentator, niſi vt aduerſus conſolationem fidei, aurem cordis obſtruat & obturet? Sed non proficit inimicus in eo; non illius præcluſit auditum, qui ait: Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod

procedit

[a] *Ambr. l. 5. in Luc. c. 6. ibi, Et cùm ſe diſſet, acceſſerunt ad eum diſcip.*
[b] *Dan. 10 P. Hier. ibi, & Dan. 8. A.*
[c] *Pſ. 120. A.*
[d] *Ioã. 4. E.*
[e] *Iſa. 51. B.*
[f] *Attende & vide tentationes.*
[g] *Eph. 6. B*
[h] *Quatuor cornua tentationum demonũ.*
[i] *Pſ. 90. C*
[k] *Bernar. ſerm. 14. in Pſal. Qui habitat.*
Mat. 4.

procedit de ore Dei. En à Chriſto detritum aſpidis cornu: proſequitur Bernardus: Nam in eo, quod ait, Hæc omnia tibi dabo, ſi procidens adoraueris me: in malum inſidiantis ſuadibilem ſibilum animaduertite draconis. Ferunt illum in arena latitantem etiam aues volantes flatu attrahere venenato. Quàm venenatus hic flatus fuit, Hæc omnia tibi dabo, ſi procidens adoraueris me! Verùm non erat iſta quælibet auis, nihil potuit draconis flatus ad illam. En ſecundum draconis cornu contritum. De baſiliſco quid dicimus? Monſtruoſius cæteris, ſolo viſu hominem inficere & interficere perhibetur. Ni fallor, vana gloria eſt.* Videte, inquit, ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Ac ſi dicat: Cauete oculos baſiliſci. Sed cui nocere dicitur baſiliſcus? Ei, qui non viderit baſiliſcũ. Aliòquin, ſi prior eum videas, iam non tibi nocet, (vt aiũt) magis moritur ipſe. Ita eſt, fratres. Non videntes necat inanis gloria, cæcos & negligentes, qui ſe ei oſtentant, qui ſe exponunt; & non potiùs ipſi inſpiciunt, non attendunt, non diſcutiunt illam, non vident denique quàm ſit friuola, quàm ſit caduca, quàm vana, quàm inutilis. Si quis eum intueatur hoc modo, moritur baſiliſcus; nec iam occîdit eum gloria, ſed occiditur magis, & óccidit ei quodammodo verſa in puluerem, imò redacta in nihilum. Puto autem non eſt quærere quid ad inanem gloriam ea tentatio viſa ſit pertinere, vbi dictum eſt: Si filius Dei es, mitte te deorſum. Vt quid enim hoc, niſi vt videretur, vt laudaretur à baſiliſco? Et vide quomodo ſeipſum occultauerit baſiliſcus, quaſi vt non poſſit antè videri. Scriptum eſt (inquit) quoniam Angelis ſuis mandauit de te, & in manibus tollent te. Quid ſcriptum eſt, maligne? quid ſcriptum eſt? Angelis ſuis mandauit de te. Quid mandauit? Animaduertite & videte latebras: quoniam ſubticuit malignus & fraudulentus, quod malignitatis ſuę commenta diſſolueret. Quid enim mandauit? Nempe quod in Pſalmo ſequitur: Vt cuſtodiãt te in omnibus viis tuis. Nunquid in præcipitiis? Qualis via hæc, de pinnaculo Templi mittere ſe deorſum? Non eſt via hæc, ſed ruina: & ſi via, tua eſt, non illius. Fruſtra in tentationem capitis intorſiſti, quod ſcriptum eſt ad corporis conſolationem. Huic enim neceſſe eſt cuſtodiri, cui timendum ne offendat ad lapidem pedem ſuum. Non eſt quòd cuſtodiatur, cui non eſt quod

Vana gloria.

*Mat. 6. A.

timeatur. Quid verò taces & illud quod ſequitur: Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem? Te enim hæc parabola tangit. Monſtruoſa malignitas monſtruoſis appellationibus conculcanda ſignatur. Nec modò ab ipſo capite, ſed etiam à corpore vniuerſo. (en tertium baſiliſci confractum cornu) Siquidem aduerſus Dominum poſt ternam confuſionem hanc, non iam ſerpentina calliditate, ſed crudelitate vſus eſt leonina, vſque ad contumelias, ad flagella, ad alapas, ad mortem, & mortem crucis. Sed manifeſtè etiam leonem te conculcauit Leo de tribu Iuda. (en quartum leonis contritum cornu) Sic & aduerſum nos, fratres, vt in cæteris omnibus viderit ſe fruſtratum, toto iam furore perſecutionem ſuſcitat, qualis non fuerit ab initio: vt vehementia tribulationis regnum cæleſte ſperantibus intercludat. Felix anima, quæ & ipſum leonem potenti virtute conculcans, violenter illud rapere præualebit. Ex hoc itaque, dilectiſſimi, tanquam ſuper aſpidem & baſiliſcum cautiùs & ſolicitiùs ambulemus, eleuatis nempe oculis, totaque animi attentione, cordiſque humilitate vndequaque circumſpecti, vt cornua hæc preuidere poſſimus. Caueamus omnem radicem amaritudinis, vt nemo noſtrûm mordax inueniatur, nemo audax vel ardens, nemo inexorabilis aut rebellis. Nec verò cum falſis Suſannæ teſtibus oculos inclinemus, & deorſum mittamus nos; ſed tranſcendamus & tranſeamus lethalem temporalis gloriæ obtutum: vt, quomodo ſcriptum eſt, fruſtra iaciatur rete ante oculos pennatorum. Conculcemus quoque leonem pariter & draconem: vt neque rugitus illius terreat, nec iſtius flatus inficiat. Hæc deuotus Bernardus. Ex quibus horum quatuor cornuum quàm ſint acuta vulnera, quamque viſum effugiant præ acumine, quamque leuare oculos ad ea videnda ſit opus, habes: ac quânam dexteritate noſter fabri filius, de quo Euangelia quatuor agunt, ea deterruerit, ne poſſint omnem exequi malitiam, leuiſſimo negotio percipere vales, & ex dictis & ex arctis præceptis in quatuor fabris, hoc eſt, Euãgeliſtis, ab hoc vero, diuino, cæleſti, ac ſingulariſſimo fabro explicatis. Nec nouum dicimus, cùm per quatuor fabros, eò quòd de vnici fabri doctrina pertractant, ad hæc ſcilicet efferata obtruncãda cornua; Euangeliſtas ſubintelligi aſſerimus. Audi Patrẽ Hieronymũ referentem,

Prou. 1. B.

Euangeliſtæ ſunt quatuor fabri.

P. Hier.

nec tamen improbantem: Legi in cuiuſdam Commentariis, quatuor fabros, quatuor Euangeliſtas intelligi; qui oppreſſum Iſraelem, ſenſum videlicet videntem Deum, & Iudam Dominum confitentem, & Ieruſalem viſionem pacis, in priſtinam ſedem reſtituant: & quos vitiorum gentes diſperſerant de Eccleſia, per prædicationem Euangelij retraxerunt ad ſalutem. Hac expoſitione vtitur peregregius Michael Palacius Iſaiæ quadrageſimo-primo in declamatione. *Mich. Pallac.* En quando apparent Euangelici fabri, quorum primus Ioannes extitit Baptiſta, cùm quartū cornu Tiberij Cæſaris adeò leuatum eſt *Iſa. 41.* ſuper terram Iuda, vt diſpergeret eam; procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galilçæ Herode, Philippo autem fratre eius *Luc. 3. A. 1.* Tetrarcha Ituræ, & Traconitidis regionis, & Lyſania Abilinæ Tetrarcha; ſummo etiam ſacerdotio diſſipato ac venali, ſub Principibus ſacerdotum Anna & Caipha.

Inſtitutio tertia.

ALteram quoque ſubnectit viſionis huius moralem enarrationem Pater Hieronymus, quam non contemnendi ſequuntur authores. 80. *Quatuor animi perturbationes.*

Poſſumus, inquit, quatuor cornua, quæ regnauerunt contra populum Dei, & quatuor πάθη accipere; quæ eruditi non verbum de verbo exprimentes κακοζήλως paſſiones, ſed perturbationes interpretantur: ægritudinem animi & gaudium, duo præſentia; & duo futura, metum & cupiditatem: de quibus & illuſtris Poëta ſignificat: *Virgil.* Hi metuunt, cupiunt, gaudentque, dolentque. Aduerſum has quatuor fabri, &, vt ita dicam, medici, boniqúe artifices, non cernuntur à Propheta; necdum enim abſque oſtenſione Dei per ſe eos videre poterat, ſed oſtenduntur ei à Domino: quatuor ſcilicet virtutes, *Quatuor virtutes cardin.* Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia; de quibus pleniſſimè in Officiorum libris Tullius diſputat, ſcribens proprium quoque de quatuor virtutibus librum. Qui ergo vitia deſtruunt, virtutes ædificant: *Cicero de Offic.* omneſque ſancti, qui hæc remedia poſſidentes inſtaurāt ſemper Eccleſiam, fabri appellandi ſunt. Vnde & Apoſtolus loquebatur: Quaſi ſapiens architectus fundamentum poſui. Et iratus Dominus *1. Cor. 3. B.* de Hieruſalem ablaturū eſſe ſe dicit architectum, & virum ſapiētem.

Mat.13. G. Et ipſe Dominus Dei omnipotentis Filius, & creatoris omnium, fabri filius appellatur. Subſcribere videtur vbi ſuperiùs in hæc verba

Bernar. ſerm.14. in Pſal. Qui hab. Bernardus: Videntur hæc quatuor monſtra affectionibus æquè quatuor ſingula ſingulis incubare. Cui ergo potiſſimùm draco inſidiatur? Aeſtimo quia cupiditati, quòd hanc nouerit eſſe radicem malorum omnium, & quæ maximè cor ſubuertat. Inde enim etiam

Mat. 4. B. quaſi conſulens dixit, Hæc omnia tibi dabo. Nam de leone quidem manifeſtum eſt, quòd niſi ad ianuam timoris terrificos non dat rugitus. Porrò triſtitiæ fores aſpis obſeruat, quòd eas maximè morſibus ſuis peruias arbitretur. Vnde & ad Chriſtum Dominum, donec iam eſurientem cerneret, non acceſſit. E contrà ſanè caueat neceſſe eſt lætitia baſiliſcum, quòd eo potiſſimùm aditu venenatos in-

Vana gloria. gerere ſoleat radios oculorum; nec vana gloria niſi ob lætitiæ noceat vanitatem. Illud quoque conſidera, an fortè virtutes quatuor, quatuor his tẽtationibus opponere valeamus. Leo rugiet: quis non timebit? Si quis ille fuerit, fortis erit. Sed fruſtrato leone, draco abſconditur in arena, vt virulentis flatibus attrahat animam, inſufflans ei quodammodo concupiſcentiam terrenorum. Quis putas illius præteruitabit inſidias? Nemo vtique, niſi prudens. At fortè, dum ad iſta deſcendere caues, vrget quis moleſtia: & ecce protinus aſpis adeſt. Nam opportunum tempus ſibi inueniſſe videtur. Quis non exaſperabitur ab aſpide iſta? Nempe vir temperans & modeſtus; qui ſciat abundare, & penuriam pati. Puto ex hac occaſione faſcinare te volet malè blandiens oculus nequam. Quis auertet faciem ſuam? Profectò iuſtus, qui non modò non ipſe ſibi accipere gloriam, quæ Dei eſt, ſed ne ab alio quidem recipere velit oblatam: ſi tamen ille ſit iuſtus, qui iuſtè, quod iuſtum eſt, exequatur, qui iuſtitiam ſuam non faciat coram hominibus, qui denique, etſi iuſtus fuerit, caput non leuet. Hæc enim virtus ſpecialiter in humilitate conſiſtit, hæc intentionem purgat, hæc quoque meritum omne eo veraciùs & efficaciùs obtinet, quo minùs arrogat ſibi. Ecce horum quatuor cornuum impetendi vafriciem, ſimul & deterrendi modum: cùm prorſus aboleri nequeant, vel adeò in hac vita compeſci, vt inſurgere ſaltem minimè valeãt. Hæc quatuor cornua pro quatuor regnis, quoad literam,

Ioel.1.A & pro quatuor animi affectibus, quoad mores, Ioel oſtendit in ſui vaticinij

ticinij exordio iuxta Patris Hieronymi enarrationem: & Zacharias iterum ſub quatuor quadrigarum aſpectu denunciat; vbi referemus Patris Hieronymi doctrinam in Ioele traditam. Requiratur Dominica tertia Aduentus. *Zachar. 6.A.*

CAPVT SECVNDVM.

TEXTVS. 81.

Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce vir, & in manu eius funiculus menſorum. Et dixi: Quò tu vadis? Et dixit ad me: Vt metiar Hieruſalem, & videam quanta ſit latitudo eius, & quanta longitudo eius.

PARAPHRASIS.

Rurſum mentis oculis ſublatis, diligentiuſq; attendens, non ſine admiratione mihi viſus ſum videre virum menſorium funiculum manu geſtantem, qui à me, quò pergeret, inquiſitus, ait: Ad dimetiendam Hieruſalem, patefaciendumque quot cubitorum ſit per latum, quotque per longum.

COMMENTARIA.

Scopus Eccleſiæ Catholicæ ædificium.

PRæcipua huius capitis intentio ad literam eſt vniuerſalis, ac ſanctæ, vniuſque matris Eccleſiæ magnifica erectio per Chriſti Domini noſtri Seruatoris aduentum. Iam enim ſuperiori capite inſtaurationem terreſtris Hieroſolymæ, ac vrbium Iudæ, perpendiculumque ſuper Hieruſalem extendendum, bonorumque copiam, in ciuitatibus Iudæ, ac Domini conſolationem, quodque Dominus eliget adhuc Hieruſalem, Zacharias viderat: quæ hoc etiam toto ferè capite ſe videre teſtatur. At verò Deus naturæ ac ſcripturæ author, ſicuti non deficit in neceſſarijs, ita nec abundat in ſuperfluis.[a] Quin illud maximè conuincit hunc eſſe literæ ſenſum, quòd abſque muro habitanda Hieruſalem perhibetur hoc loco: cõſtat autem,[b] magnopere Nehemiam extruendo terrenæ Hieroſolymæ muro inſudaſſe, atque illum adiutore Deo perfeciſſe; qui tamen Deus hîc ait: Abſque mu-

1. [a]2. [b]2. Eſd. 4.A.1. 2. Eſd. 2. D.19. Ioſeph. l. 6. de bel. Iudaic. c. 6. vndiq; murata docet.

ro habitabitur Hieruſalem, præ multitudine hominum & iumento-
3. rum in medio eius. Et ego ero ei murus ignis in circuitu. Quin etiam
muris circundata nunquam tanta colonorum multitudine claruit.
4. Hoc præſertim, quod diximus, Spiritum ſanctum intendere illud
adhuc perſuadet, quòd Zacharias pueri nomine dicitur: non vti-
que ætate, qua iam grandæuus erat, imò & ſenio confectus, cùm po-
pulum anno primo Cyri Regis, vt è Babylonia rediret, vaticinio
In hiſtor. libri Daniel. c. 17. monuiſſet. Zacharias (inquit hiſtoria Scholaſtica) natus in Chaldæa
iam prophetabat. Hic benedixit Salathiel in filio, vocans eum Zoro-
babel, quod interpretatur Magiſter Babylonis: quaſi diceret, Hic erit
Zacharias Aggæo prior ætate ac prophetia Numero 1. magiſter captiuitatis Babylonicæ. Ad huius Prophetæ exhortatio-
nem primi ſurrexerunt viri Iuda, vt aſcenderent in Hieruſalem: po-
ſtea verò viri Beniamin & Leuitæ. Propterea, vt dicit Ioſephus, à Iu-
da cognominati ſunt Iudæi. Et tunc temporis Aggæus erat iuuenis,
ſed nondum Propheta. Et ideo initio expoſitionis noſtrę capite pri-
mo Aggæum priorem eſſe Zacharia non æuo, ſed iuxta eorum ora-
cula, quæ ſcripta retinemus, ediximus. Regreſſi ſunt itaque de capti-
uitate ſub Zorobabel duce, & Ieſu magno Sacerdote. Cùm itaque
Zacharias vaticinans nomen Zorobabeli indiderit, & redeuntium è
Babylonia, hoc eſt, prouincia Babylonis, iſte Zorobabel Dux extite-
rit ſub exordium regni Cyri, qui triginta regnauit annis: ex his, & ex
in præcedenti capite, vbi quis fuerit Darius indagauimus, enarratis,
perquam dilucidè apparet grandæuum ac ſenio confectum Zacha-
riam eſſe, dum anno ſecundo Darij hæc admiranda videt. Nunquid
ergo Dei memor, benedicti à Domino filius Zacharias Deo gratiſſi-
Iſa. 65. D. 20. mus, iam in eorum albo refertur, de quibus literis eſt exaratum, Non
erit ibi (in Hieruſalem, in populo meo) ampliùs infans dierum, &
ſenex, qui non impleat dies ſuos: quoniam puer centum annorum
morietur, & peccator centum annorum maledictus erit? Num Za-
charias puer centum annorum? Quis non videat nequaquam ætate
aut rerum inexperientia puerum appellari Zachariam? Quid igitur?
Attende: Quia neminem ad perfectum deduxit lex. Hactenus Za-
charias ſub legis ac literæ cortice temporariæ ac terreſtris Hieruſa-
lem conſtructionem intelligens, meritiſſimè puer eſt nuncupatus.
Mox in virum perfectū abſolutumque, Angelico ſpiritalique ſenſu

Eccleſiam toto terrarum orbe propagandam præuidens, creſcit. Imò 5.
id ſacrarum habet conſuetudo literarum, ab his corruptibilibus, rebuſque ad oculum patentibus, ad inuiſa illa diuinaq; myſteria mentis aciem erigere: quare & oculos Zacharias ſe leuaſſe profitetur. Hoc ſanè pacto à Principe Tyri ad Cherub factus Domini ſermo leuauit *Ezec.28.*
Ezechielem: ſicut & Iſaiam leuarat antea, ſumpta parabola contra *Iſa.14.*
Regem Babylonis. Sic ab aqua fontis ad aquam gratiç Samaritanam, *Ioan.4.*
& à meſſe agri ad meſſem Eccleſiæ Apoſtolos, Dominus eleuauit.
Pari ratione ſeptuageſimus-primus Pſalmus, Salomonis titulo præ- *Pſal.71.*
notatus, de Chriſto vero Salomone pacifico diſſerit ad literam: cùm quædam inibi dicta, carnali Salomoni minimè conueniant. Lege
Auguſtinum ibi, & de vnitate Eccleſiæ capite octauo, vbi ait: Nullus *Aug.t.8.*
autem hoc Chriſtianus negat. Talia enim dicta ſunt, de quibus dubi- *& t.7.*
tari non poſſit, quòd ad Chriſtum pertineant. Ibi enim dicũtur hęc, vbi agnoſcatur Eccleſia toto orbe diffuſa, omnibus etiam Regibus
Chriſto ſubiugatis. Et dominabitur, inquit, à mari vſque ad mare, & *Pſal.71.*
à flumine vſque ad terminos orbis terræ. A flumine vtique, vbi eum
Spiritus ſanctus in colũbæ ſpecie, & vox de cælo manifeſtauit. Dein- *Matt.3.*
de ſequitur: Coram illo decident Aethiopes, & inimici eius terram *Ioan.1.*
lingent. Reges Tharſis & Inſulæ munera offerent, Reges Arabum *D.28.*
& Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes ſeruient ei. & paulo pòſt: Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum. Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui fecit mirabilia ſolus. Et benedictum nomẽ gloriæ eius in æternum, & in ſæculum ſæculi. Et replebitur gloria eius omnis terra; fiat, fiat. Et quidem hoc capite toto terrarum ambitu, adueniente Meſſia, diffundenda oſtenditur Eccleſia per vtrumq; populum, Gẽtium ſcilicet ac Iudæ, quemadmodum in Textus elucidatione patebit. Atque hoc multo minùs poſterioris Templi, reædificatæque Hieroſolymæ, quàm prioris Templi ac vrbis felicitati ſub Salomone competere poteſt: ſub eo namque ſuprema fuit temporaria illius Templi, ciuitatis, ac Dauidici regni gloria. Quòd ſi, authore 6.
Auguſtino, nullus Chriſtianus negare poteſt ſeptuageſimum-primum, quẽ citauimus, Pſalmum de vero Salomone Chriſto editum ea de cauſa, quia toto orbe diffuſam vaticinetur Eccleſiam: quis ire

quiuerit inficias, idem prophetantem hoc loco Zachariam, non de terreſtris vrbis reparatione præcipuè, ſed de vniuerſæ Chriſti Eccleſiæ conſtructione intendere? Attendamus, obſecro, aliquantulũ Hilarium, literalem ſenſum Pſalmi centeſimi viceſimi ſexti verſu, Niſi Dominus ędificauerit, enarrantem: quæ enim ille ſcribit pro genuina illius Pſalmi explicatione, nos pro huius capitis interpretatione ad verbum tranſcribere debemus. Audiamus. Putãt autem prophetiam hanc conſummatã in ea tempora fuiſſe, quibus poſt captiuitatẽ populi Dario Rege reditum impertiente, ædificata rurſum per Zorobabel & Ioſedech ciuitas fuit. Quorum inopem ſenſum ipſa illa poſſet conſummatio ædificationis arguere. Nam per Aggæũ Prophetam ita ad hos eoſdem inſtauratores Hieruſalem Dominus eſt loquutus: Adhuc ſemel, & ego mouebo cœlum & terram, & mare & aridam, & ſubuertam ſedes Regum. Pſalmi ergo veritas non in tempora tantùm Salomonis, ſed etiam in Aggęi, intelligẽda eſt conuenire. Aedificationis enim vtriuſque labor inanis eſt. Aedificata namque per Zorobabel ciuitas ſolum hodie ex ſe cõflagrationis ſuæ cinerem & deformium ruinarum præbet fœditatem. Et has ſedes Regum, quas ſe ædificatores ad regni æterni gloriam inſtaurare arbitrabantur, vaſtatio iterata ſubuertit, ſede adhuc etiam cæterorum ſubuertenda regnorum. Bene autem inania humani operis Propheta eſſe opera prophetauit. Scit inutiles eſſe humanarum cuſtodiarum vigilias, ſcit incaſſum eſſe conſurgentium matutinas ſollicitudines. Ideo, ne repetere cogamur, hîc Dominus ſe nouæ Hieruſalem murum ignis adfuturũ pollicetur; ac omnem carnem ſe conſurgente ſilere iubet.) Ciuitas & à ſe inſtituta, & ab alijs reſtituta, iam nulla eſt. Non profecit ædificatio vel prima, vel conſequens. A Deo ergo domus eſt ædificanda, quæ maneat: quia niſi quæ à Domino ædificata ſit, non manebit. A Deo ciuitas cuſtodiẽda, ne pereat: quia niſi à Deo cuſtodita ſit ciuitas, diruetur. Et primùm, quæ domus Dei ſit, intelligamus, vt per id cognoſcamus, quatenus ab eo ædificanda manſura ſit. Domus eſt habitantis habitatio. Sermo enim diuinus ſecundùm intelligentiæ noſtræ conſuetudinem naturamque ſe temperat, communibus rerum vocabulis ad ſignificationem doctrinæ ſuæ & inſtitutiones aptatis. Nobis enim, non ſibi, loquitur, atque ideo noſtris vtitur

Hilar. in Pſ. 126. in 1. verſu Pſal.

Agg. 2.

vtitur in loquẽdo. Conuẽtus quidem Eccleſiarum ſiue Templi, quos ad ſecretam Sacramentorum religionem ædificiorum ſepta concludunt, conſuetudo noſtra vel Domum Dei ſolita eſt nuncupare, vel Templum. Scriptura quoque vel Prophetica, vel Apoſtolica, ad demonſtrationem locorum his eſt vſa nominibus, verùm non hanc, quæ à nobis ac nobiſcum ita nuncupatur, Domum Dei eſſe, ex ipſius dictis docemur. Ait enim: Cælum mihi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum. Quam domum mihi ædificabitis? aut quis locus requietionis meæ? Nonne hæc omnia fecit manus mea? Non concluditur ergo ædificiorum domibus infinitus Deus, nec locis in aliquo continetur virtus immenſa, quæ omnia fecit; Apoſtolo id ipſum ita teſtante: Deus qui fecit mũdum, & omnia quæ in eo ſunt, hic, cùm ſit cæli & terrę Dominus, non in manufactis Templis habitat. Nulla ergo Deo requies eſt, & nulla habitatio. Et fortè nequaquã creditur eſſe, qui nuſquam eſt? Audiamus ergo ipſum de requie ſua & habitatione teſtantem; ait enim: Hæc requies mea in ſæcula ſæculorum; hîc habitabo, quoniam elegi eam. Elegit autẽ Sion, ſed nunquid eam, de qua præſens prophetiæ huius querela eſt, Niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificãt eam? Sion, in qua Templũ fuerat, euerſa eſt. Et vbi ſedes æterna Domini? vbi requies ſempiterna? quod habitabile ei Templum? Nempe illud, de quo dictum eſt: Vos eſtis Templũ Dei, & Spiritus Dei habitat in vobis. Hæc Domus & hoc Templum Dei eſt, doctrinis & virtutibus Dei plenum, & ſanctitate cordis diuini capax incolatus; de quo idem hic Propheta ita teſtatus eſt: Sanctum Templum tuum, mirabile in æquitate. Sanctitas, æquitas, continẽtia humana Deo Templum eſt. Domus ergo hæc ædificanda per Deum eſt. Humanis enim operibus extructa non permanet, nec doctrinis ſæculi inſtituta conſiſtit, nec inani labore ſollicitudinis noſtræ cuſtodietur: extruenda aliter eſt, cuſtodienda aliter eſt. Non ſuper terram, non ſuper fluxam & dilabentem arenam initianda, ſed fundamentum eius ſuper Prophetas & Apoſtolos collocandum. Lapidibus viuis augenda eſt, angulari lapide continenda, & mutuæ connexionis augmentis in virũ conſummatum, & in menſuram Chriſti corporis extruenda, ſpecie quoque ac decore gratiarum ſpiritualium adornanda. Hæc ita à Deo, id eſt,

Domus Dei.

Iſaia 66.

Act. 17.

Pſ. 131.

1. Cor. 3.

doctrinis eius, ædificāda non concidet. Huius domus ædificationem nunc Iſrael captiuus, poſt plenitudinem Gentium conſequetur. Hæc domus in domos plures diuerſis fidelium ædificationibus in vnoquoque noſtrûm ad ornatum & amplitudinem beatæ illius ciuitatis excreſcet, cuius ciuitatis iamdiu Dominus vigil cuſtos eſt: cùm Abraham peregrinum tuetur: cùm immolandum Iſaac reſeruat: cùm Iacob ſeruiētem ditat: cùm Aegypto Ioſeph venditum præficit: cùm Moſem aduerſus Pharaonem confirmat: cùm ducem belli Ieſum deligit: cùm Dauid omnibus periculis liberat: cùm Salomonē dono ſapientiæ munerat: cùm Prophetis adeſt: cùm Heliam rapit: cùm Heliſeum eligit: cùm Danielem paſcit: cùm in camino pueros irrorat: cùm tribus quartus aſſiſtit: cùm gignendo ſe ex virgine Ioſeph per Angelum inſtruit: Mariam confirmat: Ioannē præmittit: Apo-
Ioan.17. ſtolos eligit: Patrem precatur, dicens; Pater ſancte, ſerua eos: cùm eſſem cum his, cuſtodiebam eos in nomine tuo. cùm denique ipſe ille poſt paſſionem æternæ in nos cuſtodiæ ſuæ vigilias pollicetur, dicēs:
Mat.28. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad cōſummationem ſæculi. Hæc ciuitatis illius beatæ atque ſanctæ æterna cuſtodia eſt, quæ ex multis in vnum conuenientibus, & in vnoquoque noſtrûm Deo ciuitas eſt. Eſt enim hæc ſancti corporis & fidelis animæ ei placita poſſeſſio. Quam domum ædificandam ipſe in Euangelio teſtatur
Mat.10. dicens: Amen dico vobis, non cōſummabitis omnes ciuitates Iſrael, donec veniat Filius hominis. Et huius quidem temporis & ædifica-
Rom.11. tionis beatus Apoſtolus meminit, dicens: Cùm autem intrauerit plenitudo Gentium, tum quod reliquum eſt Iſrael ſaluabitur. Hę igitur ciuitates, id eſt, ſancti huius corporis atque animę Deo placitus incolatus & cœtus, hunc vnum habent perfectæ huius beatitudinis & ędificationis artificem. Aedificanda ergo per Deum hęc ciuitas eſt, vt in augmentū conſummationis ſuę creſcat. & cætera quę per totum Pſalmum proſequitur Hilarius, nullo relicto ambigendi loco, hunc intellectum illius Pſalmi proprium eſſe comprobans: qui procul dubio & huius eſt capitis, ſi attentiùs aliquanto penſetur. Vt enim ſummatim dicamus:

82. Oſtenditur vir, qui priùs inter myrteta apparuerat, Chriſtus nempe, funiculum habens ædificatorum in longum ab Oriente in Occidens,

dens, & in latum à Meridie in Septentrionem menſuraturus Eccle- *Mat.16.*
ſiam, nullo murorum circuitu præ multitudine complectendam: quam paſtoribus accitis per Angelum primùm ex Hebræis erigere *Luca 2.* cœpit, mox ex Gentibus, Magis accerſitis: eamque ad laudem & gra- *Matt.2.* tiarum actionem lætitiamque prouocat, quamplurimis nationibus adductis ad Dominum: & ſe in medio eius habitaturum promittit, ac denuo in fine ſæculi Iudam in poſſeſſionem & Ieruſalem electurum, terræque ſuæ ſanctæ, hoc eſt, Eccleſiæ Catholicæ additurum, pollicetur: cunctiſque carnalibus ſupremum minitatur iudicium in Eccleſiæ ſuæ patrocinium; quam, vt pupillam oculi ſui, ſe dilexiſſe, & in circuitu eius ad cuſtodiendam, murum ignis, & ad exaltandam, in medio eius ſe in gloria futurum eſſe præmiſerat. Reliquum modò eſt, vt ad verba ipſa deſcendamus.

Et leuaui oculos meos, & vidi. Iam Dominus Prophetæ ad hanc ſublimem grandemque viſionem in calce præcedentis capitis quoquo modo gradum fecerat, quatuor fabros ſubiugaturos Gentium cornua patefaciens: quare nunc concinnè admodum ſummum Architectum, id eſt, fabrorum Principem, eleuatis mentis oculis animaduertit, quæ ſpoponderat, extendendum nempe ſuper Ieruſalem perpendiculum, exequi volentem. Hinc Hugo: Per hoc quod dicit, *Hugo* *Et*, notatur, quòd hæc viſio continuatur ad præcedentem: nec eſt *Cardin.* diuerſa ab illa; ſicut nec aliæ, vſque ad ſeptimum capitulum; ſed omnes pertinent ad illa verba bona & conſolatoria, quæ ſuprà audiuit Propheta.

Et ecce vir. Pater Hieronymus: Nunc rurſum oculos leuat, vt vi- *T.Hier.* deat virum, de quo ſcriptum eſt: Ecce vir, Oriens nomen eius. De *Zachar.* quo & ſuprà legimus: Et ecce vir aſcendens ſuper equum rufum, & *6. C.* ſtabat inter myrteta, quæ erant in profundo, ſiue inter montes vm- *Suprà 1.* broſos. Et de quo Pater loquitur, Hic ædificauit ciuitatem meam: *B.* cuius artifex & conditor Deus eſt. *Heb.11.*

Et in manu eius funiculus menſorum. Septuaginta vertunt, funi- *C.* culus Geometræ; Pagninus verò, funiculus menſuræ; Vatablus, funiculus menſorius: & in idem redeunt. perpendiculum enim ſignificant, el plomo y cordel del albañi: additur autem, *menſorum*, quia Metonymicôs funiculus in ſacris literis etiam pro re menſurata le-

 gitur,

Eſther 13.17. gitur, ſeu pro ſorte, portione, ſiue hæreditate. Hinc Mardochæus Dominum precatur, Propitius eſto ſorti & funiculo tuo: & in Pſal- *Pſ.138.* mo, Funiculum meum inueſtigaſti: & in Deuteronomio, Iacob fu- *Deu.32.* niculus hæreditatis: & alibi ſæpe. Nunc tamen ſine figura propriè *Pſal.77.* pro ipſa menſura vſurpatur: quemadmodum ibi, In funiculo diſtri- *Pſal.15.* butionis: id eſt, in fune terræ partitionem dimetiēte; iuxta illud: Funes ceciderunt mihi in præclaris. quod eſt: In optimo loco mihi ſors *Interlin.* obtigit. Videt itaque Propheta virum Chriſtum, vt Interlinearis enucleat, manu menſuræ funiculum gerentem; ſicut Ezechiel quo- *Ezec.40.* que viderat: Et ecce vir, cuius erat ſpecies quaſi ſpecies æris. ac ſi di- *Chriſtus Deus homo. Simile.* ceret, Ecce Chriſtus Deus homo. nam ſicut in ære, quod eſt argenteum, temperat auri colorem, à quo nobilitatur: ita humanitas diuinitatis inacceſſibilem quodammodo obumbrat lucem, qua ipſamet rutilat humanitas. Et funiculus lineus in manu eius, & calamus *Interlin.* menſuræ in manu eius. Diuidens, vt hoc loco docet Interlinearis, *Eph.4.7.* ſingulis prout vult. Vnde Paulus inquit: Vnicuique autem noſtrûm data eſt gratia ſecundùm menſurā donationis Chriſti. Propter quod *Pſal.67.19.* dicit: Aſcendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem Paſtores, & Doctores, ad conſummationem Sanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti: donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Filij Dei in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Qui meritiſſimè manu menſuræ funiculum geſtare videtur, quo ſuæ ciuitatis Eccleſiaſticæ ſpatia metiatur, *1.Cor.12.28.* antequam fundamenta iaciat. Etenim quoſdam poſuit Deus in Eccleſia primùm Apoſtolos, ſecūdò Prophetas, tertiò Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernatio- **Biblia manu ſcripta, & Amb.* nes, genera linguarum, *interpretationes ſermonum. Nunquid omnes Apoſtoli? nunquid omnes Prophetæ? nunquid omnes Doctores? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes gratiam habent curationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur? ecce in his funiculi partitionem ac menſuram. Interrogatus autem Vir iſte à Propheta quónam tenderet, ait:

Vt metiar Hieruſalem; futura eſt enim vt caſtrorum acies ordinata; &

ta; *& videam.* Interlinearis, apparere faciã. *quanta ſit latitudo eius.* Interlinearis: Charitas, quæ vſque ad dilectionem inimicorum extenditur. Hinc iure Paulus, funiculi diuiſione præmiſſa, ſtatim de charitate ſubiecit: Aemulamini autem chariſmata meliora. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro, charitatis nempe latitudinem; cuius neceſſitatem, & effectus, & encomium in ſequentibus duobus capitibus illico ſubiungit. *1.Cor. 12.31. 1.Cor. 13. 1.Cor. 14.*

Et quanta longitudo eius. Interlinearis: Perſeuerantia eius vſque in finem. Siue, vt latitudo ſit ab Oriente in Occidens, & longitudo à Polo Antarctico ad Polũ Arcticum: iuxta illius hominis deſcriptionem, quam in libris de cælo tradunt; cuius dextra in Orientali plaga, ſiniſtra verò in Occidua, caput autẽ in Antarctico, pedeſque in Arctico ſint Polo conſtituta. Hæc ſanè longitudo, hæc profectò latitudo murorum ambitu contineri minimè valentis Eccleſiæ. Filij tui de longè venient, & filiæ tuæ de latere ſurgent: ab vtroque ſcilicet Polo, & ab Oriente & Occidente. Ob duo igitur inter alia vir iſte ad amuſſim declarat, non ſolùm quò, verùm etiam ad quídnã pergat: cùm alioquin ſuperflua videri poſſet expoſitio; cùm inſtrumentum menſorium manu, non corrigia, delatum proclamaret, eum menſurare quippiam velle. Primùm ne quid mali Zacharias ſuſpicaretur in hac reuelatione, vtpote qui nouerat locutum fuiſſe Dominum in manu ſeruorum ſuorum Prophetarum in hunc modum: Quia fecit Manaſſes Rex Iuda abominationes iſtas peſſimas, ſuper omnia quæ fecerunt Amorrhæi ante eum, & peccare fecit etiam Iudam in immũditijs ſuis, propterea hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Ecce ego inducam mala ſuper Hieruſalem & Iudam, vt, quicunque audierit, tinniant ambæ aures eius. Et extendam ſuper Hieruſalem funiculũ Samariæ, & pondus domus Achab: & delebo Hieruſalem, ſicut deleri ſolent tabulæ: delens vertam & ducam crebriùs ſtylum ſuper faciem eius. Potuit itaque Zacharias, ne funiculum ſortemque Samariæ decemque tribuum perpetuo exilio damnatarum ſuper Hieruſalem duaſque tribus inducturum ſe minaretur iſte vir, funiculum manu geſtare viſus, expaueſcere. Deinde vt indicaret ſe de ciuitate iam Eccleſiæ pertractare, cuius non ſit alius in circuitu murus, quàm ipſemet Dominus; explicat ſe in longum latumque ſolùm *2.de cælo Tex.cõ. 16. Iſa.60. Hier.15. 4. 4.Reg. 21.11.*

cam

eam velle metiri. Quapropter his Zachariam à materiali terreſtris Hieroſolymæ conſtructione ad ſpiritalis Hieroſolymæ pacificæque Eccleſiæ diuinam erectionem monet aſſurgere. Hinc Pater Hieronymus, cui ſubſcribit hoc loco Remigius. Quidam putant hoc ex parte completum ſub Zorobabel, & Ieſu, & Eſdra, & Nehemia, & cæteris Ducibus ſiue Regibus, qui vſque ad aduentũ Domini Saluatoris populum rexerũt Iſrael. Alij verò, & maximè Iudæi, in mille annorum regno interpretantur; corporales corporalia requirentes. Noſtrorum autem plerique referunt ad cæleſtẽ Hieruſalem: & hanc dicunt iterum extruendam, quæ ruina animarum peccatricum fuerat deſtituta. Hoc Hæretici ſuſpicentur. Cæterùm nos montem Sion, & matrem primitiuorum atque ſanctorũ interpretemur Eccleſiam: quæ ædificata eſt in paſſione Domini & reſurrectione, & quotidie ædificatur ab eo, qui nouit menſuras & merita ſingulorum.

P. Hier. Remig.

Vitæ Moralis Inſtitutio.

83. *Ingeniũ ad ſupernaturalia deficit.*

ET leuaui oculos meos, & vidi. Cùm hæc viſio vna ſit cum ſuperiori, quam Propheta retulit, dicens, Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce quatuor cornua; & rurſum, Et oſtendit mihi Dominus quatuor fabros: quonam pacto ſe iterum oculos leuaſſe commemorat, quos iam dixerat elatos? Profectò palpitare aciem intellectus humani ad reconditiſſima hæc myſteria penetrãda docet. Iam enim præ imbecillitate, licet acutiſſimus eſſet Propheta, licet Angelico fultus præſidio, ſuos demiſerat oculos. Quid mirum? Si enim rei ſenſibilis natura, quam quidditatem vocant, obiectum eſt proprium ac germanum intellectus noſtri, nullaque vis animæ ſupra ſuum poteſt obiectum; ſicut nec viſus de ſono, nec auditus de colore valet ferre ſententiam: quînam mortalium mens, quæ omnem exuperant ſenſum, fidei ſecreta, quæ iure ſupernaturalia dicuntur, fixo firmoque de ſe quiuerit obtutu inſpicere? Si vehemens ſenſibile ſenſum corrumpit; nónne diuinum gratiæ lumen audentem hominem ſuis viribus illud aſſequi cæcitate percutiet? Si id attentantem Luciferum ſequaceſque Angelos è ſumma luce in teterrimam detruſit obſcuritatem: quid? poterítne ſubſiſtere homuncio ſuo fretus ingenio? Quid faciet virgula deſerti, vbi cedri libani conquatiuntur? Tanta

rerum claritate circunfuſus oculos ſuos demittat; tantumque fidei ſplendorem ferre nequaquam valens, captiuet intellectum in obſequium. Qui hoc monuit, experimento comprobauit ad Gamalielis pedes eruditus, paternarum traditionum æmulator abundantiùs exiſtens, ſupra multos coætaneos ſuos in Iudaiſmo proficiens, grandi de ſua exiſtimatione inflatus ſupercilio, equo priùs deiectus proſtratuſque triduo nihil videns, vt ſic tantæ veritatis lumine perfunderetur. Quòd ſi in captiuitatem redigendus eſt intellectus, nonnulla ei vis eſt inferenda: nullum autem violentum durabile fore, Philoſophi tradunt. In carne itaque mortali agentem, indefeſſè arcana illa diuinitus reſerata ſpeculari nequaquam poſſe dilucidum eſt. Quapropter humanæ conſulens imbecillitati Deus optimus maximus, Leuitas à Sacerdotibus vaſa quidem ſacra, non tamen nuda, ſed velaminibus inuoluta, iuſſit accipere: modumque patefaciens hæc myſteria pertractandi, non ſolùm aſcendentes, verùm inſimul deſcendentes in ſcala Iacobo demonſtrauit Angelos. *Gen. 28.* Quem quidem Zacharias obſeruans, quos iam dixerat in altum ſubleuaſſe oculos, demiſiſſe præ viſorum ſplendore ſignat, dum iterum ſe eos eleuaſſe teſtatur. Verùm ne moroſi Lectorem tædio afficere velle credamur, literam deinceps proſequemur, morum capita nonnulla recēſentes, aut potiùs indicantes, præſertim cùm huic lecturæ noſtræ ob temporis anguſtias modum ponere cogamur.

Legitima Authoris excuſatio pro ſequentib. capitibus.

TEXTVS.

Et [a]ecce Angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur: & [b]Angelus alius egrediebatur in occurſum eius, & [c]dixit ad eum: [d]Curre, & loquere ad [e]puerum iſtum, dicens. 84.

PARAPHRASIS.

Et ecce Angelus, qui familiariùs mecum agebat, ſeſe accingebat ad nouam recipiēdam illuminationem à ſuperiori Angelo ad id paratiſſimo: à quo accepit, vt quamprimum puerilem meum erigeret ſenſum, dicendo.

COMMENTARIA.

a. ET *ecce.* Admirans Angelus metientem virum in longum latumque Hieruſalem, intelligit diuinum aliquod oſtendi ſecretum, quod ſibi referari cupiens, ſtare apud Septuaginta, egredi verò apud Hebraicam lectionem dicitur: hoc eſt, nouum attentionis ſignum edere. Siquidem iuxta Doctorum ſententiam localis diſtantia mutuam Angelorum locutionem & illuminationem minimè impedit: authore namque Auguſtino, quod in corporeis rebus facit ſitus, hoc in ſpiritalibus efficit ordo. A puero egreſſus iſte Angelicus eum mihi in memoriam reuocat, quem Ioſephus ſcribit ſacerdotes nocte Pentecoſtes in templo audijſſe: Migremus hinc.

Auguſt.

Lib. 7. de bello Iudaic. c. 12

b. *Et Angelus alius egrediebatur in occurſum eius.* Inferior Angelus optat addiſcere, eiuſque votis illico ſuperior annuit. En mutuam ſedulamque in Angelis charitatem: ſine ambitione vlla ſibi inuicem occurrere leguntur. Superior Angelus à Deo ſine fictione didicit, & ſine inuidia communicat.

c. *Et dixit ad eum.* maior ſcilicet ad minorem. En quàm verè Dionyſius aſſerit, inferiores Angelos à ſuperioribus illuminari atque deſtinari.

D. Dion. de caleſt. Hierar.

d. *Curre,* inquit; rem magni ponderis eſſe denotans, diligentiam velocitatemque, ſicut in grauiſſimis negotijs expoſtulare currendi vocabulo conſueuimus, efflagitat.

e. *Et loquere ad puerum iſtum, dicens.* Pagninus vertit, dicendo. En quanti refert alienas & minùs dignas pueriléſque de rebus magnis opiniones imbibere, vt ſenio confectum Zachariam literę cortice quaſi infantilibus pannis inuolutum (cùm lex illa neminem ad perfectum adduxerit) puerum adoleſcentulumque vocari audias; Angeloſque ſtudioſiſſimè conari videas, vt eum quàm citiſſime in altiorem virilemque ſenſum erigant, à terreſtris nempe illius Hieroſolymæ dimenſione ad vniuerſalis Eccleſiæ conſtructionem. Sequitur enim:

TEX-

TEXTVS.

Abſque[a] muro habitabitur Hieruſalem, præ[b] multitudine hominum & iumentorum in[c] medio eius.

PARAPHRASIS.

Vicatim habitabitur Hieroſolyma, non præ colonorum inopia aut paucitate, ad eam muris cingendam; quin potiùs præ nobilium ſpiritalium animaliumq́; hominum copia.

COMMENTARIA.

A*bſque muro*. Prædicit ædificationem Hieruſalem ſpiritualis, cuius neque latitudo neque longitudo certa futura erat, quòd careret muris. Vrbes enim ſine muris ſeſe diffundere poſſunt, quantum neceſſitas poſtulat. Vatablus vertit pro, abſque muro, vicatim, hoc eſt, oppidatim; quòd ſcilicet vici mœnibus minimè circumſepti, ædificabitur Hieroſolyma. Quis enim (authore Ruperto) Regũ aut Imperatorum tam magnum ſiue tam amplum potuiſſet facere murum, qui concluderet orbem terrarum? Niſi autem concluderet orbem terrarum, non poſſet ambire Hieruſalem, iſtam ſcilicet Eccleſiam, quia videlicet in toto diffuſa eſt orbe terrarum. En non iniuria hoc ſæculo nos audientes apud Regem Chamũ mœnium ambitum quendam mille circuire leuguas, in admirationem rapimur. Quis verò tanta marium interruptione habitabilem à ſeipſa disiunctam terram muro cingere quiuerit? Abſque muro ergo habitabitur Eccleſia, in magna nempe ſecuritate & abundantia.

a. *Vatab.* *Rupert.*

Præ multitudine hominum & iumentorum, & pacis multitudine. In Eccleſia, vt Rupertus habet, dicuntur homines, qui ſpiritualia ſapiunt; iumenta verò, qui ſimpliciter ſapiunt, iuuant autem eos, qui cùm ſint ſpirituales, ſua ſpiritualia ſeminant illis, & eorum carnalia metunt. De his dici volunt, inquit Pater Hieronymus, ij qui ſic interpretantur, Homines & iumenta ſaluos facies Domine. Hæc iumenta & hæc animantia audiunt boni paſtoris vocem, & cogno-

b. *Homines & iumenta.* *Rupert.* *Rom. 9.* *P. Hier.* *Pſ. 35. B.* *Ioan. 10.*

ſcunt, & ſequuntur eum. Dicuntur autem hîc Behema, id eſt, iumenta, non autem feræ: vocat hos quidem Paulus animales homines, qui nondum perfectionem ſpiritus adepti, eam tamen diuino freti munere contendere queunt. Neque enim Deo cura (hoc eſt, cor vrens charitatis igne ſuccenſum) de bobus aut iumentis eſt, ita vt eorum cauſa ſpiritalem etiam Hieruſalem dilatandam ſuſcipiat: quin ea brutorũ natura magis ſyluis pratiſq; oblectatur, quàm vrbibus cõtineri.

P. Hier. Iudæi & Gentiles. Quidam, vt Pater Hieronymus refert, homines & iumenta, duos populos interpretantur, Iudæorum atque Gentilium: quòd illi, qui in lege verſati venerint ad fidem Chriſti, homines appellati ſint; nos autem, qui poſt idolatriam quaſi in deſerto legis & ſolitudine fuimus Prophetarũ, & eius recepimus paſſionẽ, iumẽta dici debeamus.

Et quidem nequaquam terreſtris illius vrbis reædificationi hoc competere poſſe, luce meridiana clariùs ille locus apud Nehemiam

2. Eſd. 6. D. 15. 16. & 7. 1. indicat, Completus eſt autem murus: Et ſcirent quòd à Deo factum eſſet opus hoc. Et *ſequẽti capite ſubinfertur: Ciuitas autem erat lata nimis, & grandis, & populus paruus in medio eius. A cæteris Hebræorum ſomnijs ſuperſedendum cenſeo. Si paruus eſt populus in

**2. Eſd. 7. A. 4.* medio Hieruſalem Deo annuente muratæ; quomodo ad eam hoc pertinet vaticinium: *Abſque muro habitabitur Hieruſalem, præ multitudine hominum & iumentorum in medio eius?* Sanè de Eccleſiæ propagatione præſens loquitur prophetia; cui concinit & illa Iſaiæ:

Iſaiæ 49. Adhuc dicent in auribus tuis filij ſterilitatis tuæ: Anguſtus eſt mihi locus; fac ſpatium mihi vt habitem. Et dices in corde tuo: Quis ge-

Mat. 28. Mar. 16. Luc. 24. nuit mihi iſtos? Ego ſterilis, & non pariens, &c. Prædicate omni creaturæ, in omnes gentes. [a] Et impleuerunt ambas nauiculas, ita vt penè mergerentur. Et quidem totam Ieruſalem muris cinctam fuiſſe

[a] Luc. 5. [b] Lib. 6. de bel. Iud. c. 6. terreſtrem illam, [b] Ioſephus author eſt.

**c.* **In medio eius.* In medio eſſe alicuius populi, eſt, notum celebremque ciuem agere; cæteriſque copulari legum totiuſque publici iuris communione. Hinc Moyſi Deus: [c] Vt cernat populus iſte, in

[c] Exodi 34. [d] 3. Reg. 3 B. [e] Ioan. 20 cuius es medio, opus Domini terribile. Et illud Salomonis: [d] Seruus tuus in medio eſt populi, quem elegiſti. Hinc Chriſtus per omnia nobis ante crucem aſſimilatus, [e] in medio eſſe perhibetur: noſque ſibi glorioſo poſt reſurrectionẽ ſuam perſimiles reddere cupiens, celebrem

brem patefaciens, ſingularemque de cacodæmone, ac morte, peccatoque triumphum, illuſtriſſimus in medio ſiſtitur: vt ea, quæ hoc loco ſubiungit, exoluat.

TEXTVS.

Et [a] ego ero ei, ait Dominus, murus [b] ignis in circuitu, & in [c] gloria ero in medio eius.

PARAPHRASIS.

Atqui longè fortior adero ipſe Dominus, quaſi murus ignis vrentis aduerſarios, calefacientis verò Eccleſiam, quam me glorificantem glorificabo.

COMMENTARIA.

QVamuis vndique peruia loca plurimum libertatis emolumentum habeant, dum togæ eſt vſus ac pacis; belli tamen tempore maximis hoſtium incurſibus patent, difficiliuſque propugnari poſſunt. Quare ſtrenuiſſimi Principis operâ indigent, cuius fama perterriti, infenſiſſimi quique irrumpere nequeant. Hunc ſe protectorem omnium Conditor ac Dominus Eccleſiæ ſuæ adfuturum, & ad ignis inſtar pollicetur. *Et ego ero ei* a.

Murus ignis in circuitu. Ad terreſtris inſtar paradiſi, quem rhomphæa flammea, hoc eſt, (authore Iſidoro) igneus vt vallum circuit murus, penè ad cælum vſque pertingens, hominibus aditum intercludens; ſicut Cherubin dæmones arcet. Sanè vrbium foſſas aqua repletas tutiſſimum exiſtimant propugnaculum: quid ergo igne ardẽtes? * Ante faciem indignationis eius, id eſt, Domini, quis ſtabit? & quis reſiſtet in ira furoris eius? Indignatio eius effuſa eſt vt ignis, & petræ diſſolutæ ſunt ab eo. Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis, & ſciens ſperantes in ſe. Simul itaque ignis eſt aduerſarios comburens, ſuoſque optabili calore fouens: ita vt credentes & habitantes in medio calefaciat, qui priùs frigore charitatis intepuerant, vt poſſint ſpiritu eſſe feruentes; lupos autem, & ſæuiſſimas beſtias, de quibus ſcriptum eſt, Ne tradas beſtijs animam confitentem tibi; & quorum fructus eſt fœnum, ligna, ſtipula, & afferunt tribulos & ſpinas; ſuo igne conſumat. Montes enim in circuitu eius, & Dominus in

*b. 14. Etymol. c. 3. in principio. Lege Toſtan. in Ge. c. 13. q. 117. * Nahũ 1. B. Pſ. 73. D Pſ. 124. A.*

nus in circuitu popu'i ſui, tanquam ignis. Ignem, inquit, veni mittere in terram, & quid volo niſi vt accendatur? Igneis linguis Eccleſiæ fundamenta locare cœpit, vbi reſurgens & aſcendens in gloria enituit in medio diſcipulorum ſuorum, effectus ipſe credentium gloria; vnde ſubiungit:

c. *Et in gloria ero in medio eius.* Glorificabor per latriæ cultum, præſertim in altaris Sacramēto, ab inhabitantibus Eccleſiam, eroq́; eis in gloriam, corda ipſorum lætificando, & ipſos magnificè exaltando. Non ſolùm protegam eam, ſed & glorioſam reddam eam, Cæſares triumphantē, & magna dignitate & amplitudine pollentem. Dictio Hebræa, Chabod, non modò gloriam, verùm inter alia etiam iecur denotat: ita vt non inconcinnè cum iecore ſeſe Deus ipſe conferre ſubindicet. Eſt enim iecur in medio corporis, in dextro latere, ad tuendam vitam pars apprimè neceſſaria, ex qua cōcoctum commodè nutrimentum in reliquas omnes partes tranſmittitur. Quòd ſi iecoris calor intemperatus ſit, cuncta langueſcunt. Effuſum eſt in terra iecur meum ſuper contritione filiæ populi mei, lamentatur Hieremias: quod eſt, Omnibus penè viribus ſum deſtitutus. Hoc ſanè pacto Deus in medio Eccleſiæ ſuæ futurū ſe promittit in gloria, quòd, tanquam iecur, gloriæ ac gratiæ ſuæ alimenta in cuncta ſui corporis Eccleſiaſtici membra, panis etiam ac vini ſub ſpeciebus per Sacramenta trànsfundat. Quæ cùm ita ſint, ad tam inſignem glorioſamque ciuitatem Iſraelem pariter ac Iudam votis omnibus hortatur ac conuocat.

Chriſtus glorificatur in Euchar.

Chriſtus eſt vt iecur Eccl. Ioan. 20.

Thre. 2.

TEXTVS.

85. O, [a] ô, [b] fugite de terra [c] Aquilonis, dicit Dominus: [d] quoniam in quatuor ventos cæli diſperſi vos, [e] dicit Dominus.

PARAPHRASIS.

Heus, heus, egredimini, ô decem tribus, & fugite ab Aſsyrijs: quoniam ob veſtram idolatriam nec vno vos ſum paſſus Aquilonari conſiſtere loco, ſed vos in omnia mundi climata diſperſi: cauete igitur, ne quid deterius vobis accidat, niſi in tanta, quam molior, vrbe diligenter curaueritis euadere.

COM-

COMMENTARIA.

SIquidẽ oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcunt. Sicut eruditus pictor albi coloris eminentiam exprimere cupiens, nigro album obijcit: hoc ſanè pacto cunctis tribubus Iſraelis ac mortalibus vniuerſis Eccleſiaſticæ vrbis celſitudinem expoſiturus Angelus, idolatrarum captiuitatem apud Aſſyrios, diſperſionẽque in omnem ventum terræque plagam, in memoriam reuocat; ſicut & Sioni, hoc eſt, Iudæ, in prouincia Babylonis captiuam duxiſſe vitam, licet huius vaticinij tempore libertate gauderet: vt vel ſic Aquilonari ac frigidiſſima cordiũ duritie penè diabolica reiecta, & Iſrael & Iudas, quo Chriſtum caput vnum ſibi pariter conſtituant, conuolent ad Eccleſiam, cuius dignitatem Angelus præmiſit, amore potiùs quàm timore ad eam tanquam ad aſylum conſequendæ ſalutis cauſa confugiendum eſſe demonſtrans. Quoniam dictio illa, a. *Ratio. Simile.*

Fugite, licet pluribus verbis apud Hebræos explicari potuit, verbo tamen Nuzs hoc loco exprimitur: quod in ea ferè ſemper ſignificatione ponitur, vt ſalutis gratia ad aſylum, tutum firmumque præſidium, fugere denotet. Quamobrem fugite & euadite b.

De terra Aquilonis. Plagæ orbis, quas Græci appellant climata, iuxta ſitum Hieruſalem intelliguntur & Templi. Aſſyrij ergo & Babylonij, qui Dei populum vaſtauerunt, habitant in terra Aquilonis. Fugite de terra Aquilonis, ad quam primùm vos relegaui ego Dominus, vt vel ſic vos ad pœnitentiam ab idolatria reuocaſſem: ſed en obſtinatos c. *P. Hier. Remig. & communiter.*

In quatuor ventos cæli diſperſi vos, dicit Dominus. non caſu, ſed meo iudicio. Hinc referente Hiſtoria Scholaſtica, cùm ad montes Caſpios perueniſſet Alexander, decem tribuum captiui ad eum miſerunt, egrediendi copiam exorantes, quæ edicto erat eis ablata. Cumque captiuitatis cauſam ſciſcitatus, agnouiſſet ob aureorum vitulorum contra Dei ſummi legem adorationem tot tãtiſque malis à Domino addictos, reſpondit, quòd eos arctiùs cluderet. Cumque anguſta viarum molibus bituminatis obſtrueret, opus humanis impar viribus eſſe præſentiens, operis illius conſummationem à Deo Iſrael orando impetrauit: ita vt accedentibus montium præruptis ad inuicem, immeabilis locus euaſerit. Ex quo liquet, Dei conſtituto de- d. *Hiſtoria Scholaſt. in Eſther c. 5.*

to decem tribus non eſſe inde egreſſuras: quapropter fruſtra ad egrediendum hìc tot tantiſque deſiderijs, ô, ô, inuitarentur, niſi ad ciuitatem nullo murorum ambitu cingendam, quin toto terrarum circulo præ amplitudine propagandam Eccleſiam per fidem excitarentur. Hæc profectò non infima eſt ratio quare,

c. *Dicit Dominus*, bis inculcatur, vt eiuſdem miſericordia ſe reuocandos, & in ſanctam Eccleſiam reducendos eſſe ſperent, cuius conſilio in Aſſyriam ſe tranſlatos, totoque orbe in exilium actos, diſperſos, recluſoſque nouerant.

Vel certè ſenſus eſt: Qui in quatuor cæli plagis diſperſi eſtis, fugite de terra Aquilonis; & ô Sion, habitans quondam in Babylone, fuge, & euade in ſancta ciuitate, quam ædificaturum me ſpondeo.

T.Hier. Præcipitur itaque nobis, qui habitauimus ad Aquilonem, & calorem dominici feruoris amiſimus; qui diſperſi ſumus in orbe ter-
Mat.24. rarum, & de quibus Euangelium prædicat, quòd in quatuor ventos
C. mittat Angelos ſuos Dominus, & congreget nos; & qui in huius ſæ-
Mat.13. culi vitijs & confuſione verſamur; vt fugiamus in Sion Eccleſiam
F. Domini; & humilia relinquẽtes, in ſpecula eius & ſublimitate dog-
Lyra. matum conſiſtamus. Nam per Babylonem, quæ confuſio interpre-
Hier.1. tatur; & per Aquilonem, de quo dicitur, Ab Aquilone pãdetur om-
C. ne malum; poteſtas dæmonis metaphoricè ſeu figuratè deſignatur.
1.Petri Sicut & beatus Petrus in fine primæ canonicæ ſuæ dicit: Salutat vos
vltimo. Eccleſia in Babylone collecta. id eſt, Romæ, quia tunc tempore Neronis ibi dæmonis poteſtas vigebat. Non ſolum autem decem tribus, verùm etiam & tu,

TEXTVS.

O[a] Sion, [b]fuge, [c]quæ habitas apud [d]filiam Babylonis.

PARAPHRASIS.

O Iuda, ô Beniamin, habitans quondam in prouincia Babylonis, ſerua te in hac ſancta ciuitate, quæ vnicum eſt ſalutis præſidium.

COM-

COMMENTARIA.

a. O Exhortatio ad fugam eſt: vt non ſemel, ſed crebriùs ad confugiendum ad Eccleſiam, ſuam abnegantes perfidiam, ſciant ſe eſſe commonitos, vt eis ſecunda contingant. *O Sion,* *P. Hier.*

b. *Fuge.* Quid enim eſt aliud, *Fugite de terra Aquilonis*, ſiue, *Fuge Siõ, quæ habitas apud filiam Babylonis*, quàm hoc initium eius Euangelicę prædicationis, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum Dei? Denique incredulum eſſe, & cordis impœnitentis, hoc eſt, permanere in terra Aquilonis, venti vtique frigidi, per quem diabolus ſolet in ſcripturis figurari: & è contrà, fugere de terra Aquilonis, hoc eſt, credere & pœnitentiam agere cum ſpe perueniendi ad regnum Dei. Item habitare apud filiam Babylonis, hoc eſt, ſeruire vitijs & concupiſcentijs: & è contra, fugere de habitatione Babylonis, hoc eſt, ceſſare ab ijſdem vitijs & concupiſcentijs. *Rupert.* *Matt. 4.*

c. *Quæ habitas.* Hebraicè per participium habitans legitur, vt potiùs addatur ad diſtinctionem decem tribuum, quæ & captiuæ, & inſuper in omnem oram diſiectæ fuerant, quàm ad præſentem ſtatum Sionis, quod eſt, duarum tribuum, quæ mitiùs punitæ, in Babylonia conſederant, iamque redierant plures: ac eo magis ad idem factitandum reliquias excitat.

d. *Filia Babylonis*, ſeu, Filia Babylon. Prouinciæ ſanè Babylonicæ vrbes & oppida vocãtur, in quibus Iudæi agebant. Dicitur autẽ gens illa, quamuis infidelis extiterit, filia Dei, propter paternũ amorẽ, quo Deus humanã proſequitur naturam, vtpote qui & conditor. Quamobrem apud Iſaiam ipſemet Dominus inquit: Deſcende, ſede in puluere, filia Babylon. Hic profectò diuinus amor adeò Patrem agit, vt mundo det Filium ſuum. *Iſa. 47. A. 1.* *Ioan. 3.*

TEXTVS.

[a] Quia hæc dicit [b] Dominus exercituum: Poſt [c] gloriam miſit me [d] ad Gentes, quæ ſpoliauerunt vos: [e] qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi * eius. [f] Quia ecce ego leuo manum meam ſuper eos, [g] & erunt prædæ ijs, qui ſeruiebant ſibi: [h] & cognoſcetis, quia Dominus exercituum miſit me. *mei. ſui.

PARAPHRASIS.

Confugite omnes tribus & linguæ ad Eccleſiam, quia hæc dicit Deus omnipotens Filius: Cùm eſſem æqualis Patri in gloria, miſſus ſum ab eo ad erigendam Eccleſiam ex Gentibus, quæ vos deprædatæ fuerunt. Nam qui vos vexauerit, ſibi ipſi nocet. Quoniam ecce ego miſſurus ſum, qui meum illis Euangelium prædicent: quique priùs affligebant Eccleſiam, ei erunt in prædam, tuncq́; intelligetis me verum eſſe Meſsiam.

COMMENTARIA.

a. *Luca 1.* QVia. Argumento à minori affirmatiuè, vt regnaturum in domo Iacob in æternũ Dei Filium hominem factum, omni depoſita perfidia, Iſrael omnis lætus excipiat, Angelus perſuadere nititur, hoc pacto: Quòd ſi infidę Gentes, vobis moleſtiſſimæ, ad paucorum ex vobis prædicationem, Meſſiæ regno, quod excindere conabantur, colla ſubmittent; quanto magis vos, quaſi oculi diuini pupilla in terris conſtituti, idipſum factitare debetis!

b. *Dominus exercituum.* id eſt, [a]Deus Filius, qui aſſumpturus eſt humanam carnem. In Hebræo ſiquidem nomen Dei tetragrammaton ſoli Deo aſcriptum hoc loco ponitur. [b]Hæc ergo dicit teſtis fidelis, initium creaturæ Dei, qui eſt, & erat, & venturus eſt Dominus Deus omnipotens, Filius: *Poſt gloriam miſit me.*

P. Hier. Vatab. Remig. Lyra. [a]Chriſtus eſt Deus. [b]Apoc. 1. B.

*c. *Poſt gloriam,* variè declaratur. Primò poſt gloriã diuinæ maieſtatis. Vox Saluatoris loquẽtis inducitur, qui omnipotens Deus, à Patre omnipotente miſſum ſe eſſe dicit, non iuxta id quòd omnipotens eſt, ſed iuxta id quòd poſt gloriã miſſus eſt. [c]Qui cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt æqualẽ ſe eſſe Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens; & factus eſt obediens Patri vſque ad mortẽ, & mortem crucis. Hinc ipſe Patri dicit: [d]Clarifica me, tu Pater, apud temetipſum claritate, quam habui priuſquam mundus fieret. Vel nos planè ad pòſt (ſcilicet reſurrectionis tempore) adeptam gloriam referre poſſumus: cùm enim antea ſaturatus fuerit opprobrijs, tunc profectò ſuam pateſacere gloriam, Gentiumq́; delectum habere cœpit, cùm poſt reſurrectionem intonuit: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Euntes ergo docete omnes Gentes. Et, Quia oportuit Chriſtũ pati, & reſurgere die tertia, & prædicari pœnitentiam in remiſſionem peccatorum in omnes Gentes.

P. Hier. Remig. [c]Phil. 2. Remig. Rupert. [d]Ioa. 17. Mat. 28. Mar. 16 Luc. 24.

Vel

Vel poſt gloriam, qua nempe afficiam præſentia mea Eccleſiam Catholicam, ſiue Hieruſalem illam ſpiritualē. Vel poſt gloriam, de qua prælocutus ſum, Et in gloria ero in medio eius: miſſus etiam ſum ad Gentes. Hebræi ſic dilucidant: Poſt gloriam, id eſt, poſteaquam Romani adepti fuerint imperium totius orbis. Poſt gloriā monarchiæ obtentam à Principe Romano miſit me. Vnde Rabbi Salomon hîc inducit Hebræam gloſſam huiuſcemodi: Poſt honorem redditum Eſau veniet Meſſias. In antiquis autem gloſſis Hebraicis Princeps Romanus frequēter Eſau, & Roma mons Seir, nominātur. Atque ita vniuerſi orbis deſcriptione à Cæſare Auguſto in adeptæ monarchiæ ſignum imperata, repudiatæq; ſororis honore Cæſari reſtituto, Antonio cum Cleopatra deuictis, Meſſias naſcitur, vt hæc promiſſa perſoluat: *Poſt gloriam* *Vatabl.* *Vatabl.* *Rab. Sal.* *Gloſſa Hebræa.* *Lyra.* *Luc. 2.*

Miſit me ad Gentes domandas, *quæ ſpoliauerunt vos:* quarum ferocitatem exploratam perſpectamque habetis. Duæ cauſæ, quas hîc poſuit, quoniam in quatuor ventis cæli diſperſi vos; &, quia poſt gloriam miſit me ad Gentes, quæ ſpoliauerunt vos; vnam rationem faciunt, & illius vnius continent ſenſum, quam Euangeliſta ſcripſit: quia Ieſus moriturus erat, vt filios Dei, qui diſperſi erant, congregaret in vnum. Ratio hæc ſic in iſto diuiſa eſt, vt omni habēti aures audiendi prima parte timorem incutere, ſequēte dilectionem inſinuare velit. Timeat diſpergentem, diligat congregantem. En poſt reſurrectionis gloriam, (cùm antea [a] non niſi ad oues quæ perierūt domus Iſrael miſſus fuerit) mittitur à Patre ad Gentes, quę ſpoliauerunt vos. d. *Rupert.* *Ioan. 11.* [a] *Matth. 15. C.*

Qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi eius. Sic habent Pater Hieronymus, Septuaginta, & ſex Biblia manuſcripta, Pagninus & Vatablus. Vulgata editio legit, Oculi mei; Regia, Oculi ſui. Et quidem omniū idem ſenſus eſſe poteſt, vt ad oculos mittētis ſeu miſſi, quorum vna eſt natura, referas. Tactum autem pro vexatione & iniuria accipe; iuxta illud quod legimus: [b] Nolite tāgere Chriſtos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. [c] Qui enim ſanctos Domini tetigerit, ſic eſt, quaſi vexare cupiat pupillam oculi eius, & illum nitatur clara luce priuare: de qua loquitur in Euangelio: [d] Vos eſtis lux mundi. [e] Ille populus dicitur pupilla Domini, quia in eo ſolo relucebat imago vera, & cognitio & cultus ipſius. Tangit pupillam oculi *e. Sancti ſunt pupilla oculi Dei.* *P. Hier.* *Remig.* [b] *Pſ. 104 B.* [c] *Sanctos vexans ſibi nocet.* [d] *Mat. 5. B. 14.* [e] *Hugo Cardin.* *Rupert.*

mei,non vt ego cæcus fiam,ſed vt cæci ſint ipſi,qui tetigerunt:& ego abſcondam faciem meam ab eis,quomodo abſcondit & auertit quis, ictum vitans aduerſarij inſidiantis, pupillam oculi ſui.

Dionyſ. Carthuſ. Alter ſenſus eſſe poteſt:Qui vexauerit vos Iudæos,qui eſtis populus meus,tanget pupillā oculi eius,id eſt,ſeipſum lædet:hoc eſt,Tam diligenter vos cuſtodiam, & iniurias vobis illatas vlciſcar, quòd perſequens vos,ſibi ipſi nocebit, vt is,qui oculi ſui pupillam perfricando moleſtat. *Vatabl.* Procul dubio qui vos afflixerit, affligetur vehementiùs. Hæc impleta in direptione vrbis Hieruſalem: quo tempore afflicti ſunt, qui Apoſtolos & fideles afflixerant.

Miſſus eſt quidem Dominus ad Gentes in Apoſtolis & fidelibus ex Iudæa credentibus illi: quorum cuſtodiam vt oculi pupillam ſe ſuſcepiſſe declarat,vt intrepidè fidei iugo ſpoliatrices Iudææ nationes ſupponere feſtinēt:quibus ideo promiſit, Et ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi. *Mat.28.*

f. *Quia ecce ego leuo manum meam ſuper eos.* Poteſtate mea aduerſarios veſtros deijciam. *Iſa.14.* Dominus exercituum decreuit, & quis poterit infirmare?& manus eius extenta, & quis auertet eam? Non conuertetur,donec deficiant; non conuertetur, quoaduſque conuertantur: & fiat vnum ouile. *Ioan.10.*

g. *Et erunt prædæ ijs,qui ſeruiebant ſibi.* Et inimici eius quam Martyrum ſanguine fœdauerint terram, præ veneratione lingent: *Pſal.71.* quique prædicando ſeruiebant, celebrem fidei triumphū de hoſtibus agent. *Iſa.49.*

h. *Et cognoſcetis,quia Dominus exercituum miſit me:* cùm videritis me dominantem à mari Mediterraneo vſque ad mare Oceanum, & à flumine Iordanis,per Baptiſmi aquas,vſque ad terminos Orbis terrarum;nec tantam vnquam vos de Meſſia ſuſpicari potuiſſe gloriam, quantam vni piſcatorum meorum ab vniuerſo,qui priùs contradicebat, orbe cernetis oblatam. *Pſal.71.* Quamobrem

TEXTVS.

86. [a] Lauda & lætare [b] filia Sion:quia ecce ego venio,& [c] habitabo in medio tui, ait Dominus. [d] Et applicabūtur Gentes

tes

tes multę ad Dominum in die illa,& erunt mihi in populum,& habitabo in medio tui: [e]& ſcies, quia Dominus exercituum miſit me ad te. Et poſſidebit Dominus Iudam partem ſuam in [f]terra ſanctificata, & [g]eliget adhuc Hieruſalem.

PARAPHRASIS.

Canta & gaude, ô Eccleſia filia Sion: en enim ipſe, qui exiui à Patre, & veni in mundum, ad te venio, tecum in terris conuerſaturus, tibíque miniſtrabo, ait Dominus. Et adhærebunt gentes multæ Domino creatori ſuo in die illa, eruntq́, mihi populus; in medio autem tui vſque ad conſummationem ſæculi habitabo: ſciéſque, quòd Dominus exercituũ Spiritus ſanctus miſerit me ad te. Et hæreditabit Dominus Iudam tanquam partem ſuam in te, quæ terra ſancta es: & tandem rurſum eliget Hieruſalem prope finem ſæculorum, eam tibi per fidem vniendo.

COMMENTARIA.

PRo tot itaque ac tantis beneficijs vt iubilet, excitatur Eccleſia, a.
Deoque gratias agat. Quæ non inconcinnè *Filia Sion* dicitur; b.
quia in mõtis Sionis cœnaculo à Chriſto in cęna, & à Spiritu ſancto in die ſancto Pentecoſtes, originem ducit. De Sion ſiquidẽ in omnem terram exijt lex,& verbum Domini de Hieruſalem: ſaluſque ex Iudæis eſt. *Iſa. 2. Ioan. 4.*

Sanè hoc vaticinio notę, quibus vera diſcernitur Eccleſia, traduntur: quòd nempe Catholica, quòd Apoſtolica, quòd Sancta, quòd denique ſit Vna. Hæc profectò ſunt veræ Chriſti ſponſæ inſignia: vbi hæc ſunt, ibi Chriſtus in medio inhabitat, adiutricem manũ omnibus porrecturus aſſiſtit. In medio veſtrûm ſum, inquit, tanquã qui miniſtrat. Et rurſum, ad maximam Chriſtianorum ab idolatris in Templorũ cultu differentiã, ſe habitaturum in medio Eccleſiæ, non ſicut in Tẽplo Salomonis, ſed ſub Euchariſtia in ſacrario pollicetur. *Eccleſiæ notæ.* c. *Chriſtus in ſacrario.*

Catholica quidem futura promittitur Eccleſia, dum indiſtinctè Gentium multitudinem, ac Iudæ poſſeſſionem, in vnam Chriſti d.

coloniam quaſi vniuerſos Vniuerſalis exceptura monſtratur.

e. Apoſtolica verò, id eſt, per miſſos ab exercituũ Domino Spiritu ſancto legatos, quos idcirco & Apoſtolos dicere conſueuimus, erigenda perhibetur; vbi ipſimet ait Eccleſiæ: *Et ſcies, quia Dominus exercituũ miſit me* in ſeruis meis Apoſtolis *ad te* conſtruendam. Annotat hîc

Rupert. Rupertus, bis dictum eſſe Chriſtum à Domino exercituum miſſum: quia duæ perſonæ Patris & Spiritus ſancti vnam perſonam Filij, qua

Iſa. 48. homo erat, miſerunt. Sic apud Iſaiam ipſe loquitur: Et nunc Dominus miſit me, & Spiritus eius. Nos verò intelligimus Chriſtum priùs ad oues Iſraelis per ſe, deinde per Apoſtolos igneis afflatos linguis, ad Nationes à Spiritu ſancto deſtinatum: nec inficias ibimus, vt Dominica prima Aduentus aliquando proſequemur, locum hunc vtrique Chriſti aduentui explicando ſimul accommodum & intentum.

f. Sancta clariſſimè nũcupatur, vbi *Terra ſanctificata* ſcribitur. Exhi-

Eph. 5. buit enim eam ſibi lotã in ſanguine ſuo, non habentem maculã, neq;

Vatab. & Septuag. rugam. Vatablus & Septuaginta, Terra ſancta, legunt; Pagninus au-

Pagnin. tem, Super terram ſanctitatis. Adiectiui ſiquidẽ nominis loco, ſubſtantiuo vtitur Hebręus.

Vna manifeſtiſſimè fore docetur Eccleſia: quia Iudam ſelectiſſimam Domini poſſeſſionem, eligendámq; Ieruſalẽ in hac terra ſancta monet cum Gentium multitudine congregandam. De electione Ieruſalem, cùm reliquiæ Iudęorum in fine mundi iuxta Apoſtolum ſeruabuntur, intelligo; ac pari ratione de hęreditate Iudę à Domino adeunda, exponi poteſt. Seu excellentiam dignitatémq; Iudæ, quam

Gen. 49. & diem agens Iacobus agnouit, ob oculos ponit: quòd ſcilicet in terra ſanctificata, id eſt, in Eccleſia, primas tanquam ſelecta Domini portio Iudas in Apoſtolis prioribuſq; Sanctis illis aſſecutus ſit. Cumque Iſrael omnis ſaluus erit, ſupremi dies iudicij iam-iam aderit. Quapropter contra Eccleſiæ hoſtes, carnis nempe deditos illecebris, ſubiungitur:

TEX-

TEXTVS.

[a]Sileat omnis caro à facie Domini: [b]quia conſurrexit de habitaculo ſancto ſuo.

PARAPHRASIS.

Compeſcatur omnis carnalis homo, Domini faciem veritus: quia tandem quaſi à ſomno excitatus deſcendet è cælo cum ſuis iudicaturus viuos & mortuos.

COMMENTARIA.

CVm hæc ſe ita habeant, & poſſeſſurus ſit Dominus Iudam partem ſuam, & electurus Hieruſalem; omne hominũ genus Domini formidet aduentum. Vos, qui carnales eſtis, ſilete à blaſphemijs contra Chriſtum, ſuamque ſponſam Eccleſiam. a. *P. Hier. Vatab.*

Quia conſurrexit. id eſt, cum omnibus membris ſuis totus ſurget, & ad iudicium veniet de nubibus ſanctis ſuis, ſecũdùm[a] Septuaginta, id eſt, cum Angelis, & Apoſtolis, & Sanctis. [b]Videbũt Filium hominis venientem in nubibus. Lege [c]caput ſeptimum Danielis, vbi ſubdit: Aſpiciebã ergo in viſione noctis, & ecce cum nubibus cæli quaſi Filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruênit; & in conſpectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſeruient. Poteſtas eius, poteſtas æterna, quæ non auferetur; & regnum eius, quod non corrumpetur. b. *Chriſtus cũ Sanctis iudicabit.* *Hugo Cardin.* [a]*Septua.* [b]*Mat. 24* [c]*Dan. 7. D. 13.*

CAP.

CAPVT TERTIVM.

TEXTVS.

87. Et [a]oſtendit mihi [b]Ieſum Sacerdotem magnum ſtantem coram Angelo Domini: & Satan ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei.

PARAPHRASIS.

Demonſtrat autem mihi Dominus Ieſum Sacerdotem magnũ quatenus hominem ſtantem ac rectum coram ſeipſo, quà Deus eſt, & magni conſilij Angelus: ac ſtabat diabolus, vt aduerſaretur virtutibus eius.

COMMENTARIA.

Scopus. QVónam pacto, quibuſque meritis ac conſilijs, talis ac tanta fabricanda ſit Eccleſia, iudicandique poteſtas obtinenda, nunc Vati expromitur, tentatione ſcilicet, paſſione, reſurrectione, Ieſu Dei & hominis, Sacerdotis magni, ſanctique Spiritus infuſione, ſanctorum hominum Angelorumque miniſterio.

Quòd hic ſanè præſentis ſit capitis ſcopus, multa mihi fidem faciunt.
1. Nam Ieſus non, vt alibi, filius Ioſedecis hoc loco exprimitur:
2. quin etiam vita functus huius vaticinij tempore nõnullis ille Ieſus
Abben-eſdra Iſaac Hiſpan. Salom. Iar. Ioſedecis filius apparet.* Nec vlli ad literam ita competit hoc oraculum, quemadmodum vero Ieſu Dei Filio: qui & antonomaſticè Sacerdos magnus, & ſtans vitæ rectitudine, & à Satana impetitus, & tanquam in Crucis torculari ſolus calcans, veſtibus ſordidis, &
*3. reſurgens glorioſus mutatorijs acceptus Oriens ac lapis angularis
4. vndique ornatus oſtenditur. Nec leuem & illud coniecturam facit, eâdem orationis ſerie ita Zachariam edoceri, vt puerili ac Iudaico ſenſu euacuato, initio ſequentis capitis, iam non quaſi puer, ſed quaſi vir excitetur: vtpote qui hauſto Dei Spiritu, pro præmiſſarum vi-
5. ſionum intellectu, in virum iam profecerit. His adde, Rabbi Salo-
Rab. Sal. mone teſte, Prophetas præcipuè de diebus Meſſiæ locutos.

a. *Et oſtendit.* Septuaginta cum Græcis codicibus addunt, Dominus; ſeptem manuſcripta, & Patris Hieronymi, & Chaldæa, & Hebræa Biblia ſubticent. Nec niſi Domini eſt tot ac tanta reſerare myſteria.

ſteria. Lege optimam figuram Ioſuæ quinto-decimo de connubio *Ioſue 15.*
Axæ, ibidem in gloſſa interlineari, & ordinaria, interprete Ada-
mantio.

Ieſum. Ecce nomen[a] ab Angelo Virgini delatum, huic Prophetæ *b.*
oſtenſum,[b] & primo Eſdrę quarto eiſdem Hebraicè deſcriptū literis, *Ieſus.*
ſuppreſſo quòd Ioſedecis ſit ille filius: & [c]non eſt in aliquo alio ſa- *a Luc. 1.*
lus.[d] Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum,[e] ma- *b 1. Eſd. 4*
gni Sacerdotis munere in expiando perfunctus, in æternum quidem *c Act. 4.* *d Mat. 1.*
ſecundùm Melchiſedecis ordinem, ſemel autem iuxta Aaronis pon- *e Chriſtus*
tificium. Nec tantum poſſet opus abſoluere, niſi ſtaret coram An- *Sacerdos*
gelo Domini, Angelo, inquam, magni conſilij, redemptionis ſcili- *magnus.*
cet humani generis, hoc eſt, niſi Deus eſſet, ac integerrimus & im-
maculatus agnus vt homo aſſiſteret paratiſſimus ad obeunda quæuis
humilitatis munia à diuinitate demandata; cui & in ſacrificio illo
ſingulari cruentoque poſitus exclamat: Deus meus, vt quid me om-
ni ſolatij ope priuaſti? Deus meus, vtique perſonæ vnitate meus.
Et tunc quidem ſtabat à dextris obedientiæ, charitatis, patientiæ, ac *Cruci af-*
humilitatis Sacerdotis magni Satanas, qui iuxta nominis etymon *fixo Do-*
Aduerſarius hîc explicatur, & Diabolus à Septuaginta dicitur; vt ſi *mino Sa-*
quo modo è tanto virtutum faſtigio illum deijcere poſſet: quin per *tan ad-*
Iudæorum ora felicitatem proſperitatemque peroptatā [a]pollicetur: *uerſatur.*
Deſcendat nunc de cruce, vt videamus, & credimus ei. At verò Sa- *Sic tertij*
cerdos noſter Satanæ capiti, in Crucis cornu ſtanti, membriſque il- *Regum 5.*
lius reſpondit, [b]Declinate à me, maligni; & ſcrutabor mandata Dei *exponitur*
mei. Licet enim conqueri videar de Deo meo, vt mortalibus pateat *Satan.*
meæ veritas paſſionis, ſto coram eo, ipſius iuſſa capeſſens.[c] Venit er- *a Mat. 27.*
go Princeps mundi huius, & in Ieſu non habet quicquam. Steterat *Mar. 14.*
olim & à dextris Sacerdotis magni Ieſu, aduerſaturus ei, (hoc ſiqui- *b Pſ. 118.*
dem illius ingenium, honeſtis ſecundiſque rebus inſidiari) cùm ip- *c Ioā. 12.*
ſum à dextris Dei, quod eſt, in potioribus Dei bonis conſtitutū, voce ** Mat. 4.*
in baptiſmate apud Iordanem à Patre delata, per ſuos malos angelos *Dæmon*
accepit, *ac tantum ieiunio, vigilijs, virtutumque omniū inſignijs, *in deſer-*
ac oratione fulgere cognouit. *to Chri-*

 ſtū tētat.

TEXTVS.

Et dixit [a]Dominus ad Satan: [b]Increpet Dominus in te Satan; & increpet Dominus in te, qui elegit Hieruſalem. Nunquid non iſte [c]torris eſt erutus de igne?

PARAPHRASIS.

Dixit ergo Dominus Pater. Tuæ voluntati reſiſtat Dominus Filius, ac te cohibeat; deterreat ac comminuat te Dominus Spiritus ſanctus: qui vnus Dominus charam habet ſpiritualem Hieruſalem. An non iſte Ieſus, quâ homo, torris eſt pœnis fumigans, raptus tamen à culpæ incendio?

COMMENTARIA.

a. *Lyra. Trinitas ſanctiſſima.* D*ominus*. Hîc in Hebræo habetur nomen Domini tetragrammaton, ſoli Deo aſcriptum: & quia ponitur hîc ter, & loquẽdo quaſi de perſona alia, ſatis apertè oſtenditur in Deo Trinitas perſonarum. Et quidem proprijſſimè Pater, cuius eſt dicere, dicit omnipotens, Dominus:

b. *Increpet*. Hebraicè, increpabit, pro, redarguet te, ô Satan, omniſcius Dominus Filius in deſerto, per dicta mea ſacris literis exarata, *Matt.4.* Scriptum eſt, Scriptum eſt; & tandem comminuet adiungens, Vade, Satana: ad hoc tuum execrandum nomen alludens, ſanctumq; oraculum. Increpabit & arcebit te ab accuſatione tua omnibonus Dominus Spiritus Sanctus, pro ſua, quam ornauit ac ſelegit, Eccleſia, in corpus myſticum ipſius Ieſu magni Sacerdotis, qui velut ardens rubus, ſpinis coronatus, pro ea, tanquam holocauſtum mundiſſimum, amoris incendio conflagrabit.

c. *Chriſtus eſt torris.* *Nónne iſte torris eſt erutus de* tormentorum, ac perſecutionum, Crucisq; lignis accenſo *igne?* Magno itaque vſui eſſe debet, vt ipſum diſſipet ac minuat ignem, aliósq; liberet. Hebræis enim pro, torris, eſt, Aud, per diphthõgum; ſignificat autem fuſtem illam, qua in focis carbones mouentur, diſperguntur, aut congregantur, & ligna, ſi quæ non vri placeat, ſeparantur, ac totus interdum diſperſus ignis debilitatur & minuitur. Hiſpanicè tizonero dicitur. Hinc Paulus tot be- *Rom.8. F.31.* neficijs allectus exclamat: Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio non pepercit, ſed pro nobis

nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat? quis eſt qui condemnet? Chriſtus Ieſus, qui mortuus eſt, imò qui & reſurrexit, qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis? Attende quónam pacto Ieſus pro ſuis fideiuſſor exoluerit.

TEXTVS.

[a]Et Ieſus erat indutus veſtibus ſordidis: & ſtabat ante faciem Angeli. Qui reſpondit, & ait ad eos, qui ſtabant coram ſe, dicens: [b]Auferte veſtimenta ſordida ab eo. Et dixit ad eum: [c]Ecce, abſtuli à te iniquitatem tuam, [d]& indui te mutatorijs. [e]Et dixit: Ponite cidarim mundam ſuper caput eius. Et poſuerunt cidarim mundam ſuper caput eius, & induerunt eum veſtibus: & Angelus Domini ſtabat. 88.

PARAPHRASIS.

Ieſus autem, quoad inferiorem, ſenſibilem, corporeamq́; animæ partem, veſtitus erat veſte ſanguine aſperſa ſuo: quoad ſuperiorem verò ac ſpiritualem, ſeu mentem, immotus & imperturbatus fruebatur notitia Verbi. Ipſumq́; Verbum admirantibus beatis, quia rubrum haberet indumentum, reſpondit: Auferte ſudarium & veſtes à corpore. Cui ſubiunxit: En tranſire feci à te pœnam & diſtorſionem tuam, & gloriæ dotibus ornaui. Tum dixit aſtantibus beatis: Adorate; ac patefacite poſitam iam maieſtatis mitram ac coronam ſuper caput eius. Et adorarunt; & oſtenderunt Dominum iam regnantem, diuinitatis decore indutum, ac fortitudine præcinctum. Verbum autem immutabile perſeuerabat. Apoc. 19. B. 13. Iſa. 63. A. 2. Pſal. 92.

COMMENTARIA.

ET *Ieſus*. Notiſſimum eſt, Ieſum viatorem ac comprehenſorem ſimul extitiſſe: quod hoc loco Prophetæ indicatur. Mens ſiquidem Ieſu, Angeli teſtamenti, hoc eſt, aſſumentis Verbi facie, ac viſione, boniſq; fruebatur, tanquam in altum diuiſi Iordanis fluentis à a. *Chriſtus viator & comprehenſor.*

Chriſti mors, deſcenſus ad Limbum, reditus ad ſepulchrũ, & reſurrectio. ſuperiori parte conſurgentibus: anima verò ipſius, quà corpus animabat, quaſi arens inferior Iordanis pars, arebat ſiti, frigore, ac nuditate, cæteriſque mortalis vitæ premebatur incommodis, quouſque in circuncisione, in horto, in Pilati prætorio, ac denique in Caluariȩ mõte *omnia indumenta ſua cruore ſuo pro ſuorum expiatione coinquinauit. Admirantur Angeli, qui ei famulantur, tantam pro homine diuinæ maieſtatis dignationem: obſtupeſcunt educti è Limbo patres, concomitantes beati, & Angeli & homines Angelum, id eſt, miſſum pro illorum redemptione à Patre Verbum ac animam: **Iſa.63. A.3.* perueniunt ad ſepulchrum, inuolutumq; ferali amictu corpus intuentes, mirantur, gratias agunt, & aiunt: *Iſa.63. A.2.* Quare ergo rubrum eſt indumentum tuum, & veſtimenta tua ſicut calcantium in torculari? Quibus vbi reſpondit, Torcular calcaui ſolus, adiungit:

b. *Auferte* à corpore meo funeſta indumenta: in veræ vtique reſurrectionis argumentum. Quis enim corpus furari volens, tantam in eo denudando moram protraheret, cùm præſertim tot aloës & myrrhæ libris inunctũ corpus difficillimè ſudario & linteaminibus exui poſſet? Sordidatis itaque quàm celerrimè detractis exuuijs, dixit ille, cuius vocem nulla non percipit natura, corpori:

c. *Ecce, abſtuli à te iniquitatem tuam.* hoc eſt, Omnem pœnam à te tranſire feci. Iniquitas enim pro pœna etiam ponitur; queȧdmodum *Leu.5.A* ibi, Niſi indicauerit, portabit iniquitatem ſuam, Vatablus explicat. *Vatabl.* Et in Iob: Si reuerſus fueris ad omnipotentem, ædificaberis; & lon- *Iob 22. C.23.* gè facies iniquitatem à tabernaculo tuo. Pœnam ſcilicet omnem, quam ſuſtines, ô Iob, exterminabis à domo tua. Communiter ferè *Heb.4.* ſic dilucidant, vt, Qui tentatus eſt per omnia abſque peccato, tanquam fideiuſſor, & amoris exceſſu, & noſtræ carnis fraternitate, ac tanquam caput, membrorum iniquitatem, ſuam eſſe pronunciet. *P.Hier.* Qui cùm non feciſſet peccatum, pro nobis peccatum factus eſt. Et in *Gal.3.B.* Apoſtolo legimus: Chriſtus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Hic in viceſimo-primo Pſalmo loquitur: *Pſal.21.* Longè à ſalute mea verba delictorum meorum. Et in ſexageſimo- *Pſal. 68.* octauo Pſalmo: Deus, tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea à te non ſunt abſcondita. Quæ vniuerſa appellantur ſordida veſtimenta; & auferuntur ab eo, cùm noſtra peccata deleuerit: vt quia ille ſordidis

dis indutus eſt veſtibus,nos,reſurgẽtes in eo,audiamus poſt baptiſma, Omni tẽpore ſint veſtimẽta tua cãdida. Credentiumq; omnis Eccleſia audit per Iſaiam: Lauamini,mundi eſtote.id eſt,perſeuerate. Et de ipſa prophetatur in Cantico Canticorum: Quæ eſt iſta, quæ aſcendit dealbata?Cui propterea tanquam corpori myſtico bene dicitur: *Eccle.9.* *Iſa.1.D* *Cãt.3.C.*

Et indui te mutatorijs: licet potiſſimùm ſuo iam blandiatur corpori, paſſibilitatem impaſſibilitate, grauitatem agilitate, denſitatem ſubtilitate,obſcuritatemque claritate permutãs. Septuaginta[a] legũt: Et induite eum podêrem, & imponite cidarim mundam ſuper caput eius. Declarat autem ſic[b] Pater Hieronymus: Podêrem autem incarnationem eius accipe, quæ de terra eſt, & ſignificatur in pedibus: cidarim mundam ſuper caput illius, ſplendorem diuinæ maieſtatis intellige: vt vnus atque idem ſecundùm hominem podêre,ſecũdùm Deum cidari ornatus eſſe videatur. d. *Dotes quatuor corporis beati.* [a]*Septuag.* [b]*P.Hier.* *Chriſtus Deus homo adoratur.*

Et dixit aſſiſtentibus ſibi Angelis & hominibus: ***Ponite cidarim mundam ſuper caput eius.*** Notum facite,poſitam eſſe ſuper caput virtute propria reſurgentis, gloriæ coronam. Sic enim vſitatus eſt in ſcriptura loquendi modus, vt res tunc fieri dicatur, cùm innoteſcit. Sic Ieſus proficiebat ſapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines.Statimque gloriæ veſtibus exornatum adorauerunt: & Angelus, vbi caput ipſum iacuerat, in veſte alba, glorioſam denunciat reſurrectionem; alijque alibi. Multi etiam ſancti, qui dormierant, reſumptis vi præſentis edicti corporibus, idem facere feſtinarunt, venientes in ſanctam ciuitatem;vbi,in Dominicæ reſurrectionis fidem, pluribus apparuerunt. e. *Luc.2. G.52.* *Ioan.20.* *Mat.27.*

Vel ſenſus eſt: Agnoſcite datam illi Pontificiam dignitatem,omnemque potentiam in cælo & in terra: ipſum adorate. In hunc ſenſum Paulus ait: Et cùm iterum, in reſurrectione ſcilicet; nam priùs ad duelli campum in Natali lætantes Angeli Dominum deduxerunt; nunc cùm iterum triumpho potitum Deus introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei. Ecce complendum oſtendit hîc,quod per Ezechielem Sedechię fuerat comminatus: Hæc dicit Dominus Deus: Aufer cidarim, tolle coronam. Nónne hæc eſt,quæ humilẽ ſubleuauit, & ſublimẽ humiliauit? Iniquitatẽ,iniquitatẽ,iniquitatẽ ponam eam:& hoc non fiet, *Mat.28.* *Heb.1. B.6.* *Luca 2.* *Ezec.21. F.26.*

donec veniat, cuius eſt iudicium, & tradam ei. Vbi Pater Hierony-
P. Hier. mus, Venit, inquit, tibi dies, quæ longo tempore præfinita eſt in te: & propter te ſacerdotium & regnum interijt populi Iudæorum. Cidaris enim inſigne Pontificis eſt; corona, hoc eſt, diadema, Regis indicium. Nónne hæc eſt cidaris, & hæc corona, quæ nihil fecit iudicio; ſed ad imitationem Regis Babylonij, quos volebat, exaltabat; & quos volebat, humiliabat? Propterea non ſemel, nec, iuxta Septuaginta, bis, ſed tertiò iniquitatem ponam tibi in perpetuum: quę non ſtatim tibi reputata eſt, ſed donec veniat Chriſtus, cuius eſt iudicium; & tradat ei Pater regnum & ſacerdotium, vel Eccleſiã de Gen-
Ioã. 5. D tibus congregatam. Non enim iudicat Pater quemquam, ſed omne
Pſ. 71. A iudicium dedit Filio. Et in alio loco, Deus, ait, iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam Filio Regis. Iſte eſt, cui repoſitum eſt imperium
Gẽ. 49. B. & ſacerdotium ſempiternum; de quo loquebatur & Iacob: Non deficiet Princeps ex Iuda, neque Dux de fœmoribus eius, donec veniat, cui repoſitum eſt: & ipſe erit expectatio Gentium. Chriſti ergo nunc capiti cidaris hæc imponi præcipitur, eaque munda iam per Chriſtum: vtque mundicies à Vicarijs ſeruetur, fit ſtatim conteſtatio; ne perperam, vt Sedechias, ſed bene, vt Chriſtus, iudicent.

TEXTVS.

89. Et [a] conteſtabatur Angelus Domini Ieſum, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: [b] Si in vijs meis ambulaueris, & [c] cuſtodiam meam cuſtodieris; tu quoque iudicabis domum meam, & cuſtodies atria mea, & dabo tibi ambulantes de his, qui nunc hîc aſſiſtunt. Audi Ieſu, Sacerdos magne, tu, & amici tui, qui habitant coram te: quia viri portendentes ſunt.

PARAPHRASIS.

Varia expoſitio. *Oſtendit etiam Vati, conteſtatum fuiſſe Verbum ſeipſum, quatenus hominem, dicendo: Hæc dicit Deus Pater: Si meas ſecutus fueris inſpirationes, & mandatum meum, pro cuſtodiendo humano genere, cuſtodieris; omne iudicium tibi dabo, etiam quà Filius hominis es; & in cuſtodijs*

ſtodijs eris Templorum meorum, in tuoq́; cultu, de hic aſsiſtentibus, Angeli diſcurrent. Audi Fili hominis, Pontifex Maxime, tu, & Apoſtoli tui, qui propter te viuunt, ac permanent tecum in tentationibus tuis: quoniam prodigiorum viri ſunt atque portenti, qui magnalia Dei portendunt, miraculis illuſtres.

COMMENTARIA.

DEmonſtratur, iudicandi authoritatem, tantumq́ue Pontificiæ dignitatis ſplendorem, non gratioſè, ſed quamplurimis adeptus fuiſſe meritis Ieſus humanitati ſuæ, ac perfectis, hoc eſt, Apoſtolis, viriſq́ue Apoſtolicis. Nec iniuria præmiſſo reſurrectionis triumpho iſta panduntur: nam tunc ea mundus agnouit: tunc Chriſtus inſufflauit in diſcipulos ſuos, dicens: Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta ſunt. Tunc præſens edictum Petro, antequam mitræ ſuæ Vicarium ſufficeret, aſtantibus alijs, ter intimauit, inculcans: Petre, diligis me plus his? Paſce. Amas me? Paſce. Amas me? Paſce. Si diligis, ſi amas, Paſce. Si in vijs meis ambulaueris, & ſeruãda ſeruaueris, dignè iudicabis Eccleſiam meam, & cuſtodies templa mea, & de aſſiſtentibus hîc fidelibus auxiliares tibi Sanctos & Angelos adhibebo. Siquidem hac lege, hiſq́ue promiſſis, hanc à Patre mitram ſum conſequutus. An non legiſti, hac me atteſtatione in Patriarcharum geſtis, Vatumq́ue oraculis, etiam iureiurando appoſito à Patre obteſtatum, Si in vijs meis ambulaueris, &c.? Nónne me audiſti in cœna dicentem: Sed vt cognoſcat mundus, quia diligo Patrem, & ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic facio. Surgite, eamus hinc? Et quò, optimè noſti. Sicut ergo miſit me Pater, & ego mitto te. Vatablus transfert, Et conteſtatus eſt, in præterito perfecto, quod noſtram clariùs elucidat mentem.

a. | Ioan. 20. | Ioan. 21. | Ioan. 14. D. 31. | Vatabl.

Rationi quoque, ſcripturarumq́ue mori, conſentanea eſt huius loci explicatio, vt capitis nomine, quæ ad ipſius membra ſpectant, relata cenſeamus. Hoc ſiquidem habet ſacrarum conſuetudo literarum, capiti aſcribere, quæ membris competunt. Id ſingulariter indicat Euangelicus ille textus: Et venerunt (Ioannis ſcilicet diſcipuli) ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui

Ioan. 3. D. 26.

tu teſti-

tu teſtimonium perhibuiſti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. Et poſt pauca ſubdit Euangeliſta: Vt ergo cognouit Ieſus, quia audierunt Phariſæi, quòd Ieſus plures diſcipulos facit, & baptizat, quàm Ioannes, (quamquam Ieſus non baptizaret, ſed diſcipuli eius) reliquit Iudæam. Ecce bis baptizaſſe Ieſus aſſeritur, cùm ipſemet illo minimè perfunctus munere dicatur, ſed ipſius diſcipuli. Quid ergo mirum, ſi cum ſanctis Patribus affirmemus, hîc Angelum Domini conteſtari Ieſum, hoc eſt, eius aſſeclas, dicendo: Hæc dicit Dominus ſabaoth: Si in vijs meis ambulaueritis, & cuſtodienda, quæ oſtendi, cuſtodieritis; vos quoque meam iudicabitis Eccleſiam, & in iuſtitia & ſanctitate omnique pietate delubra mea, quæ tanquam atria ad me deducũt, ingredi volentes, cuſtodietis: & de hîc aſſiſtentibus nunc Angelis vobis in auxilium peculiariter ad id muneris exhibebo. Arrectis mentis auribus attendite Ieſuitæ, Sacerdotes magni, mundi paſtores, Ieſu exemplo & amicitia permoti ſemper eum vbique præſentem recolentes: quandoquidem viuendi auſteritate, nouiſſima prædicandi excellentia, & miracula edendi facilitate viriliter agitis, & confortati corde viri Dominum ſuſtinetis. Nec infrequens apud ethnicos etiam, non modò ſacros, authores eſt vſus, vt particula, &, pro explicatiua, id eſt, addatur: vt iure intelligere poſſimus Angelum Domini ſeipſum explicuiſſe, ne quid ipſi capiti, Ieſu nempe, indecorum loqui appareret, cùm adiecit, tu, &, pro, hoc eſt, amici tui.

Ioan. 4. a. 1.

Maluit autem ad Ieſum Dominus exercituum Pater hunc dirigere ſermonem, quia ordinatè cuncta gubernans, ima per ſublimia diſponens, loquutus eſt nobis in Filio, qui hoc loco Patris vocem in ſe ſuis factam ſectatoribus enunciat. Et conteſtabatur, inquit; hoc eſt, prædicando præcipiebat, officijque admonebat, & commendabat, inquiens:

b. *Si in vijs meis ambulaueris.* Si in bene operandi occaſionibus, veluti qui deambulat, familiariter ac ſæpe attenteque lætus ac delectatus inceſſeris. Vt enim via iniquitatis eſt peccandi anſa, ita merendi opportunitas eſt Domini via.

*c. *Chriſtus in cuſtodia.*

**Et cuſtodiam meam cuſtodieris.* Quòd ſi Cuſtodiam etiam vulgo dicis, vbi Sacramentorum Sacramentum aſſeruatur, ex ipſa nominis notatione

notatione ad ipſum cuſtodiendum ſuſpiciendumque, meritorum peragratis vijs admoneris; & ex iudicandi, qua propterea donaberis authoritate, & ex aſtantium Angelorum ſtudio ad id excitaris. Dicitur namque (referente pereruditо Iacobo de Voragine) in libro Paſchaſij, quòd quicunq; indignè cõmunicat, niſi miſericordia & bonitas Dei gladiũ ſuſpenderet, ab Angelis ad hoc poſitis perimeretur. Hi nuncupantur hoc loco aſtantes, Regio more, ob miniſterij aſſiduitatem; quemadmodum apud Reges appellari famulãtium quoſdam continuos videmus. *Serm. 87. in Quadrag. Paſchaſius.*

TEXTVS.

[a]Ecce enim ego adducã ſeruum meum Orientem. [b]Quia 90.
ecce lapis, quem dedi coram Ieſu: ſuper lapidem vnum
ſeptem oculi ſunt. Ecce ego cælabo ſculpturam eius,
ait Dominus exercituum, & auferam iniquitatem terræ illius in die vna. [c]In illa die, dicit Dominus exercituum, [d]vocabit vir amicum ſuum ſubter vineam, & ſubter ficum.

PARAPHRASIS.

Portentum ſiquidem incarnati Verbi mũdi nationibus per eos oriri ac patere faciam. Quia en Templũ, in quo prædicauit Ieſus: ſuper vnam Eccleſiam erigendã fauorabiliùs ſeptem Spiritus dona verſantur. Nec id fieri non poſſe credas. Ecce ego virtutum Dominus omnipotens illius ſculptor ero magnificus: & purificabo eã in vna fide; in qua pace ſumma charitatéque mutua donati omnes inuitabunt ſocios ſuos ad fidem in Chriſtum.

COMMENTARIA.

MVltiplex eſt præſentis loci explanatio. Et quidem quam in Paraphraſi tradimus, id potiſſimùm indicat. Nam iſte dicendi modus, *Ecce enim*, rationem reddit eius, quod præceſſerat, *quia viri portendentes ſunt:* admirandum itaque per eos terrarum ſpacijs declarandum portentum ſubdit. Ecce enim ego omnipotentia, ſapientia, bonitate, ac miſericordiã mea in orbem inducam, & notum faciam, a.

ciam,cum, qui non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſeipſum exinaniuit,formam ſerui accipiens,& in ſimilitudinem hominum factus,& habitu inuentus vt homo,verè ſeruus meus, nulla peccati ſeruitute preſſus,verè oriens eſt vt germen.

Vatablus & Pagninus vertunt: Ecce enim ego adduco ſeruum meum germen,hoc eſt,breui adducturus ſum eum,cuius nomen eſt germen: quem ſcilicet alij Prophetæ prædixerunt, vocaruntq; Ger-
Iſaia 4. men:vt Iſaiæ quarto, Germen Domini; & Hieremiæ triceſimo-ter-
Hier.33. tio, Germen Dauid, vel Germen iuſtitiæ. Quibus locis Chaldæus Paraphraſtes vertit, Meſſiam.

Maximè fauet huic interpretationi textus ſecundi Paralipome-
2.Paral. nôn,capite triceſimo-ſecundo, vbi legitur: Attamen in legatione
32.G.31. Principum Babylonis,qui miſſi fuerãt ad eum, (Ezechiam intellige) vt interrogarent de portento quod acciderat ſuper terram, dereliquit
4.Regum eum Deus. Omnium quidem calculis receptum eſt,reductionem il-
20.B.11. lam vmbræ per lineas, quibus iam deſcẽderat in horologio Achaz, retrorſum decem gradibus,cùm reuerſus eſt ſol decem lineis per gradus, quos deſcenderat, (quam portentum Paralipomenôn liber appellat) incarnandi Verbi deſignaſſe myſterium: non enim à ſua maieſtate deſcendens quodammodo, (vt ita loqui liceat) ſuper quos in immenſum dignitate aſcenderat, in aliquo nouem Angelorum ordine,ſed in decimo,hominum videlicet factus homo,conſtitit.Nuſquam enim Angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ: vt & vitam nobis adijceret,& de manu Tartarei Aſſyriorũ Regis eriperet,ſuãque protegeret Eccleſiam.Hoc ergo, quod noſſe peroptat muneribus ac legatione ſolenni ad Ezechiã deſtinatis Berodach Baladan filius Baladan, Rex Babyloniorum,toti patefaciendũ mundo Dominus mo-
Incarnatio dicitur portentũ. dò pollicetur; atque ideo viros portenti nominat, quos eius rei nuncios & Apoſtolos amicos deligit.

Chald. Paraph. His adde,ſub fructum vitis, & ſub fructum ficus, (vt Chaldęus Paraphraſtes vertit)conuocationem fieri,ad ſpiritalem nempe lętitiam (quæ vtique illius eſt fructus,qui ad eum iam-iam producẽdum ſeſe
Ioan.15. accingens ait, Ego ſum vitis) & ad animæ ſanitatem; quam maſſa de
Iſa.38. D.21. ficis, Iſaia iubente, Regis ipſius ſanando tunc vulneri impoſita demonſtrat, cùm eidem Regi hoc datum eſt portentum. Et quidem apertiſſi-

apertiſſimè Ionathan Chaldæus interpres de Chriſto hunc locum explicat; ſic enim habet: Ecce ego adduco ſeruū̃ meum Meſſiam, & reuelabitur (ſiue, ſeſe reuelabit:) quia ecce lapis, quem dedi coram Iehoſcúha: ſuper lapidem vnum ſeptem oculi. Ecce ego reuelo viſiones eius, dixit Dominus exercituum, & remouebo peccatum terræ ipſius in die vna. *Ionathan interpres Chalda.*

Ex his duo inferre potes: alterum, de Meſſia loqui hanc literam: alterum verò, de reuelatione Meſſiæ per prædicationem & fidem agere per viros, quos ſeptuaginta Τερατοσκόπους, id eſt, prodigiorum, Interpretes vertunt: quos Apoſtolos eſſe neminem latet.

Eſt itaque ſenſus: Ecce enim ego adduco per fidem & prædicationem Meſſiam: quia lapis, hoc eſt, Templum, in quo docuit, factum eſt ſpelunca latronum, & ſynagoga Satanæ: non ergo relinquetur ipſius lapis ſuper lapidem. Nec propterea Templum deerit nomini meo, quin ad longè pręſtantius erigendum intenti erunt ſeptem mei Spiritus oculi ac dona.

Vel fortè ſic enarrare poteris: Ecce enim ego iam-iam adduco, quia breui adducturus ſum per incarnationem Meſſiam: cuius rei ſignum, quia ecce iam ipſi Templum domuſque conſtituitur, quam ab æterno ipſi dedi. Verùm quia celebrior hac fuit ædes quam Salomon erexit, ne deſpondeatis animum in hac ædificanda, quoniam ex hac aliam longèglorioſiorem, omni diligentia, cura, ſculpturaque diuinitus adhibita, pace ſumma ſpiritaliumque bonorum copia exuberantem, ſcitote conſtruendam.

Quia ecce lapis, quem dedi coram Ieſu: ſuper lapidem vnum ſeptem oculi ſunt. Hebraicorum diſtinctio punctorum de duobus lapidibus ſermonem fieri ſuadet, ſimul & ad inuicem conferri: ſicut altera re oſtenſa, ad alteram ſermo comparando conuerti ſolet. Vt, Vides hanc mulierem? Intraui in domum tuam, &c. b. *Luca 7.*

Et quidem in ſacris literis lapidē pro Templo vſurpari, illa Iacobi demonſtrat oratio, de hac ipſa Hieroſolymitana æde vaticinans: Et lapis iſte, quem erexi in titulum, erit domus Dei. Eccleſiam verò ſanctam, qua-cum collatio fit, lapidis etiam nomine cenſeri Synecdochicôs, clariſſimè Seruator oſtendit. Tu es, inquit, Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam: & portæ inferi non præ- *Gen. 27.* *Matt. 16.*

ualebunt vtique aduerſus eam: quandoquidem ſuper eam ſeptem oculi ſunt; & Dominus omnipotēs cælat ſculpturam eius, per fidem ſibi purificās corda hominum, mutuiſque charitatis officijs congregit. Hoc, inquam, erit

c. *In illa die*, in Teſtamēto ſcilicet fidei, iuxta illud, Nox præceſſit, hoc eſt, lex, velut vmbra futurorum, præiuit; dies autem claritatis & veritatis fidei appropinquauit; illo oriente iuſtitiæ Sole, de quo memo-
Ioan.8. riæ proditum eſt, Ego ſum lux mundi: &, Ecce noua facio omnia: vt non iniuria huius noui mundi iam reſtituti Oriens dicar.

d. *Vocabit vir amicum ſuum ſubter vineam, & ſubter ficum.* Sicuti ter-
3.Reg.4. tio Regū quarto priùs factum legimus: Habitabatque Iuda & Iſrael abſque timore vllo, vnuſquiſque ſub vite ſua, & ſub ficu ſua, à Dan vſque ad Berſabee cunctis diebus Salomonis. Et nunc promittitur
Mich.4. hoc Eccleſiæ; quemadmodum & per Michæam: In die illa vocabit
B. vnuſquiſque proximum & fratrem ſuum ſubter ficum, & vineam
Act.1. ſuam; & non erit, qui exterreat. Quod impletum Actorum narrat hiſtoria. Nec quiſquam eorum, quæ poſſidebat, dicebat aliquid eſſe ſuum, ſed erant illis omnia communia.

Vatabl. Vatablus per lapidem Chriſtum intelligit: Chriſtus, ait, lapis an-
Pſ.117. gularis, lapis abſciſſus de monte ſine manibus, lapis contradictionis.
Dan.2.
Chriſtus Per ſeptem oculos nonnulli explicant ſeptem illa Spiritus ſancti
lapis ple- chariſmata; de quibus loquitur Eſaias:[a] Egredietur virga de radice Ieſ-
nus Spi- ſe, & flos de radice eius aſcēdet, & requieſcet ſuper eum Spiritus Dei.
ritu ſan- Spiritus ſapiētiæ & intelligentiæ, Spiritus cōſilij & fortitudinis, Spi-
cto. ritus ſcientię & pietatis, & replebit eum Spiritus timoris Domini. ac
[a]*Iſa.11.* ſi diceret: Erit plenus Spiritu ſancto.
A.

Alij malunt hîc Angelos, Prophetas, & Patriarchas intelligere, &
[b]*Tob.12.* numerum certum pro incerto poni; ac ſi diceret: In vnum lapidem
Apoc.1. Chriſtum ſpectabunt Angeli & Sancti parati miniſtrare ei, & eius
8.15.16. iuſſa capeſſere; præſertim ſeptem ſpiritus Angelici, qui toties[b] legun-
& 17.cap tur aſſiſtere ante thronum Dei.
& 5.

Vatabl. Per ſculpturam quoque lapidis paſſionem enarrant Vatablus &
P.Hier. Pater Hieronymus, qui ait: Et eſt ſenſus; Iſtum lapidem clauis crucis
Chriſti & lancea militis faciam vulnerari, & in illius paſſione auferam ini-
paſſio. quitatem terræ, hoc eſt, totius mundi in die vna, qua ſcilicet patietur.

Quia

Quia ecce lapis. Pagninus ait: Oſtendit ad literam lapidem vnum ſeptem oculorum cælaturis ſculptum.

Vbi nos legimus, *Ecce ego cælabo,* & reliqua, Septuaginta vertunt: Ecce ego fodiam foueam, dicit Dominus omnipotens; & contrectabo omnem iniquitatem terræ illius in die vno. In die illo, dicit Dominus omnipotens, vocabit vnuſquiſq; proximum ſuum ſubter vitem, & ſubter ficum. Quam verſionem Pater Hieronymus explanat in hunc modum: Poſſumus foſſam vel foueam pro ſculptura lapidis intelligere: omne enim quod ſculpitur, & foditur. Tamen ſi quis contentioſus noluerit hoc referre ad lapidē, ſed quaſi proprium habere principium, ſuamque ſententiam; dicamus Deum omnipotentem in die paſſionis Filij ſui; ſiue, vt Iudæi putant, in vltimo fine mundi, quando iudicaturus aduenerit; effodere & in medium proferre opera ſingulorum, & contrectare vniuerſam terram in die iudicij: hanc enim eſſe diem vnam, & in die illa vnumquēq; Sanctorum ſocios ſuos & amicos, qui & ipſi ſunt ſancti, vocare ad requiem, & operum ſuorum virtute gaudere. Addamus nos: Vnde non immeritò Sanctis dicitur, aſſumpta ficus parabola; His autem fieri incipientibus, leuate capita veſtra; hoc eſt, exhilarate vos, ne triſtes incedatis, No andeys cabiz baxos: appropinquat enim redemptio veſtra: in qua nempe inuicem veſtris exultabitis meritorum inſignijs.

Septuag. *P. Hier.* *Dies iudicij.* *Lucæ 21.*

CAPVT QVARTVM.

TEXTVS.

Et reuerſus eſt Angelus qui loquebatur in me, & ſuſcitauit 91.
me, quaſi virum qui ſuſcitatur de ſomno ſuo; & dixit ad
me: Quid tu vides? Et dixi: Vidi, & ecce candelabrum
aureum totum, & lampas eius ſuper caput ipſius: & ſep-
tem lucernæ eius ſuper illud: & ſeptem * infuſoria lu- *& ſeptem 7. M.S. Hier. H. C. Q. N.
cernis, quæ erant ſuper caput eius. Et duæ oliuæ ſuper
illud: vna à dextris lampadis, & vna à ſiniſtris eius.

PARAPHRASIS.

Et ad agendum rediꝫt de templo perficiendo, qui arcana menti meæ immittebat, Angelus: & me præmiſſis ſpiritalibus iam ſenſibus imbutum quaſi virum effectum, licet ſubobſcurè, quietè, ac delectabiliter quaſi in ſomno illis occupatum, ad alia ſpectra reuocauit. Atq. admirans animo, vidi candelabrum totum aureum cum lampade in ſummitate haſtilis, ac cum ſeptem lucernis ſuis, habentibus ſeptem canales, ſimul ac cum duobus oliuarum ramis in modum ſpicarum prominentibus, altero à dextris lampadis, altero autem à ſiniſtris.

COMMENTARIA.

TAnta eſt huius capitis ad literam difficultas, vt iam-iam animūm deſponderem, verum enim vbique ſponte fatebor. Quid mirum? Pater Hieronymus in calce capitis hoc pacto ſuam cõcludit elucubrationem: Hæc vt quiuimus, & vt vires ingenioli noſtri ferre potuerunt, locuti ſumus; & Hebræorum & noſtrorum varias opiniones breuiter perſtringentes: ſi quis meliùs, imò veriùs dixerit, & nos libenter melioribus acquieſcimus. Hæc ille, cuius iam clariùs veritatem in cęlo aſſecuri ope implorata, omnis mihi ſublata videtur ambiguitas. Proferam itaque quod idem ſentire dedit Pater inclytus. *P. Hier.*

Cùm præcedenti capite quàm plura ſpiritalia ſecreta Zachariæ patuerint, è terreſtris illius Hieroſolymæ ac ſecundi Templi reſtauratione

ratione(de qua ſecundo capite) ſumpto volatu: inter alia breui adfore Meſſiam, Orientis titulo donatum, oſtenſum eſt; & in teſtimonium ſubiūctum eſt: Quia ecce lapis, quem dedi coram Ieſu. hoc eſt, En erigitur illi domus, quæ quamuis non adeò perampla ſit, vt prior, longè magnificentior ex hac in toto conſurget orbe Eccleſia. Nunc ergo ad huius lapidis, ſecundi ſcilicet Templi, conſummationē reuelandam reuertitur Angelus, candelabrumque præclarum demon-
Exod. 25. ſtrat, illi perſimile, de quo Exodi viceſimo-quinto: quod cùm non niſi perfecto abſolutoque Templo, cum lampade ad ardendum parandum ſit, iamque ornatiſſimè conſtitutum effulgeat Templum, quod ſupponit Dei numine, conſummatum iri quāprimum indicat; vt in ipſum ad lucendum candelabrum inferatur. Hæc ſanè ſunt, quæ ſequuntur.

TEXTVS.

[a]Et reſpondi, & aio ad Angelum qui loquebatur in me, dicens: Quid ſunt hæc, Domine mi? Et reſpondit Angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me: Nunquid neſcis quid ſunt hæc? Et dixi: Non, Domine mi. Et reſpondit, & ait ad me, dicēs: Hoc eſt verbum Domini ad Zorobabel, dicens: Non in exercitu, neç in robore, ſed in ſpiritu meo, dicit Dominus exercituū. [b] Quis tu mons magne coram Zorobabel in planum? Et educet lapidem primarium, & exæquabit gratiam gratię eius.

PARAPHRASIS.

Adhuc autem hæſitans de ſimulachri ſignificatione Propheta, apertiùs edoceri cupiens, interrogat; ac quodammodo carpitur, quòd ex præmiſſis nondum rem intelligat: ac quònam pacto hæc futura ſint, quidq́; præſagiant, dilucidè inſtruitur. Hoc negotium (inquit Angelus) eſt Domini, Zorobabelis animum illuſtrans: nempe hoc: Dicit Dominus exercituum: Quis tu mons magne in regnum elate Dari, coram Zorobabele in planiciem, miramq́; manſuetudinem redacte? non per exercitum, neque

que per vim ſed per Spiritum meum. Et ipſe Zorobabel eriget templum iam fundatum: & aqualem pro eo gratiam gratia Cyri à te, Rex Dari, conſequetur.

COMMENTARIA.

PRo germana huius literæ ſententiâ in memoriam reducere oportet totum caput quartum libri Eſdræ tertij, vbi Zorobabel coram Dario ac cunctis diſceptans, Deo illuminante, mulierẽ ſuper vinum ac Regem præcellere, veritatemque ſuper vniuerſa principatum obtinere in hæc verba concluſit: Benedictus Deus veritatis. Et deſijt loquendo: & omnes populi clamauerunt, & dixerunt, Magna eſt veritas, & præualet. Tunc Rex ait illi: Pete, ſi quid vis amplius, quàm quæ ſcripta ſunt, & dabo tibi, ſecundùm quod inuentus es ſapientior proximis, & proximus mihi ſedebis, & cognatus meus vocaberis. (En quàm in planum Dei Spiritu coram Zorobabele mõs magnus Darius ſeſe demittit: ecce gratiam, ſed audi alteram adæquantem ſe gratiam.) Tunc ait Regi: Memor eſto voti tui, quod vouiſti, ædificare Hieruſalem, in die qua regnum accepiſti; & omnia vaſa quæ accepta ſunt ex Hieruſalẽ, remittere, quæ ſeparauit Cyrus, quando mactauit Babyloniam, & voluit remittere ea ibi. Et tu vouiſti ædificare templum, quod incenderunt Idumæi, quando exterminata eſt Iudæa à Chaldæis. Et nunc hoc eſt, quod poſtulo, Domine, & quod peto, hoc eſt, maieſtas, (ac diceret: O mons magne, in ſpiritu veritatis ſpiritum voti à te efflagito) quod à te poſtulo, vt facias votum quod vouiſti Regi cæli ex ore tuo. (Attende montis planiciem, gratiæque æqualitatem.) Tunc ſurgens Darius Rex, oſculatus eſt illum: (nónne acclamarent tunc omnes, gratia, gratia, prout Pagninus transfert?) & ſcripſit epiſtolas ad omnes diſpenſatores; & reliqua. & infrà: Et dimiſit omnia vaſa quæcunq; ſeparauerat Cyrus à Babylonia, & omnia quæcunque dixit Cyrus, & ipſe præcepit fieri, & mitti Hieruſalem. Et cùm proceſſiſſet ille adoleſcens, eleuans faciem in Hieruſalem, benedixit Regem cæli, & dixit: Abs te eſt victoria, & abs te eſt ſapientia & claritas. Et ego ſeruus tuus ſum. Benedictus es, qui dediſti mihi ſapientiam, (en verbum Domini dicens & interiùs ad Zorobabelem factum) & tibi confitebor, Domine Deus patrum noſtrorum. Et accepit epiſtolas, & profectus eſt in Babyloniam. Et venit, & nuntiauit

Margin: a. 3. Eſd. 4. E. 41.

tiauit fratribus ſuis omnibus,qui fuerunt in Babylonia: & benedixerunt Deum patrum ſuorum, quoniam dedit illis remiſſionem & refrigerium, vt aſcenderent & ædificarent Hieruſalem, & Templum, vbi nominatum eſt nomen eius in ipſo; & exultauerunt cum muſicis & lætitia diebus ſeptem. Hæc ibi habentur: quibus ſi attentiùs aliquantò addideris quæ per tria ſubſequentia capita ſubijciuntur, & primo Eſdræ quinto & ſexto, &[a] in Hiſtoria Scholaſtica libri Iudith ſecundo & tertio capitibus enarrantur, procul dubio vaticiniũ hoc ea de re pertractare cognoſces.

3. Eſd. 5. 6. 7. *1. Eſd. 5. 6.* *[a] Hiſtor. Scholaſt. l. Iudith c. 2. & 3.* *[b] Hiſtoria ordo.*

[b] Ex his huiuſcemodi rei geſtæ apparet ordo. Zorobabel & Ioſue Templum ædificant, adhortantibus Aggęo & Zacharia; obſiſtunt, qui trans flumen Perſarum Regis Principes: res ad Darium defertur: Zorobabel cum Principum nuntijs reſponſurus accedit: diſputat, vincit, ſummoque honore donatur: & Templum perfici, & vaſa illius reddi, & impẽſas à Rege ad ea omnia, & ſacrificia, & quos aduerſarios ſenſerat, adiutores Regis imperio ſibi fieri obtinet. Iſta ſunt profectò, quæ modò Zacharię arcana pandũtur: vtq; vaſorum etiam Templi, quæ Nabuchodonoſor Babylonem aſportauerat, reſtitutionem, regioq; ſumptu ad ſacrificia ſuppeditationem dignoſcat, adeò eximij, non deaurati, ſed auri puri candelabri figura monetur.

a. Non tamen percipit tam felicia ſecundaq; bona, tot calamitatibus ſuæ gentis obuolutus: dormitat: cum Angelus excitat; vt quemadmodum olim Iacob præ rerum triſtitia præteritarũ ſopore correptus, nunc tam fauſto perſpecto nuncio in candelabro, ſeptemque lampadibus, totidemque canalibus, per quos oleo lampadum lumen aleretur, paciferæque duobus oliuæ ramuſculis in ſpicarum effigiem procedentibus, altero à dextera, altero autem à læua candelabri parte, apprimè his omnibus puriſſimo ex auro fabricatis; veluti Iacob in plauſtris & vniuerſis quæ Ioſeph miſerat, de incolumitate proſperitateque filij credulus effectus, quaſi de graui ſomno euigilet, Prophetæque ſpiritus reuiuiſcat. Ex his & paraphraſi iam textus elucet: illa tamen particula,

Gen. 45. & 26.

b. *Quis tu, mons magne, coram Zorobabel in planum?* hoc etiam pacto diſtinguitur: Quis tu, mons magne, coram Zorobabel? vt ibi reponatur interrogandi ſignum, in reſponſique vicem ſufficiatur, In planum:

num: per ſubticentiam aliquid ſubintelligendum relinquens, ſicut apud Virgilium, Quos ego. Senſus tamen in idem recidit. Dicit Dominus exercituum: Non in exercitu populi ſui adeò detriti, neque in robore & vi hoſtium, aut ad deficiendum à fide regnóque tuo gentes commouendo, ſed in Spiritu meo lenitatis ac veritatis, tuíque voti, aio, Quis es tu, qui ſceptro potitus in montem magnum creuiſti, ô Rex Dari, coram Zorobabele, cuius conſilio mihi vouiſti vaſorum Templi, vrbíſque Hieroſolymitanæ reſtitutionem, ſi regiam meo Spiritu dignitatem adeptus fuiſſes? Ecce iam voti compos effectus, quapropter montis magni te nomine cenſeo; quis eſſe debes coram Zorobabele, meo Spiritu adeò ſapiẽter veritatis fortitudinem tuente, tibique votum in memoriam reducente? In planum, vtique. hoc & ipſius eſt ius naturæ, ſtare promiſſis: quanto magis Deo tam celebri donatum culmine vota reddere fas eſt, differre nefas! In planum, imò planiciem, vſque ad Zorobabelis te admonentis oſcula, mons magne, deſcendes. Atque ita fiet, vt Zorobabel ſollennitate paríque gratia, qua primarius in fundamentum iactus eſt lapis annuente Cyro, illum in altam extollat fabricam, ipſíque fauore tuo, expenſis, atque auxilijs, ſumma ſuæ gentis gratulatione, intra breue tempus, opere perpolito culmen imponat. *1. Æneidos.*

Pagninus libro nono Iſagogæ capite quintodecimo ait: R. Moſes Hadarſan in Bereſcith rabba ſuper illud Geneſeos, Et exiuit Iacob de Berſcébath, citat hunc locum: Quis tu, mons magne, coram Zorobabel? Mons magnus, iſte eſt Meſſias, de quo Iſaias ait,[a] Iudicabit in iuſtitia paupéres, &c. *Pagnin. R. Moſes Hadarſan, id eſt, prædicator.*

[b] Pater Hieronymus, cuius quanta ſit in hoc capite modeſtia, ipſius initio præmiſimus, myſtica ſectatus inquit: Alij autem temeritate non parua, hoc, quod manifeſtè de diabolo dicitur, ad Chriſtum referunt, qui in ſcripturis ſanctis mons ſæpius appellatur. Ad hunc autem ducuntur errorem, quia ſcriptum eſt in Septuaginta: Quis es tu, mons magne, ante faciem Zorobabel, vt corrigas? quòd videlicet mons iſte, qui ante faciem Zorobabel eſt, hoc eſt, qui de Zorobabel ſtirpe deſcendat, velit mundum ipſe corrigere. *[a] Iſaiæ 11 C. [b] P. Hier. Septuag.*

Certè Septuaginta editio maximè, quam nos præmiſimus, literæ mentem explicat: Quis es tu, mons magne, Rex Dari, ante faciem

Zorobabel, vt corrigas, quæ diſſerendo coram omnibus, aut tibi conſulendo voti adimpletionẽ Zorobabel edixerit? Vtque rem hanc accuratiùs percalleas, Hiſtoriæ Scholaſticæ in libro Iudith tertio capite aures accommoda. *Hiſtor. Scholaſt.* Porrò Darius Rex cœnam exhibuit Satrapis Perſarum, & Præfectis Indiæ & Aethiopiæ, & Magiſtratibus centum viginti ſeptem prouinciarum. Eadem nocte expergefactus noctem ducebat inſomnem, & propoſuit quæſtionem tribus cuſtodibus corporis ſui, quod de trib⁹ fortius videretur, Rege ſcilicet, vino, & muliere, promittens ei munera & honorem, qui ſapientiùs reſponderet. In craſtinum coram Satrapis & Magiſtratibus acceſſerunt illi tres; & reliqua. An ergo nunc optimè Dario prædicatur, Quis es tu, mons magne, ante faciem Zorobabel, vt corrigas, tuum eſto iudicium. Interea nos Angelum expreſſiſſimè futura promentem audiamus.

TEXTVS.

92. ᵃEt factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Manus Zorobabel fundauerũt domum iſtam, & manus eius perficient eam: & ſcietis, quia Dominus exercituum miſit me ad vos. ᵇQuis enim deſpexit dies paruos? Et lætabuntur, & videbunt lapidem ſtanneum in manu Zorobabel. ᶜSeptem iſti, oculi ſunt Domini, qui diſcurrunt in vniuerſam terram.

PARAPHRASIS.

Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicendo: Zorobabel fundamenta Templi locauit, ipſéque illud abſoluet: horúmque veritas, cùm euenerint, quæ citò fient, verè me vobis ab exercituum omnipotente Domino Prophetam eſſe deſtinatum patefaciet. Tantúmque Zorobabeli tribuet Altiſsimus: nam quis, vt ille, qui ſecũdus in regno Perſarum Darij cognatus perſiſtere potuit, ob Domini cultũ diem paruitatis mundi contempſit? Et gaudebũt, videbuntq́; perpendiculũ, (quia licet breui temporis curriculo, egregio tamen opere muy à plomo rem omninò conficiet) ſeu lapidem ſtanneum, ſiue plumbeum, in manu Zorobabelis, tum ſeptem illis oculis, qui ipſi oculi Domini ſunt, circumeũtes per vniuerſam terram.

COM-

COMMENTARIA.

PRæmiſſo modo cuncta reſtaurandi, nempe Darij beneuolentia a.
per Domini Spiritum erga Zorobabelem accẽſa, vt ſumma tranquillitate rerum, ſicuti regnante Salomone, non autem vario bellorum ſtrepitu, ceu poſtea Machabæorum tempore contigit, diuinus amplificandus ſit cultus: nunc apertè oſtenditur operis, hoc eſt, Templi cõſummatio, eaque quàm citiſſimè futura, vtpote ab eo, qui fundamenta iecerat, Zorobabele complenda, ſuperſtite adhuc ipſo Zacharia iam ſenio confecto: ita vt rerum experientia ipſius vaticinij veritatem comprobantes Iudæi, manifeſtiſſimè ipſum Domini Prophetam eſſe percepturi ſint. Redditque rationem electi ad tantum operis Zorobabelis.

Quis enim deſpexit dies paruos? Hebraicè, dies paruitatis: quia b.
nempe velociſſimo breuium horarum curſu dies fauoreſque ſæculi intercipiuntur. Quis ergo, atque Zorobabel, pro Dei augendo nomine, vitæ huius labiles tenueſque proſperitatum dies atque fulgores flocci, imò nihili, fecit? His itaque mentis atque ſtudijs ſumma cum laude, qui Domino domum erigere cœpit Zorobabel, maximo cum honore applauſuque perficiet.

Pagninus transfert: Quis enim deſpexit diem illum, qui exigua *Pagnin.*
habuit initia? Vatablus ferè pariter vertit: Etenim qui parua initia *Vatabl.*
contempſerunt, gaudebunt. Lyra refert ad ſtatum de Babylone re- *Lyra.*
deuntium, primo Eſdræ quarto, qui finitimis erant deſpectui, ſed tan- *1. Eſd. 4.*
dem ſuperiores effecti, Temploque abſoluto, lætabuntur, pro diebus, quibus viderunt mala. Ad eundem ferè ſenſum accedunt, qui diem paruitatis putant eſſe primam & viceſimam ſeptimi menſis anni ſecundi Darij Regis: quæ cùm celebris eſſe debuiſſet Iudææ genti ob reſtitutum populum, tamen ex prioris ædis magnificentię deſiderio deſpecta ac penè lugubris fuit; ſicut ſcriptum eſt: Quis in vobis eſt *Agg. 2.*
derelictus, qui vidit domum iſtam in gloria ſua prima? & quid vos videtis hanc nunc? Nunquid non eſt ita, quaſi non ſit in oculis veſtris? Hanc verò non deſpiciendam eſſe Zacharias ait, ſed magna lætitia celebrandam; tunc maximè, cùm finito abſolutoq; opere poſtremus lapis, hoc eſt ille, qui ex opere ipſo reliquus fuerit, atque reiectus, in manu Zorobabelis & populi conſpicietur. De huiuſmodi ſuperſtite

Mat.21. lapide dictum cenſeo: Lapidem,quem reprobauerunt ædificātes, hic
Pſ.117. factus eſt in caput anguli. Stanneuſque nunc dicitur: quia quaſi ſtan-
Iſaiæ 1. num excoctum & eiectum & ſeparatum ab argento, erat Chriſtus excoquendus, eijciendus, & ſeparandus à Synagoga: & ſicut argentum & quodlibet metallum ab igne vritur, ſi ſine ſtanno fuerit; ſic Synagoga ob reiectum Chriſtum, verum ſtannum, concremanda præſignatur à Romanis & à vicijs, conſeruanda autem Eccleſia in perſecutionibus, ob ſtannei lapidis huius in ea præſentiam & prote-
Dan.3. ctionem. Sic tres pueros cuſtodiuit in fornace viſus.

Noſtræ planiori fauent explanationi Pater Hieronymus, Interlinearis, & Vatablus dum ait: Quia quis contempſit diem paruarum? ſubintellige acclamationum. Hoc quidem Zorobabel diſputando
3.Eſd.4. victor effecit, cùm omnes populi, vbi loqui deſijt, clamauerunt & di-
E.41. xerunt: Magna eſt veritas, & præualet. Non tunc tanto fauore intumuit, quin protinus diuini nominis augendi peroptatam ſe nactum iam arbitratus anſam, acclamanti quoque Dario vota pro Templo, vrbe, vaſiſque ſubiecit. Quæ quia impetraturus erat, Dei Spiritus hoc loco adiungit: Et lætabuntur, & videbunt lapidem ſtanneum in manu Zorobabel. Ipſi nempe ad nutum fabrica cunctaque à Rege demandata. Quid mirum?

c. *Septem iſti, oculi ſunt Domini, qui diſcurrunt in vniuerſam ter-*
Interlin. *ram.* Quidam hos ſeptem oculos ad literam ſculptos in lapide viden-
Lyra. do in manu Zorobabelis exiſtimant, Prophetæque priùs demōſtra-
Hugo. tos, & nunc expoſitos. Pagninus ſiquidem legit: Et videbūt lapidem
Pagnin. ſtanneum in manu Zerubabel cum ſeptem illis oculis: qui ipſi oculi Domini ſunt, circumeuntes per vniuerſam terram.

Vatab. Vatablus autem ſic interpretatur: Hebraicè, Septē iſta, ſunt oculi, & cætera; id eſt, ſeptem iſtæ lucernæ, quæ ſunt in ſummitate candelabri, ſignificant multiplicem Chriſti prouidētiam, qua regit & moderatur Eccleſiam Catholicam. Alij non minùs Hebræa ſapientes, Hebraica punctorum diſiunctione permoti, per, *ſeptem iſti*, ſeptenarium numerum omnium ſeptem in viſione contentorum, vaſorum nempe, quibus erant totidem infuſoria coniuncta, & lucernarum, explicant: & his magis in hac parte conſentio, vt cùm Angelus quid inſignis lampas, Spiritum ſcilicet veritatis, Zorobabelem illuſtraturus; quid

quid candelabrum, Domum Domini videlicet, vt & Apocalypſis primo, præ ſe ferre docuerit; modò quid ſeptem lucernę, quídq; ſeptem infuſoria denotent, Verbum Domini enunciet: vt eo faciliùs Iudęi nunc reuelatis acquieſcant. Septem enim oculos, vt Pater habet Hieronymus, qui diſcurrunt in vniuerſa terra, & cuncta diiudicant, ſuprà expoſuimus ſeptem eſſe Spiritus: & quod Deum nihil lateat, qui & præteritorum & pręſentium & futurorum conſcius eſt, & reddit vnicuique ſecundùm opera ſua, maximè cum in perſona ſeparantis bonos à malis, & conflatoris, aduenerit. Atque hoc ex etymologia lapidis ſtannei ἀπὸ χωρίζων, id eſt, ſeparante & ſecernente, deducit. Ait itaque Reuelatio: Non eſt cur à viſorum fide retardemini: nam qui cuncta proſpiciunt, certaque prouidentia in orbe diſponunt ac luſtrant, ſeptem Domini oculorum in ſeptem iſtis lenticulis ad ſeptem continendas lampades, cum ſeptem canalibus ad oleum infundendum deſignatorum meminiſſe debetis. En quàm perſpicuè omnia conſonant.

Apoc. 1. D. 20. *P. Hier.* *Mat. 25.*

TEXTVS.

[a]Et reſpondi, & dixi ad eum: Quid ſunt duæ oliuæ iſtæ ad dexteram candelabri, & ad ſiniſtram eius? Et reſpondi ſecundò, & dixi ad eum: Quid ſunt duæ ſpicę oliuarum, quæ ſunt iuxta duo roſtra aurea, in quibus ſunt ſuffuſoria ex auro? Et ait ad me, dicens: Nunquid neſcis quid ſunt hæc? Et dixi: Non, Domine mi. Et dixit: [b] Iſti ſunt duo filij [c]olei *ſplẽdoris*, qui aſſiſtunt Dominatori vniuerſæ terræ.

**Delent 15. M. S. R. Hier. Q. N.*

PARAPHRASIS.

Quod reliquum erat pro viſionis enodatione inquiſiui ab Angelo, quídnam duo ramuſculi oliuarum, alter à dextris, alter autem à ſiniſtris candelabri apparens, portenderent. Cumq́; vt attentiùs aliquantò rem inſpicerem Angelus innuiſſet, vidiſſemq́; ſingulos oliuarum ramos in ſpicæ modum pluribus oleis confertos intra ſingulos cantharos

iuxta

iuxta duas candelabri recuruationes oleum puriſsimum tanquam aurum effundentes, indeq; per aureos canales lucernis prouideri: eo magis iterum quid iſthæc eſſent ſciſcitatus ſum; humilitateq; meam faſſus imperitiam, hanc ſolutionem promerui: Iſti ſunt duo inuncti, qui præſtò ſunt exequendis totius terræ Domini mandatis.

COMMENTARIA.

a. PRo totius viſi enarratione, duo ramuli oliuarum enucleandi reſtabant: cumque hac de re tacentem Angelum Propheta comperiſſet, animæquior effectus ex præmiſſorum eiuſdē Angeli ſpontanea explicatione, contendit & hoc ab illo addiſcere. At vero Angelus ex ipſo interrogationis modo Vatem nondum prorſus vel rerum imaginem percalluiſſe deprehēdens, eum, vt penitiùs iſta ſimulachra conſideret, admonet. Quo facto, ſecundo Propheta reſpondet ac quærit: Quid ſunt duo ramuſculi, in ſpicæ figuram in vertice cum oleis prorumpentes, oleum quaſi aurum emittentes per duo candelabri roſtra, è quibus per auri canales pro alendo lumine ad lucernas oleum defluit? Cui Angelus admirans: Hæccine, quæ præ manibus habes, ignoras? Nónne tu, horū m corde præſago, Zorobabeli in captiuitate naſcenti nomen hoc indidiſti? Num Ieſu Ioſedecis filij, Pontificis maximi, pietatem obliuioni tradidiſti?

b. *Iſti ſunt duo filÿ olei*, & vnctione digni; quamuis nunc extema ſit hæc vnctio præ peccaminum temporumque calamitatibus exoleta. In Zorobabele regnum, ſummum in Ieſu Pontificatum, vtrumque Dei gratia & oleo plenum, recole: quorum peculiare munus eſt, Domino, qui lampas & lux eſt indeficiens, miniſtrare, ipſiuſque ſeruando augendoque cultui inſiſtere; ne vnctionis & gratiæ lumen per ſeptem Spiritus lucernas charitatis alimonia deficiente in Templi Eccleſiæque candelabro diſpereat. Poſſemus fortè Zorobabelem ac Eſdram per hos duos exponere: at Chriſtum diuina & humana ſubſiſtentem natura duos filios olei aſſeuerare non auſim, ne myſticè quidem, tantum abeſt vt ad literam id enarrem. Vt enim in Symbolo ſcribit Athanaſius; Qui licet Deus ſit & homo, non duo tamen, ſed vnus eſt Chriſtus: pari pacto dixerim de Chriſto; Qui licet Dei & hominis ſit filius, non duo tamen, ſed vnus eſt filius: vt hinc merìtiſſimè theotocos Virgo Dei Mater appellanda ſit.

Symbol. Athan. Conſule D. Thō. 3.p.q.35. a.5.

Vata-

Vatablus ait: Iſta ſunt, id eſt, iſtæ duæ oliuæ ſignificant Ioſue & Zorobabel: ſignificant duos vnctos, hoc eſt, duos ſummos Magiſtratus, Regem & ſummum Sacerdotem, quòd ambo vngerentur oleo ſancto. Chriſtus ſtans ad latera candelabri, quòd Chriſtus ſingulari prouidentia regat duos illos Magiſtratus. Oleum ex ampulla in ventrem lenticulæ, & ex lenticula per infuſorium ſeu infundibulum in lucernam infundebatur: quod fiebat, vt oleum ſufficeret in multos dies; ne viderentur lucernæ humano auxilio egere, nempe noua olei infuſione. Hoc ſignificabat, Chriſtum plenum eſſe chariſmatibus; nec ea ſe ab homine habere, ſed à ſeipſo. *Vatabl.* *Ioan. 1.*

Olei. Nonnulli codices addūt, *ſplendoris*, quam dictionem quindecim manuſcripta Bibliorum exemplaria, Regia, & Patris Hieronymi explodunt: vbi autem reperitur, accipienda eſt pro eadem voce Hebræa, quæ oleum latinè redditur. Quod ex Patre Hieronymo ſic ſcribente conſtat: Iſti ſunt duo filij olei, vt Symmachus voluit; ſiue στιλπνότητος, vt interpretatus eſt Aquila, id eſt, ſplendoris; vel πιότητος, hoc eſt, pinguedinis, vt verterunt Septuaginta; aut λαμπρότητος, id eſt, claritatis, vt Theodotio tranſtulit. Hæc inclytus Pater, à quo quamplurima myſticè in hoc caput optimè ſcripta ferè omnes transſcribunt: tu eum conſule, cùm nos temporis anguſtiâ procedere cogamur. Quibus adde, duas oliuas Petrum & Paulum nonnullos interpretari. *c.* *T. Hier.*

CAPVT QVINTVM.

TEXTVS.

93. Et[a] conuerſus ſum, & leuaui oculos meos, & vidi: & ecce volumen volans. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: * Ego video [b] volumen volans: longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. Et dixit ad me: [c] Hæc eſt maledictio, quę egreditur ſuper faciem omnis terræ: quia omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur; & omnis iurans, ex hoc ſimiliter iudicabitur. [d] Educam illud, dicit Dominus exercituum: & veniet ad domum furis, & ad domum iurãtis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & conſumet †eum, & ligna eius, & lapides eius.

*Ecce M.S.Q. R.

†eam 19. M.S.R. Q. N.

PARAPHRASIS.

Et ad nouiſsima huius Templi contemplanda conuerſus, animo conſternatus aſpexi legem ſine fundamento: & inquiſitus ab Angelo, an quid eſſet penetrarem, aio, me volumen in aëre volitans deprehendere, cuius ad inſtar porticus Templi, longum in viginti, latum verò in decem cubitos extenditur. Declarat id mihi Angelus inquiens: Hæc eſt lex, maledictionis pœnam transgreſſoribus imprecans, præſertimq́; exterminij per omnes mundi plagas: quia, ſicut in vna illius voluminis parte cautum eſt, omnis fur debitiq́; hominibus officij violator damnabitur; & omnis mendaciter adiurans, & iuratus mendaciter etiam reſpondens, pari ratione ex altera voluminis parte damnabitur. Clauſulas has voluminis iſtius educam, dicit Dominus omnipotens; & apprehendet maledictionis pœna furis & iurantis domum, nec diſcedet ab ea, imò vtrumque reum conteret; & quæ ad eos ſpectant, cuncta vaſtabit.

COMMENTARIA.

a. CVm præcedenti capite fauſta feliciaque ſecundo Templo aduentura viderit Propheta; ita vt & à benedictionis pinguedinisque

quæ filijs ipſum ad Dominatoris vniuerſæ terræ votum perficiēdum, populuſque regendus ſit: meritò mirari poterat, imò debebat, quid eſſet quod tertio capite audierat: Quia ecce lapis quem dedi coram Ieſu: en ædes, en Templum, quod ad docendum Meſſiæ conſtitui, omni diuini Spiritus ope deſtitutū; ita vt ipſius ſeptem Spiritus oculi tertio Meſſiæ Templo ſpiritali erigendo ſint intenti. Si domus hæc ſecunda tot donis mihi illūſtranda monſtratur: quónam pacto deriſui ac derelictioni deſtructioníque patêre, diuinitus mihi reſeratum eſt? Hæc profectò præ ſe ferunt coniunctio illa, *Et*, verbúmque, *Conuerſus*, quaſi retrò ad deteriora, quæ admonitus de hoc Templo ſecundo fueram, ſpeculanda verſus, in anteriora, eáque longa tempora mētis oculos ſuſtuli, & Angelo duce vidi

Volumen volans, ipſumque in futuræ cauſam ſimul & pręſagium ruinæ viginti cubitos in longum, decémq; in latum protendi; quemadmodum Salomonis Templi porticus fuerat, cuius iam ſolo æquatæ longitudinem cum latitudine, abſque tamen altitudine, erat inſpicere: vt hinc diſcas, cuncta ruitura, Dei pereunte lęge. Funditus etiam euertendi huius ſecundi Templi, & à diuinis oculis abijciendi ratio pateſit, Phariſaicum ſupercilium cum hypocriſi, omníſque morum ſanctarumque legum corruptela, Chriſto docente, ac morti addicto, in cælóſque ſublato, futura. b.

Pro dilucidiori huius vaticinij explanatione notandum eſt, Iudæos, cùm Phariſæorū ſecta oriri cœpit, poſt ſcilicet Machabæorum tempus, ipſóque ſecundo Templo perſeuerante, finxiſſe, Deum duas Moſi tradidiſſe leges in monte Sinai: alteram in ſcriptis, quę in duabus tabulis totóque Pentateuchò legitur; alteram verò ore tenus, non autem literis demandatam, quam legem ſecundam vocitant, eaque Phariſęorum traditiones continet, quas ideo Deuteroſas dicūt, quaſi poſteriori lege contentas. Hanc legē centū ferè annis à ſecundi Templi euerſione in vnum volumen pluribus ſectum libris Rabbi Iuda * Naa redegit; quod ipſi Myſtia, id eſt, ſecundam legem, appellitant: ipſamque, annis ferme trecentis poſtea elapſis, prolixè per multos libros explicuerunt, eóſque Thalmud etiam vulgò nominant: quod duplex eſt: Hieroſolymitanum, quod ibi primùm natum eſt; & Babylonicum, quod poſtea in terra Babylonis ortum habuit, maiorémq;

ſeu Monoa. Myſtia. Thalmud.

authoritatem ſortitum eſt, ac tanquam vera germanaque, cui ſeſe nemo opponere valeat, vtriuſque legis, quæ nempe in Pentateucho & in Myſtia recluditur, expoſitio cenſetur.

Reuelatur itaque Prophetæ volumen hoc ſecundæ legis à Phariſæis confictum, ac propterea volans, quia chymericum, ac quia in aëre pēdebat, nondum conſcriptum. Habet quidem in latum decem cubitos, vtpote decem potiſſima ſcriptæ legis præcepta edocens: verùm ſingulis appendices ex lege hac ore tenus tradita ſubijciens, in longum duplo conſurgit: quid autem ſit, hoc pacto Angelus exprimit:

c. *Hæc eſt maledictio, quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ.* Iſta eſt lex maledictionis, exterminij pœnam imprecans: licet enim ipſa maledicta, & Phariſæorum doloſis adinuentis maledictio veriùs dicenda ſit, vbique terrarum diſpergens ac proſequēns Hebræos; ex eo tamen

Deu. 28. quòd ſcriptam à Moſe in Pentateucho legē amplectitur, in qua contra fraudulentos in debita proximis officia, Deoque iureiurando religionis aſtrictos, eoſque fœdifragos ac periuros, exilij maledictionis ſententia fertur,

d. *Educam* ex hoc volumine volante, vt ipſorummet aſſertis ipſos puniēs, eò magis omnibus in propatulo mea ſit iuſtitia, legis ſcriptæ decreta in fures & periuros lata, eaque complebo, dicit Dominus exercituum. Volat igitur hoc ſecundæ legis volumen, dum per traditiones ſeruatur, nondum literis exaratum: ſcriptum tamen quid habet, quia ſcriptam à Moſe legem in ſeſe recludit.

En deuaſtationis ſecundi Templi cauſam maniſeſtiſſimè Vati detectam: quam & Euangelia proclamant. Debitum naſcenti Chriſto

Matt. 2. denegat officium fur & tyrannus regni inuaſor Herodes, & omnis Hieroſolyma cum illo: Reges Arabum munera læti deferunt; illi

Mat. 21. dolo necem machinantur. Aſſumpta è vineæ malis agricolis, qui le-

3. p. q. 47. gitimum agnoſcentes hęredem è vinea eiectum occiderunt, parabo-

a. 5. ad 1. la, ſatis furti Phariſæos Chriſtus arguit; ſuoque ipſorum ore, vt hîc ex illorum volāte volumine, damnat: Auferetur à vobis regnū Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Dum ſibi proſpicere cupiunt, ne regno priuentur, ac loco decidant, Romanis vltoribus, furi Sacerdotum ac Magiſtratuū Principes, maximo affecti gaudio, furi, inquā,

prodi-

proditorem ſe pollicenti conſentiunt, laudant, ſpondent, imò pecuniam exhibent. Et quãtam? Quantam ſanè volantis voluminis longitudo latitudoque deſignat, vt optimè Rupertus annotat; triginta denarios. Ex animo pœnitentem, ac vera fatentem, cunctaque reſtituentem reſpuunt: quàm plures falſi teſtes accedunt; non tamen falſi damnantur: innocenti tendunt inſidias. Adiuro te per nomen Dei viui, vt dicas nobis, ſi tu es Chriſtus Dei electus. Pro Barabba permutant: cum tributa Cæſari negare, ſicut & ad regnum aſpirare, falſò teſtantur: cuſtodes Chriſti ſepulchri magna ſumma corrumpunt: exitialia mendacia confingunt: viduarum domos deuorant: ſpeluncam latronum ſecundum hoc Templum efficiunt: emptum in annum ſummum Pontificatum gerunt. His Seruator inquit: Væ vobis, quia intus pleni eſtis rapina & immunditia. Stephanum, Iacobum, cæteróſque ſanctitate conſpicuos, confictis teſtibus enecant. Tanta eos nummi, dominandi, laudiſque cupido tenet, vt omnis iuris hominibus ac Deo perſoluendi obliti, ſuis toti cómmodis inhient? Quid igitur his expectandum? An non legis maledicta? an non exterminium? an non contritio? an non conſumptio an non ſuorum omnium deuaſtatio? Nec domus huius lapis ſuper lapidem erit; ſuis Seruator ait, mirantibus ædificij nobilitatem. Et hîc Vati prædicitur: Et conſumet eam, & ligna eius, & lapides eius. Tanta eſt diuinæ maledictionis vis. Nec hic nòn reſipiſcentium ſtatus; ſed, iuxta illam execrandam execrationem, Fiant contra Dominum ſemper, non ad meliorem frugem caſtigati redeũt, quò paterno Dei donentur amplexu: quin potiùs quas moliti ſint inſidias, vtique ſemper contra Dominum facti, admiratus attende. (Moralem inſtitutionem hanc proſequũtur Chryſoſtomus homilijs 15.19.& 27. ad pop. Antioch. & D.Gregor. 15. Moralium c.6.& 7.)

Rupert. *Mat.23.* *C.25.* *Mat.24.* *Pſ.108.*

TEXTVS.

[a]Et egreſſus eſt Angelus, qui loquebatur in me, & dixit ad me: Leua oculos tuos, & vide quid eſt hoc quod egreditur. Et dixi: Quídnam eſt? Et ait: [b] Hæc eſt amphora egrediens. Et dixit: †Hæc eſt oculus eorum in vni- 94.

†Hic 11. M.S.R. G.

uerſa terra. Et ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna ſedens in medio amphoræ. Et dixit:[c] Hæc eſt impietas.[d] Et proiecit eam in medio amphoræ, & miſit maſſam plumbeam in os eius.

PARAPHRASIS.

Vrbe Temploq́, Angelica iam cuſtodia deſtitutis, moneor ab Angelo in poſterum futura conſpicere, & aio ad eum: Quidnam me videre iubes? At ille Hanc amphoram, Myſtiam nempe, prodeuntem. Iſta eſt oculus, color, & iniquitas Hebræorum vbique terrarum. Et en plumbea maſſa, lapidis inſtar, concomitabatur eam, concorſq́, Synagoga conquieſcebat in medio Myſtiæ; dixitq́, Angelus: Hæc Myſtia eſt impietas. Et in pœnam, intra Myſtiam, quaſi intra amphoram præ loci anguſtia Synagogam Angelus incluſit abiectam; admoto ad os operculo plumbeo, præ Myſtiæ obſcuritate dicendi.

COMMENTARIA.

a. QVid orbatam iam Dei gratia, felicíque Angelorum præſidio, Iudæam, (hoc ſiquidem mihi Angelicus hic egreſſus prænotat, iuxta illud apud Ioſephum, Migremus hinc) conſequuturum ſit in
Vatabl. longa tempora, oſtenditur: quòd ſcilicet talione, quem (vt Vatablus refert) menſuram contra menſuram Hebræi appellāt, damnati, iuxta
Dan.9. illud Danielis; Et non erit populus eius, qui eum negaturus eſt; qui
Joan.19. B. nempe Chriſtū abnegantes clamaturi erant, Non habemus Regem, niſi Cæſarem; deficientes ſcrutantes ſcrutinio; non ad multa ſigna facientem, poſt quem totus iam mundus abit, conuerſi, ſed auerſi, amaro, perfido, obſtinatóque pectore, Myſtiam, hoc eſt, ſecundam legem, propter quam tot fuerant mala experti, non abijciunt, quin adijciunt in aſylum ſuæ perfidiæ ſingulare, tamquam Ephi, menſuram ſcilicet, indubiamque viuendi normā, literis committere: quam ſcriptam iam per omnia captiuitatis loca vagantem Vates Angelo præmonſtrante videt.

b. *Hæc eſt amphora*, inquit Angelus. Hæc Myſtia, hæc lex poſterior, egrediens iam, vtpote non volans in ore ſolùm, verùm etiam membranis inſcripta, eſt amphora, & menſura, quæ priorem explicando legem,

legem, metitur eam, & pro certa veraque illius menſura habetur; ita vt Iudæis ſit oculus, & omnis ſeſe excuſandi tuendíque color, vbique gentium; licet intolerabilis ſit, plumbíque maſſa cum illa deferatur; ipſi vnanimis inſidet Synagoga: meo tamen præconio,

Hæc eſt impietas. Quamuis ad mulierem hoc Vatablus referat, c. Pagninus tamen amphoræ aſcribit, inquiẽs: Hæc eſt impia illis menſura, impius oculus, & impia viuendi ratio. Et quidem vtraque arridet enarratio. Impia namque eſt Synagoga, impia quoque eſt hæc Myſtia, hoc eſt, ſecunda lex, Deo & parentibus debitum denegans honorem: quod propriè ſignificat impietas. Hinc illa huius Myſtiæ *22.queſt.* traditio, diligenter ab impia Synagoga còntra ius omne ſeruata: Mu- *101.* nus quodcunque ex me eſt, tibi proderit. Atque ita tabeſcentibus fa- *Mat. 15.* me parentibus, in ſacerdotum auaritiem dona cedunt filiorum. Hos impios Chriſtus alloquitur: Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Qui- *Mat. 23.* cunque iurauerit per Templum, nihil eſt; qui autem iurauerit in au- *16.* ro Templi, debet. Stulti & cæci, quid enim maius eſt, aurũ, an Templum quod ſanctificat aurum? Et quicunque iurauerit in altari, nihil eſt; quicunque autem iurauerit in dono quod eſt ſuper illud, debet. Stulti & cæci, quid enim maius eſt, donum, an altare quod ſanctificat donum? Qui ergo iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus quæ ſuper illud ſunt: & quicunque iurauerit in Templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipſo: & qui iurat in cælo, iurat in throno Dei, & in eo qui ſedet ſuper eum. Nónne ergo iure ſequitur derelictæ iuxta deſideria ſua impiæ Synagogæ ab Angelo indicta damnatio?

Et proiecit eam in medio amphoræ, & miſit maſſam plumbeam in d. *os eius.* Dum ſuper amphoram Myſtiam ſynagoga ſedebat, reſpirare & aſpirare quandoque ad veri Meſſiæ agnitionem poterat: verùm poſtquam, obducto callo, perfida in medio Thalmud vnanimi conſenſu conſtitit, ſibi iuxta vias ſuas derelicta eſt: atque hinc accidit, vt quaſi proiecta, cæcoque amphoræ incluſa carcere, vndique coanguſtata, pro ſua tutanda perfidia nil niſi latebras, quò ſe vertat, habeat, plumbique maſſam præ ſuæ obſcuritate loquelę in ore geſtare videatur. Quapropter Hebræorum quidam de ea intelligendum eſſe tradit, quod in Pſalmo legitur: Collocauit me in obſcuris, ſicut mor- *Pſ. 142.* tuos ſæculi. Quid enim faceret Synagoga conuerti nolens, validiſſi- *A.*

mis

mis rationum machinis oppugnata, ſibi iam à Deo dimiſſa, veluti cæca palpans in meridie, friuolis obſcuriſque nænijs toto corde ſacrata? Vtique ibit in adinuentionibus ſuis, vt Pſalmiſta ſcribit. Audiamus inuenta.

TEXTVS.

95. [a]Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce duę mulieres egredientes, [b]& ſpiritus in alis earum, & habebant alas quaſi alas milui: [c]& leuauerunt amphoram inter terram & cælum. [d]Et dixi ad Angelum, qui loquebatur in me: Quò iſtæ deferunt amphoram? Et dixit ad me: Vt ædificetur ei domus in terra Sennaar, & ſtabiliatur, & ponatur ibi ſuper baſem ſuam.

PARAPHRASIS.

Quæ longiùs ventura forent intuitus, mente vidi duas Thalmudicas fœminas in publicum exeuntes, violento malorum ſpirituum flatu ad volandum impulſas: (alas enim inſidiantis milui pennis perſimiles habebant) Myſtiamq́, in aëra ſuſtulerunt. Quam quònam illæ mulieres deferrent ab Angelo quæſiui: accepiq́, reſponſum, in terram Babylonis & confuſarum linguarum deduci, vt ibi tanquam in propriæ domus ſacello firmiter reponatur.

COMMENTARIA.

a. CVm paſſim ex lege ſacriſque literis Meſſiam veniſſe iam fateri cogerentur Hebræi, ſuamque Myſtiam perobſcuram eſſe, nulliuſque momenti rationibus fultam: duas ad Myſtiam ſuſtentãdam expoſitiones, quas rectiùs corruptelas veritatis dixeris, adhibuere: Thalmud ipſi vocant Hieroſolymitanũ atque Babylonium. Hæ duæ Thalmudicæ compilationes, nil conſtans virileque habẽtes, in publicum emittendę, ſub duarum alatarum egredientium mulierum imagine proponuntur.

Myſtia. *Thalmud.*

b. *Et ſpiritus in alis earum.* Non enim naturali ſuauique volatu, ſed cacodæmonis impulſu agitatæ ferebantur. Hinc illud Iſaiæ vaticinium: Et piloſus clamabat alter ad alterum. Vbi piloſus idem quod dæmon

Iſaia 34.

dæmon eſt: eadẽ enim dictio Hebræa ibi legitur, & apud Leuiticum, vbi transfertur: Non immolabunt vltrà victimas dæmonibus. Ait ergo Iſaias: Vnus dæmon ad alterum conſocium clamabit, vt mutuum Thalmudicæ doctrinæ opus expleant atque reſtituant. Vt enim in quamplurimis ipſius Thalmud locis legere eſt, Thalmudicæ facultatis authores duos nacti ſunt dæmones ſibi potiſſimùm familiares, quorum alter Benthamalcon, alter verò Ioſepheda nuncupabatur: quibus cum ſæpe cõuerſabantur. Atque vt textus ipſe Thalmud, qui Mehila dicitur, & apud eos authenticus extat, ſeriò narrat, cùm à Cæſare Thalmudicæ diſciplinæ diuulgatio fuiſſet interdicta, prædictorum dæmonum ſtudio huiuſmodi reuocatum fuit edictum. In componendo itaque & in edendo in lucem has duas lucubrationes, & per tam varia Iudaicæ captiuitatis loca volatu quodam deducendo, verè in alis iſtarum mulierum diabolicus ſpiritus apparet. Vtque omni ſemoto ſcrupulo rem ſic ſe habere intelligas, conſule Epiſcopum Paulum Burgenſem in ſua additione in hoc caput, & in tricesimum quartum Iſaiæ: tanquam enim vero transfugæ, à Iudaiſmo nempe fideliter ad nos tranſlato, in his ei plurimum tribuo. Videre etiam poteris magiſtrum Raymũdum in Pugione, tertia parte, diſtinctione tertia, capite viceſimo: interea vnum atque alterũ ſubnectam Thalmudicæ falſitatis abſurdum. *Leu. 17. B.* *Paulus Burgen.* *Magiſt. Raymun.*

In libro Baratoch dicto clarè Rabbini tradunt, Deum in qualibet noctis vigilia, propter ſui Templi Iudæorúmque captiuitatem, dolendo vt leonem rugire, ac ſic de ſeipſo conqueri: Væ mihi, qui deſtruxi Domum & combuſſi Templũ meum, & captiuaui filios meos inter gentes ſæculi. Quam quidem ſententiam pluribus ac diuerſis loquẽdi modis replicãt. In exordio quoq; libri Abodozera, quídnam faciat Deus in duodecim diurnis horis ſuſcitãtes, ſatisfaciũt aſſerentes, in primis tribus ſedentẽ legi ſtudiũ impendere; & in tribus ſecundis mũdum vniuerſum iudicare; in tribus tertijs totum orbẽ paſcere; in tribus deniq; reliquis cum Leuiathã ludere, iuxta in Iob relata, & ſecundùm illud Pſalmiſtæ: Leuiathan iſtum, quem formaſti ad illudendum ei. Aiunt tamen, à die ſubuerſionis Templi nec ludum nec riſum extitiſſe coram Deo, ſed fletum & plãctum; iuxta illud Iſaiæ: Vocabit Dominus exercituum in die illo ad fletum & ad planctum. *Iudæorũ naniæ de Deo.* *Iob 40.* *Pſ. 103.* *Iſa. 22.*

Quódque peius eſt; Rabbini in libro Hulin definiunt peccaſſe Deum, ex eo quòd quantitate minorem ſole lunam condiderit: pro cuius peccato ſcilicet Dei expiando tertio calendas hircum capra-
Nũ.28. rum (de quo Numeri viceſimo octauo) offerri docent. Quæ circa iudicia teſteſque omni iuri contraria ſtatuunt, ne audientium aures offendam, libens prætereo. Quis non alis ac fauore protectas peſſimorum ſpirituum has fœmineas Hieroſolymitani Babylonijque Thalmud ad muliebres effœminataſque mentes decipiendas elucubrationes animaduertat? Conuenientiſſimè profectò alæ milui pennarum ſimilitudinem exprimere deſcribuntur. Miluus ſiquidem fraudibus imbelliũ auium rapinæ incumbit. Meritò quoq; ſubiungitur:
c. *Et leuauerunt amphoram inter terram & cælum*, in aëra nempe:
Prou.10. quoniam, vt Sapiens author eſt, qui nititur mendacijs, hic paſcit ventos: idem autem ipſe ſequitur aues volantes. Qui inter cælum & ter-
Gloſſa. ram eſt, inquit gloſſa, ima deſerit, & ad ſuperna minimè pertingit.
d. *Et dixi ad Angelum.* Cùm agnoſceret Vates quid portenderet amphora, credendorum ſcilicet agendorúmque menſuram ſecunda lege præfixam, quídque duæ fraudulentæ mulieres, duas videlicet captioſas dæmonum dolo elaboratas expoſitiones Thalmud, cuius &
Rabbi author præcipuus futurus eſſet quidam ex Idumæa proſelytus Rabbi
Moyſes Mayr vocabulo, à quo Rabbi Iudanaſci in ſcripta redacturus erat:
Ægypt. cúmque inter cælum & terram tanquam chymericia fictitiáq; cun-
in prolo-go ſua cta iſta verſari aſpiceret, admiratur alicubi in terris ea poſſe conſiſte-
Summæ. re, aut moram protrahere; quamobrem id obnixè ab Angelo inquirit: à quo accipit, in terra Sennaar, hoc eſt, Babylonis, vbi olim turris illa celebris, tanquam in proprio ſacelſo firmiter ſuper baſim ſuam amphoram iſtam eſſe locandam: quia maximo cultu omniumque Iudæorum applauſu (tanta eorum perfidia, mentiſque cæcitas) vbiq; terrarum firmiſſimè prout in Babylonio Thalmud tanquam vero illius palatio conſtitueretur, inuiolabiliter eſſet excolenda. En quò
Mat.23. tandem populo illi, Deo quõdam adeò charo, impleta paternorum
D.32. ſcelerum menſura, iuxta Seruatoris oraculum, deuentum eſt. Quemadmodum Hebræi Gentes, earum peccatorum plena menſura, exhæredarunt: ita & ipſi, ſua criminum amphora repleta, plumbeóq; globo obturata, palpantes in meridie veluti cæci, procul à Domini hæreditate

reditate veróque ſcripturæ cultu acti vagantur. Quis iam nõ timeat, ne nouo commiſſo propriam malorum menſuram, à Dei iam miſericordia manumittẽdus, adimpleat? Quiſquis es, i nunc, & rebus confide ſecundis. Hæccine illius Templi gentiſque gloria? hic rerum terminus? hæc ſumma? En quantum mali pariat Dei beneficijs minimè proficere; en quantum veritatis agnitæ impugnatio. Nouerunt aut 3. p. q.
noſcere facilè potuerunt ſanè Iudæorum capita, cùm ſolem in con- 47. a. 5.
ditoris morte lugentem, cæteraque ſigna ob oculos poſita conſpicerent, verum in cruce Meſſiam, ipſorumque vitam ante eos pendêre. Verentur tamen commotam contra eum à ſeipſis plebẽ, ſi iam vera fateri vellent; pérq; inania adinuenta capitoſi deferuntur: atq; adeò impletum iam cernimus, quod ignorãtes affirmarunt: Et erit nouiſ- *Mat. 27.*
ſimus error peior priore. & illud: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. à quibus captiuis & obcæcatis nunc vſque exigitur.

Totam hanc viſionem de auaritia, ſuperbia, & inani gloria, optimè declarat Gregorius 14. Moral. cap. 27. & 28.

CAPVT SEXTVM.

TEXTVS.

[a]Et conuerſus ſum, & leuaui oculos meos, & vidi: & [b] ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium; [c] & montes, montes ærei. [d] In quadriga prima equi rufi, & in quadriga ſecunda equi nigri, & in quadriga tertia equi albi, & in quadriga quarta equi varij * fortes. 96.

*Et *M. S. R. G. verùm ab H. & C. non additur.*

PARAPHRASIS.

Mox ad tertij Templi ſpiritalis decurſum contemplandum attentiſſimè reuerſus, animo conſpexi magna cum admiratione quatuor quadrigas è medio duorum montium æreorum exeũtes. Et primam quidem quadrigam equi rufi, ſecundam nigri, tertiam albi, quartam verò varij forteſq́; ducebant.

COMMENTARIA.

a. HOc caput duplicem amplectitur viſionem: de priori quatuo quadrigarum duplex traditur ad literam ſenſus: vtrumq; enim princeps per hæc verba primùm ſacræ ſcripturæ author Spiritus ſanctus forſan intendit; atque is eſſe literalis intellectus à ſapientioribus creditur. Vtramque huius loci enucleationem in ſancto Patre Hieronymo inuenies: quoniam nonnulli cum Hebræis ad quatuor imperia, de quibus primo capite in fine ſub quatuor cornuum ſpectro actum eſt, has quatuor quadrigas referunt. Quod ſi ita eſt, dicere poſſumus, quòd quemadmodum ad reuelationis firmitatem, Ioſepho

Gen. 41. interprete, duplex ſomnium Pharaoni obtigit, vaccarum nempe, atque ſpicarum, eadem ratione pro maiori veritatis futuræ certitudine

Monarchia 4. quatuor orbis monarchiæ [a] Danieli in ſtatuæ, rurſumque in quatuor animalium ſimulachro, [b] Zachariç autem ſub quatuor cornuũ priùs,

[a] Dan. 2. nunc verò ſub quatuor quadrigarum imagine deteguntur. Verùm

[b] Zach. 1 quia ſenſum hũc in calce primi capitis proſequuti ſumus, ſat ſit modò annotaſſe rufos Chaldços, nigros Perſas atque Medos, albos Grçcos, varióſque Romanos iuxta hanc interpretationem deſignare.

Vatabl. Duos quoque montes æreos, quibuſdam diuinam prouidentiam, & & ordinem, qui non fallit, eſſe placet; quibuſdam poteſtatem atque conſilium; quibuſdam Prophetas de genere Iudæ atque Iſrael, ſeu Zachariam & Danielem, ob vitæ eminentiam, contemplationíſque apicem, & gratiarum ſublimitatem, ſtabilitatem mentis in Deo, conſtantiámque virtutum, & inflexibilitatem animi à via iuſtitiæ: vt hinc cõijcere queas, pro literç ſenſu in hac priori declaratione huiuſcemodi doceri, eoque minùs poſteriorem, quem cum Ruperto, & Burgenſi, gloſſaque ordinaria libentius pro literali ſubnectimus, aſperneris: nec Pater Hieronymus id negat. Quinimo, vt verum fatear, cùm in vtraque explanatione referendo, non autem certi aliquid determinando, Pater inclytus procedat, ſine magno ſcrupulo dictum eſſe non ambigo, nigros equos perſonam gerere Perſarum, ob funeſtæ mortis, quod Aman authore pependit, edictum, ad certum diem, aduerſus omnes Hebræos toto Aſſueri imperio diſperſos: ſub nullo ſiquidem monarcha feliciùs cum Iudæis actum eſt: tunc Eſther Hebræa pro Vaſthi rerum potiebatur; Aman cunctique aduerſarij versa

vice à Iudæis illomet die cum bonorum ſubhaſtatione interierunt; Mardochęus Iſraelita ſummum & honorem à Rege & principatum adeptus eſt; ita vt & Regem Iudæum iam factum nonnulli muſſitauerint, legémque Hebræorum plurimi Gentium amplexati fuerint. Vſitatior autem mos eſt ſacrarum literarum,ab vltimo earum euentu denominationem rebus aſcribere. De ſanguine ſuo Seruator ait, Qui pro vobis & pro multis effundetur: diſcipuliſque, poſtquam *Mat.26.* è cœna impius ille abijt,exceſſit,euaſit,erupit, Maiorem,inquit,charitatem *Luc.22.* nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. *Ioan.15.* Vbi leui negotio obſeruare poteris, multos & amicos dici,qui efficaci paſſionis charitatiſque Domini ope ad præmium tandem euocarentur æternum. Aliter namque non modò pro noſtris, ſed & pro totius mundi criminibus expiãdis ex ſe ſufficiens vel minima diuini ſanguinis guttula fuit. Aſſerere itaque à principio, quo immane in Iudæos emanauit cædis edictum, licet exitus contrà fuerit, equos apparere nigros, ſine difficultate ad literam id affirmari non video. Accedamus igitur ad poſteriorem huius oraculi enodationem.

Poſtquam triſtia, quæ toto temporum curriculo, totoque terrarum orbe, Hebræum populum manebant, ob profanandam à conſtruendi Templi cultoribus legem, edoctus eſt Vates; ne propterea deſponderet animum, ſuoſque potiùs à fabrica reuocaret, quàm ad eam perficiendam lubens conuocaret atque impelleret; hoc loco reducitur ad lapidem contemplandum cum ſeptem oculis, quod eſt *Suprà* tertium ſpiritale Templum, quo cum huius ſecundi collatio facien- *cap.3.* da obumbrabatur; fauſtumque ipſius in omnia ſæcula progreſſum per Euangelij prædicationem attentiſſimè penſitare monetur, vt nos iſta ſermonis periphraſis inſtruit: *Et conuerſus ſum,& leuaui oculos meos, & vidi.* Proſpera quidem ſecundi Templi capite quarto intuitus, ad infortunia eiuſdem capite quinto verſus fui, modò iterum ab Angelo ad ſecunda tertij Templi ſpeculanda conuerſus ſum,oculoſque mentis præ myſteriorum dignitate attollere, totoque animi affectu conſpicere iuſſus, admirans vidi:

Et ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium. b. En quatuor Euangelia è legis Prophetarúmq; meditullio orientia. *Euangel. quatuor.* En Chriſtus in medio Moſis & Heliæ cum eo loquentium glo- *Mat.17.*

rioſus effulgens; cuius quadruplex facies, hominis, vituli, leonis, & aquilæ, quaſi quatuor currus rotæ vnam quadrigam, iuxta illud, Et quatuor facies vni, quodlibet conſtituunt Euangelium: quod cùm quadruplex ſit, Matthæi, Marci, Lucæ, atq; Ioannis, quadruplici quadriga apparere deſcribitur. Meritóque harum quadriga quælibet è duorum montium medio exoritur; hoc eſt, è Legis & Prophetarum gremio: vtriuſque enim partus, conceptus, atque fœtus Chriſtus eſt; & id Vates intendens, non quouis Hebraico vocabulo mõtes hîc donauit, ſed Harim, quod concipientes, prægnantes, parientéſque denotat. Gignunt autem Lex & Prophetę Chriſtum ære prædicationis ſonoro, æreis tubis ad ſollennitatem Eccleſiam conuocantibus typicè demonſtrato: quare iure ſubditur;

Ezec. 1. B. 6.

c. *Et montes, montes ærei* eſſe videbantur. Sicut enim Madian ad tubarum ſonitũ ærearũ Gedeoni dedit victas manus, ita mundus Chriſto; qui & Prophetæ [a] quaſi tuba vocẽ exaltare præceperat; [b] alijq;, In gutture tuo ſit tuba. Quòd ſi chalybæos, iuxta Hebræę vocis emphaſim, hos intelligere montes malueris; quia Nehhoſſeth id propriè metallũ ſit, quod chalybs à Latinis appellatur, quo gladiorum armorúmque acies, parum aliàs ſine huius vi atque robore profuturæ, firmantur: memor eſſe debes, omni gladio ancipiti penetrabiliorem eſſe Dei ſermonem, qui viuus & efficax dicitur, pertingens vſq; ad diuiſionem animæ ac ſpiritus, medullarũ atque compagum. Nec iniuria ſub quadrigarum ſimilitudine de parturientium montium æreorum vmbilico exeuntium Chriſti naſcitur in orbe cognitio, atque propagatur: vectoribus enim equis, veluti quadriga, indiget Euãgelium ad bellandum, debellandumque mundum, ſimúlque de ipſo triumphandum, iucundéque incedendum: horum ſiquidem gratia quadrigarum adinuentus eſt vſus. De equis itaque ſubiungitur:

Iudic. 7. F. 22. Iſaiæ 9. A. 4. a Iſa. 58. b Hoſ. 8. A. 1.

d. *In quadriga prima equi rufi* apparebant, ſuomet ſanguine purpurati, naſcentis per Euãgelij quadrigam è Legis & Prophetarum æreis montibus Eccleſiæ fundamenta parantes. Vt primùm enim toto reluctante mundo, tenebrarúmque Principibus totis viribus contrà nitentibus, carniſque illecebris, pompis, omníque faſtu ſeſe opponentibus, ex hac prima quadriga, ad nouam Chriſti religionem erigendam, nouum inceptum eſt bellum; verbi concrepante buccina accurren-

Martyres.

accurrentes, non ad contrariorum corporibus infligenda vulnera, ſed ad mentium ac corporum ſananda, Dei milites martyrio coronati plantauerunt Eccleſiam ſanguine ſuo, Euangelij per vniuerſum ducantes quadrigam. Iſtorum fidem, qua regna vicerunt, conſtantiam, animíque fortitudinem, velocitatémque tandem admirati, reſipiſcunt hominum plurimi, cedunt; Quid faciemus? cedentes clamant: ſecundamque quadrigam, vt ſeruentur, ducere iubentur, quam nigri pœnitētiæ agunt equi. *Pœnitentiam agite, veteríſque labis piacula lamentis expugnate. Hinc huius quadrigæ cōmilitones, religionem militiamque profeſſi, monachi nigri nuncupantur. Maioribus iam ad meliorem viuendi rationem per pœnitentiam conuerſis, horum videre eſt poſteros, innocentiæ Baptiſmi candore nitentes, tertiam triumphantes quadrigam tanquam equos albos vehere. Faciliùs ſiquidem inueni, Ambroſius ait, qui innocentiā ſeruarint, quàm qui congruam poſt lapſum pœnitentiam egerint. Quartam demum equi varij, diuerſis donorum, ſtudiorum ſæcularium atque religioſorum ornamentis, exercitiíſque virtutum inſtructi, quadrigam deferunt. In Euangelijs ſanè contentæ incarnati Verbi, paſſi, reſurgentis, aſcendentis, veríque Dei doctrinæ, cum vera viuendi norma, ipſi fideles velut alacres equi quadrigarum vectores exiſtunt, ſiue martyrio, ſiue pœnitentia, ſiue innocentia, virginitatéque, ſiue diſtinctis ſanctíſque inſtitutis illam mundo inuehant. Hinc Paulus: Portate Deum in corpore veſtro. Quadrifariam igitur Euangelicæ inſidens quadrigæ diuinus auriga Spiritus iungit ac regit equos; iuxta illud: Qui aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio. Num paruum hoc eſt, aut indignum fuit, inter illa magna, quæ ventura erant, & de quibus iam dictum atque adhuc dicendum eſt, iſtos Eccleſiæ Gentium ordines Prophetica viſione demōſtrari? Imò quis Prophetarum de huiuſmodi tacuit, & Gentes ſaluandas (vnde ordines iſtos Diuinitas aſſumpſit) non declamauit in gaudio Spiritus ſancti? Vtq; à Dei conſilio tantum opus fore, nullus eſſet ambigendi locus, Angelo præmonſtrante tot tantorúmque myſteriorum veritatem profunditatémque protinus ſe Zacharias declarat aſſecutum.

Pœnitentes. *Mat. 4. Ambroſ. 1. Cor. 12 1. Cor. 6. Abac. 3. Rupert.

TEX-

TEXTVS.

97. [a]Et reſpondi, & dixi ad Angelum qui loquebatur in me: Quid ſunt hæc, Domine mi? Et reſpondit Angelus, & ait ad me: [b] Iſti ſunt quatuor venti cœli, qui egrediuntur vt ſtent coram Dominatore omnis terræ. [cc] In qua erant equi nigri, egrediebantur in terram Aquilonis: & albi egreſſi ſunt poſt eos:[d]& varij egreſſi ſunt ad terram Auſtri. [e] Qui autẽ erant robuſtiſſimi, exierunt, & quærebant ire & diſcurrere per omnem terram. Et dixit: Ite, perambulate terram.[f] Et perambulauerunt terram. [cc]Et vocauit me, & locutus eſt ad me, dicens: Ecce, qui egrediuntur in terram Aquilonis, requieſcere fecerunt ſpiritum meum in terra Aquilonis.

PARAPHRASIS.

Angelumq́ mecum familiariter loquentem ſciſcitatus ſum, quidnam iſta præ ſe ferrent: à quo accepi: Hæ quadrigæ ſunt quatuor ſpiritus cæli, qui volant, vt iniuncto fungantur munere à Domino in vniuerſa terra. Et quidem pœnitentiæ ſqualore nigri equi ſuam deferebant quadrigam in terram Aquilonis, vbi vltroneus labor, tanquam glacialis rigor, pœnitentis corpus affligit. Hos innocentiæ virginitatiſq́ vtriuſq́ ſexus candore candidi ſubſecuti ſunt equi: donorumq́ diuerſitate varij ad Auſtralem diuini Spiritus oram perrexerunt. Rufi autem, qui erant fortiſsimi, feruentes omnem auidiſsimè peragrare mundum geſtiebãt: quibus facta eſt diuinitus poteſtas, & in omnem terram exiuit ſonus eorum. Porrò vt verè pœnitentes certò ſalutem ſperarent, peculiariter hac de re me certiorem fecit Angelus, inquiens: Nigri in pœnitentiæ loco Domini furorem ſedarunt, placatumq́ ſibi Dei vultum reddiderunt.

COMMENTARIA.

EXponitur viſio ab Angelo, quem Vates Dominum ſuum compellat, quò familiariùs, eò deuotiùs cum ipſo agens. Non enim

in

in veris Dei cultoribus familiaritas nimia contemptum parere iuxta vulgare adagium debet, ſed nouũ ſemper in affectu feruorem gignere. Vt enim ſcriptum eſt, Qui edunt me, atque fruuntur, adhuc eſurient; accenſo vtique ex fruitione magis ac magis deſiderio: ita vt ſemper ſit ſatietas, abſitque faſtidium. Semper enim nouis illuminationibus, qui ſpiritalibus ſunt dediti, augentur; donec ad ipſum beatitudinis centrum Spiritum, qui Deus eſt, perueniant. Ac quemadmodum in rebus naturalibus apparet, quò propiùs ad ſua centra accedunt, eò velociùs feruntur: eodem pacto quò magis ad ea quæ ſunt Spiritus contemplandi aſſiduitate pertingunt, eò feruentiùs inardeſcunt. Quod tamen contrà accidit in mutua mortalium conuerſatione, quæ ſeſe habet vt flos, qui aſpectum viſu oblectat, manibus verò attrectatus inficit, aut denigreſcit: atque ideo de ipſa pronunciatum eſt, Nimia familiaritas parit contemptum: defectus enim deprehendit; qui hominem produnt, contemptuíque exponunt. Angelus verò Domini, cuius cum humilibus deuotíſque mentibus eſt ſermocinatio, reſpondit: *Familiaritas Dei & hominum contraria gignit.* *Simile.* *Simile.*

Iſti ſunt quatuor venti cæli, qui egrediuntur, vt ſtent coram Dominatore omnis terræ. Pagninus ſic vertit: Iſti ſunt quatuor venti, id eſt, ſpiritus cæli, qui egrediuntur à loco, vbi ſtabant coram Dominatore vniuerſæ terræ. hoc eſt, à diuino conſilio, propoſito, atque prouidentia. Quidam vir de linguarum peritia optimè lauream promeritus, annotat duali numero cælorum nomen hîc proferri. Sunt itaque hæ quatuor Euangelicæ quadrigæ quatuor venti & ſpiritus illius duplicis cæli, diuinitatis nempe atq; humanitatis Chriſti, quibus tanquam duobus mundi polis tota nititur fides, quæ quaſi venti velociſſimi, qui præcipui ſunt quatuor, totum cucurrit vniuerſum. Idcirco nimirum quatuor quadrigæ iſtæ, quatuor venti cæli eſſe dicuntur: quia ſicut venti perflando nebulas ſiue pruinas euertunt, & aërem, qui ex quiete corruptior fieret, agitando ſaniorem efficiunt; ſic ordines iſti, quos diximus, ſinguli in ſuis officijs ſtando, &, cùm tempus expoſtulat, diſcurrendo atque feſtinando, ſuſcitant homines ad cognoſcendum Deum creatorem ſuum: qui, niſi crebra commonitione ſolliciti redderẽtur, ne cogitarent quidẽ, corrupti mente, reſtare quicquam poſt præſens ſæculum, aut in fine diſtare quippiam inter hominem b. *Pagnin.* *Chriſtus Deus homo.* *Rupert.*

Apoc. 7. & iumentum. Hinc eſt illud, quod Ioannes in Apocalypſi, Vidi, ait, quatuor Angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos cæli, ne flarent ſuper terram, neque ſuper mare, neq; ſuper vllam arborem. Quatuor namque Angeli quatuor angulorum mali Principes, id eſt, Angelicæ fortitudines fuere quatuor prępotentium regnorum, Babylonici, Perſici, Macedonici, atque Romani. His autem regnis ſiue regnorum Principibus tenere quatuor cæli ventos fuit, cohibere à cultu ſeu obſequio Dei quadrigas iſtas, id eſt, colentium Deum, & creatori ſeruientium; quos explicuimus ordines: ſed inclamauit, eoſque compeſcuit alter Angelus, qui aſcendit ab ortu
Zach. 1. ſolis, habens ſignum Dei viui. Qui non eſt alius, niſi vir iſte, qui in initio viſionis huius (ſimul enim ad finem vſque præſentis capitis eſt facta) ſuper equum rufum aſcendit, & poſt eum equi rufi, varij, & albi: qui potiſſimùm erant Sancti prioris populi veteris Teſtamenti. Nam iſtæ quadrigæ, iſti quatuor venti cæli, qui abeuntibus illis mulieribus cum amphora ſua, egreſſi ſunt de medio duorum montium, vt aſſiſterent Dominatori vniuerſæ terræ, Sancti ſunt iunioris populi, qui (negante Chriſtum Synagoga, vt dudum negauerat, dicendo, Non eſt nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Iſai; mulier altera, ſcilicet decem tribuum ſciſſura) crediderunt in eum, & aſſiſtunt illi nunc vſque, ſicut veraciter Dominatori vniuerſæ terræ. Inter quos iſta equorum non prætereunda eſt diſtantia, quòd illic nigri non erant equi, tantummodo rufi, varij, & albi, hîc autem rufi, nigri,
Pœnitentia Euāgelica. albi, & varij. Quid ex hoc animaduertendum eſt, niſi quia pœnitentiam, quam equorum eſſe nigredinem iam dictum eſt, publicè illo tempore nemo prædicabat. Nam à diebus Ioannis iſta nigredo cœpit, qui primus baptiſmum pœnitentiæ prædicauit, ſubſequente pro-
Mat. 4. tinus Euangelica voce ipſius Domini dicentis: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum. Porrò in lege ne ſaltē pœnitentiæ nomen arbitror vſquam reperiri, ſed, Qui fecerit hoc vel illud, morte moriatur: niſi quòd poſt legem multo tempore veniētes Prophetæ aliquid ſuper pœnitentia clamauerunt Regibus & populo, qui communiter derelicto Domino, & vitulos aureos, quos fecit Hieroboam, & Baal, & Aſtaroth, cęteráque tam in Hieruſalē quàm in Samaria colebant portenta Deorum. A diebus (vt iam dictum eſt)

Ioan-

Ioannis regnum cælorum vim pati cœpit huiuſmodi, vt non diceretur, Morte moriantur criminoſi, Morte moriatur qui hoc vel illud fecit, aut fecerit, ſed, Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ; Pœnitētiam agite, appropinquabit enim regnū cælorum; Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrùm: quorum primum Ioannes, ſecundum ipſe Dominus, tertium Apoſtoli Domini poſt paſſionem eius, ipſo iubente prædicauerūt: & ex tunc cunctis peccatoribus quacunque ex gente vel natione confugientibus, quantumlibet criminoſis ſiue facinoroſis, patet pœnitentiæ aſylum, patet eorum violētiæ regnum cælorum. Hactenus Rupertus, quem referendo proceſſimus. Ob tantam itaque nouitatem, credendamq́; pœnitentiæ vim, omni prorſus amoto ſcrupulo additur: *Mat.* 11. *Mat.* 3. *Mat.* 4. *Act.* 2.

In qua erant equi nigri, egrediebantur in terram Aquilonis. & poſt pauca: *Et vocauit me, & locutus eſt ad me, dicens.* Hebraicè eſt: *Et vehemēter clamauit, & dixit ad me, Vide.* Rem magno ſtudio oſtēſam, magna etiam attentione cognoſcendam, hæc verba ſignificant, Vehementer clamauit, Dixit, &, Vide. Sumpta ab iratis metaphora, quorum ſpiritus non niſi vltione ſumpta expletaque ira cōquieſcit, Egredientes equi nigri, ait Dominus, in terram Aquilonis, requieſcere fecerunt ſpiritum meum. Senſus eſt: Hi, qui pœnitentiam egerunt vel agunt de peccatis ſuis, quod eſt egredi contra terram Aquilonis, vnde omne malum, eo ipſo quòd ad eam debellandam ſunt egreſſi, iræ meæ ſpiritum placauerunt, vt iam ego eis minimè iraſcar, quoniam ipſimet irati ſunt ſibi. Sicut enim peccando exacerbauit Dominum peccator; ſic è conuerſo pœnitentiam agendo peccator ſpiritum Domini requieſcere facit. Procul dubio de iræ ſpiritu textus hic loquitur, teſte Pſalmiſta, qui cùm de peccatorum conuerſione præmiſiſſet, Commota eſt & contremuit terra, fundamenta montium conturbata ſunt, & commota ſunt, &c. ita ſubiunxit: Ab increpatione tua, Domine, ab inſpiratione ſpiritus iræ tuę. Hinc habes ſceleribus imbutos pœnitentiam agendo, ſecundùm illam centum ouium & vnius inuentæ quæ perierat, ſiue decem dragmarum, & vnius adinuentæ, quæ perdita fuerat, parabolam, gaudium cælo parere: multoque magis equos albos, qui poſt nigros exire videntur; qui nullius ſibi criminis conſcij non modò requieſcere faciunt Dei ſpiritum, cc 98. *Pœnitentia certitudo, modus, & fructus.* *Pſal.* 9. *Pſ.* 17. *Luc.* 15.

ritum, verùm etiam obleṫant plurimum;& vnde nigri veniam,inde hi albi coronam adipiſcuntur ſempiternam.

d. *Varij autem egreſsi ſunt ad terram Auſtri.* Superiùs dictum eſt,eos vocari equos Domini varios,quibus diuerſa ſunt ſancti Spiritus chariſmata collata,ſermo ſapiētiæ,ſermo ſcientiæ, gratia ſanitatum,genera linguarum, interpretatio ſermonum, prophetia, vel diſcretio ſpirituum, quamplurimaque virtutum exercitia, quibus tot ſtatuum profectu ornatur Eccleſia. Porrò nomine Auſtri Spiritus ſanctus deſignari ſolet,vt ibi;Surge,abi Aquilo;veni Auſter, perfla hortū meū, & fluent aromata illius: vt primo capite declaratum eſt. Quæ verò eſt huius Auſtri terra,niſi ſacroſancta ſcriptura Legis, Prophetarum, atque Euangelij, quam vniuerſam Spiritus vtique ſanctus condidit? Quid igitur eſt, varios equos egredi ad terram Auſtri,niſi doctæ fidei viros ſuperiores partitionū gratias habentes eximere ſe ab omnibus ſæculi curis,ſanctiſque vacare ſcriptis,& verba ornamentaque pertractare Spiritus? Sed iam ad fortiſſimos accedamus.

Cant.4.

e. *Qui autem erant robuſtiſsimi, exierunt.* Non plures quàm quatuor quadrigæ ſuprà enumeratæ ſunt: hi ergo validiſſimi equi aut rufi,aut nigri,aut albi, aut varij neceſſariò ſunt cenſendi,cùm quintam non agant quadrigam. Luceque meridiana clarius eſt, omnium robuſtiſſimos rufos eſſe martyrio. Dicendum itaque,quatuor propoſitis equorum generibus ſummatim, modò duo genera prolixiùs aliquantò exponi,ruforum nempe,ob eorum ſingularem præſtātiam, atque nigrorum, ad aſtruendam pœnitentiæ non ſatis cognitam fidem; cætera verò duo genera alborū ac variorum tanquam ex dictis perſpecta omitti.

Martyrum fortitudo.

Igitur qui erant fortiſſimi, rufi ſcilicet,quærebant exire, omnemque percurrere terram: quia ſpontanea charitate inuicti Chriſti milites, pro ipſius fide vbique diſſeminanda, ad tormenta cucurrerunt; ſpontanea deuotione tradiderunt corpora ſua ad ſupplicia propter Deum. Hoc expediebat,Chriſtianæque fidei propagandæ huiuſmodi fortitudo perneceſſaria erat, cùm tot tantoſque patronos atque deuotiſſimos cultores haberet idolatria, quorum cæcitas atque fatuitas nihilo meliùs quàm martyrum ſanguine, ſeu morte, confundi vel ſuperari poterat.

Illud

Illud etiam ſilentio prætereūdum non eſt, priùs ruſos egredi quæſijſſe, poſtea verò eis id eſſe conceſſum; Ite, & perambulate terram. Chriſtiano quippe nolenti aut timido non præcipitur vt ſemetipſum ingerat paſſioni, aut perſecutoribus objiciat, imò fugiendi datur licentia, dicente Domino: Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. *Mat. 10.* Volentibus ergo atque deſiderantibus martyrij coronā, ſingulari Dei gratia concedi ſiguatur, dum robuſtiſſimis equis exire cupientibus annuitur, Ite, & perambulate terram. Exemplo ſit beatus Laurentius, equus Domini inuictiſſimus, qui ad bellum pro Chriſto accurrere geſtiens, his Sixtum aurigam compellat: Quò progrederis ſine filio, pater? Reſponditque Dominus ex ore Sixti, quòd poſt triduum illum ſecuturus eſſet, maiorque illum de tyranno maneret triumphus.

Cautela bona, cautela neceſſaria eſt omnibus Domini equis, quamuis validiſſimis, vt quamuis valde ad martyrium aſcendere anhelent, minimè aſcendant, niſi expectata & orationibus quæſita ſupernæ dignatione gratiæ: periculoſum enim eſt hoc prælium, niſi grande adſit diuini Spiritus ſolatium, & ob oculos Chriſti paſſione profuſus habeatur ſanguis, velut in Machabæorum libris mori ſanguis oſtenſus legitur ad certamē elephantes excitaſſe. *1. Mac. 6.* Plerique namque in negationis barathrum ſunt prolapſi, dum ſe fortiter agere confidentes, vltro ſe conflictui expoſuerūt. Quàm fortiſſimus in hoc ordine Petrus Apoſtolus extitit! in eo tamen ſummæ Sapientiæ placuit nimiam in hiſce rebus cōfidentiam cauendi ſancire exemplum. Cùm enim ille dixiſſet; Domine, tecum paratus ſum in carcerem & in mortem ire; Animam meam pono pro te; Etſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego nunquam ſcandalizabor; Etſi oportuerit me mori tecum, non te negabo; *Mat. 26. Joan. 13. Luc. 22. Ioan. 21.* cùm ita fortiter cinxiſſet ſe adhuc iunior, & ambularet vbi volebat, occurrit ei vna ancilla, Et tu, inquit, ex illis es: atque hoc audito, mortem timuit, & vitam negauit. Expectandum illi fuerat, vt alius eum cingeret, & duceret: quod & factum eſt, poſtquàm ſenuit, poſtquam ſapientiam veramque fortitudinem didicit: quia videlicet ſenilis animi & cani ſenſus eſt ſcire, quòd hæc fortitudo non in homine, ſed in Deo conſiſtat. Itaque fortiſſimis equis & ratio præſens & exemplū in promptu eſſe debuit, vt egredi

oprantes, nutum expectarent dicentis, *Ite, & perambulate vniuerſam terram:* quod eſt, offerte vos ad mortem pro me ſuſtinendam. Nam
David. quia moriturus quiſpiã dicit, aut dixiſſe legitur, Ego ingrediar viam
3. Reg. 2. vniuerſæ terræ: rectè & hoc loco exire in vniuerſam terram, ſiue perambulare terram intelligitur, quòd ſit, mortem non timere, ad meliorem vitam feſtinare.

Tandem & hoc non eſt prætereundum: quia iure, quos in quadrigarum ſerie dixerat equos rufos, hic, vbi exire volentibus dictum refert, Ite, & perambulate terram, nõ dixit rufos, ſed fortiſſimos, quia videlicet non antequam ſuum propter Dominum ſanguinem fundant, ſed vbi fuderint, ſunt equi Domini rufi: hoc eſt, ante paſſiones ſuas confeſſores equi albi ſunt, in paſſionibus & poſt paſſiones vſque in ſempiternum martyres ſunt, & equi rufi.

Circa hæc verba, *Ite, & perambulate terram*, facilè accommodare multa poteris ex eorundem explicatione verborum in primo capite; vbi per virum aſcendẽtem ſuper equum rufum, Alexandrum in ſuo equitantem bucephalo expónere nec volo, nec poſſum. Nolo quidem, quia huiuſmodi imaginatio tot myſteria, quæ ibi aperuimus, eneruat: nequeo autem, cùm ob vnanimem conſenſum Patrum de Chriſto locum enarrantem, quos vbi concordes omnino inuenero, ſequi debeo; tum quia Alexandrum non miſiſſe, ſed ductaſſe ſuos ad bella lego, vt omnis ipſi victoriæ gloria dicaretur. Quòd ſi ab ipſius morte equos rufos varios & albos intelligendos eſſe contendas, quónam pacto poſt obitum ad Alexandrum redeunt, dicentes, Perambulauimus terram? Quînam aſſerunt, Ecce omnis terra habitatur, & quieſcit, cùm inter ſeſe inteſtina pullulaſſe diſſidia Alexandro vita functo Machabæorum narret hiſtoria? Quæque ibi pro noſtræ explanationis confirmatione adduximus, aliena confutant. Quæ ibidem in fine moralis ſenſus hoc loco recenſere polliciti ſumus, videre poteris apud Patrem Hieronymum Ioëlis primo, cùm temporis nobis denegetur opportunitas: modò reliqua percurramus.

f. *Et perambulauerunt*, quadrigæ nempe: nam, annotante Vatablo, verbum Hebraicum eſt fœmininum, nec ad equos referri poteſt.

TEX-

TEXTVS.

*Et factum eſt verbum Domini ad me, dicẽs: Sume à trãſmigratione ab Holdai, & à Tobia, & ab Idaia: & venies tu in die illa, & intrabis domum Ioſię filij Sophoniæ, qui venerunt de Babylone. Et ſumes aurum & argentum, & facies coronas: & pones in capite Ieſu filij Ioſedec Sacerdotis magni, & loquêris ad eum, dicens. 99.

PARAPHRASIS.

Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Accipe ab Holdai, & à Tobia, & ab Idaia, qui de captiuitate venerunt: & ſumes ab eis, quæ offeruntur munera, argentum & aurum; & intrabis domum Ioſiæ filij Sophoniæ, & ibi facies coronas auri atque argenti varietate diſtinctas; non vnam coronam, ſed vel duas, vel plures. Cumq́ coronas feceris, impones capiti Ieſu filij Ioſedecis Sacerdotis magni, & loquêris ad eum, dicens.

COMMENTARIA.

AB obſcuris, Pater inquit Hieronymus, ad obſcuriora tranſimus, & cum Moyſe ingredimur in nubem & caliginem. Abyſſus abyſſum inuocat, in voce cataractarum Dei: & gyrans gyrando vadit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur: labyrinthios patimur errores, & Chriſti cæca regimus filo veſtigia. Diuino itaque Spiritus exorato numine, hanc reliquam capitis partem cum præcedentibus hoc pacto coniungimus, vt iam viſionem iſtam, quæ primo capite cœpit, concludere volens Dei Spiritus, triſtibus ſecundíſque rebus in poſterum venturis reſeratis, quod præcipuè intẽdebat, breui ſecundi Templi opus magnificè abſoluendum ob expectationem Chriſti, qui aliud longè magnificentius ex Iudæis ac Gentibus Rex ac Pontifex ſummus idem ipſe futurus erigeret, explanet. a. *T. Hier.*

Scitote igitur me vobis auxilio fore, ait omnipotens; vt reſumpto animo tamdiu intermiſſum dilatúmq; opus celerrimè perficiẽdum ſperetis; ſignúmque ſit, quòd à me commota in Babylonica remanentium captiuitate corda tot tantáque dona, magnumque auri argentiq;

gentiq́ue pondus, ad id per Holdai, Tobiam, & Idaiam, viros illuſtres, ſtudioſè domum æditui Templi Ioſiæ filij Sophoniæ citò inferẽda curabunt. Tu verò Zacharia, vt omnibus dilucidum fiat, quanto ſit à me ſummum Sacerdotium honore donandum, ex delatis auro argentóque coronas conficies, & ad dignitatis ſplendorem capiti Ieſu filij Ioſedecis Sacerdotis magni impones. Verùm ne hanc rerũ ſummam credat beatitudinem, ſed ad multò altiorem, cuius hanc typum eſſe volo, aſſurgat animo, dices ad eum;

TEXTVS.

Suprà 3. C.8. [a] Hæc ait Dominus exercituum, dicens: [b] Ecce vir, Oriens
Luc. 1. G.78. nomen eius: [c] & ſubter eum orietur, & ædificabit Tem-
Mat. 16. plum Domino. Et ipſe extruet Templum Domino: & ipſe portabit gloriam, & ſedebit, & dominabitur ſuper ſolio ſuo: [d] & erit Sacerdos ſuper ſolio ſuo, [e] & conſilium pacis erit inter illos duos.

PARAPHRASIS.

Hæc ait Dominus omnipotens: Ecce vir, Meſsias nomen eius: & inferior pro ipſo Ieſus filius Ioſedecis germinabit, & conſtruct hoc Templum Domino. Et ipſe Meſsias aliud nobiliſsimum ſpiritale Templum, ſui corporis templo ſolo æquato, reædificabit, & reſurrectionis gloriam, coronam, decorem, atque virtutem inclytus induet, ac ſedebit à dextris Dei, & regnabit in æterno throno regni ſui Rex immortalis: & Sacerdos Ieſus filius Ioſedecis in typum ſolio ſuo ſacerdotali reſtituetur, & ad Meſsiæ nutum atque conſilium diuinitus inſpiratus pacificè cuncta diſponet.

COMMENTARIA.

a. SIcuti mos eſt Prophetis à typo ſeu figura ſub eodem orationis cõtextu, ob vtriuſque affinitatem, ad prototypum ſeu rem deſignatam greſſum facere, permixtimq́ue de exemplo ac exemplari ſermonem texere; (quemadmodum in Iſaia & Ezechiele de Rege Babylo-
Iſa. 14. nis & Principe Tyri atque Lucifero ſimul agitur) ac ſicuti Vates ab his

his quæ coràm edere iubentur, ad procul futura conſcendere conſueuerunt; (vt domum figuli pergere iuſſus Hieremias, idémque catenam ſuo inijcere collo, & Agabus ſimiliter Pauli zona reuinctus, de venturis vaticinari cœperunt) eodem ſanè modo Zacharias, vbi ei domum æditui Ioſiæ adire, ac diademata ex auro & argento à captiuis tranſmiſſo in opus Templi conficere, ac Ieſu filij Ioſedecis capiti imponere, præceptum eſt; ex his ad oculum geſtis, Domino mandante, quæ in poſterum expectanda ſignãtur enunciat: vt eò auidiùs ac diligentiùs Ieſus filius Ioſedec fabricæ det operam, quò ipſimet exoptatiſſimo Regi Meſſiæ ædem illam ab ipſo ad id ſingulari Dei beneficio delecto parari intellexerit, indéque ex Iudæis ac Gentibus Catholicã fundatum iri Eccleſiam. Ait ergo Angelus verbum Domini referens: O Zacharia, dic Ieſu filio Ioſedecis: Hæc dicit Dominus omnipotens, cuius dicere facere eſt: Expecta eum virum, quem *Hier. 31.*
non ſine miraculo fœmina circumdabit: cuius tu re ac nomine typum geris: Meſſias nomen eius. Sic habet tranſlatio Chaldaica, quæ apud Hebræos authentica eſt: quare ad literam de Chriſto locum interpretari cogimur, vt Lyra, Vatablus, & Carthuſianus Dionyſius fatentur; & ipſamet caſtigatiora Bibliorum indicant exemplaria, hęc verba inſignioribus characteribus referentia: ECCE VIR, ORIENS NOMEN EIVS: & in margine Lucæ primũ caput, *Luc. 1.* b.
vbi Oriens ex alto illuminaſſe in tenebris ſedẽtes ſæculi aſſeritur, & caput tertium eiuſdem Zachariæ citant, vbi idem eſt vocabulum, & *Sup. 3.*
nonnihil tetigimus. Appellatur adhuc Oriens tanquam ſplendor lucis æternæ, per quem orta eſt iuſtitia, & abundantia pacis. *Pſal. 71.*

Et ſubter eum orietur, & ædificabit Templum Domino. Altera perſona, Hebræa ſpeculantibus induci apparet: eamque ipſius Ieſu filij Ioſedecis fore, qui planiſſimè textus ſeriem inſpexerit, aduertet. O Zacharia, loquêris ad eum, hoc eſt, ad Ieſum filium Ioſedec, dicens: Hęc dicit Dominus exercituum: Ecce vir, Oriens nomen eius: & ſubter eum, ſcilicet virum, orietur vtique ipſe Ieſus filius Ioſedec, è captiuitate obſcuróque loco velut germen è terræ corde naſcetur, ac creſcet, ob hoc ſibi iniungendum munus, quod libens diſponet; illud eſt: Et ædificabit templum Domino. Hæc etiam Latinorum phraſis eſt, vt cùm de duobus fit ſermo, ne inutilis accidat repetitio, de poſteriori c.

priùs compleatur oratio, mox ad priorem elegans ſit acceſſus: atque ita ad virum Orientem, de quo plura erant dicenda, confeſtim fit reditus. Profectò cùm de duabus perſonis iniunctiſque illarum vnicuique munijs agi conſtet, nec niſi ipſius viri Orientis nomine, ac Ieſu filij Ioſedecis, prototypi ac typi in litera vocabula recenſeantur; procul dubio abſque vlla verborum tortura de ipſis literam intelligo: & de Ieſu hæc verba,

Et ſubter eum orietur, hoc modo expono: Et ille quidem Ieſus filius Ioſedec ſubter eum, id eſt, ſub Orientis meritis ac protectione orietur, in patrumque proſperitatem creſcet: vel, ſubter eum, hoc eſt, inferior Oriente orietur, quantò differentius præ illo nomen Oriens in domo Domini hæreditabit: Meſſias enim Dominus erit; Ieſus autem, Ioſedecis filius, Meſſiæ ſeruus erit, ad illi Templum ædificandum. Vox ſiquidem Hebræa Thacthau à Táchath, ſubter & ſub ipſo ſignificat: vt Iob 41. Sub ipſo erunt radij ſolis: & inferius denotat

Iob 41. Thacthona 3. Regum 7. tabulatum quod ſubter erat, id eſt, tabulatum inferius: & quandoque præponitur litera Mem, vt hîc, & dicitur Mithachat. At cùm etiam ſignificatum habeat particulæ pro, quod

3. Reg. 7.

Exod. 21. eſt, alterius loco, vt Exodi 21. Oculum pro oculo, & dentem pro

Iob 34. dente; & Iob 34. Quaſi impios percuſſit eos; pro quo Hebræi legunt,

Pſal. 44. Pro impijs, ſiue loco impiorum, percuſſit eos; & Pſalmo 44. Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij; loco ſcilicet patrum: textus hic hunc quoque admittit ſenſum, Pro ipſo Oriēte, ſeu loco ipſius Oriētis, Ieſus Ioſedecis filius orietur, quia illius figura, & quaſi ab Oriente ſpiritali veroque Templo ſuper ſtruēdo Templi Domino delineamēta rudemque digeret effigiem. Hinc habes huius vaticinij tempore ad-

1. Eſd. 5. A. 1. huc in humanis agentem Ieſum filium Ioſedecis: ipſeque apud Eſdram narrationis ordo patefacit, Aggæum & Zachariā anno ſecun-

3. Eſd. 6. A. 1. do Darij ad Templi fabricam cunctis addidiſſe calcaria, tuncque ſurrexiſſe Zorobabelem, & hunc Ieſum, adiuuantibus Prophetis, ad ſollicitè opus promouendum. Quod autem tertio capite referendo diximus, eò pertinuit, vt ex conceſſis ab alijs, eorundem nobiſcum non conſentientium redargueretur intellectus. Cætera ex paraphraſi

P. Hier. clarent. Vox Hebræa, quam coronam reddunt, alij gloriam, alij virtutem, alij decorem, alij inclytum interpretantur: & quidem Dominus

nus regnauit, decorem induit; vtique reſurgens portabit gloriam, & *Pſal.92.*
aſcendens à dextris Dei ſedebit, vt factum docet Marcus. Et domina- *Mar.16.*
bitur ſuper regio Maieſtatis ſuæ throno; qui Pilato dicturus erat, *Ioan.18.*
Regnum meum non eſt hinc. In quorum omnium fidem accipe ſymbolum:

Et erit Sacerdos. Ieſus Ioſedecis filius, qui nunc velut omnibus d.
ignotus ob diuturnam captiuitatem ſub terra iacet, pullulans vt germen, adeò creſcet, quòd ſacerdotio ſummo fungetur Hieroſolymis *ſuper ſolio ſuo*, hæreditario ſibi iure debito. Potiùs in ſignum tantorum myſteriorum ſacerdotalis ſtemmatis reſtitutio, quàm regij diadematis, accerſitur: quoniam ob ſummi Pontificatus apicem ac reuerentiam Alexander Magnus placatus à cæde incendioque vrbis abſtinens, ſeipſum præbuit indulgentiſſimum: cæterique Reges ac
Principes, vt Machabæorum habet hiſtoria, locum ſummo honore *1. Mac.*
dignum duxerunt, & Templum maximis muneribus illuſtrarunt: *5.*
ſummique Sacerdotes rerum potiebantur, regio prorſus titulo obli- *2. Mac.*
uioni tradito: quia is expectabatur, qui non habens neceſſitatem, *2.*
quemadmodum alij, priùs pro ſe, totum ſeſe libētiſſimè pro populo verus Pontifex, qui manet in æternum, offerret in ſacrificium; in Re-
gem eligi aufugiens, & ab ipſa Regis nomenclatura in cruce pedibus *Ioan.6.*
confixis caput elongans. Nec leuis eſt huius ſigni propoſitio, quandoquidem

Et conſilium pacis erit inter illos duos. Ieſus Ioſedecis filius, Spiritu e.
diuino actus, venturi Meſſiæ conſilium aſſequetur, ac ſumma pectoris tranquillitate diſponet. Agnouit ſanè Ieſus iſte, Dei ope fultus, Templi fabricam in Meſſię domum quàm diligentiſſimè abſoluendam: quapropter intrepidus alienigenis ſatisfecit, nec, quemadmo-
dum priùs, ab opere ceſſatum eſt: Zorobabeli ad Darium deſcenſum *1.Eſd.5.*
perſuaſit, faciendaque diſpoſuit, donec in caſtri modū optatiſſimum perficeretur opus: natúmque ſuum Ioachimum optimè inſtituit, in ſolio ſuo relicturus hęredem, qui Templum poſtea dedicaret. Conſilium pacis profectò cum Meſſia & hac in re coluit: nam cùm ipſe in typum quaſi rudia Templi tabulata, rudémque formā duceret, prævidens ſpiritaliter atque diuinitus à Meſſia Templum abſoluendum,
illi perfectionem deferens, qui de ſe poſtmodum teſtatus eſt, Non *Mat.5.*

veni ſoluere legem, ſed adimplere, non abſoluens lætus occubuit. Non ſecus ac Moſes promiſſæ telluris ingreſſum eidem Meſſiæ ſpiritu competere præſagiens, procul intuitum ſe fuiſſe contentus obdormiuit. Ipſe autem extruet Templum Domino, & ipſe portabit gloriam. Quis ipſe? Ipſe, antonomaſticè per excellentiam Ipſe; Meſſias, germen vtique ac Oriens. Si enim Pythagoræ diſcipuli hanc magiſtri nomini promeritam ſeruabant lauream, vt interrogati à quo aliquid audiſſent, ob præceptoris authoritatem, Pythagoræ ſuppreſſo vocabulo, reſpondere ſoliti fuerint, ἀυτὸς ἔφη, Ipſe dixit: quantò magis omnium Domino Meſſiæ Prophetæ hunc deferre debuerunt honorem! Ipſe autem vulneratus eſt, Iſaias clamat: & Zacharias, Ipſe, inquit, extruet Eccleſiam: ipſe deuicta morte reſurgens, veram aſportabit coronam. Interea, quid de typicis coronis agendum ſit, audiamus.

TEXTVS.

100. [a]Et coronæ erunt [b]Helem, & Tobiæ, & Idaiæ, & Hen filio Sophoniæ, [c]memoriale in Templo Domini. [d]Et qui procul ſunt, venient, & ædificabunt in Templo Domini. Et ſcietis, quia Dominus exercituũ miſit me ad vos. Erit autem hoc, ſi auditu audieritis vocem Domini Dei veſtri.

PARAPHRASIS.

P. Hier. *Ipſaſq; coronas, quas, ô Zacharia, de auro & argento feceris, poſtquam Ieſu filij Ioſedecis capiti impoſueris, nominibus eorum, à quibus oblatæ ſunt, conſecrabis in Templo; id eſt, Helem, & Tobiæ, & Idaiæ, & Hen. Repoſitis autem coronis in Templo Domini, & in ſempiternam memoriam conſecratis, de toto orbe terrarũ & procul poſitæ gentes venient, & ædificabũt in templo Domini, vnuſquiſque pro viribus ſuis. Et tunc exitu rerum & proſperitate omnium cognoſcetis, quòd Dominus miſerit me, & ipſo cuncta iubente prædixerim. Hæc autem omnia erunt, ſi obedieritis præceptis Domini, & mandata illius feceritis.*

COM-

COMMENTARIA.

EN factum. Coronæ fiunt, Ieſu Ioſedecis filio Sacerdoti magno a
imponuntur, in ædificandi Templi adeptæ poteſtatis ſignum. En myſterium. Verus Rex & Sacerdos Meſſias orietur, Eccleſiā conſtructurus, de morte triumphaturus, in Patris gloria ſeſſurus, æterno diademate coronandus. Accipe modò aliud factū. Suſpenduntur aureę argenteæq; coronæ in Templo, in offerentiū aurum & argētum memoriam. Audi myſterium. Repoſita veri Dei cultoribus corona iuſtitiæ, quā reddet Dominus in illa die iuſtus iudex ijs, qui diligunt eum Orientem, hoc eſt, aduentum eius, vndique tanquam viui lapides conuolabunt, qui peccatorum onere preſſi, procul erant, & merito & numero ſpiritale Templū Domino erigent. Præſentaneumq; vobis adhuc tātæ rei ſymbolum erit, quòd aduerſarios iterum quos in ædificando ſentietis, diligentiſſimos adiutores Darij edicto vobis *1.Eſd.6.*
adeſſe cernetis: nec ab opere prohibebitis, quemadmodum *quando *C.13.*
huius Templi iacta ſunt fundamenta excluſiſtis, quare tantam con- *3.Eſd.7.*
tradictionem ferre coacti eſtis in hanc vſque diem. Quorū omnium *A.1.*
experimento veritas comprobata, me vobis à Domino deſtinatum **1. Eſd. 4.A.1.*
eſſe, indubiam faciet fidem. Hæc autem fauſta feliciaque ea lege vo- *3.Eſd.5.*
bis oblata ſcitote, ſi diligenter vocem Domini Dei veſtri audieritis. *G.66.*
Vbi videre licet, ſub hac conditione frequenter in ſacra pagina Dei promiſſa & minas accipienda fore. Repentè loquar, ait Dominus, *Hier.18.*
aduerſus gentem & regnum, vt eradicem & deſtruam illud: ſi pœnitentiam egerit gens illa, agam & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaui vt facerem ei. Et repentè loquar de gente & regno, vt ædificem & plantem illud: ſi fecerint malum in oculis meis, pœnitētiam agam ſuper bono, quod locutus ſum vt facerem ei. Quæ quidē abſq; vlla in Deo aut eius dictis ſententijſque varietate ſeu mutatione intelligenda ſunt, iuxta ea quæ primo capite tradidimus in illis verbis, Iratus eſt Dominus iracundia. Immobilis ſtat benedictionum ſen- *Nū.21.*
tentia ſeruantibus, maledictionúmque fœdantibus legem: ipſi verò *Deu.28.*
mortales mutātur à benedictionū ad maledictionum loca, & è conuerſo: ac ſicuti qui ad peſte faméque infectam pereuntémque regio- *Simile.*
nem ſe confert, peſtis famíſque damna inuenit, ad ſanam autem fertilémque plagam accedens reficitur; Deo ſtabili conſilio tam diuerſa

in illis oris prouidente; ita profectò hominem in Aegyptum, peccatum inquam, deſcendentem Dei maledicta ibi repoſita corripiunt: aſcendentem verò atque fugientem, & confugientem in ſanctam
Luc. 15. Hieruſalem, diuina pax accurrens, ac ſupra collum procumbens, oſculatur, & lauto excipit gratiarum conuiuio. Hic eſt huius litteræ ſenſus.

b. *Helem, & Tobiæ, & Idaiæ, & Hen.* Pro Holdai nunc Helem poſuit, & quartum addidit Hen. Helem ſomniū ſonat, Tobias bonum Domini, Idaia notum Domini, Holdai deprecationem Domini, Hen verò gratiam. Qui ergo priùs Holdai, id eſt, deprecatio Domini, dictus eſt, binomius eſſe deſignatur, quia & Helem, hoc eſt, ſom-
Luc. 6. nium, vocetur. Optimè iſtud illi textui, Erat pernoctans in oratione Dei, conferre poteris. Hinc bonus Domini, vt eligi poſſit; & notus Domini, vt & Apoſtolus nominetur; & gratia, vt deſcendat ad docendum & curandum; atque ita ſtemmatum merita bonis operibus fidelium in Eccleſia congreget. Hen pro Ioſia, qui & binomius creditur, dictum nonnulli autumant, factamque nominum mutationem, vt commodior in coronis eorum eſſet inſcriptio, cùm ſex minuerentur literæ, ſi pro Holdai Helem, pro Ioſia Hen ſculperetur.
D. Hier. Hebræi Ananiam, Azariam, & Miſael de captiuitate venientes, aurum & argentum in munera Templi, & coronas Pontificis ac Ducis attuliſſe commemorant; & quem ſuprà dixerat Hen, id eſt, gratiam, Danielem veniſſe cum munere; & idcirco Helem poſitum pro Holdai, vt ex interpretatione nominis, quod dicitur ſomnium, oſtenda-
Dan. 2. tur in captiuitate poſitum Danielem & tres pueros regalis ſomnij, deprecatione ad Dominum fuſa, quod Holdai denotat, myſteria cognouiſſe. Aſſumptis enim tribus pueris, Daniel orauit Dominum, & interpretationem ſomnij conſecutus eſt. Inciſa ſint igitur breuiora hæc quatuor nomina coronis.

c. *Memoriale in Templo Domini.* Deum immortalem, quanto etiam in terris ſui Templi pauperúmque fautores Sanctos honore
**Miſnaioth de menſuris.* afficit! Cuiúſnam Imperatorum adeò celebris extat in orbe memoria, ſicuti vnius Laurentij, optimè facultates Eccleſiæ viuis ipſius membris diſpertientis?

*In antiquo Deuteroſcôn libro, vbi de illius tēpli menſuris ſtructuríſq;

ſturiſque tractatur, hæc verba leguntur: Et catenæ aureæ fixæ fuerunt in contignatione porticus, per quas ſacerdotij floſculi aſcendere, coronáſque in feneſtris locatas videre conſueuerant, de quibus ſcriptum eſt: Et coronæ erũt Helem, & Tobiæ, & Idaiæ, & Hen filio Sophoniæ, in memoriã in Tẽplo Domini. Hactenus ibi. Sacerdotij autem floſculi, Sacerdotum liberi ſacris in Templo addiſcendis operam dantes appellãtur. Hæc quidem memoria, quam dicatæ ſuſpenſæque in Templo coronæ renouaturæ erant, duo inſpicientium animis obijcere potuit: cùm illum Oriẽtem Meſſiam expectandum, cui plena perfectáque ſummi Sacerdotis Regíſque corona deberetur; tum veris Dei cultoribus ſperanda, in cõflictúque ob oculos ponenda ſtemmata ad fortiter agendum: honos enim alit artes. Hinc ſequitur:

Et qui procul ſunt, venient, & ædificabunt in Templo Domini. Propoſitis viſiſque in Templo pendentibus coronis adeò magnificis, multò nobiliores in cælis victoribus aſſignandas indicantibus: qui ſuis debiles viribus, qui elapſis fracti conflictibus, ſiue ex Gentium, ſiue ex Iſraelitarum genere ſint, hauſto ſpiritu reſpirant, ſummiſque deſiderijs ad ſuperna illa diademata aſpirant, mediaque perquirunt, ad Eccleſiamque cõfugiunt, in Deíque obſequium ſuas omnes exerunt facultates, & à Deo benignè ſuſcepti in quadrigis reponuntur: vt Euangelica doctrina tanquam gladio ancipiti, diuinaque gratia tanquam inexpugnabili clypeo protecti, ex hoſtibus triumphum referant, optataque potiantur corona. Procul ſanè erant Zebedæi filij, has ordine inuerſo atque præpoſtero ſibi coronas ante certaminis luctam, partamque victoriam, ſanguinis iure depoſcentes. At Dominus amantiſſimè, vtpote quos chariſsimos habebat, illos inſtruit, allicit, vtque voti compotes fiant, robuſtiſsimos illos fore deſignat equos, ad purpuratamque vectandam quadrigam tranſmittit. Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum? In meáne purpurea mecum ad bellandum quadriga conſcendere poteſtis? Calicem quidem meum bibetis: aſcendetis quidem ope mea, atque hac ratione aureas coronas ſcalabitis, aduerſarijs iam humi proſtratis, & ampliùs obſiſtere minimè valentibus: ferculum quidem meum aſcenſum habet purpureum, per ipſum animosè cõſcendite, & aureum reclinatorium

[Margin: d. *Premiũ laborantem impellit.* — *Mat. 20.* — *Cant. 3.*]

Corona poſt laborem. Secundus Philoſophus. Lucrum.

torium adipiſcemini. Perpende ex his, quàm conuenienter hic Domini ſermo de coronis præmiſſæ quadrigarum viſioni adiungatur: ibi conflictus, hîc præmia proponũtur, priùs verò bella: nemo enim coronabitur, niſi qui legitimè certauerit. Secundus item Philoſophus inquiſitus quidnam ſit, quod hominem fatigari non ſinat, ait, Lucrum.

CAPVT SEPTIMVM.

TEXTVS.

101. [a]Et factum eſt in anno quarto Darij Regis, factum eſt verbum Domini ad Zachariam, in quarta menſis noni, qui eſt Caſleu. [b]Et miſerunt ad domum Dei Saraſar & Rogommelech, & viri qui erant cum eo, ad deprecandam faciem Domini; [c]vt dicerẽt Sacerdotibus Domus Domini exercituum, & Prophetis, loquentes: [d]Nunquid flendum eſt mihi in quinto menſe, vel ſanctificare me debeo, ſicut iam feci multis annis?

PARAPHRASIS.

Quarta die noni menſis, (qui Nouembris ac Decembris noſtri iuxta lunationes partem capit, Hebræis autem eſt Caſleu) quarti anni Darij facta eſt Zachariæ reuelatio, cuius fuit occaſio, quoniam Saraſar & Rogommelech, & viri qui cum Rogommelech erant, legatos in Domini Templum iam-iam abſoluendum deſtinarunt, ad Domini gratiam aucupandam, vt legationis huius ſolutionem acciperent, quam Sacerdotibus Templi Domini exercituum & Prophetis hoc pacto illius conuentus nomine proponerent: Cùm ceſſante cauſa ceſſet effectus, luctuſq́; Iudæis indictus ſit menſe quinto à Martio, ob Vrbis exuſtionem, Templiq́; incendium, quæ omnia reſtaurata penè accepi; num adhuc ſeruandus mihi eſt huiuſmodi luctus, aut ieiunys eadem ratione ſtatutis me affligere teneor, quemadmodum hæc pluribus annis obſeruaui?

4. Regum vlt. C. Hier. vlt. C.

COM

COMMENTARIA.

TErtium iuxta ſeriem temporum ſubnectitur vaticinium: nam a.
primum menſe octauo, ſecundum vndecimo anni ſecundi editum hucuſq; vidimus: ſequitur modò tertium, die quarta noni menſis anni quarti eiuſdem Darij Regis. Anſam dedit huic prophetiæ b.
legatio: cui præſenti & octauo capite fit ſatis. Saraſar enim & Rogommelech, ſiue ipſimet fuerint miſſi, ſiue mittentes, (cùm vtrumque admittat ſenſum Hebræa lectio) ſiue propria ſint nomina Satraparum ex Perſis Deum timentium, ſeu Proſelytorum, ſeu Babylone adhuc remanentium Iudæorum; ſiue dignitatum ſint vocabula, Synagogæ apud Babylonē præſidentium; vt Saraſar repoſitionis aut conſeruationis Principem, Rogommelech regium Ducem ſonet: hi cum ſuis prudentiùs ſe acturos æſtimantes, ſi in captiuitate perſiſterent, Perſarum Regum inconſtantiam, aduerſariorúmque in obſiſtendo Iudæorum felicitati ſedulitatem veriti, propriamque imbecillitatem penſitantes, Hieruſalem aſcendere neglexerunt. Audito iam hoc tempore, nono ſcilicet anni quarti Darij menſe, proſpero illorum, qui aſcēderant, ſucceſſu, quòd iam penè Vrbē Templúmq; ſumma omnium admiratione inſtauraſſent; an hæc ita ſeſe haberēt certiùs cognituri, ſociiſque congratulaturi, potiſſimumque vt diuinum poſſint oraculum per Sacerdotum Prophetarumque miniſterium in Templo ſeruientium aucupari de futuro Vrbis Templíque ſtatu, ingenioſiſſimam legationem mittunt.

Vt dicerent Sacerdotibus & Prophetis: quorū eſt, paratiſſimos eſſe c.
ad diſſoluēda legis dubia: quia labia Sacerdotis cuſtodiunt ſciētiam, *Malac.*
& legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum *2.D.*
eſt; quapropter Sacerdotes conſulit Herodes: dicerent, inquam, ora- *Matt.2.*
tione ad Deum (vt ius eſt) præmiſſa, vt diuinū reſponſum obtinerēt:

Nunquid flendum eſt mihi in quinto menſe. Luctuine ampliùs va- d.
care teneor ob deſolatæ Vrbis euerſique Templi diem? Deinde, prohibebóne animam meam à delicijs, (ita Chaldæus Paraphraſtes) *Chald.*
veluti hactenus per plurimos annos egi? En quàm acutè ſuam inde- *Paraph.*
feſſam erga eos, qui Hieruſalem aſcenderant, licet concomitari noluerint, beneuolentiam offerunt, ſimul vt referant: Veſtram ſemper vicem doluimus, noſtramque putauimus, vobiſcum flentibus fleui-

mus, & in hanc vſque horam flemus: communis eademque nobis omnibus vobiſcum eſt cauſa lugendi: quam vos nobiſcum pariter in menſe quinto lacrymis & ieiunijs legem indixiſtis, obſeruamus: vt vobis bene ſit, eiulatibus & inedia per plures annos, non ab heri, precati ſumus, & inſtanter obſecramus: nunc igitur nobis ſatisfacite, an flendum, religioſeque abſtinendum à cibis corporiſque volupta-tibus ſit adhuc? Ac ſi dicerent: Ne quæramus apertè, num feliciter cum eis agatur, ne, quos in manifeſta pericula pergẽtes, dum à capti-uitate ſoluerent, aſſociari contempſimus, modò, ſecundarum rerum exitu potiùs illecti, ſtipare velle videamur. Sciſcitemur an illorũ ad-huc calamitati communicare debeamus: an adhuc in fletu ſint, vt cum flentibus flendum ſit adhuc nobis. Quòd ſi ipſi reuera ſorte mutata gaudent, ac in poſterum illis à Deo gaudium per diuina re-ſponſa ſeruandum norunt: nos lubentius certiores facient, & inſi-mul ad gaudia prouocabunt. His adde, ad eos etiam hanc ſpectare quæſtionem, vt de indicta luctus ieiuniorumque lege hactenus ob-ſeruata, ſeruandáne ſit deinceps, Dominum conſulant. Hoc breuis

Matt.6. ſuccinctæque legationis ingenium. Quin longè maior vafricies, hy-

Ieiunium hypocri-tarũ reijcitur. pocriſis, atque deteſtabilior oſtentatio mihi à Domino ſub hac vi-rulenta legatorum propoſitione oſtenditur. Attende quid amplius & potiſſimum hypocriſi aſſueti ſub his verbis callidè intendunt. Ma-nifeſtum eſt tantum operis reparatæ Vrbis, ædificatíque Templi, ve-ſtris perexiguis viribus atque ferè nullis opibus minimè creſcere po-tuiſſe: propterea enim nos diffidentes vobiſcum non aſcendimus; verùm in captiuitate perſeuerantes plus operi contulimus lamentis ieiunijſque noſtris, à Deo, cui illud eſt aſcribendum, auxilium im-petrantes, quàm ſi vobiſcum aſcendiſſemus: quapropter nunc ſcire cupimus per vos Sacerdotes & Prophetas ab exercituum Domino, à fletu & ieiunijs ſitne nobis abſtinendum. Hanc indicant iſtius eſſe legationis aſtutiam diuina Zachariæ facta oracula, quæ ad illum Iſaiæ locum præſertim nos tranſmittunt, vbi Iudæorum carpitur hy-pocriſis, & ingratum eſſe Deo malè celebratum ieiunium; quæque

Iſa.58. A. illud comitari debeant, explanatur. Clama, ne ceſſes, quaſi tuba ex-alta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Me etenim de die in diem quærunt, & ſcire

vias

vias meas volunt; quaſi gens, quæ iuſtitiam fecerit, & iudicium Dei ſui non dereliquerit: rogant me iudicia iuſtitiæ, appropinquare Deo volunt. Quare ieiunauimus, & non aſpexiſti? humiliauimus animas noſtras, & neſciſti? Ecce in die ieiunij veſtri inuenitur volũtas veſtra, & omnes debitores veſtros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Nolite ieiunare ſicut vſque ad hanc diem, vt audiatur in excelſo clamor veſter. Nunquid tale eſt ieiunium quod elegi, per diem affligere hominem animam ſuam? nunquid contorquere quaſi circulum caput ſuum, & ſaccum & cinerem ſternere? &c. Iſtius ergo legationis authores huiuſcemodi lacrymis, eorumque ieiunijs, Vrbis Templique proſperitatẽ acceptam referentes, quaſi viri, qui iuſtitiam fecerint, licet ad ædificandum non aſcenderint, appropinquare Deo volunt: à quo audiunt, ipſorum ieiunia Deo nequicquam fuiſſe grata, ob eãdem cauſam, qua per priores Vates hypocritarũ ieiunia reiecerat; & quicquid felicitatis Vrbi ac Templo acceſſit, ab illius benignitate ſolum emanaſſe, ſtabili ſemper ac vbique diuino perſeuerante conſilio: quo etiam fiet, vt, donec Meſſias aduenerit, propter eum feliciora in dies ſperanda ſint, ieiuniaque in ſollennitates commutanda. Ex his ad literam.

TEXTVS.

[a] Et factum eſt verbum Domini exercituum ad me, dicẽs: 102.
Loquere ad omnem [b] populum terræ, & ad [c] Sacerdotes, dicens: Cùm ieiunaretis & plangeretis in quinto & *Iſa.58.*
ſeptimo per hos ſeptuaginta annos, [d] nũquid ieiunium *Act.5.*
ieiunaſtis mihi? & cùm comediſtis & bibiſtis, nunquid *1.Cor.8.*
non vobis comediſtis, & vobiſmetipſis bibiſtis? [e] Nunquid non ſunt verba, quæ locutus eſt Dominus in manu Prophetarum priorum, cùm adhuc Hieruſalem habitaretur, & eſſet opulenta, ipſa & vrbes in circuitu eius, & ad Auſtrum & in campeſtribus habitaretur?

PARAPHRASIS.

Ob dictæ legationis anſam factus eſt ſermo Domini virtutum ad me, dicens: Dic ad vniuerſum populum terreſtribus deditum, & ad Sacerdotes, vt ipſi agnoſcant, & reſpondere ſciant: Ex traditione veſtra ieiunijs & lamentis in menſe quinto euerſam Vrbem, Templumq́; dirutum, & in menſe ſeptimo Godolia ab Iſmahele interfecto, reliquiarum populi diſperſionem proſecuti eſtis, toto hoc captiuitatis tempore: nunquid vel vnum iuxta meum beneplacitũ, ad honorémue meum, vacandúmue in orationibus, mihi ieiunium exegiſtis? Et pauperum immemores, num ad ſeruiendum mihi, & non ad veſtræ indulgendum voluntati & voluptati vobis ſolis comediſtis & potaſtis? Nec vos pergratus mihi ieiuniorum modus pius ac compatiens latuit; hæc enim ipſa, quæ vobis obijcio, cùm adhuc res integræ forent, per Prophetas, qui captiuitatem præceſſerunt, prælocutus ſum.

COMMENTARIA.

SVa ieiunia ſanctitatémque iactantium reprimit Altiſſimus hypocriſim; ea ſibi ingrata fuiſſe demonſtrans, ob pietatis erga Deũ miſericordiæq́ue defectum erga proximum: non enim vt Deo vacarent, expeditiùs orando, miſeríſque ſuccurrerent, quæ ſibi ipſis reſecarent, elargiendo ieiunarunt. En duas perneceſſarias ieiunio alas, orationem & eleemoſynam, cum vitæ honeſtate. Sanctificate, clamat Ioel, ieiunium: hoc eſt, cæterarum actibus virtutum ipſum perficite. Lacrymarum quoque profluuium nihili extitiſſe docet exercituum Dominus, ſicut & adhuc ieiunium: non enim in peccatorum deteſtationem, non ob diuinam offenſam, non ob Dei recuperandam gratiam, nec ob Meſſiæ aduentus dilata deſideria, ſed tantùm ob terreſtrium amiſſionem bonorum, inconſulto Numine, ſibi ſtatis diebus illa ſeruanda ſanxerunt. Nunc autem, quaſi illa Deo fuiſſent gratiſſima, rémque omnem virtute propria confeciſſent, vbi temporaria reſtituta videntur, Dominum, quem non conſuluerant, conſulunt, an ea modò ſint relaxanda; quaſi nulla iam flendi ieiunandíq; ratio ſupereſſet. Ex ipſorum-met quæſito perſpicuum euadit, quoniam temporarijs viſibilibuſque intenti, de bonis æternis atque inuiſis nulla aut parua ſolicitudine tenebantur: quamobrem hîc *populus ter-*

Ieiunij alæ orat. & eleem. Ioel. 1.

lus terræ dicitur; quod præcipuè in captiuitate perſeuerantes detur- b.
pat: amore namque agrorum oblatam à Regibus, agente Deo, liber-
tatem ac patriam reſpuerunt. Sed heu, Sacerdotibus etiam eundem c.
indicit diem. Et nunc ad vos mandatum hoc, ô Sacerdotes. Si nolue- *Malac.*
ritis audire, & ſi nolueritis ponere ſuper cor, vt detis gloriam nomi- *2.A.1.*
ni meo, ait Dominus exercituum; mittam in vos egeſtatem, & male-
dicam benedictionibus veſtris, & maledicã illis, quoniam non po-
ſuiſtis ſuper cor. Ecce ego proijciam vobis brachium, & diſpergam
ſuper vultum veſtrum ſtercus ſollennitatum veſtrarum, & aſſumet
vos ſecum. Ne itaque nobis, quemadmodum iſtis, improperet Om-
nipotens; ei per Vatem ſuum hoc loco & per Apoſtolũ nos inſtruen-
ti aures porrigamus: vt & de nobis illud verum ſit: Et qui manducat, *Rom. 14.*
Domino manducat; & qui non manducat, Domino non mãducat.
Nimirum qui ob hoc ieiunat, vel non manducat, vt per hunc pœni- *Rupert.*
tentiæ laborem omnipotenti Deo de peccatis ſuis faciat ſatis, &
æternæ vitæ recipiat fructum, ille ieiuniũ Domino ieiunat, ille Do-
mino non manducat; prout de Daniele ſcribitur: ieiunabat iſte non *Dan. 9.*
ſolùm vt reædificaretur illa ciuitas, & Templum manufactum, ſed
(quod longè maius, ac citra omnem collationem præſtantius eſt) vt
conſummaretur præuaricatio, & finem acciperet peccatũ, & delere-
tur iniquitas, & adduceretur iuſtitia ſempiterna, & impleretur viſio
& prophetia, & vngeretur Sanctus ſanctorum. Quæ quidem potiora
cùm adhuc expectarentur, non erat cur, an à fletu ieiuniiſque foret
abſtinendum, iſti conſulerent; niſi quia terreſtres Domino non ie-
iunauerant, ſibíque, non Domino, manducabant. Qui enim idcirco
ieiunat, vel non manducat, vt vel ſolùm temporalem pœnam eua-
dat, ſicut Achab; vel pereuntem aucupetur hominum laudem, ſicut *3. Regum*
hypocritæ faciunt; ille non Domino, ſed ſibi non manducat. Simi- *21.*
liter qui idcirco manducat, vt opus Domini operari valeat, quales *Matt. 6.*
ipſe vult eſſe Apoſtolos ſuos, ſeu Euangeliſtas, dicens, Edentes & bi- *Mat. 10.*
bentes; dignus eſt enim operarius mercede ſua; ille Domino man- *Luc. 10.*
ducat: & è conuerſo, qui operatur, quàmuis opus ſanctum, quamuis
opus Dei, ob hoc ſolùm vt manducet, ille non Domino, ſed ſibi ope-
ratur, & ſibi manducat. Ampliùs autem ſi non vult operari, & man-
ducat, non Domino, ſed ſibi manducat. Dicat igitur: *Nunquid ieiu-*

d. *nium ieiunaſtis mihi*? & ſubintelligitur, Non. quia non ieiunaſtis propter regnum Dei, non ieiunaſtis ob hoc, vt ciuitatem Hieruſalẽ, quam in Adam perdidiſtis, in aduentu ſeminis, quod Abrahæ promiſſum eſt, ſcilicet Chriſti, recuperare mereamini. Et quis dignè eloqui ſufficiat, quàm competenter, quàm opportuna inuectione illos continuò percutit? Audi.

e. *Nunquid non ſunt verba*, &c. vſque in finẽ. Nam quia pueri erant, & tantum ob oculos poſita ſentiebant, & de magnis atque ſempiternis malis parum aut nihil angebãtur, ſola temporaria damna deplorantes, & ieiunauerant, & fleuerant; rectè inſultabundus loquitur: Nunquid non ſunt verba, quæ Dominus admonuit, cùm vobis ſalua proſperaque cuncta forent? Vos ſimilibus ieiunijs & luctibus ſine pietate in Deum, ac ſine miſericordia in proximum, fidentes, ita vt &

Iſa 58. A.3. Dominum impudenter aggredi minimè dubitaueritis: Quare ieiunauimus, & non aſpexiſti? humiliauimus animas noſtras, & neſciſti? vos, inquam, hac temeritate veſtra, Dei monitis ac reſponſis terga vertentes, tantorum vobis cauſa malorum, vos tantùm cauſa fuiſtis: vobiſque minora, quæ vos magis affligunt, hæc mala replico. Néue

† 103. in maiores omnem hanc culpam reijciendam putetis, cùm ex inter-

**Mich. 6.B.8.* rogatione veſtra vos eiuſdem farinæ fore patefeceritis; vos adhuc, per Zachariam nunc rebus penè mea clementia reſtitutis, ſicuti illos per

Ioan.7. Iſaiam, cæteroſque Vates, qui rebus integris prophetarũt, compello,

Pſal.57. vt meliora in dies, ſemoto amiſſionis metu, ſperare poſſitis. Attendite.

*†Exodi 22.D.22 Iſaie 1. F.23. Hier.5. G.28. Iſaie 58. C. *Iſa.6. C.9. Ezech. 3.B. Hier.2. F.*

TEXTVS.

†[a]Et factum eſt verbum Domini ad Zachariã, dicens: Hæc ait Dominus exercituum, dicẽs: *Iudicium verum iudicate, & miſericordiam & miſerationes facite vnuſquiſque cum fratre ſuo. †Et viduam, & pupillũ, & aduenam, & pauperem nolite calumniari: & malum vir fratri ſuo non [b]cogitet in corde ſuo. *Et noluerunt attendere, & auerterunt ſcapulam recedentes, & aures ſuas aggrauauerunt,

uerunt, ne audirent. Et cor ſuum poſuerunt vt [c]adamantem, ne audirent legem, & verba quæ miſit †Deus exercituũ in Spiritu ſuo per manũ Prophetarum priorum: & facta eſt indignatio magna à Domino exercituum. Et factum eſt ſicut locutus eſt, & *non audierunt: [d]ſic clamabunt, & non exaudiam, dicit Dominus exercituum. Et diſperſi eos per omnia regna quæ neſciunt: & terra deſolata eſt ab eis, [e]eò quòd non eſſet tranſiens & reuertens: & poſuerunt terram deſiderabilem in deſertum.

†Dominus M. S.R.H. C G. 2.Pet.1. Heb.2. *Sicut e. Prou.1. D.

PARAPHRASIS.

Et factus eſt Dei ſermo ad Domini memorem Zachariã, ad recolendum & publicè dicendum: Hæc patribus olim, & nunc vobis, vt caueatis, ait tremendus militiarum Dominus: Iudicia ſententiáſque rebus, non perſonis, adæquate primùm: deinde miſericordiam affectu & miſerationis effectu erga proximos exercete: miſeris ac deſtitutis, vtputa viduæ, pupillo, peregrino, ac pauperi, ne calumniam inferre velitis: quin malum contra proximum nemo vel cogitatione quidem verſet. Ab omni operis & oris cordiſq; vitio vnuſquiſque abſtineat: meoq; iudicio ac miſericordiæ perſimilis factus, hac ipſa potiùs ſimilitudine, quàm luctu & ieiunio tantùm, mihi charitate iungetur. Hæc quidem Dominus monuit atque monet per Prophetas ſuos. ipſi verò voluntatem, ne afficeretur, auerterũt, & corpus ne oneri ſupponerent, & aures ne audirent. Et cor ſuum duriſsimum quaſi adamantinum reddiderũt, ne legis per Moſem promulgatæ lapidibus cederet, aut ignitis diuini Spiritus per Prophetas, ante captiuitatem miſſos ab Omnipotente, oraculis editis incenderetur: & venit punitio à potenti exercituum Domini iuſtitia. Domini conſilium permanet in ſæculum ſæculi; vt comminatus fuerat, euenit: ratio, quoniam prædicẽti non attenderunt. Sed en vos eandem manere ſententiam propter eandem cauſam, animiq; duritiem, mihi terribilis reuelat exercituum Dominus: patrumq; pœnam in veſtram, vt vobis proſpiciatis, memoriam reuocat. Ego exercituum Dominus, non Chaldæus,

Leuit.19. Eccli.4. Hier.9.

dæus, illos per ſibi incognitas Aſſyriorum & Chaldæorum, Perſarum atq; Medorum prouincias diſieci, & in turbinis modum agitaui: & patria tellus colonorum penuria inculta remanſit, eò quòd non eſſet ad Dominum rediens; vel, eò quòd etiam viatores eam declinabant, quibus vel
Hier. 5. *pauciſsimi terræ fructus diuendi potuiſſent. Ipſi patres veſtri peccatis*
Oſea 13. *ſuis vnica & omnis cauſa extiterunt deſtructionis, vaſtitatis, & ſolitudinis illius terræ, quæ præ cæteris lacte & melle manabat. Et ponere fecerunt terram appetitionis in Ibi quid? quapropter qui caſu ſemel per eam tranſibat, eam deſpiciens ſimul & admirans, iterum reuerti per eam omnino recuſabat: quin & alijs, nè illac tranſirent, prædicabat: Ibi quid? nec quod ad vitam vel miſerè tuẽdam emi, nec cui merces vel vili vendere poſsimus, adeſt.*

COMMENTARIA.

a. Paraphraſim aliquantò longiorem, commentarij vice, conſimiliaque loca in margine appoſuimus, vt propter Textus claritatem pauca indicantes, ad reliqua pergamus.

b. *Non cogitet vnuſquiſque malum in corde ſuo fratri ſuo.* Hîc habes,
Ioſeph. quàm peruerſum eſt eorum Iſraëlitarum dogma, qui prauum cogi-
12. Ant. tatum, ſine operis attentatione, peccatum eſſe negant. Quíque fœ-
Primus dam contra proximum cogitationem prohibet, multò magis eam
error Iu- executioni demandatam damnat; vtpote magis in proximi malum
dæorum. vergentem. Aiunt verò in libro qui dicitur Canhedrin, vbi de teſti-
Error busdiſſeritur: Quòd ſi aliqui teſtes falſum aduerſus proximum te-
ſecund. ſtantur, ita quòd, niſi de falſitate coram iudice conuincerẽtur, capitali ſententia proximus plecteretur: quòd ſi occiſo iam proximo falſitas teſtium conſtet, teſtes minimè morti addicendi ſunt; at detecta per iudices falſitate ante proximi cædem, falſi teſtes occidendi
Deu. 19. ſunt. Atque iſta probare nituntur ex litera illa Deuteronomij: Si
D. ſteterit teſtis mendax contra hominem. & inferiùs: Cúmque diligentiſſimè perſcrutãtes inuenerint falſum teſtem dixiſſe contra fratrem ſuum mendacium; reddent ei, ſicut fratri ſuo facere cogitauit. Hinc perperam inferunt, falſo teſti reddẽdum, ſicut facere cogitauit. Quòd ſi cogitauit & fecit, nequaquam hac lege tenetur. His præcipitur, Iudicium verum iudicate. Et aduenam nolite calumniari, ſubditur.

ditur. Ipſi autem definiunt, quod ſi coram Hebræo iudice Gentilis *Error*
ſeu Paganus cum Iudæo iudicio contendat; ſi iudex aliqua Iſraëlita- *tertium.*
rum lege Iudæum abſoluere vel adiuuare quiuerit, efficiat dicendo,
Iſta eſt lex noſtra. Si autem hoc nequeat, niſi ex Paganorum lege, di-
cat, Hæc eſt lex veſtra. Si verò neutro modo Iudæo opem ferre va-
leat, tunc iudex, inquiunt, cauillos ſeu dilationes ita quærere debet,
vt nunquam in Gentilium cauſis contra Iudæum ſententiam ferat.
Item decernunt, quòd quemadmodum bonum eſt, vt homo ſerpēti *Error*
caput atterat, quamuis pulcher ſit ſerpens; eadem ratione bonum eſt *quartum.*
Gētilem ſeu Paganum occidere, quantumcumque bonus eſſe videa-
tur: hoc tamen ius ob periculum exequi metuunt. Nónne veluti
maiores eorum, & iſti

Cor ſuum poſuerunt vt adamantem? Hebraicè, Poſuerūt cor ſuum c.
adamantem, hoc eſt, adamantinum: ſubſtantiuis enim adiectiuorum
vice, quibus Hebræi carēt, (vt iam diximus) vtūtur. Adamas lapis eſt *Adamas.*
fortiſſimus; qui adeò durus eſt, vt omnia metalla confringat, & ipſe *D. Hier.*
non confringatur ab vllo. Vnde à Græcis ἀδάμας, id eſt, indomabilis, *Plin lib.*
dicitur. De quo illud mirandum, quòd cùm tantæ ſit duritiæ, ſolo re- *37. cap. 4.*
centi perfuſus ſanguine hirci, quod animal libidinoſum eſt, ſtatim *naturalis hiſtoria.*
diſſoluitur. Vnde valde congrua eſt ſimilitudo, Et cor ſuum poſue- *Rupert.*
runt adamantem: quia cùm duriſsimæ ceruicis, & cordis indomabi-
lis eſſent contra Deum, molliſsimi erant in omnium libidinum
fluxum, vt meritò in illos Eſaiam dixiſſe conſtet: Audite verbum *Iſaia 1.*
Domini, Principes Sodomorum; percipite auribus legem Dei mei,
populus Gomorrhæ. Adamas lapillus eſt paruulus, turpis aſpectu, co- *Ezech. 3.*
lore ferrum, ſplendore cryſtallum referens, igne minimè caleſcens:
quapropter optimè adiungitur, ignito diuini Spiritus verbo, tāquam
pruna de medio rotarum Legis & Prophetarum per manum & opus
antiquorum Vatum diſperſa per vrbem, hos cor ſponte ſua ſibi ada-
mantinum reddentes, nequaquam fuiſſe accenſos: atque ideo minas
vltio ſubſecuta eſt, ſicut Dominus prælocutus eſt:

Sic clamabūt, & non exaudiam. Cur non vtitur verbis eiuſdem præ- d.
teriti temporis, ſicut hactenus fecit? Cur non inquit, Sic clamauerūt,
& non exaudiui? Quare, niſi vt intelligas Deum immutabilem eſſe,
& perſeuerantem in iudicij veritate: quòd ſicut tunc fecit, ita etiam

rurſus faciet, ſi denuo peccauerint? Denique & hoc futurum non ignorabat, quòd poſteri illorum deteriora, quàm patres ipſi, forent patraturi: quare & clamantes non exaudiret, neque exaudire deberet. Quod ad oculum omnibus nationibus modò manifeſtum eſt:
Luc.12. quia igne, quem venit exercituum Dominus in terram mittere, vt arderet, vtpote adamantini ardere noluerunt. Eodem ſanè pacto legitur
Prou.1. Prouerbiorum primo: Conuertimini ad correptionem meam:
C.23. en proferam vobis Spiritum meum, & oſtendam vobis verba mea.
Iſa.65. Quia vocaui, & renuiſtis; extendi manum meam, & non fuit qui ad-
B.11.66. ſpiceret. Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas
B.4. *Hier.7.* neglexiſtis. Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo,
C.13.35. cùm vobis id, quod timebatis, aduenerit. Cùm irruerit repētina cala-
C.15. mitas, & interitus quaſi tempeſtas ingruerit: quando venerit ſuper vos tribulatio & anguſtia. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam; manè conſurgent, & non inuenient me: eò quòd exoſam habuerint diſciplinam, & timorem Domini non ſuſceperint, nec acquieuerint conſilio meo, & detraxerint vniuerſæ correptioni meæ. Comedent igitur fructus viæ ſuæ, ſuiſque conſilijs ſaturabūtur. Quàm verò acerba eſt infelicium hæc ſubſannatio, *Et terra deſolata eſt ab eis, & po-*
Raport. *ſuerunt terram deſiderabilem in deſertum*! Nam verè infeliciſſimum eſt, & infelicitatem deſolationis pati, & inſuper criminis argui, quòd ipſi deſolationem ipſam fecerint, & quòd ipſa contra illos terra iuſtè videatur deflere & conqueri, & illos alloqui: Non Deus, qui hoc fieri iudicauit; non Nabuchodonoſor, qui Dei iudicio ſuper me aſcendit; ſed vos coloni peſſimi, vos feciſtis, & ex vobis cauſa eſt, quòd deſolata & in deſertum poſita ſim, ego terra deſiderabilis. Et quidem meritò Dominus, cui nulla terra deſiderabilis, cui nil terrenum deſiderabile eſt, præſenti loco terram appellat deſiderabilem: quia videlicet, cùm ſe ieiunaſſe & fleuiſſe oſtentarent propter terræ vaſtitatem, clariſſimè profitebantur, terram ſibi tantùm fuiſſe cordi, cæleſtia verò minimè ſe optare promiſſa: quare terra reſtituta, Vt quid iam flendum nobis eſt? inquiunt. Hoc igitur, *Et poſuerunt terram deſiderabilem in deſertum*, claret quàm acerbè ſit dictum ab eo, quem naturaliter dulcem ipſi ſibi exacerbauerunt, eò quòd exoſam habuerint diſciplinam: hoc in Prouerbijs pro ratione tot malorum aſſigna-

aſſignatur, ſicut hîc, quod idem eſt, *Eò quòd non eſſet tranſiens & reuertẽs.* Si ita dixiſſet, Terra deſolata eſt,& non eſt tranſiens neque reuertens; ſolummodo putaremus modum deſolationis expreſſum, idque eſſe,quòd nullus eundo aut redeundo per terram graderetur. Nunc autẽ non tam modum expoſuiſſe quàm deſolationis cauſam reddidiſſe videtur,dicẽdo, Eò quòd non eſſet tranſiens & reuertens. Quid ergo ſit hoc, inquirendum eſt: confeſtimque huic perſimilis occurrit Pſalmus, Spiritus vadens, & non rediens; hoc eſt, in malum cadens, & à malo non reſurgens: ergo & hîc, Eò quòd non eſſet tranſiens & reuertens, hoc eſt, eò quòd non eſſet de illis trãſeuntibus in malum, qui reuerteretur in bonum, terra deſolata eſt ab eis. Nam cor impœnitens, quod ſuprà denotauit dicendo, Et cor ſuum poſuerunt adamantem, & auerterunt ſcapulam recedentes, nónne cauſa eſt ſatis iuſtitiam vindicis iræ defendens, & ad defendendum ſufficiens? Verè igitur ipſi terram ſuam, terram deſiderabilem, poſuerunt in deſertum,& ab eis deſolata eſt;non ſolùm quia auerterunt ſcapulam recedentes, ſed quia ita auerterunt, vt non reuerterentur: hoc ergo explicans, auget culpam dicens,Eò quòd non eſſet tranſiens & reuertẽs, id eſt, per id quòd,cùm omnes tranſgreſſores eſſent, nullus erat, aut vix vllus erat,tranſgreſſor de tranſgreſſione ſua pœnitentiam agens. Hæc ſingularis cunctarum aduerſitatum ratio, hæc ſanè omnis cauſa. Ideo Præcurſor, Chriſtus,& Apoſtoli ſtatim vlcus omne curare cupientes, huic primùm, quaſi protinus res vniuerſa confecta eſſet, manum admouerunt. Pœnitentiam, inquiunt, agite: ne ſic obſtinatè tranſieritis, vt ad Patrem veſtrum, ceu prodigus ille filius, reuerti minimè cogitetis.

e. Pſal.77. Impœnitentia mater omnium malorũ. Matt.4. Act.2. Luc.15.

CAPVT OCTAVVM.

TEXTVS.

104. [a] Et factum eſt verbum Domini exercituum, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: [b] Zelatus ſum Sion zelo magno,& [c] indignatione magna zelatus ſum eam. Hęc dicit Dominus exercituum: [d] Reuerſus ſum ad Sion, [e] & habitabo in medio Hieruſalem: & vocabitur Hieruſalem ciuitas veritatis, & mons Domini exercituũ, mons ſanctificatus.

Suprà 1. C. 14.

PARAPHRASIS.

Et factus eſt ſermo Domini omnipotentis ad eum publicè dicẽdum: Hæc ait Dominus omnipotens: Ne repudij libellum traderem delinquenti ſponſæ Sioni, tanta erga eam zelotypia ſum affectus, vt inaudita hactenus captiuitatis virga, vt corrigeretur, illam punierim. Quæ, quoniam reſipuit, me ſibi iam hilari gratoq́; vultu blandiente oblectata eſt, & perſeueranter in poſterum oblectabitur: non enim vt iter faciens, ſed vt incola deinceps ero in Hieruſalem medio, tanquam qui omnibus opem adeò ſubminiſtrare paratus ſit, vt infamibus titulis mendacij & impietatis omnino permutatis, quibus delinquens laborauit, mox Hieruſalem hoc ſit illuſtranda epitheto, vt ciuitas veritatis dicatur, & Sion mons, religionis & ſanctitatis in futurum à cunctis ſit mons appellandus.

COMMENTARIA.

a. QVaſi peritiſſimus medicus poſt amaram potionem dulcia ac lenitiua adhibens pharmaca, vereque Samaritanus poſt vinum oleum infundens; vbi multifariam populum obiurgauit, & vlcus aperuit, modò quàm pluribus allicit promiſſis.

Simile. Luc. 10. F.

b. *Zelatus ſum* (ait) *Sion zelo magno.* Zelus Domini bonus eſt, diligere homines, & odiſſe hominum vitia. Quò contrà, zelus diaboli malus eſt odiſſe homines, & amare hominum vitia. Magnus hic vtiq; extitit zelus, ſuo Templo non ignouiſſe, & propriæ ciuitati; non pepercisse genti, apud quam erat notitia nominis ſui. Et non eſt, inquit

Rupert. Zelus.

Hiere-

Hieremias, recordatus ſcabelli pedum ſuorum in die furoris ſui. *Thre.2.*

Zelo zelatus ſum, ait, *Sion*. Idem ſanè ſuperioribus temporibus dicere potuit, quoties, iuxta Pſalmiſtã, Iratus eſt furore in populum *Pſ.105.* ſuum, & tradidit eos in manus Gentium, & dominati ſunt eorum, qui oderunt eos: ſcilicet Meſopotamij & Moabitæ, Chananæi & Madianitæ, & filij Ammon & Philiſthiim. Sub his quoque aduerſarijs vehementer Dominus Iudæos afflixit: non tamen patria expulit, terrámque deſiderabilẽ in ſolitudinem redegit, Vrbem Templumque flammis abſumpſit, diuturnáque per ſeptuaginta annos captiuitate damnauit. Nec mirum: non enim, vt olim, derelicto Deo alienos ſuperinduxiſſe contenti ſunt, quin Domini Prophetas occidere, multumque innocentium ſanguinem effundere non dubitarunt. Quamobrem iuſto Dei iudicio zelus magnus, & ad cæterarum animaduerſionum diſcrimen,

Indignatione magna, pro criminum magnitudine, zelus irruit, pœnamque inflixit. Aduerte tamen indignationem hoc loco magnam *c.* dici, cùm primo capite (à quo cætera pro huius textus elucidatione petenda ſunt) ſe parum iratum Dominus enuntiauerit; abſque vlla in dictis controuerſia, ſi præcedentia ſubſequentiaque verba penſitaueris. Vt quid enim præmittit, Zelatus ſum Sion zelo magno; & tunc addit, Et indignatione magna (quid?) zelatus ſum eam? Certè vt indignationem non abſolutè magnam, ſed ſecundùm quid intelligeres, vtpote corrcctioni, non autem corruptioni intẽtam; ſic indignationis magnitudinem diminuere curauit, Zelatus ſum zelo magno, & indignatione magna zelatus: ita vt ad pœnitentiam adducta proclamauerit: Reuertar ad virum meum priorem, quia meliùs mihi *Hoſ.2.* erat tunc, quàm nunc: ego autem prior accurrens, noua illuſtratione *B.* ad proclamandum in hæc verba Vatem impello:

Reuerſus ſum ad Sion. Quantò priùs indignatus ſum, quòd à mul- *d.* tis amatoribus deturpata eſt, & maculauit thorum meum; vnde & *T. Hier.* tradidi eam amatoribus ſuis, nequaquam vt ſub marito adúlteram, ſed vt ſcortum & vile mancipium, & in lupanaribus proſtitutã; tantò nunc ampliùs ad eam reuerſus ſum: quia egit pœnitẽtiam, & ædificauit Templum meum, in quo habitabo in medio illius. Et voca- *Pœnitentia fructus.* bitur ciuitas veritatis, quæ antea dicebatur vrbs mendacij, de qua & *Pœnitentia fructus.*

 in Iſaia

Iſa.1.F. in Iſaia ſcriptum eſt: Veritas dormiuit in ea, nunc autem homicidæ. Vocabitur autem & mons Domini omnipotentis, mons ſanctificatus: In quo, Templo inſtaurato, immolatur victimæ, cærimoniarum ordo ſeruatur. Hæc iuxta hiſtoriam.

Ex datis danda ſperare iubet Omnipotens. Menſe vndecimo anni
Suprà 1. C.16. ſecundi Darij pollicitus fuerat Dominus ſe reuerſurum ad Hieruſalem in miſericordijs: modò die quarta noni menſis anni quarti ſe reuerſum docet; tanta enim diligētia, Dei gratia, exoptatiſſima Templi fabrica in mōte Sion creuit, vt iam-iam extrema ei manus imponenda crederetur. Cùm igitur adeò citò fauſtéque promiſſa ſupra omnem ſpem exoluere cœperit, reliquum eſt, vt cętera procul dubio animæquiores effecti adimplenda ſibi perſuadeant: illudq; ſit adhuc ſignum, quia memoria teneo, ac denuo promitto.

e. *Et habitabo in medio Hieruſalem:* in ea factus homo, ad ei opitu-
Rupert. landum; ita vt ipſa Hieruſalem, & omnis qui legem & verbum Domini, quod de ipſa exibit, non incredulus audierit, dicat, & veraciter
Ioan.1. dicere poſſit, quia Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriā quaſi Vnigeniti à Patre, plenum gratię & veritatis. Perinde, *Et vocabitur,* ait, *Hieruſalem ciuitas veritatis,* videlicet pro parte electorum, Prophetarum, atque Apoſtolorum, & omnium iuſtorum, qui ex illa gente fuerunt, vel ſunt, vel erunt, quorum de carne homo factus, habitabo in medio Hieruſalem: vnde & ipſa vocabitur & erit ciuitas veritatis, id eſt, ciuitas vel terra, vnde
Pſal.84. Veritas oriri dignata ſit; iuxta quod Pſalmiſta prædixit: Veritas de terra orta eſt, & Iuſtitia de cælo proſpexit. Vel ſi mauis, vt ciuitas veritatis, hoc eſt, vera dicenda ſit. Subſtantiua namq; adiectiuorum
a Mons Domini. vicem apud Hebræos ſubeunt. Atque tunc ſenſus erit: Tot bonis af-
P.Hier. fluet, vt vera ciuitas appellanda ſit; vtpote omnibus, quæ ad veram
b Pſ.124. ciuitatem conſtituendam faciunt, abundans. Rectè igitur vocabitur
A.1. ciuitas veritatis, &, [a]mons Domini exercituum, mons ſanctificatus;
c Pſ.47. de quo videlicet monte dicitur: [b]Qui confidunt in Domino, ſicut
A.2. mons Siō. &: [c]Magnus Dominus, & laudabilis nimis, in ciuitate Dei
d Iſaiæ 2. A. noſtri, in monte ſancto ſuo. De quo [d] Iſaias [e] Mihcæaſque clamitant:
e Mich. In nouiſſimo dierū erit mons Domini præparatus in vertice mon-
4.A.1. tium, & ſublimis ſuper colles, & fluent ad eum omnes populi, & pro-

peràbunt

perabunt gentes multæ, & dicent: Venite, aſcendamus in montem Domini, & ad domum Dei Iacob. De hoc monte & de hac ciuitate & Apoſtolus Paulus ſacrata oratione diſputans ait: Acceſſiſtis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Hieruſalem cæleſtem, & multorum Angelorum millia, & Eccleſiam primitiuorum, qui ſcripti ſunt in cælis. Mons itaque Sion, verè mons ſanctitatis & ſanctificatus, vbi ille, qui declaratus eſt Filius Dei in virtute, ſecundùm ſpiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum, ſanctificantia iuſtificantiaque nos gratiæ collatione Sacramenta in cœna poſtmodum inſtituit. Quaſi tantæ felicitatis præludia carnalibus indicans ſermo diuinus, & quaſi cum pueris, vt eos mulceat, balbutiens pater grandæuus, *Heb. 12. F. 22.* *Rom. 1.*

TEXTVS.

Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc habitabunt ſenes 105.
& anus in plateis Hieruſalem: & †viri baculus in manu *† Del. o.*
eius, præ multitudine dierum. Et plateæ ciuitatis com- *Hier. 33.*
plebuntur infantibus & puellis ludentibus in plateis
eius.

PARAPHRASIS.

Tanta, inquit, erit reuerſo me in Sion, & habitante in medio Hieruſalem, rerum omnium proſperitas, & bellorum quies atque tranquillitas, vt nullo hoſte remanente, vſque ad vltimam ætatem in vtroque ſexu ſenilis ætas perueniat, & trementes artus baculo regente ſuſtentent; plateæ quoque ciuitatis impleantur pueris puelliſq́ ludentibus. Hoc autem fieri ſolet, quando ſecuritas & profunda pax vrbium eſt, vt gaudium ciuitatum luſibus & choreis ætas laſciua concelebret. *P. Hier.*

COMMENTARIA.

PErpulchra, eaque multa, toto hoc capite iuxta anagogem Pater Hieronymus (à quo cæteri) edocet: ne moroſi videamur, eum conſule. Verùm dum ciuitatis plateas virtutes eſſe declarat, per quas ſponſa [a]circuit, vt ſponſum inueniat; ne tibi difficultatem pariat, quòd [b]arcta dicatur via, quę ducit ad vitam: arcta eſt enim, quia in ea diffi- *a Cant. 3. b Mat. 7. Dion. Carth.*

difficillimè perſiſtitur; & itidem lata, quoniam veluti via regia omnes capere poteſt, & ex charitate vniuerſos, adhuc & infenſiſſimos quoſque amœniſſimè complectitur. Nónne hæc erunt?

TEXTVS.

Hæc dicit Dominus exercituum: Si videbitur difficile in oculis reliquiarum populi huius in diebus illis, nunquid in oculis meis difficile erit? dicit Dominus exercituum.

PARAPHRASIS.

P. Hier. *Si vobis, qui eſtis reliquiæ captiui populi, vel difficile vel impoſsibile videtur eſſe quod ſpondeo, vt in diebus illis, quibus ædificanda eſt Hieruſalem, tanta felicitas ſit: nunquid in conſpectu Domini aut difficile erit, aut impoſsibile, quia hæc futura meo ore promittit Omnipotens?* *Mar. 10.* *Hier. 32.* *Quæ enim apud homines impoſsibilia ſunt, apud Deum poſsibilia ſunt.*

COMMENTARIA.

Pſ. 112. HAec quidem Omnipotentis eſt conditio, à terra inopem ſuſcitare, & de ſtercore pauperem erigere; vt collocet eum cum Principibus, & ſolium gloriæ teneat: ſicuti Saulem, Dauidem, Ioſephum, & Mardochæum, & Eſther: vt diuinæ id gratiæ, non humanæ tribuant induſtriæ. Rebus iam deſperatis adeſt. Citra miraculũ tantam reſtitutionem, quantam Dominus eſt pollicitus, vbi tanta cernitur rerum omnium deſtitutio, ne cogitare quidem eſt. Ne ergo diffidant, & initio dum prædicit, & in fine dum confirmat, ſe omnipo- *Luc. 1.* tentem eſſe inculcat exercituum Dominum, apud quem non erit impoſſibile omne verbum.

Hebræa lectio ſic ad verbũ habet: Sic dicit Dominus exercituum: Quod mirificatur in oculis reliquiarum populi huius in diebus illis, etiam in oculis meis mirificabitur, dicit Dominus exercituum. Ac ſi diceret: Quod miraculoſum apparet hominum iudicio, meo quoque tale erit: ipſeq;, miraculis editis, quæ locutus ſum vniuerſa perficiam; *Mat. 21.* ita vt illud decantent: A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris. Propterea

TEX-

TEXTVS.

Hęc dicit Dominus exercituum: Ecce ego ſeruabo populum meum de terra Orientis, & de terra occaſus ſolis. Et adducam eos, & habitabunt in medio Hieruſalem: & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum [b] in veritate & in iuſtitia.

PARAPHRASIS.

Sic dicit Dominus omnipotens: Miraculoſè ego ſaluum faciam populum quem elegi ab omnibus mundi oris. Et traham eos, vt Hieruſalem, & eius filiam Eccleſiam, extra quam non eſt ſalus, incolant: méque citra ſimulationem & hypocriſim in fide ac iuſtificatione perſeuerantes colent; & ego ero illis Deus verax & iuſtificans, ſtando promiſſis, & iuſtificando eos per fidem, quæ per dilectionem operatur. Vatabl.

COMMENTARIA.

HAec autem impleta ſunt ex parte ſub Zorobabel & Ieſu, quando Dei populus reuerſus eſt de captiuitate, & habitauit in Hieruſalem, & vocatus eſt Dominus, Deus eorum: & nunc pleniùs implentur ſub Domino Saluatore in Eccleſia, quæ eſt vera Hieruſalem, inde ſuam ducens originem, cùm ex omnibus mundi partibus veniunt ad fidem; ſicut & Dominus in Euãgelio: Multi autem venient ab Oriente & Occidente. Quod verò dicit, a. Remig. ex Patre Hier. Matt.8.

In veritate & iuſtitia, hoc ſignificat, quòd veteris Legis vmbra diſcedat, & Euangelij veritas veniat: nequaquam in iuſtitia Iudæorum, ſed in iuſtitia Chriſtiana. Ipſe enim Dominus veritas eſt, atque iuſtitia; de quo legimus: Veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cælo proſpexit. Vnde & in quartodecimo Pſalmo iuſtitia ſimul & veritas nominantur: Qui ambulat ſine macula, & operatur iuſtitiam, & loquitur veritatem in corde ſuo. b. P. Hier. Pſal.84. C.12. Pſal.14.

Meritò non ſine miraculo hæc in Eccleſia habitatorum vndique conuocatio facienda prædicitur: ſicut & factum eſt tanta miraculorum copia, quam qui negauerint, omnium quæ prædicantur maximum, velint, nolint, confiteri cogãtur neceſſe eſt: quo nempe modo Miracula. D. Thõ. contra Gentes.

ſine miraculis fides vnius cruce appenſi, humano cõtraria appetitui, toto reluctante mundo, per pauculos illiteratos, piſcatoriæ artis exercitio ſibi ad victum tenuiſſimum neceſſaria comparãtes, ludibrijs ac ſpectaculis diriſque tormentis conſumptos, adeò inualuit, vt Orbis Satrapæ ac Reges Chriſto nomina dederint, & ad piſcatoris tumulum genua flectantur Imperatoris? Nónne reuera mirificatus eſt, vt hoc loco profatus eſt omnipotẽs exercituum Dominus? Vt quid enim toties hoc ſe prænotat vocabulo? Quid ei multò deteriori rurſus captiuitate in ſęcula puniẽdi populi cum Vrbe ac Templo nunc adeò curæ eſt reſtauratio? nónne vt iuxta Abrahæ atq; Dauidi promiſſa ex eorum genere natus, tot miraculis atque portentis, quæ nemo alius fecit, electos ſuos ab Oriente & Occidente acciret, vt cum Abraham, & Iſaac, & Iacob læti recumberent? Idcirco

TEXTVS.

Hęc dicit Dominus exercituum: Confortentur manus veſtrę, qui auditis in his diebus ſermones iſtos per os Prophetarum in die qua fundata eſt Domus Domini exercituum, vt Templum ædificaretur.

PARAPHRASIS.

Sic dicit Dominus omnipotens: Strenuè in Templi opere perſeuerate vos, qui auditis in diebus iſtis verba iſta ex ore Aggæi & Zachariæ Prophetarum, qui fuerunt ab eo die, quo iacta ſunt fundamẽta Aedis Domini omnipotentis, & quo Templum cœpit ædificari.

COMMENTARIA.

Cohortatur Dominus Iudæos, vt ex priorum veritate, his, quæ in futurum promittuntur, accommodent fidem, & confortent manus ſuas, nequaquam Medorum impetum & impedire cupientium per circuitum nationum inſidias, aut Perſarum Regum inconſtantiam formidantes; & confortentur per os Prophetarum ex die quo Templi fundamenta ſunt iacta, vſque ad diem quo ſuperædificatum eſt Templum; & audiant quæ ſequuntur.

TEXTVS.

Siquidem ante dies illos merces hominum non erat, nec merces iumentorum erat; neque introëunti neque exeunti erat pax præ tribulatione:& dimiſi omnes homines, vnumquemque contra proximum ſuum.

PARAPHRASIS.

Quoniam, antequam Templum extrueretur, hominum & iumentorum labor irritus erat & inanis, & quaſi maledictus à Deo lucrum minimè referebat: & qui intrabant, & qui abibant, anguſtijs premebantur; & permittebam vt homines alij in alios, quamuis ſocios, inſurgerēt.

COMMENTARIA.

HVnc ſenſum alijs verbis Aggæus Propheta comprehendens, ait: Et nunc ponite corda veſtra à die hac & ſuprà, antequam poneretur lapis ſuper lapidem in Templo Domini. Cùm accederetis ad aceruum viginti modiorum, & fierent decem; & intraretis ad torcular, vt exprimeretis quinquaginta lagenas, & fiebant viginti: Percuſſi vos vento vrēte & aurugine, & grandine omnia opera manuum veſtrarum: & non fuit in vobis, qui reuerteretur ad me, dicit Dominus. *Agg. 2. C. 17.* *Penuria non edificanti Domini Templū.*

Quòd ſi conuertamur ad Chriſtum, & Templum eius efficiamur, ſtatim audiemus Apoſtolum proclamantem: Vnuſquiſque accipiet propriam mercedem iuxta opus ſuum: imò & multò magis abundantiam ſpiritalium bonorū accipiet ex hac Domini voce, qua felicitatem ædificantibus Templum materiale promittit, inquiens: *P. Hier.* *1. Cor. 3.* *B.* *Merces ædificāti.* *Vatabl.*

TEXTVS.

Nunc autem non iuxta dies priores ego faciam reliquijs populi huius, dicit Dominus exercituum, ſed ſemē pacis erit: vinea dabit fructum ſuum, & terra dabit germen ſuum, & cæli dabunt rorem ſuum: & poſſidere faciam reliquias populi huius vniuerſa hæc.

PARAPHRASIS.

P.Hier. *Nunc autem quia Templum proſpere conſtruitur, nequaquam faciam, vt priùs feceram, his, qui de Babylonica reuerſi ſunt captiuitate: ſed erit vbiq; pax & gaudium: & ariditatem ac famem priſtini temporis abundantia futura compenſabit. Vinea enim dabit fructum ſuum, & torcularia omnia complebuntur: terra lætis ſegetibus veſtietur, & irrigantibus pluuijs ac rore nocturno omnia pullulabunt: vniuerſa, quæ dixi, faciam reliquias populi mei poſſidere.*

COMMENTARIA.

Agg. 2. C. 19. IN eandem ſententiam proſequitur immediatè Aggæus: Ponite corda veſtra ex die iſta & in futurum, à die viceſima & quarta noni menſis: à die qua fundamenta iacta ſunt Templi Domini, ponite ſuper cor veſtrum. Nunquid iam ſemen in germine eſt: & adhuc vinea, & ficus, & malogranatum, & lignum oliuæ non floruit? Ex die iſta benedicam.

TEXTVS.

106. Et erit: ſicut eratis maledictio in Gentibus, domus Iuda, & domus Iſrael, ſic ſaluabo vos, & eritis benedictio: nolite timere, confortentur manus veſtræ. Quia hæc dicit Dominus exercituum: Sicut cogitaui vt affligerem vos, cùm ad iracundiam prouocaſſent patres veſtri me, dicit Dominus *, & non ſum miſertus: ſic conuerſus cogitaui in diebus iſtis, vt benefaciam domui Iuda & Hieruſalem: nolite timere.

*Exercituū 5. M S.H. C.G.

PARAPHRASIS.

Et forte mutata fiet, vt ſicut alicui malè imprecantes aiebant, Sit tibi ſicut Iudæis; ita bene precantes dicant, Sit tibi ſicut Hebræis. Ne paueatis, confortetur cor veſtrum: omnipotens enim ego ſum, qui hæc loquor: ex ijs, quæ me ex iuſtitia comminante ſenſiſtis, ad ſperanda quæ modò ex miſericordia polliceor, aſſurgite: vtq; illa percipere, ac diu, imò ſemper, habere poſſitis; quæ replico in beneficentiæ ſignum præcepta ſeruate.

TEX-

TEXTVS.

Hæc ſunt ergo verba quæ facietis: Loquimini veritatem *Eph.4.* vnuſquiſq, cum proximo ſuo: veritatem & iudicium *F.25.* pacis iudicate in portis veſtris. Et vnuſquiſque malum contra amicum ſuum ne cogitetis in cordibus veſtris: & iuramentum mendax ne diligatis. Omnia enim hæc ſunt quæ odi, dicit Dominus.

PARAPHRASIS.

Iſti ſunt igitur ſermones, quos non tantùm audire, verùm etiam eniχiſſimè opere complere debetis: Deponentes mendacium, loquimini adinuicem vera: vosq́, iudices in curijs veſtris, quas in vrbium portis ex- *Deu.16.* *ercetis, veram, & non captioſam, ſeu obſcuram, vnde lites aliæ ſubinde* *Pſ.126.* *oriantur, diſcordes pacificare curantes, proferte ſententiam. Nemo ad culpæ ſeu afflictionis malitiam aliquem pertrahere cogitet: & iuramentum mendax deteſtemini. Quoniam omnia iſta ſunt, quæ odio habeo, dicit Dominus.*

COMMENTARIA.

ACcuratè locum indicat, vbi omnis exhibitę atq; promiſſæ Templi ac Vrbis proſperitatis omnino rurſus, imò peiùs abolendæ *Luc.21.* latet periculum, vt cauere ſtudeant; néue Dominum fœdifragum fuiſſe imaginari poſſint. Veritatis enim & iudicij immemores, ex malitia, & inuidia, falſiſq́ue illud facturi erant. Captabūt in animam *Pſal.93.* iuſti, & ſanguinem innocentem condemnabunt. Quapropter non relinquēdus erat lapis ſuper lapidem in Templo, Vrbſq́ue ad terram proſternenda. His ergo pollicitationibus ac monitis præmiſſis, modò de ieiunijs ſactæ legationi, pluſquam fuerat quæſitum, reſpōdet: *Sup.c.7.* tantùm enim de ieiunio quinti menſis & ſeptimi iuxta Septuaginta legati conſulebant, ſeruandúmne adhuc.

TEXTVS.

Et factum eſt verbum Domini exercituum ad me, † dicēs: *† Id eſt, ad dicendum.* Hæc dicit Dominus exercituum: Ieiunium quarti, &

 ieiunium

ieiunium quinti, & ieiunium ſeptimi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium, & in lætitiam, & in ſolennitates præclaras: veritatẽ tantùm & pacem diligite.

PARAPHRASIS.

Multis interpoſitis, quæ facerent, & quæ ſperarent, ex perſona Domini Propheta ſatisfacit. Ieiunium quarti, & quinti, & ſeptimi, & decimi menſis domui Iuda & Hieruſalem in dies feſtos & epularia ſacrificia vertetur, & gaudium. Veritatem tantùm Deus quærit & pacem.

COMMENTARIA.

P. Hier. — Exodi 32. F. — Hier. 52. B. — Nū. 14. — a 4. Regū 25. G. — Hier. 39. B. & 41. A. — b Ezech. 33. E. — Hier. 52. C. — Hugo Cardin. — Quatuor temporū & Quadrageſimæ ieiunium.

IEiunium quarti menſis, qui apud Latinos vocatur Iulius, die ſeptima & decima eiuſdem menſis, illud arbitrantur Hebræi, (Vatablus neſcio quibus Rabbinis occurrit) quando deſcendens Moyſes de monte Sina tabulas Legis abiecerit atque cõfregerit; & iuxta Hieremiam muri primùm rupti ſint ciuitatis. In quinto menſe, qui apud Latinos appellatur Auguſtus, cùm propter exploratores terræ ſanctæ ſeditio orta eſſet in populo, iuſſi ſunt montem non aſcendere, ſed per quadraginta annos longis ad terram ſanctam circuire diſpendijs, vt exceptis duobus, Caleb & Ioſue, omnes in ſolitudine caderent. In hoc menſe & à Nabuchodonoſor, & multa poſt ſæcula à Tito & Veſpaſiano, Templum Hieroſolymis incenſum eſt, atq; deſtructum: capta vrbs Bethel, ad quam multa millia confugerãt Iudæorum: aratum Templum in ignominiã gentis oppreſſæ à Tito Annio Ruſo. In ſeptimo verò, qui apud nos dicitur October, occiſus eſt [a] Godolias, & Iudæ tribus ac Hieruſalem reliquiæ diſſipatæ. Menſe decimo, qui apud nos Ianuarius nominatur, eò quòd ianua ſit anni, atque principium; [b] Ezechiel in captiuitate poſitus audiuit, & cunctus populus captiuorum, quinto menſe Templũ eſſe ſubuerſum. Locus hic quatuor temporum ieiunijs fauet: quæ Martio, Maio, Septembri, ac Decembri, quaſi pro totius temporis primitijs ſunt inſtituta. Iudæi quauis prima die menſis quaſi pro primitijs ieiunabant. Sed ne ipſorum ritum ſeruare videamur, ipſos duodecim dies in quatuor partimur tempora, & pro primitijs exoluimus; ſicuti pro decima totius temporis parte Quadrageſimam ieiunamus.

Hoc

Hoc eſt igitur omne quod dicitur: Dies planctus & ieiuniorum, quos hactenus habuiſtis in luctum, ſciatis vobis, quia cogitaui vt benefaciam Ieruſalem, & domui Iuda, in lætitiam & gaudium & ſollennitates eſſe vertendos: ita dumtaxat, ſi veritatem diligatis, & pacem; ſi priuatim & publicè diſſidia vitaueritis. Veritati ſoli aſſueſcite intellectu, & paci voluntate, vt venienti illi, qui veritas prima eſt, vt teſtimonium perhibeat veritati, ipſi adhæreatis, & veritas liberabit vos. Væ enim, ſi de vobis & ille conqueretur: Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? En quoties Dominus, quaque perſuadendi vi, ſolam cum Deo, cum proprijs conſcientijs, & cum hominibus pacem in affectu, ſolamque in intelligentia veritatem expoſtulat; ne duriori denuo captiuitate damnet: quin ideo in bonos celebreſque conuentus lugubria ieiunia ſe conuerſurum ſpondet, vt ſoli veritati ac paci auſcultent; ad vtramque ſtabiliendam ipſe tanquam ſpōſus de thalamo ſuo procedet, ſponſique filios, [a]donec cum ipſis ſponſus erit, à ieiunijs abſoluet; & [b]quemadmodum gallina pullos, ſic innumeros ſub protectione ſua populos congregabit. Attende.

Veritas & pax. *Ioan. 18.* *Ioan. 8.* *Pſal. 44.* *Pſal. 18.* [a]*Mat. 9.* [b]*Mat. 23*

TEXTVS.

Hæc dicit Dominus exercituum: Vſquequo veniant populi, & habitent in ciuitatibus multis, & vadant habitatores vnus ad alterum dicentes: Eamus, & deprecemur faciem Domini, & quæramus Dominum exercituum, vadam etiam ego. Et venient populi multi & gentes robuſtæ ad quærendum Dominum exercituum in Hieruſalem, & deprecandam faciem Domini.

PARAPHRASIS.

Hæc ait virtutum Dominus omnipotens: Ieiunium quarti, & quinti, & ſeptimi, & decimi menſis in ſollennitates optimas commutabitur: in tantum, vt ciuitates Iudææ, quæ priùs deſertæ erant, frequenti habitatore celebrentur; & vna ciuitas pergat ad alteram, & ſe mutuò cohortentur, & dicant: Eamus, & cum Meſſia gratiam ineamus, & quæ- *T. Hier.*

ramus

TEXTVS.

Hæc dicit Dominus exercituum: In diebus illis,in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium,& apprehendent fimbriam viri Iudæi,dicentes: Ibimus vobiſcum; audiuimus enim quoniam Deus vobiſcum eſt.

PARAPHRASIS.

In illo igitur tempore, & in illis diebus, apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium fimbriam viri Iudæi (Chriſti nempe, ſeu Apoſtoli eius) dicentes: Ibimus vobiſcum. *P.Hier.*

COMMENTARIA.

VBi manifeſtiſſima prophetia eſt, & de Chriſti atque Apoſtolorum eius prædicatur aduentu, & fide vniuerſarum Gentium, nihil ampliùs requiramus. Tunc igitur magna populorum frequentia ſummiſque votis tangere feſtinabunt; ita vt opprimere videantur Chriſtum. Hoc ſanè illius verbi, *apprehendent*, repetitio, iuxta Hebræi ſermonis phraſim, indicat, rei nempe certitudinem ac deſiderium. Cumque apprehenderint eum, cupient eius hærere veſtigijs, quoniam Deus cum eo ſit. *P.Hier.* *Gentium vocatio.* *Luc.6.*

Numerus autem denarius omnes, qui cenſentur vocabulo Chriſtiano, demonſtrat. Iota enim litera, ex qua ſumit nomen Saluatoris exordium, non ſolum apud Græcos, ſed & apud Hebræos denarium numerum ſignificat! [a]Adde, quòd tot Dei miſericordia contenta fuiſſet, & propter tot, id eſt, propter decem pepercíſſet, ſi decem iuſtos in Sodomis inueniſſet. Nam vſque ad hunc numerum miſerator deſcēdit, [b]Dimittam, inquiens, omni loco propter quinquaginta: non delebo, ſi inuenero quadraginta quinque: non percutiam propter quadraginta: non faciam, ſi inuenero ibi triginta: non interficiam propter viginti: non delebo propter decem. Vlteriùs non deſcendit. Igitur dicendo, Decem homines apprehendent fimbriam viri Iudæi, tot intelligi vult, quot idem vir Ieſus Chriſtus ſecundùm carnem Iudæus ex omnibus linguis Gentium vocare, iuſtificare, & *Denarius numerus.* *P.Hier.* *Iota pro decem.* *Nomen Ieſu.* [a]*Rupert.* [b]*Gē.18.*

CC magni.

Rom. 8. magnificare venit, quot ante ſæcula præſciuit & prædeſtinauit Deus conformes fieri imaginis Filij ſui. Iuxta hunc ſenſum alibi quoque omnis electio, decimatio; & omnis electus, ſiue iuſtus, rectè dici-
Iſaiæ 6. tur decimus. Apud Iſaiam, Et multiplicabitur, ait Dominus, quæ derelicta fuerat in medio terræ, & adhuc in ea erit decimatio. Et in
2. Mac. 5. D. libro Machabæorum ſecundo ita ſcriptum eſt: Iudas autem Machabæus, qui decimus fuerat, ſeceſſerat in deſertum locum. Hinc obi-
Mar. 16. ter aduertes, iure carpi à Domino vndenarium in diſcipulis nouiſſimè recumbentibus numerum, quaſi primùm à denario exorbitantem, ac fide penè elangui non certatim apprehēdentem ſubitò fimbriam, carnis ſcilicet Chriſti reſurrectionem.

CAPVT NONVM.

TEXTVS.

107. Onus verbi Domini in terra Hadrach & Damaſci requiei eius: quia Domini eſt oculus hominis, & omnium tribuum Iſraël.

PARAPHRASIS.

Mat. 11. D. 29. 30 *Onus Euangelij leneHebræus ac Gentium populus quaſi iugum ſuaue ſubibit: ſiquidem, citra perſonarum acceptionem, ad Dominum oculus hominis & omnium tribuum Iſraëlis dirigetur.*

COMMENTARIA.

Vatabl. P. Hier. Gentium fides. Propheta hîc prædicit fore vt omnes Gentes ſubiugentur verbo Domini: omnis enim hæc viſio, ſiue pondus, & onus verbi Domini, vt interpretatus eſt Aquila, ad vocationem Gentium & extructionem Eccleſiæ pertinet, quam clariùs hîc Vates ſubnectit, ne præmiſſa ſuperiori capite de colonorum frequentia, vrbiſque Hieroſolymitanæ amplitudine, ad eam, quæ in Palęſtina ſita eſt, Hieruſalem, craſſi rudeſque referrent; Prophetiſque detraherent, vtpote non vera prædicentibus, dum nil tale poſteri in ea ciuitate conſpicerent.

Poſtquam promulgatum fuerit Euangelium, eius onere detrectato nulli ad ſalutem aditum patêre demonſtrat hoc loco Vates, dum illud

illud Onus appellat. Onus namque ſententiam latam in aliquem, illíque impoſitam, nullo conatu frangendam, nulloque pacto, quin perferatur, declinandam indicat. Igitur ſacroſancti Chriſti Euangelij Gentibus enuntiandi legem in omni Syria (vbi Iudæa eſt) primùm promulgandam iubendamque, atque deinde quaſi onus Apoſtolicis impoſitum humeris in alias orbis oras deferendam, hac phraſi Propheta ſignificat. Et eſt ordo verborum iuxta Septuaginta:

Onus eſt ineuitabilis ſententia.

Euangelij promulgatio.

Aſſumptio verbi Domini, acuti in peccatores, mollis in iuſtos. Hadrach quippe hoc reſonat ex duobus integris nomen cõpoſitum, Had, acutum; Rach, molle tenerumque ſignificans; & non, vt malè à quibuſdam legitur, Sedrach. Quidam referunt Hadrach ad populum Iudæorum, Damaſcum ad vocationem Gentium. Vnde pondus ſiue aſſumptio verbi Domini fit in terra Hadrach, ſuper quam & auſteritatem ſuam Dominus exercuit & clementiam: auſteritatem in eos, qui credere noluerunt; clementiam in illos, qui cum Apoſtolis ſunt reuerſi. Damaſcus autem propriè requies Domini eſt; iuxta illud quod ſcriptum eſt in Iſaia: Et erit requies eius honor. Si quidem antequam ſciret puer eligere bonum aut malum, & vocare patrem aut matrem; accepit virtutem Damaſci, & ſpolia Samariæ. Vnde & Damaſcus in linguam noſtram vertitur ſanguinem bibens, aut ſanguis cilicij: vt prior interpretatio cruentum populum ſignificet, ſecunda crudelitati eius pœnitentiam copulatam.

D. Hier.

Iſa. 8. A.

Quòd autem Latio ſermone ſuſtinere onus dicimus, verbo ad deferentem tranſlato, hoc Hebraicè, ad onus ipſum verbo relato, onus quieſcere dicitur. Alij exponunt, Et Damaſcus erit requies eius: id eſt, erit habitatio eius per fidem. Euangelium itaque requieſcet, ſeu ad requiem ſuam erit Damaſci, apud Gentes ſcilicet; merum verò onus graueque pondus Hebræis. Seu erit verbum in terra Auſtrali, & Damaſcus conuertetur, vt ſit pauimẽtum domus diuinitatis eius. Tantæque rei ea ratio eſt: Quia Domini eſt oculus hominis: oculus enim hominis de virgine nati, eſt oculus Domini, cuius eſt verbum Euangelij, cuiuſque ſunt omnes tribus Iſraëlis, hoc eſt, mundi nationes; quare illas æquè reſpicit, eiſque prouidet: cùm iam oculus hominis ſit oculus Domini, & oculus Domini (illuminans omnem hominem veniẽtem in hunc mundum, verè lux mundi, Patris Sapien-

Vatabl.

Ionathas paraphraſtes antiquus.

Oculus Chriſti Dei & hominis.

Ioan. 1.

Ioan. 8.

tia,quæ cuncta gubernat omnipotens, cui propterea ſceptrum oculo prægrandi in ſummitate præfulgens Aegyptij dicabant) oculus verè ſit hominis; quapropter accuratiùs iam ſicut videt homo, & ipſe videns,noſtrũ expertus figmentũ,toti naturæ proſpicit humanæ:quia ergo oculus hominis iam eſt oculus Domini,& Domini omniũ tribuum Iſraël,hoc eſt,Iudæorum ac Gentium;reliquum eſt,vt in omni loco dominationis eius bonis ad requiẽ, prauis ad onus, futurum ſit ipſius Domini verbum & Euangelium.

Huic fauet enucleationi,quod nonnulli legũt:Quia Dominus eſt oculus hominis: & Hebraicè habetur, Quia Domino oculus Adę. Quid clarius? Domino eſt oculus Adæ: cæleſtis nempe Adami oculum Dominus Patris Verbum habet: Domino,inquam, omnium. omnibus itaque conſulet, emiſſo Euangelij ſui eloquio. En vbi ſe vniuerſi Dominum promulgauit,Euangelij onus Apoſtolicis compoſuit humeris toto terrarum orbe deferendum. Data eſt mihi omnis poteſtas; euntes ergo docete omnes gentes.Quia iam oculus Domini eſt oculus hominis, ſequitur, vt & deinceps multò peculiariùs ſit etiam oculus & prouidentia omnium tribuum Iſraël.

Mat.28.

Prouidentia Chriſti.

Vatabl.

Vatablus autem vertit: Quoniam ad Dominum oculus hominis,& omnium tribuum Iſraëlis,dirigetur: quaſi dicat,inquit, Futurum eſt, vt omnes Gentes abiectis idolis conuertantur ad Deum, & Chriſtum eius: pro,ad Dominum, Chriſtum interpretatur.

Poterit etiam hoc pacto exponi: Quia oculus hominis, Adæ primi parentis pro tota poſteritate ſua, ſiue oculus cuiuſuis hominis, & præſertim oculus omnium tribuum Iſraël, eſt Domini: quia oculi omnium ſemper ad Dominum, in eoque ſperant, ipſumque votis omnibus expetunt. Quòd autem ſuperiùs omnium tribuum Iſraëlis nomine vniuerſas hominum nationes explicuerimus, nemo qui vel à limine,vt aiunt, ſacras literas ſalutauerit, ibit inficias. Ait namque Dominus Iacobo: Non vocaberis vltrà Iacob,ſed Iſraël erit nomen tuum: & appellauit eum Dominus Iſrael,dixitque ei: Ego Dominus omnipotens, creſce & multiplicare: gentes & populi nationum ex te erunt; Reges de lumbis tuis egredientur,&c. Manifeſtũq; eſt, iu lum electũ̃nque omnem Principẽ eſſe cum Deo contra omnia aduerſariorum tentamenta præualentem: idque Iſraelis nomen oſten-

Pſal.24.

Iſrael pro omnibus nationibus.

Gen.35.

D.Hier.

oſtendit. Præterea, cùm duodecim Iſraelis tribus, orto ſub Roboam ſchiſmate, in duas fuerint factiones diſſectæ; tribúſque Iuda & Beniamin cum Dauidis regia Dei legem Templúmque coluerint, decem verò tribus reliquæ, ſicut à ſuo Rege, ita & à vero Deo ſenſim defecerint, & ad idola ſeſe transfuderint; hinc duæ tribus Iudæum, decem autem Gentilem populum deſignãt: cumque omnes hoc loco recenſeantur, dilucidum fit, cunctas mundi regiones intelligi; ſicuti & vbi duodecim tribus ab Apoſtolis iudicandas hic oculus Domini ſecum eſſe tradit, quas ordinatim Euãgelico ſuppoſuiſſe oneri dorſa nouimus, Damaſcumque non vltimo loco, Ieroſolymitanæ perſecutionis occaſione, illuc Euangelio delato, cui Saulus Domino ei oſtenſuro, quanta eum pro hoc onere ſuſtinendo pati oporteret, intrepidè ſua colla ſubiecit, Damaſcíque primùm onus hoc venditauit. Hac igitur de cauſa Propheticus hîc ſpiritus alias ſubdit viciniores prouincias, eáſque ſeptem, hoc numero vniuerſitatem præ ſe ferens, ſapientia, ſæculíque prudentia, potentiaque celeberrimas, humillimè ipſimet Euangelio nomina daturas, inquiens: *Schiſma.* *Mat. 19.* *Act. 7. & 9.* *Rupert.*

TEXTVS.

Emath quoque in terminis eius, & Tyrus, & Sidõ: aſſumpſerunt quippe ſibi ſapientiam valde. Et ædificauit Tyrus munitionem ſuam, & coaceruauit argentum quaſi humum, & aurum vt lutum platearum. Ecce Dominus poſſidebit eam, & percutiet in mari fortitudinem eius, & hæc igni deuorabitur.

PARAPHRASIS.

Hamath etiam, quæ nunc Syriæ cæles eſt ciuitas, & Tyrus, & Sidon erunt in terminis Damaſci, ſiue in terminis terræ Hadrach, vt credant in Dominum Saluatorem: quia antequam crederent, ſingulariter humanam ſibi ſapientiam aſcripſerunt. Et Tyrus quidem arcis extructione, auri argentiq́; immenſa coaceruatione, ſeſe inexpugnabilem cenſuit. At verò in præſagium quòd eam Euangelio Dominus ſubmittet, in mari contiguo terra oppleto per Alexandrum Macedonem, robur illius proſternet, eamq́; flammis abſumet. *P. Hier. & Interlinearis.*

COMMENTARIA.

Rupert. IGitur ne qua tribus Iſrael aduerſus hominem Gentilem glorietur, Emath quoque, ait, in terminis eius, & Tyrus, & Sidon, Aſcalon, Gaza, Accaron, & Azotus: id eſt, non minùs Gentium quàm Iudæorum vnus idemque eſt Deus. Aſſumpſerant quippe ſibi ſapientiam olim vanam, nunc autem veram. Olim denique Tyrus, id eſt, quælibet gens, ædificauit munitionem ſuam, videlicet decepta, & deinceps per inanem philoſophiam; ecce autem aſſumpſit veram ſapientiam, quando vel ex quo apprehendit (vt iam dictum eſt) viri Iudæi fimbriam, ſicut Ruth Moabitis illius Booz. Olim (inquam) coaceruauit argentum quaſi humum, & aurum vt lutum platearum; ecce autem vt comprobato, quòd aurum ſapientiæ eius lutum, & argentum eloquentiæ eius fuerit humus, Dominus poſſidebit eam, & percutiet in mari fortitudinem eius, & hæc igni deuorabitur: id eſt, quicquid in ea priùs viuebat, occîdet & deſtruet baptiſmo aquæ ac Spiritus. Nam per mare aqua baptiſmi, & per ignem Spiritus rectè intelligitur, per quæ hominis ſiue gentis fortitudo percutitur atque deuoratur, quando depoſita ſuperbia vetuſti hominis in humilitate noui hominis Ieſu Chriſti, id eſt, in morte eius, baptizatur. Nam quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Aduerſus idolatrię munitiones Apoſtolus loquitur: Nam arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed potentia Deo, ad deſtructionē munitionum, cogitationes deſtruentia, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei. Et ſub perſona Niniue, quæ interpretatur ornata vel pulchra, (nihil enim mundo ornatius eſt) Dei per Prophetam cōtra mūdi homines ſermo dirigitur: Et tu inebriaberis, eriſque deſpecta; & quæres auxilium ab inimico: omnes munitiones tuæ ſicut ficus cum groſſis ſuis: ſi concuſſæ fuerint, cadent in os comedentis. Et Tyrum igitur & Sidonem Dominus poſſidebit; cùm antè percuſſerit fortitudinem earum in ſalſiſſimo & amariſſimo mari huius ſæculi: & ne quid in eis priſtinæ remaneat ſapientiæ, id eſt, tumentis ſtultitiæ, per quam ſibi imbecillas munitiones, & argentum & aurum luto ſimilia compararunt, igne eas excoquet & mundabit ad purum; de quo Saluator loquitur in Euangelio: Ignem veni mittere ſuper terram, & quem volo vt ardeat. iuxta illud

(Margin: *Rom. 6.* — *P. Hier.* — *2. Cor. 10. A.* — *Luc. 12. F. 49.*)

lud quod in Marco ſcriptum eſt: Omnis igne ſalietur. humana ſcilicet prouidentia, quam ſapientiam mundus appellat. Hinc illud: Ecce populus Iſrael multus & fortior nobis eſt; venite, ſapienter opprimamus eum. Hebraicè habet: Venite, & ſapientes fiamus aduerſus eum. Ab his ſapientibus & prudentibus, qua tales ſunt, ſuamque ingenij proteruiam demittere dedignantur, ſecreta ſua abſcondit Altiſſimus. Sapientia namque Deo inimica præditi gloriantur. Horum faſtum deiecturus Omnipotẽs, alios ſuſcitat humanarum etiam rerum peritia ſuperiores, veluti Alexandrum contra Tyrum; vt vel hinc diſcant non adeò ſuis ingenij opumque viribus fidere, ſeipſis adhuc alios ſapientiores eſſe in rebus humanis agnoſcentes, quibus dare victas manus cogantur; atque adeò multò attentiùs auidiuſque de diuinis agenti Euangelio colla ſubmittant. Huc illud Seruatoris tendit argumentum: Si terrena dixi vobis, & non creditis; quomodo, ſi dixero cæleſtia, credetis? Si quæ ob oculos habetis, voſque agnoſcere putatis, vos fide ac duce aliquo ad perſpiciendum egere demonſtraui, nec tamen eam mihi adhibetis; quid à vobis de reconditorum notitia fideq; ſperandum? Diſponet itaque Dominus Tyrum, quantumuis ſibi ſapiens videatur, ac præpotens, & inexpugnabilis ſitu, rerumque omnium ad ſe tuẽdam copia; diſponet (inquam) vt cùm in mari, quo ſeptingentis paſſibus inacceſſo pedeſtri exercitui quaſi vallo protegitur, Alexandro illud replere continentique adiungere contendente, ipſa verò Tyro pro viribus reluctante, præualente tandem Alexandro ſuæ defenſionis robur Tyrus abſumptum viderit, ſeque flammis conflagrare, non dubitet in poſterum ſua ſapientia, virtute, ac opibus non poſſe reſiſtere prædicationi Euangelij, quin Spiritus ſancti igne ſuccendatur.

Mar. 9. G.49. *Exod. 1.* *Sapiẽtes ſæculi.* *Mat. 11.* *Tyri euerſio & cõuerſio.* *Ioan. 3.*

Ecce Dominus poſſidebit eam: ſeu, expellet, eijciet, id eſt, priuabit eam dignitate ſua. Vel potiùs: Eijciet eam, id eſt, habitatores eius idolatras, & tradet eam habitandam fidelibus: quia habitatores Tyri recipiẽt Spiritum ſanctum. Expugnationem deſcribit per ea quę accidunt in expugnatione vrbium. Tyro quoque ab Alexandro euerſa, & à Chriſto conuerſa, Spiritum ſalutis & aliæ ciuitates à timore concipient; quare ſubditur: *Vatabl.*

TEX-

TEXTVS.

108. Videbit Aſcalon, & timebit; & Gaza, & dolebit nimis, & Accaron, quoniam confuſa eſt ſpes eius: & peribit Rex de Gaza, & Aſcalon non habitabitur. Et ſedebit ſeparator in Azoto, & diſperdam ſuperbiam Philiſthinorum. Et auferam ſanguinem eius de ore eius, & abominationes eius de medio dentium eius: & relinquetur etiam ipſe Deo noſtro, & erit quaſi dux in Iuda, & Accaron quaſi Iebuſæus. Et circumdabo domum meam ex his qui militant mihi euntes & reuertentes, & non tranſibit vltrà ſuper eos exactor: quia nūc vidi in oculis meis.

PARAPHRASIS.

Vatabl. *Animaduertet Aſcalon vrbs Tyrum Dei verbo expugnatam, & timebit: ſimiliter videbit, & præ metu, vehementi dolore corripietur, inclyta Gaza, pariter & Accarō, quia vrbs illa Tyrus, in quam oculos conijciebat, ſpemq́; omnem locabat, Euangelio ceſſit: quamobrem tolletur à Gaza idolum, quod pro Rege habebant, & idololatria peribit: & Aſcalon non habitabitur ab infidelibus, ſed à Chriſtianis. Habitabit quoque Chriſtus, qui vt nothus, certa matre, incerto patre, ac vt peregrinus ab idolatris cenſebatur, diſcretor eſt tamen ſpirituum, frumentum à paleis, & bonos à malis piſcibus ſegregans: quietè ac pacificè ſolij ſedem ponet in Azoto; & in ſuam rediget poteſtatem totam Palæſtinam, eiuſq́; idola, in* P. Hier. *quibus illa ſuam reponebat fiduciam, & de quibus gloriabatur. Et quia, iuxta nominis etymon, Philiſthæa eſt cadens poculo, quòd de calice biberit Babylonis & dæmoniorum, & inebriata corruerit auferam de ore eius verba blaſphemiæ, ac idolorum cultum, & eſum eorum, quæ immolata ſunt idolis, de medio dentium eius. Et poſtquam hæc ablata fuerint, etiam ipſe Philiſthæus & alienigena Chriſtianæ religioni adijcietur:* Mat. 20. *ita vt prior populus, qui erat in capite, nempe Iuda, vertatur in caudā; & nouiſſimus, Gentilis ſcilicet, qui erat in caudam, in caput tranſeat; & Accaron ſterilis quondam, & idcirco eradicata, ſit quaſi Hieruſalem:*

nam

nam incola Accaron erit tanquam is qui habitat in Hieruſalem: quæ Iebus, Salem, & Hieruſalem vocatur. Et velut caſtris Eccleſiam meam, inquit, circundabo quaſi pater-familias meis expenſis, Apoſtolorum Angelorumq́ meorum præſidio, qui ad meum imperium huc illucq́ diſcurrunt euntes & reuertentes: nec tributorum exactor, ſeu foras educens, & vinctos in captiuitatem trahens, ampliùs audietur: quin ijs, qui vere ſunt de domo mea, ſanctam omnem dabo libertatē: hactenus enim per ſeruos meos Prophetas ac Sanctos hominum generi conſului, nunc verò vt pater domus ac familiæ homo ipſe exiſtens, gratioſiùs longè prouidebo. Iſa. 14. B.

COMMENTARIA.

FErè cuncta hæc cùm ſignificent gratiam, tamen in litera videntur ſonare iram: quod nimirū ſpiritus Propheticus per magnam procurauit ſapientiam. Iudæos namque conſtat Gentium ſemper odiſſe ſalutem, & idcirco vtile tunc erat, verbis obſcuris ac dubijs ſalutis Gentium promiſſiones inuolui, ne Iudęis ipſa ſcriptura propter Gentes fieret odibilis, apud quos oportebat eam cuſtodiri, profuturam venturis ſæculis, vt nunc videmus; quia ab illis cuſtodita, ad nos vſque deuênit. Et circumdabo domum meam indiſtinctè, ſine perſonarum acceptione, ex his qui militant mihi, euntes, id eſt, obedienter operantes; & reuertentes, id eſt, ipſum, quod operati ſunt, non ſibi, ſed mihi attribuentes; non ſuam, ſed Dei iuſtitiam ſtatuere volētes, iuſtitiæ Dei ſeſe per omnia ſubijcientes. Huic loco illud apud Iob, exponente Gregorio, conſonat: Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent, Adſumus? Ita miſit Dominus ſuos ad prædicandum, & exultans ſpiritu redeuntes excepit, in Euangelio: adeò vt in gratiarum actionem proruperit: Cōfiteor tibi Pater. At verò Vates tantarum admiratione rerum correptus exclamat:

Rupert. Obſcurè Gentium ſalus in Prophetis proponitur, ob Iudæorū odium.

Act. 10. Rom. 10. Iob 38. Mat. 11.

TEXTVS.

Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalē: Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus & Saluator: ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ. *Mat. 21.*

PARAPHRASIS.

Paraphraſi non indiget iſte locus adeò dilucidus de Chriſti aduentu, ac triumpho in ingreſſu Ieruſalem: quare potiùs exponere curemus.

COMMENTARIA.

CVm Vates Euangelij cultum vbique propagandum, humana peſſundata induſtria, Deo iam homine cuncta proſpiciente vidiſſet, ad iam-iam excipiendum Deum hominem ſuos lætus excitat: quibuſque illum facilè dignoſcant, conditiones aperit inauditas, vt omnibus eluceat, diuina, non autem humana ſapientia fretum *Rab. Sal.* Meſſiam tanta moliri. Non enim, Rabbi Salomone teſte, ſcriptura iſta intelligi poteſt, niſi de Rege Meſſia: qui non indigebit bellatoribus, ad ſubiugandam ſibi Gentium multitudinem, quin omnem potiùs belli ſtrepitum ipſe pacis author euertet: atque omnem corruptibilium rerum apparatum, cùm opere, tum verbo ac miraculis, ſola æternorum ſpe, contemnendum omnino monſtrabit.

Gentilibus etiã Samia Sibylla hoc ipſum edidit oraculum, dicẽs:

Salue caſta Sion, permultaq; paſſa puella:
Ipſe tibi aſcenſo Rex en tuus intrat aſello,
Erga omnes mitis: iuga quò tibi què iuga demat,
Intoleranda tibi quæ fers ceruice ſubacta.

Exulta ergo ex intimis animi præcordijs, ſpiritalibus iam amplificanda bonis, deliciiſque donanda ſempiternis: ac propterea exulta, inquam, ſatis; ſola enim ſatietatem pariunt cæleſtia, caduca verò caducam, & ad horam. Hinc Seruator ipſis opprobrio venit Phariſæis, *Ioan. 5.* *Rupert.* quòd ad horam in Ioannis luce voluerint exultare. Putantes enim illum eſſe Chriſtum, quem audierãt fore venturũ Regem magnum, iam videre volebant ſub tanto Rege regnum Iudæorum magnum, & cunctis populis tremendum, veruntamẽ temporale & terrenum: quia ſcientiam non habebant, nec habere volebant, regni Chriſti, regni Dei, quod eſt cæleſte & ſempiternum. Ergo exultare volebant ad horam: ſed ita exultare, non eſt exultare ſatis; ſiquidem exultatio talis ad veram beatitudinem non ſufficit. Tu igitur, ô filia Sion, paruam reſpuens exultationem huius ſæculi, exulta ſatis, id eſt, illa exultatione exulta, quã prædicat tibi habitus Regis tui, venientis tibi

Regis

Regis iuſti, Regis Saluatoris tui. Qualis eſt habitus eius? Ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ. Verùm quia humilis Meſſiæ Seruatoris aduentus huiuſcemodi potiùs Eccleſiæ, quàm Synagogæ, gratioſus atque feſtiuus erat futurus, ad Sionem quidem & Hieruſalem ita propheticus hic ſermo per Apoſtrophen conuertitur, vt filiam, hoc eſt, Eccleſiã, nominare maluerit: ſimúlq; Sionis vocabulo indicat, Regem hunc de regia Dauidis ſobole naſciturum, cuius propria domus regio cognomento Illuſtris Sion, regni verò ſedes Hieruſalem fuerat.

Ecce. Attende igitur quàm diligentiſſimè, quæ ſint venturi Regis inſignia, ne te viſitationis tuæ tempus lateat: ſecretiſſimo namque Dei ſummi conſilio, præter omnem hominum conſuetudinem, Meſſiæ cuncta ſuccedent: vt vel hinc eum à Deo tibi deſtinatum leui negotio coniectare poſſis. Cùm enim mundi huius Princeps, qui in te tyrannidem exercet, vniuerſa ſummis exploret vigilijs, ne igno tus cum eo conflicturo Meſſiæ vllus pateat aditus; eaque ſit ſuperbi Principis conditio à ſuæ naturæ primordijs, vt, quam ſemel imbiberit ſententiam, mordicus teneat; Aquilonaremque aſcenſum ſibi ab initio delegerit; in aſcenſus altaque ſuos oculos coniecit, nec inde vnquam dimouet: verùm Iſraelis Regem mutato regio cultu, humilique aſſumpto, in arenam deſcendere oportuit. Atque adeò cùm dæmon abiecta deſpectare nequeat, Meſſias abiectus, vt Tyranno ſit occultus, intrabit: tu verò Sion & Hieruſalem ad optatiſſimum Regem vere tuum, non ſuperimpoſitum, ceu dæmonem; aut alienigenam, ceu Herodem; ſed Regem natum de tua Dauidis proſapia diſcernendum, admirandas inſuetaſque notas accipe.

Luc. 19. *Christi humilitas.* *3. Regum 22. D.* *Matt. 2.*

Veniet vtique tibi, totum ſe tuo impendens commodo, iuſtus regnicolis iuſta legum latione; & Seruator ab impugnantibus exteris; ſua vtique virtute, non opum copia fretus, nec vlla tributorum exactione: aſſuetamque pergrauiſſimo legis oneri Synagogam, indomitumque Gentilem, humilitate ſummaque pace ac tranquillitate ſibi ſubijciet: vtpote à Deo vnctus, ac Rex conſtitutus, vltro, nullis hominum meritis, rem omnem cum dæmone, cum morte, ac cum peccato abſoluturus accedet. Accedet (inquam) iuſtus, morte ſua iuſtos peccatores efficiens; & Saluator. Prædicit Propheta ob-

Christi notæ.

Vatabl. ſcurè mortem & reſurrectionem Chriſti his verbis, Iuſtus, & ſeruabit ſeſe. Nam videri poterat Chriſtus nocens & iniuſtus, quòd adigeretur in crucem: ſed reuera innocentiſſimus; iuſtus enim erat. quaſi dicat: Morietur quidem in cruce, ſed iniuſtè: & ſeruatus erit, ſiue, ſeruabit ſeſe, id eſt, reſurget propria virtute. In iuſtitiæ verò argumentum illud erit euidentiſsimum, quia non magno equitatu, ſed ipſemet pauper & humilis aſpectu; imò ne equo quidem inuectus, ſed mundi faſtum ac deliramenta Principum terræ contemnens, quaſi ludo & illudendus aſinæ primùm, mox, aſinæ imbecillitati indulgens, illius inſidens pullo, regiam ingredietur vrbem. O egregium ſanè regiumque ſtemma; vnde meritò aduerſarij apud Pilatum diem illi funeſtum indicere queant, quòd ſe Regem faciat, ac Cæſari ſeſe opponere audeat! Quis vel nolens, manifeſtiſsimam oculis ipſis ſole clariorem calumniam captantium in animam iuſti, & ſanguinem innocentem condemnantium, non videat? non execretur? Quàm iure te ciuitatem intuitus Rex iſte tuus, tibi veniens, iuſtus ipſe & Seruator, pauper & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ, lacrymas emiſit, inquiens: Quia ſi cognouiſſes, & tu vtique æternis fletibus cæcitatem tuam proſequuta fuiſſes; & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi! Nónne pacis hæc ſunt ornamenta, quibus ingredior, quibuſque excipior? Hoc ſanè oliua in ore columbæ, (Paciferæq; manu ſignum prætendit oliuæ) hoc, Saluator, præ ſe fert. Vbi, Saluator, habet Textus; Interlinearis, Ieſus, legit; Septuaginta, Saluās: vt ſalutem iuſtitiamque humano generi ſingulari certamine allaturus intelligatur, abſque vlla mortalium ſtrage. Conſidera, inquit Euthymius apud Matthęū, quomodo in tali plauſu, tantoq; clamore, pullus, quanquam omnino indomitus, manſuetiſsimè tamen incedebat; præfigurans planè Gētium obedientiam, & omnimodam eorum ad diſciplinam immutationem. Quæ quidem omnia clariùs hiſce confirmantur.

Chriſti mors & reſurrectio. *Mat. 27.* *Ioan. 19.* *Luc. 19.* *Gen. 8.* *Virgil.* *Interlin.* *Septuag.* *Euthym.* *Mat. 21.* *Gentium obedientia.*

TEX-

TEXTVS.

Et diſperdam quadrigam ex Ephraim,& equum de Hieru- 109.
ſalem: & diſſipabitur arcus belli, & loquetur pacem Gentibus: & poteſtas eius à mari vſq; ad mare, & à fluminibus vſque ad fines terræ.

PARAPHRASIS.

Excindamq́, belli currus ex campeſtri decem tribuum regione, equitatumq́, bellicum è montoſa duarum tribuum metropoli: vſitatiora quoque, imò vniuerſa, licet arcus ſit, cuius & ad venandum pacis tempore vſus eſſe ſolet, excindentur arma: tantam omnibus Iſraelis tribubus Meſſias pacē afferet, vt cōflent gladios ſuos in vomeres, & lanceas *Iſa. 2.* *ſuas in falces, & ne memoria quidē ſit ampliùs belli. Quin & linguarū dono, prædicationis, non armorum vi Euangelium Gentibus inferet: & dominabitur à mari Mediterraneo vſque ad Oceanum, & à flumine* *Pſal. 71.* *Euphrate ſeu potiùs Iordane, (vbi Baptiſmus inaugurari, cælorumq́,* *Mat. 3.* *regnum per pœnitentiam denunciari cœpit) vſque ad terminos orbis* *Matt. 4.* *terrarum. Imperium Chriſti, inquam, terminabitur Meridie, Septemtrione, Oriente & Occidente: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in* *Vatabl.* *Mat. 28.* *terra, ipſomet perſonante poſt mortis victoriam.*

COMMENTARIA.

ADhuc ex Dei Patris perſona dicitur, quòd quadriga ſiue currus *T. Hier.* ex Ephraim pereat, & equus de Hieruſalem, hoc eſt, ſecundùm literam: Non erunt prælia, omnibus Chriſti aduentu & natiuitate *Pax.* pacatis. Tuncque cantabunt: Hi in curribus, & hi in equis, nos au- *Luc. 2.* tem in nomine Dei noſtri inuocabimus. *Pſal. 19.*

Et loquetur pacem Gentibus. de quibus ſcriptum eſt, Ipſe erit ex- *Gen. 49.* ſpectatio Gentium. & rurſum, Super ipſum Gentes ſperabunt. *B.*

Et poteſtas eius à mari vſque ad mare, & à fluminibus vſque ad fines terræ. Hoc non eſt extenuandum per Allegoriam, ſed credēdum verè eſſe completum; ſecundùm illud quod legimus: Poſtula à me, *Pſ. 2. B.* & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. In ſeptuageſimo quoque primo Pſalmo ſub perſona Sa- *Pſal. 71.* lomonis & veri pacifici dicitur: Et dominabitur à mari vſq; ad mare, & à flumine vſque ad terræ terminos. Quod ad literam Chriſto, non

autem illi Salomoni conuenire, vel illud euincit: quia nunquam Salomon tanto potitus eſt imperio, ſed verus Salomō Chriſtus, de quo

Phil.2. legis: Et veniens, pacem euangelizauit vobis, qui longè fuiſtis; & pacem his, qui propè: quæ videlicet pax, reconciliatio eſt Dei & hominum, remiſſio eſt peccatorum.

Cuiuſmodi verò Chriſti futurum eſſet dominium, nempe iuſtiſſimum, innocētiſſimum, æquiſſimum, & ad ferendum ſuauiſſimum, ac publicæ vtilitati opportunum, dictio illa, Dominabitur, enucleat, quæ in ſua materna lingua, Maſſal, dicitur, idémque denotat quod præeſſe, comparare, exemplis & parabolis docere, gubernare atq; fouere. Nec tantùm vbique terrarum ius dicet ipſe Meſſias, verū etiam apud inferos iuſtitiæ ſuę meritis, non omnipotentiæ vi fretus: quapropter ad eum à Vate, ſiue à Spiritu ſancto, ſiuè à Patre potiùs, ſubſequens dirigitur Apoſtrophe.

TEXTVS.

Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua. Conuertimini ad munitionem vincti ſpei. Hodie quoq; annuncians duplicia reddam tibi.

PARAPHRASIS.

P. Hier. *In ſanguine paſsionis tuæ eos, qui vincti in carcere tenebantur inferni, in quo non eſt vlla miſericordia, tua clementia liberaſti, ipſemet inferna penetrans, ac tuos his dulciter alloquens: Conuertimini ad Paradiſi habitationem omni bonorum genere munitam, è qua excidiſtis, ô vincti; non, inquam, omnes, ſed vos, qui meum hunc ſperatis aduētum.*

Mat.27. F. *Et tibi, ô Fili, (Pater ait) hoc ipſo die, annuncians ſanctæ ciuitati per eoſdem vinctos immortalitati à te reſtitutos, quæ feceris, pro mercede humilitatis & obedientiæ tuæ multo meliùs quàm Iobo duplicia tradam, vtrumque ſcilicet populum Hebræorum ac Gentium addicam.*

COMMENTARIA.

Rupert. NVnc ad ipſum de quo loquebatur, Apoſtrophen facit, & dicendo, *Tu quoque*, admirationem nobis ingerit: quia reuera miræ di-

ræ dignationis eſt, quòd non legatus neque Angelus veniſſet; tu, per temetipſum, Deus homo factus, ad inferos deſcendiſti, & hoc in ſanguine tuo, quod magnum & mirum eſt opus dilectionis. Sanguinem illum, ſanguinem dicimus teſtamenti tui: quia videlicet teſtamentum tuum, teſtamentum æternæ hereditatis, quod ſcripſiſti heredibus tûis, tu ſanguine tuo, tu morte tua confirmaſti. In illo ſanguine tuo, qui de latere tuo lancea militis patefacto cum aqua cucurrit, emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua: vinctos (inquam) tuos, qui collecti ab origine mundi, per omnes ætates ſiue generationes, vſque in horam tuæ paſſionis expectabant te in lacu inferni, in quo non eſt aqua, ſubauditur, quæ aliquem à peccatis abluat: & idcirco hinc illuc aquam manare, hinc vſque illuc aquam cum ſanguine tuo profluere oportebat, quia illic non erat, illic acquiri non poterat. Et hoc mirum, quòd hîc in iſta regione viuentium aqua & ſanguis de humano corpore exiuit, & illic emundationē fecit. Vis namque illa, vis ſiue virtus diuina, quæ hoc efficit, vt & ſanguis & aqua exirent de corpore iam exanimi, ipſa hoc efficere potuit, vt mortui ſtatim carerent omni pœna peccati, & contagione primæ præuaricationis, veluti mari magno inundati. *Christi deſcēſus in limbū.* *Ioan. 15.* *Heb. 9.* *Ioan. 19.*

Emiſiſti vinctos; ſubauditur, dicens eis: *Cōuertimini ad munitionem vincti ſpei.* id eſt: Reuertimini in Paradiſum vincti non deſperati. Munitionem quippe ſanguis teſtamenti vobis acceſſibilem fecit, extincto flammeo gladio, quem ſentētia vindex ante Paradiſum collocauit, & eo Paradiſum contra præuaricatores muniuit.

Vinctos ſpei tantùm educit, quaſi putridi pomi ſanam morſu abducens portiunculam, quemadmodum alibi comminatus eſt, Ero morſus tuus inferne; ad damnatorum deſperatorumque locum minimè perueniens. Alteram loci explanationem, ſcabroſam quidem, lubens omitto, cùm puriora fuerint Hebræorum volumina, quæ ſua ætate voluit ac toties reuoluit Pater inclytus Hieronymus. *Simile.* *Hoſ. 13.*

Hodie quoque annuncians duplicia reddam tibi. Quamquam & aliter poſſit intelligi, nullo modo tamen libentius intellexerim, quàm vt hæc quoque ſit vox Patris, ſiue Spiritus ſancti, ad eundem Filium, cui dixerat: Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui, &c. Hodie quoque, hoc eſt, hoc ipſo tempore, ſiue tertia die paſſionis vel mortis tuæ, annuncians *Rupert.*

Pſ.107. nuncians & dicens: Exurge gloria mea, exurge pſalterium & cithara.
Phil.2. Duplicia reddam tibi, videlicet propter quod obediens fuiſti vſq; ad
Mat.28. mortem, mortem autem crucis, ſcilicet vt omnem poteſtatē in cælo & in terra habeas, in diuina ſimul & humana natura, quam priùs habebas tantùm in diuina. Adhuc in eo quoque duplicia reddam tibi, vt & tui, qui mortui fuerant ab origine mundi, & ad inferos deſcenderant, reſtituantur tibi, & alij non ſolùm de carne Abrahæ, ſed &
Pſal.2. de cunctis Gentibus naſcātur tibi, ſicut ſignificaui, dicens: Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatē tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ: & hoc inde fiet,

TEXTVS.

110. Quoniam extendi mihi Iudam quaſi arcum, impleui Ephraim: & ſuſcitabo filios tuos, Sion, ſuper filios tuos, Græcia, & ponam te quaſi gladium fortium.

PARAPHRASIS.

Vatabl. *Quoniam vtar operâ Iudæorum Apoſtolorum, & Apoſtolicorum virorum e decem tribubus, tanquam arcu & pharetra telis plena, in expugnandis Gentibus per Euangelij prædicationem: & excitabo ex te*
Lyra. *Apoſtolos, ô Sion, qui ſuperent ſapientia tuos, ô Græcia, ſapientes, ſimul*
Eph.6. C. *& animi fortitudine, prædicādo Dei verbum, quod eſt gladius ſpiritus.*

COMMENTARIA.

Rupert. Apoſtoli & Prædicatores. QVoniam & Apoſtolos de Iudæis, & Apoſtolicos viros de Gentibus præparaui: quarum videlicet Gentium multitudo ſignificatur nomine Ephraim, quod interpretatur fructificans. Quoniam ſagittarius extendit ſibi arcum, & pharetram ſuam implet ſagittis tempore ſuo proferendis: ita extendi (præteritum pro futuro, vt Vatablus annotat) ita extendam mihi, & impleui, hoc eſt, implebo (ob rei certitudinem futura quaſi præterita ſpiritus Propheticus enunciat) implebo, inquam, viros eiuſmodi verbo prædicationis, eruntq; verba eorum quaſi ſagittæ peruenientes ad cor, & pungendo vrentes, & vrendo pungentes: vt peccatores priùs compungantur timore,
Pſ.119. deinde ardeant amore, quemadmodum Pſalmiſta dicit: Sagittæ potentis

tentis acutæ,cum carbonibus deſolatorijs.quod eſt dicere: Sententiæ ſubtiles illius, qui abſolutè potens eſt, ſcilicet Domini, ad modum ſagittarum corda hominum penetrant cum authoritate ſanctorum Patrum. Quæ videlicet exempla cor compungunt, & ardentia vitia deuaſtant pœnitentis, & idcirco dicuntur carbones deſolatorij.

In hoc primi ſunt Apoſtoli ex Iudęis,loco ſecũdo Gręci. Ait ergo: *Et ſuſcitabo filios tuos, Sion, ſuper filios tuos, Gracia.* Sion pro Iudæo poſuit,& Græciam pro Gentili.Quod & Apoſtolus intelligit,vbi ait: Ira & indignatio in omnẽ animam operantis malum,Iudæi primùm & Gręci:gloria & honor & pax omni operãti bonum,Iudæo primùm & Gręco. Igitur,ſuſcitabo filios tuos Sion,ſuper filios tuos Græcia,id eſt,cõfortabo Apoſtolos de Iudæa(inquit Pater, ſeu Spiritus ſanctus) quatenus ad Gen es ire, & Gentibus prædicare non timeãt; nec Græcorum Philoſophos ſapientes, aut mundi validiſſimos Heroas formident. Poterat quidem ſic dicere, Suſcitabo filios tuos, Sion, ſuper filios Græciæ: ſed maluit eo modo loqui, in quo eſt maior familiaritas, maiorque ſentitur affectus congratulationis,pro magnitudine gratiæ vel beneficij, quod is ipſe, qui loquitur, vtriſque contulerit: quin vocando, vtrumque populum ad eandem fidem excitat. Planiùs hoc pacto explicare poſſumus: Duplicia reddam tibi, hoc reſurrectionis tempore tua geſta prædicans, hoc ordine,quoniam Iudam & Ieruſalem, quaſi arcum, per Spiritum meum extendam: eodem replebo Spiritu Samariam, miſſis Petro & Ioanne: mox Græciam, reliquamq; Gentium multitudinem,ſub ditionem tuam redigam. *Rom.2.*

Et ponam te quaſi gladium fortium. Hoc & ad prædicantem Sion nonnulli referunt;ac ſi diceret Pater: Ego ſapientia ſupra Græcorum ſapientiã illiteratos Apoſtolos ornabo, & fortitudine inſtruam ſupra Romanorum omniumque Heroum potentiam;& quaſi gladium inuincibilem formidoloſos Apoſtolos efficiam. Nonnulli verò ad Filium hoc pacto ſermonem fieri declarant: Ex quo, Fili, mortuus infernum ſpoliaſti,& cum tuis omnibus victor inde aſcendiſti: ex eo namq; filios Sion, id eſt, Apoſtolos tuos,ſuſcitauit Deus Pater, ſuſcitauit Spiritus ſanctus, ſuper filios Græciæ, te dicẽte; Euntes ergo docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & *Vatabl.* *Septuag.* *Interlin.* *Rupert.* *Mat.28.* *Mar.16.*

Filij, & Spiritus ſancti: & ex eo poſuit te Pater Deus, poſuit te Spiritus ſanctus quaſi gladium fortium, videlicet vt fieret per te illud
Mat.10. quod eſt fortiſſimum, quod tu ipſe ſignificabas dicendo: Non veni pacem mittere, ſed gladium. Veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & nurum aduerſus ſocrum ſuam, & inimici ho-
Mat.16. minis domeſtici eius. imò veni hominem in ſeipſum concitare, ita
Luc. 14. vt animam ſuam in hoc mundo odio habeat, hoc eſt, vt vitam
Ioan.12. propter me prodigat. Hoc per miniſterium filiorum Sion, hoc per prædicationem factum eſt Apoſtolorum tuorum. Vnde illorum prædicationi tanta vis, tantuſque effectus? Attende in tertia perſona
Vatabl. iuxta Vatablum de ſe loquentem:

TEXTVS.

Et Dominus Deus ſuper eos videbitur, & exibit vt fulgur iaculum eius: & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Auſtri. Dominus exercituum proteget eos.

PARAPHRASIS.

Reuera creator omnium Deus operi præſidere intelligetur: etenim miraculis coruſcabit quaſi fulgur Euangelium ſuum, extremúmque iudicium denunciabit, & in Spiritus ſui ſancti impetu diſcurret. Denique omnipotens Angelorum Dominus cum prædicatoribus ſuis erit, ad eos protegendum.

COMMENTARIA.

a Rupert. b Mar.16 c Lyra. Euãgeliũ miraculis coruſcat vt fulgur. d Lyra. e Lyra. Prædicatio.

QVod[a] eſt dicere: Illis[b] proficiſcentibus & prædicantibus vbique, Dominus cooperabitur, & ſermonem confirmabit ſequẽtibus ſignis.[c] Nam exire vt fulgur iaculum eius, hoc eſt, coruſcare miraculis Euangelium eius: quod vt fulgur ob maximam in agendo efficaciam ſimul & celeritatem egredi apparebit; & tanquam fulgur, attendentium oculos ſplendore, cogitationem claritate, fugam vi ſua intercipere videbitur.[d] Effectúſque diuinæ poteſtatis ita manifeſtabitur, ſicut fulgur è nubibus egrediens.

Et Dominus Deus in tuba canet,[e] prędicationis ſcilicet per Apoſto-
Iſa. 58. los; de qua ſcribitur, Quaſi tuba exalta vocem tuam. Erit enim Do-
Iſaia 9. mino triumphus de mũdo, ſicut in die Madian: ita vt clãgente prædicationis

dicationis Euangelicæ buccina, inauditum ſit omnibus bellum; dum concrepantium corpora martyrio dilacerantur optato, & miraculis, tanquam fulgur, Euangelij lux proſilit: cadentibuſque præ humilitate inconſtantis huius mundanæ vrbis propugnaculis, illuſtribus præpotentibuſque viris, qui murorum vice illi præſidio erant,

Vadet in turbine Auſtri, peruia quæque inueniet; ac quaſi vehemens & inſuperabilis turbo ex Auſtrali ora prorumpens ſtipulam, ſic idola diſijciet. Euangelium itaque vadet, nullo nempe illius impetum ſuſtinere aut retardare valente; quàm celerrimè, quaſi valuis vrbium ſibi patentibus, vadet, imò cuncta peruolabit. Nec mirum: in turbine ſiquidem Auſtri ſuum conficiet iter; de quo Auſtro legis: Surge Aquilo, & abi; veni Auſter, Spiritus alme, & perfla hortū meū, *Cant.4.* Eccleſiam, & fluent aromata virtutum illius, ad quorum odorem currere terrarum ſpacia geſtiant. De turbine in perflando habes: Et *Act.2.* factus eſt repentè de cælo ſonus tanquam aduenientis ſpiritus vehe- *A.2.* mentis, & repleuit totam domum, vbi erant ſedentes: & repleti ſunt *Spiritus* omnes Spiritu ſancto, & cœperunt loqui varijs linguis, prout Spiri- *ſanctus* tus ſanctus dabat eloqui illis. Vbi etiam vides quoniam reuera *in diſcipulos.*

Dominus exercituum (Sabaoth, de quo plura in ſuperioribus) *Rupert.* proteget eos, ne videlicet timeant, aut erubeſcant; imò glorietur eorum quilibet, inquiens; Non enim erubeſco Euangeliū, virtus enim *Rom.1.* Dei eſt: atque adeò cum Domino erunt, & exercitus illius Angelici, in miniſterium miſſi propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis, *Heb.1.* prædicantibus aſſiſtent: ſiquidem exercituum Dominus potentiſſimus ac fortiſſimus proteget eos. Hebraicè, Scutabitur ſuper eos. erit (inquit) illis clypeus ad defendendum.

TEXTVS.

Et deuorabunt, & ſubijcient lapidibus fundæ: & bibentes 111. inebriabuntur quaſi à vino, & replebuntur vt phialæ, & quaſi cornua altaris. Et ſaluabit eos Dominus Deus eorum in die illa, vt gregem populi ſui: quia lapides ſancti eleuabuntur ſuper terram eius. Quid enim bo-

num eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?

PARAPHRASIS.

Lyra. Vatabl. Rupert. Act.2. *Et incorporabunt Apoſtoli Gentes Chriſto in ſuæ fidei ſtomacho, & ſacræ ſcripturæ authoritatibus noxios homines ſubiugabunt: & Spiritum ſanctum accipientes ſic ſe habebunt, vt dicantur pleni eſſe muſto: & plenam habebunt facultatem non ſolùm ſcientiæ, verùm etiam eloquentiæ. Phiala namque os patulum habet, & idcirco per huius ſimilitudinem rectè linguarum vniuerſitas innuitur, quæ illis data eſt, vt & capere, vel noſſe, & eloqui poſſent omnibus Gentibus magnalia Dei. Nec ſolùm vno eodémque Spiritu ſcientiſſimi fient, verùm etiam fortiſſimi euadent ad portandum, id eſt, euangelizandum toti mundo* *Exodi 30.A.* *Chriſtum, ſecundùm myſterium illius altaris manufacti, quod vt portari poſſet, cornua eius circulis & vectibus iuſſa ſunt impleri. Et ſicut paſtor gregem ſuum, ita ſaluabit multitudinem credentium: & hoc inde proueniet: quia ſicut lapides rotundi facilè volui poſſunt, & citius mouentur ſecundùm voluntatem eius, qui vſpiam illos ducere vult; ita illi Saluatoris imperium ſequuntur, & per infirmitatem quidem carnis téneri, vt ouium grex; ſed per patientiæ virtutem duri, vt lapides; & per obedientiæ beneuolentiam ſemper volubiles, & ad iuſſa* *Chald. Paraph.* *peragenda currentes. Nam quod bonum, & quæ pulchritudo? Doctrina legis, & iudicium rectitudinis ſtabilitum in Eccleſiis.*

Planior videtur præſentis loci paraphraſis quæ ſubſequitur:

Act.10. 1.Regum 17.G. Mat.20. Interlin. *Et occident idolorum vitiorúmque monſtra & manducabunt Apoſtoli, eáque ſubijcient Chriſti paſſioni in nomine Domini, ſicut Dauid Goliam in funda & lapide: & vtrique, & qui nempe deuorabūt, & qui ſubijcientur, bibentes & ipſi calicem paſſionis exultabunt lætitia inenarrabili: & ſic placebunt Domino, vt libatio ſuper altare, (phialis enim ſuper altare liba funduntur) & vt victimæ altaris cornua ſuo replentes ſanguine. Nec mirum tantam cum tanta paſſione lætitiam, quia in die illa optatiſſima Dominus Deus (tunc pèculiariſſimè eorum) ſaluabit martyres ſuos, quaſi oues à ſe in medio luporũ deſtinatos, & quaſi æterni ſui populi chariſſimum gregem: quia vt lapides ſelectiſſimi ad coro-*

narum

narum ornatum, ac conſecrati, in ſublime ferentur ſuper Empyreum: & in ſigna ſtatuentur, vt ſolent in agris certi lapides, vel ad vias vel ad certas ſtationes indicādum, locari, vt ad terram viuentium paſsionem viam ſternere pateat. Quid ni, cùm in æternæ hæreditatis arram, viaq; demonſtrationem ad eam capeſſendam, ipſemet Deus omne bonum pulchrúmque ſuum ſub frumenti tritici viníque animas purificantis ſpecie ſuis ſit exhibiturus?

COMMENTARIA.

ET *deuorabunt*, inquit; vt inexplebilem ſalutis animarum ſatietatem ob oculos ponat: vt prægrandem æſtuantis charitatis feruorem in decoquendo non minutatim ſectarum partium cruditatem agnoſcas: vt Apoſtolos, ſicut ſeipſos, (vt Paulus de ſe teſtatur) optare vniuerſos euadere intelligas. Deuoramus enim auidè, vt in ſubſtantiam noſtram deuorata mutemus. Eſt autem ſubſtantia noſtra, fides noſtra, qua Dei cultum & obſequium adipiſcimur, iuxta illud: Deum time, & mandata eius ſerua; hoc eſt omnis homo: hoc ſcilicet eſt eſſe & entitas cuiuſlibet hominis. Sicuti enim artificiatorum eſſe & veritas in eo conſiſtit, vt artificis ſui præcōceptioni omnino reſpondeat: ita hominis creatarúmque rerum omnium entitas ac veritas diuinæ de ſe intellectioni æquari debet, vt vera atque adeò eſſe dicatur. Deus autem hominem conditurus, ſeruandum intellexit, vtique fide ac mandatorum obſeruantia. Hoc igitur eſt eſſe hominis, hæc Apoſtolorum ſubſtātia, in hanc conuertere nitebantur, (vt de Petro legimus) terræ quadrupedia & immunda deuorādo: quadrupedia, inquam, propter amiſſum, quod diximus Verum hominis eſſe, veramque entitatem, veramque ſubſtantiam; integra tamen ipſius humanitate naturæ.

Apoſtolorum & prædicātium feruor.

Sap. 12.

Simile.

Veritas creaturæ.

Act. 10.

Et ſubijcient lapidibus fundæ. Quemadmodum paulò ſuperiùs per tubicinium reportatum diuinitus de Madian triūphum in huius de mundo Dei virtute ab Apoſtolis gerendi typum in memoriam reuocauit; ita hoc loco pariter Dauidis victoriam in nomine Domini lapidi (nam tertio caſu, lapidibus, habes) & fundę ſuperbo gigante Goliath ſubiecto, non regijs Saulis armis ſuperato, latenter oſtendit: vt limpidiſſimis lapidibus illis quinque Domini plagarum ex chari-

Lapis fundæ.

Lyra. tate procedentium, quę per ſundam deſignatur, eò quòd de chorda efficitur, ſupponendus orbis ſimili ratione monſtretur. Vel quia

Vatabl. Lapides funditoribus in nullo ſunt pretio, & in alios iacti nocet. Lapides fundæ ſunt homines noxij; eritq; ſenſus: Vt eò clariùs Dei

Luc. 10. præſidium ſuper electos eluceat, permittente Deo, lupi rapaces deuorabunt ſanctos, & ſubijcient eos viris peſtilentibus & abiectiſſimis, qui non niſi nocere norunt; à vnos verdugos, à vn boia.

Vel ſenſus erit: Deuorabunt Apoſtoli mundum, ipſumque ſubijcient viris nullius virtutis ac ponderis niſi ad mala inferenda, quos ex deuoratione illuſtres, Deique numine præcellentes, euement; adeò vt quaſi in fornace duriſſimi lapides ac viliſſimi (ſicuti fundæ accommodi eſſe ſolent) in calcem redigantur, & cum Apoſtolis Domini calicem bibere geſtiant, ac ſeipſos quaſi victimas Deo libare, ſuo phialas ſanguine, & altaris Chriſti cornua replere feſtinent. Potens eſt Dominus de lapidibus his ſuſcitare filios Abrahæ. Et apud

Luc. 19. F. Lucam Seruator ait Phariſæis: Dico vobis, quia ſi hi tacuerint, (acclamantes nempe Hoſanna) lapides clamabunt. Quæ quidem muta-

Luc. 10. tio manifeſtiſſimè ab excelſi dextera ſaluātis eos quaſi à ſe delectum in luporum medio gregem, & pro ædificanda cæleſti patria, eos tanquam firmiſſimos, ditiſſimos, ac ſingulariſſimos lapides eleuantis, originem trahere videbitur. Nec fruſtra electos tanta ſpes manet.

Euchariſtia. Lyra. Dionyſ. Carth. Pagnin. *Quid enim bonum eius*, id eſt, quid eſt placens coram Deo; *niſi frumentum electorum*, id eſt, corpus Chriſti conſecratum in pane frumenti, quo nutriuntur ſpiritualiter electi; *& vinum*, id eſt, ſanguis Chriſti ſub ſpecie vini, *germinans virgines*, id eſt, multiplicans virgines in Eccleſia Dei ſequentes Chriſti paſſi veſtigia? Pagninus vertit: Quanta enim bonitas eius, & quanta pulchritudo eius! Frumentum iuuenes, & vinum nouum cantare faciet virgines. Atq; his locum elucidat: Pulchra Iudæis erat tunc corona Romana, quòd ob frumenti & vini copiam cantarent; imò propter Chriſtum ſub Romano imperio naſciturū, qui panem & vinum ſuum nobis in Cœna communicans, nos in laudes prorumpere facit. Hactenus ille. Quæ

Chorus & Miſſa. in choro & Miſſa patent. Quos igitur Deus omni bono & pulchro ſuo in Eccleſia munit electos, ſuo ſcilicet corpore & ſanguine nutriens; quomodo in tribulationibus ac certaminibus pro ſui nominis glo-

nis gloria non protegat? quomodo non eleuet? quomodo non in eis ſua dona coronet?

Ex eo quòd ſanctos dicat lapides, apertiſſimum fit Dionyſio, non ad literam frumentum & vinum intelligi: & ita frumentum Pater Hieronymus, & Remigius, & Rupertus illud exponunt, de quo ſcriptum eſt: *Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet. Ipſe verò Dionyſius, ſicut & Lyra, cum Pagnino & Eckio ſermone priori de ſancto Laurentio, ſub exordium, de Altaris Sacramento ad literam locum explicant: & meritiſſimè. *Dionyſ. P.Hier. Remig. Rupert. c.10.* **Ioã.12.*

Quis enim de frumento ac vino ipſo in ſuamet natura pronunciare fuerit auſus? *Quid enim bonum eius*? Cuius eius? Cuius vtique & terra electorum. Cuiúſnam? Vtique Dei ſaluantis, eleuantis, & protegentis, cuius eſt & terra viuentium. Quis ergo citra blaſphemiam impietatiſque nefas de Deo protulerit, Quid enim bonum eius, & quid pulchrum eius, niſi frumentum & vinum? Hócne auariſſimorum quidem perditiſſimorúmve hominum eſt omne bonum, & omne pulchrum. Præterea, cur ea conditione frumẽtum notauit, vt electorum nuncuparet, vinum verò virgines germinans appellaret? Ea ſanè de cauſa, vt frumentum electos efficiens ob authoris gratiæ præſentiam, & vinum non luxuriæ latibulum, quale vitis eſt, ſed mẽtes ſanctas ac deuotas quaſi nouella virtutum germina emittens ob Chriſti ſanguinis ſub vini ſpecie vim, qua potuit claritate ex ſe obſcurus Vates innueret. Huic profectò diuino frumẽto, huic ſacratiſſimo vino ſunt omnia conſona; & propheriæ ſenſus: Quòd ſcilicet Deus ſeruabit ſuos certantes; quos vt ſanctitatis lapides diademati ſuo circumponet: nam non poterit obliuiſci Deus aut deſerere communicantes electos dignè ſuo corpori ſub tritici ſpecie, & ſanguini ſuo ſub vini ſpecie: quia hoc eſt omne bonum, & omne pulchrum eius, quia eſt ipſemet, qui[a] Moſi dixerat, Ego oſtendã tibi omne bonum. Cùm ergo Deus nec ſui obliuiſci, nec ſe derelinquere poſſit; nequaquam rite ſe recipientium cauſæ deeſſe quiuerit. Quòd ſi ſenſus ſit, eleuandos, id eſt, vt Hebraicè habes, aſſignãdos, hoc eſt. [b]in ſignum termini ac viæ Apoſtolos & Martyres nobis procul à cæleſtis patriç termino agentibus conſtituendos eſſe, vt eorum viam, patientiæ nempe, arripiamus; & ipſis & nobis longè præcelſius ſignum ſubiungitur

[a] *Exodi 33.D.*
[b] *Apoſtoli & Martyres in ſignũ viæ nobis erigũtur, propter patiẽtiã.*

tur memoriale mortis Chriſti,eligentis,& ſanctitatem impartientis, ſub tritici ac vini tegmine. Quódnam frumentum electos generans, quod vinum virgines germinans; niſi Sacramentorū Sacramentum, totum Chriſtum verè ſub vtraq; ſpecie ac quauis ſpeciei viſibilis particula continens?Hoc certè omne Dei bonum, hoc certè omne Dei pulchrum.

Cæterùm vt ſummam huic capiti manum imponamus, cum gratiarum actione,quem placidiſſimum literæ huius ſenſum in me Dominus ſit locutus,audiamus. Hac verborum ſerie lucidiſsimum diuini numinis in ſuis ſignum patefacere intendit; atque illud eſſe docet, in tot aduerſis protectionem,inauditamque victoriam. Ait ergo: Dominus exercituum proteget eos; vtque non niſi ab exercituum Domino manantem opem intelligas,certaminis atrocitatem ſubdit: Et deuorabunt. Quos? Vtique eos. Quos eos? De quibus præmiſſum eſt, Et Dominus exercituum proteget eos. Hos igitur tanta immanitate perſequentur, quòd deuorabunt, hoc eſt, feris deuorandos viuóſque deglutiendos exponent; & ſubijcient lapidibus (in tertio caſu,vt notant qui Hebræa norunt)fundæ, id eſt,lapidabunt eos: &, vt in publicis ſpectaculis ac ſacrificijs, bibentes ſanguinem eorum, quaſi optimo vino epoto exhilareſcent; imò quaſi obſequium ſe præſtare Deo arbitrantes interficient eos; & eorum ſanguine replebuntur vt phialæ ad Dijs libandum, & redundabunt cornua altaris quaſi victimis. En quanta belli ſæuities. Nunquid humanū euadere poterit ingenium?num caro conſtanter agere? Certè ſi ſalus his, hinc erit, ex eo quòd ſaluabit eos Dominus Deus eorum in die illa *Luc. 10.* conflictus, quaſi oues occiſionis in medio luporum, reuera autem quaſi gregem populi ſui in gloria triumphantis æterna: & huius illud erit ſignum, quia lapides, quibus impetiti, effecti ſunt ſancti, venerationi & honori erunt in Eccleſia Dei: & quia Chriſti paſſioni & triumpho, ac eius corpori & ſanguini ſub frumenti ac vini ſpecie contento, cōmunicarunt. Hoc duplex ſignum diuinæ protectionis, & electorum gloriæ, duplex illud, quia, deſcribit.

CAPVT

CAPVT DECIMVM.

TEXTVS.

Petite à Domino pluuiam in tempore ſerotino,& Domi- 112.
nus faciet niues, & pluuiam imbris dabit eis, ſingulis
herbam in agro.

PARAPHRASIS.

Accipite, ô electi, & aliud diuinæ protectionis ſignũ: quia quæ Deus per cauſas naturales operari ſolet, vos incongruo naturæ tempore ab eo ad perficiendos terræ fructus impetrare poteſtis. Poſtulate à Domino frumentis vtiliſsimam optatiſsimámque pluuiam, ſicuti in Maio ſimul & vino expoſcite: & nubes, & coruſcationes, & niues, & pluuiam deſideratiſsimã dabit vobis, & cuiuſq; veſtrûm prata ridebunt.

COMMENTARIA.

COeptam proſequitur materiam Chriſti aduentus, eiuſque erga ſuos auxilij, & Euangelicæ propagationis. Si enim textus plano decurrat pede, non niſi mitiſſimus eſt Chriſtus, qui aſſeuerat: Sibilabo eis, & congregabo illos, quia redemi eos. & non niſi Catholicæ conuenit Eccleſiæ, quod idem Chriſtus adiungit: Ad terram Galaad & Libani adducam eos, & non inuenietur eis locus: & ideo tranſibit in maris freto, &c. quæ oſtendunt tantam fore Chriſti ſanguine redemptam cogendamque multitudinem in nomine Domini, hoc eſt, Chriſtiano, eodem Domino confortante, vt anguſta ſit illi futura continentis terræ habitatio. *Scopus.*

Pręmiſerat itaque in ſuperioris calce capitis duplex ſuos verè protegentis & conſolantis Dei argumentum; quòd & lapides, quibus impeterentur ac ſubijcerentur, honoris ergô, vt ſancti prominerent in Eccleſia; & quòd Chriſti corpori communicarent & ſanguini: tertium modò cunctis perſpicuum annectit; quia videlicet electorum orationibus ipſamet natura parebit. Hoc poſt ſollennem in die Palmarum ingreſſum docuit ſuos Dominus, areſactæ ficulneę exemplo: Amen dico vobis, quia ſi habueritis fidem, & non hæſitaueritis, non ſolùm de ficulnea facietis; ſed & ſi monti huic dixeritis, Tolle & iacta te in mare, fiet. Propterea dico vobis, omnia, quæ- *Orationũ electorũ vis.* *Mat. 21.*

cunque orantes petitis, credite quia accipietis. Quòd ſi cunctis ferè cernentibus tantum apud Altiſsimum valet aſsidua iuſti oratio, cùm adhuc peregrinatur à Domino: quid, obſecro, eadē triumphantis iam Deique domeſtici non aſſequetur oratio? Hinc orationis efficaciam neceſsitatemque clariſsimè deprehendere vel cæcutiens poteſt: cùm etiam ad naturalium rerum opportunitatem, vti medium, à Deo electorum orationem præſciri & efflagitari hoc loco, quiuis agnoſcat. Quanto igitur magis ad ſupernaturalia conſequenda orationem ſuis Deus ipſe præuidit atque prouidit, atque adeò expoſtulabit! Hinc quoque facillimè videbis fatorum ineuitabilem neceſsitatem, inſipientium hominum eſſe commentum: cùm Deus non modò liberis, verùm etiam naturæ rebus ita orationem præfecerit, qua ad ipſum primum agentem ſe ſolo agere potentem ſit recurſus, vt abſque vlla præſcientis, prouidentiſque, ac prædeſtinantis Dei mutatione, quod ſecunda cauſa ipſaque natura non valet, impetret oratio. Quis vel apud homines ad ſupremum iudicem deneget acceſſum? Quis inibi, quæ rite inferior iudex egiſſet, alia, quæ ſummo tantùm iudici cōuenit, ratione decerni, non perſæpe deprehendit? Oratio, vt vnico verbo dicam, appellatio eſt, quam ſupplicationem vulgus ipſum appellat. Quoties itaque te creatarum rerū angit conditio, interpella, hoc eſt, ora, ſupplex ad creatorem accede, verumque omnium Dominum, & te ſeruantem leuantemque ſenties. Primùm Dei regnum & iuſtitiam eius quære, & hæc omnia adijcientur tibi. Quænam enim afflictarum Gentium cauſa, niſi quia vero Domino minimè ſupplicarunt? Quænam deijciendorum è ſ̃ dara magnatum ratio, niſi quia maxima impendentem beneficia eoſque viſitantem Dominum expulerunt? Accipe vtrumque.

Contra fata.

TEXTVS.

Quia ſimulachra locuta ſunt inutile, & diuini viderunt mendacium, & ſomniatores locuti ſunt fruſtra: vanè conſolabātur, idcirco abducti ſunt quaſi grex: affligentur, quia non eſt eis paſtor. Super paſtores iratus eſt furor

ror meus, & ſuper hircos viſitabo: quia viſitauit Dominus exercituum gregem ſuum domum Iuda, & poſuit eos quaſi equum gloriæ ſuæ in bello.

PARAPHRASIS.

Idcirco Gentes, Gentilémque ritum ſequentes, errauerunt, & ſicut oues in inferno poſiti ſunt ſine fine: idcirco & in terris, vt æterni mali initium, afflictionem prægustabunt: quia Theraphim imaginúmque inanes figuras, inutilia Dæmonum inutilium, mendacium, & à vero fine mortales abducentium dolo reſpondentes, ariolóſque mentium præſtigia, impoſturáſque, non veritatem, videntes, vanorúmque ſomniorum obſeruatores conſuluerunt, atque vanè ex his conſolabantur: quia paſtorem frumento electorum & vino germinante virgines ſuas paſcentem oues non agnouerunt; à quo & hîc & in æternum omnis vera protectio atque omnis plena conſolatio dimanat. Si hæc afflictarum Gentium ratio, (affectu admirans Vates exclamat) vndénam, exercituum Domine, vrbis ſanctæ paſtoribus repletæ inaudita deſolatio, quam, te donante præſentio? Satisfacit Dominus: Super Principes Sacerdotum & Phariſæos verſatur iuſtitiæ meæ punitio; & contra Scribas ſententiam feram: quia ego ipſe omnipotens Iehoua ſabaoth, exercituũ, militiarum, Angelorúmque Dominus, à quo omnis protectio, qui fons ſum totius conſolationis, homo natus omnem domus Iuda curam peculiariſſimè, quaſi gregis mei, bonus ego paſtor ſuſcepi: & elegi ex Iuda Apoſtolos, quaſi equos bellicoſos, in quibus gloriæ meæ ſplendor effulgeat: nec tamen cognouerunt tempus viſitationis ſuæ. *Ioan. 10.* *Luc. 19.*

COMMENTARIA.

GEntes quidem tanquam bruta animalia, oueſque errantes ſine paſtore, pro ſuarum leuamine calamitatum, animorúmq; paſtu, ad idola, ad aruſpicia, & diuinationes, & ad ſomnia confluebant: quæ cùm non eſſent ſummæ ac veræ moderatrices rerum cauſæ, ſicuti eſt ſolus paſtor, antonomaſticè Deus optimus maximus, ſummus ac verus omnium paſtor, clientibus ſuis non niſi vana, quæ optatum beatitudinis felicitatiſque finem non attingerent, incertáque

polliceri poterant, quibus & miſeros deluderent, ac poſtmodum miſerrimos efficerent.

Pſal.75. In Iudæa verò, vbi notus erat Deus, paſtores ſeipſos paſcẽtes, dum ſecundùm carnis prudentiam ſapiunt, ſibi gentique ſuæ proſpicere
Ioan.11. ſatis putant à Romanorum potentia, ſi vnum è medio tollant Ieſum exercituum Dominum, paſtorem optimum, ac Seruatorem vnicum, gregem ſuum viſitantem, ac ei commoda quæque prouidẽtem, aſello, ne tributorum exactione, aut armorum faſtúſve metu aut ſuſpicione, ſuis moleſtus futurus, vel leui quidem imaginatione apprehendi ab vllo poſſet, in Regiam vrbem inuectum, paciferæque manu ſignum prætendentem oliuæ, ipſiúſque vrbis, profuſis lachrymis, ſpectantibus omnibus, excidium proſequentem; hancq; ipſam tantæ euerſionis cauſam hoc oraculo diuinitus prædeclaratam aſſignantem, vt vel hinc ad cor redirent, ipſúmque paſtorem in Templo viſitantem votis omnibus exciperent. Intrat aſello inſidens, vrbem
Luc. 19. deplorat, rationem docet ingruẽtium malorum, Eò quòd non cognoueris tempus viſitationis tuæ; & quidem in hac die tua, omni-
Ioan.8. bus ſuperioribus ſæculis expetita, quam Pater veſter Abraham exultauit vt videret; vidit, & gauiſus eſt: Templum, ſuum vtiq; palatium, adit, viſitat; eijcit hircos, hoc eſt, qui duces gregum eſſe ſolent: (hoc
Iſa.14. enim Ghathudim eſt Hebræis: & quos interpres noſter apud Iſaiam Principes terræ transfert, Hebraicè Vates terræ hircos nuncupat) à
Pſal.8. Phariſæorum cæcorúmque ducum calumnia ex Pſalmo octauo ba-
Mat.21. lantes vindicat oues: paſtorum tacitè ita redarguit auaritiã, domum
Mar.11. ſuam latronum eſſe ſpeluncam, offerendorum ſacrificiorum fuco,
Luc.19. venalium nummulariorúmque menſas in Templo conſentiẽtium: vt meritò ſuper paſtores iratus ſuus eſſe furor agnoſceretur. Quo audito, Principes Sacerdotũ & Scribæ quærebant, quomodo eum perderent. Ita procaces Phariſæos, ſilentium clamantibus Hoſanna à Domino imponi curantes, conuicit; vt & ſuper hircos Dominum viſitaſſe, nemo ſanæ mentis ambigat: tot ibidem ouibus cùm doctrinæ, tum admirandorum operum paſcua vberrima proponit; ac diuinæ ſapientiæ recondita ſuis aperit: vt iure id effectum ſit, quod hîc præcinitur: *Quia viſitauit Dominus exercituum gregem ſuum, domum Iuda, & poſuit eos quaſi equum gloriæ ſuæ in bello:* cum cæteris

teris quæ ſubſequuntur beneficijs. Viſitare verbum variè conſtru- *Viſitare.*
ctum, hunc ſenſum reddit, vt, Viſitare ſuper paſtores, in eos animaduertere ſit; ſicut apud Iſaiam, Viſitabo ſuper orbis mala, & cōtra im- *Iſaiæ 13.*
pios iniquitatem eorum: Viſitare autem domum Iuda, eiuſdem domus res animaduertere, conſiderare, atque gubernare ſit; veluti apud Regium Vatem: Quid eſt homo, quòd memor es eius? aut filius ho- *Pſal. 7.*
minis, quoniã viſitas eũ? Quid ex hac viſitatione? Attende: Minuiſti eum paulò minùs ab Angelis, gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum: omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, &c. Ita profectò & in hoc loco *Viſitauit Dominus exercituum gregem ſuum, domum Iuda,* per viſcera miſericordiæ ſuæ, in *Luca 1.*
quibus viſitauit eam oriens ex alto, reuera futurus lumen ad reuelationem Gentium, & gloriam plebis ſuæ Iſrael. Quapropter è domo Iudæ & Iſraelis Apoſtolos ſelegit, quorum in acie conſtantia, totum terrarum orbem, ad prædicationis tubæ ſonitum, fidei acerrimè ſubiugando, æternus eſſet honor; ſicuti bellicoſi equi tota gloria, præſtantiaque, ſimul & æſtimatio in bello conſpicitur. Cætera quoque pro hac ſupernaturali expeditione ſelectis è domo Iudæ neceſſaria viſitando prouidit; quare ſubditur:

TEXTVS.

Ex ipſo angulus, ex ipſo paxillus, ex ipſo arcus prælij, ex ip- 113.
ſo egredietur omnis exactor ſimul.

PARAPHRASIS.

Ex ipſo bonum omne procedit, fides, ſpes, charitas, & omnis pariter *Rupert.*
fidelis operarius, qui ex boni operis conſcientia iuſtè audet mercedem exigere: vt ille qui dixit, Bonum certamen certaui, curſum cōſummaui, *2. Tim. 4. B.*
fidem ſeruaui, in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illum diem, iuſtus iudex. Omnis, inquam, talis exactor ex ipſo egreditur: ex ipſo accepit hoc ipſum, quod eſt operatus, pro quo mercedem vel coronam exigere meretur.

Ex ipſo Iuda etiam ſecundùm carnem deſcēdet lapis angularis Chri- *Vatabl.*
ſtus, cui quaſi paxillo totius Eccleſiæ cura incumbit: ex eo erit verbum

Dei gladius ſpiritus, arma fidelium cōtra hoſtes: ex ipſo erunt, qui vnanimiter & conſtanter vrgebunt ad ædificium ſpirituale.

Chald. Paraph. *Ex eo Rex erit, & ex eo Meſſias. Pagninus verò habet: Ex ipſo erit angulus: ex ipſo erit palus ſeu clauus, id eſt, firmum aſylum: ex ipſo arcus prælij: ex ipſo egredietur omnis Præfectus ſimul. Alij: Ex Iuda erit Regia & Pontificia dignitas, victoria, & omnis potentatus, ſeu prælatio. Nos dicamus:*

Ex ipſo Domino exercituum viſitante erit angulorum lignorumq; domus Iudæ, hoc eſt, Eccleſiæ, firmitudo, fundamentum, ac perfectio: ex ipſo inuictus prælij arcus inclyta crux: ex ipſo vnanimiter ac pariter electi egredientur Apoſtoli, ad exigēdas animas, Domino, id eſt, creatori ac Redemptori per crucem debitas.

COMMENTARIA.

QVoniam domus omnis prouiſio ex angulorum lignorúmque paxillo perenni contextorum firmitudine dependet; ſicut ſcriptum eſt, Repentè ventus vehemens irruit à regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos domus; de paxillis autem ſic, Quanto magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, conſumentur velut à tinea? nónne euellētur paxilli eorum cum eis? perſiſtēdo in ædificij metaphora docet optimè ſe prouidiſſe domui Iudæ, hoc eſt, confitentis Eccleſiæ fabricæ, quia fundanda eſſet ſupra firmam petram angularem, ab inſipientibus ędificatoribus reiectam: de qua idem viſitator, poſt celeberrimum vrbis ingreſſum in aſello, Principibus Sacerdotum & Phariſæis ait: Nunquam legiſtis in ſcripturis, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic eſt factus in caput anguli: A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris? Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Tunc Gentiles Philippum rogant: Domine, volumus Ieſum videre. Philippus & Andreas dicunt Ieſu; quibus ille reſpondet: Venit hora vt clarificetur Filius hominis; niſi granum frumenti, & cætera. Venit ergo vox de cælo: Et clarificaui, & iterum clarificabo. Et Chriſtus addit: Et ego ſi exaltatus fuero à terra, (nempe in cruce) omnia traham ad meipſum. Ex his patet, domum Iudæ, Eccleſiā videlicet, in Iudæa priùs, deinde in Gentibus fundandam:

Iob 1. Iob 4. Mat. 16. Mat. 21. D. 42. Pſ. 117. C. 22. Ioan. 12. Eccleſiæ funda- menta.

dam: & in Iudæa quidem Chriſtus angularis lapis optimè dicitur, in Gentibus verò paxillus. Hi enim, iuxta architecturæ peritos, ſunt duo iaciendi fundamenta modi; vt vbi firmum eſt ſolum, lapidibus fabricæ pondus ſuſtinere valentibus fundamenta locentur; atque adeò in angulis firmiſſimè conſtitutis ſit omnis huiuſcemodi ædificij firmitudo ſita. Verum vbi debile ſolum eſt, validiſſimis opus erit bigis, paxillo perpetuo contextis, vt abſque ruinæ ſciſſuraque metu æquè fabrica ſubſideat; quemadmodum de Tendiglæ Templi fundamentis accepimus, & Meſſanæ vidimus. In Iudæa firmiſſimũ erat ſolum, ob Dei veri notitiam tot canonicis ſcriptis fixam: quare ibi pro erigenda Eccleſia ex Domino exercituum egredietur angulus; quia Deus homo ibi ſuam fundabit Eccleſiam. In Gentibus autem, figuras, diuinationes, & ſomnia vana curantibus, vanum vtiq; ſolum apparuit: quapropter trabibus paxillo firmiſſimo colligatis, ſuperimponenda erat ædificij moles. Quamobrem tutiſſimum fore Eccleſię domicilium Hebræis atque Gentilibus aſſerit, ita quòd portæ inferi non præualebunt aduerſus eam: quia ex exercituum omnipotente Domino efficaciter, & ab eodem, quà homo, meritoriè, angulus obfirmabitur in Iſraele, ac paxillus in Gentilitate. Hinc nihil eſſe ſuperflui in hac periodo vides, imò cuncta diuinam redolere ſapientiam. Quòd verò paxillum ad fundamẽtum potiùs referamus quàm ad tectum, duo nos mouent: alterum eſt, quoniam egregia Regiaq; palatia, quale eſt Eccleſia, tecta paxillis fulta habere minimè ſolent. Tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina. Vaſte, nequaquam paxillis nituntur. conſule architectonicæ primos. Alterum autem eſt: ſiquidem exercituum Dominus, opposito ſanè modo quàm ſæculi Principes, a cœlo Regiam ſubijt vrbem: illi enim ſuas intrare ſolent, cælum obtegente pallio, terraque patẽte; at Dominus è contrà ingreſſus eſt, ramis ac veſtibus abſcondita terra, apertóque cęlo; vt Eccleſiæ ſuæ tectum, quod paxillis indigeret, nullum eſſe conſtaret. Quin, vt ad cęlum homo anhelaret, — *Mat. 16.* — *Cant. 1.*

Pronaq; cùm ſpectent animantia cætera terram, — *Ouid. 1. Metam.*
Os homini ſublime dedit, cælumq; videre.

Firmiſſimè fundata Eccleſia, tanquam arce munitiſſima, Deo ipſo homine anguli apud Iſraelitas, & paxilli apud Gentes, ſupplente vicem;

cem; ipſius arma, Præfectorúmque munia, ſubduntur.

Eccleſia eſt arx. *Ex ipſo arcus prælij*. Eccleſia arx eſt, aſſiduis petita tormentis; cui competit Pſalmus quadrageſimus tertius, ita vt quilibet ipſius mi-
Pſal.43. les ex corde fateatur: Nō enim in arcu meo ſperabo: & gladius meus
Arcus eſt crux. non ſaluabit me. In te inimicos noſtros ventilabimus cornu: & in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nobis. In arcu tuo ſperabo.
Apoc.6. A.2. Et vidi (Ioannes ait) & ecce equus albus; & qui ſedebat ſuper illum, habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincens vt vinceret.
Apoc.10. A.1. & infrà: Et vidi alium Angelum fortem deſcendentem de cælo, amictum nube, & iris in capite eius, & facies eius erat vt ſol, & pedes
† Colūna i.M.S. R.P.G. eius tāquam † columna ignis. Vtrobique Deus homo apparet, cum arcu ad vincendum egrediens: & vbi nos legimus, Et iris in capite;
Primaſ. Primaſius, Et arcus ſuper caput eius, habet. Quænam hæc inaudita gerendi arcus conſuetudo? manu enim, aut ad humerum, geſtari ſolet. Quínam ſingularis prœliandi modus arcu ſuper caput, vnde cælum emiſſa feriat ſagitta, non hoſtes? Hiccine arcus prœlij, inexpugnabilem reddens Eccleſiæ arcem? Hócne Domini militiarum in certando ingenium? Sanè. Contra aëreas in cæleſtibus poteſtates tenebrarum harum præcipuum fit bellum: in aërem, non in terram & carnem, quæ fœnum eſt, ſunt potiſſimùm tela vibranda: cum aërea-
Ioan.12. rum poteſtatum mundíque huius Principe certandum eſt. Nulli hominum vires: exercituum Dominus homo fit, ad ſingularem conflictum accedit, prœliíq; arma arcum ſuper caput eligit. O immenſam bellatoris ſapientiam! ô incomprehenſibilem fortitudinem! Vt arcum æreum brachia ſua ponit, & mundi Principem foras eijcit. Nónne ligneus arcus la balleſta de palo, y la de hierro arcus ferreus
Ioan.3. nuncupatur? Serpens autem æneus arcu pugnat æneo: cruci affixum inſpice Chriſtum, & arcum æreum eſſe dices, que es balleſta de me-
Ioan. del Enzina. tal, ſuper caput eius. Huc ſpectare poteſt, quod ex Ioāne del Enzina in Natali Seruatoris ad lectoris leuamen adijcimus. Ait ille:

Eſta gloria vio Noe
En el arco de ſeguro
De ſeñal firmeza e iuro
Que de Dios dado le fue.
Y le dixo dando la fe
Que mas diluuio no habria:
El mi arco moſtraré,
E en el cielo le porné,
Que es en la Virgen Maria.

Por

Por el arco celeſtial
A Ieſu Chriſto entendamos,
Porque al Diablo no temamos,
Vino a darſe por ſeñal,
Vino a redemir el mal,
Que el primer padre nos dio,
E el diluuio general
Del pecado original,
Que a todo el mundo cubrio.

Aſsi por eſta manera
Hay en el hijo de Dios
Perfectas ſubſtancias dos,
Diuina e humana entera:
E aunque la humanidad era
Muy flaca de compliſsion,
Por matar a la beſtia fiera,
A la diuinal madera
La doblo de compaſsion.

Comparatio.

Dos coſas ha de poner
En el arco el buen arquero,
Para ſer el arco entero:
Aſta e cuerda ha de tener,
E la madera ha de ſer
Tal, que doble ſin quiebrar:
La cuerda con ſu poder,
Aunque es flaca al parecer
Haze a lo rezio doblar.

Fue Chriſto Rey excelente,
La ſaeta eneruolada,
Con hiel e vinagre vntada,
Contra el antiguo ſerpiente,
Pueſto por ſaluar la gente
En la nuez de la balleſta
De la Cruz reſplandeciente,
Nacido muy ſantamente
Oy en eſta ſanta fieſta.

En inexpugnabilem prœlij arcum à militiarum ſeu exercituum Domino egredientem: quia quà Deus homo tantùm per contrapaſſum, quod aiunt, potuit euincere conflictum. De hoc quidem arcu præſcius Iacob ait ad Ioſeph filium ſuum: Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo: orando nempe, & arcu ſuper caput, cælum verſus, ſagitta orationis emiſſa. Et benedicens eundem, inquit: Sedit in forti (hoc eſt, in exercituum Domino) arcus eius, & diſſoluta ſunt vincula brachiorum & manuum illius per manum potentis Iacob: inde paſtor egreſſus eſt, lapis Iſrael. Deus patris tui erit adiutor tuus, & cætera, quæ ideo inferius nominatim addi, Et ſaluabo Ioſeph, oſtendunt. Ex ipſo igitur exercituum Domino, id eſt, ex ſua nimia charitate, ex ſuæ bonitatis exceſſu, ex ſuæ ſapientiæ magnitudine, ex ſuæ poteſtatis authoritate, non ex hominum ingenio aut creaturarum meritis egredietur & apparebit in aëre omnem ſuperans intellectum arcus prœlij Crux, multò excellentioris Chriſti virtutis indicium, quàm *Parathonius, id eſt, arcus triumphalis, quem in ſuæ poteſtatis ſignum Alexander Magnus in Amone condidit. Quare iuſtiſſimè

Gen. 48. D. 22. *Oratio.* *Gen. 49. C. 24.* **Hiſtor. Scholaſt. lib. Eſth. cap. 5.* *Parathonius.*

Apoſtoli ſunt exactores. *Ex ipſo egredietur omnis exactor ſimul.* Diuino cælitus hauſto Spiritu, in die ſancto Pentecoſtes, nulla mora, ſimul quaſi ſpolia prœlij exacturi, Apoſtolorum ſinguli, quæ ſibi ſorte in orbis partitione obtigerint, prouincias peragrabunt. Exactores vtique, animas à dæmonum ac vitiorum tyrannide victori exercituum Domino exigentes, veróque Domino ab idolis vendicantes. Exactores vtique pretioſiſſimi arcus prœlij, hoc eſt, Crucis, (immenſum ſanè pretium ſeruandorum mentibus impoſitum) vt quilibet grato ſit animo erga talem ac tantum Redemptorem. Vt quiſque ſuam poſt exercituum Dominum baiulet crucem: vt quiſque cum Principe Sabaoth arcu armetur; ac quiſque, pro ſua aſſerenda ſalute, Dei coadiutor eſſe ſtudeat. Exactores denique debiti Deo cultus, totiq; Eccleſiæ præfecti; quos & Apoſtolos nominauit: quibus-cum ad multitudinem ex Iudæorum ac Gentium terris collectam, in erigendæ ex vtriſque Eccleſiæ typum, doctrina & miraculis, talẽta partiturus, mox cum vſuris exigenda deſcẽdit. Verùm in hac exactione quandoquidẽ quamplurima exactoribus ſeſe opponenda præſcit, ſuperiores ſuos futuros, cæleſti præſidio fultos, admonet, inquiens:

Mat. 16. D. 24. & Mat. 10. D. 38. & Luc. 14. E. 27. Luc. 6. B. 13.

TEXTVS.

114. Et erunt quaſi fortes, conculcantes lutum viarum in prœlio: & bellabunt, quia Dominus cum eis: & cõfundentur aſcenſores equorum. Et confortabo domum Iuda, & domum Ioſeph ſaluabo: & conuertam eos, quia miſerebor eorum: & erunt ſicut fuerunt, quãdo non proieceram eos: egò enim Dominus Deus eorum, & exaudiam eos. Et erunt quaſi fortes Ephraim, & lętabitur cor eorum quaſi à vino: & filij eorum videbunt, & lætabuntur, & exultabit cor eorum in Domino.

PARAPHRASIS.

Et exactores erunt quaſi Heroes cõculcantes in conflictu omne mundi ſublime, ac ſi eſſet lutum indiſtinctè ab omnibus in via pedibus conterendum:

terendum: heroicè manus conſerent, ſtrenuè pugnabunt; quia Dominus erit in auxilium eorum: & pudore afficientur ſuperbi, & humanis innitentes auxilÿs. Et corroborabo ego Eccleſiam, & ad me per fidem & arcum prœlÿ vtrumque populum cõuertam, quia miſeret me eorum: & erunt, quaſi non peccaſſent quoniam ego ſum Dominus Deus eorum, qui eos exaudiam. Et filÿ Ephraim mundanarũ rerum vbertati priùs aſſueti ac dediti Gẽtiles, erunt vt Heroes: nam magno animo certabunt contra vitia, & hoſtes Chriſti: & latos eos efficiet cordis latitudo ac charitas, ſicut vinum bibentem exhilarat. Et diſcipuli, quos exactores Apoſtoli Chriſto genuerunt, videbunt gloriam Chriſti, ſimúlque gaudebunt; & exultabit cor vtrorumque in Domino: nam

TEXTVS.

Sibilabo eis, & congregabo illos, quia redemi eos: & multiplicabo eos, ſicut antè fuerant multiplicati. Et ſeminabo eos in populis, & de longè recordabuntur mei: & viuent cum filijs ſuis, & reuertentur.

PARAPHRASIS.

Congregabo illos à morte reſurgens, & inſufflabo in eos, dando eis Spiritum ſanctum: & quaſi paſtor eis ſibilabo, & vt Deus quaſi in ſibilo auræ lenis agnoſcar, Euangelicam doctrinam exactorum linguis & audientium animis immittens, & Catholicam Eccleſiam erigam: quia multo magnóque pretio, ſanguine ſcilicet meo, redemi eos; & ideo in immenſum augeſcent, ſicuti in Aegypto. Et quaſi ſemina granáque frumenti vbique terrarum moritura, vt multum fructum afferant, Apoſtolos & Leuitas Martyreſq́; meos diſſeminabo: & in remotioribus locis mei quoque procul profecti ad dexteram Patris, celebris erit memoria & cultus: & viuent fide per dilectionem operante, ſeu vita gratiæ, Apoſtoli cum imitatoribus diſcipulis, & reuertentur ad Deum Patrem & ad me in gloria: reuertentur (inquam) ad exercituum Dominum, à quo tanquam exactores egrediẽtur; & ad ſuam optatiſsimam patriam, à qua captiui abducti fuerant, remeabunt. Multiplicationem autem & benedictionem liberorum non accipiamus carnaliter: alioquin Helias

Ioan.20. *3. Regum 19.* *Ioan.12.* *D. Hier.*

 & Heli-

& Heliſeus, & Hieremias, & Baptiſta Ioannes, quo maior inter natos mulierum non fuit, hac benedictione caruerunt: ſed illam, qua vocantur ad fidem multitudines Nationum: Pater inquit Hieronymus.

TEXTVS.

Et reducam eos de terra Aegypti, & de Aſſyrijs congregabo eos: & ad terram Galaad & Libani adducam eos: & non inuenietur eis locus. Et tranſibit in maris freto, & percutiet in mari fluctus, & confundentur omnia profunda fluminis: & humiliabitur ſuperbia Aſſur, & ſceptrum Aegypti recedet. Confortabo eos in Domino, & in nomine eius ambulabunt: dicit Dominus.

PARAPHRASIS.

Vatabl. *Quia maximè afflicti fuerant ab Aegyptijs & Aſſyrijs, horum meminit: de ſpirituali tamen reductione debet intelligi. Reducam (inquit) captiuos Iudæ & Beniamin de Aegypto, & captiuos decem tribuum de*
Gen. 31. *Aſſyrijs, & ponent ſibi caput vnum Chriſtum, ſicuti Iacob & Laban in Galaad perpetuæ fœdus amicitiæ percuſſerunt. Adducam itaque illos ad terram Galaad, hoc eſt, ad cumulum teſtimonij, quod martyrion Græci vocant: & ad terram Libani candoris, pulchritudinis, & ſanctitatis, ad terram Martyrum & Confeſſorum conuertam: tantáque erit fidelium multitudo, vt ad eam ſuſcipiendam licet ſtudioſè locus inquiratur, minimè ſit futurus: omnem terrarum orbem occupabit, difficilia nauigationi freta, ceu Siculum, Lymerium, Thracium, Gaditanum, Megallanicum, & quoduis aliud, pertranſibit: inacceſſos tumultuantéſque feri maris fluctus Crucis ſigno quaſi baculo feriens ſedabit: facilémque aditum, ceu mare rubrum Iſraeli, & Iordanis arcæ ac populo, flumina cuncta præſtabunt. Iaor, id eſt, flumina, quorum decurſu vel*
*Exod.2 *inundatione paludes, lacus, ſtagnáque creſcunt, qualis in Africa Nilus*
Dan.12. *& in Aſia Tigris eſt, quos ideo Iaor nomine *ſacræ literæ notant. Huiuſ-*
Amos 7. *modi fluuiorum præſidio imperium ſibi perpetuum Aegyptij & Aſſyrij*
Vatabl. *arbitrantes ſeruient Deo. Nec mirum, tanta facturos exactores Euangelij*

gelij promulgatione, ſiquidem omnia poterunt in Domino exercituum, qui ait, Confortabo eos, & corroborabo, imò heroificabo, & auxilio meo freti gloriam meam vbique prædicabunt, ita vt eorum iter nemo retardare poſsit. Eſt autem hoc Neum Domini, hoc eſt, dictum firmiſsimum. Quapropter Euangelio promulgato per exactores Apoſtolos, ſecundi Templi deſtructio, quam & aſello inuectus coram vniuerſis, eiulatibus, & coram Diſcipulis, illius admirantibus fabricam, aperta oratione Dominus proſecutus eſt, Prophetice per Apoſtrophen ob acerbitatem, reíque certitudinem, ad ipſum Templum modò ſubijcitur.

CAPVT VNDECIMVM.

TEXTVS.

Aperi, Libane, portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. 115.
Vlula abies, quia cecidit cedrus, quoniam magnifici vaſtati ſunt: vlulate quercus Baſan, quoniam ſucciſus eſt ſaltus munitus.

PARAPHRASIS.

Pro Libano Templum vertit Chaldæus paraphraſtes. Prædicitur deſtructio ſecundi Templi. O Templum, de pulcherrimi, eminentiſsimi, ac condenſiſsimi Libani arboribus extructum, Libano ipſi in architecturæ pulchritudine, ſitus eminentia, & adorantium ſacrificantiumq́; multitudine perſimile, portas tuas ſubuerſuris Romanis aperi, & ignis inauratas cedros tuas deuoret. Vlula pauimentum abiegnis ornatum lignis, quia cadent ſuper te parietes cedrini iam igniti: ſiquidem potentiſsimi & robuſtiſsimi deſtructi ſunt, & te defendere nequeunt. Vlulate aliæ Vrbis domus de quercubus nemoris Baſan erectæ, quandoquidem domus ſaltus, quæ armis & clypeis pro Vrbis ac ſua defenſione munita erat, corruit: quare multò faciliùs & vos, iam nullo defendente, ruetis. *Vatabl. Chald. Paraph.*

COMMENTARIA.

MIrum profectò videtur, ad inanimata ſermonem dirigi, quaſi intentas ad audiendum aures habeant. Nec tamen hoc mirandum *Verbi Dei efficacia.*

dum eſt, cùm Domini, hoc eſt, Creatoris iſte ſit ſermo, cuius vim cuncta creata præſentiunt, & cum proprio periculo quāprimum obſequuntur, nec Domini verbum, quamuis multis retrò ſæculis prolatum obliuioni tradunt. En quid Ioſephus refert. Orientalis autem porta interioris Templi, cùm eſſet ænea atque grauiſſima, & ſub veſperam vix à viginti viris clauderetur, ſeriſque ferro vinctis obſeraretur, peſſulóſque altos haberet in ſaxeum limen demiſſos, vno perpetuo lapide fabricatum, viſa eſt noctis hora ſexta ſponte pateſcere. His autem curriculo per cuſtodes Templi Magiſtratui nunciatis, aſcendit ille, vixque eam potuit claudere. Verùm & hoc iterum ignaris quidem ſignum optimum videbatur. Deum namque bonorū portam ſibi aperuiſſe dicebant. Prudentiores verò Templi tutamen ſponte ſua diſſolutum iri cogitabant; & hoſtium donum eſſe, portas aperiri; ſolitudinémq; illo oſtento ſignari inter ſe pronunciabant. Hæc Ioſephus, de prodigijs excidium Hieroſolymę præcedentibus & præſagijs verba faciens. Et in libro, qui apud Hebræos Ioma nuncupatur, idem memoriæ traditum eſt, quòd nempe ante deſtructionē Templi portæ eius noctu aperiebantur vltro; quódque dixerit R. Iohanan: Templum, quare deſtruis teipſum? ſcio enim de te, quòd finis tuus erit deſtructio; ſuper te namq; prophetauit Zacharias. Hinc meritò Rupertus ait: Puto ipſum Libanum, hoc eſt, Templum, Propheticæ vocis ſenſiſſe imperium. Idemq; cenſeo de igne Templi cedros ipſumque Templum deuorante: vt enim Ioſephus author eſt, Templum inuito Tito exuritur; ſed id planè Dei ſententia iamdudū igne damnauerat. Cúmque non ſit malum, pœnale ſcilicet, in ciuitate, quod non fecerit Dominus; nō modò permiſſa, verùm etiā immiſſa ſunt hæc damna Templo & Vrbi adeò diſcolis, vt audientibus rebus inanimis aſello inuecti in Vrbē Creatoris vocē, ipſa volens obſurduerit. In huius promeritæ damnationis typum, poſt triumphalem in die Palmarum in Templum aditum, (quę ideo toties repeto, vt concentus Vatis noſtri cum Euāgelijs annotetur, clariúſque Vatis ſenſus eluceat: quoniam poſtquam nono capite aſello ingredientem Dominum deſcripſit, cætera, quæ poſtea Dominus peregit, Prophetice proſequitur) ficulneam Dominus alloquitur, maledicto ſupponit: audit illa, ſiccatur. Audi ergo Libane, ô Templum, aperi portas. Aperiam.

De bello Iudaico l.7.c.12.

Lyra.

In libro Ioma.

R. Iohānan.

Rupert.

Lib.7.c.10.& 9.

Mat.21.

Luc.19.

riam. Audi ignis, deuora cedros. Deuorabo. O immenſam verbi Domini efficaciam! In verbo tuo laxabo rete, Petrus Seruatori inquit. laxat: certatim piſces ob Domini verbi reuerentiam morituri confluunt. Quæ nos obſurdeſcentes, verbíque Domini immemores, vel hinc manet damnatio! *Luc. 5.* *Ioan. 21.*

Vlulate quercus Baſan, quoniam ſuccíſus eſt ſaltus munitus. Pagninus: Vlulate quercus Baſan, quoniam proſtrata eſt ſylua munita. Cæſar autem (Ioſephus ait) fieri non poſſe proſpiciens, vt ſine aggeribus ſuperiorem caperet ciuitatem, in prærupto vndique loco ſitam, diſtribuit operibus militem viceſimo die menſis Auguſti. Erat autem tranſuectio materiæ difficilis; omnibus, vt dictum eſt, circum ciuitatem vſque ad centeſimum ſtadium in priorum aggerum extructíonem detonſis. Quatuor quidem legionum opus in Occidentali parte ciuitatis contra aulam regiam erigitur: auxiliarium verò manus, &c. multitudo xyſtum verſus, ac pontem, & Simonis turrim; quam, cum Ioanne bellum gerens, pro caſtello ſibi ædificauerat. Hæc ille. Ex quibus apparet, hunc textus noſtri ſenſum eſſe, pro aggeribus componendis ſucciſo iam nemore ſaltus, quercubus quoque Baſan & nemoribus Iordanis ſecurim minari pro alijs aggeribus, ex quibus Vrbi vlulatus, & gregum paſtoribus vox vlulatus, & leonibus iuxta fluenta condenſaque Iordanis rugitus immineret. Vrbs enim, comportatis aggeribus, capienda ſignatur vlulans. Paſtores gregibus ſpoliandi, dum ligna milites longè lateque conquirunt, ac paſcua conculcant; leones cubilibus ſuis eijciendi, cæſis arboribus, quæ illa tegant, & quam à Deo quærant eſcam ſibi, à militibus conſumpta, notantur. Huic ſenſui fauet Pagnini verſio ſic habens: Vox rugitus catulorum leonum. Ex his enim incommodis catuli plus detrimenti capiunt. Quare planè ſubditur: *Pagnin.* *Lib. 7. c. 15.* *Pagnin.*

TEXTVS.

Vox vlulatus paſtorum, quia vaſtata eſt magnificentia eorum. Vox rugitus leonum; quoniam vaſtata eſt ſuperbia Iordanis.

PARA-

PARAPHRASIS.

Sit ſecunda loci paraphraſis: En auditur vox vlulātium Ducum, qui munita Iudaæ loca tutabantur: quia victas manus hoſtibus dederunt. En hoſtium exinde animoſiorum quaſi rugientium leonum vox contra Templum ditiſsimũ aſcendit: quoniam munitiora Iordanis occuparunt.

Sit communis ferè loci elucidatio. Sonus & clamor maximi fletus Sacerdotum atque Doctorum Iudaicæ plebis dirè inſonuit: quoniam vaſtatum eſt celeberrimum illud magnificentia Regum ſuorum opus, Templum, inquam. Vox rugitus Principum populi: quoniam cecidit gloria Iordanis, hoc eſt, terra Iudæorum.

COMMENTARIA.

E Tẽplo ſalus omnium. *Lib.7. c.13.*

VBi ergo Templi ruina prædicta eſt, conſequens fit Vrbis excidium: ſalua enim re diuina, Rempublicam ſaluam eſſe oportet; ruente verò, ruere. Lege caput 13. libri ſeptimi de bello Iudaico, vbi Ioſephus ait: Quinta verò die Sacerdotes oppreſſi fame deſcendunt, & à cuſtodibus ad Titum perducti, vt ſalutem ſibi concederet, orabant. Ille autem veniæ quidem tempus illis præteriſſe fatus, periſſe verò id, cuius eos gratia meritò conſeruaſſet, decere autem Sacerdotes interire cum Templo, duci homines ad ſupplicium iubet. Et Titus tyrannis ac ſocijs ad colloquia prouocatus adiungit: Qua voſmetipſos ſalute dignos eſſe poſt Templi excidium iudicatis? Præmiſerat autem: Cùm propè ad Templum acceſſiſſem, conſultò iterum legis belli oblitus, parcere vos proprijs ſanctis orabam, Templumque ſeruare, data vobis exeundi copia, & fide ſalutis. Iſta omnia ſpreuiſtis, & Templum manibus veſtris incendiſtis. En è Templi ſtatu Titus ipſe Sacerdotibus, tyrannis cæteriſque ſocijs cuncta metitur. Chriſtus quoque propterea in illo ingreſſu rectà Templum luſtraturus accedit. *Mat.21. Luc.19.*

Lib.7. c.11.

De vlulatu quid Ioſephus afferat, audiamus. Iam verò multi fame marcidi, in mortem penè luminibus clauſis, poſtquam ignem Templi vidêre, in queſtus interim vires clamoremque receperunt. Reſonabat autem trans fluuium regio, & montes circumpoſiti grauiorem ſonitum reddebãt: & tamen erant clades acerbiores tumultu. Nec immeritò vlulatus & rugitus vocabulo lacrymarum profluuium

uium Vates donat: cùm tanta fuerit obſeſſorum beſtialitas, vt tenerrimorum infantium carnibus matres præ fame veſcerentur. Quo accepto, Titus iñ cælum manus attollens aiebat: Ad bellum hominum me veniſſe credebam; ſed, vt video, contra belluas dimicamus, feris ſæuiores. Illæ quippe à propria ſe abſtinent ſpecie, etiam in extrema neceſſitate ſuos fœtus fouent; ſed iſti proprios deuorant filios: illos itaque deleamus; quorũ fœda ſunt omnia. * Vatablus per leones prædones intelligit, qui ante deſtructionem Templi habitabãt in Iudæa & in Hieruſalem. *Libro 1. fol. 132. Supplem. Chron. ex Ioſep. lib. 7. c. 8. & Euſeb. 3. Eccleſ. Hiſt. c. 7* **Vatabl.*

Secundæ fauet expoſitioni, quod Titus apud Ioſephum tyrannis ac ſocijs obijcit: Denique cùm deberet (pater meus Veſpaſianus ſcilicet) ſi depopulandæ nationis cauſa veniſſet, ſtirpem veſtram petere, atque hanc delere ciuitatem, Galilæam & circa eam loca vaſtare maluit, vt pœnitendi vobis præberet inducias. Sed hæc eius humanitas infirmitas videbatur, noſtraque lenitate aluiſtis audaciam. Regionem itaque circa Iordanem priùs à Romanis expugnatam apud Ioſephum, perſpicuum eſt: quare & inde tanquam leones animoſiores effectos Hieruſalem inuaſiſſe Romanos dilucidum fit. Atque nonnullas euertẽdę Vrbis rationes, calamitateſq;, ſubiũgit Omnipotens. *Lib. 7. c. 13.*

TEXTVS.

Hæc dicit Dominus Deus meus: Paſce pecora occiſionis, 116.
quæ qui poſſederant, occidebant, & non dolebant; & vendebant ea, dicentes: Benedictus Dominus, diuites facti ſumus. Et paſtores eorum non parcebant eis. Et ego non parcam vltrà ſuper habitantes terrã, dicit Dominus. Ecce ego tradam homines, vnumquéq; in manu proximi ſui, & in manu Regis ſui: & concîdent terram, & non eruam de manu eorum.

PARAPHRASIS.

Cur tanta calamitas? Prior illa ſit ratio, quam Chriſtus ſub vineæ parabola docet, atque hic Chriſto homini Pater in Verbo macello tantùm

Vtilis pecoris ſimilitudine declarat. Sic dixit Dominus Deus meus Filio, Vates inquit: Paſce gregem infœcundum & ſterilem atque inutilem, cuius tria ſunt ſigna, quia illius carnibus diuēditis & poſſeſſores & venditores Deo gratias agentes ob inuentum precium exultant, & paſtores illis minimè indulgent. Sicut ergo infœcundum pecus ſine vllo animi dolore poſſeſſores, venditores, atque paſtores ipſi macello deputant: ita auferetur regnum Dei ab inhabitantibus Iudæam, dicit Dominus, & dabitur genti facienti fructus eius. Et cum omniū admiratione, ecce ego iuſtus & omnipotens tanquā pecus macelli tradam homines, vnumquemque in manu tyrannorum ſeditioſorum, & in manu acclamati ab eis Regis Cæſaris: & tyranni & Cæſares Iudæam dilacerabūt in ſecula.

COMMENTARIA.

PRæoccupatione tacitæ ſatisfacit obiectioni, cur Vrbē Templumque ſanctum tot mala inuentura ſint? vt vel ſic cauſas agnoſcentes coloni euitare ſtuderent: quod & ipſe Dominus aſello inuectus pluribus ab eiſdem Iudæis parabolis extorquere contendebat. Illi verò, nihilo meliores effecti, patrum ſuorum menſuram implere diligentiſſimè ſtuduerunt, nullúmque Deo fructum reddere voluerunt: quamobrem macelli pecoribus hoc loco æquantur. Duplex enim eſt pecorum genus: fœcundiſſimum alterum, quod fœtu ac lacte vellereque interdum dominos alit, atq; in dies locupletiores efficit; quod propterea dominis ipſis maximè eſt cordi ac curæ: alterum verò eſt pecoris genus, quod cùm ad ſobolem inutile fore agnoſcitur, macello deſignatur, & interim paſcitur atque curatur, donec emptor mactaturus appareat. Hoc occiſionis pecus nominatur, & à triplici ſigno deſcribitur: nam quæ dominus à ſe abducta cupiat, neque paſtor ipſe abduci doleat, neque emptor retinere velit, ea mactationi tantùm idonea eſſe conſequitur.

Benedictus. Quare domini, emptores, ac paſtores gratulantur Deo, cuius munere ſibi eorum quiſque in vendendo huiuſcemodi pecore conſultum eſſe cenſet.

Benedictus Dominus. Iam videor (inquit) mihi fore diues, qui rem inutilem à me non ſine emolumento abiecerim; quod felix fauſtumque ſit.

Mādatum itaque dat Pater Filio alendi pecoris verbo & exemplo ac miraculis; quæ ſunt illius diuina & vberrima paſcua; verùm propriâ ipſorum culpâ occiſionis pecora euaſerunt; atque talia fore introëunti Filio in nouiſſimis eorum Pater oſtēdit; ipſumque Filium, quem reuererentur, nouiſſimè mittit: adhuc & alio expectat anno, imò quadraginta duobus annis, vt pœnitentiæ dignos proferant fructus. At illi venientem in nomine Patris paſtorem verum eijciunt, enecāt; gregiſque pauperes Apoſtolos atque Diſcipulos interficiūt. Quid ergo faciet veniens Dominus? Malos (ſuo ſe met ore conficiunt) malè perdet. hoc eſt, quod ſequitur: *Ioan.14.* *D.31.* *Pſal.73.* *Mat.21.*

Et ego non parcam vltrà. Iam tertius annus actus eſt, quo è ficulnea fructum expectaui, vt quid terrā occupat? Iam Prophetas meos, Filiúmque vnicum, fructum repetentem, turpiſſima morte damnarunt. Iam non parcam vltrà ſuper habitantes Iudæam, dicit Dominus: ego iudex, ego vindex exiſtam. Proditoriè traditum pro ſeditioſo Barabba in populo ſeditione concitata, Regémque non niſi Cæſarem ſe habere publicè profeſſi, Vnigenitum meū cruci addixerunt. Ecce ego tradam homines, excipient à Giſcala traditorem Ioannem, tyrannumque habebunt proditoriè nobiliſſimos tractantem; & in ſeditionem verſi intra Vrbem, mutuò ſeſe periment: exterior autem Rex eorum olim Cæſar acclamatus, Regis vt iura ſeruet, omnino conſummabit; Iudæamque ſimul & ſeditioſi tyrāni atque Romani conſcindent: nec ad Templum confugiſſe proderit; nec, ſicut alijs quinque vicibus ex hoſtium immanitate ac poteſtate in libertatem vendicaui, ex hac ſexta æternaq; tribulatione, qualis nunquam fuit, nec fiet vnquam, vendicabo. Hanc præſentis loci explicationē cùm Domini poſt illum Vrbis ingreſſum dicta, tum rei perſuadet euētus. Euangelij codicem quiuis habet, ac memoria retinet: ex Egeſippo & Ioſepho breuiora ſubijciam. Ioſepho teſte, ſeditio Vrbem, Romani ſeditionem cœpere. Hinc dixiſſe Cæſarem Egeſippus aſſerit: Ipſi nos de muris hortati ſæpe ſunt dimicare, ne grauiùs à ſuis perirent. Quales ſunt ciues, quibus hoſtis remedio eſt? exclamat in Anacephalæoſi Egeſippus. Quod remediū quæritur, vbi author remedij non conciliatur? Quid putabas futurum, cùm tuis manibus vitam extingueres, cùm tuis vocibus aduocatum tuum exterminares, niſi vt in te quo- *Ioan.19.* *Ioſeph. lib.4.c.4. & 5. & lib.5.c.1. 2.& alijs locis.l.6. c.1.& 4.* *Lib.5. c.41.*

te quoque inijceres manus? Habes quod petiſti. Eripuiſti tibi præſulem pacis, petiſti necari vitæ tuæ arbitrum, concedi tibi Barabbã, qui propter ſeditionem factam in ciuitate, & homicidium, miſſus fuerat in carcerem. Ideo ſalus abs te receſſit, pax abijt, quies deſtitit, data eſt tibi ſeditio, datum excidium. Agnoſce tibi hodie Barabbam viuere, & Ieſum mortuum. Ideo in te regnat ſeditio, pax ſepulta eſt, vt crudeliùs à tuis pereas, & priùs, quàm ſi ab alienis perires. Hæc ille. Quæ quantum veritatis habeant, teſtis eſt oculatus & integerrimus Ioſephus in quamplurimis locis de bello Iudaico. Sçuiùs multò à tyrannis & latronibus ac ſeditioſis Vrbs miſerrima tractabatur, patibulis ſupra mœnia paratis, vt fame pereuntes ad Romanos dextras dantes tranſire volentes ſuſpenderentur. Templum ipſum & altaria à pro-
Lib. 6. c. 14. ximis interfectorum ſanguine redundabant. Nec vlla propterea latronibus commiſeratio. Nec enim vel animas affectio manſueta, vel corpora dolor tangebat, qui etiam mortuam plebem quaſi canes lacerabant, replebantque languentibus carcerem. Nónne qualia hîc deſcribuntur occiſionis pecora Iudæos à proximis, id eſt, à Iudæis ſeditioſis & à Rege ſuo Cæſare poſtea habitos fuiſſe vides? Caueat igitur quilibet ſcelera ſceleribus apponere, atque infœcundum ſe Domino pecus exhibere, ac veluti prolificum pro commiſſis dignum pœnitentiæ fructum referre ſatagat; vt de tribulantium manu à Domino eruatur: Domini voluntatem agnoſcere, agnitamq; votis omnibus exequi ſtudeat: illius veri paſtoris veſtigia ſequatur, qui factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis, in ipſa Paraſceues
Ioan. 14. D. 31. nocte ſuis ait: Vt autem cognoſcat mũdus, quia diligo Patrem, & ſicut mandatũ dedit mihi Pater, ſic facio: ſurgite, eamus hinc; ad hortum nempe Gethſemani, vbi capiendus ſum. Et hoc loco acceptum à Patre de paſcendis pecoribus, licet infœcundis, mandatum abſque vlla tergiuerſatione perfecturum ſe oſtendit, inquiens:

TEXTVS.

117. Et paſcam pecus occiſionis propter hoc, ô pauperes gregis: & aſſumpſi mihi duas virgas, vnam vocaui Decôrem, & alteram vocaui Funiculum: & paui gregem. Et ſuccidi

ſuccidi tres paſtores in menſe vno, & contracta eſt anima mea in eis: ſiquidem & anima eorũ variauit in me. Et dixi: Non paſcam vos: quod moritur, moriatur; & quod ſucciditur, ſuccidatur; & reliqui deuorent vnuſquiſque carnem proximi ſui. Et tuli virgam meam quæ vocabatur† Decus', & abſcidi eam: vt irritum facerem fœdus meum quod percuſſi cum omnibus populis. Et in irritum deductum eſt in die illa: & cognouerunt ſic pauperes gregis qui cuſtodiunt mihi, quia verbum Domini eſt. Et dixi ad eos: Si bonum eſt in oculis veſtris, afferte mercedem meam; & ſi non, quieſcite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Proijce illud ad ſtatuarium decorum pretium, quo appretiatus ſum ab eis. Et tuli triginta argenteos: & proieci illos in domum Domini ad ſtatuarium. Et præſcidi virgam meam ſecundam, quæ appellabatur Funiculus, vt diſſoluerem germanitatem inter Iudam & Iſrael.

Hier.25. & 2.

† *Decor 6. M.S. Q.N.*

Mat.27.

PARAPHRASIS.

O paupertatis ſectatores Diſcipuli, propter hoc, quod audiſtis mihi à Patre præceptum, ſterile pecus paſcam, & ad paſcẽdum omnem adhibebo diligentiam: quin priùs manſuetudinis & iucunditatis virga venuſta vtar, mox è funiculis flagello confecto: atque ita nihil prætermittam, quo pecus ipſum paſcendo fœcundem. Et qui ad meliorem frugem, meis geſtis ac dictis auditis, redire contemnent, Caiphas, Pilatus, & Herodes, Iſraelis mei paſtores, inſimul in lunatione vna à mea gratia penitus excidentur: atque dimiſsi ſecundùm deſideria cordis eorum, tantum nefas aggredientur, quòd incipiet tædere & pauere vita mea, & anima mea triſtis eſſe vſque ad mortem: ſiquidem & animæ eorum rugient, atque ruent ſuper me. Et in obſtinatos ſententiam definitiuam pronun-

ciabo. Quod peſte, gladio, ac fame interit, intereat. Et è medio tollam regendi manſuetudinem, legémque clementiæ, mihi adeò propriam, vt de ea cum omnibus populis fœdus iniÿſſe videar. Atque ita in die illa deſolationis ad internecionem atque conſumptionem Iudæa tradetur. Meique cultores humiles id præcognoſcent, quia nempe irreuocabile in obſtinatos erit hoc Domini verbum; nec cum impÿs inuoluentur, nec Deo precibus pro impœnitentibus ſeſe ex aduerſo opponere præſument. Cognoſcent enim ſic omnia ventura, quia verbum Domini eſt: & quia prædicabo perfidis, vt fructum ac mercedem vineæ Domino reſtituāt, & ne in peius prolabantur. Illi verò hæredem triginta denariÿs ement, quos, conſilio inito in domo Domini, in agrum figuli, pro peregrinorum ſepultura, quia pretium ſanguinis erit, inſument. Atque adeò non funiculis vlteriùs agam ad corrigendam & diſſoluendam germanitatem, quam Iudas cum decem tribubus in vero natóque Rege abÿciendo contrahet; imò ſcorpionibus vtar, atque delebo.

COMMENTARIA.

CHriſtus ait: O paupertatis amatores Diſcipuli mei! Non enim
Ioan. 15. adeò familiariter pingues vaccas alloquor, ſicuti vos, quos dixi amicos; quia omnia quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis. Quandoquidem, vt ex iam-iam ad me facto paternæ voluntatis oraculo
Mat. 15. videre eſt, non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael: propter hoc, paſcam Iſraeliticum pecus, licet inutile ac infœcundum, ſuſtineboque in multa patientia vaſa iræ in interitum; paſcam, donec mactator abſumat. Illud pro comperto habete, Deum & naturam nihil incaſſum agere: ſcrutator maieſtatis opprimetur à gloria, idcirco cum gratiarum actionibus Deum ſuam vobis ſignificantem voluntatem ſincerè debetis excipere; illamque pro viribus exequi, ſicut & me cernitis exequentem: imò præ animi deſiderio, quia Domini voluntas eſt, futura tanquam iam præterita, & executioni iam demandata, propono.

Ne itaque paſtoris incuriæ pecoris infœcunditas aſcribi poſſit;
Leu. 27. ſub duplici virga, clementię, dulcedinis, iucunditatis, ac manſuetu-
D. 32. dinis, ac ſub virga diſſipãte ex funiculis, pecora tranſibunt. Atque ita
Ioan. 10. ego ipſe Deus homo verus ac bonus paſtor gregem mihi à Patre creditum

ditum paſcam. Manifeſta eſt huius loci in Euangelijs adimpletio: gaudens humeris ſuis ouem deperditam impoſuit, animam ſuam pro ouibus poſuit: ante eas vadit, nominatimque vocat. Templum ingreſſus, morti pro ouibus appropinquans, decoris virga, tanta ſcilicet miraculorum ac ſanitatum copia vſque ad veſperum, tantaque ſermonum mellifluorum frequentia per vltimos illos dies erga oues vſus. Sed & inibi ex funiculis virgam arripuit, diſſipantem vtique vendentium menſas, & omne nummulariorum æs effundentem. En vnde maior illi à Principibus Sacerdotum, Scribis, ac Phariſæis debebatur reuerentia, inuidentiùs & acriùs paſſio procuratur: quam quia nolenti nemo poterat inferre, præ illorum ingratitudine in propria veniens, à ſuis non receptus, quibus & poteſtatem dabat filios Dei fieri, quaſi tædio affectus, priùs derelictus, dimiſit eos ſecundùm deſideria cordium ſuorum: atque vbi priùs illos ad capiendum eum accedentes proſtrauit, moxque erexit, proteſtatus eſt, Hęc, inquiēs, eſt hora veſtra, & poteſtas tenebrarum. Ad tantum iam nefas exarſiſtis, vt cum tenebrarum Principibus à mea gratia prorſus excideretis: præſertimque *Mat.21.* *Ioan.2.* *Ioan.1.* *Luc.22.*

Succidi tres paſtores in menſe vno, & contracta eſt anima mea in eis: ſiquidem & anima eorum variauit in me.

Explicationis gratia ſic periodum peritus ex Hebræo traducit: Et abſcondi feci certos tres illos paſtores in lunatione vna, & contracta eſt anima mea in eis: ſiquidem & anima eorum velox fuit in me. Abſcondi vtique faciet obtenebrato mundo in vna pręcipua, hoc eſt, quintadecima die lunę ſupra naturam eclipſantis ſolem, cùm reuertentur à ſpectaculo percutientes pectora ſua, præ metu & expectatione, Iudęorũ Pontifices, Sacerdotes, Phariſæos ac Scribas, qui ſe reuera Meſſiam cruci affixiſſe per portenta noſcentes, latibula quærent nequitiæ ſuæ. Contrahi animam, eſt tædio affici, eſt triſtari; ſicut è contrà dilatari eſt lætari. Velox erit in Chriſti procuranda cæde appetentis animæ effrænata maiorum paſſio. Quòd ſi ad Eleazarum, Simonem, & Ioannem, trium factionum tyrannos, hæc referas; adeò abſcondi optarunt, vt in cloacis latitarint, irruente in Vrbem Tito. *Benedictus.* *Ioſeph.l. 7.c.17.*

Pagninus vertit: Et ſuccidere feci tres paſtores menſe vno, & afflicta eſt anima mea propter eos, & etiam anima eorum nauſeauit in me.

me. Margines autem capitis huius apud illum expunguntur. Vatablus verò transfert: Præterea vno mēſe tres paſtores ſuſtuli, animúſq; meus eos deteſtatus eſt, quandoquidem eorum animus me deteſtatus eſt. Explicat autem: Per tres paſtores triplicem ordinem magiſtratuum ſignificat, Sacerdotes, Iudices, & Prophetas. Sunt qui putent numerum certum pro incerto poni: quaſi dicat, Succidam paſtores; intelligit autē paſtores ſecundarios, nempe infra Chriſtum. Ait ergo, Amor meus in illos minuetur: quaſi dicat, Deſerēt me, idcirco deſeram eos. Septuaginta traducunt: Et auferam tres paſtores in menſe vno, & ingraueſcet anima mea ſuper eos: ſiquidē & animæ eorum rugiebant (ſic Complutenſis explicat; alij, ruebant) ſuper me.

Ex quibus verſionibus conſtat, nil planius ad literam dici hactenus, quàm quod Paraphraſis noſtra declarat: Triſtis effecta eſt anima Chriſti, & afflicta, & tædio affecta Deicidas deteſtata eſt, quia ex animo gratis illum odio habentes irruerunt, ac tanquam leones efferati irrugierunt ſuper eum: factionúmque Principes tres fuere, qui Iſraeliticas oues tanquam paſtores agere tenebantur; Caiphas Pontifex anni illius, Pilatus Iudææ Præſes, & Herodes Galilææ Rex; qui lunatione vna de mane vſque ad veſperam, breuique Chriſtum morte damnarunt. Hos igitur potiſſimùm ſucciſos memorat in mēſe vno: quia inſimul ex eodē perpetrato facinore ſupplicijs deputauit æternis, ita vt euadere nequeant: ideo ſucciſos aſſerit: niſi enim peculiariſſimè Dei gratia illos deſeruiſſet, arcana id prouidēte Domini prouidentia, tam ſingulare nefas tremente mundo, ac lugente ſole, perficere nequiuiſſent.

Quare in huius impietatis pœnam, Hieroſolymitani excidij execrabilem omnemque ferè cauſam, tres alios à Dei gratia ſucciſos paſtores, trium factionum tyrannos, menſe vno, id eſt, inſimul erectos, mutua ſeditione ac cæde ſeſe truncantes legimus; qui & Templum ipſum ſacrilegijs ſuorúmque ſanguine fœdarent. Ergo diuiſis (Ioſephus ait) trifariam inſidiatoribus, Eleazarus quidem, eiúſque ſocij, qui ſacras primitias conſeruabant, in Ioannem ebrij ferebantur. Qui verò huic parérēt, plebem diripientes in Simonem rebellabāt, cùm ipſi quoque Simoni contra diuerſæ partis ſeditioſos adiumento eſſet ciuitas. Deus autem, qui damnauerat populum, omnem viam ſalutis ad in-

Libro 6. cap. 1.

Libro 6. cap. 15.

ad interitum verterat. Romanorum quidem Imperatores honora- *Libro 6.*
uerunt ſemper Templum, atque ornauerunt: tunc autem Iudæus *cap.16.*
etiam alienigenarũ dona diſtrahebat. Non equidem recuſabo dicere, quæ dolor iubet. Puto ſi Romani contra noxios venire tardaſſent, aut hiatu terræ deuorandam fuiſſe ciuitatem, aut diluuio perituram, aut fulmina ac Sodomæ incendia paſſuram Multò enim magis impiam progeniem tulit, quàm quæ illa pertulerat: denique cum eorum pertinacia deſperata totus populus interijt. Quid mirum? cum ſeditioſorum Principum pertinacia vniuerſus populus acclamauit: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Nónne aduertis tres ſi- *Mat.27.*
mul à Dei gratia miſerrimè paſtores exciſos? Nónne vides animam, hoc eſt, diuina omnia triſtia ac profanata? Veri Dei cultum à Iudæis, Chriſtum ac diſcipulos neci deſtinantibus, contractum nónne ſentis? Variauit Hebræus populus à Deo, peccatum peccauit: propterea inſtabilis factus eſt, nec promiſſis illis, Omnia quę locutus eſt Dominus, faciemus, ſtetit, atq; adeò corruit. Alieno periculo & tu ipſe Dei cultor prudentior eſto: horrendum eſt ſiquidem incidere in manus Dei viuentis; non modò enim æternis mortuos, verùm etiam viuos temporarijs tormentis afficiet. En quid ſequitur.

Et dixi. Mihi omne iudicium impiè damnato Pater contulit: in obſtinatos hos Deicidas quam prolaturus ſum ſententiam, diu iam perſpectam habeo. Et quidem in hac mortalium vita, fauoris ac prædicationis meæ, quæ ſteriles oues fœcundāt, auferam paſcua, nec eorum ampliùs ſpecialem curam geram; atque hinc mala omnia perfidos inuadent: præ cadauerum inhumatorum multitudine ad ſexcen- *Libro 6.*
ta & amplius millia, ac fœtore, quod moritur, moriatur; & quod gla- *c.16.*
dio latronum ac Romanorum ſuccidítur, ſuccidatur; ac reliqui fame tabeſcant. Quaſi præſentia æternus cuncta intueor atque denuncio, & vt homo aſello inſidens lacrymis proſequor. *Luc. 19.*

Et tollam virgam meam, ſuauitatis ac decoris, qua huc vſque ſum 118.
vſus in regēdo grege Iſraelitico, & abſcindam eam, quia illa iam cum Iſraele vſurus non ſum ampliùs: licet adeò mihi cordi ſit lex clementiæ, vt tanquam certiſſimum fœdus eam omnibus populis propoſuerim; quia ſcriptum eſt, Non delebo propter decem: &, Suauis Do- *Gen.18.*
minus vniuerſis, & miſericordia eius ſuper omnia opera eius. In die *Pſ. 144.*

illa deſolationis,fœdus iucũditatis,quod cum omnibus populis percuſſi, in irritum deducetur contra Iudæam; quia erit talis tribulatio, qualis non fuit ab initio,neq; fiet,ex quo gentes eſſe cœperunt. Hoc vtique fœdus cum Gentibus, cùm illis eſſe Creator omnium contulit,ita Gentibus ſeruauit,vt nunquam illis adeò malè eſſe dederit,aut daturus ſit in hac vita,ſicuti Iudæis minatur in illa Templi euerſione: atque pluſquam decem ſanctos ex vrbe educet, vt illam funditus euertat.

Gen. 18. Sed nunquid perdes iuſtum cum impio? Abſit. Angelo monente pauperes gregis,veritatis diſcipuli,qui mandata Domini perſeueranter obſeruant,hæc præſcient ſic futura; quia ſtat in obſtinatos firmiſſima Domini ſententia: egredientúrque antequam Vrbs obſidione cingatur,fugæque locus abnegetur.

Ita factum Hiſtoriæ docēt. D. Antoninus 1. parte Hiſtoriarum, titulo 7. §. 1. Cùm ad rebellantem Iudæam, inquit, ſubijciendam venturi eſſent Veſpaſianus & Titus cum exercitu Romanorũ;Chriſticolæ,qui Hieroſolymis erant,admoniti ſunt per Angelum, vt inde recedentes trans Iordanē in ciuitates Agrippę ad habitandũ irent.

Quòd ſi dixeris: Cur tot ſancti non potiùs Vrbi ac Templo incolumitatem impetraſſent, cùm fœdus feciſſe cum populis Deus ipſe
Gen. 18. videretur,quinque,imò omnium vrbium partes Abrahamo agente, cui reſpondit Deus, Non delebo propter decem? ſequentibus attende. Quia Dei legis obſeruantiſſimi intelligent ſic eſſe verbum Domini; intelligéntq; illius rationem fore, quia prædicabo Iudæis, vineæ Domini Sabaoth agricolis,vt liberi arbitrij facultate vtentes,ſiquidem bonum eſt, afferant mercedem meam, reddantq; vineæ fructum: quòd ſi reddere noluerint,hoc ſint malo contēti; non minori malo maius adiungant. Sed en. Heu! ô inauditum nefas! Quem hæredem vnicum Dei Filium agnoſcēt primores, extra vineam eiectum, à proditore Iuda, quaſi viliſſimũ quid,triginta argenteis pro mercede proditionis appenſis emere non dubitant. Quis vnquam talia de electo populo contra Deum benefacientē ſuſpicari potuit? Quid hoc, bone Deus?

Et oſtendit mihi Dominus, proijciendum à Iuda illud contemptibiliſſimum,ironicè decorum ſanè pretium, quo appretiatus ſum ab eis,

ab eis, in Domo Domini ad theſaurarium & figulum. Et per Vatem meum Zachariam, vt firmiùs memoriæ audientium res tanta infigeretur, ob oculos rem ponens, tuli reuera triginta argenteos quingentis & quinquaginta ferè annis ante rei euentum, & proieci eos in Domum Domini ad figulum.

Pagninus & Vatablus aiũt, Ad theſaurarium; id eſt, (ait Vatablus) ad pedes Sacerdotum, & ſeniorũ populi. Mutauit Propheta א aleph in י jod in dictione יוצר Ioſer, quæ per י ſignificat figulum, per א verò theſaurarium: ſignificãs fore, vt Iudas referret triginta argenteos illos, & proijceret ad pedes Sacerdotum & ſeniorum; ex quibus ager figuli emeretur.

Tanta igitur ſingularis impietas ſingularem efflagitabat etiam apud homines expiationem; impij autem obſtinatiores in dies venditum in ſuis membris acerrimè perſequi ſtudebant. Quis pro pœnitere nolentibus obſecret? Quis pro huiuſcemodi à Deo quid impetrare præſumat? Quánam animaduerſione punientur? Vtique iam non zelo parum iratus correctionem ſperans aut curans è funiculis confecto flagello eos petet; quin ira magna iratus,

Præſcidi, inquit, non vtar, quam ad corripiendum ſolùm adhibere conſueui ex funiculis virgam; ad diſſoluendam germanitatem inter Iudam & decem tribus contrahẽdam: ſed ſicuti culpa affines quodammodo erunt, quia veluti decem tribus verum Regem abnegarũt, aureoſque vitulos adorarũt, ita duæ tribus, Iuda ſcilicet & Beniamin, à vero Rege Chriſto deficient, atque pecunijs inhiantes Templum omnémque Rempublicam dilapidabũt; ſint quoque in mulcta perſimiles, toto orbe contempti.

Alij apud Vatablum diſſolutam germanitatem explicant, quia hodie ex qua quiſque ſit tribu prorſus ignorat. Hæc ad literam, modò breuibus pœnas impietatis proſequamur.

En in Domo Domini concilium de triginta denarijs pro ſanguinis pretio perſolutis, atque reſtitutis, imò proiectis, cogitur: Domus quoque Domini à ſuis primùm prophanatur, interfectorumque innumeris fœtet cadaueribus, atque igne flagrat. *Reſipiſcant Iudæi, ex captiuitate.*

In corbonã ſeu gazophylacium, vbi Templi theſauri aſſeruabantur, decorum pretium Phariſaica religione nequaquam mittendum

decernitur: nec è ſanguinis pretio pro vniuerſi ſalute profuſi emolumentum aliquod locus ille reportat; quin etiam arculas, quæ gazophylacia vocantur, incendunt, in quibus magna vis erat pecuniæ, ac plurimum veſtium, aliaque bona, & (vt breuiter dicam) omnes Iudæorum congeſtæ diuitiæ, quòd opulentiſſimus quiſque illuc totas domos exhauſerant.

Lib. 7. de bel. Iud. c. 11.

Cedit igitur ſanguinis Chriſti pretium in peregrinorum, hoc eſt, Gentilium, qui longè à Domino erant, & vt aduenæ ac peregrini, non autem in ciuium & domeſticorum Dei, hoc eſt, Iudæorum, vtilitatem: quin in horum grauiſſimè recidit caput.

Tantíne vobis, ô Iudæi, triginta pēduntur argentei? tantíne fiunt? imò adeóne Meſſiam veſtrum tot tantiſque votis expetitum, tot Patriarcharum ænigmatibus expectatum, tot Prophetarum oraculis prænunciatum, tanquam bonum omne vobis allaturum, adeóne flocci, imò nihili facitis? Quáſnam commeritas pœnas luere poteritis? Sit apud ſuperos vel aliquod mulctæ initium. En quia tanti fit à vobis aurum, quæ vos ſententia manet. Quidam apud Syros (qui nempe auxiliares Tito erant in obſidione) ex transfugis deprehenditur è fimo ventris aureos colligens. Tranſglutientes autem (vt ſuprà diximus) eos veniebant, quòd cunctos ſeditioſi ſcrutabantur: & maxima vis auri fuerat in ciuitate: denique duodecim atticis comparabant, quod antea viginti quinq; valebat. Verùm hac arte per vnum detecta, totis caſtris fama percrebuit, quòd auro transfugæ pleni venirent. Arabum autem multitudo, & Syri, ſciſſis ventribus ſupplicium minitabantur. Et hac ego clade nullam credo ſæuiorem contigiſſe Iudæis: vna deniq; nocte duorum millium patefacta ſunt viſcera. Quod licet capitis pœna interdixerit Cæſar, occultè in profugos admittebatur. Et ſi quis transfugiſſet, circumſpectantes antè ne quis Romanorum videret, eum ſcindebāt, & ex viſceribus quæſtum nefarium trahebant: in paucis autem reperiebatur, & pleroſq; ſola ſpes conſumebat. Pro tam pauco paruóque pretio, quem vt viſcera veſtra ſuſcipere debuiſtis, Meſſiam permutaſtis, ô Hebræi? Intret in veſtra viſcera pretium; quodque veſtris vos deglutiendo commodis aurum parare putatis, viſcera veſtra diſrumpet.

Libro 6. c. 15.

Trigintáne argenteis Meſſiam proditoriè oblatū appretiati eſtis?

Accipite quid Egeſippus, vicinus Apoſtolicorum temporum, Patre Hieronymo docente in libro de viris illuſtribus, affirmet: Denique tanta captiuorum, præ multitudine, vilitas fuit, vt triginta à Romanis vno numiſmate ſub corona venderentur: & qui triginta denarijs Ieſum comparauerant ad perdendum, iuſtè poſtea triginta capita ſuorum viderunt vendi vno denario ad illudendũ. Quia igitur penè omnes Iudæi in necem Domini noſtri Ieſu Chriſti vnanimiter conſenſerunt, imminente vindicta penè omnes à totis regionibus ad azymorum diem feſtum congregati, bello ſubito circumfuſi ſunt; vt primò quidem illis peſtifera lues ex loci anguſtia naſceretur, deinde citius fames. Quid ad hæc vel hiſcere poteritis tanto tempore prædicta? Nam colliguntur à ſecundo anno Darij, ſub quo rurſus Templum ædificatum eſt, vſque ad hunc ſecundum annum Veſpaſiani, in quo nouiſſimè Ieruſalem ſubuerſa eſt, anni quingenti nonaginta. Cur adhuc ab omnibus adoratum toto corde Meſſiam, cui adeò Prophetarum concinunt oracula, non excipitis? Obſecro vos in Deo Abraham, Iſaac, & Iacob, redite ad cor. De veſtra eaque æterna ſalute, quæ ex vobis eſt, agitur. Quid vobis mundi proderit imperium cum animæ diſpendio? Agnoſcite authore imò iudice Deo veſtram cum decem tribubus amicitiam in eijciendo Dauidis hærede legitimo è ceruicibus veſtris initam, eſſe punitam. Non eruam eos (Dominus de vobis per Zachariam pronunciat) de manu Romanorum: perpetua eſt veſtra captiuitas, ſicut & Iſraelis, de quo ita legimus: Cùm veniſſet Alexander ad mõtes Caſpios, miſerũt ad eum filij captiuitatis decem tribuũ, (ex edicto enim tenebantur egredi non licere) poſtulantes ab eo egrediẽdi copiam. Cúmq; quęſiſſet cauſam captiuitatis, accepit eos receſſiſſe aperte à Deo Iſrael, vitulis aureis immolando; & per Prophetas Dei prædictum eſſe, eos à captiuitate non redituros. Tunc reſpondit, quòd arctiùs eos includeret. Cúmque anguſta viarum obſtrueret molibus bituminatis, videns laborem humanũ non ſufficere, orauit Deum Iſrael, vt opus illud compleret. Et acceſſerunt ad ſe inuicem prærupta montium, & factus eſt locus immeabilis. Ex quo liquidò conſtat, germanitatem veſtram eâdem pœna damnari; aiente Domino, Non eruam eos de manu Romanorum. En mille quingentos & amplius annos hac ipſa captiuitate tenemini: toto

In Anacephalæoſi.

Vincent. Spec. hiſtor. lib. 10. c. 6.

Hiſtor. Scholaſt. libri Eſther c. 5

hoc temporis curriculo idolorum cultum abhorruiſtis, patrias leges Deumque Iſraelis mordicus colere apud voſmetipſos ſtatuiſtis: nec tamen vllo vel Prophetico ſaltem reſponſo leuamen aliquod aſſequuti eſtis, aut ſpem. Quid hoc? niſi quod hîc auditis Deum proteſtantem, Non eruam eos de manu eorum. Cur? Et hîc genuinam cauſam manifeſtiſſimè docemini: triginta argenteis, quibus poſtea in Templo proiectis Acheldemah figuli ager conſtitit, emptus & peremptus eſt Chriſtus. Singulariſſima impietas ſingulariſſimam vindictam exigit. Obſecro vos in Domino, ne trium paſtorum factionúmque tyrannorum obſtinationẽ ſequamini. Iam diu ex Prophetarum vaticinijs aduentus Meſſiæ tempus elapſum agnoſcitis; Deumque minimè mutari, promiſſis verò maximè ſtare: Chriſto ab vniuerſis ex animo iam adorato diuina omnia ſcripta conſona conſpicitis. Quid moramini? cur non reſipiſcitis? cur adhuc excæcari corda veſtra permittitis? Nondum malorum finis. En & aliud vos manet tormentum, illudque ob veſtram pectoris duritiem experimento comprobabitis. Attendite.

TEXTVS.

119. Et dixit Dominus ad me: Adhuc ſume tibi vaſa paſtoris ſtulti. Quia ecce ego ſuſcitabo paſtorem in terra, qui derelicta non viſitabit, diſperſum non quæret, & contritum non ſanabit, & id quod ſtat, non enutriet, & carnes pinguium comedet, & vngulas eorum diſſoluet. O paſtor & idolum, derelinquens gregem! gladius ſuper brachium eius, & ſuper oculũ dextrum eius: brachium eius ariditate ſiccabitur, & oculus dexter eius tenebreſcens obſcurabitur.

PARAPHRASIS.

Et dixit Dominus ad Zachariam: Adhuc, Antichriſti vaticinaturus calamitatem, habitum & inſtrumenta ſtulti paſtoris aſſume. Quia obſtupeſcente mundo in obſtinatorum pœnam, ecce ego paſtor bonus, & reiectus,

reiectus, excitabo dominantem in terra paſtorem hypocritam ac peſſimum, qui ægrotantia pecora non inuiſet, diſperſa non perquiret, nec curabit ſuſtentabítve laſſa, nec ad paſcua pecora ſana deducet: quin pinguia mactabit, vt deuoret; & crudeliter feriens, eorum diſſoluet vngulas. O & heu paſtor, qui vt idolum te adorandum curabis, gregis deſertor! Vnde illi tanta præſumptio? Tyrannico gladio potentiam ſuam intellectúſque vim fulciet. Verùm omnis eius potentia, eum Domino ſpiritu oris ſui interficiente, quaſi fulmine icta areſcet; & potior illius ſapientia procul dubio ſpiritus gladio interibit.

COMMENTARIA.

HOc aliud eſt ſupplicium obduratis quaſi in theatro quodam, ne obliuioni traderetur, ob oculos poſitum. Antichriſti perſonam ſpectantibus omnibus agere, illiuſque peruerſi paſtoris munia obire, è diametro ijs, quæ Chriſtus eſſet obiturus, aduerſantia. Vates à Domino præcipitur. *Antichriſtus.*

Et quomodo [a]Iſaias, vt captiuitatem populi demonſtraret, nudus ingreditur; & [b]Hieremias vadit ad domum figuli, vt ex diſſipatione vaſis, quod currebat in rota, & manu fingebatur artificis, & interitū Iſrael, & Dei potentiam oſtenderet; & [c]Ezechiel, vt ſubuerſionem Hieruſalem, & fugam Sedechiæ, & onera captiuorum, non ſolùm voce, ſed & habitu demonſtraret, perfodit parietem, & in ſuis humeris excipitur: ſic Zacharias habitum ſtulti paſtoris aſſumit, vt eum nunciet, qui venturus eſt. Iſte paſtor ideo conſurget in Iſrael, quia verus paſtor dixerat, Iam non paſcam vos: qui alio nomine & in Daniel Propheta, & in [a]Euangelio, & in [b]epiſtola Pauli ad Theſſalonicenſes, abominatio deſolationis, ſeſſurus in Templo Domini prophetatur; & ſe facturum vt Deum: qui & per [c]Iſaiam magnus ſenſus dicitur. *P. Hier.* *[a]Iſa. 50. A.* *[b]Hier. 18 A.* *[c]Ezech. 12. B.* *Dan. 9. G.* *[a]Marci 13. B.* *[b]2. Theſ. 2. B.* *[c]Iſa. 32. B.*

Et ad hoc venit, non vt ſanet, ſed vt perdat gregem Iſrael. Paſtor enim bonus ægrotantia pecora viſitat, diſperſa inquirit, relicta affert, laſſa ſuſtentat: è contrario paſtor malus omnia aduerſa agit, & carnes pinguium deuorat, vngulas arietum & ouium diſſoluit atq; peruertit, ne recto ingrediantur pede. Hunc paſtorē ſuſcipient Iudæi: quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & euacuabit illuminatione aduen-

ne aduentus ſui. Ita qui non crediderunt veritati, ne ſalui fierẽt, credant mendacio & iudicentur, quia conſenſerunt iniquitati.

Rupert. Iſte paſtor ideo ſuper eos conſurget, quia paſtor bonus, qui pauerat eos, tam iniqua mercede muneratus, tam indecoro ab eis pretio appretiatus eſt. Hinc & in Euangelio dicit: Ego veni in nomine Patris mei, & non ſuſcepiſtis me: Si alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis. paſtorem vtique ſtultum, id eſt, ſcienter mihi contrarium, non per ignorantiam errantem, ſed per malitiam repugnãtem. Nam quia in Pſalmo quoque ſcriptum eſt, Simul inſipiens & ſtultus peribunt: ſciendum, quia ſtultus & inſipiens in hoc differunt, quòd inſipiens dicatur ille, qui neſcit; ſtultus autem ille, qui ſcit, & nihilominus agit contra rationem iuſtitiæ, quam ſcit. Paſtor ille non faciet, quod ego bonus paſtor feci. Ego derelicta viſitaui: ille derelicta non viſitabit. Ego diſperſa quæſiui: ille diſperſa non quęret. Ego contritum ſanaui, id eſt, peccatorem conuerti: ille contritum non ſanabit. Ego id, quod ſtat, enutrio, dum bonum in melius proueho: ille, quod ſtat, non enutriet, imò faciet quod contrà eſt. Carnes pinguium comedet, & vngulas eorum diſſoluet: id eſt, multos, qui videbantur eſſe ſapientes, ſeducet, & rationem diſcretionis auferet, ita vt, ſi fieri poſſit, in errores inducantur etiam electi.

Ioan. 10. *Ioan. 5.* *Pſal. 48.* *Mat. 24.*

Rupert. Præ doloris acrimonia, taliſque paſtoris execratione, apoſtrophe debacchatur in ipſum Vates. O (inquit) paſtor & idolũ: falſò paſtor, & verè idolum: falſò (inquã) paſtor, quia derelinquẽs gregẽ; & verè idolũ, quia mendaciũ. Sicut enim Filius Dei veritas dicitur, & eſt: ita tu, fili diaboli, mendaciũ rectè diceris, & es. Tu te oſtendes tanquam ſis Deus: ſed tu, non dico idolorũ cultor, imò idolũ es, & non Deus. Tu teipſum exiſtimari vis, de quo ſcriptũ eſt, Apud ipſum eſt fortitudo & ſapiẽtia: ſed non ita eſt. Imò ſuper brachiũ tuum, id eſt, ſuper & contra tuam quã iactas fortitudinẽ; & ſuper oculũ tuũ dextrũ, id eſt, ſuper tuam, quam tibi arrogas, ſapientiam; fortioris & ſapientioris, imò ſolius fortis & ſolius ſapientis euaginatus eſt gladius; ille (inquam) gladius, quo iam dudũ in cælo diabolus pater tuus, & tu cum illo es plagatus: & mirum, quòd plagatus adhuc viuum, id eſt, Deum viuentem, te dicere præſumis; cùm plaga tua, plaga ſit mortis. Huius rei admiratio eſt in Apocalypſi ſub his verbis: Et vnum de capitibus quaſi

Iob 12. *Apoc. 13.*

quaſi occiſum in mortem, & plaga mortis eius ſanata eſt. Item dicẽs habitantibus in terra, vt faciant imaginem beſtiæ, quæ habet plagam gladij, & vixit. Non verè plaga mortis tuæ ſanata eſt, nec verè viuis; ſed tu inſane paſtor, & idolum mortuum, oſtentatione tua ſanus es, & viuus. Tale brachium tuum, non vera fortitudo, ſed rebellio contra Altiſſimum, ariditate ſiccabitur: & talis oculus tuus tibi dexter, Deo totus ſiniſter, oculus non verè ſapientia, ſed veraciter malitia tenebreſcens obſcurabitur, vt mittaris in profundum inferni mancus & cæcus.

Profectò Seruator ipſe, bonuſque paſtor, vbi Templi ruinam Vrbiſque deuaſtationem prædixit, Antichriſti quoque, quemadmodum hoc loco Vates noſter, adiunxit aduẽtum: vt Chriſti Prophetæque conſonantiam perpendas, veritatemque deprehendas.

Tandem pro huius capitis coronide ambigitur, an ex hoc loco depromptum ſit illud apud Matthæum: Tunc impletum eſt, quod dictum eſt per Hieremiam Prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati (in ſecundo caſu) quem appretiauerunt à filijs Iſrael; & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus. Hic enim oraculũ iſtud apertè legitur, apud Hieremiam verò vix adhuc apparet: locus ſiquidẽ capitis triceſimi-ſecundi, vbi ſeptem ſtateribus & decem argenteis ager Hieremiæ conſtitit, multò maius pretium nẽpe triginta drachmas, id eſt, totidem aureos colonienſes, ſtetiſſe demonſtrat, nec figuli agrum eſſe declarat. Pater Hieronymus in Matthæum ita ſcribit: Hoc teſtimonium in Hieremia non inuenitur; in Zacharia verò, qui penè vltimus eſt duodecim Prophetarum, quædam ſimilitudo fertur: & quanquam ſenſus non multum diſcrepet, tamen & ordo & verba diuerſa ſunt. Legi nuper in quodam Hebraico volumine, quod Nazarenæ ſectæ mihi Hebræus obtulit, Hieremiæ apocryphum; in quo hęc ad verbum ſcripta reperi. Sed tamen mihi videtur magis de Zacharia ſumptum teſtimonium, Euangeliſtarum & Apoſtolorum more vulgato, qui, verborum ordine prætermiſſo, ſenſus tantùm de veteri teſtamento proferunt in exemplum. Fauent huic ſententiæ Biblia Syriaca, & è manuſcriptis vnum exemplar, quæ Prophetæ propriũ nomen reticent. Euſebius verò de demonſtratione libro decimo, capite quarto, dubi-

Matth. 27. B. 9.

P. Hier.

Euſeb.

tat, an per quandam malitiam ſublatum fuiſſet à textu Hieremiæ 32. an per librarij erratum alterum pro altero ſit poſitum nomen. Atque huius nominis permutati ea ratio videri poteſt. Prophetæ ſiquidem omnes eodem afflati Spiritu oracula ediderunt; quare ab altero editum, alteri aſcribitur: Hieremiæ verò potiùs hoc vaticiniũ inſcribitur, quia paſſionis Chriſti myſteria diligentiùs eſt proſecutus, ita vt ſicut Lucas inter Euangeliſtas, ita ille in Prophetis vituli facie donari iure queat: factum autem iſtud ad patiẽtem Dominum referri patet.

Hugo Card. hic.

Textum quidem de duabus virgis ſuperioribus annis me in Natali Virginis ac Matris Dei pro roſtris exponentem aliter audiſtis.

CAPVT DVODECIMVM.

TEXTVS.

120. Onus verbi Domini ſuper Iſrael. Dicit Dominus extendẽs cælum, & fundans terram, & fingens ſpiritum hominis in eo. Ecce ego ponam Hieruſalem ſuperliminare crapulæ omnibus populis in circuitu: ſed & Iuda erit in obſidione contra Hieruſalem.

PARAPHRASIS.

Verùm antequam ſtultus hic paſtor Antichriſtus vniuerſa deturbet, hæc eſt firmiſſima prophetia de prædicatione Euangelij ſuper omnes tribus iudicandas Iſraelis, hoc eſt, vbique: Dominus, cuius dixiſſe feciſſe eſt, bonitate ſua, quaſi pellem animantium membris, cælum mundi partibus aptans, & ſapientia ſua terram mundi centrum ſuper nihili, aut ſuper aquas, tanquam ſuper fortiſſimam indeficientemq́; baſim locans, eaq́; omnia hominis ergò, in cuius organizato corpore omnipotentia ſua ex nihilo creando animam infundit; hæc, huiuſmodi (inquam) Dominus aſſeueranter affirmat: En, ſtupentibus & admirantibus cunctis, ego meum mittẽs Spiritum Apoſtolis meis in Hieruſalem, æſtimabor poſuiſſe Hieruſalem omni nationi tanquam tabernam ſigna crapulæ ac ebrietatis in ſuperliminari viatoribus protendentem: quique magis diuinum ſuſpice-

Act. 2.

ſuſpicere beneficium tenebuntur habitatores Iudæ, ipſi multo plenos Apoſtolos irridendo impudenter aſſerere præſument.

COMMENTARIA.

CAetera proſequitur Vates, quæ Seruator ipſe in Vrbem aſello inuectus edocturus aut geſturus erat. Vbi verò tot imminentia mala prædixit, trementia ſuorum pectora, tantorúmque dolorum tempora noſſe cupiētia, confortat, quamplurima priùs futura oſtendens; quodque prædicabitur Euangelium regni in vniuerſo orbe, in teſtimonium omnibus Gentibus. Id ipſum, & ob eandem cauſam, per Vatem hoc loco præloquitur. Egerat de aduentu paſtoris ſtulti Antichriſti: ne, quaſi iam-iam in ianuis eſſet, terrerentur omnes, alia, quæ illius aduentum præcedent, hoc loco ſubiungit; prædicationem ſcilicet Euangelij in omnem mundi oram, quam Iſraelis nomine, ſicut ibi, *Sedebitis ſuper ſedes duodecim, iudicātes duodecim tribus Iſrael, intelligit; quia domus Dauidis ac Iudæ in hoc capite Vates meminit: Euangelium autem onus verbi Domini vocat, ob ipſius inuiolabilem firmitudinem atque conſtantiam, vt & initio capitis noni explicuimus: & vndénam tantum ponderis Euangelio futurum ſit, nouis deſcribens dicentis Domini perſonam titulis indicat. Euangelium ſiquidem virtus Dei eſt, illius bonitate in omnem mūdi plagam extendendum eſt: ſicut & in naturalibus ab eadem bonitate (cuius vis diffuſio atque extenſio eſt) cælum, ſicut pellis animalium membris, vniuerſi partibus æquè extenditur. Euangelium ſiquidem virtus Dei eſt, illius ſapientiâ multò firmiùs quàm terra ſuper nihili, aut ſuper aquas, ſuper infirma mundi, & ea quæ non ſunt, fundandum eſt. Euangelium ſiquidem virtus Dei eſt, ab illius omnipotentia tanquam vnicum ac ſingulare medium ad ſupernaturalem beatitudinem homini proponendum eſt, cui, vt illam aſſequi ſtudeat, Omnipotens ex nihilo animam ſimul creando infudit. Si igitur cælum Deus extendit, multò magis & hominis ſpiritum Euangelicis campis atque promiſſis amplificabit: ſi terram fundat, multò meliùs hominis corpus, propoſita per Euangelium reſurrectione, perennitate donabit.

Mat.24. B.14. Mar.16.

Euangelij vbiq; prædicatio.

**Matt.19.D.*

*Illud hîc luce meridiana clariùs elucet, hominis animā non ante

**Anima non eſt ante corpus.*

corporis organizationem à Deo creatam. Iam noſſe cupis quónam pacto Euangelium Dei bonitas extendet, ſapientia fundabit, omnipotentia terreſtribus hominum cordibus inſeret: inauditum vereque diuinum opus aduerte.

Ecce ego (dicit Dominus) *ponam Hieruſalem tanquam ſuperliminare crapulæ omnibus populis in circuitu: ſed & Iuda erit in obſidione contra Hieruſalem.* Vbi duas noſtras loci elucidationes aſſignauerimus, nonnullas aliorum adijciemus. Pro prima expoſitione noſtra Actuum Apoſtolorum ſecundum caput, vbi Euangelij primordia

Act. 2. recenſentur, in memoriam reuocandum eſt. Replentur Spiritu ſancto omnes Chriſti diſcipuli: repentè de cęlo vehementi ſono facto in Sionis cœnaculo, fit omnis nationis, quæ ſub cælo eſt, concurſus: mente confunditur, quoniam audit vnuſquiſque lingua ſua illos loquentes: ſtupent omnes, mirantur omnes; Parthi, & Medi, & Aelamitæ, & qui habitant Meſopotamiam, Iudæam, & Cappadociam, Pontum & Aſiam, Phrygiam & Pamphyliam, Aegyptum, & partes Libyæ quæ eſt circa Cyrenen, & aduenæ Romani, Iudæi quoque & Proſelyti, Cretes & Arabes; audimus eos loquentes noſtris linguis magnalia Dei. Quidnam vult hoc eſſe? Alij autem irrident, & aiunt: Quia muſto pleni ſunt iſti. Petrus ſtans cum vndecim, vocem leuat: Viri Iudæi, & qui habitatis Hieruſalē vniuerſi, hoc vobis notum ſit: non enim, ſicut vos æſtimatis, hi ebrij ſunt, cùm ſit hora diei tertia. &c. Compunguntur audientes, pœnitent, ac circiter tria millia ba-

Ioan. 10. ptizantur. Ego, inquit omnium Seruator, ſum oſtium: ipſius fide Hieroſolymis in monte Sione fit ingreſſus in Eccleſiam: huius oſt ac fidei ſuperliminare, omnibus populis ob Pentecoſten in vnam

Spiritus ſanctus. Hieruſalem coactis, igneis linguis Spiritus ſanctus aſſiſtit: hoc tamen crapulæ ac ebrietati & muſto aſcribitur; non quidē ab omnibus populis, ſed ab inuido ac malitiæ dedito Iudæo, qui ob malitiam Meſſiam ipſum cruci addixit, & eadem obſtinatione obſeſſurus eſt Eccleſiam, quę per Euangelium pacis viſionem annuncians, meritò Hieruſalem dicitur: cuius & proprium inſigne vexillumque eſt, alterutrum

Ioan. 13. diligere. In hoc cognoſcent omnes, quia verè diſcipuli mei eritis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem.

Pro ſecunda præſentis textus declaratione, illa cauponarum conſuetudo

ſuetudo ob oculos ponenda eſt, qua in vendibilis vini ſymbolum, hederæ ramum aut vini phialam ſupra oſtium ponere; atq;, in comeſtibilium demonſtrationem, veru carnibus fartum ſuperliminari contiguum appendere conſueuerunt. Iuxta hunc tritum vulgatúq; morem, En, inquit Dominus, ego ponam Eccleſiam quaſi ſuperliminare crapulam oſtentans omnibus populis in circuitu: quia nimirum impij, qui in circuitu ambulant, quia à Deo, qui verum eſt rerum omnium centrum, deuiant, bona temporaria ſpiritaliaq; conſtanter in fide publicè perſiſtentium vorare ſtudebunt: quin & Iudas etiam eadem ratione Hieruſalem obſidione cinget. Hoc ſanè ſuos Chriſtus, hanc eandem narrationem proſequutus, admonuit: Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc ſcandalizabũtur multi, & inuicem tradent, & odio habebunt inuicem. Trademini autem à parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis. Nónne vides Iudam in obſidione contra Hieruſalem? *Pſal.* *Matth. 24. A. 9.* *Luc. 21. D. 16.*

Vel tertia ſit huius textus explicatio: Ponam Eccleſiam quaſi ſuperliminare crapulam oſtentans, quia ingredientes & egredientes Chriſti alumni vberrima paſcua inuenient. Hinc Rupertus: Superliminare crapulæ quid eſt, niſi domus ſaturitatis? Nimirum hoc de illa terrena Hieruſalẽ nullatenus veraciter dici poteſt, aut intelligi: quia poſtquam mercedem ſuperiùs dictam paſtoris ſui triginta argenteos appendit, miſerè facta eſt domus famis, non ſolummodo famis audiendi verbum Dei, verùm etiam corporeæ famis, quæ cogeret matres quoq; carnibus filiorum veſci, iuxta maledictionem legis Moſi dicentis: Obſideberis intra portas tuas, & comedes fructus vteri tui, & carnes filiorum tuorum & filiarum tuarum. Ergo Hieruſalem hîc, ſicut & in pleriſque ſcripturarum locis, Eccleſiam ſignificat in hoc mundo peregrinantem; quæ quamdiu peregrinatur, etſi nondum re, tamen ſpe iam eſt cœleſtis Hieruſalem: & iſta eſt, quam poſuit Dominus ſuperliminare crapulæ, iuxta illud: In loco paſcuæ ibi me collocauit; ſuper aquam refectionis educauit me. Crapula namque non ſemper prædicatur de malo, cùm Pſalmiſta dicat: Et excitatus eſt tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino. Quare autẽ pro tota domo hîc placet intelligi ſuperliminare, & pro *Ioan. 10.* *Rupert.* *Deu. 28.* *Pſal. 22.* *Pſal. 77.*

domo ſaturitatis dictum eſſe ſuperliminare crapulæ? Videlicet, quia vbi primùm figurata eſt refectio ſiue ſaturitas Eccleſię, ſignum conuiuij iuſſum eſt poni in ſuperliminari, & in vtroque poſte, vt videns Dominus ſanguinem, tranſcenderet oſtium, & non ſineret percuſſorem ingredi domos Iſrael, & lædere. Nempe agnus ille, qui intus comedebatur, illud ſignificabat. Vnde Hieruſalem ſiue Domus ſiue Eccleſia Chriſti præſenti loco ſuperliminare crapulę vocari meretur. Hoc ab omnibus populis in circuitu perſentitur. Dicit enim Apoſtolus: Quia Chriſti bonus odor ſumus Deo in omni loco in his qui ſalui fiunt, & in his qui pereunt: alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem odor vitę in vitam. Quibus crapula hęc extitit odor mortis in mortem, ipſi obſederunt Hieruſalem.

Exodi 12.

2. Cor. 2.

Quid eſt autem quod continuò dicit: *Sed & Iudas erit in obſidione contra Hieruſalem*? Nimirum idipſum quod Apoſtolus cùm dixiſſet, Periculis ex genere, periculis ex Gentibus, &c. intulit etiam iſtud, Periculis in falſis fratribus. Eiuſmodi confeſſores, qui nomine Chriſtiano cenſentur, & confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant, hoc loco per Iudā (quod interpretatur confeſſio) rectè intelliguntur, quoniam dicuntur eſſe in obſidione contra Hieruſalem.

2. Cor. 11. F.
Tit. 1.

Mirandum ſanè, huiuſcemodi fratres, atque illos etiam, pro quibus Apoſtolus concupiſcēti animo cupiebat anathema & ſeparatus eſſe à Chriſto, cùm illius ſupra modum perſequebatur Eccleſiam, abundantiùs æmulator exiſtens paternarum traditionum, mirādum ſanè, hoſce fratres poſtea Pauli prędicationi non acquieſcere, imò diligentiùs inſidias obtendere. Mirandum ſanè, & hoſce fidei confeſſores pacificis ſanctiſque Hieruſalem cæleſtis ciuibus adhuc in terris commorantibus, hoc eſt, bonis Chriſtianis, non ſummum deferre honorem, imò potiùs, & fraudulentiùs aliquando, quàm omnes impios populos, infideles ſcilicet, in circuitu ambulantes inſidiari, ſeditioneſque concitare. Simile proſequitur argumentum Iudicum ſexto Origenes Adamantius homilia octaua, vbi Orientis filij auxiliares Amalechitis & Madianitis contra Iſrael aduentaſſe leguntur; prout habes in calce orationis Dominicæ Sexageſimæ.

Origen. hom. 8. Iudic. 6.

Atque adeò propter hanc peculiarem admirandi cauſam, quia qui adiumento eſſe debuerant, obſiderent, ſeiunctim ab omnibus populis in

lis in circuitu, Hieruſalem ſpolia vſque ad crapulam & ſatietatem vorare quærentibus, Iudæ obſidentis mentio fit.

Vatablus ita hunc locum gloſat, Superliminare crapulę, Hebraicè, Calicem ſoporis omnibus populis, &c. Alij calicem ebrietatis vertũt, alij calicem veneni. quaſi dicat: Qui perſequuntur Eccleſiam, morientur, vt qui exhauſto poculo veneni derepentè cadunt. Super Iudam erit calix in obſidione illa, quæ erit aduerſus Hieruſalem. quaſi dicat: Non ſolùm perituræ ſunt Gentes, quæ oppugnauerunt pios, ſed etiam ipſi Iudæi, qui oppugnauerint eos, Hieruſalem videlicet ſpiritualem. Lyra in Hebræo haberi docet pro ſuperliminari crapulæ ſcyphum amaritudinis; potionis nempe venenatæ ſtatim enecantis. Atque ita Pater Hieronymus enucleat. Quòd cuncti perſecutores, qui contra Domum Domini dimicarunt, inebrientur eo calice, quo vniuerſis Gentibus propinat Hieremias; vt bibant, & inebrientur, & cadant, & vomant, & inſaniant. Iſte igitur Creator vniuerſitatis, & Dominus, ſe Ieruſalem ſuperliminare crapulæ omnibus populis in circuitu poſiturum eſſe teſtatur: vt qui limen eius attigerit, inebrietur & corruat; ſiue ipſum ſuperliminare in eum corruat, à quo contingitur. Nec mirum, quia illud ſuperliminare hoc lapide fit, de quo legimus: Et qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, confringetur; ſuper quem verò ceciderit, conteret eum. Immobilis itaque ſtat Eccleſiæ fabrica ſuper hanc petram; quare ſubditur:

Vatabl. Lyra. Bened. T. Hier. Hier. 25. E. 27. Matth. 21. D. 44. Mat. 16.

TEXTVS.

Et erit in die illa, ponam Hieruſalem lapidem oneris cunctis populis. Omnes qui leuabũt eum, conciſione lacerabuntur: & colligẽtur aduerſus eam omnia regna terrę. 121.

PARAPHRASIS.

Nec præualebunt Gentes nec Iudæi aduerſus Eccleſiam: ponam enim adhuc illam quaſi lapidem oneroſum fixumq́, in quo vires ſuas experiri velint omnes nationes: atque vniuerſi, qui eum leuare à ſituq́ ſuo dimouere tentabunt, procul dubio manus ſuas cum corpore dilacerabunt: & vt loco Eccleſiam dimoueant, inſimul aduerſus eam omnia imperia terraq́ regna conſurgent. Sed en quantum proficient.

TEX-

TEXTVS.

In die illa, dicit Dominus, percutiam omnẽ equum in ſtuporem, & aſcenſorem eius in amentiã: & ſuper domum Iuda aperiam oculos meos, & omnem equum populorum percutiam cæcitate.

PARAPHRASIS.

P. Hier. *Tunc temporis & carnaliter & ſpiritualiter percutiet Dominus omnes aduerſariorum equos in ſtuporem; ita vt omnes ſtupeant, qui eos viderint eſſe percuſſos: & aſcenſores eorum, malorum premente magnitudine, vertentur in amentiam. Et ſuper domum Iuda, qui contra metropolim ſuam facere aliquid cogebantur, aperiet Dominus oculos ſuos, vt eorum miſereatur, & eos ſuo dignos faciat aſpectu, oculorumq́; ſuorum illuſtret lumine. Omnes autem equos populorum æterna percutiet cæcitate.*

COMMENTARIA.

ET *erit in die illa,* hoc eſt, Euãgelij tempore, de quo Paulus: Nox (veteris ſcilicet teſtamenti) præceſſit; dies autem (videlicet noui) appropinquauit: in illo, inquam, tempore perſecutionis Euangelij, erit Eccleſia petra ſcandali, ſicut & Chriſtus, immobilis & inconcuſ- Mat. 16. ſa; ita quòd portæ inferi non præualebunt aduerſus eam: nec omnium regnorum in eam ſimul conſpirantium potentia quicquam efficere poterit: quin potiùs ſicut longè impar viribus ſuis ſuſtollere lapidem nitens incaſſum nititur, vano inutiliq́ue labore manibus ac corpore dilaceratur; ita continget omnibus populis, quibus Deus ipſe, vt experimento comprobent, diuino fulciri numine ſuam Eccleſiam, non autem creato, vel humano vel Angelico, eam tanquam lapidem oneris exponet.

P. Hier. Mos eſt in vrbibus Palæſtinæ, & vſq; hodie per omnem Iudęam vetus conſuetudo ſeruatur, vt in viculis, oppidis, & caſtellis rotundi ponantur lapides grauiſſimi ponderis, ad quos iuuenes exercere ſe ſoleant, & eos pro varietate virium ſubleuare, alij ad genua, alij ad vmbilicum, alij ad humeros & caput; nonnulli ſuper verticem erectis iunctiſq́ue manibus, magnitudinem virium demonſtrãtes, pondus

dus extollant. In arce Athenienſiũ (addit Pater Hieronymus) iuxta ſimulachrum Mineruæ vidi ſphæram æneam grauiſſimi ponderis, quam ego pro imbecillitate corpuſculi mouere vix potui: cùm quærerem, quidnam ſibi vellet; reſponſum eſt ab vrbis eius cultoribus, athletarum in illa maſſa fortitudinem comprobari: nec priùs ad agonem quemquam deſcēdere, quàm ex leuatione ponderis ſciatur quis cui debeat comparari. Senſus ergo iſte eſt: Ponam Eccleſiam cunctis Gentibus quaſi grauiſſimum lapidem ſubleuandum: nihilque proficient, imò tanquam in immobilem ſcandali petram offendent, atque dolentes impingent.

Nec ſolùm potentia, verùm etiam ſapientia prudentiaque freti humana contra Eccleſiam, quaſi ſtupidi in ipſo conflictu equi & ſine mente ac conſilio equites corruent. Dabit enim ſuis Dominus os & ſapientiam, cui non poterunt contradicere omnes aduerſarij. Eadem enim eſt huius oraculi ſententia, atque illius: Perdam ſapientiam ſapientum, & prudentiam prudentum reprobabo. Miſericordię autem oculis domum Iuda intuebor; & ſemel tria, iterúmque millia quinque, plurimamque Sacerdotum turbam, qui omnes ignoranter neci meæ aſſenſi ſunt, Eccleſiæ meæ apponam: ſuperbum autē omnem, arrogantem, laſciuientem, efferatúmque populorum equum iubam demittere contemnentem, ſeque mihi vt pullum ſubmittere nolentem, quaſi Aegyptum in meridie tenebras palpare compellam: veriq; nominis mei confeſſores è Iuda ſelecti dulciſſima luce perfruentur; & eorum duces Apoſtoli atque magiſtri, exultantes in cordibus ſuis, ſperabunt ſe adiutum iri precibus Eccleſiæ, nullis ſuis viribus fidentes. Hoc eſt profectò quod ſubditur:

Luc. 21. *1. Cor. 1.* *Iſa. 9.* *Exod. 10.*

TEXTVS.

Et dicent duces Iuda in corde ſuo: Confortentur mihi habitatores Hieruſalem in Domino exercituū Deo eorum.

PARAPHRASIS.

Et ex animo dicent, ſeu affectu, ceu Moſes, clamabūt fidelium duces: Orantes ſibi ac nobis virtutem ac robur impetrent habitatores Eccleſiæ ab omnipotente militiarum Domino, eorumq́; per fidem ac charitatem peculiari Deo.

COMMENTARIA.

ANimaduertentes autem Apoſtoli, ac fidei Patres, Deum miſericorditer reluctantem Eccleſiæ Iudam reſpexiſſe, atque hoc intuitu non fictos ſed veros Eccleſię filios è Iuda procreaſſe; ipſi quoque ex corde, vtpote veris non autē falſis fratribus fidētes, inquient: Corroborentur mihi in ſolatium, & auxilium, animique iucunditatem, qui iam non vt hoſpites & aduenæ, ſed vt ciues & domeſtici Dei, Eccleſiam incolunt: ſitque ſolida perfectaque confortatio, vtpote in Domino exercituum ſingulari beneficio eorum ſe Deum

Act. 4. proteſtante conſtituta. Perlege Apoſtolorum Actus. Hinc & dux ille

E. 24. inclytus Paulus: *Orationi inſtate, vigilantes in ea, in gratiarū actio-

Act. 12. ne, orantes ſimul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis oſtium ſermo-

A. 5. *Coloſ. 4. nis ad loquendum myſterium Chriſti, (propter quod etiam vinctus

Phil. 4. ſum) vt manifeſtem illud, ita vt oportet me loqui. Idem ait: Omnia poſſum in eo qui me confortat. Vnde non inconcinnè literæ huius ſenſus eſſe poteſt:

Et optabunt fidelium duces, vt proficiant, confortenturque vnà cum eis: aut, vt dictio, *mihi*, vacet, ad Eccleſiam incolendam è Iuda conuerſi, confortentur in Domino exercituum, iam eorum Deo per gratiæ ac fidei intuitum declarato; vt ſic omnia poſſint, nec ſæuientibus tyrannis dent victas manus. Maiorque ſeruandarum mentium zelus ducibus his accreſcet, pluribus iam diſcipulis è Iuda selectis: quapropter

TEXTVS.

122. In die illa ponam duces Iuda ſicut caminū ignis in lignis,

†faſcē o. & ſicut †facem' ignis in fœno: & deuorabunt ad dexte-

†faciē o. ram & ad ſiniſtram omnes populos in circuitu: & habitabitur Hieruſalem rurſus in loco ſuo in Hieruſalem.

PARAPHRASIS.

Luc. 12. *Tunc fidelium duces, igne meo ſuccenſi, Euangelij ignem vehementiſsimæ ac celerrimæ virtutis in orbem deferentes, videbuntur eſſe quaſi concha ardentium prunarum, præ caloris vehementia ligna quæque conſumentium; & quaſi faces ignis in manipulo præ conſumptionis celeritate.*

leritate: & ſuo fidei feruentis ſtomacho recludent à Meridie & Septentrione omnes populos in circuitu, id eſt, ad Orientem & Occaſum. A Meridie namque ad Septentrionem in circuitu tendentibus Oriens & Occaſus etiam peragratur. Et præ loci veneratione reædificabitur adhuc Hieruſalem à Romanis euerſa, & eam fideles incolent. Atque ita ſub Helio Adriano factum legimus: Mons quoque Caluariæ nouæ Vrbis mœnibus eſt circumſeptus: Iudæis autem ne cernere quidem à procul Vrbem datum eſt; Chriſtianis verò in habitaculum conceſſa eſt; celebriuſq; nomen per Chriſtum Dominum aſſequuta eſt: quod ſubobſcurè Prophetico more ſubiungitur. Quæ quidem hoc ordine fient:

Chald. paraph.

Supplem. lib. 8. tit. Veſpaſianus. Niceph. lib. 3. c. 24. Viaje de Tierra ſanta, 1. p.

TEXTVS.

Et ſaluabit Dominus tabernacula Iuda, ſicut in principio: vt non magnificè glorietur domus Dauid, & gloria habitantium Hieruſalem contra Iudam. In die illa proteget Dominus habitatores Hieruſalem: & erit qui offenderit ex eis in die illa, quaſi Dauid; & domus Dauid quaſi Dei, ſicut Angelus Domini in cõſpectu † eorum.

† eius M.S. Q.N.

PARAPHRASIS.

Principiò ſeruabit Dominus fideles ſuos vt hoſpites & aduenas tabernacula incolentes: in primis profectò, ne geſtorum aut ſanguinis magnificentiam Regia Dauidis proſapia, ſuámve excellentiam Vrbis maximæ ciues contra pauperes & humiles obtendant. Tum in die illa noui teſtamenti Dominus erit protectio habitatorum Hieruſalem fidelium, & infirmus pœnitenti Dauidi ſeu potiùs fortiſſimo aſſimilabitur: quia fideles omnes erunt ſicuti Reges & Sacerdotes, & Chriſtus Rex Regum è Dauidis domo ac ſobole natus erit Deus, & Angelus Domini coram eis: quia ſeipſum eis reuelabit verè Deum eſſe de domo Dei, ſicuti verè hominem de domo Dauidis agnouerunt: reuelabitq́; ſe veniſſe vt Angelum in conſpectu fidelium, vt cælum verſus panderet iter ante eos, vel vti ad promiſſam terram Iſraelitas in typo Angelus agebat. Chriſtus itaque coram fidelibus ſalutis æternæ aditum patefaciens, erit vt Angelus in conſpectu eorum; & vt aduocatus interpellans apud Patrem, fi-

Pagnin.

delium referens vota, in conſpectu eius, id eſt, Dei Patris, Angelum aget. His ita conſtitutis, è Galilææ nempe viculis quaſi è tabernaculis primis ducibus ſelectis, & ex vrbe Regia conuocatis alijs, Gentium contritioni ac delectui vacandum erit; quamobrem Dominus ait:

TEXTVS.

Et erit in die illa: quæram conterere omnes Gentes quę veniunt contra Hieruſalem. Et effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Hieruſalem, Spiritum gratię & precum: & aſpicient ad me, quem confixerunt.

PARAPHRASIS.

Tunc curabo ad contritionem & pœnitētiam reuocare omnes Nationes, ita vt dominer in medio, id eſt, in corde, inimicorum meorum; ſolo meæ gratiæ beneficio, vtpote quas ipſam oppugnantes Eccleſiam ipſi Eccleſiæ acquiram. Nam largiſſimè profundam ſuper maiores & ſuper alios Eccleſiæ ciues Spiritum in gratiam impios reducentem, eoſq; gemitibus inenarrabilibus poſtulare facientem: quo edocti, ad me ſub Cruci-
Nū. 21. *fixi imagine tanquam ad æneum ſerpentem pro ſuorum vulnerum me-*
Ioan. 3. *dela pios mentis oculos leuabūt: ad me, inquā, quem ſimul Iudæi linguis ac Gētiles clauis cruci affixerunt, omneſq; pro delendis eorū culpis; imò transfixerunt & lancea pectus. Ita Hebraicè legitur, & Ioannes locum*
Ioan. 19. *interpretatur, inquiens: Et iterū alia ſcriptura dicit, Videbunt in quem transfixerūt. En rectus ſalutis ordo. Spiritus gratiæ, tum Spiritus precum, id eſt, preces è Spiritu emiſſæ, cunctaq; hæc paſſionis merito accepta referre, Per Chriſtum Dominum noſtrum, illi compatiendo; ac illius veſtigia ſectando, noſtram illius paſſionem efficere debemus, vt & noſtrum ſit illius præmium ac gloria: quare Propheta, ſiue Chriſtus de ſeipſo in tertia perſona, quaſi de alio futurus ſit planctus (nihil enim glo-*
Luc. 24. *rioſus pati poterit) ſicut & apud Lucam quaſi de alio paſſionis verba pertractat, pari ratione & hoc loco ſubiungit:*

TEXTVS.

Et plangent eum planctu quaſi ſuper vnigenitum: & do- 123.
lebunt ſuper eum, vt doleri ſolet in morte primogeni-
ti. In die illa magnus erit planctus in Hieruſalem, ſicut
planctus Adadremmon in campo Mageddon. Et plan- 2. Par.
get terra, familiæ & familiæ ſeorſum; familiæ domus 35. D. 22
Dauid ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum; familiæ
domus Nathan ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum;
familiæ domus Leui ſeorſum, & mulieres eorum ſeor-
ſum; familiæ Semei ſeorſum, & mulieres eorum ſeor-
ſum. Omnes familiæ reliquæ, familiæ & familiæ ſeor-
ſum, & mulieres eorum ſeorſum.

PARAPHRASIS.

Aſpicient ad Chriſtum in Crucifixi imagine quaſi patientem repræſentatum, & plangent eum quaſi vnigenitum, id eſt, ſicuti verè per Spiritum gratiæ agnoſcent eum eſſe Vnigenitum Dei, qua Deus eſt, naturalem, & primogenitum omnis creaturæ, qua homo eſt, prædeſtinationis gratia: & ex corde ſuper eum dolebunt, ſicuti verè ſuper vnicum ac primum Patri virginiq́; matri filium. In die illa claritatis ac reuelationis gratiæ prædicationis Euangelicæ, ac noui teſtamenti, magnus erit planctus in Eccleſia, perſimilis planctui Ioſiæ Regis in campo Mageddo vrbis Adadremmō ad mortem vulnerati. Excedetq́; Crucifixi planctus Ioſiæ iuſti planctum: nam Chriſtum planget terra: nec perfunctoriè, ſed re vera, vt moris eſt, familiæ virorū ſeorſum à familijs mulierum, vt deuotior & acerbior ſit planctus: omneſq́; familiæ terræ plangent; primumq́; illæ à quibus potiſsimùm Chriſtus ſecundùm carnem naſciturus votis omnibus expectabatur, ſicuti Dauidis, Nathan, Leui & Semei, quos in genealogia Seruatoris Lucas Euangeliſta commemorat. Plangent illum Regum, Prophetarum, Sacerdotum, Doctorum, ac reliquorum omnium domus virorum ac mulierum ſeiunctim. Luc. 3.

COMMENTARIA.

MVlta potiùs innuimus, temporis penuria breuitati conſulentes, quàm declaramus: doctioribus etiam in hoc morem gerentes. Primùm itaque nonnulla ſecum pugnantia in hoc vaticinio apparent, difficultatémque propterea ſecum afferunt: ſicuti Iudam contra Hieruſalem in obſidione eſſe, Hieruſalem contra Iudam gloriari, & Hieruſalem contra Hieruſalem tendere. Quæ quidem omnia clarent ſuppoſitorum ſeu perſonarum è Iuda & Hieruſalem ac temporum varietate penſata; iuxta Seruatoris oraculum: Vnus aſſumetur, & alter relinquetur: inuicem tradent, & odio habebunt inuicem. Per effuſionem autem Spiritus ſancti ad pietatem corda reuocabuntur, agnoſcéntque domum Dauidis, id eſt, Chriſtum de Dauidis ſemine natum, eſſe quoque domum Dei, hoc eſt, à Deo Patre verè per naturam genitum; & vt Angelum Patris ad homines, & hominum ad Patrem aduenisse: quem quia per ignorātiam tanquam incognitum in crucem adegiſſe videbunt, ſuíſque peccatorum delēdis maculis innocentis ſanguinem effluxiſſe animaduertent, aſpicient in Crucifixum, ab eóque pendebunt. Sanè prophetia hæc de Chriſto eſt ad dexteram Patris conſtituto, effuſóque largiſſimè Spiritu gratię, rurſúmque Hieruſalem habitata: quomodo igitur hac tempeſtate ad fidem conuerſi in eum aſpicient crucifixum; quomodo ad eum, quem clauis confixerunt, & lancea transfixerunt, commiſerātes oculos attollere poterunt; niſi iuxta obſeruatā à primis naſcentis Eccleſiæ incunabulis ad nos vſque intactè deductam conſuetudinem, in Crucifixi imaginem, quaſi ad æneum ſerpentem peccati veneno carentem, aſpiciant? Nónne patet hoc vaticinio Crucifixi imaginem ſupplicibus adorandam proponi? Nónne patet Chriſti Domini paſſionem lamentis & ex animo doloribus emiſſis ab omni fidelium familia celebrandam? Nónne & modus in hebdomada ſancta ab Eccleſia Catholica (vtique effuſo in eam Spiritu gratiæ, & precum, ac commiſerationis) vbiq; ac ſemper obſeruatus apertiſſimè hoc textu prædicitur? Quid eſt, Planget terra, Chriſto iam regnante, corporibus relaxationem, an cruentam potiùs diſciplinam, cùm paſſio recolitur, indicere? Nónne omnibus familijs virorum ac mulierum ſeorſum pro Chriſti paſſione planctus præcinitur, ſicut planctus iuſti Ioſiæ Re-

Luc. 17. G. 34. Matth. 24. D. 40. & B. 10.

Crucifixi imago ob oculos.

Ioan. 3.

Paſſio Chriſti deplorāda.

ſiæ Regis? Ille Chriſti typum geſſit, reſtituit enim Dei religionem, vt & Chriſtus veram. Qualis Ioſiæ planctus? Audiamus: Vniuerſus Iuda & Hieruſalem luxerunt eum: Ieremias maximè, cuius omnes cantores atque cantatrices vſque in præſentem diem Lamentationes ſuper Ioſiam replicant, & quaſi lex obtinuit in Iſrael: Ecce ſcriptum fertur in Lamentationibus. En qualis de Chriſti morte futurus eſſe planctus deſcribitur. Quicunque fidelis, præſertimque bonæ ac pacificæ conſcientiæ, lugebit eum, potiſſimumque viri Deo excelſi Hieremiam imitati, cuius omnes cantores in virorum Eccleſijs, atque cãtatrices in mulierum cœnobijs, vſque in pręſentem diem Lamentationes ſuper Chriſtum replicant. Et quaſi lex ſacrorum id ſingulis annis in Eccleſia obtinuit. En quod in hebdomada ſancta lugendo concinitur, ſcriptum fertur in Lamẽtationibus Hieremiæ. Sicuti adueniente ſole, vmbra cedit; ſic vbi veritas acceſſit, figura ceſſauit. Iam diu in Iſraele ſuper Ioſiam plãctus iſte deſijt, ſuper Chriſtum autem vbique perpetua ſacrorum lege perſeuerat. Effuſo nãque gratiæ, pietatis, ac miſerationis, precationumque Spiritu, qui innocens cruci appenſus eſt pro omnibus volens, agnitus eſt per fidem quaſi vnigenitus Dei naturalis, id eſt, verè Dei Filius; vt ibi: Vidimus gloriam eius, gloriã quaſi Vnigeniti à Patre. particula, quaſi, non diminutionem, ſed veritatẽ filiationis oſtendit. Agnoſcant itaque in Crucifixi imaginem aut deploratam quotannis in Eccleſia Catholica paſſionem impingentes, errorem ſuum; & crimine ab vno cætera pertimeſcentes, verum matris Eccleſiæ ſinum concupiſcant, ad eumque, vt æterna deuitent ſupplicia, gaudiaque poſſideant, quàm celerrimè confugiant. Nec vt nouam loci huius expoſitionem, apprimè literæ genuinam, ſuſpectam habeant, Hieronymo Patri aures porrigant. Ille ſic præſentem locum elucidat: Adadrimon vrbs eſt iuxta Hieruſalem, quæ hoc olim vocabulo nuncupata eſt, & hodie vocatur Maxianopolis, in campo Mageddõ; in quo Ioſias Rex iuſtus à Pharaone cognomento Nechao vulneratus eſt: ſuper quo Lamentationes ſcripſit Hieremias, quæ leguntur in Eccleſia; & ſcripſiſſe eum Paralipomenôn teſtatur liber. Sicut igitur eo tẽpore poſt Reges peccatores ſpes omnis populi erat in Ioſia; & occiſo illo, magnus planctus in Vrbe commotus eſt, ſicut legimus in Hebraico, Spiritus oris noſtri Chriſtus

Vatabl. *2. Paral. 35. D. 24.*

Ioan. 1.

Reſipiſcant Hæretici.

P. Hier.

ſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris; cui diximus, In vmbra tua viuemus in Gentibus; licet alij iuxta intelligentiam ſpiritualem hoc referant ad Dominum Ieſum: ita crucifixo Saluatore renouabitur planctus in Hieruſalem, ſicut quondam fuit in vrbe Adadrimon in campo Mageddon.

Quodque ſequitur, Plangent familiæ & familiæ, ſiue tribus & tribus ſeorſum; familiæ domus Dauid ſeorſum, & vxores, ſiue mulieres, (verbum enim Hebræum נשׁי, id eſt, γυναῖκες, vtrumque ſignificat) eorum ſeorſum: hoc ſignificat, quòd tempore tribulationis & luctus non debeamus ſeruire coniugijs, & operi nuptiarum. Vnde
Ioel.2.D & in Ioel captiuitate propinqua, dicitur ad Iudæos: Egrediatur ſponſus de cubili ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo. Et impendente diluuio,
Gē.7.A. imperatur Noë: Ingredere in arcam tu, & filij tui, & vxor tua, & vxo-
Gē.8.C. res filiorum tuorū. Et poſtea finito diluuio, dicitur ad eum: Egredere tu, & vxor tua, & filij tui, & vxores eorū. Vt qui in arca impendente diſcrimine fuerant ſeparati, redditi mundo, generationi & liberis deſeruirent. Hoc autem non ſolùm in tempore fit anguſtiæ, ſed & in
Oratio. tempore orationis, quando volumus Dominum deprecari; dicente
1.Cor. 7.A. Apoſtolo ad Corinthios: Nolite fraudare inuicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi. Igitur & nunc tribus domus Dauid, & tribus domus Nathan, & tribus domus Leui, & tribus domus Semei à ſuis vxoribus ſeparantur, vt plangāt Vnigenitū & Pri-
Matth. 27.C. mogenitum Dominum Ieſum; de quo dixerant: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. In Dauid Regia tribus accipitur, hoc eſt, Iuda: in Nathan Prophetalis ordo deſcribitur: Leui refertur ad Sacerdotes, ex quo ortum eſt ſacerdotiū: in Semei Doctores accipiuntur; ex hac enim tribu magiſtrorum agmina pullularunt. Reliquas tribus tacuit, quæ non habent aliquod priuilegium dignitatis. In eo autem quod ait, Omnes tribus reliquæ, tribus & tribus ſeorſum, & vxores eorum ſeorſum; vniuerſas abſque nomine comprehendit.

Hinc perpendere licet, quàm deuotè à Chriſti fidelibus in hebdomada ſancta Domini paſſio recolenda ſit, quamque deuotiùs ad Domini cœnam ſit accedendum, à licitis adhuc abſtinendo complexibus.

Deum immortalem, quænam hæc ſermonis interruptio? cur non ſtatim

ſtatim lamentantium conclamationem, Quid ſunt plagæ iſtæ, ſicut Eccleſia in Miſſa de Paſſione Domini continua oratione proſequitur, Propheta ſubnectit? Nónne videtur interpoſita hæc ſubſequentis capitis medietas eſſe muſica in luctu, atque adeò importuna narratio? Attentiùs rem conſideranti opportuna, vtpote à Spiritu ſancto interiecta doctrina apparebit. Attendamus.

CAPVT TERTIVM-DECIMVM.

TEXTVS.

In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hieruſalem, in ablutionem peccatoris & menſtruatæ. 124.

PARAPHRASIS.

In die illa lucis gratiæ noui teſtamenti ſcaturiet omnibus nationibus indiſcriminatim fons aquæ viuæ de latere Chriſti de domo Dauidis crucifixi etiam pro habitantibus impiam & deicidam Hieruſalem, in baptiſmum & aquam expiationis peccati manifeſti & occulti, actualis & originális; imò & ſingulariſsimi peccatoris, ob Chriſtum in crucem adactum, ac ciuitatis, quæ propterea, quaſi menſtrua patiens, quicquid attentaret, immundum redderet.

COMMENTARIA.

QVamprimum aſſumendum vbique planctum ſuper Vnigenitum ac Primogenitum Dei cruci affixum auris audit, horret animus, mens talem Dei Filium crucifixum credere perhorreſcit: quapropter & huiuſmodi planctus à non credentibus intercipitur; imò & contrà obijcitur: Ne plangatis; vana enim veſtra eſt fides: nam ſi Dei Filium cruci appenſum putatis, vt peccata deleret; quanam ipſimet commiſſa luenti deicidio condigna expiatio excogitari poterit? quis tanto malo par fructus inueniri? Conſultò itaque præoccupando his fit ſatis obiectis, antequam ad crucifixum directa lamentantium verba, Quid ſunt plagæ, proponantur. Hanc capitis huius interpretationem ac diſtinctionem duo præſertim perſuadent, Eccleſiæ nempe authoritas planctui Chriſti hæc copulantis, Quid ſunt

plagæ; & Patrum conſenſus ad Chriſti plagas eadem referentium. Id quoque ratio illa docet, quòd qui plagis fuerat confixus, interrogantibus quid ſint illæ plagæ, abunde reſpondet: quia ſcilicet fuit mortuus,& modo ſuo in fideliũ corda immiſſo gratiæ, miſerationis, ac precum Spiritu regnans ipſe viuus,ſatisfacit. Hoc autem an morti à ſuiſmet parentibus amore veritatis expoſito,plagiſque transfixo,ita facilè conuenire queat, aliorum eſto iudicium. Iam enim Pater inclytus Hieronymus initio capitis duodecimi ad eum vſque locum, Framea ſuſcitare,diuerſitatem docuit opinionum, quas ſe referendo potiùs quàm ſtatuendo proſequi, ob reconditiſſimam huius Vatis dicẽdi phraſim,toties proteſtatus eſt: quo iam omnia aſſequuto hæc

Paſſionis fructus triplex. eadem limante ac dictante nos ſcribere confidimus. Oſtenditur ergo fructus acerbæ Chriſti mortis triplex, videlicet Baptiſmus, idolorum euerſio, & diuini cultus ardor immenſus.

Tanta enim erit oblatæ Deo Patri in ara crucis victimæ virtus, vt è dormientis Chriſti latere ſcaturigo aperta futura ſit viuentis aquæ. Cùm hactenus Dauidis Regia omniſque terreſtris illa Hieruſalem intra ſui ambitum fontem aliquem aut fluuium perpetuò manantem ignorauerit; quare & expiari difficillimè potuerit, vtpote quòd aliunde aquæ viuæ adducendæ forent, quæ exuſtæ vitulæ cineribus commiſcerentur, vt aqua expiationis,aſperſionis,& luſtrationis,quæ

Nũ. 19. Nida hîc & in Lege dicitur, conficeretur: patiente Chriſto, ipſius familiares de domo Dauid, & ciues nouæ Hieruſalem Eccleſiæ, ſimul ad manum exuſtę in cruce charitatis igne vitulæ cineres,viuumque e latere manantem aquę fontem habebunt; vt Nida,hoc eſt, expiationis aquam componant, qua indiſtinctè ſcelera cuncta luſtrentur. Si

Heb. 9. D. 13. enim ſanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulę aſperſus, inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis: quantò magis ſanguis Chriſti,qui per Spiritum ſanctũ ſemetipſum obtulit immaculatum

† emundabit 7. M.S.R. G S. Deo, † emundauit* conſcientiam † noſtram' ab operibus mortuis, ad ſeruiendum Deo viuenti! Nam cùm actiones perſonę ſeu ſuppoſito aſcribendæ ſint,quod infinitum Verbi in Chriſto fuit, licet quâ ho-

† veſtrã 7. M.S. G Q. mo paſſus fuerit, vt Deus homo ſatisfecit, & oblatus eſt, infinitéque meruit; ita vt & actualia omnia,& ſingulariſſimum deicidij reatum, & originale delictum diluere ſufficientiſſimè quiuerit: & quandoquidem

quidem idcirco aduenerat, non à quibus, ſed pro quibus moriebatur attendens, pro ſuis etiam tranſgreſſoribus cum lacrymis & clamore valido, illos tanquam ignoranter agentes excuſans interpellauit; ac verè vnicornis amorem præferẽs, aquarum venena, hoc eſt, tormentorum duritiem ſugens, ac in ſuo corpore perferens, etiam funeſtæ circuncisionis gladio amoto, dulciſſimum aquæ viuæ fontem è ſuo latere ebullire fecit, in baptiſmum & ablutionem peccatoris & menſtruatæ: Hhatah & Nida, pro quibus Latinus interpres Peccatum & Menſtruatam vertit: ipſa verò verbi vis ſeparationem ſignificat. Vbi vides, hac Baptiſmi aqua ſeparationem & inimicitiam omnem inter hominem ac Deum è medio tolli.

Peccatum autem ex rituali ſermone adhærentem ex mortuorum contagione vmbráve labem appellamus: de cuius expiatione conſule Numeri decimum-nonum caput. Hinc conijcere potes, inſidiantem Chriſti ſanguini peccatorem, vt Longinum, qui lancea latus, ceu Moſes virga petram, percuſſit, Baptiſmi quoq; aqua expiari poſſe. *Nũ. 19. C. 17.*

At verò Nida, ſiue menſtruatam, non externa contagione, ſed interiori vitio impurum & inquinatum corpus eſt: quod à Sanctorum numero interim, quoad purgetur eadem aſperſionis aqua, ſeparatum eſt. Ex quo patet, Baptiſmi aqua interiùs exteriúſque ab omni culpæ labe luſtrandum eſſe omne hominũ genus adumbrari. Sicuti enim menſtruo quodam infectum eſt, dum in iniquitatibus à matre conceptum eſt. Nam quicquid tetigerit, hoc eſt, cuicumq; operi manus admouerit, dum originale quaſi menſtruum patitur, extra fidem Baptiſmique ianuam Chriſto iam paſſo conſtitutus, inficit, immundumque reddit, hoc eſt, opus efficit Deo minimè gratum, tanquam æterna mercede donandum, licet è genere ſuo bonum agendumque ſit; iuxta illud, Sine fide impoſſibile eſt Deo placere. *Baptiſmus.*

Nec mireris Baptiſmi fontem omnibus vbique patentem priùs aſſeri in ablutionem fore peccatoris, hoc eſt, propriæ voluntatis actu peccantis, quàm menſtruatæ, id eſt, capitis voluntate ex origine delinquentis: cùm Chriſti paſſio potiùs naturę quàm ſingularis perſonæ bono intendens, originali potiùs quàm actuali expiando abſolutè præordinata ſit. Quoniam, vti iam monuimus, his verbis illud paſſionis Vnigeniti Dei Patris incredulorum argumẽtum explodi- *3.p.q.1. a.4.c.& ad 3.*

 tur,

tur, quia deicidium peccatis præponderaret ipſomet deicidiò diluendis: reſpondetur autem, tantam iſtius diuinæ victimæ fore vim, vt ſuauiſſimè ac leuiſſimo negotio, fonte nempe Baptiſmatis effluēte, non ſolùm omnia vitia, verùm etiam deicidium ipſum, peccatoris & peccati vocabulo ob ſingulariſſimam execrationem deſignatum, funditus euerti poſſit. His adde auream illam verè Chryſoſtomi ſententiam: Hic eſt affectus ſerui fidelis, vt beneficia Domini ſui, quæ communiter omnibus data ſunt, quaſi ſibi ſoli pręſtita reputet: quaſi enim de ſe ſolo loquens Paulus ita ſcribit ad* Galatas ſecundo: Dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me. Ad planctum præterea paſſique Domini celebrandas exequias magis nos mouet, nos veriùs illius cauſam fuiſſe perſpicere: quòd actualia noſtra commiſſa reuoluentibus magis apparet, quàm originale conſiderantibus, cuius & in caput ipſum parentem primum culpam reijcere non veremur. Nec leuis incipientibus compatiendi ratio eſſe ſolet, quòd non modò à damni, hoc eſt, diuinæ fruitionis carentia, verùm & à ſenſus, hoc eſt, æterni ſupplicij pœna, crucifixo compatientes liberādi ſint, vtrumq; verò ſimul malum actuale peperit peccatum. Ex his itaque primus cruci affixi Dei Vnigeniti fructus elucet, Baptiſmus nempe, fidei, ac Sacramētorum, & Catholicæ Eccleſiæ ianua, eiuſque virtus è Chriſti latere apertè ſcaturiens. Emundat enim conſcientiam noſtram ab operibus mortuis. nec hîc terminus, Ad ſeruiendū Deo viuenti, Paulus addit: Vateſque noſter adiungit:

Chryſ. l. 2. de cōpūctione cordis, inter fin. & med. tom. 5.

**Gal. 2.*

Heb. 9.

TEXTVS.

125. Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum: Diſperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltrà: & pſeudoprophetas & ſpiritum immundum auferam de terra.

Ezec. 30. D. 13.

PARAPHRASIS.

Secundus erit paſsi Domini fructus (illo dicente ac certiſsimè aſſerente, qui eſt Dominus Sabaoth omnipotens) abolitio cultus idolorum de terra, & diuinorū Vatum, reſponſaq; per eos dantis ſpiritus immūdi.

COM-

COMMENTARIA.

NOn eſt cur in claris immoremur. Merito crucifixi Vnigeniti, ait Dominus exercituũ,*Princeps mundi huius eijcietur foras, à pueris puelliſque in Chriſti nomine confuſus abſcedet, celebríſque illius cultus ac memoria in orbe ceſſabit, nec illum adorari ampliùs in terra publica lege ſancietur. Quin auferam diuinos atque pythones, quóſque fatidicos Vates deluſa credidit Gentilitas, in illíſque reſponſa danti ſpiritui deceptionis & immũditiæ ſilentium imponam. Hoc ſanè pluries factum legimus; recole Diui Bartholomęi, vnici patroni, cum dæmone conflictus. *Idolatria delenda.* **Ioã.12.*

Illud hîc prætereundum non eſt, vbi Baptiſmus acceſſit, ad idolorum, vitiorum, errorum, ac hæreſum dæmonumque atque peſſimorum hominum abolendam memoriam, cultum, & inſidias toto pectore inſudandum eſſe; nec hîc ſiſtendum, ſed ad tantum amoris diuini veríque cultus incendium procedendum, quantum ſequens litera deſcribit. Audiamus.

TEXTVS.

Et erit: cùm prophetauerit quiſpiam vltrà, dicent ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum: Non viues; quia mendaciũ loquutus es in nomine Domini. Et configent eum pater eius & mater eius, genitores eius, cùm prophetauerit. *Mat.10.* *Luc.14.*

PARAPHRASIS.

*Et erit tantus tuendi veri cultus ardor, vt cùm poſt ſimulachrorum abolitionem vltrà prophetare quis auſus fuerit, omnes in illum falsò vaticinantem in nomine Domini inſurrecturi ſint: nam etiam veri illius parentes, qui aliàs liberorum crimina excuſare, tegere, extenuare, aut defendere ſolent, hunc morte dignum iudicabunt, cruciq́ affigent; ſeu curabunt, vt in crucem adigatur, (idem enim verbum eſt hîc, & ſuperiùs ibi, *In quem confixerunt) ipſeq́ Dominus diuinos iſtos confundet; quapropter adiungitur:* *Vatabl.* *P.Hier.* דָּקַר **Sup.c.12.*

TEXTVS.

Et erit: in die illa confundentur Prophetę vnuſquiſque ex viſione ſua cùm prophetauerit: nec operientur pallio ſaccino, vt mentiantur; ſed dicet: Non ſum Propheta, homo agricola ego ſum: quoniam Adam exemplum meum ab adoleſcentia mea.

PARAPHRASIS.

Vatabl. *Eo quoque tempore pudebit Prophetas ipſos, quemque viſionis ſuæ, quam vaticinio ſuo prodidit. & poſthac non vtentur pallio Prophetico, vt mentiantur ſe eſſe Prophetas, & mendaciter vaticinentur; quin potiùs vnuſquiſque eorum palàm confitebitur verum, dicens: Non ſum Propheta, ſed agricola ſum; vtpote quem Adam ſeu homo, vel aliquis à iuuentute mea docuit artem paſtoralem, & poſſeſſiones colere.*

COMMENTARIA.

Cultus Dei ac iuſtitiæ. HIc ſanè tertius non in poſtremis habendus, in cruce oblati Deo Patri Vnigeniti fructus eſt, peccati nempe exterminium: tantuſque iuſtitiæ, pietatis, veritatis, ac ſanctitatis feruor ex charitate atq; Spiritus ſancti igne cunctos inuadet, vt nulla vel amicitiæ vel cognationis vel naturæ lex veri Dei cultum retardare queat. En ſuorum oblitæ viſcerum piæ matres, quique genuere patres, pietatis obſeruantiores in Deum, ſuomet iudicio, falſò prophetantem inuocato Dei nomine filium, pignus chariſſimum, morti addicent. Non mirum (inquit Gloſſa) ſi pater oblitus carnalis affectus profert ſententiam mortis contra peccantem filium; cùm ex voluntate Dei Patris vnicus Filius, licet immunis à malo, traditus fuit in mortem pro delictis hominum. Quòd ſi (Hieronymo Patre exponente) tam piæ erunt omnium in Deum mentes, vt non expectetur publicum iudicium, ſed pereant, qui tales ſunt, ſententia propinquorũ; & per hanc falſam prophetiam (docẽte Vatablo) abnegationem impiorum dogmatum Spiritus ſanctus ſub hac litera intelligit; parentes verò denunciando, liberos impia dogmata in nomine Domini confingentes configunt: quæ, niſi impiæ mentes in Deum, publicum Eccleſiæ per

Gloſſa.

fidei

fidei Cenſores aduerſus huiuſmodi Prophetas iudicium, ſæculari eos brachio abolendos tradens, non magnopere ſuſpicient? Profectò Dei ſeruando amplificandoque cultui conſtituti Iudices ad pedem literæ (vt aiunt) quæ Deus hoc loco indicat, efficiũt. Nã Adami periculo, qui in caput ſuum ad excuſandas excuſationes in peccatis declinauit, edoctos, ſeq; reuera hallucinatos fuiſſe coràm fatẽtes, ac vera animi confuſione ac contritione dolentes, ſeque deinceps non turpis lucri gratia talia per domos diſſeminaturos dogmata promittentes, ſed honeſto labore potiùs, vnde ſibi ac neceſſitatem habenti miniſtrare poſſint, quæſituros ſpondentes, ſeque in domo eorũ qui diligebant, & perfecto odio oderant, non qui perſequebantur, ad correctionem plagis & iniurijs affectos agnoſcentes, extenſis miſericordię brachijs, ſummiſque votis, vt filios chariſſimos ſuſcipiunt, ac Catholicæ matris Eccleſiæ vnioni reſtituunt. Deſperata omnino membra, vel quæ multiplici lapſu factis ſe deſperata præferunt, in publicum corporis Eccleſiæ commodum reſecanda, infirma verò confirmanda curant. En parentes ob tuendam diuinæ veritatis dignitatem, ſicuti olim Leuitæ, vindice Moſe, proteruos filios cruci affigunt: ij verò, quos Deus ipſe confundit, & ad pœnitentiam verique notitiam reuocat, ſeruantur incolumes, priſtinaque decipiendi adinuenta media deſerunt; iuxta id quod hoc loco dicitur:

Inquiſitorũ iudicium.

Exodi 34.

Nec operientur pallio ſaccino, vt mentiantur. Quod ſic Pater inclytus Hieronymus enarrat: Propheta, cuius vaticinij falſitatem rerum contrarius exitus approbarit, confundetur ex viſione ſua; nec vltrà operietur cilicio, vt mentiatur. Hic enim erat habitus Prophetarum; vt, quando populum ad pœnitentiam prouocabant, induerentur cilicio. Vnde & Iſaiæ præcipitur, vt auferat ſaccum de lumbis ſuis, & nudus incedat: nequaquam enim tempus eſſe pœnitentiæ, ſed imminentis captiuitatis. Ergo & iſte pſeudopropheta nequaquam habitum accipiet Prophetalem, ne ſub alieno veſtitu & operimẽto ſimplices quoſque decipiat; ſed magis terram findet vomere, & agriculturæ deditus hominem ſe probabit, Deique ſubiacere ſententiæ, qui locutus eſt ad Adã: Maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ: ſpinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ: & in ſudore vultus tui veſceris pane. Et in tantum

P. Hier.

Iſa. 20. A.

Gẽ. 3. C.

tantum fugato mendacio veritas obtinebit, vt etiam ipſe, qui ſuo punitus eſt vitio, rectè perpeſſum ſe eſſe fateatur.

Hebræi hoc quod ſcriptum eſt, Nec operientur pallio ſaccino, vt mentiantur, ſic ediſſerunt: Et non replebuntur ſpiritu dæmoniaco, quos Trichiondas, id eſt, piloſos, in Iſaia legimus: ne per hãc occaſionem ementiti habitus, Dei in ſe eloquia mentiantur, ſiue Dominum negent; BBacheſu enim, & mẽtiantur, & negent, interpretari poteſt. *Iſa. 34.*

Ecce igitur quot quantíque fructus, Deo homine patiente digni, nullíque alteri adeò iuſtè ac rite feliciterque contingere valentes: deicidium ipſum omnéque piaculum mundi vniuerſi abolere ſuauiſſimè potens ſcaturiens è latere vnda Baptiſmi, Principis huius ſæculi cum ſatellitibus ſuis ignominioſa eiectio, idolorum excluſio, diuinantiúmque Vatum perditio, ipſorúmque ab ipſis per Euangelij lucem agnita confuſio, veríque Dei cultus ingens flagránſque omnium deſiderium, ita vt naturæ ipſius obliti, in poſteros ſuos pro veritate tuenda ſeueriſſimè parentes animaduertant, in eum vtique adſpicientes, qui innocẽti proprio Filio non pepercit, ſed pro omnibus tradidit illum; tradidit (inquam) cruci, plagíſque manus, pedes, latúſque reſerauit, clauíſque traiecit: quod admirantes fide iam imbuti plangunt, planctuſque argumentum, crucis fructu contra infideles iam propoſito, Vates explicat, inquiens:

TEXTVS.

126. Et dicetur ei: Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuũ tuarum? Et dicet: His plagatus ſum in domo eorum, qui diligebant me.

PARAPHRASIS.

Et à plangentibus, in eumq́; Dei Vnigenitum confixũ aſpicientibus admirantibusq́; dicetur eidem crucifixo: Cur manus tuæ transfixæ ſunt clauis? Quid commiſiſti, vt huic pœnæ & cruciatui ſubiaceres? Et ille reſpondebit & dicet: Hæc vulnera & has accepi plagas, eorum iudicio condemnatus, qui me non oderant, ſed amabant.

COMMENTARIA.

IAm ſicut apud Siculos lamẽtatricum moris eſt, multa profari circa defunctum, ad lacrymas audientium affectus excitantia: quod & Hebręis non inſuetum fuiſſe, ille apud Hieremiam locus aperit: *Vocate lamentatrices, & aſſumant ſuper nos lamentum: deducant oculi noſtri lacrymas: quia vox lamentationis audita eſt de Sion; Quomodo vaſtati ſumus, & confuſi vehementer? Audite ergo mulieres verbum Domini, & docete filias veſtras lamentum, & vnaquæque proximam ſuam planctum:* Ita ad Crucifixum Dominum directa plangentium verba narrantur, vbi illius crucis ex fructibus probabilitas enituit. Illudque præcipuè à lamentantibus pertractatur argumentum, quod & Pilatus, vt à cruce Dominum liberaret, Hebræis obiecit: *Quid enim mali fecit iſte? ego non inuenio cauſam, ſed neq; Herodes.* Maximè ſiquidem affectum concitat occiſi agnita innocentia. In Chriſtum itaque cruci affixum, illius piè ac ſaluberrimè tormenta recolentes, animæ fidelium aſpiciunt, plangunt, lamentantur, inquirunt: *Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum?* Vbi illud elucet, vulnerum cicatrices hoc vaticinio ſeruandas à Domino præcini, vt quàm miſericorditer boni electi, quàm verò iuſtè mali reiecti à Deo fuerint, ad oculum vnuſquiſq; perſpicere poſſit. Nam qui confixus fuerat, en, reſurgens vtique plagas in medio manuum habere cernitur, cùm reſpondere dicatur; viuus certè, non mortuus, reſponſa reddit, acceptarúmque cicatricum locum cauſaſq; depromit: locum quidem, aſſerens ſe plagatum in domo eorum, qui eum diligebant; excuſans vtique imperitam, Crucifige, clamantium multitudinem ſuorum, de quibus Ioannes ait, *Et ſui eum non receperunt:* quia caſu quodam & magnatum improbitate potiùs quàm obſtinatione, ignorantia magis quam malitia, in eum, quem paulò antè triumphantem cum palmis receperat, lingua crucis damnationem protulit: oſtendens hinc, quaſi refugij ciuitatem caſu occidentibus, aperiendam fore Eccleſiam ijs, quorum primùm apud Patrem in cruce cauſam egit, inquiens: *Pater, ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt.* Atque licet præter quæſitum reſponſum hoc eſſe videatur, neceſſarium ſanè fuit: ne illi tanquam deicidæ ſalutem deſperarent, Eccleſiaque ad pœnitentiam deicidio obſtrictos recipere dubitaret.

Hier. 9. E. 17. *Luc. 23.* *Ioan. 1.* *Nũ. 35. C. 25.* *Luc. 23.*

NN Poſſu-

Poſſumus & aliter reſponſionem exponere, vt Chriſtus ſeipſum plagis manuum affectum eſſe affirmet in domo, id eſt, in ſynagoga, quæ eſt domus eorum, qui diligebant eum, quâ homo eſt, ab æterno ſcilicet prædeſtinando: diligebant, enim, ſicut & verbum, erat,
Ioan.1. apud Ioannem, quamcunque imagineris antiquitatem præuenit. Diligētes verò ſunt, Pater, Verbum, ac Spiritus ſanctus, qui eſt trinus perſonis, diuinitate vnus Dominus exercituum, cuius ad frameam ad percutiendum plagandumque obedientem vſque ad mortē, mortem autem crucis, Chriſtum hominem ſtatim deſuper datum præceptum exprimitur: aliter namque non haberet aduerſus Chriſtum mors aut Pilatus poteſtatem vllam. Verùm Ruperto hunc deferamus honorem, qui amœniſſimè propheriam hanc Domini morti ab exordio aptauit: vt vel hinc ei (licet aliter nonnulla declaret) tāquam diſcipuli attentas porrigamus aures.

Rupert. Hæc (inquit) dicet cùm fixus fuerit, cùm mortuus fuerit, & reſurrexerit, & dicetur ei: Quid ſunt plagæ iſtę in medio manuum tuarum? Quàm diu putas, & quomodo hoc, & à quo vel à quibus dicetur ei? Nimirum in ſæcula ſæculorum ſine ceſſatione dicetur ei; & admirando admiratione ineffabili dicetur; & à Deo Patre, cui factus eſt obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis, dicetur ei; & à ſanctis Angelis, qui in eum deſiderant proſpicere, dicetur ei; & ab hominibus, quos morte ſua redemit, dicetur ei: Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum? O magnum miraculum, mirum ſpectaculum, præſertim in Domino dominatore omnium, plagas habere in medio manuum ſuarum! Et dicet:

His plagatus ſum in domo eorum, qui diligebant me. O magnum ſacrilegium, ſacrilegum homicidium, plagas huiuſmodi illatas eſſe in domo diligentium! Non dicet, His plagatus ſum ab ijs, qui diligebāt me, ſed, In domo eorum, qui diligebant me. Nam qui plagas intulerunt, non dilexerunt me: erant autem domus Abraham, Iſaac, & Iacob, & Dauidis, & cæterorum talium, qui diligebant me, qui promiſſum ſibi expectabant me. Veruntamen hoc dicere, non eſt reſpōdere ad hāc interrogationem, quid plagæ ſint iſtæ. Aliud namq; eſt percunctando dicere, Quid ſunt plagæ iſtæ; & aliud eſt dicere, Vbi factæ ſunt plagæ iſtæ. Iſtud quæritur, quid ſint plagæ iſtæ. Ergo ex abundanti

danti dicet, His plagatus ſum in domo eorum, qui diligebant me: & tunc demum dicet, quid ſint plagæ; dicet, Calix eſt, quem Pater dedit mihi bibere. Nam quod protinus ſequitur, æquipollens eſt: quia vox, quam ſubiungit, Patris calicem dantis vox eſt: *Ioan. 18. Mat. 26.*

TEXTVS.

Framea ſuſcitare ſuper paſtorem meum, & ſuper virum †cohærenté mihi, dicit Dominus exercituum: percute paſtorem, & diſpergentur oues: & conuertam manum meam ad paruulos. †*Vatabl.* coæquale*verit.* *Matth. 26.C.31. Marci 14.C.27. Ioan. 10. Ezec. 34.*

PARAPHRASIS.

O mors violenta, conualeſce contra filium meum, paſtorem meum bonum, in vnitate perſonæ aſſociatum Verbo, quod conſubſtantiale ac coæquale mihi eſt. Ad hoc præceptum, ac ſi framea quæreret, Quomodo aut quatenus ſuſcitabor? ita protinus edicit: Percute lancea paſtorem; quantacunque potueris acerbitate in eum irrue, adeò vt longè facias ab eo præ pauore notos eius: quos varijs identidem afflictionibus exercebo, atque ſeruabo.

COMMENTARIA.

QVæritis quid ſint plagæ iſtæ, & ego dico vobis, quia teſtimonia ſunt obedientiæ, ſigna voluntatis & iuſſionis paternæ, ipſiuſque in vos charitatis: en quomodo ab æterno diligentes me ſpecioſum gratię plenitudine quâ vir ſum, Pater & Verbum & Spiritus ſanctus, vnus exercituum Dominus, me enecandi facultatem fecerunt morti, paſſioni, gladio, & frameæ. Ipſe autem me conuerſurum manum meam auxiliatricem promiſi fluctuantibus præ timore paruulis, atque ideo ianuis clauſis paruum anguſtumque præ triſtitia cor habentibus Apoſtolis; timidiſque ouibus victoriæ inauditæ inſigne, manum videlicet in medio plagatam à mortuis reſurgendo monſtraui. Hoc eſt procul dubio, quod refert* Euãgeliſta Matthæus, vbi ait: Tunc dicit illis Ieſus: Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte. Scriptum eſt enim: Percutiam paſtorém, & diſpergentur *Ioan. 20. *Matth 26.C.31. Marci 14.C.27. Ioan. 16. D.32.*

 oues

oues gregis.Poſtquam autem reſurrexero, præcedā vos in Galilæam.
P.Hier. Nec putandū eſt (Pater ait Hieronymus) de altero loco aſſumptum teſtimonium; quia in Euangelio Deus à ſe dicit paſtorem eſſe percuſſum, & in præſenti loco gladio atque mucroni legimus imperatum, Percute paſtorem, & diſpergentur oues. Pro quibus manum & operationem poteſtatemque ſuam, dum caperetur, conuertit paſtor,
Ioan.18. capientibus præcipiēs, Sinite hos abire. Ex huius profectò manus virtute auriculæ obtruncatę reus liber euadit, paſtoremq; liber, quamuis à longè, ſequitur, & à vulnerati Malchi cognato agnitus in Principis atrio liber eſſe permittitur. Diſperſę ſunt oues: quia tunc diſcipuli omnes, relicto eo, fugerunt. Conuerſa eſt manus ad paruulos (de
Luc. 12. quibus: Ne timeas grex paruule. & in Iſaia: Ecce ego & pueri, ſiue
Iſaie 8. paruuli, quos dedit mihi Deus. & apud Matthæum: Niſi efficiami-
Mat.18. ni ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum, id eſt, in Eccleſiam. & infrà: Videte, ne contemnatis vnum paruulum talem: dico enim vobis, quia Angeli eorum ſemper vident faciem Patris mei, qui in cælis eſt.) cùm de morte triumphans ſuos alloquitur: Videte ma-
Ioan.20. nus meas & pedes meos, quia ego ipſe ſum. Et ad Thomam: Infer di-
F.27. gitum tuum huc, & vide manus meas; & noli eſſe incredulus, ſed fidelis.

Manifeſtiſſimè textus iſte conuincit Alchorani Hæreticorumq; deliria in eo, quod apertiſſimè docet, virum illū paſſum aſſociatum, coæqualē, (vt Vatablus literæ deditus vertit) & cōſubſtantialē exercituū Domino, inſeparabiliter Verbo in perſonæ vnione cohærentē. Ipſe ergo met Chriſtus, qui ait, Ego in Patre, & Pater in me eſt, pe-
Luc. 23. pendit in patibulo, & dixit; Pater, in manus tuas commēdo ſpiritum
F.46. meum: nō alter illi perſimilis, cui plus deberemus, pro nobis dignatus eſt pati: in eum immutabilis ſanè veraxque Omnipotētis vox fit
Pſal.21. ad frameam; de qua ille Patri ſupplicat: Erue à framea, Deus, animam meam, & de manu canis vnicam meam: verumtamen non
P.Hier. ſicut ego volo, ſed ſicut tu: fiat voluntas tua. De hac framea, pro qua Septuaginta romphæā tranſtulerunt, & in Amos Propheta ſcriptum
Amos 9. eſt: In gladio morientur omnes peccatores terræ. Quod iuxta lite-
C.10. ram penitus ſtare non poteſt: multi enim peccatores naufragio pereunt, alij veneno; hi aquis ſuffocātur, illos conſumit incendium.

Hoc

Hoc autem gladio & hac rompha a omnes moriun:ur peccatores, & tetri coloris Aethiopes, de quibus Sophonias tetro ore teſtatur, dicens, Sed & vos Aethiopes interfecti gladio meo eritis: quia duę partes factæ ſunt in omni terra, Iudaorum atque Gentilium; qui pariter perierunt & defecerunt. In paſſione enim eius, vox Pſalmiſtæ completa eſt dicentis: Saluum me fac, Domine, quoniam defecit ſanctus. Et: Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt; non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. Quem tu Pater percuſſiſti, & ipſi perſecuti ſunt; & ſuper dolorem vulnerũ meorum peccata peccatis ſicut fabricam fabricæ ſupra dorſum meum addentes, addiderunt. Idcirco

Soph.2. C.12. *Pſal.11. A.2.*

TEXTVS.

Et erunt in omni terra, dicit Dominus, partes duæ in ea † diſperdentur & deficient: & tertia pars relinquetur in ea. 127.

†diſpergetur o.

PARAPHRASIS.

Et erunt paruuli & humiles Chriſtiani in omni terra, dicit & aſſeuerat Dominus. At illi apud homines prudentes, & apud ſemet ipſos, Iudæi, Sapienteſq; Græci ac Gentiles excidentur è terra, ſenſimq; peribunt: & tertia Chriſtianorum paruulorum pars terram occupabit.

COMMENTARIA.

Pereuntibuſque Gentilibus & Iudæis, tertia in orbe pars, hoc eſt, tertius Chriſtianorũ populus, repentè ſuccreuit. Reuelabit enim Dominus paruulis ſacramentum percuſſionis, qua percuſſus eſt paſtor: quod [a] Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem erit ſtultitia. [b] Interea tamen ſapiẽtes & prudentes iam dicti paruulos affligent, & [c] ex eis flagellabunt, crucifigent, & perſequẽtur de ciuitate in ciuitatem, nonnullos quoque ignibus exurent: ſed hæc omnia humilibus cooperabuntur in bonum, vel ad purificationem, ſicut ignis argento, vel ad manifeſtandum latentem virtutis fulgorem abſq; vllo ſui detrimento, ſicuti auro puriſsimo ignis inſeruit. Diligentis enim Domini nutu paruulis vniuerſa contingunt: qui vbi ſeipſum crucem tanquam paſtorem & ducem volenti animo baiulantem præmiſit,

T. Hier. Chriſtianus naſcitur populus. *[a] 1. Cor. 1.* *[b] Rupert.* *[c] Matth. 23. D.* *Mat. 16.*

miſit, vt tollant crucem ſuam & ſequãtur eum paruuli, quos & oues nominarat, adiungit:

TEXTVS.

Et ducam tertiam partẽ per ignem, & vram eos, ſicut vritur argentum, & probabo eos, ſicut probatur aurum. Ipſe vocabit nomẽ meum, & ego exaudiam eum. *Dicam, Populus meus es: & ipſe dicet, Dominus Deus meus.

*Et M. S. R. G. verùm à P. Hier. H. & C. non additur.

PARAPHRASIS.

Et Spiritu ſancto per lauacrum regenerationis baptizatam humilium partem igne quoque baptizabo, eam quaſi argentum purgans, & tanquam aurum in fornace perficiens. Ac tunc paruulorum populus, ſuæ intentus ſaluti, Chriſtum vocabit nomine ſuo: & illo dicente, Tu es populus meus; credentium populus reſpondebit, Dominus Deus meus es tu.

COMMENTARIA.

P. Hier. Luc. 12. IPſa quoque tertia pars, ne delicata eſſet, & ſecura cõfeſſione, quaſi argentum & aurum per ignem ducitur, & probatur: quem & Dominus in credentibus ardere cupit; & Paulus feruere deſiderat. Vnde & Apoſtoli in Spiritu & igne Domini baptizati, loquuntur in Pſal.

Pſ. 65. B. Quoniam probaſti nos Deus; igne nos examinaſti, ſicut examinatur argentum. Et poſt paululum: Tranſiuimus per ignem & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium. Et in alio loco dicit ad credentẽ: Si tranſieris per ignem, flamma non comburet te, quia tecum ſum. Idcirco autem non conſumit incendium, & flamma non deuorat; quia vox Domini intercidentis flammam ignis.

Iſa. 43. A.

Patientiæ bonum. Probabit igitur Dominus Chriſtianos habitatione terræ dignos, non vt ipſe agnoſcat; ſed ad aliorum ædificationem, ac propriæ ſalutis perquam probabile indicium, profectuſque non leue argumentum, probatos oſtendet per ignem calamitatum. In aduerſis enim potiſſimùm virtus probatur, &, quid homo profecerit, demonſtratur: propter quod patientia opus perfectum habet, vt dicitur Iacobi primo: & ipſa cæterarum virtutum probatio nũcupatur. Hinc ſcriptum eſt: Tanquam aurum in fornace probauit electos Dominus, & quaſi holocauſti

Dionyſ. Iacob. 1. Sap. 3.

holocauſti hoſtiam accepit eos. Et alibi: Omnes qui placuerũt Deo, per multas tribulationes tranſierunt fideles. Non ergo in aduerſis triſtemur; ſed quòd ea, quæ electis Dei conceduntur, patimur, ex corde gloriemur: præſertim cùm Tobiæ dicat Angelus Raphael: Quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit, vt tentatio probaret te. Cætera ab orationibus noſtris, quas audiſtis pro roſtris, exquirite. Magnum verò illud emolumentum os ad Deum aperiendi, ſpiritumque attrahendi, cùm in proſperis, ſicuti primi noſtri generis authores in terreſtri paradiſo, & in cæleſti cacodæmones, ingrati immemoreſque Dei eſſe ſoleamus, hîc apertè ſubijcitur: *Iudith 8. C.23.* *Tob.12.*

Ipſe paruulus & humilis, in humilitate tanquã cinis in igne probationis perſeuerans, inuocabit ſalutis nomen & Ieſu, ſalutaribus intentus & æternis: & quicquid tale petierit, aſſequetur. In tribulatione inuocabit me, & ego exaudiam eum, & liberabo eum, & glorificabit me: à quo bonum omne dimanare cognoſcet, méque cum ipſo eſſe in tribulatione, ad eum deuotè ad me clamantem eripiendum, & glorificandum, perſentiet. Nec dedignabor eum nomine dicere populum meum, non creatione ſolùm, vt cæteros, ſed & deuotione, cultu erga me mihi gratiſſimo, meiſque beneficijs cumulatiſſimo, ſingularique illius cura & prouidentia, imò & charitate ac amicitia: quæ cùm ex ſui ratione ſupra dilectionem, mutuam diligenti reddere vicem addat amando; ipſe quoque humilis credentium per paruulos diſcipulos meos populus, quos & amicorum propterea nomine donaui, verè mihi amicus mutuò dilectionem meæ gratiæ priùs diligentis dono eleuatus amantiſſimè exoluere cupiens, fide illuſtratus, ſicut & Thomas, dicet mihi: Verè tu es Dominus Deus, diuinitatis eſſentia; meus verò, humanæ propter me aſſumptione naturæ: tu es Chriſtus, & ego, in maximum honoris elogium, vocabulo Chriſtianus cenſebor: nec mihi crux tua ſcandalo, ne vera de te ſentiam, fuerit; ſed ignis amoris, mentem purificantis ac perficientis incendio. *Pſal.90.* *Ioan.14.* *Ioan.20.*

Illud obiter hîc annotandum eſt, conferentibus Louanienſibus Doctoribus, de ſacris literis optimè meritis, trãſlationem ſancti Patris Hieronymi, magis intactam ſeruare Hebræam veritatem, quàm Bibliorum Regiorum, quæ coniunctionem, &, addunt, quam Pater Hieronymus omiſit, & cum eo Vatablus ac Pagninus reiecere; vt- *Editio vulgata Hieronymi tenenda.*

pote

pote quam Hebræa & Chaldaica exemplaria ignorant. Et quamuis pro textus ſententia parum referat, appoſuiſſe, nec ne; plurimum tamen valet hoc pro alijs locis controuerſis annotaſſe, ne nouiter excuſa promeritam Doctori maximo lauream deſiccare aut decolorare queāt. Verùm quia rem hanc ſemel attigiſſe videmur, quod de hoc Doctorum labore in conferendis Biblijs ſentio, vnico dicam verbo. Ad reprimendam Hæreticorum & Hebraizantium petulantiam, laudabilis ſanè labor: ad veritatem autem ſcripturarum à Patre Hieronymo Eccleſiæ traditarum nil diſcrepans adinuenire potuit: fideliſſimi namque interpretis munia cuncta perſoluit. Quare vbi in Biblijs nouiter excuſis aliam Hebræorum codices à Patris Hieronymi lectionem præ ſe ferre videntur; pronunciandū eſt: Deo gratias, quia non ampliùs, aut dolo, aut humanæ in toties tranſcribendo fragilitatis lapſu, ob punctorum vocalium vice appoſitorum, ob conſonantium literarum characterum ſimilitudinem, ab Hebræis immutata Biblia cōſulimus: quæ tamen Hieronymi Patris ætate integriora colebantur, quem Pater reddidit ſenſum, omnino reddebant.

Ecce quamuis diligentiſſimo ac peritiſſimo ſcriptori papyri folium ſeu oratoriam orationem è libro in librum tranſcribendam ſemel aut bis committamus, nonnulla vel literæ vel puncti ſeu accentus immutatio, aut vocis tranſpoſitio obrepit: quid in Biblijs infinities penè manu ac typis monumentis demandatis? In hac ipſa vltima & accuratiſſima editione Plantini M. D. LXXXIII. deprehendi adhuc & aliquid horum. Vbi igitur Hebræos codices in poſterum ſenſu cum Hieronymiana & vulgata editione pugnātes aduertimus, corrigendos iuxta vulgatam, Spiritu ſancto per Concilium Tridentinum docente, ſciamus. Nec vulgatæ quicquam authoritatis offendit textus & marginis varia lectio: cùm præter alia & in Virgilio id videre ſit; & nos Meliteidos poëma componentes, diuerſiſſimos ſenſus ſeriò complexi ſimus in eodem carmine, ſola vnius permutatione dictionis, quam margini ſtellula præfixa adiecerimus: ne qui gratus ſeſe offerebat ſenſus, & aliquando æquè gratus ac qui intra carmen occludebatur, dilaberetur; vtque, pro ingeniorum varietate, libera cuique ſeligendi foret facultas, non tamen, quaſi ab authoris mente alienam, lectionem alteram reijcere. Hieronymi Patris

æuo,

æuo, Hebræa veritas oculatiùs perſpicaciuſque perpendebatur; ne diligentiſſimorum in arguendo Iſraelitarum latratibus pateret Eccleſia, illorumq; cachinnis vel minimus daretur aditus. Quapropter inclytus fidei Pater, Eccleſiæ ſingularis propugnator, qui hæreticorum commercia exhorrebat, Hebræorum familiaritate vſus eſt, vt numeris omnibus ſerioſiſſimam verſionem ſuam abſolueret. Quòd ſi Latini Latina Biblia typis mandātes non vbique conſentiunt: cur non idem Latinis, aut Grecis, vel Hebręis ipſis, Hebręa Biblia imprimentibus, obuenire cenſendum eſt?

CAPVT QVARTVM-DECIMVM.

TEXTVS.

Ecce †venient' dies Domini, & diuidentur ſpolia tua in 128.
medio tui. Et cōgregabo omnes gentes ad Hieruſalem †veniũt 4.M.S.
in prælium, & capietur ciuitas, & vaſtabuntur domus, Hier.G.
& mulieres violabuntur: & egredietur media pars ciui- †veniet R.C.
tatis in captiuitatem, & reliquum populi non auferetur †venit 1
ex vrbe. M.S.H.

PARAPHRASIS.

En omni admiratione dignus dies prioris in carnem cum humilitate Domini aduentus accelerat, ô Hieruſalem, quo in medio tui Apoſtolis ac Diſcipulis ſpiritalia, quæ reuera tua, tibíque præcipuè promiſſa ſunt, ex dæmonis, mortis, ac peccati triumpho reportata diſpartientur dona. Poſterioris quoque ad iudicandum & pro meritis vnicuique diſtribuenda præmia cum poteſtate ac maieſtate Domino dies aduenit, in valle Ioſaphath ad Hieruſalem ambitum, ſeu Eccleſiæ medium, in quo, tanquam in medio terræ, ſalutem operatus eſt. Priùs tamen Hieruſalem Romani Principes Titus & Veſpaſian⁹, & Helius Hadrianus, & Antichriſtus obſidione cingent, capient, deſtruent, matroníſque abutentur: vrbíſque pars media captiuanda fugiens tranſibit ad hoſtes; vulgíque reliquum aut à triumphantibus in vrbe relinquetur, aut fame potiùs cadens intra vrbis domos præ cadauerum multitudine ſepelietur.

COMMENTARIA.

CIrculari figura diuinus Spiritus, vt vel ſic idem rebus omnibus primum principium ſupremúmque finem conſtitutum eſſe monſtraret, orbem, orbiſque partes, huiuſque Vatis oracula concluſit. Obſcurè virum inter myrteta capite primo propoſuit: cuius & obſcurè diem nunc tandem ad myrtum ſpoliaque diuidenda commemorat. Varias quidem textus enarrationes ſub vna continua paraphraſis inuoluit. Nam communiter cum Patre Hieronymo ſub *Rupert.* belli metaphora ſpiritalia hîc tractari docemur. Dicam ergo, Populus meus es; dicam, Ecce venient dies Domini, & diuidam ſpolia in medio tui, ſcilicet diuiſiones gratiarum Spiritus ſancti, reuelationes myſteriorum regni Dei, quæ vtique precioſa ſunt ſpolia. Vnde Pſalmi- *Pſ. 118.* ſta: Lætabor ego ſuper eloquia tua, ſicut qui inuenit ſpolia multa. *Pſal. 67.* Item: Rex virtutum dilecti dilecti, & ſpeciei domus diuidere ſpolia.

Vbi dixit; Et conuertam manum meam ad paruulos, & erunt in omni terra duæ partes, & tertia pars relinquetur: hoc etiam locutus eſt de duabus partibûs; Et diſperdentur & deficient. Nunc quomodo diſperdantur & deficiant, ita manifeſtè dicit, ſicut noſtris oculis factum eſſe videmus. Nam aduerſus Hieruſalem illam terrenam congregatæ ſunt in prœlium omnes gentes, ſcilicet Romani, omnium gentium Principes, & ex alijs nationibus auxiliaribus copijs ſtipati: vndique coanguſtata eſt vrbs, fames inualuit: qui clàm ad hoſtes egredi potuerunt, multò meliùs habiti ſunt: capta eſt ciuitas, vaſtatæ ſunt domus, mulieres victorum arbitrio permiſſæ, præſertim Gentilibus & Antichriſto libidini laxantibus habenas: & media pars ciuitatis, quę videlicet fame aut gladio non conſumpta eſt, in captiuitatem egreſſa eſt. Et notandum, quòd non dixit, Media pars multitudinis, ſed, Media pars ciuitatis; quod longè minus fuit. Nam qui ceciderunt in ore gladij, qui fame perierunt intus concluſi, multò plures fuerunt, quàm qui abducti ſunt captiui: ſed non omnes fuerunt po- *Iudæorũ captiuitas.* pulus ciuitatis. Ab vniuerſis enim regionibus (authore *Ioſepho) ad azymorum diem feſtum congregati fuerant, & bello ſubito circum- **De bel. Iud. l. 7. cap. 17.* fuſi ſunt. Et captiuorum quidem numerus, qui in toto bello comprehenſi ſunt, nonaginta ſeptem milli collectus eſt, occiſorum verò per omne tempus obſidionis vndecies centum millia. Multitudo, quæ

quæ à tot regionibus conuenerat ad diem feſtũ,intus concluſa, ſumptus non habens,quos nec prouidit,nec obſidionem præuidit, citiùs tormento famis interiùs miſeram vitam finiet: populus autem ciuitatis diutius, quamuis in magna penuria,durans, non totus intus fame interibit, ſed media pars ad manus perueniet victoris, & egredietur in captiuitatem. Quid de reliqua parte ciuitatis vel populi? Non, inquit,auferetur ex vrbe. Quare? Quia victori neceſſe non erit. Mortua namq; erit,peſte,fame,gladio,& igne,cum cætera aduētitia multitudine. Sub Helio quoque Hadriano quingenta octoginta Iudæorum millia dies vna conſumpſit. Hoc ſanè modo Iſraelitæ,qui erant pars altera,diſperdentur,pedetentímque deficient: de Gentibus autem,quæ partem alteram conſtituunt,adiungitur: *Niceph. libro 3. cap. 24.*

TEXTVS.

Et egredietur Dominus, & prœliabitur contra gentes illas, ſicut prœliatus eſt in die certaminis.

PARAPHRASIS.

Et ſeipſum notum faciet Dominus in auditu auris Romanis & infidelibus,quos Spiritu oris ſui fidei ſubiugabit per baptiſmi aquam in mari rubro præſignatam,& Antichriſtum cum ſuis,ſicuti Pharaonem,repente proſternet. *Exodi 14.*

COMMENTARIA.

Certè Romanis nihil mali contigit ob captam à Pompeio, expugnatam à Tito,ſolo æquatam ab Hadriano Hieruſalem: imò cuncta fauſta contra Iudęos eueniſſe ter ſucceſſiuè ad internecionem diſperſionemque ad hæc vſque tempora geſtus indicat triumphus. Verùm illos Crucifixo nomina verè dediſſe cōſtar,cùm Roma, quæ priùs mater fuerat erroris,nunc magiſtra ſit veritatis effecta.Quis nobilior de Gentibus his Domino triumphus haberi potuit? Hoc eſt, quod teſtatus eſt: Populus,quem non cognoui, in auditu auris obediuit mihi. Ac ſi dixiſſet: Gentium populus, ad quem nondum fueram egreſſus mei notitia ac prædicatione verbi,qui aliàs omniũ ſemper & vbique naturis intimus adſum,Spiritu oris mei ad Euangelij *Leo Papa.*

vocem mihi victas manus obtendet; vitijs, quaſi Aegyptijs, in mari demerſis, ad meæ iuſſionis imperium: Antichriſtus quoque cum ſequacibus ſimili ratione ſubitò obſtinatus interibit.

Rupert. Præſentis itaque loci huiuſcemodi ſenſus eſt: Et egredietur Dominus, & prœliabitur contra gentes illas, ſubauditur, in gladio oris ſui, in fortitudine Spiritus ſui; ſicut prœliatus eſt in die certaminis, id eſt, ſecundùm ſimilitudinem myſticam prœlij, quo Aegyptios in mare demerſit. In hoc egredietur, illo nimirum egreſſu, quem Iſaias
Iſaiæ 2. præuidens ait: Quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem. Factum eſt: & ſicut Pharao cum curribus & equitibus ſuis in mare ſubmerſus eſt; ita gentes illę, gentiumque illarum Principes, Reges, Cæſares, Conſules, Præſides, Sacerdotes Templorum & Pontifices cum idolis ſuis, & omni ritu Phanaico defecerunt, & ad nihilum redacti ſunt: & ecce pars tertia ſupereſt, pars Chriſtiana relicta eſt; quia omni iam terræ Apoſtolicâ buccinâ Dominus innotuit, & innoteſcet adhuc pro Chriſticolis, quaſi altero Pharaone ex improuiſo Antichriſto proſtrato, præſertimque ſupremi examinis aduentante die, de quo ſubditur:

TEXTVS.

129. Et ſtabunt pedes eius in die illa ſuper montem Oliuarum, qui eſt contra Hieruſalem ad Orientem: & ſcindetur mons Oliuarum ex media parte ſui ad Orientem & ad Occidentem præruptu grandi valde, & ſeparabitur medium montis ad Aquilonem, & medium eius ad Meridiem. Et fugietis ad vallem montium eorũ, quoniam coniungetur vallis montium vſque ad proximum: &
Amos 1. A. 1. fugietis ſicut fugiſtis à facie terræmotus in diebus Oziæ Regis Iuda: & veniet Dominus Deus meus, omneſque Sancti cum eo.

PARA-

PARAPHRASIS.

Et tunc Dominus quatenus homo ad ſtandum pro ſuis deſcendet ſuper montem Oliueti, qui eſt in proſpectu Hieruſalem verſus Orientem: magnuſq́; terræmotus erit, quo per medium in longum ad Ortum & Occaſum mons ipſe ſcindetur prægrandi terræ hiatu, cadetq́; montis medietas Septentrionem verſus, altera verò ad Auſtrum. Et fugam arripietis iſta videntes verſus vallē Ioſaphath, ſitam inter montē Sion & Oliueti, quæ iungetur vſque ad proximum ſciſſuræ locum: & horrēdam hanc voraginem intuentes fugietis, ſicuti fugiſtis à conſpectu terræmotus, qui accidit tempore Oziæ Regis Iudæ: & paulò pòſt veniet Dominus Deus homo, vt iudicet orbem, omnium beatorum agmine ſtipatus.

COMMENTARIA.

QVòd ſi obijcias plures adhuc barbaras eſſe nationes, & tertiam Chriſtianorum partem adeò ab Antichriſto coarctandam, vt in errorem inducendi ſint, ſi fieri poteſt, etiam electi: vtraque diluitur obiectio ex altero cum poteſtate magna in mundum Chriſti aduentu, de quo Propheta ſubiungit:

Et ſtabunt in auxilium Chriſtianorum *pedes eius*, hoc eſt, egredientis Domini ad prœliandum pro ſuis, ſuper montē Oliueti: quia ibi Antichriſtum ſeſe adorari facientem fulmine percutiet; ad terroremque cunctis incutiendum, ingenti terræmotu vaſtiſſima fiet terræ vorago, Antichriſto coniunctiorem exercitus partem abſorbens; mortaléſque cæteros trepidos in vallem Ioſaphath, ſicuti loci vicinitate ex præruptione, ita temporis approximatione ex futura diſcuſſione proximum, remittet. *Iudicii.*

Apertus eſt locus de Chriſto Deo & homine, cui, quà ratione homo eſt, competit egredi, pedeſque habere ſtantes: quod (annotante Gregorio) accinctum ad ſuis opem in agone ferendam docet; veluti ſtantem Stephanus in Actis vidit, quem ſedentem Marcus prædicarat, non reuera corporis Domini in cælo poſitionem, ſed omnimodam quietem ſine labore vllo demonſtrans: quoniam Dominus Ieſus in cælo ſtat, non ſedet; ſtare enim eſt naturalis ſitus hominis perfectus, ſedere autem imbecillitatis eſt: & quemadmodum à monte Oliueti ſtando eleuatus eſt, ita procul dubio iudicaturus adueniet. *Chriſtus Deus homo. Gregor. Act. 7. Mar. 16 Caietan. Mar. 16 Act. 1.*

2.Paral. 26.C. Priùs tamen Antichriſtum puniet, multò magis quàm Oziam Regem, quem, quia in alienam meſſem falcem mittere auſus eſt, volens Deo thymiama (quod Sacerdotum erat) adolere, percuſſum lepra, regno deturbauit, ac hominum ſocietate priuauit, in diuinæ iuſtitiæ ſignum ingenti adhuc terræ motu immiſſo. Quid in Antichriſtū, Domino Meſſiæ dignitatem falsò præripere geſtientem, totq; blaſphemijs Chriſtum impetentem, veríque numinis cultores adeò perſequentem? Medium vtique montis Olíueti, vbi ſuperbus præcipuis vallatus aſſeclis adorandus ſedebit, ſubſidet, & ad inferos vſque dehiſcens, ſpectantibus ac fugientibus alijs, ſimul inuoluet. Nec propterea ſuperſtites Antichriſti ſequaces conuertentur omnes: ſed media pars, ſicut in diebus Noë & Loth, ad frigidum Aquilonem cum dæmone delicijs dedita declinabit; media verò pars feruentem diuini Spiritus Auſtrum conuerſa reſpiciet: ita vt in eis numerum quinarium prudentum, alterumque fatuarum virginum, fas ſit intueri. Verùm ſecundùm longitudinem præruptum erit ab ortu vſque ad occaſum. Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & paret vſq; ad Occidentem; ita erit & aduentus Filij hominis.

Mat.25. Matth. 24.B.27.

P.Hier. Pater autem Hieronymus ſic locum elucidat: Cùm mons Oliueti grādi voragine præruptus fuerit, ita vt vna pars voraginis ad Orientem, altera ad Occidentem reſpiciat; repentè & in ipſa voragine excelſo ex vtraque parte prætupto, alia vorago rumpetur ad Aquilonem, alia ad Auſtrum; & præruptum quadrangulum fiet, vt quadrifariam in quatuor plagas Orientis & Occidentis, Aquilonis & Auſtri, vorago tendatur. Vbi ſeſe mihi obumbrat quadripartitus in iudicio futurus perſonarum ordo, aſſeſſorum, infidelium, malorum fidelium, atque bonorum. Qui enim relictis omnibus eum, cuius nomen eſt Oriens, ſectati ſunt perfecti, tanquam aſſeſſores ad Oriētem erunt: infideles verò, propter fidei defectum impij, non reſurgent tunc iudicandi; quare, tanquam iam damnati, ad Occidentē ſtatuentur: at mali, qui fidem coluerunt, ad Aquilonem, veluti hœdi malè olentes, locabuntur: boni autem, ſicut agni integerrimi, ponentur ad Auſtrum. Ex omnibus igitur orbis plagis in vnum cuncti cogentur in Oliuarum mōtem, vallemque Ioſaphat, atque vicinia Ieruſalem; & veniet Dominus, qui eſt Deus natura & perſona Verbi, meus autem

Mat.19.

tem

tem humanitatis aſſumptione; & omnes Sancti cum eo, ſicut in cælum aſcendētem comitati ſunt. Verùm Pagninus aduertit Hebraicè ſe legiſſe, Et omnes Sancti tecum: ita vt tecum generis ſit fœminei, quamobrem ad Hieruſalem referendum ſit. Veniet ergo Dominus Deus meus, & omnes Sancti tecum, ô Ieruſalem, venient obuiam Chriſto in aëra: quia extra Eccleſiam nulla eſt ſanctitas, nulla ſecuritas. Impijs fugientibus quidem, ſed effugere non valentibus, omnes Sancti venient cum eo, non erubeſcentes, lepram in fronte, ſicut ex lex Ozias, non habentes; & idcirco apertione frontis cum lætitia cordis occurrentes, aſſiſtentes, circumſedentes, ſua capita leuabunt, quæ tot impiorum mala depreſſerant. *Rupert.* *Luc. 21.*

TEXTVS.

Et erit in die illa: non erit lux, ſed frigus & gelu. Et erit dies vna, quæ nota eſt Domino, non dies neque nox: & in tempore veſperi erit lux.

PARAPHRASIS.

Et tunc fugientibus tenebræ ac lubricum occurrent, Sanctis verò æternitas, diei ac noctis viciſsitudinem excludens, & in ſæcula lucens.

COMMENTARIA.

ET erit in die illa: vobis, ô fugaces, iſtud, quod dico, eueniet. Non erit lux, ſed frigus & gelu. Quomodo autem tunc effugietis, qui nunc fugitis, ſi non erit lux, ſed frigus & gelu? Quale eſt fugere in gelu & frigore, & ſine luce! Igitur fiet vobis, ſicut & in Pſalmo Spiritus iuſto iudicio concedens dicit: Fiat via illorum tenebræ & lubricum, & Angelus Domini perſequens eos. E cōtrà Sanctis lux æterna, dies indeficiens erit. Hoc eſt, quod continuò dicit: Et erit dies vna, quæ nota eſt Domino Deo. Quis enim alius illam diem nouit, niſi Dominus Deus? Oculus non vidit, auris non audiuit, & in cor hominis non aſcendit, qualem diem Sanctis ſuis præparauerit. Et quid dico diem? Non dies (inquit) neque nox erit. Quod eſt dicere: Cùm dico diem, vulgariter nomen hoc examinat aliquis, ſed ſecundùm ſenſum illius non dies neque nox erit; id eſt, non ortus neque occaſus ſolis *Rupert.* *Pſal. 34.* *Iſa. 64.* *1. Cor. 2.*

ſolis erit. Sed quid? Et in tempore veſperi erit lux. Id eſt, poſt omnia ſæcula ſæculorum, quantacunque numerari vel exiſtimari poſſunt, lux erit, & lux expectabitur indeficiens. Iuxta hanc non inconcinnam textus interpretationem malis fugientibus à Domino, exteriores tenebræ, hoc eſt, extra lucem diemque omnem eductæ obſcuriſſimam, immanem, æternamque noctem reddentes, ac dentium ſtridor & ſupplicium ineuitabile denunciantur: ſanctis verò lux illa diuinæ eſſentiæ, qua Deus ipſe fruitur, in ſæcula promittitur.

Poſſumus & aliter hanc literam explicare, vt Iudicis aduentũ præcedentia ſigna obumbret & inuoluat, quæ mox in Euangelio Dominus euoluit. Nam non erit lux aduentante iudicij die, quam lu-
Luc. 18. B. 8. cem Seruator explicuit, vbi ait: Veruntamen Filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra? Erit autem tunc frigus & gelu: quod
Matth. 24. B. 12. idem Dominus expoſuit, dicens: Et quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum. Et iterum: Areſcentibus hominibus
Luc. 21. præ timore & expectatione quæ ſuperuentura erunt vniuerſo orbi. Certò etiam iudicij diem ex proprijs ſolus omnium conditor, qui propterea abſolutè Dominus nominatur, agnouit. Hoc adhuc Ser-
Matth. 24. C. 36. uator adiungit: De die autem illa & hora nemo ſcit, neque Angeli cælorum, niſi ſolus Pater. Præterea, Non erit dies neque nox: quod
Matth. 24. C. 29. ita Seruator enarrat: Statim autem poſt tribulationẽ dierum illorum ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commouebuntur: hoc eſt, ſimul à conſueto cæli motu efficiendo amouebuntur aſſiſtentes orbium motores Angeli; & in ſuæ conditionis puncto ſol & luna conſiſtent. Cùm enim neque dies neque nox ampliùs futura ſint; ſolis erga diem, atque lunæ erga noctem, cum motu præfectura ceſſabit.

Et in tempore veſperi, hoc eſt, tempore ex cæli latione producto iam antiquato & deficiente; nouiſſimè cùm ſerò factum fuerit, lux
Mat. 20. æternæ mercedis in denario vinitorũ deſignatæ fulgebit: quod cla-
Matth. 24. C. 30. riùs Seruator explanauit, adiungẽs: Et tunc parebit ſignum Filij hominis in cælo: maxima nempe lux ab illius maieſtate dimanans, fulgentiſſima quæque obnubilans.

TEX-

TEXTVS.

Et erit in die illa: exibũt aquæ viuæ de Ieruſalem; medium 130.
earum ad mare Orientale, & medium earum ad mare nouiſsimum: in æſtate & in hyeme erũt. Et erit Dominus Rex ſuper omnem terram. In die illa erit Dominus vnus, & erit nomen eius vnum.

PARAPHRASIS.

Tunc quoque iuſtorum mentes Angelorum, diuina ſapientia præditæ, in voce magna quaſi dilabẽtium aquarum è cæleſti Ieruſalem exibunt, & ab Oriente & ab Occidente electos congregaturæ, vbique diſcurrent, ac charitatis æſtum à prauitatis hyeme diſcernent. Et tunc ſolus agnoſcetur Dominus regni habere gubernacula, orbiſque Monarchiam. Tunc Deos Gentium dæmonia eſſe patebit, vnúmque fore Dominum omnium creatorem, vnúmque nomen habere, quo ab vniuerſis adorabitur.

COMMENTARIA.

EN aliud iudicij, quod Dominus reſerauit, arcanum, inquiens: Et mittet Angelos ſuos cum tuba, & voce magna: & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à ſummis cælorum vſque ad terminos eorum. Non equidem video qua comparatione magis exprimere potuerit Vates incredibilẽ tubæ tumultum, & Angelicæ vocis magnitudinem, quàm ſi è ſublimi Ieruſalem in infimum mare mortuum & Tyrrhenum aquæ viuæ proruerent. Certè in Apocalypſi vox magna, multarum aquarum voce declaratur. Ad Catadupas ex nimio Nili fragore ſeſe præcipitem ex altis rupibus dantis vicini populi auditus tympanum corruptum habent. Quid cùm vox illa omnem ſuperans cogitatum inſonabit? Imaginare ſtrepitũ è cæleſti Ieruſalem impetu quodã per inferna maris mortui atque Tyrrheni loca decurrentis perpetuò, quaſi [a]ſcaturientis aquæ, quã nec æſtus exſiccat, nec bruma conſtringit. Quòd ſi [b]viuas aquas ad ſapiẽtiam referas; ſapientia profectò maximè Angelis opus erit, vt in faſciculos zizãnia, triticum verò in horreum Domini congregent. [c]Quòd ſi viuas aquas, iuſtorum mentes dixeris, id in iudicio Angelis ſanctis conuenit, ſedu-

Math. 24.C.31. Apoc.1. B.7. 1.Cor. 15.G.52.

[a] Ioan.4. [b] Ioan.7. F. & Apoc.7.D. [c] Iob 28. D. & 29.C. Iſa 32. D.

Leu. 14. lis illius miniſtris. Quòd ſi viuas aquas, pro facili plurimorum expia-
& 15. tione, Ieruſalem ebullire intellexeris, quæ ſummo incommodo pro-
cul in vrbem aſportandæ hactenus erant: non contradicam. Immi-
nente ſiquidem iudicij die purgabuntur & ſubitò morientes, qui ſu-
perſtites adhuc fuerint: quibus à Domino parandæ viuentes hæ lu-
ſtrationis aquæ ad manum fortè præuidentur; vt celerrimā illarum
mentium ſpiritalem futuram expiationem hoc Vates oſtendat ora-
Luc. 21. culo. Tunc videbunt Filium hominis veniētem in nubibus cæli cum
virtute & maieſtate magna: omni errorum ac idolorum cultu amo-
to, omnique Regum euaneſcente imperio, omnem virtutem, maie-
ſtatemque omnem, vni Domino ſuper omnem terram relictam, om-
Abd. 1. nes adorabunt. Et aſcendent ſaluatores, id eſt, Apoſtoli, in montem
G. 21. Sion, iudicare montem Eſau: & erit Domino regnum. Nec pluri-
bus nominibus illius celſitudinem, ſicuti modò propter tantæ diui-
nitatis imperfectam notitiam, vbique tamen relucentis, nuncupa-
bunt; ſed ſuo vero ac genuino, quod ſuis nouiter manifeſtabit, ab
Dei no- electis nomine coletur. Quia enim Deum non poſſumus naturaliter
men vnū agnoſcere, niſi ex effectibus in ipſum deueniendo: oportet, nomina,
& multa. quibus ipſius perfectionem ſignamus, eſſe diuerſa, ſicut & perfectio-
D. Tho-
mas lib. nes in rebus inueniuntur diuerſæ. Si autem ipſam eſſentiam, prout
1. contra eſt, poſſemus intelligere, & ei nomen proprium adaptare, vno nomi-
Gentes, ne tantùm eam exprimeremus: quod hîc promittitur ijs, qui eum per
cap. 31. eſſentiam videbunt: *In die illa erit Dominus vnus, & nomen eius*
1. p. q. 13. *vnum.* Nam Deus in ſe conſideratus, eſt omnino vnus & ſimplex:
a. 12. c. nunc tamen intellectus noſter ſecundùm diuerſas conceptiones ip-
& ibi ſum cognoſcit ac nominat, eò quòd non poteſt ipſum, vt in ſeipſo
Caiet. eſt, videre. Si ergo poſſet ipſum, vt eſt, videre, non diſtingueret dei-
tatem à ſapientia, nec ſapientiam à bonitate, ſecundùm rationem;
vt modò facit, dicendo: Deus eſt ſapiens & bonus, &c. Vnica ergo
eſt in Deo formalis ratio tantùm, eleuata comprehendens omnia;
vnicumque illius nomen, mortalibus abſconditum, quod electis in
retributione reuelandum præſenti vaticinio præcinitur: quibus no-
men ſuum ineffabile cuncta eminenter amplectens Adonai Domi-
nus indicabit.

TEX-

TEXTVS.

Et reuertetur omnis terra vſque ad deſertũ, de colle Remmon ad Auſtrum Ieruſalem: & exaltabitur, & †habitabit in loco ſuo, à porta Beniamin vſque ad locum portæ prioris, *vſque ad portam angulorum; & à turre Hananeel vſque ad torcularia Regis. Et habitabunt in ea, & anáthema non erit ampliùs; ſed ſedebit Ieruſalẽ ſecura.

†habitabitur M.S.R. Q.N. *& M.S.R.G. verũ ab Hier H. C.& G. Q. non leguntur.

PARAPHRASIS.

Et vniuerſa terra illa circa Ieruſalem, quæ montoſa eſt, mutata vertetur in planitiem, fiet æquabilis terra. Et Ieruſalem illa ſpiritalis erit inclyta & celebris, ſitúmque habebit in loco ſuo, à porta Beniamin vſque ad locum portæ Orientalis; & à loco portæ huius vſque ad portam angulorum; & à porta angulorum vſque ad arcem Hananeel; & ab arce Hananeel vſque ad torcularia Regis. Et electi habitabunt in ea: nec vltrà erit exciſio, ſed perpetua quiete ac ſecura fruentur. *Vatab.

COMMENTARIA.

Militantis Eccleſiæ ſub Ieruſalem vocabulo in iudicio futura retributio deſcribitur: quoniam Angelicas implebit ruinas, ad deſertaque loca in cælo, quæ cacodæmones ac peccantes homines deſeruere, triumphans ex omni terra & nátione ſelecta, terreſtrique reſumpto corpore, pro meritorum differentia beatis permixta ſpiritibus exaltabitur, vbi ipſius ciues ſecura & æterna coniũctione cum Domino perfruentur, omni anathematis, id eſt, ſeparationis, metu prorſus ablato. Præmittitur autẽ, quòd omnis æquabitur terra: quia etiam montana Ieruſalem in planitiem iudicij tempore vertentur. Omnis mons & collis humiliabitur, & omnis vallis implebitur, & videbit omnis caro pariter ſalutare Dei. *Luc. 3.*

Hæc litera omnis ferè vſque ad finem voluminis talis eſt ſine dubio ex induſtria Spiritus ſancti, vt puerum allicere poſſit ad fauorem ſui, totiúſq; voluminis Prophetici, populum ſcilicet Iudaicum ſenſu puerili, qui talia libenter audit: & ſic intelligit, quòd Meſſias, quando in Ieruſalem aurea atque gemmata ſederit regnaturus, cuncta auferet *Rupert.*

ret idola;nec erit diuinitatis cultura diuerſa, ſed erit Dominus vnus; & reuertetur omnis terra vſque ad deſertum,id eſt, ad antiquum ſtatum: & quòd ſecundùm locorum hæc vocabula Ieruſalem ædificanda ſit de colle Remmon ad Auſtrum,&c. Sciens quippe quales ac quantas in hoc volumine congeſſerit margaritas, claudendam thecam, ſignandúmque viriliter arbitratus eſt ſacculum; ne porci maligni non ſolum conculcarent eas, verùm etiam conuerſi Prophetam ipſum eliderent: quod ſine dubio factum fuiſſet, ita vt nec ſcripturæ ipſæ ad nos peruenirent. Nihil vtilius dicere poſſumus,quàm intentionem iſtam ſciendam eſſe in his, & in cæteris quæ poſtmodum ſequuntur, ſicuti eſt Tabernaculorum inſtauranda celebratio. Verumtamen iſta ſeductio talis pueri non fallit,ſed ſenſum continet veritatis, quem cognoſcere deceat virum, qui euacuauit ea quæ ſunt paruuli, quem per ſibi cognitam optatámque patriæ felicitatem ad veram futurámque Spiritus ipſe diſponere intendit.

Nam *omnis terra*, id eſt, omnis Eccleſia, omnis ordo Eccleſiaſticus, qui nunc locis diuerſis & linguis diſſonis ſeparatur; omnis (inquam) *vſque ad deſertum*, id eſt, vſque ad eos, qui in Eccleſia magis contemptibiles ſunt, minúſque ſpiritalium videntur habere donorum; *reuertetur de colle Remmon*, quod interpretatur excelſum, *ad Auſtrum Ieruſalem*, hoc eſt, de altitudine formatæ fidei, & propter ipſam huiuſmodi fidē perueniet ad plenā ſupernæ viſionis claritatē, vt ſit vna ciuitas omniū, &, ſicut iam dictum eſt, vnus Dominus omnium: *& exaltabitur, & habitabit in loco ſuo*, id eſt, in regno ſibi ab origine mundi præparato: *à porta Beniamin vſque ad locum portæ prioris*; quod idem eſſe videtur, ac ſi dicat, à fine mundi vſq; ad originem mundi. Nam porta Beniamin, quod interpretatur filius dexteræ, rectè illa intelligitur vocatio, qua dicetur ijs qui à dextris erunt;

Mat.25. Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt à conſtitutione mundi: & porta prior, ipſa conſtitutionis mundi

Gen.1. ſcilicet benedictio, qua creatis hominibus primis, Creſcite, ait, & multiplicamini. Nam ex tunc vſque ad iam dictam vocationē, qua vocabuntur à dextris conſtituti, colliguntur homines, quorum de reuerſione hic ſermo eſt.

Vatabl. Illud huic fauet expoſitioni, quòd porta Beniamin dicebatur, per quam

quam ibatur in terram tribus Beniamin, quæ perueniebat vſque ad portas ipſius Ieruſalem: qua ratione cælorum regnum præſens vocatur Eccleſia, quia porta ſit, qua ad dexteram beatamq́; vitam ipſi contiguam bonis aditus patet. Qua etiã de cauſa Legis & Prophetarum libri, cæli dicuntur Pſal. 8. * Videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum: vbi per digitos ſanctos Prophetas inſinuat. *Eccleſia dicitur regnum celorum.* **Pſal. 8.*

Exaltabitur etiam *vſque ad portam angulorum*, id eſt, vſque ad effectum promiſſionis & ſpei Patriarcharum, ad quos poſt maledictionem, quę per peccatum ſubintrauit, factum eſt promiſſionis verbum de ſemine benedictionis, quæ propalabitur in illa porta Beniamin, dicendo, Venite benedicti. *Lege Pagnin. in Iſag. ad lu. jac. c. 51. ex P. Hieron.*

Exaltabitur etiam *& habitabit à turre Hananeel vſque ad torcularia Regis.* Hananeel interpretatur gratiſſimus Dei. Et quis eſt gratiſſimus Dei, vt Filius dilectus Deo Patri? Et quis Rex, niſi ille idẽ gratiſſimus Dei? Porrò turris huius gratiſſimi, turris ædificata cum propugnaculis, ex qua mille clypei pendent, omnis armatura fortium, ſancta ſcriptura eſt: vbi promiſſa ſtudioſis præmia, indicta prauis ſupplicia. Torcularia verò Regis eiuſdem, paſſiones eius fuerunt. Exaltabitur (ergo ait) & habitabit Ieruſalem à turre Hananeel vſque ad torcularia Regis: id eſt, gloriabitur tam in ijs, qui ſanctarum virtute ſcripturarũ instructi & armati deſtruere potuerunt omnem ſermonem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei; quàm in illis, qui proficiẽtes vſque ad illam dilectionem, qua maiorem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis, non ſubterfugerũt tradere corpora ſua propter fidem Chriſti. *Mat. 17.* *Cant. 4.* *2. Cor. 10. A.* *Ioan. 15.*

Et habitabunt (inquit) *in ea, & anáthema* (accentu in antepenultima, quia per epſylon, id eſt, e breue, Græcè in Complutenſi exemplari ſcribitur,) *non erit ampliùs; ſed ſedebit Ieruſalem ſecura.* Hoc eſt, quod & in Apocalypſi legimus: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis; & ipſi populus eius erunt, & ipſe Dominus cum eis erit eorum Deus. Et abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, quæ prima abierunt. Hæc omnia hîc anathematis vocabulo comprehendit, dicendo: *Et anáthema non erit ampliùs.* Iam enim Deo in beatitudine coniuncti, certi erunt ſe nun- *Anáthema.* *Apoc. 21.*

quam diſiunctos fore, aut ſeparari poſſe. Sanè promiſſio hæc relegandi omnino anathematis & maledicti, aduocandæque ſeſſionis, quietis, ac ſecuritatis, nullo pacto terreſtri Ieruſalem competere valet: cùm, quò ad extremi iudicij diem propiùs accedat, interiùs exteriuſque pluribus ſit animi perturbationibus agitanda.

Vbi igitur bonorum militanti Ieruſalem ſpiritalis præmia Propheticè prædicta ſunt, mox prauorum pœna ſubiungitur.

TEXTVS.

131. Et hæc erit plaga qua percutiet Dominus omnes gentes quæ pugnauerunt aduerſus Ieruſalem. Tabeſcet caro vniuſcuiuſq; ſtantis ſuper pedes ſuos, & oculi eius contabeſcent in foraminibus ſuis, & lingua eorum contabeſcet in ore ſuo. In die illa erit tumultus Domini magnus in eis: & apprehendet vir manum proximi ſui, & conſeretur manus eius ſuper manum proximi ſui.

PARAPHRASIS.

Hippocr. de præſagijs lib. cap. 1.

Hæc erit eorũ damnatio, qui Eccleſiam oppugnauerint. Subitò mortis ſine morte indicia in eos areſcentes irruent; ea ſunt: Nullius antea morbi debilitatione aut vi, neque longa valetudine in lecto decumbentis, ſed valentis, & ſtantis ſuper pedes ſuos, caro contabeſcet; oculíque caui & ad videndum imbecilli reddentur: neque linguæ ſuus vſus erit, neruis ac muſculis omnibus debilitatis. Secum itaque mortis ſigna viuens, & ſtans, nec vlla ſedis aut cubilis requie potitus, circũferet: mortem ſine morte feret. Tunc inaudita erit in huiuſcemodi à Domino animaduerſio, quærentque opem à ſibi noto & proximo in culpa; & eum præ ſimili rabie ac odio furentem ſentiet aduerſarium.

COMMENTARIA.

Damnãdorum pœnæ.

ECcleſiam vexantium plaga erit, mors æterna: quia ſupra ſuos pedes ſtantes, hoc eſt, immortales, carnibus macilẽti, oculis profundi, & lingua ſtupidi, contabeſcent. Quæ quidem ſigna ſi ſanum, non

ex nimia

ex nimia purgatione, repentè inuadant, etiam Hippocrate docente, mortem denunciant. Secunda pœna tunc erit, conſcientiarum acutiſſimorũ vermium continuè pro Domino prauos acriter torquentium tumultus: ſeu Domini partes agẽtis contra inſenſatos pugnantis orbis commotio. Quæ quidem pœna iure tumultus Domini magnus appellatur: ſolus enim Dominus naturarum conditor in brachio excelſo ab elementis ſuaues qualitates in electorum gratiam, & acerbas in reproborum tormẽtum ſeparando ſimul aggregare poterit: ex quibus in impios magnum & ininueſtigabilem contrariarum in ſummo gradu conſiſtentium qualitatum tumultum excitari neceſſe eſt. O miſeros! exteriùs mortis imaginem referent, & intrinſecus in eis magnus à Domino inuicem tumultus pugnãtium in ſummo elementarium qualitatum immittetur. Vret ignis abſque luce, frigefaciet aqua non extinguendo, nec temperando, imò intendendo, ſicut in fornace fabri ferrarij, ignis ardorem; ſimiliter deſiccabit terra, & humefaciet aër: corpus verò in medio conſtituetur, quaſi arena, como palenque, vndique vulnera ſuſtinens.

Tertia prædicitur pœna, quia quicquid ſolatio & auxilio hactenus fuit, ibi contrarium experietur. Ad proximum, quo-cum in humanis perſimilem agens vitam, iucundabatur, vir accedet, vt opem imploret: & excandeſcet contra illum, mutuóque diſcordes contra ſe inſurgent; eò quòd prauam apud ſuperos amicitiam atque ſocietatem inierint, quapropter alter alteri tantorum cauſa malorum extiterit. Idem in futurę diſſenſionis præſagium, dum hac veſcuntur aura, Domino in eos animaduertente, experimento comprobant; iuxta illud: Non eſt qui conſoletur eam ex omnibus charis eius. Omnes amici eius ſpreuerunt eam, & facti ſunt ei inimici. Et in Ezechiele peccanti Iudææ dicitur: Ecce ego ſuſcitabo omnes amatores tuos contra te, de quibus ſatiata eſt anima tua; & congregabo eos aduerſum te in circuitu, & agent tecum in odio, & tollent omnes labores tuos, & dimittent te nudam, & ignominia plenam. Quid mirum, nullum tunc improbis ſperandum eſſe leuamen?

Thren. 1.
Ezech. 23. C.

TEX-

TEXTVS.

Sed & Iudas pugnabit aduerſus Ieruſalem: & congregabuntur diuitiæ omnium gentium in circuitu, aurum & argentum,& veſtes multæ ſatis. Et ſic erit ruina equi, & muli,& cameli, & aſini,& omnium iumentorum quæ fuerint in caſtris illis, ſicut ruina hæc.

PARAPHRASIS.

Adeò iuſtitiæ tempus erit, quòd & Chriſtus de tribu Iuda, cum perfectis ſequacibus ſuis, iuſtorum Eccleſiæ ciuium, quaſi impugnator, merita diſcernet: atque omnibus gentibus indiſcriminatim concredita
Mat.25. *Domini talenta, diſtributæq; minæ ſpiritalium donorum, ne quid eorum*
Luc.19. *Domino pereat, coaceruabuntur inſimul. Et eorum, qui pigritantes non bene vſi fuerint, ſed, quaſi oneraria iumenta ſine intellectu, Dei bonis ſeſe ſuppoſuerint, nullo reportato lucro, illa erit ruina, quam cõtra manifeſtè impugnantes Eccleſiam deſcripſimus: ſimilis erit plaga, eadem vtroſque damnatio manebit.*

COMMENTARIA.

FAteor, continuam ac literæ proximiorem ſententiam non inuenio, quàm vt in eadem extremi iudicij materia perſeuerans diuinus ſanè Spiritus horrendam ob oculos diſcuſſionem ponat: quia
Soph.1. tunc Chriſtus ſcrutabitur Ieruſalem cum lucernis,& iuſtitias iudicabit, vt Dominica prima Aduentus accommoda oratione proſecuti ſumus: quod hîc ſub tremenda ſignatur verborũ phraſi; cùm pugnaturus de tribu Iuda leo cum ſuis aſſeſſoribus & catulis contra iuſtos ſpiritalis Ieruſalem liberos aſſeritur: nec modò malè actorum, verùm etiam non reportati lucri diligentem exacturus rationem dicitur. Nam qui in Domini exercituũ caſtris comparabuntur animantibus brutis inſipientibus, & illis ſimiles fient, non negotiando cum pauperibus, nec Domini talenta diſpertiẽdo ad menſam, donec Dominus ipſe cum vſuris diuitias omnium gentium congregaturus accedat, ſimili cum Eccleſiam perſequentibus ruina peribunt.

TEXTVS.

Et omnes qui reliqui fuerint de vniuerſis Gẽtibus quæ venerunt contra Ieruſalem, aſcendent ab anno in annum, vt adorẽt Regem Dominum exercituum, & celebrent feſtiuitatem Tabernaculorum.

PARAPHRASIS.

Quicquid ex vniuerſis Gentibus, quæ ad militandum contra Eccleſiam venerant, reliquum fuerit, quod plaga non perdet, aſcendent in ſæcula adoraturi Chriſtum Regem exercituum Dominum, & cæleſti patria potiti quæ verè ſibi viuẽtium melle ac lacte manans diuinitus terra promiſſa eſt, feſtum cum gratiarum actione celebrabunt, pro eo quòd in tabernaculis, hoc eſt, in Eccleſiis, in præſentis vitæ deſerto recepti fuerint.

COMMENTARIA.

PRædicta eſt plaga vniuerſarum Gentium, quæ Eccleſiam impugnare auſæ fuerint: modò, ne per vniuerſitatis vocabulum Gẽtes omnes damnandas eſſe ſuſpicaremur, pauculas reliquias, pauculas, inquam, damnandarum comparatione, ſeruandas Dei Spiritus vaticinatur. Nam licet Gentilium omnis, infinitus penè ſtultorũ numerus, in Eccleſiam inſurget; ſeruãdi, dum inſurgerent & ipſi re aut conſenſu, vel ſocietate, doctrina & miraculis interiuſque diuino corda illuſtrãte Spiritu cõuertentur, & in parœcijs quaſi tabernaculis aſcribentur, & è priſtino vitiorum barathro ad amœnum virtutum paradiſum aſſiduè proficiendo aſcendent: quare in reprobos à Iudice lata ſententia, ipſi euadent, & regnaturi cum Iudice, ſuper aſtra conſcendent; ibique adorabunt Chriſtum ab anno in annum, hoc eſt, ſine fine, perpetuò, ac ſemper: cùm enim duratio noſtra tempore menſuretur, & ipſemet intelligendi actus in hac vita tempori ſubiaceat, per temporis mẽſuras & illa perpetuitas nobis exponatur oportet; cùm tunc ceſſante ſolis, aſtrorum, ac lunæ, primique mobilis latione, annus & menſis & dierum circulatio futura non ſint, ſicut nec tempus erit ampliùs. Et quidem meritò ab anno in annum ſuper ſidera ſcandẽtes electi adoraturi, hoc eſt, gratias acturi & feſtiuitatem Taberna-

Chriſtus Deus homo adorabitur à Sanctis.

Apoc. 10.

culorum celebraturi perhibentur. Quamuis enim aſſiduè Chriſtum Regem è Dauidis ſemine hominem verè factum, & de Patris eſſentia verum Deum, æternum, omnipotentem, exercituum Dominum, ſupplices ac lætantes in cælo ſint adoraturi beati; interpolatis tamen vicibus adorabunt Tabernaculorum feſtum recolētes: & ideo perpetuam interpolatamque ſollennitatis replicationem hac periphraſi Propheta demonſtrat ab anno in annum, vt è cognitis ad incognita legentium animus aſſurgat. Potiùs autem Tabernaculorum feſti, quàm Paſchæ, vel Pentecoſtes, vel cuiuſuis alterius, habetur mentio: ſiquidem adepta iam promiſſionis terra, debellatis hoſtibus, deſertique ſuperatis anfractibus; iucundātes præteritorum memoriam laborum quotannis replicabant, Deo Seruatori gratias exhibentes. Quis, vel volens cæcus, non expreſſiſſimum agnouerit typum futuræ ſemper ac vicatim in cælo præſentium calamitatum commemorationis cum gaudio & gratiarum actione? Quibus iucundius hoc feſtum fuerit, quàm ipſiſmet ſalubrium tabernaculorũ, hoc eſt, Eccleſiarum, euerſoribus, nullis meritis, imò malè merentibus, ſingulariſſimo Chriſti beneficio intra tabernacula receptis? Iure itaque in cælo celebritas hæc indicitur reliquijs vniuerſarum gentium, quæ venerunt contra Ieruſalem, quibus eò charior ſalus, quò è maiori liberatæ periculo, tanta ſociorum pereunte multitudine, Chriſti merito ſe liberatas aduerterint. Eæ verò vniuerſarum gētium reliquiæ adoraturæ Chriſtum Deum & hominem continuò, & in patria iam cæleſti conſtitutæ, Tabernaculorum feſtiuitatem acturæ docentur, quæ venerant contra Ieruſalem: vt ſtans caueat ne cadat, aut quempiam contemnat; vt nemo deſperet; vt in originali decedentes excipiat; quibus nec vniuerſarum damnatarum gentiũ infidelium plaga, nec malè aut otioſè vtentium talentis fidelium ruina, nec reliquiarum electorum feſtiuitas congruit. O terque quaterque fęlices reliquiæ, quibus adeò ſupra naturæ omnia bona dabitur aſcendere, vt adorent Chriſtum Regem ac Dominum exercituum, vt illius humanitate *Ioan. 10.* glorioſa tanquam paſcuis vberrimis exteriùs egrediētes, & diuinita- *Cant. 1.* te interiùs in cellam vinariã introductæ, fruantur in ſæcula! O terque quaterque infelices, quibus tantus negabitur aſcenſus, quos tantæ manet gloriæ priuatio! de quibus adiungitur:

TEX-

TEXTVS.

Et erit: qui non aſcenderit de familijs terræ ad Ieruſalem, 132.
vt adoret Regem Dominum exercituum, non erit ſuper
eos imber. Quòd & ſi familia Ægypti non aſcenderit,
& non venerit: nec ſuper eos erit, ſed erit ruina qua per-
cutiet Dominus omnes gentes, quæ non aſcenderint ad
celebrandam feſtiuitatem Tabernaculorum.

De Tabernaculo vide Orig. hō. 9. in Exodū optimè diſſerentem.

PARAPHRASIS.

Et erit quòd quicunque non intrabit triumphātem Eccleſiam, Chriſtum Deum & hominem adoraturus, maxima pœnarū omnium punietur adhuc, quæ damni dicitur, quia imbre illo exoptatiſsimo Deo homine priuabitur in perpetuū. Quòd & ſi hæreticorum familia non intrauerit, eò quòd non venerit ad verè matris militantis Eccleſiæ ſinum, ſimiliter damnabitur imbris priuatione, & ruina damnatarum gētium, quæ ab Eccleſiarū, quam diximus, feſtiuitate in cæleſti patria celebranda excluſæ fuerint.

COMMENTARIA.

DVo præſertim paraphraſim hanc perſuadent: alterum eſt, quòd omnes terræ familias quotannis hac lege ad ſollennitatem tabernaculorum aſcenſuras Ieruſalem illa Hebræorum capere nullo pacto valeret; neç ex omnibus terræ finibus eò conuenire poſſent. Quapropter Hebraica quædam gloſſa in Iſaiæ caput ſecūdum aſſerit, in aduentu Meſſiæ ciuitatem vſque ad terræ fines dilatandam: quod de nulla murata vrbe intelligi poſſe perſpicuum eſt. Ad Eccleſiam itaque ad literam textus iſte pertinet; & iuxta continuatam iudicij materiam, ad triumphantem ſpectat.

Gloſſa Hebraic. Iſaia 2.

Alterum, quod hunc innuit eſſe loci ſenſum à principe ipſius authore Dei Spiritu intentum, eſt: quòd elementaris imbris abundantia Aegypti agris Nili inundatione fœcundis, damnum potiùs quàm vtilitatem ſit allatura. De illo igitur imbre in hac litera fit ſermo, cuius non incredulus ſed myſteriorū reſerator admirās, Ambroſio teſte, bis in vellere ſignū Gedeō inquiſiuit, & aſſecutus eſt. Quem Iſaias ſeipſum explicans his obſecrat: Rorate cæli deſuper; hoc eſt, Et

In prol. 1. lib. de Spir. S.

nubes pluant iuſtū;hoc eſt, Aperiatur terra,& germinet Saluatorem.
Oſeæ 6. c.A. 3. Hic vtique ſolus imber optandus, quia, Oſea prophetante,Viuificabit nos poſt duos dies: in die tertia ſuſcitabit nos, & viuemus in conſpectu eius. Sciemus,ſequemurque,vt cognoſcamus Dominū: quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus eius, & veniet quaſi imber nobis temporaneus,& ſerotinus terræ. Nobis quidē, dum ſolam in morte mentem beat,temporaneus quaſi imber adeſt:cùm verò in communi omnium reſurrectione terreſtre corpus beabit,quaſi ſerotinus terræ imber adueniet: vt ſicut in Angelis ex veſpertina & matutina notitia dies vnus çuiternus aſſurgit; ſic in hominibus electis ex puluerei corporis & animæ per huius imbris, qui Deus & homo eſt, irrigationem compactione vtraque gloriæ ſtola reluceat.

Hæretici. Quòd autem Aegypti familiam ad hæreticos retulimus, ratio eſt, quòd iam de ſenſus ac damni ſupplicio cunctarum terræ familiarum oraculum hoc redditum fuerat, quæ Eccleſiam impugnarant: quarum è numero Gentium Aegyptus erat: nec Aegypto maior nunc indicitur,ſed eadem prorſus ærumna. Quamobrem aliò tendere videtur hæc huius Aegypti familię peculiaris mentio. Rupertum attentiùs audiamus.

Rupert. Inter Paganos alienos à verbo Dei reputabuntur hæretici,qui in Ieruſalem, id eſt, in Catholicam Eccleſiam nolunt aſcendere, vt audiant verbum Dei ſecundùm regulam fidei; quos hîc intelligimus per familiam Aegypti. Quam ob cauſam? videlicet quia Templum aliquādo fuit in terra Aegypti,factum ad ſimilitudinē Templi quod erat in Hieroſolymis; quod fecit Pontifex Onias, putans ſe implere vaticinium Iſaiæ dicētis; Et erit altare Domini in medio terræ Aegypti.Temporibus Machabæorum fecit Onias illud Templum,& cum eo infinita examina Iudæorum in Aegypto conſederunt. Ad illos eſt illa ſcriptura ſecundi libri Machabæorum: Fratribus qui ſunt per Aegyptum Iudęis,ſalutem dicunt fratres qui ſunt Ieroſolymis Iudęi, & qui in regione Iudæa, & pacem bonam. hoc maximè intendens, ſolum eſſe legitimum Templum, quod erat in Ieroſolymis; & illud eſſe contra legem, quod habebant in terra Aegypti. Quamdiu ſteterit vel ſtare debuit Templum illud in Ieroſolymis, tamdiu, qui receſſerunt ab illo, Templum aliud tenentes in terra Aegypti, rectè dicti

Vide Ioſeph.de Antiq.l. 13.c.4. Iſaiæ 19. 2. Mac. cap. 1.

ſunt

ſunt familia Aegypti. Et nihilominus ſecundùm ſimilitudinem illorum, hæretici, qui ſe ſciderunt ab Eccleſia Catholica, rectè dicuntur familia Aegypti, ſuperbiæ, luxui, & auaritiæ dediti, Sanctorũ annualium celebritatum obliti; & reputantur inter Gentes, dicendo, Nec ſuper eos erit imber. vbi parata illis damni pœna exprimitur, qua in æternum imbre Dei miſericordiæ, hoc eſt, fruitione diuinitatis & humanitatis carebunt; eoſque ruina, hoc eſt, ſenſus indeficiens, ſemperque futura (hoc docet illa dictio, erit) pœna, ſicuti Gentes omnes incredulas & impias, occupabit: quæ non tanquam peregrinantes in tabernaculis, ſed tanquam in vera ſupremaque patria, in hoc mundo ſuam iucunditatem omnem locarunt.

TEXTVS.

Hoc erit peccatum Ægypti, & hoc peccatum omnium Gentium, quæ non aſcenderint ad celebrãdam feſtiuitatem Tabernaculorum.

PARAPHRASIS.

Hæc erit culpa & reatus atque retributio ab Eccleſia deficiẽtium, & omnium infidelium ac damnatarum Gentium, nimirum Tabernaculorum feſtiuitatem minimè coluiſſe in terris, vt mox cum beatis aſcẽdentes in cælis ſine fine celebrarent.

COMMENTARIA.

VOx Hebræa Hhata, quam peccatum interpres noſter tranſtulit, Latinè culpam & culpæ obligationẽ denotat, & Chaldæus Paraphraſtes retributionem pro ea poſuit.

Docet itaque Vates hîc duo, æternitatem ſcilicet, ac præcipuam cauſam perſimilis hæreticorum ac Gentium ruinæ. Culpa ſiquidem reatuſque ſeu obligatio culpæ ac macula in immortalibus animis immortalis erit. Erit, ait; ac ſi diceret: Nunquam ceſſabit, nunquam erit verum dicere, modò non eſt: imaginare quamcumque futuram durationẽ; ſemper erit, indelebilis, interminabilis exiſtet, ſicut è contrà beatis gloria, quam propterea per futuri temporis verba Seruator expoſuit: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. *Matt. 5.*

Tanti verò caſus quaſi appoſitiuè atque expoſitoriè pluries cauſa potiſſima & culpa ſignata eſt: quia ad celebrandam Tabernaculorum feſtiuitatem non aſcenderint. Hinc enim merito ac ſpe incipit hæc ſollennitas, perfectè cum gratiarum actione poſt adeptam cæleſtem patriam recolenda. Gentes autem reprobæ naturæ lumine animorum immortalitatem atque bene beatéque viuendi principia conſequi valentes, atque adeò à ſe quaſi in via & hoſpitio, tentorijs & tabernaculis, non autem quaſi in patria, iuxta naturæ præſcripta in hoc ſæculo vitæ omnem inſtituendam eſſe rationem, nil tale curarunt. Inexcuſabiles idcirco & damnandi Gentiles: quia quod in ſeipſis erat, nequaquam effecerunt, adiuuandi vtique à Dei gratia ſi effeciſſent. Argumentum hoc pluribus Paulus ad Romanos primo proſequi-
Rom. 1. D. 21. tur ex eo loco: Quia cùm cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt.

Hic erit etiam Aegypti familiæ, hoc eſt, hæreticorum, reatus: quia & ipſi præſentibus irretiti honoribus, delicijs, ac voluptatibus, (quaſi non vt hoſpites & aduenæ in pauperrimis tugurijs & tabernaculis futuram inquireremus patriã) obcæcati, & in reprobum ſenſum tra-
Feſta Sãctorũ. diti, Eccleſiarum annua Sanctorum feſta, quaſi gradum ad cæleſtia cum illis celebranda, non celebrant: toti temporarijs bonis inhiant, æterna non attendunt, quiſque prauis ducitur affectibus. Ipſimet in ſeipſis veritatem illam experimento comprobant: Vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes.

133. Apertiſſimum eſt, celebritatem hanc Tabernaculorũ nequaquam hîc Iudaico ritu indicendam omnibus gentibus in murata illa Ieruſalem poſt Chriſti aduentum indicari: cùm præter aſſignatas rationes vera & ſtabili veniens Chriſtus ſuos ſit felicitate donaturus, Ta-
Euãgelio promulgato legalia ſeruare mortiferũ eſt, ſecũdùm Hier. & Auguſt. bernaculorum minimè indigena, imò excluſiua; ſicuti figuram veritas, & imperfectum quod perfectum eſt, euacuat. Tabernaculorum ſollennia typum, quem diximus, referunt: veniens Chriſtus impleuit. Qui ergo ad literam promulgato Chriſti aduentu illa ſeruaret, non veniſſe iam, ſed venturum cæremonijs illis cum Iudaizantibus Chriſtum profiteretur. Erraret itaque in re grauiſſima, nõ eum verus infunderet imber; lethale crimen admitteret. Hæc veritas eſt, hæc Patrum definitio de cæremonialibus antiquatis, quòd ſcilicet

Euangelio promulgato non ſolùm mortua, verùm etiam mortifera ſint obſeruantibus. Hoc Auguſtinus, quod & P. Hieronymus ſenſit. Quis vtriuſque Doctoris ætate, poſt quadringentos à Chriſti aduentu enumeratos annos, ſufficientiſſimè legem Euangelicam neget inuulgatam? Ea verò tēpeſtate legalium obſeruantiam interdictam, ſic in Auguſtinum Pater inſurgit: Iterum dico, quandoquidem Epiſcopus es, Eccleſiarū Chriſti magiſter, vt probes verū eſſe quod aſſeris: ſuſcipe aliquem Iudæorum, qui factus Chriſtianus, natum ſibi filium circūcidat; qui obſeruet ſabbathum; qui abſtineat à cibis, quos Deus creauit ad vtendum cum gratiarum actione: qui quartadecima die menſis primi agnum mactet ad veſperam: & cùm hoc feceris, imò non feceris, (ſcio enim te Chriſtianum, & rem ſacrilegam non facturum) velis nolis tuam ſententiam reprobabis; & tunc ſcies opere, difficilius eſſe confirmare ſua, quàm aliena reprehendere. Quid ad hæc Auguſtinus? Attenti ſimus. Fateor ſanè in eo quod epiſtola continet mea, quòd ideo ſacramenta Iudçorum Paulus celebranda ſuſceperat, cùm iam Chriſti eſſet Apoſtolus, vt doceret non eſſe pernicioſa his, qui ea vellent, ſicut à parentibus per legem acceperant, cuſtodire, minus me poſuiſſe, illo dumtaxat tempore, quo primùm fidei gratia reuelata eſt. Tunc enim hoc non erat pernicioſum, progreſſu verò temporis erat pernicioſum; niſi illæ obſeruationes ab omnibus Chriſtianis desererentur: ne, ſi tunc fierent, non diſcerneretur quod Deus populo ſuo per Moyſen præcepit, ab eo quod in templis dæmoniorum ſpiritus immundus inſtituit. Proinde potiùs culpanda eſt negligentia mea, quia hoc non addidi, quàm obiurgatio tua. Et paulo inferiùs: Proinde ſicut tu è contrario loqueris, & licet reclamante (ſicut ſcribis) mundo libera voce pronūcias, cęremonias Iudæorum & pernicioſas eſſe & mortiferas Chriſtianis; & quicunque eas obſeruauerit, ſiue ex Iudæis, ſiue ex Gentibus, eum in barathrum diaboli deuolutum: ita ego hanc vocem tuam omnino confirmo; & addo: Quicunquę eas obſeruauerit, ſiue ex Iudæis, ſiue ex Gentibus, non ſolùm veraciter, verùm etiam ſimulatè, eum in barathrum diaboli deuolutum. Quid quæris amplius? En litium terminum. Quòd ſi ad Pauli factum, propter quod tota controuerſia mota eſt, animum deflectas; non eſt præſentis ſpeculationis id explanare: ſat aliorum iudi-

Tom. 3. fol. 155. D. Tres ſimul epiſt.

Tom. 3. fol. 162. D. Iam pridem.

iudicio rem committere: non enim omnibus Monarchiæ regnis lex priùs inſimul promulgāda eſt, vt vim habere incipiat; ſed ſicuti promulgatio indies creſcit, ita & illius obligatio procedit: lex autē Euāgelica maximo miraculorum quaſi Dei tubarum ſonitu Apoſtolico præconio iam dudum regionibus illis innotuerat, vbi Petro cum Paulo quæſtio ſuborta narratur. Hæc dixerim per tranſennam, temporis noſtri acutiſſima velociſſimaque obſecrans ingenia, vt ſanctiſſimis Eccleſiæ Patribus promeritam deferāt lauream; nec niſi oculati teſtes eorum placita recenſeant; nec mēdoſis ſcribentium lapſu ſcriptis adeò fidant, vt Doctores ipſos conſulere grauentur. Hæc propter abolitam iam & peſtiferam Tabernaculorū feſtiuitatem, ſi modò ad literam ſeruetur, indicata ſint: cæterùm præmiorum electorū cauſis, pro vaticinij coronide ſubiectis, tātùm ſupereſt vt aures porrigamus.

TEXTVS.

134. In die illa erit quod ſuper frænum equi eſt, ſanctum Domino: & erunt lebetes in Domo Domini quaſi phialæ coram altari. Et erit omnis lebes in Ieruſalem & in Iudá ſanctificatus Domino exercituum: & venient omnes immolantes, & ſument ex eis, & coquent in eis: & non erit mercator vltrà in Domo Domini exercituum in die illo.

PARAPHRASIS.

In illo iudicij magni die præmiorū duæ potiſsimùm cauſæ apparebūt, Domino ſcilicet conſecraſſe ornamenta ſuperflua, ſeu habentibus non neceſſaria, in diuini cultus & minimorū pauperum vſum ea inſumendo: & viua in Chriſti paſsionē fide ſacrificia obtuliſſe. Apparebit adhuc, Eccleſiæ ac Iſraelitarū victimas & holocauſta ſemper in conſpectu Domini fuiſſe: accedentq́; in illo iudicij die quicunque ea modo ſacrificant, partémque aſſument ex eis, in qua oſtendent charitatis igne cruditates omnes animi decoctas, nihilque ſe debere; altera verò miſericordiæ, operum fidei, pietatis, ac ſacrificiorum parte ſe præmia promereri. Tunc denique omnis mercatura, hoc eſt, meritorum augmentatio, in Eccleſia in ipſo iudicij die ceſſabit.

COM-

COMMENTARIA.

TAndem ænigmaticam ferè totam hanc prophetiam perſimili occludens ſigillo Dei Spiritus, in ſupremo illo diſtricti examinis die manifeſtanda docet electorum merita, quibus tantum gloriæ iuſtè à Iudice conſequentur. Nam miſericordiæ opera ſanctum gratumque Domino operarium reddidiſſe conſtabit. Hoc ſignificat: Quod ſuper frænum equi eſt, ſanctum Domino erit. Fidelis enim diues (Ruperto* interprete) quod ſibi ſuperabundat, offeret Domino. Equi frenum ſignificat omne neceſſariū. Quid enim inter cuncta equi ephippia, id eſt, ſtramenta, magis vel tam neceſſarium quàm frænum? Ergo quod ſuper frænum eſt equi, ſanctum erit Domino: id eſt, quod ſuper neceſſitatem abundabit ſibi, diues fidelis offeret Domino. Non frænum, ſed quod ſuper frænum eſt equi; id eſt, non illud, quo carere non poteſt vir fidelis, ſed quod ſibi ſuperabundabat, docebit offerre Domino. Hinc Apoſtolus: Si enim voluntas prompta eſt, ſecundùm id quod habet accepta eſt, non ſecundùm quod non habet. Non enim vt alijs ſit remiſſio, vobis autem tribulatio, ſed ex æqualitate in hoc præſenti tempore veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat: vt & illorum abundantia veſtræ ſit inopiæ ſupplementum, vt fiat æqualitas. Quicunque igitur ſibi neceſſaria, Chriſti verò mēbris cætera diſtribuerit, ſuperflua à ſe ornamenta abdicans, vt fidelis diſpēſator non iniuriâ ſupra multa conſtituendus à Domino apud omnes in iudicio commēdabitur: Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare, &c. Impenſa itaque minimis miſericordiæ opera erunt in iudicio quaſi tintinnabula equorum, inſcriptione hac, ad triumphandum intrantium, Sanctitas Domino. Hebraicè ſiquidem (Vatablo teſte) legitur: Erit ſuper tintinnabula equorum, Sanctitas Domino. id eſt, omnia illa ornamēta equorum conſecrabuntur Domino, perinde atque ſi hæc duo vocabula, Sanctitas Domino, inſcripta eſſent ipſis: quia verſa fuerunt in pauperum & diuini cultus vſum. Ex qua Ruperti ac Vatabli doctrina ſic textum nos elucidamus, aduertentes morem diuinarum eſſe literarum, tunc rem eſſe, aut fieri aſſerere, quando res illa innoteſcit.

Opera miſericordiæ in iudicio mercedē conſequentur.

**Rupert.*

2. Cor. 8.

Mat. 25.

Vatabl.

Quod ſuper frænum equi eſt, hoc eſt, ſupellectilia in pios vſus inſumpta, erunt quaſi triumphalis apparatus equi ſuper tintinnabula

inſcriptionem hanc in illa diſcuſſionis arena deferentis: Sanctitas Domino. Miſericordiæ namque viri miſericordiam conſequentur. Ac ſi apertiùs diceret: Electus, qui ſuperflua piè erogauerit, veniet in campum illum forti ac confidenti animo quaſi equo inſidens tintinnabulis ob piorum operum ſonitum ornato, varijſque plumis & hoc triumphi elogio inſignito: Sanctum ſeu Sanctitas Domino. Nam non condignas huius temporis opes ad futuram gloriam, quæ in eis reuelabitur, agnoſcentes, Domini ſanctitati ac bonitati potiùs cuncta accepta referent, dicentes: Domine, quando te vidimus eſurientem aut ſitientem, hoſpitem aut nudum, aut in carcere, & miniſtrauimus tibi?

Poſſemus & aliter interpretari hoc pacto. In Iſaia legimus: Equicorum caro. Frænum huius equi profectò ratio eſt: ſuper rationem gratia, quæ ſanctum gratumque Domino habentem efficit. Electionis ergo ſeruãdorum in tremendo illo examinis die vna erit, hoc eſt, manifeſtabitur, ratio: quòd carnem quaſi equum indomitum rationis fręno coërcuerint, rationem verò gratia diuinaque voluntate coluerint: quamobrem excellentiſſimum illum adepti ſunt titulum in ſeipſis, Sanctum, ſubſtantiuè, id eſt, Sanctitas Domino ſacrata, dicata, & grata in his elucet.

Chriſti fides in omnibus neceſſaria. Verùm non ſola pietatis opera externa in illo die quępiam ſeruabunt ſine fide in Chriſtum per dilectionem operante: atque huiuſmodi fides etiam in prçcedentibus priorem in carne Domini aduentum patribus electis effulſiſſe declarabitur. Quoniam, &c, coniunctim cum pijs operibus erunt, id eſt, apparebunt fuiſſe, in mente per fidem quaſi calices Chriſti in altari oblati lebetes, in quibus priores illi patres ſacrificiorum carnes coquebant. Phialę namque Vatablo pelues ſunt, quibus victimarũ ſanguis in veteri Lege excipiebatur. Nos verò ſic in Exodo legimus: Et vaſa ad diuerſos vſus menſæ, acetabula, phialas, & cyathos, & thuribula ex auro puro, in quibus offerenda ſunt libamina. & in Amos: Bibentes vinum in phialis. Ex quibus omnibus deducimus, hoc loco per phialas calices intelligi, in quibus ſub vini ſpecie verę victimę incruentæ Domino in altari ſanguinem libamus: ad quem patres illi per fidem in lebetibus victimas ſuas coquentes, charitatis igne ſuccenſi, ſua corda dirigebant. Hoc autẽ omnibus

Vatabl. *Exodi 37.C.16.* *Amos 6. B. 6.* *Eucharistia.*

nibus apertum erit in die illo, in quo parebit ſignum Filij hominis, *Luc. 21.*
hoc eſt, reuelabitur in quibus calix ſalutaris per fidē viuam receptus *Mat. 24.*
tantam pariet ſalutem.

Et erit omnis lebes in Ieruſalem & in Iuda ſanctificatus Domino exercituum. id eſt: Tunc etiam apparebit, quoniā holocauſta & ſacrificia veteris Legis hac fide oblata in conſpectu Domini quaſi medullata grataque ſemper extiterunt; eaque ſolùm æſtimabuntur, cæterorum pereunte memoria: boniique cuncta in Dei gloriam facta exercituum Domino authores ipſos ſanctificatos offerent. Et omnes laudis propterea ſacrificium immolantes venient coram ſummo Iudice, ac rememorantes paſſiones priſtinas, atque cruces Iudicis, & propriam, calicis quiſque ſui aſſumet inſignia, vitęque prętęritæ cruditates omnes atque defectus digeſta decoctaque mortificationis ac patientiæ flamma ex charitate oſtendet; ita vt, ſpectantibus omnibus, nihil eum iam ab æternæ gloriæ præmio retardare poſſe demonſtret.

Et non erit mercator vltrà in Domo Domini exercituum in die illo. Ita vaticinium hoc ſigillat Vates, vt arcanum eum intēdere, non autem ſuperſcriptionem, indicet. Nam quamuis auratam gemmatamque terreſtrem illam Ieruſalem vel cogitatione finxeris, vt tanta rerum omnium abundantia repleatur, qua ex vniuerſis mundi oris turmatim inſimulque ad tabernaculorum celebritatem confluentibus ſufficere poſſit, ſacrificijſq; opportuna ſuppeditare queat, quamplurium mercatorū ſanè ope neceſſariò indigebit. Ille igitur genuinus eſt ſenſus: In die iudicij, in die illo ſupremę retributionis, mercaturę omni merita in domo Domini accumulanti terminus imponetur. Quare nunc ſummopere[a] negotiationi huic à Domino talenta mnaſque nobis impartita impēdere debemus; ita vt ſit omnis ſermo noſter, eſt, eſt; non, non: alioquin diſtrictè in illo diſtrictæ rationis die puniemur. Quid hoc? tantúmne verbulum in tanta Iudicis maieſtate? Num de minimis curat Prætor? Et tamen hoc verum eſt duplici aſſertione firmatum:[b] Amen amen dico vobis, quia de omni verbo otioſo rationem reddent in die iudicij. Quid hoc? Ceſſans vtique lucrum in eo tempore ad mercaturam à Domino conceſſo in cauſa eſt. Ad momentum enim, quod otioſo teritur verbo, amoris

In die iudicij ceſſabit merendi tempus.
[a] *Mat. 13*
Mat. 25.
Luc. 19.
Verbum otioſum dijudicabitur.
[b] *Mat. 12*

actum opúſve pium negotiari potuiſti,quo,quantumuis gloriȩ minimum promeruiſſes, pluſquam mundi Monarchiam in ſacula tibi paraſſes. Hoc damnum, hæc iactura, & quidem irremeabilis, ſicut & tempus illud elapſum irreuocabile volat,ſicut & quod ſemel emiſſum eſt verbum. Nunc igitur merendi tempus: nunc negotiationis ac tanti eſt meriti locus, & occaſio, quæ in vniuſcuiuſque fine vnicuique, & in militantis Eccleſiæ termino in illo diſcuſſionis die vniuerſis auferetur. Quare etiam nos mercaturam hanc exercere compulſi, licet vnum,& vix fortè integrum,talentum, vnamq́ue mnam à Domino ſortiti ſimus, ſignificatam iam in pigritantes damnationis ſententiam euadere cupientes, hæc ita ad Domini gloriam, nos noſtraq́ue omnia ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſubdentes, audientibus ac legentibus quaſi nummularijs ad menſam committimus, vt venienti Domino pecuniæ ſuæ cum vſuris exactionem quoque credamus. Ipſi honor & gloria in ſæcula ſæculorum, Amen. Die XVIII. Auguſti, M.D. LXXXV. apud D. Bartholomæum Regium, die Dominico.

LIBER OSEE PROPHETÆ.

CAPVT PRIMVM.

1. *Verbũ Domini, quod factũ eſt ad Oſee filiũ Beeri in diebus Oziæ, Ioatham, Achaz, Ezechiæ Regum Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas Regis Iſrael.*

1. A Domino creatore, non à creatura, intellexit hoc Oraculũ & accepit Oſeas filius Beeri. Diuinę igitur eſt authoritatis, nec continuò, ſed diuerſo tempore, & ideo pluries cõtra impœnitentes repetitum, & factum eſt regnantibus, ſcilicet in duabus tribubus Iudæ ac Beniamin, Hozia, Ioatham, Achaz & Ezechia, cuius anno ſexto fuit captiuitas decẽ tribuũ hîc vaticinari cœpta, regnãte in eis filio Ioas Regis earũ Ieroboã, cuius anno regni viceſimo ſeptimo regnare cœpit Hozias (qui & Azarias) in Iuda, & quinquaginta duobus annis regnauit, ſicut Ieroboã vno ſupra quadraginta: vt ex his cõſtet, ante quartum aut quintum decimum annum regni Hoziæ hoc incepiſſe Oraculum.

4. Regum cap. 18.

4. Regum 14. & 15. 2. Paral. cap. 26.

2. *Principiũ loquẽdi Domino in Oſee: & dixit Dominus ad Oſee: Vade, ſume tibi vxorem fornicationũ, & † fac' filios fornicationum: quia fornicans fornicabitur terra à Domino.*

† Delent 6. M S. B. Hier. H. G.

2. Principium internæ Domini loquelæ in Oſee intellectu fuit hoc: rebus ipſis tenaciùs amorem & patiẽtiam ſuam erga fornicãtem cum idolis Synagogam oſtenſurus, & ingratæ turpitudinẽ exprobraturus, & incorrectę ſupplicium indicaturus, dixit Dominus ad Oſee: Mei ſectator, patiens, amans, & obediẽs, vade, ſume tibi vxorem fornicationi deditiſſimam cum filijs ſuis, & ſuſcipe ex ea filios, qui fornicationibus & ipſi erũt deditiſſimi, ex tori violata fide geniti: vt admirans factum hoc horrendum ſeipſam dignoſcat decem tribuũ terra, quæ nimis idolis ſeipſam proſtituet, à Domino

Oſe. 2. & 4. & 3.

mino ſponſo recedens.

3. Et abijt & accepit Gomer filiã Debellaim, & concepit, & peperit ei filium.

3. Ac dicto citius paruit, & vxorẽ duxit Gomer, ſcortum inſigne, filiam obſcuriſſimi hominis Debellaim, quæ prioribus annis tanti commercio Prophetæ caſtior concepit, & peperit ei filium.

4. Et dixit Dominus ad eum: Voca nomẽ eius Iezrael: quoniã adhuc modicum, & viſitabo ſanguinem Iezrael ſuper domũ Iehu, & quieſcere faciam regnum domus Iſrael.

4. Et in futurorum portentum, firmioremq; vaticinij apud decem tribus memoriam, ipſemet Dominus nomen impoſuit, & dixit Oſee: Voca nomen eius Iezrael: quoniam poſt
modicum ante quatuordecim aut quindecim 4. Reg. 15.
annos, ſexto ſcilicet menſe regni Zachariæ filij Ieroboç, pronepotis Iehu, cui vſq; ad quartam generationẽ (quæ nunc in Ieroboa com- 4. Reg. 10.
pletur) Iſraelis ſolium promiſi, quia iuxta cor meum in Iezraele idolatræ & contra Naboth innocentem ſæuientis Achabi & domus eius ſanguinem fudit: at nihilo melior facta eiuſdem Iehu domus tota ſeſe idolis ſacrauit; ideo vlciſcar de ea, ſicuti per Iehu ipſum in Iezraele ſum vltus de Achab: & anno quadrageſimo primo à cæde Zachariæ Regis Iſraelis per ſub-
uerſores Aſſyrios abolebo regnum decem tri- 4. Reg. 15. & 17.
buum quæ Iezrael, hoc eſt, Dei ſemen, fuerant, in Iſraele ipſarum patre; & Dei, & non idolorum, ſemen eſſe debebant.

5. Et in illa die conteram arcum Iſrael in valle Iezrael.

5. Et illa die conteram arcum (quo dexterior eſt Iſrael in conflictu) omnemq; ipſius virtutem bellicam in planitie decem millium paſſuum Iezraelis, antequam Samaria obſidione cingatur.

6. Et cõcepit adhuc, & peperit filiam, & dixit ei: Voca nomẽ eius, Abſque miſeri-

6. Et concepit poſtea, & peperit filiam, & dixit Oſee: Voca nomen eius, Abſq; miſericordia: quia nec dum captiuabitur, nec dũ vt filia fragilis, & ignominiâ affecta, in captiuitatem

ducetur

cordia: quia non addam vltrà miſereri domui Iſrael, ſed obliuione obliuiſcar eorum.

ducetur plebs Iſraelitica in domibus decẽ tribuum modò habitans, & non in ditione dua- 2.Par.11.
rum, nec dum fuerit in captiuitate poſita, mi- 15. & 30. & Iob 14.
ſerebor eius ampliùs, ſed penitus obliuiſcar
eorum, nunquam eos in patriam reducens.

7. Et domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in Domino Deo ſuo: & non ſaluabo eos in arcu & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus.

7. Miſerebor autem duabus tribubus octauo
anno poſt captiuitatẽ decem tribuum à Sen- 4.Reg.19
nacheribo inuadẽdis, & tandẽ per Nabucho- 2.Paral. vlt.
donoſorem captiuatis; & ſaluabo eas in Ver- 1.Eſd.1.
bi Filij mei, Domini Dei ſui, ex ſe naſcituri,
ſcilicet, poteſtate ac virtute, per Angelum occiſurum centũ octoginta quinque millia Aſſyriorum nocte vna, & per Cyrum liberaliſſimè captiuitate ſoluenda: abſq; vllo belli ſtrepitu & apparatu ſaluabo eos.

8. Et ablactauit eã, quæ erat abſque miſericordia, & cõcepit, & peperit filiũ.

8. Et ablactauit Gomer filiam ſuam nomine, Abſque miſericordia: in præſagium ablactandarum à lacte verbi per Prophetas, & à lacte diuini ſolatij, decem tribuum in ſua captiuitate. Certè profecit Gomer vxor effecta, cùm ablactationem expectarit, vt conciperet: concepit itaq; tertiò, & peperit filium.

9. Et dixit: Voca nomẽ eius, Non populus meus: quia vos non populus meus, & ego non ero veſter. *

* Deus M.S.G. Q.Q.V.

9. Et dixit Dominus Oſeæ: Voca nomẽ eius, Non populus meus: quia in ipſa captiuitate numero vos nimio creſcetis, ita vt videamini cari futuri, vt filius & populus meus; ſed ob idolatriam vos ne hoc quidem nomine dignabor, ſed vos filij decem tribuũ, idola cum Gentibus colentes, eritis non populus meus; & ideo ego nõ ero veſter, nec vobis in Deum protectorem.

Rom.9. F.27. *10 Et erit numerus filiorum Iſrael quaſi arena maris, quæ ſine menſura eſt, &*

10. Nec propterea nõ ſeruabo pactum, quod Gen.13. & 15.
pepigi cum Abrahamo, & fidei ipſius ſectatri-
ce poſteritate ſua: imò erit numerus filiorũ Rom.9.
Iſraelis ſecundùm Abrahæ fidem per Euãge- 1.Pet.2.
lium

non numerabitur.

lium naſcentium quaſi arena maris, quæ ſine menſura eſt, & non numerabitur: licet in hanc multitudinem innumerabilē pauci, hoc eſt, reliquię intrabunt Iſraelis ſecundùm carnem. Galat. 1. Matth. 3. 1. Cor. 10.

11. Et erit: in loco vbi dicetur eis, Non populus meus vos; dicetur eis, Filij Dei viuentis.

11. Et erit: in ipſiſmet idolatriæ fœdatis locis, Gala. 6. vbi dicetur eis, Non populus meus vos; dicetur eis ad Chriſtum conuerſis, Vos vocabulo & fauore eſtis filij Dei viuentis, qualis Deus non erat idolum.

12. Et cōgregabuntur filij Iuda & filij Iſrael pariter: & ponent ſibimet caput vnum, & aſcendent de terra: quia magnus dies Iezrael.

12. Et congregabuntur Iudæi & Gentiles pariter in vnam Eccleſiam, tanquam in vnum Ephe. 1. corpus; & infuſæ fidei aſſenſum minimè denegantes, ponent ſibimet Chriſtum in caput vnum, cuius lege ducantur; & à terra promiſſa aſcendent in cælis eam quærētes: quia magna Deus faciet in die ac claritate Ieſraelis, Euangelici nempe ſeminis ſui. Matt. 17. & 23. 1. Cor. 10. Luca 8.

CAP. II.

1. Dicite fratribus veſtris, Populus meus; & ſorori veſtræ, Miſericordiam conſecuta. Iudicate matrem veſtram, iudicate:

1. Antequam magnus iſte dies ſeminis Dei veniat, quamuis me miſerturum vobis dixi, ô Iuda & Beniamin, ita quòd ante iſtum diem ſemper titulo populi mei, & miſericordiam conſecutę plebis, gaudebitis, quibus decem tribus priuabuntur; non vos omnino alienos à decem tribuum culpa idolatrię ac pœna captiuitatis fore ſciatis: ideo dicite, verſatéq; hæc inuicem, & iudicio contendite aduerſus Synagogam matrem veſtram, & increpate:

2. Quoniā ipſa non vxor mea, & ego nō vir eī: auferat fornicationes ſuas à facie ſua, & adulteria

2. Quoniam ipſa non ſe gerit vt vxor mea, & ego eam dimittam. Auferat fornicationes ſuas à compta facie ſua, qua plures Deos vt viros voluptuosè admittit: & auferat adulteria ſua, quæ me viro ſuo contempto committit,

de medio

ſua de medio vberum ſuorum:

de medio vberum ſuorum, quibus impudicè delectatur.

3. Ne fortè expoliē eam nudam, & ſtatuam eam ſecūdùm diē natiuitatis ſuæ: & ponam eam quaſi ſolitudinem, & ſtatuā eam velut terram inuiam, & interficiam eam ſiti.

3. Ne fortè expoliem eam omnibus ſpiritalibus Ezec. 16.
bonis, & ſtatuam eam nudam, qualem aſſumpſi Eſai. 63.
in die natiuitatis ſuæ, & ponam eam quaſi ſoli-
tudinem, nihil habentem quod placere poſſit:
& ſtatuam eam velut terrā inuiam hominibus
& Angelis, & à feris & dæmonibus cultam, & in-
ſatiabili mortiferáque ſiti voluptatū, quibus po-
tiri nullo modo poterit, aut maioris excitato ap-
petitus cruciatu interficiam eam.

4. Et filiorum illius non miſerebor: quoniam filij fornicationum ſunt.

4. Et filiorum eius non miſerebor: quoniam
matris fornicationes & idolatrias vehementer
imitati ſunt.

5. Quia fornicata eſt mater eorū, confuſa eſt quæ concepit eos; quia dixit: Vadam poſt amatores meos, qui dant panes mihi & aquas meas, lanam meam & linum meum, oleum meum & potum meum.

5. Quia vt magiſtra fornicata eſt mater eorum
Synagoga: confudit deos exemplo ſuo, & con-
fuſa eſt in ſua idolatria & proſtitutione conce- Hier. 7.
ptrix eorum; quia dixit: Vadam poſt deos & ho-
mines allicientes me ad eorum cultum, totque
beneficijs ſibi deuincientium, qui dant mihi vi- Hier. 3. & 2.
ctum, panem meum & aquam meā; dant & ve- Ezec. 23.
ſtitum, lanam meam & linum meum; dant & & 16.
delicias, oleum meum & potus meos. Exod. 32.

6. Propter hoc ecce ego ſepiam viā tuā ſpinis, & ſepiāeam maceria, & ſemitas ſuas non inueniet.

6. Propterea vt à me, & non ab idolis & homi- Hier. 44.
nibus, tibi bene fore ſcias, & ad me legitimū re- 4. Reg. 6.
deas virum, ecce ego ſepiam viam tuam ſpinis,
conſcientiā tuam intus pungentibus, quòd vias
& occaſiones vitiorum ſecteris; & ſepiam viam
tuā maceria & muro Chaldaicæ obſidionis ex- Ioſep. 10.
teriùs: & latæ viæ ſemitas quærens, quibus tibi Antiq. cap. 10.
citius conſulas, non inuenies.

7. Et ſequetur a-

7. Quia ſequêris affectu & legatione Aegyptios

matores ſuos, & non apprehendet eos; & quaeret eos, & nō inueniet, & dicet: Vadam, & reuertar ad virum meum priorem: quia bene mihi erat tunc magis quàm nunc.

amicos tuos, & non aſſequêris, vt liberent te; & quæres eos inter anguſtias hoſtium conſtituta, & non inuenies: quia omnes amici tui ſpernent te, & fient tibi inimici: vocabis eos, & ſcies quòd deceperint te, ac dices in Babylone captiua, & in te reuerſa: Vadā, & reuertar ad virum meū priorem: quia bene erat mihi tunc, magis quàm nūc.

2. Paral. vltima. 4. Regum cap. 24. Thren. 1. Hier. 29. Lucæ 15.

8. Et hæc neſciuit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentū multiplicaui ei, & aurum, quæ fecerunt Baal.

8. Audite, & iudicate matrem veſtram Synagogam, vos, qui licet ſimul ſumpti, eſtis ipſa, tamen ſingillatim accepti, eſtis ipſius filij: increpate malitiam neſciam boni, qua laborat: ecce neſciuit, & intelligere noluit, quia nō idola, ſed ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum, quibus ſtatuas fecerunt Baal. Audiſtis impudentiam ſcorti? Viri bonis in conſpectu eius adulteros colit, quaſi ab illis bona illa habuerit.

9. Idcirco conuertar, & ſumam frumentum meum in tēpore ſuo, & vinū meū in tempore ſuo, & liberabo lanam meam, & linum meum, quæ operiebant ignominiam eius.

9. Idcirco, vt ex penuria diſcat, à me ſe bona omnia recepiſſe, conuertar puniendo, & ſumam frumentum meum in tempore ſuo, & vinum meum in tempore ſuo, cùm iam in domum inferre ſeſe parabit, quaſi certa, vt magis excrucietur: & creaturam meā inuitè ac coactè ſeruientem ei, & iniquè poſſeſſam ab ea, liberabo: liberabo lanam meam, & linum meum, quibus velabatur, ne nuda videretur, quod ipſi eſſet ignominiæ. *Rom. 8.*

10. Et nunc reuelabo ſtultitiam eius, in oculis amatorum eius, & vir non eruet eam de manu mea.

10. Et nunc reuelabo ſtultitiam eius in oculis eorū, qui glorificabant eam, & ſpernent eam: & nullus erit vir, aut Princeps, aut inuocatus Rex Aegypti, qui eā eruere poterit à punitione mea. *Thren. 1.*

11. Et ceſſare faciã omne gaudiũ eius, ſolennitatem eius, neomeniã eius, ſabbathum eius, & omnia feſta tempora eius.

11. Et ea in Chaldæam relegâta, ceſſare faciam ſolennitatem eius, Paſchæ, Pẽtecoſtes, & Tabernaculorũ, & primi diei ſingulorum menſium, neomeniç ac calendarum nomine prænotatam: ceſſare faciam ſabbathum eius, & deniq; omnia feſtiua eius tempora. Thren. 1.

12. Et corrumpam vineã eius, & ficum eius: de quibus dixit; Mercedes hæ meæ ſunt, quas dederunt mihi amatores mei. & ponã eam in ſaltum, & comedet eam beſtia agri

12. Et vaſtantibus Chaldęis non modò fructus, verùm etiam arbores auferam, omnemque lætitiam in vino, omnemq; dulcedinem in ficu deſignatam: corrũpam vineam eius, & ficum eius: de quibus dixit; Mercedes hæ meæ ſunt, quas dederũt mihi amatores mei. & ponam eam in ſaltum, omnibuſque feris peruiam ſiluam: & comedet eam ferox Chaldæa gens, vt beſtia agri.

13. Et viſitabo ſuper eã dies Baalim, quibus accendebat incenſum, & ornabatur inaure ſua, & monili ſuo, & ibat poſt amatores ſuos, & mei obliuiſcebatur, dicit Dominus.

13. Et vlciſcar ſuper eam dies Baalim, quibus accendebat incenſum; & in Baalim honorem ad feſta proceſſura ornabat ſe, & ornabatur à peritioribus mulierculis omni ornamento & fuco, inaure ſua, loco fidei meæ; & monili ſuo, loco operum: & ibat poſt idolorum veſtigia, & mei obliuiſcebatur, dicit Dominus.

14. Propter hoc, ecce ego lactabo eam, & ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius.

14. Propter hoc tãtum curandum malum, non niſi à me viro ſimul & medico vnico curabile, phreneticam miſerans ſponſam, Euãgelicis eam pelliciam verbis, ita vt mundani quõdam amatores ſui [a] lactatam, deceptam, & illectam putent. [b] Et faciam cum ea miracula, qualia feci in deſerto: &, ne diſſuadeat quis, ſegregabo eam, ſolamque ſuſcipiam, & in Eccleſiæ deſertum ducam, & loquar ei Euãgelica verba, blanda & conſolatoria, ipſique optatiſſima, ita vt glorietur in tri-

a Lacto à lacio .i. decipio, ſumitur hic, vt G. & H. patet.
b Chaldam.

bulationibus.

15. Et dabo ei vinitores eius ex eodem loco, & vallē Achor ad aperiendā ſpem: & canet ibi iuxta dies iuuentutis ſuæ, & iuxta dies aſcenſionis ſuæ de terra Aegypti.

15. Et conſtituam ei inde gubernatores eius in ea, & ex ea dabo ei Apoſtolos & magiſtros initio prædicationis Euangelicæ: qua ab ea reiecta, & in Gentibus proficiente, vinitores & rectores eius erunt ex Gentibus conuerſis. Et dabo vallem Achor, id eſt, humilitatē turbationis, quam *tulit victus Ioſue cum Iſraele ob peccatū Achami, quo in ea valle expiato, ſpem vincendi victoriamque obtinuit: ſic dabo fideli Synagogæ humiliantem turbationem, ad aperiendā ei ſpem cæleſtis triumphi, peccatis expiatis: & licet humilis & afflicta mundo appareat, præ interni gaudij dulcedine vitijs ſuperatis reiuueneſcens vt aquila, ibi in Eccleſia canet hymnos & pſalmos, ſicut cecinit in diebus florētiſſimis, quādo aſcēdit de Aegypto, & victoriale cecinit carmen.

*Iſaia 40. Gen. 34. Rom. 5. 2. Cor. 1. Heb. 10. Actor. Iſaia 35. & 41. *Chaldaus. Iſaia 61. & 5. Ioſue 7. & 8. Iſa. 65. Exod. 15.*

16. Et erit in die illa, ait Dominus: vocabit me Vir meus, & non vocabit me vltrà Baalim.

16. Et erit in illa Euangelicæ lucis die, ait Dominus: vocabit me Vir meus, & non vocabit me vltrà Baalim: quod licet idem ſonet, idolo tamē commune factum eſt.

17. Et auferā nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltrà nominis eorum.

17. Tantumque aberit ab idolis & peccatis, vt ne recordatura quidem ſit nominum eorum per labia ſua.

18. Et percutiā cum eis fœdus in die illa cum beſtia agri, & cum volucre cæli, & cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire

18. Et pacem faciam in die illa, ſub Chriſtianæ vnionis iugo vniens è Synagoga conuerſos, vti ex ſponſa mea nuper, & ex gentilitate feritate ſimili beſtiæ agri, ſuperbia volucri cæli, & calliditate reptili terræ: & vt toto orbe prædicetur Euangelium ab Apoſtolis, *ſummam in eo pacem dabo, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & Chriſtianos dormire faciam fiducia-

*Iſaia 11. Act. 10. *Iſaia 2. Mich. 4. Sueton. in Auguſt. c. 22 & in Nerone, c. 14.*

eos faciam fiducialiter.

fiducialiter, ſcientes ſe mihi valde eſſe curæ & cordi.

19. Et ſponſabo te mihi in ſempiternum: & ſponſabo te mihi in iuſtitia & iudicio, & in miſericordia & in miſerationibus.

19. Etenim ſponſabo te mihi, ô Chriſtianitas, in ſempiternum; nunquam repudiaturus, vt Synagogam, ſponſæ potiùs, qui feruentior eſſe ſolet, quam vxoris amore perpetuò te proſequar: & ſponſabo te mihi per iuſtitiam iuſtificando te, & per iudicium ſententiam ferendo pro te contra diabolum virtute crucis meæ: & per miſeri- Ioan. 12.
cordiam maximam copioſiſſimè, vt arrhas, cæ- Pſal. 71.
leſtia dona infundendo.

20. Et ſponſabo te mihi in fide: & ſcies, quia ego Dominus.

20. Et anulo Chriſtianæ fidei, non operũ Moſaicæ Legis, tanquam primo iuſtitiæ ornamẽto, non tamen ſolo, te mihi ſponſabo: & experimento bonitatis & potentiæ meæ ſcies, quia ſolus ego Dominus.

21. Et erit in die illa, exaudiam, dicit Dominus, exaudiã cælos, & illi exaudient terram:

21. Et erit in die illa, certiſſimè exaudiam cælos, dicit Dominus, imbres emittere volentes terram exaudiendo pro vbertate illos ſitientem:

22. Et terra exaudiet triticum, & vinum, & oleũ: & hæc exaudiẽt Iezrahel.

22. Et terra ſeminum optatum quaſi exaudiet referendo fructum, triticum ſcilicet, & vinum, & oleum: & hæc parebunt Iezraheli, hoc eſt, ſemini Dei, quod eſt verbum Dei: per quod ab Luc. 8.
Apoſtolis, vt cælis, fluet doctrinæ pluuia iuxta cordium exigentiam, magno cum fœnore ſpiritualium prouentuum.

23. Et ſeminabo eam mihi in terram; & miſerebor eius quæ fuit Abſq; miſericordia.

23. Et diſſeminabo per prædicatores, quaſi per ſportulas meas, verbum Euãgelij, ſemen vtique Ioan. 12.
Dei, in omnem terram, non per ſolam Iudæam; & miſerebor decem tribuum in primis, & cum eis omnium Gentium quas diſperſi Abſque miſericordia in patrium ſolum eas reuocandi.

24. Et dicã Nõ po-

24. Et dicam multiplicato Iſraeli, quem vocaui

Rom. 9. E. 25. 1. Pet. 2. B. 10.

pulo meo, Populus meus es tu: & ipſe dicet, Deus meus es tu.

Non populum meum, vtpote vnum cum Gentibus in idolorum cultu effectum: dicam ei ad Euangelicũ ſemen Dei paulatim & prope mundi finem integre conuerſo, Populus meus es tu: & ipſe fide charitateque feruens mihi aſſentitus dicet, Deus meus es tu: ego prior fidei virtutũq; lumen infundam.

CAP. III.

*1. Et dixit Dominus ad me: Adhuc vade, *dilige mulierem dilectã amico, & adulteram: ſicut diligit Dominus filios Iſrael, & ipſi reſpiciunt ad deos alienos, & diligunt vinacia vuarum.*

*& M.S. R.G. verùm in Hier. H. & C. non legitur.

CAP III.

1. QVod lumen quia multis annorum ſæculis in plurimis filijs ſuis Synagoga cõtemnet, & tamen Chriſti venturi, poſtquam venerit, vana ſpe tenebitur, & ita me quidẽ Deum expectabit, proiectis idolis, quæ tamẽ modò ante Chriſti aduentum colit: vt hæc myſteria conſideret attentiùs, ac memoriæ fixiùs hæreant, Adhuc, dixit Dominus ad Oſeam, vade, & bene fac Gomer vxori tuæ, quæ tibi fuit iniuria, vtpote dilecta amico, & adultera, quam meritò repudiare cogitas: dilectionis tamen adhuc ſigna, ipſam retinens, ei impende; vt ſciant filij Iſrael, omnium, inquam, tribuum, me ſic habere cum earum matre mihi vxorata Synagoga: quæ coram me amorem ſuum etiam oculis ipſis apertè vertit ad Deos alienos, in quos reſpicit, fauoribus illorum amplificanda; cùm re vera ſint vana & inutilia, & compreſſa & expreſſa in artificum officinis quaſi vinacia vuarum, & veteres inaneſq; folliculi vuarum, qui in imis dolijs, aut in fundo lacuum, aut ſub prælo ſubſidunt.

2. Et fodi eam mihi quindecim argẽteis, & coro hordei, & dimidio coro hordei.

2. Et coëmi dotauiq; iterum Gomer, illam non repudians, ſed, vt honorabilem vxorem iterum, quaſi aureo anulo donaui eam quindecim argenteis, aureum nummum valentibus, & coro hordei, & dimidio coro hordei, quadraginta quinque

quinque ſcilicet modijs, valente modio tres celemines, qui in mōtanis Hiſpaniæ vnum celemin faciunt,& ferè vn tumino apud Siculos. Et hoc quidem in præſagium, quòd Dominus adhuc cum gloria plebis ſuæ Iſrael ipſi primùm in ſponſam denuo recepta: vetus Teſtamētum ſeptenario numero & nouum octauo ſignatum conferet in Apoſtolis & alijs cum quadraginta quinque generationibus ab Abrahamo ipſius patre vſque ad aduentum Chriſti, quem tota ſimul operabitur perſonarum diuinarum Trinitas in vnius Deitatis eſſentia:& in præſagium quòd Synagogam laborantem pro victu & veſtitu etiam ipſe iuuabit.

Tres Spiritus S. in Matt. prætermiſit c. 1.

3. Et dixi ad eam: Dies multos expectabis me: non fornicaberis, & non eris viro: ſed & ego expectabo te.

3. Et dixi ad Gomer: Dies multos expectabis me:non fornicaberis deinceps cum alijs,nec mihi vti viro iungêris: caſta eſto,donec redeā: nam non te penitus abijciam: ſed & ego expectabo tempus, quo tecum iungar,& liberos ex te ſuſcipiam.

4. Quia dies multos ſedebunt filij Iſrael ſine Rege,& ſine Principe, & ſine ſacrificio,& ſine altari, & ſine ephod, & ſine theraphim.

4. In præſagium, quòd dies multos mœrendo, ſicuti viduę,ſedebunt filij duodecim tribuum ſine Rege & ſine Principe, quem tamen apud Babylonios, & poſt reditū è Babylonia, de Dauidis ſtirpe non amittēt: at poſt excidium per Romanos inferendum obChriſtum à Synagoga in crucem actum,vſque ad Antichriſti necē,quem pro Chriſto deluſa ſuſcipiet, verè vtiq; ſine Regia,Ducali, Pontificiaque dignitate mœrens, vt vidua,ſedebit & ſine ſacrificio,& ſine altari,Hieroſolymitano Templo ſuo funditus euerſo, & nunquam ei ædificando, ſed Chriſti fidelibus conſtruēdo. Sedebit ſine ephod, quo auro, hyacintho,purpura, byſſóq; cōtexto ſolus ſummus vtebatur Sacerdos,cùm minores lineo Sacerdotes vtan- *Exod. 28.*

tes vtantur. Sedebit etiam ſine theraphim, nec idolis aut ſimulacris, aut dæmonum reſponſis ſuperſtitioſè habitis, credet; ſicuti ante Chriſti nondum inſtantem aduentum crediderat.

5. Et poſt hæc reuertētur filij Iſrael, & quærent Dominum Deū ſuum, & Dauid Regē ſuum, & pauebunt ad Dominum, & ad bonū eius, nouiſſimo dierum.

Ezech. 34.F.23.

5. Et poſt hæc, longo ſcilicet elapſo tēpore poſt priorem, inſtanteque poſteriori ad iudicandum Chriſti aduentu, reuertentur filij Iſrael ad cor, & ſpiritum imbuentes ſtudioſè quærent Chriſtum crucifixum, vt agnoſcant, & fide & opere colant, vt ipſiſſimum Dominum Deum ſuum ſibi in ipſamet Lege promiſſum, & communiter illucvſque repulſum, in Dauidem & Meſſiam Regem ſuum ſuſcipient: & ſuſpenſi præ reuerentia pendebunt à Domino, & à bono eius, frumēto nempe electorum, & vino germinante virgines, *Zach. 9.* incruentè in ſacrificium oblatum.

CAP. IIII.

1. Audite verbum Domini filij Iſrael, quia iudiciū Domino cum habitatoribus terræ: non eſt enim veritas, & nō eſt miſericordia, & non eſt ſcientia Dei in terra.

1. AVdite verbum & oraculum Domini, vniuerſæ tribus Iſraelitæ: quia iudicio contendere vult Dominus cum habitatoribus terræ, ac terrenis deditis: non eſt enim veritas ac fides in contrahentibus, nec eſt veritas exoluens Deo promiſſa, & non eſt miſericordia erga proximum & inopem, & non eſt ſcientia Dei in *Hier 9.* terra, quæ opera cum cognitione coniungit. *& 31. Hebr. 8. 1. Ioan. 2.*

2. Maledictum, & mendacium, & homicidiū, & furtum, & adulteriū inundauerūt, & ſanguis ſanguinem tetigit.

2. Neque ſunt qui ambulent in timore Domini *Chald. paraph.* in terra. Maledictio, execratorium iuramentum, *Maledictum.* detractio, conuitium, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, *2. Reg. 16. & 3. Reg. cap. 2.* quaſi diluuium effuſa ſunt per orbē, & peccatum *Pſal. 9.* peccato aggregatum eſt, nec peccandi finis eſt.

3. Propter hoc lugebit terra, & infir-

3. Propter hoc ſterilis erit & vaſtabitur terra, luctuſque cauſa ſuis erit colonis; & fame, peſte, ac bello

mabitur omnis, qui habitat in ea, in beſtia agri, & in volucri cæli: ſed & piſces maris congregabuntur.

bello deficiet omnis, qui habitat in ea, ſimul cum beſtiis agri, & cum auibus cæli: & piſces maris deficient, morteque colligentur & congregabuntur.

Congregari pro deficere, Hier. 8. Sophon. 1. 4. Regum 22. Num. 31. Iſa. 57.

4. Verumtamen vnuſquiſque nõ iudicet, & non arguatur vir: populus enim tuus ſicut hi qui contradicũt Sacerdoti.

4. Veruntamen nullus ſit qui iudicet, nullus qui arguatur: impudens enim factus eſt populus meus, ita vt contradicat mihi, quaſi vilis plebecula Sacerdoti.

5. Et corrues hodie, & corruet etiã Propheta tecum: nocte tacere feci matrem tuam.

5. Et abſque vlla euadendi ſpe iam-iam inſimul corrues, ô popule, cum pſeudoprophetis tuis, tibi fauſta vaticinãtibus, quos vt Prophetas colis: & confuſione, quaſi noctis tenebris, induam Synagogam matrem tuam.

6. Conticuit populus meus, eò quòd nõ habuerit ſcientiam: quia tu ſcientiã repuliſti, repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi: & oblita es legis Dei tui, obliuiſcar filiorum tuorum & ego.

6. Tunc conticeſcet populus meus vndiq; conuictus, eò quòd non habuerit Dei ſciẽtiam cum bono coniunctam opere, imò verè factus inſipiens deliquerit: quia tu gens Hebræa ſcientiam hanc repuliſti, repellam te à veri functione ſacerdotij, quo-cum lex ac ſpiritália cuncta bona transferũtur: quia oblita es legis meæ, qui ſum Deus ſingulariter tuus, obliuiſcar filiorum tuorum & ego.

7. Secundùm multitudinẽ eorum ſic peccauerunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo.

7. Glorioſè multiplicaui eos, & ipſi ſecundùm multitudinem eorum, quot fuere ſcilicet, tot in me inſurrexere peccando: ideo gloriam & multitudinem eorum in ignominiam & paucitatem commutabo.

8. Peccata populi

8. Sacerdotes, qui delendo correctionibus ac

mei comedent, & ad iniquitatem eorum ſubleuabũt animas eorum.

precibus peccata vorare debent, hoſtias pro peccatis à populo oblatas ſapidè comedent, & in iniquitate populi victus vitæ ſuæ ſpem omnem locabunt, peccataque diſſimulabunt, vt lucris augeantur.

9. Et erit ſicut populus ſic Sacerdos: & viſitabo ſuper eũ vias eius, & cogitationes eius reddam ei.

9. Et ita turpiter viuet, atque adeò ita punietur Sacerdos, ſicut viuet ac punietur vilis plebecula: & viſitabo contra eum viuendi rationem, corruptaque opera eius; & puniam eum pro omnibus, quæ contra me cogitauit.

Leuit.26. D. 26. Mich.6. C. 14. Agg. 1. B. 6. *10. Et comedent, & non ſaturabuntur. Fornicati ſunt, & non ceſſauerunt: quoniam Dominum dereliquerũt in non cuſtodiendo.*

10. Et comedent, & ſæuiori voluptatum inſatiabili fame prementur. Cum idolis fornicati ſunt abſque interruptione: quoniam Dominum dereliquerunt, non cuſtodiendo mandata eius: vnde tanta prodijt inſania?

11. Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor.

11. Ex fornicatione certè, carniſque ac idolorum illecebris. Fornicatio enim, & vinum, & ebrietas apoſtatare faciunt ſapientes, & cor mentemque auferunt.

12. Populus meus in ligno ſuo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei: ſpiritus enim fornicationũ decepit eos, & fornicati ſunt à Deo ſuo.

12. Hinc populus tot titulis meus maluit idola per baculum ſuum interrogare futura, & diuinatio per baculum & virgam annunciauit ei. Quis hoc credat? & tamen reuera eò dementiæ deuenerunt Iſraelitæ: ſpiritus enim fornicationum præſul, nimio immiſſo ardore furoreque ſuo, decepit eos, & cum mulieribus ac idolis fornicati ſunt, à Deo ſuo recedentes.

13. Super capita montium ſacrificabant, & ſuper colles accendebãt thymiama: ſubtus quer-

13. Iuxta ritum Gentium in excelſis locis, & ſub condenſis arboribus, idolis ſacrificabant ſuper capita montium, aſcenſus difficultate cõtempta, & ſuper colles accendebant thymiama, id eſt, ſuffitum & euaporationem, ſubtus quercum & populum

cum, & populum, & terebinthum, quia bona erat vmbra eius: ideo fornicabuntur filiæ veſtræ, & ſponſæ veſtræ adulteræ erunt.

populum arborem, & terebinthũ, quia accommoda videbatur illius arboris vmbra. Ideo, quia vos ſpiritu & corpore fornicamini idola colentes, etiam corpore fornicabuntur filiæ veſtræ, & ſponſæ veſtræ adulteræ erunt: vt ex veſtro dedecore ac dolore, quàm moleſta mihi veſtra ſit fornicatio, intelligatis.

14. Non viſitabo ſuper filias veſtras, cùm fuerint fornicatæ; & ſuper ſponſas veſtras, cùm adulterauerint: quoniam ipſi cum meretricibus conuerſabantur, & cum effœminatis ſacrificabãt, & populus non intelligens vapulabit.

14. Vtque turpiùs vos fœdent, incorrectas eſſe permittam. Audiant omnes ſummi huius ſupplicij, ademptæ ſcilicet viſitationis ac correctionis, cauſam eſſe, quoniã ipſi patres ac ſponſi cum meretricibus conuerſabantur, & cum viris Sacerdotibus effœminatis Beelphegor, id eſt, Priapo, ſacrificabant: & ideo populus, non intelligens errorem ſuum, varijs in captiuitate flagellis afficietur, ac vt ſeruus, vt reſipiſcat, vapulabit.

15. Si fornicaris tu Iſrael, nõ delinquat ſaltem Iuda: & nolite ingredi in Galgala, & ne aſcenderitis in Beth-auen, neque iuraueritis, Viuit Dominus.

15. Si vnanimis fornicaris tu Iſrael, qui per decem tribus effuſus Templum meum Hieroſolymitanum adire prohiberis, & aureos vitulos viſere compellens, non delinquat malo correptus exemplo tuo ſaltem Iuda cum Benjamin, quibus & templum, & ſacerdotium, & Rex ac lex fauent. Et nolite ingredi in Galgala à meo cultu ad idolatriam tranſlatum, & ne aſcenderitis in Beth-auen, idoli ac reuera nihili inutiliſque domum. Idolorum loca declinate: neque idolum concipientes pro Iehoua, iuraueritis ore *Iudic. 17.* blaſphemo, idolo meum nomen aſſcribendo, Viuit Dominus. Nolo etiam nominis mei fieri mentionem per os veſtrum, quod idolorum recordatione pollutum eſt. Cumque idola cola-

tis, cur me in teſtimoniũ adducitis, quem contemnitis?

16. Quoniam ſicut vacca laſciuiens declinauit Iſrael. nũc paſcet eos Dominus quaſi agnum in latitudine.

16. Quoniã ſicut vacca laſciuiens, vaga, & quietis impatiens, ac libera, per idolorum lucus declinauit Iſrael, decem continens tribus: nunc, antequam ego Oſeas, paſcet decem tribus Dominus in latitudine Medorum & Aſſyriorũ captiuas quaſi agnum.

17. Particeps idolorum Ephraim: dimitte eum.

17. Particeps & amicus eſt idolorum diues Ephraim, cum tribubus nouem ſibi obtemperantibus: dimitte eum, ô Iuda, cum Beniamin, ne illius conſortio corrumparis.

18. Separatum eſt conuiuium eorum, fornicatione fornicati ſunt: dilexerũt afferre ignominiam protectores eius.

18. Separatum eſt à cibo, cultu, & religione tua conuiuium eorum, ac ſine modo peccant, fœdiſſimeque fornicati ſunt: dilexerunt hoc, quod eſt, Afferte idola & peccata Reges ac Principes, qui protectores Iſraelis eſſe debuerãt, ex quibus idolis ac fornicationibus conſurget ignominia.

19. Ligauit eum ſpiritus in alis ſuis, & confundentur à ſacrificijs ſuis.

19. Immundus idolorum ſpiritus ligauit Iſraelem in alis ſuis, ac eum liberè non patitur abire: atque ideo captiuum ſeſe deprehendens, ſua idolis oblata ſacrificia nociua ſibi fuiſſe intelligens, confundetur, & ignominia ſuffundetur.

CAP. V.

*1. Audite hoc, Sacerdotes, & attẽdite domus Iſrael, & domus Regis auſcultate: quia vobis iudicium eſt, quoniam laqueus facti eſtis ſpeculationi, & * rete expanſum ſuper Thabor.*

*Sicut M.S.R.C. C. verùm in Hier. & H. non additur.

CAP. V.

1. AVdite hoc, & animo verſate, ô pro Sacerdotibus habiti idolorum cultores; & attentè cõſiderate hoc, ô decem tribus; & auſcultate, ô Rex, aulici, & conſiliarij: quia vos manet damnatio & captiuitas, quoniam pro ſpeculatoribus & doctoribus populi venatores facti eſtis illius, & Prophetas illaqueare & irretire curaſtis, ſicuti qui rete expandunt ſuper nobiliſſimo, denſiſſimo, & pleniſſimo ferarum & auium Galilææ monte Thabor.

2. Et

2. Et victimas declinaſtis in profundū: & ego eruditor omnium eorum.

2. Et victimas vehementer declinaſtis, ne Hieroſolymis offerrentur: & ego Dominus eruditor omnium veſtrûm nequicquam proficio.

3. Ego ſcio Ephraim, & Iſrael nō eſt abſconditus à me: quia nunc fornicatus eſt Ephraim, contaminatus eſt Iſrael.

3. Nil me latet, ſcio opera Ieroboæ, idolatrātiſq; cum eo & ſequacibus ſuis tribus ſuæ Ephraim, eamque ſectantium nouem tribuum: quia vt primùm fornicatus eſt Ephraim cum idolis, contaminatus eſt exēplo ac perſuaſione illius Iſrael.

4. Non dabunt cogitationes ſuas vt reuertātur ad Deum ſuum: quia ſpiritus fornicationū in medio eorum, & Dominum non cognouerunt.

4. Ne cogitabunt quidem vt reuertantur ad Deum verum ac ſuum: quia ſpiritus fornicationum totos eos poſſidet, ac ſtatuerunt omnino à Deo recedere, ipſiuſque mandata cōtemnere, pro Domino eum minimè agnoſcentes.

5. Et reſpōdebit arrogantia Iſrael in facie eius: & Iſrael & Ephraim ruent in iniquitate ſua; ruet etiam Iudas cum eis.

5. Mas les ſaldra al roſtro: & captiuitate puniente reſpondebit arrogantia Iſraeli in facie eius, ipſoque cernente iniuria Dei diluetur: & Iſrael & Ephraim priùs peccantes ruent propter iniquitatem ſuam; ruet poſtea peccans etiam Iudas cum eis.

6. In gregibus ſuis & in armentis ſuis vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient: ablatus eſt ab eis.

6. Calamitate vrgente, corde incontrito, ſola gregum ſuorum & armentorum ſuorum victimatione vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient: ablatus eſt ab eis.

7. In Dominū præuaricati ſunt, quia filios alienos genuerunt: nunc deuora-

7. Quid ni? En in Dominum præuaricati ſunt, quia filios ex alienigenis fœminis genuerunt, idoliſque dicarunt: ideo iam-iam per ſingulos menſes vorabuntur cum poſſeſſionibus ſuis.

1. Eſd. 9. & 10. 4. Reg. 16. Ezech. 16.

TT 3 8. Alar-

bit eos menſis cum partibus ſuis.

8. Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama: vlulate in Beth-auē poſt tergū tuum Benjamin.

8. Alarmi, alarmi, en & contra vos, ô duæ tribus, hoſtis adeſt, clangite buccina cornuq; in Gabaa, & ærea argenteaque tuba in Rama eminentioribus Benjamin locis: vlulate, rebus iam deſperatis, hoſteque vincēte, in Beth-auen decemque tribubus: è vicino tibi, ô Benjamin & Iuda.

9. Ephraim in deſolatione erit in die correptionis: in tribubus Iſrael oſtendi fidem.

9. Ephraim deſolabitur in die correptionis & vindictæ: in captiuitate decem tribuum præoſtendam fidem, dictorumque conſtantiam.

10. Facti ſunt Principes Iuda quaſi aſſumētes terminum: ſuper eos effundam quaſi aquam iram meam.

10. Nec ſic pœnitentiam agent duæ tribus, imò fient earum Principes lætiores, quaſi aſſumpturi ſint terminum decem tribuum: ideo, quaſi inundantem impetu ſubito aquam, effundā contra eos totam iram meam.

11. Calumniam patiens eſt Ephraim, fractus iudicio: quoniā cœpit abire poſt ſordes.

11. Calumniam patietur Ephraim, Aſſyriorum iudicio damnatus: quoniā cœpit abire poſt ſordes, ac poſt vana idola.

12. Et ego quaſi tinea Ephraim: & quaſi putredo domui Iuda.

12. Et ego paulatim quidem, vt conuertantur, aſſumam eos, ſed celeriùs Ephraim, vtpote quaſi tinea; poſtea Iudam, quaſi caries & putredo.

13. Et vidit Ephraim languorē ſuum, & Iudas vinculum ſuū: & abiit Ephraim ad Aſſur, & miſit ad Regem vltorem, & ipſe non po-

13. Et videbit Ephraim languorem ſuum, im-
minentemque irreparabilem captiuitatem, &
Iudas vulnus ſuum, vinculumque Raſin Regis 4.Reg.16.
Syriæ & Phacee Regis Iſrael contra ſe: & auxi-
liū à Phul Aſſyriorū Rege poſtulabit Ephraim, 4.Reg.15.
& Iudas à Theglathphalaſar Aſſyriorū Rege præ 4.Reg.16.
potentia ſua vltore ac defenſore ad ſe cōfugien- Hoſ.10.
tium

terit ſanare vos, nec ſoluere poterit à vobis vinculum.

tium dicto: & ipſe Phul non poterit ſanare Ephraim, nec Theglathphalaſar ſoluere poterit Iudam à captiuitatis vinculo.

14. Quoniã ego quaſi leana Ephraim, & quaſi catulus leonis domui Iuda: ego ego capiã & vadam: tollam, & non eſt qui eruat.

14. Quoniam me aduerſante vanum eſt omne hominum auxilium: at ego quaſi ſæuiens leæna inuadam Ephraim, & quaſi leunculus domum Iudæ: ego ego, inquam, omnipotens capiam, & vadam: tollam, & non eſt qui eruat.

15. Vadens reuertar ad locum meum, donec deficiatis, & quaratis faciẽ meã.

15. Vadens vltione facta, gratiaque mea à vobis recedente, in memetipſo quieſcam, donec varijs calamitatibus oppreſſi in captiuitate deficiatis, & quæratis obnixè clementiam meam, Chriſtumque meum, per quem, quaſi faciem meam, me mundus agnoſcet. Vadens à vobis, reuertar ad locum meum in Nationibus ad me cõuerſis, donec & ipſi, vexatione vobis intellectum præſtante, conuertamini. *Dionyſ. Carth.*

CAP. VI.

1. In tribulatione ſua manè conſurgent ad me: Venite, & reuertamur ad Dominum:

1. IN tribulatione ſiquidem veſtra celeriter ad me confugietis, vos ipſos excitantes & dicentes: Venite, & reuertamur ad Dominum.

2. Quia ipſe cepit, & ſanabit nos; percutiet, & curabit nos.

2. Quia ipſe autor eſt captiuitatis noſtræ, ſolúſque ipſe nos ab ea liberabit; qui percutiet obſtinatos, & curabit nos ad ſe reuerſos.

1.Cor.15. A.3.&4. *3. Viuificabit nos poſt duos dies: in die tertia ſuſcitabit nos, & viuemus in conſpectu eius. Scie-*

3. Vt leæna filios recèns natos, dormientes velut mortuos, ingenti rugitu & fremitu excitat & ſuſcitat: ſic viuificabit nos Chriſtus poſt duos mortis ſuæ dies cum clamore valido expirans, & in die tertia reſurrectione ſua ſuſcitabit nos, & *1.Cor.15. A.3.&4. Iſidor.12. l.Etym.*

fauo-

mus, ſequemurq́, vt cognoſcamus Dominum: quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus eius, & veniet quaſi imber nobis temporaneus, & ſerotinus terræ.

fauoribus augebimur ab eo, ipſi familiariter ſeruientes, ac quaſi præſenti per omnia placentes, ſcientia ſenſúque replebimur ſcripturarum, ſtudioque ſequēdi Chriſtū accēdemur, vt eum, ſicuti eſt, in gloria cognoſcamus Dominū. Quid ni iſta ſperabimus à Domino? Ecce de ſemine noſtro præparatus eſt firmiſſimè in diuina mente aduentus eius in carnem certiſſimè futurus quaſi diluculū, quod procul dubio noctem ſequitur, tenebraſq; depellit, imperfectè tamen: ſic humanitatis nubecula tectam diuinitatis lucem vniuerſo proferet mundo; ipſeque incipiet, ipſeque perficiet opera noſtra, ſicut imber Octobri menſe germinare facit ſementem, & in Aprili ad maturitatem nobis perducit in terra noſtra: & veniet in bonum noſtrum bis è cælo, quaſi imber temporaneus, Apoſtolos initio ſui Euangelici ſeminis iaciendi in terram noſtram infundens, & quaſi imber ſerotinus prope mundi finem, vt vberem fructum ex Euangelij ſemine cælitus miſſo referant, noſtros irrorans.

4. Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? Miſericordia veſtra quaſi nubes matutina, & quaſi ros manè pertranſiens.

4. Quòd ſi quæratis cur ſine captiuitate alijſque malis vos ad ſeipſum minimè reuocet: veſtram ſcitote omnem eſſe culpam, ipſo clamante ad vos paterno affectu, & aiente: Quid vltrà faciam vobis, ô decem tribus? Miſericordiam vobis ad fœcundādas omni bonitate ac ſanctitate animas veſtras quaſi exoptatiſſimam nubem, & quaſi rorem pinguiſſimum, obtendo, vos ipſos quaſi manè præueniens: at vos eam pertranſire cogitis ſterilem; orto proſperitatis ſole illam quaſi nubem & rorem manè apparentem exiccatis. *Iſaia 5. Mich. 6.*

•& M. S. Hier. R. verùm H. & C. & G. non addunt.

*5. Propter hoc dolaui in Prophetis, * occidi eos in verbis o-*

5. Hac vtique miſericordia adductus, vos dolare, expolire, & ad rectitudinem morum perducere curaui per Prophetas meos, vſque ad eorum occiſionem

ris mei: & iudicia tua quaſi lux egredientur.

ciſionem manu veſtra perpetratam, eò quòd verba oris mei vobis fideliſſimè proponerent: falſos itē Prophetas verbis meis pateſeci, excîdi, & occîdi, ne vos ampliùs deciperemini; nec ſic ad me rediſtis: & ideo iudicia, quibus vos damnabo, quaſi lux egredientūr à me, nullaque mihi macula poterit impingi.

1.Reg.15. E.22. Mat.9. B.13.12. A.7. Eccleſ.4. D.17. *6. Quia miſericordiam volui, & non ſacrificium: & ſciētiam Dei, pluſquam holocauſta.*

6. Quia talem miſericordiam meam vos ſanctificantem à vobis ſuſcipi malui, quàm ſine pœnitentia ſuſcipere à vobis oblatum mihi ſacrificium: & ſcientiam Dei, timorem, veramque legis eius cuſtodiam, plus volui, quàm holocauſta exteriùs in honorem meum penitus cōcremata.

7. Ipſi autem ſicut Adam tranſgreſſi ſunt pactū, ibi præuaricati ſunt in me.

7. Ipſi autē inſigni terræ ſolo, pluribuſque meis aucti beneficijs, ſicut Adam paradiſo quampluriniſque donaui, trāſgreſſi eſtis pactum meum vobiſcum: ibi in optima patria præuaricati eſtis in me, ſicut Adam in paradiſo: perſimiles igitur dabitis mihi pœnas captiuitatis & exilij. Deut.28. & 29.

8. Galaad ciuitas operantium idolum, ſupplantata ſanguine:

8. Non ſecus ac temporarijs à me inſignita bonis prior per Aſſyrios punietur Galaad ciuitas, eò quòd ſit fabricatrix & cultrix idoli, inſidiatrixque ad ſanguinem fundendum:

9. Et quaſi fauces virorum latronum, particeps Sacerdotum, in via interficientium pergentes de Sichem: quia ſcelus operati ſunt.

9. Et ſitiens bona ac vitas in anguſtijs viarum fauces habens quaſi virorum latronū, particeps & auxiliatrix impietatis Sacerdotū idoli Bethelis, interficiētiū in itinere Sichimitas de Sichem pergentes Ieruſalem ad colendum me: quia hoc excogitato ſcelere conati ſunt meum impedire cultum.

10. In domo Iſrael vidi horrēdum: ibi fornicationes Ephraim: contaminatus eſt Iſrael.

10. In vniuerſa Iſraelis decem tribuum congregatione vidi rem in horrorem ac ſtuporem omnes rapientem: ibi, vbi tanta erat meorum copia donorum, vidi latè dominantem idolatriam Ieroboæ Regis de tribu Ephraim: & Rex & popu-

lus decem tribuum contaminatus eſt.

11. Sed & Iuda pone meſſem tibi, cùm conuertero captiuitatem populi mei.

11. Sed & tu Iudæ tribus contaminata es, ideo pone meſſem in damnũ malumq́ue tuũ, te demetetur Chaldæus, & in Babylonis horrea col- Hier. 51.
liget: ob Chriſtum tamen ex te naſciturum, per Cyrum & Artaxerxem te poſt ſeptuaginta annos à captiuitate reducam: pone itaque, ô Iuda, meſſem in bonum commodumq́ue tuum, non modò dum obſtinatus es, ſed cùm conuertero captiuitatem tui ipſius ad me per pœnitentiam redeuntis, vt ſis populus reuera meus.

CAP. VII.

1. Cùm ſanare vellem Iſrael, reuelata eſt iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ: quia operati ſunt mẽdacium: & fur ingreſſus eſt ſpolians, latrunculus foris.

1. QVid ni puniam? En cùm ſanando à prioribus idolatrijs Iſraeli operam darem, in publicum prodijt aureorum vitulorum cultus à Ieroboa Rege de tribu Ephraim orto, quem tota imitata eſt Samaria: quia fabricauerunt idolum, receſſeruntq́ue ab officio debito ſtatui ac perſonæ ipſorum: quare intus fures, foris verò latrones, expediti nempe milites hoſtiles, incur- 4. Regum
ſionibus ac ſpolijs omnia perturbant. cap. 24.

2. Et ne fortè dicãt in cordibus ſuis omnem malitiã eorum me recordatum: nũc circumdederunt eos adinuentiones ſuæ, coram facie mea factæ ſunt.

2. Et ne fortè dicãt intra ſe, me præteritam om- 4. Reg. 6.
nem meorum malitiam modò recordari ad iu- Iob 29.
dicandum: ecce nunc circumdederunt eos adinuentiones, cogitationes, & ſtudia eorum, me intuente.

3. In malitia ſua lætificauerunt Regem, & in mendacijs ſuis Principes.

3. Nam in malitia ſua lætificauerũt Ieroboam Regem, ipſius vitulos libenter adorantes ac feſtiuè: lætificauerunt & Principes ac aulicos in mendacijs & adulationibus, cùm eorum impietatem execrari ac exterminare deberent.

4. At

4. Omnes adulterā-tes, quaſi clibanus ſuccenſus à coquēte: quieuit paululū ciuitas à commixtione fermenti, donec fermētaretur totū.

4. At ipſi tanto adulterandi cum vitulis incendio exarſerunt, vt à coquente clibano ſuccenſo perſimiles viderentur, ac fermento, quod paulatim totum fermētat: ſic ciuitas paululum quieuit à corruptione, donec per intimos Ieroboæ tota corrupta eſt, & acclamauit, inquiens:

*Die 1. M.S. Q. N.

*5. *Dies' Regis noſtri, cœperunt Principes furere à vino, extendit manum ſuam cum illuſoribus.*

5. Hic eſt dies feſtus Ieroboæ Regis noſtri, quē nobis ipſe conſtituit, vt in eo lætemur, & aureos vitulos adoremus. Qua populi acclamatione excitati Principes cœperunt inſanire quaſi ebrij à vino: cœpit etiam & Rex ipſe furere cum illuſoribus, Principibus vitioſis, ſuperbis, ac regni totius peſtibus.

*6. Quia applicauerūt quaſi clibanū cor *ſuum, cùm inſidiaretur eis: tota nocte dormiuit coquens eos, manè ipſe ſuccenſus quaſi ignis flammæ.*

6. Quia cùm pro adoratione vitulorum inſidioſè cum populis Rex ageret, vidit illos libentiſſimè applicuiſſe ſibi cor ſuum, quaſi clibanū ſuccendēdum: quare ſine metu vllo quaſi tota nocte quieuit, cùm coqueret eos, vitulorum igne ac ſtudio ac deſiderio incendens, poſtea manifeſtè quaſi manè ipſemet Rex ſuccenſus ignis flammam latè longeque diffundens.

7. Omnes calefacti ſunt quaſi clibanus, & deuorauerūt iudices ſuos: omnes Reges eorum ceciderunt: nō eſt qui clamet in eis ad me.

7. Atque adeò calefacti ſunt omnes quaſi clibanus, & ſicut ignis deuorauerunt iudices ſuos, in ſuam illos pertrahendo ſententiam: omnes Reges decem tribuum in eandē foueam ceciderunt: inter eos non eſt, qui proiectis idolis feruidè clamet ad me.

8. Ephraim in populis ipſe commiſcebatur: Ephraī fact' eſt ſubcineritius panis, qui non reuerſatur.

8. Ephraim ipſe tot mihi donis deuinctus cum populis idolatris commiſcebatur, diſcens ac ſequens illorum idolatrandi ſtudia: Ephraim factus eſt ſicut panis ſubcineritius, qui non reuerſatur.

9. Comederūt alieni

9. Sicut enim, antequam reuerſetur, paulatim

robur eius, & ipſe neſciuit: ſed & cani effuſi ſunt in eo, & ipſe ignorauit.

comeditur ille panis: ſic paulatim Aſſyrij atque Chaldæi comedent & abſumpſerunt robur Ephraim, & ipſe non animaduertit tanti mali cauſam vnam eſſe vitulorum cultum: ſed & captiuitas propè eſt ei, ſicut & mors canis reſperſo capite: nec ſic cauſam agnoſcit.

10. Et humiliabitur ſuperbia Iſrael in facie eius: nec reuerſi ſunt ad Dominum Deum ſuum, & non quæſierunt eum in omnibus his.

10. Et iuxta ſuperbiam ſuam decem tribus aperriſſimè contèrentur: nec ſic reuertentur ad verum Dominum, verè Deum, ſuumque Dominum ac Deum: nec quærent eum, licet propterea in omnibus his ſe humiliari deprehendant; veram tamen cauſam volent ignorare, & ad pœnitentiam non mutabuntur, ſicut nec ſubcinericius panis reuerſatur.

11. Et factus eſt Ephraim quaſi colũba ſeducta, non habens cor: Aegyptum inuocabant, ad Aſſyrios abierunt.

11. Et continget Ephraim, quod accidit columbæ ſeductæ à dominis pullos auferentibus, quos non dolet ablatos, imò libens eorundem dominorum columbariũ reperit; nec ſeipſam cautè ab aucupe obſeruat, vtpote vecors: ſic regnum Iſraelis reuera mente captum libens ad Aegyptios redibit auxilij cauſa, & ab Aſſyrijs nihilominus capietur. 4. Regum cap. 17.

12. Et cùm profecti fuerint, expandam ſuper eos rete meũ: quaſi volucrem cæli detrahã eos: cædam eos ſecundùm auditionẽ cœtus eorum.

12. Et cùm profecti fuerint ad Aegyptios, expandam ſuper eos Aſſyrium quaſi rete meum, & quaſi volucrem cæli detraham eos in Samariam ſitus altitudine ac munitione tanquam in altam munitamque arborem conuolantes: cædam eos fame ac gladio, iuxta execrationes quas audiuit congregatus Iſrael proclamari contra violatores legis meæ. 4. Regum cap. 17. Deut. 27. & 28.

13. Væ eis, quoniam receſſerũt à me: vaſtabuntur, quia præuaricati ſunt in me: & ego redemi eos;

13. Væ eis, quoniam receſſerũt à me: vaſtabuntur, quia præuaricati ſunt in me: & ego redemi eos de Aegyptiaca ſeruitute, & ipſos ſæpe liberaui; & ipſi locuti ſunt contra me mendacia, redemptionem & libertatẽ idolis accepta habẽdo. Exod. 32.

14. Et

& ipſi locuti ſunt contra me mẽdacia.

14. Et non clamauerunt ad me in corde ſuo, ſed vlulabãt in cubilibus ſuis: ſuper triticum & vinum ruminabant, receſſerunt à me.

14. Et non clamauerunt ad me laudandum in Pſal. 77.
corde ſuo, ſed hymnis vlulabãt in cubilibus ſuis
coram idolis: præ vbertate tritici & vini quaſi
belluæ ruminabant, receſſerunt à me bonorum Ezec. 16
omnium largitore.

15. Et ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum: & in me cogitauerunt malitiam.

15. Et ego diuina lege erudiui eos præ cunctis nationibus, & confortaui brachia eorum contra potentiſſimos Reges: & in me cogitauerũt malitiam, & idolis ſeruire, Templique mei cultum abolere.

16. Reuerſi ſunt, vt eſſent abſq; iugo: facti ſunt quaſi arcus doloſus: cadent in gladio Principes eorum, à furore linguæ ſuæ. Iſta ſubſannatio eorum in terra Aegypti.

16. Reuerſi ſunt in priſtinum ſtatum, vt abſq;
iugo & frænis deferrentur per præcipitia: facti
ſunt quaſi arcus doloſus in me retorta linguę ſagitta:
ideo cadent in gladio Principes eorum,
propter furorem linguæ ſuæ, & imperitiam, qua
vitulos aureos Deos appellare ſunt auſi. Talis
fuit ſubſannatio eorũ, dũ eſſent in terra Aegypti. Exod. 32.

CAP VIII.

1. In gutture tuo ſit tuba, quaſi aquila ſuper Domum Domini: pro eo quòd trãſgreſſi ſunt fœdus meũ, & legem meam præuaricati ſunt.

*2. Me * inuocabũt, Deus meus, cognoui-*

*inuocabant ſ. M. S. textus lectio conformis eſt R. Hier. H. & G. *orant omni tẽpore, quoad duco ſuper eos anguſtiam, & dicũt C.

CAP VIII.

1. Clama, ac ſi in gutture tuo eſſet tuba, dicens:
quaſi aquila irruet Nabuchodo- Ezec. 17. Zach. 11.
noſor ſuper Domum Domini & Ieruſalem: pro
eo quòd tranſgreſſi ſunt fœdus meum, & legem
meam præuaricati ſunt, licet poſt idola non abierint
cum Iſraele.

2. Qui in anguſtia me inuocabit, inquiens, Deus meus es tu ab antiquo, te cognouimus, & gra-

 tum

mus te Iſrael. tum tibi nomen Iſraelis retinemus.

3. Proiecit Iſrael bonum, inimicus perſequetur eum.

3. Nec quicquam impetrabit, quia degenerauit Iſrael, & proiecit bonum; & ideo Aſſyrius eum inuadet.

4. Ipſi regnauerunt, & non ex me: Principes extiterunt, & non cognoui: argentum ſuũ & aurum ſuum fecerunt ſibi idola, vt interirent.

4. Ipſi regnauerunt, Regemque ſibi conſtituerunt Saulem, Ieroboam, Sellum, & alios, non quidem me conſulto, aut volẽte, ſed permittente: Principes extiterunt, me non approbante: argentum etiam ſuum, & aurum ſuum, quo ego ipſe ditaui eos, fecerunt idola ſibi: atque ita interibunt.

5. Proiectus eſt vitulus tuus Samaria: iratꝰ eſt furor meus in eos. Vſquequo nõ poterunt emũdari?

5. Proiectus eſt à me vitulus tuus, ô Samaria, proijce ergo & tu: iratus eſt furor meus in eos, qui colunt eum. Quamdiu verſabuntur in ſordibus ſuis, & ad me conuerti negligent.

6. Quia ex Iſrael & ipſe eſt: artifex fecit illum, & non eſt Deus: quoniam in aranearũ telas erit vitulus Samariæ.

6. Certè & ipſe vitulus ex Iſraele habet quidquid eſt, & à ſe nihil: quia artifex fecit illum, atque adeò non eſt Deus: quoniam vt aranearum fila diſſoluuntur in aëre, ita in nihilum redigetur vitulus Samariæ.

7. Quia ventum ſeminabunt, & turbinem metẽt: culmus ſtans non eſt in eo: germen non faciet farinam: quod etſi fecerit, alieni comedent eam.

7. Quia talem colendo Deum, quaſi vento corrupta ſemina inaniaque intra terrã ſeminabunt: prodiet in oculos eorum turbo captiuitatis pro meſſe ſperata ab eis ex tali cultura idoli: fames irruet ac hoſtilis deprædatio contra Iſraelem: nam nec cannam ſeges habebit, nec germen eò perueniet vt moli poſſit, & farinam faciat: quòd ſi aliquid farinæ fecerit, non qui laborarunt, ſed alieni comedent eam.

8. Deuoratus eſt Iſrael, nunc factus eſt in nationibus quaſi vas immundum.

8. Illuſtre nomẽ Iſraelis abſorptum eſt, dum idola cum Gentibus adorat: nunc factus eſt in nationibus quaſi fœtens matula ſpurcitijs plena, idolatriæ Gentium ceremonijs repletus.

9. Quia

9. Quia ipſi aſcẽderunt ad Aſſur, onager ſolitarius ſibi: Ephraim munera dederunt amatoribus.

9. Quia aſcendit Manahem ad Aſſyrium ſibi confœderandum, erit Iſrael tempore belli derelictus ſolus, vt onager: quia vt onager, liberque *Iob 11. & 29.* aſinus ſilueſtris, voluntatẽ ſuam ſectari maluit, quàm legem meam.

10. Sed & cum mercede conduxerint nationes, nunc congregabo eos, & quieſcent pauliſper ab onere Regis & Principum.

10. Rurſum Ephraim Rex Oſee ac nouem aliæ tribus munera dabunt Aegyptijs amatoribus: imò & cum mercede conducẽt nationes ad ſibi auxiliandum: at ego ſtatim congregabo eos intra ſuas vrbes, & quieſcent pauliſper ab onere Regis & Principum, vtpote in captiuitatem tradendorum cum ipſis.

11. Quia multiplicauit Ephraim altaria ad peccãdum: facta ſunt ei aræ in delictum.

11. Eſt autem cauſa horũ malorum, quia multiplicauit Ephraim idola & altaria ad peccandũ, creueruntque aræ atque delicta.

12. Scribam ei multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ ſunt.

12. Et ideo inſcribam & exequar in eum multitudinem maledictorum & pœnarum legis meæ, *Exod. 27. & 28.* quas velut ad ipſum non ſpectãtes computauit.

13. Hoſtias offerent, immolabũt carnes, & comedent, & Dominus non ſuſcipiet eas: nunc recordabitur iniquitatis eorũ, & viſitabit peccata eorum, ipſi in Aegyptum conuertentur.

13. Hoſtias offerent, claudicantes in duas partes *3. Reg. 18.* immolabunt carnes, non vt Deo ſoli placeãt, ſed vt lautè comedant, & ideo Dominus non ſuſcipiet eas: imò iam-iam recordabitur iniquitatis eorũ, & puniet peccata eorũ, ipſi in Aegyptum conuertentur, Samariam vaſtantibus Aſſyrijs.

14. Et oblitus eſt Iſrael factoris ſui, & ædificauit delubra: & Iudas multipli-

14. Etenim oblitus eſt Iſrael factoris ſui, & ædificauit delubra idolis: & Iudas, videns punitionem Iſraelis, non ad me conuerti ſtuduit, ſed ad communiendas multas vrbes ſuas; & ego mittam

cauit vrbes munitus, & mittã ignem in ciuitates eius, & deuorabit ædes illius.

tam ignem in ciuitates Iſraelis, decem ſcilicet tribuum, & deuorabit etiam ignis ædes Iudæ ac Benjamin. Clamare iuſſus ergo clamat Oſeas, & inquit:

CAP. IX.

1. Noli lætari Iſrael noli exultare ſicut populi: quia fornicatus es à Deo tuo, dilexiſti mercedẽ ſuper omnes areas tritici.

1. Noli admittere lætitiam animi, nec exteriùs exultationem, ſicut idolatræ ignorantes Deum, ô Iſrael: quia ſciens & prudens receſſiſti à Deo tuo, quem noſti ſolum eſſe omne bonum, omniſque mali vindicem; dilexiſti mercedem fornicationis, id eſt, idolatriæ, in omnibus areis frumenti aras erigendo, pro ea ſperans ibidem multam tritici copiam.

2. Area & torcular nõ paſcet eos, & vinum mentietur eis.

2. Idcirco maxima puniêris ſterilitate tritici ac vini.

3. Non habitabunt in terra Domini: reuerſus eſt Ephraim in Aegyptum, & in Aſſyriis pollutũ comedit.

3. In captiuitatem & alias regiones pergentes, non habitabitis in terra Domini: reuertêris Ephraim partim in Aegyptũ, fugiens Aſſyrium; partim captiuus apud Aſſyrios cibum lege prohibitum ſeu idolothyta comedes.

4. Non libabũt Domino vinum, & non placebunt ei: ſacrificia eorum quaſi panis lugentium; omnes, qui comedent eum, contaminabuntur: quia panis eorum animæ ipſorum, non intrabit in Domum Domini.

4. Feſtis tuis, quia ea prophanaſti, priuaberis, & *Iob 1.*
ideo non libabis Domino vinum iucundè, quia *Leu. 23. Num. 29.*
non placebit ei: ſacrificia tua erunt immunda,
quaſi panis lugentium mortuum, quem omnes *Ezec. 4.*
qui comedent, erunt immundi: quia panis tuus *Leu. 22.*
tibi ipſi ſit, non intret in Domum Domini.

5. Quid facietis in die ſolemni, in die feſtiuitatis Domini?

5. Quid facietis in die ſolemni, in die feſtiuitatis Domini? Quomodo eam feſtiuè celebrabitis in terra promiſſionis, qui in ea pauciſſimi, ac pauperrimi & abiectiſſimi, reſidui eritis?

6. Ecce

6. Ecce enim profeċti ſunt à vaſtitate: Aegyptus congregabit eos, Memphis ſepeliet eos: deſiderabile argentū eorum vrtica hæreditabit, lappa in tabernaculis eorum.

6. Ecce enim diuites fugient propter vaſtitatem: Aegyptus vt rete cōgregabit eos, abſque redeundi ſpe in patriā: ibi Memphis ſeu Cayrus, Aegypti metropolis, mortuos ſepeliet eos: in terra defoſſum argentum eorum nunquam ab eis effodiendum ſupernaſcens vrtica hæreditabit, & lappa ac ſpinoſæ plantæ incolent tabernacula eorum æquanda ferè ſolo.

*7. Venerunt dies viſitationis, venerunt dies retributionis: ſcitote, Iſrael, ſtultū Prophetā, inſanum virum ſpiritualem, propter multitudinē iniquitatis tuæ, & *multitudo amētiæ.*

*multitudinē M.S.R. Q.N.

7. En procul dubio venient dies huius punitionis ac viſitationis, venient certiſſimè dies huius ſcelerum retributionis: ſcitote, ô Iſraelitæ, fauſta vobis vaticinātem eſſe ſtultum Prophetam, eſſe inſani ſpiritus virum, talia polliceri permiſſum propter multitudinem iniquitatis veſtrę: etenim multa eſt in vobis amentia.

8. Speculator Ephraim cū Deo meo: Propheta laqueus ruinæ factus eſt ſuper omnes vias eius, inſania in domo Dei eius.

8. O Ephraim, Propheta tuus, qui ſpeculator tuus cum Deo meo eſſe debuerat, factus eſt laqueus ruinæ ſuper omnes vias eius, factus eſt inſánia in domo idoli ſui, te ad idola vndique pertrahens.

Iudic.19. 1.Reg.8. 4.Reg.9.

9. Profundè peccauerunt, ſicut in diebus Gabaa: recordabitur iniquitatis eorum, & viſitabit peccata eorum.

9. In profundum peccatorum peruenerūt, ſicut tribus Beniamin adunata in Gabaa ad bellādum pro defendēdo ſcelere violatæ ac mortuæ vxoris Leuitę; propter quod Deus tribum illam ferè totam deleuit: & ſimiliter recordabitur Deus iniquítatis decem tribuum, & puniendo viſitabit peccata eorum. Iudic.19. & 20.

10. Quaſi vuas in deſerto inuéni Iſ-

10. Non ſecus ac Beniamin, dilexi Iſrael, quo ſum oblectatus, vt famem ac ſitim patiens in de-

rael: quaſi prima poma ficulneæ in cacumine eius vidi patres eorum: ipſi autẽ intrauerũt ad Beelphegor,& abalienati ſunt in confuſionem, & facti ſunt abominabiles ſicut ea quæ dilexerunt.

ſerto inueniẽs vuas iucundatur: faui Abraham, Iſaac, Iacob, & alijs patribus eorum vnitis, raris, ſublimibus, gratiſſimiſque ſeruis meis, quos amaui quaſi primas ficus in ficulneæ cacumine deprehenſas: ipſi verò Iſraelitæ ingrati mihi,& à patribus degenerantes, intrauerunt ad colendum Priapum cum filiabus Moab, & abalienati ſunt Num.25. à me, vt idolo turpiſſimo immolarent, & facti ſunt abominabiles ſicut amores eorum, hoc eſt, ſicut ea quæ dilexerunt, vt chamæleon ab obiecto colorem ſortiti.

11. Ephraim quaſi auis auolauit, gloria eorum à partu,& ab vtero, & à cõceptu.

11. Ephraim, actum eſt de eo: nam quia rerum ac prolis gloriam ab idolo Priapo ſperauit, quaſi auis auolabit ab eo gloria generationis, deficiendo in partu, vel in vtero, vel in conceptione.

12. Quòd etſi enutrierint filios ſuos, abſq; liberis eos faciam in hominibus: ſed & væ eis cùm receſſero ab eis.

12. Quòd & ſi aliquos enutrierint filios, eos præmatura morte conſumam, & abſque liberis eſſe 1.Reg.15. parentes faciam inter homines: ſed & captiuitas per manus Aſſyriorum & omne malum manet eos, cùm ego, qui ſum omne bonum, receſſero ab eis, & eos deſeruero.

13. Ephraim (vt vidi) Tyrus erat fundata in pulchritudine: & Ephraim educet ad interfectorem filios ſuos.

13. Ephraim Deo meo ſeruiẽs (vt oculatus ſum teſtis ego Oſeas) erat opum, filiorum, munitionumque copia altera Tyrus fundata in pulchri- Ezec. 17. tudine: at idolis ſeruiens iam Ephraim educet Iſai. 23. filios ſuos in aciem contra Salmanaſarem, qui 4.Regum interficiet eos. cap.17.

14. Da eis Domine. Quid dabis? da eis vuluã ſine liberis,& vbera arẽtia.

14. Da eis Domine. Quid daturum te video? certè vuluam ſterilẽ, ne concipiat; & vbera arentia, vt nati intereant lactis inopia.

15. Omnes nequitiæ eorũ in Galgal, quia ibi exoſos habui eos: propter malitiam

15. Omnes nequitiæ eorum in Galgalis prædominantur, vbi eximium cultum meum (ait Dominus) Priapo dicarunt, atque ita exoſos ibi eos habui: & propter malitiam adinuentionum & operum

adinuentionũ eorũ de domo mea eijciã eos: non addã vt diligã eos; omnes Principes eorũ recedẽtes.

operum eorum de terra ſancta & Iſraelis familia in captiuitatem eijciam eos: nec eos reducam ampliùs; omnes enim Principes eorum recedẽtes à me abierunt.

16. Percuſſus eſt Ephraim, radix eorũ exſiccata eſt, fructum nequaquã facient. Quòd etſi genuerint, interficiã amantiſſima vteri eorum.

16. Percuſſus eſt ſiccitate bonorum operum ac virorum Ephraim vſque ad radicem, quæ eſt veri Dei cultus, ideoque fructum nequaquã facient: Quòd & ſi liberos genuerint, deſideratiſſimos interficiam.

17. Abijciet eos Deus meus, quia nõ audierunt eum: & erunt vagi in nationibus.

17. Abijciet eos Deus meus à ſe, & terra ſua, quia non audierũt eum toties per Prophetas admonentem eos: & diſpergentur per vrbes ac nationes Aſſyriorum.

CAP. X.

1. Vitis frondoſa Iſrael, fructus adæquatus eſt ei: ſecundùm multitudinem fructus ſui multiplicauit altaria, iuxta vbertatem terræ ſuæ exuberauit ſimulachris.

1. DEi dono Iſrael populorum ac opum fœcunditate factus eſt ſicut vitis palmitum copia ſilueſcens, cuius decori fructus correſpondet: ingratiſſimus autem Iſrael ſecundùm multitudinem populorum multiplicauit idolorum altaria, & iuxta opum afflũtiam affluxit idolis. *Pſal. 79.*

2. Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt: ipſe cõfringet ſimulachra eorum, depopulabitur aras eorum.

2. Diuiſum eſt cor eorum in varias idolorum religiones, ideo iam-iam interibunt: quia ipſe Deus omnipotens, immiſſo Salmanaſare, confringet ſimulachra eorum, & depopulabitur opes ex aris eorum. *4. Regum cap. 17.*

3. Quia nunc dicẽt: Non eſt Rex nobis:

3. Secundò eos Rege priuabit in æternum, quia iam-iam obſidebũtur, & dicent: Non habemus

non enim timemus Dominum: & Rex quid faciet nobis?

Regem qui nos ſaluare queat: non enim timuimus nec timemus Dominum: & ideo Rex obſeſſus ac tremens quid proderit nobis?

4. Loquimini verba viſionis inutilis, & ferietis fœdus, & germinabit quaſi amaritudo iudicium ſuper ſulcos agri.

4. Loquimini modò confidenter, ô Iſraelitæ, verba, pſeudoprophetarum ſcilicet viſiones inutiles, vobis fauſta præloquentium, & ferietis fœdus, tributa ſoluente Oſee Rege Salmanaſari, qui vos poſtea captiuabit, & germinabit iudicium ac ſupplicium Domini contra vos ex malitia veſtra germinãs, ſicut amaræ ac noxiæ herbæ copioſiùs pullulant ſuper ſulcos culti agri. Tertia igitur vos vaſſallos pœna hæc manet: quia ſeminaſtis in terra veſtra amaritudinẽ contra Deum, idola in ea colendo; naſcetur amaritudo contra vos, terram amittendo.

5. Vaccas Beth-auē coluerunt habitatores Samariæ: quia luxit ſuper eum populus eius, & æditui eius ſuper eū exultauerunt in gloria eius, quia migrauit ab eo.

5. Quia vaccas Bethelis coluerunt habitatores Samariæ, & vitulus citò capietur ab Aſſyrijs: lugebit ſuper eum populus eius, lugebunt & cuſtodes vituli ſuper eum: quia exultauerunt, dum glorioſè coleretur, quia omnis gloria eius migrabit ab eo. 3. Reg. 12. 4. Regum cap. 17.

6. Siquidem & ipſe in Aſſur delatus eſt, munus Regi vltori: cōfuſio Ephraim capiet, & confundetur Iſrael in voluntate ſua.

6. Siquidem & ipſe vitulus in Aſſur deferetur captiuus in munus Regi præpotenti: tunc pudefiet tribus Ephraim autor talis idoli per Ieroboam ex ea natum, & confundentur decem tribus in tali volito.

7. Tranſire fecit Samaria Regem ſuum quaſi ſpumam ſuper faciem aquæ.

7. Peccata Samarię meruerunt vt Rex ſuus Oſee periret quaſi bulla, quæ ſuper faciẽ aquæ turget, ſed exciſa, ſtatim euaneſcit. 4. Regum cap. 17. 4. Reg. 2.

8. Et

8. Et diſperdentur excelſa idoli peccatum Iſrael: lappa & tribulus aſcēdet ſuper aras eorum: & dicent montibus, Operite nos; & collib⁹, Cadite ſuper nos.

Iſaiæ 2. D.19. Apoc.6. D.16.9 A. 6. Luc.23. D.30. Iudic.10. B. 6.19. F.23.

9. Ex diebus Gabaa peccauit Iſrael, ibi ſteterūt: non comprehēdet eos in Gabaa prœlium ſuper filios iniquitatis.

8. Et tunc diſperdentur templa idolorum, quod eſt peccatum decem tribuum; nec reſtituentur vnquam: imò lappa & tribulus aſcendent, nullo euellēte, ſuper aras eorum: & triennio obſeſſi mortem præoptantes dicent montibus, Operite ac tumulate nos; & dicent collibus, Cadite ſuper nos.

9. Ex diebus Gabaa peccauit Iſrael vindicando Iudic.20. 17.& 18. & 19.& 10.& 2.
adulterium in Leuitam cōmiſſum, non autem quod fuit contra me patratum adorantibus Micha & tribu Dan idolum: quia diu iam Iſrael veteribus peccatis adiunxit idolatriam. Ibi gradum ſtitit Iſrael, approbans idola, ne ambularet in vijs meis: non tamen comprehēdet Iſraelem prœlium, ſicut comprehendit in Gabaa patronos iniquitatis, qui priùs bis vincentes vſi ſunt ſanguinem ſuum.

10. Iuxta deſideriū meum corripiā eos: congregabuntur ſuper eos populi, cùm corripiētur propter duas iniquitates ſuas.

10. Sed iuxta deſiderium meum diu compreſſum corripiam eum: quia congregati ſuper eos irruēt Aſſyriorum populi, cùm à me corripientur decem tribus propter duplicem iniquitatem ſuam; ſcienter enim me dereliquit, & ad idola conuerſus eſt Iſrael: ad quod facinus gradum fecit in Gabaa, proijciens me, ne regnarem ſuper eum, Regemque petēdo Saulem; ac poſtea perfecit illud, Ieroboam ſibi præficiendo in Regem de tribu Ephraim. 1. Reg.8. 3.Reg.12. & 13.

11. Ephraim vitula docta diligere trituram, & ego trāſiui ſuper pulchritudinem colli eius: aſcēdā ſuper Ephraim, arabit Iudas, cōfringet ſibi ſulcos Iacob.

11. Quæ tribus vitulis pro dijs erectis docta eſt diligere ac ſeruare ſibi regnum, cęteras ſubijciens, quaſi qui exercet trituram, pinguiſque effecta abegit à pulchro ſuo collo iugum cultūq; meum: at ego domabo & iugo meo ſupponam Ephraim, & tribus Iudæ regnando arabit, cui obediendo ſulcos & glebas confringent cæteræ tribus Iacob.

Iere. 4. A. 3. ★ in iuſtitiam 2. M. S. ★ in veritate iuſtitiã 37. M. S. Q. N.

12. Seminate vobis ★in iuſtitia', & metite in ore miſericordiæ, innouate vobis nouale: tempus autem requirendi Dominum, cùm venerit qui docebit vos iuſtitiam.

12. Seminate igitur in bonum veſtrum, quæ ad iuſtitiam & ſanctitatem pullulandam vim habent, & procul dubio metetis fructus miſericordiæ a pedir de boca; innouate vobis nouale, nunc primùm pœnitentiæ aratro proſcindẽdo cor: nec vos prætereat vnica temporis opportunitas requirendi Dominum, quæ vobis offeretur, cùm Chriſtus venerit, qui docebit vos iuſtitiam & ſanctitatem. Matth. 5. Ioel. 2. Iſai. 30.

13. Araſtis impietatem, iniquitatem meſſuiſtis, comediſtis frugem mendacij: quia confiſus es in vijs tuis, ★in multitudine fortium tuorum.

★ & M. S. Q. R.

13. Terra, in qua hactenus araſtis & laboraſtis, fuit impietas & idolatria: & ita fructus, quem meſſuiſtis, fuit iniquitas, & multiplicatio vitiorum: & nullum fructum reportaſtis, niſi frugem mendacem, quæ non reddidit quem promittebat fructum: quia confiſus es, ô Iſrael, in idolis tuis, & in multitudine fortium tuorum, & quidem fruſtra.

14. Conſurget tumultus in populo tuo: & omnes munitiones tuæ vaſtabuntur, ſicut vaſtatus eſt Salmana à domo eius qui vindicauit Baal in die prœlij, matre ſuper filios alliſa.

Iudic. 8. C. 11.

14. Nam conſurget ſeditio & belli tumultus in populo tuo: & omnes munitiones tuæ vaſtabuntur ab Aſſyrijs, iuxta vaſtitatem, qua vaſtatus eſt Salmana quieſcens, & nihil aduerſi ſuſpicans, Iudic. 8. C. 11. remanens in die prœlij: Madian ſecutus vaſtatus autem fuit quaſi ex inſidijs irruente in eum Iudic. 7. & 8. Gedeone, qui inſidians Deum fortem Baal iudicauit & deſtruxit, ac vindicauit Dei veri ac fortis iniuriam de Baal pro Deo habito. Hic Gedeon propter domum & familiam ſuam, propter filios ſcilicet matris ſuæ præ dolore alliſæ, fratreſque ſuos in Thabor occiſos à Salmana, Salmanam occidit. Senſus Hieron. omnia concordãt exemplaria.

15. Sic fecit vobis Bethel, à facie malitiæ nequitiarum veſtrarum.

15. Eandem vaſtitatem certiſſimè vobis pariet idolatria in Bethel exercita ſumma cum lætitia ac ſecuritate, propter iniquiſſimam malitiam veſtram.

CAP.

CAP. XI.

1. Sicut manè tranſit, pertranſijt Rex Iſrael. Quia puer Iſrael, & dilexi eum: & ex Aegypto vocaui filium meum.

CAP. XI.

1. SIcut diluculum celerrimè tranſit, ita pertranſibit certiſſimè ac in æternum Rex
Iſraelis, & Iſrael Rege priuabitur in ſæcula, propter ingratitudinem ſuam. Ecce enim dilectione mea præuéni eum, dum puer eſſet, nec quic- Rom. 9.
quam boni egiſſet, dimiſique Eſau: & deinde Malac. 1.
ex Aegypto ſeruitute oppreſſum vocaui & ad- Exod. 4.
duxi Iſraelem primogenitum filium meum, ty-
pum veri Filij mei ab Aegypto per Angelum Matt. 2.
euocandi.

2. Vocauerunt eos, ſic abierunt à facie eorum: Baalim immolabant, & ſimulachris ſacrificabāt.

2. Sicut Iſraelitas vocauerunt in terram fluen- Exod. 32.
tem lac & mel Moyſes & Aaron, ſic eis terga
verterunt: ſiquidem in deſerto Baalim immola- Num. 25.
bant, & ſimulachris Moab ſacrificabant.

3. Et ego quaſi nutritius Ephraim portabā eos in brachijs meis: & neſcierunt quòd curarem eos.

3. Et ego velut nutritius Iſraelem nunc mollibus greſſibus ignis ac nubis colūna duce ambulare docebam, nunc accipiebā in brachijs meis: & noluerunt agnoſcere quòd ab idolatria curandis eis operam darem brachijs & fortitudine mea, multis miraculis in eremo patratis.

4. In funiculis Adā traham eos, in vinculis charitatis: & ero eis quaſi exaltans iugum ſuper maxillas eorum: & declinaui ad eum, vt veſceretur.

4. Beneficiorum copia, quibus homo ad redamandum compellitur, ac quaſi funiculis trahitur, eos traham, hoc eſt, in vinculis charitatis, lege mea amorem meum illis quaſi filijs præſcribens: & ero eis, auferendo Gentium iugum, ciboſque largè præbendo, ſicut bonus agricola, qui iugum à bobus eleuat cum capiſtro ſuper boum maxillas pendente à iugo, ne arando comedant: & adeò humanè me demittam erga Iſraelem, vt eſcam dem eis manu mea, & memetipſo veſcantur.

5. Non reuertetur in terram Aegypti:

5. Non cupiet reuerti in terram Aegypti quaſi pinguiorem: & tamen ob ingratitudinē & idolatriam

& Aſſur ipſe Rex eius: quoniam noluerunt conuerti.

latriam Aſſyrius Salmanaſar Rex erit Iſraelis, in regnúmque ſuum transferet: quoniam noluerunt vocati ad me conuerti. 4.Reg.15. 17.& 16.

6. Cœpit gladius in ciuitatibus eius, & conſumet electos eius, & comedet capita eorum.

6. Paulatim quaſi ex infirmitate conualeſcens incipiet graſſari hoſtilis gladius in ciuitatibus eius, & conſumet neruos, & brachia roburque exercitus, Principes ſcilicet eius; & comedet capita & conſiliarios eorum.

7. Et populus meus pendebit ad reditũ meũ: iugũ autẽ imponetur eis ſimul, quod nõ auferetur.

7. Et plebs miſerabilis, quæ nunc conuerti negligit, tunc meam ad opitulandum præſentiam præſtolabitur: iugum autem eis grauiſſimum ab Aſſyrijs imponetur, ſimul cum primatibus eorum, quod nunquam à ſe poterunt excutere.

8. Quomodo dabo te Ephraim, protegam te Iſrael? quomodo Gen. 19. E.24. *dabo te ſicut Adama, ponam te vt Seboim? Cõuerſum eſt in me cor meum, pariter conturbata eſt pœnitudo mea.*

8. Quónam affectu te proſequar, ô Ephraim? Miſericordiæne, protegendo ac defendendo te, ô Iſrael? an potiùs iuſtitiæ, ponendo te ſicut Adama & Seboim vrbes ſectatrices Sodomæ ac Gomorrhæ in culpa & in pœna? Conuerſum eſt in me cor meum parentis affectu, paritérq; conturbauit viſcera mea pœnitudo mea. Gen. 19. E.24.

9. Non faciam furorem iræ meæ: non conuertar vt diſperdam Ephraim: quoniam Deus ego, & non homo: in medio tui ſanctus, & non ingrediar ciuitatẽ.

9. Atque adeò non faciam furorem iræ meæ: id eſt, non conuertar, vt penitus diſperdam Ephraim: quoniam Deus ego ſum, ad emendandum puniens; & non homo, ad perdendum percutiens; vtpote victus ira potiùs quàm bonitate, qui tantùm homo eſt, punire conſueuit: in medio tui clarificabitur ſanctitas mea, & benignitas, non tamen ingrediar ciuitatem tuo ſubditam dominio.

10. Poſt Dominum ambulabunt, quaſi leo rugiet: quia ipſe rugiet, & formida-

10. Nam in orbe diſperſi poſt Chriſtum Dominum conuerſi poſteri veſtri ambulabunt, illo per Euangelij ſonitum vbique quaſi leone rugiente, peccatoreſque terrente, ſectiſque ſilentium

tium

bunt filÿ maris.

tium quaſi belluis imponente, ac cum authoritate docente: quia ipſemet Dominus factus homo de tribu Iuda vt leo rugiet in Iuda a prior, & expaueſcent piſcatores in orbis Apoſtolos seligendi.

11. Et auolabunt quaſi auis ex Aegypto, & quaſi columba de terra Aſſyriorum: & collocabo eos in domib⁹ ſuis, dicit Dominus.

11. Et his vbique prædicantibus, admirantes auolabunt celeriter ac citò Iſraelitæ ex Aegypto, quaſi territa ac fugiens auis, & de terra Aſſyriorum confugient ad Eccleſiam, quaſi columba: & collocabo eos iucundè in peculiaribus Eccleſijs per orbem tanquam in domibus ſuis. Dominus eſt, qui talia dicit.

12. Circumdedit me in negatione' Ephraim, & in dolo domus Iſrael: Iudas autem teſtis deſcendit cum Deo, & cum ſanctis *fidelis'.*

* negotiatione o.

* fidelibus M. S. R. Q. N.

12. Nec mirum quòd in patriam nunquam reducam decem tribus, ſicut reducā Iudam; quia grauiùs & obſtinatiùs peccarunt decem tribus: nam Regia Ephraim circundedit me, negando mihi cultum, idoliſque dicando, & cæteræ tribus nouem Iſraelis doloſè me circundederūt, tranſitum ad Templum meum inſidioſè impediendo: tribus autem Iudæ cum Deo quaſi inferiores partes tenente deſcendit, fide & opere ſoli Deo debitum cultum eſſe teſtificans, fidelitatemque ſeruauit cum Sanctis, Angelis, Patriarchis, Prophetis, atque Leuitis, licet plures pluries peccauerint.

2. Paral. 13. 29 30.

CAP. XII.

1. Ephraim paſcit vētum, & ſequitur æſtum: tota die mēdacium & vaſtitatē multiplicat: & fœdus cum Aſſyrÿs inÿt, & oleum in Aegyptum ferebat.

1. EPhraim inutilibus ſtudet, vt paſcere aut paſci vento cupiens; imò ſequitur ventum vrentem, atque adeò valde noxium, loco pœnitentiæ: ſemper idola, & nil profutura, & ita vaſtitatem ſibi multiplicat: etenim cum Aſſyrijs fœdus inibit, & oleum & vnguentū in manus ferebat Aegyptijs, ab eis fruſtra ſecuritatem & opem ſperans.

2. Iudiciũ ergo Domini cum Iuda, & viſitatio ſuper Iacob: iuxta vias eius & iuxta adinuẽtiones eius reddet ei.

2. Pendet ergo lis Domino cum tribu Iuda, & ſentẽtiæ exequutio inſtat ſuper alias decem tribus Iacob, quibus iuxta malitiam eorum reddet: quia degenerarunt à Iacobo patre ipſarum, in quo tot à Domino amoris inſignia receperãt, & virtutis exempla.

Gen.25. D.25. Gen.32. V.26.

3. In vtero ſupplãtauit fratrem ſuum: & in fortitudine ſua directus eſt cum Angelo.

3. Primùm, quia Iacob prędilectus à Deo in vtero Rebeccæ matris planta pedis tenuit fratrem ſuum Eſau, præcepturus primogenita cum benedictione: & iterum in fortitudine ſua proſpere ſucceſſit ei luctanti cum Angelo Dei perſonam agente.

4. Et inualuit ad Angelum, & cõfortatus eſt: fleuit, & rogauit eũ: in Bethel inuenit eum, & ibi locutus eſt nobiſcum.

4. Et non ex infirmitate claudicauit, imò valens fuit & fortis ad ſuſtinendam Angeli luctam, & confortatus eſt illius benedictione, ne timeret Eſau: quam fletu & oratione impetrauit ab eo Angelo: fleuit, præuidens ſemen ſuum nequam D.Iſidor.
luctaturum ac præualiturum cõtra Deum miſ- Conc.Sirmienſe,
ſum à Patre boni omnis Angelum ac nuncium Can. 14.
in Caluario: & rogauit Chriſtum, vt benediceret nihilominus ſibi, eligendo adhuc de poſteris ſuis matrem, Apoſtolos, alioſque ſeruos ſibi
gratos, tunc & in fine ſæculi. Rurſum Iacob ex Gen.32.
Sichem fugiens impetum Chananæorum inuenit ſibi auxiliantem Dominum in Bethele, cui aram conſtruxit, & de ipſo tantùm pro Deo colendo concionem habuit ad nos cum tota familia ſua.

5. Et Domin' Deus exercituum, Dominus memoriale eius.

*Dominum M. S.C.

5. Et nullum alium Dominum meminit, niſi Dominum Deum, cæleſtium exercituum Dominum. Opere igitur & verbo Iacob hæc te docuit, ô poſteritas eius, quæ ſequuntur.

verùm R. Hier. H. & G. non addunt.

*6. Et tu ad * Deum tuum conuertêris: miſericordiam &*

6. Et tu ad Deum conuertêris tuum, nullum alium adorando Deum: miſericordiam cum proximis & iudicij æquitatem tecum obſerua, ſicque

iudicium cuſtodi, & ſpera in Deo tuo ſemper.

ſicque viuendo ſpera in Deo tuo ſemper abſque vllo metu.

7. Chanaã in manu eius ſtatera doloſa, calumniam dilexit.

7. Chananæus Sichimita doloſus dolo appẽſus Gen.34.
eſt in ſtatera circũciſionis in manu & poteſtate filiorum Iacob, vterq;, Sichem nempe & ſemen Iacob, calumniam dilexit.

8. Et dixit Ephraim: Verumtamẽ diues effectus ſum, inueni idolum mihi: omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem, quam peccaui.

8. Et dixit Ephraim Sichimitarum ſpolijs opimus: Veruntamen diues effectus ſum, inueni concupitas diuitias: & quidem iuſtè; in vltionem enim ſtupri omnes labores mei aſſumpti nihil iniquitatis, quam commiſerim, continent.

9. Et ego Dominus Deus tuus ex terra Aegypti, adhuc ſedere te faciã in tabernaculis, ſicut in diebus feſtiuitatis.

9. Et ego ab antiquo, & procul, & mirificè, vtpote ex terra Aegypti Protector, & Dominus, & Deus tuus protexi te cõtra Chananæos & Phe- Gen. 35.
rezæos, immiſſo in eos terrore tunc, & adhuc (ſi Num.5.
ad me conuerti volueris) quieſcere ac ſedere te faciam in tabernaculis, exultãdo ſicut in diebus feſtiuitatis, præſertim Tabernaculorum.

10. Et locutus ſum ſuper Prophetas, & ego viſionem multiplicaui, & in manu Prophetarum aſſimilatus ſum.

10. Et bonum tuum & pœnitentiam loquutus ſum ad Prophetas, idque pluries: nam ego ipſe Leuit.23.
ſumma bonitas & veritas propheticam reuela- Deut.16.
tionem multiplicaui, & in operibus, figuris, & ſimilitudinibus Prophetarum meipſum oſtendi.

Delent 12. M.S. Hier. H. * ergo 25. M.S. R. Hier. Q. N.

*11. Si--in Galaad idolum, * tamẽ fruſtra erant in Galgal bobus immolantes: nam & altaria eorum quaſi acerui ſuper ſulcos agri.*

11. Si in vrbe Galaad in nihil ab Aſſyrijs reda- 4.Reg.15.
ctum non ſtabit idolum, fruſtra etiam in vrbe Galgal immolabant bobus & vaccis, ſperando ſic ab Aſſyria captiuitate liberari: nam & boum altaria erunt ſicut lapidum acerui ſuper ſulcos agri.

Gen.28. A.1.

12. Fugit Iacob in regionem Syriæ, &

12. In me tantùm ſpes omnis eſt figenda, qui auxi fugientem in Meſopotamiam Syriæ à facie

 Eſau

ſeruiuit Iſrael in vxorem, & in vxorem ⋆ *ſeruiuit.*

⋆ ſeruauit 9. M. S. R. Hier. H. G. ⋆ cuſtodiuit oues C.

Eſau Iacobum adeò pauperem, vt ſeruierit pro ducenda vxore tot annis, ſeptem priùs, ac mox alijs ſeptem, ſeruando & cuſtodiēdo pecora Labani: ne Chananæam haberet vxorem, vt parentibus obediret, & certiùs cultum meum in ſemine ſuo ſtatueret. Gen. 28. 29. & 25.

13. In Propheta autem eduxit Dominus Iſrael de Aegypto: & in Propheta ſeruatus eſt.

13. Quare ipſum vehementer opibus ac poſteritate multiplicaui, tota timente Aegypto: vnde per Moyſem Prophetam eduxi ego Dominus Iſraelem, totque miraculis ſeruaui à Pharaone in mari rubro, & ab Amalecho in via, & à fame in deſerto mittens Man, & à ſiti, conuertens rupem in fontes aquarum, totque ſubactis Regibus ac populis terram eis promiſſam diuidens, in eaque ab hoſtibus hucuſque cuſtodiens.

14. Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis, & ſanguis eius ſuper eum veniet, & opprobrium eius reſtituet ei Dominus ſuus.

14. At Regia tribus Ephraim ingratiſſima mihi, & degenerans à Iacobo patre ſuo, ad iracundiam me prouocauit per idola ſua, amaritudines animi atque dolores excitans mihi: ſibi igitur, & non mihi, imputet imminentem captiuitatem: ſanguis, hoc eſt, pœna eius ſuper eum veniet, & ſupplicium debitum opprobrio, quo Dominum affecit peccans, redire faciet in caput eius Dominus ſuus, ex iuſtitiaque reſtituet. 4. Reg. 17.

CAP. XIII.

1. Loquente Ephraim, horror inuaſit Iſrael: & deliquit in Baal, & mortuus eſt.

CAP. XIII.

1. EN quantum fuerit in Dominum ſuum opprobrium, quantaque ingratitudo: loquentibus Ieroboa & primoribus Ephratæis populo verba pro vitulis eleuandis, tremor inuaſit populū Iſraelis, vt contrà ne hiſcerent quidem: & ita deliquerunt in Baalis cultu, & vſque ad mortem in eo perſeuerarunt abſque pœnitētia.

2. Et nunc addiderunt ad peccandum:

2. Et nunc vſque multiplicarūt idola ad peccandum contra Dominum: fecerūtque ſibi conflatile de

feceruntq́; ſibi conflatile de argēto ſuo quaſi ſimilitudinem idolorum: factura artificum totum eſt. His ipſi dicunt: Immolate homines, vitulos adorantes.

tile de argento ſuo iuxta ſimilitudinem idolorum, quam mente conceperant: quod quidem totum nihil aliud eſt, quàm factura artificum, & opus manuum hominum. His ipſi diuinos tribuunt honores, dicentes ad inuicem: Adorando & deoſculando vitulos, immolate eis filios & filias. *Homines in accuſatiuo 70. Pſ.105.*

3. Idcirco erũt quaſi nubes matutina, & ſicut ros matutinus præteriēs, ſicut puluis turbine raptus ex area, & ſicut fumus de fumario.

3. Idcirco Rex & regnum decem tribuum peribunt, vt nubes matutina, & ros matutinus, quæ ſole veniente ſiccantur: rapientur ab Aſſyrio, ſicut rapitur à turbine areæ puluis: & diſparebũt, ſicut diſparet fumus de fumario procedens.

Iſai.43. B.10. *4. Ego autem Dominus Deus tuus ex terra Aegypti: & Deum abſq; me neſcies, & Saluator nõ eſt præter me.*

4. Quid ni? Iniuriam in Deum audiſtis, audite nunc & ingratitudinem. Ego Dominus Deus tuus, tot portentis declaratus pro te, ô Iſrael, ſum ex terra Aegypti, legemque tibi dedi aientem: Deum præter me neſcies vllum, & Saluator non eſt præter me.

5. Ego cognoui te in deſerto, in terra ſolitudinis.

5. Ego familiariter benefeci tibi in deſerto, in terra, inquam, ſolitudinis, vbi nihil erat ſolatij aut auxilij.

6. Iuxta paſcua ſua adimpleti ſunt, & ſaturati ſunt: * & M. S.H.C.G. ** eleuauerunt cor ſuum, & obliti ſunt mei.*

6. Secundùm paſcuorum copiã adimpleti ſunt, & ſaturati ſunt nimis: atque ita eleuauerunt cor ſuum in ſuperbiam, & ſic obliti ſunt mei, qui eis vbertatem præſtabam. *Deut.32.*

7. Et ego ero eis quaſi leæna, ſicut pardus in via Aſſyriorum.

7. Et ideo ego me geram cum eis ſicut leæna, & ſicut pardus velox, frequens, ac dirus, inuadens pergentes ex Iſrael in Aſſyriam, in vaſta ſolitudine.

8. Occurram eis quaſi vrſa raptis catu-

8. Occurram eis quaſi vrſa, cui catulos rapuerunt, quæ tunc ſæuiſſima eſt animalium: & di- *3.Reg.17. Prou.17.*

lis, & dirumpam interiora iecoris eorũ, & conſumã eos ibi quaſi leo, beſtia agri ſcindet eos.

rumpam viſcera interiora eorũ, cor & iecur, vbi præcipuè ſedes eſt voluptatis, & vnde viriũ pendet reſtauratio per ſanguinis reparationem: & conſumam eos ibi in Aſſyria quaſi leo, & cæteræ omnes beſtiæ lacerabũt eos fame ac labore pereuntes, ſibique proiectos.

9. Perditio tua Iſrael: tantũmodo in me auxilium tuum.

9. Perditio & captiuitas, ô Iſrael, tua eſt, & à te orta, tibique ſoli imputanda: neque eſt qui te ſeruare poſſit ab ea præter auxilium gratiámque meam, quam vt ſuſcipias offero, vtque mecum coopereris in auxiliũ bonúmq; tuum minis ago.

*10. Vbi eſt Rex tuus? maximè nũc ſaluet te in omnibus vrbibus tuis: & iudices tui, de quibus dixiſti, Da mihi *Reges & Principes.*

1. Regum 8. A. 5. * Regẽ M.S.R. H.C.G.

10. Vbi eſt Rex tuus? maximè nunc ſaluet te ab Aſſyrijs in omnibus vrbibus tuis munitum & obſidendum; & ſaluent te iudices tui, de quibus dixiſti, me proijciens ne regnarem ſuper te: Da mihi Reges, vt pugnent in acie pro me; & Principes, qui me in vrbe iudicent. 1. Reg. 8. A. 5.

11. Dabo tibi Regem in furore meo, & auferam in indignatione mea.

11. Et ego tunc dixi: Dabo tibi Saulem Regem in furore meo, & auferam in indignatione mea, & regno te priuabo, captiuantibus te Aſſyrijs.

12. Colligata eſt iniquitas Ephraim, abſconditum peccatũ eius.

12. Colligata quaſi pecunia in ſacculo vt ſeruetur, eſt iniquitas Ephraim, & abſconditum eſt peccatum eius in mente mea, vt pœnas luat.

13. Dolores parturientis venient ei: ipſe filius nõ ſapiẽs; nunc enim non ſtabit incontritione filiorum.

13. Ideoq; grauiſſimæ captiuitatis dolores quaſi parturientis venient ei: quia ipſe eſt filius non ſapiens, nec prouidens futura; cadet in captiuitatem, ſicut in nixum & parturitionem filiorum contrita ac confracta vulua dolens. Deut. 32.

14. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero

14. Adeò autem ſunt mihi curæ ac cordi filij ſapientes ac pij, quòd de poteſtate inferni ac mortis liberabo eos quoad animã, & de morte corporis

1.Cor. 15.G.54. Heb.2.D. 14. *mors tua, ô mors; morſus tuus ero, inferne: cõſolatio abſcondita eſt ab oculis meis.*

poris redimam eos ipſe redẽptor effectus morte mea: ſic enim cauſam & victoriam tuam in genus humanum abſorbebo, ô mors, & ero mors tua; ſanctoſque meos quaſi ſanam putridi pomi partem educendo, ô inferne, te mordendo ero morſus tuus; quod conſolatio abſcondita eſt ab oculis meis, donec id perficiam: morſus ero tuus, ô inferne, te vt hamũ in paſſione mordente vitam meam, vbi conſolationem nullam inueniam. Iob 40.

15. Quia ipſe inter fratres diuidet: & adducet vrentem ventum Dominus de deſerto aſcẽdentem: & ſiccabit venas eius, & deſolabit fontem eius, & ipſe diripiet theſaurum omnis vaſis deſiderabilis. Ezech.19 D.12.

15. Quæ quidem ſic omnino fient, quia ipſe Dominus fructificabit inter electos gloriæ ac gratiæ fructum per paſſionem ſuam maturum diuidendo inter fratres: ad hoc enim adducet ſeipſum quaſi Auſtrum vrentemque ventum præ nimio charitatis ardore aſcendẽdo de Bethlehẽ virgineo deſerto, & ſiccabit amore ſuo venas inferni, quæ ſunt peccata; & deſolabit mortem, quæ eſt fons, è quo animas haurit infernus: & ipſe Dominus fortiſſimus diripiet omnia vaſa Luc.11. deſiderabilia, quæ in theſauris ac receptaculis ſuis ſeruabit infernus, electas nempe animas è limbo educet.

CAP. XIIII.

1. Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitauit Deum ſuum: in gladio pereant, paruuli eorum elidantur, & fœtæ eius diſcindãtur.

1. PEribit (vt prophetiç ſpiritu cerno) & pereat (vt iuſtitiæ honoriſque Dei zelo ad cæterorum correctionem opto) Samaria, quoniam ad iram, quæ animi amaritudinem habere ſolet, concitauit talem ac tantum Deum ſuum: in gladio vincentium Aſſyriorum peribunt & pereant paruuli eorum, & ad ſaxa partim eliden- 4.Reg.17. tur & elidantur, & in vtero geſtantes diſcindentur & diſcindantur.

2. Conuertere Iſrael

2. Conuertere nunc, ô Iſrael, ad Dominũ Deum tuum,

ad Dominum Deum tuum: quoniam corruiſti in iniquitate tua.

tuum, vt tot mala euites, vel ſaltem tunc in eis conſtitutus, agnoſcendo quoniam corruiſti ſub Salmanaſare ob iniquitatem tuam.

3. Tollite vobiſcum verba, & conuertimini ad Dominum: & dicite ei, Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum: & reddemus vitulos labiorũ noſtrorum.

3. Non nimis difficilia Deus exigit à vobis peccatoribus, ſed tãtùm hæc: tollite vobiſcum verba verè animi veſtri conceptas preces vitiorumque confeſſiones explicantia, & quâ abieratis, reuertimini ad Dominum, & cordata voce dicite ei, Omnem aufer à nobis iniquitatẽ, (ſolus enim potes) & ſummè eam omnem execramur; ea que per gratiam tuam ablata, accipe bonum gratumque opus, cui poſthac ſolicitè operam dabimus, & pro ſatisfactione præcedentium criminum reddemus labijs noſtris ſacrificia laudis, & Euchariſtiæ & gratiarum actionis hoſtiam, & vitulos, quos voce tibi vouimus.

4. Aſſur non ſaluabit nos, ſuper equum nõ aſcendemus: nec dicemus vltrà, Dij noſtri opera manuum noſtrarũ: quia eius, qui in te eſt, miſereberis pupilli.

4. Nequaquam vltrà in auxilio Aſſyriorũ ſpem ſalutis habebimus, nec in equorum aſcenſoribus noſtris & Aegyptijs confidentiam reponemus, nec idola colemus vltrà, dicentes, Dij noſtri, agnoſcendo ea eſſe opera manuum noſtrarum, nihilque præterea diuinitatis habere: quia miſereberis eius pupilli, qui in te ſolum confidit, ac eſſe cupit apud te, quo patre per peccatum ſuum ſe deflet orbatum. Iſai.32. Pſal.75. Deut.17.

5. Sanabo contritiones eorum, diligam eos ſpontaneè: quia auerſus eſt furor meus ab eis.

5. Tunc ego ipſe & per Euangelij mei miniſtros ſanabo confractiones vulnerum ex peccatorum auerſione in animabus eorum cauſatas, diligam eos vltro & liberaliſſimè: quia per benignitatem, bonitatem, paſſionemque meam auerſus erit furor meus ab eis.

* Iſraeli R.G.H.C.

*& Iſrael germinabit MS. Q.

*6. Ero quaſi ros * Iſrael, germinabit ſicut lilium, & erum-*

6. Præualenti mecum contra diabolum Eccleſiæ ero quaſi ros vellus, hoc eſt, Iudæam priùs, mox Gentilitatis aream irrorãs Euangelici eloquij

pet radix eius vt Libani.

quij mei rore, ipſam refrigerans, augens, & perficiens, ſicut ros frumenta Iſraëli refrigerat, auget, & ad fructum vſque perducit: atque hoc gratiæ meæ rore infuſa Eccleſia germinabit corde erga ſublimia verſo, fœcunditate ac pulchritudine perſimilis lilio radium in figuram cordis ſurſum verſus ac plurimos pulcherrimoſq; bulbos emittenti: & erũpet radix eius, vt altiſſimarum Libani montis arborum radix, quæ quantò in altiorem erumpit verticem, tantò profundiùs terram findit & intrat, ne ventorum vi corruat arbor: vtque inciſa & percuſſa arboris thuriferæ radix ſuauiùs olet, ſic Eccleſia martyrijs mihi gratiora reddet thura. *Libanus .i. thus Græcè & Hebraicè.*

7. Ibunt rami eius, & erit quaſi oliua gloria eius, & odor eius vt Libani.

7. Creſcent & ibunt in mundum vniuerſum rami & prædicatores eius: & operibus miſericordiæ, ceu pinguis oliua, claritatem & gloriam conſequetur; odoremq; diuinitatis Chriſti verbis ac factis quaſi thus redolebit, & quaſi odoriferæ Libani cedri. *Matt.25. 2.Cor.2.*

8. Conuertentur ſedentes in vmbra eius: viuent tritico, & germinabũt quaſi vinea: memoriale eius ſicut vinum Libani.

8. Conuertentur ac firmiter ac quietè ſedebunt in vmbra ac protectione Chriſti: viuent in æternum Euchariſtiæ tritico, & latè extendent propagines ſuas, vberrimumque ferent fructum, vt palmites in optima vite optimo germinant hauſto ſucco: memoriale, quò Chriſti memoriã aſſiduè ſeruabit Eccleſia, erit conſecrati vini ſacrificium, quod vinum erit celeberrimum, ſicut eſt Libani mõtis vinum; cum thure enim & oratione offeretur in ſanctuario. *Cant.2. Chald. Ioan. 6. Zach. 9. Ioan.15.*

9. Ephraim quid mihi vltrà idola? Ego exaudiã, & dirigam eum ego vt abietem virẽtem: ex me fru-

9. Tunc qui conuertẽtur è decem tribubus, omneſque tribus deinceps, & Ephraim tribus ipſa, quæ priùs ea tanto tempore fouerat, abijciendo illa dicet, Quid mihi vltrà idola? & ego annuam votis ad me clamantium, & dirigam eos gratia

ctus tuus inuentus eſt.

mea ac contemplationis celſitudine, vitæque rectitudine, vt abietem virẽtem, excelſam, & rectam: ex me homine nato ac paſſo fructus veſter inuenietur in vobis meritorius æternæ vitæ. Plin. lib. 16. c. 10.

10. *Quis ſapiens, & intelliget iſta? intelligens, & ſciet hæc? quia rectæ viæ Domini, & iuſti ambulabunt in eis; præuaricatores verò corruent in eis.*

10. Quis erit ita ſapiens, vt hæc, quæ dico, intelligat & credat? quis erit ita intelligens ac credens, qui ſciat hæc opere complere? Pauciſſimi quidem futuri ſunt huiuſmodi ſapientes collatione inſipientium: nec tamen Domini culpa erit: quia rectæ viæ Domini, & boni ac æqui amatores & iuſti ambulabunt in eis; præuaricatores verò ex eis ſibi corruendi anſam arripient, legis ſcriptæ aut naturalis iuſtitiam ſeruantes ambulabunt in vijs venientis Chriſti, rectas eas eſſe intelligentes, & in his ipſis rectis vijs ſcandalizabitur & corruet alterutrius legis præuaricator.

PROPHETIA IOEL.

CAPVT PRIMVM.

1. *Verbum Domini quod factũ eſt ad Ioel filiũ Phatuel.*

1. Verbum & oraculum hoc fecit Dominus Ioeli filio Phatuelis.

2. *Audite hoc ſenes, & auribus percipite omnes habitatores terræ, ſi factum eſt iſtud in diebus veſtris, aut in diebus patrum veſtrorum?*

2. Mirum nouumque nunquam viſum aut auditum eſt iſtud, quod mihi Dominus reuelat: audite hoc cordis auribus, ô cordati ſenes, & vel corporis auribus percipite vos omnes terræ dediti.

3. *Super hoc filijs veſtris narrate, & filij*

3. Sitque memoriale perpetuum: narrate hoc filijs veſtris, & illi filijs ſuis, & filij eorum generationi

veſtri filÿs ſuis, & filÿ eorum generationi alteræ.

rationi alteri: veſtra res agitur hoc vaticinio, ô duæ tribus, licet aliquando ad omnes duodecim pertineat: non igitur à veſtra poſterorumque veſtrorum aſſidua decidat recordatione.

4. Reſiduũ erucæ comêdit locuſta, & reſiduum locuſtæ comêdit bruchꝰ, & reſiduum bruchi comêdit rubigo.

4. Talem ac tantam in vobis facient ſtragem *Hier. 1.*
quater irruentes Babylonij, & auxiliares eorum *4. Regum 24. & 25.*
innumeri, qualem facerent in frugibus, vineis, &
arboribus inſimul aut ſucceſſiuè graſſantes eruca, locuſta, bruchus, & rubigo, quæ putredo quædam reſidentis humoris eſt. *La niebla rubigo ſic à Theophraſto lib 4 de plantis c. 15 deſcribitur.*

5. Expergiſcimini ebrÿ, & flete, & vlulate omnes, qui bibitis vinum in dulcedine: quoniam perÿt ab ore veſtro.

5. Expergiſcimini vitijs & voluptatibus ebrij, & Metaphoram intelligite, & reſipiſcentes flete, & vlulate omnes qui deliciamini: quoniam omnis voluptas peribit ab ore veſtro.

6. Gens enim aſcendit ſuper terrã meã, fortis & innumerabilis: dentes eius vt dentes leonis, & molares eius vt catuli leonis.

6. Animalcula enim ſunt gens Chaldæa, quæ procul dubio aſcendet contra terram meam, fortis & innumerabilis, vt locuſtarum multitudo: dentes eius ad dilacerandum valent ſicut dentes leonis, & molares eius ſicut molaris grandioris catuli leonis.

7. Poſuit vineã meã in deſertũ, & ficum meam decorticauit: nudãs ſpoliauit eam, & proiecit; albi facti ſunt rami eius.

7. Sicut locuſta corradet & in deſertum reducet *Pſal. 79.*
vineam terramque meam, & in ea prominẽtem
opibus & potentia quemcumque quaſi ficum *Matt. 21.*
intra vineam decorticabit, ſenſimque ſiccabit: denudans expoliabit eam, & proijciet extra vineam, ſecum in Babyloniam aſportãs; albi fient rami eius, & pauperes filij.

8. Plange quaſi virgo accincta ſacco ſuper virũ pubertatis ſuæ.

8. Plange, ô Synagoga, Deo ſponſo virginitatis tuæ viduata ob idolum & peccatum: talem aſſume planctum, qualem facit, quæ iam-iam virgo erat, accincta ſacco, lugentiumque habitu ſuper mortuum virum virgineum, quo-cum nil

præter delicias nouerat.

9. Perijt ſacrificium & libatio de Domo Domini: luxerunt Sacerdotes miniſtri Domini.

9. Hoſtibus cuncta vaſtantibus, vitiiſque impedientibus, ſine ſpiritu erit, imò peribit ſacrificiũ & libatio de Templo: lugebunt vel inopia coacti, vel malorũ commiſeratione, Sacerdotes miniſtri Domini.

10. Depopulata eſt regio, luxit humus: quoniã deuaſtatum eſt triticum, confuſum eſt vinum, elãguit oleum.

10. Depopulabitur regio, luctúſque cauſam intuentibus præſtabit humus: quoniam deuaſtabitur triticum, confundetur & areſcet vinum, elangueſcet oleum, quæ magnam optimamque copiã præ ſe ferebãt; ſed, vt illa animalcula, currus hoſtiles innumeri atque impetus vniuerſa conſument.

11. Confuſi ſunt agricolæ, vlulauerũt vinitores ſuper frumẽto & hordeo: quia perijt meſſis agri.

11. Spéque ſua fruſtrati confundentur agricolæ ſuper frumento & hordeo: quia peribit agrorum meſſis, vlulabunt vinitores.

12. Vinea confuſa eſt, & ficus elãguit: malogranatum, & palma, & malũ, & omnia ligna agri aruerunt: quia confuſum eſt gaudium à filijs hominum.

12. Vinea enim confundetur, ac quaſi pudefiet, quem indicauit non reddendo fructum, & ficus in vinea exiſtens deficiet, ac languore ſiccabitur: ſimiliter malogranatum, & palma, & malum, & omnia ligna agri areſcent: quia fruſtrabuntur gaudio ſuo voluptuoſi filij hominum.

13. Accingite vos & plangite Sacerdotes, vlulate miniſtri altaris: ingredimini, cubate in ſacco miniſtri Dei mei: quoniã interijt de Domo Dei veſtri ſacrificiũ & libatio.

13. Dum licet, ac pœnitentiæ locus eſt, vos primi cilicijs accingite vos & plangite Sacerdotes, vlulate miniſtri altaris: ingredimini Templum, cubate in ſacco miniſtri Dei mei: quoniam interijt de Domo Dei veſtri acceptum ſacrificium & libatio, & ideo penitus interibit.

Inf. 2. C. 15.

*14. Sanctificate ieiunium, vocate cœtum, congregate ſenes, omnes habitatores terræ in Domũ *Dei veſtri: & clamate ad Dominum.*

*Domini M. S. R. H. G. C.

14. Parate ac ſegregate vos in ieiunium ſanctum, & ſanctè & purè id * obite: vocate cœtũ, vocate ſynodum, congregate ſenes, omnes habitatores terræ in Domum Dei veſtri, vt multorum clamore & publica pœnitentia magis moueatur Deus, & ideo clamate corde & faucibus ad Dominum.

Hier. & Theodor. **Symmachus.*

15. A, a, a, diei: quia propè eſt dies Domini, & quaſi vaſtitas à potente veniet.

15. Heu, diem cernens, lacrymas cum boatu infantium Aha, continere nequeo: quia propè eſt dies iuſtitiæ Domini per manum Nabuchodonoſoris Chaldæi: & quia vaſtitas veniet maxima, vtpote immiſſa à Deo haddai ſibi ſufficiente, ad omniaque potente, abſque vllius indigentia, qui ſolus nobis auxilio eſſe poterat.

Aaa, vna dictio eſt hic, vocem edens plorantis paruuli.

16. Nunquid non coram oculis veſtris alimenta perierũt de Domo Dei noſtri, lætitia & exultatio?

16. Nunquid non cunctis videntibus decimæ, ac primitiæ, & alimenta non erunt, ſed peribunt de Domo Dei noſtri lætitia & exultatio ſuſcipientium & offerentium, agris depopulatis?

17. Computruerunt iumenta in ſtercore ſuo, demolita ſunt horrea, diſſipatæ sũt apothecæ: quoniam confuſum eſt triticum.

17. Computreſcent iumenta in ſtabulis & in ſtercore ſuo præ fame ob hoſtes in cãpum non educta, non reficientur, ſed deſtruentur horrea, & diſſipabuntur apothecæ, ſpem omnem percipiendorum fructuum hoſte fruſtrante, quaſi locuſta, brucho, eruca, & rubigine vnà inuadente triticum, &c.

18. Quid ingemuit animal, mugierunt greges armẽti? Quia nõ eſt paſcua eis: ſed & greges pecorũ diſperierunt.

18. Quid ingemiſcet animal in præſepio, & mugient greges armenti? Quia deerunt eis paſcua: ſed & greges pecorum diſperibunt.

19. Ad te, Domine, clamabo: quia ignis comedit ſpecioſa de-

19. Ploratus edidi vocem Aha, quam ab vniuerſis efflagito; ſed nec ab oratione, quam cunctis indico, deſiſtam, verbo & exemplo, quid vobis

agen-

ſerti, & flamma ſuccendit omnia ligna regionis.

agendum eſt, oſtendo. Ad te, Domine, qui ſolus omnia potes, toto cordis affectu ac vocis energia clamabo: quia, te reuelante, hoſtilem cerno ignem comedentem ſpecioſa deſerti, & flammam ſuccendentem omnia ligna regionis; iam fumant villæ, oppida, & agri.

20. Sed & beſtiæ agri, quaſi area ſitiens imbrem, ſuſpexerũt ad te: quoniam exiccati ſunt fontes aquarum, & ignis deuorauit ſpecioſa deſerti.

20. Sed & beſtiæ agri, quaſi area ſitiens imbrem, ſuſpicient ad te, vnicum ſuæ ſitis, famis, malorumque omnium remedium: quoniã obſtruentibus aquæductus in obſidione Chaldæis, intra loca murata exiccabuntur fontes aquarũ, & extrà ignis deuorabit ſpecioſa deſerti. Pſal. 103. 4. Reg. 25.

CAP. II.

1. Canite tuba in Siõ, vlulate in mõte ſancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ:

1. Canite tuba in Sion, vbi & Regia & Templum, & editior eſt vrbis pars, allarmi allarmi vlulate in Ieruſalem, bellum clangite, conturbentur omnes regnicolæ, armaque ſumant: en hoſtis: Tuba canere. Iudic. 6. 1. Reg. 13. Pſal. 80. Iſai. 18. Oſee 5. Matt. 6.

2. Quia venit dies Domini, quia propè eſt dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis: quaſi manè expanſum ſuper montes populus multus & fortis: ſimilis ei non fuit à principio, & poſt eũ non erit vſq; in annos generationis & generationis.

2. En adeſt dies, quem Dominus toties vobis obiecit; dies tenebrarum & caliginis, dies calamitatis omnis, dies nubis & turbinis, hoc eſt, in qua vt nubes & vt turbo, & quaſi aurora celerrimè ſuper montes expanſa, en Chaldæus improuiſus adeſt, populus multus & fortis: ſimilis ei non fuit à principio, & poſt eum non erit per plures generationes, id eſt, hominum vitas, qui Iudæam tam dirè tractabit. Oratio illuſtri bac rem agi demonſtrat.

3. Ante faciem eius ignis vorans, & poſt

3. Quidquid habet obuium, vt ignis vorat, quidquid pertranſit, vt flamma exurit: occurret ei terra

eum exurens flamma: quaſi hortus voluptatis terra coram eo, & poſt eum ſolitudo deſerti, neque eſt qui effugiat eum.

terra quaſi hortus voluptatis, & deſeret quaſi vaſtam ſolitudinē, neque eſt qui effugiet eum.

4. Quaſi aſpectus equorum, aſpectus eorum: & quaſi equites, ſic current.

4. Quaſi terribilis & ferox aſpectus equorum in bellum currentium aſpectus eorum: & quaſi equites, ſic current. Iob 39.

5. Sicut ſonitus quadrigarum ſuper capita montiū exiliēt, ſicut ſonitus flammæ ignis deuorantis ſtipulam, velut populus fortis præparatus ad prælium.

5. Sicut ſonitus quadrigarum ſuper capita montium exiliēt, nec ſitus munitio loci velocitatem ac ſtrepitum eorum horribilem retardabit: exilient ſicut ſonitus flammæ ignis deuorantis ſtipulam; exilient velut populus reuera fortis, & optimè præparatus ad prælium, licet irruet extemplo.

6. A facie eius cruciabuntur populi: omnes vultus redigentur in ollam.

6. Solo viſu eorum cruciabuntur populi: omnes vultus pallorem, moxque nigredinem ollæ referent præ cruciatu. Iſai. 13. Nahū 2.

7. Sicut fortes current, quaſi viri bellatores aſcendent murum: viri in vijs ſuis gradientur, & non declinabunt à ſemitis ſuis.

7. Vt re ipſa fortes currēt, & quaſi veterani bellatores aſcendent murum: vnuſquiſque in ordine locoque ſuo gradietur, & ne latum quidem vnguem declinabit ab eo.

8. Vnuſquiſque fratrem ſuum nō coarctabit, ſinguli in calle ſuo ambulabunt: ſed & per feneſtras cadent, & non demolientur.

8. Vnuſquiſque fratrem ſuum non coarctabit: nam ſinguli in calle ſuo ambulabunt, (andaran en ordenanza) eruntque in aſſaltu adeò periti atque felices, quòd cadentes per feneſtras non demolientur aut vulnerabuntur.

9. Vrbem ingrediētur, in muro currēt: domos conſcendent, per feneſtras intrabunt quaſi fur.

9. Vrbem ingrediētur, in muro current, omnibus in fugam verſis: domos conſcindent, per feneſtras intrabunt quaſi fur.

10. Tan-

10. A facie eius contremuit terra, moti ſunt cæli: ſol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum.

10. Tanto concurrente exercitu, adeoque ſtrenuè, ad motum eius velociſſimum, ſimul ſub pedibus terra tremere, moueriq; aër videbitur, quaſi à turbine grauiſſimè impulſus: excitatoque puluere ſol & luna obtenebrari, & ſtellę diu noctuque retrahere ſplendorem ſuum.

Iſai. 13. B. 10. Ezec. 32. B. 7. Infrà 3. C. 15. Matt. 24. C. 29. Mar. 13. C. 24. Luc. 21. E. 25.

11. Et Dominus dedit vocem ſuam ante faciem exercitus ſui: quia multa ſunt nimis caſtra eius; quia fortia, & facientia verbũ eius. Magnus enim dies Domini, & terribilis valde; & quis ſuſtinebit eum?

11. Dominus hunc ductabit exercitum, voce nutuque animos addet: quia multa ſunt nimis caſtra eius, omnium Dominus eſt exercituum; quia fortia ſunt caſtra, quæ ſeligit, vt faciant verbum eius. Magnus enim dies Domini, in quo magna facturus eſt, & terribilia; & quis ſuſtinebit eum?

Qualis ac quantus erit dies mortis & iudicij!

Iſai. 13. A. 6. B. 9. Iere. 30. A. 7. Amos 5. E. 18. Soph. 1. C. 15.

12. Nunc ergo, dicit Dominus, conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu.

12. Nunc ergo, dum per me licet, ait Dominus, vt liberem vos, cõuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, & in lacrymis, & in planctu corpus percutientes.

13. Et ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra; & conuertimini ad Dominum Deum veſtrũ: quia benignus & miſericors eſt, patiens & multæ miſericordiæ, & præſtabilis ſuper malitia.

13. Et ſcindite corda veſtra peccatorum vino inſtar vtrium plena, & auferte impietatem cordis veſtri, ne ſolùm exteriùs veſtimenta veſtra ſcindaris; & conuertimini ad Dominum omnipotentem, ad Deum cuncta intuentem, ad Dominum Deum veſtrũ, cuius Legi nomina dediſtis, vt vos quaſi ſuos peculiariter protegeret: conuertimini ergo ad Deum: quia benignus gratis peccata condonat; & miſericors eſt, quem benefacere delectat; patiens eſt, latiſque naribus fumantem citò à ſe efflans expellenſque iram; & multę eſt miſericordiæ, miſerationes ſuas largiſſimè effundẽs; & præſtabilis, placabilis, & ignoſcens ſuper afflictione, quam comminatur.

Hier. Chald. Num. 14. Matt. 26. Act. 14.

Ion. 4. A. 2.

14. Quis ſcit ſi conuertatur, & ignoſ-

14. Difficile quidem eſt, paucorumque, deprauatam vſu arbitrij libertatem in bonum conuertere,

★Deus M.S. 𝔔. *cat ★, & relinquat poſt ſe benedictionē, ſacrificium & libamen Domino Deo* ★vestro 4.M.S.R. H.G.C *★noſtro?*

uertere: propterea quis ſcit, ſi non modò ſufficienti, verùm etiam efficaci nos præueniens impulſu, vt poſſumus ad id aſpirantes, conuertatur & ignoſcat Deus culpis, & relinquat poſt eum deinceps ambulantibus nobis benedictionem, pœnarum cōſolatricem, bonorúmq; omnium effectricē, qua habeamus vnde læti offerre poſſimus ſacrificium & libamen Domino Deo noſtro, quod & nunc debet offerri?

15. Canite tuba in Sion, ſanctificate ieiunium, vocate cœtum. Suprà 1. C.14.

15. Nulla mora, canite tuba in Sion ad pœnitentiæ ſignum, ſanctificate ieiunium, vocate cœtum. Suprà 1. C.14.

16. Congregate populum, ſanctificate Eccleſiam, coadunate ſenes: cōgregate paruulos, & ſugentes vbera: egrediatur ſpōſus de cubili ſuo, & ſpōſa de thalamo ſuo.

16. Congregate populum, ſanctificate Eccleſiam, vt nemo appareat coram altari non verè pœnitens ac ſanctus: coadunate ſenes, congregate paruulos, & ſugentes vbera, vt vagiendo & plorando miſericordiam & ipſi ſuo modo petant: nullus ſit voluptati locus, egrediatur ſponſus de cubili ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo, omnes luctui vacent. Hier. Iudith 4.

17. Inter veſtibulū & altare plorabunt Sacerdotes miniſtri Domini, & dicent: Parce Domine, parce populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eis Nationes: quare dicunt in populis, Vbi eſt Deus eorum?

17. In atrio ſuo, quod eſt inter altare exterius & porticum ſeu veſtibulum Templi, vbi & videntem commouere queant populum, plorent ſacerdotes & miniſtri Domini, dicentes: Parce Domine, parce populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in opprobrium ipſius, ſi dominentur eis Gentes idolatræ; & in opprobrium tuum, dum, quaſi Deum colamus nos liberare non potentem, & quaſi nos viribus ſuis, te nolente, obtenturi ſint, dicēt in populis, Vbi eſt Deus eorum? Pſal. 78. Pſal. 113.

18. Zelatus eſt Dominus terram ſuam, &

18. Fructúmque pœnitentiæ ac precum cerno, quòd non ex odio deſtruens prorſus, ſed ex amo-

Pepercit populo ſuo.

re ac zelo per Chaldæos terram Iudææ, vtpote ſuam, ſibique reſtituendam captiuitate ſoluta, corripiet, atque ita parcet populo ſuo. Dan. 3. & 9.

*19. Et reſpondit Dominus, & dixit populo ſuo: Ecce ego mittam vobis frumentum & vinum, & oleum, & replebimini * eis; & nõ dabo vos vltrà opprobriũ in Gentibus.*

* eo 12. M. S.

19. Et per me reſpondit Dominus, & dixit populo ſuo: Ecce ego mittam vobis (in poſteris ſcilicet veſtris à Babylonis tranſmigratione reuerſis, reædificatoque Templo) etiam temporalium rerum copiam: mittam frumentum, & vinum, & oleum, & replebimini eis; & non dabo vos vltrà, per longum tẽpus, donec iſta promiſſa exoluam, in ſimilem captiuitatem & opprobrium inter Gentes.

20. Et eum, qui ab Aquilone eſt, procul faciam à vobis: & expellã eum in terrã inuiam & deſertã, faciem eius contra mare Orientale, & extremum eius ad mare nouiſſimũ: & aſcendet fœtor eius, & aſcendet putredo eius; quia ſuperbè egit.

20. Et cum Holopherne à parte Aquilonari Iudææ ſuperbè exercitum aſcendentem procul faciam à vobis, & expellam eum in fugam verſum in terram inuiam & deſertam, quæ ducit in Aſſyriam. Primi eius ad mare mortuum, & vltimi ad mediterraneum faciem dirigent, vagique per totam diſpergentur regionem, exeuntiumque vndique armatorum gladio cadet exercitus Aſſyrius, ſicut & Dux Holophernes: & vtriuſque fœtor aſcendet, & putredo; quia ſuperbè aget, ſolum Deum ac Dominum vniuerſæ terræ Nabuchodonoſorem eſſe prædicans.

Certè non adeo ſæuijt nec Iudæos diſperſit M. Pomp. Titus verò poſt hanc prophetiã cõpletã confecit eos.

21. Noli timere terra, exulta & lætare: quoniam magnificauit Dominus vt faceret.

21. Tunc illo ſuperbè agente, noli timere Bethulia & Iuda; exulta & lætare: quoniam magnificauit Dominus, vt faciat, como de ſu mano, in manu fœminæ Iudithæ mirabilia. Iudith 5. & 6. & 15.

22. Nolite timere animalia regionis: quia germinauerunt ſpecioſa deſerti, quia lignum attulit fru-

22. Poſteaque fructuum etiam dabit abundantiam: ideoque nolite timere animalia Iudeæ famem, aut ab hoſtibus diripi: quia germinabunt ſpecioſa deſerti, quia lignum afferet fructum ſuum, ficus & vinea dabunt virtutem ſuam, haran la

ctum ſuum: ficus & vinea dederunt virtutem ſuam.

ran la raçon.

23. Et filij Sion exſultate & lætamini in Domino Deo veſtro: quia dedit vobis doctorē iuſtitiæ, & deſcendere faciet ad vos imbrem matutinum & ſerotinum ſicut in principio.

23. Excellentiora multò futura diuinæ magnificentiæ dona cerno, ita vt clamare cogar, O Apoſtoli, & ſelecti filij Sionis, exultate animis, & geſtu corporis lætamini in Patre Domino Deo veſtro: quia dedit vobis Filium ſuum, eximium illum doctorem iuſtitiæ veræ, qui vos docebit tanquam poteſtatem habens & legiſlator omnem iuſtitiam; talemque doctrinam bonorumque ſpiritualiū vobis dabit vbertatemq́;, qualem ab initio patribus ſignificauit in illa fructuum copia, quam dedit eis miſſo imbre in menſe ſeminis Octobri, & in menſe formationis fructuum Aprili.

Iſai.30. & 55. Matt.23.

24. Et implebuntur areæ frumēto, & redundabunt torcularia vino & oleo.

24. Et implebuntur Eccleſiæ fidelibus, vt tunc areæ frumento; & redūdabunt torcularia & tribunalia tyrannorum vino vitis Chriſti & palmitum eius martyrum exultantium in paſſione, quia redundabunt oleo pinguis gratiæ.

25. Et reddam vobis annos quos comêdit locuſta, bruchus, & rubigo, & eruca: fortitudo mea magna, quam miſi in vos.

25. Et reddam vobis annos, quos comêdit locuſta, bruchus, & rubigo, & eruca, eorundem Aſſyriorum ſpolijs vos ditans, qui vos expoliauerant: in imaginem ac ſignum, quòd vetera damna ſpiritalia hoſte deuicto vberiùs reparabitis. Certè illa animalcula fuerunt exercitus meus fortis & præualens contra vos, vt veſtram agnoſcatis infirmitatem, meamque fortitudinem timeatis, ac nihil vos ſine me boni facere poſſe intelligatis. Quid ſi dęmonibus vos puniam, quando Aſſyrijs adeò deieci.

26. Et comedetis veſcentes & ſaturabimini: & laudabitis

26. Et vos Chriſtiani, figuras adimplētes, comedetis in menſa Domini veſcentes magno cum deſiderio: quia ipſomet conuiua Domino ſaturabimini;

nomen Domini Dei veſtri, qui fecit mirabilia vobiſcum & non confundetur populus meus in ſempiternum.

rabimini; & euchariſtizabitis laudantes Ieſum, nomen certè Domini Dei veſtri, qui fecit mirabilia mirabilium ſuorum vobiſcum: & nunquam hæc deerunt populo meo Chriſtiano.

27. Et ſcietis, quia in medio Iſrael ego ſum: & ego Dominus Deus veſter, & non eſt ampliùs: & non confundetur populus meus in æternum.

27. Quia protectione & miraculis ſcietis, quia in medio veri Iſraelis ego ſum clarus & illuſtris, adoratus in Euchariſtia: quia ego Dominus Deus veſter, & non eſt ampliùs Deus: & non confundetur Chriſtianus populus meus in æternum, me cum eo ſemper exiſtente, nouiſque fauoribus eum augente, vſque ad conſummationem ſæculi. *Matt.28.*

Iſa.44. A.3. Act.2. C.17. *28. Et erit poſt hæc: effundam Spiritum meum ſuper omnem carnem: & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ: ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt.*

28. Et erit poſt hæc data atque promiſſa, vbi in *Referunt hoc ad Meßiam R. Da. R. Ieſua.*
nouiſſimis diebus in cælum aſcēdero, plurimos
& ſingulos copioſè quaſi Iordanis flumine vndique immergam, baptizabo, & cooperiam gratijs Spiritus æqualis mihi, immēſi & inexhauſti, qui à me procedit. *Effundam Spiritū ſanctum *Chald.*
meum ſuper omnē carnē, cuiuſuis nempe conditionis, ætatis, aut ſexus homines: & prophetabunt filij veſtri, & filię veſtræ: *ſenes veſtri ſine ſenſilium ſpectris verba mea in ſomnis accipiēt, & iuuenes veſtri per viſiones & ſpectra ea intelligent. *Act. 13. 9. 10. & 16. & 2. & 1. Cor. 12. & 1. Cor. 14.* *22. quæſt 174 art. 3. Diui Thom.*

29. Sed & ſuper ſeruos meos & ancillas in diebus illis effundam Spiritū meum.

29. Sed & ſuper Gentiles ſeruos meos & ancillas meas in diebus illis pariter effundam Spiritum meum. *Act. 10. 15 & 19.*

30. Et dabo prodigia in cælo & in terra, ſanguinē & ignem, & vaporem fumi.

30. Nec eſt quòd me ampliùs quis venturum expectet, niſi ad iudicium, pro quo dabo prodigia in cælo & in terra ſanguinolenta bella, & fulgurum, fulminum, cadentiumq; de cælo ſtellarum, & aſcenſuum exhalationum ignem & vaporem

vaporem fumi ex rebus igne combuſtis.

Suprà 2. B.10. Infrà 3. C.15. Mat.24. C.29. Luc.21. E.25.

31. Sol conuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, antequā veniet dies Domini magnus & horribilis.

31. Sol cōuertetur in tenebras, & obſcurabitur, & luna in ſanguinem, & non dabit lumen ſuum, parum antequam veniat dies Domini magnus & horribilis malis, & manifeſtus illuſtratione Iudicis & electorum.

Rom.10. C.13.

32. Et erit ōnis, qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit: quia in monte Sion & in Ieruſalem erit ſaluatio, ſicut dixit Dominus; & in reſiduis, quos Dominus vocauerit.

32. Et erit totius reſolutio iudicij hæc: omnis, qui fide & affectu pio inuocauerit Chriſtum Domini, euadet: quia in Eccleſia erit euaſio, & in nulla alia lege, ſicut dicet Dominus ipſe iamiam in cælum aſcenſurus; & in reſiduis Hebręis erit ſalus & euaſio, quos ad eandem fidem cum dilectione operantem efficaciter Dominus vocauerit. Heb. 10. Mar. 16.

CAP. III.

1. Quia ecce in diebus illis & in tēpore illo, cùm conuertero captiuitatem Iuda & Ieruſalem:

1. Quia ecce in die iudicij, cùm electorum meorum captiuitatē etiam à corporum morte conuertero, glorioſis reaſſumptis corporibus:

2. Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Ioſaphat: & diſceptabo cum eis ibi ſuper populo meo, & hæreditate mea Iſrael, quos diſperſerunt in nationibus, & terram meam diuiſerunt.

2. Congregabo omnes reprobos, & deducam eos graui peccatorum pōdere preſſos, in vallem Ioſaphat, ad radicem montis Olïueti (è quo adſcēdam priùs) ſitam, & iudicabor cum eis ibi ſuper electis meis, quos perſecuti erunt de ciuitate in ciuitatem vbique, & terram ſubſtantiamq́ue eorum mihi ſeruientē ſibi diuidēt ac diuiſerunt. Matt.25.

3. Et ſuper populum meum miſerunt ſortem: & poſuerunt puerum in proſtibulum, & puellam vendiderunt pro vino, vt biberent.

3. Et ſorte in ſeruos ſibi populum meum partientur: & puerum quaſi meretricē proſtituent, vt lucra congerant; & puellam vendent pro vino, vt gulæ ſatisfaciant.

4. Verùm quid mihi & vobis Tyrus & Sidon, & omnis terminus Palæſtinorum? nunquid vltionem vos reddetis mihi? etſi vlciſcimini vos contra me, citò velociter reddam viciſsitudinem vobis ſuper caput veſtrum.

4. Verùm abite iam mihi hactenus moleſti meorum perſecutores, quales fuiſtis Tyrus & Sidon, & omnis terminus Palæſtinorum: num de me vlciſcimini, Chriſti nomen abolentes? Et ſi in eis contra me vos vlciſcimini, citò velociter reddam viciſſitudinē vobis ſuper caput veſtrum. Pſal. 82.

5. Argentum enim meum & aurū tuliſtis: & deſiderabilia mea & pulcherrima intuliſtis in delubra veſtra.

5. Argentum enim meum & aurum tuliſtis, quæ habebam penes Eccleſias & penes populum meum, & optima quæque mea intuliſtis in delubra veſtra, idolis & prauis affectibus veſtris illa ſacraſtis.

6. Et filios Iuda & filios Ieruſalem vendidiſtis filijs Græcorum, vt longè faceretis eos de finibus ſuis.

6. Et electos meos vendidiſtis remotioribus gentibus, vt longè faceretis eos de finibus ſuis.

7. Ecce ego ſuſcitabo eos de loco in quo vēdidiſtis eos: & conuertam retributionem veſtram in caput veſtrum.

7. Ecce ego mortis ſomno dormientes euigilare faciam eos inde, iudicioque aderunt: & conuertam retributionem veſtram in caput veſtrum.

8. Et vendam filios veſtros & filias veſtras in manibus filiorum Iuda, & venundabunt eos Sabæis, gēti longinquæ: quia Dominus locutus eſt.

8. Et vendam æternæ morti ſectatores veſtros filios & filias, quanto magis vos ipſos, per manum electorum, qui iudices veſtri erunt, & venundabunt vos * in captiuitatem omnium longiſſimam in terræ corde, apud rapaces & feroces Sabæos illos dæmones: quia ſtat Domini ſententia, Diſcedite à me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & miniſtris eius. Matt. 19. Septuag. Matt. 25.

9. Clamate hoc in Gētibus: Sanctificate bellum, ſuſcitate robuſtos: accedant, adſcendant omnes viri bellatores.

9. Miniſtrate ergo illi, da os prieſſa en agradarle, & clamate ſedulò in Gentibus hoc: Exiſtimate vos obſequium præſtare Deo in electos inſurgendo, ſanctumque bellum gerere; ſuſcitate robuſtos: accedant, aſcendāt omnes viri bellatores. Ironia vt Iſai. 8

10. Præ

10. Concidite aratra veſtra in gladios, & ligones veſtros in lanceas: infirmus dicat, Quia fortis ego ſum.

10. Præ idolorum amore cultuque tuendo concidite aratra veſtra in gladios, & ligones veſtros in lanceas: infirmus dicat, Quòd fortis ego ſum.

11. Erumpite & venite omnes gentes de circuitu, & congregamini: ibi occumbere faciet Dominus robuſtos tuos.

11. Vndique magno cum impetu erumpite, & venite omnes reprobi, & congregamini de circuitu Eccleſiæ aduerſus eam: alli os eſpero: ibi in valle Ioſaphat occumbere faciet Dominus omne robur tuum, in faſciculum vos omnes colligando. *Iſai.14.*

12. Conſurgāt & adſcendant Gentes in vallē Ioſaphat: quia ibi ſedebo, vt iudicē omnes gentes in circuitu.

12. Meum vrget imperium in tuba & voce Archangeli: Surgite mortui, & conuenite in vallem Ioſaphat: quia ibi in nube ſupra locum humiliationis meæ cum maieſtate ſedebo, vt iudicem omnes gētes in valle & in circuitu eius collectas. *Matt.13.*

Apoc.14. D.15. *13. Mittite falces, quoniam maturauit meſſis: venite & deſcendite, quia plenū eſt torcular, exuberant torcularia: quia multiplicata eſt malitia eorum.*

13. Eia nunc Angeli mittite falces, * quoniam peruēnit tempus finis eorum, matura facta eſt meſſis: venite, & deſcendite, & calcate fortes eorum, quibus conterendis vt vuis præmaturis plena eſt vallis Ioſaphat ſicut torcular, imò ſeipſos comprimunt & exuberant vt torcularia vallis & valles finitimæ: calcate eos, quia multiplicata eſt malitia eorum, numerumque compleuit, vſque ad quem eos ne punirē expectaui. **Chald.* *Sic Gen. cap.15. Pſal.88. & 128.*

14. Populi populi in valle cōciſionis: quia iuxtà eſt dies Domini in valle cōciſionis.

14. O, ô, innumeræ turbæ erunt in valle conciſionis & ſeparationis peccatorum: quia inſtat dies aduentus Iudicis Domini ibi.

Sup.2. B. 10. G.31. *15. Sol & luna obtenebrati ſunt & ſtellæ retraxerunt ſplēdorem ſuum.*

15. Cuius apparentis tātus erit maieſtatis ſplendor, vt ſol, luna, & ſtellæ videndæ non ſint.

Iere.25. F.30. Amos 1. A.2. *16. Et Dominus de Sion rugiet, & de Ie-*

16. Cumque Ioſaphat ſit vallis Templi in Sione conſtituti, & montis Oliueti; Dominus in

aëre

ruſalē dabit vocem ſuam: & mouebūtur cæli & terra, & Domin' ſpes populi ſui, & fortitudo filiorū Iſrael.

aëre vicino Sioni & Ieruſalem vt leo ſententiam in reprobos feret, terribilis eis viſus, ſuis verò plenus ſpei, pro quibus agnis vt agnus ius dicet, & virtutes cælorum ſtupebunt, rem adeò inſolitam videntes, & terreſtres trepidabunt: & Dominus, qui fuerat ſpes electorum, erit fortitudo & protectio eorum.

17. Et ſcietis, quia ego Dominus Deus veſter habitans in Sion, in mōte ſancto meo: & erit Ieruſalem ſancta, & alieni non tranſibunt per eam ampliùs.

17. Tunc euidentiſſimè, fidei velamine ſublato, ſcietis, ô electi mei, quia ego Dominus Deus veſter, habitans in Eccleſia ſancta mea, illius ſemper curam geſſi: & erit deinceps ſine fine triumphans de omni culpæ labe libera & ſancta, & ab omni pœna & perſecutorum iniuria ſecura: nec viſibiles nec inuiſibiles hoſtes trāſibunt per eam ampliùs. *Iſai. 26.*

Amos 9. D.13. *18. Et erit in die illa: ſtillabūt montes dulcedinē, & colles fluēt lacte: & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ: & fons de Domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum.*

18. Tunc reuera omnibus affluent bonis, ſub typo montium & collium melle ac lacte manantium promiſſis: totoſque electos influent beatitudinis immenſæ gradus, iuxta Deum in ſæcula laudantium ceu riuorum capacitatem: *Pſal. 83.* Fons enim erit perennis & infinitus Deus ipſe in Empyreo beans in ſempiternum, electos ſuos (impaſſibiles iam, ſicut ligna ſetim folijs & colore, non magnitudine, ſpinæ albæ ſimilia, quibus ſetim pulcherrimis torrens abundabat, ex quibus tabernaculum & arca in Eccleſiæ typum conſtabat) in æternum irrigabit, afflictionumque torrentem & ſpinas pro diuerſitate ipſarum ipſe beabit. *Exod. 25. & 26.*

19. Aegyptus in deſolatiōē erit, & Idumæa in deſertū perditionis: pro eo quòd iniquè egerint in filios Iuda, & effude-

19. E contrà bonos affligens, quod nomen Aegypti ſonat, & terrena & cruenta Idumæa ſine vllo ſolatio erit ſine fine, omniſque boni, Dei ſcilicet, deſertum & amiſſio: pro eo quòd afflixerint & martyrizauerint electos. *Tob 13.*

20. Qui

rint ſanguinem innocentem in terra ſua.

20. Et Iudæa in æternum habitabitur, & Ieruſalem in generationem & generationem.

20. Qui ſemper cæleſtem incolent patriam.

21. Et mũdabo ſanguinem eorum, quẽ non mundaverã. & Dominus commorabitur in Sion.

21. Et mundabo ſanguinem innocẽtium propter me interfectorum, de obſtinatis impijs hominibus & dęmonijs iuſtitiam fieri clamantem: cuius clamorem non mundaueram hactenus, in iudicij diem vindicandum reſeruans: & cum ſanctis in æternum Dominus commorabitur in illa cæleſti Sion.

PROPHETIA AMOS.

CAPVT PRIMVM.

*1. Verba Amos, qui fuit in *paſtoralibus Thecue: quæ vidit ſuper Iſrael in diebus Oziæ Regis Iuda, & in diebus Ieroboã filij Ioas Regis Iſrael, ante duos annos terræmotus.*

* paſtoribus 4.

Zach.14. B.5.

1. Sermones Amos, qui fuit de oppido Thecue ſex miliaribus à Bethlehem Iudæ diſtante Meridiem verſus; ex numero paſtorũ (quia paſtoralis & ipſa eſt regio) hoc volumine continentur: reuelati ſunt autem ei contra duodecim tribus, regnantibus in Iuda Ozia, (qui & Azarias 4.Reg.14. & 15.
dicebatur) & in decem tribubus Iſraelis vocabulo deſignatis Ieroboa filio Ioas, ante duos annos Ioſeph.l. 9. Antiq. cap.11.
admirabilis ac memorabiliſſimi terræmotus, qui accidit in execrationem ſacrilegij eiuſdem Oziæ, dum ſacerdotalibus indutus incenſum offerre præſumpſit, lepraque percuſſus è regimine regni deturbatus eſt.

Hier.25. F.30. Ioel.3. C.16.

2. Et dixit: Dominus de Sion rugiet, & de Ieruſalem dabit vocem ſuam: & luxerunt ſpecioſa paſtorum, & exiccatus eſt

2. Et dixit Amos, ex paſtoralibus, iuxta officium ſuũ, ſimilitudine ducta: Vt ad leonis rugitum tabeſcunt armenta, eoq; amplius, quò viciniùs audiunt: ſic Dominus de Sione, vbi eſt, vt leo rugiet, & de Ieruſalem regia ſua clamabit, & ſpecioſa Regum deſolabuntur habitacula, & vrbes, & exic-

vertex Carmeli.

& exiccabitur omnis ſpicarum frugumque plenitudo: nam & fertiliſſimus Carmeli vertex ſiccitate laborabit.

3. Hæc dicit Dominus: Super trib⁹ ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor, non conuertam eum, eò quòd triturauerint in plauſtris ferreis Galaad.

3. En qualis & quantus eſt rugitus iſte: de Sione gentes etiam exteras terret; vobis autem Sioni proximiòra colentibus non maiorem incutiet terrorem? Hic eſt Domini rugitus Damaſcum vſque pertingens. Damaſci ſceleribus offenſus tertiò & quartò, hoc eſt, pluſquam pluries, non quidem ablato ſufficienti, ſed efficaci non porrecto auxilio, non conuertam eum populum ſanguinis ſitientem humani, ſed in peccato ſuo morietur, ob inſignem in proximum feritatem, eò quòd ſcilicet cum Azaele Rege ſuo Syri (quorum caput eſt Damaſcus) circumagentes ſuper Galaaditas plauſtra ferreis ac dentatis, ſerræ inſtar, rotis inſtructa, quaſi paleas eos triturauerint, hizieron vna parba dellos.

Græcis & Hebræis ternarius eſt prim⁹ numerus pluralis, quem primus excedit quaternari⁹.

Iſai. 7.
4. Reg. 8.

4. Et mittam ignem in domum Azaël, & deuorabit domos Bēadad.

4. Et pœnas ſcelerum hîc etiam ſumam: detruſo ad infernum Azaele, poſteritatem eius, & palatia, Templa, & domos præceſſoris ſui Benadad Regis deuoranti tradam igni.

5. Et conteram vectē Damaſci: & diſperdam habitatorem de campo idoli, & tenentem ſceptrum de domo voluptatis: & transferetur populus Syriæ Cyrenen, dicit Dominus.

5. Et conteram fortitudinem (cuius vectes portarum eſt bona pars) Damaſci: & diſperdā habitatorem campi Damaſceni in circuitu templi idolo dicati habitantis; & diſperdam è domo vrbeque Regum voluptati aſcriptis regnantem: & transferetur populus Syriæ per Regem Aſſyriorum non in Lybię, ſed in Mediæ Cyrenen. Religionem eorum primò, deinde regiam coronam, tum vaſallos deſtruam.

4. Reg. 16.
Ioſeph. l. 9. Antiq. cap. 13.

6. Hæc dicit Dominus: Super trib⁹ ſceleribus Gazæ, & ſuper quatuor, nō con-

6. Verus hæc ait Dominus, cuius & rugitus Gazam quoque fortem feriens intonat: Philiſtinorum Gazæ Metropolis ſceleribus tertiò & quartò ac plus quàm pluries laceſſitus, efficaci mea

*eam 3. *uertam * eum: eò quòd tranſtulerint captiuitatem perfectam, vt concluderēt eam in Idumæa.*

mea deſtituens eum populum ope, non conuertam: in peccato ſuo morietur, ob inſignem in proximum, quem captiuauerat excurrens, crudelitatem: eò quòd tranſtulerunt omnes captiuos, vendentes illos Idumæis, vt abſumerentur in Idumæa odijs acrioribus in Hebræos acta, ob decem millia ſuorum ab Amaſia victore Iudæorum Rege ex præruptis petrarum præcipitata. 2.Par.28. 2.Par.25.

7. Et mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius.

7. Et ſceleris pœnas hîc etiam ſumere incipiens, mittam ignem in murum Gazæ per manum Pharaonis Nechao, & deuorabit ædes eius. Hier.47. 4.Reg.23. Iſai.20.

8. Et diſperdā habitatorē de Azoto, & tenentē ſceptrum de Aſcalone: & conuertam manum meam ſuper Accaron, & peribunt reliqui Philiſtinorum, dicit Dominus Deus.

8. Et per manum Thartam diſperdam habitatorem de Azoto, & regnantem de Aſcalone: & conuertam manum meam aduerſus Accaron, & peribunt minora oppida Philiſtinorum.

9. Hæc dicit Dominus: Super trib⁹ ſceleribus Tyri, & ſuper quatuor, nō con- *eam 2. *uertam * eum: eò quòd cōcluſerint captiuitatem perfectā in Idumæa, & non ſint recordati fœderis fratrum.*

9. Domini Dei eſt rugitus iſte, qui & Tyrum concutit his obſtrepens: Tyri ſceleribus toties prouocatus, derelinquam eum populum, complicem crudelitatis recenſitæ Philiſtinorum, immemoremque fœderis & amicitiæ Hiram Regis ſui, & Salomonis Regis Iudææ, qui ſeſe fratres compellabant. 3.Reg.5. & 9.

10. Et mittam ignem in murum Tyri, & deuorabit ædes eius.

10. Et mittam ignem in murum Tyri per Nabuchodonoſor Babyloniū, & mox per Alexandrum Macedonem, & deuorabit ædes eius. Ezec.26. Iſai.23.

11. Hæc dicit Dominus: Super trib⁹ ſceleribus Edom, & ſuper quatuor, nō conuertam eum: eò quòd perſecutus ſit in gladio fratrem ſuum, &

11. Domini eſt rugitus iſte, qui & te inuadit, ô Idumæa, ſimiliter: eò quòd excarnificaueris ab Idumæis & Tyrijs ob id emptos, & à te hoſtiliter captos filios Iacobi fratris Edom, rufi nempe Eſau patris tui; atque adeò perſecutus ſis in gladio fratrem tuum, qui hoc titulo, me iubente, tibi crudeli pepercerat ex Aegypto rediens: at tu 2.Par.28. Gen.25. Num.20. Pſal.136.

violauerit miſericordiam eius, & tenuerit vltrà furorē ſuum, & indignationem ſuam ſeruauerit vſque in finem.

violaſti hanc miſericordiam eius, & retinuiſti ſuprà, quàm par erat, conceptum furorē tuum, & interminabilem ſeruaſti indignationē tuam. *Num. 20. 2. Par. 25. Iſai. 23.*

12. Mittam ignem in Theman, & deuorabit ædes Boſræ.

12. Ideo mittam ignem Babylonium Nabuchodonoſoris, & tandem Iudæ Machabæi, aduerſus regiam tuam vrbem Themã, qui etiam deuorabit ædes munitæ iuxta nominis etymon ciuitatis tuæ nomine Boſra: vt vel hinc intelligas quid erit in reliquis locis tuis. *Hier. 27. & 49. Ezec. 25. 1. Mac. 5.*

13. Hæc dicit Dominus: Super trib⁹ ſceleribus filiorum Ammon, & ſuper quatuor, non conuertam eum: eò quòd diſſecuerit prægnātes Galaad ad dilatandum terminum ſuum.

13. Domini eſt rugitus iſte ad Ammonitas vſq; perſonans: Tertiò, hoc eſt, pluries, & quartò, id eſt, pluſquam pluries, læſus ſceleribus filiorum Ammon filij Loth, deſtituam eum populum efficacis ope gratiæ meæ: ob inſigniſſimum ſcelus hoc, quòd diſſecuerit gladijs ſuis prægnātes Galaaditas, ad dilatandum ditionis habitationiſque terminum ſuum. *Gen. 19. 1. Reg. 11.*

14 Et ſuccendam ignem in muro Rabba: & deuorabit ædes eius in vlulatu in die belli, & in turbine in die commotiõnis.

14. Ideo ſuccendam Nabuchodonoſoris ignem in muro regiæ vrbis Rabba: & deuorabit ædes eius in clamore victoris & vlulatu victi exercitus in die prælij, & in turbine magnaque oppugnantium vi, quæ ſimilis erit diei turbinis, tempeſtatis, & commotionis aëris. *Hier. 27. & 49. Ezec. 25. 1. Mac. 5.*

15. Et ibit Melchom in captiuitatem ipſe, & Principes eius ſimul, dicit Dominus.

15. Et Melchom, vt Deus & Rex eorum adoratus, nec ſeipſum liberare potens, ibit in captiuitatem ipſemet, qui ſuos ſeruaturus credebatur, & Principes eius cultores, Sacerdotes & Magnates cum eo: vt ſciant cui fidant & inſeruiant idolatræ. *Hier. 49.*

CAP. II.

1. Hæc dicit Dominus: Super trib⁹ ſceleribus Moab, & ſu-

CAP. II.

1. ATtingit iſte rugitus Domini Moabitas, inquiēs: Ter, hoc eſt, pluries, & quater, hoc eſt, pluſquam pluries, ſceleribus concitatus

Moab,

per quatuor, nõ conuertam eum: eò quòd incenderit oſſa Regis Idumææ vſque ad cinerem.

Moab, deſeram eum: eò quòd exhumans ex odio incenderit oſſa Regis Idumææ vſq; ad cinerem. Dominus ego & creator ſum etiam Gentium, mihíque curæ ſunt, adhúcque contra hoſtẽ in hoſte mihi maximè diſplicet immanitas.

2. Et mittam ignem in Moab, & deuorabit ædes Carioth: & morietur in ſonitu Moab, in clangore tubæ:

2. Ideo per Nabuchodonoſorẽ mittam ignem in regiam vrbem Moab, nomine Carioth, qui ædes quoque deuorabit munitiſſimæ ciuitatis Hier.27. & 48.
eius Carioth: & populus à Moab filio Loth du- Gen.19.
cens originem ac vocabulum, morietur in ſono vociferantium hominum, excurrentium equorum, & in clangore tubarum:

3. Et diſperdam Iudicem de medio eius, & omnes Principes eius interficiam cum eo, dicit Dominus.

3. Et diſperdam Iudicem è medio eius, & omnes Principes eius interficiam cum eo. Dominus hanc fert ſententiam contra Moab: certa eam manet executio.

4. Hæc dicit Dominus: Super trib⁹ ſceleribus Iuda, & ſuper quatuor, nõ conuertam eum: eò quòd abiecerit legem Domini, & mandata eius non cuſtodierit: deceperunt enim eos idola ſua, poſt quæ abierant patres eorũ.

4. Nec domeſticorum perpetuus diſſimulator eſt ſcelerum: quò propior Moſeos ore Lege lata Hebræis acceſſit, eò clamoroſior ſonat in aurib⁹ duodecim tribuum Domini rugitus aiẽtis: Ter, ac pluries, imò quater, & pluſquam pluries, duarum tribuum Iudę & Benjamin ſceleribus faſtidiens, dimittam eum populum ſecundùm deſi- Pſal.80.
deria cordis ſui: eò quòd abiecerit legem Domini, qua Gẽtibus præcellebat, & mandata eius non cuſtodierit: idola enim ſua deceperunt eos, ſectantes impiorum patrum veſtigia.

5. Et mittam ignem in Iudam & deuorabit ædes Ieruſalem.

5. Ideo cùm caſum & cauſam aperuerim, deciſionem & iudicium pronuncio: Mittam per Babylonios ignem aduerſus Iudam & Benjamin: qui etiam regię vrbis Ieruſalem ædes vorabit, ac 4.Reg.25.
Templum idolatrijs diu prophanatum.

6. Hæc dicit Dominus: Super tribus ſce-

6. Quaſi repercuſſo in decem tribuum montibus aëre, in auribus meis reſonat certiſſimus Echo

leribus Iſrael, & ſuper quatuor, nō conuertam eum: pro eo quòd vendiderit pro argento iuſtum, & pauperem pro calceamentis.

rugientis Domini, & aientis: Ter ac pluries, imò quater, atque adeò pluſquam ter & pluries, ſceleribus decem tribuum Iſrael exaſperatus, non reducam eum, qui obſtinatiùs à me diſceſſerit ſponte ſua; gratiſque aufugiens, in profundum lapſus malorum, redire contemnit, & non modò ſcriptæ, verùm etiam naturalis legis iura violat: primùm in eo quòd in iudicando venalem facit iuſtitiam pro argento, & pauperem pro duobus calceamētis, por vn par de çapatos vende el pobre: adeò nihili ius habet, auaritiæque tenaciſſimè deditus eſt Iſrael.

Tria & quatuor ſic ſumi patet hinc: 1. quia quatriun eſt quinq; ſcelera. 2. quia 4. non eſt grauius idolatria, quæ pro ſcelere 2. numeratur.

7. *Qui conterūt ſuper puluerem terræ capita pauperum, & viam humilium declinant: & filius ac pater eius ierunt ad puellam, vt violarēt nomē ſanctum meū.*

7. Secundò, tyrannicè ſuper terram pauperum capita conculcant; & cum humilibus ambulare ac verſari, pro iniuria ducunt: viam ac peruium ius humilium à rectitudine diducunt, & in multa peccata inducūt. Tertiò, & filius ac pater eius ierunt ad eandem puellam, eorum alteri matrimonio copulatam: quod videntes & audientes Gentiles, etiam iudicarent, illós tantam operatos turpitudinem, vt violarent nomen ſanctum meum in matrimonij fœdere interpoſitum.

Hieron. Iob 24. Iſai. 3. Deut. 18. 1. Cor. 15.

8. *Et ſuper veſtimētis pignoratis accubuerunt iuxta omne altare: & vinū damnatorum bibebāt in Domo Dei ſui.*

8. Quartò, pignoris loco veſtimentis habitis, aut ab idolis ſacrificare nolentibus vi extractis vſi ſunt, & abuſi, accumbentes ſuper ea iuxta omne altare paſſim, in tanta idolorum altariumque multitudine. Quibus adde & quintum hoc ſcelus, quòd vinum iniquè pœnis affectorum bibebant in domo egregij ſanè Dei ſui, cui damnati libare nolebant: quare vino priuabantur, mortíque addicti ne præceptum quidē vini hauſtum in mœroris leuamen aſſequebantur: tanta erat in miſeros ſæuities, in idola pietas, & in me verum Deum ac benefactorem impietas.

Prou. vlt. Matt. 27.

9. *Ego autem exter-*

9. Ego autem Deus Iſraelitarum eſſe debueram, vel qua-

Num.21. E.24. Deut.2. E.24.F. 31. *minaui Amorrhæũ à facie eorum: cuius altitudo cedrorum, altitudo eius, & fortis ipſe quaſi quercus: & contriui fructum eius deſuper, & radices eius ſubter.*

vel quatuor his à me beneficijs exornatorum: ego exterminaui Amorrhæum à facie eorum, cuius altitudo & proceritas corporum de genere Gigãtæo erat vt altitudo cedrorum, & fortis erat Num.13
vt quercus: & contriui eum penitus de abaxo, fructum ſcilicet eius deſuper, filios & opes, & radices eius ſubter, vxoratos nẽpe: ac terminos eius ante Iordanis tranſitum concupierũt & incoluerunt tribus Gad & Ruben, & dimidia tribus Manaſſis. Me duce, locuſtæ qui vobis eſſe videbamini, hos multos poſſediſtis Gigantes, & Gigantum idola fregiſtis, vt me ſolum Deum agnoſceretis.

Exod.14. E.22. Deut. 8. A. 2. *10. Ego ſum qui aſcendere vos feci de terra Aegypti: & duxi vos in deſerto quadraginta annis, vt poſſideretis terram Amorrhæi.*

10. Ego certè ſum, qui aſcendere vos feci de terra Aegypti: & duxi vos in deſerto quadraginta annis, vt poſſideretis locupletem fortis Amorrhæi terram.

11. Et ſuſcitaui de filiis veſtris in Prophetas, & de iuuenibus veſtris Nazaræos. Nunquid non ita eſt, filij Iſrael: dicit Dominus.

11. Et ſit hoc tertium quod vobis obijcio donum: quia ſuſcitaui de filijs veſtris in Prophetas; per ipſoſmet liberos veſtros diuina vobis facta ſunt oracula, & futura didiciſtis: quantum eſt hoc donum! Sed etiam quartò adijciam: quòd Religioſos, oſſa reuera reipublicæ, vobis excitauerim; cùm ſuſcitaui ego ipſe de iuuenibus ve- Num.6.
ſtris, iuuenta voluptates appetente ſuperata, Nazaræos, hoc eſt, Domino conſecratos. Nun- Iudic.16.
quid non ita eſt, ô filij Iſraelis? dicit Dominus.

12. Et propinabatis Nazaræis vinũ: & Prophetis mãdabatis, dicẽtes, Ne prophetetis.

12. At vos, vt meum cultum, religioſumque inſtitutum, quo à vino abſtinendum eſt illis, Num.6.
contemnerent, propinabatis Nazaræis vinum, vinumque libaminum veſtrorum; & Prophetis meis mandabatis, dicentes, Ne prophetetis: me Amos 7.
nempe vobis proſpicientem ne audire quidem volentes.

13. Hic

*13. Ecce ego ſtridebo *ſubter vos, ſicut ſtridet plauſtrum onuſtum fœno.* *ſuper 16.

13. Hic ſtatus eſt cauſæ, nunc ius dicam. Ecce
ego per Salmanaſarem ſtridebo in loco veſtro 4.Reg.17.
contra vos, ſicut ſtridet plauſtrum onuſtũ fœno,
ſeipſum motu coagitans: longè lateque ſtridor audietur & rumor, quo vos quaſi fœnum demetam, & Aſſyrijs plauſtris imponam, quaſi manipulos vinctos atque compreſſos; ſtridenſque præ iuſtitiæ vindicis zelo, vos ſtridentes ac trementes in pabulum dabo beſtiarum, idolatrarum ſcilicet Gentium, ac ſi fœnum eſſetis.

14. Et peribit fuga à veloce, & fortis nõ obtinebit virtutem ſuam, & robuſtus nõ ſaluabit animã ſuã:

14. Et non erit hanc eludere captiuitatem: velox, erit ad fugiendum præpeditus; & fortis, conſternatus animo, non obtinebit fortitudinem ſuam, & robuſtus non ſaluabit vitam ſuam:

15. Et tenẽs arcum non ſtabit, & velox pedibus ſuis non ſaluabitur, & aſcenſor equi non ſaluabit animam ſuam:

15. Et ſagittandi peritus arcum tenẽs non ſtabit in conflictu, & velox pedibus ſuis non ſaluabitur, & aſcenſor equi non ſaluabit animã ſuam:

16. Et robuſtus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit Dominus.

16. Et audaciſſimus quiſq; nudus fugiet in illa die. Diuinum eſt hoc oraculum. Ex his omnibus nationibus nullum populũ Euangelij gratia conuertet Dominus, antequam indictas ſubeant pœnas.

CAP. III.

1. Audite verbum quod locutus eſt Dominus ſuper vos, filij Iſrael; ſuper omnem cognationẽ quã eduxi de terra Aegypti, dicens:

1. AVdite oraculum Domini contra vos, ô duodecim tribus Iſraelis; cõtra omnem, inquam, cognationem veſtram, quam eduxi, ait Dominus, de terra Aegypti, dicens:

2. Tantummodo vos

2. Tantummodo vos elegi, quibus potiſſimùm bene-

cognoui ex omnibus cognationib⁹ terræ: idcirco viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras.

benefacerem, ac cognoſcendum me traderem, Ezech.9.
ex omnibus cognationibus terræ: idcirco à do- 1.Pet.4.
mo mea incipiens, vt corrigamini, æternáq; ma-
la declinetis, viſitabo ac puniam in vobis omnes 2.Mac.6.
iniquitates veſtras.

3. Nunquid ambulabunt duo pariter, niſi conuenerit eis?

3. Libenter hanc apprehendite diſciplinam mihi conſentientes, vt diruta peccatorum macerie, quæ nos ab inuicē ſeparat, conformes & ſimul ambulare poſſimus in pace. Nunquid enim ambulabunt duo pariter, ſi ſint liberi, niſi conuenerit eis de ſimul obeundo itinere? Libero vos decoraui arbitrio, ipſum expoſtulo, vt mea cum voluntate conueniat, vt poſt correctionem pariter in eadem humanitate, quam è ſemine veſtro diuinæ Verbi vniam perſonæ, ambulemus. Ioſue 1. Gen.5. & 6.

4. Nunquid rugiet leo in ſaltu, niſi habuerit prædam? Nūquid dabit catulus leonis vocem de cubili ſuo, niſi aliquid apprehenderit?

4. Rugitum nempe meum per conuenientem mihi Amos audiſtis: propè igitur ac coràm eſt viſitatio. Nunquid enim rugiet leo in ſaltu, niſi præſentem habuerit prędam, quam dilacerare parat? Nunquid dabit catulus leonis vocem patri de cubili ſuo, niſi aliquid apprehenderit? Suprà 1.& 2.

5. Nunquid cadet auis in laqueum terræ abſque aucupe? Nunquid auferetur laqueus de terra, antequam quid ceperit.

5. Ego, ego, non Salmanaſar, aut Nabuchodonoſor, auceps ero veſter: tanquam laqueum, vtrumque vobis obtendo: non abſcondam, priuſquam vos irretitos videam. Nunquid enim cadet auis in laqueū terræ, abſque aucupe laqueum parante? Nunquid paratus iam laqueus auferetur de terra, in qua præſtò eſt aucupium, antequam quid ceperit?

6. Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expaueſcet? Si erit malū in ciuitate, quod Dominus

6. Cur ergo in me, præ timore ſpiritum imbuentes ſalutis, veſtros lachrymantes oculos non conuertitis? Num belli ſignum in ciuitate clanget tuba, & populus non expaueſcet? Aut erit pœnę malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit, ſed

non fecerit?

rit, ſed caſus, fatum, fortuna, vel hoſtis?

7. Quia non faciet Dominus Deus verbum, niſi reuelauerit ſecretum ſuum ad ſeruos ſuos Prophetas.

7. Quod hinc euincitur: Quia non faciet Do- *Verbum*
minus Deus verbum, hoc eſt, rem aliquam con- *Luc. 1.*
tra populum quempiam, niſi reuelauerit ſecre- *& 4.*
tum ſuum ad ſeruos ſuos Prophetas oraculum *Iſai. 39.*
dirigens, vt præmoneant, vt corrigantur, & non *Gen. 6.*
puniantur; vtque puniti ſciant & recogitent, à *18. & 19.*
quo in eos deſcenderit omne malum. *Ion. 1.*

8. Leo rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus eſt, quis non prophetabit?

8. Nec prophetãdi munus detrectare poteſt, ſit ille quiuis, ac quamuis rudis ac ruſticus paſtor, cui Dominus illud iniunxerit. Nã ſi leo rugiet, quis non timebit? En Dominus Deus locutus eſt, quis non prophetabit. Tanta eſt puniendi cauſa, & quis tacebit?

9. Auditum facite in ædibus Azoti, & in ædibus terræ Aegypti, & dicite: Cõgregamini ſuper mõtes Samariæ, & videte inſanias multas in medio eius, & calũniam patiẽtes in penetralibus eius.

9. Sint vel ipſi iudices Azotij & Aegyptij, qui toties Dominum contra ſeipſos pro vobis ſunt experti; & illis dicite: Congregamini & conuenite ſuper montanam vrbem prouinciamque Samariæ, & intuemini inſanias multas & conturbationes in medio eius, & calumniã patientes in penetralibus eius.

10. Et neſcierunt facere rectũ, dicit Dominus, theſaurizantes iniquitatẽ & rapinas in ædibus ſuis.

10. Et neſcierunt, cùm Domini legẽ habuiſſent, facere rectum, dicit Dominus, cupiditate obcæcati, vtpote thezaurizantes iniquitatem & rapinam in ædibus ſuis.

11. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Tribulabitur & circuietur terra: & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripientur ædes tuæ.

11. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Tribulabitur & tota circuietur terra ab Aſſyrijs: & *4. Reg. 17.*
detrahetur ex te fortitudo tua humiles oppri- *& 18.*
mens, & rapinis repletæ diripientur ædes tuæ.

12. Domi-

*12. Hæc dicit Dominus: Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura, aut extremũ auriculæ: ſic eruentur filij Iſrael, qui habitãt in Samaria, in plaga lectuli, & * in Damaſci grabato.*

* in Damaſco grabatũ 9.

12. Dominus hæc loquitur: Pauciſſimi, ijque pauperes, & abiecti, & excarnificati, relinquentur ab Aſſyrijs: non ſecus ac ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura, aut extrèmum auriculæ deuoratæ ouis ab illo; ſic eruentur ex ore ac vaſtitate Salmanaſaris decem tribus, quæ habitant in Samaria, plaga, hoc eſt, ſitu, opibus, & hominum frequentia munitiſſima, ideoque ſecurè agunt, in vtramque aurem dormiunt in ea, ſicut in lectulo, in quo non eſt plagæ metus; & quaſi tuti habitant in grabato, & auxilio fidẽtes Syrorum, quorum regia Damaſcus eſt.

Iſai. 7. Damaſcus hîc vrbẽ notat, non angulũ. Hieron. Ruffin. Theodor. 70. Chal. Valeant nouorum fictores punctorũ.

13 Audite & conteſtamini in domo Iacob, dicit Dominus Deus exercituum:

13. Audite me vniuerſi, dicit Dominus exercituum, & teſtes mihi eſtote inter Iſraelitas quòd hæc præmonuerim:

14. Quia in die, cùm viſitare cœpero præuaricationes Iſrael, ſuper eũ viſitabo, & ſuper altaria Bethel: & amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram.

14. Quia in die, cùm viſitare ac punire cœpero præuaricationes Iſraelis, primò Reges, Principes, & populos deſtruam, ſecũdò idolorum aras, celeberrimamque Bethelis, cuius ſuperbiſſimos angulos ſolo æquabo.

15. Et percutiam domum hyemalẽ cum domo æſtiua, & peribunt domus eburneæ, & diſſipabũtur ædes multæ, dicit Dominus.

15. Et tertiò percutiam domum regiam & Magnatum pro hyeme, & domum æſtate tranſigenda conditam: tãdemque peribunt domus eburneæ, & diſſipabuntur ædes multæ. Diuinum eſt hoc oraculum.

CAP. IIII.

1. Audite verbũ hoc vaccæ pingues, quæ eſtis in mõte Samariæ: quæ calumniam facitis egenis, & cõ-

1. AVdite hoc oraculum, ô diuites & optimates voluptuoſè nutriti, pinguibus perſimiles vaccis, quales eſſe ſolent, quæ in vberrimis paſcunt pratis Baſan regionis trans Iordanem ſupra terram Galaad ſitæ: Audite verbum

Deu. 32. Ioſue 17. 4. Reg. 10

 hoc,

fringitis pauperes: quæ dicitis dominis veſtris: Afferte, & bibemus.

hoc, pro macello aptæ, pauperum ſanguine pingueſactæ vaccæ, quæ eſtis in Samaria, vrbe ad pinus modum montem ambiente: quæ calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes, & opprimitis: quæ dicitis maritis dominis veſtris, & Regibus, & Principibus: Afferte, vndecunque & quomodocunque, & inebriabimur, & luxuriabimur.

2. Iurauit Dominus Deus in ſancto ſuo: quia ecce dies venient ſuper vos, & leuabunt vos in contis, & reliquias veſtras in ollis feruentibus.

2. Iurauit Dominus Deus per ſanctitatem ſuam: quia ecce dies venient ſuper vos mares, & capita veſtra in lanceis leuabunt, & reliquias, carnes ſcilicet, feruentibus immitent ollis, ô domini, mariti & Optimates, Principes & Reges, qui non modò auaritiam veſtrorum, & crapulam, & ſuperbiã non corrigitis, verùm etiam magnopere fouetis.

3. Et per aperturas exibitis altera cõtra alteram, & proijciemini in Armon, dicit Dominus.

3. Et per diruptorum ab Aſſyrijs Samariæ mœnium aperturas exibitis mutuò vos videntes, vt maior ſit afflictio, totam cognationẽ ſimul, abſque alterius cognati auxiliaturi ſpe, in captiuitatem ſe duci intueri: & proijciemini in Armeniæ loca Armon nuncupata, ait Dominus.

4. Venite ad Bethel, & impiè agite; ad Galgalam, & multiplicate præuaricationem: & offerte manè victimas veſtras, tribus diebus decimas veſtras.

4. Por eſſo da os prieſſa en vueſtras maldades. *Ironia.*
Ideo ſceleribus veſtris toto pectore incumbite.
Venite ad Bethel, & adorate veſtrum Deum, vi- *Ioan. 13.*
tulum aureum; & alterum in Galgalam venite *Apoc. 22.*
culturi, & multiplicate præuaricationem legis diuinæ: procul ſit omnis pigritia, manè, manè offerte vitulis aureis, ſicuti Dijs, victimas veſtras: & quamuis tot numero ſitis, tanta ſit in offerendo diligẽtia, vt intra triduum omnem decimam perſoluatis idolis.

5. Et ſacrificate de fermẽtato laudem: & vocate volunta-

5. Et ſacrificate in pane fermentato Euchariſtiã: *Aquila*
gratiarum ſcilicet actionis ſacrificium ex pane
abſque fermento ex Lege futurum: vos, vt & in *Leu. 7.*

hoc

rias oblationes & annunciate: ſic enim voluiſtis, filij Iſrael, dicit Domin⁹ Deus.

hoc ſimiæ ſitis exleges, offerte vitulis hoc ſacrificium Euchariſtiæ de fermentato: & huiuſmodi ſacrificia voluntariarum oblationum titulo inſignite, ac tales eſſe prædicate. Dixerim hæc, quia hæc ſunt vobis cordi, non autem præceptis meis obtemperare, ô filij Iſraelis, ab Iſraele vtiq; degeneres. Qui iſta dicit, eſt Dominus Deus: qui veſtram ſolicitè hactenus pœnitētiam quæſiuit, & ideo proſequitur:

6. Vnde & ego dedi vobis ſtuporem dentium in cunctis vrbibus veſtris, & indigētiam panum in omnib⁹ locis veſtris: & non eſtis reuerſi ad me, dicit Dominus.

6. Vnde, vt emendaremini, & ego dedi vobis ſtuporem dentium, quo afficerentur dolore, ſecum indignātes, quòd ſponte ſua acerba comederint homines, paſſimque ſtupor hic graſſatus eſt in cunctis vrbibus veſtris: ſtuporem quoque, id eſt, munditiem dentium dedi, dans indigentiam panum in omnibus locis veſtris: atque adeò præ famenihil mandendo dentes erant mundi à cibi maſticatione, ſub Heliæ & Achab Regis Iſrael, & 3. Reg. 18.
ſub Heliſei & Ioram decem tribuum tempora: 4. Reg. 8.
quæ famis ſeptennis fuit. Nec tamen ſic puniti reuerſi eſtis ad me, dicit Dominus.

7. Ego quoque prohibui à vobis imbrem, cùm adhuc tres mēſes ſupereſſent vſq; ad meſſem: & plui ſuper vnam ciuitatem, & ſuper alterā ciuitatem non plui: pars vna compluta eſt, & pars, ſuper quam non plui, aruit.

7. Ego quoque prohibui à vobis imbrem circa finem Aprilis, cùm adhuc tres menſes ſupereſſent vſque ad meſſem: at ne id Aſtris aut naturæ curſui aſcriberetis, plui ſuper vnam ciuitatem, & ſuper alterā nō plui: mirabiliora egi in eo, quòd in eadem ciuitate vna hæreditas compluta eſt, & altera non, & aruit.

8. Et venerunt duæ & tres ciuitates ad vnam ciuitatem, vt biberent aquam, & non ſunt ſatiatæ: &

8. Et præ ſiccitate deficiētibus in ciſternis aquis, venerunt duę & tres ciuitates ad vnam ciuitatem vt biberent aquam, ſitiſque periculum (quod maius eſt quàm famis) euaderent; & non ſunt ſatiatæ: & nec ſic quidem meliores effecti

non rediſtis ad me, dicit Dominus.

rediſtis ad me, dicit Dominus.

Agg. 2. C. 18. *9. Percuſsi vos in vento vrente, & in aurigine; multitudinem hortorũ veſtrorum, & vinearũ veſtrarum, olivueta veſtra, & ficeta veſtra comêdit eruca: & non rediſtis ad me, dicit Dominus.*

9. Percuſſi ſegetes, vites, & arbores veſtras vredine, & aurigine auri pallorem inducente; multitudinem hortorum veſtrorum, & vinearum veſtrarum, olivueta veſtra & ficeta veſtra comêdit eruca: & nec ſic quidem correcti rediſtis ad me, dicit Dominus. 3.Reg.18.

10. Miſi in vos mortem in via Aegypti, percuſsi in gladio iuuenes veſtros, vſque ad captiuitatem equorum veſtrorũ: & aſcẽdere feci putredinẽ caſtrorum veſtrorum in nares veſtras: & non rediſtis ad me, dicit Dominus.

10. In confugientes ex vobis ad Aegyptum à facie Azaelis eruendos miſi mortem in via, vbi intercepti atque enecati fuiſtis; in acie verò proeliantes percuſſi in gladio iuuenes veſtros, vſque ad captiuitatem equorum veſtrorum: & aſcendere feci putredinem caſtrorum veſtrorum in nares veſtras: & nec ſic quidem emendati rediſtis ad me, dicit Dominus. 4.Reg.13.

Gen. 19. E. 24. *11. Subuerti vos, ſicut ſubuertit Deus Sodomã & Gomorrham, & facti eſtis quaſi torris raptus ab incendio: & non rediſtis ad me, dicit Dominus.*

11. Subuerti vos fame ſub Helia & Elizeo, & clade ſub Ioachaz Rege veſtro, ſicut Deus Filius meus ſubuertit Sodomam & Gomorrham: ſic penè abraſa & exuſta eſt regio veſtra: nec tamen vos penitus conſumpſi; ſed facti eſtis quaſi torris raptus de incendio, priuſquam totum abſumeretur: & nec tot oppreſſi malis rediſtis ad me vnicum aſylum, dicit Dominus. Euſeb. de demonſt. Euang. l.5.c.23.

12. Quapropter hæc faciam tibi Iſrael: poſtquã autẽ hæc fecero tibi, præparare in occurſum Dei tui Iſrael.

12. Cùm ergo tot fruſtra remedia tentauerim, hæc faciam per Salmanaſarem, quæ capitis initio iuraui, ô Iſraël, in caput tuũ: cumque vltra montes Armeniæ captiuus fueris, patienter ſuſtine, ſpeque te præpata, & pœnitentia, & fide, ad excipiendum Chriſtum Deum tuum, per Euangelij ſui prædicationem te inuiſentem.

13. Quia ecce for-

13. Præpara te in occurſum Chriſti Dei tui: non enim

mans montes, & creans ventum, & annuncians homini eloquium ſuum, faciens matutinã nebulam, & gradiens ſuper excelſa terræ: Dominus Deus exercituũ nomen eius.

enim diuinitatis participio, ſed natura Deus eſt, vt eius probat omnipotentia, formans montes, & creans ventum, & annuncians homini eloquium reuera ſuum, totius creatæ mentis naturale ſuperans inuentum & ingenium, faciens matutinam nebulam, ſolis non obſtante virtute, & gradiens ſuper quamuis excelſa terræ, illa ſub pedibus eius habẽs: vtque vnico dicam verbo, Dominus Deus Sabaoth, id eſt, omnipotens exercituum, virtutum, ac militiarum Angelorumque Dominus, eſt nomen eius.

CAP. V.

1. Audite verbum iſtud, quod ego leuo ſuper vos planctũ. Domus Iſrael cecidit, & non adijciet vt reſurgat.

CAPVT V.

1. AVdite me vos tutos (iudicio veſtro) ad pœnitentiam alio modo prouocãtem, quoniam aſſumo ſuper vos lamentum, & hunc vos miſerans planctum leuo, ô domus Iſraël. Si *Luc. 19.* cognouiſſes cõtra te futura, & tu mecum te fleres, ô domus Iſrael. Præ cordis anguſtia vix in plura verba vocem formare valeo. O mihi, vt virgo, viſu delectabilis & gratioſa domus Iſrael, quid erit de te? Planctum leuo: ſi cognouiſſes, & tu leuares. Heu, à patria libertate & à regia dignitate iam-iam cader, Salmanaſare Aſſyrio *4. Reg. 17.* triumphante, nec vſquam recuperabit.

2. Virgo Iſrael proiecta eſt in terram ſuam, nõ eſt qui ſuſcitet eam.

2. A virginitate ſua per Patriarchas patres ſuos Deo deſponſata, vtque virgo gratiſſima, prædilecta à Deo, & captiuitatis ignara, intra proprios lares vt virgo delicians, iam-iam proſternetur in ſuammet terram, vbi glorioſior erat: non aderit opem laturus Rex Aegypti, non erit qui ei manum porrigat, & eleuet eam.

3. Quia hæc dicit Dominus Deus: Vrbs de qua egredieban-

3. Quia hæc dicit Dominus Deus, cuius dicere veritas eſt: Vrbs, de qua egrediebantur ad prælia mille bellatores, relinquentur in ea centum, reliquis

tur mille, relinquẽtur in ea centum: & de qua egrediebantur centum, relinquẽtur in ea decem, in domo Iſrael.

liquis præliationibus aſſiduis, triennalique Samariç obſidione cõſumptis: & de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in decem tribubus Iſraelis.

4. *Quia hæc dicit Dominus domui Iſrael: Quærite me, & viuetis.*

4. Non erit ſanè qui tot poſſit malis mederi, niſi verus Deus ac Dominus: quia idcirco ab eo immittentur, quia hæc dicit modò, dum pœnitentiæ locus eſt, domui Iſraelis: Quærite me, & quietè viuetis.

5. *Et nolite quærere Bethel, & in Galgalam nolite intrare, & in Berſabee non trãſibitis: quia Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis.*

5. Et ex voluntate proijcite idola omnia, quæ colitis in Bethel & in Galgala: & ne tranſeatis à regno veſtro in Berſabe Auſtralẽ Iudæ vrbem, licet ſors Simeonis ſit, in qua idola coluit & tribus Iudæ: quia iuxta nominis etymon Galgala, id eſt, reuolutio ſeu rota, rotabit & reuoluetur captiuitatis vinculis, quia vobis coniuncta, & prope Iordanem ſita, vobiſcum mala ſuſtinebit Salmanaſaris; & Bethel, hoc eſt, domus Dei, iam Bethauen dicta, hoc eſt, domus idoli, ſeu vanitatis, aut inutilis, erit inutilis ad ſe propugnandum: nec ſe poterunt idola tueri, & quomodo vos liberabunt? *Ioſue 15. & 19.*

6. *Quærite Dominũ, & viuite: ne fortè cõburatur vt ignis domus Ioſeph, & deuorabit, & non erit qui extinguat Bethel.*

6. Quærite Dominum, & ſic certiſſima ac præſens in vobis eſt ſalus & vita pacata: ne fortè, dum comburentur, reſplendeant vt ignis vrbes & domus decem tribuum, quæ primum vobis in Regem elegiſtis Ieroboam ex tribu Ephraim filij Ioſephi, fratri ſuo Manaſſi maiori ab auo Iacobo prælati; ex quo tribus Ephraim tribus dicitur Ioſephi, & vos omnes tribus vocamini tribus Ephraim, & domus Ioſephi, qui inter idolatras mihi fuit fideliſſimus, quem ſectari deberetis, in terra ſanctitatis à me liberi ac domini conſtituti. *Gen. 48.*

ſtituti. Sed en oraculum templumque idoli veſtri Bethelem flamma deuorabit; totque ei ſeruiunt ac militant Angeli, vt ipſi qui ſuccurrat, ignemque extinguat, ne vnusquidem ſit cultor adfuturus.

7. Qui conuertitis in abſynthium iudicium, & iuſtitiā in terra relinquitis.

7. Quærite Dominum, & viuetis, qui iudicium rationis conuertitis in abſynthium, & amaritudinem contra Deum illius largitorem abuſi, & humi ſerpentem iuſtitiam relinquitis.

8. Facientem Arcturum, & Orionem, & conuertentē in mane tenebras, & diē in noctem mutantē: qui vocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ: Domin⁹ nomen eius.

Infrà 9. B. 6.

8. Sicut & omnipotentem nihili facitis, cùm ſit ille, qui oriri facit in cœlis hyeme Arcturū, & æſtate Orionem, quibus imbres tempeſtateſque concitat, & tenebras nocturnas conuertit in mane, & diem in noctem ordine perpetuo ſibi conſtante tranſmutat: qui tenuiores in aëra eleuat aquas maris, & pluuiam effundit eas ſuper faciem terræ: Dominus nomē eſt abſolutè ſibi proprium, cuius participio ſunt alij domini.

9. Qui ſubridet vaſtitatē ſuper robuſtum, & depopulationem ſuper potentem affert.

9. Qui quaſi dentes iratus oſtendens, vaſtitatem minatur contra quemuis robuſtum, & depopulationem contra quemuis potentem affert; ſolo vindicis iuſtitiæ ſuæ nutu quæuis fortia ſubuertit.

10. Odio habuerunt corripiētem in porta; & loquētem perfectè abominati ſūt.

10. Subuertet itaque & decem tribus; non eas ipſarum fortitudo ſeruabit: quia odio habuerunt tale mas tantum Dominū per Prophetas ſuos in vrbium porta, vbi litigātium erat tribunal & multitudo, corripientem eos; & loquentem ſermonem ſanctum abominati ſunt: nec iuſtitiæ perfectiones audire voluerunt, ſed fraudibus habenas laxarunt.

11. Idcirco, pro eo quòd diripiebatis pauperem, & prædā electā tollebatis ab

11. Idcirco, pro eo quòd diripiebatis pauperem, & prædam ſelectā vobiſque gratiorem tollebatis ab eo, domos quadro, ſecto, politoque lapide magnificas ex malè partis ædificabitis, & morte

Soph. 1. C.13. *eo: domos quadro lapide ædificabitis, & nõ habitabitis in eis: vineas plantabitis amantiſſimas, & non bibetis vinum earum.*

aut captiuitate aut egeſtate inſurgente non habitabitis in eis: vineas ad votum deſiderij plantabitis, & non bibetis vinum earum.

12. Quia cognoui multa ſcelera veſtra, & fortia peccata veſtra: hoſtes iuſti accipientes munus, & pauperes deprimentes in porta.

12. Quia cognoui multa ſcelera veſtra, & fortiter meam oppugnantia benignitatem peccata veſtra: hoſtes eſtis hominis iuſti muneribus acceptis; & pauperes ex contemptu, & odio, vel dono corrupti, deprimitis in iudicio in vrbis porta exercito.

13. Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum eſt.

13. Ideo prudens & bonus in tempore illo aduentantis Salmanaſaris tacebit, orare pro vobis non audens, quia tempus malitia plenum modò eſt incorrigibili. 4.Reg.17.

14. Quærite bonum, & nõ malum, vt viuatis: & erit Dominus Deus exercituũ vobiſcum, ſicut dixiſtis.

14. Corrigimini, & non quæratis malum, mali omnis cauſam; quærite bonũ, boni omnis fontem, vt viuatis. Quid ni viuetis? erit Dominus Deus exercituum vobiſcum, ſicut in omnibus ſacrificijs & precibus votiſque veſtris optando dixiſtis, Sit Dominus Deus Sabaoth nobiſcum.

Rom. 12. C.9. Pſal. 96. B. 10. 31.C.15. 34.C.27. *15. Odite malum, & diligite bonum, & conſtituite in porta iudiciũ: ſi fortè miſereatur Dominus Deus exercituũ reliquiis Ioſeph.*

15. Odite malum ex animo, & diligite bonum, & rectè iudicate in tribunalibus: ſi fortè miſereatur Dominus Deus exercituum veſtri, & non delebit omnino: fortè dixerim, ob veſtri libertatem arbitrij, difficultatémque in tanta honeſti iactura miſericordiam conſequendi.

16. Propterea hæc dicit Dominus Deus exercituum dominator: In omnibus plateis planctus: & in cunctis, quæ foris ſũt, dicetur, Væ, væ:

16. Propterea, vt digno pœnitentiæ fructu præoccupetis eum, hæc dicit Dominus Deus omnipotens dominator: In omnibus plateis veſtris (Aſſyrijs vrgentibus) erit planctus: & in cunctis areis & vijs, quę foris & extra vrbes ſunt, dicetur, Væ, væ: & vocabunt confuſum vndique agricolam ad luctum, & lamentatores tibicines, & lamenta-

& vocabunt agricolam ad luctum; & ad planctum eos, qui ſciunt plangere. mentatrices, gnaros ſcilicet vlulatum excitandi, ad planctum conuocabunt.

*viis 16 *7. Et in omnib⁹ *vineis erit planctus: quia pertranſibo in medio tui, dicit Dominus.* 17. Et in omnibus chariſſimis vineis erit planctus: quia te puniendo pertranſibo per te, dicit Dominus. Tranſire. Exod. 12.

Iſai. 13. A. 6. B. 9. Iere. 30. A. 7. Ioel. 2. C. 11. Soph. 1. C. 15. *18. Væ deſiderãtibus diẽ Domini: ad quid eam vobis? dies Domini iſta, tenebræ, & non lux.* 18. Væ non credentibus hunc Domini diem, vę inſanam oſtentantibus cordis fortitudinem, ac parui pendendo illum deſiderantibus: ad quid eam diem vobis adeſſe deſideratis? Dies Domini iſta tota erit aduerſa, & calamitatum tenebris inuoluta, nihil lucis ac ſolatij habebit; ſed ab vno malo in aliud, & ab hoc in aliud incidet. Oſee 10.

19. Quomodo ſi fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei vrſus, & ingrediatur domum, & innitatur manu ſua ſuper parietem, & mordeat eum coluber. 19. Quomodo ſi fugiens homo leonẽ inſequentem, inueniatur ab vrſo, & ingrediatur domum aliquam, ſaluandus in ea, & innitatur manu ſua ſuper parietem, & mordeat eum coluber ibi latitans.

20. Nunquid nõ tenebræ dies Domini, & non lux? & caligo, & non ſplendor, in ea? 20. Nunquid non multò peiùs tota erit malorum tenebris repleta dies iuſtitiæ Domini, & nullius lucis & refrigerij? nunquid non erit caligo, & non ſplendor, in ea?

Iſai. 1. C. 11. D. 14. Iere 6. E. 20. *21. Odi & proieci feſtiuitates veſtras: & non capiam odorem cœtuum veſtrorum.* 21. Odi & execratus ſum omnes feſtiuitates veſtras: & non odorabo gratumque habebo odorem thymiamatum cœtuum veſtrorũ, me ſimul & idola colentium, me ſimul & vitia ſua volentium habere. Oſee 8.

Malach. 1. C. 12. *22. Quòd ſi obtuleritis mihi holocauſtomata & munera veſtra, non ſuſcipiã, & vota pinguium veſtrorum non reſpiciam.* 22. Ideo ſi impœnitentes obtuleritis mihi holocauſtomata & munera veſtra, non ſuſcipiam, & vota pinguium veſtrorum ſauendo non reſpiciam.

23. Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam.

23. Exonera me tumultu prægraui carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ, quibus cùm me, tum idola impœnitens indeuotuſque oneras, non audiam.

24. Et reuelabitur quaſi aqua iudiciū, & iuſtitia quaſi torrens fortis.

24. Et Iudicis Dei de ſupplicio ex te ſumendo lata & latens exequutioni mandanda reuelabitur ſententia turbulentiſſimè, ac repentè, & ex improuiſo, quaſi aqua inundans, & fortis torrens, qui priùs ſiccus erat, & nunc nō eſt eū pertrāſire.

Act. 7. E. 42. *25. Nunquid hoſtias & ſacrificium obtuliſtis mihi in deſerto quadraginta annis, domus Iſrael?*

25. Patrum veſtrorum cadauera in deſerto per quadraginta licet non totos ſed ferme annos proſtrata ob eandem mixtionem, cultus mecum vituli & aliorum idolorum adoratione, recogitate, idemq; iudicium pertimeſcite: vna eſt vobis & patribus veſtris cauſa: nunquid enim hoſtias & ſacrificium non metu coacti obtuliſtis mihi Deo ſoli in deſerto quadraginta annis, non inte- *Annis, nō annos, in 6. caſu, nō in 4.*
gris ſcilicet, ô domus Iſraelis?

26. Et portaſtis tabernaculum Moloch Deo veſtro, & imaginem idolorum veſtrorum, ſidus Dei veſtri, quæ feciſtis vobis.

26. Perpendite an mihi ſacrificaueritis, cui, ſi non ſoli vt Deo ſacrificatis, non ſacrificatur: in humeris, honoris ergô, parentes Moabitis mulieri- *Num. 25. 3. Reg. 11. Leu. 18. & 20.*
bus portaſtis vmbraculum Moloch idolo proprio Ammonitarum, & à Moab & vobis pro Rege Deoque veſtro contra legem meam exculto: & portaſtis figuras, imagines, ac ſimulachra idolorum veſtrorum, & Rempham Luciferum, ac ſolē, & lunam, & ſtellas, opera ſcilicet manuum hominum, adoraſtis.

27. Et migrare vos faciam trans Damaſcum, dicit Dominus, Deus exercituum nomen eius.

27. Erit ergo ſententia hæc in vos: Migrare vos faciam trans Damaſcum in Aſſyriam, & ibi pro- *4. Reg. 17.*
pagabimini in Mediam, Perſiā, & trans Euphratem fluuium Babylonis: quia nunquam hæc captiuitas veſtra ſoluetur. Subſcribit hanc ſententiam Dominus, cuius nomen eſt, Deus exercituum,

cituum, ad cuius nutum exercitus Aſſyrij eam exequentur.

CAP. VI.

Luc. 6. D. 24.

1. Væ qui opulenti eſtis in Sion, & confiditis in monte Samariæ: optimates capita populorum, ingredientes pompaticè domum Iſrael.

CAP. VI.

1. VAe qui rebus omnibus affluentes, quietè, nulla pauperum miſeratione permoti, vitam degitis in Templo, & in regio palatio, in Sionis monte ſitis in Ieruſalem, vbi maior miſericordiæ ratio habenda erat: væ qui ſic opulenti eſtis in duabus tribubus, & væ vobis decem, non in Domino confidentibus, ſed in munitiſſima loci natura, vtpote in monte conſtituta Samaria: væ vobis, optimates, quorum conſilio reguntur populi, ſicuti capite membra: qui pompaticè ac faſtuoſè tardiori greſſu inflatique domum conſeſſus Iſraelis ingredimini; quaſi ſoli gentium capita eſſetis, nihilque ſit, quod timere poſſitis.

2. Tranſite in Chalanne, & videte, & ite inde in Emath magnam: & deſcendite in Geth Palæſtinorum, & ad optima quæque regna horum: ſi latior terminus eorũ termino veſtro eſt?

2. Ad hanc veſtram contundendam ſuperbiam, tranſite cogitatione in vrbem Babyloniæ Chalanne, & conſiderate illam, quam ſexcenta millia vrbanę plebis incolũt: & ite inde in Hemath Plin. lib. 6. c. 26.
magnã, (quæ nunc Antiochia dicitur) & deſcendite in Geth metropolim Palæſtinorum, & ad Hieron.
optima quæque horum capitum regna: & videte ſi latior terminus illorum termino veſtro eſt? burlando, y como ſi es, vtique. Eſt igitur in terris quod formidare debeatis, vires viribus comparantes, Domini ope ſecluſa: quanto magis irato contra vos exercituum Domino!

3. Qui ſeparati eſtis in diem malum: & appropinquatis ſolio iniquitatis.

3. Ab eo certè iam ſeparati eſtis, vt hœdi malè Matt. 25.
olentes, in captiuitatem, & appropinquatis pec- Aug. 4. de doct.
catorum greſſibus ad ſolium ſupplicij. Chriſt. cap. 7.

4. Qui dormitis in

4. Quia cum pauperum neglectu dormitis in le-

lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti.

ctis eburneis ex dentibus elephantorum cariſſimè compactis, & libidini indulgetis in ſtratis veſtris: & comeditis optima quęq;,ſicuti agnum de grege ſelectum, & vitulos excellentiores in armentis.

5. Qui canitis ad vocem pſalterij: ſicut Dauid, putauerunt ſe habere vaſa cantici.

5. Et ne quid voluptati deeſſet, canitis ad ſonum pſalterij, lyræ, & organorum: excuſarique ſe putabant in hoc, quia cantandi inſtrumenta habuit hæc & Dauid, ſanctus ſanè vir; cùm hic Deo, ipſi verò ſibi canant.

6. Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti: & nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph.

6. Bibentes vinum aoſadas, abunde, in vaſiſque amplis & pretioſis, qualia ſunt phialæ, & optimo vnguento delibuti, (vtinam animi fœtorem putridi diſſimularent) nihil (tantam parit inſenſibilitatem alienæ miſeriæ propria voluptas) patiebantur doloris, nihil commouebantur, oculis ipſis intuentes contritionem & calamitatem fratrum ſuorum è decem tribubus miſerorum, quibus vnus Ioſeph nomen dedit: imò ſicuti germani fratres comedere potuerunt hilares in ciſternam Ioſepho detruſo; ita & hi nihil infirmantur, hoc eſt, nihil dolent voluptuoſè agentes, cùm videant anguſtias animæ fratrum & proximorum.

Authore Ioſepho Pſalteriū 12. ſonos habet, & digitis carpitur. 3. libro Antiq. cap. 10.

Licet Deus immittat malum, cōpaſſionē tamē à nobis exigit patienti. Chryſ. hō. 18. & 52. ad pop. Antioch. & 80. in Matth.

7. Quapropter nunc migrabunt in capite transmigrantiū: & auferetur factio laſciuientium.

7. Quapropter nunc in captiuitate, qui in delicijs & pompa fuerunt capita, in capite migrabunt transmigrantium: & auferetur vnà conuenientium ad conuiuia & ad libidinem, equorū more, factio. *Heb. 6.*

Iere. 51. B. 14.

8. Iurauit Dominus Deus in anima ſua, dicit Dominus Deus exercituum: Deteſtor ego ſuperbiam

8. Iurauit Dominus Deus per ſemetipſum, immobile oſtendens fore hoc cōnſilium ſuum, iurauit per vitam ſuam, & ait: Deteſtor ego ſuperbiam tribuū Iacobi, qui humilis erat, & humilitate à me magnus eſt effectus, in caſuliſque habitabat: *Heb. 12.*

Iacob, & domos eius odi, & tradam ciuitatem cum habitatoribus ſuis.

bitabat: & ideo nunc odi poſterorum eius ſuperbas domos, & in hoſtium manus tradam ciuitatem & plenitudinē eius cum habitatoribus ſuis. Gen.12.

9. Quod ſi reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipſi morientur.

9. Ita vt ne decem quidem viris parcam: qui ſi ſuperſtites fuerint, ſimulque ſeruati in domo vna, in latibulis, & ipſi morientur peſte aut fame.

10. Et tollet eum propinquus ſuus, & cōburet eum, vt efferat oſſa de domo: & dicet ei qui in penetralibus domus eſt,

10. Quos tumulare non valens propinquus, vtpote ſolus, ibidem comburet, vt efferat oſſa de domo: & efferens dicet ſuperſtiti infirmo in penetralibus domus exiſtenti: Nunquid adhuc eſt penes te aliud cadauer?

Nunquid adhuc eſt penes te?

11. Et reſpondebit: Finis eſt. Et dicet ei: Tace, & nō recorderis nominis Domini.

11. Et reſpondebit: Non. Scit Dominus, quia vnus ego ſuperſum; ſit nomen eius benedictum: iam cadauerum & viuentium finis eſt in hac domo.. Et hoc exaſperatus reſponſo alter dicet ei: Tace, & ne recorderis quidem nominis Domini.

12. Quia ecce Dominus mādauit, & percutiet domum maiorem ruinis, & domū minorem ſciſſionibus.

12. Quod quidem dicet, quia ecce Dominus mandauit per punientis iuſtitiæ ſuę iudicium & præceptum: quod exequetur, percutiens Iacobi domum maiorem, regnum ſcilicet decem tribuum, priùs irrecuperabilibus ruinis, nunquam reparandam: & percutiet Iacobi domum minorem, Iudæ & Benjamin regnum, poſtea ſciſſionibus & ruinis aliquando decludendis, captiuitate ſoluta. Amos loquitur.

13. Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari poteſt in bubalis: quoniam conuertiſtis in amaritudinē iudicium, & fructum iuſtitiæ

13. Veſtra eſt omnis horum culpa malorum, ô duodecim tribus, cùm etiam naturæ (quæ à Deo condita, à ſuo impulſu in bonum ſuum nihil vltro dimoueri patitur) iura violatis. Nunquid enim currere queunt in petris equi, aut arari poteſt in bubalis ſilueſtribus? At vos conuertiſtis in amaritudinem conſcientiæ veſtræ iudicium

rationis

in abſynthium.

rationis in bonum ſponte ſua directum, & fructum naturalis ac diuinæ iuſtitiæ ſuauiſſimum in abſynthium Deo, vobis, & proximo.

14. Qui lætamini in nihili: qui dicitis, Nunquid nō in fortitudine noſtra aſſumpſimꝰ nobis cornua?

14. Et in tantum malitiæ profundum demerſi eſtis, vt contemnatis, & ſine ratione vlla lætemini in idolis, diuitijs, & præſumptione veſtra: qui non Deo, ſed vobis victorias tribuentes, dicitis: Nunquid non in fortitudine noſtra aſſumpſimus nobis cornua, quibus vt inuicti rhinocerotes ventilauimus hoſtes? *Deut. 33.*

15. Ecce enim ſuſcitabo ſuper vos, domus Iſrael, dicit Dominus Deus exercituum, gentem: & cōterēt vos ab introitu Emath vſque ad torrentem deſerti.

15. Idcirco Dominus ait: Ecce ego ſuſcitabo contra te, ô domus Iſraelis, gentem Aſſyriam & Chaldæam: & conterent vos duodecim tribus à termino ad terminum, ab introitu nempe ditionis Emath vrbis Syriæ Damaſci vſque ad torrentem deſerti, ab Emath vſque ad Rhinocoluram, inter quā & Peluſium riuus Nili, ſiue torrens de eremo veniens, mare ingreditur. *3. Reg. 8. Hier. 49. Hieron.*

CAP. VII.

*1. Hæc oſtendit mihi Dominus Deus: & ecce fictor locuſtæ in principio germinātiū ſerotini imbris, & ecce ſerotinꝰ poſt *tonſorem gregis.*

* tonſionem Regis 2.

1. NOn modò verbis ex auditu, verùm etiam rebꝰ viſis, futura hæc mala oſtēdit mihi Dominus Deus. Et primò quidem magna cum admiratione viſus eſt à me formator multarum locuſtarum, eas ad nutum vt fictor effingens ex luto, in principio germinantium plantarum, imbre ſerotino, id eſt, prope finem Aprilis. Hoc eſt: Intellexi Aſſyrium exercitum quaſi locuſtarum multitudinem deuorantes ſpecioſa quęque, quibus ſibi potēs ac germinare incipere perſuadens regnum decem tribuum Aſſyrio Regi magno tributa denegare moliebatur: qui Rex totondit eas, in captiuitatemque duxit: & poſt hanc tonſionem Regis Salmanaſaris oſtenſus eſt mihi ſerotinus imber, quo ſcilicet pullulare ac florere cœpit *4 Reg. 18.*

cœpit regnum Iudæ ſub Ezechia.

2. Et factũ eſt: cùm cõſummaſſet comedere herbam terræ, dixi: Domine Deus, propitius eſto, obſecro: quis ſuſcitabit Iacob, quia paruulus eſt?

2. Et factum eſt: cùm vidiſſem ab eadem locuſta
poſtea conſumptam herbam terræ duarum tri-
buum, Aſſyriam ductante multitudinem quaſi
locuſtarũ Sennacheribo, & vſque ad portas Ie-
ruſalem electa viridia vaſtante; oraui, dicens:
Domine Deus, propitius eſto, obſecro: quis ſuſ-
citabit Iacob, ſi tu eum proſternis? ecce decem
tribubus captiuatis, & duabus iam-iam capti-
uandis, deiectus & paruus eſt valde.

3. Miſertus eſt Dominus ſuper hoc: Nõ erit, dicit Dominus.

3. Miſertuſque Dominus vrbi Ieruſalem dicit
mihi: Non erit captiua Ieruſalem, à Sẽnacheri- 4.Reg.19.
bo eam protegam.

4. Hæc oſtẽdit mihi Dominus Deus: & ecce vocabat iudiciũ ad ignem Dominus Deus, & deuorauit abyſſum multam, & comêdit ſimul partem.

4. Secundò hæc oſtendit mihi in viſu Dominus
Deus: ecce ad ignem & incendium per manum
Nabuchodonoſoris Babylonis Regis vocabat
Dominus Deus iudicium increpans & puniens
duas tribus relapſas; & deuorauit ignis partem
vrbis Ieruſalem inferiorem quaſi abyſſum mul-
tam in valle ſitam cum opum immenſa abyſſo,
& comedit ſimul partem ſuperiorẽ, Templum,
regiumque palatium.

5. Et dixi, Domine Deus, quieſce, obſecro: quis ſuſcitabit Iacob, quia paruulus eſt?

5. Et miſerans oraui, dicẽs: Quieſce, obſecro, ab
ira tua, ne penitus deleatur genus Iacob: qui iam
paruulus eſt, & quis, te non quieſcente, ſuſcita-
bit eum?

6. Miſertus eſt Dominus ſuper hoc: ſed & iſtud non erit, dicit Dominus Deus.

6. Miſertus eſt Dominus ſuper hoc, & dicit:
Non abolebitur omnino, poſt ſeptuaginta an-
nos reſtituam tribus Iudæ & Beniamin.

Delet 4. *Deus *7. Hæc oſtendit mihi *Domin9* : Et ecce Dominus ſtãs ſuper murum litum, & in*

7. Tertiò hæc oſtendit mihi Dominus. Stabat
Dominus ſuper murum litum, protegebat ſcili- Ezec. 13.
cet decem tribus ab imbrium & hoſtium iniu-
rijs, ſicut complanatio murum exornat & pro-

phetabis ibi. bitur per vncias citò, vt aiunt, & officio tuo interdicêris, at ibi cum fructu & honore prophetabis.

13. Et in Bethel non adijcies vltrà vt prophetes: quia ſanctificatio Regis eſt, & domus regni eſt.

13. Et in Bethele non prophetabis ampliùs, quia in ea eſt Templum Regis Ieroboæ tuis concionibus irritati, & ſedes regni, domuſque regia, contra quam verba feciſti. Salutis certè tuæ honoriſque cupidus hæc moneo.

14. Reſpõditq́; Amos, & dixit ad Amaſiã: Non ſum Propheta, & nõ ſum filius Prophetæ: ſed armentarius ego ſum, vellicans ſycomoros.

14. Reſponditque Amos, & dixit ad Amaſiam: Non eſt cur me ad prophetandum Iudæ adigas: non mihi tantum honoris arripio, vt ignorẽ me officio non eſſe Prophetam, nec diſcipulũ aut filium Prophetæ, ſed armentarium, præ inopia & pro mea fame ſubleuanda vellicantem. vnguibuſque findentem fructus ſycomoros, vt lac prodeat quaſi ficus, & à ſole penetretur, & quarto die matureſcat. *Dioſcor. lib. 1. cap. 144.*

15. Et tulit me Dominus cùm ſequerer gregem, & dixit Dominus ad me: Vade, propheta ad populũ meum Iſrael.

15. Sed tulit me Dominus, cùm reipſa ſequerer ouium gregem: & repleuit me hoc prophetiæ dono, quod fixum non eſt in Vate, ſed ad replẽtis Domini nutum adeſt & abeſt, & dixit Dominus ad me: (non itaque meum inuentum eſt hoc oraculum) Vade, propheta ad populũ meũ Iſraelem. & tu me vis auertere?

16. Et nũc audi verbum Domini: Tu dicis, Non prophetabis ſuper Iſrael, & non ſtillabis ſuper domum idoli.

16. Deo potiùs obedire oportet, cuius nunc audi verbum: Tu dicis mihi, Ne prophetes contra Iſraelem, & ne quaſi ſtillans minis increpes domum riſus deridendique idoli. *Act. 5.*

17. Propter hoc hæc dicit Dominus: Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filiæ tuæ in

17. Propter hoc, quia cum idolis fornicantes foues, hæc dicit Dominus: Vxor tua in ciuitate ad maius dedecus tuum fornicabitur, & filij tui & filiæ tuæ in gladio cadent Aſſyriorum, & hereditatem tuam Chutæi ſibi ſortiêtur, & tu captiuus *Hoſ. 4.*

gladio cadent, & humus tua funiculo metietur: & tu in terra polluta morieris, & Iſrael captiuus migrabit de terra ſua.

in terra idolorũ cultu polluta morieris, & Iſrael captiuus migrabit de terra ſua. 4.Reg.17. & 18.

CAP. VIII.

1. Hæc oſtendit mihi Dominus Deus: Et ecce vncinus pomorum.

CAP. VIII.

1. HAec oſtendit mihi Dominus Deus. Vidi vncinũ, oblongum nempe baculum, in cuſpide ferramentum habentem ad vncum, quo remotiores arborũ rami attrahuntur, vt fructus molles & poma colligantur.

2. Et dixit: Quid tu vides Amos? Et dixi: Vncinum pomorum. Et dixit Dominus ad me: Venit finis ſuper populũ meum Iſrael, non adyciam vltrà vt pertranſeã eum.

2. Et attentiorem exigens dixit: Quid tu vides, Amos? Et dixi: Vncinum pomorũ. Et dixit Dominus ad me: Intelligentia viſionis eſt: venit finis & omnimoda captiuitas populi mei Iſraelis, cuius viciniora loca, quaſi proximiora manu carpẽs poma, Teglath-phalaſar Rex Aſſur captiuabit, remotioribus pertranſitis atque relictis: quę iam non vltrà pertranſibo, ſed colligam Salmanaſaris vncino. 4.Reg.15.

3. Et ſtridebunt cardines Templi in die illa, dicit Dominus Deus: multi moriẽtur: in omni loco proijcietur ſilentiũ.

3. Et ſtridebunt ſecuribus icti cardines Templi Bethelis in die illa, dicit Dominus Deus: multi morientur: ac præ ſolitudine vbique erit ſilentium.

4. Audite hoc qui cõteritis pauperem, & deficere facitis egenos terræ,

4. Arrigite aures ad hæc qui vexatis pauperes, & crudelitate veſtra, fame & egeſtate deficere facitis egenos terræ.

*5. dicentes: Quando tranſibit *meſſis, & venũdabimus merces; & ſabbathum, & aperiemus fru-*

*mensis

5. Dicentes: Quando tranſibit menſis nouus, prima nempe dies neomeniæ, quæ feſtiua eſt, & venundabimus merces, & ſabbathum, & aperiemus horrea frumenti, con tantas fieſtas? tot feſta noſtra lucra negotiaque retardant; abeant citò:

mentũ: vt imminuamus menſuram, & augeamus ſiclum, & ſupponamus ſtateras doloſas,

citò: vt vendendo imminuamus menſurám, & emendo augeamus ſiclũ, id eſt, pondus, & clàm ponamus ſtateras doloſas.

6. Vt poſſideamus in argento egenos, & pauperes pro calceamentis, & quiſquilias frumenti vendamus?

6. Vt poſſideamus argentũ cum egeſtate ementium, & vt in ſeruos ac mancipia pauperes pro tenui victu & calceamentis nobis ſeruiẽtes habeamus, paupertate illos vrgente, quibus etiam quiſquilias & purgamenta frumenti vendamus.

*7. Iurauit Dominus in *ſuperbiá Iacob: Si oblitus fuero vſque ad finem omnia opera eorum.*

*ſuperbiam

7. Non vos decipiant pſeudoprophetæ: credite iam tertiò iuranti, ſi comminanti fidem non præſtatis. Iurauit Dominus in ſuperbia Iacobi, humilitate grati in ſeipſo, nunc in poſteris ſuperbi, atque ideo tot vitijs repleti, dicens: Si oblitus fuero vſque in ſempiternũ omnia opera eorum, ne puniam illa. Nequaquam.

8. Nunquid ſuper iſto non commouebitur terra, & lugebit omnis habitator eius: & aſcẽdet quaſi fluuiꝰ vniuerſus, & eijcietur, & defluet quaſi riuus Aegypti?

8. Nunquid non propter iſtud non deſolabitur terra Iacobi, & lugebit omnis habitator eius, & vniuerſa ſimul in captiuitatem abiens apparebit quaſi fluuius inundans, & diſpergetur per latiſſimum Aſſyriorum dominium, & vix apparebit; ſicut in mare defluens riuus Aegypti, quia paruus eſt, prorſus abſorbetur.

*9. Et erit in die illa, dicit Dominus *: occidet ſol in meridie, & tenebreſcere faciam terram in die luminis.*

*Deus 1. Iere. 15. B. 9.

9. Et erit in die illa, dicit Dominus: occidet ſol & proſperitas Iſraelis in flore ac germine, quaſi ſol in meridie fulgens; & mœſtitudine oculis feſſis habitatorum terræ huius, videbitur luminoſa dies.

Chryſ. hom. 2. ad popul. Antioch.

10. Et cõuertam feſtiuitates veſtras in luctũ, & omnia can-

Tob. 2. A. 6. 1. Mac. 1. E. 41.

10. Et conuertam feſtiuitates veſtras in luctum; & omnia cantica veſtra in planctum: & præ calamitatis magnitudine inducam ſuper omne dorſum

4. Reg. 6. Ioel. 1. Iob 1.

tica veſtra in planctum: & inducam ſuper omne dorſum veſtrũ ſaccum, & ſuper omne caput caluitiũ: & ponam eam quaſi luctum vnigeniti, & nouiſſima eius quaſi diẽ amarũ.

dorſum veſtrum ſaccum cilicinum, & ſuper omne caput caluitium, cæſarie barbaque raſis, ſiue manu veſtra ob dolorem, ſiue hoſtium manu in captiuitatis indicium pariter & ludibriũ: & ponam terram, yo la pondré, quaſi luctum vnigeniti, qui maximus propter doloris exceſſum matri eſſe ſolet, & nouiſſima eius ponam quaſi diem amarum, tertio obſidionis anno capta Samaria. Iſai. 3. & 19. Pſal. 29. Apoc. 6. Deu. 32. Hier. 6. Zach. 12.

11. Ecce dies veniũt, dicit Dominus, & emittam famem in terram: non famẽ panis, neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Domini.

11. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & emittam famem in Iacob: non loquor modò de corporis fame ac ſiti, quæ obſeſſos certa manet, ſed de aſperiori fame audiendi verbum Domini ex ore vel vnius Prophetę obſidionis & captiuitatis tẽpore: tunc non erit Propheta, quia nunc Prophetas & Domini oracula contemnunt.

12. Et cõmouebũtur à mari vſq; ad mare, & ab Aquilone vſq; ad Orientem: circuibunt quærentes verbum Domini, & non inuenient.

12. Et tribulatione inſtante hoſtili, magnis votis ac deſiderijs cõmoti ibunt legati à mari Galilææ, vſque ad mare Mediterraneum, quod eſt ad Occidentem; & à termino terræ ſuæ Aquilonari ad terminũ ibunt Orientalem: circuibunt quærentes reſponſum Domini, & nõ inueniẽt, quia nunc eos Dominus quærit, & reſponſum non inuenit.

13. In die illa deficiẽt virgines pulchræ & adoleſcentes in ſiti.

13. In die illa præ ſiti, cuius maius eſt ibi periculum quàm famis, omnium oculis gratioſæ deficient virgines, ſelectique iuuenes.

14. Qui iurãt in delicto Samariæ, & dicunt: Viuit Deus tuus Dan, & viuit via tua Berſabee, & cadent, & nõ reſurgent vltrà.

14. Quæ licet teneræ ſint, & ætatis videantur innoxiæ, Samariæ patrumque delicta ſectantes blaſphemant, dum quod veri Dei eſt, viuere, mortuo aſcribunt idolo ac vitulo, & iurant, & dicunt: Viuit Deus tuus Dan, & viuit via tua Berſabee, quarum quò remotior & laborioſior peregrinatio, eò auguſtior. Et ideo virgines & adoleſcentes, è quibus ſperanda erat poſteritas, &

patres,

patres, & delinquens Samaria cadent in manus Salmanaſaris,& non reſurgent vltrà, y jamas alçaran cabeça,nunquam ad antiqui regni gloriam aut ad patriam terram redibunt.

CAP. IX.

*1. Vidi Dominum ſtantē ſuper altare, & dixit: Percute cardinem, & commoueantur ſuperliminaria: auaritia enim in capite omnium, & nouiſsimū eorum in gladio interficiam: non erit fuga * eis° fugient°, & nō ſaluabitur ex eis qui fugerit.*

* eis qui fugient 3.

CAP. IX.

1. Vidi Dominū ſtantem ſuper altare Templi ſui celeberrimi iam-iam receſſurum, & ideo non vidi eum ſedētem ſuper Cherubin; & Romano dixit exercitui: Percute cardinem,& cōmoueantur ſuperliminaria, Tēplumque funditus ruat, cùm factum ſit ſpelunca latronum, ob Sacerdotum & in eo ementiū & vēdentium impudenter auaritiam, quæ omnibus dominatur,& punietur in capitibus omnium præcipuis vſque ad nouiſſimum & abiectiſſimum eorum, quem gladio interficiam, deſde el Pontifice haſta el Sacriſtan, y deſde el Rey haſta el Paſtor, à Pontifice vſque ad nouiſſimum Templi miniſtrum, & à Principante vſque ad vltimum Paſtorem: nec erit effugere aut euadere quempiam Domini ſupplicium.

Pſal.138. B. 8. *2. Si deſcenderint vſq; ad infernū,inde manus mea educet eos: & ſi aſcēderint vſq; in cælum,inde detraham eos.*

2. Si deſcenderint vſque ad infernū, inde manus mea educet eos: & ſi aſcenderint vſque in cęlum, inde detraham eos, vt meæ audiant & ferant iuſtitiam ſententiæ. Hyperbole.

3. Et ſi abſconditi fuerint in vertice Carmeli, inde ſcrutans auferam eos: & ſi celauerint ſe ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo ſerpenti, & mordebit eos.

3. Et ſi abſconditi fuerint in vertice cauernoſi montis Carmeli ſibi noti, inde, ſcrutans cauernas,auferam eos: & ſi celare ſe tentauerint ab oculis meis in profundo maris,ibi meum ſentiet maximus piſcis imperium,& mordebit eos.

4. Et ſi abierint in

4. Et ſi ſeipſos inimicis ſuis dederint, & in captiuitatem

captiuitatem coram inimicis ſuis, ibi mādabo gladio, & occidet eos: & ponam oculos meos ſuper eos in malum, & non in bonum. Iere. 44. C. 11.

ptiuitatē abierint, ibi mādabo gladio, ibi meam gladius in Sacerdotes, & in auri puluerem obligurientes, & in quos voluero, exequetur iuſtitiā, & occidet eos: & ponam ſine fine oculos meos Pſal. 33. ſuper Iudæos in malum, pœnam, & contēptum eorum, & non in bonum.

5. Et Dominꝰ Deus exercituum qui tāgit terram, & tabeſcet: & lugebunt omnes habitātes in ea: & aſcēdet ſicut riuꝰ omnis, & defluet ſicut fluuius Aegypti.

5. Et qui hæc ait, eſt Dominus exercituum, cuius omnis ſermo fiet; qui ſolo tactu terram liquefacit & conſumit, ſi velit; & tangit terram Iudææ, & tabeſcet: & lugebunt omnes habitantes in ea: & inundabit ea omnis ſicut riuus, in mortem & captiuitatem dum exiet, & defluet ac diſparebit poſtea ſicut riuus Aegypti mare ſubintrans.

6. Qui ædificat in cælo aſcenſionē ſuā, & faſciculum ſuum ſuper terram fundauit: qui vocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ, Dominus nomen eius. Suprà 5. C. 8.

6. Qui hæc ait, à crucis patibulo deſcendere nolens, ædificabit crucis lignis in cælo aſcenſio- Chald. nem ſuam, & aſcenſiones ſuorum ſecum: & Ec- 1. Reg. 15. cleſiam ſuam in terra decorabit: religione ſua Chriſtiana in vnum viuentium & electorum faſciculum ſuos in terra ligabit atque religabit: ſuoque è cælis poſt aſcēſionem ſuam diuino demiſſo Spiritu Apoſtolos indiſſolubiliter in faſciculum rediget atque firmabit: qui vocabit è ſeculi amaritudine aquas, & in prædicationis nubes conuerſas effundet eas ſuper faciem vniuerſæ Iſai. 5. terræ: nec deerit illi populus, Hebræo euerſo, nec ſolus Hebræus ad illum ſpectat; nam abſolutè omnium Dominus nominatur: Iehoua nomen eius, quia ipſe per ſe eſt, & omnibus, vt eſſent, dedit.

7. Nunquid non vt filij Aethiopum vos eſtis mihi, filij Iſrael, ait Dominus?

7. Putatíſne, ait Dominus, me Iudæorum tantùm eſſe Deum, & non etiam quarumcunque gentium, quamuis Aethiopes ſint? Nunquid vos filij Iſraelitæ non eſtis mihi Domino ac creatori

Nunquid nõ Iſrael aſcẽdere feci de terra Aegypti, & Palæſtinos de Cappadocia, & Syros de Cyrene?

creatori in honorem, vt filij Aethiopum? nónne æquè vos omnes creaui? Et ſi Iſraelem aſcendere feci de Aegypto, & Chananæis eiectis eorũ terram poſſidere, nónne & Cappadocũ reliquias aſcẽdere feci è Cappadocia, & è Palæſtina Heueis expulſis, eorum regionem obtinere, ac pariter Syros aſcendere feci de Cyrene, priſciſque profligatis habitatoribus Syriam Damaſci inhabitare?

8. Ecce oculi Domini Dei ſuper regnũ peccans, & conterã illud à facie terræ: veruntamen conterens non conteram domum Iacob, dicit Dominus.

8. Omnium Dominus ego, omneſque mihi curæ: ecce oculi Domini ſuper regnum peccans, cuiuſcumque ſit illud: conteram illud à facie terræ: veruntamẽ conterens non prorſus delebo domum Iacobi, dicit Dominus.

9. Ecce enim mandabo ego, & concutiam in omnibus gentibus domũ Iſrael, ſicut concutitur in cribro. & non cadet lapillus ſuper terram.

9. Ecce enim mandabo ego Romanis, non Aſſyriæ, Mediæ, Chaldeæ, ac Perſiæ ſolùm, ſed in omnibus gentibus duas tribus, apud quas ſeruabitur tunc domus Iſraelis, decem priùs euerſis, ſicut concutitur in cribro anguſtiſſimis foraminibus conſtante, ex quo non cadet lapillus ſuper terram. Yo los cerneré por cedaço muy angoſto, yo los eſtrecharé.

10. In gladio morientur omnes peccatores populi mei: qui dicunt: Non appropinquabit & nõ veniet ſuper nos malũ.

10. In gladio morientur omnes peccatores obſtinati populi mei Iſraelis in Chriſtum nõ conuerſi, qui dicent: Non appropinquabit & nõ veniet ſuper nos malum: ſecuritatem nobis è cælo hæc prodigia demiſſa portendunt, non perniciem. Ioſeph. de bello Iud. c. 11. & 12.

Act. 15. C. 16. *11. In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit: & reædificabo aperturas murorũ eius;*

11. In die illa, poſt hæc ſcilicet, ſuſcitabo Eccleſiam Chriſti, quæ cecidit in populo Hebræo: & reædificabo lapidibus adiectis ex Gentilibus aperturas murorum eius, per quas Iudæi deſtructi exibunt, atque adeò ſic, quæ corruẽt, inſtaurabo, Rom. 11. ſimile e.t de oliua, oleaſtro, & ramis oliuæ fractis.

& ea quæ corruerãt, inſtaurabo: & reædificabo eum ſicut in diebus antiquis.

ſicut in diebus antiquis Patriarchis & Prophetis ac Moyſi exemplar in monte monſtraui. *Exod. 25. Gen. 22.*

12. Vt poſſideãt reliquias Idumææ, & omnes nationes: eò quòd inuocatum ſit nomen meum ſuper eos, dicit Dominus faciens hæc.

12. Vt poſſideant Apoſtoli relictos mihi ex ſanguinaria meoque cruore rufa Iudæa, quæ ideo potiùs Edom & Idumæa eſt dicenda, cæterique homines electi ex ea me Dominum requirant, & ſimul in vno tabernaculo Eccleſiæ poſſideant Euãgelij prædicatores omnes nationes: eò quòd inuocabitur nomen meum ſuper eos, & vocabuntur populus Dei. Non ego Amos, ipſe ipſe Dominus hæc dicit, qui ea citò facturus eſt omnia. *Sic Edom eſt Iudæa Iſai. 63. Iſai. 4. & 63. & Gen. 48.*

13. Ecce dies veniũt, dicit Dominus: & cõprehendet arator meſſorem, & calcator vuæ mittentem ſemen: & ſtillabunt mõtes dulcedinem, & omnes colles culti erunt. *Ioel. 3. D. 18.*

13. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, tantæ prædicantium Euangelium, & fructum reddentium fœcunditatis ac copiæ, quãtæ foret, ſi arator comprehenderet meſſorẽ, & calcator vuæ mittentem ſemen, & paſtor ſtillantes è montibus mellis ac lactis fluenta deſumeret, & omnes colles reuireſcerent, ac culturæ apti apparerent.

14. Et conuertã captiuitatẽ populi mei Iſrael: & ædificabunt ciuitates deſertas, & inhabitabunt, & plantabunt vineas, & bibẽt vinum earum: & facient hortos, & comedẽt fructus eorum.

14. Et conuertam captiuitatem peccati, mortis, ac diaboli, in quam detruſus eſt omnis homo, quem in populum meum verè Iſraelẽ, mecum ac cum fide & gratia mea præualiturum eligam: & ædificabunt Eccleſias in ciuitatibus hactenus à meo numine deſertis, & ſecurè inhabitabunt; & plantabunt parœcias quaſi vineas, & cæleſtiũ ſpem quaſi earum vinum cor exhilarans bibent: & facient pro charitatis excolenda perfectione religionum hortos, & comedent fructus, & merita, & coronas eorum.

15. Et plantabo eos

15. Ego primus ac princeps ero in omnibus his agricola:

ſuper humũ ſuam: & non euellam eos vltrà de terra ſua, quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus.

agricola: qui non extirpandos vnquã imbrium perſequentium vi plantabo eos ſuper humum verè ſuam, vberem ac pinguẽ ſpiritualibus bonis: & non euellam eos vltrà de terra ſua, quam dabo eis: euulſi per Chaldæos duas tribus, reſtitui terræ ſuæ, euellam per Romanós, nunquamque illi ſolo reſtituam: ſed Chriſtianos ab Eccleſia, quam ſemel dabo pro vera terra ſua omnibus fidelibus, nunquam euellam: ſtabit enim vſque ad cõſummationem ſeculi Eccleſia, ex Hebræis & Gentibus vniuerſis ad fidem vocatis erecta. Dominus eſt, qui cuncta poteſt; Deus eſt, qui cuncta videt, tuuſque erit, bonitate ſua te in populum peculiumque ſuum ſegregaturus, qui hæc dicit: quid igitur dubij eſſe poterit, quin ita ſint omnino futura? Spondet hæc omnipotens Dominus, ſpondet hæc omniſcius Deus, ſpondet hæc omnibonus Deus tuus.

PROPHETIA ABDIAE.

1. *Viſio Abdiæ. Hæc dicit Domin' Deus ad Edõ: Auditũ audiuim' à Domino, & legatũ ad gentes miſit: Surgite, & cõſurgamus aduerſus eũ in prælium.*

Iere 49. Gal 4.

1. Viſio quam intelligendo vidit Abdias, cùm triſtia tum fauſta prophetans. Hæc dicit Dominus Deus aduerſus proſperitatẽ rufi Eſau de genere Seth, ad quẽ Roma nõ pertinet, cùm totã incoluerint Europam filij Iaphet: potiuſq; Iudæa dicenda foret Edõ & Idumæa, quia inde Regẽ eſt nacta Herodem, quàm Roma, ob Iuliũ Cæſarem ei dominantẽ, quem ipſi Eſau fabula peperit. Diuinum ſanè eſt hoc oraculum, quia ego, Hieremias, & Amos à Deo accepimus: & quaſi actam iam rem video, ſpiritu ſuo quaſi legato Babylonios concitatos, mutuoque ſeſe adhortantes, hæc dicentes audio: Surgite, & conſurgamus aduerſus terrã Edom in prælium.

Gen. 10. Ioſeph. l. 1. Antiq. cap. 7.

2. Ecce paruulũ dedi te in gentibus: contemptibilis tu es valde.

2. Dominumq; audiuimus his aduerſus Edom expoſtulantem: Ecce paruulum circuitu, & infirmum viribus inter populos te conſtitui: & reuera niſi te latêres, tibi ipſi etiam eſſes, ſicut omnibus es, contemptibilis valde.

*3. Superbia cordis tui extulit te habitantem in ſciſſuris petrarũ, exaltãtem ſoliũ * tuum: qui dicis in corde tuo, Quis detrahet me in terram?*

* ſuum: qui dicit in corde ſuo 13. M.S.H. C.G.Q.

3. Prima igitur excidij tui cauſa erit arrogantia, quæ te decipit ob ſitus tui munitionem: hæc ſuperbia cordis tui te ſupra te extulit, vtpote montoſa inacceſſaque loca incolentem, in ſciſſuris petrarum, exaltantem ſedem tuam in montibus ſitu munitioribus: & dicis in corde tuo: Quis me quietè ãgẽtem ab hoc ſitus culmine proſternet?

Iere. 49. C. 16.

4. Si exaltat⁹ fueris vt aquila, & ſi inter ſidera poſueris nidum tuum: inde detraham te, dicit Dominus.

4. Idcirco quamuis exaltatus fueris vt aquila, parum dixi, quamuis inter ſidera poſueris nidum tuum, ita vt præ altitudine loci videri nequeat, & tutior ſit, inde te eijciã. Dominus eſt qui hæc dicit, cur non timore concuteris? cur non humilitatem amplexaris? Adcóne magnanimus es?

5. Si fures introiſſent ad te, ſi latrones per noctẽ, quomodo conticuiſſes? nónne furati eſſẽt ſufficiẽtia ſibi? ſi vindemiatores introiſſent ad te, nunquid ſaltem racemum reliquiſſent tibi?

5. Si fures quauis hora introiſſent ad te, ſi nocturni nocte latrones, quomodo ne hiſcere quidem præſumpſiſſes? Et quidem hi non omnia, ſed quæ ſibi ſufficerent, auferrẽt. Si vindemiatores tuam inuaſiſſent vineam, certè vel racemum tibi non reliquiſſent.

6. Quomodo ſcrutati ſunt Eſau, inueſtigauerunt abſcondita eius?

6. At omnem ſuperat admirationem, intueri quomodo Babylonij te ſcrutabuntur, & inueſtigabunt abſcondita quæque, ac gladio & captiuitati cuncta ſupponent.

7. Vſque ad terminũ emiſerũt te omnes viri fœderis tui: illuſerunt tibi: inualuerunt aduerſum

7. Ab omni termino tuo vſque ad vltimum terminum Eoum in exilium emittent te omnes confœderati tui: illudent tibi: inſurgent aduerſum te pacifici tui: grauius adiungo: qui comedunt tecũ, hoſpitio benignè à te habiti, inſidiabuntur

te viri pacis tuæ: qui comedunt tecum, ponent inſidias ſubter te: non eſt prudentia in eo.

buntur tibi, vt cadas & pereas; Babylonijs contra te adiungentur. Non eſt tibi prudentia, qua tibi nunc proſpicere valeas, imò velis.

Iſai. 29. E. 14. *8. Nunquid non in die illa, dicit Dominus, perdam ſapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Eſau?*

8. Quapropter & tunc nec vexatio ſapientes vos Idumæos reddet, aut prudentiam pariet in alis montis Sehir, qui vos ipſi eſtis.

9. Et timebunt fortes tui à Meridie, vt intereat vir de monte Eſau.

9. Et animo frangentur fortes tui, & ab Aquilonaribus inimicis tuis remotiores, vtpote Auſtralem tuam poſſidentes iram: atque ita quamplurimi de monte Eſau interibunt.

Gen. 27. G. 42. *10. Propter interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuũ Iacob, operiet te confuſio, & peribis in æternum.*

10. Tantique mali, præter ſuperbiam tuam, cauſa eſt crudelitas tua nimis impia. En propter interfectionem & propter iniquitatem, qua in fratrem tuum Iudæum populum, à Nabuchodonoſore Hieruſalem capta, vſurus es, totum te operiet confuſio in hac vita, & in immortali peribis in æternum.

*11. In die cùm ſtares * aduerſus eũ, quando capiebant alieni exercitũ eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & ſuper Ieruſalem mittebant ſortem: tu quoque eras quaſi vnus ex eis.*

Delent 4. M. S. *ex aduerſo H. G. C.

11. En, cùm ſtes in conſpectu Iudæ, quando capient victores Chaldæi exercitum eius, & extranei ingredientur munitiones & portas eius, & Hieruſalem ſibi ſorte diuident, tu quoque vicinitati fraternitatique, & tantæ ob oculos tuos poſitæ calamitati debito commiſerationis iure violato, quaſi vnus eris ex Chaldæis, Tẽplumque incendes. Exec. 35. Eſther 3. Nahũ 3. Pſal. 136. Hier. 25.

12. Et non deſpicies in die fratris tui, in die peregrinationis eius: & non lætaberis ſuper filios Iuda,

12. En, iam futurorum tibi ſapientiam tradidi, prudentiam nunc in te deſidero: cui ſi hæſeris, tot à te mala propulſaturus, non irridens ac gaudens proſtratum, inſpecturus aperies oculos in die punitionis fratris tui, ſed plorabis in die pe-

in die perditionis eorum: & non magnificabis os tuũ in die anguſtiæ.

regrinationis ac tranſmigrationis eius: & non lætaberis ſuper filios Iudæ in die perditionis eorum, & non inflatis ſuperbiſque verbis inſultabis eis ip iuis in die anguſtiæ.

13. Neque ingredieris portã populi mei in die ruinæ eorum: neque deſpicies & tu in malis eius in die vaſtitatis illius: & nõ emitteris aduerſus exercitũ eius in die vaſtitatis illius.

13. Neque Chaldæis vt auxilieris adiunctus ingredieris victor & hilaris portam populi mei in die ruinæ eorum: neque iucundans & illudens, ſed lachrymis obortis, deiectos inſpicies in malis eius in die vaſtitatis illius: & non mittent Chaldæorum manus te, vt locorum peritiorem, ad fugientem perſequendum fratris tui exercitum in die diſſipationis illius.

14. Neque ſtabis in exitibus, vt interficias eos qui fugerint: & nõ cõcludes reliquos eius in die tribulationis.

14. Neque ſtabis in compitis & biuijs, vt interficias eos, qui fugerint, ſed vt conſoleris: & non concludes reliquos Iudæos, ne euadere poſſint in die tribulationis. 4. Reg. 25.

15. Quoniam iuxtà eſt dies Domini ſuper omnes Gentes: ſicut feciſti, fiet tibi: retributionem tuam conuertet in caput tuum.

15. Hæc quidem vitabis ex me agnoſcens, quoniam iuxtà eſt dies perditionis Domini contra omnes Gentes per eoſdem Chaldæos futuræ: ſicuti feceris cum Iudæis, fiet tibi à Chaldæis: Dominus ipſe retributionem tuam conuertet in caput tuum. Hier. 25. & 51.

*16. Quomodo enim * bibiſtis ſuper mõtem ſanctum meum, bibent omnes Gentes iugiter: & bibent, & abſorbebũt, & erunt quaſi non ſint.*

* bibiſti M. S. R. H. G. vera H. & C. textus adſtipulantur.

16. Quomodo enim nihilo per hæc prudentior factus, epulaberis ob captam Sionem, montem ſcilicet ſanctitatis meæ: ſic epulabuntur aſſiduè omnes gentes ſuper te, & bibent pluries, & abſorbebũt te: & Idumæorum genus abſorptum erit, quaſi nunquam fuerit. 1. Mac. 5. 2. Mac. 10 Ioſeph. l. 1. Antiq. c. 17. & l. 12. c. 2. & 12.

17. Et in mõte Sion erit ſaluatio, & erit ſanctus: & poſſidebit domus Iacob eos, qui ſe poſſederant.

17. At Iudæ ſoluitur captiuitas, & in monte Sion erit ſaluatio, & erit ſanctus Deus homo, qui ex eo quòd in Sione corpore ſuo ac ſpiritus ſui emiſſione ſanctitatem operaturus eſt, antequam apparebit, poſſidebit domus Iacob eos, qui eam poſſederant.

18. Et erit domus Iacob ignis, & dom⁹ Ioſeph flãma, & domus Eſau ſtipula, & ſuccendentur in eis, & deuorabunt eo: & non erũt reliquiæ domus Eſau, quia Dominus locutus eſt.

18. Et duæ tribus erunt vt ignis, & adhærentes eis ex decem tribubus erunt vt flamma, & Idumæa vt ſtipula, quæ ſuccendetur ab illis ſub duce Iuda Machabæo, & deuorabitur: & non erunt tandem Idumæi. Ita Dominus Prophetis ſuis oſtendit eſſe futurum. Ezec. 25.

19. Et hæreditabunt hi, qui ad Auſtrum ſunt, montem Eſau: & qui in campeſtribus, Philiſthijm: & poſſidebunt regionẽ Ephraim, & regionẽ Samariæ: & Bẽjamin poſſidebit Galaad.

19. Et Iudæi Auſtrales finitimam ſibi Idumæam hæreditabunt: Iudæi verò campeſtria colentes Occidua, vicinos ſibi Philiſthæos poſſidebũt: qui verò Iudæi Boream verſus habitant in campeſtribus, Borealem obtinebunt regionem, ipſum ſcilicet Ephraim cum ſua Samaria: Benjamitis verò, qui ad Orientẽ ſunt Iudææ, cedet Galaad, ad Orientem quoque ſita Iudææ. 1. Mac. 5. 3. & 4. Ioſeph. l. 13. Ant. c. 23. & c. 19. & l. 17. c. 13.

*20. Et tranſmigratio exercitus huius filiorum Iſrael, omnia * Chananæorũ vſque ad Sareptam: & trãſmigratio Ieruſalem, quæ in Boſphoro eſt, poſſidebit ciuitates Auſtri.*

*loca M. S. Q. R.

20. Captiuitateque remiſſa, rediens exercitus à Babylone poſſidebit omnia Chananæorum loca vſque ad illuſtrem Helia Sareptam: Auſtrales verò vrbes recipiẽt è Boſphoro, licet vrbe remotiſſima, prope Cimmerium fretum non longè à Conſtantinopolitano conſtituta, redeuntes Hieroſolymitæ.

21. Et aſcendẽt ſaluatores in montem Sion iudicare mon-

21. Tribunal erit diiudicans Idumæam in monte Sion, quem ad id aſcendent Iudas, Hircanus, Alexander, Ariſtobolus & alij duces ſaluatores Iudææ

tem Eſau: & erit Domino regnum.

Iudææ vſque ad magnum Pompeium: & erit Domino regnum tunc, quod Moyſi ab Iſraelitis poſſidendum dixerat Dominus, cui vero & vnico Saluatori à peccati captiuitate monarchicum erit ſine fine regnum.

IONAE PROPHETIA.

CAPVT PRIMVM.

1. ET factum eſt verbum Domini ad Ionã filium Amathi, dicens:

1. VErbum hoc & reuelatio non humana eſt, ſed diuina, vtpote à Domino facta Ionæ filio Amathi in hunc modum:

2. Surge, & vade in Niniuem ciuitatem grandem, & prædica in ea: quia aſcendit malitia eius coram me.

2. Surge, & vade in Niniuem, florentiſſimam primæ mundi Monarchiæ Aſſyriacæ ſedem, ſpecioſam, iuxta nominis etymologiam, grandemque ciuitatem. Sum enim & Gentium Deus, & curæ mihi ſunt omnia: & clamans aduerſus eam vaticinare: quia præ multitudine ac magnitudine aſcendit malitia eius coram me, ita vt, eam me iam videre, diſſimulare nequeam, punireque compellor.

3. Et ſurrexit Ionas, vt fugeret in Tharſis à facie Domini, & deſcendit in Ioppen, & inuenit nauem euntem in Tharſis: & dedit naulum eius, & deſcendit in eam, vt iret cũ eis in Tharſis à facie Domini.

3. Et veritus ne Gẽtibus parẽte Domino Deo Iſrael excluderetur, & ipſe Ionas pro pſeudopropheta poſſet haberi, ſurrexit vt fugeret à Iudæa (vbi erat notitia Domini, non parẽtes Domino facilè reuelans) in altum mare Tharſis, & deſcendit in portum Ioppen dicta, & duarum vel trium horarum itinere ab Hieruſalem diſtãtem, & inuenit nauim euntem in Tharſis: & pro ea naulum perſoluit, in eamque à terra, quæ litore maris altior eſt, deſcendens intrauit, vt iret cum nauigantibus in Tharſis, vaſtumque pelagus, procul à regno, in quo fulgebat facies Domini, ſuiſque radijs delinquentes breui patefaciebat. Inf. 4.

4. Do-

4. Dominus autem miſit ventum magnum in mare: & facta eſt tempeſtas magna in mari, &

4. Dominus autem Ionam etiam ibi deprehendi volens, miſit ventum magnum in mare: & facta eſt tempeſtas magna in mari, nauiſque iam-iam conquaſſanda videbatur.

nauis periclitabatur conteri.

5. Et timuerũt nautæ, & clamauerunt viri ad Deum ſuum: & miſerũt vaſa quæ erant in naui in mare, vt alleuiaretur ab eis: & Ionas deſcendit ad interiora

5. Et timuerunt nautæ, & clamauerũt vnuſquiſque ad Deum ſuum: & inſtrumenta, vaſa, veſtes, arma, grauiaque minùs neceſſaria proiecerunt in mare, vt nauis alleuiaretur: & Ionas deſcendit in ventrem infimum nauis præ timore tempeſtatis & fugæ, ac præ vtriuſque mœrore dormiebat ſopore graui.

nauis, & dormiebat ſopore graui.

6. Et acceſſit ad eũ gubernator, & dixit ei: Quid tu ſopore deprimeris? ſurge, inuoca Deum tuum,

6. Et acceſſit ad eum gubernator, & dixit ei, Quid tu ſopore deprimeris? ſurge, inuoca Deum tuum, ſi fortè retractet cogitatum iudicium mortis noſtræ, & non pereamus.

ſi fortè recogitet Deus de nobis, & non pereamus.

7. Et dixit vir ad collegam ſuum: Venite, & mittamus ſortes, & ſciamus quare hoc malum ſit nobis. Et miſerunt ſortes: & cecidit ſors ſuper Ionam.

7. Et dixit vnuſquiſque proximo ſuo: Venite, & mittamus ſortes, diuinandi gratia, quare ſubitò atque adeò vehemens ſupra cæterarum tempeſtatum qualitatem irruerit in nos pacatiſſimo tempore mare ingreſſos iſta tempeſtas. Et miſerunt ſortes: & cecidit ſors ſuper Ionam.

8. Et dixerunt ad eum: Indica nobis, cuius cauſa malum iſtud ſit nobis: quod eſt opus tuum? quæ terra tua? & quò vadis? vel ex quo populo es tu?

8. Et dixerunt ad eum: Licet te ſors criminis arguat, huiuſque tanti cauſam mali, noſumus iuſtè irati te inauditum in mare demittere: indica ergo nobis, cur in nos inſurgant omnia elementa: quod eſt opus, quod officium tuum? quæ terra & natio tua? & quò vadis? vel ex quo populo es tu? vt vel ex horum aliquo ſortis veritatem conijcere poſſimus apertiùs.

9. Et dixit ad eos: Hebræus ego ſum, & Dominum Deum cæli ego timeo, qui fecit mare & aridam.

9. Et dixit ad eos: Hebræus ego ſum genere, non idola ſed verum Dominum verumque Deum cæli religione colo, qui fecit vniuerſa, & mare, & aridam.

10. Et timuerũt viri timore magno, & dixerunt ad eum: Quid hoc feciſti? Cognouerunt enim viri, quòd à facie Domini fugeret: quia indicauerat eis.

10. Et timuerunt viri timore magno authorem maris omnipotētem Hebrçorum Deum in ipſos concitatum, Ionæque dixerunt: Quid hoc feciſti? quomodo tantum ac talem Deum offendere non es veritus? Cognouerunt enim viri, quòd à Iudæa, vbi facies & notitia Domini relucebat, fugerat, ne ab eo ibi deprehēſus imperata faceſſere cogeretur à cultoribus Dei, quia Gētibus his rem indicauerat. Ibi eum Domini facies oſtendit, vbi ſe latiturum putabat: mare clamat, Gentes deprehendunt.

*11. Et dixerunt ad eum: Quid faciemus tibi, & ceſſabit mare à nobis? quia mare ibat, & intumeſcebat *.*

11. Et aiunt ad eum, non audentes in ſeruum Dei Hebræorum irruere: Quid faciemus tibi, vt mare ceſſet à nobis? quia mare ibat in altum, & intumeſcebat.

* ſuper eos o. pertinet autē ad verſū 13. * eſt M. S. Hier. G * venit R. verùm textus cōſimilis eſt H. & C. * eſt

*12. Et dixit ad eos: Tollite me, & mittite in mare, & ceſſabit mare à vobis: ſcio enim ego, quoniã propter me tempeſtas hæc grãdis * ſuper vos.*

12. Et dixit ad eos verè magnanimus, pœnã ſuæ ſtatuens culpæ, quam fuerat confeſſus, Deumque volens morte ſua placare, priorique fugæ malo nautarum necem addere nolens: Tollite me, & mittite in mare, vt ceſſet marę à vobis: ſcio enim ego, quoniam propter me tempeſtas hæc grandis contra vos eſt orta.

13. Et remigabant viri, vt reuerterentur ad aridam, & non valebant: quia mare ibat, & intumeſcebat ſuper eos.

13. Et remigabant viri, vt ad littori Ionam exponendum incolumem terræ appropinquare potuiſſent, & non valebant: quia mare creſcebat, & intumeſcebat ſuper eos.

14. Et

14. Et clamauerunt ad Dominum,& dixerunt: Quæſumus Domine, ne pereamus in anima viri iſtius, & ne des ſuper nos ſanguinē innocentem: quia tu, Domine, ſicut voluiſti, feciſti.

14. Et clamauerunt ad Dominum cæli,& dixerunt: Quæſumus Domine,ne pereamus propter vitā viri iſtius, & ne imputes nobis ſanguinem, qui nobis non nocuit, vt ex odio illum fundi velimus: quia tu,Domine,ſicut voluiſti,feciſti;nos inuiti exequimur.

15. Et tulerunt Ionam,& miſerunt in mare:& ſtetit mare à feruore ſuo.

15. Et tulerunt Ionam,& miſerunt in mare: ſtatimque mare ſedatum eſt,ac ſtetit à feruore ſuo, tenens iam quem currentē profugum perſequebatur commotione ſua.

16. Et timuerunt viri timore magno Dominum, & immolauerunt hoſtias Domino, & vouerunt vota.

16. Et timuerunt viri timore magno Dominum Iehoua verum Deum à Iona eis prædicatum, & immolauerunt hoſtias in gratiarum actionem pro ſalute ſua Domino, vbi primùm portum appulerunt, & vouerunt vota poſt felicem reditum in patriam exoluenda.

CAP. II.

1. Et præparauit Dominus piſcem grandem, vt deglutiret Ionam: & erat Ionas in ventre piſcis tribus diebus & tribus noctibus.

Matt.12. C.40.16. A.4. Luca 11. D.30. 1.Cor.15. A.4.

CAP. II.

1. ET præparauit Dominus cœtum, vt è naui præcipitē ſtatim deglutiret Ionam: & erat Ionas in ventre cœti tribus diebus & tribus noctibus, non tres dies & tres noctes, quia non integrum fuit hoc triduum.

2. Et orauit Ionas ad Dominum Deum ſuum de ventre piſcis,& dixit:

2. Soſpitemque in piſcis ventre ſe Ionas animaduertens, animæquior factus de Domini miſericordia, inde orauit ad Dominum Deum ſuum, & gratias agens dixit:

Pſal.3. A.5.17. A.7.117. A.5.119. A.1.

3. Clamaui de tribulatione mea ad Dominum, & exaudiuit me: de ventre inferi clama-

3. Iam-iam demergendus in mare,corde clamaui ad Dominum, & exaudiuit me: de ventre ceti magno, profundo, & obſcuro,quaſi inferus eſſet,clamaui,& à te ibi accepi liberationis meæ reſponſum,

ui, & exaudiſti vocem meam.

4. Et proieciſti me in profundũ in corde maris, & flumen circundedit me: omnes gurgites tui & fluctus tui ſuper me tranſierunt.

4. Et proieciſti me in ventre ceti, incluſum in altum profundúmque maris medium: & fluctus, ceto ſe demergente aut emergente, ſpumantes circundederunt me: omnes vertices omnéſque voragines tibi obſequentes, & à te immiſſæ, ſuper me tranſierunt,

5. Et ego dixi: Abiectus ſum à conſpectu oculorum tuorũ: veruntamen rurſus viſitabo Tēplum ſanctum tuum.

5. Et ego initio tribulationis meæ tibi mente dixi: Iam me ob fugam morti addixiſti, nolens me ampliùs videre: at nũc ſpero me ſaluũ fore, & rurſus viſitabo Templum ſanctum tuum, hoſtias immolans in Hieruſalem.

Pſal. 68. A 2. *6. Circundederũt me aquæ vſque ad animam, abyſſus vallauit me, pelagus operuit caput meum.*

6. Circundederunt me aquæ ad vitæ ſuffocationem vſq;: nam & abyſſus vallauit & circundedit me, & quidem totum; quia pelagus operuit caput meum.

7. Ad extrema mõtium deſcēdi, terræ vectes concluſerunt me in æternum, & ſubleuabis de corruptione vitã meã, Domine Deus meus.

7. Ad altiſſimos montium ſub mari exiſtentes deſcendi montes terræ, in quibus magnorũ piſcium ſunt cauernæ, quæ quaſi vectibus obſeratæ me concluſerunt, in æternum non euaſurum: tu liberabis à morte vitam meam, Domine Deus meus, & de corruptione vegetum corpus ſubleuabis.

8. Cùm anguſtiaretur in me anima mea, Domini recordatꝰ ſum: vt veniat ad te oratio mea ad Templum ſanctum tuum.

8. Cùm anguſtiaretur contra me anima mea deſperationi ſalutis iam proxima, Domini recordatus ſum, vt orationem meam deſtinarem ad te, affectum dirigens in Hieruſalem ad Templum ſanctum tuum. 3. Reg. 8. Dan. 6.

9. Qui cuſtodiunt vanitates fruſtra,

9. Qui quaſi rem caram vitia & idola, in quibus, cùm ſint nihili, fruſtra ſperatur, obſeruant; ipſi

ſe pri-

miſericordiam ſuam derelinquunt.

ſe priuant miſericordia ſibi parata, dum obſtinatè viuere volunt.

10. Ego autē in voce laudis immolabo tibi: quæcunque voui, reddam pro ſalute Domino.

10. Ego autem pœnitens in voce laudis canens immolabo tibi, tanti memor doni: quæcunque pro ſalute voui, Domino reddam.

11. Et dixit Dominus piſci. & euomuit Ionam in aridam.

11. Et imperium voluntatemque Domini ſenſit piſcis, nec nimio calore ſuo Ionam digeſſit aut vexauit, imò hilarē euomuit in aridam viciniorem Niniue, quæ tamen procul diſtat à mari.

CAP. III.

CAP. III.

1. Et factū eſt verbum Domini ad Ionam ſecundò, dicēs:

1. ET adiecit Dominus iterum Ionæ, naufragio & pœnitentia dignè caſtigato, hęc verba facere:

2. Surge, & vade in Niniuē ciuitatem magnam: & prædica in ea prædicationem quam ego loquor ad te.

2. Surge, & vade in Niniuem ſpecioſam, ciuitatem magnam: & prædica in ea prædicationem, quam ego tibi reuelo.

3. Et ſurrexit Ionas, & abijt in Niniuem iuxta verbū Domini: & Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierum.

3. Qui ſuperiorem corrigens fugam, mentiſque tarditatem, illico ſurrexit, & abijt in Niniuem, ne latum quidem vnguem à Domini verbo diſcedens: Niniue autē erat ciuitas reuera magna, etiam Deo iudice, vtpote perābulationis trium dierū: [a] cùm eius initio ſexaginta paſſuum millia circuiret, & perambulantibus viæ & calles ſint repetendę; imò & poſtea magis excreuit.

4. Et cœpit Ionas introire ciuitatē itinere diei vnius: & clamauit, & dixit: Adhuc quadraginta dies, & Niniue

4. Et cœpit Ionas introire ciuitatem iter conficiens vnius diei; atque adeò à tertia vrbis parte prædicatio duabus cæteris innotuit: & clamauit intrepidè ac clarè ab omnibus audiendus, & dixit: [b] Adhuc quadraginta ſuperſunt dies, & Niniue ſubuertetur. Septuaginta idem tranſtuliſſe putamus,

[a] Diod. Sic. l. 3. rer. antiq. c. 1. & Hier.

[b] Sic Theod. Theophylact. Aug. 15. de ciuit. c. 13 idem docet de numero annorum primorū hominū, vſque ad diluuiū. Tob. 14.

ſubuertetur.

putamus, & exemplaris eorũ Bibliothecæ Ptolemæi Philadelphi errorem, tres, legẽtis, in omnes codices eſſe transfuſum. Minax prophetia pœnitentiæ admittit obſtaculum; quo ceſſante, completur.

Matt.12. D.41. Luc.11. D.32.

5. Et crediderũt viri Niniuitæ in Deũ: & prædicauerũt ieiunium, & veſtiti ſunt ſaccis à maiore vſque ad minorem.

5. Et crediderunt viri Niniuitæ verbo Domini, & voce præconis prædicauerunt ieiunium, & veſtiti ſunt ſaccis à maiore vſque ad minorem, exemplo & edicto Regis & Optimatum.

6. Et peruenit verbum ad Regem Niniue: & ſurrexit de ſolio ſuo, & abiecit veſtimentũ ſuũ à ſe, & indutus eſt ſacco, & ſedit in cinere.

6. Etenim peruenit verbum ad Regem Niniues: ſtatím credidit, ſtatímque ſurrexit de ſolio ſuo, & veſtimentum regale protinus abiecit, & indutus eſt ſacco, & præ triſtitia ſedit, & in cinere ſedit.

7. Et clamauit, & dixit in Niniue ex ore Regis & Principum eius, dicẽs: Homines, & iumenta, & boues, & pecora nõ guſtent quicquã: nec paſcantur, & aquam non bibant.

7. Atque præconem proclamare iuſſit, ac dicere per Niniuen ex ſuo & Principum decreto: Homines, & iumenta, & boues, & pecora non guſtent quicquam: nec paſcãtur, & aquam non bibant: nullus ſit voluptati locus, maiórque per hæc inſueta in humanis cordibus excitetur dolor.

*Deum 4.M.S. R.H.G. Iere.18. B.11.

*8. Et operiantur ſaccis homines & iumenta, & clamẽt ad *Dominũ in fortitudine: & conuertatur vir à via ſua eſt in manibus corũ.*

8. Et operiantur ſaccis homines & iumenta, & clament fortiter ad Dominum excidium comminantem; cuius dominio cuncta ſubduntur: & conuertatur vnuſquiſque à via ſua mala, & ab iniquitate quam nunc præ manibus habet.
mala, & ab iniquitate quæ

Ioel.2. C.14.

9. Quis ſcit ſi con-

9. Quis ſcit ſi conuerſis nobis conuertatur & igno-

uertatur & ignoſcat Deus, & reuertatur à furore iræ ſuæ, & non peribimus?

ignoſcat Deus, & reuertatur à flagello punientis iuſtitiæ ſuæ, & non peribimus, pœnamque condonabit? Liberi certè ſumus arbitrij: noſtra erit deſidia culpanda, ſi Dei iuſtitiam ipſius clementiâ non permutabimus.

10. Et vidit Deus opera eorum, quia conuerſi ſunt de via ſua mala: & miſertus eſt Deus ſuper malitia quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit.

10. Et vidit Deus opera eorum, quia conuerſi ſunt de via ſua mala, contra quam fixa ſtat deſtructionis ſententia lata: & miſertus eſt Deus ſuper afflictione, quam per Ionam illaturum ſe illis eſſe prædixerat: & perſeuerante pœnitentiæ repagulo, diſtulit quouſque repagulum abſtulerunt; quo ſtante, non intulit.

CAP. IIII.

1. Et afflictus eſt Ionas afflictione magna, & iratus eſt: & orauit ad Dominum, & dixit:

1. ET præſagiens Ionas ex Niniuitarum pœnitentia Dominũ placandũ, ſuumque non adimplendum eſſe poſt quadraginta dies illico vaticinium, & ſe tanquam pſeudoprophetam cõfundendum veritus, & Gentibus ad miſericordiam per pœnitentiam venientibus, excludendũ dilectũ ſibi Iſraelẽ, vehementiſſima affectus eſt mœſtitia, magnaque illũ impatientia inuaſit.

2. Obſecro Domine, nunquid non hoc eſt verbum meum, cùm adhuc eſſem in terra mea? propter hoc præoccupaui vt fugerem in Tharſis:
Pſal. 85. *ſcio enim, quia tu*
A. 5. *Deus clemẽs & mi-*
Ioel. 2. C. 13. *ſericors es, patiens, & multæ miſerationis, & ignoſcens ſu-*

2. Obſecro, Domine, vt audias me aliquantulum in hac afflictione mea: nunquid non hanc rem intellexi, cùm adhuc eſſem in patria mea? Ideo præoccupaui, vt fugerem in Tharſis. Scio enim, quia tu es benignus & clemens, gratis peccata condonans, quia te benefacere delectat: propriũ eſt tibi, eſſe miſericordem: patiens es, latiſque naribus, fumantem citò iram expellens à te: diues es in miſericordia, miſerationes tuas largiſſimè effundens: pœnitens es, ac placabilis, & præſtabilis, & ignoſcens ſuper afflictione, quam inferre cogitaſti.

3. Et

per malitia.

3. Et nunc, Domine, tolle, quæſo, animam meam à me: quia melior eſt mihi mors quàm vita.

3. Et nunc, Domine, quòd parcas, nõ video ſine prophetię tuę periculo inter Gentes fore: vt pręſtigiator quiuis Niniuē fruſtra concitans patiar: ideo tolle, quęſo, animam meam à me: quia ſi parcendum ſtatuis, iucundior eſt mihi mors, quàm vita.

4. Et dixit Dominus: Putáſne bene iraſceris tu?

4. Et leniter Dominus afflictum & iratum hominem corripit, ſuique ipſius iudicem conſtituit, inquiens: Putáſne bene iraſceris tu? oculatiùs rem inſpice.

5. Et egreſſus eſt Ionas de ciuitate, & ſedit contra Orientem ciuitatis: & fecit ſibimet vmbraculum ibi, & ſedebat ſubter illud in vmbra, donec videret quid accideret ciuitati.

5. Antequam autem dies explerentur quadraginta, functus iam officio ſuo, egreſſus eſt Ionas de ciuitate, ne poſtea, vrbe ſalua, vt nugator opprimeretur; & ſedit è regione partis Orientalis Niniues: & ad propulſandam æſtus iniuriam, ex ramis fecit ſibimet vmbraculum ibi, & ſedebat ſubter illud in vmbra, donec videret quid accideret ciuitati, num leuiori ſaltem pœna mulctaretur.

6. Et præparauit Dominus Deus hederam, & aſcendit ſuper caput Ionæ, vt eſſet vmbra ſuper caput eius, & protegeret eum, laborauerat enim: & lætatus eſt Ionas ſuper hedera lætitia magna.

6. Et præparauit Dominus Deus hederam, & aſcendit ſuper caput Ionæ, vt eſſet vmbra ſuper caput eius, & protegeret eum ab æſtu, quo laborabat, defatigatuſque fuerat: & lætatus eſt Ionas ſuper hedera lætitia magna.

7. Et parauit Deus vermem aſcenſu diluculi in craſtinum: & percuſſit hederā, & exaruit.

7. Vtque Deus hederam ſubitò exoriri fecerat; ita ſubitò, ſub auroræ ſcilicet aſcenſu ſequentis diei, vermem parauit: qui corroſit hederam, & exaruit.

8. Et cùm ortus fuiſſet ſol, præcepit Do-

8. Et cùm ortus eſſet ſol, volente ſic Domino, ventus flauit calidus & vrens: & percuſſit ſol ſu-

minus vento calido & vrenti: & percuſſit ſol ſuper caput Ionæ, & æſtuabat: & petiuit animæ ſuæ vt moreretur, & dixit: Melius eſt mihi mori, quàm viuere.

per caput Ionæ, qui præ caloris vi æſtuabat, ac ferè animam agebat: mortemque ſibi eſt precatus, & dixit: Melius eſt mihi mori, quàm viuere. 3.Reg.19.

9. Et dixit Dominus ad Ionam: Putáſne bene iraſceris tu ſuper hederam? Et dixit: Bene iraſcor ego vſque ad mortem.

9. Cui Dominus ait: Putáſne bene iraſceris tu propter hederam? Et dixit Ionas: Iure iraſcor, ita vt penè moriar præ ira, qua findor.

10. Et dixit Dominus: Tu doles ſuper hederã, in qua non laboraſti, neque feciſti vt creſceret: quæ ſub vna nocte nata eſt, & ſub vna nocte perijt.

10. Et Dominus ad eum: Tu homo doles ob pereuntem arbuſculam, in qua non laboraſti, plantando; neque feciſti vt creſceret, colẽdo: quippe quæ ſub vna nocte nata eſt, & ſub vna nocte perijt, adeò nihili eſt.

11. Et ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua ſunt pluſquam centum viginti millia hominum, qui neſciũt quid ſit inter dexteram & ſiniſtram ſuam, & iumenta multa?

11. Et ego Deus clemẽs, & Dominus vt creator amans, non dolebo, vt parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua ſunt pluſquam centum viginti millia innocentium hominum, (nam & numerum pro comperto habeo, tantus eſt meus erga illos amor) qui neſciunt præ infantia dextram à ſiniſtra diſcernere, aut bonum à malo diſtinguere; vbi ſunt præterea & iumenta multa? Seruari volebas vnum vegetabile plurimis ignotum, vnam Ciceion, & quidem tanto affectu: & ego tot ſenſibilia, quæ nil peccauere, non ſeruabo? tot innoxia rationaliaque cum peccatoribus euertam? Sapientiam & prudentiam meam, cui etiam animantia ſubſunt, impudentium hominum proſterneret malitia? Nónne iuſtius eſt, vt per innocentes ſint liberi nocẽtes, ad melioremque frugem redeant? Quæ tu ipſe intueris pœnitentiæ lamenta, quæ vel ſola fateris meam promereri benignitatem, non eſt cur tibi obijciã. Eſto igitur miſericors & iuſtus, ſicut ego ſum.

PROPHETIA MICHAEAE.

CAPVT PRIMVM.

1. VErbum Domini quod factum eſt ad Michaeam Moraſthitē, in diebus Ioatham, Achaz, & Ezechiæ Regum Iuda: quod vidit ſuper Samariam & Ieruſalem.

1. VErbum & oraculum hoc Dominus fecit Michææ, nato in Moraſthi Palæſtinæ haud grandi viculo, iuxta Eleutheropolim ad Orientem, regnantibus ſuper duabus tribubus Iudæ & Benjamin Ioathamo, Achaz, & Ezechia, contra Samariam & decem tribus ſcelere atque adeò captiuitate priores, ac contra Ieruſalem ob ſuam impœnitentiam mox puniendam.

Deut. 32. A. 1. Iſai. 1. A. 2. *2. Audite populi omnes, & attendat terra, & plenitudo eius: & ſit Dominus Deus vobis in teſtem, Dominus de Templo ſancto ſuo.*

2. Audite, & quidem attentiſſimè, vniuerſi, qui terram promiſſionis impletis, eam incolentes: quodque vos, vt iubeor, fideliter præmoneam, in teſtem inuoco in caput veſtrũ Dominũ Deum, verum vtique: nam cælum eſt illi ſedes, ſanctũque Templum, de quo mihi iſta reuelat.

Ly vobis eſto, datiuus ſit, damnũ erit. i. in malũ veſtrum, & cõtra vos.

Iſai. 26. D. 21. *3. Quia ecce Dominus egredietur de loco ſuo: & deſcendet, & calcabit ſuper excelſa terræ.*

3. Quòd Dominus, qui natura benignus eſt, veſtris peccatis cogetur perſonam, quam non habet, crudelitatis aſſumere, ſe ſacareis de ſus caſillas: & propiùs ad vos accedet, quaſi vitia veſtra diſcuſſurus, & excelſos terrenis deditos ac potentiſſimos quoſque (quãto magis cæteros!) conteret atque calcabit.

4. Et conſumentur montes ſubtus eum: & valles ſcindentur ſicut cera à facie ignis, ſicut aquæ quæ decurrũt in præceps.

4. Principes eo calcãte (tanta illius eſt potentia) diſſoluentur atque liqueſcent, & populi, ſicut cera corã igne, fluẽt, & ſicut aquæ in præceps ex alto ruentes.

5. In ſcelere Iacob omne iſtud, & in peccatis domus Iſ-

5. In ſcelere decem tribuum & in peccatis duarum naſcitur, latet, & fundatur iſtud omne malum. Quis ignoret aut neget notiſſimæ idola-

triæ

rael. Quod ſcelus Iacob? nónne Samaria? & quæ excelſa Iudæ? nónne Ieruſalem?

triæ decem tribuum fautricem, imò & inuentricem, eſſe Samariam, quæ in regni caput à Deo creata, magis tãtum hoc ſcelus abhorrere ac punire debuerat. Notiſſimum eſt, excelſa loca idolorũ altaribus ſacra pro duabus tribubus, ipſam in primis eſſe Ieruſalem, Templi ſancti filiam, Legiſque ſanctæ magiſtram, & vtriuſque tutricem.

6. Et ponam Samariam quaſi aceruum lapidũ in agro cùm plantatur vinea: & detraham in vallem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo.

6. Ideo à priori in impietate incipiens, ait Dominus, ita Samariam penitus euertam, vt ipſius ædificia in vnum videantur redacta cumulum, ac ſi vinea foret in ea plantanda: ſic enim in agro in vnum congregitur aceruum lapides, cùm vinea plantatur: ſuperborumque in monte ſitæ vrbis mœnium ſaxa in proximã proijciam vallem, ipſaque fundamenta diſcooperiam.

7. Et omnia ſculptilia eius concidentur, & omnes mercedes eius comburẽtur igne, & omnia idola eius ponam in perditionem: quia de mercedib⁹ meretricis congregata ſunt, & vſque ad mercedem meretricis reuertentur.

7. Et quæ vrbem ac regnũ propugnatura erant idola ſculptiliaque omnia cõfringentur, & omnes diuitiæ, quas Samaria mercedes eſſe idolatriæ ſuæ credit, igne cõburentur, & omnia idola eius perdam: quia de mercedibus idolatriæ Gentilitatis congregata ſunt: quamobrem, quæ ignem ac vaſtitatem euaſerint, vſque ad mercedem idolatræ Niniues reuertentur: quas in me delinquens Samaria cum idolis Gẽtium meretricata opes idolis acceptas refert, referet pari ratione illas diripiens & meretrix Niniue: ſed & ſimiles luet pœnas.

8. Super hoc plangam & vlulabo: vadã ſpoliatus & nudus. faciam planctũ velut draconum, & luctum quaſi ſtruthionum.

8. Nec verbo ſolùm ſat erit veſtram hanc tantamque prædixiſſe calamitatem, ô Iſraelitæ, vt reſipiſcatis, ſed & re vobis eam ob oculos pono: ſic enim plangetis & vlulabitis nudi diſcalciatique in captiuitatem abducti, ſicuti ego Domini Propheta propter hoc plangam & vlulabo corã vobis, & vadam ſpoliatus & nudus: nec vtcũque

plangam, ſed faciam planctum velut draconũ, cùm ab elephantib' vincũtur, terribili perſonãtium ſibilo: & faciam luctum, quaſi ſtruthionum feminarum, vocem maximè lugubrem, cùm ſauciantur, edentium.

9. Quia deſperata eſt plaga eius, quia venit vſque ad Iudam, tetigit portam populi mei vſque ad Ieruſalem.

9. Quia nulla mihi ſpes eſt ſalutis decem tribuum: maiorque genituũ cauſa eſt, quòd etiam duas tribus inuadet eadem plaga, captiuante ciuitates earum Sennacheribo, qui ad portam vſque populi mei, ad portam, inquam, Ieruſalem inclytæ perueniet, diraque obſidione vexabit.

10. In Geth nolite annuntiare, lachrymis ne ploretis: in domo Pulueris puluere vos conſpergite.

10. Ne malo veſtro audito exultent vicini aduerſarij veſtri, ſicuti Gethæi, non audiatur tale quid in vrbe Geth: ideo corde mœrentes plorate, externas prohibete lacrymas, diſſimulate: intra domos veſtras, in puluerem citò ab Aſſyrijs reducẽdas, ibi ſecretò puluere vos conſpergite, ac cinere operite capita veſtra.

11. Et tranſite vobis habitatio Pulchra, confuſa ignominia: non eſt egreſſa quæ habitat In exitu: planctum domus vicinæ accipiet ex vobis, quæ ſtetit ſibimet.

11. Et ſic vobis tantum conſcijs omnimodæ futuræ captiuitatis veſtræ tranſite, tragaldo à ſolas, paſſatelo, ô Iſraelitæ, quorum habitatio vbertate ac ſitu pulchra confuſa eſt, vel erit ignominia per Theglathphalaſarem Aſſyriorum Regem, 4.Reg.15.
magnam quidem partem habitantium in ſuum regnum tranſmigrare cogentem. At hoc vobis ſolamen Dominus annuit, vt pœnitendo liberemini, quòd nondum quæ proxima & confinis eſt, captiuantibus Aſſyrijs, Samaria tranſmigrauit: ſed heu, en impœnitens in exitu habitat, citò exibit, ac in tranſmigratione non peregrinabitur, ſed in æternum habitabit. Tranſite igitur vobis, paſaldo à vueſtras ſolas, ô terra Iſrael, quæ es habitatio ſitu & abundantia quidem pulchra, ſed confuſa per ignominiam idolatriæ: maior

ior te manet captiuitas: nondum tota coacta eſt tranſmigrare Samaria, quæ cōfinia incolit Aſſyriæ. Tunc ex vobis ex veſtroque malo erudita, quæ ſibimet ſtetit illæſa ab Aſſyrijs domus & habitatio tribus Iudæ vicinæ veſtræ, ſuum accipiet ac incipiet planctum.

12. Quia infirmata eſt in bonū, quæ habitat In amaritudinibus: quia deſcendit malum à Domino in portam Ieruſalem.

12. Quia infirmabitur cum Rege ſuo Ezechia, in bonumque cedent omnia, Regis quidem, quia flens recogitabit omnes annos ſuos coram Domino in amaritudine animæ ſuæ; vrbis verò Regiæ, quia quaſi habitatrix perſeuerabit in amaritudinibus pœnitentiæ, quia appropinquabit per Sēnacheribum portæ Ieruſalem Domini flagellum: ſed non intrabit eam, nec morietur Ezechias, ſed in bonum cuncta vertentur. Diſcite igitur & vos, ô Iſraelitæ, in liberatricibus his verſari pœnitentiæ amaritudinibus.

13. Tumultus quadrigæ ſtuporis habitanti Lachis: principium peccati eſt filiæ Sion, quia in te inuenta ſunt ſcelera Iſrael.

13. Dum per Rabſacem Sēnacheribus ideo à ſe miſſum ex obſeſſa Lachi vrbe Iudæ in portis Ieruſalem malum minabitur, capiet Lachim præ quadrigarum tumultu obſtupeſcentem: hoc erit principium pœnæ duarum tribuum, quia in Lachi primùm inuenta eſt idolatria, tribuum decem ſcelus immane. 4. Reg. 18. & 19.

14. Propterea dabit emiſſarios ſuper hæreditatem Geth: domos mendacij in deceptionem Regibus Iſrael.

14. Vtque in idolorum cultu excellat, (tantum abeſt vt reſipiſcat) cum donis expeditos emittet curſores, vt admittatur ad hæreditatem Geth, quamuis inimicæ, hoc eſt, ad domos idoli Deum mentientis, dum pro Deo colitur, Deumque agit, & non eſt, quo-cum decepti ſunt decem tribuum Reges.

15. Adhuc hæredem adducam tibi, quæ habitas in Mereſa: vſque ad Odol-

15. Etiam & ego Aſſyrium, ô Lachis, adducam tibi in hæredem & ſucceſſorem, quoniam quietè habitas in hæreditate Gethæa, quam à me & à Iuda deficiens ſemel adiſti. Quî non puniam? *Mereſa hæreditatē demõſtrat.*

lam veniet gloria Iſrael.

En vſque ad remotiſſimam Iudæ vrbem Odol- *Ioſue 15.*
lam, decimo ab Eleutheropoli diſtãtem lapide, peruenict idolatria, quæ eſt hæreditas & gloria decem tribuum Iſraelis.

16. Decaluare, & tondere ſuper filios deliciarum tuarum: dilata caluitiũ tuũ ſicut aquila: quoniam captiui ducti ſunt ex te.

16. O terra Iſrael omnis, ſecretam tibi priùs indixi pœnitentiam, ita vt non audiretur in Geth: & nunc cùm idolatriam à Gethæis hæreditaueris, audiant omnes, ipſi quoque Gethæi, amaritudinem animi tui amariſſimam per hæc grauiſſima pœnitentiæ ſigna. Decaluare, & crines tonde tuos lugẽs delicioſè nutritos filios tuos, tuas, inquam, delicias: nec qualecunque ſit caluitium tuum, ſed amplum, ita vt totum ſit caput abraſum, omnibus radicitus capillis euulſis, vt renoueris ad lumen altè per fidem volitans veri ſolis, vnius ſcilicet Dei viui, vniuerſis vetuſtatis plumis & erroribus abiectis, ſicut aquila ſolaribus vicinior radijs antiquas pennas deponit vniuerſas, atque ita iuueneſcit. Hanc, hanc ſectare vitam: aliter enim (tanta eſt oraculi huius certitudo, vt quaſi rem præteritam pronunciem) en Eccleſiæ tuæ, filij tui nẽpe abducti ſunt à te captiui per Aſſyriam.

CAP. II.

CAPVT II.

1. Væ qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus veſtris: in luce matutina faciunt illud, quoniam contra Deum eſt manus eorum.

1. VAe ſiquidem vobis: quoniam non tantùm in Deum peccatis per idolatrías, verùm etiam in proximum per rapinas. Væ qui cogitatis peccatum, omnis laboris omniſque incommodi parentem, in cubilibus veſtris, cùm quieſcendum potiùs fuerat, Deoque vacandum, anteactæque diei examini, prauiſque cogitationibus emendandis: at vos altè cogitatis (tempore ſcilicet ad meditandum pacatiori) malum, & illud diligentiſſimè operamini. En ſummo mane in

ne in aurora illud exequuntur: quoniam contra Deum viribus abutuntur, & ſupplices (quaſi ſubditi Deo) manus in oratione, vt primùm è lecto ſurgunt, minimè leuãt; ſed manus & conſilium eorum eſt contra Dei legem.

2. Et concupierunt agros, & violẽter tulerunt, & rapuerũt domos: & calumniabantur virum & domum eius, virum & hæreditatẽ eius.

2. Et concupierunt agros alienos, & violenter abſtulerunt, & rapuerunt domos: & calumniabantur virum & domum eius, virum & hæredem eius, perſonæ & bonis vim inferebant.

3. Idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego cogito ſuper familiã iſtam malum: vnde non auferetis colla veſtra, & non ambulabitis ſuperbi, quoniam tempus peſſimum eſt.

3. Idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego vicem reddens cogitatibus, cogito aduerſus familiam iſtam malum & ſupplicium, quod ex ceruicibus veſtris excutere nequibitis: tunc humiliabimini, quoniam tempus erit triſtiſſimum.

4. In die illa ſumetur ſuper vos parabola, & cantabitur canticum cum ſuauitate, dicentium: Depopulatione vaſtati ſumus: pars populi mei commutata eſt: quomodo recedet à me, cùm reuertatur, qui regiones noſtras diuidat?

4. Tunc lugubre carmen ſimilitudinibus, metaphoris, & allegorijs obſcurum de vobis agens Ezec. 32.
à victoribus aſſumetur, & cum animi iucunditate illorum, vociſque fractione, veſtroque ludibrio cantabitur hoc pacto: Vehementer vaſtati ſumus: hæreditas populi mei commutata eſt: 4. Reg. 17.
populus meus in Aſſyriam tranſlatus eſt, omnemque terram Iſraelis incolunt ac poſſident Aſſyrij: certa eſt & æterna permutatio: nam quomodo aut quando in libertatem aſſerar, cùm redeat Rex Aſſur ſuis regiones noſtras diuiſurus?

5. Propter hoc non erit tibi mittens funiculũ ſortis in cœtu Domini.*

* ô Iſrael M.

5. Ideo nemo tibi aſſignabit deinceps portionem aliquam, funiculo eam diuidens, ô Iſrael, in terra cœtus Domini.

6. Ob-

6. Ne loquamini loquentes: Non ſtillabit ſuper iſtos, non comprehendet confuſio.

6. Obmuteſcite iam loquaces pſeudoprophetæ, qui loquebamini dicentes: Non ſtillabit furor ſuper iſtos, non eos comprehendet vlla confuſio. Quàm vera fuerint veſtra vaticinia, nemo iam non videt. Hoc quidem erit canticum.

7. Dicit domus Iacob: Nunquid abbreuiatus eſt Spiritus Domini, aut tales ſunt cogitationes eius? Nónne verba mea bona ſunt cum eo qui rectè graditur?

7. Aſſentitur tamen huiuſmodi ſomnijs pſeudoprophetarum domus Iacob, cuius hæc ſunt dicta: Læto Deus eſt corde, atque adeò gaudij, cuius eſt cor dilatare, non triſtitiæ, cuius eſt Spiritum abbreuiare, corque comprimere, ſunt cogitationes eius. Ita ſanè cum eo qui rectè graditur; ego Dominus reſpondeo.

8. Et è contrario populus meus in aduerſarium conſurrexit: deſuper tunicam pallium ſuſtuliſtis; & eos qui tranſibant ſimpliciter, conuertiſtis in bellum.

8. Sed en coràm non ſolùm quõdam, ſed etiam heri, in barbam meam vt aduerſarius manifeſtus & proditor vnanimis inſurrexit populus, meus vtique tot titulis qui eſſe debuerat, imò erat; verſus eſt in rapaciſſimam rapinam, haſta à capear: deſuper tunicam humeros ipſos proximi tegens pallium arripuiſtis; & eos, qui tranſibant corde ſincero, ad rixas & iurgia prouocaſtis.

9. Mulieres populi mei eieciſtis de domo deliciarum ſuarum: à paruulis earũ tuliſtis laudem meam in perpetuum.

9. Omni deſtitutas protectione mulieres populi mei, atque adeò generis veſtri, eieciſtis de ſus caſas, de campo, de domo voluptatis earũ, & de domo vnica, quæ erat vniuerſæ deliciæ illarum, quia nihil aliud poſſidebant: à paruulis earum abſtuliſtis in perpetuũ laudem meam, dum miſeri flent ſe exſpoliatos à vobis; abſtuliſtis & laudem meam, à teneris annis eos idola colere cogentes.

10. Surgite, & ite, quia non habetis hîc requiem: propter

10. Quid vltrà morer? Surgite, & ite captiui in Aſſyriam. In hac enim terra non habetis requiem vel locum ampliùs viuendi: propter immun-

immunditiam eius corrumpetur putredine peſsima.

immunditiam ſuam terra hæc, quaſi peſſima putredine corruptum cadauer, penitus vaſtabitur & execrabilis erit.

11. Vtinam non eſſem vir habens ſpiritum, & mendaciũ potiùs loquerer: ſtillabo tibi in vinum, & in ebrietatem: & erit ſuper quem ſtillabitur populus iſte.

11. Vtinam in his prophetiæ ſpiritum non haberem, ac fallerer: at ille hæc dicit; ſtillabo tibi furorem quaſi vinum inebrians te deturpaturum. Citò id fiet, omniq; dubio procul, iſtemet populus, qui nunc viuit, erit, contra quem ſtillabit ac cadet.

12. Cõgregatione cõgregabo Iacob totum te: in vnum conducam reliquias Iſrael, pariter ponam illum quaſi gregem in ouili, quaſi pecus in medio caularum, tumultuabuntur à multitudine hominũ.

12. Tandem per Meſſiam congregabo omnes electos ex omnibus tribubus: in vnam Eccleſiam conducam ſuperſtites Iſraelis, ſimul locabo Iſraelem quaſi gregem in vno ouili, quaſi pecus Ioan. 10.
munitum intra caulas; nec pauci erunt, imò pacificè intra caulas, Eccleſias inquam, tumultum edent præ hominum frequentia.

13. Aſcendet enim pãdẽs iter ante eos: diuident & tranſibunt portã, & egredientur per eam: & tranſibit Rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum.

13. Meſſiæ meritis ac geſtis id fiet: aſcendet enim in cœlum morte deuicta, per crucis aſcenſum iter diuidens, aperiens, ac pandẽs ad tãtam gloriam, ipſis cernentibus Apoſtolis, & proſequentibus è limbo eductis patribus: atque illi, quibus videntibus aſcendet, ab aſcenſore è cælo recepto Spiritu firmati, electis omnibus diuidẽt, aperient, ac pandent miraculis ac prædicatione ſua iter idipſum; datiſque fortiter ceruicibus, & inclinatis, lætanter, quaſi portam qua itur ad tantum præmium, mortem tranſibunt: nec eos mors ſecum detinere poterit, aut tranſitũ prorſus impedire, ſicut eò vſque prohibuerat, ſed per eam egredientur in cælum; & tranſiens à nectare Luc. 12.
in nectar in infinitum (immenſæ namque ſunt

menſæ ſuæ dapes) miniſtrabit eis eorum Rex, qui eſt Iehoua creator ac Dominus, qui vt membra chariſſima, ſibi tanquam legitimo capiti copulata, ſuimet edulio apertaque viſione inprimis beabit eos, coram quibus vt magiſter & Dominus ac Rex Iudæorum priùs per crucis mortiſque portam tranſibit, & erit in capite ſuorum tranſeuntium: aderit morientibus, eſtara à la cabecera dellos, tanto affectu, vt tunc inprimis ipſemet tranſire dicendus ſit. Ne deſperetis itaque aduerſitatis tempore, cùm ad cælum iter aperiat: nec ſpiritum prophetiæ huius exhorreatis, quaſi triſtia ſemper aiētis: credite his: ne dixeritis, ſicut objiciēt poſteri veſtri: Nos audiuimus ex Lege, quia Chriſtus manet in æternum, & quomodo tu dicis aſcenſurum & tranſiturum ac exaltandum eſſe in cruce Meſſiam? Sed duabus tribubus cur mala contingent? *Ioan. 12.*

CAP. III.

1. Et dixi: Audite Principes Iacob, & Duces domus Iſrael.

CAP. III.

1. AD hæc reſpondeo, filios peſſimos patrum malorum, hoc eſt, veſtram impleturos eſſe menſuram: ideo corrigite illam, vos primùm Principes Iacobi, & Duces domus Iſraelis. *Matt. 23.*

2. Nūquid nō veſtrū eſt ſcire iudicium: qui odio habetis bonum, & diligitis malum: qui violenter tollitis pelles eorū deſuper eis, & ſuper oſſibus eorū?

2. Quorum primæ ſunt in iudicando partes, & tamen eſtis malitia Principes, odio habendo bonum, qualis Chriſtus erit; & diligendo malum, qualis erit Barabbas; excoriando violenter bonos, & pectinibus ferreis aduncíſque flagellis carnem ab oſſibus extrahendo electorum.

carnem eorum de-

3. Qui comederunt carnem populi mei,

3. Qui comederunt carnem populi mei, & domos viduarum, & non vt paſtores (cùm boni *Hier. 23. Ezech. 34.*

paſtoris

& pellem eorum deſuper excoriauerũt: & oſſa eorum confregerunt & conciderunt ſicut in lebete, & quaſi carnem in medio ollæ.

paſtoris ſit pecus tondere, non deglubere) ſed vt lupi ſæuiſſimi agnorum pellem deſuper excoriauerunt, & oſſa confregerunt & conciderunt, quemadmodum qui concidunt membra in fruſta in lebete, & particulas in ollæ medio (quæ in Chriſto & in Martyribus poſteri adimplebunt.)

Zach. 11. Tiberij Cæſaris ſententia eſt.

4. Tunc clamabunt ad Dominum, & nõ exaudiet eos, & abſcondet faciem ſuam ab eis in tẽpore illo, ſicut nequiter egerunt in adinuentionibus ſuis.

4. Tunc captiuitate per Chaldæos & Romanos vrgente, huius farinæ Reges, Principes, ac Duces clamabunt pro libertate ad Dominum, & non annuet eis, imò ne videri quidem volet ab eis in tempore illo iuſtitiæ ſuæ, quæ reddet illis, ſicut nequiter egerunt in ab eis adinuentis excogitatiſque conſilijs.

5. Hæc dicit Dominus ſuper Prophetas, qui ſeducunt populũ meum, qui mordent dentibus ſuis, & prædicant pacem: & ſiquis non dederit in ore eorum quippiam, ſanctificant ſuper eum prælium.

5. Secundo loco Scribę, Legis Doctores, ac pſeudoprophetæ ſeipſos emendent: quia hæc dicit Dominus contra Prophetas, qui ſeducunt populum meum: que ſi tienen que morder, todo lo aſſeguran: qui carnis conuiuium offerenti pacem & fauſta vaticinantur, infeſtaque & bellum nihil offerenti.

Hier. 23. Ezec. 13.

6. Propterea nox vobis pro viſione erit, & tenebræ vobis pro diuinatione: & occumbet ſol ſuper Prophetas, & obtenebrabitur ſuper eos dies.

6. Propter hoc captiuitas vobis aderit, propter viſionem ſcilicet, & vaſtitas propter diuinationem: quia dicitis, ſed falſò, quòd videtis, cæci eritis, & in noctis infidelitate, & in peccatorum veſtrorum tenebris moriemini: & Chriſti creatoris ſui mortem lugens occumber Sol contra ſapientes Iudæos, teſtimonium ferens impietatis & obtenebrationis eorum, obtenebrato die clariſſimo.

Ioan. 8. Amos 8.

7. Et confundentur qui vident viſiones, & confundẽtur diuini, & operiẽt om-

7. Et confundentur, qui aiebant ſe à Domino viſiones accepiſſe, cùm reuera, exitu acta probante, diuini fuerint, non verè Prophetæ: nam nunc pacem promittunt, & Chaldæus euertet:

nes vultus ſuos: quia non eſt reſponſum Dei.

tũc Caiphas ſe propheta ſſe putabit, Chriſti ex- Ioan.11.
de ſecuram fore à Romanis vrbem cũ Templo & gẽte noſtra, & tamen à Tito vaſtabitur: & præ dolore ac rubore operient hi diuini vultus ſuos pro talibus deprehenſi: quia non fuit oraculum Dei, ſed mendacis dæmonis, quod protulerũt.

8. Veruntamen ego repletus ſum fortitudine Spirit⁹ Domini, iudicio & virtute: vt annunciem Iacob ſcelus ſuum, & Iſrael peccatum ſuum.

8. Non ex horum claſſe ſum ego, ſed repletus ſum fortitudine Spiritus Domini, ad intrepidè, quod ipſe dictarit, eloquendum; repletus ſum iudicio malos damnante, & virtute bonos liberante: vt non adulatoria, ſed actis comprobat prædicatio mea, perſpicuè annuncians decem tribubus ſcelera ſua, & duabus peccata ſua: quæ ſi hactenus me dixiſſe obliti eſtis, vt reſipiſcentes tot mala vitetis repeto.

9. Audite hoc Principes domus Iacob, & Iudices domus Iſrael, qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis.

9. Audite hoc attentiùs, ô Principes decem tribuum, ô duarum Duces & Iudices: qui abominamini iudicium, ius, & legem, & ſecundùm faciem iudicatis, & omnia recta peruertitis: hæc erit & Chriſti ad veſtros obiurgatio, at pro pœnitentia exaltationem aſcenſumque crucis ac tranſitum illi parabunt, vos vtique peiùs ſectando parentes, qui paria prædicantem me auditis, at non corrigitis, quin diris me odijs execramini: quare cùm vos tum illos opprimet captiuitas.

10. Qui ædificatis Sion in ſãguinibus, & Ieruſalem in iniquitate.

10. Et nobilia ædificatis palatia in inſigniori vrbis ſitu prope Regiam in Sionis monte, pauperes defraudantes laboris mercede, quæ ſanguis eſt, Eccli.34.
alimentum, & tota pauperis vita: in ſanguine ædificatis Sionem, imò totam vrbem Ieruſalem ſtruitis in iniquitate.

Ezec.22. F.27. Soph 3. A.3. *11. Principes eius in muneribus iudicabant, & ſacerdotes eius in mercede do-*

11. Meipſum expono, audiant omnes. Principes eius non ſecundùm iura, ſed ſecundùm munera iudicabant: Sacerdotes eius pro mercedis qualitate, non pro animarum ſalute, primùm docebant:

cebant, & Prophetæ eius in pecunia diuinabant: & ſuper Dominum requieſcebant, dicentes: Nunquid non Dominus in medio noſtrûm? non veniēt ſuper nos mala.

bant: Prophetæ ei grati, nempe diuini, pro pecuniæ quantitate bona aut meliora diuinabant, les dezian la buena ventura: & tot adhuc impietatibus Deo exoſi, præſumptuoſè requieſcebant & innitebantur ſuper Dominum, dicentes: Nunquid non Dominus Templum intra vrbem noſtram habet? non veniēt ſuper nos mala, vrbem Templumque tutabitur.

Iere. 26. E. 18. *12. Propter hoc, cauſa veſtri, Sion quaſi ager arabitur, & Ieruſalem quaſi aceruus lapidũ erit, & mons templi in excelſa ſiluarum.*

12. Propter hoc, cauſa veſtri, mons Sion quaſi ager arabitur, & Ieruſalem ex domorum ſubuerſione quaſi aceruus fiet lapidum, & Moria, montis Sionis pars, in qua eſt Templum, erit ſilua excelſa, nemuſque, vt fuerat, antequam conſtrueretur Ieruſalem. Ezechiæ lachrymæ, ſuique populi pœnitentia, different hanc ruinam, non auferent, imò primùm inferent eam Chaldæi, poſtea Romani omnino perficient: ſicut & malitiam veſtram cõſummatiorem faciēt tum poſteri veſtri, ædificantes domos ſuas ſanguine viduarum, quarum ſubſtantiam vorabunt, ſanguine pauperum parentum ſuæ auaritiæ ſacrantes filiorum munera, ſanguine tandem Chriſti, ſic per Romanos minimè deſtruēdas putantes, quin etiam Chriſti membrorum ſanguine, diſcipulorum bona proſcribētes. Tunc & pſeudochriſti erunt, Iudas & Theodas: quare nec deerunt diuini & harioli. *Euſeb. Demon. Euang. Libro 8. dem. 3.*

CAP. IIII.

Iſai. 2. A. 2. *1. Et erit, in nouiſſimo dierũ erit mõs Domus Domini præparatus in vertice montium, & ſubli-*

CAP. IIII.

1. NE deſpõdeatis animum; poſt triſtia nunc lætiora propheto, in temporibus futura poſterioribus, quæ dies noſtros ſequentur, licet dies quoque alij ac plurimi ſequi valeant poſt tempora illa. Erit poſt hæc per Meſſiam (mon- *Gen. 33. & 49. Dan. 2. Mar. 16. nouiſſimè i. poſtea, ὕστερον.*

mis ſuper colles, & fluent ad eum populi.

tem qui totam terram occupabit) & per eius diſcipulos præparatus, ſtabilitus, atque firmatus mons Sion pro ea parte, qua fundamentum eſt Eccleſiæ, quæ eſt Domus Domini (cùm etiam in eo ſit Regia) in vertice montium, quales ſunt Prophetæ, ſublimiorque erit collibus philoſophorum, mundiq; ſapientum; & fluent ad hunc montem Eccleſiæ populi ex ſingulis linguis. Dan. 2. Mat. 16.

2. Et properabunt Gẽtes multæ, & dicent: Venite, aſcendamus ad montem Domini, & ad domũ Dei Iacob: & docebit nos de vijs ſuis, & ibimus in ſemitis eius: quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini de Ieruſalem.

2. Et præ animi affectu Gẽtiles multi properabunt, & verbo, exemplo, ac martyrio vniuerſas nationes ac ſe inuicẽ prouocabunt, & inquient: Venite, aſcendamus per fidem ad Eccleſiam, quæ illum verum & æternum Deum tantùm pro Deo colit, quem Iacob ſanctique Patres adorauerunt, ideoque iure mons Domini & domus Dei Iacob dicitur: ibi docebit nos vias, quibus eo fruemur, & per breuiores ibimus ad ipſum: quia de Sionis ſcriptæque Legis vtero egredietur in omnem terram lex, quæ eſt verbum Chriſti Domini, & intra Ieruſalem & Iudæam tanquam intra corticem latebat literæ, quam ſine Spiritu tenentes deſeret, ac deſerendo egredietur, vt Sionis filia inclyta, ab vniuerſis electis in toto orbe diſperſis excipienda.

3. Et iudicabit inter populos multos & corripiet gentes fortes vſque in longinquum: & concident gladios ſuos in vomeres, & haſtas ſuas in ligones: non ſumet gens aduerſus gẽtem gladium, & non diſcent vl-

3. Et iudicabit, non vt hactenus inter vnum Hebræum populum, ſed inter multos latè dominans: tantaque illi præſtabitur obedientia, quòd ipſius ſtabunt correctioni, abſque tergiuerſatione vlla, gentes præ fortitudine ac diſtantia indomitæ; odiiſque, iniuriis, cupiditate, ambitione, vice talionis, crudelitate, cunctiſque vitiis permutatis cum charitate, manſuetudine, humilitate, tolerantia, benignitate, cunctiſque virtutibus, etiam bellũ omne pacis amore commutabitur: ita vt bonus quiſque legis huius ob-

ſeruatu

trà belligerare.

ſeruatu malit ferre, quàm referre iniuriam, libenterque martyrio pro pace tuenda pacificus ſemper exiſtens colla ſupponat: paciſque exercitijs bellicæ exercitationes, paciſque inſtrumentis bellica permutabuntur arma, vomeribus gladij, ligonibus haſtæ; & non diſcent vltrà belligerare ex vitio.

4. Et ſedebit vir ſubtus vineam ſuã, & ſubtus ficum ſuã, & non erit qui deterreat: quia os Domini exercituum locutum eſt.

4. Et pacificè & ſecurè ſedebit vnuſquiſque vir bonus ſub vite ſua, & ſub ficu ſua; & non erit vllus qui eum deterreat: quia Domini exercituum, ob id deſignandum, in carne pacis perſimilis temporariç tempore naſcentis os locutum erit mundo, in eoque viſus iſta loquetur; gratiæ, pacis, ac dilectionis erit omnis loquela, præceptio, atque lex ſua; ideoque Dei veri vnitatem docebit: atque adeò vnius cultores diuinitatis ſtudioſi vnioni toto pectore incumbent.

5. Quia omnes populi ambulabunt vnuſquiſque in nomine Dei ſui: nos autẽ ambulabimus in nomine Domini Dei noſtri in æternum, & vltrà.

5. Bella verò idolatras manebunt cùm externa, tum mentis interna: quia & ſuperna gerunt omnes populi, quorum vnuſquiſque ſignum & vexillum ſequetur idoli ſui pacis omnis oſoris: nos autẽ, Chriſti lege ac fide ſeruata, ambulabimus ſub pacifici vnius nomine Domini Dei noſtri in æternum in præſenti, & vltrà ſine fine in vita futura.

6. In die illa dicit Dominus, congregabo claudicantem: & eam, quam eiecerã, colligam, & quam afflixeram.*

*conſolabor M. S. Q.

6. In die illa luminis & gratiæ, tranſacta ſcriptæ legis nocte, dicit Dominus, (audite bonum nũcium, & conſolamini) è diuerſis locis, in quibus diſperſa fuerint, in vnam congregabo Eccleſiam Chriſtianam, Synagogam, quæ claudicat nunc, 3.Reg.18.
& ſemper claudicauit me colendo Deum verũ,
& etiam idolum tamquam Deum adorando: Hoſ.2.
quare à me illam eieceram à facie mea, dãni pœnam inſinuans; & captiuitate afflixeram, ſenſus pœnam infligens: at tunc eam colligam, vt me

ſolum

ſolum Deum verum agnoſcat, & vbique gentium execretur idola, nec vnquam idolatriæ laboret impietate, ſicuti ante diem illum paſſim claudicans laborabat.

Poſt aduentum Ieſu idolatriam ſemper & vbiq; proiecere Iudæi & tamen huc vſq; captiui ſunt, & Christum non agnoſcunt.

Soph. 3. D. 19. Luc. 1. C. 33. Dan. 7. D. 14.

7. Et ponam claudicantē in reliquias; & eam, quæ laborauerat, in gentem robuſtam: & regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion, ex hoc nunc & vſque in æternum.

7. Et ſeruabo ex ea reliquias Apoſtolorum & illuſtrium electorum in reliquiario Eccleſiæ meæ; & quæ ſibi relicta infirma erat, ope gratiæ meæ roborabitur ad martyria: & non dæmon aut mundus, vel caro, ſed Dominus regnabit ſuper eos in Eccleſia nunc militante, & vſque in æternum triumphante.

* filia M.S.R. Q.N.

*8. Et tu turris gregis, nebuloſa * filiæ Sion vſque ad te veniet: & veniet poteſtas prima regnū filiæ Ieruſalem.*

8. Et tu ô turris futura gregis congregationiſque Eccleſiaſticæ, ô arx Romana, ſcito quòd vſque ad te veniet Petrus celſitudine ſimilis turri Sionis, quę prę altitudine nebulis ac nubibus æqualis, nebuloſa dicitur: & in Petro veniet tibi poteſtas prima & ſuprema, regnum ſcilicet monarchicum Eccleſiæ Catholicæ, originem ſuam & filiationem à Ieruſalem habituræ, vbi domus Iacob, hoc eſt, omnium tribuum, in typum in Dauide ac Salomone floruit regnum & imperium. Turris nebuloſæ literæ, præ fidei ſublimitate cælum pertingentis ſpiritus te induet, ô Roma, turris futura ouilis paſtoris æterni.

9. Nunc quare mærore contraheris? nunquid Rex nō eſt tibi, aut conſiliarius tuus perijt, quia cōprehendit te dolor ſicut parturientem?

9. Nunc, ô Apoſtolica Eccleſia, poſt cœnam in Sionis monte audiens, quia Chriſtus vadit ad Patrem, quare triſtitia impleuit cor tuum, mœrendoque contrahit? Nunquid Rex ac Dominus te deſerit Chriſtus? Num magiſter, à quo omnis ſalus, omneque conſilium tuum pendet, in mortem non venturus abijt, quia comprehendit te dolor, qualem patitur mulier cùm parit? *Ioan. 16.*

10. Dole, & ſatage

10. Ne ſuper Chriſtum, quaſi morte finitum, flere ve-

filia Sion quaſi parturiens: quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in regione, & venies vſque ad Babylonē: ibi liberaberis: ibi redimet te Dominus de manu inimicorū tuorum.

re velis: dole, & anxiè ac viriliter eum mundo edere ſatage, quaſi parturiens: quam ob cauſam nunc triſtis nimium propter impœnitentiam crucifigentis Chriſtum ciuitatis egredieris de ea per Titum deſtruenda, & habitabis in regione Romanis amica, & Romam vſque peruenies: ibi liberaberis, tibi vrbe ſeruiente: ibi Monarchiam illam ſubijciens, optatiſſimumque redemptionis ſuæ impartitus effectum, redimet te Dominus de manu ac poteſtate inimicorum tuorum, dæmonum ac hominum.

1.Pet.5. Babylon Romam notat.

11. Et nunc congregatæ ſunt ſuper te gētes multæ, quæ dicunt, Lapidetur: & aſpiciat in Sion oculus noſter.

11. Et nunc quidem ſtatim poſt Chriſti aſcenſum vnanimes contra te inſurgent omnes gentes, primumque ipſamet Hebræa te ad martyria perſequens, ac dicens, vt adultero Ieſu Chriſto, non vero vtique Chriſto ac ſponſo, copulata lapidibus obruatur: & proſpiciat prouidentia noſtra Sioni, ne Tēpli noſtri cultus intereat: in Sione intellectus noſtri acies aſpiciat, vt in noſtra Lege ſeruetur.

12. Ipſi autem non cognouerunt cogitationes Domini, & non intellexerunt conſilium eius: quia cōgregabit eos quaſi fænum areæ.

12. Ipſi verò perſecutores non cognoſcent cogitationes Domini, Legis ſcilicet ſecreta; & non intelligent conſilia Domini, Legis Spiritu reiecto: ignorare volent, quòd Chriſtus eos congregabit quaſi areæ paleas, ventilabrum habens in manu ſua.

13. Surge, & tritura filia Sion: quia cornu tuum ponam ferreum, & vngulas tuas ponā æreas: & comminues populos multos, & interficies Domino rapi-

13. Surge, & tritura verſa iam vice, ô Eccleſia: quia tuum erit cornu ferreum, Romanum ſcilicet imperium; nec fictilis erit pars vlla, ſed totum erit æreum: & prædicantium fortitudine ac ſono conterendo corda per pœnitentiam, comminues populos multos, & ſacrabis Domino reſtitutiones ac ſpolia eorum, & ſelectiora, fortitudinemque ſuperborum per humilitatem aut

Dan.2.

nas eorum & fortitudinē eorū Domino vniuerſæ terræ.

pœnam litabis Domino vniuerſæ terræ tibi ab eo committendæ, vt ęrea tritures eam vngula, cornuque ferreo ventiles. *Mat. 28.*

CAP. V.

1. Nunc vaſtaberis, filia latronis: obſidionem poſuerunt ſuper nos, in virga percutient maxillā Iudicis Iſrael.

Matt. 2. A. 6. Ioan. 7. F. 42.

*2. Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui ſit Dominator in Iſrael: & *egreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis.*

**Duali numero ponitur, non ſingulari.*

CAP. V.

1. NVnc antequam lato potiatur hoc dominio Eccleſia, per Romanos vaſtaberis, ô Ieruſalem, tyranno latroni, vaſtatori tuo Herodi, vt filia, parens. En latro ille & omnes Principes Sacerdotum & Scribæ contra nos, Magoſque Reges ambulantes in nomine Domini Dei noſtri, obſidionem ponent, & dolo nos capere à Bethlehē ſincerè reuerſos intra Ieruſalem parabunt: quia contumelijs afficient etiam ab ipſius ortu magnum illum diu expetitum vnicum ac rectiſſimum Iudicem omnium tribuum Iſraelis Meſſiam. *Matth. 2.*

2. Et tu Chriſti exaltanda es natali ſupra omnē mundi vrbem, ô Bethlehem Ephrata, Iudæ, inquam, non Zabulonis; atque adeò paruulus es, ſi tantùm excelleres comparata perfectis ac populoſioribus principibuſque [a] locis tribus Iudæ. Et tu ergo, ô Bethlehem, es vt paruulus ętate minor in millibus Iuda excellēs: nunquid paruula es inter principes multaſq; vrbes Iudæ? [b] Nequaquā. En ex te, Pater ait æternus, mihi naſcetur, qui vt paſtor reget populum meum Iſraelem, & in eo Dux & Dominator ſit, multos per fidem Euangelij ſui iugo vniens cùm Iudæos tum Gentiles, verū genus Iſraelis, cuius in Romano Pontifice, Vicario ſuo, Dominator apparebit, multo pluribus dominans, quàm ſi toti ſecundùm carnem Iſraeli imperaret. Nec carnis aſſumptio diuinam impedit Maieſtatem; de me enim natus eſt ante omnia ſæcula: quòd ne à proprio detorqueas ſenſu,

a Ioſ. 19.
b Interrogatiuè legūt duo codices Gothici S. Iſidori cōtra Iudæos, & Biblia Gothica antiquiſſima, à S. Ludouico Toletanæ donata Eccleſiæ, ibiq; honorificè aſſeruata.
Iſai. 49. Paruum eſt, vt ſis. Io. Magnū tibi eſt. Iſrael. Rom. 9. 1. Cor. 10. Gal. 6. Hoſ. 1. Hier. 31.

ſenſu, addo, & à diebus æternitatis ſemper à me natus eſt, naſcitur, ac naſcetur: Verbũ eſt immutabile, ab immutabili intellectu meo immutabiliter atque adeò verè mihi coæternè à me dimanans & egrediens omniũ egreſſum ac natiuitatẽ egreſſu præſtantiſſimo, in eiuſdem nempe ſingularis omnimoda vnitate naturæ: & etiã à mũdi initio, antequã quicquam fieret, mecũ egreſſus eſt, mundum creans, ita quòd omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil, quod factum eſt. Ioan.1

*3. Propter hoc dabit eos vſque ad tẽpus, in quo parturiẽs pariet: *reliquiæ fratrum eius conuertentur ad filios Iſrael.*

*& 10. M.S.R. Hier. H. G.C.

3. Propter Chriſti natalẽ feret carnales Iudæos, quamuis immeritos vitæ, vſque ad tempus, in quo parturiens magna cum triſtitia illum mundo in lucem edet Eccleſia: relicti ex innumera pereuntium multitudine fratres Chriſti, ex eodẽ ſcilicet populo nati ac ſelecti conuertentur ad Prophetas & Patriarchas, moribus ac fide propriè filios Iſraelis. Spiritum enim & ſenſum ſcripturarum illis Chriſtus deuicta morte aperiet.

4. Et ſtabit & paſcet in fortitudine Domini in ſublimitate nominis Domini Dei ſui: & conuertentur, quia nũc magnificabitur vſque ad terminos terræ.

4. Et ſtabit à mortuis ſurgens, & vſque ad conſummationem ſæculi ſuos proteget, & vt paſtor bonus reget ac paſcet in fortitudine verè dominium Omnipotẽtis exprimente, tranſubſtantiatis pane in corpus & vino in ſanguinem ſuum, in ſublimitate Verbi, quod erit Dominus Deus vnitate perſonæ ſuus: paſcet vtrique optimè, ac ſi in eo gloria nominis & honoris ſui ageretur: & conuertentur in dies ad eum; quia nunc in tali rerum ſtatu magnificabitur Chriſtus, & laudabitur vbique. Stetit, Abac. 3.

*5. Et erit iſte *pax: Aſſyrius cùm venerit in terram noſtram, & quãdo cal-*

*pax Aſſyriis 9. M.S.R. Q. N.

5. In horum fidem, ſignum, atque præſagium dilucidè tanquam in imagine ſuum natalem, & de mundo reportandam victoriam, per doctrinam veteris inſtrumenti ſeptenario, hebdomadæ ſci-

 licet

cauerit in domibus noſtris: & ſuſcitabimus ſuper eum ſeptem paſtores, & octo Primates hominum.

licet totius, numero deſignati, ac noui diem inſuper addentis octauum reſurrectioni ſacrandum iſtius, cùm venerit Sennacheribus cõtra Iudam, plureſque victor vrbes calcauerit noſtras, iſte Dominus, ſuum figurans retroceſſione ſolis aduentum in carnem, erit pax & ſecuritas: quia lacrymis & pœnitentia Ezechias Rex, & nos cum eo, ſuſcitabimus aduerſus Aſſyrium ſeptem ſpiritus Angelicos, qui aſſiſtunt quaſi paſtores coram Dominatore ipſo vniuerſæ terræ, imò & plures innumeroſq́; alios Primates ac Satrapas, hominis Chriſti futuri ſeruos, pro nobis ſuſcitabimus.

6. Et paſcent terrã Aſſur in gladio, & terram Nemrod in lanceis eius, & liberabit ab Aſſur, quum venerit in terram noſtram, & quum calcauerit in finibus noſtris.

6. Et paſcet terram Aſſur in gladio, & terram Nemrod in ſuis ipſius terræ Babylonis armis ac lanceis, tradito Perſis ac Medis victoribus Aſſyriç Babyloniſque regno. Quid ni hoc facere poterunt ac volent, vt noſtra per victores, ipſorum ope, relaxetur captiuitas? En cùm venerit in Iudam, & triumphans intrauerit Aſſur terminos noſtros, ſolùm vnus ex his Angelis Ieruſalem liberabit, proſtrato Sennacheribi exercitu, gladio & lanceis ſuis accincto, in eiſque fidente.

7. Et erunt reliquiæ Iacob in medio populorum multorum quaſi ros à Domino, & quaſi ſtillæ ſuper herbam, quæ nõ exſpectat virũ, & nõ præſtolatur filios hominum.

7. Et antequam vnanimiter ad deſtruendum Monarchiam Chaldæorum è Babylone & Aſſyria ſuſcitentur omnes paſtores hi ſeptem & octo, id eſt, ad octauam pertinentes, hoc eſt, qui ſunt beati Primates hominum regnis præfecti Iudæi, qui reliqui fuerint capta Iudæa, diſperſique captiuam ducent vitam in medio populorum multorum, propter naſciturum ex eis Chriſtum dabuntur in miſericordiam in conſpectu omnium, qui capient eos: nam his benefaciet Dominus ob captiuos, qui erunt vt ros à Domino deſcendens ſiccitatis tempore, & quaſi ſtillæ nunc nocte ſtil-

ctæ ſtillantes ſuper herbam, quæ irrigaturum non expectat virum, nec ſe culturos præſtolatur homines.

8. Et erunt reliquiæ Iacob in Gentibus in medio populorum multorum, quaſi leo in iumentis ſiluarum, & quaſi catulus leonis in gregibus pecorũ: qui quũ tranſierit, & cõculcauerit, & ceperit, non eſt qui eruat.

8. Agnoſcent regnorum paſtores Angeli hęc per illos dona ſuis à Deo largiri, & honore illos affici curabunt: atque adeò captiui Iudęi inter Gentes erunt præclari, & ideo in medio locari dicentur populorum multorum, præficienturque Babyloniæ, cubicularij Regum præſtantiores, & Principes cum primis, imò & Reginæ erunt, ac in ipſo captiuitatis loco captiuantium collatione erunt quaſi leo inter animantia ſilueſtria, & quaſi catulus leonis inter pecorum greges: è cuius tranſeuntis per caulas & deambulantis conculcantis & capientis vnguibus, non eſt qui prædam eruere audeat.

★ Et M. S. R. Ex tunc C. *verùm* Hier. H. & G. nihil addũt.

9. ★ Exaltabitur manus tua ſuper hoſtes tuos: & omnes inimici tui interibũt.

9. Inſidiabuntur quidem inuidentiores hoſtes tui, & Aman, ſed præualebit manus tua contra eos: & qua die te perimere parabant, omnes inimici tui interibunt. *Eſther*

10. Et erit in die illa, dicit Dominus: auferam equos tuos de medio tui, & diſperdam quadrigas tuas.

10. Et erit in die illa, dicit Dominus: auferam equos, & diſperdam quadrigas te obſeruantes, ne euaderes à cæde, quam tibi ea ipſa die illaturi erant aduerſarij tui.

11. Et perdam ciuitates terræ tuæ, & deſtruã omnes munitiones tuas.

11. Et perdam ciuitates terræ captiuitatis tuæ, & deſtruam omnes munitiones tuas, quibus ciues illarum te, ne ab internecione te ſubducere poſſis, cuſtodient.

12. Et auferam maleficia de manu tua, & diuinationes non erunt in te.

12. Et auferam maleficia hoſtium de manu tua, quibus, quaſi vnus eſſes, vna die interficiendo tibi inſultabunt; & diuinationes eorum de nece tua locum minimè habebunt in te.

13. Et perire faciam

13. Ac deinceps nunquam volens aut non op-

ſculptilia tua & ſtatuas tuas de medio tui, & non adorabis vltrà opera manuũ tuarum.

pugnans idolatria, ſicut hactenus feciſti, laborabis: nam quia propior erit aduentus Chriſti, perire faciam ſculptilia tua & ſtatuas tuas de medio tui, & pro Deo non adorabis vltrà opera manuum tuarum.

14. Et euellam lucos tuos de medio tui: & conteram ciuitates tuas.

14. Etenim propter idolatriam tuam, in quibus idola colebas, lucos euellam: & captiuitate conteram ciuitates tuas.

15. Et faciam in furore & in indignatione vltionem in omnibus gentibus, quæ non audierunt.

15. Et in liberatione tua ab hoſtibus, & ab idolis, ſoli nomini meo diuinus deberi cultus agnoſcetur, & prædicabitur vbique, grauiſſimaſque ſumere pœnas incipiam ab omnibus gentibus, quæ non obaudierint: tunc pro hac vita per magnum Artaxerxem omnis prouincia & ciuitas, quæ noluerit ſolennitatis huius eſſe particeps, gladio & igne peribit, & ſic delebitur, vt non ſolùm hominibus, ſed etiam beſtijs inuia ſit in ſempiternum pro exemplo contemptus & inobedientiæ; poſtea verò in æternum in futura vita ſupplicia ſuſtinebit: quæ te maiora manent, cùm tot, pluſquam illæ gentes, à me donis aucta, ô Iudæa, & augenda, ita vt nihil contra me iure obtendere poſſis, mihi adhuc obedire & obaudire contemnas.

CAP. VI.

1. Audite quæ Domin⁹ loquitur. Surge, contende iudicio aduerſum montes, & audiant colles vocem tuam.

1. AVdite igitur attentè, ſi mala omnia vultis euadere, quæ Dominus loquitur. Surge, mihi ait, in eminentiorem locum, vt concionaturus hæc omnibus ſis perſpicuus, & facilè audiri queas, contende increpationis iudicio aduerſus montes ac Magnates, & audiant colles & inferiores vocem tuam, argue altos & baſſos.

2. Audiant montes

2. Huic parens ego præcepto, exclamo: Audiant

alti,

iudicium Domini, & fortia fundamēta terræ: quia iudicium Domini cum populo ſuo, & cum Iſrael dijudicabitur.

alti, qui ſibi præ ſuperbia ſua non modò regnum, ſed & terram omnem quaſi fundamenta fortia ſuſtinere videntur; audiant increpationem Domini: quia non recuſat Dominus omnium ſtare iudicio cum quouis de populo ſuo, & etiam cum toto Iſraele diiudicari, y pague quien deuiere, ac increpetur qui reus fuerit inuentus.

Iere. 2. A. 4. *3. Popule meus, quid feci tibi, aut quid moleſtus fui tibi? reſponde mihi.*

3. Popule, antiquiſſimo erga te amore tot beneficijs comprobato, qui meus eſſe deberes, quid mali feci tibi, aut quid moleſtus fui tibi? tuomet ore pro te contra me, ſi vales, profer ſententiam.

4. Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo ſeruientium liberaui te: & miſi ante faciem tuam Moyſen, & Aaron, & Mariam?

4. Ego ſanè non video quid mihi obijcere poſſis, niſi collata in te ingratiſſimum à me beneficia. Num moleſtus tibi fui, quia eduxi te, tot portentis in tuam gratiam peractis, de terra Aegypti, & de domo ſeruientium liberaui te: miſiq; ante te tres Prophetas; Moyſen, vt doceret iudiciorum traditionem; & Aaron Sacerdotem, vt te expiaret; & Mariam eorum ſororem, vt mulieres inſtrueret.

5. Popule meus, memento, quæſo, quid cogitauerit Balach
Num. 22. 23. 24. 25. *Rex Moab: & quid reſponderit ei Balaam filius Beor, de Setim vſq; ad Galgalam, vt cognoſceres iuſtitias Domini.*

5. Popule meus, memēto, quæſo, quid non inſidiarum molitus fuerit, vt te abſumeret, Balach Num. 22. 23. 24. 25.
Rex Moab de Setim vſque ad Galgalam: memento etiam quid pro te reſponderit ei Balaam filius Beor, vndiq; te luſtrans & intuens expanſum de Setim Galgalam verſus, tibi cupiens mala imprecari. Memento ſcandali Moabitarum mulierum illius reſponſo ac conſilio tibi in via de Setim vſque ad Galgalam obiecti, vt te cum eis fornicantem ac idolatrantem ſuorum gladijs prouocatus addixiſſem, & te iuſtè punientem iuſtitiam Domini expertus fuiſſes. Quātus meus erga te ſic peccantem affectus ac fauor enituit! Non cognouiſti, non ſenſiſti tunc vltricis effectus iuſtitiæ meæ, iuxta hoſtium vota. Indulſi

& hoc. Mira las tramas que vrdieron, para que cayeſſes en mis manos y deſgracia.

6. Quid dignum offeram Domino? curuabo genu Deo excelſo? nunquid offeram ei holocauſtomata, & vitulos anniculos?

6. Sed fortè pœnitentiæ cupidus à me ſciſcitaberis: Quo munere, qua victima iratum mihi Dominum placabo, quæ ad ſatisfaciẽdum ſatis eſſe iudicetur, & digna? curuabo ſine cordis inclinatione genu pro munere digno pro peccatis meis Deo excelſo? offerámne ſola corporis bona? an fortunæ? nunquid offerã ei holocauſtomata, quæ in Dei gloriam tota concrementur holocauſta? num offeram vitulos [illegible]rrimos, atque adeò ad ſacrificia optimos, quales ſunt anniculi?

7. Nunquid placari poteſt Dominus in millibus arietũ, aut in multis millibus hircorũ pinguium? Nunquid dabo primogenitũ meum pro ſcelere meo, fructũ ventris mei pro peccato animæ meæ?

7. Nunquid horum multitudine fieri poteſt Deo ſatis? num in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Nunquid immolabo tanquam munus dignum, coæquans debito ſceleris mei, primogenitum meum ſeu li- 4 Reg. 3.
beros ac filias meas, fructum, inquam, ventris Pſal. 105.
mei, pro peccato animæ meæ? Quid dignum offeram Domino?

8. Indicabo tibi, ô homo, quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te: vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſolicitum ambulare cum Deo tuo.

8. Attende qui hoc quæris, homo, & quod indicatum eſt, indicabitur tibi à me quid ſit bonum, ad quod te natura impellit, & quid officij qui te creauit Dominus à te requirat. Requirit autem tria: vt ſcilicet facias iudicium diſcuſſionis cordis tui, criminumque vltionis, & debitæ Deo, tibi, ac proximo ſuorũ vnicuique reſtitutionis; ac ſic placatus tibi Dominus ſuam infundet iuſtitiam: pro qua non modò aſſequenda, verùm etiam tuenda, iterum exigit à te miſericordiam promptam & hilarem, vtpote ex dilectione in alios manantem: ac tertiò, pro eadem augenda iuſtitia, expoſtulat, vt humilis ac ſolicitus amicè illi hæ-

illi hæreas & placeas, nec diſſentiens à latere ſuo vnquam diſiungaris; imò eum ſolum vt Deum, multiſque titulis tuum, ſequaris ſemper atque ſecteris.

*9. Vox Domini ad ciuitatem clamat, & ſalus erit timẽtibus nomen * tuum: audite tribus, & quis approbabit illud?*

* ſuum 6. M.S. *eius M. S.R.G. * Domini C. Pro textus lectione Hier. & H. faciũt.

9. Vox Dei hoc clamando efflagitat per Prophetas ſuos ab Ieruſalem, & non imputabitur elapſa ſtultitia, nec captiuitati addicetur, ſi obaudierit, ſed erit ſapientia & ſalus timẽtibus nomen Domini. Audite obſecro, & obedite, ô tribus, ô virga potiùs dixerim, & flagellum, quo punieris ob impœnitens cor tuum: etenim quis fide ac opere approbaſſe illud ſe declarabit, quod Dominus, vt placetur, exquir...

10. Adhuc ignis in domo impij theſauri iniquitatis, & menſura minor iræ plena.

10. En adhuc poſt tot monita, poſt tot minas, theſauri iniquè comparati, ignisque conſumens futuri, in domo ſunt impij; nondum ſunt reſtituti: apud eum ſeruatur adhuc menſura minor iuſto, ad iram prouocans, & vindictam efficiens, ita vt, quod menſuræ deeſt, Dei impleat ira.

11. Nunquid iuſtificabo ſtaterã impiã, & ſaccelli pondera doloſa?

11. Nunquid in iudicio meo iuſtus ego, ait Dominus, abſoluere potero ſtateram impiam, & in ſaccello latentia pondera doloſa? Deut. 25. Prou. 11.

12. In quibus diuites eius repleti ſunt iniquitate, & habitantes in ea loquebãtur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eorum.

12. In quibus non inopia cogente, ſed diuites Ieruſalem repleti ſunt rapina, & habitantes in ea, non peregrinantes, loquebantur mendacium, & lingua eorum loquebatur fraudulenta in ore eorum; ſolius quæſtus & auaritiæ, nulla charitatis aut amicitiæ honeſtíve habita ratione.

13. Et ego ergo cœpi percutere te perditione ſuper peccatis tuis.

13. Ideo varijs calamitatibus te percutere cœpi: cumque tu pergas peccando, pergam & ego puniendo.

Leu. 26. D. 26. *14. Tu comedes, &*

14. Dilapidatis à Chaldæis bonis à te tanta cupiditate

non ſaturaberis: & humiliatio tua in medio tui: & apprehendes, & non ſaluabis: & quos ſaluaueris, in gladium dabo.

piditate patris, tu comedes, & præ inopia non ſaturaberis, comeras por onzas; & afflictio tua viſcera tua corrodet, cor tuum conſcientiæ morſus affliget: non hoſtes, ſed tua te peccata per impœnitentiam in medio tui, intra te, & in corde tuo ſeruata deijcient, humiliabunt, atque proſternent: ſeditio teipſam quoq; intra muros opprimet: & apprehendes liberos tuos, theſauróſque tuos, & non ſaluabis à ſeditioſis: & quos ſaluaueris, ne quid detrimenti capiant ab illis, Chaldæorum gladijs feriendos prodam,

Deu. 28 D.38. *15. Tu ſeminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non vngëris oleo; & muſtum, & non bibes vinum.*

15. Tu ſeminabis, & obſeſſus à Rege Babylonis menſe Iulio, non metes: tu calcabis oliuam, & ne vt vngaris quidem, oleum habebis defecatum: & muſtum calcabis, vinum verò factum, depuratumque oleum, ſeditioſi præ fame conſument: extra vrbem in meſſes & fructus Chaldæus, intra vrbem ſeditio graſſabitur. 4.Reg.25.

*16. Et cuſtodiſti præcepta Amri, & omne opus domus Achab, & ambulaſti in *voluptatibus eorũ, vt darem te in perditionem, & habitantes in ea in ſibilum, & opprobrium populi portabitis.*

*voluntatibus M.S.Hie. H.C.G.

16. Etenim idolatriæ dedita, re ipſa te cuſtodire monſtraſti præcepta Amri Regis Iſraelis, deſertoris & aduerſarij tui, de Ieroboæ idolorum cultu reuocando, qui eſt opus omne domus Achabi eiuſdem Amri filij; & ambulaſti iuxta voluntates, conſilia, & adinuentiones eorum: atque ita te diſpergam, & contra habitatores tuos Gentes irridendo ac exultando ſibilabunt: & vos ô alti, ô montes, ô terræ fundamenta, ô Rex Sedechia, & Optimates in crimine principes, fugientes capiemini, & ipſum opprobrium populare portabitis, ac ſubire cogemini. Quid ni? En nec tot oraculis & concionibus proficio: tãta eſt impœnitentium copia, vt vix vnum conuerterim. 3.Reg.16. 4.Reg.25. 2.Par.36.

CAP. VII. | CAP. VII.

1. Væ mihi, quia factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ: non eſt botrus ad comedendũ, præcoquas ficus deſiderauit anima mea.

1. VAe mihi, quia vaticinijs animarum quærens fructum, qui Deo ſapiat, & pro decem & pro duabus tribubus Domino ſatisfaciat, non inuenio. Factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos, poſtquã facta eſt vindemia: & ne botrum quidem comeſtibilem deprehendi: ſoy hecho como quien anda à la rebuſca, y no hallo racimo para comer, ſino agraçones que me dan dentera. In tanta temporum obſtinatione Abrahamum aliquem, Iſaachum, Iacobum, & Moyſem, aut aliquem primorum Deum ferventiſſimè colentium Patrum, quibus Deus, vt primis ficulneæ pomis, eſt oblectatus, optaui, vt ſaltem nunc aliqui, veluti præcoquæ ficus tempore ſuo, apparerent, qui Deum ex animo colerent, & reliquis exemplo eſſent. Hoſ. 9.

2. Perijt ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt: omnes in ſanguine inſidiantur, vir fratrem ſuum ad mortem venatur.

2. At heu, perijt è terra ſanctus, animæ ſuæ populique miſerens, & rectus inter homines non eſt: omnes ad ſanguinem fundendum inſidias parant, vnuſquiſque fratrem ſuum, quaſi diligens & callidus venator, quærit ad mortem.

3. Malum manuum ſuarum dicunt bonum: Princeps poſtulat, & Iudex in reddendo eſt: & magnus locutus eſt deſiderium animæ ſuæ, & conturbauerunt eam.

3. Adeò impudenter iam peccant, vt mala opera ſua bona eſſe prædicent, atque defendant: Princeps poſtulat, & abſque vlla alia iuris diſcuſſione promptiſſimus eſt Iudex ad Principi (à quo mercedem ſibi reddẽdam cogitat & gratiam) ſtatim reddẽdum quicquid petit, quaſi iuſtè adiudicet, omneque petens ius foueat, eò quòd Princeps ſit: & qui illuſtrior eſt legis Doctor, non reſpondet iuxta Dei, ſed iuxta cupiditatis ſuæ præſcripta: & ſic Principes, Iudices, Magnates, & Doctores vnà terram turbauerunt.

4. Qui optimus in eis eſt, quaſi paliurus: & qui rectus, quaſi ſpina de ſepe. Dies ſpeculationis tuæ, viſitatia tua venit: nunc erit vaſtitas eorum.

4. Optimus ex illis, eſt quaſi paliurus pungens & retinens, vulnerans appropinquantem ſibi, & adunco dente comprehendens. Rectus ex illis, eſt quaſi ſpina de ſepe: vt ibi inueniatur dolor, vbi putabatur auxilium. Ideo dies propheticæ ſpeculationis tuæ, hoc eſt, viſitatio & punitio tua, iam-iam adeſt, ô duodecim tribuum terra: in ianuis eſt vaſtitas horum Principũ, Iudicum, & Magiſtrorum, inſtat obſidio.

5. Nolite credere amico, & nolite confidere in Duce: ab ea quæ dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui.

5. Tunc multo minùs quàm nunc fidatis amico aut Duci, aut reueletis vxori alimenta, quaſi tutiùs aduerſus ſeditioſos apud potentiorem amicum aut Ducem ipſum pro vobis ſeruanda: tanta vrgebit fames, vt pro cibo ſint omnia iura violanda.

Mat. 10. C. & D. 35. *6. Quia filius contumeliam facit patri, & filia cõſurgit aduerſus matrẽ ſuam, nurus aduerſus ſocrum ſuam: & inimici hominis, domeſtici eius.* Mat. 10. D. 36.

6. En, quaſi nunc res agatur, propheticè video. Quia filius aliàs obſeruantiſſimus, vt morſellum panis à patris ore extrahat, contumeliam facit patri, & filia chariſſimæ matri, & nurus prædilectæ ſocrui: & ita inimici hominis ſunt domeſtici eius.

7. Ego autem ad Dominum aſpiciam, exſpectabo Deum Saluatorem meum: audiet me Deus meus.

7. Ego autem Michæas, ſicut quiuis ſtudioſus in Domino ſpem ſuam omnem locans, attentiſſimè ad Dominum aſpiciam; & quamuis moram facere videatur, expectabo Deum Saluatorem meum futurum ab omni captiuitate, peccato, & miſeria: nec mihi vel minimum eſt dubiũ, quin audiet me Deus humanitate aſſumenda è genere meo meus.

8. Ne læteris inimica mea ſuper me, quia cecidi: conſurgam cùm ſedero in

8. Seruabit itaque genus ſuum, liberabit à captiuitate Ieruſalem, cuius ea vox erit: Ne læteris, ô Babylõ deſtructrix mea, ob ruinam meam, quia cecidi: conſurgam, readificabor poſtquam humiliata

tenebris: Dominus lux mea eſt.

miliata per plures licet annos ſedero in captiuitatis tenebris: ſcio cui credidi: Dominus eſt lux mea; Dominus me in proſperitatem & lucem ipſi canentem educet.

9. Iram Domini portabo, quoniā peccaui ei: donec cauſā meā iudicet, & faciat iudicium meum: educet me in lucem, videbo iuſtitiam eius.

9. Ipſe, non vos, huic commeritæ me pœnæ addixit, quoniam peccaui ei: quam humiliter feram pro tempore, quo me iudicio ſuo damnauit, donec concludat ſententiam contra me latam: ſcio enim per Prophetas, me ab eo proſperandam, ſoluta hac veſtra captiuitate, qua duriùs, quàm ille miſericors velit, vos Babylonij ſceleratiores meis meos tractatis: quare etiam pro me contra te videbo & experiar iuſtitiam Domini.

10. Et aſpiciet inimica mea, & operietur confuſione, quæ dicit ad me, Vbi eſt Dominus Deus tuus? Oculi mei videbunt in eam: nunc erit in cōculcationem, vt lutū platearum.

10. Et aſpiciet Babylon inimica mea, Domino iudicante, ſe à Perſis & Medis capi, meque tunc liberari; & operietur confuſione, quę mihi captiuæ ſuæ illudet, quaſi omni ſpe fruſtrandę, dicens, Vbi eſt Dominus Deus tuus? Oculi mei in captiuitate poſiti videbunt in eam ingreſſos hoſtes eius: ſtatimque & in momento conculcabitur, vt lutum platearum, præ inuadentium eam multitudine.

11. Dies vt ædificentur maceriæ tuæ: in die illa lōgè fiet lex.

11. Tunc, ô Ieruſalem, dies tempuſque erit, vt à victore Babylonis Cyro libertate donata muros tuos ædifices: tunc nulla te vrgebit lex Babyloniorum. *Applaudit Propheta.*

12. In die illa & vſq; ad te veniet Aſſur, & vſque ad ciuitates munitas, & à ciuitatibus munitis vſque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montē de monte.

12. Vſque ad te ædificandam properabunt de Aſſyrio imperio tunc in Babylonem tranſlato Iudæi in Aſſur non modò non conſumpti, ſed multiplicati, ita vt natiuitate Aſſur, religione Iudæus, conditione ſeruus, liber ad te venturus ſit populus multus; & ad ciuitates regni tui olim munitas; & ab his dilatabitur vſque ad Iordanem, & vſque ad mare Mediterraneum è mari ortum Oceano, (mare ſiquidem propriè, non pro lacu,

nunc vſurpo) & vſque ad Antilibanũ, qui mons eſt, quaſi pars montis Libani propę Damaſcum.

13. Et terra erit in deſolationẽ, propter habitatores ſuos, & propter fructum cogitationum eorum.

13. Et terra Babyloniorum, inimica tua, deſolata erit, propter immanes habitatores ſuos, & in prę-mium cogitationum eorum, quòd viribus ſuis, non Domini nutu, ſint rerum potiti: propter peccata igitur, quæ ſunt fructus peſſimorum cogitatuum, hunc ſibi parient fructum, vaſtitatem. *Iſa. 13.*

14. Paſce populum tuum in virga tua, gregem hæreditatis tuæ, habitantes ſolos in ſaltu, in medio Carmeli: paſcentur Baſan & Galaad iuxta dies antiquos.

14. Paſce igitur, ô Domine, populum tuum in captiuitate, quia in gregem hæreditatis tuæ illum ſegregaſti, atque poſſediſti; & nunc omni deſtitutus ope, tot inter luporum pericula in ſaltu ſolus habitat. Gratias tibi, Deus, quia te in me loquentem intelligo, (in ſignum quòd paſtorali crucis tuæ baculo tandem æternæ vitæ paſtu illum donabis ac proteges) quia captiuitas certò ſoluetur, & paſcentur in patrijs vberrimiſque montibus Carmeli, Baſan, & Galaad, ſicuti priùs ante tranſmigrationem Babylonicã paſcebãtur. *Apoſtrophe pro captiuis orat.*

15. Secundùm dies egreſſionis tuæ de terra Aegypti, oſtendam ei mirabilia.

15. Oſtendam gregi meo mirabilia, qualia feci in eductione ipſius de Aegypto: vt auctus opibus & fauore Cyri ſit liber, potẽtiſſimum Chaldæorum imperium ex inſperato ipſi Cyro tradam. *Eſdr.*

16. Videbũt Gentes, & confundẽtur ſuper omni fortitudine ſua: ponent manũ ſuper os, aures eorũ ſurdæ erunt.

16. Videbunt Samaritæ, Genteſque finitimæ, Templum & Ieruſalem ædificari, omnique conatu ſuo, quo inſurgent vt opus impediant, fruſtrabuntur: obmuteſcent, & obſurdeſcent. *Nehem.*

*17. Lingent puluerẽ ſicut * ſerpẽs, velut reptilia terræ proturbabuntur de ædibus ſuis: Dominum Deum noſtrum deſi-*

* ſerpẽtes M. S. R. Hie. G. verùm textus conformis eſt H. & C.

17. Proſternentur à Machabæis, victęque puluerem lingent, vt ſerpens coram victoribus proſtrati; & facilè de ſuis vrbibus & habitaculis exire cogentur, quaſi reptilia terreſtria de cauernis ſuis. Dominum Deum noſtrum victæ Gentes formidabunt: & audita mirabilium ſuorum fama, in

derabunt, & timebunt te.

ma, in manu Iudæ & Ionathæ eum amicum Romani & Spartiatæ deſiderabūnt, & te populum ſuum, ô Iſrael, reuerebuntur.

Iere.10. A.6. Act.10. G 43. Col.2. C.13.

18. Quis Deus ſimilis tui, qui aufers iniquitatē, & tranſis peccatū reliquiarū hæreditatis tuæ? non immittet vltrà furorem ſuum: quoniam volens miſericordiam eſt.

18. Gratias tibi Deus. Quis Deus fortis ſimilis tui, qui aufers pœnam, & parcendo tranſcendis culpam reliquiarum hæreditatis tuæ, quas in patriam potentiſſimè reducis? His tempore longo propitius erit, imò ſemper, ſi timuerint eum: quoniam voluntas ſua miſericordia eſt.

19. Reuertetur & miſerebitur noſtri, deponet iniquitates noſtras: & proijciet in profundum maris omnia peccata noſtra.

19. Qui nos reliquiſſe hactenus apparet, homo fiet, ac miſerebitur noſtri: ceruicibus noſtris impoſitas ac dominantes deponet ac ſubiugabit iniquitates noſtras, ſuis illas humeris imponens: Pſal. 37.
& proijciet in profundū maris, quaſi Aegyptiorum currus, omnia peccata noſtra, ita vt nunquā ampliùs emergant, ſed perpetuò ſint obliuioni tradita. Dan.9. Exod.14.

20. Dabis veritatem Iacob, miſericordiā Abraham: quæ iuraſti patribus noſtris à diebus antiquis.

20. Video vtique lætus, ô Domine, quia dabis veritatem populo tuo Iſraeli, adimplens ei promiſſa de Chriſto venturo; quem mox etiam ex miſericordia dabis fideliū multitudini Gētium, fidem ſectanti Abrahami, cui hanc tantam miſericordiam vniuerſis creaturarum omnium meritis ſuperiorem ex ſola miſericordia pollicitus es: & hanc tantam veritatem, tantamque miſericordiam, ne ob rei celſitudinem, aut dilationem, aut peccatorum impedimenta non dandam nobis eſſe crederent, & memoriam promiſſorum aſſiduè à ſæculo renouaſti patribus noſtris, & iuramenta inſuper addidiſti Abrahamo, Iſaacho, Iacobo, Dauidi, & cæteris à diebus antiquis.

PRO-

PROPHETIA NAHVM.

CAPVT PRIMVM.

1. *ONus Niniue. Liber viſionis Nahum Elceſæi.*

1. ONeroſa, triſtis, ac minax prophetia contra Niniuem relabentem, antequam per Chaldæos euerteretur. Liber viſionis certiſſimæ, quam vidit & intellexit anno ferè quinquageſimo poſt Ionæ prophetiam Nahum è viculo Galilææ, cui nomen Elceſe.

2. *Deus æmulator, & vlciſcens Dominus, vlciſcens Dominus & habẽs furorem, vlciſcẽs Domin⁹ in hoſtes ſuos, & iraſcens ipſe inimicis ſuis.*

2. Deus fortis ex amore zelans pro populo ſuo impiè ab Aſſyrijs tractato, vltor erit Dominus Deus verus Pater, vltor erit Dominus Deus verus Filius, adeò vt (humano ſi more loquamur) furere ſit videndus, vltor erit Dominus Deus verus Spiritus ſanctus, certiſſimus ac ſeueriſſimus in hoſtes ſuos: & ipſe Deus perſonis trinus, diuina vnicus natura, dubio procul vindictam ſumet de inimicis ſuis, licet annis centum & vndecim differenda ſit.

3. *Dominus patiens, & magnus fortitudine, & mundans non faciet innocentem. Dominus in tempeſtate & turbine via eius, & nebula puluis pedum eius.*

3. Dominus enim latis eſt naribus, quæ non citò inſtantur cholerico fumante corde, ſed ad pœnitentiam expectat diu, vtpote magnus fortitudine in aduerſis iniurijſque perferendis, quæ princeps eſt fortitudinis pars; & in difficiles obſtinatoſque aggrediendo, quæ altera eſt fortitudinis portio: & ideo nullo pacto eos mundos & innocentes ſemper tacendo ac patiendo declarabit, imò puniendo cunctis nocentes fuiſſe monſtrabit. Eius fortitudinem non erit effugere: nam eſt quaſi tempeſtas, & irruit quaſi turbo, & puluis à pedibus feſtinantis excitatus, & quaſi nebulæ ac nubes terram operientes maximo aduentante exercitu.

4. *Increpans mare*

4. Cum poteſtate imperat obiurgans mare rubrum,

& exiccans illud: & omnia flumina ad deſertum deducens. Infirmatus eſt Baſan,& Carmelus:& flos Libani elanguit.

brum, & exſiccatum eſt: omniaque flumina ſolo nutu in ſiccum reducere poteſt. Si ipſe velit, feraciſſimi montes Baſan & Carmelus virorem omnem amittent, & ne florem quidem Libanus emittet. Pſ.105.

5. Montes commoti ſunt ab eo, & colles deſolati ſunt: & contremuit terra à facie eius, & orbis, & omnes habitantes in eo.

5. Montes & colles metu diſſoluentur eo veniente, terraque illis ſubſtrata tremet, imò & ipſe vniuerſus orbis, & omnes habitantes in eo, ſint illi quamuis potentes.

6. Ante faciem indignationis eius quis ſtabit? & quis reſiſtet in ira furoris eius? indignatio eius effuſa eſt vt ignis, & petræ diſſolutæ ſunt ab eo.

6. Væ igitur vobis, ô Aſſyrij. Quis enim indignantis Domini præſentiam ferre, aut ſeuerè punienti illius iuſtitiæ reſiſtere poterit? Citò contra vos copioſa Dei effundetur indignatio, quæ vt ignis per proxima quæque celerrimè diſcurret; & nihil erit adeò durum, licet marmor ſit aut iaſpis, quod non conſumet atque diſſoluet.

7. Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis: & ſciens ſperãtes in ſe.

7. Conſolamini è contra, ô vos Iudæi, tanti Domini ſerui: nam bonis eſt bonus, & confortat eos in die tribulationis: præſens adeſt, & ſcit ac ſeruat, probat, & coronat eos, qui reuera in eo ſpem omnem conſtituunt.

8. Et in diluuio prætereunte cõſummationem faciet loci eius: & inimicos eius perſequentur tenebræ.

8. Irruet quidem Sennacheribus in Iudæam, quaſi inundans diluuium, præ copiarum magnitudine: ſed ſicut diluuium euaneſcet citò, ac locus tribulationi non erit ampliùs: Deus ipſe tribulationis locum abſumet: inimicoſque Dei vnius obruent noctis tenebræ, in qua Aſſyriorum centum octoginta quinque millia, vno eos perſequente Angelo, peribunt. Iſai. 8. 4.Reg.19.

9. Quid cogitatis contra Dominum? conſummationẽ ipſe

9. Quid cogitatis, ô Iudæi, ob Rabſaces verba blaſphemiæ perterriti, quòd Dominus vos non liberabit? Solum verum Deum ſeipſum eſſe 4.Reg.18. & 19. & 2.Par.32.

faciet, non conſurget duplex tribulatio.

patefaciens, ipſe calamitatem ſanè conſummabit: cum priori tribulatione, qua decem tribus Iſraelis in captiuitatem abductæ ſunt à Salmanaſare Aſſyriorum Rege, non conſurget altera contra duas reliquas tribus ſub Sennacheribo & Aſſyrijs ſuis.

10. Quia ſicut ſpinæ ſe inuicem complectuntur: ſic conuiuium eorum pariter potantium, conſumentur quaſi ſtipula ariditate plena.

10. Quia ſicut ſpinæ in vnum coëunt, igniq́ue traduntur: ſic Aſſyrij, pro futura certeq́ue ſperata de vobis ab eis quaſi à ſpinis punctis victoria, in vnum conuiuia potationesq́ue celebrantes, interibunt, & quaſi vna eſſent ſtipula, eaque ariditſſima, vna nocte conſumentur.

11. Ex te exibit cogitans contra Dominum malitiã, mente pertractans præuaricationem.

11. Ex te exibit, ô Iudæa, Sennacheribus aufugiens, qui cogitabit malitiã contra Dominum, quòd non poſſit ab eo liberare populum ſuum, ſicuti nec dij ſuos potuere ab eo eripere cultores: menteq́ue pertractabit præuaricationẽ veſtram, vt deſperantes de Domini auxilio ad Aſſyriorum idola deficiatis.

*12. Hæc dicit Dominus: Si perfecti fuerint, & ita plures: ſic quoque attondentur, & *pertranſibit: afflixi te, & non affligam te vltrà.*

* pertranſibunt 14. M.S.C. verùm R. & H. numero legũt ſingulari.

12. Propterea ſe ſolum ac verum eſſe Deum patefacturus, hæc dicit Dominus: Si conſilio viribuſq́ue vndequaque abſoluti fuerint Aſſyrij, atque adeò plures: ſic quoque Dei facili ſucciſione tollẽtur, quomodo capillorum numerus acutæ forcipi non repugnat, & Rex eorũ in patriam fugiens eſſe deſiſtet: afflixi te tot tuis ab eo vrbibus expugnatis, at non vltrà hæc procedet afflictio, Hieruſalem non intrabit.

13. Et nunc conteram virgam eius de dorſo tuo, & vincula tua diſrumpam.

13. Et nunc conteram virgam eius, qua te cædebat, & vincula quibus te vinciet, vrbes tuas captiuando, exercitu illius cæſo, ac fugam turpiter arripiente Rege, diſrumpam.

14. Et præcipiet ſuper te Dominus, non

14. Et præcipiet cõtra te Dominus, ô Sennacherib, & has tibi pœnas decernet: non procreabitur

ſeminabitur ex nomine tuo amplius: de domo Dei tui interficiam ſculptile & conflatile, ponã ſepulchrum tuũ, quia inhonoratus es.

tur ex te amplius qui tuus dicatur filius, de domo falſi Dei tui ſperabis auxilium, & ibi te inter- 4. Reg. 19.
ficient duo filij tui: inhumatus quoque iacebis, Tob. 1.
non aliud habens ſepulchrum, quàm ſculptile ac conflatile idolum; quia inhonoratus eris propter fugam, propter tuorum ſtragem, odia, crudelitatem tuam, adeò quòd honori ſuo quaſi conſulturi tuimet te cædent filij, etiam coram idolis tuis in domo Dei tui ſupplicantem.

Iſai. 52. B. 7. Rom. 10. C. 15. *15. Ecce ſuper montes pedes euangelizantis & annunciantis pacẽ: celebra, Iuda, feſtiuitates tuas, & redde vota tua: quia nõ adijciet vltrà vt pertranſeat in te Belial: vniuerſus interijt.*

15. Ecce iam mihi videre videor ſuper montes noſtros currentes nuncij pedes euangelizantis Sennacheribi cædem, ſecurioremque propterea pacem & proſperitatem annunciantis. Celebra igitur iam ob hoſtium impetus intermiſſas, ô Iuda, feſtiuitates tuas, & redde vota tua, quæ pro li- 2. Par. 30.
bertate & ſalute tua voueras: quia non adijciet 2. Par. 32.
vltrà vt pertranſeat in te præuaricator, & à iugo Dei apoſtatare ac recedere procurans Aſſyrius: en vniuerſus interijt, & exercitus, & Rex.

CAP. II.

1. Aſcendit qui diſpergat coram te, qui cuſtodiat obſidionem: contemplare viam, conforta lumbos, robora virtutem valde.

1. AScendet contra te, ô Niniue, Nabuchodonoſor, malleus conterens regna, & clauã perdẽs homines, qui tua in oculis tuis vaſtet, qui obſidionem, qua te cinget, donec te capiat, cuſtodiet: vigiles viarum contemplatores inſtitue iam, aſſume quãtum potes fortitudinis, congrega exercitus, præpara te omnibus viribus ad reſiſtendum, nihilque proficies.

2. Quia reddidit Dominus ſuperbiam Iacob, ſicut ſuperbiam Iſrael: quia vaſtatores diſſipauerunt eos, & pro-

2. Quia reddet Dominus in caput tuum ſuperbiam, qua contra captiuas decem tribus es abuſa, ſicut priùs reddet in caput Sennacheribi ſuperbiam, qua duas tribus inuadere conabitur. Hæc eſt ſuperbia, quia vaſtatores Aſſyrij regnorum Iſraelitas diſſiparunt, & filios eorum diſperdiderunt,

pagines eorum corruperunt.

runt, ac diſſipare & diſperdere ſtudebunt.

3. Clypeus fortium eius ignitus, viri exercitus in coccineis: igneæ habenæ currus in die præparationis eius, & agitatores conſopiti ſunt.

3. Non vulgaris erit exercitus Nabuchodonoſoris, ſed nobiliſſimus, ita vt potiùs cadere glorioſè, quàm turpiter fugere, aut re infecta reuerti, electurus ſit: en aurei clypei potentum eius, ſole in eos refulgente, quaſi igneo immiſſo in oculos veſtros fulgore, vos obtenebrabunt: viri copiarum eius viri erunt in coccineis purpuratiſque veſtibus incedentes: curruumque phaleræ & equorum habenæ aureę ſole ictę, vt ignis emicabunt in die, quo ad prelium fiet apparatus, & curruum equorumque dexterrimi agitatores robuſti intrepidè in pericula ruent, quaſi crapula ſiue ebrietate capti.

*cõturbatę sũt quadrigæ 4. M. S. H. G. C. Q. N.

*4. In itineribus * cõturbati ſunt, quadrigæ colliſæ ſunt in plateis: aſpectus eorum quaſi lampades, quaſi fulgura diſcurrentia.*

4. Tanta erit venientium multitudo, que ſe atropellaran por los caminos y plaças, vt quãuis plura & lata ſint itinera, ſit conturbatus agminum ordo militaris, & in ampliſſimis plateis mutuò ſibi erunt impedimento quadrigæ: Aſſyrios non mucrone priùs, quàm ſolo terrebunt aſpectu, quaſi flammas iratis ex oculis iaculantes, Chaldæi, tanquam fulgura celerrimè diſcurrentes in campis.

5. Recordabitur fortium ſuorum, ruent in itineribus ſuis: velociter aſcendent muros eius, & præparabitur vmbraculum.

5. Tunc Aſſyrius hara la reſeña de ſus valeroſos; enumerabit fortes ſuos, & expeditos, qui ad hoſtes repellendos properantes occidẽtur, & ruent in itineribus ſuis tam citò, quòd Niniuitæ velociter aſcendent vrbis muros, in quibus ob aſſiduam prolixamque obſidionẽ pro hyemis æſtatiſque repellendis incommodis vmbracula, & contra hoſtiũ tela propugnacula ſtudioſè fient.

Sic Compluti vocatur porta fluuiũ, la puerta del vado.

6. Portæ fluuiorum apertæ ſunt, & templũ ad ſolũ dirutum.

6. Portæ autẽ quibus ad fluuios egreditur Niniue, quæ ad-inſtar fluuiorum habet ciuium multitudinem, hoſtibus patebunt, famoſiſſimumque

que Neſrohe Templum cum cæteris ac regijs palatijs diruetur.

7. Et miles captiuus abductus eſt: & ancillæ eius minabantur, gementes vt columbæ, murmurantes in cordibus ſuis.

7. Et miles, quo præſidia ſtabant, captiuus adducetur, & minores vrbes Niniue famulantes, ipſiuſque Niniues matronæ & ancillæ minabuntur, gementes vt columbæ, hoc eſt, murmurantes in cordibus ſuis; præ terrore ne in ſingultus quidem & vlulatus erumpente anguſtia, vt columbæ muſſitabunt.

8. Et Niniue quaſi piſcina aquarũ aquæ eius, ipſi verò fugerunt: ſtate, ſtate, & non eſt qui reuertatur.

8. Et Niniue, quæ ciuibus abundabat, ſicut aquis plena piſcina, vt rupta piſcina aquarum aquæ impetuoſè fluunt, ſic ipſa defluet, ipſi verò ciues fugient. State, ſtate, ô viri, cui patriam, Deos, domoſque veſtras fugiendo traditis? Redite, redite. At ita trepidabunt, vt ne vel vnus à fuga ſit reuerſurus.

9. Diripite argentũ, diripite aurũ: & non eſt finis diuitiarum ex omnibus vaſis deſiderabilibus.

9. Diripite, ô Babylonij, à Deo vobis traditam vrbem locupletiſſimam, diripite argentum, diripite aurum, diripite vaſa pretioſiſſima, ditiſſima, & innumerabilia, ac penè infinita. Iſai.

10. Diſſipata eſt, & ſciſſa, & dilacerata: & cor tabeſcens, & diſſolutio geniculorum, & defectio in cunctis renibus: & facies omniũ eorum ſicut nigredo ollæ.

10. Quaſi captiua mulier Niniue, quondam Aſſyriæ ſedes Monarchiæ, diſſipata erit, & ſciſſa, & dilacerata nimis, & cor eius præ dolore ac metu deficiet, & genua infirmabuntur, ne currere, ne incedere, ne vel erectum ſuſtinere valeant corpus, & deſtituentur omnes viribus, præſertim in renibus, ex quibus libidinoſus fluebat humor: & facies comptæ ac pulchræ olim, erunt ſicut facies omnium concaptiuorum denigratæ vt olla combuſta.

11. Vbi eſt habitaculum leonum, & paſcua catulorum leonum; ad quam iuit

11. Sic, ſic ſuperbiam deijcit Dominus. Vbi eſt Niniue illa fortium quaſi leonũ Monarcharum regia? vbi ſunt opes immenſæ, quibus delicioſè quaſi catuli leonũ illorum Regum filij, ac Prin-

 cipes,

non ſaturaberis: & humiliatio tua in medio tui: & apprehendes, & non ſaluabis: & quos ſalaueris, in gladium dabo.

piditate patris, tu comedes, & præ inopia non ſaturaberis, comeras por onzas; & afflictio tua viſcera tua corrodet, cor tuum conſcientiæ morſus affliget: non hoſtes, ſed tua te peccata per impœnitentiam in medio tui, intra te, & in corde tuo ſeruata deijcient, humiliabunt, atque proſternent: ſeditio teipſam quoq; intra muros opprimet: & apprehendes liberos tuos, theſauróſque tuos, & non ſaluabis à ſeditioſis: & quos ſalaueris, ne quid detrimenti capiant ab illis, Chaldæorum gladijs feriendos prodam,

Deu. 28 D.38. *15. Tu ſeminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non vngêris oleo; & muſtum, & non bibes vinum.*

15. Tu ſeminabis, & obſeſſus à Rege Babylonis 4.Reg.25.
menſe Iulio, non metes: tu calcabis oliuam, & ne vt vngaris quidem, oleum habebis defecatum: & muſtum calcabis, vinum verò factum, depuratumque oleum, ſeditioſi præ fame conſument: extra vrbem in meſſes & fructus Chaldæus, intra vrbem ſeditio graſſabitur.

*16. Et cuſtodiſti præcepta Amri, & omne opus domus Achab, & ambulaſti in *voluptatibus eorũ, vt darem te in perditionem, & habitantes in ea in ſibilum, & opprobrium populi portabitis.*

*voluntatibus M.S. Hie. H.C.G.

16. Etenim idolatriæ dedita, re ipſa te cuſtodire
monſtraſti præcepta Amri Regis Iſraelis, deſerto- 3.Reg.16.
ris & aduerſarij tui, de Ieroboæ idolorum cultu reuocando, qui eſt opus omne domus Achabi eiuſdem Amri filij; & ambulaſti iuxta voluntates, conſilia, & adinuentiones eorum: atque ita te diſpergam, & contra habitatores tuos Gentes irridendo ac exultando ſibilabunt: & vos ô alti,
ô montes, ô terræ fundamenta, ô Rex Sedechia, 4.Reg.25.
& Optimates in crimine principes, fugientes ca- 2.Par.36.
piemini, & ipſum opprobrium populare portabitis, ac ſubire cogemini. Quid ni? En nec tot oraculis & concionibus proficio: tãta eſt impœnitentium copia, vt vix vnum conuerterim.

CAP. VII.

1. Væ mihi, quia factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ: non eſt botrus ad comedendū, præcoquas ficus deſiderauit anima mea.

1. VAe mihi, quia vaticinijs animarum quærens fructum, qui Deo ſapiat, & pro decem & pro duabus tribubus Domino ſatisfaciat, non inuenio. Factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos, poſtquā facta eſt vindemia: & ne botrum quidem comeſtibilem deprehendi: ſoy hecho como quien anda à la rebuſca, y no hallo racimo para comer, ſino agraçones que me dan dentera. In tanta temporum obſtinatione Abrahamum aliquem, Iſaachum, Iacobum, & Moyſem, aut aliquem primorum Deum feruentiſſimè colentium Patrum, quibus Deus, vt primis ficulneæ pomis, eſt oblectatus, optaui, vt *Hoſ. 9.* ſaltem nunc aliqui, veluti præcoquæ ficus tempore ſuo, apparerent, qui Deum ex animo colerent, & reliquis exemplo eſſent.

2. Perijt ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt: omnes in ſanguine inſidiantur, vir fratrem ſuum ad mortem venatur.

2. At heu, perijt è terra ſanctus, animæ ſuæ populique miſerens, & rectus inter homines non eſt: omnes ad ſanguinem fundendum inſidias parant, vnuſquiſque fratrem ſuum, quaſi diligens & callidus venator, quærit ad mortem.

3. Malum manuum ſuarum dicunt bonum: Princeps poſtulat, & Iudex in reddendo eſt: & magnus locutus eſt deſiderium animæ ſuæ, & conturbauerunt eam.

3. Adeò impudenter iam peccant, vt mala opera ſua bona eſſe prædicent, atque defendant: Princeps poſtulat, & abſque vlla alia iuris diſcuſſione prōptiſſimus eſt Iudex ad Principi (à quo mercedem ſibi reddēdam cogitat & gratiam) ſtatim reddēdum quicquid petit, quaſi iuſtè adiudicet, omneque petens ius foueat, eò quòd Princeps ſit: & qui illuſtrior eſt legis Doctor, non reſpondet iuxta Dei, ſed iuxta cupiditatis ſuæ præcepta: & ſic Principes, Iudices, Magnates, & Doctores vnà terram turbauerunt.

4. Qui optimus in eis eſt, quaſi paliurus: & qui rectus, quaſi ſpina de ſepe. Dies ſpeculationis tuæ, viſitatio tua venit: nunc erit vaſtitas eorum.	4. Optimus ex illis, eſt quaſi paliurus pungens & retinens, vulnerans appropinquantem ſibi, & adunco dente comprehendens. Rectus ex illis, eſt quaſi ſpina de ſepe: vt ibi inueniatur dolor, vbi putabatur auxilium. Ideo dies propheticæ ſpeculationis tuæ, hoc eſt, viſitatio & punitio tua, iam-iam adeſt, ô duodecim tribuum terra: in ianuis eſt vaſtitas horum Principū, Iudicum, & Magiſtrorum, inſtat obſidio.
5. Nolite credere amico, & nolite confidere in Duce: ab ea quæ dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui.	5. Tunc multo minùs quàm nunc fidatis amico aut Duci, aut reueletis vxori alimenta, quaſi tutiùs aduerſus ſeditioſos apud potentiorem amicum aut Ducem ipſum pro vobis ſeruanda: tanta vrgebit fames, vt pro cibo ſint omnia iura violanda.
Mat. 10. C. 21. D. 35. *6. Quia filius contumeliam facit patri, & filia cōſurgit aduerſus matrē ſuam, nurus aduerſus ſocrum ſuam: & inimici hominis, domeſtici eius.* Mat. 10. D. 36.	6. En, quaſi nunc res agatur, propheticè video. Quia filius aliàs obſeruantiſſimus, vt morſellum panis à patris ore extrahat, contumeliam facit patri, & filia chariſſimæ matri, & nurus prædilectæ ſocrui: & ita inimici hominis ſunt domeſtici eius.
7. Ego autem ad Dominum aſpiciam, expectabo Deum Saluatorem meum: audiet me Deus meus.	7. Ego autem Michæas, ſicut quiuis ſtudioſus in Domino ſpem ſuam omnem locans, attentiſſimè ad Dominum aſpiciam; & quamuis moram facere videatur, expectabo Deum Saluatorem meum futurum ab omni captiuitate, peccato, & miſeria: nec mihi vel minimum eſt dubiū, quin audiet me Deus humanitate aſſumenda è genere meo meus.
8. Ne læteris inimica mea ſuper me, quia cecidi: conſurgam cùm ſedero in	8. Seruabit itaque genus ſuum, liberabit à captiuitate Ieruſalem, cuius ea vox erit: Ne læteris, ô Babylō deſtructrix mea, ob ruinam meam, quia cecidi: conſurgam, readificabor poſtquam humiliata

miliata

tenebris: Dominus lux mea eſt.

miliata per plures licet annos ſedero in captiuitatis tenebris: ſcio cui credidi: Dominus eſt lux mea; Dominus me in proſperitatem & lucem ipſi canentem educet.

9. Iram Domini portabo, quoniã peccaui ei: donec cauſã meã iudicet, & faciat iudicium meum: educet me in lucem, videbo iuſtitiam eius.

9. Ipſe, non vos, huic commeritæ me pœnæ addixit, quoniam peccaui ei: quam humiliter feram pro tempore, quo me iudicio ſuo damnauit, donec concludat ſententiam contra me latam: ſcio enim per Prophetas, me ab eo proſperandam, ſoluta hac veſtra captiuitate, qua duriùs, quàm ille miſericors velit, vos Babylonij ſceleratiores meis meos tractatis: quare etiam pro me contra te videbo & experiar iuſtitiam Domini.

10. Et aſpiciet inimica mea, & operietur confuſione, quæ dicit ad me, Vbi eſt Dominus Deus tuus? Oculi mei videbunt in eam: nunc erit in cõculcationem, vt lutũ platearum.

10. Et aſpiciet Babylon inimica mea, Domino iudicante, ſe à Perſis & Medis capi, meque tunc liberari; & operietur confuſione, quę mihi captiuæ ſuæ illudet, quaſi omni ſpe fruſtrandę, dicens, Vbi eſt Dominus Deus tuus? Oculi mei in captiuitate poſiti videbunt in eam ingreſſos hoſtes eius: ſtatimque & in momento conculcabitur, vt lutum platearum, præ inuadentium eam multitudine.

11. Dies vt ædificentur maceriæ tuæ: in die illa lõgè fiet lex.

11. Tunc, ô Ieruſalem, dies tempuſque erit, vt à victore Babylonis Cyro libertate donata muros tuos ædifices: tunc nulla te vrgebit lex Babyloniorum. *Applaudit Propheta.*

12. In die illa & vſq; ad te veniet Aſſur, & vſque ad ciuitates munitas, & à ciuitatibus munitis vſque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montẽ de monte.

12. Vſque ad te ædificandam properabunt de Aſſyrio imperio tunc in Babylonem tranſlato Iudæi in Aſſur non modò non conſumpti, ſed multiplicati, ita vt natiuitate Aſſur, religione Iudæus, conditione ſeruus, liber ad te venturus ſit populus multus, & ad ciuitates regni tui olim munitas; & ab his dilatabitur vſque ad Iordanem, & vſque ad mare Mediterraneum è mari ortum Oceano, (mare ſiquidem propriè, non pro lacu,

nunc vſurpo) & vſque ad Antilibanũ, qui mons eſt, quaſi pars montis Libani prope Damaſcum.

13. Et terra erit in deſolatione, propter habitatores ſuos, & propter fructum cogitationum eorum.

13. Et terra Babyloniorum, inimica tua, deſolata erit, propter immanes habitatores ſuos, & in pręmium cogitationum eorum, quòd viribus ſuis, non Domini nutu, ſint rerum potiti: propter peccata igitur, quæ ſunt fructus peſſimorum cogitatuum, hunc ſibi parient fructum, vaſtitatem.

Iſa.13.

14. Paſce populum tuum in virga tua, gregem hæreditatis tuæ, habitantes ſolos in ſaltu, in medio Carmeli: paſcentur Baſan & Galaad iuxta dies antiquos.

14. Paſce igitur, ô Domine, populum tuum in captiuitate, quia in gregem hæreditatis tuæ illum ſegregaſti, atque poſſediſti; & nunc omni deſtitutus ope, tot inter luporum pericula in ſaltu ſolus habitat. Gratias tibi, Deus, quia te in me loquentem intelligo, (in ſignum quòd paſtorali crucis tuæ baculo tandem æternæ vitæ paſtu illum donabis ac proteges) quia captiuitas certò ſoluetur, & paſcentur in patrijs vberrimiſque montibus Carmeli, Baſan, & Galaad, ſicuti priùs ante transmigrationem Babylonicã paſcebãtur.

Apoſtrophe pro captiuis orat.

15. Secundùm dies egreſſionis tuæ de terra Aegypti, oſtendam ei mirabilia.

15. Oſtendam gregi meo mirabilia, qualia feci in eductione ipſius de Aegypto: vt auctus opibus & fauore Cyri ſit liber, potẽtiſſimum Chaldæorum imperium ex inſperato ipſi Cyro tradam.

Eſdr.

16. Videbũt Gentes, & confundẽtur ſuper omni fortitudine ſua: ponent manũ ſuper os, aures eorũ ſurdæ erunt.

16. Videbunt Samaritæ, Genteſque finitimæ, Templum & Ieruſalem ædificari, omnique conatu ſuo, quo inſurgent vt opus impediant, fruſtrabuntur: obmuteſcent, & obſurdeſcent.

Nehem.

*17. Lingent puluerẽ ſicut * ſerpẽs, velut reptilia terræ proturbabuntur de ædibus ſuis: Dominum Deum noſtrum deſi-*

* ſerpẽtes M. S. R. Hie. G. verùm textus conformis eſt H. & C.

17. Proſternentur à Machabæis, victęque puluerem lingent, vt ſerpens coram victoribus proſtrati; & facilè de ſuis vrbibus & habitaculis exire cogentur, quaſi reptilia terreſtria de cauernis ſuis. Dominum Deum noſtrum victæ Gentes formidabunt: & audita mirabilium ſuorum fama, in

derabunt, & timebunt te.

ma, in manu Iudæ & Ionathæ cum amicum Romani & Spartiatæ deſiderabũt, & te populum ſuum, ô Iſrael, reuerebuntur.

Iere. 10. A. 6. Act. 10. G 43. Col. 2. C 13.

18. Quis Deus ſimilis tui, qui aufers iniquitatẽ, & tranſis peccatũ reliquiarũ hæreditatis tuæ? non immittet vltrà furorem ſuum: quoniam volens miſericordiam eſt.

18. Gratias tibi Deus. Quis Deus fortis ſimilis tui, qui aufers pœnam, & parcendo tranſcendis culpam reliquiarum hæreditatis tuæ, quas in patriam potentiſſimè reducis? His tempore longo propitius erit, imò ſemper, ſi timuerint eum: quoniam voluntas ſua miſericordia eſt.

19. Reuertetur & miſerebitur noſtri, deponet iniquitates noſtras: & proÿciet in profundum maris omnia peccata noſtra.

19. Qui nos reliquiſſe hactenus apparet, homo fiet, ac miſerebitur noſtri: ceruicibus noſtris impoſitas ac dominantes deponet ac ſubiugabit iniquitates noſtras, ſuis illas humeris imponens: Pſal. 37.
& proijciet in profundũ maris, quaſi Aegyptio- Dan. 9. Exod. 14.
rum currus, omnia peccata noſtra, ita vt nunquã ampliùs emergant, ſed perpetuò ſint obliuioni tradita.

20. Dabis veritatem Iacob, miſericordiã Abraham: quæ iuraſti patribus noſtris à diebus antiquis.

20. Video vtique lætus, ô Domine, quia dabis veritatem populo tuo Iſraeli, adimplens ei promiſſa de Chriſto venturo; quem mox etiam ex miſericordia dabis fideliũ multitudini Gẽtium, fidem ſectanti Abrahami, cui hanc tantam miſericordiam vniuerſis creaturarum omnium meritis ſuperiorem ex ſola miſericordia pollicitus es: & hanc tantam veritatem, tantamque miſericordiam, ne ob rei celſitudinem, aut dilationem, aut peccatorum impedimenta non dandam nobis eſſe crederent, & memoriam promiſſorum aſſiduè à ſæculo renouaſti patribus noſtris, & iuramenta inſuper addidiſti Abrahamo, Iſaacho, Iacobo, Dauidi, & cæteris à diebus antiquis.

PRO-

PROPHETIA NAHVM.

CAPVT PRIMVM.

1. ONus Niniue. Liber viſionis Nahum Elceſæi.

1. ONeroſa, triſtis, ac minax prophetia contra Niniuem relabentem, antequam per Chaldæos euerteretur. Liber viſionis certiſſimæ, quam vidit & intellexit anno ferè quinquageſimo poſt Ionæ prophetiam Nahum è viculo Galilææ, cui nomen Elceſe.

2. Deus æmulator, & vlciſcens Dominus, vlciſcens Dominus & habẽs furorem, vlciſcẽs Domin⁹ in hoſtes ſuos, & iraſcens ipſe inimicis ſuis.

2. Deus fortis ex amore zelans pro populo ſuo impiè ab Aſſyrijs tractato, vltor erit Dominus Deus verus Pater, vltor erit Dominus Deus verus Filius, adeò vt (humano ſi more loquamur) furere ſit videndus, vltor erit Dominus Deus verus Spiritus ſanctus, certiſſimus ac ſeueriſſimus in hoſtes ſuos: & ipſe Deus perſonis trinus, diuina vnicus natura, dubio procul vindictam ſumet de inimicis ſuis, licet ànnis centum & vndecim differenda ſit.

3. Dominus patiens, & magnus fortitudine, & mundans non faciet innocentem. Dominus in tempeſtate & turbine via eius, & nebulæ pulueis pedum eius.

3. Dominus enim latis eſt naribus, quæ non citò inflantur cholerico fumante corde, ſed ad pœnitentiam expectat diu, vtpote magnus fortitudine in aduerſis iniurijſque perferendis, quæ princeps eſt fortitudinis pars; & in difficiles obſtinatoſque aggrediendo, quæ altera eſt fortitudinis portio: & ideo nullo pacto eos mundos & innocentes ſemper tacendo ac patiendo declarabit, imò puniendo cunctis nocentes fuiſſe monſtrabit. Eius fortitudinem non erit effugere: nam eſt quaſi tempeſtas, & irruit quaſi turbo, & puluis à pedibus feſtinantis excitatus, & quaſi nebulæ ac nubes terram operientes maximo aduentante exercitu.

4. Increpans mare

4. Cum poteſtate imperat obiurgans mare rubrum,

& exiceans illud: & omnia flumina ad deſertum deducens. Infirmatus eſt Baſan, & Carmelus: & flos Libani elanguit.

brum, & exſiccatum eſt: omniaque flumina ſo- Pſ.105.
lo nutu in ſiccum reducere poteſt. Si ipſe velit, feraciſſimi montes Baſan & Carmelus virorem omnem amittent, & ne florem quidem Libanus emittet.

5. Montes commoti ſunt ab eo, & colles deſolati ſunt: & contremuit terra à facie eius, & orbis,

5. Montes & colles metu diſſoluentur eo veniente, terraque illis ſubſtrata tremet, imò & ipſe vniuerſus orbis, & omnes habitantes in eo, ſint illi quamuis potentes.

& omnes habitantes in eo.

6. Ante faciem indignationis ei⁹ quis ſtabit? & quis reſiſtet in ira furoris eius? indignatio eius effuſa eſt vt ignis, & petræ diſſolutæ ſunt ab eo.

6. Væ igitur vobis, ô Aſſyrij. Quis enim indignantis Domini præſentiam ferre, aut ſeuerè punienti illius iuſtitiæ reſiſtere poterit? Citò contra vos copioſa Dei effundetur indignatio, quæ vt ignis per proxima quæque celerrimè diſcurret; & nihil erit adeò durum, licet marmor ſit aut iaſpis, quod non conſumet atque diſſoluet.

7. Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis: & ſciens ſperãtes in ſe.

7. Conſolamini è contra, ô vos Iudæi, tanti Domini ſerui: nam bonis eſt bonus, & confortat eos in die tribulationis: præſens adeſt, & ſcit ac ſeruat, probat, & coronat eos, qui reuera in eo ſpem omnem conſtituunt.

8. Et in diluuio prætereunte cõſummationem faciet loci eius: & inimicos eius perſequentur tenebræ.

8. Irruet quidem Sennacheribus in Iudæam, quaſi inundans diluuium, præ copiarum ma- Iſai. 8.
gnitudine: ſed ſicut diluuium euaneſcet citò, ac locus tribulationi non erit ampliùs: Deus ipſe tribulationis locum abſumet: inimicoſque Dei vnius obruent noctis tenebræ, in qua Aſſyrio- 4.Reg.19.
rum centum octoginta quinque millia, vno eos perſequente Angelo, peribunt.

9. Quid cogitatis contra Dominum? conſummationẽ ipſe

9. Quid cogitatis, ô Iudæi, ob Rabſaces verba 4.Reg.18.
blaſphemiæ perterriti, quòd Dominus vos non & 19. & 2.Par.32.
liberabit? Solum verum Deum ſeipſum eſſe

faciet, non conſurget duplex tribulatio.

pateſaciens, ipſe calamitatem ſanè conſummabit: cum priori tribulatione, qua decem tribus Iſraelis in captiuitatem abductæ ſunt à Salmanaſare Aſſyriorum Rege, non conſurget altera contra duas reliquas tribus ſub Sennacheribo & Aſſyrijs ſuis.

10. Quia ſicut ſpinæ ſe inuicem complectuntur: ſic conuiuium eorum pariter potantium, conſumentur quaſi ſtipula ariditate plena.

10. Quia ſicut ſpinæ in vnum coëunt, igniq; traduntur: ſic Aſſyrij, pro futura certeq; ſperata de vobis ab eis quaſi à ſpinis punctis victoria, in vnum conuiuia potationesq; celebrantes, interibunt, & quaſi vna eſſent ſtipula, eaque ariditſſima, vna nocte conſumentur.

11. Ex te exibit cogitans contra Dominum malitiã, mente pertractans præuaricationem.

11. Ex te exibit, ô Iudæa, Sennacheribus auſugiens, qui cogitabit malitiã contra Dominum, quòd non poſſit ab eo liberare populum ſuum, ſicuti nec dij ſuos potuere ab eo eripere cultores: menteq; pertractabit præuaricationẽ veſtram, vt deſperantes de Domini auxilio ad Aſſyriorum idola deficiatis.

*12. Hæc dicit Dominus: Si perfecti fuerint, & ita plures: ſic quoque attondentur, & *pertranſibit: afflixi te, & non affligam te vltrà.*

* pertranſibunt 14. M.S.C. verùm R. & H. numero legũt ſingulari.

12. Propterea ſe ſolum ac verum eſſe Deum pateſacturus, hæc dicit Dominus: Si conſilio viribuſq; vndequaque abſoluti fuerint Aſſyrij, atque adeò plures: ſic quoque Dei facili ſucciſione tollẽtur, quomodo capillorum numerus acutæ forcipi non repugnat, & Rex eorũ in patriam fugiens eſſe deſiſtet: afflixi te tot tuis ab eo vrbibus expugnatis, at non vltrà hæc procedet afflictio, Hieruſalem non intrabit.

13. Et nunc conteram virgam eius de dorſo tuo, & vincula tua diſrumpam.

13. Et nunc conteram virgam eius, qua te cædebat, & vincula quibus te vinciet, vrbes tuas captiuando, exercitu illius cæſo, ac fugam turpiter arripiente Rege, diſrumpam.

14. Et præcipiet ſuper te Dominus, non

14. Et præcipiet cõtra te Dominus, ô Sennacherib, & has tibi pœnas decernet: non procreabitur

ſeminabitur ex nomine tuo ampliùs: de domo Dei tui interficiam ſculptile & conflatile, ponã ſepulchrum tuũ, quia inhonoratus es.

tur ex te ampliùs qui tuus dicatur filius, de domo falſi Dei tui ſperabis auxilium, & ibi te inter- 4. Reg. 19.
ficient duo filij tui: inhumatus quoque iacebis, Tob. 1.
non aliud habens ſepulchrum, quàm ſculptile ac conflatile idolum; quia inhonoratus eris propter fugam, propter tuorum ſtragem, odia, crudelitatem tuam, adeò quòd honori ſuo quaſi conſulturi tui met te cædent filij, etiam coram idolis tuis in domo Dei tui ſupplicantem.

Iſai. 52. B. 7. Rom. 10. C. 15. *15. Ecce ſuper montes pedes euangelizantis & annunciantis pacẽ: celebra, Iuda, feſtiuitates tuas, & redde vota tua: quia nõ adijciet vltrà vt pertranſeat in te Belial: vniuerſus interijt.*

15. Ecce iam mihi videre videor ſuper montes noſtros currentes nuncij pedes euangelizantis Sennacheribi cædem, ſecurioremque propterea pacem & proſperitatem annunciantis. Celebra igitur iam ob hoſtium impetus intermiſſas, ô Iuda, feſtiuitates tuas, & redde vota tua, quæ pro li- 2. Par. 30.
bertate & ſalute tua voueras: quia non adijciet 2. Par. 32.
vltrà vt pertranſeat in te præuaricator, & à iugo Dei apoſtatare ac recedere procurans Aſſyrius: en vniuerſus interijt, & exercitus, & Rex.

CAP. II.

1. Aſcendit qui diſpergat coram te, qui cuſtodiat obſidionem: contemplare viam, conforta lumbos, robora virtutem valde.

CAP. II.

1. AScendet contra te, ô Niniue, Nabuchodonoſor, malleus conterens regna, & clauà perdẽs homines, qui tua in oculis tuis vaſtet, qui obſidionem, qua te cinget, donec te capiat, cuſtodiet: vigiles viarum contemplatores inſtitue iam, aſſume quãtum potes fortitudinis, congrega exercitus, præpara te omnibus viribus ad reſiſtendum, nihilque proficies.

2. Quia reddidit Dominus ſuperbiam Iacob, ſicut ſuperbiam Iſrael: quia vaſtatores diſſipauerunt eos, & pro-

2. Quia reddet Dominus in caput tuum ſuperbiam, qua contra captiuas decem tribus es abuſa, ſicut priùs reddet in caput Sennacheribi ſuperbiam, qua duas tribus inuadere conabitur. Hæc eſt ſuperbia, quia vaſtatores Aſſyrij regnorum Iſraelitas diſſiparunt, & filios eorum diſperdiderunt,

pagines eorum corruperunt.

runt, ac diſſipare & diſperdere ſtudebunt.

3. Clypeus fortium eius ignitus, viri exercitus in coccineis: ignea habena currus in die praparationis eius, & agitatores conſopiti ſunt.

3. Non vulgaris erit exercitus Nabuchodonoſoris, ſed nobiliſſimus, ita vt potiùs cadere glorioſè, quàm turpiter fugere, aut re infecta reuerti, electurus ſit: en aurei clypei potentum eius, ſole in eos refulgente, quaſi igneo immiſſo in oculos veſtros fulgore, vos obtenebrabunt: viri copiarum eius viri erunt in coccineis purpuratiſque veſtibus incedentes: curruumque phaleræ & equorum habenæ aureę ſole ictę, vt ignis emicabunt in die, quo ad prçlium fiet apparatus, & curruum equorumque dexterrimi agitatores robuſti intrepidè in pericula ruent, quaſi crapula ſiue ebrietate capti.

conturbatę ſũt quadrigæ 4. M. S. H. G. C. Q N.

*4. In itineribus * conturbati ſunt, quadrigæ colliſæ ſunt in plateis: aſpectus eorum quaſi lampades, quaſi fulgura diſcurrentia.*

4. Tanta erit venientium multitudo, que ſe atropellaran por los caminos y plaças, vt quãuis plura & lata ſint itinera, ſit conturbatus agminum ordo militaris, & in ampliſſimis plateis mutuò ſibi erunt impedimento quadrigæ: Aſſyrios non mucrone priùs, quàm ſolo terrebunt aſpectu, quaſi flammas iratis ex oculis iaculantes, Chaldæi, tanquam fulgura celerrimè diſcurrentes in campis.

5. Recordabitur fortium ſuorum, ruent in itineribus ſuis: velociter aſcendent muros eius, & praparabitur vmbraculum.

5. Tunc Aſſyrius hara la reſeña de ſus valeroſos; enumerabit fortes ſuos, & expeditos, qui ad hoſtes repellendos properantes occidẽtur, & ruent in itineribus ſuis tam citò, quòd Niniuitæ velociter aſcendent vrbis muros, in quibus ob aſſiduam prolixamque obſidionẽ pro hyemis æſtatiſque repellendis incommodis vmbracula, & contra hoſtiũ tela propugnacula ſtudioſè fient.

Sic Compluti vocatur porta fluuij, La puerta del vado.

6. Portæ fluuiorum apertæ ſunt, & templũ ad ſolũ dirutum.

6. Portæ autẽ quibus ad fluuios egreditur Niniue, quæ ad-inſtar fluuiorum habet ciuium multitudinem, hoſtibus patebunt, famoſiſſimumque

que Neſrohe Templum cum cæteris ac regijs palatijs diruetur.

7. Et miles captiuus abductus eſt: & ancillæ eius minabantur, gementes vt columbæ, murmurantes in cordibus ſuis.

7. Et miles, quo præſidia ſtabant, captiuus adducetur, & minores vrbes Niniue famulantes, ipſiuſque Niniues matronæ & ancillæ minabuntur, gementes vt columbæ, hoc eſt, murmurantes in cordibus ſuis; præ terrore ne in ſingultus quidem & vlulatus erumpente anguſtia, vt columbæ muſſitabunt.

8. Et Niniue quaſi piſcina aquarũ aquæ eius, ipſi verò fugerunt: ſtate, ſtate, & non eſt qui reuertatur.

8. Et Niniue, quæ ciuibus abundabat, ſicut aquis plena piſcina, vt rupta piſcina aquarum aquæ impetuoſè fluunt, ſic ipſa defluet, ipſi verò ciues fugient. State, ſtate, ô viri, cui patriam, Deos, domoſque veſtras fugiendo traditis? Redite, redite. At ita trepidabunt, vt ne vel vnus à fuga ſit reuerſurus.

9. Diripite argentũ, diripite aurũ: & non eſt finis diuitiarum ex omnibus vaſis deſiderabilibus.

9. Diripite, ô Babylonij, à Deo vobis traditam
vrbem locupletiſſimam, diripite argentum, diri- *Iſai. 2.*
pite aurum, diripite vaſa pretioſiſſima, ditiſſima, & innumerabilia, ac penè infinita.

10. Diſſipata eſt, & ſciſſa, & dilacerata: & cor tabeſcens, & diſſolutio geniculorum, & defectio in cunctis renibus: & facies omniũ eorum ſicut nigredo ollæ.

10. Quaſi captiua mulier Niniue, quondam Aſſyriæ ſedes Monarchiæ, diſſipata erit, & ſciſſa, & dilacerata nimis, & cor eius præ dolore ac metu deficiet, & genua infirmabuntur, ne currere, ne incedere, ne vel erectum ſuſtinere valeant corpus, & deſtituentur omnes viribus, præſertim in renibus, ex quibus libidinoſus fluebat humor: & facies comptæ ac pulchræ olim, erunt ſicut facies omnium concaptiuorum denigratæ vt olla combuſta.

11. Vbi eſt habitaculum leonum, & paſcua catulorum leonum; ad quam iuit

11. Sic, ſic ſuperbiam deijcit Dominus. Vbi eſt Niniue illa fortium quaſi leonũ Monarcharum regia? vbi ſunt opes immenſæ, quibus delicioſè quaſi catuli leonũ illorum Regum filij, ac Prin-

 cipes,

leo, vt ingrederetur illuc; catulus leonis, & non eſt qui exterreat?

cipes, & Satrapæ potentiſſimi paſcebantur? Niniuem, vt eam ſibi ſubiugaret, adiuit Nabuchodonoſor Rex Babylonius, factus iam leo, Imperator, & Monarcha, tot auctus victorijs, qui ſub Niniues leone, quaſi illius fuiſſet catulus, viuebat, & iam non eſt qui eum deterrere valeat.

Hieron. Aſſyriorum & Chaldæorum ideo vna dicitur Monarchia.

12. Leo cepit ſufficiēter catulis ſuis, & necauit leænis ſuis: & impleuit præda ſpeluncas ſuas, & cubile ſuum rapina.

12. Victoriæ iure cuncta poſſedit, ſatiſque abundanter liberis quaſi catuſis ſuis, & vrbibus, vel certè vxoribus ſuis quaſi leęnis, captiuos in ſeruitutem tradidit: ſpeluncaſque ſuas ac ciuitates, cubileque ſuum ac palatium auro, argento, theſauris, veſtibus, omnique impleuit ornatu: vt, quod Niniue alios deprædata habuerat, Babylonque vicerat, poſſideret.

*13. Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum: & ſuccendam vſque ad fumū quadrigas *tuas, & leunculos tuos comedet gladius: & exterminabo de terra prædam tuam, & nō audietur vltrà vox nunciorum tuorum.*

**eius 8. M.S. Hie. H. textus autē lectio conformis eſt R.C.& G.*

13. Nemo hæc fatis, aut fortunæ, aut Nabuchodonoſoris bellicæ potentiæ, (quę propterea multo antè prædico, & vt caueat quiſque ſibi) cùm euenerint, aſcribat. O Niniue, vniuerſa, quæ dicta ſunt, me auctore patieris, dicit omnipotens exercituum Dominus. Ego Dominus ſuccendam vſque ad fumum & conſumptionem currus tuos, ita vt abeant in fumum; & leunculos tuos nobiles quoſq; atque ſubregulos gladio faciam deuorari. Nequaquam vltrà terras vaſtabis, nec tributa exiges, nec audientur per prouincias tuas emiſſarij tui; nec ego audiam Angelos, qui pręſides tui ſunt, pro te deinceps deprecantes. Audi, audi Niniue, & defle peccata tua, ob quæ tanta te manet vaſtitas.

CAP. III.

Ezec.24. C.9. Hab.2. C.12.

1. Væ ciuitas ſanguinum, vniuerſa mendacij dilaceratione plena: non recedet à

1. VAe & damnatio imminet tibi, ô Niniue: quia es ciuitas valde ſanguinolēta, & ſcelerata, totaque mendax, & plena deprædatarum vrbium dilaceratione: nec vnquam volens reſtitutionem

te rapina.

tutionem facies, aut deprædandi finem.

*2. Vox flagelli, & vox impetus rotæ, & equi frementis, & quadrigæ *feruentis, & equitis aſcendentis.*

* feruẽtes, & equites aſcendentes.

2. Ideo en mihi iam audire videor vocem ſiue ſonitum flagelli, quo ad curſum equos impellit auriga, & ſonitum rotarum ipſorum curruum magno impetu currentium, & in curſu frementium equorum, & quadrigarum vehementer concitatarum, & equitum aſcendentium.

3. Et micantis gladij, & fulgurantis haſtæ, & multitudinis interfectæ, & grauis ruinæ: nec eſt finis cadauerum, & corruent in corporibus ſuis.

Et micantes gladij, & fulgurãtes haſtę, & multitudines interfectæ, & graues ruinę 7. M.S. Q. N.

3. Videor etiam audire ſonum gladij micantis exacuti & optimè præparati, Aſſyrios iam-iam cædentis, & haſtæ longè lucentis, ac, quaſi fulgur eſſet, inteſtina penetrantis, & gemitus innumeræ multitudinis cadentis, & grauis multiplicisque ruinæ, dum vbique multi occiduntur, ita vt non ſit cadauera pertranſire: imò impingentes in ea corruent Aſſyrij, dũ ſe defendere nitentur.

4. Propter multitudinẽ fornicationum meretricis ſpecioſæ, & gratæ, & habentis maleficia, quæ vendidit gentes in fornicationibus ſuis, & familias in maleficijs ſuis.

4. Venient quidem vniuerſa hæc mala propter multiplicem idolatriam Niniues ſpecioſæ, & hominum oculis gratæ, quæ ſeipſam proſtituit totius orbis, quem ſibi ſubiecerat, idolis, ea colendo, magicaſque retinet artes; quæ ſuis idolatrijs & maleficijs non ſeipſam tantùm, ſed & multas gentes ciuitateſque ſuas ſui ſimiles à ſe alienauit, &, tanquam vendidiſſet, in Chaldæorum ditionem redegit.

Iſai. 47. A. 3.

5. Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum: & reuelabo pudenda tua in facie tua, & oſtendam gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam.

5. Propter hæc enim ecce ego ego te puniã, dicit omnipotens militiarum Dominus, & efficiam vt nuditas tua tota pateat, altè in faciem tuam veſtibus elatis; ac ſicut tu te noſti, ſic pudenda tua defectuſque tuos reuelabo, & oſtendam gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam.

6. Et proijciam ſuper te abominationes, & contumelijs

6. Et faciam vt te omnes execrentur, & contumelijs te afficiant, & ponam te in exemplum vindictæ & maledictionis, ita vt, quoties in ſignis

ſup-

te afficiã, & ponam te in exemplum.

ſupplicij aut calamitatis incidet memoria, producaris in exemplum; & volens alteri maximum imprecari malũ, inquiat, Sit tibi ſicut Niniue.

7. Et erit: omnis qui viderit te, reſiliet à te, & dicet: Vaſtata eſt Niniue, quis cõmouebit ſuper te caput? vnde quæram conſolatorem tibi?

7. Atque ita res ſeſe habebit, vt omnis qui viderit te, retrahat pedem, ne tuis inuoluatur malis; & dicet admirans & irridens: Vaſtata eſt Niniue, quis condolens mouebit ſuper te caput? vnde quæram conſolatorem tibi Deo & hominibus execrabili & inuiſæ ob tot pudenda peccata tua omnibus aperta?

*8. Nunquid melior es *Alexandria populorum, quæ habitat in fluminibus? aquæ in circuitu eius; cuius diuitiæ mare: aquæ muri eius,*

*ab M. S.Hier.

8. Procul dubio te ſubuertẽdam, ô Niniue, conie&are potes ex euerſione vrbis munitiſſimæ ac populoſiſſimæ Aegypti No, per Nabuchodonoſorem (hanc ducenteſimo decimo quarto anno poſt excidium Alexander Magnus reædificauit, & Alexandriam nomine dixit.) Nunquid enim fortior es tu naturæ ſitu Alexãdria vrbe magna & populoſa, quæ ſuper mari ac fluminibus eſt conſtituta? Hinc Nili, inde lacus Mæotici, & ex alia parte maris aquæ illam quaſi incommeabiles inuincibileſque muri cingunt ac muniunt: cuius diuitię ſunt ipſummet ampliſſimum mare, in eam merces ditiſſimas ac multiplices continuò congerens.

9. Aethiopia fortitudo eius, & Aegyptus, & nõ eſt finis: Aphrica & Libyes fuerunt in auxilio tuo.

9. Præter loci munitionem fidiſſima & innumera habet auxilia, vt vrbis & prouinciarum ſitus oſtendit, & ius cõſanguinitatis ad ſibi mutuò ferendam opem cogit, cùm à tribus fratribus filijs Cham oriundi ſint, à Chus Aethiopes, à Meſrain Aegyptij, & à Phut Afri: atque ob hoc hiſce nationes has nominibus indico. Aethiopia igitur à tergo Alexandriam protegit, & vt ſuam metropolim propugnat Aegyptus, & non eſt finis auxiliantium*vrbium: Africa, (cui in littore poſita es contermina, ô Alexandria) & maximè pars

**Viginti millia vrbium harũ habitata Amaſi regnante ſcribit Pompon. Mela lib. 1. cap. 9.*

pars Libyca tibi ſemper auxiliares fuerunt.

10. Sed & ipſa in trãſmigrationẽ ducta eſt in captiuitatem: paruuli eius eliſi ſunt in capite omnium viarum, & ſuper inclytos eius miſerunt ſortem, & omnes Optimates eius confixi ſunt in compedibus.

10. Sed & ipſa, quamuis fortis, capietur, & in captiuitatem tranſmigrare cogetur: paruuli eius (en quanta in alios erit crudelitas) in compitis ad prominentes parietum angulos elidentur: & inclytos ac nobiliſſimos Alexãdrinos iam captiuos inter ſe ſorte diuident victores Chaldæi, & Optimates No validiſſimè vincientur, ac ſi configerentur. *Hier. 43. & 46. Ezec. 30. Ioſeph. 10. Antiq. cap. 11.*

11. Et tu ergo inebriaberis, & eris deſpecta: & tu quæres auxiliũ ab inimico.

11. Et tu ergo hinc inferre poteris, ô Niniue, quòd nõ multò pòſt capieris, nõ fortuitò, ſed de calice iræ Domini inebriata, & eris deſpecta ſicut ebria: & tu olim tam potens atque ſuperba, eos etiam ſuppliciter precari præ neceſſitate cogêris, quos oderas, quoſque ſpernebas.

12. Omnes munitiones tuæ ſicut ficus cum groſſis ſuis: ſi concuſſæ fuerint, cadẽt in os comedẽtis.

12. Omnes munitiones tuæ, muri, turres, & viri fortes, & arces erunt ſicut ficus cum groſſis ſuis, præ maturitate leui arboris concuſſione in os cadentibus comedere volentis eos.

13. Ecce populus tuus mulieres in medio tui: inimicis tuis ad apertionem pandẽtur portæ terræ tuæ, deuorabit ignis vectes tuos.

13. Ecce populus tuus imbecillis erit, & muliebris, intra te: in hoſtes egredi non audebit: inimicis tuis ad apertionem de par en par totæ pandentur portæ totius terræ tuæ, vecteſque, quibus valuas tuas Chaldæis occludes, ignis deuorabit.

14. Aquam propter obſidionem hauri tibi, extrue munitiones tuas: intra in lutum, & calca, ſubigens tene laterem.

14. At quia diuturna erit obſeſſio, nec fluuij per te fluunt, aquam tibi hauri multã, extrue ac refice & obfirma muros, munitioneſque tuas, lateres confice ac multiplica, vt obſtruas interrupta.

15. Ibi comedes te

15. At licet his omnibus te accinges, igne ac fer-

ignis, peribis gladio, deuorabit te vt bruchus: congregare vt bruchus, multiplicare vt locuſta.

ro Chaldæorum interibis, ſicuti brucho vorante fruges diſpereūt. Sed quia bruchi facta eſt mētio, ſcias, te illi iuxta longè aliam collationem eſſe comparandam: nam congregaberis, & multiplicaberis numero, quàm maximo poteris, ita vt inſtar bruchorum & locuſtarum innumerabilis futurus ſit cœtus tuus, breui tamen quaſi bruchus & locuſta auolabit ac diſparebit.

16. Plures feciſti negotiationes tuas quā ſtellæ ſint cæli: bruchus expanſus eſt, & auolauit.

16. Omnia negotiationum genera exercuiſti, expandens te per orbem, vt ditior euaderes: at brucho eris perſimilis, qui expanſus ſuper campi latitudinem, citò euanuit; ſic à te ad Chaldæos diuitiæ tuæ, vt bruchus, collectæ ac multiplicatæ auolabunt.

17. Cuſtodes tui quaſi locuſtæ, & paruuli tui quaſi locuſtæ locuſtarū, quæ conſidunt in ſepibus in die frigoris: ſol ortus eſt, & auolauerunt, & non eſt cognitus locus earum, vbi fuerint.

17. Cuſtodes tui Reges auxiliares erunt quaſi locuſtæ, & reliqui milites tui erūt quaſi paruulæ locuſtarum filiæ; ſimilitudo autem in hoc erit: quòd ſicut locuſtæ frigoris tempore conſidunt in ſepibus, & calente ſole omnes auolant, ita vt ignoretur locus in quo ſimul conſtiterant; ſic inſtante obſidionis tuę tēpore in te conſidebunt à te coronati cum copijs ſuis, at quaſi ſole præualente Nabuchodonoſore, ita te pariter deſerent, quòd ne veſtigium quidem illorum in te erit inuenire.

18. Dormitauerunt paſtores tui, Rex Aſſur: ſepeliētur Principes tui: latitauit populꝰ tuus in montibus, & non eſt qui congreget.

18. Aulici tui morientur, ô Rex Aſſyriorum: & Duces ac Principes tui, qui potuiſſēt aduerſarijs reſiſtere, ſi vixiſſent, ſepelientur: atque adeò reliquus populus tuus tremens in mōtibus diſperſus latitabit, nec vllus erit Dux qui eum in vnum congreget exercitum.

19. Non eſt obſcura contritio tua, peſſima eſt plaga tua:

19. Non erit parua & occulta vaſtitas tua, peſſima erit plaga tua, & nominatiſſima: omnes audient narrationem & hiſtoriam excidij tui, lætitiaque per-

omnes qui audierũt auditionẽ tuã, compreſſerunt manum ſuper te: quia ſuper quem non tranſijt malitia tua ſemper?

perfuſi mutuò ſibi manus compriment, & in amplexus & oſcula ruent, daca la mano, contra te. Quid ni? Quem non afflixiſti? quam prouinciam non vexaſti? quam ciuitatem vnquam à tributis & tyrãnide tua reſpirare conceſſiſti? Plaudent igitur lætantes contra te euerſum omnes, vtpote iure omnibus exoſum.

PROPHETIA HABACVC.

CAPVT PRIMVM.

1. ONus quod vidit Habacuc Propheta.

1. ONeroſa, triſtis, ac minax prophetia, quam vidit Habacuc Propheta contra Iudã & Benjamin, & multas nationes debellandas à Nabuchodonoſore Chaldæorũ Monarcha, & contra eundem ac ſuos, & aduerſus omnes ſanctorum perſecutores.

2. Vſquequo, Domine, clamabo, & non exaudies? vociferabor ad te vim patiẽs, & non ſaluabis?

2. Vſquequo, Domine, clamabo, ne captiuitati tradas reliquas duas tribus tuas, & non exaudies? quouſque vociferabor ad te affectus iniuria, dum populus meus ab iniquiore Chaldæo vim patietur, & non ſaluabis?

*3. Quare oſtendiſti mihi iniquitatẽ & laborẽ, videre prædam & iniuſtitiam contra me? * Quare reſpicis contemptores, & taces conculcante impio iuſtiorem ſe? Et facies homines quaſi piſces maris, & quaſi reptilia non habentia*

Delent 22. M.S. R. Hier. H. C. G. Q. N.

3. Quare, ſi precibus meis nihil profecturus erã, oſtendiſti mihi tot mala iniquitatem & laborem, captiuitatem & iniuſtitiam prophetica viſione coram me poſuiſti? Ipſe me exponã. Quare reſpicis idolatras, & non punis conculcante ſacrilego Babylonio iuſtiorem ſe Iudæum? atque ita in hominibus non ius, ſed robur, non ratio, ſed vires præualebunt, ſicut in piſcibus maris, in quibus maior minorem deuorat: imò quaſi reptilia non habentia gubernatorem ea vindicantem, impunè, imò triumphando, quaſi oues occiſionis, à peioribus & violentioribus infirmiores *Hier. 12.*

res

ducem?' & factum eſt iudicium, & contradictio potentior.

res ac meliores occidentur homines. Et factum eſt iudicium inter Iudæos & Chaldæos, & præualet Chaldæus, ad contradicēdum, iurgandum, & contendendum vt pote robuſtior; vnde contradictio fit ſuperior ac potentior.

4. Propter hoc lacerata eſt lex, & non peruenit vſque ad finem iudiciū: quia impius prævalet aduerſus iuſtum, propterea egreditur iudicium peruerſum.

4. Quapropter, ac ſi tuam ſectentur iuſtitiam, homines hoc videntes contra leges iudicant, & iudicium non aſſequitur finem ſuum, qui eſt, ius ſuum vnicuique tribuere: quia impius præualet aduerſus iuſtū, etiam hîc te iudicante; propterea & ab hominibus egreditur iudicium peruerſum.

Act. 13. F. 41. *5. Aſpicite in gentibus, & videte, & admiramini, & obſtupeſcite: quia opus factum eſt in diebus veſtris, quod nemo credet cùm narrabitur.*

5. Veſtra culpa eſt, ego Dominus reſpondeo, ô Iudæi, contemptores mei, & Prophetarum meorum: cur ego precibus acquieſcā Vatis mei, cùm vos me & illum obſtinati contemnatis? Ideo aſpicite cæteras gentes à Chaldæis vaſtari, & conſiderate, & exanimamini præ admiratione ac metu: quia opus iam fieri cœpit, iam ego illud operor, factum putate, nam in diebus veſtris perficietur, quod nemo veſtrûm futurum credet, cùm narrabitur, antequam vrbs veſtra Templumque ruant. Act. 13. F. 41.

6. Quia ecce ego ſuſcitabo Chaldæos, gētem amaram & velocem, ambulantem ſuper latitudinem terræ, vt poſſideat tabernacula nō ſua.

6. Quia ecce ego paulatim victorijs augebo Chaldæos, gentem amaritudinem & triſtitiam inferentem, & velocem, ac liberè per omnem terram diſcurrentem, vt poſſideat tabernacula non ſua, è quorum numero eſt Hieruſalem.

7. Horribilis & terribilis eſt: ex ſemetipſa iudiciū & onus eius egredietur.

7. Antequam conſerat manum, vel ſolo vultu vehementem incutit timorem: ex eius mera voluntate, non ex ratione, egredietur damnatio & afflictio.

8. Leuio-

8. Leuiores pardis equi eius, & velociores lupis veſpertinis: & diffundẽtur equites eius: equites nãque eius de lõgè venient, volabũt quaſi aquila feſtinans ad comedendum.

8. Leuiores pardis erunt eius equi ad fugientes inſequendos, & velociores lupis veſpertinis, qui totius diei fame quaſi rabie aguntur velociter ac voraciter in prædam, magiſque crudelitati explendæ, quàm ſoli fami ſtudebunt ſatiandæ: ac præ multitudine magnum occupabunt ſpacium equites eius: nam ex lõginquis nationibus auxiliatores eius properabunt equites, imò volabunt quaſi aquila ad famem ſedandam. Thren.

9. Omnes ad prædam veniẽt, facies eorum ventus vrens: & congregabit quaſi arenam captiuitatẽ.

9. Nullus deerit, odore prædæ occurrent omnes: quomodo ad flatum arentis venti virentia cuncta areſcunt, ita ad eorum aſpectum omnia vaſtabuntur: & innumerabiles hæc gens captiuos cõgregabit, ſicut innumerabilis eſt arena maris.

10. Et ipſe de Regibꝰ triumphabit, & tyranni ridiculi eius erũt: ipſe ſuper omnem munitionẽ ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam.

10. Et ipſe Chaldæorum Rex Nabuchodonoſor ante currum ſuum triumphans ducet captiuos Reges, quos quaſi ridens capiet, ac pro ridiculis & paraſitis habebit: ipſe omnium arcium & murorum munitionem contemnet, terreum eriget aggerem, & capiet eam. Ezec.29.

11. Tunc mutabitur ſpiritus, & pertrãſibit, & corruet: hæc eſt fortitudo eius Dei ſui.

11. Tunc tot elatus victorijs Nabuchodonoſoris mutabitur ſpiritus, & ex homine in Deum ſua æſtimatione tranſibit, & peccabit; hoc eſt, definet eſſe quod fuerat, in beſtiæ figuram corruens. Hæc eſt fortitudo eius, qui eſt Deus ſuus, non alium Deum tot authorem victoriarum, quàm ſeipſum, prædicans. Dan.2. & 3. Iſai.14.

12. Nunquid non tu à principio, Domine Deus meus, ſanctè meus, & non moriemur? Domine in iudicium poſuiſti eum:

12. Blaſphemat ille, at ego cum populo meo te ſolum Deum ac Dominũ ac ſanctum noſtrum à principio æternitatis agnoſco, nec moriemur te vitam verè noſtram negantes. Tu, Domine, in executorem dãnationis tuæ poſuiſti eum, & fortitudinẽ ei dediſti, vt per eam impios corriperes.

& fortem vt corripere, fundaſti eum.

13. Mundi ſunt oculi tui, ne videas malum, & reſpicere ad iniquitatem non poteris: quare non reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces deuorante impio iuſtiorem ſe?

13. At non tibi, ſed ſibi, aut idolo ſuo Belo, gloriam omnem ſuperbiens ille adſcribet: & certè mundi ſunt oculi tui, ne probes malum, & iniquitati fauere non poteris: quomodo ergo ferre potes Chaldæos homines peſſimos inſtrumentum eſſe iuſtitiæ tuæ, & deuorare atque conſumere Iudæos, qui licet ſint peccatores, ſunt tamen Chaldæis vel fide in te iuſtiores?

14. Et facies homines quaſi piſces maris, & quaſi reptile non habens principem.

14. Et facies homines quaſi piſces maris, & quaſi reptile non habens principem. Sap. 13.

15. Totum in hamo ſubleuauit, traxit illud in ſagena ſua, & congregauit in rete ſuũ. Super hoc lætabitur & exultabit.

15. Totum hominum genus piſcatus eſt: quod hamo non ſubleuauit, reti traxit; quodque euaſit, iterum eodem reti concluſit.

16. Propterea immolabit ſagenæ ſuæ, & ſacrificabit reti ſuo: quia in ipſis incraſſata eſt pars eius, & cibus eius electus.

16. Super hoc lętabitur & exultabit; & propterea non tibi, ſed ſibi hæc attribuet, ac diuinos impendet honores, armis ſuis ſacrificabit, & induſtriæ ſuæ militari: quia in ipſis pinguiora & ſelectiora omniũ regnorũ ſuæ ceſſere ditioni, ſicut pinguiores & ſelectiores piſces in dulciorẽ cibum craſſioremque ſortem piſcantis obueniũt.

*17. Propter hoc ergo expandit ſagenam ſuam, & ſemper interficere gentes non *parcet.*

*ceſſat M.S.R. Hier.

17. Propter hoc ergo, quia nihil patitur aduerſi ob tot ſcelera & rapinas, imò in dies impinguatur, vt plures capiat piſces, ſemper expãdit ſagenam ſuam, id eſt, ſemper ex immanitate interficere gentes non ceſſat. Vide, Domine, ac reſponde voci orationis meæ.

CAP.

CAP. II.

Iſai. 21. B. 8. *1. SVper cuſtodiã meam ſtabo, & figam gradum ſuper munitionẽ: & contemplabor, vt videam quid dicatur mihi, & quid reſpõdeã ad arguentẽ me.*

2. Et reſpondit mihi Dominus, & dixit: Scribe viſum, & explana eum ſuper tabulas, vt percurrat qui legerit eum.

3. Quia adhuc viſus procul, & apparebit in finem, & non mentietur: ſi moram fecerit, exſpecta illũ: quia veniens veniet, & non tardabit.

*4. Ecce, qui incredulus eſt, non erit recta anima eius in ſemetipſo: * iuſtus autem in fide ſua viuet.*

*Ioan. 3. D. 36. Rom. 1. B. 17. Gal. 3. B. 11. Heb. 10. G. 38.

CAP. II.

1. QVaſi ſpeculator vigiliam meam obſeruabo, fixo & immoto in arce pede: & contemplationi operam dabo, vt viſione prophetica interiùs mihi loquentem audiam Dominum, & ſciam quid reſpondere debeam me iuxta præmiſſa arguenti cuiuis, quaſi non ſit prouidentia ex illis inferenti.

2. Et reſpondit mihi Dominus, inquiens: Scribe viſionem claris verbis, ac literis perſpicuis, & perpetuis, non in charta, ſed in tabellis ex buxo, ad perpetuam tantæ rei memoriam, quam doctus pariter & indoctus cùm legere, tum curſim queat intelligere.

3. Scribe, dixi, eam: quia viſio hæc in longum differtur, & apparebit in fine ſæculorum; poſt ſexcentos & ſeptemdecim annos abſque vllo mendacij ſcrupulo adimpleri incipiet. Viſio autem tabulis explanata buxeis hæc eſt: Si iudicio tuo morã fecerit Meſſias, ne deſperes illum adfuturum, ſed expecta: quia veniet ille vẽturus & expectatus ſummis votis tẽpore condicto, quod eſt non tardare. Ipſe cauſam Dei dicet, pauperes, & mites, & perſequutionem ferentes propter iuſtitiam priùs ſpe beabit, deinde reos maloſque damnabit. 1. Cor. 10. Heb. 10.

4. Ad ipſius fidem iuſtificandus, non ad Moyſaicæ legis opera, ſeſe recipiat vnuſquiſque. Ecce enim qui in tenebris infidelitatis ſuperbiens ab hac Chriſti fide ſe ſubtraxerit, non rectam, mihique Deo placentem animam in ſemetipſo habebit, ſed à iuſtificationis origine deuiãtem. Qui autem iuſtus eſſe vult, & à me iuſtificabitur, à fidei

fidei dono ſibi à me infuſo vitam gratiæ auſpicabitur. Sicut ex corde non vtiq; ſolo, ſed primùm naturæ vita procedit; ſic ex fide, qui futurus eſt iuſtus, viuet, ſiue Iudæus, ſiue Gentilis ſit ille. *Prou. 4. Galat. 5. Concil. Trid. ſeſſ. 6. cap. 8.*

5. Et quo modo vinũ potantem decipit: ſic erit vir ſuperbus, & non decorabitur: qui dilatauit quaſi infernus animã ſuam: & ipſe quaſi mors, & non adimpletur: & congregauit ad ſe omnes gentes, & coaceruauit ad ſe omnes populos.

5. Nec omnis meæ diuinæ iuſtitiæ dilucidatio in adeò longum ſeruatur tempus. Coram me ſunt impiorum ſcelera, eaque lucent, ſicut hi ipſi Chaldæi, & eorũ ſuperbus Rex. *Dan. 5.* Proſperitas ſiquidem ipſius ſuo eſt perſimilis ebrietatis vitio: nam ſicut vinũ initiò exhilarat potãtem, mox ſternit, ac deriſui exponit; ſic erit vir ſuperbus ex felicitate ſua, qui quaſi infernus magna ſe dilatauit auiditate ad omnia deuoranda, & quaſi mors inexplebiliter alios atque alios ſemper occidere voluit: & bellorum violentia congregauit ad ſe omnes nationes, & coaceruauit ſub Monarchia ſua omnes populos: & iam quaſi ebrius non decorabitur, nec pulcher, ſed deteſtabilis erit omnium oculis.

6. Nunquid nõ omnes iſti ſuper eũ parabolam ſument, & loquelam ænigmatũ eius, & dicetur, Væ ei, qui multiplicat nõ ſua? Vſquequo & aggrauat cõtra ſe denſum lutum?

6. Nunquid nõ omnes iſti, etiam ſolo naturalis rationis lumine à me perfuſi, contra eum parabolam ſimilitudinemque, imò ænigmaticam obſcuramque locutionem, illum minimè nominantes, aſſument, paſſimque dicetur, Væ ei, qui regna multiplicat non ſua: vſquequo inſatiabili pondere diuitiarum, quaſi denſo luto indies aucto, ſeipſum grauat?

7. Nunquid non repentè conſurgẽt qui mordeant te, & ſuſcitabuntur lacerantes te, & eris in rapinam eis?

7. Nunquid non repentè conſurgent aduerſus nepotem tuum Baltaſarem Medi & Perſæ; & *Dan. 5.* cùm ſecurior erit, lacerabunt eum, & tuam ſibi partientes Monarchiam diripient?

8. Quia tu ſpoliaſti

8. Hoc erit diuinæ argumentum iuſtitiæ meæ: Quia

gentes multas, ſpoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis, propter ſanguinem hominis, & iniquitatē terræ ciuitatis, & omnium habitantium in ea.

Quia tu ſpoliaſti gentes multas, ſpoliabunt te omnes reliqui populi, Medis ac Perſis ſeſe adiungentes: idque ego diſpono, propter humanum ſanguinem quem fudiſti, & præſertim ob tyrannidem & rapinam terræ Iſraelis, ciuitatis Hieruſalem, & omnium habitantium in ea.

9. Væ qui congregat auaritiam malā domui ſuæ, vt ſit in excelſo nidus eius, & liberari ſe putat de manu mali.

9. Væ Nabuchodonoſori, qui per auaritiam noxiam futuram poſteris ſuis, quamplurima congregat, vt ſolium ſuum ſit liberum ab omni periculo, ſicuti nidum in excelſo ſitum ſecurum fore imaginatur auis.

10. Cogitaſti confuſionem domui tuæ, concidiſti populos multos, & peccauit anima tua.

10. Reuera autem prauis his cogitationibus tuis confuſionem & ignominiam coram me promeruiſti poſteritati tuæ: ecce propagaturus ac magis perpetuum redditurus imperium, deſtruxiſti populos multos, & grauiter peccaſti.

11. Quia lapis de pariete clamabit: & lignum, quod inter iuncturas ædificiorum eſt, reſpondebit.

11. Quandoquidem lapides, qui ſunt in ædificijs palatiorum tuorum, & arcium, & murorum, quos ex ſpolijs iniquè comparaſti, vindictam à me expoſcent; & ſimiliter ligna, quæ ad continendos parietes in medio ſtructuræ ſunt, hominibus quidem occulta, mihi verò manifeſta: quare damnationis ſententia in pariete ſcribetur. Dan.5.

Ezech. 24.C.9. Nahum 3.A.1. *12. Væ qui ædificat ciuitatem in ſanguinibus, & præparat vrbē in iniquitate.*

12. Væ Nabuchodonoſori, Babylonem ædificijs exornanti ex debellatorum ſpolijs, qui præparat Monarchiæ ſuæ quaſi firmiſſimam vrbem, per iniquitatem & rapinam.

13. Nunquid nō hæc ſunt à Domino exercituū? Laborabūt enim populi in multo igne; & gentes

13. Exercituum Dominus hæc reuelat. Laborabunt Chaldæi in extinguendo igne multo à Medis & Perſis contra Babylonem iniecto: laborabunt & gentes vrbem incolentes, at in caſſum; laſſi captiuique deficient.

in vacuum, & deficient.

14. Quia replebitur terra, vt cognoſcant gloriã Domini, quaſi aquæ operientes mare.

14. Vt enim cognoſcant omnes gloriam iuſtitię Domini, tyrannos ſuperbos inuictoſque deprędatores punientis, totam Chaldæorum terram replebunt Medi ac Perſæ innumeri, operientque illam, ſicut aquæ profunda maris operiunt.

15. Væ qui potum dat amico ſuo, mittens fel ſuum, & inebriãs, vt aſpiciat nuditatẽ eius.

15. Væ Nabuchodonoſori, ob crudelitatem, qua fœderatos ſibi Reges afflixit amariſſimè, quaſi ebrios illos regnis ſpolians, & irridens ſpoliatos.

*16. Repletus es ignominia * pro gloria, bibe tu quoque & cõſopire: circũdabit te calix dexteræ Domini, & vomitus ignominiæ ſuper gloriã tuam.*

*præ 1. M.S.H. C.

16. Et hoc ad gloriam tibi ceſſurum credebas, me autem iudice ad maximam cedit ignominiam: bibes enim tu quoque ex hoc ſelleo calice, ac præ ebrietate conſopieris, & vndique te circundabit afflictio, & ignominioſus vomitus ſuper regias veſtes. Siquidem ignominioſiſſimum erit, tali ac tanta Monarchia inter conuiuia & vina Dan. 5.
ſubitò ſpoliari, & ab omnibus irrideri.

17. Quia iniquitas Libani operiet te, & vaſtitas animalium deterrebit eos de ſãguinibus hominis, & iniquitate terræ, & ciuitatis, & omnium habitantium in ea.

17. Erit autem hoc potiſſimùm in pœnã incendij ac ſpoliationis niuei Templi è Libani cedris cõfecti, & vaſtitas, quam belluina feritate Chaldæi Templo intulerunt, eos exanimabit, propter effuſum Iudæorum ſanguinem, & Iudæ rapinam, & Hieruſalem, & omnium incolarum eius: Chaldæi animum deſpondebunt, & Medis ac Perſis reſiſtere nequibunt.

18. Quid prodeſt ſculptile, quia ſculpſit illud fictor ſuus conflatile & imaginem falſam? quia ſperauit in figmento fictor eius, vt faceret ſimulacra muta.

18. In eadem hora, in qua Chaldæi in Templi Dan. 5.
vaſis bibere præſument, laudantes Deos ſuos aureos, argẽteos, æreos, ferreos, ligneos, atque lapideos, aduerſus eos ſententia promulgabitur, & eadem nocte fiet: tuncque apparebit, quòd quamuis ſculptor fecerit ſculptile, & conflatile, & imagines mendaces, cùm nil minus habeant quàm deitatis, quam præferunt; & quòd quamuis ipſe fictor

ſe fictor ſperauerit in figmēto ſuo, & ad hoc ipſe fecerit idola, nullum auxilium aut commodum ab eis conſequetur.

19. Væ qui dicit ligno, Expergiſcere; Surge, lapidi tacenti: nunquid ipſe docere poterit? Ecce, iſte coopertus eſt auro & argēto: & omnis ſpiritus non eſt in viſceribus eius.

19. Væ qui ſupplex à ligneo ſimulacro muto opem implorat, inquiens, Expergiſcere, ne ſubuenire ampliùs differas; & lapideo tacenti ait idolo, Surge in adiutoriū mihi. Nūquid lignum aut lapis, quid tibi agendum, quidve cauendum ſit, te poterit docere? Et lapis iſte inauratus & inargentatus eſt, & nullum ſpiritum habet, ſicuti ne viſcera quidem.

Pſal. 10. A. 4.

20. Dominus autem in Tēplo ſancto ſuo: ſileat à facie eius omnis terra.

20. Dominus autem non ſic, viuens & vita eſt in cælo, & in ſacrario erit, quod eſt Templum ſanctum eius. Sileat ex reuerentia & timore coram eo procumbens omnis terra, idolaque abijciat, nec quid cōtra eius prouidentiam aut iuſtitiam obloquatur, faciem illius ac præſentiam ſemper & vbique, quamuis perditus & terreſtris homo ſit, timeat, timendoque ſileat.

CAP. III.

*1. Oratio Habacuc *pro ignorantijs.*

*Prophetæ R.H.C. G.

1. ORatio & canticum Habacuc, ne propter errata Iudæorum tantum bonum, quale Chriſtum eſſe canit, differatur.

2. Domine, audiui auditionem tuā, & timui: Domine, opus tuum in medio annorum, viuifica illud: in medio annorum notum facies: cùm iratus fueris, miſericordiæ recordaberis.

2. Domine, audiui verbum, quod dono fidei audire me intellectu feciſti de aduentu tuo, & conſiderando illum in ſtuporem & extaſim raptus ſum: Domine, incarnationē tuam pro liberando hominum genere (vtrumque tuum eſt opus, tibique proprium) intra condictum tempus excita, & notam fac, ne explere differas: etiam ſi iratus ſis, miſericordiam hanc, vt per eam reconcilientur, hominibus præſtabis.

Hieron. Euſebius, Aug. 18. de ciuit. cap. 32. Euthym. Theoph. Rupertus, Titel. & alij.

3. Deus ab Auſtro veniet, & ſanctus de monte Pharā. Semper operuit cælos gloria eius, & laudis eius plena eſt terra.

3. Deus ipſe à Bethlehem ad Auſtrum regiæ vrbis Hieruſalem ſita naſcetur: ad Templum veniet: ſanctus ipſe, & ſanctificans in ſe credentes, de monte virginali Altiſſimi virtute obūbrato, ac Spiritu ſancto ſuperueniente repleto, (ſicut in monte Pharan idem Spiritus ſeptuaginta repleuerat) exorietur. Semper hoc meditemur, ſemper optemus; vtque memores ſitis, pauſemus, fiatque muſici mutatio ſoni. Operuit cælos gloria diuinitatis eius, in eis Angelos glorificantis; & laude in carne naſcentis, militia canente Angelica, plena erit terra Bethlehemitica. Luc. 1. Rom. 3. Luc. 1. Num. 11. Sela. Luc. 2.

4. Splendor eius vt lux erit, cornua in manib⁹ eius: ibi abſcondita eſt fortitudo eius.

4. Splendor miraculorum vitæ ac doctrinæ eius erit vt lux ipſa, errorum tenebras depellens, viam veritatis omnibus reuelans, quidque res quæque ſit, ac qualis, oſtendens; tanquam authoritatem habens cuncta docebit. Omnia dedit ei Pater in manus, ipſaque cornua, crucíſque brachia, è quibus, ſi voluerit, illæſus deſcendere poterit; at non volet, quia ibi abſcondita eſt fortitudo diuinitatis eius ſub patiente carne, omniaque imperia trahet moriens ad ſeipſum, crucíſque brachijs quaſi cornibus à manu ſua omnipotentiaque ſua directis.

5. Ante faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius.

5. Ante triumphalem currum ſuum captiuam ducet mortem: & fugiens diabolus, ſæculi huius Princeps, coram eo gradum ſiſtere non audebit.

6. Stetit, & menſus eſt terram: aſpexit, & diſſoluit Gentes, & contriti ſunt mōtes ſeculi: incuruati ſunt colles mundi, ab itineribus

6. Stabit victor à ſepulchro ſeipſum erigens, & ſuis Apoſtolis omnem dimetietur orbem terrarum, atque partietur: aſpectu miſericordiæ ſuę lapidea liquefaciet corda Gentilium, & à peccatorum vinculis abſoluet: Regeſque diu regnantes, ſæculoque dediti, ac ſicut montes elati, ac omnibus conſpicui, contererentur miraculorum

æternitatis eius. violentia, eruntque Chriſtiani; alijque Magnates ſiue ditione, ſiue ſapientia, ſiue nobilitate cæteris quaſi vallibus ipſi quaſi colles prominentes, Crucifixum adorabunt, attracti vtique ab itineribus, quæ Chriſtus, qui eſt ipſa æternitas, ob eos redimendos fecit: vt eos vniuerſoſque bearet, ac per æternitatis itinera deduceret, temporarijs hiſce contemptis.

7 Pro iniquitate vidi tentoria Aethiopiæ, turbabuntur pelles terræ Madian.

7. Pro iniquitate idolatriaque tuenda, pugnatura prophetice vidi tentoria dæmonum, ac ſuorum militum, qui moribus nigri ſunt vt Aethiopes: concrepante prædicationis Euangelicæ buccina, ſicut olim, conturbabuntur pellibus operta terræ Madian ac ſæculi caſtra. *Indic. 6.*

*8. Nunquid in fluminibus iratus es Domine? aut in fluminibus furor tuus? vel in mari indignatio tua, * qui * adſcendis ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio?*

*quia 2. M.S. H. C.G.Q. *aſcendes M.S.

8. Sicut Iordanem & mare ſiccaſti rubrum pro nobis dimicans; non enim fluminibus & mari iratus es, aut quicquam offenſionis inſenſibilia cōtrahere potuerūt: ita tunc Apoſtolicos equos, Euangelij ductantes quadrigas, conſcendes, ad ſaluandos electos vndique. *Exod. 14.*

9. Suſcitans ſuſcitabis arcum tuum; iuramenta tribubus quæ locutus es: ſemper fluuios ſcindes terræ.

9. Arcumque arripiens ſcripturæ tuæ, iacentem ſub literæ cortice, ſuſcitabis eum, ſpiritumque illius oſtendes; iurataque patribus & omnibus Iſraelis tribubus à te promiſſa complebis. Semper hoc meditemur, ſemper optemus; vtque memores ſitis, pauſemus, fiatque muſici mutatio ſoni. Reges terræ aduerſus tuum populum quaſi fluuios ſpumantes diuides atque diſperges: ſuauiterque fluentes quaſi fluuios prædicatores diſpertiens, mittes per ipſam terram. *Sela.*

10. Viderunt te, & doluerunt montes, gurges aquarū trāſiit, dedit abyſſus vo-

10. Videbunt, ad hos emittendos ſalutares terræ fluuios, te fontem ſummum, crucis virga ſcindi montes; ipſique miraculoſè ſciſſi, ſciſſuramque perpetuò ſeruantes, quantus de paſſione tua dolor *Sic tres montes hucuſque apparet, vt mons Ca[illegible] in Italia.*

cem ſuam, altitudo manus ſuas leuauit.

lor eſſe debeat, indicabunt. Omnis paſſionum tuarum pertranſiet impetus & inundatio: ſtatimque patrum limbus in exultationis vocem, te ſuſcipiens liberatorem, erumpet in inferis, plaudetque manibus in reſurrectione tua altitudo Angelica.

11. Sol & luna ſtete-runt in habitaculo ſuo, in luce ſagittarum tuarum ibunt, in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ.

11. Sol & Luna in paſſione tua præ dolore præter omnem ſitus ordinem in plenilunio eclipſim facientes, te ſurgente longè clariores quàm vnquam è loco ſtationeq́ue ſua radios iaculari videbuntur: in luce ignearum linguarum orbem aggredientur Apoſtoli, in ſplendore quaſi fulguris miraculis coruſcantis paſſionis & lanceæ tuæ. Hier. H. G. & cōformius G. Q.

*12. In fremitu conculcabis terrã: *in furore obſtupefacies Gentes.*

*Sc M. S.R.G. verùm Hier. & H. non legunt.

12. Fremens terrena regna calcabis: tuorumq́ue iuſtitiam propugnans, omnes Gentes admirari atque areſcere facies.

*13. Egreſſus es in ſalutem populi tui, in ſalutem cum Chriſto tuo: percuſſiſti caput de domo impij, denudaſti fundamentum * vſque ad collum. Semper.*

*eius M.S.R. verùm H. & G. non legunt.

13. Ecce enim, ô Deus Pater, omne iudicium illi tribuens, egredieris in ſalutem electi populi tui cum Ieſu Chriſto tuo: quo veniente, per ſpiritum oris eius interficies Antichriſtum in domo maligni ſæculi huius, illique, quaſi collum capiti, proximiores amicos; ita vt quaſi funditus euerſa domo, ſolùm ipſius appareat fundamentum, popularis ſcilicet multitudo. Semper hoc meditemur, ſemper optemus; vtq́ue memores ſitis, pauſemus, fiatq́ue muſici mutatio ſoni. Vaya otra tonada, vaya, vaya. Sela.

14. Maledixiſti ſceptris eius, capiti bellatorum eius, venientibus vt turbo ad diſpergendum me: exultatio eorum, ſicut eius qui deuo-

14. Maledictione tua deſtrues regna mundi, & Antichriſtum caput bellatorum eius, contra me vt turbo inſurgentia, vt perdant electum tuum: quem vndique derelictum vaſtando, exultabunt, ſicut exultat diues pauperem deuorãs in abſcondito, vbi nec pauper ipſe, nec videns quiſpiam, poteſt diuiti obſiſtere, aut vnquã eſſe moleſtus.

15. At

cat pauperem in abſcondito.

15. Viam feciſti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum.

15. At tu quaſi fortiſſimus ac optimus eques equos tuos te ſeſſore gaudentes probos, tribulationum mari à perſecutoribus vſque ad fundum lutumque aquarum multarũ immerſos, educes in refrigerium.

*16. Audiui, & conturbatus eſt venter meus, *à voce cõtremuerunt labia mea, ingrediatur putredo in oſſibus meis, & ſubter me ſcateat: vt requieſcam in die tribulationis, vt adſcendam ad populum accinctum noſtrum.*

*ad vocem 4. M.S. Hier. H. C. ſimiliter Text. legunt G.

16. Poſtquam te reuelante, ô Domine, audiui quæ in aduerſarios tuos facturus es, naturali etiam miſeratione erga eos, præ dolore, conturbata ſunt viſcera mea, ita vt, audita voce tua, vix trementia labia mea verba formare queant: ingrediatur, obſecro, in hac vita putredo in oſſa mea, ita vt vermes ſcateant, vt in illa tribulationis die ſim ſecurus; vt tunc agilis in aëra ſubleuer in numero electi populi noſtri præparati occurrere Iudici in nubibus, & accincti ad ſtandum in magna conſtantia aduerſus eos, qui ſe anguſtiauerunt.

17. Ficus enim non florebit, & non erit germen in vineis: mentietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum: abſcindetur de ouili pecus, & non erit armentum in præſepibus.

17. Tantum enim erit ea imminente die periculum, vt ex inaudita virtutis ſiccitate, refrigeſcente ficus dulcedine, hoc eſt, charitate, nec quid boni germinantibus vineis, id eſt, Eccleſijs, mentientibus etiam, qui quaſi oliuæ putabantur, electis, inaudita ſit omnem terram ſterilitas occupatura: deerunt fructus in arboribus, fruges in aruis, oues in ouilibus, & boues in præſepibus.

18. Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo.

18. Ego autem à tot malis ereptus per Domini gratiam, ipſi cum Sãctis copulatus, in eo gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo.

19. Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quaſi

19. Non aliunde ſalutem ſpero: ipſe Deus Dominus Ieſus eſt fortitudo mea: ipſe veloces dabit mihi pedes, quales habẽt cerui, vt mala in montibus

ceruorum: & ſuper excelſa mea deducet me victor, in pſalmis canentem.

tibus euadant: pedes vtique tales reſtituet corpori meo, agilitatis dote illud exornans, atque ita in patriam meam, ſuper excelſa cælorum ſitam, ab omnibus in iudicio victor agnitus, inſigniſque rebus præpoſitus vniuerſis, & totius effector victoriæ acclamatus, deducet me beatum ſibi victori triumphum, laudem, & gloriam in hymnis & canticis perpetuò canentem.

PROPHETIA SOPHONIAE
CAPVT PRIMVM.

1. VErbū Domini quod factum eſt ad Sophoniam filium Chuſi, filij Godoliæ, filij Amariæ, filij Ezechiæ, in diebus Ioſiæ filij Amon Regis Iudæ.

1. VErba hæc fecit Dominus (atque adeò canonica ſunt) ad Sophoniam celebrem virum etiam ſuorum claritate maiorum, vtpote filium Chuſi, filij Godoliæ, filij Amariæ, filij Ezechiæ, (nō aio Regis) in diebus Ioſiæ (antequā delerentur idola) filij Amon Regis Iudę ac Benjamin; in captiuitatem decem tribubus abductis. 4. Regum cap. 23.

2. Congregans congregabo omnia à facie terræ, dicit Dominus.

2. Diligenter, ac procul dubio in interitum, congregabo omnia terræ Iudæ (Dominus hæc dicit, me ſuo nunc tangens prophetandi ſpiritu: caueat ſibi quiſque.)

3. Congregans hominem & pecus, cōgregās volatilia cæli & piſces maris: & ruinæ impiorū erūt, & diſperdam homines à facie terræ, dicit Dominus.

3. Congregabo, inquam, hominē, quæque illius commodo addixi iumenta, volatilia cæli, & piſces maris; atque tot ac tantæ ruinæ abſque vlla euadendi ſpe tantùm impios offendent, non inculpatos aut pœnitentes. Et certò & citò irruet calamitas, ideo & tertiò dicit Dominus:

4. Et extendam manum meā ſuper Iudam, & ſuper om-

4. Diſperdā homines à terra: hoc eſt, percutiam Iudam, præſertimque Hieroſolymæ degentes, quos nec Tēpli ſanctitas ab ira mea liberare poterit,

nes habitantes Ieruſalem: & diſperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina æditorū cum Sacerdotibus:

terit, cùm eam ipſi fœdauerint: & ideo per mortem ſeu captiuitatem diſperdam ab Hieruſalem omnes Baalis, id eſt, Iouis, cultores; ipſiuſq; ædis cuſtodes & aruſpices cum impijs Sacerdotibus meis penitus extinguam. 4. Reg. 21. Ezech. 4. 8. 23.

5. Et eos qui adorant ſuper tecta militiam cæli, & adorant, & iurant in Domino, & iurant in Melchom.

5. Et vnà diſperdã ſuper tecta plena (en las açuteas y miradores nelli aſtrachi) ſtellis diuinũ impendentes honorem, & adorantes, & iurantes per verum Deum Dominum, & in-ſimul per idolum Ammonitarum Melchom.

6. Et qui auertuntur de poſt tergũ Domini, & qui non quæſierunt Dominũ, nec inueſtigauerunt eum.

6. Et diſperdam eos, qui quamuis idola minimè colant, Deum tamen morum ſanctimonia non imitantur nec ſequũtur, imò nunc à Dei ſe ſubtrahunt obſequio; & nec priùs nec poſtea (tanta fuit obſtinatio) quæſierunt Dominum.

7. Silete à facie Domini Dei, quia iuxtà eſt dies Domini, quia præparauit Dominus hoſtiam, ſanctificauit vocatos ſuos.

7. Date vos cum timore ac reuerentia Domino Deo, vt vobis ignoſcat: quia aliàs iuxtà eſt dies captiuitatis à Domino electa pro vltione magna è vobis ſumenda: quia veſtram cædem præparauit Dominus in hoſtiam & ſacrificium iuſtitiæ ſuæ, ad cuius victimæ immolationem Chaldæos elegit, vocauit, & quaſi Sacerdotes ſegregauit.

8. Et erit: in die hoſtiæ Domini viſitabo ſuper Principes & ſuper filios Regis, & ſuper omnes qui induti ſunt veſte peregrina:

8. Et erit, ait Dominus: in die hoſtiæ meæ, percutiam Principes, & filios poſteroſque Regis, & diuites, & Optimates peregrino habitui & ritui deditos: Hier. 52. 4. Regum 23. 24. 25. & c. vlt.

9. Et viſitabo ſuper omnem qui arroganter ingreditur ſuper limen in die illa, qui

9. Et ſuperbè Templum ingredientes, ſeu ſuperſtitioſe, ſicuti Azotij faciũt, limen tranſilientes, qui munera offerunt dolo ac rapina comparata. Siquidem Azotij, ne pedibus locum terant, in 1. Reg. 5.

*complent domũ Domini * Dei ſui iniquitate & dolo.*

Delent M.S.R. C.G. Te- tius au- responſ- et Græc. & Regio, & Vaticano.

quo truncus iacuit Dagon Deus eorum, Dagonis templi limen tranſiliunt.

10. Et erit in die illa, dicit Dominus, vox clamoris à porta Piſcium, & vlulatus à Secunda, & contritio magna à collibus.

10. Et tunc Babylonijs Ieruſalem irrumpẽtibus, tota vrbs in maximo erit luctu: magnus enim audietur clamor tunc à porta Piſcium, vna ex portis Ieruſalem, (ſicuti & Meſſanæ eſt porta Piſcariæ dicta) per eam Chaldæis vrbem occupantibus, ſimul & à ſecundi muri ciuitatem cingentis porta, Secunda nomine, tum à Sione ac Templo regiaque arce, ſuperioreque vrbis parte in collibus ſita. *Nehem. 3. & 12. Hier. 39.*

11. Vlulate habitatores Pilæ: conticuit omnis populus Chanaan, diſperierunt omnes inuoluti argento.

11. Vlulate inferiorẽ vrbis partem in valle conſtitutam, quaſi concauum mortarioli collibus prominentibus Pilam nuncupatam incolentes: contundit enim vos tanquam vectis deſuper irruens à collibus victor exercitus. Horrendo conticeſcet ſilentio mœrens & interiens omnis populus celeberrimus, cùm ſemen eſſet Abrahæ, nunc autem prauitate Chanaani ſemen effectus: quos ſuperbia, confidentia, & affectus erigit, inuoluit, ac ſecum leuat argentum, diſperibunt. *Dan. 13. Ezec. 16. Iſaia 1.*

12. Et erit in tempore illo: ſcrutabor Ieruſalem in lucernis, & viſitabo ſuper viros defixos in fæcibus ſuis; qui dicunt in cordibus ſuis: Nõ faciet bene Dominus, & non faciet male.

12. Tunc omnes latebras Hieruſalem Chaldæis oſtendam, vt omnes, qui ſe abſcõderint, capiantur: & animaduertam in illos, qui ſumma tranquillitate fruuntur (quaſi vinum ſuper fæcibus nitens) in corporibus, ac viribus in peccatis & in diuitijs ſuis defixos; qui non ore, ſed in cordibus ſuis dicũt: Nec bene faciet nobis Dominus, ſi eius præcepta ſeruauerimus; nec malè, ſi violauerimus: infera hæc ſors agit, non prouidentia. *Ioſeph. de bello Iud. lib. 7. cap. 17. 20. & 26.*

13. Et erit fortitudo eorum in direptionem, & domus

13. Et cædetur exercitus eorum, & in ſpolium erunt eorum diuitiæ, & domus eorum in deſertum redigentur: & ædificabunt domos, & non habi-

eorum in deſertum: & ædificabunt domos, & non habitabunt: & plantabunt vineas, & non bibent vinum earum.

Amos 5. C.11.

habitabunt: & plantabũt vineas, & non bibent vinum earum, captiuitate ac morte præuenti.

14. Iuxtà eſt dies Domini magnus, iuxtà eſt, & velox nimis: vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis.

14. Et hæc quidem iuſtitiæ diuinæ dies vigilia & citatio erit pro altero die Domini magno, in quo magna facturus eſt Dominus, qui dies iuxtà eſt, & velox nimis: ita vt quaſi vox ſtrepitus illius amaritudinem ſenſibus ingerat etiam fortium. Malach. cap. 3.

15. Dies iræ dies illa, dies tribulationis & anguſtiæ, dies calamitatis & miſeriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis:

15. Dies iuſtitiæ dies erit illa, dies tribulationis exteriùs, & anguſtiæ interiùs, dies calamitatis nullo alium conſolante, dies miſeriæ nemine ſubleuante, dies tenebrarum & caliginis, luminaribus cæli obſcuratis, dies nebulæ & turbinis cuncta turbantis.

Hier. 30. A.7. Ioelis 2. C.11. Amos 5. E.18.

16. Dies tubæ & clãgoris ſuper ciuitates munitas, & ſuper angulos excelſos.

16. Nulla ſimilitudo nullaque verborum congeries tantum iudicij diem vel adumbrare poteſt: dies erit tubæ terribiliter clangentis ſuper ciuitates munitas, & ſuper turres excelſas murorum angulos munientes, vniuerſaque ruent.

17. Et tribulabo homines, & ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerũt: & effundetur ſanguis eorum ſicut humus, & corpora eorum ſicut ſtercora.

17. Et tribulabo homines, & ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt: neſcient quò fugient, præ animi turbatione; quia Dominus creaturarum omnium in eos vtetur officijs: & effundetur ſanguis eorum in mutuis bellis, ac ſi foret humus, & corpora eorum vt ſtercora proijcientur inhumata.

Ezech. 7. E.19.

Infrà 3. B. 8.

18. Sed & argentum eorum & aurum eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini: in igne

18. Quin nec argentum nec aurum, pro quibus adeò inſudarunt, eos liberare poterit in die iudicij: tunc in ignis modum accenſo Domini zelo pro pijs ac cæleſtibus viris, quos oppreſſere terreni, viui deuorabuntur ab inferno hi omnes

Zeli eius deuorabitur omnis terra, quia conſummationem cum feſtinatione faciet cunctis habitantibus terram.

terra ex affectu appellati: quia conſummationem citò faciet Dominus cunctis non peregrinantibus, ſed vt ciuibus habitantibus terram: hos ſine fine conſumet. At tunc reuera cuncti videbunt Dei iuſtitiam & prouidentiam, quamque bene faciat bonis, & quàm malè malis. *Malac. 3. & 4.*

CAP. II.

1. Conuenite, cōgregamini gens non amabilis.

1. Conuenite igitur in vnum cœtum, ad Domini clementiam impetrandam, & eſtote vobis charitate copulati, ô gens amore Dei ac cuiuſuis prorſus indigna.

2. Priuſquā pariat iuſſio quaſi puluerē tranſeuntem diem, antequā veniat ſuper vos ira furoris Domini, antequā veniat ſuper vos dies indignationis Domini.

2. Dum locus eſt pœnitentiæ, priuſquam iuſſio Dei captiuitatis adducat diem, qui tranſit vt puluis ſubitò vi ventorum concitatus, obcæcans & obruens; antequam vos corripiat mors, antequam iudicij dies vos comprehendat.

3. Quærite Dominum omnes māſueti terræ, qui iudicium eius eſtis operati: quærite iuſtum, quærite manſuetum, ſi quo modo abſcondamini in die furoris Domini.

3. Quærite perſeueranter ac diligentiùs Dominum vos omnes manſuetudinis humilitatiſque virtute præditi, huius tamen incolæ terræ, qui iudicium legemq; illius operibus ſeruaſtis: quærite iuſtitiam, quærite manſuetudinem; ſi quo modo protegamini, Domino in peccatores inſurgente. Quòd ſi vobis eſt timēdum ac vigilandum aſſiduè, vt euadere tunc poſſitis; quid ſuperbis & impijs erit agendum?

4. Quia Gaza deſtructa erit, & Aſcalon in deſertum, Azotum in meridie eijcient, & Accaron eradicabitur.

4. Ecce munitiſſima quæque Chaldæis victoribus dabunt victas manus, ſicut finitimæ Palęſtinæ vrbes: quia Gaza depauperabitur, & Aſcalon ſcalabitur, Azotū agent in exilium aperto Marte, ac clara luce, & Accaron ab eradicando dicta eradicabitur. *Amos 1. Zach. 9.*

5. Væ qui habitatis

5. Væ vobis, quibus terra maritima in ſortem obtigit

funiculũ maris, gens perditorũ: verbum Domini ſuper vos, Chanaan terra Philiſtinorum, & diſperdam te, ita vt nõ ſit inhabitator.

tigit habitanda, ô gens fortitudine tua perdere alios aſſueta, nunc à perditoribus perdẽda Chaldæis: hanc etiam prophetiam accepi à Domino contra vos, ô Chananæi Philiſtæi; & diſperdam te quaſi vnus eſſes, ita vt non reliquus fiat inhabitator.

6. Et erit funiculus maris requies paſtorum, & caulæ pecorum.

6. Et erit ſors maritima Hebræis paſtoribus, quibus inimicaris, requies, & pecorum cedet in caulas.

7. Et erit funiculus eius qui remanſerit de domo Iuda, ibi paſcentur; in domibus Aſcalonis ad veſperam requieſcent: quia viſitabit eos Dominus Deus eorum, & auertet captiuitatem eorum.

7. Et in ſortem remanentium Iudæorum, qui ibi comedent, & ibi pecora interdiu paſcentur; & in dirutæ Aſcalonis vrbis domibus veſperi ac ſerò requieſcent: quia fauebit eis Dominus Deus eorum, & à captiuitate reuocabit Hebræos.

8. Audiui opprobriũ Moab, & blaſphemias filiorum Ammon: quæ exprobrauerunt populo meo, & magnificati ſunt ſuper terminos eorum.

8. Præſens fui, & ad vltionem ſumendã memor ſum eorum, quæ audiui opprobria Moab, & maledicta filiorũ Ammon: quibus populum meum captiuum exprobrauerunt, & ſuperbè ac cum iriſione loquuti ſunt contra terminos Iudæorum. Hi termini deſerti ſunt, nos eos poſſidebimus, neque vnquam ad priores dominos redibunt.

9. Propterea viuo ego, dicit Dominus exercituũ Deus Iſrael: quia Moab vt Sodoma erit, & filij Ammon quaſi Gomorrha, ſiccitas ſpinarum, & aceruiſa-

9. Propterea cùm non idolum mortuum ego ſim, dicit Dominus exercituum Deus Iſraelis, ſicut viuo ego, ſic fiet hoc quod aio: quòd Moab erit deuaſtata vt Sodoma, & terra filiorum Ammon erit quaſi Gomorrha ſiccis plena ſpinis, & aceruis ſalis ex maris inundationibus, & in longum tempus vertetur in deſertum: Iudæi, è captiuitate Babylonica reuerſi, Moabitas & Ammo- 1.Mac.5

lis, & deſertum vſque in æternũ: reliquiæ populi mei diripient eos, & reſidui gentis meæ poſſidebunt illos.

nitas diripient ac poſſidebunt.

10. Hoc eis eueniet pro ſuperbia ſua: quia blaſphemauerunt, & magnificati ſunt ſuper populũ Domini exercituũ.

10. Hoc eis eueniet, quoniam ſuperbia elati inſolenter loquuti ſunt, irridentes Iudæos, non compatiẽtes, nec ſimilia mala ſibi timentes; imò gloriati ſunt cõtra populũ Domini exercituum, quòd illius terram eſſent occupaturi.

11. Horribilis Dominus ſuper eos, & attenuabit omnes Deos terræ: & adorabunt eum viri de loco ſuo, omnes inſulæ Gentium.

11. Terribilem ſe Dominus contra nationes has oſtẽdet, adeò vt non ſolùm eas perdat, ſed etiam Deos ipſos, quos colunt, à quibus auxilium ſperant: & adorabunt eum Deum verum vnuſquiſque in regione ſua, illi Templa dicando; adorabunt eum omnes inſulæ ac Gentium linguæ.

D. Euſeb. de demõſtr. Euãg. dem. 16. Aug. 18. de ciuit. cap. 33.

12. Sed & vos Aethiopes interfecti gladio meo eritis.

12. Sed & vos Aethiopes, quamuis remoti eſtis, tamen quia vexaſtis filios Iſraelis, interfecti gladio meo eritis, per manum Nabuchodonoſor.

2. Paral. 12. & 14.

13. Et extẽdet manum ſuam ſuper Aquilonem, & perdet Aſſur: & ponet Speciosam in ſolitudinem, & in inuiũ, & quaſi deſertum.

13. Quam extendam contra Aquilonarem plagam vrbis Hieruſalem, & perdam Aſſyrios, & redigam Niniuem illam antonomaſticè Speciosam nominatam, in ſolitudinem, & in inuium, & quaſi deſertum.

Iſa. 34. c. 11.

14. Et accubabũt in medio eius greges; omnes beſtiæ Gentium: & onocrotalus & ericius in liminibus eius morabuntur: vox cantantis in feneſtra, coruus in ſuperlimina-

14. In medio igitur euerſæ Niniues accubabunt greges, & omnia animalia vicinarum Gentium: tantaque erit ſolitudo, quòd onocrotalus, id eſt, pelicanus terreſtris, & ericius, quos non niſi in vaſtiſſimis eſt reperire deſertis, in ipſis domorũ cardinibus morabuntur: pro voce cantantis muſico ſono in feneſtra in lætitia ciuitatis, coruus cantabit in ſuperliminari. Nec impoſſibilia hæc cuiquam videantur, ob ingens Niniues robur, quoniam

ri, quoniã attenuabo robur eius.

quoniam ego, ego illud extenuabo.

15. Hæc eſt ciuitas glorioſa, habitans in confidentia; quæ dicebat in corde ſuo: Ego ſum, & extra me non eſt alia amplius. Quomodo facta eſt in deſertũ cubile beſtiæ? Omnis qui tranſit per eam, ſibilabit, & mouebit manum ſuam.

15. Hæccine eſt ciuitas plena diuitijs & potentia, & ideo exultãs & glorioſa, ſecurè viuens, & nil ſibi timens; quæ dicebat in corde ſuo: Ego ſum vnica, & cæteræ vrbes, etiam ſi magnę videãtur, mecum collatæ nihil ſunt? Admirans & irridens arrogantiam ego Propheta exclamabo, dicens: Quomodo tanta vrbs facta eſt deſertum, & cubile beſtiarum? Omnis qui tranſit per eam, illudendo ſibilabit, & exultans, irridenſque illam, indicando mouebit manum ſuam. Ac ſic etiam in hoc mundo patere incipiet Dei prouidentia & iuſtitia, quamque bene faciat bonis, & quàm malè malis.

CAP. III.

1. Væ prouocatrix, & redempta ciuitas columba.

CAP. III.

1. Captiuabitur quidem exlex Hieruſalem à Chaldæis, captiuabuntur & Philiſtæi & Aethiopes; vt Dei prouidentiam & iuſtitiam reueriti demulceant: demulcebunt Hebræi; atque ideo à Babylone liberi patriam repetent, & per Machabæos Moabitis & Ammonitis ſuperiores erunt: & ad eos redimendos à peccato, à dæmone, & à morte, cæleſtibuſque donis augendos, non iam vltionis, ſed dulcedinis Deus aderit homo: ſed heu in amaritudinem vertet Redẽptorem ſuum Hieruſalem vecors, inquinata, & opprimens innoxium, ac ſeducta, quaſi columba non habens cor, Chriſtum facilè perſuaſa ſeditioſo latrone permutabit: & quæ quaſi columba non habens amaritudinis, aduerſitatis, aut vitij fel, erat tanto Redemptore præ omnibus, tanquam meliori grano à columba electo, futura, en quamuis ſufficienter redempta, Chriſtum pro-
uocare

uocare non ceſſabit, imò obſtinata perſiſtet, ſicut priuſquam in crucem ageret Dominum ſuum Meſſiam Deum verum.

2. Non audiuit vocē, & non ſuſcepit diſciplinā: in Domino non eſt confiſa, ad Deum ſuum non appropinquauit.

2. Non audiet obtemperando ipſius prædicationi aut correctioni: in vero Domino non confidit, quòd à Romanis eam ſeruare poterit illęſam, Ioan. 11.
& deuotione ac fide ad Deum ſibi natum ex ſemine ſuo non appropinquabit.

Ezec. 22. F. 27. Mich. 3. D. 11.

3. Principes eius in medio eius quaſi leones rugientes: Iudices eius lupi veſpere, non relinquebāt in mane.

3. Principes eius in medio Hieruſalem, ſubiectorum ſanguinem ebibentes, quaſi leones capta præda rugient: Iudices eius, qui rapinas & furta è medio tollere debent, erunt rapaciſſimi, tanquam lupi veſpertini præ fame ne oſſa quidem in craſtinum relinquentes.

4. Prophetæ eius veſani, viri infideles: Sacerdotes eius polluerūt ſanctum, iniuſtè egerunt contra legem.

4. Prophetæ, ac Scribæ, & prædicatores eius prauo agentur ſpiritu, & inſanient ſtupentes ob doctrinam, miracula, & vitæ ſanctitatem Meſſiæ ac ſuorum; nec tamen fideles efficientur, ſed mendacijs tanta fœdabunt: Sacerdotes eius polluent Templum ſanctum, ita vt illud latronum faciant ſpeluncam; iniuſtè agent contra legem, in ſua lucra pauperum patrum ſubſidia vertentes filiorum, & domos viduarum vorantes, pleni dolo & rapina, ſepulchris perſimiles dealbatis. Matt. 15. & 23.

5. Dominus iuſtus in medio eius nō faciet iniquitatem: manè, manè iudiciū ſuum dabit in lucē, & non abſcondetur: neſcinit autem iniquus confuſionem.

5. Dominus Deus homo factus, qui in medio Hieruſalem verſabitur, cunctaque videbit, cùm iuſtus ſit, non fauebit iniquitati & auaritiæ Magnatum: citò admodum ac diligēter, imò in primis apertiſſimè, imò & flagello adhibito, pro Templi ſui dignitate dilucidam feret ſentētiam, & non abſcondetur, ſed manifeſtus plurima in Templo edet miracula: nec per hæc, nec per puerorum, iuxta ſacrum Prophetæ Dauidis oraculū, acclamationes redarguti iniqui erubeſcent.

6. Quid ni?

6. Diſperdidi gẽtes, & diſſipati ſunt anguli earum. deſertas feci vias eorũ, dum non eſt qui trãſeat: deſolatæ ſunt ciuitates eorum, non remanente viro, neque vllo habitatore.

6. Quid ni? Patrum implebunt menſuram, hoc eſt, veſtram. Ego enim per Medos & Scythas diſperdidi Perſas, Aſſyrios, Syros, Aſiamque penè vniuerſam: & ciuitates eorum ita deſolaui, vt ſuis carerent habitatoribus. *Herod. in Clio. Sophocl. Iuſtinus lib. 1.*

7. Dixi: Attamen timebis me, ſuſcipies diſciplinam: & non peribit habitacu'um eius, propter omnia in quibus viſitaui eam: veruntamen diluculo ſurgentes corruperunt omnes cogitationes ſuas.

7. Et dixi: Nunc Iudæ regnum timebis me, nunc videns tantam fortiſſimarum vicinarumq; gentium ſtragem, ad meliorem vitam redibis: ac ita Hieruſalem & regio tua non peribit propter ſcelera, quorum cauſa huc-vſque puniui eam. Ego quidem hæc cogitabam, & dicebam: at verò illi nec vicinis cladibus admoniti ad me redierũt: imò verò primum, quod diluculo ſurgentes faciebant, erat corrumpere cogitationes ſuas, nihil non mali cogitando, & cogitata exequẽdo. Idem per Romanos factitabo contra angulos, id eſt, munitiſſima quæque gentium, nec tamen ad me conuertẽtur Hieroſolymitæ, imò quaſi hoc vnico medio Romanos euaſuri, diluculo ſurgentes omnes cogitationes ſuas aduerſum me deprauabunt, ac morte damnabunt. *Aug. 18. de ciuit. cap. 33. Euſeb. de demonſt. Euang. lib. 2. demonſt. 17.*

8. Quapropter exſpecta me, dicit Dominus, in die reſurrectionis meæ in futurũ: quia iudicium meum vt cõgregem gentes, & colligam regna: & effundam ſuper eos indignationẽ meam, omnem iram furoris mei: in igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra. *Sup. 1. D. 18.*

8. Quapropter, obſtinata & prouocatrix Iudæa, expecta me, Dominus à te occiſus hæc ait: in die reſurrectionis meę futuræ iunge cuſtodes ſepulchro, ego reſurgam adhuc in teſtimonium contra te, & prædam Romanis ipſis te iudicio ac definitione mea in ipſa Paſchæ ſolemnitate vndique ex omnibus gentibus & regnis congregabo ac colligam: & effundam ſuper te per Titum & Veſpaſianum indignationem meam, omnem iram furoris mei: in igne enim ac cholêra zeli mei à te contẽpti deuorabitur omnis terra Iudæ. *Iudæi gẽtes dicũtur. Pſal. 105. Ezec. 36.*

9. Quia tunc reddã populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine Domini, & ſeruiant ei humero vno.

9. Tunc conuertam in omnes populos locutionem vnam electam, dono linguarum tradito, vt precentur omnes in nomine Domini, abiecto idolorum cultu, & vt ſeruiant ei vno corde, ſub iugo vno legis Chriſtianæ.

10. Vltra flumina Aethiopiæ, inde ſupplices mei filij diſperſorum meorum deferent munus mihi.

10. Ab illis vſque regionibus, quæ ſunt trans flumina omnis Aethiopiæ, veniẽt homines ad Eccleſiam, & me ſuppliciter adorabunt; & in ſubiectionis & obedientiæ ſignum electi mei, qui ſunt diſperſi per orbem, mihi munera deferent. Ioan. 11.

11. In die illa non confundêris ſuper cunctis adinuentionibus tuis, quibus præuaricata es in me: quia tunc auferam de medio tui magniloquos ſuperbiæ tuæ, & non adijcies exaltari ampliꝰ in mõte ſancto meo.

11. Cùm hæc fient, non tota confundêris, prout adinuentiones tuæ, cogitationes tuæ, vniuerſáq; conſilia tua, quibus in me Chriſtum tuum præuaricaberis, expoſtulabũt; ſed cuncta tibi baptiſmate remittam: magiſtroſque tuos, quibus ſuperbies, Scribas & Phariſæos, auferam, & non gloriaberis ampliùs in Templo ſancto meo, in Sionis monte conſtituto, ſed vbique in ſpiritu & veritate, Chriſti ſectando humilitatem, Gẽtileſque ad fidem conuerſos minimè deſpiciendo, in Eccleſia verè monte ſancto meo adorabis me.

12. Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum: & ſperabũt in nomine Domini.

12. Et pro Phariſaico ſupercilio ſubſtituam tibi Apoſtolos, & eorum diſcipulos, ac Religioſos, paupertatis, mãſuetudinis, & humilitatis magiſtros, qui non in virtute, eruditione, opulentiáve ſua, ſed tantùm in nomine Domini ſperabunt.

13. Reliquiæ Iſrael non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua doloſa: quoniam ipſi paſcẽtur & accubabunt,

13. Hæ reliquiæ Iſrael tantâ florebunt ſanctitate, quòd Spiritu ſancto repleti, lethali labe carebunt: nam non facient iniquitatem opere, nec noxium ore proferent mendacium, nec inuenietur in ore eorum loquela ex duplici corde fluẽs: quoniam Dei verbo & Euchariſtia viuent, & in tutiſſimo Eccleſiæ ouili recumbẽt, nec quis poterit eos deterrendo ſeparare à charitate Chriſti. Rom. 4. Rom. 8.

14. Nunc

& non erit qui exterreat.

14. Lauda filia Siō, iubila Iſrael: lætare & exulta in omni corde filia Ieruſalem.

14. Nunc vociferare præ lætitia, ô Eccleſia, in Sionis monte primùm Euchariſtia, mox ſancto nata Spiritu: nec taceri, nec verbis explicari poteſt interna iubilatio tua, ô princeps, cum Deo iubila Iſrael: lætare & exulta in omni corde filia Hieruſalem.

15. Abſtulit Dominus iudicium tuū, auertit inimicos tuos: Rex Iſrael Dominus in medio tui, non timebis malum vltrà.

15. Ecce abſtulit Dominus peccata tua, quibus damnationis iudicium merueras, auertit inimicos tuos, dæmonum poteſtate contrita: Rex Iſrael Dominus intra te eſt, & in celebri Eccleſiæ loco, in ſacrario eſt, vt te reficiat & protegat; ac ſic facilè pericula omnia contemnes, nil vltrà mali timebis.

16. In die illa dicetur Ieruſalem: Noli timere Sion, nō diſſoluātur manus tuæ.

16. Inſurgent quidem tyranni, at interiùs à Spiritu, & exteriùs ab Apoſtolis & prædicatoribus dicetur Eccleſiæ: Noli timere, ne turberis ex timore, ne deficias in perſecutionibus, cōfortare.

*17. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipſe ſaluabit: gaudebit ſuper te in lætitia, ſilebit in dilectione*tua': *exultabit ſuper te in laude.*

*ſua H. C.G. *& M. S.R.G. verùm Hier. H. & C. tollunt.

17. Dominus eſt, Deus eſt, & tuus eſt, & in medio tui fortis omnibus apparere deſiderat, ipſe in patientia te coronabit: gaudio pleno te triumphantem replebit; ex dilectione, qua te proſequitur, ſilebit: non ſtatim liberabit, vt maiorem exſultationem ac laudem ab eo referre poſſis.

18. Nugas, qui à Lege receſſerant, congregabo, quia ex te erant: vt non vltrà habeas ſuper eis opprobrium.

18. Tandem in fine ſæculorū nugaces Thalmudiſtas, verè nugas, mēdaces, ac nullius momenti homines, qui à vero Legis meæ ſenſu receſſerant, Chriſtum reijciendo, ſub alas vt gallina congregabo, quia pars erant tui, quam ego ex prædeſtinatione ſemper amaui: vt deinceps non ſint tibi dedecori, neque de filijs perditis habeas opprobrium.

19. Ecce ego interfi-

19. Ecce ego vltor ero, & interficiam Antichri-

 ſtum,

ciam omnes qui afflixerunt te in tempore illo: & ſaluabo claudicantem, & eam, quæ eiecta fuerat, congregabo: & ponam eos in laudem & in nomen, in omni terra confuſionis eorum.

Mich. 4. B. 7.

ſtum, ac ſatellites ſuos omnes, qui afflixerunt te in tempore illo: & ſaluabo claudicantem Iſraelem, quia & alteram partem eius, quæ fuerat eiecta à gratia mea, reducam ad me: & in omni terra vbi priùs erant confuſioni, vtpote carnales Iudæi, exaltabo eos, & nominatos laudatoſque efficiam.

20. In tempore illo quo adducam vos, & in tempore quo congregabo vos: dabo enim vos in nomen & in laudem omnibus populis terræ, cùm conuertero captiuitatem veſtram coram oculis veſtris, dicit Dominus.

20. Quod fiet tempore illo, quo vos omnes, ô filij Eccleſiæ, adducam; & eo tempore, quo omnes, qui electi ſunt, in Eccleſiam congregabo, quaſi in vnum ouile. Priùs quidem in laudem & honorem dedi nonnullos ex electis Eccleſiæ meæ, at tunc quidem in iudicij die dabo vos omnes prædeſtinatos meos in nomē & in laudem omnibus populis terræ, quos ſubijciam pedibus veſtris, cùm conuertero captiuitatem veſtram de manu omnium qui priùs vos deriſui habebant: Sap. 5.
oculis veſtris hæc cuncta videbitis, reaſſumptis Num. 1. & 3. 4. & 5.
corporibus glorioſis. Dominus hæc aſſerit, cuius dominio ſubiecta ſunt omnia, qui nec falli, nec vllo modo quenquam mentiendo fallere poteſt.

PROPHETIA AGGAEI.

CAPVT PRIMVM.

1. Eſd. 6. A. 1. C. 13.

1. IN anno ſecundo Darÿ Regis in menſe ſexto, in die vna menſis, factum eſt verbū Domini in manu Aggæi Prophetæ ad Zorobabel filium Salathiel

1. ANno ſecundo Darij Regis Perſarum filij Hyſtaſpis, prima die menſis Auguſti, fecit Dominus verbum per manum Aggæi Prophetæ Zorobabeli filio, non nepoti, Salathielis Duci Iudæ, & Ieſu filio Ioſedecis magno Sacerdoti, in hanc ſententiam:

2. Hæc

Ducem Iuda, & ad Ieſum filium Ioſedec Sacerdotē magnum, dicens:

2. Hæc ait Dominus exercituum, dicens: Populus iſte dicit, Nondū venit tempus Domus Domini ædificandæ.

2. Hæc ait Dominus exercituum omnipotens vt prædicem: Populus iſte, ob fabricam impedientes, dicit, Nondū adeſt tempus à Domino conſtitutum ad Templum erigendum.

3. Et factum eſt verbum Domini in manu Aggæi Prophetæ, dicens:

3. (At habito pauliſper ſilentio, præ cordis anguſtia, ob hanc populi ſententiam, profertur Domini quaſi cogitata reſponſio:)

*4. Nunquid tempus vobis eſt vt habitetis in domibus * laqueatis, & Domus iſta deſerta?*

* veſtris

4. Nunquid tempus eſt vobis, vt habitetis in domibus cedrinis laquearibus ornatis; & habitaculum meum, in quo fuerunt ſancta ſanctorum, & Cherubim, & menſa propoſitionis, pluuijs irrigabitur, ſqualebit ſolitudine, ſole torrebitur?

5. Et nunc hæc dicit Dominus exercituū: Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras.

5. Et nunc hanc vobis cauſam eſſe ſterilitatis huius, prodit exercituum Dominus omnipotēs: Diligenter, ait, animo verſate ſtudia veſtra, qui honori meo delicias veſtras anteponitis.

Deu.28. D.38. Mich.6. D.15.

6. Seminaſtis multum, & intuliſtis parum: comediſtis, & non eſtis ſatiati: bibiſtis, & non eſtis inebriati: operuiſtis vos, & nō eſtis calefacti: & qui mercedes congregauit, miſit eas in ſacculum pertuſum.

6. Quia ædificaſtis domos veſtras, & neglexiſtis Domum meam, omnis labor veſter non habuit euentum. Seminaſtis enim plura vos agricolæ, at præ aëris ſiccitate multò minus, quàm ſatum fuerat, congregaſtis. Comediſtis, (ne forſitan è vobis quiſpiam diceret, voluntarium fuiſſe ieiunium) & non eſtis ſaturati, præ fructuum penuria. Vinum bibiſtis ex vineis, ſed non tantum, vt lætaretur cor veſtrum. Habuiſtis pallium, ſed quod frigus non repelleret, nec ſeruaret calorem. Omnes quoque ex negotiatione manuumque labore congeſtæ (velut ſiquis in pertuſum ſacculum mittat) pecuniæ defluxerunt. Cogiſtes poco in nada os luce. Vos etiam opulentiores

comediſtis, bibiſtis, & operuiſtis vos, nec tamen à vobis famem, ſitim, aut frigus depuliſtis. Operarij verò, ac mercatores, in ventum mercedes congregaſtis.

7. Hæc dicit Dominus exercituum, Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras.

7. Omnipotens eſt, exercituum Dominus, qui hæc per me vobis edit oracula: Paſſus veſtros reſque veſtras attentiùs penſitate, vobiſq; conſulite.

8. Aſcendite in montem, portate ligna, & ædificate domum: & acceptabilis mihi erit, & glorificabor, dicit Dominus.

8. Conſcendite montes, trabeſque deferte, ac domum ædificate: mihique grata erit, ibique inuocabitis me, & exaudiam vos, & honorificabitis me, & omnia aduerſa in proſpera conuertam, & glorificabor in ea, dicit Dominus, docendo, miracula faciendo, meque glorificantium puerorum ora protegendo: auctior erit mihi gloria in hoc poſteriori, quàm in priori fuit Templo.

9. Reſpexiſtis ad amplius, & ecce factum eſt minus: & intuliſtis in domũ, & exſufflaui illud: quam ob cauſam, dicit Dominus exercituum? quia domus mea deſerta eſt, & vos feſtinatis vnuſquiſque in domum ſuam.

9. Putabatis, cùm iam candeſcerent ſegetes, vos multum congregaturos, & multò minus, quàm putabatis, eſt factum: in horreaque intuliſtis, & exſufflaui illud: quia frumentum emortuum, & vacui folliculi, farinam & ſimilam nõ habebãt. Quæ nam tantorum eſt cauſa malorum? ait Dominus Sabaoth: non alia, niſi hæc, quia magna diligentia res domoſque veſtras curatis, meamque domum negligitis.

10. Propter hoc ſuper vos prohibiti ſũt cæli ne darẽt rorem, & terra prohibita eſt ne daret germen ſuum.

10. Propter hoc prohibui cælos ne vel nocturnũ matutinúmve rorem darent, & terrã prohibui ne daret germen ſuum.

11. Et vocaui ſiccitatẽ ſuper terrã, & ſuper montes, & ſuper triticum, & ſu-

11. Et vocaui ad nutum mihi parentem ſiccitatem, ventumque vrentem, ſuper terram, & ſuper montes: atque adeò triticum, & vinum, & oleum, herbæ, plantę, horti, ac arborum fructus, terræ-

per vinum, & ſuper oleum, & quæcumque profert humus, & ſuper homines, & ſuper iumenta, & ſuper omnem laborem manuum.

terræque naſcentia, ipſique homines ac iumenta, omniſque labor mechanicus elanguit, emarcuit, euanuit.

12. Et audiuit Zorobabel filiꝰ Salathiel, & Ieſus filius Ioſedec Sacerdos magnus, & omnes reliquiæ populi vocem Dei ſui, & verba Aggæi Prophetæ, ſicut miſit eum Dominus Deus eorum ad eos: & timuit populus à facie Domini.

12. Zorobabel filius Salathielis Dux, & Ieſus filius Ioſedecis Sacerdos magnus, & omnes reliquiæ populi è Babylonis captiuitate reuerſi, obedierũt monitis Dei ſui, per verba Aggæi Prophetæ, ſicut ad illis prædicandum miſit eum Dominus Deus eorum: & timuit omnis populus Dominum.

13. Et dixit Aggæus nuncius Domini de nuncijs Domini, populo dicens: Ego vobiſcũ ſum, dicit Dominus.

13. Statimque conuerſis & obedientibus adfuit diuina conſolatio: nam verè Propheta è numero Domini Prophetarum in hanc ſententiam Aggæus populo edidit oraculum: Ego vobiſcum ſum, dicit Dominus abſolutus: nolite quenquã timere; nemo vos poterit impedire.

14. Et ſuſcitauit Dominus ſpiritum Zorobabel filij Salathiel Ducis Iuda, & ſpiritum Ieſu filij Ioſedec Sacerdotis magni, & ſpiritum reliquorũ de omni populo: & ingreſſi ſunt, & faciebant opus in Domo Domini exercituum Dei ſui.

14. Suique præſentiam interiùs Dominus oſtendit, animoſque cunctis addidit: vtque regnum & ſacerdotium ædificent Templum Dei, excitauit ſpiritum Zorobabelis filij Salathielis Ducis Iuda, ſpiritum ſummi Sacerdotis Ieſu filij Ioſedecis, & ſpiritum populi qui antè dormiebat: & ingreſſi ſunt, & faciebãt opus in Domo Domini Dei ſui, die viceſima quarta eiuſdem menſis Auguſti, anno ſecundo Darij Regis, cùm duos & viginti dies à præ habita concione, in conſultando, trabeſque è Libano comportando, faciendoque operi neceſſaria congerendo, conſumpſiſſent.

CAP. II.

1. IN die viceſima & quarta mẽſis, in ſexto menſe, in anno ſecundo Darij Regis.

2. In ſeptimo menſe, viceſima & prima menſis, factum eſt verbum Domini in manu Aggai Prophetæ, dicens:

3. Loquere ad Zorobabel filium Salathiel Ducẽ Iuda, & ad Ieſum filium Ioſedec Sacerdotẽ magnum, & ad reliquos populi, dicens:

4. Quis in vobis eſt derelictus, qui vidit Domum iſtã in gloria ſua prima? & quid vos videtis hãc nunc? nunquid non ita eſt, quaſi non ſit in oculis veſtris?

5. Et nunc confortare Zorobabel, dicit Dominus, & confortare Ieſu fili Ioſedec Sacerdos magne, & cõfortare omnis populus terræ, dicit Dominus exercituum: & facite (quoniam ego vobiſcum ſum, dicit Dominus exercituum.)

6. Verbum quod pepigi vobiſcum, cùm egrederemini de terra Aegypti: & Spiritus meus erit in

CAP. II.

1. VIceſima quarta eiuſdem menſis Auguſti, ſecundi anni Darij Regis. Gen. 41.

2. Et rurſus, in firmitatis ſignum, die viceſima prima lunæ Septembris factum eſt diuinum oraculum per manum Aggæi Prophetæ, dicens:

3. Loquere ad Zorobabelem filium Salathielis Ducem Iudæ, & ad Ieſum filium Ioſedecis Sacerdotem magnum, & ad reliquos populi, & dic:

4. Quis ex vobis ſupra octogeſimum adhuc ſuperuiuit annum, qui vidit Domũ hanc primam in hoc ſitu à Salomone conditam, in magnificentia ſua? Adeſte, & qui videtis hanc, quid vos nunc iudicatis, edicite: nunquid illius collatione non à vobis iſta nihili penditur?

5. Verùm nolite deſperare, nec laſſas manus dimittite: ſed & tu Zorobabel, & tu Ieſu, & omnis popule, confortamini, & facite opus in domo mea.

6. Ego enim Pater ſum vobiſcũ, & Verbum, Filius meus, quem in agni immolatione, & Angelo directore, pepigi vobiſcum futurum, cùm egrederemini de terra Aegypti: & Spiritus meus erit in medio veſtrûm, & non recedet à vobis: Exod. 12.

nolite

medio veſtrûm: nolite timere.

7. Quia hæc dicit Dominus exercituũ: Adhuc vnum modicum eſt, & ego commouebo cælũ & terram, & mare, & aridam. Heb.12. G.26.

8. Et mouebo omnes gentes, & veniet deſideratus cunctis gẽtibus: & implebo Domũ iſtam gloria, dicit Dominus exercituum.

9. Meum eſt argẽtum, & meum eſt aurum, dicit Dominus exercituum.

10. Magna erit gloria Domus iſtius nouiſſimæ plus quàm primæ, dicit Dominus exercituum: & in loco iſto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

noli:e timere.

7. Quia ego, qui hæc iubeo, ſum Dominus omnipotens, cuius dixiſſe feciſſe eſt. Quando teſtamentum dabam, & in Sina monte ſum viſus, commoui cælum & terram, & mare rubrum, & deſertum, vt vobiſcum ponerem teſtamentum: nunc autem polliceor vobis me adhuc ſemel ac breui cælum & terram, & mare & aridam commoturum: Heb.12. G.26.

8. Vt illis commotis cõmoueantur omnes gentes terra mariq; Octauiano Auguſto Antonium ac Iulij Cæſaris interfectores Brutum & ſocios expugnãte: ac ſic orbe pacato, veniet Filius meus Saluator, cunctis gentibus deſideratus, ac deſiderandus ab omnium nationum electis ab initio vſque ad ſæculi finem, ſine fine. Tunc implebo Luc.2. Domum iſtam gloria maiore, quàm priorẽ, & ſemper vobis addã, dicit Dominus omnipotẽs.

9. Et ne fortè ſponſorem putetis infirmũ, meum eſt aurum, & meum eſt argentum, & meæ ſunt cunctæ opes.

10. Ego in ornamentum Templi per reſiduorum in Babylonia captiuorum, per ipſorum Perſarum Græcorumque Regum, per Gentiũ confluẽtium, maximè tãdem per Herodis manum, aurum argentumq; donabo, vt maior fiat huius Domus gloria, quàm prioris. Et quia difficile videtur quod polliceor, & humana infidelitas ad maiora promiſſa ſemper hæſitat: propterea rurſum dico, qui promitto, Dominus omnipotens ſum. Porrò quia ſcio ad ædificationem inclytæ Domus, & quæ ſuperatura ſit Domum priſtinã, nihil ita facere, vt pacem, idcirco & hanc ſpon- Zach.6. v.11.12. 13.14.15

 deo.

deo. Dabo enim in loco iſto pacem, dicit Dominus exercituum: & vos aduerſantes Samaritas, opibus ac operâ auxiliares habebitis: & Herodes Romanorum cæterorumque pace gaudebit: vt pax, quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat Domum meam, & ſit in pace locus meus.

11. In viceſima & quarta noni menſis, in anno ſecundo Darij Regis, factum eſt verbum Domini ad Aggæum Prophetam, dicens:

11. Viceſima quarta die lunæ mēſis Nouembris, anno ſecundo Darij Regis, factū eſt ad Aggæum Prophetam diuinum hoc oraculum:

12. Hæc dicit Dominus exercituum: Interroga Sacerdotes Legem, dicens:

12. Ex perſona mea (cùm eorum ſit officij, de Lege ſciſcitanti ſatisfacere) Sacerdotes hūc Legis caſum interroga: Leuit. 25. Num. 16.

13. Si tulerit homo carnem ſanctificatā in ora veſtimēti ſui, & tetigerit de ſummitate eius panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum; nunquid ſanctificabitur? Reſpondentes autem Sacerdotes, dixerunt, Non.

13. Si carnem in altari oblatam, atque adeò ſanctificatā, aſportauerit homo in ſummitate veſtimenti ſui, & hæc veſtis ora tetigerit panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut quemlibet cibum; nunquid hæc ſanctificabit? Reſponderunt eruditè Sacerdotes, dicentes, Non.

14. Et dixit Aggæus: Si tetigerit pollutus in anima, ex omnibus his; nunquid cōtaminabitur? Et reſponderunt Sacerdotes, & dixerunt, Contaminabitur.

14. Et dixit Aggæus: Quid ſi immundus ex mortui contactu, quoduis horum tetigerit; nūquid illud contaminabitur? Vtiq;, Sacerdotes aiunt, & optimè.

15. Et reſpōdit Aggæus, & dixit: Sic populus iſte, & ſic gens iſta ante faciē meam, dicit Domi-

15. Ex hac ſecūdæ quæſtionis ſolutione tātummodo ſermonis texens occaſionem, reſpondit Aggæus, & dixit: O popule, qui altari tantùm ſtructo, & diruta Domo mea, inquit Dominus, hoſtias mihi offers in altari, & victimis eius & carnibus

nus, & ſic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerunt ibi, contaminata erunt.

carnibus te ſanctificari putas; ſcito non tam ſanctificari te ex hoſtijs, quæ Tẽplo diruto tibi prodeſſe non poterunt, quàm contaminari omnia opera tua, & cuncta quæ agis, ex eo quòd lethaliter negligis, & tuam magis domũ, quàm meã, extruere conatus es. Sanctum quidem eſt, quod offertur in altari; ſed non tam ſanctificatis ex hoſtijs, quàm ex eo quòd in cõuallibus habitas, & niteris mortuis operibus, pollueris: imò ex negligẽtia lethifera, huc-vſque polluiſti oblata, & per oblata ipſum etiam altare contaminaſti. Diligentiſſimè igitur iam te ab hac mortifera negligentia purga.

16. Et nunc ponite corda veſtra, à die hac & ſuprà, antequam poneretur lapis ſuper lapidem in Templo Domini.

16. Et nunc ab hac die viceſima quarta lunæ mẽſis Nouẽbris, anno ſecundo Darij, quidquid retrò geſtum eſt, mente complectere, antequam poſito quondam fundamento Templi lapidem ſuperimponeres; & propter quæ tot ac tanta ſuſtinueris, animaduerte: vt cùm deinceps proſpera, quæ tibi prædico, euenerint, ſcias qua cauſa euenerint.

17. Cùm accederetis ad aceruum viginti modiorum, & fierẽt decem: & intraretis ad torcular, vt exprimeretis quinquaginta lagenas, & fiebant viginti:

17. Priuſquam cœptum Templi diuque intermiſſum proſequereris opus, cùm accederes ad aceruum, & putares viginti te habere modios, nónne vix mediam partem colligere poteras? ad torcular quoque cum accederes, vuaſque videres, & quinquaginta amphoras tibi oculi pollicerentur, non dico partem mediam, ſed vix viginti amphoras exprimere poteras.

Amos 4. C. 9. *18. Percuſſi vos vẽto vrente, & aurugine, & grandine omnia opera manuũ veſtrarum: & non fuit in vobis qui re-*

18. Et hæc feci, percutiens te vento vrente, & corruptione aëris, & aurigine, & grandine emorientibus frugibus, vacuiſque ſpicarum folliculis, & vinearum botris; vt malorum pondere te ad meam notitiam prouocarem: & nec ſic fuit qui reuerteretur ad me, dicit Dominus. Amos 4. C. 9.

 19. Ve-

uerteretur ad me, dicit Dominus.

19. Ponite corda veſtra ex die iſta & in futurum, à die viceſima & quarta noni menſis, à die quà fundamenta iacta ſunt Templi Domini, ponite ſuper cor veſtrum.

19. Verùm amodo futura pēſate à die reaſſumpti ædificij.

20. Nūquid iam ſemen in germine eſt, & adhuc vinea, & ficus, & malogranatum, & lignum oliuæ non floruit? ex die iſta benedicam.

20. Nunquid iam cùm ſemen in germine ſit, & adhuc vinea, & ficus, & malogranatum, & lignum oliuæ non floruerit, fructuū fore copiam coniectare licet? ex hac ipſa die vberem benedictione mea illis adfuturam prænuncio vbertatem.

21. Et factū eſt verbum Domini ſecundò ad Aggæū, in viceſima & quarta menſis, dicens:

21. Ipſamet die viceſima quarta lunæ menſis Nouembris, factum eſt diuinū oraculum ſecunda vice Aggæo, dicens:

22. Loquere ad Zorobabel Ducē Iuda, dicens: Ego mouebo cælū pariter & terram.

22. Loquere ad Zorobabelem Ducem Iudæ, & dic ei: Ego mouebo cælum pariter & terram: naſcēte Filio meo ex ſemine tuo, pſallēt Angeli, ac *Luc. 2.*
current ſimul paſtores Hebræi, Regeſque Magi *Matth. 2.*
Gētiles, turbabitur Iudæa cum Herode, tripudiabit terra tanti Solis illuſtrata fulgore, tres apparebūt ſoles in vnum coëuntes, nouaque orietur ſtella.

23. Et ſubuertā ſolium regnorum, & conteram fortitudinem regni Gētium, & ſubuertam quadrigam, & aſcenſorem eius: & deſcendent equi, & aſcenſores eorum, vir in gladio fratris ſui.

23. Et ſubuertam ſolium regnorum Antonij & Cleopatræ, & conteram fortitudinem Monarchiæ Gentium, & ſubuertam quadrigam, & adſcenſorem in ea præliantem: & ruent equi cum equitibus: vnuſquiſque gladio & armis fratris ſui per inteſtina ciuiliaque bella deſcendet ad inferos.

24. In

Eccli. 49. C. 13. *24. In die illa dicit Dominus exercituũ, aſſumam te Zorobabel fili Salathiel, ſerue meus, dicit Dominus: & ponã te quaſi ſignaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.*

24. In die illa, dicit Dominus exercituum, cùm non ſolùm alia regna cadent, ſed Romanum etiam conquaſſabit; aſſumam te, ô Zorobabel fili Salathielis, ſerue meus, dicit Dominus, vt regnũ ſeminis tui Chriſti non cadat; ſed ponam illud quomodo ſeruare ſolent homines annulũ ſignatorium, quem in digito geſtant, diligenterque cuſtodiunt: imò ipſe Meſſias erit annulus ſignaculum poteſtatis meæ omnis in cælo & in terra: Mat. 28.
quia propter eum in te mihi complacui, dicit Dominus exercituũ. Animæquior ergo naſcituro ex ſemine tuo mundi Monarchæ, in gladio ſpiritus depoſituro à ſede potentes, & exaltaturo inopes ac humiles, Verbo meo palatium Templumque præpara.

PROPHETIA MALACHIAE.

CAPVT PRIMVM.

*1. Onus verbi Domini ad Iſrael in manu Malachiæ *.*

*Prophetæ.

1. Prophetia expoſtulatoria, quę dicitur onus, cargo, ſuſcepta nomine Dei cũ duodecim tribubus, quas arguit, ac in primis Sacerdotes, & ad pœnitentiam hortatur, & Meſſiæ prædicit aduentum operâ Malachiæ viri.

2. Dilexi vos, dicit Dominus: & dixiſtis, In quo dilexiſti nos? Nónne frater erat Eſau Iacob, dicit Dominus, & dilexi Iacob,

2. Vt ad Meſſiam regnumque cælorum peruenire valeatis, pœnitentiam agite, dicit Dominus. Tam enim ingrati eſtis, vt amorem meum, præamantiſque ab antiquo beneficia non agnoueritis; imò dixeritis, Quo inſigni dono tuum erga nos amorem patefeciſti? Vtique ab initio & modò patefeci, & in poſterum patefaciam. Ab initio quidem: nam vterini fratres fuerũt Iacob & Eſau, & ideo æquè cari mihi futuri videbantur; verùm antequam naſceretur Iacob pater veſter, eum dilexi, mox ius primogeniturę in eum

 tranſtuli,

trãſtuli, terramque Iſaacho promiſſam poſſidendam illi tradidi, vobiſque poſteris eius circuncifionis fœdus, Legem, Prophetas, Templum, ſacrificia dedi, meumque dabo Filiũ, vt vitã conſequi valeatis æternam.

Rom.9. C.13. *Seir.

*3. Eſau autem odio habui? & poſui * montes eius in ſolitudinem, & hæreditatem eius in dracones deſerti.*

3. Horum nihil Eſau & Idumæis poſteris eius præſtiti, niſi montuoſam terram. Quòd ſi vobis odij contra vos eſſe cenſetur argumẽtum captiuitas, amoris erga vos indicium præſens eſſe debet, quòd relaxata ſit ob meum erga vos amorem veſtra captiuitas, Idumææ verò perſeueret: cùm per Nabuchodonoſorem quamuis ſitu fortes montuoſas vrbes in ſolitudinem, & hæreditatem Eſau mores imitantem in deſertum, habitaculùmque draconum, redegerim.

4. Quòd ſi dixerit Idumæa, Deſtructi ſumus, ſed reuertẽtes ædificabimus quæ deſtructa ſunt; hæc dicit Dominus exercituum: Iſti ædificabũt, & ego deſtruã: & vocabuntur termini impietatis, & populus cui iratus eſt Dominus vſque in æternum.

4. In futurum etiam & hoc erit erga vos amoris mei ſignum, proſperitas veſtra, & Idumæorum aduerſariorum veſtrorum me authore deiectio. Nam ſi dixerit Idumæa, Nunc quidem deſtructi ſumus; at reuertentes ab hac captiuitate in patriam, ædificabimus quæ deſtructa ſunt: Annuam quidem vt ædificent, vt clarior ac ſeuerior in eos effulgeat puniens ac deſtruens iuſtitia mea; ita vt agnoſcant id omnes, & his Idumæam cum ſuis prænotent titulis: Hi ſunt termini impietatis; & hic eſt populus, qui in æternum incidit in manus Dei viuentis.

5. Et oculi veſtri videbunt, & vos dicetis: Magnificetur Dominus ſuper terminum Iſrael.

5. Et oculis veſtris hæc videbitis, rebuſq; ſecundis potiti, lęto corde dicetis: Magnificetur laudeturque ab omnibus Dominus, qui per Machabæos & per Apoſtolos inimicos deiecit, & ſic terminum dilatauit Iſraelis cum Deo principantis, Iacobique fidem, mores, ac veſtigia ſectantis. Si igitur vos amare pigebat, non pigeat reamare me

me vt ſponſum, honorare vt Patrem, ac timere & reuereri vt Dominum. Officiũ ſanè debitumque filij eſt, honorare patrẽ; & ſerui, dominũ ſuum.

6. Filius honorat patrem, & ſeruus dominum ſuum: ſi ergo Pater ego ſum, vbi eſt honor meus? & ſi Dominus ego ſum, vbi eſt timor meus, dicit Dominus exercituum? ad vos, ô ſacerdotes, qui deſpicitis nomen meũ, & dixiſtis, In quo deſpeximus nomen tuum?

6. Equidẽ qui hæc vobiſcum expoſtulo, Dominus ſum omnipotens. At vos nunc compello, ô Sacerdotes, potiſſimùm, vtpote amori, honori, timorique meo magis aſtrictos, & tamen deſpicitis nomen meum; diſſimulationiſque impudentia vulnus conſcientiæ protegitis, aientes, In quo deſpeximus nomen tuum?

7. Offertis ſuper altare meum panem pollutum, & dicitis, In quo polluimus te? In eo quod dicitis, Menſa Domini deſpecta eſt.

7. Offertis ſuper altare meũ ac menſam panem quemlibet, nõ iuxta Legem confectum, & voce temeraria reſpõdetis, In quo polluimus te, cùm Sacramenta mea violetis? Oſtendam & ſecundò in quo me offendiſtis. Menſa Domini contemptibilis eſt, quam non exornat ædificationis, redituum, ornamentorumque ambitio, cùm hæc religionis deuotioniſque veſtræ ſanctimonia ſupplere deberet. *Leuit. 1. 6. & 7.*

8. Si offeratis cæcum ad immolandũ, nónne malum eſt: & ſi offeratis claudum & languidum, nónne malum eſt? offer illud Duci tuo, ſi placuerit ei, aut ſi ſuſceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum.

8. Offẽdiſtis & tertiò in eo, quòd Lege prohibita immolatis cæca, clauda, & languida: qualia ſi Duci tuo (cùm Rege careas) offerres munera, nónne reſpueret? nónne ſibi factam putaret iniuriam? Et hoc audetis offerre mihi exercituum Domino, quod dare hominibus non audetis? vbi eſt honor meus in vobis? vbi eſt timor meus in vobis? vbi eſt amor meus, quem primùm tanto erga vos amore inſerere curaui? *Leuit. 1. 2. 3. & 22.*

9. Et nunc deprecamini vultum Dei,

9. Vel hinc perpendite, quantus erga vos meus amor ſit. En auerſus tot offenſis, ad pœnitentiam

vt miſereatur veſtri,(de manu enim veſtra factũ eſt hoc) ſi quo modo ſuſcipiat facies veſtras, dicit Dominus exercituũ.

tiam voco:placate Deum iratum,(vos enim hęc, quæ dixi, vniuerſa feciſtis) ſi quomodo miſereatur veſtri; ardentiùs orate,hac ſpe, ſi fortè amicè & benignè vos intuebitur, & poſtulata cõcedet. Agite pœnitentiam,cùm & quartò offenderitis, nec quaſi mercenarij tanto Domino ſeruientes.

10. Quis eſt in vobis qui claudat oſtia, & incendat altare meũ gratuitò? Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus non ſuſcipiam de manu veſtra.

10. Nullus enim in vobis eſt vſque ad extremum miniſterium, non dico Pontifex, non Sacerdos, non Leuita, non Cantor, ſed ne Ianitor quidem, & is qui ignem ſupponit altari ad cremandum holocauſta, qui non à me ex decimis omnium frugum mercedem accipiat laboris ſui. Cùm ergo decimas & primitias accipiatis, cur negligenter diuina tractatis? Non placetis mihi, & conſequenter nec ſacrificia muneraque veſtra, quatenus è manu veſtra ſunt, mihi placebunt,ſacerdotium veſtrum,veſtraque ſacrificia, legemque veſtram reijciam, ad Gẽteſque in auditu auris obedientes mihi hæc ipſa elegantiora transferam.

Pſal.112. A.3. *11. Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum, magnũ eſt nomen meum in Gentibus, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum eſt nomen meum in Gentibus, dicit Dominus exercituum.*

11. In vniuerſo enim orbe ſumma religione à Chriſtianis adorabor, & vbique mihi offeretur non pollutum ſacrificium, quale vos, ſed mundum, in quo mihi complacui, corpus & ſanguis Filij mei. Concil. Trid.ſeſſ. 22. cap.1.

12. Et vos polluiſtis illud in eo quod dicitis, Menſa Domini contaminata eſt: & quod ſuperponitur, contemptibile eſt,cũ igne qui illud deuorat.

12. Ecce cùm magnum futurũ ſit nomen meum in Gentibus, & ab omnibus adorandum,vos illud polluiſtis,ac deſpicabile hominibus reddidiſtis, in eo quòd inhonorantes re ipſa dicitis pollutum altare ipſum, & holocauſta, & victimas, quæ ſuperimponuntur,ignem quoque qui victimas deuorat, quòd è craſſa aqua, non è cælo, fuerit habitus. Nec intelligitis, omnipoten- 2. Mach. cap.1.

tem

tem Dominum non aurum gemmaſque & hoſtiarum multitudinem quærere, ſed in primis offerentium voluntates.

13. Et dixiſtis, Ecce de labore, & exufflaſtis illud, dicit Dominus exercituũ, & intuliſtis de rapinis claudum & languidum, & intuliſtis munus: nũquid ſuſcipiam illud de manu veſtra, dicit Dominus?

13. Imò dixiſtis: Ecce de labore in altari miniſtrandi quem fructum leuamus? & cum populi ſcandalo me contemnendo, exufflaſtis illum: dono ſo pie de altar. Et dixiſtis Sacerdotes & laici vouentes offerre, quãdo offerebatis munus: Ecce de labore meo, quod potui, offero, erat autẽ de rapinis, claudum, & languidum: num mihi pergratum erit? num mihi imponere poteritis?

14. Maledictus doloſus, qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens immolat debile Domino: quia Rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meũ horribile in Gentibus.

14. Rapta vitiatáque pro voti ſolutione offertis, & pro excuſatione laborem paupertatis obtenditis, captiuitatis iniuriam, & tenuitatem rei familiaris: audite quod infero. Maledictus doloſus, qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens, qui ad non infirma offerenda tenebitur, immolat debile & peius Domino ex auaritia: quia Rex magnus ego ſum, dicit Dominus omnipotens, & nomen meum horribile, illuſtre, potens, omníque timore cultúque dignum fulgebit in Gentibus. Leuit. 22.

CAP. II.

1. Et nunc ad vos mãdatum hoc, ô Sacerdotes.

2. Si nolueritis audire, & ſi nolueritis ponere ſuper cor vt detis gloriam nomini meo, ait Dominus

Leuit. 26. B. 14. Deut. 28. B. 15.

CAP. II.

1. ET nunc, dum pœnitentiæ locus datur, audite hoc, ô Sacerdotes; quod vt vobis proponerem, mihi à Domino eſt mandatum.

2. Si nolueritis audire, & in corde veſtro reponere ac ſtatuere, vt dignè miniſterio veſtro fungentes, coram omnibus conuerſatione veſtra deris gloriam nomini meo; propter auaritiæ veſtræ ſitim in primis puniendam, mittam in vos ma-

exercituum, mittam in vos egeſtatem, & maledicam benedictionibus veſtris, & maledicam illis: quoniam non poſuiſtis ſuper cor.

ledictionem, inopiæ omnis egeſtatiſque cauſam vnicam, & maledicã decimis & primitijs veſtris, & adulatorijs indeuotiſque benedictionibus veſtris: totaque ratio, quare maledicam illis, erit, quoniam non ſtatuiſtis ex corde gloriam dare nomini meo: porque no aſſentaſtes de coraçon comigo.

3. Ecce ego proijciã vobis brachium, & diſpergã ſuper vultum veſtrum ſtercus ſolẽnitatum veſtrarum, & aſſumet vos ſecum.

3. Addam & aliam pœnam, quia contemnentes cultum meum contemnam, publiceque contemptui exponam. Ecce enim ego indignans in oculos veſtros proijciam, quæ vobis ex victimis quaſi ſanctiora pro virtutum munere, ac pro officij veſtri ſanctitate conceſſi, quale eſt brachium, armus ſcilicet animalis dexter: os daré con el en los ojos: cumque hoſtiarum ventriculos in ipſiſmet ſolemnitatibus veſtris aperietis, diſpergam ſuper vultum veſtrum ſtercus, quod tenaciter adeò vobis hærebit, quòd, dum abſtergetur, faciei veſtræ cutem ſecum aſſumet: os deſolara: ſemperque riſui patebitis: ac ſic patefaciam confuſionem ſcelerum veſtrorum in facies veſtras. *Leuit. 2. 6. & 7.*

4. Et ſcietis quia miſi ad vos mandatum iſtud: vt eſſet pactũ meum cum Leui, dicit Dominus exercituum.

4. Et ex hac rerum omnium penuria, ignominiaque veſtra, ſcietis, me fuiſſe, dicit Dominus omnipotens, qui ad vos mandatum iſtud, vt honorem nomini meo exhiberetis, miſi: vt pactum meum cum Leui Sacerdotalique genere initum permaneret illæſum.

5. Pactum meũ fuit cũ eo vitæ & pacis: & dedi ei timorem, & timuit me, & à facie nominis mei pauebat.

5. Et certè ipſius pacti excellentia ne vnquam violetur, aut è veſtra decidat mente, efflagitat. Fuit enim pactum meum cum Leui ac Sacerdotali tribu, vitæ & pacis ad eorum preces populo à me annuendæ: initiũ ſapientiæ timoris donum illi contuli, & timuit me, conceptumque nominis mei pauorem, ſubtrahens ac contrahens ſe,

corpo-

corporis horrore indicabat, ac tremebat.

6. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas nō eſt inuenta in labijs eius: in pace & in æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate.

6. Doctrina & moribus ac verbis ſemper fuit integer: pacem mecum ſeruans, & vitæ rectitudinem, non declinans ad dexteram vel ſiniſtram, ſolicitè mihi miniſtrauit. Et quia qui Sacerdos eſt, & non corripit delinquentes, Sacerdotis officium præterit, vitæ exemplo doctrinaque ſua multos auertit ab iniquitate.

7. Labia enim Sacerdotis cuſtodiēt ſciētiam, & Legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum eſt.

7. Labia enim Sacerdotis cuſtodire debēt ſcientiam: quia Legem requirere habent cæteri ex ore eius, ceu ex arca panem, ex fonte aquam: eſt enim vitæ candore, ac fideli veraque diuinæ voluntatis ad populum annunciatione, Angelus Domini exercituum.

8. Vos autem receſſiſtis de via, & ſcandalizaſtis plurimos in Lege: irritū feciſtis pactum Leui, dicit Dominus exercituum.

8. Hæ ſacerdotij ſunt partes, hoc fœdus: vos autem à morum ſanctimonia Legiſque ſciētia receſſiſtis, vitæque prauitate, Legiſque imperitia, multis occaſio ruinę fuiſtis: atq;, vt vnico me expediam verbo, irritum feciſtis ſacerdotij pactum.

9. Propter quod & ego dedi vos contemptibiles & humiles omnibus populis, ſicut non ſeruaſtis vias meas, & accepiſtis faciem in Lege.

9. Et hæc eſt vnica & omnis cauſa, ob quam expoſui vos omnibus populis, vt vos contemnerent, & pro honore & gloria quaſi deiectos humileſque calcarēt: ſicuti & vos me contempſiſtis, dum non obſeruaſtis præcepta mea, & potiſſimùm in iudicio non cauſas, ſed perſonas attendiſtis. Hæc, hæc tota eſt ratio præteritæ captiuitatis per Chaldæos, & futurę per Romanos: Moyſen Filio meo apud voſmetipſos, imò & Barabbā apud Pilatum, ſecūdùm Legem à vobis prauè intellectam præferetis: ideoque vos in toto orbe populis omnibus ludibrio deſpectuique tradam.

Mat. 23. B.9. Eph.4. A.5.

*10. Nunquid non pater vnus omnium noſtrûm? nunquid nō Deus vnus creauit nos? quare ergo deſpicit vnuſquiſq; *noſtrûm fratrē ſuū, violans pactum patrum veſtrorum?*

*veſtrū

10. Nolite ſecundùm faciem iudicare. Secundò, nemo noſtrûm proximum ſuum deſpiciat, cùm vnus ſit omnium noſtrûm ſecundùm corpus pater, Deus, Adam, Abraham, & Iacob, & ſecūdùm animā vnus nos creauerit ex nihilo Deus, & religione ac lege idem ſit omnium noſtrûm pactum maioribus noſtris à Deo traditum. Cur ergo ſuperbus cōtemptor fratris ſui tot vnionis vincula fœderáque diſrumpet?

11. Tranſgreſſus eſt Iuda, & abominatio facta eſt in Iſrael & in Ieruſalem: quia contaminauit Iudas ſanctificationē Domini, quā dilexit, & habuit filiam Dei alieni.

11. Tertiò, contemptus eò magis crimen augetur, quò proximior deſpicitur perſona, qualis eſt vxor legitima, & hoc, vt illegitima ducatur: hæc eſt Iudæ tranſgreſſio & Iſraelis abominatio publicè facta, vbi religioſiùs vigere debebat lex, in Ieruſalem: quia violauit Iudas ſanctitatem Domini, ac Legem, quam dilexit, & vxorem habuit cultricem idolorum.

*12. Diſperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magiſtrum & diſcipulū de * tabernaculis Iacob, & offerentem munus Domino exercituū.*

*taber-naculo. Amos 5. F.22.

12. Diſperdet Dominus ex vrbibus ac terminis Iacobi tale patrantē ſcelus, ſiue Scriba, ſiue laicus, ſiue Sacerdos ille ſit, pro tali labe, in ea perſeuerans, offerenſque munus exercituum Domino.

13. Et hoc rurſum feciſtis, operiebatis lachrymis altare Domini, fletu & mugitu, ita vt non reſpiciam vltrà ad ſacrificium, nec accipiam placabile quid de manu veſtra.

13. Reliquiſtis & quartò, cùm malè à vobis habitarum vxorum lacrymis, vlulatibus, ac querimonijs orantium operiebatis altare Domini, tali crudelitatis & impatientiæ veſtræ velo, vt ne ſacrificium quidem, tantum abeſt vt quid placabile gratúmque mihi futurum, è manu veſtra ſuſcipiam.

14. Et dixiſtis: Quā

14. Et dixiſtis: Cur ita? Quia Dominus vnionis legem

ob cauſam? Quia Dominus teſtificatus eſt inter te & vxorem pubertatis tuæ, quam tu deſpexiſti: & hæc particeps tua, & vxor fœderis tui.

legem conteſtatus eſt inter te & vxorem, cui ab adoleſcentia copulatus es, & modò deſpexiſti, impiè cum ea te gerens: & certè caro eſt de carne tua: non eſtis duo, ſed ſicut in carne vna, ita & in vno ſpiritu eſſe debetis. Pars tua eſt, & cõtemnis? vxor eſt fœderis in adiutorium tecum icti, & contemnis?

15. Nónne vnus fecit, & reſiduum Spiritus eius eſt? Et quid vnus quærit, niſi ſemen Dei? Cuſtodite ergo ſpiritũ veſtrum, & vxorẽ adoleſcentiæ tuæ noli deſpicere.

15. Nónne vnus Deus fecit te & illam, inſigniuítque rationali mente, quæ participatio quædam eſt diuini Spiritus? Et quid Deus quærit in vxore tua, diuitias, an pulchritudinem? iuuentutem, an nobilitatem? Nónne ſemen ac prolem cultui ſuo ab vtroque parente dicandam? Cuſtodite ergo ſpiritũ veſtrum in vno veri Dei cultu, nulla ſit in vobis idolatria: quámque primam ætatéque florentem habuiſti vxorem à virginitate ſua, modò laboribus anníſque attritam, & tamen prolificam, ne cogitatu quidem velis deſpicere, ſed honora, ama, excole.

16. Cùm odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Iſrael: operiet autem iniquitas veſtimentum eius, dicit Dominus exercituum: Cuſtodite ſpiritum veſtrum, & nolite deſpicere.

16. Cùm odio habueris quacumque ex cauſâ (præterquam fornicationis) dimitte, dicit Dominus Deus Iſrael, & pœnas dabis: nam iniquitatis huius punitio, viri dimittentis corpus, ait Dominus omnipotens, lacero præ paupertate veſtimento operiet, atque foris & intus illum torquebit. Ideò cuſtodite ambo ſpiritũ veſtrum, charitatis nuptiali veſte ornatum: & nolite per deſpectum, impatientiam, & ſuperbiam, ſpiritus hanc veſtem dilacerare; ne in pœnam penuria etiam exteriùs in corporis veſte laboretis.

17. Laborare feciſtis Dominum in ſermonibus veſtris. Et dixiſtis: In quo eum fecimus laborare?

17. Quintò denique multò peiùs blaſphemijs veſtris moleſtiam Deo laborémque peperiſtis: quódq; longè deterius eſt, ne aduertitis quidem. Ecce enim impudentiſſimè reſpondere auſi eſtis dicentes: In quo eum fecimus laborare?

In eo quòd dicitis, Omnis qui facit malum, bonus eſt in cõſpectu Domini, & tales ei placent: aut certè vbi eſt Deus iudicij?

En que le dimos en que entender? In eo certè quòd idolatrarum malorumque viſa proſperitate, veſtraque bonorumque aduerſitate perſpecta, impiè dicitis: Omnis qui facit malum, bonus eſt in conſpectu Domini, & tales ei placent, cùm tot affluant bonis: quod cùm dictu nefas ſit, illius erga humana non apparet prouidentia, nec infima iſta curat: aliàs, vbi eſt Deus iudicij omnis author rectiſſimus? vbi eſt diuini æquitas iudicij? Veſtram hanc blaſphemiam ipſe diluam, dicit Dominus omnipotens Pater. Nam

CAP. III.

Matt. 11. B. 10. Mar. 1. A. 2. Luc. 1. B. 17 & 7. D. 27. Pſal. 131. D. 17.

1. Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viã ante faciem meã. Et ſtatim veniet ad Templum ſuum Dominator, quem vos quæritis: & Angelus teſtamenti, quẽ vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituũ:

CAP. III.

1. ECce ego iam-iam præ celeritate ac certitudine, qua hoc faciam, mitto Ioannẽ Baptiſtam, natura hominem, vitæ ſanctimonia legationiſque dignitate Angelum meum, qui prędicans baptiſmum pœnitentiæ, viam præparabit ante Filiũ meum, qui eſt Verbum, notitia, & facies mea, meipſum mundo manifeſtans, cui omne iudicium dedi, & vnus Deus eſt mecum, tantùm perſona eſt à me diſtinctus. Templum habet vnum, idemque dominium mecum poſſidet: ſtatimque ſuum ſubſequetur præcurſorem Ioannem ad Templum ſuum veniens Dominus ille, quem vos Dei iudicij titulo quæritis, qui eſt magni conſilij teſtamentique atteſtatione, hoc eſt, in Lege promiſſus, Saluator & Angelus ſalutis, quem vos cupitis: Angelus eſt teſtamenti, patribus veſtris miſſus, apparens, & loquẽs, teſtamentum legemque condens, nouumque & æternum veniens alterum ſtatuet longè opulentius teſtamentum.

Matt. 11. B. 10. Mar. 1. A. 2. Luc. 1. B 17. & 7. D. 27. Pſal 131. D. 17.

2. Et quis poterit cogitare diẽ aduen-

2. Sed en, inſtat iam: & quis, non dicam eloqui, ſed vel cogitare quidem poterit diem aduentus eius?

tus eius? & quis ſtabit ad videndum eũ? Ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum:

eius? Incarnationis eius myſterium, doctrinæ claritatem, miraculorum coruſcationem, humilitatis profundum humanæ cum maieſtatis excelſo vnitum diuinæ, quis ſtando intra ſui latitudinem ingenij intelligere quiuerit? Medius veſtrûm ſtabit, & neſcietis. Captiuandus erit in obſequium fidei veſter intellectus. Ad hoc ſuo vos Ioannes omni exceptione maior firmabit exemplo; non enim ſe ſtãdo, ſed procumbẽdo, fatebitur indignũ & impotentem ad calceamenti huius corrigiam vnionemque vel mente ſoluendam; vel ad tanto Domino aſſiſtendum, imò & ad infimum ei ſeruitutis famulatum impendendum, qualis eſt, herum diſcalciare: quique capturi ad videndum eum ſtare præſument, vnica voce proſternentur armati; & quaſi igneis emiſſis ex oculis radijs, à vendentibus & ementibus Tẽplum ſuum ipſe purgabit. Iudicij Deum æquiſſimi ſe fore monſtrabit: nam ecce adeſt, & nec præſentem mundus agnoſcet; & tamen ſine luce fideque diei incarnationis ſuæ, ne vel vnus beatitudinem conſequi poterit, quę non alia eſt, quàm ſtáre ad videndum eum. Quis ergo ſaluus erit, ſi malus omnis ſtatim puniatur? Tolerat itaque malos, vt vertat in bonos: ipſe enim eſt quaſi ignis dura liquãs metalla, & vtilia conſtituens: ipſe eſt quaſi herba fullonum ſaponaria, vel viſu horrida præ immunditia indumenta, grata ex munditie reddens; etiam fuſtem ad id crucis, Sacramẽtaque, veluti herbam fullonis adhibebit.

3. Et ſedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quaſi au-

3. Mox mecum ſedebit in cælis triũphans, & in præteritorum expiationem criminũ, auctioremque virtutum cumulum, ſuos tribulationũ igne per malos exercebit: non ſecus ac optimus aurifex ſedere ſolet conflans & emũdans argentum,

ille

rum & quaſi argentum, & erunt Domino offerentes ſacrificia in iuſtitia.

ille à Templo ſuo incipiens, vtpote à capite, ipſos per martyria cruciatúſque purgabit Apoſtolos, ac Leuitici generis miniſtros, & colabit eos quaſi aurum & quaſi argentum, & offerent Domino in iuſtitia & ſanctitate ſacrificia farinę in Eucha-riſtia, olei in Ordinis Sacramẽto in Sacerdotes conſecrati, & thuris in Miſſis, diuiníſq; officijs.

4. Et placebit Domino ſacrificium Iuda & Ieruſalem ſicut dies ſeculi, & ſicut anni antiqui.

4. Vnicúmque erit ſacrificium hoc Minchab in Eccleſia, inſtituetúrq; à Filio meo in Iuda, & in ipſa vrbe Ieruſalem, placebítque mihi, ſicuti propter tanti vel rudia delineamenta ſacrificij à retrò ſæculis oblata placuere ſacrificia. Nec abs re eſt tantum prædixiſſe myſterium: ſingulariſſimum ſiquidem erit contra omnia mũdi pericula firmamentum, erítque in tormentis fortitudo fragilium, & in morte celeſte viaticũ. En quanta iudicij æquitas, quantáque prouidentia. Primò tolerantur mali, vt conuertantur, conuerſi deinde per aduerſa & per malos expiantur, ac tertiò perpoliuntur, & altaris ſacrificio roborantur.

*5. Et accedam ad vos in iudicio, & ero teſtis velox maleficis, & adulteris, & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij, * viduas & pupillos, & opprimunt peregrinum, nec timuerunt me, dicit Dominus exercituum.*

* & humiliant

5. Et accedam ad vos in iudicio, cùm videbitis Deum iudicij cum poteſtate ac maieſtate mea ad iudicandum veniẽtẽ in nubibus cæli. Deum iudicij, quaſi bonam habentes cauſam, quæritis; & ego diuinitate mea in medium proferam in ictu oculi, quaſi teſtis expeditus & certiſſimus, maleficos, & adulteros, & periuros, & in mercedis ſolutione operarijs calumniam inferentes, aut viduis & pupillis, & quorum culpa peregrini opprimuntur, & à cauſa cadunt; &, vt vnico dicam verbo, omnes, qui me in ſcriniolo cordis ſui nulli peruio non timuerunt; ſingula quamuis arcana prodam mala; tantum abeſt, vt mihi placeant mali.

6. Ego enim Domi-

6. Hoc quidem velociſſimo vitę curriculo quaſi in

nus, & non mutor. & vos filij Iacob nō eſtis conſumpti.

in carcere ſeruantur, donec totius malè actæ vitę ratio appareat, proceſſuſque claudatur: nemo vel morte meas poterit manus euadere. Ego enim ſum Iehoua, ſum ipſum eſſe, cōſtans ac immobile, & æternum, ſemperque idem. Si Deum iudicij ſtatim iudicare iuxta ſenſum veſtrum malos oportuit, oportuit & vos, ô impij filij boni patris Iacobi, diu iam fuiſſe conſumptos.

7. A diebus enim patrum veſtrorum receſſiſtis à legitimis meis, & non cuſtodiſtis. Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Et dixiſtis: In quo reuertemur?

Zach. 1. A.3.

7. A diebus enim antiquis præcepta, leges, ceremoniaſque meas violaſtis, nec tamen immiſſa in vos fame reſipiſcitis, imò in peius proficitis: & tamen expecto, & ad pacem offenſus inuito, exercituum Dominus fameſcentes homunciones, vt bona ſuſcipere velitis, exopto. Reuertimini ad me pœnitendo, & ego reuertar ad vos miſericorditer benefaciendo. Tanta animi veſtri cæcitas fuit, vt quaſi ſancti dixeritis: In quo peccauimus, vt pœnitentiam agere debeamus? Accipite & aliud præter ſuperiora crimina, maximeque deteſtandum.

*8. Si affiget homo Deum, quia vos configitis me? Et dixiſtis: In quo * configimus te? In decimis, & in primitijs.*

*cōfiximus 6.

8. Num affiget, hoc eſt, num defraudabit homo Deum? & tamen vos cōfigitis, rapitis, ac doloſè me ſupplantatis, me enclabays. Et cùm in lacrymas reſtitutionémq; verſi ne vel hiſcere quidem debuiſſetis, nec tantum ſcelus agnouiſtis, imò impudenter reſpondiſtis: In quo configimus doloréque vehementi affecimus te? In decimis vtique & in primitijs.

9. Et in penuria vos maledicti eſtis, & me vos cōfigitis gēs tota.

9. Corripui vos magna penuria & ſterilitate, nec tamen me vel ſic puniti placare curatis, ſed omnes vos configitis me, ac ſpoliatis me diuino iure meo, decimas & primitias in ipſa fame miniſtris meis minimè ſoluentes: quare & Templum meum deſerere ſunt compulſi. Nehem. 5.

10. Inferte omnem

10. Agite reſtitutionem integram, quamuis cun-

decimam in horreũ, & ſit cibus in Domo mea, & probate me ſuper hoc, dicit Dominus: ſi non aperuero vobis cataractas cæli, & effudero vobis benedictionem vſque ad abundantiam.

ctos vrgeat inopia, inferte omnem decimam in Templi horreum, & ſit cibus pro miniſtris in omnipotentis Domo: & probate me in hoc, (vniuerſorum ſum Dominus, qui hæc dico, cuius dixiſſe, feciſſe eſt) ſi non dedero tam copioſam pluuiam, vt cæli cataractas aperuiſſe videar, & fertiliſſimam effudero vobis copiam vſque ad abundantiam, ſuprà quàm horrea vaſaque veſtra capere valeant.

11. Et increpabo pro vobis deuorantem, & non corrumpet fructum terræ veſtræ: nec erit ſterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituũ.

11. Tantaque eſt Domini mei vis, quòd increpationem meam pro vobis ſentiet fructuum deuorator animalculus, & mihi parens non corrumpet fructum terræ veſtræ: nec erit ſterilis vinea in agro.

12. Et beatos vos dicent omnes gentes: eritis enim vos terra deſiderabilis, dicit Dominus exercituum.

12. Et proſperos, felices, atque beatos vos dicent omnes gẽtes: quia eritis mihi vos quaſi terra deſiderabilis, ob rerum fœcunditatem. Animaduertite itaque, vos mala pati, quia mali eſtis; & à blaſphemijs abſtinete.

Iob 21. B. 14. Eſai 58. A. 2. *13. Inualuerunt ſuper me verba veſtra, dicit Dominus.*

13. Inualuerunt contra me verba veſtra, & quaſi graue quoddam onus me opprimunt.

14. Et dixiſtis: Quid locuti ſumus contra te? Dixiſtis: Vanus eſt qui ſeruit Deo: & quod emolumẽtum, quia cuſtodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus triſtes coram Domi-

14. Et quaſi nihil obloquuti fuiſſetis, dicere præſũpſiſtis: Quid locuti ſumus contra te? Ecce dixiſtis: Vanus & ſeruitij ſui labore fruſtratus eſt, qui ſeruit Deo, vt in nobis eſt videre: nam quod nobis vndique afflictis obuenit emolumentum ex eo quòd cuſtodiuimus præcepta eius, & ambulauimus triſtes ob præterita peccata coram Domino exercituum?

15. Ergo

no exercituum?

15. Ergo nunc beatos dicimus arrogantes: ſiquidem ædificati ſunt facientes impietatem, & tentauerunt Deum, & ſalui facti ſunt.

15. Ergo nunc, cùm hæc experiamur, beatos vocamus arrogantes, qui contra Deum ſuperbiunt & blaſphemant: ſiquidem filijs ac diuitijs abundant, qui impiè agunt adhuc, & peccatis eum prouocarunt, non ſecus ac ſi periculum facere voluiſſent, an Deus illatas ſibi iniurias potuiſſet vlciſci: nec ideo perierunt, imò ſunt proſperati.

16. Tunc locuti ſunt timentes Dominum vnuſquiſq; cum proximo ſuo: & attẽdit Dominus, & audiuit: & ſcriptus eſt liber monimenti coram eo timentibus Dominum, & cogitantibus nomen eius.

16. Tunc, cùm me his impeteretis impij, cauſam meam egerunt viri timorati, vnuſquiſque cum proximo ſuo: & oblectatus attendi, & audiui, & in æternæ memoriæ meæ libro repoſui, in bonũ & in retributionem timentium me, noménque meum aſſiduè contemplantium.

17. Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die qua ego facio, in peculiũ: & parcam eis, ſicut parcit vir filio ſuo ſeruienti ſibi.

17. Et in die, qua ego facio, cùm nunc homines faciatis quæ vultis, & ego ſileam, hi pij erunt peculiaris poſſeſſio, & quaſi dilecta grauiſſimaque ſubſtantia mea, & acquiſitio: & nulla eos pœna vexabit, aut culpa: ſed & filij titulo, & obedientis ac ſeruientis mihi, parcam eis, ſicut parcit vir filio ſuo ſeruienti ſibi.

18. Et conuertemini, & videbitis quid ſit inter iuſtum & impium; & inter ſeruientem Deo, & non ſeruientem ei.

18. Et conuertemini vos blaſphemi, intra vos ipſos ſeram tunc & infrugiferam pœnitentiam agentes, & videbitis experieminíque, quid interſit apud Deum inter iuſtum & impium; & inter ſeruientem Deo, & non ſeruientem ei.

CAP. IIII.

CAP. IIII.

1. Ecce enim dies veniet ſuccẽſa quaſi caminus: & erunt omnes ſuperbi, &

1. Ecce enim vniuerſalis iudicij veniet dies, in qua maximus apparebit ignis, ad quem boni vt aurũ, at omnes ſuperbi & impij erunt quaſi ſtipula, adeò celeriter inflãmabit eos dies

omnes facientes impietatem ſtipula: & inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quæ non derelinquet eis radicem & germen.

illa, omninoque conſumet, nec ramum, nec folium, nec ſolatij ſpem vllam relinquens illis, quos viuos ſemper incendet, totóſque quaſi paleam poſſidens ac penetrans denigrabit.

Zach 3. C.8.6. D.11. Luc. 1. G.78.

2. Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius: & egrediemini, & ſalietis ſicut vituli de armento.

2. Et è contrario orietur vobis timentibus nomen meum, qui in triſtitiæ nocte vixiſtis, omnes depellens tribulationum tenebras, voſque lætificans, Chriſtus Sol iuſtitiæ reuelator, & Deus integerrimi exequutor iudicij, qui vera omnia iudicabit, & nec bona, nec mala, nec virtutes, nec vitia latêre patietur: & ſanitas in pennis eius, vt ſanator per pœnitentiam portet in humeris ſuis: quocunque radios ſuos quaſi pennas & alas iuſtificantis iuſtitię ſuæ expãdet, ſanitas erit mentibus: vt aquilæ, ſanis oculis eo fruemini cum tanti Solis apparẽte maieſtate; vt noctuæ, obtenebrabuntur ac cruciabuntur magis oculis ægris impij. Veſtra ſanabit vulnera, confractaque ſolidabit. Tunc eluceſcet & orietur ſanitas vobis timoratis, in pennis leuiſſimis iuſtitiæ, quibus in aëra obuiã Iudici leuabimini, in terra impijs conſiſtentibus, vtpote peccatorum onere grauatis: & egrediemini è tumulis & è terra corporibus integris & agilibus; & quaſi vituli incluſi ac famelici, ad vberrima paſcua ſalietis educti, per ampliſſimoſque cęli campos, quaſi vituli de vinculis liberati, exultabitis.

3. Et calcabitis impios, cùm fuerint cinis ſub planta pedũ veſtrorũ in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum.

3. Tunc etiam calcabitis impios, cùm fuerint vt cinis intus ignem ſeruantes, & extrà defórmes, abiecti, & abſque vlla fortitudine in terra, ſub planta pedum veſtrorum in aëra leuatorum, in die qua ego facio quod facturus ſum iudicium per Filium hominis, ait omnipotẽs exercituum Domi-

Domi-

Dominus, quem non eſt eludere.

Exod.20. Deu. 4. 5. 6. *4. Mementote Legis Moyſi ſerui mei, quam mandaui ei in Horeb ad omnem Iſrael præcepta & iudicia.*

4. Vobis ergo, dum per me licet, imò exigitur, boni conſulite. Vos compello, qui hæc auditis ante vtrumque Meſſiæ aduentum. Mementote Decalogi à me, non ab homine, per Moyſem, non quidem filium meum naturalem, qualis erit Meſſias, ſed ſeruum mihi gratiſſimum ætate ſua, latæ ac promulgatæ per tantum virum memores eſtote Legis, quā cum imperio & maieſtate, monte fumante, fulgure coruſcante, buc- Exod.19.
cinisq́ue terrorē omnibus Iſraelis tribubus concutientibus, dedi Moyſi in Horeb: nam & nominis loci & interpretationis meminiſſe debetis, vt Lege hac ſiccitatē omnis vitiati humoris excoquendam eſſe ſciatis, cùm Horeb ſiccitas ſit: atque ideo mandaui ad omnem Iſrael benedictiones obſeruatoribus, maledictionéſque præuaricantibus imprecantem, præcepta mei cultus iudiciaq́ue in pace vos continentia; ita vt ipſius etiam Legis honeſtas ad ſui obſeruantiam memoriamq́ue vos cogere debeat, vt illius ſemper ſpiritu viuatis.

Mat. 11. B. 14. 17. B. 10. Mar. 9. F. 11. Luc. 1. B. 17. 9. A. *5. Ecce ego mittam vobis Eliā Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.*

5. Futuris autem ſæculis quia vos infideles mihi fore video, ad inſignem relegandam perfidiam
veſtrā, peculiari dono Theſbitem Heliam Pro- Eccli. 48.
phetam exornaui, & viuum adhuc propterea Apoc. 11. Mat. 17.
ſeruo, quia veſtro bono illum præmiſſurus ſum & ibidē
in perſona ſua propria, non tātùm ſpiritu, quem Hier. qui hîc ſpiri-
Ioānes imitabitur, priorem præcurrens in carne tualiter
aduentum; Helias verò poſteriorem illum præ- loquitur.
ibit diem Domini, qui eſt magnus ſanctis, & horribilis peccatoribus.

6. Et conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad pa-

6. Tunc per Heliam conuertentur ſub mundi Rom. 11.
finem Iudæi, ita vt ſit eis cum Patriarchis & Prophetis, cum Apoſtolis & Chriſtianis cor vnum,

tres eorum: ne fortè veniam, & percutiã terram anathemate.

idem ſenſus, idem ſpiritus, anima vna, vnáque Chriſtiana Religio: ne incerto mortalibus (vt vigilantiùs in bonum arbitrij libertate fungantur) tempore veniens, percutiam omnes (vtpote ſapientes non cælum, ſed terram, deprehenſos) anathemate, prorſus à meis beatis ſedibus, vtpote terrenos, ſeparans per Filium meum Iudicem, quem priùs mittam, non vt iudicet mundum, *Ioan. 3.* ſed vt ſaluetur mundus per ipſum iudicij veri *Iob 36.* Deum, impiè ab hominibus pro ipſorum ſalute iudicandum.

HEBRAISMI,

Pro difficiliorum Scripturæ ſanctæ locorum intelligentia Literali, plures quàm alibi, & in Alphabeticum ordinem rectiùs diſpoſiti.

ABſcondere oculos ab aliquo peccatore, eſt, illum non punire. Quòd is, qui aliquem punire non vult, oculos ab eo auertat, & ſe non videre ſimulet. Leuit. 20.

Accingere lumbos, eſt, viriliter aut expeditè aliquid agere: aut ſe expedire ad miniſtrandum. Quòd is, qui expeditè miniſtrare cupit, ſe accingere ſoleat, ne à veſtibus in miniſterio impediatur. 2. Reg. 4. Iob 40. Luc. 12.

Addere ebriam & ſitientem, eſt, nocentes & innoxios in pœna ſimul inuoluere. Deut. 29. Quòd multum impij dicantur ebrij. Iſa. 28.

Amaritudine afficere os Domini, eſt eius imperio non obedire.

Ambulare ad pedē alicuius, eſt, in ambulando illum non vrgere, ſed illi ſeſe accommodare. Quòd ille, qui aliū ſequitur, ſoleat in inceſſu ſe illi accommodare. Gen 33.

Ambulare coram aliquo, eſt illum cogitare præſentem, aut eum timere. Quòd is, qui coram aliquo ambulat, maximè ſi vt ſeruus coram domino, timeat, & cautè agat. Gen. 17. 3 Reg. 8. Memēto, ait Ezechias, quomodo ambulauerim coram te, id eſt, tibi ſeruierim corde perfecto.

Ambulare cum aliquo, eſt, illius facere voluntatem, aut, facere quæ ille imperat. Quòd qui ſimul incedunt, communiter conueniat inter eos. Gen. 6.

Ambulare facere, pro detrahere. Quòd quaſi calcar addat detrahens ei, cui detrahit, ad veniendum & purgandum ſe. 2. Reg. 19. Picale.

Ambulare in lingua, eſt, detrahere: & Aſcendere labium linguæ, eſt de aliquo detrahi. Ezech. 36.

Ambulare in cogitatione cordis, eſt, facere quod lubet. Deut. 29.

Animam alicuius aliquem abominari, eſt, voluntatem illius abijcere. Leuitici 26.

Animam facere, aut animas, eſt, greges aut homines in poſſeſſionem acquirere, aut res animatas ſibi naſci. Quòd ea, quæ acquirimus, induſtria noſtra facere videamur. Gen. 21.

Animam in manibus ponere, ſeu habere, eſt, eſſe in vitæ diſcrimine. Quòd ea, quæ manibus geſtamus, omnibus ſint peruia periculis. Omnibus enim occurrentibus periculis manus obijcimus. Pſal. 118. 1. Reg. 28.

Aperire aurem, eſt, reuelare aut indicare aliquid alicui. Iſa. 50. Quòd is, qui aliquid alicui reuelat, ad aurem ei loquatur. 1. Reg. 9.

Aperire theſaurum bonum cælum, eſt, dare pluuiam opportunam. Deut. 28.

Aperire vuluam, eſt, naſci primogenitum.

nitum. Exod.13. Luc.2.

Aqua pedum Hebrais eſt lotium, & dicitur aqua, quoniam ex potu gignitur: aut quod vtcunque aquam ſapiat, licet ex potu vini procedat: pedum vero, quòd ad pedes demitti ſoleat. Aut dicitur Aqua pedum, quòd ex veſica, veluti ex fonte, aqua ad pedes fluat. Iſa.36. Vt bibatis aquã pedũ, id eſt, lotiũ: quod vulgatus vertit, Vrinam veſtram, vueſtras aguas.

Arguere pro reconciliari. Iſa.1. Iob 9. Qui enim diſsidentes reconciliare vult, increpat vtrumque, & manum ponit inter eos.

Aſcendere in cor, eſt, cogitare: &, Non aſcendere, nõ cogitare. Quòd cogitatio actus eſt cordis: aut quia cogitationes ſoleant in cor aſcendere. Luc.24.

Aſpectus pro ſpe aliquando ponitur. Quòd homines aſpicere ſoleant eum, à quo aliquid ſperant. Iſa.20.

Aſpicere, aliquando eſt, otiari. Quòd otioſi aliquid aſpicere, aut ſe, ſoleant. Vnde cùm otio torpentem Siculi videmus, aimus, Quid aſpicit ille? Geneſis 42.

Auertere faciem alicuius, eſt, poſtulata negare. Quòd is, cui negantur, faciem confuſus auertat: & Non auertere, eſt ea concedere. 3. Reg.2.

Auferre præputium cordis, eſt, cordis cæcitatem auferre. Nam ſicut præputium occultat extremam virgæ partẽ, ita & cæcitas mentis oculum cordis. Deut. 10.

B.

Benedictionem accipere, pro accipere munus: ꝧ Benedictio pro munere ponitur. Quòd ſoleat cum benedictionibus, aut boni imprecatione, offerri, & ſuſcipi 1. Reg 25.

Benedicere, cùm eſt hominis ad hominẽ, eſt bona precari. Gen.14. 24. Si verò hominis ad Deum, eſt laudare, vt in Pſalmis: Dei verò ad hominem, eſt benefacere. Gen.24.

Benedicere ſibi, eſt, promittere ſibi impunitatem. Deut 29.

Bona loqui ſuper aliquem, eſt, bona promittere. Num.20.

Bonum eſſe in oculis alicuius, eſt illi placere: Malum verò eſſe, eſt, diſplicere. Gen.16. ibi, Vtere ea, vt lubet. Fac ei, quod bonum eſt in oculis tuis, Textus habet.

Bonus oculus, eſt, oculus pius & miſericors: malus verò, impius & inuidus. Prouerb.20.23. Deut. 25. Matt.20.

Brachium pro fortitudine. Iſa.33.

C

Cadere aliquid de ſermonibus alicuius, eſt, non impleri: ſicut, Non cadere, eſt, impleri. Quòd ea, quæ non implentur, cadere videantur. Como ſe cayo tal coſtumbre, y tal eſta en pie? & quæ implentur, ſtare dicimus. 2. Regum 10.

Cadere in ſortem, pro in ſorte contingere ſeu euenire. Num.34. Accipitur etiã pro hæreditate.

Caput, vel, in Caput eſſe, eſt eſſe ſuperiorem: eſſe verò in Caudam, eſt, eſſe inferiorem, aut deſpicabilem. Quòd caput ſit pars ſuperior & honorabilior in homine: cauda verò in animali ſit humilior & deſpectior. Deut. 28. Iſaiæ 9.

Carnem brachij comedere, eſt, vicinis nocere. Iſa 9.

Cingens

Cingens cingulum, eſt, eſſe maſculum: Quòd ſoli ſoleāt mares cingulo cingi. 22 Reg.32.

Claudus vocatur etiā Clauſus: eò quòd Claudus non poſſit, quò libeat, ire; veluti clauſus. 2. Reg. 14.

Cognoſcere bonum & malum, eſt, inter ea diſcernere. Non cognoſcere bonum & malum, eſt, non diſcernere. Deut. 1.

Cognoſcere faciem in iudicio, eſt, alicuius gratiâ iudicium peruertere: & è conuerſo, Non cognoſcere faciem, eſt, illud non peruertere, perſonæ alicuius intuitu. Deut. 1. Prouerb. 24.

Cognoſcere fœminam, eſt, rem habere cū ea: & Acceſſus ille, cognitio dicitur. Quòd tunc cognoſcatur fœmina eſſe fœmina: aut quia tūc familiariùs tractatur, quaſi res notiſſima. Gen. 4. & 24.

Cognoſcere quicquam cum aliquo, eſt, illi non fidere, ſed ab eo rationem exigere: & Non cognoſcere quicquam cum aliquo, eſt, illi cuncta tradere, & ab eo rationem non exigere: aut meliùs, ex fiducia erga illum, nihil ſuorum curare. Gen. 39.

Contegere pedes, eſt, aluū purgare. Quòd deſluentibus veſtibus pedes ſoleat tegere ventrem purgās: ne verenda reuelet. 1. Reg 24. Ad tegendos pedes: vbi vulgatus legit, Ad aluum purgandum.

Conteſtando aliquem conteſtari, eſt, illū coram teſtibus admonere. Exod. 29. Deut. 31. id eſt, Simul mecum in teſtes vocaui cælum & terram.

Cuſtodire cuſtodiā, eſt, ſeruare quæ præcepta ſunt. Num. 18. 31. Zach. 3. Numero 89.

D

Dare aliquid coram aliquo, eſt tradere illud in poteſtate eius. Deut. 2. Gen. 20. Terra coram vobis eſt, id eſt, in veſtra poteſtate.

Dare animam pro anima, id eſt, vitam pro vita, eſt, occiſorem occidere. Exodi 21.

Dare cælum ferreum, & terram, velut æs, eſt, fructum terræ negare; aut ea quæ ad eum ſunt neceſſaria. Leu. 26.

Dare ceruicem, eſt, fugere. Quòd fugiētes ſoleant ceruicē vertere perſequentibus: ſicut Latinis dare terga, eſt fugere. Exod. 23. Pſal. 7. Aut

Dare ceruicem, eſt, in alicuius poteſtate ponere ad iugulandum. Vnde Pſal. 7. verti poteſt: Poſuiſti iugulū omnium inimicorum in mea poteſtate.

Dare faciem, eſt, iraſci. Leu. 20.

Dare faciem in aliquem, eſt, ira aduerſus eum moueri. Quòd irati faciem vertere ſolent ad eos, ex quibus vindictam expetunt. Leuit. 17. 20. & Hierem. 21.

Dare fœminam in ſinum alicuius, eſt, eam illi in vxorē dare. Gen. 16. Quòd vxor in lecto ſinus ſit viri.

Dati dati, pro perpetuò dati Num. 8.

Declinare iudicium, eſt, illud peruertere. Quòd declinantes a recto ſoleant deflectere. Exod. 23

Deum eſſe cum aliquo, eſt, eum iuuare in omnibus operibus ſuis. Gen. 21 39.

Deum loqui bonum ſuper aliquem, eſt, bona illi promittere. Num. 10.

Dies cæli, pro perpetuis diebus. Quòd cælum perpetuum eſt. Pſal. 88. Deuteron. 11.

A diebus in dies aliquid ſeruare, eſt,

perpetuò ſeruare. Quòd perpetuum conſtat ex multiplicatis in infinitũ diebus. Exod.22.

Dies mercenarij, pro diebus certis: quoniam certi ſunt dies eius. Iob 7. Iſa. 16.

Diei rem facere in die ſuo, eſt, opus conſuetum ſingulis diebus repetere. Exod.5.

Dimittere aliquem animæ ſuæ, eſt, eum in ſua libertate ſinere. Sumitur enim anima pro voluntate. Deut.21.

Domo, pro, intus, & Domi eſſe, pro, intus eſſe: & loco, Intus & extrà, dicit Hebraiſmus, E domo & extrà. Exodi 25. Deaurabis è domo & extrà.

Dormire cum patribus, eſt, mori.

Durus facie, eſt, immitis & crudelis. Deuter.28.

E

Ecce ego, id eſt, Adſum. Quòd qui adſunt, ſoleant ſe oſtẽdere. Veyſme aqui. Gen.22.

Aedificare domum, eſt, dare prolem & poſteritatem, præſertim copioſe. Quòd ſicut in ædificio domus domui additur; ita & in familia perſona perſonæ, aut filius patri, & ſic ſucceſſiue. Vnde Banah Hebr. eſt ædificare, & Ben filius, quaſi patris ædificium. Nam vſque hodie ſolemus dicere, Domus Regia, id eſt, familia. Domus Rechabitarum, id eſt, familia. Iſa.7. Audite domus Dauid, id eſt, familia. Gen.16. 30. Exod.1. & 2. Reg.7.

Egreſſum eſſe cor, eſt, animo deficere, ſeu admirari. Quòd qui admiratur, aut ſpaſmum aut ſyncopen patitur, videatur cor non habere. Geneſis 42.

Egreſſum ex ore, eſt, promiſſum. Quæ procedunt ex labijs meis, non faciam irrita. Pſal. & Num.32. Vnde

Egredi ex ore, pro, promittere, accipitur.

Egredi in manu excelſa, id eſt, omnibus ſuperiori, aut eleuata ad percutiendũ, ſi quis eam impediat. Num.33.

Erigere pactum cum aliquo, eſt, cum eo paciſci, aut pactum tenere. Quòd paciſcentes ſolebant aliquid eleuare, cùm pactũ inibãt. Vnde, Alca el dedo. Gen.20. & 31. Quæ quidem lapidis aut acerui erectio pacti ſtabilitatem ſignificabat.

Eſſe alicui in panem, eſt, ab eo veluti panem deuorari. Quòd panis dentibus ſcindatur, & deuoretur. Num.14. aiunt exploratores de Chananæis: Sunt panis noſter, id eſt, quaſi panem deuorabimus eos.

Eſſe alicui in pedes, eſt, quò ille iturus erat, ire. Iob 29. Oculus fui cæco, id eſt, direxi illum in via; & pes claudo, id eſt, ibam, quò ire non poterat ille. Num.10. Atque ita,

Eſſe alicui in oculos, eſt, illum dirigere. Quòd oculi ſoleant nos in via dirigere. Num.10.

Eſſe in gentem, eſt, prolem in magna copia multiplicare. Idem,

Eſſe in populum, id eſt, tantam habere progeniem, quod poſſit populum conſtituere. Gen.17. & 48. & 12. Faciam te in gentem magnam.

Eſſe intra portas alicuius, eſt, cum eo intra vrbis mœnia habitare. Exodi 20.

Eſſe viro, pro, eſſe coniugatam. Num. 30.

Explo-

Explorare poſt cor, eſt, ſequi cordis concupiſcentias. Idem,

Explorare poſt oculos, eſt, deſiderare viſa. Quòd cōcupiſcentia ſequatur cognitionem. Num. 15.

Extendere lineam, pro extendere punitionem. Quòd ſicuti cæmentarij lineā ad opus extendunt, ita Deus punitionem, quæ fune ſolet fieri. 2. Reg. 19. Extendam ſuper eam lineam Samariæ, id eſt, puniam: opus faciam, ſicut feci in Samaria. Vocat autem Hebraiſmus punitionem opus, Iſaiæ 28. Alienum eſt opus eius ab eo, id eſt, punitio. & videtur accipere lineam pro opere: quòd linea menſuratur & dirigitur opus.

F

F*Acere, pro ſacrificare frequens eſt. Quod immolans ex hoſtia fumum faciat. Unde facere bouem, agnum, aut hircum, eſt, illum Domino offerre, ſæpe in Leuitico: & primæ Corinthiorum vndecimo: Hoc facite, id eſt, ſacrificate in meimemoriā Quæ phraſis Græcis etiā & Latinis eſt peculiaris.*

Facere aliquid coram ſole, eſt, illud publicè ac manifeſtè facere. Num. 25. 2. Reg. 12.

Facere aliquid in perfectione vel integritate cordis, eſt, non facere malitioſè, ſeu inſidioſe. Quòd inſidioſi malum bono mixtum habeant in corde ſuo.

Facere benedictionem, eſt, facere aliquid benedictione dignum, aut acquieſcere voluntati eius. Iſa. 36.

Facere cum aliquo miſericordiam, eſt, obtemperare voluntati eius in ijs, quæ ad miſericordiam pertinent.

Facere fœtere aliquem alicui, eſt, facere ei illum odibilem, cui gratus erat. Quòd fœtor ſit omnibus ingratus. Gen. 34. Exod. 5. Sicut eſſe alicui bonum odorem, eſt, eſſe illi gratum. 2. Cor. 2. Chriſti bonus odor ſumus, id eſt, illi grati.

Facere in manu eleuata ſeu excelſa, eſt, facere ex ſuperbia. Quòd ſuperbi ſoleant facilè punire alios, aut loqui eleuata manu. Num. 15.

Facere in munditia manus, eſt, nihil mali habere in opere exteriori Nam idem eſt munditia manus, quod puritas in opere externo. Geneſ. 20.

Facere ire opprobrium, eſt, diuulgare opprobrium aut malum nomen alicuius. Sicut Retrahere opprobrium, eſt, impedire malum nomen, ne ampliùs quis malè audiat. Quòd ea, quæ diuulgātur, ab vno in alium ire videātur. 2. Reg. 13.

Facere labium, eſt, pilos ſuperioris labij reſecare. Sicut,

Facere pedes, eſt, pedum vngues ſecare. 2. Reg. 10.

Facere manum, eſt, facere punitionem. Quòd ſoleat manu fieri percuſſio. & ponitur cauſa pro effectu. Exod. 14.

Facere mendacium in animam, eſt, vitā decipere, aut, polliceri ſibi impunitatem, quam non habebit. Eſt, vitæ mentiri. Quòd is, cui mētitur vita, ea priuetur. 2. Reg. 18.

Facere miſericordiam, eſt, facere bonū, ad quod non tenemur. Sicut,

Facere veritatem, eſt, facere quod aliquo iure debitum eſt. Gen 24.

Facere ſtare faciem, eſt, non turbari, aut non permittere mutationem in facie. Quod qui ſtat, nō mutetur. 1. Reg. 8.

Fames pro cibo ſæpius ponitur. Gen. 41. id eſt, cibum ad famem ſedandam.

Fieri alicui in Satan, eſt, illi aduerſari. Quòd Satan omnibus bonis aduerſetur. 2. Reg. 16.

Filiæ vocantur oppida, quæ vrbi adiacent. Quòd illi ſicut matri coniungantur, & ab ea protegantur, & ſuſtententur. Num 22.

Filius, pro proximo aut ſimili ponitur.

Filius olei, id eſt, vnctus. Iſa. 5. aut oleo abundans. Zach. 4. Hi ſunt duo filij olei, id eſt, vncti, aut oleati, ſeu vnctis ſimiles. Hinc

Filius arcus, id eſt, ſagitta: quia ei propinqua, vel quia ab eo egreditur. Iob 41.

Filius auroræ, id eſt, ſimilis illi. Iſa. 14.

Filius domus, id eſt, propinquior, ſeu notior in domo Gen. 15.

Filius exercitus, id eſt, miles. Quòd ſit intra exercitum, aut illi propinquus. Deut. 3.

Filius mortis, id eſt, proximus ſeu propinquus illi, aut dignus morte, ſicut filius dignus eſt dignitate patris. 1. Regum 20.

Filius Orientis, id eſt, proximus. Gen. 29. Aut ibi natus.

Filius areæ, id eſt, triticum, vel granum. Quòd in ea excutiatur à paleis, ſicut puer à matre Iſa. 21. Qua ratione

Filia pharetræ dicitur ſagitta, Threnorum 3. &

Filius vaginæ gladius. Vel

Filius areæ, id eſt, triturandus, vt triticũ in area. Quòd in ea à palea excutiatur, ſicut filius à matre. Aut, propinquus trituræ. Iſa. 21.

Fuit à fine dierum, id eſt, accidit completis aliquot diebus, ſeu finitis certis diebus. 2. Regum 8.

Furari cor alicuius, eſt, eo inſcio aliquid facere. Quòd cor aliquando pro ſcientia ponatur. Gen. 31. Significat etiam, amabilẽ ſe reddere. Quòd cor amantis apud eum, quẽ amat, eſſe videatur. 2. Regum 15. Siculi dicimus, Cor mihi rapuit.

Furorem Domini fumare ſuper aliquẽ, eſt, punitionem in copia inſtar fumi ſuper illum deſcendere. Aut, iraſci valde contra eum. Quoniam homo valde iratus fumum è naribus & ore videtur exhalare. Deut. 29.

G

GRatiam apud aliquẽ inuenire, eſt, illius conſequi fauorem: idque ſolo illius beneplacito. Luc. 1.

H

HAbitare in medio populi, eſt, inter eos morari, qui facilè poſſunt ſubuenire. Aut, ad manum habere omnia neceſſaria. 2. Regum 4.

Heri & nudiuſtertius, id eſt, tempore præcedenti. Exodi 5.

Homo menſuræ, id eſt, magnus. Num. 13.

Homines numeri, id eſt, pauci. Quòd pauci facilè numerentur. Geneſis 34.

I

IMplere ab ore vſque ad os, ſi ad ciuitatem referatur, eſt, implere à porta vſque ad portam. Quòd porta in vrbe ſit velut os, per quod comedit, aut per quod impletur ſicut ſaccus. 2 Reg. 21. 24.

Implere poſt aliquem, eſt, in omnibus illum ſequi, ſeu plene illi obtemperare. Num. 32.

Incircuncíſus labijs, eſt, labia craſſa habens, & balbutiens. Exod. 6.

Ingredi

Ingredi ad fœminã, eſt, rem cum ea habere. Quòd congreſſus intra domum in cubiculo fieri ſoleat, aut in alio loco incluſo ſeu occulto. Gen.38.

In medio aliquorum enutriri, eſt, veluti vnum ex eis educari. 1.Reg.11. Sic

In medio maris, id eſt, intra mare. Ioſue 3. Sic, In corde maris.

Integrum eſſe aliquem, eſt, nihil deeſſe illi de ſuis: quod noſtri vertunt, Pacificum eſſe. 2.Reg.18. inquirit Dauid, An ſit integritas puero Abſalon: quod noſtri vertunt, Eſtne pax?

Interrogare alicuius os, eſt, inquirere quid dicat vel ſentiat ille. Gen. 24.

Interrogemus os puellæ, id eſt, audiamus quid dicat.

Inuenire gratiam coram aliquo, aut in oculis alicuius, eſt, illi placere. Quòd gratia aut fauor maximè oſtẽdatur in oculis Gen.6 18. & ſæpe.

Inuenire iniquitatem alicuius, eſt, eum punire propter iniquitatem. Gen 44.

Ire ad dextram vel ſiniſtram, eſt, à recto diuertere. Quòd declinantes in via ad dextram vel ſiniſtram diuertant. Deut.5. id eſt, Non peruertetis iudicium.

Ire per viam omnis terræ, eſt, mori. Aut eſt conſuetudo, per quam omnes homines terra incedunt. Et dicitur via, quia frequens eſt. 3. Regum 2. Sic etiam

Ire ad patres, eſt, mori. Gen.15.

Ingredior viam vniuerſæ carnis, id eſt, morior. 3 Reg.2. Ioſue 23.

Irrigare pede, eſt, aquam pedibus ad irrigandum adducere, aut laborare ad irrigandum. Deut.2.

Iudicare, pro punire, frequentiſſimè. Quòd in iudicio punitio exerceatur.

Iudicare alicui, eſt, in fauorem ipſius ius dicere. 2.Reg.18. Gen. 16. 1.Reg.24.

Iudicium mortis eſſe alicui, eſt, eum eſſe morti adiudicandum, vel adiudicatũ, vel, eſſe reum mortis. Deut.19.16.

L

Leuare caput alicuius, quandoque eſt, eum à malo liberare. Gen.39. & 2.Reg 25. Quandoq; eſt, numerare, aut, accipere ſummam. Quòd res per capita numerari ſoleant. Exod.30.

Leuare faciem alicuius, eſt, illius ferre importunitatem, aut, eum honorare. Gen.19.

Leuare in excelſum oculos, eſt, ſuperbire. Eò quòd ſuperbi ſoleant oculos eleuatos habere. 2.Reg.19.

Leuare manum, interdum eſt, iurare, maximè ſi ad cælum leuetur. Gen.14. Et illa manus eleuatio probè teſtificabatur, Deum eſſe in cælo, & poſſidere cælum. Sic Deut.32. id eſt, Eleuata ad cælum manu iurabo per vitam meam. Sic Exod. 6. Vnde mos iurandi per Dei vitam, manum eleuando.

Leuare manum contra aliquẽ, eſt, illum percutere, aut, ei aduerſari. 3.Reg.11. Num.26.

Ligare ligamen ſuper animã, eſt, vouere. Quia puniẽdam ligat vitã ſuam, qui vouet, ſi non exoluerit. Num.30.

Loqui ad cor, eſt, conſolari, aut, blanda, & quæ cor deſiderat, loqui. Quòd cor interdum pro deſiderio ſumatur. Geneſ. 34. Ruth 2. Iſa 40.

Loqui bona ſuper aliquem, eſt, illi bona promittere, aut ſeruare. Num.10.

Loqui contra animam, eſt, dicere aut facere aliquid, cuius cauſa moriaris. 1.Reg.2.

Loqui in auribus alicuius, eſt, loqui eo audiente. Exod.10. Iſa.5.

Loqui non poſſe bonum, neque malum, eſt, non poſſe mutare Domini voluntatem. Gen.24.

Lucere facere faciem ſuam ſeu vultum ſuper aliquem, eſt, hilarem illi faciem oſtẽdere. Quòd lucida ſoleant videntibus eſſe pergrata. Pſal.16. Illumina vultum tuum ſuper nos, id eſt, hilarem nobis oſtende faciem.

M

M*Agnus nimis, id eſt, maximus: quod efferunt Hebræi per, valde valde. Sic enim illi, maximè, ac ſuperlatiuum gradum explicant.*

Manè, pro die craſtina. Iſa.33.

Manum alicuius eſſe primam in aliquẽ, eſt, manum eius priùs eum punire. Deut.2.

Manum alicuius mutare, eſt, ſubſtantiam deficere. Leuit.25. Quòd manu ſubſtantia acquiratur.

Manus pro labore ſæpe accipitur. Deut. 12. Quòd ea ſoleat homo laborare.

per Manũ alicuius loqui, eſt idẽ, ac ſi dicas, Per eum. Sed dicitur loqui per manum, quòd homines manu geſtiendo ſoleant loqui. Hoſ.13. Agg.1.

Manus Domini grauis, id eſt, punitio: quod manu fieri ſoleat. 1. Reg.5.

in Manu eſſe, id eſt, in poteſtate. Quòd manibus inimicos ſubijciamus. Gen.16.

Manum Domini eſſe ſuper aliquẽ, eſt, virtutẽ eius eſſe ſuper eum. 4. Reg.3.

Medio, pro, intra, vtuntur. Num.11. & Nauis in medio, id eſt, intra mare.

Militia pro certo tempore militandi, vel faciendi aliquid. Iob 7. Militia eſt vita hominis, id eſt, ad certum tempus durat. Iſa.40. Completa eſt militia, id eſt, tempus certum, quo erat illi militandum: ſeu, quo erat affligenda: ſeu quo erat illi laborandum.

Mingens ad parietẽ, eſt, maſculus. Quòd ſoli mares ſic ſoleant meiere. 2. Reg. 25. & 3. Reg.14.

Mittere manum, eſt, facere, vel incipere operari. Deut.28. Eſt etiam laborare, ſeu operari. Deut.12.

Mittere manum cum aliquo, eſt, eum iuuare. Exod.23.

Mittere manũ in rem proximi, eſt, furari. Quòd furta manibus fiant. Exod.22. Eſt etiam percutere. Exod. Ad Principes Iſrael non miſit manum. Sic, Traer la mano por la hazienda: y, Aſſentar la mano.

Mouere caput ſuper aliquem, eſt, de ipſius malo dolere. Iob 16. Interdum eſt, admirari. Hierem.18. Et illudere. Matth.27. Mouentes capita ſua. Hinc

Mouere caput poſt aliquem, eſt, eum irridere capitis geſtu. Quòd aliquem deridentes, ſoleant geſtibus & nutibus poſt eum geſtire; præſertim quando illius verentur faciem. 2. Regum 19. Iſa.37.

Multiplicando multiplicabo, phraſis eſt linguæ, ſicut, Expectãdo expectaui, Loquendo loquutus ſum.

Multum tibi, pro, Sufficiat tibi. Aut

Multum tibi, ſcilicet vſurpas. Sic &

Multum vobis, vſurpatis vel, Sufficiat vobis. Deut.2. & 3. Num.16. pro, Sat eſt, quòd veniſtis vſque huc.

Mundus corde, à malis ſcilicet cogitationibus. Pſal.23.

Mundus manibus, eſt, innocẽs à malis operibus. Pſal.23.

Negotiari,

N

NEgotiari, quandoque eſt, fornicari. Iſa. 23.

Nomen Dei eſſe in aliquo: ſeu, Deum alicubi nomen ſuum ponere, eſt, illud ſortiri diuinum nomen, vel à Domino denominari. Sic Angelus Iſraelē præcedens, Dominus dicitur aliquando: & Templum Domini à Domino denominatur. Exod. 23. Deut. 12.

Non ipſe, id eſt, Non cōparet ipſe. Gen. 5. & 42.

Noſſe ambulare alicuius, pro, noſſe laborem, quem in ambulando ſuſtinuit. Deut. 2.

O

OCulum non parcere, eſt, viſo malo, miſericordia non flecti. Sicut Oculum parcere, eſt, miſereri. Deut. 7.

Onus Babylonis, id eſt, punitio ſeu pœna, quam debet Babylon portare. Iſa. 23. Quòd dura mala ad modum oneris grauent.

Opera ſæpe vocantur viæ in literis S.

Operire ſanguinem alicuius, eſt, illius celare mortem. Quòd ſanguis ſit Hebrais mors. Pſal. 50. Libera me de ſanguinibus, id eſt, occiſionibus. Gen. 37. & 2. Reg. 16. Egredere vir ſanguinum, id eſt, homicida.

Orare vſque ad aliquem, eſt, pro eo preces dare. Deut. 12.

Os pro præcepto ſæpiſſime, vt Num. 4. Pro locutione, vt Gen 43.

iuxta Os, quod attigerit manus vouētis, id eſt, Sicut dixerit vouēs, manus ſuas poſſe. Aut, Sicut reſponderit manus vouentis. Leuit. vltimo, & c. 27 Erit æſtimatio tua ad os ſeminis, id eſt, quantum ſeminis dixerint agricolæ agrum exigere. Aut, ſicut petierit ſemen. Numer. ſeptimo, Iuxta os miniſterij, id eſt, prout miniſterium exegerit. Iudicare iuxta os alicuius, eſt, iuxta quæſita ab eo reſpondere. Eſſe alicui in os, eſt, pro eo loqui. Quòd ore loquamur. Exodi 4. Aaron frater tuus erit tibi in os, id eſt, loquetur pro te. Tu eris illi in Deum. Quoniam miracula facies, quando ipſe dixerit. Et c 7. Erit Propheta tuus, vt noſter vertit. Quòd Prophetæ ſolerent eſſe os Domini.

Os duplex pro duplici portione. Quòd portiones iuxta comedētium ora multiplicari ſoleant. 4. Reg. 2. ait Eliſeus Heliæ: Erit os duplex in me. Vbi non eſt ſenſus, Erit geminus ſpiritus prophetiæ ad tuum in me: ſed, Erit mihi duplex prophetiæ portio comparatione ad alios Prophetas. Ac ſi dicat. Ero tibi quaſi primogenitus, cuius erat duplex portio ad alios filios in bonis paternis.

Os meum loquitur ad vos, id eſt, Loquor vobis patrio ſermone: aut, non per interpretem Gen. 43.

P

PAnem præbere ad os paruuli, eſt, ſecundùm numerum comedentiū paruulorum panem miniſtrare: ſeu, prout ora paruulorum exigebāt: aut, in copia. Gen. 47.

non Parcere, interdum eſt, non miſereri; interdū non omittere. Gen. 45. Ezech. 9. 16. & 20.

Patrem vocant Hebræi, non tantùm qui generat, verùm etiā primū rei alicuius inuentu-

inuentorem, aut præcipuum. Gen. 4.

Percutere animam, eſt, occidere. Quòd anima pro vita ponatur. Gen. 8. 1. Regum 24.

Percutere cor, eſt, remorſum in conſciẽtia habere. 1. Reg. 24.

Percutere fœdus, eſt, pactum inire. Et dicitur percuſsio, quòd, dum fieret, victima feriretur: aut quia manum mutuò iungebãt fœderati. Gen. 15 & 21.

Percutere in ore gladij, eſt, ferire in acie gladij. Vocatur autem acies gladij os, quòd tanquam os homines comedat, ſcilicet ſcindendo. Iudic. 18

Petere animæ vt moriatur, eſt, mortem deſiderare. 3 Reg 19.

ſub Pedibus eſſe, pro ſubditum eſſe, frequens eſt. Exod. 11.

Pinguedo dicitur omne pretioſum & primum. Num. 18.

Plenus dierum, vide Satur dierum.

Pondus & pondus, id eſt, diuerſa pondera. Deut. 25. Solet etiam Hebraiſmus vocabuli geminatione multitudinem ſignificare, vt Gen. 14. Exod. 8.

Ponere alicui reliquias, eſt, dare ei poſteritatem. Quòd poſteritas relinquatur poſt patres. Gen. 45.

Ponere cor ſuper aliquẽ, eſt, illius gerere curam: aut, illum cõſiderare Iob 14. Sumitur etiam pro cogitare & ſentire. 2. Reg. 13.

Ponere faciẽ ſuper aliquẽ, eſt, illũ veluti aliquid ſpectabile videre. 3. Reg. 2.

Ponere manũ, eſt, iuuare. Quòd auxiliũ fiat adhibita manu. Exod 23.

Ponere manum ſuper oculos, eſt, eos morienti claudere. Gen. 46.

Ponere ſanguinẽ ſuper domum, eſt, eam vltioni obligare: ſeu, facere ſanguini obnoxiam. Deut. 22.

Ponere nomen ſuum alicubi, eſt, locũ illum, aut rem illam ab eo denominari. Sicut, Deum ponere nomen ſuum in Ieruſalem, eſt, Ieruſalem ciuitatem Dei appellari. Sic nomen ſuum ponere in Angelo, eſt, Angelum Deũ denominari. Exod 23. Deut. 12.

Ponere oculos ſuper aliquem, eſt, illum diligere. Geneſ. 44.

Ponere verbum in ore alicuius, eſt, illi ſuggerere quid loquatur. Exod. 4. Num 23.

Populus formicarum, id eſt, multitudo ad modum populi. Prou. 30.

Porta pro vrbe Deut 18.

Proijcere aliquid poſt corpus, eſt, illud vile æſtimare. Quòd ea, quæ poſt nos dimittimus, vilia æſtimamus, nolentes ea reſpicere. 3. Reg. 12. Iſa. 38.

Proiecisti poſt tergum, id eſt, noluiſti ea ad vindictam videre. Nam quæ poſt terga proijcimus, videre nolumus.

Pronomina Hebræi vſurpant loco verbi ſubſtantiui, præſentis temporis. Lucæ 1. Benedicta tu in mulieribus, id eſt, Benedicta es præ mulieribus. Ianſenius Concordiæ c. 3.

Q

QVid mihi & vobis? duo Hebræis ſignificat: alterũ eſt, Quid quæſtionis eſt inter me & vos? alterum, Quid vobis, aut ad vos pertinet? 2. Regum 16.

Quid mihi & vobis, filij Saruiæ? ſcilicet quæſtionis, vt velitis mihi aduerſari: veluti Satan. Aut

Quid mihi & vobis, ſcilicet, eſt commune: vt ſcilicet vlciſci velitis iniuriã, quam ego volo diſsimulare? Sic 4. Reg.

Reg.26. ait Iehu: Quid tibi & paci, ſcilicet, commune eſt, vt pro ea ſoliciteris? Aut, Quid tua intereſt de pace? Matt. 8. Quid nobis & tibi, Fili Dei? id eſt, Quid quæſtionis eſt inter nos & te, vt torqueas nos ante tempus? Ioan.2. Quid mihi & tibi eſt, mulier? Quid noſtra intereſt, an vinum deficiat, nec ne?

Quid tibi hîc eſt, Helia, ſcilicet, agendum? Aut, Quid ages hîc?

R

Reddere aliquid in ſinum alicuius, eſt, reddere illi occultè. Hier.33. Reddẽs iniquitatem patrum in ſinum filiorum, id eſt, in occulto, vt neſciant ſe portare iniquitatem patrum ſuorum.

Reddere in caput, eſt, punire, caput percutiendo; aut, abſolutè punire.

Reddere in faciem, aut,

Reſiſtere in faciem, eſt, publicè iniuriam vindicare, aut arguere. Deuter. 7. Gal.2.

Reddere in faciem alicuius malum eius, eſt, eum punire. Quòd, qui punit aliquem, venit illi ex aduerſo. Deuteronomij 7.

Remittere manum, pro, remittere debitum. Quoniam ſolet creditor manum extendere ad recipiendum debitũ: & ideo, cùm debitum relaxat, dicitur remittere manum. Deut.15.

Remouere cor alicuius, eſt, reddere eum debilem. Num.32.

Remouere poſteriora alicuius, eſt, illius abolere poſteritatem. Quòd filij ſint quaſi poſteriora patris. 1. Reg.20.

Requirere ſanguinem alicuius de manu alterius, eſt, homicidam punire. Quòd iudices à reis malè acta exigere ſoleant, ad puniendum. Gen.9.

Reuelare alam ſeu orã alicuius, eſt, aliquando, congredi: & Non reuelare, non congredi. Eſt etiam dehoneſtare eum. Deut.27. Leu.18. Quod ora veſtis, ſeu fimbria, habeat alæ modũ, & eam reuelare oporteat, ſeu leuare, ad congreſſum.

Reuelare nuditatem vel turpitudinem alicuius, eſt, rem habere cum ea. Quòd cõgreſſus viri & fœminæ fiat reuelatis pudendis eorum. Leu.18.

Reuerti à poſt alium, eſt, illum, quem antea ſequebaris, non amplius ſequi. Num. 22.

S

Sanctificare cœtum, eſt, eum ab immunditijs ſeparare & purgare.

Sanctificare ieiunium, eſt, etiam homines ab immunditijs ſeparare, vt ritè ieiunent. Aut, eſt ieiunare propter Deum, qui ſanctus eſt. Ioel 2.

Sanguinem alicuius eſſe ſuper aliquem, eſt, eſſe reũ ſanguinis effuſi. Deut.19. Matth.26.

Sanguis in eo, aut, ſuper eum, id eſt, Ipſe fuit cauſa effuſionis ſanguinis ſui. Aut, ſibi eam imputet. Quandoque eſt, reos ſe conſtituere ſanguinis alicuius. Leu.20. Matt.26.

Satur dierum, ſeu plenus dierum, (vt in vulgata) mortuus eſt, id eſt, completis diebus ſuis obijt: quibus ſcilicet homines viuere ſolent. Aut, nolẽs plus viuere. Gen.25. 2. Paralip.24 vbi ad Satur, additur, dierum.

Secundum non habere, eſt non habere

 prolem,

prolem, vel heredem. Eccle.4. Vnus eſt, id eſt, ſolus, &c.
Secundùm diem hanc, id eſt, prout in præſenti cernitur. Deut.2.
Secundùm tẽpus vitæ, id eſt, Si hoc tempore vixero. Aut, vita comite. Geneſis 18.
Semen pro prole paſsim. Geneſ.15. Leu. 12. Luc 2.
Si, pro, non. Num.32. Pſal.88.
Si ſic. Aut, Si ita, pro, Si opus eſt, ſæpius. Aut, Si ſic oportet fieri. Gen.43.
Stare coram aliquo, eſt, illi miniſtrare. Quòd miniſtri aſtare ſoleant coram dominis ad miniſteria parati. Deu.1.
Subijcere omnia vel aliquid ſub alicuius pedibus, eſt, omnia vel illud in ſua tradere poteſtate. Idem eſt, Tradere ſub manu. Pſal.8. Deut.11. Gen.16.
Suſcipere faciem alicuius, eſt, precibus illius acquieſcere: aut, benignè eum admittere. Eſt etiam ferre eius aſpectum. Gen.19. & 32. Sic
Suſcipere faciem in iudicio, eſt, gratia præſentiæ alicuius aliquid facere, ac ſic accipere perſonam.
Suſcitare verbum, ſeu, Stare facere, eſt, promiſſum implere. Quòd deiecta videatur promiſsio, dum non impletur. 2. Regum 7.

T

TRadere gladium in manu alicuius, eſt, dare illi ſæuiendi cauſam. Exodi 5.
Tranſire facere nouaculam, eſt, radere. Num.8.
Tranſire os Domini, eſt, verbis ſeu præceptis eius non obedire. Nu.22. Quòd ille, qui aliquid tranſit, non curat illud, aut excedit.
Tranſire facere peccatum, eſt, transferre punitionem ab vno in alium. 2. Reg. 12. Dominus quoque tranſire fecit peccatum tuum, id eſt, pœnam peccati tui in Filium, & in Chriſtum.
Tranſire facere vocem præconis, eſt, proclamare. Exod.26.

V

VAdo, quò vado, id eſt, quò neſcio: vel, quò ire debeo. 2. Reg. 15.
Venditum eſſe vt faciat malum, eſt, eſſe alicui additum ad mala facienda: vt de Achab 3. Reg. 21. Qui venditus eſt vt faciat malum, id eſt, vxori vt ſeruus additus.
Venire cum corpore, pro, venire tantùm. Exod.31.
Venire indies, eſt, ſenem fieri. Gen. 24. Ioſ.23.
Verbum mihi eſt ad te, id eſt, volo tibi aliquid dicere. 3. Reg.2.
poſt Verba iſta, id eſt, poſt res. Nam frequenter Verbũ res ſignificat Hebrais, & plura alia.
Verba polluere, eſt, mentiri. Num. 30.
Vertere ſe ad aliquem, eſt, illi recõciliari: aut, ex inimico amicum fieri. Leu. 26. Vertam me ad vos, id eſt reconciliabor vobis. Eſt etiam, complacentiã in eo habere. Et, Nõ vertere, eſt, habere diſplicentiam. Num.16. Ne te vertas ad oblationem eorum; ait Domino Moyſes, id eſt, Munus eorum non ſuſcipias. Quòd ſuſcipientes aliquid ſe vertere ſoleant ad offerentes.
Via pro cõſuetudine paſsim. Quòd per eam homines eãt, vt viatores per viã.

Via

Via mulierum, eſt, conſuetudo, ſeu, mẽſtruum. Gen. 18.

Via terræ, eſt, mors, ſeu conſuetudo moriendi. 3. Reg 2.

Via etiam (quam Interpres vertit, Morem, Gen. 19. vbi de filiabus Loth agit) ponitur pro copula cum fœmina. & Gen. 6. Omnis caro corruperat viã ſuam, id eſt, congreſſum maſculi cum fœmina.

Videre aliquem in malum, eſt, illum torue reſpicere, aut ad puniendum. Exod. 5.

Vide, verbo vtitur otioſè Hebræus: vt Gen. 27.

Vir agri, id eſt, venator. Gen. 25. de Eſau.

Vir Belial, id eſt, ſine obedientia, 1. Reg. 16.

Vir nominis, id eſt, famoſus. Geneſ. 6. Num. 26.

Vir pecoris, id eſt, paſtor. Gen. 42.

Vir ſanguinum, id eſt, homicida. 2. Reg. 16.

Vir terræ, id eſt, agricola. Gen. 9.

Vir verborum, id eſt, eloquens. Exod. 4. Non vir verborum ego.

Viſitare, pro punire, frequentiſſimũ eſt. vt Iſa. 13. 23. 27. & in Pſal. Viſitabo in virga peccata eorum.

Vmbra, pro protectione. Nu. 14. Quòd ſub vmbra protegantur homines ab æſtu. Aiunt exploratores Num. 14. Receſsit vmbra, id eſt, protectio eorum.

Vocari ex nomine, eſt, præ alijs eligi. Sicuti Noſſe ex nomine, eſt, cæteris familiariùs aliquem noſcere. Exod. 32. de Moyſe; & de Beſeleel, triceſimo primo.

Vale memor noſtri apud Deum, Lector charitate feruens.

FINIS.

BIBLIOTECA N.Z. ROMA VITTORIO EMANUELE

RESTAURO del LIBRO ANTICO
Cav. G. DI GIACOMO
PESCARA
20 SET 1969
Digitized by Google